T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

KUMUK TÜRK AĞIZLARI İNCELEMESİ

120466

DOKTORA TEZİ

1204

Hazırlayan
Osman UYANIK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

KUMUK TÜRK AĞIZLARI İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Osman UYANIK

İ. Cemiloğlu
Uygundur.
05.07.2002

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

Ankara 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Osman Uyanık'a ait Kumuk Türk Ağızları adlı çalışma, jürimiz tarafı
Türk Dili Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan....Prof. Dr. Hamza Zülfikar

Üye....Prof. Dr. İsa Özkan

Üye....Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU (Oyun

Üye....Doç. Dr. Mustafa Tatar

Üye....Doç. Dr. Fadime Özkan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

19 / 09 / 2002

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Kazım SARIKAVAK
Enstitü Md. Yrd.

ÖN SÖZ

Tarihin çeşitli çağlarında ana yurtlarından ayrılan Türk boyları dünyanın dört bir bucağında kendilerine yeni yurtlar bulup, kendi devletl kurmuşlardır.

Türk boylarının kendilerine yurt edindiği coğrafyalardan biri Kuzey Kafkasya topraklarıdır. Hazar Denizi'nin batısında bulu Dağıstan'da en büyük Türk topluluğunu teşkil eden Türk boyu ise Ku Türkleridir.

Kumuklar, Azerî sahasının bittiği yer olan Derbent'in he kuzeyinden başlayarak Dağıstan'ın kuzeyine kadar olan düzlük bölgele Çeçenistan'ın ve Kuzey Osetya'nın ovalık bölgelerinde yerleşik ol yaşamaktadırlar. Kumuklar, Kafkasya'ya geliş tarihleri en eski olan gruplarından biridir.

Türkçe'nin problemlerinden bazıları ağız çalışmaları ile çözı ulaşabileceği için dünya üzerindeki bütün Türk gruplarının ağızlar incelenmesi, Türk dili çalışmaları için önemlidir. Bu bakımdan Ku ağızlarının da incelenmesi gereklidir.

Daha önceki bazı çalışmalarla hem Türkiye'ye göç eden, hem Kafkasya'da kalan Kumukların ağız incelemesi yapılmıştır. Türkiye' Kumukların ağızlarının incelenmesi bir göçmen ağzı incelemesidir. bakımdan o çalışma amacı doğrultusunda yalnız Türkiye Kumuklar ağzını incelemiştir. Kafkasya'da yapılan çalışmalarda da çağdaş metin yer verilmemiştir. Bu bakımdan böyle bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Biz bu çalışmamızda elimizde bulunan metinler çerçevesi Dağıstan ve Çeçenistan'da yaşayan Kumukların ağzını incelemeye çalış Çeşitli sebeplerle Osetya Kumuklarından metin elde edemediğimiz Osetya Kumuklarının ağızlarını çalışmamızın kapsamı içine almadık.

İnceleme yaptığımız metinler iki ayrı kaynaktan elde edilmi

1998 yılında Dağıstan'a yaptığı ziyaret sırasında kaydedilmiştir. Dr. Pek Dağıstan'ın bütün bölgelerinden derlediği metinleri, kendisinin çalışmalarının yoğunluğundan bahisle ve Kumuk ağızlarının bir an incelenmesi gerektiği düşüncesiyle bize vermiştir. Çeçenistan Kumukl ait metinleri ise Çeçenistan'ın Bammatyurt kasabasında yaşayan Zalir Aslangeriyev'in 1994 yılında mahallî seçimler sırasında muhtar adayı yaptığı konuşma kasetlerini bize vermesi ile temin ettik.

Elde edilen metinler, fonetik incelikleri gösteren işaretler sis kullanılarak deşifre edilmiştir. Bu yazı sisteminin pek çok işaretini bilgis ortamında verebildik. Ancak ünlülerde; yarı daralma, yarı yuvarlakl işaretleri ile uzun ve kısa ünlüleri bilgisayar ortamında gösterem Ünsüzlerde ise düşme eğiliminde olan ünlüler ile çok az örneği olan seslerini kalemle işaretlemek zorunda kaldık.

Metinleri sıraya koyarken yerleşim birimlerine göre güneyden ku doğru sıralamayı uygun gördük. Tezimize aldığımız metinlerin ka şahıslarını mümkün olduğu kadar okumamış, yaşlı ve konuşma ku olmayan kişilerden seçtik. Metnimizin satırlarını beşer sayı arttır numaralandık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, kurmuş olduğumuz metni for yönden inceledik. İncelediğimiz her konuda yeterince örneği Tür Türkçesindeki karşılığıyla birlikte verdik. Her örneğin sonunda (4; 5) numaralarla örneğin metinde geçtiği yeri belirledik. (Yukarıdaki örneğe verilen kelime; dördüncü metnin beşinci satırında bulunmaktadır).

İnceleme sonunda Kumuk ağızlarının genel özelliklerini madd hâlinde sıralayıp, Kumuk ağızlarını yeni bir sınıflandırmaya tâbi tuttuk.

Çalışmanın son bölümünde, metinde geçen bütün kelimel gramatikal indeksi verildi. İndeks bölümünde bazı kelimelerin karşılığı for değişmelerden dolayı hiç bir sözlükte bulunamadığı için bu şekilde kelimelerin metinde geçen karşılığını verip ardından soru işareti koyduk.

Kumuk ağızlarının ses özelliklerini incelemeye çalıştığımız

İsmet Cemiloğlu'na, derlediği Kumuk metinlerini bana vererek böyl çalışmanın yapılmasını sağlayan Doç. Dr. Çetin Pekacar'a, Çeçen metinlerinin temininde yardımlarını esirgemeyen Zalimhan Aslangeriy metinlerin kontrolünde yardımcı olan Davut Guseynof'a teşekkürl sunarım.

Osman UY

İÇİNDEKİLER
BİRİNCİ CİLT

ÖN SÖZ iii
İÇİNDEKİLER vi
İŞARETLER xiv
KISALTMALAR CETVELİ xvii
GİRİŞ
TARİH 2
ETNİK DURUM 11
GÜNÜMÜZDE KUMUKLAR 15
KUMUK DİLİ VE EDEBİYATI 18
İNCELEME
ÜNLÜLER 25
YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER 25
ɐ̊ ünlüsü: 25
ã ünlüsü: 26
o̥ ünlüsü: 26
ɵ̊ ünlüsü: 27
ɪ̊ ünlüsü: 27
ʏ̊ ünlüsü: 27
i̥ ünlüsü: 29
ɐ̊ ünlüsü: 29
é ünlüsü: 30
ä ünlüsü: 31
ɪ́ ünlüsü: 32
ó ünlüsü: 34
ɐ̊ ünlüsü: 35
ú ünlüsü: 36
á ünlüsü: 37
Kumuk ağızlarındaki ünlüleri gösterir şema 1 39
Kumuk ağızlarındaki ünlüleri gösterir şema 2 39
UZUN ÜNLÜLER 40
o͡o ünlüsü : 40
ɪ͡ɪ ünlüsü : 40
ʏ͡ʏ ünlüsü : 41
ɪ́͡ɪ́ ünlüsü : 41
i̥͡i̥ ünlüsü : 42
ɐ̊͡ɐ̊ ünlüsü : 42
e͡e ünlüsü : 43
o͡o ünlüsü : 44
ó͡o ünlüsü : 44
ʏ͡ʏ ünlüsü : 45
ú͡u ünlüsü : 45
o͡o ünlüsü : 46
ɐ̃͡ɐ̃ ünlüsü : 46

KISA ÜNLÜLER 49
ĕ ünlüsü: 49
ĭ ünlüsü: 49
ĭ ünlüsü: 50
ŭ ünlüsü: 50
ă ünlüsü: 51
ŭ ünlüsü: 51
İKİZ ÜNLÜLER 52
A. EŞİT İKİZ ÜNLÜLER: 52
B. YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER: 53
C. ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER: 54
ÜNLÜ UYUMU 55
A. KALINLIK-İNCELİK UYUMU: 55
ALINMA KELİMELERDE KALINLIK-İNCELİK UYUMU: 56
1) Gerileyici Benzeşme Yoluyla: 56
2) İlerleyici Benzeşme Yoluyla: 57
3) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla: 58
KALINLIK-İNCELİK UYUMUNUN YARIM KALMASI: 58
FARKLI ŞEKİLLERDEKİ UYUMLAR: 59

KALINLIK-İNCELİK UYUMUNUN BOZULMASI 60
B. DÜZLÜK YUVARLAKLIK UYUMU: 74
DÜZLÜK-YUVARLAKLIK UYUMUNUN BOZULDUĞU DURUMLAR 76
ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ 82
KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ: 82
a>e değişmesi: 82
a>á değişmesi: 83
ı>í~i değişmesi: 83
o>ȯ değişmesi: 84
o>ó değişmesi: 84
İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI: 85
e>a değişmesi: 85
e>á değişmesi: 85
u>ü değişmesi: 86
u>ú değişmesi: 86
i>ı değişmesi: 87
ö>o değişmesi: 87
ö>ó değişmesi: 87
DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI: 88
a>å değişmesi: 88
a>o değişmesi: 88
a>ö değişmesi: 88
e>u değişmesi: 89
e>ú~ü değişmesi: 89
e>ȯ değişmesi: 90

e>å değişmesi: 91
i>u değişmesi: 91
ı>u değişmesi: 91
i>ü değişmesi: 91
ı>ü değişmesi: 92
ı>u değişmesi: 92
YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ: 92
u>ı~i̯ değişmesi: 92
ü>i~i̯ değişmesi: 93
u>i değişmesi: 93
o>å~a değişmesi: 94
u>a değişmesi: 94
ö>å değişmesi: 94
GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI 94
e>i değişmesi: 94
e>é değişmesi: 95
e>ı değişmesi: 96
é>i değişmesi: 96
a>ı değişmesi: 96
a>i değişmesi: 97
a>é değişmesi: 97
o>u~ú değişmesi: 97
o>ü değişmesi: 98
ö>ü~u değişmesi: 98
DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ: 99
i>e değişmesi: 99
i>é değişmesi: 99
ı>é değişmesi: 100
é>e değişmesi: 100
é>ä değişmesi: 100
e>ä değişmesi: 100
ı>e değişmesi: 101
ü>ö değişmesi: 101
u>o değişmesi: 101
u>e değişmesi: 101
ü>e değişmesi 102
u>a değişmesi: 102
ÜNLÜ DÜŞMESİ 102
ÜNLÜ TÜREMESİ 104
ÜNLÜ BİRLEŞMESİ 106
ÜNSÜZLER 107
TÜRKİYE TÜRKÇESİ YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER: 107
ñ ünsüzü: 107
ẖ ünsüzü: 111
ɦ ünsüzü: 112

ḫ ünsüzü: 112
Ṡ ünsüzü: 113
F ünsüzü: 115
Ç ünsüzü: 116
K ünsüzü: 116
T ünsüzü: 117
P ünsüzü: 118
ǵ ünsüzü: 119
ŕ ünsüzü: 119
k´ ünsüzü: 120
c̲ ünsüzü: 121
b̲ ünsüzü: 122
k̲ ünsüzü: 122
v̇ ünsüzü: 123
z̲ ünsüzü: 124
g̶ ünsüzü: 124
ƙ ünsüzü: 125
'g ünsüzü: 125
s̲ ünsüzü: 125
ć ünsüzü: 125
GEVŞEK BOĞUMLANMALI ÜNSÜZLER: 126
Kumuk Ağızlarındaki Ünsüzleri Gösterir Şema 130
ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI 131
ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ 133
A) BOĞAZLILAŞMA: 133
ķ>ƙ değişmesi: 133
ġ>g̶ değişmesi: 133
B. SEDALILAŞMA: 134
ķ>ġ değişmesi: 134
ķ>K değişmesi: 135
k>g değişmesi: 135
k>K değişmesi: 136
k>g̲ değişmesi: 137
t>d değişmesi: 137
t>T değişmesi: 138
p>b değişmesi: 138
p>P değişmesi: 139
ç>c~Ç değişmesi: 140
f>F~v~v̇ değişmesi: 140
s>z~S değişmesi: 141
C) SEDASIZLAŞMA: 141
z>s değişmesi: 141

z > S değişmesi: 142
b > p~P değişmesi: 143
d > T değişmesi: 143
c > ç~Ç değişmesi: 143
s > j değişmesi: 143
Ç) SÜREKLİLEŞME: 144
1) SIZICILAŞMA: 144
ķ > ğ değişmesi: 144
k > ğ değişmesi: 144
ġ > ğ değişmesi: 145
g > ğ değişmesi: 146
ķ > ẖ değişmesi: 146
ķ > ḥ değişmesi: 147
ġ > ḥ değişmesi: 147
ķ > h değişmesi: 147
k, ķ, g, ġ > v̇ değişmesi: 147
k, ķ, g, ġ > v değişmesi: 148
ɛ > g değişmesi: 149
ɛ > v değişmesi: 149
ç > ş değişmesi: 149
b > v değişmesi: 149
b > b̲ değişmesi: 150
b > v̇ değişmesi: 151
p > v̇ değişmesi: 151
p > v değişmesi: 151
c > j değişmesi: 152
c > c̲ değişmesi: 152
t > f değişmesi: 153
2) AKICILAŞMA: 153
g~ġ > y değişmesi: 153
k > y değişmesi: 154
p > m değişmesi: 154
ķ > ñ değişmesi: 154
b > m değişmesi: 155
v > m değişmesi: 155
d > y değişmesi: 155
b > v̇ > y değişmesi: 156
h > y değişmesi: 156
p > m değişmesi: 156

D) SÜREKSİZLEŞME: 156
ñ > ġ değişmesi: 156
ñ > g̲ değişmesi: 157
ñ > g değişmesi: 157
f > p değişmesi: 158
f > P değişmesi: 158
f > b değişmesi: 158
ş > ç~Ç değişmesi: 159
s > ç~Ç değişmesi: 159
y > c değişmesi: 159
ḫ > K değişmesi: 159
j > g değişmesi: 160
y > c̲ değişmesi: 160
y > g değişmesi: 160
ḫ > ġ değişmesi: 160
h > ġ değişmesi: 160
E) SÜREKLİ ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER: 161
n > ğ değişmesi: 161
ñ > ğ değişmesi: 161
v > v̇ değişmesi: 161
n > y değişmesi: 161
r > y değişmesi: 162
ñ > n değişmesi: 162
n > ñ değişmesi: 162
s > ş~Ş değişmesi: 162
ḫ > h̲ değişmesi: 162
ḫ > h değişmesi: 162
z > ş değişmesi: 162
y > ḫ değişmesi: 163
y > j değişmesi: 163
h > ğ değişmesi: 163
n > m değişmesi: 163
s > j değişmesi: 163
s > ğ değişmesi: 163
m > n değişmesi: 163
h > v değişmesi: 164
F) SÜREKSİZ ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER: 164
ġ > b değişmesi: 164
b > g

k>t değişmesi: 164
k>ç değişmesi: 164
c >g değişmesi: 165
k>T~t değişmesi: 165
g>' değişmesi: 165
G. İNCE ÜNSÜZLERİN KALINLAŞMASI: 165
k>k̲/ k>g>g̲/ g>g̲ değişmesi: 165
ÜNSÜZ BENZEŞMESİ 166
-nd->-nn- benzeşmesi: 166
-ld->-ll- benzeşmesi: 168
-nd->-ññ- benzeşmesi: 169
-nl->-ll- benzeşmesi: 169
-nġ->-ññ-; -ng->-ññ- benzeşmesi: 170
-md->-mn- benzeşmesi: 170
-nb->-nm- benzeşmesi: 171
-ng->-nñ-; -nġ->-nñ- benzeşmesi: 171
-mb->-mm- benzeşmesi: 171
-nl->-nn- benzeşmesi: 172
-ml->-mn- benzeşmesi: 172
-nk->-ññ- benzeşmesi: 172
-ld->-ll- benzeşmesi: 172
-ñb->-ñm- benzeşmesi: 172
-ñġ->-ññ- benzeşmesi: 173
-nġ->-ññ- benzeşmesi: 173
-pķ-(-fķ-)>-ġġ- benzeşmesi: 173
-ġm->-ññ- benzeşmesi: 173
-şs->-ss- benzeşmesi: 173
-zs->-ss- benzeşmesi: 174
-ġb- (-v̇b-)>-v̇v̇- benzeşmesi: 174
-ph->-bb- benzeşmesi: 174
-ķm->-ġġ- benzeşmesi: 174
-lġ->-ll- benzeşmesi: 174
-mg->-mñ- benzeşmesi: 175
-ng->-lg- benzeşmesi: 175
-nd->-ñn- benzeşmesi: 175
-nb->-mm- benzeşmesi: 175
-nn->-ññ- benzeşmesi: 175
-nd->-ñn- benzeşmesi: 175
-ng->-ñn- benzeşmesi: 176
-ng->-ññ- benzeşmesi: 176
-ķn->-ññ- benzeşmesi: 176
-md->-nn- benzeşmesi: 176
-mg->-mn- benzeşmesi: 176
-st->-ss- benzeşmesi:

-zs->-Ss- benzeşmesi: 177
-ph->-bb- benzeşmesi: 177
UZAK BENZEŞTİRME: 178
AYKIRILAŞMA 178
ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ 179
İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ 181
ÜNSÜZ DÜŞMELERİ 182
r düşmesi: 182
y düşmesi: 183
ġ düşmesi: 183
g düşmesi: 185
h düşmesi: 186
m düşmesi: 186
n düşmesi: 186
s düşmesi: 187
l düşmesi: 187
ḳ düşmesi: 187
b>v̇ düşmesi: 188
t düşmesi: 188
b, p, P düşmesi: 188
ÜNSÜZ TÜREMELERİ 189
y türemesi: 189
ḥ türemesi: 190
h türemesi: 190
ḫ türemesi: 190
b, P, p, türemesi: 191
m türemesi: 191
v türemesi: 191
ğ türemesi: 192
ġ türemesi: 192
g türemesi: 192
v̇ türemesi: 192
t, T türemesi: 192
r türemesi: 193
n türemesi: 193
l türemesi: 194
YER DEĞİŞTİRME 194
HECE DÜŞMESİ 194
HECE KAYNAŞMASI 195
SONUÇ 197
ÖZET 220
EKLER 222
KAYNAKÇA 231

İKİNCİ CİLT

METİN 1
DİZİN 336

(~) : Ünlüler üzerinde damaksıllık işareti.

(◡) : Diftong.

ÜNSÜZLER:

ġ : arka damak g'si.

g̲ : orta damak g'si.

g̶ : boğaz g'si

'g : g-c arası ünsüz.

ẖ : sızıcı h.

ḥ : nefesli h.

k̡ : arka damak k'si.

k̲ : orta damak k'si.

k̶ : boğaz k'si.

ñ : damak n'si

s̲ : peltek s.

v̇ : çift dudak v'si.

z̲ : peltek z.

(') : hemze ve kesme.

(') : gırtlak parlayıcısı.

(′) : ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının daha öne kaydığını gösteren işaret.

ǵ: ön damak g'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurulduğunda).

k′: ön damak k'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurulduğunda).

ĺ: ön damak l'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurulduğunda).

ç: normalden daha önde telâffuz edilen ve hafifçe sızıcı olan ç.

ẖ: sızıcı h'nin ön damaktaki karşılığı.

(Büyük harf): yarı tonluluk işareti.

Ç: ç-c arası ünsüz.

F: f-v arası ünsüz.

K: k-g arası ünsüz.

P: p-b arası ünsüz.

S: s-z arası ünsüz.

T: t-d arası ünsüz.

(-) : süreksiz ünsüzler altında yarı sızıcılık işareti.

b̲: b-v arası ünsüz.

c̲: c-j arası ünsüz.

(◌̥) : ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş) işareti.

(‿) : ulama işareti.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tebliğ
Akt.	: Aktaran
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
No.	: Numero
Nu.	: Numara, Number
s.	: Sayı
S.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
TD	: Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)
TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
p.	:Page
Vol.	: Volume
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

Günümüzde Bağımsız Devletler Topluluğuna bağlı bulunan Kuzey ;asya toprakları tarih boyunca bu bölgeyi elinde tutmak isteyen Türkler, lılar, Araplar, Moğollar ve Ruslar arasında devamlı suretle mücadele ası olmuştur. Ancak bu coğrafyanın en eski sahiplerinin kim olduğu şma konusu olmaya devam etmektedir. Sümerler, Akadlar, Medyalılar ve lerin Türk olduğunu iddia edenlere göre bu bölgenin en eski sahipleri ;lerdi.[1]

330-350 tarihlerinde Kuban havzasındaki Alanları tazyik altında kan Hunların Kuban-Terek arasındaki bozkırları ele geçirerek buradan i'ya kadar geldikleri bilinmektedir.[2] Sabir Türkleri de asıl yurtları olan m havzasından 460 yıllarında kalkarak 515 yıllarında önceleri Kafkasya- - Volga üçgeninde, sonra da Kuban çevresinde yerleşirler ve Kafkasya'yı erek Anadolu'da Kapadokya'ya kadar ilerlerler.[3]

Kafkasya'daki kalıcı Türk varlığı ise Hazarlar ile başlar. Önceden bu afyaya yerleşen Türk kavimleri ise kendilerine yabancı olmayan bu yeni güçlü devletin içinde yeni gelen Türk unsurlarıyla kaynaşarak Hazar leti'nin nüvesini teşkil ederler. Tarihçiler arasında Sabirler ile Hazarların kavim olduğu düşüncesi yaygındır. Sabirlerin birden bire ortadan ması ve Hazar adının hemen onun ardından duyulmaya başlaması bu iki nin bağlantılı olduğuna işarettir.[4] Hazarlarla Sabirlerin aynı kavim ığunu İslâm yazarı el-Mes'udî'nin tespiti de doğrular. Bu tespit, Türklerin ir dediğine İranlıların Hazar demesi ve bu iki kelimenin aynı manaya

---

1 met Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 4.
2 es Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve tleri, Ankara 1972, s. 17.
3 zló Rásonyı, Tarihte Türklük, Ankara 1996, s. 77.
4 es Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve tleri, Ankara 1972, s. 30.

gelmesidir.[5] W. Barthold da "Sabir; Hazarlar kendilerine böyle derlerm demektedir. Bu şekildeki farklı adlandırmalar İskitler için de geçerlidir. S Türkleri kimi kaynaklarda İskit, kimi kaynaklarda Saka ol adlandırılmışlardır.

Hazarların Kafkasya'ya geliş tarihleri çok daha öncelere dayanma rağmen Hazarlardan Bizans kaynaklarında ilk defa 626-627 yıllar bahsedilir. Bu tarihte Bizans İmparatoru Basileus Herakleios, Sasanî İr saldırmak için Hazarlardan kırk bin süvari isteyerek işbirliği önermi Hazar Türkleri ile İranlılar devamlı olarak çatışma hâlinde olduklarında tarihten yarım asır önce Sasanîler, Hazarlardan korunmak maksa Derbent'te güçlü bir kale yaptırmışlardı. Hazarlar, 7. yüzyılda Göktürl bağlı bir devlet oldukları hâlde Bizanslılarla anlaşarak Tiflis'e kadar yerleri Perslerden almışlar ve bu bölgeye kadar olan yerlere yerleşmişle Hazarların meskûn olduğu Don, Volga Kuban ve Terek ırmakları içeris kalan Belencer; Hasavyurt gibi günümüzde Kumukların yaşadığı bölgel üzerinde Göktürk (runik) yazılı eserler bulunduğunu burada zikre gerekir.[8] Hazarların daha da güneye inmesini Arap istilâsı durdurmu Arapların bu işteki faaliyetlerinden "Derbentname"de söz edilmekte Arapların bu işteki ciddî faaliyetlerine rağmen Hazarlar çok kereler Der Boğazını aşarak Gürcistan'ı tahrip edip Araplarla savaşa tutuşurlar.[10]

Hazarların, Bizanslılarla Perslere karşı olan ittifakı, sonraki asırl da güçlenerek devam eder. Bu iyi ilişkiler sonucunda 8. yüzyılda Haza sığınan Justinianos'un Hazar Kağanının kızından olan oğlu Leor Khazaros 775-780 yılları arasında Bizans tahtının sahibi olur.[11]

---

[5] Zeki Velidi Togan, "Hazarlar", İslâm Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul 1988, s. 397.
[6] W. Barthold, "Sibir ve İbir", İslâm Ansiklopedisi, Cilt 10, İstanbul 1977, s. 585.
[7] Jean-Paul Roux, Türklerin Tarihi, İstanbul 1989, s. 78.
[8] İsmail Doğan, Kafkasyada'ki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, Ankara 2000, s. 4.
[9] Mehmet Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 5.
[10] Joseph Deguines, Büyük Türk Tarihi, İstanbul 1976, s. 733.
[11] Jean-Paul Roux, Türklerin Tarihi, İstanbul 1989, s. 79.

Hazarların güneye inmesini engelleyen Arapları Hazarlar da kuzeye kmazlar. 7. yüzyılın ortalarında Kafkasya'ya giren Araplar 8. yüzyılın ilk eğinde Hazarların bugün Kumukların yaşamakta olduğu ilk başkentini arlar. Bu hezimet on yılı doldurmadan Hazarlar da Arapları Kafkasya'dan lar ve Harun-ür Reşid döneminde Irak'a kadar ilerlerler.[12] İslâm letinin en kuvvetli devrinde yapılan bu harekâttan da anlaşılacağı gibi n müelliflerinin de ifadelerine göre Hazar Hakanlığı; Çin ve Bizans ile k ayarda bir devlettir.

Hazarların 8. yüzyıldaki bu gücü sadece savaşçılıklarından niyordu. Bulundukları coğrafya dünya ticareti için en uygun yerdi ve diğer k kavimlerinden çok daha önce yerleşik hayata geçmişlerdi. Sabirlerin yurtlarının Tarım havzası olduğunu daha önce belirtmiştik. Tarım zasındaki hayat tarzlarını yeni yurtlarına da taşırlar. Tarımla uğraşırlar ve ret yaparlar. Hakanlığın diğer yerlerinde olduğu gibi Kuzey Kafkasya'da Semender, Derbent gibi şehirlerde yerleşirler.[13] Bugünkü adı Endirey olan nender şehri kendi kurdukları bir şehirdir,[14] aynı zamanda Hazarların kentidir.

Bu güçlü Türk devleti XI. yüzyılda zayıflayarak yerini başka bir Türk mi olan Kuman-Kıpçaklara bırakıp tarih sahnesinden çekilir.

Kıpçaklar Hazar Hakanlığının içinde hakanlığa tâbi bir boy olarak lığını daha önceki devirlerde de sürdürmekteydi. Nûşirevan Hazar Hakanı kım ile barış yapmış; ama yine de ona tâbi olan Kıpçakları Derbend'in lâsına karşı Hazarların üzerine sefere yollamıştır. O tarihten sonra da çaklardan bir grup Nûşirevan'a tâbi olmuştur.[15]

---

an-Paul Roux, age., s. 80.
kdes Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve letleri, Ankara 1972, s.31.
alil Erenoğlu, "Kuzey Kafkasya'da Türk-Moğol İzleri I", Birleşik Kafkasya, Sayı 3, Haziran-mmuz- Ağustos 1995, s.37.
ahrettin Kırzıoğlu, Yukarı Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar, Ankara 1992, s.11.

Hazarların yıkılmasından sonra Orta Asya'dan gelen Ku Kıpçaklardan bir çoğu da Kuban boylarından ve Kafkas Dağları etekleri Dağıstan'a kadar sokulmuşlardır. Bu suretle günümüzde Dağıstan, Ter Kuban çevresinde yaşayan Türklerin atalarını teşkil etmişlerdir.[16]

Güney İran'daki Lâr şehrinde yetişen Muslihiddin Lârî'nin 15(bitirdiği "Mir-âtü'l-Edvâr ve Mirkaatü'l Akhbâr" adlı Farsça tarihinde bölümü Müneccimbaşı "Câmiü'd-Düvel/Sahâyifü'l-Akhbâr" adlı kit almıştır.[17] Bu bölüm "Dağıstân/Lârî Oğuznâmesi"dir. Dağ Oğuznâmesi'nde Kıpçakların Dağıstan'a yerleşmeleri ve Kumuk adının ortaya çıktığı şöyle anlatılır:

"... Kara-Khan oğlu Oğuz'dan sonra, 'Etrâk'dan Kıpçak Tâifesi, Adası'na ve Deşt'e kaçtılar; hattâ Deşt anlara nisbet olunup, Deşt-i K derler. Kıpçak Tâifesi kaçup gelirken, Cebel-i Konuk (Kafkaslar)da Bâbü'l Ebvâb (Derbend) nâm mahale uğradılar, ki ana bu zam Temürkapu derler. Ol mahalli muhâfaza içün Kanklı kabilesinden bir m âdem iskân eylediler. Anların nesli ol mahalde çoğalup, ol dağ, a mensub oldu. Sonra tahrif olunup, Kanuk/Konuk demeğe başladılar. S dahi fâhiş tahrif olunup Komuk dediler. Bâdehu Ekâsire'den Nûşirvân 579), binefsihî mahalli mezbûra sedd ve kapu binâ etmek içün geldiğ anlar üzerine kendi Eşreflerinden bir âdemi baş ve buğ tayin ve anı (Komuk ve Avar lar) üzre iclâs edüp, gerü memleketine revâne oldu...."[18]

Kumuk Türkleri 330 yılından beri bu bölgede varlık gösteren Sabir, Hazar, Kuman-Kıpçak Türklerinin bakiyesi olarak günümüze k varlıklarını sürdürmüşlerdir. Günümüzde de Kafkaslardaki en önemli gruplarından birini teşkil ederler. W. Barthold, Samoyloviç, Marr gibi araştırmacılara göre Kumuklar Kafkasya'nın yerli ahalisidirler ve zam

---

[16] Akdes Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri, Ankara 1972, s. 98.
[17] Fahrettin Kırzıoğlu, Yukarı Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar, Ankara 1992, s.10.
[18] Fahrettin Kırzıoğlu, age., s.10.

Türkleşmişlerdir.[19] Ancak ırkî yönden, dil yönünden ve yerleşim bölgelerine bakıldığı zaman bunun aksi ispat edilmiştir. Diğer Kafkas kavimleri dağlık bölgelerde yaşadıkları hâlde Kumuklar ovalık yerde ve yerleşik bir tarzda yaşarlar.[20] Bu da Türklerin uzun hâkimiyet dönemlerinde diğer kavimleri dağlara sıkıştırarak verimli bölgelere kendilerinin yerleştiklerini gösterir. Hazarların üst tabakasının Yahudiliği benimsedikleri bilinmektedir.[21] Zamanımızda da nüfusları çok azalmış olan Karaim Türkleri Musevî olan tek Türk grubudur. Kökleri de Hazarlara dayanmaktadır. Karaim Türkleri ve Kumuk Türkleri Türk dili tasniflerinde aynı grup içerisinde gösterilmektedir. Kumuklarla Karaimlerin aynı kökten geldiğini gösteren başka bir işaret de budur. Hazarlar döneminde Bizans'la ilişkiler oldukça iyi bir seviyede sürdürülmekte idi. Bu münasebetle Hazarlar arasında Hristiyanlık 8. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Kyrill, Slavlara Hristiyanlık propagandası yapmaya gitmeden önce Hazarlar arasında da bir süre bulunup dinini yaymıştır.[22] Mes'ûdî'den öğrendiğimize göre "Zirhgeranlar (köbeçiler) ile Berzban beyinin memleketi arasında, Hazarların hâkimiyeti altında bir Hristiyan Gumık Devleti" bulunmakta idi.[23] Bütün bu bilgiler, bazı Türkologların iddiasının aksine Kumukların aslının Türk olduğunu gösteriyor.

Nuruosmaniye Kütüphanesi T. Yz. 3905 numarada kayıtlı bulunan "Risâle-i ahvâl-i Dağıstan ve moskov ahvâl-i mülûk-i saire" adlı eserde; Kumuklar, merkezleri ve yönetimi hakkında "Dağıstan'dan Qumuq ve Tıbyaqa beği olan adama şamkhal ıtlak olunur. Bunlar kadime'l-eyyâmdan khânân- Qırım silsile-i vâhideden olageImeleriyle silsile-i nesillerinden olmadıkça ne kadar kuvvet sahibi olursa da bigâne kimesne şamkhal olmaz. Dâr-ı ikaamet ve emmâreleri sâhil-i bahr-i Hazer'e tahminen altı saat

---

[19] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 986.
[20] Mehmet Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 4.
[21] Akdes Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri, Ankara 1972, s. 36.
[22] László Rásonyı, Tarihte Türklük, Ankara 1996, s. 116.
[23] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 986.

mesafede vaki' Tarkho nam kasabadır."[24] denilmektedir. Bu cümle Kumukların eski zamanlardan beri tek bir soy tarafından yönetildiği yöneticilerine şamhal denilip başkentlerinin Targu kasabası olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin yöneticilerinin han sayılabilmesi için Oğuz Kağan Alp Er Tunga veya Cengiz'den sonra da Cengiz soyundan olması gerekmektedir. Bu belgeden aynı anlayışın Kumuklarda da geçerli olduğu görülmektedir.

Vambéri Kumukların 8. yüzyıldan beri bu bölgede oturduklarını kaydeder.[25] Cengiz Devletinde Moğol topraklarına dahil olan Kumuk bölgesi sırasıyla İlhanlılar, Altınordu, Timurlular, Şirvanşahlar, Safevîler devletlerinin hâkimiyeti altında bulunur. Kumuklar Altınordu Devleti zamanında Dağıstan'ın idaresine sahip olurlar. Timur, Altınordu devletini yıkınca Tarkular Şamhallığına (valiliğine) bağlanırlar.[26] Bu yarı bağımlı devlet bütün Dağıstan'a hükmediyordu. Bu hanlığın son hanı Şamhal Çoban'ın 1578 ölümü üzerine bu devlet parçalanmış, Çoban'ın beşinci oğlu Sultan Burhan Sulak ve Terek arasında kurduğu devlet millî bir hüviyet kazanmıştır.[27] Bu bölge Dağıstan'ın en kuzeyinde bulunuyordu ve bu dönemde Ruslar Kafkasya'ya komşu olmuşlardı.

Rusların Kafkasya'ya inmesini engellemek, kuzey ve doğu Türklerle ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Osmanlılar bu dönemde Don ve Volga nehirlerini birleştirecek bir projeyi devreye sokar. Bu yüzden Osmanlı sürtüşmek istemeyen Ruslar bölgeyi terk ederler. Ancak Kırım hanının projeyi sabote etmesi üzerine Ruslar Kafkasya ve Kumuk ülkesi ile plânlarını tekrar işletmeye başlar. 17. yüzyılda Çarlık Rusyası Dağıstan seferler yapmaya başlar; ancak Sultan But 1610 yılında diğer Kafkas milletlerinden aldığı yardımla Rusları ağır bir yenilgiye uğratır.[28] Su

---

[24] Tarık Cemal Kutlu, "Rısâle-i Ahvâl-i Dağıstan", Kuzey Kafkasya, Sayı 38, Ağustos-Eylül 19 s.3.
[25] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 986.
[26] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s.140.
[27] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 987.
[28] Reha Yılmaz "XX. Yüzyıl Öncesi Dağıstan Siyasi Tarihine Genel Bir Bakış" Avrasya Etüdler Yaz-Sonbahar 1998, Sayı 14, s. 55.

But'un bu zaferinden sonra Ruslar bir asır boyunca Kafkasya'ya saldıramamıştır. Sultan But bu zaferden önce "Kerki dağına kadar, Miçikiç ve Salatav bölgelerinin de bir kısmını içine alan, Sulak-Terek bölgesini kardeşlerinden mâlikâne olarak aldıktan sonra, dört bir tarafa yayılmış olan Kumukları bir araya toplayıp bu sâhaya yerleştirdi.".[29] Bu zaferden sonra ise "Sulak'ın sağ sâhilinde oturan Tuman kabîlesinden kalma ve aynı adı taşıyan kasabaya taşındı.".[30] 1722'de, Rus Çarı 1. Petro bir Rus tacirinin mallarının yağma edildiğini bahane ederek Derbent'e kadar olan bölgeyi işgal eder.[31] 1723'teki Petersburg anlaşmasıyla İranlılar Hazar'ın batı ve güney sahillerini Rusya'ya terk ederler;[32] ancak Ruslar Osmanlılarla savaş kaçınılmaz hâle gelince 1732'de Terek ırmağının güneyini İran'a geri vermek zorunda kalır. 1768'de Osmanlıların Ruslara savaş açması neticesinde bölge büyük devletlerin savaş alanı hâline döner.[33] Bu savaşta yenilen Türkler Dağıstan meselesinden uzak durmak zorunda kalırlar. Bu savaş sırasında Kumuklardan bir bölük olan Karakaytaklar Dağıstan'ın güneyinde hâkimiyet sağlarlar. Çariçe Katerina'nın bir dostunun esir alınarak Kayakent'te ölmesi üzerine Ruslar Derbent'e kadar olan bölgeyi tekrar denetim altına alır. Dağıstan 1813 yılında Rusya ile İran arasında yapılan antlaşmayla Rusların hâkimiyetine bırakılır.[34] Kafkasya'da bu tarihten çok daha önceleri başlayan müridizm hareketi Rusların üç çeyrek asır Kafkasya'nın güneyine inmesini engellemiş, Rusların Osmanlılara ve İran'a saldırmasını geciktirmiştir. 1859 yılına kadar sürecek olan Kafkasya savaşından[35] sonra bölge tamamıyla Rus

---

[29] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s.987.
[30] Mirza Bala, agm., s.987.
[31] Reha Yılmaz, "XX. Yüzyıl Öncesi Dağıstan Siyasi Tarihine Genel Bir Bakış" Avrasya Etüdleri, Yaz-Sonbahar 1998, Sayı 14, s. 56.
[32] Mehmet Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 14.
[33] Reha Yılmaz, "XX. Yüzyıl Öncesi Dağıstan Siyasi Tarihine Genel Bir Bakış" Avrasya Etüdleri, Yaz-Sonbahar 1998, Sayı 14, s.57.
[34] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s. 140.
[35] Halil Erenoğlu, "Kuzey Kafkasya'da Türk-Moğol İzleri II", Birleşik Kafkasya, Eylül-Ekim-Kasım Sayı 4.

kontrolüne girer. Çarlık zamanında imtiyazlı bir vilâyet şeklinde, Mave Kafkas Visruvalığına tâbi olarak yönetilir.[36]

Bolşevik ihtilâlinden sonra 1918 yılında Kumuklar ve diğer K kavimleri, "Şimalî Kafkasya Cumhuriyeti"nin bağımsızlığını ilân ederler. devletin sınırları Dağıstan, Stavrapol, Terek, Kuban ile Karadeniz vilâye sancakları dahil Hazar'dan Karadeniz'e kadar uzanan coğrafyayı almaktadır.[38] Dağıstan bu dönemden sonra çarlık taraftarları, Bolşe taraftarları ve yerli güçler arasında mücadele sahası hâline gelmiştir.

Kafkasya'nın tam bir karmaşa ve umutsuzluk içinde bulunduğ sırada Osmanlı ordusu "Kafkas İslâm Ordusu" adıyla Kafkasya'ya Önce İran üzerinden Bakü'ye giren İngilizlere büyük kayıplar verdirerek kurtarırlar.[39] Bakü'nün kurtuluşundan sonra Enver Paşa'nın kardeşi olan Paşa'ya bağlı Türk kuvvetleri Dağıstan'a girer. Rusları ve Mahaçka kadar ilerlemiş bulunan Ermenileri yenerek sükûneti sağlar. Mon Mütarekesi'nden sonra Türk ordusu Dağıstan'ı tahliyeye mecbur kalır.[40] ordusunun çekilmesinden sonra genç Kuzey Kafkasya Devleti ke korumakta çaresiz kalır. Dağıstan çar taraftarları ile Bolşeviklerin are hâline gelir. 1919 yılının sonlarında Kızılordu, çar ordusunu yen Dağıstan'a girer; ancak Dağıstanlıların anî bir baskınıyla Kızıl Dağıstan'da imha edilir. Bu savaştan sonra bir yıl daha yaşayan cumhu 1921 yılında ortadan kaldırılır. Günümüzde Kumuklar 20 Ocak 192 Sovyetler Birliğine bağlı olarak kurulan Dağıstan Özerk Cumhuriyeti b olmak üzere[41] Çeçenistan ve Osetya-Alanya Cumhuriyet

---

[36] Mehmet Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 86.
[37] Mehmet Emin Resulzade, age., s. 86.
[38] Osman Çelik, "Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti", Birleşik Kafkasya, Eylül-Ekim-Kası 1995, Sayı 4, s. 9.
[39] Osman Çelik, agm., s.87.
[40] Mehmet Emin Resulzade, Kafkas Türkleri, İstanbul 1993, s. 87.
[41] Nadir Devlet, "Kafkasya Türkleri", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Cilt 4, İstanbul 1993, s. 285.

yaşamaktadırlar.[42] Dağıstan'ın dışına da taşan Kumuklar küçük gruplar hâlinde Türkiye, Suriye ve İran'da da yaşamaktadırlar.

[42] Çetin Pekacar, "Kavimler Kapısı Dağıstandan İzlenimler", Türk Kültürü, Sayı 432, Nisan 1999, s. 211.

ETNİK DURUM

Kumuk kelimesinin etimolojisi çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Gacı bu kelimeyi *Kıymak-Kıpçak* kelimelerine bağlar.[43] Kumuklar arasında kelimenin *kum, kumluk* kelimeleriyle ilişkili olduğu söylenir.[44] W. Bartl bölgedeki Türklerin adını, o bölgedeki *Kazı Kumuklardan* aldığını söyler. Vambery, kımıldamak anlamındaki *kı-* fiilinden türediğini belirtir.[46] I Çobanzade, *kuma* ve *kama* kökünden ak- ve uk- ekleriyle türediğini i eder.[47] Vecihe Hatiboğlu, Kumuk sözcüğünün *Kuz-muk* biçim düşünülebileceğini söyler.[48] Kimi araştırmacılar da Kumuk kelime Kıpçak yerine kullanılan *Kimaki* kelimesi olduğunu ileri sürer.[49] Dağı Oğuznâmesi'nde ise Kanglı Türklerinin bu bölgeye yerleşenlerine *k* dendiğinden ve Kumuk kelimesinin *konuk* kelimesinin tahrif olmuş şe olduğundan bahsedilir. Kaşgarlı Mahmud'un Divânû Lûgati't-Türk eserinde de bu kelimenin karşılığı için *bir beyin adı* denilmiştir. "kumu karşılığında da *bir kişiyi Kumuk boyuna nispet etmek* şeklinde ar verilmiştir. Kutadgu Bilig'de *kovı* kelimesi *Kıpçak* kelimesi ile birlikte ge için Radloff bu iki kelime arasında bir yakınlık düşünmüştür.[51] Reşidü'dd Cami'ü't-Tevarih adlı eserinde *Kıpçak* kelimesi *kovı, kovuk* kelimeler birleştirilmiştir.[52] Kumuklar kopuza, komuz derler, belki de Kıpçak kelimes aynı anlama gelen kovuk kelimesindeki "v" ünsüzü de aynı değişimi gös bu kavme adını vermiştir.

---

[43] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s. 139.
[44] Ahmet Caferoğlu, "Kumuk Türkleri", Türk Kültürü, Cilt 2, Sayı 17, 1964, s.11.
[45] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 986.
[46] Ahmet Caferoğlu, Türk Kavimleri, Ankara 1983, s.53.
[47] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 986.
[48] Vecihe Hatiboğlu, "Türk Tarihinin Başlangıcı", Türkoloji Dergisi, C. 8., Ankara 1979, s. 51.
[49] Fuat Bozkurt, Türklerin Dili, İstanbul 1992, s. 377.
[50] Fahrettin Kırzıoğlu, Yukarı Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar, Ankara 1992, s.10.
[51] Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesi Grameri, Ankara 1994, s.XVII.
[52] Ali Fehmi Karamanlıoğlu, age., s.XVII.

Kumukların tarihi hakkında vermiş olduğumuz özette Kumukların M.S. II. yüzyıldan itibaren Kafkasya'da görülen Hun, Sabir, Hazar, Kuman-Kıpçak Türklerinin torunları oldukları anlatılmıştı. Bu Türk kavimlerinin bir önce gelenin bir sonra gelen içerisinde erimesiyle veya kaynaşmasıyla bir birlik oluşturduğu kesinlik kazanmıştır.

Kimi araştırmacılar -özellikle Rus bilim adamları- Kumukların Kafkasya'nın yerli halklarından (Yafesî) olduklarını, Türk istilâlarının etkisiyle zamanla Türkleştiklerini iddia etmişlerdir. Günümüzde sadece Dağıstan'da otuzun üzerinde etnik grup varken böyle bir iddiada bulunmak oldukça şaşırtıcıdır. Böyle bir etkinin sadece Kumuklar üzerinde değil bütün Kafkas kavimleri üzerinde olması gerekirdi. Bu şekilde bir etkiyi ancak Kumuklar diğer Kafkas kavimleri üzerinde göstermiş olmalıdır. Altınordu Devleti yıkıldıktan sonra Dağıstan'da öncülüğü ellerine alan Kumuklar; medeniyet, ilim ve yöneticilik bakımından diğer etnik gruplardan çok daha ilerdeydiler. Bu yüzden Kumukça çok farklı dillerin konuşulduğu Dağıstan'da ortak anlaşma dili olarak kullanılıyordu. Kumukların Dağıstan kavimlerine etkisi dillerini anlaşma dili olarak kabul ettirmekle kalmayıp, halk inançlarına ve geleneklerine kadar yansımaktadır. Bu inançlar ve gelenekler; aşerme, çocuğu olmayanların yatırlara gitmesi, beşik kertmesi, çocuğun göbeğinin derin bir yere gömülmesi, albastı inancı, mezarlara çaput bağlanması[53] gibi inanç ve geleneklerdir.

Yaşayış ve inanış olarak diğer Kafkas kavimleri de Kumuklar gibi Anadolu halkına çok yakındır. Hatta Kafkasya'ya gidip Avarlarla vakit geçirenler -Türk asıllı olmamalarına rağmen- Avarların da Türk asıllı olduğunu iddia etmektedirler.

---

[53] Yaşar Kalafat, "Görebildiğim Dağıstan", Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı 1-2, 1998, s. 217.

Kumukların Türk asıllı olduğunun başka bir kanıtı da Ka Türklerinin varlığıdır. Karaim Türkçesi, Türk dili tasniflerinde her araştırı tarafından Kumuk Türkçesi ile aynı sınıfta gösterilmektedir. Hazarlar, B Hakan zamanında hakanları ve ahalisinin küçük bir bölümü ile Karay d kabul etmişlerdir.[54] Bu bakımdan diğer adları Karay olan Karaim Musevîliği kabul eden tek Türk devleti olan Hazarların bakiyesidir diyebi Karaimlerin Kumuklarla aynı lehçeyi kullanmaları bir kökten geldikle başka bir ispatıdır.

Caferoğlu'na göre Kumuklar, Türklerin Oğuz ve Kıpçak boylar kaynaşması neticesinde teşekkül etmiştir.[55] Çobanzade de Ku Türkçesinin Osmanlı Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında bir yer i ettiğini söylemektedir.[56] Dağıstan Oğuznâmesi'nde de Oğuz Kağan'ın seferinde Temirkapı'nın korunması amacıyla Kanglı Türklerinden bir bölü buraya yerleştirildiğinden bahsedilmektedir.[57] Kumuk Tenglik Hareketi, görüşlerden farklı olarak Kumukların menşeleri hakkında daha değişik görüş ileri sürmektedir. Bu anlayışa göre Türklük prototürkl başlamaktadır. Prototürklük iki ana kola ayrılmıştır. Birinci ana Turanlardır ve çeşitli gruplardan oluşur:

a) Kimerler, İskitler, Hunlar

b) Türkler, Türkmenler, Azeriler, Gagavuzlar

c) Karluklar, Özbekler, Uygurlar, Sarı Uygurlar

d) Hazarlar, Sabirler, Bulgarlar, Gunlar

e) Çuvaşlar, Tuvalar, Hakaslar, Yakutlar

---

[54] *László Rásonyı, Tarihte Türklük, Ankara 1996, s. 115.*
[55] **Ahmet Caferoğlu, "Kumuk Türkleri", Türk Kültürü, Cilt 2, Sayı 17, 1964, s. 9.**
[56] **Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 988.**
[57] **Halil Erenoğlu, "Kuzey Kafkasya'da Türk-Moğol İzleri II", Birleşik Kafkasya, Eylül-Ekim-Kas 1995, Sayı 4, s. 41.**

f) Kırgızlar, Kazaklar, Altaylar, Karakalpaklar, Nogaylar, Tatarlar, Başkurtlar, Karaçay-Balkarlar, Karaimler.

İkinci ana kolda: Hurrit-Urartular, Sümerler, Kasriler ve Elamlar vardır. Kumuk Türkleri bu iki kolun birleşmesi ile oluşmuştur.[58]

[58] Yaşar Kalafat, "Görebildiğim Dağıstan", Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı 1-2, 1998, s. 202-203.

GÜNÜMÜZDE KUMUKLAR

Kumuklar günümüzde toplu olarak Rusya Federasyonuna b Dağıstan Özerk Cumhuriyetinin kuzeydoğusunda yaşarlar. Kuzeyde Nc Türkleri; kuzeybatı, güneybatı ve batıda Çeçenler ve Avarlar; güneybat güneyde Darginler, Tabasaranlar ve Derbent Azerileri ile komşudurlar.[59]

Kafkasya'daki belli başlı yerleşim yerleri Kuzey Kafkasya'nın (bölgelerinde bulunan verimli topraklardır. Kumuklar toplu olarak Dağıst ova ve dağ eteklerine yerleşen on bir ilçesinin yedisinde bulunurlar.[6 idarî bölgeler Buynak, Kayakent, Karabudahkent, Korkmazkala, Kızıl Babayurt ve Hasavyurt'tur.[61] Bunun dışında Mahaçkala, Kızılyar, Der gibi şehirlerde de yaşamaktadırlar.[62] Toplam Kumuk nüfusunun % Dağıstan'da yaşar.[63] Bunların dışında Kafkasya'da; Çeçenistan, İnguşy Kuzey Osetya'ya yerleşenler de mevcuttur. Kuzey Kafkasya'dan göç (bazı Kumuklar İran, Suriye ve Türkiye'ye de yerleşmişlerdir. 1990 yılı sonra Kafkasya'dan 5-6 bin Yahudi İsrail'e göçmüştür. Bunlardan 500 ka Kumuk Türkleri ile evli Yahudilerdir. İsrail'e giden bu kişiler orada Ku Yahudi melezi bir toplum oluşturmuşlardır.[64] Türkiye'ye göç edenler; Tok Şenyurt[65] (Üçgözen mahallesi) ve Ataköy,[66] Sivas'ın Yavu,[67] Çanakkal Geyikkırı, Doğancı, Akköprü ve Aziziye, Denizli'nin Akköy'ü[68] gibi birin

---

[59] Shirin Akiner, Sovyet Müslümanları, İstanbul 1995, s.129.
[60] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 19 1996, s. 69.
[61] Kamil Aliyev, agm., s 71.
[62] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s. 137.
[63] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 19 1996, s. 69.
[64] Yaşar Kalafat, "Görebildiğim Dağıstan", Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı 1-2, 1998, s 203.
[65] Çetin Pekacar, Türkiye Kumukları Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi, (G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986, s.12.
[66] Çetin Pekacar, age. s. 14.
[67] Çetin Pekacar, age. s. 15.
[68] Çetin Pekacar, age. s. 17.

yerleşmişlerdir. Bu yerlerin dışında İstanbul, Yalova ve Konya gibi il merkezlerine yerleşenler de vardır.[69]

Dağıstan'daki Kumukların %99'u çalışmaktadır. Bunun %18.6'sı sanayide, %28.22'si tarımda, %7'si ulaştırmada, %7.4'ü sağlık alanında, %7.1'i sosyal kurumlarda, %10'u eğitim alanında çalışmaktadır. Kafa emeği ile çalışanların oranı %31, yönetim alanında çalışanların oranı %3.1'dir. Üniversite mezunlarının oranı 1989 yılında %8.2'dir.[70]

Kumuklar yerleşik çiftçiliğe sahiptirler. Yerleşmiş oldukları topraklar Dağıstan'ın en verimli topraklarıdır. Bu bölgede hububat ekimi, meyvecilik ve bağcılık gelişmiştir. Dağıstan ekonomisinin %70'i Kumuk bölgelerinde bulunur. Alet ve makine yapımı, konservecilik, şarap endüstrisi bu bölgededir. Kumuklar, pirinç üretimi ve balıkçılık da yaparlar. Petrol, doğal gaz ve inşaat malzemelerinin ham maddeleri gibi yeraltı zenginliklerine sahiptirler.[71]

Kumuklar 8.-9. yüzyıllarda İslâmiyet'i kabul etmeye başlamışlardır. Kumuklar arasında bu inanç 15. yüzyılda iyice kökleşmiştir.[72] Çoğunluk Sünnî'dir ve Şafiî mezhebindendir. Çok az sayıda Kumuk Hanefî'dir. Müslümanlıktan önce Judaizm ve Hristiyanlığı kabul eden Kumuklar da olmuştur.[73]

Günümüzde Kumukların geçmişten kalan bazı problemleri de vardır. Bunlardan başlıcası 1928-1929 yıllarında topraklarının Sosyalizm esasına göre bölünüşüdür. Bu politika doğrultusunda diğer etnik grupların Kumuk topraklarına zorla göç ettirilmesine başlanmıştır. Sonraki dönemlerde Orta Asya'ya zorla göç ettirilen Çeçenlerin yerine Mahaçkale'nin kuzeyindeki

---

[69] Erol Öztürk, "Kumuk Şair Şeyit Hanum Alişeva ve Yolda Yır", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 1, 1996, s 86.
[70] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 1995-1996, s. 69.
[71] Kamil Aliyev, agm., s 70.
[72] Kamil Aliyev, agm., s 71.
[73] Kamil Aliyev, agm., s 71.

Kumuklar yerleştirilmiştir. Çeçenlerden boşaltılan yerlere yerleşti Kumukların boşalttığı yerlere de diğer etnik gruplar yerleştirilm çalışılmaktadır. Bugün Kumuklar Kumukiye'de azınlık durum düşürülmüştür.[74] 1930'lu yıllarda bu bölgenin %70'ine Kumuklar sahip bugün bu oran %24'e düşürülmüştür.[75]

Kumukların başka bir problemi de Kumukça ile eğitim yapan hi okulun bulunmamasıdır.[76] Ana dili ile dersler sadece ilkokulun birinci ikinci sınıflarında verilebilmektedir.[77] Kumukça yayın yapan televizyon ka bulunmamaktadır. Kumuklar, önceki dönemlerde bazı Türk televizyonlar yapmış oldukları yayınlar sayesinde Türkiye Türkçesini çok daha kc anladıklarını ifade etmektedirler.

Dağıstan'da her etnik grubun siyasî bir kuruluşu vardır. Kumukların büyük siyasî kuruluşu Tenglik'tir. Bunun dışında Kumuk Gençlik, Umay A Düzlük Partisi, Yeni Ekonomi Partisi, Kumuk Ocağı, Kumuk Kültür Merk Kumuk Gençlik Hareketi gibi kuruluşlar da vardır. Bu kuruluşlar ya Tengli bağlıdır ya da ortak faaliyet yürütürler.[78]

---

[74] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 1995-1996, s. 73.
[75] Yaşar Kalafat, "Görebildiğim Dağıstan", Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı 1-2, 1998, s. 213.
[76] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 1995-1996, s. 74.
[77] Shirin Akiner, Sovyet Müslümanları, İstanbul 1995, s. 132.
[78] Yaşar Kalafat, agm. s 213.

KUMUK DİLİ VE EDEBİYATI

Kumuk Türkçesi, Türkologların yapmış oldukları dil tasniflerinde farklı adlar altında gösterilmiştir. Radoff, Kumuk Türkçesini güney grubunun ses bakımından henüz tetkik edilmediğini söylediği Kafkasya şiveleri bölümüne;[79] Samayloviç, Kıpçak veya kuzeybatı da dediği tav grubuna;[80] Räsänen kuzeybatı grubuna;[81] Ligeti, Kıpçak grubuna dahil eder.[82] Diğer Türkologlardan Baskakov, Kıpçak grubunun Kıpçak-Oğuz alt grubuna;[83] Reşit Rahmeti Arat ise Türk şive gruplarından tav grubuna sokar.[84] Benzing, Batı Türk (Kıpçak-Kuman) grubuna;[85] Menges, Kuzeybatı veya Kıpçak bölümünün Karadeniz-Hazer dilleri sınıfına;[86] Talat Tekin, Kıpçak grubunun koş- alt grubuna dahil eder.[87] Görüldüğü gibi Radloff haricindeki bütün ilim adamları farklı adlar vermiş olsalar da Kumukça'yı kuzeybatı veya Kıpçak grubu dediğimiz grup içine dahil etmişlerdir. Kumuk Türkçesi, Türkçe'nin kuzeybatı grubuna dahil bir şive olmasına rağmen, Türkçe'nin güney grubundaki Azerî kolunun bazı özelliklerini de gösterir.[88] Kumukça'nın bu özelliğini sadece Baskakov dikkate almıştır.

Konya ilimiz kadar bir yüz ölçümüne sahip olan Dağıstan'da otuzun üzerinde kavim yaşamaktadır. Kumuk Türkçesi bölgedeki diğer dillere nazaran ön plâna çıkmış ve farklı etnik gruplar tarafından rağbet görmüştür. Dağıstan'daki bu kadar farklı kavim ve diller arasında Kumuk Türkçesinin daha çok tanınmasını Kumuk tarihine bağlamak gerekmektedir. Altınordu

---

[79] Reşit Rahmeti Arat, Makaleler, Cilt 1, Ankara 1987, s. 96.
[80] Reşit Rahmeti Arat, age., s. 108.
[81] Reşit Rahmeti Arat, age., s. 119.
[82] Reşit Rahmeti Arat, age., s. 116.
[83] Reşit Rahmeti Arat, age., s. 133.
[84] Reşit Rahmeti Arat, age., s. 146.
[85] Talat Tekin, "A New Classification of the Turkic Languages" Türk Dilleri Araştırmaları 1991, Ankara 1991, s. 7.
[86] Talat Tekin, agm., s. 9.
[87] Talat Tekin, Türk Dilleri, İstanbul 1999, s. 115.
[88] [illegible] Cilt 6, [illegible] 1977, s. [illegible]

devletinin resmî dilinin Türkçe olması bu geleneğin Dağıstan'da da d etmesini sağlamıştır.[89] Altınordu devletinin yıkılmasından sonra Dağıst hâkimiyeti ellerine alan Kumukların dili diğer halklar arasında anlaşm olma özelliği kazanmıştır. Bu özellik Türkçe'nin devlet dili olması ve milletli Kafkasya'da bir anlaşma diline ihtiyaç duyulması sebebi ile o çıkmıştır. Bu sebeplerden Kumukların konuştuğu dil, uluslararası b hüviyeti kazanarak bir anlaşma dili (Lingua franca) hâlini alır.[90] Kudsi'ye 19. yüzyılda Kumukistan'da, onun güneyindeki Şamhallar memleketinc Kaytak bölgesinde ahali Kumukça konuşuyor, Dağıstan'ın diğer aşiretle bu Türkçe'yi anlıyorlardı.[91] Kumuk Türkçesinin bu özelliğinden o Rusların Kafkaslara indiklerinde öğrenmek istedikleri ilk dil Kumuk Tür olmuştur. L. Tolstoy ve M. Lermantov'un "Tatar Dili" diye bahsettikle öğrendikleri dil Kumuk Türkçesidir.[92]

Kumuk Türkçesi Rusların Kafkasya'yı işgal etmelerinden sonr uzun bir süre uluslararası dil olma özelliğini korumuştur. 19. yüzyılda üniversite ve yüksek okullarında da okutulan Kumuk Türkçesi, 1917 yı Kuzey Kafkasya Halklarının Millî Kongresinde resmî dil olarak l edilmiştir.[93] 1923 yılında da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birl bağlanan Dağıstan Muhtar Cumhuriyetinin resmî dili olarak ilan edilmişti

Kumuk Türkçesi, Sovyetler döneminden beri Dağıstan'da kulla altı yazı dilinden biridir.[95] Kumuklar başlangıçta Arap alfab kullanmışlardır. 1928'de Lâtin esasına dayanan 33 harften oluşan bir a meydana getirilmiş, 1938 yılında da Rus yazısına dayanan 39 ha

---

[89] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s. 141.
[90] Johannes Benzing, (çev. İlhan Çeneli) "Kumuk Türkçesi", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Ci s. 165.
[91] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 987.
[92] Rahmankul Berdibay, Baykal'dan Balkan'a, Ankara 1997, s. 142.
[93] Kamil Aliyev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 19 1996, s. 71.
[94] Kamil Aliyev, agm., s. 71.
[95] Hasan Eren, "Kumuk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, Cilt 22, Ankara 1975, s. 349.

meydana gelmiş bir yazı sistemi kabul edilmiştir.[96] Alfabe değişikliği için Lâtin alfabesine geçişi 1927 yılında, Kiril alfabesine geçişi 1939 yılında gösteren kaynaklar da vardır.[97] Shirin Akiner de Kumukların kullandıkları alfabeleri; 1921'e kadar Arap alfabesi, 1921-1928 tarihleri arasında değiştirilmiş Arap alfabesi, 1928-1938 tarihleri arasında Lâtin alfabesi, 1938'den sonra Kril alfabesi olduğunu söyler.[98]

Kumuk Türkleri Sovyet dönemine kadar edebî bir dil yaratma ihtiyacı duymamışlardır. Bu ihtiyacı Kazan'da, Azerbaycan'da, Kırım'da ve Türkiye'de çıkan yayınlarla karşılamışlardır.[99] Ancak Kumuk Türkçesinden bahseden ve Kumuk Türkçesi üzerine çalışanlar Sovyet döneminden çok önceleri de mevcuttu. 17. yüzyılda Evliya Çelebi Kumuk şehirlerini gezmiş ve Kumukça 41 kelime kaydetmiştir.[100] Evliya Çelebi, kaydetmiş olduğu bu kelimeleri Moğolların bir kavmi olan Kıtaklardan derlediğini ve Moğolların da Türk olduğunu söylemektedir.[101] 1787-1798 yıllarında P.S. Pallas "Barı da Tilleni va Dialektleni Tengleşdirilgen Sözlükleri" adlı iki ciltlik kitapta diğer Türk diyalektleri yanında az da olsa Kumukça'dan bahsetmiştir.[102] Bu eserin basımından sonra içlerinde İ.N. Berezin, N.A. Aristov, K.F.Zaleman, F.E. Korş, Şifner, M.G. Afasanev, V.P. Antonov, Saratovskiy, Gyula Nemeth, M.K. Milih, Devletmurza Şihaliyev, Abusupyan Akayev, B. Çobanzade, N.K. Dimitriyev ve A.A. Satıbalov'un bulunduğu pek çok Türkolog Kumuk dili hakkında çalışmalar yapmıştır. T. Marakov 1884 yılında "Kavkaz Dialektni Tatar Grammatikası" adlı eseriyle ilk Kumuk gramerini yazmıştır.[103]

---

[96] Hasan Eren, agm., s. 350.
[97] Charles Warron Hostler, Türkler ve Sovyetler, Ankara 1976, s.77.
[98] Shirin Akiner, Sovyet Müslümanları, İstanbul 1995, s. 132.
[99] Hasan Eren, "Kumuk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, Cilt 22, Ankara 1975, s. 347.
[100] İbrahim Kerimov, Kumuk Tilni Kuçurlu Grammatikası, Mahaçkala 1982, s.86.
[101] Tevfik Temelkuran, Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatnamesi, (sadeleştiren Necati Aktaş), Cilt 1-2, s. 607.
[102]

Kumukça'nın Hasavyurt, Buynak ve Haydak olmak üzere üç a
ayrıldığı kanaati yaygındır.[104] Kumuk ağızları üzerine yapılan çalışmala
bulunmaktadır. R.G. Şahmanova Buynaks-Kazaniş diyalekti üz
çalışmıştır. İ.A. Kerimov 1953 yılında Kaytak, 1957'de Hasavyurt, 196
Buynak, Podgornogo ve Terski ağızları üzerine çalışmalar yapmış
Kumuk ağızları hakkında derli toplu olarak en geniş çalışmayı Nurar
Hayrullayeviç Ölmesov yapmıştır. Ölmesov'un 1997 yılında Ku
diyalektleri üzerine yapmış olduğu çalışmada Kumuk ağızları tarih
çağdaş lehçelerle mukayeseli olarak incelenmiştir. Ancak bu çalışr
metin kullanılmamıştır. Ölmesov bu çalışmasında Kumukçayı Ka
Hasavyurt,Terski, Podgornogo ve Buynak olmak üzere beş ağıza ayırmı

Kumuk tarihçileri Kumuk edebiyatını 15. yüzyılda yaşamış olan U
Kamal (Ümmü Kemâl) ile başlatırlar. Ondan önceki devreyi Genel
Edebiyatı ile birlikte düşünürler. Kumuk Edebiyatı Ummu Kama
başlatılmasına rağmen Ummu Kamal eserlerini Osmanlı Türkçes
yazmıştır.[106] Kumuk Türkçesinin yazı dili olarak kullanılmaya başlar
1917 yılından sonra olmuştur.[107] Daha önceki dönemlerde Kazaı
Bahçesaray'ın tesirinde kalınıyordu.[108] Bu tarihten sonra Hasavyu
Buynak ağızları temel alınarak yeni bir yazı dili oluşturulmuştur.

Kumukların sözlü edebiyatının kaynakları; Hazar Tevarihleri, K
Yırları, Maksuman, Minkülli, Aykız, Taş Oğlan, Sönmeyen Ateşler, Cerı
Pahu gibi destanlar ile Derbentname gibi hem Türkçe hem de başka dil
kaleme alınmış eserler ve Türkçe olmayan Anciname gibi (8. yüzyıl)
kaynaklardır.

---

[104] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 988.
[105] Nurammat Hayrullayeviç Ölmesov, Sravnitelno-İstoriceskoe İssledovanie Dialektnoy Siste Kumukskogo Yazıka (Fonetika-Morfologia), Mahaçkala 1997, s.295-296.
[106] Çetin Pekacar, "Kumuk Türkleri", Yeni Türkiye, Cilt 2, Sayı 16, Temmuz-Ağustos 1997, s
[107] Kamil Akayev, "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları" Avrasya Etüdleri, Sayı 2, 1996, s.72.
[108] Mirza Bala, "Kumuklar" , İslâm Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul 1977, s. 989.

Kumuklar arasında millî edebiyat eserleri yerli kahramanlık destanlarından ve macera hikâyelerinden ibarettir.[109] Bu hikâyeler 18. yüzyılın başlarında mollalar tarafından tertip edilmiştir. Halk edebiyatı ürünleri Kumuklar arasında oldukça gelişmiştir. Nesilden nesile aktarılan bu ürünler halkın hafızasında hâlâ yaşamaktadır. Kumuk halk edebiyatının temelini yırlar teşkil eder. En sevilen yır ozanı Yırçı Kazak'tır. Kumuk edebiyatını 19. yüzyılda onunla başlatanlar da vardır. Masallar, hikâyeler, atasözleri, tekerlemeler, bulmaca ve bilmeceler de oldukça yaygın ürünlerdir. Bizim edebiyatımızdaki maninin yerini Kumuk edebiyatında sarın adındaki dörtlükler alır. Yas adını taşıyan ağıtlar da bu sahada geniş yer tutar.

Kumuk Türkçesiyle verilen ilk eserler Muhammed Osmanov'la başlar. Muhammed Osmanov Nogayskaya Hrestomatiya adlı eserinde Nogayca ve Kumukça destanlar, halk türküleri (yırlar) ve atasözlerine yer vermiştir. Bunun dışında Yırçı Kazak'ın Osmanov'a, Osmanov'un Dağıstan'a dönmesini isteyen bir mektubu ve Molla Hacı Şemseddin ve Molla Abdürrahim'in Molla Akay ile Kafkasya'dan Osmanlı toprağına göçün iyi mi, kötü mü olacağını tartıştıkları atışmalar vardır.

1810-1816 yılları arasında misyonerler vasıtası ile Kumuk yazı dilini ilk olarak kilisenin kullandığını söyleyenler de vardır.[110] Misyonerler bu dönemde yerli ağızların Osmanlı ve Azerî Türkçeleriyle karışımından oluşan bir dille pek çok eserler vermiştir.

20. yüzyılın sonlarında Kumuklar tarafından Bakü, Kazan, İstanbul ve Bahçesaray'da çıkan eserler takip edilmekteydi. Magrayof'un matbaa kurması ve bu matbaada 1912 yılında Abû Sufyân Akayev'in eserlerinin basılması Dağıstan'da yerli bir edebiyatın oluşması sağladı.

---

[109] Hasan Eren, "Kumuk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, Cilt 22, Ankara 1975, s. 347.
[110] Fuat Bozkurt, Türkle[illegible]li, İstanbul 1992, s.377.

Nohay Batırmurzayof'un 1917 yılında Tan Çulpan adındaki dergisinin yanında aynı yıl Musâvât adlı bir dergi daha yayın hayatına başladı. Bu dergileri pek çok yeni dergi takip etti.

Modern Kumuk edebiyatının tanınmış yazarları arasında Temirbulat Baybulatoğlu, Ullubey Buynakski, Yusuf Gereyef, Alimpaşa Salavatoğlu, A. Beşirov, Abdulvahab Süleymanoğlu, İnçu Gadiyeva sayılabilir. Günümüzdeki en meşhur kadın şairlerinden biri Şeyit Hanum Alişeva'dır. Bu şâirin çocuklar için yazmış olduğu altı şiir kitabı Azerî, Türkmen, Kırgız, Tatar, Karaçay-Malkar, Altay Türkçelerine aktarılmıştır. Biyiymen ve Yolda Yır adlı iki şiir kitabı da Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.[111]

[111] Nevzat Özkan, Türk Dünyası, Kayseri 1997, s.193.

İNCELEME

ÜNLÜLER

YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Kumuk Ağızlarında, sekiz ana ünlünün dışında şu ünlüler de vardır: ã, ă, ĭ, ó, ú, á, å, ȧ, e̊, é, i̊, i̇̊, ȯ, o̊, ı̊.

e̊ ünlüsü:

e ile ö arasında, hafif yuvarlak bir ünlüdür. Bu ünlü sistemli bir şekilde, ilk hecesinde ö ünlüsü bulunan kelimelere g- ile başlayan bir ek geldiğinde, bu ekin ince sıradan e ünlüsünün yuvarlak karakter kazanmasıyla oluşur. Bu ünlü bu şekliyle e>ö değişmesinin ara merhalesini teşkil eder. Bu özellik yalnız Targu'da görülür:

ölge̊n: ölmüş (23; 47), (23; 270), (23; 426), **görge̊n:** görmüş (23; 331), **öltürge̊nçe:** öldürünce (23; 537).

e>ö değişmesinin (yuvarlaklaşma temayülünün) ara merhalesi olarak görülen diğer bir kısmı da dudak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen yuvarlaklaşmalardır. Bunlar Halimbegavul ve Yahsay'da görülür:

te̊vüP: tepip (17; 346), **segize̊vü:** sekizi (34; 180), **dörte̊vü:** dördü (34; 184).

Bir örnekte ö>e değişmesinin (düzleşme temayülünün) ara merhalesi olarak Başlıkent'te görülür: "**e̊lüb:** ölüp (1; 37), (1; 44)".

Bu ünlü, yuvarlaklaşma eğilimine bağlı olmadan yazı dilindeki "ülkü" (örnek) kelimesinde Töbenkazaniş'te "**ülge̊ni:** örneği (30; 230)" ve bir alıntı kelimede Bamma'yurt'ta "**pıropresе̊r:** (41; 12)" kelimelerinde de görülmektedir.

ã ünlüsü:

Oluşumu sırasında havanın kısmen genizden çıktığı nazal ünlüdür. Yaklaşma hâli ekindeki ğ ünsüzünün düşmesi ile oluşur. Metnimizde tek bir örneğine Atlanavul'da rastlanmıştır:

baã: bana (19; 221).

ȯ ünlüsü:

o ile u arasında hafif dar bir ünlüdür. Her ağızda görülmektedir. Türkçe kelimelerde iki şekilde ortaya çıkar;

a) o>u değişiminin ara safhası olarak:

bȯlabız: oluruz (30; 310), **ȯ:** o (2; 56), (41; 7), **ȯlay:** öyle (5; 638), **ȯlar:** onlar (8; 287), (19; 88), **bȯlğan:** olan, olmuş (7; 69), (23; 312) **ğȯvaladi:** kovdu (8; 137), **sȯvuKTa:** soğukta (22; 13), **bȯğazda:** boğazda (24; 33).

b) u>o değişimin ara safhası olarak:

tȯrKali: Kumturhali (32; 10), **ğolsȯyun:** Kolsuyu'nu (7; 316), **yȯğlayğallar:** uyuyanlar (5; 113), **şȯlay:** şöyle (30; 251), (5; 538), **şȯnna:** şunda (5; 559), **şȯğar:** şuna (10; 109), (14; 188).

Alıntı kelimelerde, ilk heceden sonraki o ünlüsünün düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak daralması şeklinde ortaya çıkar:

subȯy: kendi kendine (28; 99), **sutȯşniy:** günlük (18; 67), **poṙnȯstú:** tamamen (19; 252), (28; 93), **şıpoṙȯlar:** (23; 35), **çerahȯt:** Yahudi (24; 15).

Bu durum bazen ilk hecede de görülür:

vȯT: işte (38; 26), **tȯrniy** (40; 124), **nȯ:** ama, fakat (5; 246), (18; 29), **bȯsaǧa:** eşik (5; 415), **ȯrus:** Rus (3; 21).

ȯ ünlüsü:

ö ile ü arasında hafif dar bir ünlüdür. Bu ünlü ö>ü değişmesinin ara merhalesi olarak Buklenyurt, Karabudahkent-Heli, Kumturhali, Örkazaniş, Töbenkazaniş'te görülmektedir. Bununla ilgili olarak metnimizde şu örnekler vardır:

ȯlse: ölse (14; 83), **traķtȯr:** traktör (31; 33), **ȯlmeyeyiK:** ölmeyelim (8; 122), **ȯsüP:** büyüyüp (7; 434), **ȯyleTKen:** düşündürmüş (7; 92), **yȯrümey:** yürümez (7; 40) , **ȯyretebiz:** öğretiriz (28; 148), **ȯyrennim:** öğrendim (29;6), (29; 10).

e>ü>ö değişmesinin ara merhalesi olarak Atlanavul'da da **tün ȯyüvüñ:** dün evinin (19; 215) kelimesinde bu ünlüye rastlanır.

ĺ ünlüsü:

Dar yarı yuvarlak bir ünlüdür. o>u değişimi sonucu ortaya çıkan ünlünün bir şekilde incelmesi ve bu ünlünün daha sonra geçirdiği ú>í değişmesinin ara merhalesi olarak belirir. Tek bir örneği Targu'da geçen **mĺsan:** isen (23; 252) kelimesinde görülür.

i̇ ünlüsü:

ı ile u arası yarı yuvarlak bir ünlüdür. Her bölgede görülür.

Bu ses şu durumlarda ortaya çıkmaktadır:

a) ı>u değişiminin ara safhasında yuvarlaklaşma temayülü olarak dudak ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkar:

çavîP: koşup (7; 616), **yazîv:** yazı (8; 12), **açîv:** öfke (19; 518), **savîm:** pay (5;262), **tatîv:** tatlı (10; 90), **atamî:** atamı (23; 293), **mînuTğa:** dakikaya (5; 111), **ƅamîmı:** hamuru (35; 103), **mî?:** mı? (2;152), **ğızlarıbîz:** kızlarımız (19; 193), **ƅalgıbîznı** (19; 194), **ullularıbîz:** büyüklerimiz (19; 238), **baylanabîz:** bağlanırız (22; 6), **aylanabîz:** döneriz (26; 289), **bolmaybîz:** olmayız (34; 8), **ğabînna:** kabrine (33; 346), **ğapî:** kapı (37; 10).

Bu ünlünün oluşumunda bir önceki hecede bulunan dudak ünsüzleri de etkili olur:

yılavçî: türkü söyleyen (23; 447), **tavnî:** dağı (12; 213).

b) Bazen de bir sebebe bağlanamayan yuvarlaklaşmalarla karşılaşılır:

ğayırmasîlîK: önem vermemezlik (22; 54), **şîk'ola:** okul (34; 135), **taşğîn:** uyku hâli (30; 238), **altînÇı:** altıncı (10; 25), **hazîr:** hazır (4; 184).

c) u>ı değişiminin ara safhası (daralma temayülü) olarak görülür. Bu durum çoğunlukla alıntı kelimelerde görülmektedir. Nadir olarak Türkçe kelimelerde de karşılaşılır:

boldî: oldu (5; 596), **yağmîr:** yağmur (4; 66), **bî:** bu (30; 171), **asnavnîy:** genellikle (14; 25), **sîraTğa:** şekle (23; 224), **ğatîn:** kadın (5; 101), **ğatînnan:** kadından (7; 371), **ğatunnî:** kadını (19; 209), **ƅanîm:** hanım (30; 263).

mîsa<bolsa: ise (9; 141), **mîsañ:** isen (5; 462) örneklerinde o>u>ı değişmesinin ara safhası gözlenmektedir.

i̊ ünlüsü:

i ile ü arası yarı yuvarlak bir ünlüdür. i>ü veya ü>i değişiminin ara merhalesinde; Hüsemikent, Buklenyurt, Karabudahkent-Konguravul, Karabudahkent-Heli, Korkmazkale, Targu, Buynak ve Bamma'yurt'ta görülür. Bu da şu durumlarda ortaya çıkar:

a) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülen i>ü değişiminin ara merhalesinde karşılaşılır. Bu yuvarlaklaşma çoğunlukla dudak ünsüzlerinin yanında oluşur:

nuri̊ paşa: Nuri Paşa (5; 66), **ayteyim mi̊:** söyleyeyim mi (7; 596), **etebi̊z:** ederiz (26; 143), **súyedi̊m:** isterdim (41; 69), **bi̊rev:** biri (23; 30).

Bazen diğer hecelerdeki dudak ünsüzlerinin etkisiyle de yuvarlaklaşma görülür:

birevni̊: birisini (8; 104), (9; 313), **biyivni̊:** oyunu (9; 253), **yetmişinçi̊:** yetmişinci (14; 13), **dirgevli̊:** dikkatli (25; 63), **yetmişinÇi̊:** yetmişinci (29; 5).

b) r, ş gibi seslerin yanında ü>i değişmesinin ara safhası olarak daralma gözlenmektedir:

şi̊nna: şunda (5; 253), **si̊rúvlege:** sürülere (7; 95), sirúvleni (7; 100).

à ünlüsü:

a ile ı arasında yarı dar bir ünlüdür. Şu durumlarda ortaya çıkar:

a) Çoğunlukla a>ı değişmesinin ara merhalesi olarak Buklenyurt, Karabudahkent-Konguravul, Halimbegavul, Buynak, Töbenkazaniş, Hüsemikent, Kızılyurt-Yanısultanyurt'ta görülür:

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

bolmaymàn: olmam (12; 428), **urasàn:** vurursun (18; 138), **maydàn:** meydan (25; 10), (25; 12), **turamàn:** kalkarım (29; 14), (17; 345), **etemàn:** yaparım (29; 32), **zàT:** şey (9; 132), **ğaydà:** nerede (19; 66), **bolmàyman:** olmam (37; 142).

çığàP: çıkıp (5; 103) örneğinde -a- fiilden fiil yapım eki, yardımcı ünlü olan ı'ya benzetilerek dar bir şekilde söylenilmiştir. Tek örneği vardır.

b) Birkaç örnekte de ı>a değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar:

dağà: daha (7; 648), **àregden:** uzaktan (18; 139), **àreg:** uzak (18; 139), **başğàrlar:** Başkırtlar (30; 115).

é ünlüsü:

e ile i arasında yarı dar bir ünlüdür.

Bütün bölgelerde açık e ile söylenen **ékki:** iki (19; 188) kelimesi Hüsemikend, Başlıkent ve Atlanavul'da; **éşite:** işitir (23; 299) kelimesi de Targu da kapalı e "é" ile söylenmektedir. Bu kelimelerde bu ünsüzün dar oluşu diğer ağızlara göre ayırıcı bir özelliktir.

Bir kısım é ünlüsü e>i değişiminin ara safhası olarak karşımıza çıkar. Bu değişmenin sebebi ç, y, ş, gibi daraltıcı özelliği olan seslerin ünlülere etkisidir:

gelginçége: gelinceye (9; 326), **bileyénni:** bileni (23; 452), **bezéndirme:** süsleme (9; 316), **gérmanya:** Almanya (8; 131), **başlámèy:** başlamaz (41; 46), **géyiP:** giyip (29; 24), **oynéy idig:** oynardık (14; 183), (14; 184), **ér:** erkek (5; 51), **yirmé:** yirmi (5; 684), (5; 695), **erdéy:** erkekçe (7; 106), **n işléy:** ne yapar (26; 110), **teréğ:** ağaç (19; 548).

Eski Türkçe'deki i'den gelişen é ünlüsüne de rastlıyoruz:

né<ni: ne (4; 112), **gemé**<kemi: gemi (5; 29), (5; 35), **nétesen:** ne yapıyorsun (7; 162), **Téb**<tip: diye (19; 622).

Bu ünlü söyleyiş kusuru olduğunu düşündüğümüz tek bir örneği olan birinci teklik şahıs ekinde de görülür:

etemén: yaparım (5; 72).

Bir örnekte de i>é değişmesi olarak görülür:

gerlé: geri (19; 486).

Alınma kelimelerdeki é ünlüsü, alınma kelime Arapça ve Farsça ise i>é değişimi ile görülür:

héÇ: hiç (4; 115), **héç:** hiç (3; 24).

Alınma kelime Rusça ve Rusça yoluyla Avrupa dillerinden girmiş ise e>é değişimi ile ortaya çıkar:

télévidinyası: televizyonu (2; 23), **uçéniğim:** öğrencim (3; 17), **uçitél:** öğretmen (3; 17), **résPublikanskiy:** cumhuriyet (30; 214), **gérmanya:** Almanya (8; 131), (8; 136), **musayév** (16; 4).

ä ünlüsü:

e'nin normalden daha uzun ve açık bir şekilde vurgulu olarak söylenmesiyle ortaya çıkar. İlk hecenin dışında rastlanmaz. Her bölgede görülür.

Bu ünlü genel olarak Ana Türkçe'deki aslî uzunlukların korunması şeklinde karşımıza çıkar:

bir äk: bir iki (18; 56), **Kätsin:** gitsin (17; 294), **gätgeğenim:** gidişim (34; 55), **äkev:** ikisi (7; 635), **äki:** iki (2; 48), **äkibiz:** ikimiz (12; 186), **äkinci:** ikinci (7; 248), **äkinni:** ikindi (23; 391), **äkişer:** ikişer (30; 140), **äKKeren:** iki kere (30; 224), **äkkisini:** ikisini (19; 511).

Diğer örneklerdeki ä ünlülerinin arızalı bir söyleyiş olduğunu düşünmek mümkündür; ancak bu ünlülerin bulunduğu kelimelerdeki e'ler her bölgede ä şeklinde söylenmektedir. Bu geniş söyleyişlerden bu kelimelerin de Ana Türkçe'deki aslî uzunluk taşıyan kelimeler olabileceğini anlamaktayız:

gälib: gelip (12; 360), **yäddim:** ulaştım (16; 36), **yäTTig:** ulaştık (36; 13), **ädil özelleni:** İtil ırmağı (21; 3), **ärüv<arığ:** güzel (36; 114), **äşita:** işitir (5; 172), **äşitilgen:** işitilmiş (24; 25), **gäsib:** kesip (23; 309).

Bazen de h sesinden dolayı genişleme görülür:

häç: hiç (5; 251).

ı ünlüsü:

ı ile i arası düz, dar, yarı kalın bir ünlüdür. Ses uyumuna bağlı olarak alıntı kelimelerde ve ekleşme yolundaki bazı kelimelerde (şahıs zamirlerinin ekleşmesi gibi) incelme ve kalınlaşma temayülünün yarım kalması sonucunda ortaya çıkar. Bütün ağızlarda rastlanılan bir ünlüdür:

alıırıncı: sonuncu (2; 41), **ak'tabırnı:** ekimin (30; 71), **alımlar:** alimler (2; 47), **alımlarıbız:** alimlerimiz (30; 90), **asıl:** asil (23; 96), **belıylar:** Beyazlar (31; 104), **cabrayıl:** Cebrail (23; 223), **cahıl:** genç (18; 87), **aytabız:** söyleriz (8; 242).

ş, ç, y seslerinin bulunduğu hecelerde ı>i değişimin ara merhalesi olarak görülür:

bíçaK: bıçak (28; 32), **bíçilib:** biçilip (9; 127), **başí:** başı (8; 116), **çígdım:** çıktım (13; 94), **ğarşí:** karşı (8; 118), **ğazanışlí:** Kazanişli (8; 56), **ğışlığ:** kışlık (14; 178), **gíş edi:** kişiydi (7; 660), **ayítmay:** konuşmaz (9; 389), **ayírmasağız:** seçmezseniz (12; 247), **aytayím:** söyleyeyim (12; 108), **aytayín:** söyleyeyim (7; 489), **alayíK:** alalım (12; 445), **yíllar:** yıllar (8; 129).

Bazı eklerde incelme eğilimi olarak görülür. Bu değişimin incelme yönünde tezahür etmesi şu eklerde görülmektedir:

a) Birinci teklik şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü ve üçüncü şahıs iyelik ekinde:

ğalğalları: kalanları (14; 136), **ğardaşím:** kardeşim (10; 24), **ğardaşları:** kardeşleri (14; 104), **ğariğanım:** kuzenim (5; 585), **aldínna:** önünde (7; 281), **altína:** altına (5; 439), **anasí:** annesi (13; 221), **aylanasí:** çevresi (7; 461), **atí:** adı (6; 30), **atasí:** babası (3; 6), **imamí:** imamı (8; 162).

b) -b; -P zarf-fiil ekinden önceki yardımcı ünlülerde:

ağtarıb: çevirip (9; 421), **alíP:** alıp (7; 104), **alparíb:** alıp gidip (8; 44), **atíP:** atıp (7; 703), **aytíb:** söyleyip (5; 251), **barıP:** gidip (7; 519).

c) Görülen geçmiş zaman ekinde:

anladín: anladın mı? (5; 310), **ğaldí:** kaldı (1; 4), **ğayTTím:** geri döndüm(16; 19), **boláy dí:** olurdu (2; 40), **aytádí:** söyler (17; 334).

d) İlgi hâli eki ve yükleme hâli ekinde:

alğanní: aldığını (5; 451), **aní:** onu (5; 600), **adamní:** adamın (5; 172), **ağaçní:** ağacı (7; 611), **aKçaní:** parayı 5; 287), **bulaní:** bunları (5; 15).

ó ünlüsü:

o ile ö arası yuvarlak, geniş, yarı ince bir ünlüdür. Her ağızda karşılaşılan ó ünlüsü genellikle ö>o değişmesinin ara merhalesi olarak görülür. Sadece ilk hecede görülen bu ünlü genellikle k, g sesleri ve türevlerinin yanındaki ö ünlüsünün değişmesiyle ortaya çıkar:

góg: gök (20; 2), **gógürçüller:** güvercinler (5; 644), **góbúg:** köpük (7; 570), **góma:** gömer (14; 99), **kósteKTen:** Köstek'ten (5; 302), **kókúreK:** göğüs (12; 67), **kómeg:** yardım (5; 662), **kób:** çok (16; 96), **gómmeK:** gömmek (7; 310).

Bu kalınlaşmalara s, z, r, l, h ve t seslerinin yanında da sıkça rastlanılır:

ósdúrmáğa: büyütmeye (4; 61), **ósúb:** büyüyüp (6; 7), **ósümlüg:** bitki (23; 570), **ótúP:** geçip (7; 503), **óz:** kendi (23; 242), **özen:** ırmak (6; 28), **ómúr:** ömür (11; 99), **órde:** üstte (2; 215), **dórT:** dört (19; 374), **ólúm:** ölüm (7; 292), **hókúnúb:** pişman olup (23; 48).

Çok az bir şekilde de o>ö değişmesinin ara merhalesi olarak görülür. Örnekleri çok değildir; **Çómúç:** kepçe (26; 5). Bu örnekte Ç ünsüzünün inceltici etkisi görülmektedir.

Birleşik kelimelerde ve kökün üzerine gelen ekin ince olduğu durumlarda da ses uyumuna bağlı olarak incelmelere rastlanılır:

óbir: öbür (5; 664), **óley:** öyle (16; 106).

å ünlüsü:

a ile o arası yarı yuvarlak bir ünlüdür. Yabancı kaynaklı kelimelerde rastlanmaktadır. Bütün ağızlarda görülür:

åbeşaT: vaat (22; 14), **åbignovenniy:** özellikli (9; 313), **åbyávlenya:** ilan (19; 307), **ådesaǧa:** Odesa'ya (30; 21), **åfiTseller:** subaylar (30; 9), **åvtobüs:** otobüs (38; 116), **bålnitsada:** hastanede (6; 52), **bålşevik:** bolşevik (7; 689), **mifålojıda:** mitolojide (23; 316), **ǧårǧaçiy:** sıcak (28; 89), **k'ånstutsionni:** anayasa (30; 93).

Aynı ünlü Türkçe kelimelerde de görülmektedir. Bu ünlü en çok metin derlediğimiz Hüsemikent doğumlu, Haşa köyünde oturan Zümrüt İsayeva adlı kaynak kişi tarafından kullanmaktadır. Bu durumu kaynak şahsın çok ileriki yaşlarda Haşa'ya yerleşmesinden dolayı Hüsemikent ağzının özellikleri olarak açıklayabiliriz:

şå: şu (5; 119), **şålay:** şöyle (5; 707), **şånna:** şunda (5; 313), **şåni:** şunu (5; 532), **şånnan:** şundan (5; 536), **ålağa:** onlara (5; 245), **ålanı:** onları (5; 279), **ålani**: onları (5; 450), **ålar**: onlar (5; 305), **åldın:** önce (5; 349), **åndan:** ondan (5; 299), **ånı:** onu (5; 518), **ånnan:** ondan (5; 513).

Türkçe kelimelerde aynı ünlü seyrek de olsa diğer bir takım ağızlarda da görülmektedir. Bu ünlü Targu'da: **ålay:** öyle (23; 599); Karabudahkent'in Konguravul mahallesi'nde: **åleyse:** öyleyse (12; 195); Endirey-Yanıendirey mahallesi'nde: **åndan:** ondan (33; 322); Başlıkent'te **ånna:** ondan (2; 51); Buynaks'ta: **ånnan:** ondan (25; 79); Buklenyurt'ta: **ånnan:** ondan (8; 22) kelimelerinde de rastlanmaktadır. Bu ağızlardaki Türkçe kelimelerde görülen å ünlüsü Hüsemikent'teki gibi genelleşme göstermez.

ú ünlüsü:

u ile ü arası, yuvarlak , dar, yarı kalın bir ünlüdür. Her ağızda görülür. Genellikle ü>u değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar. Çoğunlukla k, g ünsüzlerinin ve varyantlarının yanında; ayrıca h, ḫ, s ünsüzlerinin yanında ü ünlüsü kalınlaşarak ú ünlüsüne döner:

úsTúña: üstüne (1; 26), **ḫúrmet:** hürmet (1; 67), **k̲úyúnná:** şeklinde (4; 115), **úyahlúm:** eşim (5; 63), **g̲ún:** gün (5; 233), **túg̲úl:** değil (5; 272), **hók̲únúP:** pişman olup (7; 666), **óg̲úz:** öküz (8; 41), **húḳúmaT:** hükümet (17; 64), **k̲úy:** şekil (5; 643), **yúrúla:** devam eder (9; 152), **ús bolub:** üstün gelip (10; 201), **bug̲úllerde:** bugünlerde (39;37), **g̲úz:** güz (4; 184), **g̲úşún:** gücünü (7; 672).

ü>ú değişmesi bazen de alıntı kelimelerde ses uyumuna bağlı olarak gerçekleşir:

búsrúmallar: Müslümanlar (41; 119), **búsrúman:** Müslüman (5; 609), **dúşman:** düşman (5; 624), **dúnya:** dünya (5; 16).

ü>ú değişmesinin bazı örneklerde bir sebebe bağlı olarak izah edilmesi güçtür:

dúr: doğru (2; 30), **gele mú?:** gelir mi? (5; 349), **túrlú:** türlü (8; 171), **túrk:** Türk (25; 18), **úç:** üç (40; 6).

Bu ünlü bazen de u>ü değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar:

úçún: için (1; 57), **búdúremey:** titremez (7; 105), **gúlúm:** kulum (7; 290), **alaşasúv:** kısa boylu (8; 9), **búyúrɣandir:** buyurandır (8; 63), **búnna:** burada (6; 43), **múyúz:** boynuz (28; 239), **árúvnú<arıɣ:** güzeli (7; 72).

á ünlüsü:

a ile e arası, düz, geniş , yarı kalın bir ünlüdür. Çoğunlukla e>a değişmesinin, bazen de a>e değişmesinin ara merhalesi olarak her ağızda görülür. Bu değişmeler çeşitli sebeplere bağlıdır.

a) Yabancı kelimelerde ses uyumuna bağlı olarak ortaya çıkan değişmeler:

şáytan: şeytan (41; 112), **aḥmád** (10; 31), **maḥammádoviç** (19; 10), **ássálam alayk'um** (17; 11), **şáriaT:** şeriat (30; 390), **masleháTge:** danışmaya (13; 100).

b) k, g, h ünsüzleri ve türevlerinin kalınlaştırıcı etkisiyle görülen değişmeler:

cáhenneme: cehenneme (23; 122), **biyigánná:** dans edince (9; 359), **yaraygán:** yarar (12; 389), **öseygán:** büyümüş (7; 52).

c) Geniş zaman ekinde görülen değişmeler:

bişá: pişer (4; 136), **bilá:** bilir (7; 701), **berá:** verir (13; 254), **súyá:** sever (10; 104).

d) Yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eklerinde görülen değişmeler:

úsTúná: üstüne (4; 161), **úyúnnán:** evinden (9; 25), **úydá:** evde (7; 327), **tükengá:** dükkana (13; 210), **munnán:** bundan (31; 80), **yüzüná:** yüzüne (7; 109), **yurtdáği:** köydeki (8; 171).

e) ç, y seslerinin inceltici etkisiyle görülen değişmeler:

aKçási: parası (41; 13), **aKçá:** para (23; 120), **buláy:** böyle (23; 269), **oláy:** öyle (23; 292), **áyTmáy:** söylemez (12; 318), **bolmáy:**

olmaz (23; 159), **ġaynáyġan:** kaynamış (23; 337), **k'aġazlardáy:** kağıtlar gibi (7; 322).

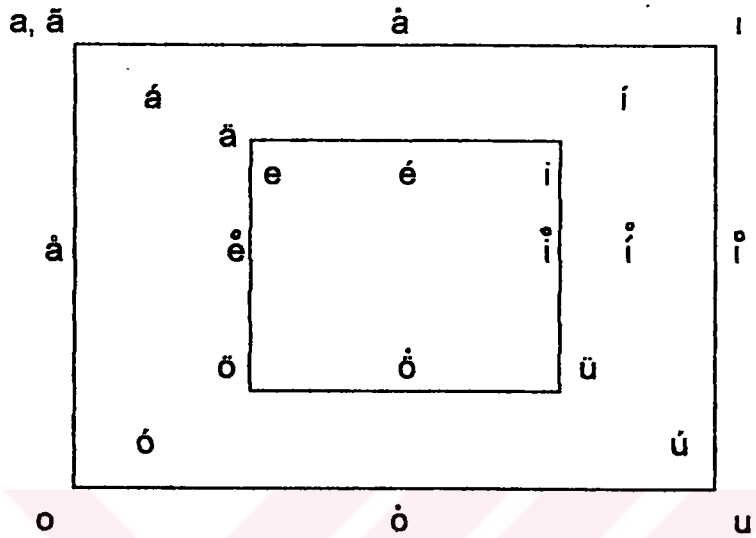
Bazen de yabancı menşeli kelimelerde i>á değişmesi sonucu bu ünlüye rastlanmaktadır:

páşmán: pişman (7; 335), **şahár:** şehir (34; 46), **şahárını:** şehrini (19; 617), **şeḥárláġa:** şehirlere (6; 26).

İki gramer şeklinde a-e ve e-a ünlüleri yan yana geldiğinde kaynaşma sonucu á ünlüsü ortaya çıkar:

Kılastá‿dim: sınıftaydım (8; 37), **niÇ‿átamı:** nice atamı (23; 350), **sadagá‿tiP:** sadaka edip (12; 125), **silká‿TTi:** sürgün etti (10; 57), **başg‿ádi:** başka idi (17; 36), **aylan‿ádi:** dönerdi (17;38).

Kumuk ağızlarındaki ünlüleri gösterir şema 1

Kumuk ağızlarındaki ünlüleri gösterir şema 2

	Düz Ünlüler			Yarı Yuvarlak Ünlüler		Yuvarlak Ünlüler		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Kalın Ünlüler	a,ã	å	ı	å	i̊	o	ȯ	u
Yarı Kalın Ünlüler	á		í		i̊́	ó		ú
İnce Ünlüler	e,ä	é	i	ẹ	i̊	ö	ö̇	ü

UZUN ÜNLÜLER

Kumuk ağızlarında Türkçe'nin normal ünlüleri hakim olmakla birlikte bazen uzun ünlülere de rastlanmaktadır. Bu uzun ünlüler Türkçe'nin aslî uzun ünlülerinin bulunduğu kelimelerde, alınma kelimelerde görülür. Normal uzunluktaki ünlülü kelimelerde ise çeşitli ses hadiseleri sonucu ile vurgu ve tonlamaya bağlı olarak ortaya çıkar.

ō ünlüsü :

Bamma'yurtta görülen tek bir örneği vardır. O da alınma bir kelimededir: "**dobōr**<dogovór: antlaşma (41; 38)". Bu uzun ünlü hece düşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

ī ünlüsü :

Bu ünlüye çeşitli sebeplerle rastlamaktayız.

a) Bir söyleyiş özelliği olarak Buklenyurt'la Korkmazkale arasında görülür:

verigīz: veriniz (8; 165), **inīm:** küçük erkek kardeşim (8; 220), **biyīy:** dans eder (9; 289), **işledīm:** çalıştım (10; 12), **atī:** adı (10; 196), **yeğedī:** (at) koşar (12; 31), **ellī:** elli (12; 530), **biyī:** dase et (13; 180), **çaçavīz:** ekeriz (15; 10), **bīz:** biz (15; 17), **yäddīm:** yetiştim (16; 36) **yīberemen:** gönderirim (19; 245), **bişirebīz:** pişiririz (26; 237).

b) Bazı ses hadiselerinden dolayı "p ve ç'nin sedalılaşması":

kerpīÇ: kerpiç (17; 132), **bittirīP:** bitirip (30; 3).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

īd: it (7; 512), **ullubīy:** Ullubey (16; 70).

d) Alıntı kelimelerdeki uzunlukların korunması sebebi ile karşılaşılmaktadır. Bu uzunlukları da aslî uzunluk olarak görmek mümkündür. Targu, Başlıkent ve Töbencüngütey'de rastlanılır:

millī: millî (2; 79), **halī:** şimdi (9; 340).

ū ünlüsü :

Ünsüz düşmesi veya ünsüzün düşmeye yaklaşması ve vurgu nedeni ile her bölgede karşılaşılır:

a) Söyleyiş özelliği olarak:

yūreg: yürek (13- 125), **tüğūl:** değil (17; 60), **özū:** kendi (23; 70).

b) bazı ses hadiselerinden dolayı:

y' ünlüsünün düşmesinden dolayı:

kūde: küyde=şekil, tarz (37; 72).

y' ünlüsünün düşmeye yaklaşmasından dolayı:

ūyreTmege: öğretmeye (3; 7), **ūylenmegen:** evlenmemiş (9; 75), **ūyrengen:** öğrenmiş (19; 82-516), **ūylenni:** evlendi (26; 25), **ūyretib:** öğretip (30; 46).

ī ünlüsü :

a) Söyleyiş özelliği olarak:

aytīb: söyleyip (23; 517).

Bu örnekte p'nin sedalılaşmasının da etkisi vardır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

b) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

ġīz: kız (4; 202), **ġīzlari:** kızları (6- 15).

ā ünlüsü :

Söyleyiş özelliği olarak yalnız Hüsemikent'te görülür:

şā: şu (5; 299), **şālay:** şöyle (5; 276).

ī ünlüsü :

a) Söyleyiş özelliği sebebiyle:

ġardaşī: kardeşi (9; 236), **tayaġī:** desteği (9; 325), **ġayn_ulanīm:** kayınım (13; 45), **sabī:** sapı (28; 59).

b) Ses hadisesi nedeni ile "p'nin sedalılaşması":

ġaçīP: kaçıp (17; 243).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

ġīz: kız (23; 311).

ū ünlüsü :

a) Söyleyiş özelliği olarak:

túrlúsū: türlü (7; 221), **bōynūsa:** boyunduruk (12; 106), **davūsūz:** savaşsız (30; 95), **ūllū:** büyük (39; 36).

Son örnekte ilk ünlü vurgudan dolayı, ikinci ünlü son ses olan ġ'nin düşmesinden dolayı uzundur.

b) Ses hadiseleri sebebi ile "ġ'nin düşmesi":

ūlanım: oğlum (19; 156), **ūlanı:** oğlu (24; 5).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

ūr: vur (17-346), **yūrT:** köy (29-22).

ē ünlüsü :

Pek çok sebeple, her ağızda karşılaşılan bir ünlüdür.

a) Söyleyiş özelliğinden:

ēyTgençege: söyleyinceye kadar (22; 22), **etmē:** yapma (25; 27), **görmēy:** görmez (38; 93), **hēy** (37;94), (17; 321), **işleygēnim:** çalıştığım (35; 6), **endireydē:** Endirey'de (33; 10), **dēy:** der (17; 333), **perçillēr:** perçinler (28; 61), **bilmēsēm:** bilmesem (27; 8), **tezdēn:** acele ile (26; 81), (16; 59), **értēn:** sabah (5; 405), **yeğēdi:** (at) koşar (12; 31), **mēn:** ben (13; 103), **gelē:** gelir (12; 166).

b) Bazı ses hadiseleri nedeni ile "hece düşmesi, s ünsüzünün düşmesi, p ve k'nin sedalılaşması, ses kaynaşmaları":

Bu ünlü ile en çok karşılaşılma nedeni mastar eki -me'den sonra gelen yönelme hâli eki -ge'nin düşmesidir:

söylemē: söylemeye (28; 151), **işlemē:** çalışmaya (9; 42), (30; 90), **bernnē:** vermeye (9; 69), (19; 286), **tilemē:** istemeye (9;80) (25; 65), **getmē:** gitmeye (19;608), **tepē:** tepmeye (17; 241).

Son örnekte m ünsüzü de düşmüştür.

Bir örnekte s ünsüzünün düşmesi ile uzun ünlü oluşur:

mēçit: mescit (40; 32).

k ve p ünsüzlerinin sedalılaşması ile uzama oluşmaktadır:

tēP: diye (17; 346), **bēg:** sağlam (19; 485), **dēḇ:** diye (31; 52).

Son örnekte b'nin düşme eğiliminde olmasının da etkisi vardır.

Ses kaynaşmaları ünlü uzamasının başka bir sebebidir

negē‿tesen: niye yaparsın (37; 85), **gişē‿di:** kişi idi (8; 9).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

vērmedi: vermedi (10; 61)

ō ünlüsü :

a) Ses hadiseleri nedeni ile Buklenyurt'ta rastlanılmaktadır "y ünsüzünün düşmesi": **çöyreK:** çörek (8; 63) ve **çöyreg** (8; 142) kelimeleri aynı kişi tarafından **çōreg:** çörek (8; 142) şeklinde ve ö uzamış olarak da kullanılmıştır.

b) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile:

ōrden: yukarıdan (5; 292), (22; 25), **ōrde:** üstte (23; 69).

Bu kelimelerdeki ö sesinin, öze kelimesindeki ö sesi ile aynı kök olduğu düşünülerek aslî uzun ünlü olarak değerlendirilmiştir.

ō ünlüsü :

Söyleyiş özelliğinden dolayı Hüsemikent, Töbencüngütey ve Karabudahkent-Konguravul'da görülür. Bu ünlünün tek örneği olan **k̲ōb:** çok (5; 395), (10; 59,264), (12; 430) kelimesinin Ana Türkçe'deki köpek: göbek kelimesiyle ilişkili olduğunu farz edersek bu ünlünün aslî uzun ünlü olduğunu da söyleyebiliriz.

ū ünlüsü :

Hüsemikent'le Örkazaniş arasında görülen bir ünlüdür. Çeşitli sebeplerle oluşur.

a) Söyleyiş özelliği ile:

yabuşūv: savaş (28; 209), **babū:** baba (26; 55), **onū** (12; 65), **üllū:** ulu (23; 346), (26; 78), **pamadūr:** domates (17; 88), **ġātūnūmnu:** karımı (8; 260), **ġurūrun:** kururum (27; 6), **var mū?:** var mı? (10; 43), **bolmay mūsuz?:** olmaz mısınız (9; 32).

b) Ses hadiseleri nedeni ile "ġ ünsüzünün düşmesi":

ūlanım<oġlan: oğlum (8; 199), **ūlallar:** oğlanlar (30; 436), **ūlanimni:** oğlumun (8; 203), **üllū**<u luġ: ulu (23; 346), (26; 78).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunluklar nedeni ile:

ūsseydim: büyüseydim (5; 594), **bū:** bu (17; 239).

d) Alıntı kelimelerdeki uzunlukların korunması sebebi ile:

ūmār: Ömer (23; 129).

Bu uzunlukları da aslî uzunluk olarak görmek mümkündür.

ű ünlüsü :

a) Söyleyiş özelliğinden dolayı:

búrlúsű: tomurcuğu (7; 224), **yűġnu:** yükü (7; 644), **súyűnnú:** sevindi (30; 404).

b) Ses hadiseleri sebebi ile "n düşmesi":

onúçū: onun için (12; 312).

ō ünlüsü :

a) Söyleyiş özelliği ile:

şō: şu (24; 36), **şōl:** su (19; 180), **sōñ:** sonra (12; 34).

b) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile Karabudahkent-Konguravul, Karabudahkent-Heli, Halimbegavul'da görülür:

bōynūsa: boyunduruk, hamit (12; 106), **ōyuniy:** oynar (14; 114), **ōyniy:** oynar (14; 114), **yōğ:** yok (18; 121), **ōnna:** onda (17; 222).

ā ünlüsü :

a) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile Örkazaniş ve Bamma'yurt'ta görülür:

āz: az (28; 93), **bār:** hepsi (41; 31).

Son örnekteki uzun ünlüyü Talat Tekin var[1] anlamındaki kelimede de ana Türkçe'de uzun ünlülü olarak göstermektedir. Kumuk ağızlarında sadece hepsi anlamına gelen bar ve barı kelimesindeki a uzunluğu kalmıştır. Var anlamındaki bar sadece vurgu gerektiğinde uzatılır.

b) Alıntı kelimelerdeki uzunlukların korunması sebebi ile:

āli: Ali (23; 129).

Bu örnekteki ünlüyü alındığı dilde uzun olduğu için aslî uzunluk olarak görmek mümkündür.

ā ünlüsü :

---

[1] Talat Tekin, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara 1975, s.85.

a) Söyleyiş özelliği ile:

yanmāy mu?: yanmaz mı? (7; 447), **bolā:** olur (9; 140), (13; 180), (15; 18), (9; 180), **mulān:** ile (19; 368), **adamlār:** adamlar (9; 260), **abzardā:** avluda (9; 274), **aldā:** önce (9; 340), **tāmada:** yaşlı kişi (9; 411), **arbāda:** kağnıda (10; 12), **mısām:** isem (13; 103), **gelmāgiz:** gelmeyiniz (13; 104), **dāvda:** savaşta (17; 35), **partiyadā:** partide (10; 53), **mısā:** ise (23; 397), **çaḳramā:** çağırmak (30; 182), **uyānnım:** uyandım (37; 92), **āyTma:** söyleme (41; 101), **mār:** var (10; 162), **bār:** var (17; 84), **vār:** var (17; 88).

Son üç örnek; Talat Tekin'de Ana Türkçedeki aslî uzunluğu olarak bildirilmiştir. Kumukçada bu uzunluk sadece "hepsi" anlamındaki "bar" kelimesinde korunmuştur, "var" anlamındaki kelimelerdeki uzunluk vurgudan dolayıdır.

b) Ses hadiseleri nedeni ile "hece düşmesi, v'nin düşme eğiliminine girmesi, ses kaynaşması":

Bu ünlü ile en çok karşılaşılma nedeni mastar eki -ma'dan sonra gelen yönelme hâli eki -ġa'nın düşmesidir:

baylamā: bağlamaya (9; 141), **tilemā:** istemeye (9; 103), (9; 109), **almā:** almaya (9; 207), (19; 529), **tabtamā:** tövmeye, bir şeyle vurmaya (13; 245), **tabTaTmā:** dövdürmeye (13; 247), **ġurmā:** kurmaya (14; 45), **aşamā:** yemeye (17; 228), **ġaytmā:** geri dönmeye (19; 547), **cíymā:** toplamaya (25; 24), **alıştırmā:** değiştirmeye (30; 463).

Tek bir örnekte mastar eki -ma'dan sonra gelen yükleme hâli eki -nı düştüğü için uzama görülmektedir:

bitirmā: bitirmeyi (14; 44).

Yönelme hâli ekinin düşmesinin dışında da hece düşmeleri olunca uzun ünlü oluşur:

yirmānçı: yirminci (8; 108), **yirmā:** yirmi (30; 82).

v'nin düşme eğiliminde olması da bu ünlünün uzamasına sebeptir:

zāẏteẖniskide (16; 28).

Ünlü kaynaşması neticesinde de a ünlüsü uzar:

tamǵā‿ta: duvara atar (14; 155).

c) Ana Türkçe'deki aslî ünlü uzunlukları nedeni ile Buklenyurt, Töbencüngütey, Halimbegavul, Atlanavul, Targu ve Karabudahkent-Konguravulda görülür:

ǵaşǵatāv: Kaşkatav (12; 119), **ǵātūnūmnu:** karımın (8; 260), **yāşey:** yaşar (9; 30), **yāşlar:** çocuklar (18; 96), **bārını:** hepsini (17; 308), **bārda:** hepsi (9; 273), barınna (19; 525), **bārı:** hepsi (23; 115).

d) Alıntı kelimelerdeki uzunlukların korunması sebebi ile her ağızda görülür:

cānı: canı (7; 273), **cāhil:** genç (7, 631), (7; 642), **allāḫ** (17; 350), **abdullāḫ** (11; 12), **k'āğız:** kağıt (12; 326), **baraḳallā:** teşekkürler (12; 520), **abdullā** (12; 526), **aṣḫāb:** ashap (23; 579), **asāb:** ashap (23; 579), **muḥammād** (24; 5), **islām** (25; 53), (30; 380), **cānıbız:** canımız (30; 35), **ḫıyālıbız:** niyetimiz (30; 157), **ālim:** alim (30; 198), **ḥalāl:** helal (30; 382), **hāli:** şimdi (31; 101), (34; 42), **māclis:** meclis (37; 93), **ǵāvur:** kafir (37; 104).

Bu uzunlukları da alındığı dilde uzun olduğu için aslî uzunluk saymak mümkündür.

KISA ÜNLÜLER

Boğumlanma süresi normalden daha kısa olan ünlülere kısa ünlüler denir. Dar ünlülerin yanında a, e gibi geniş ünlülerde de görülür. Orta hecelerde görülen kısa ünlüler, ünlü düşmesinin ara safhasıdır. Bazen de tersine, ünlü türemesinin ara safhası olarak karşımıza çıkar. Alıntı kelimelerdeki kısa ünlüler, alındığı dilin özelliklerini yansıtır. Böyle kısalıklara aslî kısalık da denebilir.

ĕ ünlüsü:

Orta hecedeki düşme eğilimindeki e'lerde görülür:

berĕğen: veren (19; 438), **gelĕğen:** gelen (23; 160), (23; 161).

Ulamalar nedeni ile orta hece durumuna düşen er- fiil kökü de kısalmıştır:

dey‿ĕdig: derdik (39; 144), **var‿ĕdi:** vardı (10; 119).

Bu kısa ünlünün bulunduğu diğer kelimeler Töbenkazaniş'le Kızılyurt'ta görülür:

girĕy: Giray (30; 198), **neçĕte:** nasıl yapar (39; 16), **esĕsereni:** SSCB'yi (30; 5), **amĕriḳadan:** Amerika'dan (30; 182).

Bu örneklerdeki kısalmalarda kısalan ünlünün yanında r, l, s, ç, ğ ünsüzlerinin bulunması dikkat çekicidir.

ĭ ünlüsü:

Hüsemikent'te orta hecedeki düşme eğilimi gösteren ı'larda görülür:

ɣayĭgendliler: Kayakentliler (5; 202), **ɣayĭgend:** Kayakent (5; 301).

Burada önce a ünlüsünün ı'ya dönmesi, sonra da kısalması söz konusudur. Bu kısalmanın sebebi kanaatimizce "y" ünsüzüdür.

şayĭḫ kelimesindeki kısa ünlü ise ünlü türemesi nedeni iledir.

Diğer kısalıklar ise alıntı kelimelerde Yanıkayakent'le, Karabudahkent-Konguravul arasında görülür. Bu ünlüler aslî şeklini korumaktadır:

kĭlasnı: sınıfı (3; 3), **zĭnaçiT:** yani (3; 6), **z̲ĭdorovya:** sağlık (3; 17), **Kĭlas:** sınıf (8; 30), **pĭropaĭ:** kaybol (8; 134), **leninġĭratski:** Leningrat (8; 138), **sĭtarĭy:** eski (8; 140), **sĭpravk'alar:** raporlar (9; 24), **ḳĭlas:** sınıf (9; 76), **sĭtroyḳalağa:** trafolara (10; 14), **pĭrosenT:** yüzdelik (12; 246).

ĭ ünlüsü:

Türkçe kelimelerde, yanında ş, ç, r, l ünsüzlerinin bulunduğu i ünlülerinde; Buklenyurt, Atlanavul, Töbenkazaniş, Buynak, Yahsay, Kızılyurt'ta görülmektedir:

gĭşi: kişi (7; 632), **gĭşē‿di:** kişiydi (8; 9), **gĭççisi:** küçüğü (8; 272), **gĭÇÇi:** küçük (8; 162), **birĭ:** biri (19; 182), **birĭsi:** birisi (29; 85), (35; 51).

Alınma kelimelerde de bu ünlü görülür:

alĭ (7; 601), (25; 41), **mişĭgni:** kediyi (39; 141), **izviçenĭya:** tedavi (8; 134), **tĭseb:** düzen (10; 232), **bĭrġadiribiz:** iş çavuşumuz (16; 46), **dĭvesti:** iki yüz (40; 125), **ĭstak'an:** bardak (29; 141).

ŭ ünlüsü:

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşme eğiliminden dolayı Targu ve Töbenkazaniş'te görülür:

özŭger: kendine (30; 298).

árŭv: güzel (23; 32) örneğindeki kısalma ise r akıcı ünsüzüne bağlanabilir.

ă ünlüsü:

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşme eğiliminden dolayı Hüsemikent'te görülür:

bolağănna: olunca (5; 395), **ɡayăgendli:** Kayakentli (5; 511).

Alıntı olan **văladenyası**<palajenya: durumu (19; 549) kelimesinde de kısa a ünlüsüne rastlanmaktadır.

ŭ ünlüsü:

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşme eğiliminden dolayı Atlanavul, Töbenkazaniş, Bamma'yurt'ta görülür:

opŭraK: elbise (29; 6), **davŭsuz:** savaşsız (30; 95), **ɡavŭmuñ:** kavmin (19; 571).

Son örnekte; önce bir u türemesi olmakta, ardından bu türeyen ünlünün orta hecede kalarak vurgusuzlaştığı görülmektedir. "ŭ" ünlüsüne, **mŭken:** mı acaba (30; 12), **bŭ:** bu (41; 3) kelimelerinde de rastlanmaktadır.

Alıntı kelimelerde kısa olan ünlüler asıllarını korumaktadır:

pŭrosto: öylesine (7; 21), **ŭĸraynaɡa:** Ukraynaya (30; 19), **sŭport:** spor (28; 209).

İKİZ ÜNLÜLER

Aynı hece içerisinde iki ünlü barındırmakla birlikte tek bir hareketle telaffuz edilerek tek hece oluşturan fonemlere denir. Türkçe'nin yapısına aykırı bir durumdur. Kumuk Türkçesinde Türkçe asıllı kelimelerde Atlanavul'da karşılaşılan bir örneğin dışında görülmez: "**baa̯:** bana (19; 222)". Türkçe kelimelerde düşme temayülünde olan bazı ünsüzler bu aşamayı tamamlarsa ileriki zamanlarda Kumuk Türkçesindeki Türkçe kelimelerde de ikiz ünlüye rastlanılabilir. Bu ünlüler g, v, r, n, ğ ünsüzleridir:

gaynaṇam: kaynanam (5; 590), **şulağa:** şunlara (5; 594), **yigirma:** yirmi (2; 214), **avruvuna:** hastasına (5; 113), **geltirib:** getirip (5; 576).

Arapça kelimelerde de h ünsüzü düşme temayülündedir:

nasiḥaTigiz: nasihatiniz (13; 119), **şeḥerde:** şehirde (30; 24), **günaḥından:** günahından (30; 23), **caḥil:** genç (7; 642).

İkiz ünlüler alınma kelimelerde görüldüğü için bütün bölgelerde aynı sıklıkla görülmektedir.

A. EŞİT İKİZ ÜNLÜLER:

Aynı türden iki ünlüyü ihtiva eden ikiz ünlülere denir. Türkçe kelimelerde tek bir örneği vardır. Bu ikiz ünlü g ünsüzünün düşmesi ile oluşmuştur; "**baa̯** (19; 222)". Diğer örnekleri alınma kelimelerde görülür.

aa̯:

saa̯T: saat (2; 104), (9; 6); **saa̯Tlar:** saatler (5; 112); **bussaa̯T:** bu zaman (12; 8); **bussaa̯tki:** bu zamanki (10; 28); **bussaa̯TTa:** bu zamanda (30; 155); **bussaa̯Tinan:** bu zamanda (16; 66); **ossaa̯Tda:** o zaman (23; 213); **saa̯Tnı** (19; 454); **cámaa̯T:** cemaat

(33; 138); **cámaatga:** cemaate (33; 220); **camaatı:** cemaati (19; 32).

ii:

militsii: polis (10; 82).

ee:

feeSbeni: FSB'yi (30; 160); **feeSbe:** Federal Güvenlik Teşkilatı (30; 162).

B. YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER:

İkinci unsuru birinciden daha geniş olan ikiz ünlülere denir. Genellikle bu ikiz ünlülü kelimelerin ilk unsuru ı, i olanlar Rusça; á, e, u olanlar Arapça asıllıdır.

áa:

allahú táala (5; 607); **allahú táala** (23; 78).

ea:

allahú teala (1; 7); **allahü teala** (8; 63).

ia:

sipesialno: özel (9; 404); **sipesialni:** özel (19; 452); **sipésialniy:** özel (22; 98); **sipisialniy:** özel (22; 108); **şáriaT:** şeriat (30; 390); **pidiatir:** çocuk (35; 3); **aktsianerni:** hissedar (39; 115); **ak'tsianerni:** hissedar (39; 115), (39; 116), (39; 114).

ıo:

k'ânstutsıonni: anayasa (30; 93).

io:

tariovski: Tariovski (8; 200).

ua:

dualar: dualar (1; 32); **muallim:** öğretmen (20; 187); **dua:** dua (5; 579); **sual:** soru (12; 18); **duasını:** duasını (14; 106);**sualler:** sorular (23; 95); **bu ayta:** bu der (7; 580).

uá:

muálliT: mevlit (14; 106).

C. ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER:

Birinci unsuru ikinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülerdir. Yükselen ikiz ünlülere göre daha az görülür. Tüm örnekleri alıntı kelimelerdedir.

ai:

sıtraitelnıy: inşaat (2; 6); **ismailde:** İsmail'de (7; 106); **ismail** (7; 108); **ismailni** (7; 107); **Taim:** daima (7; 691); **daim:** daima (19; 515), (23; 222); **said** (26; 5); **ismailoF** (30; 130); **şairi:** şairi (38; 130).

au:

baḥauddin (8; 116,125); **baǧauddin** (30; 144); **nauK:** aday (39; 11).

ei:

reise: üzüm cinsi (30; 276).

ÜNLÜ UYUMU

Kumuk ağızlarında ünlü uyumu kalınlık-incelik uyumu, düzlük yuvarlaklık uyumu olmak üzere iki ana bölümde incelenecektir.

Birkaç örnekte de genişlik-darlık uyumu görülmektedir:

meçet: mescit (40; 43), **mavlet:** mevlit (33; 85), **şahar:** şehir (2; 96), (39; 76), **şahaTlığı:** şahitliği (33; 182).

Metnimizde geçen bu üç örnekte genişlik-darlık bakımından bir ünlü değişmesi sonucu bir uyum ortaya çıkarken, bu örneklerin bazılarında kalınlık-incelik uyumu bozulmaktadır. Nitekim mevlid>mavlet değişmesi sonucu oluşan "mavlet" kelimesinde büyük ünlü uyumunun bozulduğu görülmektedir.

A. KALINLIK-İNCELİK UYUMU:

Kumuk ağızlarında kalınlık-incelik uyumu bütün bölgelerde genellikle sağlamdır. Kalınlık-incelik uyumundaki bozukluklar alıntı kelimelerde ve bazı eklerde görülür.

Alıntı kelimeler Arapça ve Farsça kökenli ise kelimeler uyuma daha yatkındır. Bu dillerden giren pek çok kelime uyuma girmiştir. Rusça ve batı dillerinden giren kelimelerde ise uyum oluşmamıştır. Ancak uyuma giren örneklere az da olsa rastlanmaktadır.

Kalınlık-incelik uyumuna, eklerde tam manası ile sağlam demek mümkün değildir. Ekler, çoğunlukla kalınlık-incelik uyumuna uymakta; ancak bazı durumlarda uyumu bozacak şekilde bazen kalın bazen de ince sıradan olanları tercih edilmektedir. Bu tercih sırasında birkaç ek haricinde çoğunlukla ince sıradan ekler seçildiği için Türkçe asıllı kelimelerin ince

olanlarında kalınlık-incelik uyumu daha sağlamdır. Kalın olanlarında bu uyum daha az sistemleşmiştir.

ALINMA KELİMELERDE KALINLIK-İNCELİK UYUMU:

Kumuk ağızlarında alınma kelimeleri kalınlık-incelik uyumu açısından iki kısımda incelemek gerekmektedir. Bu uyumda incelenecek alınma kelimelerin birinci bölümüne Türkçe'ye giriş süreci uzun bir zamana yayılan Arapça ve Farsça kelimeler girer. İkinci bölümünde ise alınmasına iki asır öncesinden başlanan Rusça kelimeler ile Rusça yoluyla alınan ve Türkçe'ye girişi yüz yıla varmayan diğer Avrupa dillerinden giren kelimeler bulunur.

Bu kelimelerin büyük bir kısmı Türkçe'nin bünyesine girdikten sonra kendilerini ses benzeşmeleri nedeni ile kalınlık-incelik uyumunun içinde bulmuşlardır. Bu kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumu söz konusu değildir. Aslî şekillerinde bu uyuma sahip kelimelerin Türkçe'ye girdiği için düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu söylenemez.

Bu kelimelerde kalınlık-incelik uyumu; gerileyici, ilerleyici, gerileyici-ilerleyici benzeşme yollarıyla oluşur. Bu benzeşmelerde bazen kelime kökündeki bütün ünlülerin asıl şeklinin dışında başka bir ünlüye değişerek uyuma girdiği de görülmektedir. Bazen de benzeşmelerin, tüm ünlüleri kapsamamasından dolayı uyum yarım kalmaktadır.

1) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

Kumuk ağızlarında gerileyici ve ilerleyici benzeşme yoluyla oluşan kalınlık-incelik uyumu aynı oranda bulunmaktadır. Derlediğimiz Kumuk metinlerinde mevcut olan yabancı kelimelerden Rusça ve batı dilleri kaynaklı olanlarda gerileyici benzeşme yoluyla kalınlık-incelik uyumuna girmiş kelimelere rastlanamamıştır. Bu yolla uyuma giren yabancı kelimeler Arap ve Fars kaynaklı olanlardır. Benzeşmeler kalınlaşma şeklinde, çoğunlukla ilk

hecede bazen de ikinci hecede ortaya çıkmaktadır. Bunlar: e>a, e>u, ü>u, i>u, i>ı, i>a değişmesi şeklindedir:

avvala: evvela (30; 242), **ashabların:** dostlarını (23; 13), **avlıya:** deli (25; 31), **azan:** ezan (36; 109), **busrumallığ:** Müslümanlık (33; 248), **camaaTğa:** cemaate (19; 539), **cavab:** cevap (19; 542), **cazasın:** cezasını (30; 149), **darman:** ilaç (23; 289), **dunyadan:** dünyadan (14; 83), **ḥalal:** helal (30; 382), **ıḫdıyar:** izin (33; 93), **ḫummaT:** himmet, yardım (7; 270), **ḳaba:** Kabe (33; 289), **maşğul:** meşgul (19; 77), **maydan:** meydan (25; 10), **navruz:** nevruz (5; 367), (10; 80), **pulavğa:** pilava (4; 121), **rasul:** resul (23; 44), **salamğa:** Selam'a (4; 42), **şaytan:** şeytan (39; 159), **ḥalvani:** helvayı (4; 143), **zıyaraT:** yatır (33; 322), **zuvab:** sevap (5; 645), **masal:** misal (8; 279), (31; 33), (23; 202).

2) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

İlerleyici benzeşme yoluyla oluşan kalınlık-incelik uyumuna hem doğu hem de batı dillerinden giren alınma kelimelerde rastlanılabilir. Üç örnek haricindeki -**türtsiyede:** Türkiye'de (39; 97), **ilyes:** İlyas (13; 80), **çeteller:** ağaç kutular (13; 153)- bütün örnekler kalınlaşma yoluyla kalınlık-incelik uyumuna girer. Benzeşmeler incelmede a>e; kalınlaşmada e>a, i>u, i>ı, ü>u değişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Uyuma daha çok Arap ve Fars kökenli kelimeler girmektedir. Rusça ve batı dillerinden giren kelimelerin uyuma girmesi nadirdir:

ahmad: Ahmet (19; 602), **azaṛḫana:** hastane (34; 55), **ġavur:** kafir (37; 104), **ġılavnıy:** başlıca (19; 428), **ġısmad:** kısmet (19; 192), **ġıyamaTTa:** kıyamette (23; 114), **haçat:** ihtiyaç (19; 544), **ḥızın:** Hızıri (25; 3), **ḥabar:** haber (15; 39), **ḥalvaT:** gizlilik (5; 438), **k'apsuller:** kapsüller (10; 97), **ḳulub:** kulüp (40; 42), **naḷaT:** lanet

(7; 108), **namart:** namert (25; 56), **pakır:** zavallı, fakir (12; 519), **zaḫmaT:** eziyet (19; 122), **zaynaP:** Zeynep (4; 3), **Kıbla:** kıble (33; 309).

3) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

Orta hecede bulunan ve uyumu bozan ünlü, bazı durumlarda önündeki ve sonundaki hecenin ünsüzüne benzeyerek bulunduğu kelimeyi kalınlık-incelik uyumuna sokmaktadır. Bu tip benzeşmeler diğer iki benzeşmeye göre çok nadir olup, hem doğu hem de batı dillerinden alınan kelimelerde görülmektedir. Kalınlaşma ve incelme şeklinde değişmeler olabilir:

barak'allah: teşekkürler (30; 466), **ġĭranıtsada:** sınırda, hudutta (30; 7), **ismeyil:** İsmail (8; 81).

Bazen de orta hece ünlüsü kendinden önceki ve sonraki hecenin ünlüsünü kendine benzetir:

malayıġ: melek (23; 232).

KALINLIK-İNCELİK UYUMUNUN YARIM KALMASI:

Yabancı dillerden alınan kelimeler benzeşme ile kalınlık-incelik uyumuna girerken bu benzeşmeler bazen kelime içindeki tüm ünlüleri etkileyememektedir. Böylece uyum yarım kalmaktadır. Bazen de kalınla ince ünlü arasında kalan ünlüler -í, ó, á, ú- hâline dönüşmektedir. Bu şekilde olan benzeşmeleri de kalınlık-incelik uyumunun yarım kalması olarak görmek gerekmektedir:

zarípaT: Zarife (11; 13), **şeḫabıTTin:** Şehabeddin (19; 278), **ḫatirleP:** hatırlayıp (12; 482), **nízamı:** nizamı (19; 329), **alímlar:**

alimler (2; 47), **allahu táalaġa:** Allahü Teala'ya (33; 304), **áli:** Ali (23; 129), **cabrayil:** Cebrail (23; 223), **cúmla alamġa:** cümle aleme (19; 539), **dúşmannı:** (7; 245), **cunheriyet:** cumhuriyet (30; 67), **gúnahı:** günahı (23; 341), **maşíllar:** arabalar (12; 138), **şofór:** şoför (14; 16), **ústaz:** üstat (19; 34), **vílayaT:** vilayet (2; 52), **'-biya:** terbiye (23; 74).

FARKLI ŞEKİLLERDEKİ UYUMLAR:

Bazı durumlarda kelimede bulunan bütün ünlülerin değişmesiyle de kalınlık-incelik uyumuna uyulduğu görülür. Bu ses değişmelerinin bir kısmını ünsüzlerin ünlülere etkisi olarak açıklayabiliriz. Bir kısmını da kalınlaşma temayülü olarak görmek gerekir:

amalın: emelini, çaresini (39; 79), **anvar paşa:** Enver Paşa (21; 42), **avvalıklılardan:** öncekilerden (23; 246), **huķumaTġa:** hükümete (10; 10), (31; 40), **huķmusu:** hükmü (19; 499), **huTba:** hütbe (33; 341), **ḫummaT:** yardım (7; 57), **madrasaġa:** medreseye (33; 134), **şahar:** şehir (2; 96), (39; 77), **şamsa:** Şemse (37; 22), **şayıḫ:** şeyh, din büyüğü (13; 110), **maKKada:** Mekke'de (33; 341).

Bazı Türkçe kelimelerde de kökün değişmesine rağmen kelime köküne uygun ekin gelmesi sebebiyle kalınlık incelik uyumunun bozulmadığı görülür:

mağa: bana (5; 486), **maġa:** bana (12; 262), **sağa:** sana (12; 253).

Not: Bazı kelimeler orjinallerinde kalınlık-incelik uyumuna bağlı oldukları hâlde Kumukça'ya girmiş şekillerinde uyum dışında kalır:

ḫate: hatta (19; 528), **ḫurmet:** hürmet (12; 525), **afenni:** efendi (33; 208), **resyanı:** Rusya'nın (41; 86), **majgit:** mescit (33; 37), **bálki:** belki (41; 65), **túneller:** tüneller (22; 32), **mav̈let:** mevlit (33; 80), **masláheT:** danışma (13; 113).

KALINLIK-İNCELİK UYUMUNUN BOZULMASI

Kalınlık-incelik uyumu Kumuk ağızlarında oldukça sağlamdır. Ancak kimi eklerin kalın kimi eklerin de ince sıradan olanları tercih edilmektedir. Böyle olunca da kelime kökündeki ünlülerle ek ünlüleri arasında uyumsuzluklar görülmektedir. Uyumsuzluk oluşturan ince sıradan ekler, kalın sıradan köklere daha çok güney bölgelerinde gelmektedir. Başlıkent'ten başlayan bu uyumsuzluk Karabudahkent ve köylerinin arasında kalan bölgelerde daha çok görülür. İnce kök üzerine hem kalın hem de ince sıradan gelen -olumsuzluk eki gibi- ekler ise her bölgede uyumu bozan ek olarak görülür. Bu uyumsuzlukları ayrı ayrı inceleyelim.

1) İlgi hâli eki:

huḳumaTni aġçasi: hükümetin parası (2; 18), **islamni sesi:** İslâmın Sesi (2; 169), ulanni anasi: oğlanın anası (4; 202), **bulani yoldaşlarí:** bunların yoldaşları (5; 20), **adamní muradín:** adamın muradını (5; 173).

2) Teklik birinci şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü:

aldima: önüme (7; 381), **amalimnan:** emelimden (7; 118), **artimnan:** ardımdan (3; 16), **aytağanim:** söylediğim (8; 124), **ayteğanim:** söylediğim (8; 94), **bileġanim:** dildiğim (13; 94), **boyunlarim:** boynum (8; 72), **gízim:** kızım (4; 50), **varġanim:** gittiğim (4; 49), **v̈aKTim:** vaktim (33; 138), **hinçalim:** hançerim (7; 117), **ulallarim:** oğullarım (10; 208).

3) Teklik ikinci şahıs iyelik eki:

atagiz: atanız (16; 103), **zaTigiz:** şeyiniz (13; 120), **ġızıġízní:** kızınızı (9; 82), **nasihaTigiz:** nasihatiniz (13; 119), **ḥarigizden:** hepinizden (7; 88).

4) Üçüncü şahıs iyelik ekleri:

zarali: zararı (8; 132), (23; 183), **zamanina:** çağına (1; 7), (15; 18), **adamlari:** adamları (5; 682), **anasi:** anası (4; 200), **atasi:** babası (10; 251), **ati:** adı (10; 196), (16; 68), **atinnan:** adından (16; 71), **avçulġani:** soyulanı (5; 51), **ayaġlarin:** ayaklarını (14; 93), **bari:** hepsi (23; 290), **başi:** başı (4; 68), **bayrami:** bayramı (16; 96), **sözlari:** sözleri (1; 58), **tutaġani:** tuttuğu (14; 136), **sadaġasin:** sadakasını (5; 368), **tüPlari:** dipleri (10; 117), **vaġTi:** vakti (24; 30), **yumurTġasin:** yumurtasını (5; 436), **yoldaşlarin:** yoldaşlarını (5; 303), **er ġardaşi:** erkek kardeşi (8; 218), **ġayTġani:** döneni (10; 150), **immaşina:** omuzuna (12; 145), **savanina:** ekinine (5; 490), **ulallari:** oğulları (5; 5).

5) Çokluk birinci şahıs iyelik eki:

abalaribiz: nenelerimiz (3; 5), **adamlarıbiz:** adamlarımız (8; 61), **anabizġa:** annemize (13; 17), **arabizden:** aramızdan (13; 133), **atabizni:** babamızın (8; 241), **aylanağimiz:** çevremiz (2; 27), **baribiz:** hepimiz (12; 230), **ġızardaşıbiz:** kız kardeşimiz (2; 136), **huķumatibiz:** hükümetimiz (2; 15), **ḥonşubiz:** komşumuz (14; 69), **işleyġanibiz:** çalışanımız (2; 30), **mollalaribiz:** mollalarımız (14; 98), **olçayimiz:** eşimiz (41; 110), **yoldaşibiz:** yoldaşımız (13; 101), **sadağalaribizni:** sadakalarımızı (5; 373), **bulaġlaribiz:** pınarlarımız (14; 36).

6) Yükleme haki eki:

adamlani: adamları (8; 56), **ağaçni:** odunu (5; 669), **alanni:** onları (10; 229), **ayni:** ayı (5; 298), **baraǧallani:** gidenleri (16; 61), **bayragini:** bayrağını (10; 278), **dúnyani:** dünyayı (5; 17), **göçerağaçni:** dingili (12; 80), **ǧaynanamni:** kaynanamı (5; 601), **ǧazaǧlani:** eşkiyaları (10; 186), **huḳumadni:** hükümeti (10; 28), **halǧni:** halkı (10; 133), **ulani:** oğlanı (1; 75), **ormanni:** ormanı (5; 438), **rotani:** rotayı (8; 137), **topraǧni:** toprağı (5; 577).

7) Bulunma hâli eki:

arTTeği: arkadaki (4; 203), **bizda:** bizde (4; 204), (5; 660), **içinna:** içinde (8; 110), (14; 53), **küyda:** tarzda (14; 61), (4; 131), **küyünda:** tarzında (8; 122), **k̲úyda:** tarzda (7; 639), (10; 106), **varinna:** hepsinde (10; 40), **pirimerínda:** öncesinde (41; 86), **yilda:** yılda (10; 144), **zamaninna:** zamanında (10; 267), **şonneği:** şundaki (13; 110), **şundeği:** şundaki (13; 106).

8) Yönelme hâli eki:

ayşeTǧa: Ayşe'ye (23; 20), **bilmeğa:** bilmeye (4; 24), **bitgínçeǧa:** bitinceye 'kadar': (14; 101), **biyǧa:** beye (13; 195), **biyimeǧa:** oynamaya (9; 314), **bizǧa:** bize (4; 31), (5; 30), (16; 84), **ermenileğa:** Ermenilere (8; 118), **esdeliKKa:** hatıraya (7; 705), **esibizǧa:** aklımıza (7; 543), **iTǧa:** köpeğe (7; 630), **neǧa:** neye (13; 105), **oleǧa:** onlara (10; 110), **ölgenKa:** ölünceye (25; 80), **pirimerǧa:** ilk olarak, birinciye (41; 104), **pirleğa:** pirlere (6; 10), **rayk'omskiǧa:** mıntıka komitesine (10; 108), **sizǧa:** size (4; 181), **yerleǧa:** yerlere (14; 63), **yerǧa:** yere (14; 121), **yeşiǧǧa:** kutuya (13; 145), **mencgiTǧa:** mescide (5; 25).

İyelik ekinden sonra gelen "-a/-e" yönelme hâli ekinde de uyumsuzluk görülür:

immaşina: omuzuna (12; 145), **zamanina:** zamanına (15; 18), **yilina:** yılına (1; 7), **erina:** kocasına (5; 53), **geçesiná:** gecesine (5; 369), **gelğallarina:** gelenlerine (14; 176), **günüña:** gününe (31; 32), **içina:** içine (5; 50), (14; 50), **savanina:** ekinine (5; 490), **töşüña:** döşüne (27; 33), **yerina:** yerine (5; 498).

9) Ayrılma hâli eki:

berinnan: hepsinden (5; 497), **içinnan:** içinden (14; 44), **telesentirdan:** Moskova'daki ana televizyon istasyonundan (2; 78), **üydan:** evden (2; 91), **yüreğinnán:** yüreğinden (5; 529), **amalimnan:** niyetimden (7; 118).

10) Çokluk eki:

birğadirlar: iş çavuşları (16; 48), **biylanı:** beylerin (15; 45), **ciyillanı:** toplulukları (2; 33), **çiKlar:** çiğler (5; 135), **er gişilar:** erkekler (5; 290), gişilani (9; 103), **inilar:** küçük kardeşler (8; 37), **işçilari:** işçileri (1; 76), **işlarin:** işlerini (8; 76), (14; 45), **kiliblanı:** klipleri (2; 81), **kiliselanı:** kiliseleri (33; 47), **özlar:** kendileri (9; 180), **örümlağa:** nesillere (14; 41), **rukuvotillarda:** liderlerde (10; 23), **sirlar:** boyalar (14; 51), **sözlari:** sözleri (1; 58), **şeybler:** şeyhler (5; 520), **tarihçilar:** tarihçiler (2; 51), **tüPlari:** dipleri (10; 117), **yabşilar:** iyiler (4; 23), **yillağa:** yıllara (16; 33), **yillar:** yıllar (8; 127), **çirtöjlar:** krokiler (22; 196), **mavliTlar:** mevlitler (5; 394), **pirlağa:** pirlere (5; 518).

11) -ki aitlik eki:

-ki aitlik eki bazen uyuma dahil olarak "**avvalkılardan:** öncekilerden (23; 246)" örneğindeki gibi kalın sıraya geçebilir; ancak hâlâ ince sıradan olma özelliğini korumaktadır:

adamlanıki: adamlarınkini (31; 21), **aldakilere:** öncekilere (4; 94), **aldıngi:** önceki (10; 186), **aldınKiler:** öncekiler (4; 154), **arTTeği:** arkadaki (4; 203), **bundağı:** bundaki (4; 67), **bussaaTki:** bu zamanki (15; 10), **ğoylanıki:** koyunlarınki (18; 144), **onuki:** onunki (17; 301), **paÇÇanıki:** kralınki (37; 124), **şavbalnıki:** Kumuk beyininki (19; 549), **ğatıllarınıki:** kadınlarınki (23; 300), **zamangi:** zamanki (10; 192), **aldıngi:** önceki (10; 186).

12) Teklik birinci şahıs eki:

Uyum bozulmasında, ince sıradan kelime gövdelerine kalın sıradan şahıs eklerinin gelmesi daha yaygındır. Bunlardan biri de teklik birinci şahıs ekidir:

bileman: bilirim (1; 84), (14; 78), (8; 85), (10; 55), **bilmeyman:** bilmem (1; 58), (5; 555), (13; 261), **bittiribman:** bitirdim (2; 4), **eteman:** yaparım (29; 32), **eşiteman:** işitirim (10; 26), **geleşiKman:** gelmek niyetindeyim (5; 532), **geliPman:** gelmişim (5; 70), **görsetiman:** gösteririm (13; 257), **işleyman:** çalışırım (4; 55), **süyeman:** severim (9; 420), **geliman:** gelirim (5; 608).

Kalın sıradan kelime gövdelerine ince sıradan şahıs ekleri az da olsa gelebilmektedir:

bolğanmen: olmuşum (7; 632), **çıKamen:** çıkarım (22; 66), **varğanmen:** gittim, gitmişim (15; 5) **tuvğanmen:** doğdum, doğmuşum (38; 47).

13) Teklik ikinci şahıs eki:

baraçaKsán: gideceksin (23; 80), **bolmáysen:** olmazsın (23; 156).

14) Çokluk birinci şahıs eki:

alabiz: alırız (4; 27), **aralanípbiz:** aralandık (7; 679), **asabiz:** asarız (4; 135), **aşaybiz:** yeriz (4; 121), **avçuybiz:** soyarız (5; 48), **aylanaviz:** döneriz (15; 11), **bağabiz:** bakarız (2; 69), **barabiz:** gideriz (14; 94), **baylaybiz:** bağlarız (4; 73), **bildirabiz:** bildiririz (2; 102), **bitabiz:** bitiririz (14; 51), **bolmaybiz:** olmayız (30; 326), **çaçaviz:** ekeriz (15; 10), **er turabiz:** ayağa kalkarız (1; 77), **etabiz:** yaparız (13; 156), (13; 210), **ġaytabiz:** geri döneriz (14; 99), **ġoyabiz:** koyarız (5; 422), **salabiz:** koyarız (13; 213), (5; 49), **salmaybiz:** koymayız (5; 434), **saylamaybiz:** seçmeyiz (4; 195), **sıġabiz:** sıkarız (4; 128), **tabtaybiz:** döveriz (4; 132), **tarTġanmiz:** çekeriz (14; 39), **turabiz:** uyanırız (7; 8), **varabiz:** gideriz (4; 16), (14; 100), **ġalabiz:** kalırız (7; 557).

Kalın sıradan da bir örneğe rastlıyoruz:

etmeybuz: yapmayız (26; 224).

15) Çokluk ikinci şahıs eki:

turasiz: dursunuz (33; 65), **gelġansiz:** gelmişsiniz (13; 104).

16) Öğrenilen geçmiş zamanın teklik üçüncü şahıs ve çokluk üçüncü şahıs çekimi:

aşaPdi: yemiş (5; 536), **iliplar:** asmışlar (5; 331).

17) Teklik birinci şahıs emir eki:

ayteyim: söyleyeyim (7; 543), (10; 257), (13; 70), **aytiyim:** söyleyeyim (13; 137), **tayeyim:** gideyim, çekileyim (8; 165), **başlayin:** başlayayım (10; 186), **yandıreyin:** yakayım (7; 446).

18) Teklik üçüncü şahıs emir eki:

añlasin: anlasın (2; 176), **ilinmasín:** asılmasın (7; 472).

19) Çokluk birinci şahıs emir eki:

baKdırayiK: baktıralım (12; 234), **bareyig:** gidelim (13; 113), **ğaçeyiK:** kaçalım (8; 122), **oylaşeyig:** düşünelim (13; 104), (13; 113), **girayıK:** girelim (5; 518).

20) Emir ve şart çekiminin çokluk ikinci şahıs eki:

yaşagiz: yaşayınız (12; 267), **saligiz:** koyunuz (5; 580), (7; 638), **ğalmagiz:** kalmayınız (5; 672), **gelmagiz:** gelmeyiniz (13; 103), **erişmagiz:** tartışmayınız (13; 115), **bolmagiz:** olmayınız (5; 671), **ğoysagiz:** koysanız (5; 626), **bağsagiz:** baksanız (5; 437).

21) İsim çekimleri:

bar edi: var idi (10; 74), (8; 30) (10; 109), **işsizman:** işsizim (2; 20), **tüğülman:** değilim (7; 587), (10; 28), **yarlıbiz:** fakiriz (30; 327), **birğadirman:** işçi çavuşuyum (15; 10), **hüsemegenTliman:** Hüsemekentliyim (5; 704), **doğdormen:** doktorum (35; 24).

22) -I- Fiilden fiil yapma eki:

ayrilmey: ayrılmaz (8; 206), **aytila:** söylenir (16; 72), **aytilinedi:** söylenilir (9; 376), **açilib:** açılıp (5; 81), **batila:** suya batar (5; 29), **batilib** (1; 74), **oññarildi:** onarıldı (1; 77), **yazilğani:** yazıldığı (5; 250), **yığildi:** yıkıldı (10; 238), **atilib:** atılıp (14; 155).

23) "ç, ş, r, y" seslerinin inceltici etkisiyle ve "y" ünsüzünün düşmesinden dolayı:

balçiğ: balçık (4; 133), **açiK:** açık (14; 52), **ortançisi:** ortancası (11; 13), **sabançi:** çiftçi (14; 6), **başli:** başlı (2; 163), **alişTirdik:** değiştirdik (8; 68), **oley:** öyle (7; 18), **oleyse:** öyleyse (7; 198), **şoley:** şöyle (5; 456), (6; 20), (7; 18), **sabsari:** sapsarı (4; 135), **sari:** sarı (5; 254), (28; 128), **sarin:** mani (10; 271), **ğamişlanı:** camızları (12; 227), **ilan:** yılan (37; 90). Son örnekte y sesi düştüğü için ı>i değişimi oluşmuştur.

24) -mak mastar eki:

begiTmağ: kapatmak (12; 85), **bilmağlığ:** bilişlilik (14; 126), **etmag:** yapmak (19; 63), **gäTmağlığ:** gidiş (19; 518), **gelmag:** gelmek (19; 62), **süymaKlıK:** aşk (7; 465).

25) Kalıcı isim yapan -v mastar eki:

bildiruv: ilan (37; 29), **erişuvluglar:** tartışmalar (13; 97).

Kalıcı isim yapmayan bir örneğe de rastlanmıştır:

gelivunna: gelişinde (10; 215).

26) -ma mastar eki:

bişirmağa: pişirmeye (5; 213), **bitirma:** bitirmeye (14; 44), **biyima:** oynamaya (9; 343), **eTma:** yapmaya (4; 31), **girma:** girmeye (4; 44), **giyma:** giymeye (1; 68), **içma:** içmeye (9; 202), **içmağa:** içmeye (14; 67), **içmağa:** içmeye (7; 624), **ilmağa:** asmaya (5; 73), **ilinmada:** asılmada (5; 330), **işlemağa:** çalışmaya (9; 49), **söylemá:** söylemeye (7; 115), **tilemağa:** istemeye (9; 98).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

27) Alınma -istan eki:

balğaristan: Bulgaristan (30; 191), **ğazagistañña:** Kazakistan'a (10; 55), **ğumugistañña:** Kumukistan'a (30; 151), **türkistañña:** Türkistan'a (30; 87).

28) Alınma -ev/-eva eki:

paşayev: Paşayev (31; 10), **minetullayevaman:** Minetullayevayım (35; 2).

29) Alınma -iski eki:

boynağisKi: 'Ullubiy' Boynakski (33; 89), **ğattinsKi:** gattinski (25; 55), (25; 51), **meksik'anski:** Meksika (2; 79), **túretski:** Türk (2; 82), **donski:** Don (8; 96), **amirik'anski:** Amerikan (22; 37), **boynaKski:** Boynakski (30; 24).

30) Farsça'dan giren ki bağlacının kalıplaşmaları:

balki: belki (7; 302).

31) Kuvvetlendirme ve ihtimal eki:

buyurgandir: buyurandır (8; 141), **búyúrğandir:** buyurandır (8; 63), **tilanadir:** istenir (4; 198).

32) -gina küçültme eki:

azgina: azıcık (5; 253).

33) -ğa rica bildiren ek:

gelğa: 'lütfen' geliniz (5; 517), **tileğa:** 'lütfen' dileyiniz (5; 545).

34) ok kuvvetlendirme edatının ekleştiği durumlar:

biTgennoK: biter bitmez (12; 555), **ertenoğ:** sabah olur olmaz (5; 406), (26; 139), **gelgennoğ:** gelir gelmez (10; 211), (37; 17), **özleroğ:** kendi kendilerine (5; 432), **bişgennoğ:** pişer pişmez (10; 179), **ertenoK:** erkenden, sabah olur olmaz (7; 563).

35) dey edatının kalıplaşma durumları:

bizday: biz gibi (14; 37).

36) çakı edatının ekleştiği durumlar:

neççağı: ne kadar (1; 68) (23; 101), **niççakı:** ne kadar (26; 211), **niççağı:** ne kadar (41; 17).

Bu edatın ekleştiği durumlarda kalınlık incelik uyumuna uyduğu nadir de olsa görülür:

niççeğini: ne kadarını (23; 133).

37) -la isimden fiil yapma eki:

hazirlana: hazırlanır (14; 78), **işlama:** çalışmaya (14; 20), **işladim:** çalıştım (10; 12), **işlasam:** çalışsam (10; 16).

38) -lık/luk isimden isim yapma eki:

kömeglığı: yardımı (10; 45), **yüzümluğ:** bağ (4; 59).

39) Olumsuzluk eki:

İnce sıradan gövdelere kalın sıradan gelen olumsuzluk ekleri kalınlık-incelik uyumunun bozulmasında önemli bir yere sahiptir:

bilmaybiz: bilmeyiz (5; 436), **bişirmay:** pişirmez (4; 124), **bacarimayğan:** becerememiş (4; 14), **bilmasam:** bilmesem (14;

72), **bilmaybiz:** bilmeyiz (5; 436), **bilmayman:** bilmem (1; 84), (5; 280), **bitmadi:** bitmedi (36; 524), **erişmagiz:** tartışmayınız (13; 115), **etilmay:** yapılmaz (4; 154), **gäTmadi:** gitmedi (5; 531), **gelmagiz:** gelmeyiniz (13; 103), **görünmayman:** görünmem (4; 9), **yetişmayman:** yetişmem (5; 405), **tüşmay:** düşmez (2; 4), **tiymasa:** değmese (14; 148), **tiymadi:** değmedi (7; 44), **öTmagen:** geçmemiş (13; 96), **işlemay:** çalışmaz (9; 51), **işlemaġan:** çalışmamış (4; 55), **öltürmaçaġ:** öldürmeyecek (7; 698).

Uyumun bozulmasında bazen de kalın sıradan gövdelere ince sıradan olumsuzluk ekinin gelmesi rol oynar. Bu ekin ince sıradan geldiği durumlarda oluşturduğu hece içerisinde çoğunlukla "y" ünsüzü bulunur:

baçaralméy: becerilemez (41; 15), **bolmey:** olmaz (7; 18), (13; 192), **ġoymey:** koymaz (8; 117), (10; 58), **ġoymeygen:** koymamış (10; 224), **oylaméyiP:** düşünmeyip (41; 22).

40) Fiilden fiil yapan -dir- eki:

aylannira: döndürür (5; 17), **uylandirġanmen:** evlendirdim (14; 57), **yaraştirib:** tamir edip (5;476), **yazdirib:** yazdırıp (16; 115).

41) -li isimden isim yapma eki:

nizamli: düzenli (8; 121), **noġaylí:** Nogay (7; 503), **TaTli:** tatlı (17; 90), **tatli:** tatlı (26; 186), **başli:** başlı (2; 163).

Son örnekte uyumun bozulmasında "ş" ünsüzünün etkisi de söz konusudur.

42) Soru ekinden sonra gelen acaba anlamındaki -ki eki:

paçalıġ bolcaK muke: devlet olacak mı acaba (41; 62).

43) Ünlem bildiren -e eki:

bare: varya! (7; 536), **vare:** varya! (26; 93).

44) Görülen geçmiş zaman eki:

ğaraşTilar: bakıştılar (7; 380), **aldig:** aldık (2; 48), **aşdi:** açtı (5; 91), **atadim:** ad verdim (1; 24), **aTTilar:** attılar (10; 248), **aylannig:** döndük (1; 5), **aytmadi:** söylemedi (10; 62), **ayTtilar:** söylediler (10; 244), **ayTTim:** söyledim (5; 595), (16; 26), **bardi:** gitti (7; 374), **bardim:** gittim (16; 95), **bardig:** gittik (1; 22), (1; 76), **başladi:** başladı (32; 29), **başladilar:** başladılar (10; 228), **başlanni:** başladı (8; 69), (31; 20), **başlannig:** başladık (1; 8), **çığarTdiK:** çıkarttık (5; 105), **boldi:** oldu (2; 34), **bolmadi:** olmadı (4; 66), **ğaldi:** kaldı (5; 554), **ğaytardi:** geri döndürdü (7; 84), **ğayTdiK:** geri döndük (8; 73), **ğışgírdi:** bağırdı (5; 91), **ğovaladi:** kovaladı (8; 137), **işladim:** çalıştım (10; 12), **saldim:** koydum (5; 535), **sığıldi:** sığıldı (10; 236), **taşladilar:** attılar (10; 230), **tiladig:** istedik (1; 77), **tiladigiz:** istediniz (4; 190), **uylannim:** evlendim (14; 54), **vardi:** gitti (5; 70), (13; 221), **yaşadim:** yaşadım (5; 599), **yaralanmadim:** yaralanmadım (8; 71).

45) Gelecek zaman eki:

öltürejağman: öldüreceğim (12; 183), **öltürejağ:** öldürecek (12; 186), **gelejağ:** gelecek (12; 471), **gelecaK:** gelecek (12; 472), **geleçağ:** gelecek (17; 329), (19; 156), **gäTmejaK:** gitmeyecek (12; 384), **etejağ:** yapacak (12; 163), **bileçağ ıdım:** bilecektim (14; 78), **berçağbız:** vereceğiz (22; 26), **berÇaK:** verecek (41; 30), **öltürecaK ıdım:** öldürecektim (12; 165).

annatáceyin: anlatacağım (5; 342) kelimesinde de ince sıradan gelen ek kalınlık-incelik uyumunu bozmuştur.

46) Öğrenilen geçmiş zaman eki -p'nin yardımcı ünlüsü:

aralanípbiz: aralandık (7; 678), **ġalibman:** gelmişim (4; 13).

47) Geniş zaman çekimi:

siġabiz: sıkarız (4; 128), **sina:** kırılır (5; 640), **girila:** girilir (4; 42), **gira:** girer (10; 215), **batila:** batar (5; 29), **begita:** kapatır (13; 178), **bera:** verir (33; 130), **berila:** verilir (4; 89), **bila:** bilir (13; 139), **bildirabiz:** bildiririz (2; 103), **bişá:** pişer (4; 136), **eta:** yapar (13; 239), **etabiz:** yaparız (13; 210), **tüşa:** iner (5; 352), **tiydira:** değdirir (14; 184), **süya:** sever (2; 83), **salina:** konulur (5; 580), **äşita:** duyar (5; 175), **bita:** biter (14; 53), **bitabiz:** bitiririz (14; 51), **biyila:** oynanır (9; 203), **bizindira:** süslenir (9; 292), **bolmey:** olmaz (13; 192), **ciyá:** toplar (16; 64), **çiġa:** çıkar (25; 79), **diza:** dizer (10; 116), **erişasız:** tartışırsınız (13; 114), **ilalar:** asarlar (5; 128), **geltiralar:** getirirler (5; 80).

48) Öğrenilen geçmiş zamanın hikaye çekimi:

aytibdim: söylemiştim (13; 137).

49) Geniş zamanın hikayesi:

aytmeydim: söylemezdim (41; 10), **baredim:** giderdim (10; 144), **ġoyedig:** koyardık (14; 146), **varedim:** giderdim (31; 36), **varediñ:** giderdin (12; 47), **uredig:** vururduk (14; 148), **yazedi:** yazardı (31; 17), **ġoyedi:** koyardı (12; 19), **aytadi:** söylerdi (5; 508), **aytedi:** söylerdi (13; 219), (10; 277), (26; 368), **uredi:** vururdu (14; 149), **tutedi:** tutardı (14; 139), (18; 95), **boladi:** olurdu (5; 373), (12; 34).

50) -ğan sıfat fiil eki ve bu ekin kip eki hâline gelmiş şekli:

berğan: veren (13; 256), **bilğan:** bilen (10; 192), (13; 103), **biliññan:** bilinen (5; 425), (5; 459), **çiKğannan:** çıkdıktan (5; 345), **çiriğallayin:** çürüyenlerini (4; 115), **çiriğan:** çürüyen (5; 330), **eşitğan:** duyan (16; 65), **geçinğan:** öldü, ölmüş (5; 70), **geçinñan:** öldü (5; 620), (5; 631), **giyğan:** giymiş (5; 145), **girğan:** girmiş (5; 345), **getmeğan:** gitmemiş (13; 129), **gelmeğan:** gelmemiş (13; 112), **tileğan:** isteyen (7; 626), **tiyğan:** 'yardımı' değmiş (16; 100).

51) -egen/ -ağan; -ygen/-yğan sıfat-fiil eki:

ayteğen: söyleyen (7; 599), **bileğan:** bilen (14; 53), **bileğallar:** bilenler (7; 654), **bilağanim:** bildiğim (5; 67), **bileğan:** bilen (7; 655), **bileğanim:** bildiğim (13; 94), **bileğallar:** bilenler (5; 392), **bileğan:** bilen (8; 9), **bileğannı:** bildiği (16; 65), **bitağan:** biten (10; 39), **biteğan:** biten (6; 23), **biteğani:** bittiği (5; 356), **biteğanna:** bitince (4; 11), **ciyağan:** toplayan (17; 339), **etileğan:** yapılan (5; 249), **eytağan:** söyleyen (14; 106), **geleğan:** gelen (4; 52), **geltireğallar:** getirenler (5; 73), **geltireğan:** getiren (5; 74), **giyeğallar:** giyenler (1; 69), **süyeğallar:** isteyenler (10; 103), **tileğanna:** dileyince (10; 251), **tileğan:** isteyen (7; 626), **yürütağan:** yürüten (9; 391), **taniyğan:** tanıyan (9; 95), **oyneyğan:** oynayan (14; 126), **ğozleyğanı:** kuzulayanı (13; 197).

52) -acak/ -ecek sıfat- fiil eki:

gelecağğa: geleceğe (14; 41), **gelecaKğa:** geleceğe (8; 144), **bermeçağnı:** vermeyeceği (19; 498).

53) -p zarf-fiilinin aldığı yardımcı ses:

aġdarib: kontrol edip: (10; 250), **açib:** açıp (16; 87), **allatib:** aldatıp(22; 55), **aylanib:** dönüp (14; 63), **bağib:** bakıp (6; 16), **basib:** basıp (4; 153), **barib:** gidip (5; 161), **çançib:** batırıp (4; 161), **çığib:** çıkıp (1; 44), **çayib:** yıkayıp (26; 146), **ġaytarib:** dönüp (17; 313), **barib:** gidip (1; 15), **ġalib:** kalıp (13; 234), **ġaçib:** kaçıp (10; 204), (14; 125), **ġaynatib:** kaynatıp (4; 143), **ġuTġarib:** kurtarıp (5; 36), **salib:** koyup (4; 162), (14; 96), **satib:** satıp (5; 553), **yaralanib:** yaralanıp (16; 104), **oññarib:** onarıp (4; 91), (13; 214), **tabib:** bulup (19; 516).

54) -ken zarf-fiil eki:

adam kenni: adam idiğini (37; 63), **adam kensen:** adam isen (37; 21), **bolcaKke:** olacakken (41; 62), **ġaydayken:** nerdeyken (12; 334).

55) -mayli zarf fiil eki:

ġaramayli: bakmadan (14; 26), **ġalmaylin:** kalmadan (1; 27), **bişirmayli:** pişirmeden (5; 213).

B. DÜZLÜK YUVARLAKLIK UYUMU:

Batı Türkçe'sinde (Oğuzca) düzlük-yuvarlaklık uyumu düzleşme yönündedir. Kuzeybatı Türkçesine (Kıpçakça) dahil olan Kazakça ve Kırgızca'da ise düzlük-yuvarlaklık uyumu yuvarlaklaşma yönündedir. Bu bakımdan, Kumuk Türkçesi Oğuz-Kıpçak karışımı bir ağız olduğu için ilgi çekici bir pozisyonda bulunmaktadır. Bütün Kumuk ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu düzleşme yönünde görülmektedir ve çok sağlam bir yapıya sahiptir:

aǧaÇlar: ağaçlar (5; 633), **aǧçabız:** paramız (33; 55), **ayTǧanǧa:** söyleyince (41; 11), **geTgeller:** gidenler (30; 243), **içime:** içime (17; 323), **oynayǧan:** oynanılan (18; 123), **oylanıb:** düşünüp (2; 29), **öğüz:** öküz (17; 185), **ölçemen:** ölçerim (29; 23), **Keteyeg:** gidelim (38; 116), **kömegleşib:** yardımlaşıp (9; 53), **işleygelleri:** çalışanları (10; 67), **segizinçi:** sekizinci (2; 7), **söylevleri:** sözleri (25; 64), **ǧumaçlar:** kumaşlar (1; 69), **bozulmasın:** bozulmasın (12; 56), **bölüKlerin:** bölüklerini (7; 279), **buluTlu:** bulutlu (7; 415), **ǧoyçuluǧu:** çobancılığı (14; 8), **ǧoşmadım:** katmadım (35; 148), **ǧoyayıK:** koyalım (12; 84), **immaşına:** omuzuna (12; 145).

Alınma kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumunu aranmaz; ancak aslî şekilleri bozularak uyuma giren örneklere de rastlanmaktadır:

våza: vazo (29; 71), **ẖoraz:** horoz (9; 381).

Bizim yazı dilimizde içinde bulunan "m" dudak ünsüzü nedeni ile yuvarlaklaşarak uyumdan çıkan hamır kelimesi de aslî şeklini koruyarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır:

ẖamırdan: hamurdan (35; 76), **ẖamırın:** hamurunu (35; 97), **ẖamırnu:** hamuru (35; 103).

Kumuk ağızlarında bazen Türkçe asıllı kelimelerin de asıl şekillerinden farklılaşarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uydukları görülür:

yağmir: yağmur (4; 66), **yalgiz:** yalnız (22; 28).

Alınma kelimelerde her ne kadar düzlük-yuvarlaklık uyumu görülmese de bu kelimelere eklenen bütün ekler düzleşme yönünde uyum içinde bulunmaktadırlar:

aǧoroTÇuluǧnu: çiftçiliği (19; 86), **akoPlar:** siperler (12; 418), **pulemóTler:** makinalı tüfekler (24; 27), **puronTlarda:** sınırlarda (7;

233), **raboçunu:** işçiyi (16; 32), **ramķalarda:** çerçevelerde (13; 145), **revolütsiyånörleni:** devrimcileri (10; 265), **semiyalar:** aileler (22; 59), **suluçaylar:** olaylar (38; 125), **sutudenTler:** öğrenciler (36; 59), **şıķoliniKleri:** okuldaşları (19; 373), **vaşşinalar:** arı kovanları (13; 211), **vaģollara:** vagonlar (10; 58), **zamanınnan:** zamanından (39; 30), **zabastoFģa:** greve (22; 9), **aģorotunna:** ekininde (19; 63), **aKrujényası:** çevresi (25; 42), **avoroKlarí:** boş gezenleri (5;189), **istoryasın:** tarihini (33; 238), **itoģların:** sonuçlarını (36; 63), **jenevodağı:** Cenova'daki (30; 100), **k'ateģoryalar:** kategoriler (22; 115), **teĥniķumlağa:** yüksek okullara (34; 184).

DÜZLÜK-YUVARLAKLIK UYUMUNUN BOZULDUĞU DURUMLAR

Kumuk ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu durumlarla az da olsa karşılaşılmaktadır. Bu hâlin oluştuğu durumlar şunlardır:

1) Rusça'dan Kumukça'ya geçen -oF/-ov/-ov ve -oviç ekleri:

a)

ģurmanoF (10; 217), **ģapuroF** (12; 279), **ķapuloF** (13; 228), **bolatoF** (16; 45), **baybaşoF** (19; 4), **maģammádoF** (24; 2), **muradoF** (25; 33), **ģorģmasoF** (25; 63), **ismailoF** (30; 130), **abdulģapuroF** (30; 145), **k'asimoFlar** (30; 145), **alikoF** (39; 5), **mansuroF** (39; 12).

asgerov (17; 237), **basir alcanov** (30; 147), **asgerĥanov** (38;).

b)

maḫammadoviç (19; 4), **ramazanoviç** (34; 3).

2) Kalıcı isim de yapan -v̈/-v mastar eki:

Mastar eki, ekin önündeki yardımcı ünlüyü veya sonrasında gelen ekin ünlüsünü yuvarlaklaştırır:

almaşuv̈lar: değişimler (14; 18), **satuv̈:** satış (9; 53), (9; 53), **aluv̈:** alış (9; 53), (39 ;78), **añlav̈u:** anlayışı (22; 38), **añlav̈un:** anlayışın (19; 112), **av̈ruv̈lar:** hastalar (34; 83), **aşav̈uñ:** yiyimin (7; 509), **aylav̈u:** sözü (13; 75), **aytuv̈lar:** atasözleri (7; 501), **aytuvu:** sözü (5; 247), **basuv̈:** basınç (14; 27), **bezüv̈:** süs (4; 53), **biliv̈u:** bilişi (15; 62), **bildiruv̈:** ilan (37; 29), **çaçıluv̈u:** ekilişi (23; 331), **çaçuv̈nu:** ekimi (12; 382), **çaçuv̈:** ekim (15; 14), **çaçuv̈luğğa:** ekimliğe (16; 43), **çaḳırıv̈nu:** daveti (7; 676), **çaḳıruv̈:** davet (9; 187), **çaḳıruv̈çuları:** davetçileri (37; 29), **çalışıvçusu:** işçisi (30; 145), **erişuv̈luğlar:** tartışmalar (13; 97), **gesüv̈ü:** kesişi (4; 91), **gezüv̈ge:** gezmeye (9; 8), **göterüv̈:** kaldırma (10; 110), **ğarav̈u:** bakışı (17; 36), **ğol yazuv̈lu:** el yazmalı (33; 193), **oTlav̈uña:** otlağına (7; 163), **oTlavuña:** otlağına (7; 169), **oşav̈suz:** uygunsuz (7; 298), **salıv̈u:** koyuşu (19; 323), **satıvu:** satışı (19; 230), **satuv̈:** satış (9; 53), (19; 249), (39; 78), **sorav̈nu:** soruyu (12; 301), **tabtav̈unu:** tokmaklayışını (13; 257), **tabtav̈u:** tokmaklayışı (13; 266), **taPtav̈u:** tokmaklayışı, dövüşü (13; 255), **tatuv̈lu:** tatlı (4; 155), (10; 19), (18; 81), (39; 33), **tatuv̈suzluğ:** tatsızlık, geçimsizlik (19; 178), **tatuv̈u:** tatışı (25; 145), **tatuv̈luğ:** tatlılık, geçimlilik (10; 84), **tatuv̈ğa** (26; 209), **tebüv̈:** tepme (17; 242), **tizüv̈:** dizme (17; 65), (39; 152), **tilav̈u:** dileği (1; 23), **tilav̈uğuz:** dileğiniz (1; 37), **yalḳuv̈u:** sıkılışı (26; 122), **yaşav̈luğ:** hayat (39; 26), (39; 89), **yaşav̈u:** hayatı (39;

70), **yaşav̈ubuz:** hayatımız (2; 126), (12; 10), **yaşav̈suz:** geçimsizlik (7; 297), **yarav̈un:** yarayışın (8; 168), **yazuv̈:** yazı (23; 267), **yazuvçular:** yazıcılar (30; 84), **yıvaruv̈:** gönderme (19; 598).

3) Kök ve gövdelerinde dudak ünsüzleri bulunan kelimeler:

aburuñ: değerin (7; 357), **aburu:** değeri (19; 486), **çalışıvçusu:** çalışanı (30; 145), **çapurub:** kepçe ile karıştırıp (26; 210;), **dav̈uçu:** kavgacı (23; 77), **davsuz:** kavgasız, savaşsız (30; 45), **dúşmanımu:** düşmanımın (23; 419), **erüv̈:** güzel (33; 362), **ğamuçusu:** kamçısı (7; 151), **ğamuşdan:** kamışdan (14; 189), **tabuşublar:** buluşmuşlar (5; 19), **taPğuruğuz:** buldurunuz (7; 98), **açuv̈lanğan:** öfkelenmiş (7; 336), **açuv̈dan:** öfkeden (10; 239), **açuv̈lu:** kinli (25; 64), **av̈ullar:** köyler (38; 7), **av̈ul:** köy (38; 9), (8; 174), (10; 275), **ağavum:** ağabeyim (13; 6), **av̈ur:** ağır (7; 113), (17; 290), **balav̈uz:** bal mumu (13; 202), **av̈uz:** ağız (13; 208), (19; 543), **aşuvu:** öfkesi (25; 80), **ayav̈un:** merhametin (23; 39), **bav̈çuluğnu:** bağcılığı (19; 78), **bav̈nu:** bağı (17; 158), **bav̈unu:** bağını (7; 608), **bav̈u:** bağı (23; 390), (31; 23), **bav̈una:** bağına (19; 575), **bav̈urun:** bağrın (34; 122), **macağa tav̈lu:** Macağa Tavlu (10; 190).

4) Kalıplaşan "ok" kuvvetlendirme edatı:

özleroğ: kendileri (5; 432) **biTgennok:** biter bitmez (12; 555), **ertenoğ:** erkenden (5; 406), (26; 139), **gelgennoğ:** gelir gelmez (10; 211), **gelgennoğda:** gelir gelmez (37; 17), **bişgennoğ:** pişer pişmez (10; 179), **ertenoK:** sabah erkenden (7; 563), **yazğannoK:** yazar yazmaz (12; 551), **talpunnannoğ:** çırpınır çırpınmaz (23; 390), **alğannoğ:** alır almaz (32; 28).

5) Aslî şeklini koruyan bazı Türkçe kelimeler:

altun: altın (19; 287), **arǧumağan:** atılmayan (21; 14), **ǧatullanı:** kadınları (9; 190), **ǧatun:** kadın (12; 108), (17; 154), **ḫalmuT:** armut (10; 160), **ḫarmut:** armut (17; 79), **ḫarb̲uSu:** karpuzu (5; 551), **ḫarv̇uS:** karpuz (5; 544), **ḫarv̇uSluǧǧa:** karpuzluğa (5; 548), **tamuru:** kökü (19; 183), **yaññur:** yağmur (5; 412), (12; 122), **yañǧur:** yağmur (10; 88), (15; 22), (18; 119), **ya'murlar:** yağmurlar (4; 62), **tavuǧ:** tavuk (17; 163), (18; 36), **tav̇uǧ:** tavuk (5; 47), **ǧalmuǧ:** Kalmuk (26; 140).

6) Alınma -özellikle Arapça'dan geçen- kelimelerde, ünlü türemelerinin bulunduğu kelimeler:

ahlüler: aileler (19; 197), **aḫlúbúz:** eşimiz (8; 80), **ahlüsü:** eşi (19; 620), **aḫlüsü:** eşi (12; 430), (33; 321), **dev̇ürler:** devirler (19; 249), **ǧavum:** kavim (33; 356), **devürünnen:** devrinden (33; 353), **ǧaburlar:** kabirler (7; 310), **ǧab̲urlar:** kabirler (6; 8), **ǧabur:** kabir (7; 353), **ǧaburǧa:** kabre (12; 448), **ilmu:** ilim (30; 216), (33; 106), **k´aspusu:** işi (19; 92), **naslubuz:** neslimiz (12; 471), **naslubuzǧa:** neslimize (12; 472), **nazmu:** nizamlı (19; 483), (20; 6), **raḫmulu:** merhametli (33; 97), (37; 11), **paḫmulu:** yetenekli (37; 152), **piKrúları:** fikirleri (30; 240), **saburluǧ:** sabır (30; 387), **sabur:** sabır (12; 286), **şi'ru:** şiir (12; 313), **şiḫru:** şiir (9; 358), **uyahlüm:** eşim (4; 12).

7) Birleşik yapıdaki isimler:

babayurT (19; 551), **hasav̇yurT** (5; 301), **teminḫanşurada** (7; 656), **ǧazǧumuǧǧa** (8; 72), **botayurT** (23; 251).

8) -ǧuç eki:

açǧuçı: anahtar (26; 110).

Derleme metinlerimizde tek örneğine rastlasığımız bu ekin uyumu bozmasını, fazla örneğine rastlanılmadığı için genelleştiremiyoruz.

9) -b, -P zarf-fiil ekinin yardımcı ünlüsü:

a$_{v}$rub: hastalanıp (11; 118), (33; 345), **a$_{v}$ub:** yıkılıp (22; 116), **ğa$_{v}$ub:** soyup (5; 422), **avçub:** soyup (5; 422), **avruP:** hastalanıp (5; 98), (8; 71), **ça$_{v}$ub:** koşup (14; 139), **çavuP: koşup** (24; 28), **çırta$_{v}$uP:** dolanıp, çıkıp (23; 479), **es ta$_{v}$uP:** aklına gelip (7; 575), **gelüb:** gelip (41; 104), **işla$_{v}$ub:** çalışıp (27; 7), **sa$_{v}$ub:** sağıp (12; 227), **tabub:** bulup (18; 95), **ta$_{v}$ub:** bulup (31; 83), **ta$_{v}$uP:** bulup (7; 705), **tävüb:** tepip (17; 251), **te$_{v}$üP:** tepip (17; 346).

Yukarıdaki örneklerin bazılarındaki yuvarlaklaşmalarda kelime kökündeki dudak ünsüzlerinin etkisi de söz konusudur.

10) Çokluk birinci şahıs iyelik ekindeki "b" dudak ünsüzünün etkisiyle:

tavu$_{ğ}$larıbuz: tavuklarımız (26; 238), **da$_{v}$laribuS:** savaşlarımız (16; 112), **$_{h}$algıbuz:**halkımız (19;189), **$_{ğ}$atıbuzda:**huzurumuzda (34; 77).

Düzlük-yuvarlaklık uyumundaki bu bozulma Boynak, Atlanavul, Korkmazkale, Yahsay ve Bamma'yurt'ta görülmektedir.

11) Çokluk birinci şahıs ekindeki "b" dudak ünsüzünün etkisiyle:

aşaybuz: yeriz (26; 281), **aytavuz:** söyleriz (28; 151), **çığarabuz:** çıkarırız (26; 140), **etebüz:** yaparız (26; 141), **eTmeybuz:** yapmayız (26; 224), **$_{ğ}$oyabuz:** koyarız (36; 79), **ilebüz:** asarız (26; 290), **savabuz:** sağarız (26; 140), **turabuz:** kalkarız (33; 55), **bolmaybuz:** olmayız (26; 254), (34; 86).

Düzlük-yuvarlaklık uyumundaki bu bozulma Boynak, Atlanavul, Korkmazkale, Yahsay, Örkazaniş ve Hasavyurt'ta görülmektedir.

12) Eski Türkçe'deki -ağu/-egü ekinin Kumukçadaki değişmiş -e̬v/-ev şekilleri:

birevnü: birisini (7; 608), **bire̬vnü:** birisini (19; 359), **bire̬üsü:** birisi (23; 234), **bire̬de:** birinde (23; 549), **bire̬ün**: birisini (23; 549), **eKKe̬ünne:** ekisinde (33; 279), **eke̬ü:** ikisi (35; 51), **ekevün:** ikisini (37; 150), **eke̬ün:** ikisini (39; 178), **dörTe̬ü:** dördü (34; 184), **äke̬ün:** ikisini (33; 217), **äke̬ún:** ikisini (41; 103).

Uyumun bozulması, ekten sonra gelen ünlülerde görülmektedir.

13) Alıntı olan özel isimlerde:

ábu supyanni (8; 57), **tıḫıruğğani** (8; 58), **arḫanoğğani** (8; 58), **abúl pattaK** (8; 9), **abuz ali** (17; 264), **avduğadir** (5; 290), **aynuddin** (33; 350), **zaynuddin** (33; 350), **baḫauddin** (8; 116), **bağauddin** (30; 145), **da̬ud** (10; 207), **najmuTtin** (7; 696), **minetulla** (5; 7).

14) Görülen geçmiş zaman ekinin dar ünlülü şekillerinin seçildiği durumlar:

öltürdi: öldürdü (31; 81), (7; 674), (10; 113), (31; 82), **öldi:** öldü (10; 68).

Bu durum Buklenyurt, Töbencüngütey, Kumturhali'de görülmektedir.

15) Üçüncü teklik şahıs iyelik eki:

oğlı: oğlu (19; 618)

Dar ünlülü ek kullanıldığı için görülen bu uyum bozukluğuna Atlanavul'da tek bir örnekte rastlanılmıştır.

16) Söyleyiş kusuru saydığımız bazı şekillerde:

ğahrumallar: kahramanlar (7; 275), **öltirib:** öldürüp (13; 195).

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ:

a>e değişmesi:

Ünlü değişmeleri içerisinde e>a değişmesi kadar yaygın olmayan bir değişmedir. Bu değişme çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır.

a) r, l, ç, ş, y ünsüzlerinin etkisiyle:

a>e değişmelerinin tamamına yakını bu ünsüzlerin etkisiyle görülmektedir. Her bölgede sıkça karşılaşılır:

adil girey: Adil Giray (17; 20), **eytaġan:** söyleyen (14; 104), **alemen:** alırım (7; 476), **arabçe:** Arapça (3; 10), **areg:** uzak (21; 9), **aşey:** yer (26; 245), **avlet:** evlat (33; 14), **aytmey:** demez (9; 221), **başley:** başlar (9; 283), **ilyes:** İlyas (13; 80).

b) Alınma kelimeler:

Çok az örnekte ḥ, h, K seslerinin yanındaki a ünlülerinin incelerek e'ye dönüştüğü görülür:

maslâheT: danışma (13; 113), **ḥate:** hatta (19; 528), **tüKKenne:** dükkanda (26; 20).

c) Kalınlık-incelik uyumu gereği ünlü benzeşmeleri nedeni ile:

ismeyil: İsmail (8; 81).

d) Şahıs zamirlerinin, şahıs eki fonksiyonunda ekleşmesiyle:

ġumuġmen: Kumuğum (30; 11), **doġdormen:** doktorum (35; 24), **varġanmen:** gittim (15; 5).

Bu durum nadiren gerçekleşir. Gerçekte burada bir değişme yoktur, ek aslî şeklini korumaktadır.

a>á değişmesi:

a>e değişmesinin tam gerçekleşmediği durumlarda görülür. Bir başka deyişle yarım kalan a>e değişmesidir. ç, ş, y, l, K seslerinin inceltici etkisiyle görülür:

aKçá: para (23; 120), **aşáymen:** yerim (7; 510), **ayTKán:** söylemiş (12; 257), **ayTmáyman:** söylemem (23; 609), **başlámey:** başlamaz (41; 48).

ı>í~i değişmesi:

Kumuk ağızlarında her bölgede yaygın olarak görülen bir değişmedir. İki ana sebebi vardır.

a) y, r, ş, ç ünsüzlerinin inceltici etkileri ile:

açiK: açık (14; 52), **alişTirdiK:** değiştirdik (8; 68), **annatáceyin:** anlatacağım (5; 342), **yilda:** yılda (10; 144), **aylannira:** döndürür (5; 17), **sabançi:** çiftçi (14; 6), **açil:** açıl- (14; 52), **siyir:** sığır (26; 139), **anayǥíz:** Anakız (5; 512).

Bazen incelme yarım kalmaktadır:

biçaK: bıçak (28; 32), **biçilib:** biçilip (9; 127).

ilan: yılan (37; 90) kelimesindeki ı>i değişmesinde y'nin düşmesinin ve ı sesinin zayıf bir ses olmasının etkisi vardır.

b) ı>í~i değişmeleri Kumuk ağızlarındaki son hecelerdeki incelme temayülünden dolayı da geniş çapta görülmektedir. Bu incelmeler ağırlıklı olarak ilgi hâli eki, yükleme hâli eki, aitlik eki, üçüncü şahıs iyelik eki, teklik

bir ve ikinci şahıs iyelik eki, çokluk birinci şahıs iyelik eki, çokluk birinci şahıs eki, görülen geçmiş zaman eki, teklik üç ve çokluk ikinci şahıs emir ekinde ayrıca öğrenilen geçmiş zaman eki olan -p ile -p zarf-fiil ekinin almış olduğu yardımcı seste görülür:

aǧayni: ağabeyi (5; 500), **abalaribiz:** nenelerimiz (3; 5), **adamlani:** adamları (8; 56), **zarali:** zararı (8; 132), **aldima:** önüme (7; 382), **atagiz:** atanız (16; 103), **aylannira:** döndürür (5; 17), **yaşagiz:** yaşayınız (12; 267), **turasiz:** durursunuz (33; 65), **alabiz:** alırız (4; 27), **ǧaraşTilar:** bakıştılar (7; 389), **añlasin:** anlasın (2; 176), **aralanípbiz:** aralandık (7; 679), **aǧdarib:** kontrol edip: (10; 250).

o>ȯ değişmesi:

İnceltici özellikteki ünsüzlerin etkisi ile meydana gelen o>ȯ değişmesi nadir görülür:

yȯrümey: yürümez (7; 40), **ȯyler:** fikirler (7; 291), **ȯyleTKen:** düşündürmüş (7; 92).

Alınma bir kelimede de kalınlık-incelik uyumuna girmek için ses benzeşmesi nedeni ile görülür:

pıreẏȯlütsiyadan: devrimden (33; 61).

o>ó değişmesi:

Çok az görülen bir değişmedir. İnceltici özellikteki ünsüzlerin etkisi ile ortaya çıkar:

Çómúç: kepçe (26; 5).

Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak yarım kalan benzeşmeler nedeni ile de görülebilir:

óbír: öbür (5; 664), **óley:** öyle (16; 106).

İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI:

e>a değişmesi:

Kumuk ağızlarında en çok görülen değişmedir. Bu değişmeler farklı nedenlere bağlanabilir.

a) Kalınlık-incelik uyumunun sağlanması için:

nalaT: lanet (7; 109), **ahmad:** Ahmet (19; 602), **azarḫana:** hastane (34; 55), **ġısmad:** kısmet (19; 192), **ġıyamaTTa: kıyamette** (23; 114), **haçat:** ihtiyaç (19; 544), **namart:** namert (25; 56), **zaynaP:** Zeynep (4; 3), **Kıbla:** kıble (33; 309), **anṽar paşa:** Enver Paşa (21; 42), **aṽṽalıḳılardan:** öncekilerden (23; 246), **avlıya:** deli (25; 31).

b) Bazı durumlarda geniş zamanın çekiminde; -acak gelecek zaman ve sıfat-fiil ekinde; bulunma, yönelme, ayrılma hâli ekinde görülür. Ayrıca bu durum; -aġan sıfat-fiil ekinde, -ma ve -mak mastar ekinde, olumsuzluk ekinde, -gina küçültme ekinde, teklik birinci şahıs ekinde, çokluk ekinde, -ğa rica ekinde de ortaya çıkmaktadır:

ġaraşTilar: bakıştılar (7; 379), **bizda:** bizde (4; 204), **siġabiz: sıkarız** (4; 128), **bilmasam:** bilmesem (14; 72), **biyġa:** beye (13; 195), **yerina:** yerine (5; 498), **bileġan:** bilen (14; 53), **azgina:** azıcık (5; 253), **bileman:** bilirim (1; 84), **gelğa:** geliniz (5; 517), **birġadirlar:** işçi çavuşları (16; 48), **begiTmaġ:** kapatmak (12; 85), **berġan:** vermiş (13; 256), **berinnan:** hepsinden (5; 497), **bişirmaġa:** pişirmeye (5; 213), **bermeçaġnı:** vermeyeceğini (19; 498).

e>á değişmesi:

e>a değişmelerindeki sebepler bu değişme için de geçerlidir. Bu sebepler:

a) Alınma kelimelerde benzeşme yoluyla oluşan kalınlık-incelik uyumunun yarım kalması ile:

şáytan: şeytan (41; 112), **aḥmád:** Ahmet (10; 31), **şáríaT:** şeriat (30; 390).

b) Bazı ünsüzlerin (k,g,h) kalınlaştırıcı etkisi ile:

cáhenneme (23; 122), **biyigánná:** oynayınca (9; 359), **yaraygán:** yarayan (12; 389), **öseygán:** büyümüş (7; 52).

c) Geniş zaman ekinin kalın sıradan olanlarının tercih edilmesi ile ortaya çıkar:

bişá: bişer (4; 136), **bilá:** bilir (7; 701).

Ayrıca bu değişime yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eklerinde de görülebilir:

úsTúná: üstüne (4; 161), **yüzüná:** yüzüne (7; 108), **úyúnnán:** evinden (9; 25).

u>ü değişmesi:

Çok az görülen bir değişmedir. Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak benzeşmeler yoluyla görülür:

alayḳumussalam: aleykümselam (19; 261), **buǧunge:** bugüne (15; 8).

u>ú değişmesi:

Kalınlık-incelik uyumu nedeni ile oluşan ünlü benzeşmelerinin yarım kalmasıyla gerçekleşir:

allahú teala: Allahü Teala (1; 7), **abdúlbasir:** Abdülbasir (8; 20), **abúl pattaK:** Ebul Fettah (8; 9), **abdússalim:** Abdüssalim (17; 247), **altmış úç:** altmış üç (25; 9), **bugúllerde:** bugünlerde (39; 37).

i>ı değişmesi:

Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak ünlü benzeşmelerinde görülür:

avlıya: deli (25; 31), **pakır:** zavallı, fakir (12; 519).

Bazı durumlarda ñ sesinin kalınlaştırıcı etkisi bu ünsüz düştükten sonra da görülür:

gelesız: geliniz (13; 119).

bır: bir (22; 83), (25; 10) kelimesinde de i>ı değişmesine rastlanmaktadır.

ö>o değişmesi:

İlk hecede görülen bir değişmedir. Birkaç kelimede görülür.

osgenmen: büyüdüm (16; 5), **otúb:** geçip (16; 61), **ozu ozuğar:** kendi kendine (14; 7), **sozlar:** sözler (2; 68), **ğormadım:** görmedim (14; 180).

ö>ó değişmesi:

k,g,h ünlüleri ve türevlerinin etkisiyle ünlüde kalınlaşma görülmektedir:

góg: gök (20; 2), **kób:** çok (16; 96), **hókúnúb:** pişman olup (23; 48).

s, z, r, l gibi ünsüzlerin yanında da ö>ó değişmesine rastlanılır:

ósúb: büyüyüp (6; 7), **óz:** kendi (23; 42), **özen:** ırmak (6; 28), **órde:** üstte (2; 215), **ólúm:** ölüm (7; 292).

Arapça'da ayın harfi ile yazılan ö ünlüsü de ó'ye döner:

ómúr: ömür (11; 99).

DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI:

a>å değişmesi:

Dudak ünsüzlerinin etkisi ile görülen bir değişmedir. Daha çok alınma kelimelerde görülür:

jenevå: Cenova (30; 103), **pålķovniK:** albay (7; 243), **pålojenya:** durum (19; 115), **raşiT bålayı:** Raşit Bala'yı (30; 59), **bolår:** olur (29; 175).

a>o değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir. Dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi ile ortaya çıkar:

sumovarğa: semavere (7; 378), **jenevodağı:** cenovadaki (30; 300).

a>ö değişmesi:

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülür, metnimizde bir örneğine rastlayabildik:

tömeninnen: tabanından (18; 168), **töbencüngütey:** Töbencüngütey"(10; 2), **töben:** derin (12; 222), **töbenne:** tabanda (12; 262), **töbenğazanışda:** Töbenkazaniş'te (29; 4).

e>u değişmesi:

Birkaç şekilde ortaya çıkan bir değişmedir.

a) Arapça isim tamlamalarında tamlama ünlüsünde görülür. Bu durumda e>u tam bir değişme olarak değil, Arapçadaki aslını koruma şeklinde ortaya çıkmaktadır:

baġauddin (30; 145), **baḫauddin** (8; 116), **najmuTtin** (7; 696), **şamşuddin** (33; 350).

b) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülür:

sumovarġa: semavere (7; 379), **purman:** ferman (19; 247).

c) Bazı ünsüz değişmelerinin sonucu olarak:

Eski Türkçe'de b>w değişiminine uğrayan ünsüz, Kumukça'da w>y değişimine uğrar. Bu değişimde w'lerin yuvarlaklığını önlerindeki ünlüye yüklemeleri e>u değişimine sebep olur:

uy < ew < eb: ev (4; 31), **uyahlüm:** eşim (4; 12), **uylannim:** evlendim (14; 54).

d) Ünlü benzeşmelerinde görülür:

yoğudu<yok erdi: yoktu (41; 30).

e>ú~ü değişmesi:

Çok az görülen bu hadise daha çok ses benzeşmelerinin sonucu olarak belirir:

görsütüb: gösterip (15; 54).

Bazı ses hadiseleri neticesinde de oluşur. Eski Türkçe'de b>w değişiminine uğrayan ünsüz, Kumukça'da w>y değişimine uğrar. Bu değişimde w'lerin yuvarlaklığını önlerindeki ünlüye yüklemeleri e>ú~ü değişimine sebep olur:

süygen edim: sevmiştim (9; 358), **süygeniñe:** sevdiğine (9; 366), **súyebiz:** severiz (9; 422), **süyünÇ:** sevinç (36; 77).

e>ö değişmesi:

Bu değişimin birkaç sebebi vardır.

a) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle:

böyüTtüm: büyüttüm (23; 344), **döwürünne:** zamanında (33; 396), **töbe:** yuvarlak (17; 100), **beş miñ dörT yüzövü** (34; 126).

Son örnekte Eski Türkçe'deki -agu/egü ekindeki g'nin v'ye dönmesi ile dudak ünsüzü bulunmaktadır.

b) Bazı ses hadiseleri nedeni ile; b>w>y değişimi sırasında w ünsüzü, y'ye dönerken yuvarlaklığını önündeki ünlüye yükler:

öyüvüñ: evinin (19; 215).

e>ɵ değişmesi:

e>ö değişmesinin ara merhalesidir.

a) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülür:

tɵvüP: tepip (17; 346), **segizɵvü:** sekizi (34; 180), **dörtɵvü:** dördü (34; 184).

b) İlk hecesinde ö ünlüsü bulunan kelimelerde, g ünsüzü ile başlayan hecedeki e'ler ɵ'ye döner. Bu duruma sadece Targu'da rastlanılmıştır:

ölgẽn: ölmüş (23; 47), **görgẽn:** görmüş (23; 331), **öltürgẽnçe:** öldürünce (23; 537).

e>á değişmesi:

Çok görülmeyen bie değişmedir. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle rastlanılır:

vâli: veli (13; 106).

i>u değişmesi:

Bu türdeki değişmeler genellikle dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan değişmelerdir:

aşaybuz: yeriz (26; 281), **etmeybuz:** yapmayız (26; 281), **işleb turabuz:** çalışırız (33; 55), **mağruP:** batı (23; 598), **yetmuşunçi:** yetmişinci (31; 54), **sávunÇ:** sevinç (7; 314), **gavur:** kafir (37; 104).

Bir örnekte de ünlü benzeşmesi ile görülür:

maḅsunnuḳu: Mahsununki (2; 83).

ı>u değişmesi:

Bu türdeki değişmelerin hepsi dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşur:

ġuvanç: kıvanç (7; 236), **atamu:** babamın (23; 269), **açuvdan:** öfkeden (10; 239).

i>ü değişmesi:

Bu türden değişmeler dudak ünsüzlerinin etkisi ile oluşur:

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

tübden: dipten (12; 79), **tübde:** dipte (39; 128), **öbür:** öbür (39; 184), **ilebüz:** asarız (26; 290), **devürler:** devirler (19; 249), **gelüb:** gelip (41; 104).

ı>ü değişmesi:

Tek bir örneği vardır:

sevdügerçilig: tüccarlık (19; 91).

Bu örnekte kelime içindeki v dudak ünsüzünden dolayı yuvarlaklaşma, ünlü benzeşmesinden dolayı incelme görülür.

ı>u değişmesi:

Tek örneği vardır. v dudak ünsüzünün etkisi ile görülür:

savdugerçimen: tüccarım (37; 20).

YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ:

u>ı~i̊ değişmesi:

Değişik sebeplere dayanan bir değişmedir.

a) Aslî şeklini muhafaza ederek düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalan bazı kelimeler uyuma girmek için u>ı değişimine uğramaktadır:

abay ğatın: gelini damat evine getiren kadın (19; 427), **yımırTğalar:** yumurtalar (26; 237), **tamırınnan:** kökünden (7; 223).

b) u>ı değişmesi bazen, görülen geçmiş zaman ekinde de daralma temayülü olarak görülür:

boldı: oldu (5; 42).

Çoğu kez bu değişme yarım kalır:

boldi̊: oldu (5; 596), **yağmi̊r:** yağmur (4; 66), **bi̊:** bu (30; 171), **si̊raTğa:** surete (23; 224), **ğati̊n:** kadın (5; 101).

ü>i~i̊ değişmesi:

ç, y, r gibi inceltici özelliği olan ünsüzlerin yanında düzleşme de görülmektedir. Bu gibi durumlarda ünlülerin yanında dudak ünsüzlerinin olması da değişmeyi engellememektedir:

temirleri: demirleri (5; 445), **biyigliğin:** yüksekliğini (17; 129), **çiriğallari:** çürüyenleri (4; 116), **siriv:** sürü (7; 416), **innemey** < ündemey: sessizce (4; 18).

Bazen bu değişme yarım kalmaktadır:

si̊rúvlege: sürülere (7; 96), **yi̊reKlerde:** yüreklerde (12; 476).

u>i değişmesi:

Nadir görülen bir değişmedir.

a) İçinde dudak ünsüzlerinin bulunmasından dolayı sadece -mur/-mür şekli bulunan fiilden isim yapma ekinde düzlük yuvarlaklık uyumu nedeni ile düzleşme görülmektedir:

temir: demir (12; 56), **yağmir:** yağmur (4; 66), **temirḫanşurada:** Temirhanşura'da (7; 666), **temirleri:** demirleri (5; 445).

b) Başlıkent'te görülen geçmiş zaman ekinde bir örnekte bu değişmeye rastlanmıştır:

boldi: oldu (2; 34).

o>å~a değişmesi:

Türkçe kelimelerde nadir rastlanan bu değişme genellikle alıntı kelimelerde görülür:

tåPraģda: toprakta (10; 89), **tåḥtatadıK:** masaj yapardık (23; 285), **dåTsenTler:** doçentler (30; 216), **matarsıḳıl:** motosiklet (34; 14), **pålitiḳa:** politika (41; 95), **masḳvadağı:** Moskova'daki (30; 143), **apiratir:** operatör (2; 135), **malla:** mola (3; 7), **balşeviKler:** bolşevikler (8; 87), **daḳúmendlerde:** belgelerde (22; 56).

u>a değişmesi:

Bu değişme r, ş ünsüzlerinin bulunduğu hecelerde görülür; fakat çok örneği olmadığı için bu ünsüzler nedeni ile değişme olduğu genelleştirilemez:

şavla: şule, ışık (10; 280), **şa:** şu (1; 30), **ḳumtarḳalağa:** Kumturhali'ye (36; 9).

ö>å değişmesi:

Alınma bir kelimede düzlük-yuvarlaklık uyumu nedeni ile oluşmuştur:

pırafesårlar: profesörler (30; 223).

GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

e>i değişmesi:

Bu değişme oldukça sık görülmektedir.

a) er- fiili, isim çekimlerinde ve birleşik fiil çekimlerinde kullanıldığı zaman Yañıkayakent, Töbencüngütey, Karabudahkent-Heli, Karabudahkent-Boynak ve Kumturhali'de bu değişme görülür:

bar idi: var idi (9; 94), **adamlar idi:** adamlardı (10; 78), **oyniy idig:** oynardık (14; 175), **gelgen idi:** gelmişti (16; 85), **gişiyidi:** kişi idi (3; 21), **gereğ idi:** gerekti (32; 46), **baridig:** giderdik (14; 175).

b) Bu değişimin diğer bir sebebi de y, ş, r, z ünsüzlerinin daraltıcı etkisidir:

bilmiyiKKe: bilmiyoruz ki (41; 79), **biy:** bey (13; 182), **bizindira:** süsler (9; 292), **çiçeyiK:** çözelim (7; 258), **tiyib:** değip (22; 110), **yirinne:** yerinde (22; 110), **matiryar:** malzeme (32; 45), **irisin:** erisin (27; 27), **işisen:** işersin (28; 199), **çingiz ḫannı:** Cengiz Han'ın (33; 247), **biy aḳay:** Bey Akay (39; 131), **ise:** ise (38; 57), **eTçiKmen:** edeceğim (41; 28), **eTmiygen** (41; 76), **geregmiy:** gerekmez (41; 112), **tiyi Kalıp:** değip (22; 99).

e>é değişmesi:

En çok görülen ünlü değişmelerden biridir.

a) Bu değişme en çok y, ş, r, z gibi daraltıcı ünsüzlerin etkisi ile görülür:

başlámey: başlamaz (41; 48), **badıréddín:** Bedreddin (12; 290), **terég** (ırmak ismi) (19; 548), **aré beré:** falan filan (23; 520), **biTKinçéye:** bitinceye (kadar) (36; 21), **erdéy:** er gibi (7; 106), **etemén:** yaparım (5; 72), **térin:** derin (7; 449), **méyliK:** kağnının bir parçası (12; 53), **bilméymen:** bilmem (7; 661), **bezéndirme:** süsleme (9; 316), **bileyénni:** bildiği (23; 452).

b) Bir kısmı eski şeklin devamıdır. Bunlarda bir değişmeden ziyade asıl şeklinin korunması söz konusudur:

sénden: senden (33; 56), **béli:** beli (23; 286).

Aslî şeklin muhafazasında r, y ünsüzlerinin de etkisi görülmektedir:

béreğen: veren (28; 50), **bére:** verir (9; 70), **déy:** der (23; 503).

c) Bu değişim bazen, er- fiilinin isim çekimi ile birleşik fiil çekiminde kullanılmasıyla görülür:

geligen édim: gelmiştim (4; 43), **bar édi:** var idi (8; 35).

e>ı değişmesi:

Bu değişme e'nin diğer daralmalarına göre daha az görülür. Bu değişmenin tek sebebi e ünlüsünün diğer daralmalarında görülen nedenlerle daralmasından sonra kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kalınlaşmasıdır:

bar ıdı: var idi (2; 12), (33; 81), **aytar ıdım:** söylerdim (13; 104), (23; 577), **etejaK ıdım:** edecektim (12; 164), **öltürejaK ıdım:** öldürecektim (12; 165), **şeẖabıTTín:** Şehabeddin (19; 278), **dórT yúz yígírmı:** dört yüz yirmi (14; 31).

é>i değişmesi:

Kumuk ağızlarında fazla görülmeyen bir değişmedir. Aslı kapalı olan e'lerin daha da daralması ile görülür. Aşağıdaki örneklerde görülen bu değişme diğer ağızlarda genişleme yoluyla é>ä şeklindedir:

gideriK: gideriz (41; 89), **giTgenne:** gidince (38; 107), **on iki:** on iki (22; 38), **işite:** işitir (23; 44), **giyɣan:** giydiğin (5; 145).

a>ı değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir. y ve ş ünlülerinin etkisiyle daralma görülmektedir. Bu daralma çoğu kez a'nın vurgusuz orta hece ünlüsü olduğu durumlarda ortaya çıkar:

aşıyıK: açalım (7; 421), **bolmıybız:** olmayız (41; 88), **ğayıgend:** Kayakent (5; 301), **ḫıylı:** hayli (7; 41), (31; 39).

a>i değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir. y ünsüzünün etkisiyle daralma ve incelme görülmektedir:

oyniy_edig: oynardık (14; 175), **aytiyim:** söyleyeyim (13; 137), **oyniy:** oynar (14; 114).

a>é değişmesi:

Çok az örneği olan bu değişme y ve ç ünsüzlerinin daraltıcı ve inceltici özelliğinden dolayı oluşur:

aytéyim: söyleyeyim (8; 212), **ak´édemig:** akademi mezunu (30; 199), **çémpiyon:** şampiyon (28; 211), **oynéy idig:** oynardık (14; 183), **bolméy:** olmaz (41; 17).

o>u~ú değişmesi:

a) Alınma kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumu gereği o'lar u'ya dönmüştür. Türkçe kelimelerdeki o>u~ú değişmeleri ise ünlü benzeşmeleri sebebiyle oluşur:

doğTurlar: doktorlar (5; 102), **buzuğ:** bozuk (10; 22), **tuḫum:** nesil (13; 133), **suṿuğğa:** soğuğa (8; 163), **buzub:** bozup (33; 82), **tuṿğan:** doğmuş (23; 265), **tuṿralsın:** doğransın (23; 404), **buğuz:** boza (23; 337).

b) Talat Tekin, Polivanov'a[2] dayanarak "Kuzey Kumuk lehçesi (Genel Tükçe uzun ö ve o ünlüleri burada u ve ü olur; kısa o ve ö ise değişmeden kalır)" der[3]. Bizim tespitlerimizde de Ana Türkçe'de aslî uzun olan o ünlüsü u'ya dönmüştür:

bulabıS: oluruz (41; 6), **bulğan:** olan (25; 68), **yulķundu:** yolundu (23; 464).

c) Bazı ses olayları sebebiyle de bu değişme görülebilir. Bu değişmenin başlıca sebebi ġ'nin düşmesidir:

úlan: oğul (7; 705), **ulan:** oğul (3; 23).

o>ü değişmesi:

Kumuk Ağızlarında Ana Türkçe'deki aslî uzun olan o ünlüsü u'ya dönmüştür[4]. Bu değişen ünlü, inceltici etkisi olan ünsüzler ve ünlü benzeşmeleri sebebi ile incelir:

yüreygen: yürüyen (39; 159).

ö>ü~u değişmesi:

a) Bu değişme çoğunlukla ünlü benzeşmeleri sebebiyle oluşmuştur:

güzgüleriñ: aynaların (23; 396), **tüydüm:** dövdüm (17; 241).

b) Kumuk Ağızlarında Ana Türkçe'deki aslî uzun olan ö ünlüsü ü'ye dönmüştür[5]:

üyreddi: öğretti (8; 23), **usseydim:** büyüseydim (17; 594).

---

[2] Ye. D. Polivanov, "K voprosu ob obsçe-turetskoy dolgote glasnoh" Byulleten I-go sredne-aziatskogo gosudarstvennogo universiteta, No.6 (Nisan 1924, Taşkent), s. 157.
[3] Talat Tekin, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara 1975, s. 20.
[4] Talat Tekin, age, s. 20.
[5] Talat Tekin , age, s. 20.

c) Arapça'da ayınla yazılan ö'ler bazen u'ya döner:

umar: ömer (23; 129).

DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ:

i>e değişmesi:

Bu değişme değişik sebeplerle görülmektedir.

a) Genişleme çoğunlukla dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşur. Bu değişmelerde ünlü benzeşmelerinin de etkisi vardır:

beletibiz: biletimiz (26; 127), **meçeT:** mescit (40; 43), **birgene:** biricik (8; 62), **mavledde:** mevlitte (33; 37), **mesal:** misal (41; 4), **remonT:** tamir (14; 50).

b) Kimi örneklerde i ile e'nin kaynaşmasından dolayı bu iki ünlü tek ünlü hâline gelmiştir:

giççe di<kiçi erdi: küçüktü (17; 155), **ekevün**<éki egün: ikisini (37; 150).

c) Bu değişme söyleyiş kusuru olarak da görülür:

gişeni: kişiyi (38; 102), **eni:** küçük erkek kardeş (7; 311).

i>é değişmesi:

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle i>é değişmesi görülebilir:

tigévni: dikmeyi (29; 10), **cébin:** sinek (13; 153).

giççé: küçük (23; 333) kelimesindeki genişleme şahsî kusurdur.

Alıntı kelimelerdeki ilk hecedeki i'ler é'ye dönebilir:

énteres: ilginç (31; 91), **éstin:** gerçek (30; 193).

ı>é değişmesi:

Tek örneği vardır. O da söyleyiş kusurudur:

taydérimey: göndermez (8; 166).

é>e değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir:

ekevün: ikisini (37; 150), **gete:** gider (5; 42), **het SaT:** hiç bir şey (21; 8), **geygen:** giymiş (7; 673).

é>ä değişmesi:

Ana Türkçe'de aslî uzun olan é ünlüleri uzunluklarını ä ünlüsüne dönüşerek korumaktadır. ä ünlüsü normal e'ye göre daha geniş ve yarı uzundur:

bir äk: bir iki (18; 56), **Kätsin:** gitsin (17; 294), **äkev:** ikisi (7; 636), **äki:** iki (2; 48), **äkibiz:** ikimiz (12; 186), **äkinci:** ikinci (7; 249), **äkinni:** ikindi (23; 391), **äkişer:** ikişer (30; 140), **äKKeren:** iki kere (30; 224), **äkkisini:** ikisini (19; 511), **ägiz:** ikiz (23; 221).

Bazen de h sesinin etkisiyle genişleme görülür: häç: hiç (5; 225).

e>ä değişmesi:

e>ä değişmesi görülen kelimelerde genişlemeyi sağlayacak hiç bir nedenin görülmemesi bu değişmenin görüldüğü kelimelerdeki e ünlülerinin Türkçe'nin aslî uzun ünlüleri olduğuna işarettir. Bu yoruma, e ünlüsünün aslî uzunluğunu normal e'ye göre daha açık söylenen ä ünlüsüne dönmesinden

ulaştık. ä ünlüsü, normal e'ye göre daha açık ve yarı uzun bir şekilde söylenmektedir:

gälib: gelip (12; 360), **yäTTig:** ulaştık (36; 13), **äşita:** işitir (5; 172), **yäTmiş:** yetmiş (30; 4).

ı>e değişmesi:

Soru ekinde rastlanılan tek örneği vardır:

biliñ me: bilir misin (23; 564).

ü>ö değişmesi:

Tek bir örneği vardır, söyleyiş kusuru olarak değişme gerçekleşmiştir:

öleşib: payşalıp (31; 28).

u>o değişmesi:

Çok görülmeyen bu değişme söyleyiş kusurudur:

ǥoymağın: kuymağını=Kumuk millî yemeğini (7; 381), **oğursuzlar:** hırsızlar (23; 66), **ķumtorKalide:** Kumturhali (26; 287), **lozum:** lüzum (12; 378).

u>e değişmesi:

Tek bir örneği vardır. Bu örnekte h sesinin etkisiyle ünlü genişlemesi görülmektedir. Kalınlık-incelik uyumu neticesinde genişleyen ünlü aynı zamanda incelmiştir:

ç̲unheriyeT: cumhuriyet (30; 67).

ü>e değişmesi:

Tek bir örneği vardır. Aynı kelimede tüm ağızlarda bu değişme görülür:

enneğenim<ündegenim: söylediğim (5; 611).

u>a değişmesi:

İki örnekte görülmektedir. Düzleşmenin yanında genişleme de söz konusudur:

alapasın: ücretini (23; 97), **alapa**>*ulufe*: ücret (39; 70), **balğarisTan:** Bulgaristan (30; 191).

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Ünlü düşmeleri Kumuk ağızlarında her bölgede görülmektedir. En çok vurgusuz orta hecelerde görülen bu durum bazen genel temayülün dışına çıkarak, **áyitti:** söyledi (24; 12), **baʋurun:** bağrın (34; 122) örneklerinde olduğu gibi oluşmamaktadır. Ünlü düşme durumlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) Orta hecenin vurgusuzluğu nedeni ile oluşan ünlü düşmeleri:

alpasın: ücretini (22; 51), **arbağa:** kağnıya (31; 122), **arbalarda:** kağnılarda (7; 643), **ilte:** iletir (12; 189), **arva:** kağnı (19; 642), **çaprısa:** 'yemek vb.' çırpsa (26; 186), **ençiler:** ebeler (34; 101), **terkeme:** Terekeme (40; 22), **terze:** pencere (29; 116), **görsTedi:** gösterdi (30; 4), **oprağ:** elbise (26; 267), **elT:** ilet (1; 65), **sarğalğan:** sararmış (7; 65).

b) Birleşik yapı oluşturan kelimelerde, vurgusuz orta hece hâline gelen hecelerdeki ünlüler ile çekim eki alarak vurgusuz orta hece hâline gelen hecelerde ünlü düşmesi görülür:

birleri: kimileri (5; 695), **birler:** kimileri (1; 68), **taş oynu:** taş oyunu (14; 145), **ġoynumna:** koynumda (19; 216), **tatar oġlı:** Tatar oğlu (19; 618), **ķıynalġan:** eziyet çekmiş (41; 6), **ornuñna:** yerinde (7; 585), **ġaynata:** kaynata (8; 250), **ġaynana:** kaynana (8; 252), **ġaynulan:** kayın birader (8; 257).

c) Eski Türkçede ġ ve g ünsüzlerini taşıyan -aġu/-egü eklerindeki ünsüzler v,v̇ ünsüzüne dönmüş, bu değişmeye uğrayan ekteki dar ünlüler şistemli bir şekilde düşmüştür:

giyev: damat (9; 219), **üçev̇:** üçü (8; 37), **äkev̇:** ikisi(7; 636), **birav̇:** biri (10; 19), **giyev̇:** damat (23; 441), **birevnü:** birini (7; 608), (19; 359), **birev̇üsü:** biri (23; 234), **birev̇de:** birinde (23; 549), **birev̇ün:** birini (23; 549), **eKKev̇ünne:** ikisini (33; 279), **ekev̇ü:** ikisi (35; 51), **ekevün:** ikisini (37; 150), **ekev̇ün:** ikisini (39; 178), **dörTev̇ü:** dördü (34; 184), **äkev̇ün:** ikisini (33; 217), **äkev̇ún:** ikisini (41; 103).

d) Ünlü ile biten bir kelime ünlü ile başlayan başka bir kelime ile ulama şeklinde söylendiğinde iki ünlüden biri düşer:

ayr‿etiP: ayırıp (8; 92), **arK‿arKasına:** arka arkasına (23; 221), **giş‿edi:** kişi idi (33; 102), **aşibk´‿etib:** hata edip (40; 88), **silke‿tiP** (23; 265), **eK‿üç:** iki üç (26; 113).

İki kelimesi ünsüzle başlayan bir kelime ile ulama şeklinde söylendiğinde de dar ünlüsünü düşürür:

eKKeren: iki kere (33; 191), **bir‿äK‿Keren:** bir iki kere (17; 351), **bir‿äķ‿ay:** bir iki ay (18; 56).

e) er- fiili, çekime girdiğinde ünlüsü genelde düşer:

bolmay‿dig: olmazdık (2; 24), **neçikdi:** nasıldı (3; 27); **né yerdeykeni:** nerede idi ki (5; 22), **yurTTe‿diK:** köydeydik (12; 299), **ayTmeydim:** söylemezdim (41; 10).

f) Hızlı konuşmaya bağlı olarak bazı ünsüzlerin söylenmeyip düştüğü görülür:

aP supyanní: Ebu Sufyan'ı (37; 154), **hamzaTTa:** Hamza Ata (1; 15), **arsenarlí hacini:** Arslanalili Hacı (8; 10), **alẖacígenTdedi:** Alihacıkent'deydi (5; 631).

ÜNLÜ TÜREMESİ

Kumuk ağızlarında ünlü türemesi kelimenin başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç yerde görülmektedir. Bu türemelerin en ilgi çekeni kelime sonlarında görülen türemelerdir. Bu durum Kumukça için diğer Türkçeler arasında ayırıcı bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

a) Başta ünlü türemesi:

Alınma kelimelerde görülür. r ünsüzü ile başlayan alınma kelimelerde ve s,ş ünsüzleri ile başlayan ve bu ünsüzün ardında ünlü bulunmayan alınma kelimelerde görülür. Türeyen ünlüler r ünsüzünden önce o, u, ı ünlüleri; s, ş ünsüzünden önce ı, i, í ünlüleridir:

orusɡa: Rus'a (7; 430), **urus:** Rus (15; 53), **urusça:** Rusça (17; 101), (37; 118), **uruslar:** Ruslar (7; 675), **orus:** Rus (3; 8), **orusça:** Rusça (4; 168), **irenk:** renk (26; 74), **ıstaķan:** bardak (26; 202), **işk˙ola:** okul (8; 34), **ístolɡa:** masaya (19; 320).

Bu değişmeler bu kelimelerde her zaman görülmez, çoğunlukla aslî şekilleri ile söylenir.

b) Ortada ünlü türemesi:

Orta hecedeki ünlü türemesi çoğunlukla alınma kelimelerde gerçekleşir. İki ve daha çok heceli kelimelerde baştaki hecenin ünsüzle bittiği ve ardındaki hecenin ünsüzle başladığı durumlarda görülür:

hasireT: hasret (26; 31), **angiliskini:** İngilizceyi (26; 35), **ifirid:** ifrit (37; 123), **hasireTliK:** özlem (7; 257), **badıréddín:** Bedreddin (12; 290), **tibilisTa:** Tiflis'te (15; 60), **güriziyada:** Gürcistan'da (16; 91).

Tek heceli kelime iki ünsüzle bitiyorsa iki ünsüzün arasında da yaygın bir biçimde görülür:

sabur: sabır (12; 286), **şayıẖluġlar:** şeyhler (13; 99), **şayıẖ:** şeyh (13; 108), **ömürü:** ömrü (19; 579), **ġavum**: kavim (33; 356), **devürler:** devirler (19; 249), **devürünnen:** devrinden (33; 353), **gaburlar:** kabirler (7; 310), **ġaburlar:** kabirler (6; 8), **ġabur:** kabir (7; 353), **ġaburġa:** kabre (12; 448), **naslubuz:** neslimiz (12; 471), **naslubuzġa:** neslimize (12; 472), **saburluġ:** sabır (30; 387), **sabur:** sabır (12; 286).

c) Sonda ünlü türemesi:

Kumuk ağızlarında Arapça'dan alınma kelimelerde diğer Türkçelerden farklı olarak sonda ünlü türemesine rastlanmaktadır. Çoğunlukla tek heceli kelimelerde görülür:

ziķru: zikir (8; 171), (14; 94), **huKmusu:** hüküm (19; 499), **ahlüler:** aileler (19; 197), **aẖlúbúz:** eşimiz (8; 80), **ahlüsü:** eşi (19; 620), **aẖlüsü:** eşi (12; 430), (33; 321), **ilmu:** ilim (30; 216), (33; 106),

k´aspusu: işi (19; 92), **nazmu:** nizamlı (19; 483), (20; 6), **raḫmulu:** iyilik sever (33; 97), (37; 11), **paḫmulu:** yetenekli (37; 152), **piKrúları:** fikir (30; 240), **şi'ru:** şiir (12; 313), **şiḫru:** şiir (9; 358), **uyahlüm:** eşim (4; 12), **raḫmu:** iyilik (37; 97).

ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Ünlü ile biten bir kelime ünlü ile başlayan başka bir kelime ile arka arkaya geldiğinde bu iki ünlü kaynaşarak tek ünlü hâline geliyorsa bu duruma ünlü birleşmesi denir. Ünlü birleşmesini ünlü düşmesi ile karıştırmamak gerekir; çünkü: **paçeTmaǧ:** padişah yapmak (12; 182), **razviTḳ etib:** geliştirip (32; 30), **sadaǧá tiP:** sadaka edip (12; 125), **ayr etiP:** ayırıp (8; 92), **arK arKasına:** arka arkasına (23; 221), **giş edi:** kişi idi (33; 102), **aşibk´ etib:** hata edip (40; 88), **silke tiP** (23; 265), **eK üç:** iki üç (26; 113) örneklerinde ünlü düşmesi olduğu apaçıktır. Bu örneklerdeki düşme bazen olur bazen olmaz. Ünlü birleşmelerinde, iki ünlünün kaynaşması kalıplaşmış bir şekilde her durumda görülür. Kumuk ağızlarında ünlü birleşmelerinin çok fazla örneği yoktur:

neyleTKen: ne yapmış (27; 11), **netme:** ne yapma (23; 149), **neteyiK:** ne yapalım (23; 243), **negese:** ne ise (30; 459), **neçete:** ne kadar da (39; 16), **nişléy:** ne yapar (26; 110), **neTmeğen:** ne yapmamış (23; 54), **gelese:** gelir ise (5; 235).

ÜNSÜZLER

TÜRKİYE TÜRKÇESİ YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER:

Kumuk ağızlarında, Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak şu ünsüzler bulunmaktadır :

ñ ünsüzü:

ñ ünsüzü, ön ve arka damakta olmak üzere iki yerde boğumlanmaktadır. Yani kalın sıradan ünlüler ile ince sıradan ünlülerin yanında bulunabilmektedir. Böylece ünlü-ünsüz uyumsuzluğu ñ ünsüzü için söz konusu olmamaktadır.

Bütün Kumuk ağızlarında ñ ünsüzüne rastlanmaktadır. Bunların pek çoğu Eski Türkçe'deki ñ ünsüzünün muhafazası şeklinde görülür. Bu şekilde görülen ñ ünsüzleri; kelime kökünde, teklik ikinci şahıs iyelik ekinde, emir ve şart çekimlerinin ikinci şahsında görülür. Bunların dışında birkaç örnekte de ilgi hâli ekinde görülmektedir:

miñ: bin (29; 3), **añlaʏu:** anlayışı (22; 38), **ɡaraññı:** karanlık (1; 47), **soñ:** sonra (7; 13), **oññarib:** onarıp (13; 214), **ɡardaşıñ ɡurdaşıñ:** kardeşin dostun (19; 347), **esiñe:** aklına (16; 115), **seni atiñi:** senin adını (1; 25), **oTlaʏuña:** otlağına (7; 163), **ɡoluña:** eline (7; 637), **túbúña:** dibine (7; 637), **aytıñ:** söyledin (7; 518), **duruñ:** durun (26; 123), **bara busañ:** gider isen (34; 40), **siziñ:** sizin (26; 132), **öyüvüñ:** evinin (19; 215).

Bütün Kumuk ağızlarında, çokluk ikinci şahıs iyelik, çokluk ikinci şahıs emir ve şart çekimi çokluk ikinci şahıs ekindeki ñ ünsüzü sistemli olarak uygun gelen ɡ, g, g ünsüzlerinden birine dönüşmüştür:

tilaγuğuz: dileğiniz (1; 37), **atığız:** adınız (8; 186), **atlarığızny:** atlarınızı (7; 522), **artığızny:** ardınızı (12; 523), **barigizni:** hepinizi (12; 215), **nasihaTigiz:** nasihatiniz (13; 119), **atagiz:** atanız (16; 103), **gelgenigizge:** geldiğinize, geldiğiniz için (11; 7), **açığız:** açınız (33; 51), **erişmagiz:** tartışmayınız (13; 115), **aytígíz:** söyleyiniz (5; 236), **alígíz:** alınız (10; 209), **aligiz:** alınız (5; 237), **bolmagiz:** olmayınız (5; 671), **tayığız:** gidiniz (26; 90), **alığız:** alınız (7; 94), **barığız:** gidiniz (7; 96), **Salığız:** koyunuz (7; 97), **soyuğuz:** kesiniz (9; 381), **ayırmasağız:** seçmezseniz (12; 247), **aytsağız:** söyleseniz (19; 241), **ğoysağız:** koysanız (33; 49), **artırmasağız:** arttırmazsanız (33; 141), **bağsagiz:** baksanız (5; 337), **bilmesegiz:** bilmezseniz (7; 519), **desegiz:** deseniz (12; 256).

Bu değişme, görülen geçmiş zaman çekiminin çokluk ikinci şahsında da görülür:

geldigiz: geldiniz (5; 495).

Kimi zamanlarda da ñ ünsüzünün n'ye dönüştüğü görülür; ama bu durum yaygın olmayıp birkaç örnekte ortaya çıkar:

anlayğan: anlayan (25; 45), **aytsan:** söylesen (13; 134), **aytasan:** söylersen (23; 578).

Eski Türkçe'deki ñ ünsüzünden başka sonradan ortaya çıkan ñ sesine de oldukça sık rastlanılır. Bu ünsüz ya ses değişmeleri ya da benzeşmeler yoluyla oluşmuştur.

n > ñ değişmesi veya nd > ññ, nd > ñn benzeşmeleri yoluyla:

ğatuñ: kadın (5; 98), **oyuñ ña:** oyun da (14; 158), **yoğ ekeñ ne:** yokken de (19; 472), **ğúñ:** gün (23; 296), **cañ:** can (18; 68), **alışıña:**

değişir (12; 323), **yalañġaç:** yalancı (18; 94), **aylaña:** döner (39; 144), **aḇıraTġa barasañ:** ahirete gidersin (34; 40).

ng > ñ değişmesi yoluyla:

teñliK: denklik (30; 375), **teñ:** denk (30; 376).

ķ > ñ değişmesi yoluyla:

ġarabudañgendni: Karabudahkent'i (12; 1), **ġarabudañgenT:** Karabudahkent (12;9), **ġarabudañgenTli:** Karabudahkentli (12; 527).

Bu şekliyle sadece Konguravul'da görülen ñ ünsüzü söyleyiş kusuru olarak karşımıza çıkar.

ġ > ñ değişmesi yoluyla:

yaññur: yağmur (12; 122).

ñġ>ññ benzeşmesi ile:

oññа: ona (7; 351), (25; 14).

nġ>ññ benzeşmesi ile:

oññа: ona= 10 (18; 90), **soññа:** sonra (34; 63), **alışıññan:** değişmiş (19; 24).

mg>mñ benzeşmesi ile:

gömñen: gömmüş (25; 71), **teñniķumña:** yüksek okula (16; 25).

nn>ññ benzeşmesi ile:

dağısTaññı: Dağıstan'ın (39; 56), **ẖaññı:** hanın (14; 129), **dúşmaññı:** düşmanın (23; 417).

nd>ñn benzeşmesi ile:

dağısTañna: Dağıstan'da (14; 15).

ng>ñn benzeşmesi ile:

maşíñna: arabaya (5; 89).

ng>ññ benzeşmesi ile:

biçeññe: samana, ot biçmeye (12; 355).

ng>nñ; nġ>nñ benzeşmesi ile:

bugünñe: bugüne (33; 313), **geçinñen:** öldü (5; 256), **geçinñan:** ölmüş (5; 621), **buġavlanñan:** bukağılanmış (7; 433), **talpunñanna:** kanat çırpınca (23; 462), **aylanñanna:** dönünce (33; 287).

ḳn>ññ benzeşmesi ile:

avlaññı<avlaknı: kırlığın (26; 84).

nd>ññ benzeşmesi ile:

ġanı göterileğiññe: tansiyonu yükselince (26; 147), **alışıññı:** değişti (19; 250), **aytağañña:** söyleyince (30; 386), **aylanġañña:** dönünce (33; 175), **artıññan:** ardından (7; 167), **oyuñ ña:** oyun da (14; 158).

ng>ññ; nġ>ññ benzeşmesi ile:

oñ ñún: on gün (5; 348), **güññe:** güne (19; 71), **gúññe:** güne (19; 295), **geçiññen:** ölmüş (18; 282), **tirmeññe:** değirmene (7; 560),

tilegeññe: dileyene (5; 634), **biliññan:** bilinmiş (5; 425), **dağıstañña:** Dağıstan'a (24; 13), (25; 54), **maydañña:** meydana (12; 137), **ɡaraññı:** karanlık (1; 47), **diñña:** dine (5; 17), **yañña:** yana (39; 146), **alışıññan:** değişmiş (19; 23), **ɡazagisTañña:** Kazakistan'a (10; 55), **taññala:** sabahtan (12; 160), **taññalay:** sabahla (30; 385), **cıyıñña:** toplantıya, topluluğa (38; 127), **ilañña:** yılana (37; 89), **arañña:** ahıra (23; 439), **salíññan:** koyulmuş (7; 644), **cañña:** cana (18; 159), **çañññın:** tozunu (30; 366), **ɡatuñña:** kadına (2; 186).

nk>ññ benzeşmesi ile:

bırıññı: ilk (26; 73).

ḫ ünsüzü:

Hırıltılı, sızıcı ve sedasız bir art damak ünsüzüdür. Türkçe'nin aslî ünsüzlerinden olmayan bir sestir. Çoğunlukla ḳ>ḫ değişmesi sonucu görülür:

yaḫşí: güzel (2; 130), **oḫub:** okuyup (2; 166), **oḫuyɡanna:** okurken (3; 3), **yoḫlayɡallar:** uyuyanlar (5; 113), **ɡorḫub:** korkup (7; 309), **toḫtağa:** durunuz (8; 264), **ḫum:** kum (12; 236), **ḫarbuz:** karpuz (17; 80), **masḫara:** komiklik (26; 58), **tomPaḫ:** kumaş cinsi (29; 28), **ḫonşu:** komşu (33; 64), **taḫsırınnan:** kusurundan (19; 443), **aḫTarıb:** çevirip (30; 431), **uḫlama:** uyuma (37; 71), **aḫşam:** akşam (2; 107), **vaḫtisinná:** vaktinde (13; 146), **tıraḫtiris:** traktör kullanıcısı (14; 15).

Bazen de h>ḫ ve ḥ>ḫ değişmesi sonucu görülür:

ḫabarlay: anlatır (1; 43), **ḫúrmet:** hürmet (1; 67), **ḫıyallarıbiz:** niyetlerimiz (2; 94), **ḫár:** her (6; 8), **ḫínçalim:** hançerim (7; 117), **ḫummaT:** yardım (7; 270), **tuḫum:** nesil (13; 133), **tıḫ:** tavuk çardağı

(18; 51), **zaḫmaT:** zahmet (19; 122), **ḫınçal:** hançer (28; 46), **ḫayvallar:** hayvanlar (10; 58), **ruḫnu:** ruhu (30; 158).

Alınma kelimelerde aslını koruyan ḫ ünsüzüne de rastlanılır:

ıḫdıyarlanı: izinleri (2; 28), **ḫıyar:** hıyar (6; 19), **ḫıylı:** hayli (7; 41), **aḫıraTġa:** ahirete (12; 425), **çarḫıñı:** gövdeni (23; 488), **ḫamırın:** hamurunu (35; 97), **tarıḫ:** tarih (39; 58), **zalimḫannı:** Zalimhan'ın (7; 543), **ḫaran:** zorlukla (8; 167), **ḫalgı:** halkı (9; 26), **basmaḫana:** basımevi (31; 75), **yaḫsay azarḫananı:** Yahsay Hastanesi'nin (34; 3).

Kimi kelimelerde de türemiş ön ses olarak karşımıza çıkar:

ḫakıllı: akıllı (7; 691), (11; 11), **ḫalmurT:** armut (29; 111), **ḫızdan:** izden (18; 128), **ḫaşıġ:** sevdalı (19; 491), **ḫarakısı:** rakısı (19; 453), **ḫarmut:** armut (17; 79).

ḱ ünsüzü:

Hırıltılı, sızıcı ve sedasız ön damak ünsüzüdür. ḫ ünsüzünün ince sıradan ünlülerin yanında bulunan şeklidir. ḫ ünsüzüne göre nadir rastlanılan bu ünsüz, alınma kelimelerde görülür:

aḱírínçí: *sonuncu* (5; 34), **tariḱíbiz:** tarihimiz (5; 50), **íḱdiyar:** izin (8;165), **mısḱíllab:** alay edip (135; 256).

ḥ ünsüzü:

Sızıcı, sedalı, gırtlak ünsüzüdür. Arapça'daki kadar nefesli değildir. Türkçe ve bazı alınma kelimelerde ḳ>ḥ değişmesi sonucunda görülür:

ḥarv̇uSluğğa: karpuz bahçesine (5; 548), **toḥsan:** doksan (23; 404), **masḥaraçı:** komik (38; 125), **aḥşam:** akşam (5; 235), (19; 317), **ḥonşu:** komşu (33; 67), **uḥlayım:** uyuyayım (37; 74), **aḥdaşavuğ:** Aktaşavul (19; 498), **yaḥşı:** güzel (10; 14).

Bazı durumlarda ḥ türemesi ile de karşılaşılır:

şiḥru: şiir (9; 359), **ḥalmuT:** armut (10; 160), **ḥonnan:** ondan (5; 513), **ḥakıl:** akıl (23; 70), **ḥayva:** ayva (29; 87), **saḥat:** saat (29; 145), **ḥona:** ona (35; 78), **ḥav̇luda:** avluda (33; 63), **ḥana:** işte (7; 502), **ḥaşığ:** aşık oyunu (14; 169), **balaḥnı:** belayı (12; 552), **bussaḥaT:** bu an (12; 284).

Alınma kelimelerde, kelimenin aslî şeklini koruması sonucunda da görülmektedir:

ḥali: şimdi (1; 43), **ḥazür:** hazır (2; 73), **ḥilla:** hile (30; 463), **ḥukumaT:** hükümet (8; 117).

ḥalv̇aT: sır, gizlilik (5; 38) kelimesinde de ḫ>ḥ değişmesi ile ortaya çıkar.

S ünsüzü:

s ile z arasında, sızıcı ve yarı sedalı bir diş ünsüzüdür. Çoğunlukla z>s değişmesinin, nadiren de s>z değişmesinin ara merhalesi olarak görülür. En çok geniş zamanın olumsuz çekiminde, şart ekinde ve birinci çokluk şahıs eklerinde görülür:

bolmaS: olmaz (5; 597), (37; 122), **bilmeS edim:** bilmezdim (10; 266), **çığmaSsa:** çıkmazsa (19; 460), **ğalmaSbız:** kalmayız (23; 111), **ğorğmaSķale:** Korkmazkale (31; 3), **aytmaS:** söylemez (25; 75), **dav̇laribuS:** savaşlarımız (16; 112), **bilebIS:** biliriz (19; 427),

bulabıS: oluruz (41; 6), **ķıynalıbıS:** eziyet çekeriz (41; 7), **inanıP çıķalabıS:** inanırız (41; 11), **gereKbiS:** gereğiz (41; 12), **biS:** biz (41; 99), **bolabıS:** oluruz (41; 116), **adamlarımıSa:** adamlarımıza (9; 25), **bilebiS:** biliriz (25; 58), **ġaraSa:** baksa (7; 564).

z>s, s>z değişmelerine bağlı olarak görülen S ünsüzüne nadiren üçüncü şahıs iyelik, teklik ikinci şahıs ve ikinci şahıs emir ekinde de rastlanılır:

barıSın: hepsini (28; 111), **toķalaySın:** tokmaklarsın (28; 93), **tazalaySan:** temizlersin (28; 103), **toķalaySan:** tokmaklarsın (28; 97), **berigiS:** veriniz (17; 341).

Bazı kelime köklerinde de ünsüz değişmelerine bağlı olarak görülen S ünsüzüne rastlanılır:

analiS: analiz (41; 66), **ḥarṿuS:** karpuz (5; 544), **ḥarṿuSluġġa:** karpuzluğa (5; 548), **ḥarḇuSu:** karpuzu (5;551), **ġoS teregler:** ceviz ağaçları (6; 19), **naSmı ḫalg:** Kumuklar (9; 50), **hetS Sat:** hiç bir şey (12; 376), **SaT:** şey (14; 42), **SorTunnan:** sülbünden, neslinden (15; 46), **TübbetüSge:** dümdüzlüğe (17; 43), **öSü:** kendi (17; 184), **atkaS ete:** kabul eder (19; 283), **het SaT:** hiç bir şey (21; 8), **oSa:** büyür (28; 143), **iSdelye:** el sanatı (28; 201), **yañlıS:** yalnız (30; 461), **'andiS:** andiler (34; 156), **maSalli:** iri (7; 662), **sıķorSnu:** hızın (34; 21), **Salıġız:** koyunuz (7; 96), **Salġan:** takma, salmış (8; 160), (12; 107), (14; 87), (19; 208), (7; 705), SoT (31; 17), **oruS:** Rus (28; 125), **Salġanna:** koyunca (25; 66), **Sama:** bari (28; 199), **can Salġan:** can vermiş (23; 86), **uTSuġarım:** kuzenim (10; 81), **ilyaS** (13; 98).

F ünsüzü:

F ünsüzü; f ile v arası, sızıcı ve yarı sedasızlaşmış bir diş dudak ünsüzüdür. Genelde, alınma kelimeler ve alınma eklerdeki v>f değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar:

yusup ak´ayeF: Yusuf Akayev (7; 214), **ķallegtiFni:** ortaklığın (8; 46), **andrey ġurmanoF:** Andrey Gurmanov (10; 217), **ġapuroF:** Gafurov (12; 279), **ķapuloF:** Kapulov (13; 228), **padġatoFķa:** hazırlık (16; 45), **bolatoF nabiyulla:** Nebiyullah Bolatov (16; 45), **orazayeF:** Orazayev (30; 219), (17; 318), **abuzahiF dahir** (18; 150), **baybaşoF:** Baybaşov (19; 4), **zabastoFġa:** greve (22; 9), **zaĥostoF etgenbiz:** grev yaptık (22; 12), **maġammádoF abdulbasır** (24; 2), **muradoF ḥızırí** (25; 33), **imam ġadiyéF:** İmam Kadıyev (25; 55), **ġorġmasoF** (25; 62), **buçayeF** (26; 25), **k´oFķa:** nal (28; 89), **ismailoF** (30; 130), **abdulġapuroF** (30; 145), **haciyeF** (30; 220), **k´asimoFlar** (30; 432), **salahoFlar:** Salahovlar (30; 436), **aFtaķalannada:** tır garajında (33; 16), **yusuf aķayeF** (38; 27), **aliķoF** (39; 5), **mansuroF** (39; 12).

Kafkas kelimesinde ise f>v değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar:

ķaFk´az: Kafkas (24; 37), **k´aFk´azdağı:** Kafkasya'daki (33; 400).

İki kelimede ise p>f değişmesinin ara merhalesi olarak görülür:

simFozyum: sempozyum (30; 204), **geliF:** gelip (5 ; 611).

Ç ünsüzü:

Ç ünsüzü; süreksiz, yarı sedalı bir diş dudak ünsüzüdür. Çoğunlukla ç>c değişmesinin *ara merhalesi* olarak ortaya çıkar:

birinÇi: birinci (2;23), **yettinÇi:** yedinci (2; 35), (9;76) **ġumuġÇa:** Kumukça (5; 59), **héÇ:** hiç (4; 115), **úÇ:** üç (5; 293), **gündúzÇa:** gündüz (5; 388), **aÇÇı:** acı (5; 490), **ġılıÇ:** kılıç (7; 231), **giÇÇi:** küçük (8; 182), **KomuzÇu:** kopuz çalan (9; 398), **altınÇı:** altıncı (10; 25), **ağaÇ:** ağaç (12; 44), **uçunÇusún:** üçüncüsünü (14; 57), **gúÇlú:** güçlü (16; 112), **dörTünÇü:** dördüncü (17; 15), **bolġunÇa:** olunca (18; 53), **geÇme:** bağışlama (23; 200), **birinÇiley:** ilk olarak (28; 81), **beşinÇi:** beşinci (30; 14), **güÇ:** güç (31; 53), **üçünÇü:** üçüncü (34; 147), **ġorġunÇ:** korkunç (36; 20), **süyünÇ:** sevinç (36; 77), **burÇ:** bir bitki (39; 165), **aġÇa:** para (40; 98).

Birkaç örnekte de c>ç değişmesinin ara merhalesi olarak ortaya çıkar:

genÇ: genç (4; 13), **şánÇal:** sandalye (19; 413), **Çan:** can (32; 310), **Çilleni:** cinleri (37; 99), **berÇaK:** verecek (41; 30).

Bir örnekte de ş>ç>Ç değişim süreci izlenmektedir:

paÇasıman: hükümdarıyım (37; 99).

K ünsüzü:

K ünsüzü, k>g ve ķ>ġ değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar. Yarı sedalı ve süreksizdir. Kalın ünlülerin yanında orta damak, ince ünlülerin yayında ön damak ünsüzüdür:

doKturlağa: doktorlara (1; 5), **toKtadim:** durdum (1; 28), **oKudular:** okudular (1; 32), **vaKTi:** vakit (2; 13), **çıKtı:** çıktı (7; 85), **ġaytıb KeliP:** dönüp gelip (7; 91), **Konşum:** komşum (10; 56),

çıKağan: çıkan (14; 36), **oÇaK:** aile (19; 194), **ğonağlıKKa:** misafirliğe (19; 609), **aKça:** para (22; 26), **bayıKsın:** zenginleşsin (23; 175), **ğorKular:** korkular (30; 53), **yaKdan:** yönden (31; 104), **haK:** hak (33; 104), **KarKarasın:** vücudunu (39; 40), **doKsandan:** doksandan (40; 61), **bolcaK:** olacak (41; 3), **süyseK:** istesek (4; 134), **aldınKiler:** öncekiler (4; 154), **neçiK:** nasıl (5; 555), **túrKlar:** Türkler (8; 118), **ölmeyeyiK:** ölmeyelim (8; 122), **göleK:** gömlek (9; 140), **Kişige:** kişiye (9; 17), **döğürçeK:** tekerlek (12; 42), **söyleyiK:** söyleyelim (13; 115), **beK:** sağlam, pek (11; 6), **ötKerib:** geçirip (17; 245), **tegişib Kätsin:** düzleşip gitsin (17; 294), **súyeKni:** cesedi (23; 526), **KörüKge:** fırına (26; 250), **gereK:** gerek (28; 190), **söyleseK:** söylesek (41; 16), **ğaytı Kelegen:** geri gelen (37; 25).

T ünsüzü:

T ünsüzü; t ile d arası, süreksiz ve yarı sedalı bir diş ünsüzüdür. Genellikle t > d değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar:

dağısTannan: Dağıstan'dan (1; 7), **hamzaTTa:** Hamzat Ata (1; 15), **eTmeğe:** yapmaya (4; 24), **zaT:** şey (4; 62), **yurTTa:** yurtta (5; 20), **menÇgiT:** mescit (5; 24), **mavliT:** mevlit (5; 286), **bussaaT:** bu zaman (7; 4), **gäTmeymen:** gitmem (7; 18), **Tere:** dere (7; 228), **üyreTTi:** öğretti (8; 10), **beşTe:** beşte (9; 6), **gäTdi:** gitti (10; 55), **Teb:** diye (10; 62), **biTti:** bitti (11; 23), **ğarabudañgenT:** Karabudahkent (12; 9), **ayTKan:** demiş (12; 209), **öTgen:** geçmiş (13; 969, **huķumaT:** hükümet (15; 24), (31; 31), **dörT:** dört (16; 5), **yagTa:** tarafta (17; 432), **ğıçıTtıra:** 'ısırgan otu için' yakar (18; 98), **sovuKTa:** soğukta (22; 13), **yeTmeğen:** ulaşmayan (23; 62), **aTım:** adım (25; 3), **uşaTmay:** beğenmez (26; 120), **bolaT:** çelik (28; 99), **Tarığ:** gerek (29; 34), **yeTmiş:** yetmiş (30; 348), **eTTirgen:**

yaptırmış (33; 341), **biTTi:** bitti (34; 180), **balniTsada:** hastanede (36; 104), **çomarTlığı:** cömertliği (37; 55), **hasa̲vyurTnu:** Hasavyurt'un (38; 62), **fakülteTini:** fakültesini (39; 59), **yeTTinçi:** yedinci (40; 82), **g̲örseTtiK:** gösterdik (41; 57), **derTiñ:** derdin (19; 214).

P ünsüzü:

P ünsüzü; p ile b arası, süreksiz ve yarı sedalı bir dudak ünsüzüdür. Çoğunlukla p>b değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar. Bu duruma en çok "-p" zarf fiilinde rastlanır. Bu ünsüze kelime köklerinde ve pekiştirme sıfatlarının yapısında rastlanmaktadır:

çaPsa: koşsa (21; 13), **toP:** top (14; 114), **résPublik̲anskíy:** cumhuriyet (30; 214), **taP̲ınça̲a:** buluncaya kadar (18; 104), **öPke:** akciğer (34; 74), **k̲óPüsü:** çoğu (1; 22), **oPra̲:** elbise (9; 127), **kerPiçi:** kerpici (10; 43), **tåPra̲da:** toprakta (10; 89), **haPlay:** havlar (17; 203), **deP:** diye (2; 10), **etmeP:** etmeyip (5; 368), **işlaP:** çalışıp (5; 497), **varíP:** gidip (6; 42), **bağıP:** bakıp (7; 270), (23; 388), **o̲uP:** okuyup (8; 7), **yaşaP:** yaşayıp (9; 69), **aytiP:** deyip (12; 1), **soylaP:** söyleyip (13; 124), **yaralaniP:** yaralanıp (16; 82), **̲omuz çertiP:** kopuz çalıp (19; 600), **abarıP:** götürüp (22; 59), **geliP:** gelip (25; 24), **̲aynatıP:** kaynatıp (28; 124), **turuP** (29; 57), **to̲taP:** durup (32; 37), **ölüP:** ölüp (33;185), **çı̲ıP:** çıkıp (37; 29), **atılıP:** atılıp (40; 91), **aylanıP:** dönüp (41; 55), **taPtaza:** tertemiz (4; 135), **yePyeñil:** haphafif (23; 286), **saPsarı:** sapsarı (4; 137).

Birkaç örnekte de b>p değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar. Bu durumun fazla örneği yoktur. Alınma kelimelerde görülür:

zu̯aP: sevap (1; 69), **kitaPda:** kitapta (7; 250), **Pişla̧:** peynir (26; 162).

ǵ ünsüzü:

ǵ ünsüzü; süreksiz, sedalı bir ön damak ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde görülmez. Kalın ünlülerin yanında ön damakta boğumlanmayı gösterir:

ǵaz: gaz (41; 8), **meǵazní:** doğalgazı (41; 9).

ɾ́ ünsüzü:

ɾ́ ünsüzü; sürekli, akıcı bir ön damak ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde **tavşar̨an:** kırışmış (7; 322), **s̨arsa:** kalsa (10; 180) kelimelerinden başka örneğine rastlanılamamıştır. Kalın sıradan ünlülerin yanında ön damakta boğumlanmayı gösterir. Alınma kelimelerde aslî şeklini koruyan pek çok örneği vardır:

torḱa: sadece (1; 38), **materyaɾlar:** malzemeler (1; 70), **federaɾníy:** federal (2; 29), **saɳoz:** ortak üretim yapılan devlet çiftliği (4; 15), **ɳaɾíu̯a:** helva (4; 39), **narmaɾniy:** normal (4; 44), **ķarbasa:** sucuk (4; 68), **naçáɾniK:** yönetici (5; 25), **ɾaKskiy:** Lak (5; 260), **fevraɾ:** Şubat (5; 297), **ɳarda:** şimdi (5; 368), **imḱaɾlíği:** mümkün (5; 408), **maɾ:** mal (5; 652), **fálk̨ɾor:** folklor (6; 41), **poɾken:** asker (7; 286), **arsenaɾlí hacini:** Arslanalili Hacı'yı (8; 10), **ḱånɳoz:** ortak üretim yapılan şahsî mülkiyetin bulunduğu çiftlik (8; 46), **pıropaɾ:** kaybol (8; 134), **sitavropoɾ:** Stavropol (9; 48), **hoɾg̨a:** koltuğa (9; 159), **şaPtaɾ:** şeftali"(10; 161), **generaɾ:** general (14; 73), **adiyaɾlar:** battaniyeler (14; 93), **k̨åntroɾ:** kontrol (15; 15),

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

suarlar: sorular (23; 95), **ḫalar:** helal (23;123), **ḫıncar:** hançer (23; 440), **sıtar:** çelik (28; 113), **sarfetḳa:** peçete (29; 63), **narbeki:** fincan tabağı (29; 83), **şancar:** sandalye (29; 158), **ñıyn:** hayli (30; 53), **camar** (30; 437), **porġağa:** zemine (33; 39), **jurnar:** gazete (33; 129), **sabisarni:** kendi başına (39; 118), **daḳúmentarni:** belgesel (40; 102).

k´ ünsüzü:

k´ ünsüzü; süreksiz, sedasız bir ön damak ünsüzüdür. Kalın sıradan ünlülerin yanında ön damakta boğumlanmayı gösterir. Alınma kelimelerde aslî şeklini koruyan pek çok örneğine rastlanılmaktadır:

mask´va: Moskova (1; 5), **piribaltik´a:** Rusya'ya bağlı Baltık ülkeleri (1; 6), **k´ampeT:** şeker (1; 19), **tork´a:** sadece (1; 38), **k´aministlani:** kominstlerin (2; 22), **şık´ola:** okul (2; 58), **meksik´anski:** Meksika (2; 79), **abdelk´a:** süs (2; 89), **k´asetege:** kasete (2; 169), **k´arbu mahammadlar:** Karbu Muhammedler (2; 209), **rek´astil:** üzüm cinsi (4; 93), **k´ağazlar:** kağıtlar (4; 111), **k´ampeT:** şeker (5; 73), **k´asink´alar:** başörtüleri (5; 134), **k´asib:** fakir (5; 146), **k´ameraġa:** kameraya (5; 212), **ístak´an:** bardak (5; 396), **imk´arlíğí:** imkanı (5; 408), **bark´avan** (5; 495), **k´apusta:** lahana (6; 20), **k´aġazlardáy:** kağıtlar gibi (7; 322), **pork´nu:** askerin (7; 344), **k´ant etKen:** yemin etmiş (7; 350), **k´ampanyada:** şirkette (7; 442), **işk´olağa:** okula (8; 34), **k´arelya:** Karelya (8; 139), **k´apron:** ipek kumaş (9; 290), **k´ambaynda:** döver biçerde (10; 79), **k´artuşke:** patates (10; 85), **k´amil:** Kamil (10; 94), **k´andidaT:** aday (10; 105), **k´oraġa:** kayısı (10; 160), **k´ok´an:** erik (10;162), **k´asim** (16; 40), **k´amandiri:** komutanı (16; 88), **ássálam alayk´um** (17; 11), **k´avk´az:** Kafkas (17; 28), **k´apirġumuġ** (17;

318), **imk´allığlar:** imkanlar (19; 61), **dek´abir:** Aralık (22; 28), **k´ateğori:** kategori (22; 115), **k´apirler:** kafirler (23; 122), **zak´áv:** Zakav (23; 350), **k´afeta:** lokanta (26; 273), **barak´allaḫ** (30; 15), **résPublik´aski:** cumhuriyet (30; 72), **k´åmiteT:** komite (30; 72), **k´aspiy:** Kaspiy (30; 145), **k´aletniyde:** kalitede (31; 19), **risPublik´anski:** cumhuriyet (34; 92), **matematik´ada:** matematikte (36; 33), **ḫink´al:** yemek adı (38; 116), **imk´aılíğí:** imkanı (5; 408), **işk´olağa:** okula (8; 34).

ç ünsüzü:

ç ünsüzü; yarı sızıcı, sedalı bir diş-damak ünsüzüdür. Her bölgede rastlanılan bu ünsüz c ile j arası bir sestir. c>j değişiminin ara safhası olarak karşımıza çıkar:

inçiner: mühendis (2; 19), **haçılar:** Hacılar (2; 209), **baçarsağ:** başarsak (4; 31), **haçğa:** hacca (5; 161), **ḫínçalim:** hançerim (7; 117), **inçidey:** inci gibi (7; 233), **masçiT:** mescit (8; 182), **ḫabiçay:** mısır (9; 361), **inçiTTi:** incitti (10; 115), **çumadan:** cumadan (12; 226), **temav haçidi** (13; 221), **ḫonaçin:** tana (17; 165), **bereçagbız:** vereceğiz (22; 26), **ğoyaçağ:** koyacak (23; 213), **turaçağsan** (23; 239), **ğalaçaK:** kalacak (28; 147), **azerbayçanda:** Azerbaycan'da (30; 7), **geleçeK:** gelecek (33; 48), **unutaçağsan:** unutacaksın (37; 79), **maçlis:** meclis (37; 93), **bolmaçağ:** olmayacak (39; 175), **ğaçar ismayil** (40; 25), **baçaralméy:** başarılmaz (41; 15), **olçayimiz:** eşimiz (41; 110), **mençgiT:** mescit (5; 24).

Bazen de ç>c>j değişiminin ara safhasında görülür:

oçağnı: ocak, ev (19; 121), **oçağınna:** evinde, ailesinde (10; 58), **ḫarç:** harç (4; 209).

b̲ ünsüzü:

b̲ ünsüzü; yarı sızıcı, sedalı bir dudak ünsüzüdür. b ile v arası bir sestir. b>v değişmesinin ara merhalesini teşkil eder. Birinci çokluk şahıs ekinde ve kelime köklerinde görülür:

b̲ara: gider (1; 64), **túb̲ún:** dibini (4; 90), **b̲ar** (4; 134), (18; 52), (19; 80), (26; 272), (33; 158), **b̲ere:** verir (4; 202), **b̲usañ:** isen (4; 202), **ġab̲urda:** kabirde (5; 5), **kób̲úsú:** çoğu (6; 19), **b̲arġanna:** varınca (9; 92), **b̲arına:** hepsine (17; 308), **b̲ergén:** vermiş (19; 131), **yib̲eremen:** gönderirim (19; 245), **cab̲arnı:** evin toprak zemini (22; 31), **b̲armağan:** gitmemiş (34; 9), **b̲ermedi:** vermedi (40; 107), **b̲erceKke** (41; 45), **yib̲ergen:** göndermiş (24; 41), **turab̲iz:** kalkarız (3; 77), **görsetеb̲iz:** gösteririz (2; 34), **turab̲iz:** kalkarız (7; 8), **turab̲ız:** kalkarız (30; 36), **işleyb̲iz:** çalışırız (35; 28), **salab̲ız:** koyarız (36; 64).

k̲ ünsüzü:

k̲ ünsüzü; süreksiz, sedasız bir orta damak ünsüzüdür. Çoğunlukla k>k̲ değişmesinin ara merhalesi olarak ortaya çıkar:

k̲ób: çok (1; 23), **aláyk̲úm** (3; 2), **k̲úññe:** güne (4; 40), **k̲úyúnná:** tarzında (4; 115), **hók̲únúP:** pişman olup (7; 666), **k̲óbúsú:** çoğu (9; 388), **k̲üstümme:** iç çekme, küsme (12; 503), **k̲ambayneris:** döver biçer kullanıcısı (14; 15), **k̲últúrniy:** kültür (19; 127), **dak̲úmendlerde:** belgelerde (22; 56); **pirik̲az:** emir (33; 88), **assalamu aleyk̲úm** (38; 100), **k̲últúranı:** kültürü (40; 59), **ták̲rár:** tekrar (17; 146).

Birkaç örnekte ķ>k değişmesinin ara merhalesi olarak görülür. Bu tipteki oluşumların çok örneği yoktur:

ķíyín: zor (28; 172), **haķí:** hakkı (5; 354).

v̇ ünsüzü:

v̇ ünsüzü; sızıcı, sedalı bir çift dudak ünsüzüdür. Çeşitli fonetik hadiseler sonucu ortaya çıkmıştır.

a) Eski Türkçe'deki iç ve son sesteki g ve ġ ünsüzlerinin v̇ ünsüzüne dönüşmesi sebebiyle:

aruv̇: güzel (3; 26), **gesüv̇ü:** kesimi (4; 91), **tuv̇ġan:** doğmuş (7; 67), **tav̇un:** dağın (7; 436), **tav̇lular:** Dağlılar (8; 90), (32; 66), **av̇zunnan:** ağzından (28; 198), **sav̇:** sağ (30; 155), **yuv̇uġ:** yakın (26; 25), **sov̇uKTa:** soğukta (22; 13), **tuv̇raP:** doğrayıp (35; 87), **yoluġuv̇çulağa:** karşılaşanlara (5; 490), **saylav̇lanı:** seçimleri (13; 89), **sav̇unna:** sağlığında (12; 286), **bav̇nu:** bağı (17; 158), **tabşuruv̇u:** emri (37; 143), **ġuv̇ra:** kekre (5; 490), **av̇rub:** hastalanıp (10; 118), **bav̇urun:** bağrını (34; 122), **bav̇lanı:** bağları (31; 20), **belbav̇ġa:** kuşağa (28; 34).

b) Eski Türkçe'deki -aġu>-egü ekinin ünsüzünün v̇'ye dönüşmesiyle:

yaşav̇ubuz: hayatımız (2; 126), **yaşav̇luġ:** hayat (39; 28), **birev̇:** biri (9; 404), **buzav̇:** buzağı (5; 77), **bizav̇:** buzağı (17; 165), **dörTev̇ü:** dördü (34; 184), **segizev̇ü:** sekizi (34; 180), **giyev̇:** damat (23; 441), **üçev̇:** üçü (8; 37), **birav̇:** biri (10; 19).

c) b'den değişen v̇ ünsüzünün muhafaza edilmesiyle:

su̇un: suyunu (23; 362), **su̇ g̈uvurtg̈an:** yer ismi (25; 12), **su̇g̈ar:** sula (22; 40), **su̇sau̇uñ:** susuzluğunu (39; 156), **su̇lar:** sular (32; 58).

d) Ses türemesi olarak:

ag̈au̇: ağabey (22; 25), (34; 28),(10; 80), **alaşasú̇:** kısası (8; 9)

e) Alınma kelimelerde u̇ ünsüzünün kendini koruması ile:

h̤ayu̇an: hayvan (1; 26), **dau̇un:** savaşını (10; 267), **reu̇alütsiyanör:** devrimci (15; 43), **deu̇ürlerde:** çağlarda (33; 247), **u̇aKTa:** vaktinde (41; 94).

f) v>u̇ değişmesiyle:

tuu̇arÇılıg̈: davarcılık (19; 85), **u̇ala:** vallahi (7; 579), **zuu̇ab:** sevap (1; 71).

z̲ ünsüzü:

z̲ ünsüzü; hafif peltek olarak söylenen, sürekli, sızıcı sedalı bir diş ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde bulunmayan bu ünlü alınma kelimelerde de nadirdir:

z̲alimh̤an (7; 585), **haz̲ayiv:** sahip (31; 102), **z̲uggari:** ikinci dereceden akraba (10; 261).

g̲ ünsüzü:

g̲ ünsüzü; süreksiz, sedalı bir gırtlak ünsüzüdür. k̦ ünsüzünün sedalılaşması ve boğumlanma yerinin gırtlağa kayması ile ortaya çıkmıştır:

g̈ullugg̲a: kulluğa (9; 31), **yagg̲a:** yöne (10; 188), **çıgg̲an:** çıkmış (17; 29), **tarag̲:** petek (13; 168), **yıg̲a:** yıkar (25; 49), **halgg̲a:** halka

(309), **toprag:** toprak (198), **ğaçgan:** kaçmış (24; 26), **lagırttır:** laftır (19; 218), **satmag:** satmak (19; 62), **tusnagga:** hapishaneye (19; 513), **gışda:** kışın (4; 65), **gizlar:** kızlar (4; 48).

ĸ ünsüzü:

ĸ ünsüzü; süreksiz, sedasız bir gırtlak ünsüzüdür. ķ>ĸ değişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır:

aĸay: Akay (19; 501), **paĸĸa:** bakar (22; 11), **laĸır etib:** konuşup (37; 22), **galĸığa:** çatıya (37; 128), **çaĸırıb:** çağırıp (37; 153).

'g ünsüzü:

'g ünsüzü; süreksiz, sedalı boğumlanma yeri dişle ön damak arasında olan bir ünsüzdür. Söyleyiş kusuru ile ortaya çıkan, g ile c arasındaki bu ünsüze pek rastlanılmaz:

tay'gib: Tayyib (10; 259), **biz'ge:** bize (33; 45), (33, 86), **siñ'giri:** yer ismi=Sinciri (33; 391).

s̲ ünsüzü:

s̲ ünsüzü; sürekli sedasız bir diş ünsüzüdür. Normal s'ye göre peltek olarak söylenir. Nadir karşılaşılan bu ünsüze söyleyiş kusuru olarak rastlanılır:

ös̲gen: büyümüş (35; 51).

ç̲ ünsüzü:

ç̲ ünsüzü; sedasız, hafif sızıcı bir diş damak ünsüzüdür. Boğumlanma yeri ç ünsüzüne göre daha öndedir:

çiriğan: çürümüş (5; 330), **çay:** çay (5; 396), **oçağ:** ocak, aile (5; 648), **çattaK yır:** kahramanlık türküsü (7; 51), **çaydan:** küçük dereden (7; 469), **çaçanna:** Çeçenistan'da (7; 485), **ķoçaK:** yiğit (7; 599), **çağır:** şarap (7; 625), **geçe:** gece (18; 79), **ğuçağlaşa:** kucaklaşır (19; 565), **çerahot:** Ermeni (24; 15), **ğalmuğ çayını:** Kalmuk çayını (26; 143), **çayib:** yıkayıp (26; 146), **bíçaK:** bıçak (28; 32), **ağaç:** ağaç (28;42).

GEVŞEK BOĞUMLANMALI ÜNSÜZLER:

Boğumlanma yeri gevşek olan, düşme eğilimindeki ünsüzler bu gruba girer. Bu grupta en çok rastlanılan ünsüzler: y, r, l, h, b-P, t-T, g-ğ, v, n ünsüzleridir. Bunların dışındaki gevşek boğumlanmalı ünsüzler şahsî söyleyiş özelliğidir.

y ünsüzü:

sıtarşıy: müthiş (1; 22), **söyley:** söyler (2; 91), **üyreTmege:** öğretmeye (3; 7), **yerim:** yerim (5; 400), **erdéy:** er gibi (7; 107), **tiygen:** değmiş (7; 114), **deygen:** diyen (12; 213), **aytmey:** demez (9; 221), **pastorodniy:** yabancı (9; 231), **yimig:** gibi (30; 38), **görmeygen** (30; 302), **yüregine:** yüreğine (19; 218), **ay çiçeği:** ay çiçeği (23; 474), **çöyreK:** çörek (8; 144).

r ünsüzü:

geltirginçe: getirince (5; 532), **pirlağa:** pirlere (5; 518), **bir:** bir (5; 553), **erlerni:** erlerin (7; 223), **oğar:** ona (7; 260), **yiғanalar:** eğlence meclisinde eğlenirler (9; 203), **hakimlerge:** yöneticilere (12; 325), **olar:** onlar (19; 248), **ğardaşlarını:** kardeşlerin (19; 326),

bolarbız: oluruz (30; 283), **berli:** beri (30; 319), **bar:** var (33; 217), **arçalin:** ecrini (7; 122).

l ünsüzü:

asil: asil (5; 381), **aytılğan:** söylenen (5; 563), **túgúlbúz:** değiliz (8; 75), **ğalmağal:** gürüldü (8; 109), **abdulmutalim** (10; 95), **ğazanışlılar:** Kazanışlılar (30; 443), **bolsağ:** olsak (41; 92), **tüğül:** değil (33; 229).

v ünsüzü:

avçuybiz: soyarız (5; 48), **avruvuna:** hastalığı için (5; 113), **avçub:** soyup (5; 422), **zavferma:** çiftçi yardımcısı (16; 29), **ağav:** ağabey (17; 351), **yazuvçular:** yazıcılar (30; 84).

n ünsüzü:

geliPman: geldim (5; 69), **annan:** ondan (5; 89), **mennen:** benden (5; 504), **ğaynanam:** kaynanam (5; 590), **úçún:** için (6; 7), **puronTlarda:** sınırlarda (7; 234), **on uçun:** onun için (10; 93), **ayırğan:** seçmiş (19; 192), **malayığnı:** meleği (23; 223), **ğalğan:** kalmış (28; 114), **bizin:** bizim (30; 350).

h ünsüzü:

halli: şimdi (4; 9), **mahammad** (5; 192), **mahaçğaladan:** Mahaçkale'den (5; 260), **allah** (5; 671), **cahil:** genç (7; 643), **har:** her (8; 169), **haydab:** sürüp (10; 45), **húkúmáT** (10; 197), **peyzullah** (11; 12), **nasihaTigiz:** nasihatiniz (13; 119), **histariçeskiy:** tarih (14; 49), **hazirlaybiz:** hazırlarız (15; 11), **hakınnan:** hakkından (22; 64), **ashabların:** dostlarını (23; 16), **şeherde:** şehirde (30; 24), **haciyeF** (30; 220), **atha:** ata (33; 307).

ğ ünsüzü:

tileğinni: dileğini (5; 539), **şulağa:** şunlara (5; 594), **dağı:** dahi (7; 650), **nağı:** dahi (10; 121), **yağari:** yahu! (37; 107).

ġ, g ünsüzü:

yigirma: yirmi (2; 214), **ġız ġardaşım:** kız kardeşim (5; 225), **bolmayġallar:** olmayanlar (5; 458), **yañlışġa:** yanlışa (7; 126), **görseTmeygen:** göstermeyen (7; 641), **abduraḫimge:** Abdurrahim'e (13; 236), **bolġan:** olan (23; 356), **uvġaldı:** ufalandı (23; 396), **tiymeygen:** değmemiş (23; 530), **tuvulġan:** doğmuş (30; 158), **yalġan:** yalan (41; 10).

ţ, T ünsüzü:

yumurTġa: yumurta (5; 44), **oblasTlarda:** bölgelerde (8; 64), **zaTnı:** şeyi (12; 256), **faşisTleni:** faşistleri (12; 450), **avaristler:** Avarlar (19; 45), **dostsuzluġ:** dostsuzluk (19; 187), **bariyaT:** Bariyat (29; 3), **ayTma:** söyleme (30; 253).

b, P ünsüzü:

ġaytıb: dönüp (7; 92), **aytılıb:** söylenip (7; 201), **urub:** vurup (7; 232), **ötüP:** geçip (7; 654), **çaķırıb:** çağırıp (10; 107), **bişirib:** pişirip (12; 124), **alıb Kelmegen:** alıp gelmemiş (19; 144), **Kalıb:** kalıp (19; 443), **tuġulbüz:** değiliz (23; 77), **salıP:** koyup (23; 201), **aytıP turdu:** söyleyip durdu (23; 301), **urlab:** çalıp (30; 382).

z ünsüzü:

Yalnızca Töbenkazaniş'te görülen bir ünsüzdür. Şahsî söyleyiş özelliği taşımaktadır:

cuvabız: yıkarız (29; 43), **etebiz:** yaparız (29; 43), **aşaybız:** yeriz (29; 44), **sibirebiz:** süpürürüz (29; 50), **olturabız:** otururuz (29; 46), **cıyabız:** toplarız (29; 45).

s ünsüzü:

yaşaşa: yaşasa (23; 123), **nipoTsrisenTsını** (41; 20).

m ünsüzü:

bolmayman: olmam (16; 113).

K ünsüzü:

döğürçeKni: tekerleği (11; 44).

Kumuk Ağızlarındaki Ünsüzleri Gösterir Şema

	Süreksiz			Yarı Sızıcı		Sürekli						
						Sızıcı			Akıcı			
									Burun Akıcıları	Ağız Akıcıları		
	+	-	*	+	*	+	-	*		/	//	///
Dudak	b,b̲	P,P̲	p	b̲		v̇,v̲̇			m,m̲			
Diş-Dudak						v,v̲	F	f				
Diş	d	T,T̲	t,t̲			z,z̲,z̲	S	s,s̲,s̲	n,n̲			
Diş-Damak	c	Ç	ç, ɕ		c̲	j		ş				
Ön damak	g, ǵ, ǧ, g	K,K̲	k			ğ,ğ̲		ħ	ñ	r	r,r̲	y,y̲
Orta damak	g̲		k̲									
Arka damak	ġ,ġ̲		ķ			ğ,ğ̲		h̲	ñ	l,l̲		
Gırtlak	g̲		ĸ			ḥ		h,h̲				

(+) Sedalı (*) Sedasız (-) Yarı sedalı (/) Yanaklı (//) Titrek (///) Nefesli

ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI

Ünlü-ünsüz uyumu; kalın ünlülerin kalın ünsüzlerle, ince ünlülerin de ince ünsüzlerle yan yana gelmesi demektir. Bu kural Türkçe'de çok sağlam bir şekilde korunmaktadır; ancak bazı durumlarda bu uyum bozulabilmektedir. Bu uyumun bozulmasının başlıca sebebi alınma kelimelerde ince ünsüzlerin yanında kalın sıradan ünlülerin bulunmasıdır. Bu kelimeler Türkçe'ye uydurulmayıp aslî şekilleri muhafaza edildiği durumlarda ünlü-ünsüz uyumsuzluğu ortaya çıkar. Kumuk ağızlarında görülen ünlü-ünsüz uyumsuzluğu en fazla bu sebeple görülür. Bu tipteki ünlü-ünsüz uyumsuzluğuna sebep olan ünsüzler ǧ, r, k'dir. Bu ünsüzler ince olmalarına rağmen yanlarına kalın sıradan ünlüler alırlar:

ǧazelniK : tüpgaz (40; 124), **ǧaz:** gaz (41; 8), **meǧazni:** doğalgaz (41; 9), **tezǧah:** tezgah (13; 154), **ǧavur:** kafir (37; 104), **torK'a:** sadece (1; 38), **materyarlar:** malzemeler (1; 70), **federamiy:** federal (2; 29), **sarḫoz:** şahsi mal varlığının bulunmadığı müşterek üretim yapılan devlet çiftliği (4; 15), **narmamiy:** normal (4; 44), **ḳarbasa:** sucuk (4; 68), **naçárniK:** yönetici (5; 25), **raKskiy:** Lak (5; 260), **fevrar:** Şubat (5; 297), **ḫarda:** şimdi (5; 368), **imk'arlığı:** mümkünlüğü (5; 408), **mar:** mal (5; 652), **fálḳror:** folklor (6; 41), **k'åṅoz:** şahsî mal varlığının bulunduğu müşterek üretim yapılan devlet çiftliği (8; 46), **pıropar:** kaybol (8; 134), **sitavropor:** Stavropol (9; 48), **horǧa:** koltuğa: (9; 159), **şaPtar:** şeftali (10; 161), **adiyarlar:** battaniyeler (14; 93), **ḳántror:** kontrol (15; 15), **suarlar:** sorular (23; 95), **ḫalar:** helal (23; 123), **ḫıncar:** hançer (23; 440), **sıtar:** çelik (28; 113), **mask'va:** Moskova (1; 5), **piribaltik'a:** Ön Baltık ülkeleri (1; 6), **k'ampeT:** şeker (1; 19), (5; 73), **şık'ola:** okul (2; 58), **rek'astil:** üzüm cinsi (4; 93), **k'ağazlar:** kağıtlar (4; 111),

k´asib: zavallı (5; 146), **k´amera̯a:** kameraya (5; 212), **ístak´an:** bardak (5; 396), **bark´a̯van:** şükürler olsun (5; 495), **k´apusta:** lahana (6; 20), **por̆k´nu:** askeri (7; 344), **k´avk´az:** Kafkas (17; 28), **k´apir̯umu̯:** Kafirkumuk (17; 318).

Alınma kelimelerdeki art damakta boğumlanan ḫ ünsüzü yanında bulunan ince sıradan ünlüleri bazen uyuma sokamamakta bazen de yarım sokmaktadır:

ḫúrmet: hürmet (1; 67), **ḫínc̲alim:** hançerim (7; 117), **ḫindi ḫoK:** eller yukarı (17; 332).

Alınma kelimelerdeki ön damakta boğumlanan ñ ünsüzü de yanında bulunan kalın sıradan ünlüleri bazen uyuma sokamamakta bazen de yarım sokmaktadır:

añírínçí: sonuncu (5; 34), **tariñíbiz:** tarihimiz (5; 50), **íñdiyar:** izin (8;165), **mısñíllab:** alay edip (13; 256), **ñıyn:** hayli (30; 53).

Bazı durumlarda Türkçe kelimelerde de l ve ķ ünsüzleri incelmektedir. Bu ünsüzler incelirken yanlarında bulunan kalın sıradan ünlülerin incelmediği durumlar da görülmektedir. Bu tipte görülen uyumsuzluklar birkaç örneği geçmez:

tavşar̯an: kırışmış (7; 322), **̯arsa:** kalsa (10; 180), **yusup ak´ayeF** (7; 214).

Ünlü-ünsüz uyumu, kimi durumlarda art damakta boğumlanan ünsüzünün yanındaki ünlülerin değişik fonetik sebeplerle incelmesiyle de bozulmaktadır:

are̯den: uzaktan (18; 139), **̯ış̯ırdı:** bağırdı (5; 91), **̯íşlı̯:** kışlık (4; 178), **̯ízım:** kızım (5; 266).

Birkaç örnekte de ön damakta boğumlanan g ünsüzü kalınlaşırken yanlarında bulunan ince sıradan ünlüler kalınlaşmamakta ve uyumsuzluğa sebep olmaktadır:

ġúz: güz (4; 184) **ġúñ:** gün (23; 296).

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

A) BOĞAZLILAŞMA:

Kumuk ağızlarında arka damak ünsüzü olan ķ, ġ ünsüzlerinin boğumlanma yerlerinin gırtlağa kayması ile görülen bir değişmedir. Bu şekilde ünsüzler asıl şekillerinden daha kalın söylenirler.

ķ>ʔ değişmesi:

Nadiren ķ ünsüzlerinin çıkış yeri daha da geriye kayarak ʔ şekline girer:

aʔay: Akay (19; 501), **paʔa:** bakar (22; 11), **laʔır etib:** konuşup (37; 22), **ġalʔığa:** çatıya (37; 128), **çaʔırıb:** çağırıp (37; 153).

ġ>g değişmesi:

Aslında iki aşamalı bir değişmedir. ķ ünsüzünün önce sedalılaşması sonra da bu değişen ünsüzün boğazlılaşması şeklinde görülür:

ġullugga: hizmete (9; 31), **yagga:** yöne (10; 188), **çıggan:** çıkmış (17; 29), **tarag:** petek (13; 168), **yıga:** yıkar (25; 49), **halgga:** halka (309), **toprag:** toprak (198), **ġaçgan:** kaçmış (24; 26), **lagırttır:** laftır (19; 218), **satmag:** satmak (19; 62), **tusnagga:** hapishaneye (19; 513), **gışda:** kışın (4; 65), **gizlar:** kızlar (4; 48).

B. SEDALILAŞMA:

Sedalılaşma, sedasız ünsüzlerin kendi karşılığı olan sedalı ünsüzlere dönüşmesidir.

ķ > ġ değişmesi:

Kumuk ağızlarında Türkçe kelimelerden Buklenyurt'ta **ķoćaK:** yiğit (7; 599), Buynak'ta **ķolunda:** elinde (24; 37), Bammayurt'ta **ķışTa:** kışın (41; 8) örnekleri haricinde bütün kelime başı ķ ünsüzleri, ġ'ye dönmüştür:

ġarsa: kalsa (103; 180), **k´apirġumuġ:** Kafirkumuk (162; 318), **ġoS teregler:** ceviz ağaçları (6; 19), **ġaraSa:** baksa (7; 564), **ġalmaSbíz:** kalmayız (23; 111), **ġaySı:** hangisi (28; 83), **ġorKular:** korkular (30; 53), **ġaytı Kelegen:** dönüp gelen (37; 25), **ġarabudañgenT:** Karabudahkent (12; 9), **ġıçıTtıra:** acıtır (18; 98), **ġomuz çertiP:** kopuz çalıp (19; 600), **ġaynatıP:** kaynatıp (28; 124), **ġalaçaK:** kalacak (28; 147).

Bazı alınma kelimelerde de bu değişme görülür:

ġaburda: kabirde (5; 5), **ġaburlar:** kabirler (6; 8).

Bu değişme, Buklenyurt'ta görülen **arTķa:** arda (7; 580) örneği haricinde iç seste hece başı ve sonunda ayrıca kelime sonunda yaygın olarak görülmektedir:

imk´allıġlar: imkanlar (173; 61), **ḥarṿuSluġġa:** karpuzluğa (5; 548), **ġorġmasoF** (25; 62), **ġumuġÇa:** Kumukça (5; 59), **ġorġunÇ:** korkunç (36; 20), **aġÇa:** para (40; 98), **oPraġ:** elbise (9; 127), **tåPraġda:** toprakta (10; 89), **çıġıP:** çıkıp (37; 29), **baçarsaġ:** başarsak (4; 31), **oçaġnı:** evin (19; 121), **ġoyaçaġ:** koyacak (23; 213), **turaçaġsan:**

duracaksın (23; 239), **unutaçağsan:** unutacaksın (37; 79), **bolmaçağ:** olmayacak (39; 175), **tavuğ:** tavuk (5; 47), **yoluğuvçulağa:** karşılaşanlara (5; 490), **yuvuğ:** yakın, eş-dost (26; 25), **yaşavluğ:** hayat (39; 28), **bolmajağ edim:** olmayacaktım (17; 149), **bolajağ:** olacak (23; 230), **bolajağman:** olacağım (26; 40), **buzajağ:** bozacak (33; 357), **joğğa:** olmadığı için (30; 167).

ķ>K değişmesi:

ķ>ġ değişmesi için geçerli olan şartlar ķ>K değişmesi içinde geçerlidir. Aslında bu değişme ķ>ġ değişmesinin ara safhasını teşkil eder:

doKturlağa: doktorlara (1; 5), **toKtadim:** durdum (1; 28), **oKudular:** okudular (1; 32), **vaKTi:** vakti (2; 13), **çıKtı:** çıktı (7; 85), **Konşum:** komşum (10; 56), **çıKağan:** çıkan (14; 36), **oÇaK:** ocak (19; 194), **ġonağlıKKa:** misafirliğe (19; 609), **aKça:** para (22; 26), **bayıKsın:** zenginleşsin (23; 175), **ġorKular:** korkular (30; 53), **yaKdan:** yönden (31; 104), **haK:** hak (33; 104), **KarKarasın:** vücudunu (39; 40), **doKsandan:** doksandan (40; 61), **bolcaK:** olacak (41; 3).

k>g değişmesi:

k>g değişmesi; kelime başında, iç seste hece başında, iç seste hece sonunda ve kelime sonunda görülür:

gendge: kente (2; 56), **görsetebiz:** gösteririz (2; 58), **gelgenim:** geldiğim (4; 30), **girib:** girip (5; 87), **girğanni:** girdiği (5; 356), **görmege:** görmeye (7; 34), **geçesi:** gecesi (10; 17), **girsin:** girsin (12; 103), **gözüm:** gözüm (23; 152), **güçlü:** güçlü (25; 20), **günne:** günde (26; 113), **giyib:** giyip (31; 115), **kömeg:** yardım (1; 8), **işge:**

işe (4; 27), **göçgen:** göçmüş (17; 31), **yimig:** gibi (19; 210), **tüg:** tüy (28; 128), **yezig:** kere (35; 148), **bereçagbız:** vereceğiz (22; 26).

k>g değişmesi Türkiye Türkçesi yazı dilinden daha ileri bir safhaya ulaşmıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde k ile söylenen pek çok kelime ve ek Kumuk ağızlarında g ile söylenmektedir:

gişi: kişi (7; 474), **segizinçisi:** sekizincisi (8; 87), **gesildi:** kesildi (30; 55), **haligi:** şimdiki (9; 125), **türedig:** yaşardık (10; 19), **beg:** pek (10; 32), **yegmege:** (at vb.) koşmaya (12; 106), **biyig:** yüksek (12; 139), **giççi:** küçük (13; 7), **cíyíl edig:** toplanırdık (14; 121), **eytedig:** söylerdik (14; 127), **asgeri:** askeri (18; 23), **yerdegi:** yerdeki (22; 10), **üsTüllügnü:** üstünlüğü (24; 30), **süyegleri:** kemikleri (25; 22), **gereg:** gerek (23; 191), **ölejegsen:** öleceksin (34; 31), **Keldig:** geldik (38; 40), **türg:** Türk (41; 90), **genni:** kendi (35; 45).

Kelime başında sayılı örneklerde k korunmaktadır:

kelletib: ağacı budayıp (7; 611), **kelle:** baş (19; 231), **kerPiÇ:** kerpiç (32; 46), **kirpi:** kirpi (17; 203), **köb:** çok (18; 6), **köllege:** göllere (7; 449), **kömeg:** yardım (7; 582), **kişniş:** kişniş (4; 117), **kisege:** keseye, cebe (19; 325).

k>K değişmesi:

k>g değişmesinin yarım kaldığı durumlarda görülür. k>g değişmesinin ara safhasını gösterir. Bu değişme, kelime başında, iç seste ve kelime sonunda görülür:

ğaytıb KeliP: dönüp gelip (7; 91), **süyseK:** sevsek (4; 134), **aldınKiler:** öncekiler (4; 154), **neçiK:** nasıl (5; 555), **türKlar:** Türkler (8; 118), **ölmeyeyiK:** ölmeyelim (8; 122), **göleK:** gömlek (9; 140), **Kişige:** kişiye (9; 17), **döğürçeK:** tekerlek (12; 42), **söyleyiK:** söyleyelim (13; 115), **beK:** sağlam (11; 6), **ötKerib:** geçirip (17; 245), **tegişib Kätsin:** düzelip gitsin (17; 294), **súyeKni:** isteği (23; 526), **KörüKge:** ocağa (26; 250), **gereK:** gerek (28; 190), **söyleseK:** söylesek (41; 16), **ğaytı Kelegen:** dönüp gelen (37; 25).

k>g değişmesi:

Bu değişme, daha önceden k>g değişmesine uğrayan ünsüzlerin kalınlaşarak g'ye dönmesiyle oluşur. İki aşama ile gerçekleşen bu değişmeye her ağızda rastlanılmaktadır:

góg: gök (20; 2), **gógúrçüller:** güvercinler (5; 644), **góbúg:** köpük (7; 571), **góma:** gömer (14; 99), **gómmeK:** gömmek (7; 311), **gún:** gün (5; 233), **túgúl:** değil (5; 272), **ógúz:** öküz (8; 41), **bugúllerde:** bugünlerde (39; 37), **gúşún:** güçlükle (7; 673).

t>d değişmesi:

Kumuk ağızlarında t'ler korunmuştur. Çok nadir olarak Başlıkent, Yanıkayakent, Hüsemikent, Buklenyurt, Töbencüngütey, Halimbegavul, Atlanavul ve Buynak'ta birkaç kelimede t>d değişmesi görülür:

ósdúrmáğa: büyütmeye (4; 61), **asdırğan:** astırmış (10; 263), **dedi:** dedi (1; 9), **dağı:** dahi (1; 10), **gendni:** kentin (1; 43), **toKdasam:** dursam (4; 18), **bağatír adaníki:** Bağatır Ata'nınki (5; 447), **diza:** dizer (10; 116), **dolması:** dolması 'yemek çeşidi' (19; 311), **düz:** düz (17; 129), **dörTünÇü:** dördüncü (17; 15), **id:** it (7; 512),

dirgevli: dikkatli (25; 63), **baKdırayiK:** baktıralım (12; 234), **yabuş durdu**ğ: savaşıp durduk (88; 73).

t > T değişmesi:

t > d değişmesinin ara safhasında görülür. Oldukça yaygın bir şekilde her ağızda rastlanır. Bu değişme kelime başında ve sonunda daha az, kelime içinde daha sıktır:

hasireTliK: özlem (7; 257), **ğospitallağa Tüşüp:** hastanelere düşüp (8; 71), **ğayTdiK:** döndük (8; 73), **ğaTı:** katı (17; 132), **eTmeğe:** yapmaya (4; 24), **zaT:** şey (4; 62), **yurTTa:** köyde (5; 20), **menÇgiT:** mescit (5; 24), **maVliT:** mevlit (5; 286), **bussaaT:** şu an (7; 4), **gäTmeymen:** gitmem (7; 18), **Tere:** dere (7; 228), **üyreTTi:** öğretti (8; 10), **beşTe:** beşte (9; 6), **gäTdi:** gitti (10; 55), **Teb:** diye (10; 62), **biTti:** bitti (11; 23), **ayTKan:** söylemiş (12; 209), **öTgen:** geçmiş (13; 969, **huķumaT:** hükümet (15; 24), (31; 31), **dörT:** dört (16; 5), **ğıçıTtıra:** acıtır (18; 98), **soVuKTa:** soğukta (22; 13), **yeTmeğen:** ulaşmamış (23; 62), **aTım:** adım (25; 3), **uşaTmay:** beğenmez (26; 120), **bolaT:** çelik (28; 99), **Tarığ:** gerek (29; 34), **yeTmiş:** yetmiş (30; 348), **eTTirgen:** yaptırtan (33; 341), **biTTi:** bitti (34; 180), **balniTsada:** hastanede (36; 104), **çomarTlığı:** cömertliği (37; 55), **hasaVyurTnu** (38; 62), **fakülteTini:** fakültesini (39; 59), **yeTTinçi:** yedinci (40; 82), **görseTtiK:** gösterdik (41; 57), **derTiñ:** derdin (19; 214).

p > b değişmesi:

Daha çok -p zarf fiil ekinde ortaya çıkan bu değişmeye bütün ağızlarda rastlanmaktadır:

tilab: dileyip (1; 17), **bişirib:** pişirip (1; 19), **ġoyub:** koyup (2; 143), **çöbleb:** meyve-sebze toplayıp (4; 84), **alib:** alıp (5; 85), **ósúb:** büyüyüp (6; 7), **tayıb:** gidip (7; 52), **üyrenib:** öğrenip (8; 7), **tutub:** tutup (10; 57), **aşab:** yeyip (12; 25), **bolub:** olup (13; 130), **gelib:** gelip (15; 35), **barıb:** gidip (17; 69), **aytıb:** deyip (18; 31), **muñlayıb:** sıkılıp (19; 213), **minib:** çıkıp (21; 6), **etib:** yapıp (23; 144), **oḫub:** okuyup (26; 25), **bolub:** olup (27; 13), **barıb:** gidip (29; 6), **işleb:** çalışıp (30; 64), **giyib:** giyip (31; 15), **urub:** vurup (33; 80), **toḫtab:** durup (34; 20), **salıb:** koyup (35; 87), **yaşab:** yaşayıp (37; 9), **gelib:** gelip (39; 26), **cíyılıb:** toplanıp (41; 58).

-p zarf-fiil eki ile yapılan kiplerde de bu değişme görülür:

görübtü: görmüş (5; 94).

Kelime köklerinde fazla rastlanılmaz:

bolaT: çelik (28; 99), **ķób:** çok (1; 5).

p>P değişmesi:

p>P değişmesi; p>b değişmesinin ara safhası olarak yarı sedalılaşma şeklinde görülür. p>b değişmesinde olduğu gibi her ağızda rastlanmaktadır. Bu değişme kelime köklerinde, -p zarf-fiil ekinde ve pekiştirme sıfatlarında oldukça yaygındır:

taPġınçaġa: buluncaya kadar (18; 104), **çaPsa:** koşsa (21; 13), **résPublikanskíy:** cumhuriyet (30; 214), **öPke:** akciğer (34; 74), **ķóPüsü:** çoğu (1; 22), **oPraġ:** elbise (9; 127), **kerPiçi:** perpici (10; 43), **tåPraġda:** toprakta (10; 89), **toP:** top (14; 114), **deP:** diye (2; 10), **etmeP:** yapmayıp (5; 368), **işlaP:** çalışıp (5; 497), **varíP:** gidip (6; 42), **bağıP:** bakıp (7; 270), **yaşaP:** yaşayıp (9; 69), **aytíP:** deyip

(12; 1), **soylaP:** söyleyip (13; 124), **yaralaniP:** yaralanıp (16; 82), **abanıP:** götürüp (22; 59), **geliP:** gelip (25; 24), **ğaynatıP:** kaynatıp (28; 124), **turuP** (29; 57), **toğtaP:** durup (32; 37), **ölüP:** ölüp (33;185), **çığıP:** çıkıp (37; 29), **atılıP:** atılıp (40; 91), **aylanıP:** dönüp (41; 55), **taPtaza:** tertemiz (4; 135).

ç > c~Ç değişmesi:

ç > Ç değişmesi; ç > c değişmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkar. Sedalılaşma "**pencegi:** parmaklık (5; 450)" örneğinin haricinde yarım kalmaktadır. Her ağızda görülür:

birinÇi: birinci (2;23), **úÇ:** üç (2; 26), **yettinÇi:** yedinci (2; 35), (9;76) **ğumuğÇa:** Kumukça (5; 59), **héÇ:** hiç (4; 115), **gúndúzÇa:** gün boyunca (5; 388), **aÇÇı:** acı (5; 490), **ğılıÇ:** kılıç (7; 231), **giÇÇi:** küçük (8; 182), **KomuzÇu:** kopuz çalıcı (9; 398), **altınÇı:** altıncı (10; 25), **ağaÇ:** ağaç (12; 44), **uçunÇusún:** üçüncüsünü (14; 57), **gúÇlú:** güçlü (16; 112), **dörTünÇü:** dördüncü (17; 15), **bolğunÇa:** oluncaya kadar (18; 53), **geÇme:** bağışlama (23; 200), **birinÇiley:** ilk olarak, birinci (28; 81), **beşinÇi:** beşinci (30; 14), **güÇ:** güç (31; 53), **üçünÇü:** üçüncü (34; 147), **ğorğunÇ:** korkunç (36; 20), **süyünÇ:** sevinç (36; 77), **burÇ:** bir bitki (39; 165), **ağÇa:** para (40; 98), **aÇ:** aç (23; 309), **Çığışlığ:** yol gösteren (19; 447), **Çómúç:** kepçe (26; 2).

f > F~v~v̇ değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir. Töbencüngütey ve Atlanavul'da görülen iki örnekte sedalılaşma tamamlanmıştır.:

şarşav̇: çarşaf (9; 362), **şarşav:** çarşaf (19; 405).

Diğer iki örnekte sedalılaşma yarım kalmıştır:

ķaFk´az: Kafkas (24; 37), **k´aFk´azdağı:** Kafkas'daki (33; 400).

s > z~S değişmesi:

Tek bir örnekte sedalılaşma tamamlanmıştır: **zuvab:** sevap (5; 645). Diğer örneklerde s > z değişmesinin ara merhalesi hâlinde, yarı sedalılaşma şekilde görülür:

sıķorSnu: skoru, hızı (34; 21), **Salığız:** koyunuz (7; 96), **Salğan:** takma, koyan, koymuş (8; 160), (12; 107), (14; 87), (19; 208), (7; 705), **SoT:** mesai (31; 17), **oruS:** Rus (28; 125), **Salğanna:** koyunca (25; 66), **Sama:** yaklaşık (28; 199), **can Salğan:** can vermiş (23; 86), **uTSuğarım:** kuzenim (10; 81), **ilyaS:** İlyas (13; 98).

C) SEDASIZLAŞMA:

z > s değişmesi:

Bu değişme olumsuz geniş zaman çekiminde, birinci çokluk şahıs ekinde ve nadiren de kelime kökünde görülür:

bermes: vermez (7; 224), **inanmas:** inanmaz (7; 339), **ğayTmasman:** dönmem (7; 305), **ğoymas edim:** koymazdım (7; 516), **bolmas edi:** olmazdı (12; 36), **yaramas:** yaramaz (12; 496), **bürmes:** çevirmez (19; 620), **bilmes:** bilmez (23; 399), **ğalmas:** kalmaz (23; 499), **ğayırmaslıK:** önem vermemek (22; 94), **bolmas:** olmaz (30; 12), **ğorğmasğala:** Korkmazkale (31; 56), **görünmes:** görünmez (37; 80), **bolabıs:** oluruz (41; 2), **başlacaKbıs:** başlayacağız (41; 4), **tosa:** bozulur (30; 97).

z>S değişmesi:

z>s değişmesinde sedasızlaşma çoğu kere yarım kalır. Bu durum sedasızlaşmadan daha çok görülmektedir. z>s değişmesinde olduğu gibi geniş zamanın olumsuz çekiminde ve birinci çokluk şahıs ekinde çok görülür:

bolmaS: olmaz (5; 597), (37; 122), **aytmaS:** söylemez (25; 75), **bilmeS edim:** bilmezdim (10; 266), **çığmaSsa:** çıkmazsa (19; 460), **ğorğmaSķale:** Korkmazkale (31; 3), **ğalmaSbíz:** kalmayız (23; 111), **davlaribuS:** savaşlarımız (16; 112), **bilebiS:** biliriz (19; 427), **bulabıS:** ileyiz (41; 6), **ķıynalıbıS:** eziyet çekeriz (41; 7), **inanıP çıķalabıS:** inanırız (41; 11), **gereKbiS:** gereğiz (41; 12), **bolabıS:** oluruz (41; 116), **adamlarımıSa:** adamlarımıza (9; 25), **bilebiS:** biliriz (25; 58).

Bu değişmeye nadiren üçüncü şahıs iyelik ekinde, ikinci şahıs ekinde, ikinci şahıs emir ekinde ve şart ekinde de rastlanır:

berigiS: veriniz (17; 341), **toķalaySın:** tokmaklarsın (28; 93), **tazalaySan:** temizlersin (28; 103), **barıSın:** hepsini (28; 111), **ğaraSa:** baksa (7; 564).

Bazı kelime köklerinde de z>S değişmesine rastlanılmaktadır:

biS: biz (41; 99), **analiS:** analiz (41; 66), **ḫarvuS:** karpuz (5; 544), **ḫarvuSluğğa:** karpuzluğa (5; 548), **ḫarbuSu:** karpuzu (5;551), **ğoS teregler:** ceviz ağaçları (6; 19), **naSmı ḫalg:** Kumuklar (9; 50), **hetS Sat:** hiç bir şey (12; 376), **SaT:** şey (14; 42), **TübbetüS:** düpedüz (17; 43), **öSü:** kendi (17; 184), **atkaS ete:** kabul eder (19; 283), **het SaT:** hiç bir şey (21; 8), **toķalaySan:** tokmaklarsın (28; 97), **oSa:**

büyür (28; 143), **iSdelye:** el sanatı (28; 201), **yañlıS:** yalnız (30; 461), **'andiS:** Andiler (34; 156), **maSalli:** büyük, iri (7; 662).

b > p~P değişmesi:

Çok rastlanılan bir değişme değildir. Çoğu kere sedasızlaşma yarım kalır. Türkçe kelimelerde görülmez:

Kitap: kitap (8; 133), **zuvaP:** sevap (1; 69), **kitaPda:** kitapta (7; 250), **kitaPlardan:** kitaplardan (7; 217).

d > T değişmesi:

Yaygın olmayan bir değişmedir:

çomarTlığı: cömertliği (37; 55), **derTiñ:** dedin (19; 214).

c > ç~Ç değişmesi:

Çok rastlanılan bir değişme değildir. Çoğu kere sedasızlaşma yarım kalır:

masçiTlar: mescitler (8; 172), **genÇ:** genç (4; 13), **şánÇal:** sandalye (19; 413), **Çan:** can (33; 310), **Çilleni:** cinleri (37; 99), **berÇaK:** verecek (41; 30).

s > j değişmesi:

Nadir görülen bir değişme olup sadece "mescid" kelimesinde görülmektedir:

majgiTler: mescitler (33; 27), **mejigiT:** mescit (6; 8).

Ç) SÜREKLİLEŞME:

1) SIZICILAŞMA:

k̲ > ğ değişmesi:

İç seste iki ünlü arasında meydana gelir. İki ünlü arasında kalan k̲ ünsüzü sızıcılaşır. Her ağızda sıkça rastlanılır:

uzağınna: uzağında (1; 5), **sadağalarım:** sadakalarım (1; 27), **dağı:** daha, sonra (1; 13), **çağı:** kadar (9; 182), **yağınnan:** yönünden (9; 206), **oc̲ağınna:** evinde, ailesinde (10; 58), **çağımna:** zamanımda (10; 73), **saṿluğun:** sağlığını (12; 499), **ağıb:** akıp (14; 40), **çığıb:** çıkıp (15; 47), **toPrağına:** toprağına (18; 26), **od yağar:** ateş yakar (21; 4), **çığarabuz:** çıkarırız (26; 140), **ğolyaṿluğuñ:** mendilin (27; 29), **bağıb:** bakıp (30; 92), **buÇÇağı:** bu kadar (30; 107), **né çağı:** ne kadar (31; 26), **yağına:** tarafına (33; 144), **toğuz:** dokuz (34; 126), **başğalığı:** farkı (34; 174), **uzağınna:** uzağında (36; 63), **çığarabız:** çıkarırız (36; 64), **çomarTlığı:** cömertliği (37; 55).

k > ğ değişmesi:

İç seste iki ünlü arasında meydana gelir. İki ünlü arasında kalan k ünsüzü sızıcılaşır. Her ağızda sıkça rastlanılır:

bölüğü: parçası (2; 10), **uçéniğim:** öğrencim (3; 17), **tóğábiz:** dökeriz (4; 143), **yüreğim:** yüreğim (7; 383), **bölüğübüz:** bölüğümüz (12; 9), **saraTniği:** yerine geçeni (15; 55), **ay çiçeği:** ay çiçeği (23; 474).

-ki aitlik eki de iki ünlü arasında kalınca sızıcılaşır. Sızıcılaşma sırasında ünlülerin durumuna göre k ünsüzünün art damağa kaydığı da görülür:

dünyadağı: dünyadaki (30; 96), **mahaçġaladağılar:** Mahaçkale'dekiler (40; 98), **arTTeği:** arkadaki (4; 203), **şunnağı:** şundaki (5; 272), **ördeği:** yukarıdaki (8; 30), (10; 74), **yaġdağı:** taraftaki (19; 54), **túbündeği:** dibindeki (21; 14).

ġ > ğ değişmesi:

İç seste iki ünlü arasında meydana gelir. İki ünlü arasında kalan ġ ünsüzünün sızıcılaşması iki şekilde görülür:

a) -ġan, -aġan sıfat-fiil ekleri ve bu eklerle yapılan kiplerle ayrıca -ġa ve -ġar yaklaşma hâli eklerinde sıkça görülür. Bu duruma her ağızda rastlanır:

ġurulağan: kurulan (2; 12), **tuvğan:** doğmuş (6; 6), **salmağan:** koymamış (7; 111), **oKuğan** (10; 63), **çıKağan:** çıkan (14; 36), **ayTmağan:** söylemeyen (14; 49), **oḫuğanna:** okuyunca (16; 88), **alışınağan:** değişen (18; 31), **barağanda:** gidince (26; 123), **satağan:** satan (26; 143), **yaşağanman:** yaşadım (33; 8), **turağan** (38; 91), **toKtağan:** duran (39; 74), **aşlağa:** aşlara (35; 74), **ḫızmağa:** çizmeye (29; 40), **bavlağa:** bağlara (31; 36), **işlanmağa:** çalışmaya (17; 65), **aytmağa:** söylemeye (16; 83), (3; 24), **mağa:** bana (6; 4), **şolağa:** şunlara (12; 496), **oğa:** ona (13; 102), **doKturlağa:** doktorlara (1; 5), **yıllağa:** yıllara (19; 37), **yurTlağa:** köylere (23; 266), **atlağa:** atlara (25; 14), **oğar:** ona (13; 62), **buğar:** buna (28; 13).

b) Kelime gövdesinde iki ünlü arasında kalan ġ ünsüzü de sızıcılaşır:

soğan: soğan (35; 81), **bağatir:** Bagatır (5; 5), **ağası:** ağabeyi (33; 14), **ağaÇ:** ağaç (12; 44).

g > ğ değişmesi:

İç seste iki ünlü arasında meydana gelir. İki ünlü arasında kalan g ünsüzü iki şekilde sızıcılaşır:

a) -gen, -egen sıfat-fiil ekleri ile bu eklerle yapılan kiplerde ayrıca -ge yaklaşma hâli eklerinde sıkça görülür ve her ağızda rastlanır:

eTmeğen: yapmamış (1; 8), **bileğan:** bilen (8; 9), **eteğen:** yapan (22; 96), **işleğenni:** yaptığını (23; 21), **neğen:** demiş (23; 26), **bereğen:** veren (28; 51), **görüneğen:** görünen (29; 31), **bileğenim:** bildiğim (32; 56), **yürüteğen:** yürüten, sürdüren (41; 61), **yerleğe:** yerlere (17; 69), **ḳóbleğe:** çoklarına (5; 276).

b) Kelime gövdesinde iki ünlü arasında kalan g ünsüzü de birinci maddedeki kadar sık olmamakla birlikte sızıcılaşır:

yiğirma: yirmi (15; 48), **göğürçün:** güvercin (37; 67), **iğiti:** yiğidi (30; 133).

ḳ > ḫ değişmesi:

ḳ ünsüzü bazen Türkçe'de bulunmayan ḫ ünsüzüne dönüşür. Kelime köklerinde görülür. Nadiren "**ḳarabudaḫKendge:** Karabudahkent'e (36; 21)" *örneğindeki gibi kelimelerin yapım eki almış şekillerinde de görülür.* Yaklaşma hâli ekinde "**bodlyıḫḫa:** Bodlyıh'a (8; 42)" örneğinden başka yerde görülmez. Bu örneği ḳ > h değişmelerinden "**atha:** ata (33; 307)" örneğini gördükten sonra benzeşme olamayabileceğini düşündük. Bu değişmenin diğer örnekler şunlardır:

aḫşam: akşam (2; 107), **oḫuğallar:** okuyanlar (5; 57), **ġorḫub:** korkup (7; 310), (30; 33), **masḫara:** komiklik (9; 237), **toḫta:** dur (10; 30), **ḫum:** kum (12; 236), **ḫarbuz:** karpuz (17; 80), **oḫuğan soñ:** okuduktan sonra (14; 98), **sotuḫ:** hektar, yüzlük (19; 111), **taḫsınnnan:** kusurundan (19; 443), **aḫTarıb:** çevirip (30; 431), **ḫonşu:** komşu (31; 97), **ġarḫağan:** ilenmiş (33; 312), **uḫu:** uyku (37; 91).

ḳ > ḥ değişmesi:

ḳ ünsüzü bazen Türkçe'de bulunmayan ḥ ünsüzüne dönüşür. Kelime köklerinde görülür:

toḥsan: doksan (23; 404), **masḥaraçı:** komiklik yapan (38; 125), **aḥşam:** akşam (5; 235), (19; 317), **ḥonşu** (33; 67), **uḥlayım:** uyuyayım (37; 74), **aḥdaşavuġ:** Aktaşavul (19; 498), **yaḥşı:** güzel (10; 14).

ġ > ḥ değişmesi:

Targu'da görülen tek örneği vardır:

peyḥammar: peygamber (23; 14).

ḳ > h değişmesi:

Fazla görülmeyen bir değişmedir. Tek örneği Buynak'ta rastlanılan "**mahtab:** övüp (25; 18)" kelimesindedir.

k, ḳ, g, ġ > v̇ değişmesi:

Eski Türkçe'deki k, ķ, g, ġ ünsüzleri, mastar eklerindekiler de dahil olmak üzere iç ve son seste v̇ veya v ünsüzüne dönüşmüştür. Bu değişmelerden v̇ ünsüzüne dönüşenler daha çoktur:

çöv̇üb: çöküp (33; 36), **bezüv̇:** süs (4; 53), **oTlav̇uña:** otlağına (7; 163), **ġuv̇:** kuğu, kaz (7; 424), **gezüv̇ge:** gezmeye (9; 8), **tav̇:** dağ (5; 23), **sav̇:** sağ (7; 71), **bilіv̇u:** bilgisi (15; 62), **bildiriv̇:** ilan (19; 307), **belbav̇ġa:** kuşak (28; 34), **basuv̇:** basınç (14; 27), **aytıv̇lıġı:** sözü (14; 234), **açıv̇:** öfke (19; 518), **öltürüv̇leni:** öldürmelerin, cinayetlerin (30; 350), **tuv̇ġallanı** (30; 157), **açuv̇dan:** öfkeden (10; 239), **aruv̇:** güzel (10; 111), **bav̇lanı:** bağları (31; 20), **sav̇luġ:** sağlık (4; 67), **tuv̇ra:** doğru (4; 94), **av̇ur:** ağır (7; 113), **ġuv̇ra:** kekre (5; 490), **oşav̇suz:** uygunsuz (7; 298), **yuv̇uġ:** yakın (5; 161), **av̇uz:** ağız (13; 208), **sov̇uKTa:** soğukta (22; 13), **tuv̇rab:** doğrayıp (26; 291), **bav̇urun:** bağrın (34; 122), **av̇ullar:** köyler (38;7), **av̇rub:** hastalanıp (10; 118), **tav̇uġ<taguk:** tavuk (5; 47).

Eski Türkçe'deki -aġu/-egü eki istisnasız olarak -av̇ / -ev̇ şekline veya bu ekin tek dudak v'li olanına dönmüştür:

buzav̇: buzağı (5; 77), **üçev̇:** üçü (8; 37), **biav̇:** biri (10; 19), **bizav̇:** buzağı (17; 165), **giyev̇:** damat (23; 441), **dörTev̇ü:** dördü (34; 184), **segizev̇ü:** sekizi (34; 180).

k, ķ, g, ġ > v değişmesi:

Eski Türkçe'deki k, ķ, g, ġ ünsüzleri, mastar eklerindekiler de dahil olmak üzere iç ve son seste v ünsüzüne dönüşmüştür. Bu durum v̇ ünsüzüne dönüşüme göre çok daha nadir görülen bir değişmedir. Bu değişmeye Eski Türkçe'deki -aġu/-egü ekinde de rastlanır:

buvġansan: boğmuşsun (7; 232), **avruP:** hastalanıp (5; 98), (8; 71), **aytıvlarda:** sözlerde (7; 53), **avuldan:** köyden (18; 90), **aşuvu:** öfkesi (25; 80), **yüzövü:** yüzü (34; 126), **sövüb:** sövüp (41; 112).

ع>g değişmesi:

Arapça'daki ع ünsüzü tek bir kelimede ġ'ya dönmüştür. Arapça kökü iş'ar olan kelimedeki ع, ġ'ya dönmüştür:

işġareti: işareti (7; 126).

ع>v değişmesi:

Arapça'daki ع ünsüzü tek bir kelimede v'ye dönmüştür:

şavlağa: şuleye (7; 234), **şavlası:** şulesi (7; 460), **şavla:** şule (10; 280).

ç > ş değişmesi:

ç > ş değişmesi ön, iç ve son seste görülebilen bir değişmedir. Çok örneği yoktur:

ağaş: ağaç (33; 386), **aşıb:** açıp (33; 93), **gúşlú:** güçlü (30; 94), **şorti:** kopuz çalmasını (19; 222), **çomuş:** kepçe (26; 185), **çomuşlar:** kepçeler (26; 210), **aşuvu:** öfkesi (25; 79), **geşTi:** geçti (19; 509), **güşlü:** güçlü (33; 209), **çögüş:** çekiç (13; 242), **aşıyıK:** açalım (7; 421), **ġaşıP:** kaçıp (7; 615), **ġoyşu:** çoban (7; 623), **şarşav:** çarşaf (9; 362), **aşTí:** açtı (5; 90).

b > v değişmesi:

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Eski Türkçe'deki kelime ve hece başında bulunan bazı b ünsüzleri nadir olarak Atlanavul, Kapirkumuk, Yahsay, Buklenyurt, Hüsemikent, Erpeli, Başlıkent, Kızılyurt-Yanısultanyurt, Töbencüngütey ve Halimbegavul ağızlarında v ünsüzüne dönmüştür:

arvalar: kağnılar (19; 588), **ğızvaylanı:** kız gibi erkeklerin (21; 11), **azvarğa:** avluya (19; 344), **azvarına:** avlusuna (19; 574), **azvarıvız:** avlumuz (35; 50), **yiversem:** göndersem (5; 397), **ver:** ver (7; 521), **cavarın:** *toprak zeminini* (22; 4), **ğaravaş:** *hizmetçi* (19; 491), **tövenavul:** Töbenavul (38; 11), **vulan:** ile (2; 68), **vusan:** isen (10; 205), **vola:** olur (19; 371), **vuğar:** buna (19; 471), **alış veriş:** alış veriş (17; 70), **vardım:** gittim (1; 10).

Alınma bir kelimede de bu değişmeye rastlanılır; ancak bu arızi bir değişme olmalıdır:

avduğadir: Abdülkadir (5; 290).

Karabudahkent-Boynak, Örkazaniş, Töbenkazaniş, Yahsay'da, nadiren birinci çokluk şahıs iyelik ve şahıs ekinde de bu değişmeye rastlanır:

aylanaviz: döneriz (15; 11), **aytavuz:** söyleriz (28; 151), **çaçaviz:** ekeriz (15; 10), **turaviz** (35; 12), **ğaydavızğa:** kuralımıza (29; 49), **azvarıvız:** avlumuz (35; 50).

b > b̲ değişmesi:

b > v değişmesinin ara safhasında görülür. Ön ve iç seste görülen bir değişmedir. Çokluk birinci şahıs ekinde de görülür. Bu değişme, Karabudahkent, Korkmazkale, Örkazaniş, Hasavyurt ağızları haricinde yaygındır:

bara: gider (1; 64), **turabiz** (3; 77), (7; 8), **görsetebiz:** gösteririz (2; 34), **túbún** dibini (4; 90), **bar:** var, git"(4; 134), (18; 52), (19; 80), (26; 272), (33; 158), **bere:** verir (4; 202), **busañ:** isen (4; 202), **ğaburda:** kabirde (5; 5), **ğaburlar:** kabirler (6; 8), **kóbúsú:** çoğu (6; 19), **barğanna:** gidince (9; 92), **barına:** hepsine (17; 308), **bergén** (19; 131), **yiberemen:** gönderirim (19; 245), **cabamı:** evin toprak zeminini (22; 31), **yibergen:** göndermiş (24; 41), **turabız** (30; 36), **barmağan:** gitmemiş (34; 9), **işleybíz:** çalışırız (35; 28), **salabız:** koyarız (36; 64), **bermedi:** vermedi (40; 107), **berceKke** (41; 45).

b > v̇ değişmesi:

b > v değişmesinin ara safhasında görülür:

ğoysuv̇: Koysuv (39; 153), **biykesuv̇:** Biykesuv (39; 155), **v̇ar:** var (8; 37), **v̇ola:** olur (13; 56), (19; 178), **v̇oluP:** olup (19; 179).

p > v̇ değişmesi:

İki ünlü arasında kalan p ünsüzünde çok nadir olarak görülür. -p zarf-fiil ekinin bulunduğu kelimelerde görülmesi bu değişikliğin aykırılaşma nedeni ile olduğunu göstermektedir:

es tav̇uP: hatırlayıp (7; 575), **çav̇ub:** koşup (14; 139).

p > v değişmesi:

İki ünlü arasında kalan "p" ünsüzlerinde çok nadir olarak görülür:

çavıb: koşup (7; 616), **çavuP:** koşup (24; 28), **valadenyası:** bölgesi (19; 549).

c>j değişmesi:

Bazı alınma kelimelerde görülür. Türkçe kelimelerde de yaygın olarak -acaḳ/-ecek sıfat-fiil eki ve bu ekin gelecek zaman fonksiyonununda kullanıldığı durumlarda rastlanır:

injil: incir (29; 90), **hajı dádáğa:** Hacıdede'ye (36; 15), **najmuTtin:** Necmeddin (7; 696), **gelejeK:** gelecek (5; 404), **barajaġman:** gideceğim (9; 81), **etejaġ edim:** yapacağım (12; 163), **bolmajaġ edim:** olmayacağım (17; 149), bolajaġ: olacak (23; 230), **bolajaġman:** olacağım (26; 40), **bolmajaġ:** olmayacak (30; 149), **gätejeg:** gidecek (31; 110), **buzajaġ:** bozacak (33; 357), **ölejegsen:** öleceksin (34; 31), **berejegmen:** vereceğim (37; 18), **gätmejegmen:** gitmeyeceğim (38; 123).

c>c̲ değişmesi:

c>j değişmesinin ara safhasını gösteren bir değişmedir. Bu değişmenin c>j değişmesinden daha fazla görülmesi sızıcılaşma sürecinin tamamlanmadığını göstermektedir. Oldukça yaygın bir değişmedir. Yabancı ve Türkçe kelimeler ile gelecek zaman sıfat-fiil ve gelecek zaman kip ekinde görülür:

haç̲ılar: Hacılar (2; 209), **haç̲ġa:** hacca (5; 161), **ḫınç̲alim:** hançerim (7; 117), **masç̲iT:** mescit (8; 182), **ḫabiç̲ay:** mısır (9; 361), **ç̲umadan:** cumadan (12; 226), **temav haç̲idi:** Temav Hacı idi (13; 221), **maç̲lis:** meclis (37; 93), **menç̲giT:** cami (5; 24), **baç̲arsaġ:** başarsak (4; 31), **inç̲idey:** inci gibi (7; 233), **inç̲iTTi:** incitti (10; 115), **bereç̲agbız:** vereceğiz (22; 26), **ġoyaç̲aġ:** koyacak (23; 213), **turaç̲aġsan** (23; 239), **ġalaç̲aK:** kalacak (28; 147), **azerbayç̲anda:** Azerbaycan'da (30; 7), **geleç̲eK:** gelecek (33; 48), **unutaç̲aġsan:**

unutacaksın (37; 79), **bolmaca̲ġ:** olmayacak (39; 175), **baca̲ralméy:** başarılamaz (41; 15), **olca̲yimiz:** karımız (41; 110).

t>f değişmesi:

Aslında bu bir değişme değildir. Bu örnekte kelime alındığı dildeki şekliyle kullanılmıştır:

mifålojıda: mitolojide (23; 315).

2) AKICILAŞMA:

g~ġ>y değişmesi:

g>y değişmesi -gen; -egen sıfat fiil eklerinde ve bu ekin kip fonksiyonundaki şekillerinde görülür. Bu ekteki değişme sadece g ön damak ünsüzünün bulunduğu şekillerde görülür. Bu değişme; Targu, Endirey, Yahsay, Kızılyurt'ta yaygındır. Buklenyurt'ta nadir olarak görülür:

söylemeyenmen: söylemedim (33; 196), **işleyen:** çalışan (35; 37), **górmeyeller:** görmeyenler (23; 409), **bileyénni:** bilmediği (23; 452), **deyen:** diyen (7; 60), (39; 31), **diyenni:** dediği (23; 80), **etilmeyen:** yapılmamış (23; 138), **süymeyeller:** sevmeyenler (23; 470), **tüşmeyen:** düşmemiş (33; 314).

-ge/-ġa yönelme hâli ekinde de görülen bu değişme Halimbegavul'da karşılaşılan **başlamaya:** başlamaya (18; 20) örneğinin haricinde ince sıradan eklerde görülür. Bu şekildeki değişme Hüsemikent, Targu, Kumturhali, Endirey, Yahsay, Hasavyurt, Örkazaniş, Yanıkayakent'te görülmektedir:

neTmeye: ne yapmaya (5; 185), **bilmeye:** bilmeye (23; 532), **bermeye:** vermeye (31; 35), **işlemeye:** çalışmaya (33; 329), (35; 34), **eTmeye:** yapmaya (23; 344), (28; 190), (32; 29), (36; 104), (5; 405), (4; 17), **niye:** neye (23; 66), **neye:** neye (23; 94), **tüşmeye** (35; 53), **yürütmeye:** yürütmeye (33; 131), **tüymeye:** dövmeye (35; 140).

Bu değişmeye bazı kelime gövdelerinde; Halimbegavul, Buklenyurt, Karabudakkent (Boynak ve Kakuşa köyleri), Töbencüngütey, Atlanavul'da da rastlanır:

tüye: döver (17; 240), **sıyır:** sığır (16; 35), **sıyışa:** sığar (19; 66), **bizdey:** biz gibi (7; 664), **biy:** bey (13; 182), **daray:** tezgah, tarak (9; 301), **üyreddi:** öğretti (8; 20).

k > y değişmesi:

"**yimig:** gibi (23; 570), (38; 57), (2; 30)" örneğinde bütün Kumuk ağızlarında görülen bir k > y değişmesi vardır. Bunun dışında Hüsemikent ve Targu'da birer örneğine rastlanmıştır:

annatáceyin: anlatacağım (5; 342), **yeseğen:** kesen (23; 293).

p > m değişmesi:

Bütün Kumuk ağızlarında görülen, tek bir örneğine rastlayabildik:

yimig: gibi (23; 570), (38; 57), (2; 30).

ķ > ñ değişmesi:

Tek bir kelimede görülen bir söyleyiş kusurudur:

ğarabudañgendni: Karabudahkent'i (12; 1), **ğarabudañgenT:** Karabudahkent (12; 9), **ğarabudañgenTli:** Karabudahkentli (12; 527).

b > m değişmesi:

Oldukça yaygın bir değişmedir. Bu değişme iç sesteki n, y, r akıcı ünsüzlerinin tesiriyle meydana gelmiştir. "**adamımız:** adamımız (36; 85), **alimen:** Aliyim (23; 592), **tömenğazanışğa:** Töbenkazanış'a (30; 20), **tömeninnen:** tabanından (18; 168)" gibi sayılı örnek haricinde ön seste meydana gelir:

elli miñ: elli bin (39; 76), **mandırağan:** bandıran (35; 122), **beş miñ:** beş bin (34; 126), **müyüz:** boynuz (28; 240), **men:** ben (1; 10), **mıyığlı:** bıyıklı (7; 552), **merli:** beri (22; 106), **mindim:** çıktım (20; 10), **minalanı:** binaları (23; 135), **man:** ben (2; 7), **äki miñ:** iki bin (2; 218), **miñ:** bin (34; 98), **munna:** bunda (19; 472), **minniriP:** bindirip (7; 570).

v > m değişmesi:

Tek bir örneği vardır. Kelime içindeki akıcı n ünsüzünün tesiriyle olmuştur:

asnamnuy: genellikle (9; 30).

d > y değişmesi:

Nadir örneği görülen bir değişmedir:

böyüTtüm: büyüttüm (23; 344), **ğuyunu:** kuyuyu (12; 226), **biyig:** yüksek (26; 71), (12; 139).

b > v̇ > y değişmesi:

İki aşamalı bir değişmedir. Eski Türkçedeki b > v̇ değişmesi gelişerek v̇ > y değişmesi şekline girmiştir:

uy: ev (4; 31), **uylannim:** evlendim (14; 54), **öyüvüñ:** evinin (19; 215), **suyub:** sevip (14; 74).

h > y değişmesi:

Söyleyiş kusuru olarak bir kelimede görülür:

günayınnan: günahından (10; 92).

p > m değişmesi:

Nadir görülen bir değişmedir. Görüldüğü tek örnekte kalıcı bir değişme meydana getirmiştir:

ġomuz: kopuz (19; 201).

D) SÜREKSİZLEŞME:

Kumuk ağızlarında birkaç değişme haricinde çok rastlanılmayan bir değişme türüdür.

ñ > ġ değişmesi:

Kumuk ağızlarında sistemli bir şekilde çokluk ikinci şahıs emir, çokluk ikinci şahıs iyelik ve şart çekiminde kullanılan çokluk ikinci şahıs ekinde görülen bir değişmedir:

tilaṿuġuz: dileğiniz (1; 37), **tayıġız:** gidiniz (26; 90), **alıġız:** alınız (7; 94), **barıġız:** gidiniz (7 95), **Salıġız:** koyunuz (7; 96), **atıġız:** adınız (8; 186), **atlarıġızını:** atlarınızı (7; 522), **soyuġuz:** kesiniz (9; 381), **ayırmasaġız:** seçmezseniz (12; 247), **artıġızını:** ardınızı (12; 523), **aytsaġız:** söyleseniz (19; 241), **açıġız:** açınız (33; 51), **ġoysaġız:** koysanız (33; 49), **artırmasaġız:** arttırmazsanız (33; 141), **aytıġız:** söyleyiniz (33; 221).

Kumuk ağızlarında yönelme hâli eki, iyelik eklerinden sonra geldiği durumlardaki şekilleri haricinde -ge/-ġa oluğu için şahıs zamirlerinin **maġa:** bana (5; 497), **saġa:** sana (4; 28) örneklerinde olduğu gibi yönelme hâli almış şekillerinde ñ>ġ değişmesini aramak yersizdir. Bu kelimelerde n düşmesi vardır.

ñ>g değişmesi:

ñ>ġ değişmesinin görüldüğü yerlerde görülen sistemli bir değişmedir:

aytíġíz: söyleyiniz (5; 236), **barígíz:** gidiniz (7; 534), **alígíz:** alınız (10; 209).

ñ>g değişmesi:

ñ>ġ değişmesinin görüldüğü her yerde görülen sistemli bir değişmedir:

aligiz: alınız (5; 237), **baġsagiz:** baksanız (5; 337), **geldigiz:** geldiniz (5; 495), **bolmagiz:** olmayınız (5; 671), **bilmesegiz:** bilmezseniz (7; 519), **gelgenigizge:** geldiğinize (11; 7), **barigizni:** hepinizi (12; 215), **desegiz:** deseniz (12; 256), **nasihaTigiz:** nasihatınız (13; 119), **erişmagiz:** tartışmayınız (13; 115), **atagiz:** atanız (16; 103).

f > p değişmesi:

Avrupa dillerinden giren "**pıronTTan:** sınırdan (10; 153)" kelimesinden başka batı kaynaklı kelimelerde rastlanmaz. Arapça ile Farsça'dan alınma kelimelerdeki f ünsüzleri sistemli bir şekilde p ünsüzüne dönmüştür:

kapağa: kafaya (2; 148), **yusup:** Yusuf (7; 214), **supyanni:** Sufyan'ın (8; 57), **abúl pattaK:** Ebu'l-Fettah (8; 9), **taypa:** taife (10; 162), **zaripaT:** Zarife (11; 13), **peyzullayev peyzullah:** Feyzullah Feyzullayev (11; 12), **payzullağa:** Feyzullah'a (13; 116), **kepsiz:** keyifsiz (12; 392), **purman:** ferman (19; 247), **abdullatip:** Abdullatif (19; 614), **alapasın:** ücretini (23; 97), **piKrúları:** fikirleri (30; 240), **pilni:** filin (28; 69), **patimaT:** Fatma (30; 403), **epennini:** efendinin (33; 349), **faşis taypanı:** faşistleri (12; 486), **pakır:** fakir (12; 519), **nap:** petrol (40; 85), **alapa:** ücret (39; 70), **payda:** fayda (4; 18), **palan:** falan (4; 200), **aP supyanni:** Ebu Sufyan'ın (37; 154).

f > P değişmesi:

f > p değişmesinde sedalılaşmanın yarım kaldığı durumda görülen bir değişmedir:

túPegi: tüfeği (7; 107).

f > b değişmesi:

f > p değişmesinin sedalılaşmasıyla gerçekleşen bir değişmedir. Alınma kelimelerde görülen nadir bir değişmedir:

şárabidin: Şerafeddin (39; 6), **tübegleni:** tüfekleri (17; 332), **tiblis:** Tiflis (33; 398) **tibilisTa:** Tiflis'te (15; 61).

ş > ç~Ç değişmesi:

Çok görülmeyen bir değişmedir:

aleksandır paçağa: Aleksandır Paşa'ya (2; 5), **çempiyon:** şampiyon (28; 211), **ġumaçlar:** kumaşlar (29; 28), **paçalığıbızını:** devletimizin (30; 42), **paçalıġını:** devleti (41; 13), **soraçtiler:** hâl hatır sordular (7; 378), **paçalıġlar:** devletler (8; 31), **ġumaÇ:** kumaş (9; 292), **paÇasıman:** hükümdarıyım (37; 99).

s > ç~Ç değişmesi:

kürçüde: temelde (17; 93) örneği dışındaki örnekleri uzak benzeşme bahsinde incelemek gerekir.

y > c değişmesi:

Ön seste görülen, fazla yaygın olmayan bir değişmedir:

cıya: yığmaya (7; 560), **caya:** yay (14; 181), **cay:** yay (14; 183), **curTnu:** köyün (19; 190), **cıyınına:** toplantısına (19; 601), **cuṿabız:** yıkarız (29; 42), **namaz cuṿunuP:** abdest alıp (29; 43), **cıyıññа:** toplantıya (38; 127).

Bu değişmeler haricindeki değişmeler bir iki örnekten fazla görülmeyen değişmelerdir:

ḥ > K değişmesi:

abúl pattaK: Ebul Fettah (8; 9).

j > g değişmesi:

Alınma kelimelerde görülen bir değişmedir. Aslında bu bir değişme olmayıp kelimelerin alındığı dildeki şekliyle söylenmesinden veya kelimelerin yazıldığı gibi okunmasından meydana gelmiş bir durumdur:

agent: ajan (31; 114), **ginik̦olog̀:** jinekolog (34; 73)

y > c̲ değişmesi:

Metnimizde bir örneğine rastlayabildik:

c̲anırTg̀an: yeniletmiş (7; 284).

y > g değişmesi:

Örneği oldukça sınırlı olup sadece "**gene:** yine (41; 76)" kelimesinde görülür.

ḥ > ġ değişmesi:

Bu değişmenin de sınırlı örnekleri vardır:

mag̀ammádoF: Muhammedof (24; 2), **mug̀dar hac̲cidan:** Muhtar Hacı'dan (13; 118).

h > ġ değişmesi:

Metnimizde sadece iki örneği görülmektedir:

g̀allandiyada: Hollanda'da (30; 96), **g̀unag̀ınnan:** günahından (17; 343).

E) SÜREKLİ ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER:

Kumuk ağızlarındaki ünsüz değişmelerinin başlıcaları şunlardır:

n > ğ değişmesi:

Bu değişme iki ünlü arasında meydana gelen bir değişmedir. -ğan/-gen sıfat-fiil eki, ilgi hâli eki ve kelime kökünde mevcut olan n ünsüzünde değişme görülmektedir. Sadece Karabudakkent (Konguravul), Endirey, Yahsay ve Hasavyurt ağızlarına mahsustur:

toğaylağı: toğay=kağnının bir parçası (12; 56), **atağıñ:** babanın (33; 94), **negeğine:** dediğine (12; 183), **üşügeğini:** üşüdüğünü (33; 174), **endireyli ekeğini:** Endireyli olduğunu (33; 304), **urğağına:** vurduğuna (33; 306), **etgeğine:** ettiğine (33; 306), **bağğağına:** baktığına, sevdiğine (37; 77), **gelgeğ idim:** gelmiştim (37; 21), **bişgeğini:** pişenini (35; 120), **ulağına:** oğluna (37; 206).

ñ > ğ değişmesi:

toğuğuz: kafaya dikip içiniz (7; 634), **yumuğuz:** yumunuz (37; 126).

v > v̇ değişmesi:

asnav̇nuy: genellikle (34; 113), **av̇lağlanı:** kırları (12; 119), **anv̇ar paşa:** Enver paşa (24; 41).

n > y değişmesi:

Bu değişme yalnızca Töbencüngütey'de görülmektedir:

adamlayı: adamları (10; 55), **ulayına:** oğluna (9; 103).

r > y değişmesi:

r ünsüzünün düşmeden ölceki safhasını teşkil eder:

ğızlaynı: kızların (23; 403), **çiriğallayin:** çürüyenlerini (4; 115).

ñ > n değişmesi:

biz anlayğan: anladığımız (25; 45), **aytsan:** söylesen (13; 134), **aytasan:** söylersen (23; 578).

n > ñ değişmesi:

ğatuñ: kadın (5; 98), **ğúñ:** gün (23; 296), **cañ:** can (18; 68), **alışıña:** değişir (12; 323), **yalañğaç:** yalancı (18; 94), **tañğala:** yarın, sabah (22; 15), **aylaña:** döner (39; 144).

s > ş~Ş değişmesi:

aştarẖannan: Astrahan'dan (8; 104), **oruşlar:** Ruslar (17; 28), **papuruŞnu:** sigara (17; 322).

ḥ > ẖ değişmesi:

aẖvalı: durumu (19; 621).

ḥ > h değişmesi:

ahmaT: Ahmet (19; 556).

z > ş değişmesi:

bolabiş: oluruz (41; 113), **ġamişlanı:** camızları (12; 227), **şıncırlayın:** zincirlerini (7; 289).

y > ḫ değişmesi:

cámiḫeT: cemiyet (6; 8).

y > j değişmesi:

joġġa: yokluğa, olmadığı için (30; 167).

h > ğ değişmesi:

ğúnağínnan: günahından (17; 246).

n > m değişmesi:

Bu değişme, kelime yapısındaki b tesiriyle ortaya çıkmaktadır. Örnekleri çok değildir:

Istambulġa: İstanbul'a (26; 34).

s > j değişmesi:

majgiTler: camiler (33; 27), **mejigiT:** cami (6; 8).

s > ğ değişmesi:

nağıl: nasıl (8; 203), (17; 298).

m > n değişmesi:

taman: tamam (7; 590).

h > v değişmesi:

vengrige: Macaristan'a (16; 81).

F) SÜREKSİZ ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER:

Örnekleri sınırlı sayıda olan bu değişmenin başlıcaları şunlardır:

ġ > b değişmesi:

Tek kelimede görülen bir değişmedir:

abur<aġır: değer (33; 96), **aburlama:** değer verme, ağırlama (30; 273), **aburu:** değeri (19; 486), **aburluğun:** değerliliğini (41; 109)

b > g değişmesi:

Söyleyiş kusuru olarak tek bir örnekte görülür:

tavtügleni: tağ dibleri (31; 37).

k > t değişmesi:

Tek bir örnekte görülür:

çét: çizgili kumaş (29; 28).

k > ç değişmesi:

Sadece çi edatında görülen sistemleşmiş bir değişmedir:

siz çi: siz ki (12; 263).

c > g değişmesi:

Birkaç örnekte görülen bir değişmedir:

majgiTler: camiler (33; 27), **mejigiT:** cami (6; 8).

k > T~t değişmesi:

Aslında bir değişme değildir. Rusça söyleyişe göre telaffuz edilmiş kelimelerde görülür:

türT: Türk (30; 5), **türtsiya:** Türkiye (30; 10).

g > ' değişmesi:

Tek bir örneği vardır:

ya'murlar: yağmurlar (4; 63).

G. İNCE ÜNSÜZLERİN KALINLAŞMASI:

k > <u>k</u>/ k > g > <u>g</u>/ g > <u>g</u> değişmesi:

Kumuk ağızlarında ince ünlülerin yanındaki k ve g ünsüzlerinde bir kalınlaşma görülmektedir. Aslında ince ünlülerin bu ünsüzler yanında kalınlaştığını söylemek daha doğru olur. Kalınlaşan ünlülerin etkisi ile ünlü-ünsüz uyumu gereği bu ünsüzlerde de kalınlaşma olmaktadır. Ünsüzlerdeki kalınlaşma k > <u>k</u>; k > g > <u>g</u> ve g > <u>g</u> şeklinde görülen bir değişmedir:

hó<u>k</u>únúb: pişman olup (23; 48), **<u>k</u>úyúnná:** tarzında (4; 115), **<u>k</u>ó<u>k</u>úreK:** gögüs (12; 67), **<u>k</u>ómeg:** yardım (5; 662), **<u>k</u>ób:** çok (16;

96), (1; 23), **ḳúy:** tarz (5; 643), **aláyḳúm** (3; 2), **ḳúññe:** günde (4; 40), **ḳúyúnná:** şeklinde (4; 115), **hóḳúnúP:** pişman olup (7; 666), **ḳóbúsú:** çoğu (9; 388), **ḳüstümme:** küsme (12; 503), **ḳúltúrniy:** kültür (19; 127), **assalamu aleyḳúm** (38; 100), **ḳúltúranı:** kültürü (40; 59), **táḳrár:** tekrar (17; 146), **góg:** gök (20; 2), **gógúrçüller:** güvercinler (5; 644), **góbúg:** köpük (7; 571), **góma:** gömer (14; 99), **gómmeK:** gömmek (7; 311), **gún:** gün (5; 233), **túgúl:** değil (5; 272), **ógúz:** öküz (8; 41), **bugúllerde:** bugünlerde (39; 37), **güz:** güz (4; 184), **gúşún:** güçlükle (7; 673) **biyigánná:** dans edince (9; 359), **öseygán:** büyüyen (7; 53).

ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Ünsüz benzeşmeleri, ünsüz değişmelerinin yaygın bir hâle gelerek sistematik bir hâl alması demektir. Benzeşmelerde aynı kural sebebiyle pek çok ünsüz değişmesi meydana geldiği için ünsüz değişmelerinden ayrı bir konu olarak incelenmektedir.

Kumuk ağızlarında ünsüz benzeşmeleri diğer Kıpçak ağızlarında olduğu gibi çok yaygındır; ancak Kazakça'daki gibi yazı diline sirayet etmemiştir. Benzeşmelerde en çok rolü l, n ünsüzleri oynamaktadır. n ünsüzü l ünsüzünün haricindeki ünsüzlerle benzeşmeye uğradığında benzeştirici durumundadır. l ünsüzü ise duruma göre benzeyici veya benzeştirici olabilmektedir.

-nd->-nn- benzeşmesi:

En çok görülen benzeşmelerden biridir. Yaygın bir şekilde her ağızda görülür. Çeşitli durumlarda oluşur:

a) n ünsüzü ile biten kelimeden sonra gelen kelime başında:

aman nedi: aman dedi (5; 520); **öltüreja$_{g}$man negeğine:** öldüreceğim dediğine (12; 183).

b) Uzaklaşma ve bulunma hâli ekinde:

Son ünsüzü -n olan bir kelime kökü veya gövdesinden sonra bu eklerden biri geldiğinde -nd->-nn- benzeşmesi olmaktadır:

dağısTannan: Dağıstan'dan (30; 23), **ayTKanna:** söyleyince (12; 211), **biTgennen:** bittikten (19; 538), **birisinnen:** birisinden (33; 271), **arannan:** ahırdan (23; 29), **a$_{v}$zunnan:** ağzından (28; 188).

c) Kelime içerisinde (Bu tip benzeşmeler kalıcıdır):

enneğenim<ündegenim: söylediğim (5; 611), **sannığınna:** sandığında (33; 87), **semenner:** Semender (30; 238), **günnüz:** gündüz (26; 138), **$_{g}$unna$_{g}$lana:** kundaklara (14; 131).

d) Görülen geçmiş zaman ekinde:

süyünnüm: sevindim (30; 403), **üylennim:** evlendim (6; 49), **başlanni:** başladı (8; 69).

e) Ettirgenlik ekinde:

aylannırıP: çevirip (12; 56), **$_{g}$onnura:** kondurur (12; 144), **minnirib:** bindirip (16; 94).

f) Eski Türkçe'deki tek edatında:

şunnay: şöyle (5; 607).

g) da edatında:

barin na: hepsini de (1; 22), **doğasin na:** duasını da (5; 191), **bulan na:** ile de (8; 22), **ulan na:** oğlan da (19; 179), **aTdan na:** attan da (33; 308), **sadaġasín ná:** sadakasını da (5; 41), **ġatın na:** kadın da (7; 6).

g) Eski Türkçe'deki takı edatında:

üyrengen nağı: öğrenmiş de (2; 185), **işleyabman nağı:** çalışıyorum daha (2; 14).

-ld->-ll- benzeşmesi:

Töbencüngütey, Atlanavul, Halimbegavul, Kumturhali, Erpeli, Boynak, Korkmazkale, Töbenkazaniş'ta görülen bir benzeşmedir. Çeşitli durumlarda görülür:

a) Kelime gövdelerinde:

allatib: aldatıp (22; 55), **allı:** öncesi (22; 50), **allı:** önü (25; 16), **allın:** önceden (19; 426), **sallaT:** asker (24; 28).

b) Görülen geçmiş zaman ekinde:

allı: aldı (31; 21), **bollu:** oldu (31; 20), **bollum:** oldum (17; 150), **aytıllı:** söylendi (17; 261), **öllü:** öldü (22; 116), (26; 53), **sallı:** koydu (30; 140).

c) Hâl eklerinde:

alla: önceden (9; 115), (19; 399), **yolla:** yolda (19; 563), **ḫalla:** şimdi (19; 187).

-nd->-ññ- benzeşmesi:

Atlanavul, Töbenkazaniş, Korkmazkale, Endirey, Karabudahkent (Heli köyü) ve Buklenyurt'ta görülen yaygın olmayan bir benzeşmedir. Çeşitli durumlarda görülür:

a) Uzaklaşma hâli ekinde:

artıññan (7; 167).

b) da edatında:

oyuñ ña: oyun da (14; 158).

c) (-ġan/-gen sıfat-fiil eki + da/-de bulunma hâli eki) kalıplaşmalarında:

ġanı göterileğiññe: tansiyonu yükselince (26; 147), **aytağañña:** söyleyince (30; 386), **aylanġañña:** dönünce (33; 175).

d) Görülen geçmiş zaman ekinde:

alışıññı: değişti (19; 250),

-nl->-ll- benzeşmesi:

En çok görülen benzeşmelerden biridir. Başlıkent'le Yahsay arasında her ağızda görülen bu benzeşme iki durumda ortaya çıkar:

a) Kelime gövdelerinde:

dağısTallı: Dağıstanlı (19; 618), **arallarda:** ahırlarda (23; 323), **aydıllar:** aydınlar (30; 14), **ġatıllar:** kadınlar (34; 128), **darmalların:** ilaçlarını (13; 146), **busrumallıġ:** Müslümanlık (33; 247), **telefollar:** telefonlar (26; 114), **ḫayvallanı:** hayvanları (9; 13), **dúşmallar:** düşmanlar (5; 620), **fillanniya:** Finlandiya (8; 67), **ereller:** erkekler (9; 191).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

b) -gen/-ġan sıfat fiil ekinde ve bu ekin kip fonksiyonunda görülür:

eTkeller: etmişler (30; 149), **almağallar:** almayanlar (39; 71), **avruyġallar:** hastalananlar (34; 122), **başlaġallar:** başlayanlar (30; 456), **beregelleni** (17; 341), **barağallar:** gidenler (1; 80), **biteġalli:** bitince (15; 4).

-nġ->-ññ-; -ng->-ññ- benzeşmesi:

Her ağızda görülebilen bir benzeşmedir. Farklı durumlarda oluşur:

a) Kelime gövdelerinde:

oñ ñún: on gün (5; 348), **ġaraññı:** karanlık (1; 47), **taññala:** sabah (12; 160), **taññalay:** sabah, sabahla (30; 385), **çaññın:** tozunu (30; 366).

b) Yönelme hâlinde:

dağıstañña: Dağıstan'a (24; 13), (25; 54), **maydañña:** meydana (12; 137), **diñña:** dine (5; 17), **güññe:** güne (19; 71), **gúññe:** güne (19; 295), **yañña:** yana (39; 146), **tirmeññe:** değirmene (7; 560), **tilegeññe:** dileyene (5; 634), **ġazagisTañña:** Kazakistan'a (10; 55), **cıyıñña:** topluluğa, toplantıya (38; 127), **ilañña:** yılana (37; 89), **araññña:** ahıra (23; 439), **cañña:** cana (18; 159), **ġatuñña:** kadına (2; 186).

c) Öğrenilen geçmiş zaman ekinde:

geçiññen: ölmüş (12; 282), **alışıññan:** değişmiş (19; 24), **salíññan:** koyulmuş (7; 644), **biliññan:** bilinmiş (5; 425).

-md->-mn- benzeşmesi:

Bir nazallaşma hadisesidir. Bulunma ve ayrılma hâli ekinde ayrıca pekiştirme sıfatlarında görülür:

anamnan: anamdan (23; 585), **ğılıçımnan:** kılıcımdan (23; 602), **artımnan:** ardımdan (7; 177), (19; 574), **artimnan:** ardımdan (3; 16), **adamnan:** adamdan (10; 143), (1; 53), **atamnan:** atamdan (5; 256), (37; 86), **esimne:** aklımda (12; 284), **ğırımnan:** Kırım'dan (17; 23), **dumnur:** dupduru, tertemiz (4; 135).

-nb->-nm- benzeşmesi:

Çok görülmeyen bir durumdur. Bu benzeşme her zaman ard arda gelen iki kelime arasında görülür:

men marmağan: gitmediğim (23; 162), **can merermen:** can veririm (7; 305), **on mirlerden:** on birlerden (9; 14), **on mir:** on bir (19; 308), **taşğın molub:** uyku hâli gelip (37; 91), **oyun mar** (14; 118), **çempiyon moluP:** şampiyon olup (28; 212).

on miñ: on bin (9; 125), (10; 118) örneği, bin kelimesi miñ şeklinde söylendiği için bu benzeşmeye dahil edilemez. biñ kelimesinde, bünyesindeki ñ ünsüzünün etkisiyle uzak benzeşme gerçekleşip b, m'ye dönmüştür.

-ng->-ñ-; -nğ->-ñ- benzeşmesi:

-ğan/-gen sıfat-fiil ve kip ekleri ile -ğa/-ge yönelme hâli ekinde görülen bir benzeşmedir:

geçinñen: öldü, ölmüş (5; 256), **geçinñan:** öldü, ölmüş (5; 621), **buğavlanñan:** bukağılanmış (7; 433), **talpunñanna:** kanat çırpınca (23; 462), **aylanñanna:** dönünce (33; 287), **bugünñe:** bugüne (33; 313).

-mb->-mm- benzeşmesi:

Çok görülmeyen bir durumdur. Bu benzeşme her zaman iki kelime arasında geçer:

yaşım mar: çocuğum var (4; 46), **nizam mar:** nizam var (10; 83), **salam merib:** selam verip (7; 86), **ġatınım mar:** kadınım var (10; 97), **salam merip:** selam verip (7; 528).

-nl->-nn- benzeşmesi:

Zamir n'si almış kelimelerden sonra gelen çokluk ekinde, üçüncü şahıs emir ekinde ve kelime gövdesinde görülür. Yaygın olmayan bir benzeşmedir:

onnar: onlar (39; 24), (8; 30), **tüşmesinner:** düşmesinler 'bir şeye uğramasınlar' (12; 503), **annatáceyin:** anlatacağım (5; 342).

-ml->-mn- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir. Çokluk ekinde görülür:

adamnar: adamlar (1; 39), (10; 111).

-nk->-ññ- benzeşmesi:

Nadir görülen bir hususiyettir:

bıññıı: ilk (26; 73).

-ld->-ll- benzeşmesi:

Nadir görülen bir hadisedir:

gel leP: gel deyip (29; 24).

-ñb->-ñm- benzeşmesi:

Çok görülmeyen bir durumdur. Bu benzeşme her zaman iki kelime arasında geçer:

miñ molur: bin olur (2; 218), **yalañ maş:** çıplak baş (12; 303).

-ñġ->-ññ- benzeşmesi:

Çok görülmeyen bir benzeşmedir:

oññа: ona (7; 351), (25; 14).

-nġ->-ññ- benzeşmesi:

Çok görülmeyen bir durumdur. -ġan sıfat-fiil ekinde ve yönelme hâli ekinde görülür:

oññа: ona=10'a (18; 90), **soññа:** sonra (34; 63), **alışıññan:** değişmiş (19; 24).

-pķ-(-fķ-)>-ġġ- benzeşmesi:

İki aşamalı, tek örneği olan gerileyici bir benzeşmedir:

yuġġa: ince (14; 189).

-ġm->-ññ- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

yaññur: yağmur (5; 412).

-şs->-ss- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

gelin tüssün: gelin kısmet olsun (5; 529).

-zs->-ss- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

yürütmessen: yürütmezsen (23; 96).

Aslında "**bermes:** vermez (7; 224)" ve benzeri örnekleri göz önünde bulundurulursa, z>s yönünde sedasızlaşma görülen Kumuk ağızlarında böyle bir benzeşmeden söz edilemez. Bu örnekte önceden sedasızlaşıp s hâline dönen z ünsüzünün üstüne -se şart eki geldiği için benzeşme varmış gibi görünüyor.

-ġb- (-v̇b-)>-v̇v̇- benzeşmesi:

Tek örneği olan, iki aşamalı bir benzeşmedir:

sav̇ v̇ol etiP: teşekkür edip (8; 163).

-ph->-bb- benzeşmesi:

Pekiştirme sıfatlarında görülen, tek örneği olan bir benzeşmedir:

habbazuv: haphazır (4; 50).

-ķm->-ġġ- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

huġġusu: hükmü (19; 516).

-lġ->-ll- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

ġolġallallar<ġolġa alġanlar: esir almışlar, ele geçirmişler (12; 487).

-mg->-mñ- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir:

gömñen: gömmüş (25; 71), **teĸniķumña:** yüksek okula (16; 25).

-ng->-lg- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

geleğelge: gelecek (yıl) için (15; 10).

-nd->-ñn- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir, -d ile başlayan hâl eklerinde görülür:

esiñne: (onun) aklında (13; 219).

-nb->-mm- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir. Kelime gövdelerinde görülür:

immaşina: omuzuna (113; 145), **gümmeT:** yuvarlak (7; 103), **dommaylar:** komiklik yapanlar (19; 353).

-nn->-ññ- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir. İlgi hâli ile yükleme hâli ekinde görülür:

dağısTañña: Dağıstan'ın (39; 56), **ƅañña:** hanın (14; 129), **dúşmañña:** düşmanın (23; 417).

-nd->-ñn- benzeşmesi:

Nadir görülen bir benzeşmedir. Yönelme hâli ekinde görülür:

dağısTañna: Dağıstan'da (14; 15), **yoğ ekeñ ne:** yokken de (19; 472).

-ng->-ñn- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir. Yönelme hâli ekinde görülür:

maşíñna: arabaya (5; 89).

-ng->-ññ- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir. Yönelme hâli ekinde görülür:

biçeññe: saman yapmak için ot toplamaya (12; 355).

-ṇn->-ññ- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

avlañnı: kırlığın (26; 84).

-md->-nn- benzeşmesi:

Tek örneği olan kalıcı bir benzeşmedir:

enni: şimdi (7; 450), (10; 133), (12; 220), (17; 240), (19; 419), (23; 119).

-mg->-mn- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir. Yönelme hâli ekinde görülür:

kimne: kime (12; 145).

-st->-ss- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

dossu: dostu (9; 181).

-zs->-Ss- benzeşmesi:

Tek örneği olan bir benzeşmedir:

çıġmaSsa: çıkmazsa (19; 460).

Aslında bu durum bir benzeşme değildir. Sedasızlaşması yarım kalan -maz ekinden sonra şart ekinin geldiği bir durumdur. Sedasızlaşmanın sebebi ise şart eki değildir.

-ph->-bb- benzeşmesi:

Pekiştirme sıfatlarında görülen, tek örneği olan bir benzeşmedir:

habbazuv: haphazır (4; 50).

Not: Kumuk ağızlarında -hġ->-hh-; -ḥġ->-hh-; -ḫġ->-ḫḫ-; hn>hh- değişmelerinin görüldüğü özel bir durum görülmektedir. Bu değişmeler, benzeşme olarak görülebilirdi; ancak Hüsemikent, Buklenyurt, Karabudahkent-Konguravul, Targu ve Endirey'de yönelme hâlinde, **allahha:** Allah'a (5; 611), (8; 161), (12; 139), (23; 106), **allaḥha:** Allah'a (33; 160), **bodlyıḫḫa:** Bodlyıh'a (8; 42) ve yükleme hâlinde: **allahhı:** Allah'ı (23; 68) örneklerinde görülen bu durum Endirey'de rastladığımız **atha:** ata (33; 307) ve Töbenkazaniş'te rastladığımız **aşḥa:** yemeğe, yemek için (29; 43) örnekleri ile benzeşme olmadığını göstermektedir.

Yönelme hâlinde hġ>hh; ḥġ>hh; ḫġ>ḫḫ; değişmesini, yükleme hâlinde ise hn>hh değişmesini gördüğümüz bu durumun h ünsüzünün doğurduğu özel bir durum olduğunu anlamaktayız.

UZAK BENZEŞTİRME:

Bazı durumlarda yan yana bulunmayan ünsüzler arasında da benzeşme görülebilir. Bu benzeşmeler kimi zaman yarım kimi zaman tamdır. Bu tür benzeşmelerin örnekleri çok değildir. En çok s>ç değişmesi şeklinde görülür:

çançib: batırıp (4; 161), **çaçmağa:** ekmeye (10; 44), **çaçmağa:** ekmeye (12; 373), **çaçaviz:** ekeriz (15; 10), (19; 97), **çaçılmay:** saçılmaz (19; 94), **çaç:** saç (23; 309), **Çaçına:** saçına (23; 309).

Birkaç alınma kelimede p>m değişmesi şeklinde görülür:

mamuğ: pamuk (5; 49), **semtembırda:** Eylül (14; 58).

Kumuk ağızlarındaki sistemleşmiş b>m değişmelerinde de uzak benzeşme vardır: **munu:** bunu (10; 263), **men:** ben (14; 6), **miñ:** bin (14; 6).

AYKIRILAŞMA

Benzeşmenin tersine bir değişmedir. Boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın olan ünsüzlerden birinin boğumlanma yerini değiştirmesine denir. Bu durum komşu veya aralıklı ünsüzler arasında geçebilir. Bu ses olayı Kumuk ağızlarında fazla görülmez. Kumuk ağızlarında aykırılaşmada en büyük rolü l, r ve n ünsüzleri oynar. Bunların dışında t ve m ünsüzlerinin de boğumlanma yerlerinin değiştiği görülür. l ünsüzü r ve n'ye; r ünsüzü l'ye; n ünsüzü ise l ve r ünsüzüne döner. Bunların dışında t ünsüzü l ve z'ye; m ünsüzü ñ ve b'ye döner:

yırmamağa: şarkı söylemeye (7; 452), **bireklerin:** kollarını (17; 352), **kiriT:** kilit (33; 72), **busrumallığ:** müslümanlık (33; 247), **hüseyirleni:** Hüseyinleri (23; 17), **imk'ar:** imkan (30; 45), **lamaz:**

namaz (33; 109), **oytali**<oytanı: çukuru (14; 176), **ġayrar:** kaynar (29; 54), **elpeli:** Erpeli (25; 27), **inçil:** incir (29; 92), **zarali:** zararı (8; 132), (23; 183), **zaralı:** zararı (19; 589), **zaral:** zarar (23; 101), **zaralġa:** zarara (23; 472), **albaslı:** albastı (23; 275), **k'aġız:** kağıt (9;187), **yıbavda:** yemeli içmeli eğlencede (19; 210), **yañġur:** yağmur (10; 90).

Kumuk ağızlarında, sedasız ünsüzlerden sonraki ünsüzün sedalılaşarak aykırılaşmaya sebep olduğu da görülmektedir:

yasduġlar: yastıklar (5; 404), **kılasda:** sınıfta (3; 4), **ósdúrmáġa:** büyütmeye (4; 61), **asdırġan:** astırmış (10; 263), **esdeliġge:** hatıraya (16; 116), **yurTdan:** yurttan (18; 73), **allahdan:** Allah'tan (23; 243), **äşitdiñ:** duydun mu? (23; 561), **gätdi:** gitti (36; 13), **bitdi:** bitti (13; 94).

niTçağı: ne kadar (5; 227) örneğinde ise iki aşamalı bir durum gözlenmektedir. Bu örnekte önce ünsüz ikizleşmesi oluşur, sonra ikiz ünlülerden birinin boğumlanma yerini değişerek aykırılaşma meydana gelir.

ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Kumuk ağızlarında ünsüz ikizleşmesine oldukça çok rastlanılır. ç ve s ünsüzlerinin ikizleşmesi, "**üççübüz:** üçümüz (8; 38)" örneğinde nadir; "**neççağı:** ne kadar (1; 68), **niççağı:** ne kadar (4; 14)" örneklerinde ise kısmîdir. Bu ünsüzlerin diğer ikizleşme örnekleri ise kalıcı ikizleşmelerdir:

şossahaT: o zaman (12; 202), **buÇÇağı:** bu kadar (30; 107), **bussaaT:** bu zaman (30; 283), **ossaaT:** o zaman (23; 213).

Kalıcı olan bu ikizleşmeler iki kelimeden oluşmakta ve her ağızda yaygın bir şekilde görülmektedir. Diğer kalıcı ikizleşmeler ise şunlardır:

paÇÇanı: hükümdarın (37; 105), **naÇÇas:** pis (19; 611), **naccas:** pis (41; 123), **ġıççıra:** bağırır (19; 586), **ġoççaḳ:** yiğit (25; 19), **aççımağa:** mayalanmaya (35; 144), **aççı:** acı (35; 145), **aÇÇı ġuṿra:** acı kekre (5; 490), **giççi:** küçük (15; 40), **giççisini:** küçüğünü (23; 161), **yessilárí:** sahipleri (5; 50), **kütssen:** yerine getirsen (37; 39), **issi:** sıcak (5; 406).

Türkçe kelimelerde t, T, l, n, ve ñ ünsüzlerinin de ikizleşmeleri yaygındır. Bu ikizleşmelerin ana sebebi de diğerlerinde olduğu gibi vurgudur:

t ve T'nin ikizleşmesi çoğunlukla -tir- fiilden fiil yapma ekinde görülür:

yeTTirsin: ulaştırsın (8; 191), **bittirgen:** bitirmiş (8; 200), **biTTeygennen:** bitirdikten (29; 25), **baTTıraman:** batırırım (30; 409), **bittib:** bitirip (37; 26).

Bu ikizleşmeler kalıcı değildir. Kelime kökünde görülenleri kalıcıdır:

yeTTi: yedi (5; 256), **ġattı:** sert (25; 28).

l'nin ikizleşmesi hem kök hem de gövde de olabilir:

ġartilley: yaşlanıp (10; 107), **tapallıb:** ondan tarafa, ondan sonra (30; 463), **bullay:** böyle (41; 107), **yolluġub:** karşılaşıp (22; 22), **halli:** şimdi (1; 34), **aytıllaġan:** söylenen (19; 533), **allıb:** alıp (30; 280), **ḥilla:** hile (30; 463), **ullu:** ulu (1; 9).

Son iki örnekteki ikizleşme kalıcıdır.

n ve ñ'nin ikizleşmesi birleşik kelimelerde ve kelime kökünde görülebilir:

ğan norunnan: şah damarından (33; 275), **ğaññuruP:** kan vurup (10; 118), **oññarğan:** ondurmuş, onarmış (7; 283).

İkizleşme görülen diğer ünsüzler y, b, P, z, S, v̇, K'dir. Bu ünsüzlerin ikizleşmesi de vurgu nedeni iledir:

v̇ayya: veya (17; 349), **murabba:** reçel (29; 73), **ğuruPPalar:** gruplar (30; 235), **tazza:** temiz (35; 70), **sav̇v̇ar:** sağar (12; 228), **hetS Sat:** hiç bir şey (12; 376), **eKKev̇ünne:** her ikisine (33; 279), **eKKi:** iki (33; 267).

İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ

Kumuk ağızlarında yalnızca alınma kelimelerde görülen bir durumdur. Tekleşmeler l, r, ḥ gibi sızıcı ve t, ḳ, k, d gibi süreksiz ünlülerde görülür:

v̇åla: vallahi (7; 557), **v̇ala:** vallahi (37; 18).

Bu örneklerin haricindeki ünsüz tekleşmeleri kalıcıdır:

abdulmutalim: Abdülmuttalim (10; 74), **abduraḥim:** Abdürrahim (13; 224), **tükengá:** dükkana (13; 210), **tükelleri:** dükkanları (10; 117), **v̇aḥabisTler:** Vahhabîler (12; 269), **haḳımnan:** hakkımdan (17; 7), **haḳın:** hakkını (17; 350), **şárabidin:** Şerafeddin (39; 6), **keren:** kere (5; 28), **bismillahirahmanirraḥim** (41; 59), **haccğa:** hacca (5; 161).

ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

r düşmesi:

Kumuk ağızlarında çokluk ekinden sonra ilgi, yükleme ve yönelme hâli eki gelirse çokluk ekindeki r ünsüzü düşer. Bu durum kaideleşmiştir. Her ağızda bu düşmeye rastlanır; yalnız Başlıkent, Yanıkayakent, Buklenyurt, Halimbegavul, Atlanavul, Targu, Töbenkazaniş, Endirey, Yahsay ve Kızılyurt'ta böyle durumlarda r ünsüzünün düşmediği veya düşme temayülünde olduğu örneklerle az da olsa karşılaşılmaktadır:

erlerni: erlerin (7; 222), **pulaTlarnı:** Polatlardan (7; 61), **ğardaşlarnı:** kardeşlerin (19; 326), **kurslarnı:** kursları (2; 5), **aldakilere:** *öncekilere* (4; 94), **yaşlarnı:** *çocukların* (18; 92), **ğurdaşlarnı:** dostları (19; 461), **úylerni:** evleri (23; 285), **mejgiTlerni:** camilerin (23; 138), **olarnı:** onları (23; 517), **gişilerni:** kişilerin (29; 16), **türKlerni:** Türklerin (30; 116), **işlerni:** işleri (33; 136), **hayvallarnı:** hayvanların (35; 143), **giççilerni:** küçükleri (39; 23), **ullularnı:** büyükleri (39; 23).

r ünsüzünün düşmesinin kaideleştiği örneklerden bazıları şunlardır:

orğallağa: organlara (22; 11), **arablanı:** Arabları (33; 351), **asgerleğe:** askerlere (7; 269), **atalanı:** ataların (19; 145), **yaşlanı:** gençlerin (30; 274), aşlanı (35; 71), **aşlağa:** yemeklere (35; 74), **ayağlanı:** ayakları (23; 129), **şavhallanı:** Kumuk beylerinin (19; 484), **adamlağa:** adamlara (2; 100), **adamlağa:** adamlara (5; 396), **adamlanıki:** adamlarınki (31; 21), **adamlanı** (32; 33), **alanı:** onları (2; 210), **alağa:** onlara (4; 192), **alimleni:** alimleri (33; 93), **canlanı:** canları (14; 192), **bolmayğallağa:** olmayanlara (39; 72).

Bazı alınma ve Türkçe kelimelerde de kelime kökünde r düşmesine rastlanır:

bi yaġġa: bir tarafa (32; 20), **sıpâtsmen:** sporcu (28; 207), **aslan:** arslan (25; 46), **bi yil:** bir yıl (2; 30), **yılavçı:** türkü söyleyen (23; 447).

tur- fiilinin ekleştiği durumlarda da r ünsüzü düşer:

bolubTu: olmuş (2; 179), (5; 56), **atasıdı:** babasıdır (26; 4), **üyretibdi:** öğretmiş (5; 419), **tebdi:** demiş (17; 351), **aşaPdi:** yemiş (5; 536).

y düşmesi:

Kumuk ağızlarında çok görülmeyen bir durumdur . Türkçe kelimelerde sadece ön seste görülür:

ilan: yılan (37; 90), **igiT:** yiğit (7; 551), **üregleri:** yürekleri (19; 199).

Son örneğinin dışındakiler kalıcı düşmelerdir.

Alınma kelimelerde sadece iç ve son seste görülür. Bunların da örneği çok değildir:

hasiyaTlanı: özellikleri (30; 325), **sovet:** sovyet (38; 24), **şıḫ:** din büyüğü (5; 480), **dinepir:** Dinyeper (7; 255), **dinepirni** (7; 266), **kepsiz:** keyifsiz (12; 392), **dakúmentami:** belgesel (329; 102), **küde**<küyde: şekilde (37; 72).

ġ düşmesi:

Yönelme hâli ekinin iyelik eklerinden sonra geldiği hâllerde, hâl ekinin ünsüzünün düşmesi şeklinde kurallaşmıştır:

ataña: atana (7; 78), **atina:** adına (2; 36), **atasına:** atasına (5; 66), **baṿuna:** bağına (19; 575), **adamlarıma:** adamlarıma (19; 419), **aldima:** önüme (7; 62), **alışıṿuña:** değişmesine (14; 26), **anama:** anneme (19; 207), **canıma:** canıma (27; 22), **esime:** aklıma (32; 7), **erina:** erine (5; 53), **ġoluma:** elime (7; 361).

Bazı kelimelerin sonundaki m ve n ünsüzleri sebebiyle, iyelik ekinden sonra geliyormuşcasına yönelme hâli ekindeki ġ ünsüzünün düştüğü görülür:

cáhenneme: cehenneme (23; 122), **ulana:** oğlana (5; 599).

Yanıkayakent'te tek bir örnekte, yönelme hâli ekinden önce gelen çokluk ekindeki r ünsüzünün kaideleşme gereği düşmesi gerekirken düşmeyip, yönelme hâlinin ünsüzünün düştüğü görülmektedir:

aldakilere: öncekilere (4; 94).

Yönelme hâli ekinin "için" fonksiyonunda olduğu durumlarda da ġ düşmesi görülür. Bu düşmede de yönelme hâli eki n ünsüzünden sonra gelmiştir:

bolaġana: olduğu için (2; 42), **bolmaġana:** olmadığı için (22; 57), **getgene:** gittiği için (22; 101).

Yahsay'da görülen tek bir örnekte, aitlik ekinden sonra gelen yönelme hâli ekindeki ġ düşmüştür:

bizinkine: bizimkine (35; 80).

Töbencüngütey'de örnekte Eski Türkçe'deki -aġu/egü ekinden sonra da yönelme hâli ekinde ġ ünsüzünün düştüğü görülür:

bireṿa: birine (10; 107).

Yönelme hâli eki ünsüzünün düştüğü diğer örnekler şunlardır:

yıla: yıla (22; 65), **baã:** bana (19; 221).

Bazı durumlarda -ġan/-gen sıfat-fiil eklerinde de ġ düşmesi gözlenmektedir:

ġıyın alan: eziyet çeken (7; 350), **ġoşulan:** katılan (9; 25), **aytılan** (1; 58), (9; 379), **áytán:** söylemiş (19; 236), **aKan:** akan (27; 28), **bolannı:** olduğu (5; 606), **ġoluma ġalan:** elime kalan (7; 361).

Dağıstan'ın güney bölgelerinde Karabudahkent, Buklenyurt ve Atlanavul'da Oğuzca'nın etkisi sayabileceğimiz son seste ġ düşmesi birkaç örnekte görülür:

ġuyunu: kuyuyu (12; 226), **ari:** öte (7; 484), **ullularıbız:** büyüklerimiz (19; 238).

Bazı kelimelerde iç ses durumundaki ġ ünsüzünün de düştüğü görülmektedir:

ġısa: kısa (7;27), **ulannı:** oğlanın (9; 117), **buday**<budgay**:** buğday (35; 108).

Kelime birleşmesi nedeni ile **ġızardaşlar:** kız kardeşler (8; 228) kelimesinde kalıcı olarak ġ düşmesi görülür.

g düşmesi:

Oğuzca'nın etkisi olarak Karabudahkent- Heli ve Targu'da "**ölü:** ölü (14; 82), (23; 237), **ölüsü:** ölüsü (23; 237)" örneklerinde son seste görülür. "**ine:** iğne (26; 34)" örneğinde ise kalıcı olarak iç seste g düşmesi görülmektedir.

h düşmesi:

Bütün Kumuk ağızlarında; "**asab:** ashap (23; 579), **ali:** şimdi (7; 18)" örneği dışında son seste görülen bir ünsüz düşmesidir. Sadece alınma kelimelerde gerçekleştiği için örneği çok değildir:

hayrulla: Hayrullah (7; 59), **minetulla:** Minnetullah (5; 7), **barakalla:** teşekkürler (12; 520), **abdulla beK:** Abdullah Bek (10; 92), **abdullayev:** Abdullahev (41; 33), **bismilla:** bismillah (7; 360), **nabiyulla:** Nebiyullah (16; 46).

m düşmesi:

Alınma kelimelerde nadir olarak görülen bir ünsüz düşmesidir:

inşallahú ale: İnşallah (30; 367), noyabırnı: kasımın (30; 171).

Türkçe bir kelimede de söyleyiş kusuru olarak görülür:

tepe: tepmeye (17; 241).

n düşmesi:

Birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerine yönelme hâli eki gelince kelime kökünde kalıcı olarak n düşmesi görülür:

mağa: bana (5; 486), **sağa:** sana (12; 140), **baã:** bana (19; 221).

"için" edatındaki n ünsüzü Buklenyurt Karabudahkent-Konguravul ve Bamma'yurt'ta ilgi hâli ekinden sonra gelirse bazen düşer:

onuçu: onun için (7; 155), **onúçũ:** onun için (12; 312), **onuñ uçu:** onun için (41; 26).

-ɣan/-gen sıfat-fiil ekindeki n ünsüzü Atlanavul ve Bamma'yurt'ta bazen düşer:

alışıññа: değişmiş (19; 23), **biTKe:** biten (41; 71).

Not: Kumuk ağızlarında **onçağı:** o kadar (17; 91) örneğinde olduğu gibi mevcut bulunan zamir n'si bazı işaret ve şahıs zamirlerinde görülmez. Bu zamir n'lerinin görülmemesini ünsüz düşmesi olarak düşünmemek gerekir. Burada zamir n'sinin kullanımını Oğuzca'nın etkisi olarak görmek daha doğrudur:

şolar: şunlar (1; 8), **olar:** onlar (5; 329), **bular:** bunlar (17; 91).

s düşmesi:

Tek bir kelimede görülmesine rağmen kalıcı bir düşmedir:

meçeT: mescit (40; 43).

l düşmesi:

Nadir görülen bir düşmedir. Türkiye Türkçesindeki ise edatı Kumuklarda bol- fiili ile türetilir (er- fiili ile türetilen ise edatı da nadiren görülmektedir). Bu türetilen edattaki l ünsüzü kalıcı olarak düşmüştür:

bısa: ise (5; 342), **busa:** ise (5; 352), (19; 96), **mısa:** ise (30; 390).

İç ve son seste de l düşmesine rastlanmaktadır. Bu durumdaki ünsüz düşmeleri kalıcı değildir:

nası: nasıl (5; 415), **arsan alı:** Arslan Ali (38; 101), **bile bise edi:** bilebilse idi (26; 35), **çömeK:** çömlek (29; 193), **bosadı:** olsaydı (41; 88).

ķ düşmesi:

Tek örneği vardır. Söyleyiş kusuru olarak görülür:

ġollarım oyub: ellerimi koyup (17; 241).

b>v̇ düşmesi:

Nadir görülen bir durumdur. Eski Türkçe'deki b ünsüzü önce v̇'ye dönmüş sonra düşmüştür. Kalıcı bir düşme değildir. Buklenyurt, Töbencüngütey, Karabudahkent-Heli'de görülür:

suġara: sular (10; 88), **su:** su (14; 32), **suluġlar:** suluklar (7; 265).

t düşmesi:

"ús bolub: üstün olup (10; 197)" örneği haricinde alınma kelimelerde görülür. Çok nadir bir düşmedir:

taḫTan: tahttan (19; 21), **anarşisler:** anarşistler (33; 98), **nap:** petrol (40; 85), **dos:** dost (9; 89), (14; 104), **faşis:** faşist (12; 486), **ġas etKen:** niyet etmiş (10; 24).

b, p, P düşmesi:

Nadir görülen bir ünsüz düşmesidir. **"deriz:** deriz (12; 173)" örneği haricinde birleşik fiillerde görülür. İlk fiile bağlı -p zarf-fiil ekinin düşmesi ile oluşur. -p zarf fiilindeki ünsüz düşmeleri yalnızca Karabudahkent-Konguravul, Atlanavul, Boynak, Kızılyurt-Yanısultanyurt'ta görülür:

alı Kelgen: alıp gelmiş, almış (19; 195), **alı bara:** alıp gider, alır (19; 289), **alı gelgen:** alıp gelmiş, almış (24; 19), **alı Koya:** alıp kor, alır (37; 50) **alı Kelemen:** alıp gelirim (38; 94), **ġaytı Keli:** dönüp gelir, döner (12; 84), **bolu Kala:** olur (19; 442), **boluKallı:** olup kalır, oldu (19; 444).

ÜNSÜZ TÜREMELERİ

y türemesi:

Kumuk ağızlarında oldukça çok ve kalıcı olarak görülen bir türemedir. Ön, iç ve son seste görülür. Ön seste görülen türemeler hem Türkçe hem de alınma kelimelerde görülmektedir:

yıraġ: uzak (5; 392), (38; 65), **yib:** ip (14; 188), **yibeg: ipek** (9; 292), **yüzümnü:** üzümü (4; 57), **yüzüm:** üzüm (17; 80), **yırlar:** türküler (7; 21), **yılaybız:** ağlarız (23; 59), **yesir:** esir (17; 333), **yereʋan:** Erivan (33; 398).

"**yoʋropada:** Avrupa'da (26; 68)" kelimesinde bir türemeden ziyade kelimenin alındığı dildeki asıl şeklinin korunması görülmektedir

Alınma kelimelerde çift ünlü bulunan kelimelerde iki ünlü arasında iç seste y türemesi görülür:

sayid alim paşayev (31; 10), **ismeyil** (10; 81), **cabrayil** (23; 223), **malayıġnı** (23; 223), **ismayil** (40; 25).

er- fiili ile yapılan isim çekimleri ile bu fiille yapılan birleşik fiil çekimlerde bazı ses hadiseleri sonucu y türemesine rastlanır:

oḫuta ydi: okuturdu (3; 13), **gişiyidi:** kişiydi (3; 21).

Kimi alınma ve Türkçe kelimelerde kalıcı olarak son seste y türemesi görülmektedir:

hasay: hasan (20; 17), **abay ġatın:** düğün alayının başındaki kadın (19; 427), **aġayni:** ağabeyi (5; 500), **anayġíz:** Anakız (5 512), **ḫuday:** Hüda (12; 402), **töreyibizni:** töremizi (23; 109), **endirey:**<Enderî (33; 398).

Son örnekteki türeme uzun i ünlüsünün etkisi ile olmuştur.

turay: durur (17; 253) örneğindeki y ünsüzü aslında bir ünlü türemesi olmayıp Kumuk ağızlarında çokça kullanılan kuvvetlendirme fonksiyonundaki -a- fiilden fiil yapma ekinden sonra geniş zaman ekinin kullanılmasıdır.

"y" türemesinin görüldüğü diğer örnekler şunlardır:

hayvar: imdat (20; 6), **nayın:** neyini (19; 236).

ḥ türemesi:

Daha çok ön türeme olarak Türkçe, nadiren de alınma kelimelerde görülür:

ḥalmuT: armut (10; 160), **ḥonnan:** ondan (5; 513), **ḥakıl:** akıl (23; 70), **ḥayva:** ayva (29; 87), **ḥona:** ona (35; 78), **ḥavluda:** avluda (33; 63), **ḥaşığ:** aşık oyunu (14; 169).

Alınma kelimelerde iç ve son ses türemesi olarak da görülür:

balaḥnı: belayı (12; 552), **bussaḥaT:** bu zaman (12; 284), **şiḥru:** şiir (9; 359), **saḥat:** saat (29; 145).

h türemesi:

ḥ türemesi ile aynı özelliklerde türeme görülür:

hona: ona (35; 51), **sahaT:** saat (19; 385), **hu:** o (5; 60), **húnçakı:** o kadar (7; 703), **bussahaT:** bu zaman (5; 684).

ḫ türemesi:

Yalnızca ön türeme olarak hem Türkçe hem de alınma kelimelerde görülür:

ḫakıllı: akıllı (7; 691), **ḫalmurT:** armut (29; 111), **ḫızdan:** izden (18; 128), **ḫaşıġ:** aşık (19; 491), **ḫarakısı:** rakısı (19; 453), **ḫarmut:** armut (17; 79).

b, P, p, türemesi:

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yalnızca pekiştirme sıfatlarında görülen bir türemedir:

yePyeñil: haphafif (23; 286), **saPsari:** sapsarı (4; 137), **tabtaza:** tertemiz (26; 34), **yabyañız:** yapayalnız (7; 8), **pabparaḫaT:** en rahat (12; 220), **teb teğiş:** dümdüz (12; 214), **TübbetüSge:** düpedüz (17; 43), **ġapġara:** kapkara (28; 97), **ġubġuru:** kapkara (38; 91), **ḫabbazuv:** haphazır (4; 50).

m türemesi:

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yalnızca pekiştirme sıfatlarında görülen bir türemedir:

az maz: az maz (23; 137), (25; 64).

v türemesi:

Nadir görülen bir türemedir. Alınma kelimelerde iki ünlü arasında türer:

duvannı: duanı (30; 244).

Türkçe kelimelerde nadiren iç ve son seste görülür:

avçub: soyup (5; 422), **aġav:** ağabey (38; 86), **öyüvüñ:** evinin (19; 215).

ğ türemesi:

Alınma birkaç kelimede görülmektedir:

taypağın: tayfanın (23; 290), **doğasin na:** duasını da (5; 191).

ġ türemesi:

Nadir görülen bir türemedir: Türkçe kelimelerde yalnızca "**turġub:** kalkıp (19; 317), **aytılġar:** söylenir (17; 269)" örneklerinde görülür. Bu örneklerde ġ ünsüzünün fiilden fiil yapma eki olarak düşünülmesi de -bizdeki görükmek örneğinde olduğu gibi- mümkündür; ancak burada türeme olması daha muhtemeldir. "**suv̇ġar:** sula (22; 40)" örneğinde de ġ türemesi varmış gibi görünse de bu kelimenin Eski Türkçe'de hem suv̇ġar hem de suv̇ar şekli bulunmaktadır.

g türemesi:

Tek bir kelimede görülen türemedir:

mejginT: mescit (5; 659).

v̇ türemesi:

Son ses olarak nadir görülen bir türemedir: **aġav̇:** ağabey (22; 25), (10; 80), **alaşasúv̇:** kısası (8; 9), **v̇ayav̇:** veya (7; 666).

t, T türemesi:

En çok et- fiilinden önce gelen isimlerin sonunda görülür:

mecT et: kılıç yap (28; 220), **başt etib:** baş koyup (27; 33), **ġoşt etib:** çadır kurup (7; 424), (17; 226), **aş tetib:** yemek yapıp (17; 228).

Alınma kelimelerde, son sesi a veya e ünlüsü olan özel isimlerin sonunda da görülür:

hamzaT: Hamza (1; 31), **zuleyhaTnı:** Züleyha'nın (11; 14), **raysanaT** (11; 13), **ayşeTğa:** Ayşe'ye (23; 20), **marcanaT:** Mercane (5; 302).

Tek bir örnekte de pekiştirme sıfatında görülür:

yaTyañlız: yapayalnız (19; 579).

Bazı kelimeler alındığı dildeki şekliyle söylendiği için t türemesi varmış gibi görünür; ancak bu kelimeler aslını muhafaza etmektedir. Türeme değildir:

natsanalniy: millî (35; 75), **naTsanalis:** milliyetçi (40; 13).

r türemesi:

Nadir görülen bir türemedir:

ḫalmurT: armut (29; 111), **arçuluP:** soyulup (23; 595).

Bir örnekte de kelime alındığı dildeki şekliyle söylendiği için türeme varmış gibi görünür:

argenturaları: ajan (30; 62).

n türemesi:

Nadir görülen bir türemedir. Çoğunlukla zarf görevi yapan kelimelerde ve son ses türemesi olarak görülür. İsimlerde görülen türeme iç ses türemesidir:

eKKeren: iki kere (33; 192), **ġalmaylin:** kalmadan (1; 27), **haylen:** hayli (7; 299), **masalan:** mesela (12; 154), **mejginT:** mescit (5; 659).

Bu türemenin daha ziyade zarf fonksiyonundaki kelimelerden sonra gelmesi dikkat çekicidir.

I türemesi:

Metnimizde iki kelimede rastladığımız "I" türemesi bu örneklerde kalıcı bir türeme şeklindedir:

gaytı gerli: gerisin geri (39; 31), **götüyerli:** gerisin geri (33; 25), **götün gerlé:** gerisin geri (19; 481), **berli:** beri (14; 47), **merli:** beri (22; 106).

YER DEĞİŞTİRME

Kumuk ağızlarında çok nadir olarak görülen bir ses olayıdır:

azbarġa: avluya (5; 403), **azvarınna:** avlusunda (19; 304), **azvardan:** avludan (19; 318), **egsi:** eski (18; 122), (26; 10), **yañġur:** yağmur (18; 122), **ḫababisler:** Vahhabiler (23; 14), **eşKi:** ekşi (7; 151), **maḫşır:** meşhur (33; 355), **maḫşur:** meşhur (33; 316), **samırsaK:** sarımsak (35; 126), **nalaT:** lanet (7; 108), **terbene:** davranır (7; 556), **yabyañlız:** yapyalnız (7;8), **yañlız:** yalnız (19; 467).

HECE DÜŞMESİ

Birbirine benzeyen komşu ses gruplarından birinin düşmesiyle meydana gelen ses olayına denir. Bu durum Kumuk ağızlarında ilgi çekici bir

bölümü oluşturur. Bütün ağızlarda çokluk ekinden önce gelen -lı/-li isimden isim yapma eki düşmektedir:

azerbaycallar: Azerbaycanlılar (30; 115), **haşşalar:** haşşalılar (5; 671), **irallar:** İranlılar (30; 4), **endireyler:** Endireyliler (33; 216), **tabasarallar:** Tabasaranlar (15; 35).

Töbenkazaniş'te bulan edatı n, m ve ñ ünsüzleri ile biten bir kelimeden sonra gelirse ilk hecesi düşer:

bizimlen: bizimle (30; 70), (30; 367), **bizimlán:** bizimle (30; 460), **sizinlen:** sizinle (30; 282).

Töbenkazaniş'te başka bir kaynak şahısta ɡ**olɡan**<gol bulan**:** el ile (28; 205) örneğinde görülen aynı düşme şahsî söyleyiş kusuru olmalıdır.

Töbencüngütey'de karşılaştığımız **barisiylan:** bütünüyle (10; 28) örneğinde de hece düşmesi görülmektedir.

Hece düşmesinin diğer örnekleri şunlardır:

arTan: ardından (28; 96), **aşTan:** açlıktan (30; 302), **bittim:** bitirdim (2; 7), **on uçun:** onun için (10; 93).

HECE KAYNAŞMASI

Hece kaynaşması, düşmeye ve aşınmaya meyilli ünsüzlerin yanlarındaki ünlülerle birlikte düşerek hece sayısını azaltmasıdır. Bu ses olayı bir çeşit hece düşmesidir. Kumuk ağızlarında en bariz şekilde mastar ekinden sonra gelen yönelme hâli ekinin mastar ekiyle kaynaşmasında görülür. Bu şekildeki kaynaşmaya her bölgede rastlanılmaktadır. Bu durumda çoğu zaman mastar ekinin ünlüsü kısmen uzar:

aytma: söylemeye (16; 114), **ğaytma:** dönmeye (19; 547), **ğurma:** kurmaya (30; 235), **çakırma:** çağırmaya (33; 64), **başlama:** başlamaya (41; 4), **barma:** gitmeye (41; 27), **eTme:** yapmaya (41; 30), **gelme:** gelmeye (1; 65), **geTme:** gitmeye (5; 395).

Mastar ekiyle sonrasında gelen yükleme hâli eki Kızılyurt-Yanısultanyurt ve Karabudahkent-Heli'de kaynaşmaya uğramıştır:

etme süyesin: yapmayı istersen (38; 138), **aşama süyemen:** yemeyi isterim (38; 139), **bitirma:** bitirmeyi (14; 44).

ğ ve h ünsüzlerinin aşınması ile de hece kaynaşmasına rastlanılmaktadır:

yirma: yirmi (41; 85), **batırın:** yiğidin (7; 105), **ẏala:** vallahi (37; 18).

ñ ünsüzünün aşınmasıyla da ikinci çokluk şahıs eki ile ikinci çokluk şahıs iyelik ekinde hece kaynaşması görülür:

erişasız: tartışıyorsunuz (13; 114), **beş namaz ğılarsız:** beş namazı kılarsınız (23; 608), **cenneTlege barırsız:** cennetlere gidersiniz (23; 609), **dinlemeysiz:** dinlemezsiniz (26; 172), **nökerligiz:** vezirliğinizi (7; 519).

SONUÇ

Kumukların tarihi, menşei, dili ve edebiyatı hakkında çalışmamızın giriş bölümünde kısaca bilgi vermiştik. Kumuk ağızlarının incelenmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar, çalışmamızın "Giriş" bölümünde yaptığımız alıntılarla genellikle paralellik göstermektedir. Bu bilgilerden başlıcası Kumukçanın Kıpçak ve Oğuz Türkçesinin özelliklerini göstermesidir. Bu dil özellikleri, temelde Kıpçak özellikleri olduğu hâlde, Oğuz grubu Türk dilinin etkisiyle ağızlarda Oğuz özellikleri ortaya çıkmıştır.

Dillerin, dolayısıyla ağızların aslî şekillerine bağlılığı veya değişime uğramalarında en etkili araç yazı dilidir. Yazı dilinin konuşulan ağızdan farklı bir ağza dayanması, yazı dili hâline gelmeyen ağızlarda yazı dilini oluşturan ağza benzeme veya yazı dili ağzı ile ortak olan özelliklerin korunması ile sonuçlanır.

Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılda Oğuz ağzı ile Kıpçak ağzını aynı kategoride sınıflandırmıştır. Tarihî dönem içerisinde Oğuzlar kendi yazı dillerini oluşturmuşlar, Kıpçaklar ise Türklerin silsile hâlinde kullanmış oldukları yazı dili olan Göktürk-Uygur-Karahanlı-Harezm-Çağatay yazı dilini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu şekilde Oğuz ile Kıpçak Türkçesinin yazı dillerinin farklılaşması, 11. yüzyılda ortak olan pek çok özelliğin farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un Türklerin en batıda yaşayanları olarak belirttiği Kumukların ağızlarında ise bu farklılaşma diğer Kıpçak ağızlarına göre daha azdır. Bir başka deyişle Oğuzca ile ortak özellikleri diğer Kıpçak şivelerine göre daha fazladır. Bu bakımdan aşağıda belli başlı özelliklerini ve birbirinden ayrılan yönlerini maddeler hâlinde vereceğimiz Kumuk ağızları, Oğuzca ile farklılaşmaların nispeten daha fazla olduğu diğer Kıpçak şiveleri arasında bir geçiş ağzı olması bakımından ayrı bir önem kazanmaktadır.

Kumuk ağızları üzerine yapılan çalışmalarla Kumukça üzerinde çeşitli sınıflandırmalar yapıldığını "Giriş" bölümünde bahsetmiştik. Bu tasniflerden

en kapsamlı olanı N.H. Ölmesov'un 1997 yılında yaptığı sınıflandırmadır. N.H. Ölmesov Kumuk ağızlarını beş gruba ayırmaktadır:

1) Kaytak Grubu (Alhocakent, Başlıkent, Kayakent, Tümen, Ullubiyavul, Hüsemikent, Ötamış, Yanısultanyurt),

2) Podgornogo Grubu (Buklenyurt, Gelinskiy, Cüngütey, Dörgeli, Kakaşura, Karabudahkent, Paravul),

3) Buynak Grubu (Buynak, Kazanış, İşgartı, Targu, Erpeli),

4) Hasavyurt Grubu (Babayurt, Hasavyurt),

5) Terski Grubu (Bamma'yurt, Boraganavul, Kızılyar).

Diğer araştırmalarda Kumuk ağızları üç gruba ayrılmıştır. Edebî dili teşkil eden ağız ise kimi araştırmalarda Hasavyurt ağzına,[1] kimi araştırmalarda Buynak ağzına[2] dayandırılmıştır. Bazı araştırmalarda ise Hasavyurt ve Buynak ağzının edebî dile temel olduğu[3] belirtilmiştir. Buradan anlaşıldığına göre Kumuk ağızlarının önceki sınıflandırılmalarında gruplar arasındaki farklılıklar bariz değildir. Bu bakımdan araştırmacılar arasında edebî dilin hangi ağza dayandığı hakkında görüş birliği yoktur. Bizim metinler üzerinden yaptığımız incelemeye göre Kumuk ağızlarını iki ana gruba ayırmak gerekmektedir. Bu grupları adlandırırken yönlere göre adlandırmayı uygun bulduk. Buna göre Ölmesov'un Kaytak ve Podgornogo adını verdiği grupları "Güney Ana Grubu" adı altında; Buynak, Hasavyurt ve Terski adını verdiği grupları da "Kuzey Ana Grubu" adı altında birleştirmek gerekir.

Bu sınıflandırmaya göre; Başlıkent, Yanıkayakent, Hüsemikent, Haşa ile Buklenyurt, Töbencüngütey, Karabudahkent (Konguravul, Kakuşa, Heli, Boynak), Halimbegavul ve Atlanavul güney ağızlarını teşkil eder. Güney ağızları iki alt gruptan oluşmaktadır.

1. alt grup; Başlıkent, Yanıkayakent, Hüsemikent, Haşa ağızlarından meydana gelmektedir.

---

[1] Hasan Eren, "Kumuk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, Cilt 22, Ankara 1975, s. 350.
[2] Talat Tekin, Türk Dilleri, İstanbul 1999, s. 115.
[3] Shirin Akiner, Sovyet Müslümanları, İstanbul 1995, s. 131.

2. alt grup; Buklenyurt, Töbencüngütey, Karabudahkent (Konguravul, Kakuşa, Heli, Boynak), Halimbegavul ve Atlanavul ağızlarından oluşmaktadır. İkinci grup kuzey ağızları ile geçiş ağzı özelliğini taşımaktadır.

Kuzey ağızlarını; Kapirkumuk, Erpeli, Targu, Buynak, Korkmazkale, Örkazaniş, Töbenkazaniş, Kumturhali, Endirey, Yahsay, Hasavyurt, Kızılyurt, Kızılyurt (Yanısultanyurt) ve Bamma'yurt ağızlarından oluşturmaktadır. Kuzey ağızlarının üç alt grubu vardır.

1. alt grup; Kapirkumuk, Erpeli, Targu, Buynak, Korkmazkale, Örkazaniş, Töbenkazaniş ve Kumturhali ağızlarından meydana gelmiştir. Bu grupta yer alan Targu ağzı, kendine has bazı özellikleri ile dikkat çekmektedir. Ayrıca güney ağızları ile kuzey ağızları arasında geçiş ağzı özelliği de göstermektedir.

2. alt grup; Endirey, Yahsay, Hasavyurt, Kızılyurt, Kızılyurt (Yanısultanyurt) ağızlarından oluşmaktadır. Yahsay ağzı, güney ağızları ile geçiş ağzı özelliği göstermektedir.

3. alt grup; Bamma'yurt ve komşu yerleşim birimlerinden teşekkül etmiştir.

Genel Özellikler:

1) Kumuk ağızlarında çeşitli sebeplere bağlı olarak uzun ünlülere rastlanmaktadır. Türkçe'nin aslî uzun ünlülerinin bulunduğu kelimelerin pek çoğu Kumuk ağızlarında da uzun ünlülü olarak görülmektedir. Ana Türkçedeki aslî uzun ünlülerin kullanıldığı yerler daha çok Buklenyurt, Boynak, Yanıkayakent, Haşa, Targu, Atlanavul, Halimbegavul, Töbencüngütey, Hüsemikent, Erpeli, Örkazaniş, Karabudahkent (Konguravul, Heli) ve Bamma'yurt'tur.

2) Ana Türkçe'de uzun ünlü olan é ve e ünlüsü, ä (açık e) ünlüsüne sistemli bir şekilde dönmüştür. Ünlü, Ana Türkçedeki uzunluğunu bu şekilde

yansıtmaktadır; ancak bu ünlüler uzun olarak söylenmezler: Kätsin "gitsin", äkinci, äkinni, äkişer "ikişer", äkkisini, ägiz "ikiz".

3) Talat Tekin, Polivanov'a[4] dayanarak; Kuzey Kumuk lehçesi için genel Tükçedeki uzun ö ve o ünlülerinin burada ü ve u olduğunu; kısa ö ve o ünlülerinin ise değişmeden kaldığını söyler[5]. Bizim tespitlerimizde de orta ve kuzey bölgelerinde Ana Türkçe'de aslî uzun olan ö ünlüsü ü'ye, o ünlüsü u'ya dönmüştür: üyreddi "öğretti", usseydim "büyüseydim", bulabıS "oluruz, bulğan "olan", yüreygen "yürüyen". Bizim tasnifimize göre kuzey ve orta bölgeleri aynı ağız içerisinde; ancak farklı alt gruplarda gösterilmiştir.

4) Kısa ünlüler, dar ünlülerin yanı sıra a, e gibi geniş ünlülerde de görülür. Orta hecelerdeki kısa ünlüler ünlü düşmesinin, bazen de ünlü türemesinin ara safhası olarak karşımıza çıkar. Ulamalar nedeni ile orta hece durumuna düşen er- fiilinin ünlüsü de Kızılyurt ve Töbencüngütey'de kısalmıştır.

Türkçe kelimelerde, yanında ş, ç, r, l ünsüzlerinin bulunduğu i, ü ünlülerinde; Buklenyurt, Atlanavul, Töbenkazaniş, Buynak, Yahsay, Targu, Kızılyurt'ta da kısalmalar görülmektedir.

5) Targu'da, İlk hecesinde ö ünlüsü bulunan kelimelerin sonraki hecelerinde g sesi bulunuyorsa bu sesin bulunduğu hece içerisindeki e ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülür: ölgẽn "ölmüş", görgẽn "görmüş", öltürgẽnçe "öldürünce".

Yuvarlaklaşmış ẽ ünlüsü Halimbegavul ve Yahsay'da dudak ünlülerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır: tẽvüP "tepip", segizẽvü "sekizi".

---

[4] Ye. D. Polivanov, "K voprosu ob obsçe-turetskoy dolgote glasnoh" Byulleten I-go sredne-aziatskogo gosudarstvennogo universiteta, No.6 (Nisan 1924, Taşkent), s. 157.
[5] Talat Tekin, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara 1975, s. 20.

6) Türkçe kelimelerde ikiz ünlülere Atlanavul'da görülen baa̮ "bana" örneğinin dışında rastlanmaz.

7) Türkçe kelimelerde yuvarlak ünlülerdeki (o,ö>u,ü değişmesinin ara merhalesi) daralma eğilimi; Buklenyurt, Karabudahkent-Heli, Kumturhali, Örkazaniş, Erpeli, Töbenkazaniş, Boynak, Bamma'yurt, Başlıkent, Atlanavul'da görülmektedir: bȯlabız "oluruz", ȯ "o", ȯlay "öyle", ȯlar "onlar", bȯlg̱an "olan, olmuş".

8) Türkçe kelimelerde düz ünlülerdeki (a>ı değişmesinin ara merhalesi) daralma eğilimi; Karabudahkent-Konguravul, Halimbegavul, Buynak, Töbenkazaniş, Hüsemikent, Kızılyurt-Yanısultanyurt'ta görülür.

Bütün bölgelerde açık e ile söylenen ékki "iki" kelimesi Hüsemikent, Başlıkent ve Atlanavul'da; éşite "işitir" kelimesi de Targu da kapalı e "é" ile söylenmektedir.

9) Eski Türkçe'deki i'den gelişen é ünlüsüne; Yanıkayakent, Hüsemikent, Buklenyurt, Atlanavul'da rastlıyoruz: né<ni "ne", gemé<kemi "gemi", nétesen "ne yapıyorsun", Téb<tip "diye".

10) Kumuk ağızlarında sistemli bir şekilde k, g seslerinin yanındaki ö, ü, e ünlülerinde kalınlaşma görülmektedir. Bu ünlülerin kalınlaşmasında sistemleşmemiş olmakla birlikte s, z, r, l, h, t seslerinin de etkisi vardır. Bu ünlülerde görülen kalınlaşma, kendilerinin kalınlaşmasına neden olan ünsüzleri de kalınlaştırmaktadır: g̱ógúrçüller "güvercinler", g̱óbúg̱ "köpük", g̱óma "gömer", ósdúrmág̱a "büyütmeye", óg̱úz "öküz", húk̲úmaT "hükümet", cáhenneme "cehenneme", biyig̱ánná "dans edince".

11) å ünlüsüne, Türkçe kelimelerde sistemleşmiş bir şekilde Hüsemikent doğumlu Haşa'da oturan kaynak şahısta rastlanmaktadır: şånnan "şundan", ålağa "onlara".

Bu ünlüye, Türkçe kelimelerde; Targu, Karabudahkent-Konguravul, Endirey-Yanıendirey, Başlıkent, Buynaks, Buklenyurt'ta da Hüsemikent'teki gibi sistemleşmemiş olmasına rağmen rastlanmaktadır: åleyse "öyleyse", ånnan "ondan".

12) Kalınlık-incelik uyumu genellikle sağlamdır. Ancak kimi eklerin kalın, kimi eklerin de ince sıradan olanlarının tercih edilmesi uyumun bozulmasında başlıca etkendir. Uyumsuzluk oluşturan ince sıradan eklerin kalın sıradan köklere getirilmesi daha çok güney ağızlarında görülmektedir. Başlıkent'te görülmeye başlanan bu uyumsuzluk Karabudahkent ve köylerinin arasında kalan bölgelerde daha çoktur.

Kalın sıradan tercih edilen ekler: -ğa/-a yönelme ve -dan ayrılma hâli eki, -lar çokluk eki, -mak, -ma ve -v/-v mastar eki, -la isimden fiil yapma eki, -lık isimden isim yapma eki, -ma olumsuzluk eki, -cak/ -acak gelecek zaman eki (Hüsemikent'teki tek örnek haricinde), -a geniş zaman eki, -ğan sıfat fiil ve kip eki, -ağan/-yğan sıfat-fiil eki, -acak/-cak sıfat- fiil ekleridir.

İnce sıradan ekler: çokluk birinci ve ikinci şahıs eki, teklik birinci ve üçüncü şahıs emir eki, -ki aitlik eki, teklik ikinci şahıs eki, -l- fiilden fiil yapma eki, -dir kuvvetlendirme ve ihtimal eki, -dir- fiilden fiil yapma eki, -li isimden isim yapma eki, soru ekinden sonra gelen acaba anlamındaki -ki eki, -di görülen geçmiş zaman eki, -ken zarf-fiil eki, emir ve şart çekiminde kullanılan çokluk ikinci şahıs eki, teklik ikinci şahıs iyelik eki, ilgi ve yükleme hâli eki, üçüncü şahıs iyelik eki, çokluk birinci şahıs iyelik eki'dir.

Bunların dışında; öğrenilen geçmiş zamanın üçüncü şahıs çekiminde, öğrenilen geçmiş zamanın hikâye çekiminde, geniş zamanın hikâyesinde, -p zarf-fiil ekinin ve öğrenilen geçmiş zaman eki -p'nin yardımcı ünlüsünde, teklik birinci şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsünde tercih edilen ince sıradan ünlüler kalınlık incelik uyumunu bozmaktadır.

Bazı eklerin hem kalın hem ince sıradan olanları farklı sıradan kelimeler üzerine gelerek kalınlık incelik uyumunu bozmaktadır. Bu ekler: bulunma hâli eki, teklik birinci şahıs eki, çokluk birinci şahıs emir eki ve isim çekimlerinde kullanılan eklerdir.

13) Bütün Kumuk ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu düzleşme yönünde görülmektedir ve çok sağlam bir yapıya sahiptir. Bazı kelimeler, içlerinde dudak ünsüzü olmasına rağmen aslî şekillerini bozarak düzleşmişlerdir: temir "demir" yağmir "yağmur".

Düzlük-yuvarlaklık uyumu kök veya gövdelerinde dudak ünsüzleri bulunan kelimelerde sistemli bir şekilde bozulmaktadır: bezüv "süs", almaşuvlar "değişimler", davsuz "savaşsız", aburu "değeri".

14) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ünlülerdeki yuvarlaklaşma oldukça yaygındır: es tavuP "aklına gelip", gelüb "gelip", ğatıbuzda "huzurumuzda".

15) Kumuk ağızlarında, Arapça'dan alınma kelimelerde diğer Türk şivelerinden farklı olarak sonda ünlü türemesine rastlanmaktadır. Bu durum Kumuk Türkçesi için karakteristik bir özelliktir: zikru "zikir", huKmusu "hüküm", ahlüler "aileler" ilmu "ilim".

16) Çokluk birinci şahıs iyelik eki; Boynak, Atlanavul, Korkmazkale, Yahsay ve Bamma'yurt'ta -buz, -büz şekline girmiştir: tavuğlarıbuz "tavuklarımız", davlaribuS "savaşlarımız".

17) Çokluk birinci şahıs eki; Boynak, Atlanavul, Korkmazkale, Yahsay, Örkazaniş ve Hasavyurt'ta -buz, -büz şekline girmiştir: çığarabuz "çıkarırız", etebüz "yaparız", eTmeybuz "yapmayız".

18) Görülen geçmiş zaman eki; Buklenyurt, Töbencüngütey, Kumturhali'de "öldi" örneğindeki gibi daralarak düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmaktadır.

19) ı>í, i değişmeleri, Kumuk ağızlarındaki son hecelerdeki incelme temayülünden dolayı da geniş çapta görülmektedir. Bu incelmeler ağırlıklı olarak ilgi ve yükleme hâli eki, aitlik eki, üçüncü şahıs iyelik eki, teklik birinci ve ikinci şahıs iyelik eki, çokluk birinci şahıs iyelik eki, çokluk birinci şahıs eki, görülen geçmiş zaman eki, teklik üçüncü şahıs emir eki, çokluk ikinci şahıs emir ekinde ve öğrenilen geçmiş zaman eki -p ile -p zarf-fiil ekinin almış olduğu yardımcı seste görülür: adamlani "adamları", zarali "zararı", aldima "önüme", atagiz "atanız", aylannira "döndürür", yaşagiz "yaşayınız", aǧdarib "kontrol edip".

20) Bazı durumlarda geniş zamanın çekiminde, -acak sıfat-fiil ve gelecek zaman ekinde, bulunma, yönelme ve ayrılma hâli ekinde, -aǧan sıfat-fiil *ekinde, -ma ve -mak mastar ekinde, -ma olumsuzluk ekinde, -gina* küçültme ekinde, teklik birinci şahıs ekinde, çokluk ekinde e>a değişmelerine rastlanılmaktadır: bileman "bilirim", gelǧa "geliniz", birǧadirlar "işçi çavuşları", begiTmaǧ "kapatmak", berǧan "vermiş", berinnan: hepsinden.

21) Bazı durumlarda ñ sesinin kalınlaştırıcı etkisi bu ünsüz düştükten sonra da görülür: gelesız "geliniz".

22) İlk hecede bulunan ö ünlüsünde osgenmen, otúb örneklerinde görüldüğü gibi sistemli bir kalınlaşma gözlenmektedir. Karaim Türklerinde de görülen bu durum Kıpçak Türkçesi'nin tipik özelliğidir.

23) Arapça isim tamlamalarında tamlama ünlüsü aslî şeklini koruyarak "u" şeklini muhafaza eder: baǧauddin, şamşuddin.

24) Eski Türkçe'deki b>w değişimine uğrayan ünsüzlerden bazıları Kumukça'da y'ye döner. Bu değişimde w'ler yuvarlaklığını önlerindeki e'ye yükler ve e>u,ü değişimi görülür: uy < ew < eb "ev", uyahlüm "eşim", uylannim "evlendim", süygen edim "sevmiştim", süyünÇ "sevinç". Atlanavul'da görülen bir örnekte ise bu durumdaki ünlünün ö'ye döndüğü görülmektedir: öyüvüñ "evinin".

25) Eski Türkçedeki b>v̇ değişmesi gelişerek v̇>y değişmesi şekline girmiştir: uy "ev", süygen "sevmiş".

26) Targu ve Töbencüngütey'de nadir olarak o>å değişmesine rastlanır: tåPraġda "toprakta", tåḥtatadıK "masaj yapardık".

27) "ermek" fiili, isim çekimlerinde ve birleşik fiil çekimlerinde kullanıldığı zaman, bu fiilin ünlüsünde ş,y,r ünsüzlerinin etkisiyle; Töbencüngütey, Karabudahkent-Heli, Boynak, Yanıkayakent, Kumturhali'de e>i~ı değişmesi görülür: bar idi, adamlar idi, oyniy‿idig "oynardık", gelgen‿idi "gelmişti" gişiyidi "kişiydi", etejaK‿ıdım "edecektim".

28) er- fiili çekime girdiğinde genelde düşer: bolmay‿dig "olmazdık", ayTmeydim "söylemezdim".

29) Bamma'yurt, Hasavyurt, Buklenyurt, Hüsemikent, Karabudahkent-Konguravul'da daraltıcı ünsüzlerin etkisi ile e>é değişmesi görülür: başlámey "başlamaz", biTKinçéye "bitinceye (kadar)", erdéy "er gibi", etemén "yaparım", térin "derin", bilméymen "bilmem", bileyénni "bildiği".

30) Eski Türkçedeki é ünlüsü bazı kelimelerde Bamma'yurt, Kızılyurt, Erpeli, Targu, Hüsemikent'te daralarak i şekline girmiştir: gideriK "gideriz", giTgenne "gidince", on iki "on iki", işite "işitir", giyġan "giydiğin".

31) Daraltıcı ünsüzlerin etkisiyle Karabudahkent-Kakuşa, Karabudahkent-Heli'de a>i; a>é değişmesi görülebilir: oyniy edig "oynardık", aytiyim "söyleyeyim", oyniy "oynar", oynéy idig "oynardık".

32) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle dar ünlülerde genişleme görülür: birgene "biricik", cébin "sinek", biliñ me "bilir misin".

33) Bütün Kumuk ağızlarında, çokluk ikinci şahıs iyelik ve çokluk ikinci şahıs emir ekindeki ayrıca şartın ikinci şahıs çekimindeki ñ ünsüzü sistemli olarak uygun gelen ġ, g̲, g ünsüzlerinden birine dönüşmüştür: tilavuġuz "dileğiniz", tayıġız "gidiniz", ġoysaġız "bıraksanız", atıġız "adınız".

34) Aslî olmayan pek çok ñ ünsüzü benzeştirmeler yoluyla oluşmuştur: alışıññan "değişmiş", dağısTañnı "Dağıstan'ın".

35) Türkçe'nin aslî ünsüzlerinden olmayan ẖ ünsüzü ķ>ẖ değişmesi ile Türkçe kelimelerde de görülür: yaẖşí "güzel", oẖub "okuyup", yoẖlayġallar "uyuyanlar".

Kimi kelimelerde de türeme ünsüzü olarak karşımıza çıkar: ẖaķıllı "akıllı", ẖalmurT "armut", ẖızdan "izden", ẖaşıġ "sevdalı", ẖaraķısı "rakısı".

36) Türkçe kelimelerde de ķ>ḥ değişmesi sonucunda ḥ ünsüzüne rastlanılır: ḥarvuSluġġa "karpuz bahçesine", toḥsan "doksan", ḥonşu "komşu" uḥlayım "uyuyayım", yaḥşı "güzel".

Bazı durumlarda ḥ türemesi de görülür: şiḥru "şiir", ḥalmuT "armut", ḥonnan "ondan", ḥaķıl "akıl", saḥat "saat".

37) Ünlü-ünsüz uyumsuzluğu Türkçe kelimelerde nadir görülen bir durumdur. Türkçe kelimelerdeki ünlü-ünsüz uyumsuzlukları l ve ķ ünsüzlerinin incelmesi sebebi ile: tavşarġan "kırışmış", ġarsa "kalsa", yusup ak´ayeF "Yusuf Akayev"; art damakta boğumlanan ġ sesinin yanındaki ünlülerin değişik fonetik sebeplerle incelmesiyle: areġden "uzaktan", ġışġírdi "bağırdı", ġíşlıġ "kışlık", ġízım "kızım"; ön damakta boğumlanan g ünsüzünün kalınlaşırken yanlarındaki ünlülerin tam kalınlaşmamasından dolayı görülmektedir: ġúz "güz", ġúñ "gün".

38) Türkçe kelimelerdeki arka damak ünsüzü ķ ve ondan gelişen ġ'nin boğumlanma yerlerinin gırtlağa kayması ile ĸ ve g ye dönüştükleri nadir de olsa görülür: aĸay "Akay", paĸĸa "bakar", ġaĸĸığa "çatıya", çaĸırıb "çağırıp", ġullugga "hizmete", yagga "yöne", çıggan "çıkmış", yıga "yıkar" .

39) Bir kaç istisna dışında bütün kelime başı, iç seste hece başı, hece sonu, ve kelime sonunda ķ, k ünsüzleri, ġ, g'ye veya k>g/ķ>ġ değişiminin ara safhasını teşkil eden K ünsüzüne dönmüştür: ġarsa "kalsa", ġoS teregler "ceviz ağaçları", ġaraSa "baksa", imk´allıġlar "imkanlar", ġorġmasoF "Korkmazof", ġorġunÇ "korkunç", aġÇa "para", oPraġ "elbise", Konşum "komşum", çıKağan "çıkan".

k>g değişmesi ile görülen bu sedalılaşmalar Türkiye Türkçesi yazı dilinden daha ileri bir safhaya ulaşmıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde k ile söylenen pek çok kelime ve ek g ile söylenmektedir: gişi "kişi", segizinçisi "sekizincisi", gesildi "kesildi", haligi "şimdiki", türedig "yaşardık", biyig "yüksek", giççi "küçük".

Oranı az olmasına rağmen, kelime başındaki k ünsüzleri korunmaktadır. Bu kelimeler köllege "göllere" örneğinin dışında Türkiye Türkçesi yazı dilinde de k ile söylenmektedir: kelletib "ağacı budayıp", kelle "baş", kerPiÇ "kerpiç", kirpi "kirpi", kişniş "kişniş".

40) Kumuk ağızlarında t'ler korunmuştur. Çok nadir olarak Başlıkent, Yanıkayakent, Hüsemikent, Buklenyurt, Töbencüngütey, Halimbegavul, Atlanavul ve Buynak'ta bir kaç kelimede t>d değişmesi görülür: ósdúrmáġa "büyütmeye", asdırġan "astırmış", dórT "dört", dedi "dedi", gendni "kentin, toKdasam "dursam", diza "dizer".

t>d değişmesinin ara safhasında görülen T ünsüzüne her ağızda sıkça rastlanılır. Kelime başında ve sonunda daha az; kelime içinde daha çoktur: ġayTdiK "döndük", eTmeğe "yapmaya".

41) p>b değişmesine, -p zarf-fiil ve kip ekinde her bölgede rastlanmaktadır: ġoyub "koyup", çöbleb "meyve-sebze toplayıp", alib "alıp", görübtü "görmüş". Bu duruma, kelime köklerinde fazla rastlanılmaz.

p>b değişmesinin ara safhası olarak yarı sedalılaşma şeklinde görülen P ünsüzü, p>b değişmesinin görüldüğü her bölgede görülmektedir: soylaP "söyleyip", toP "top", yaralaniP "yaralanıp".

42) ç ünsüzünün sedalılaşması devamlı olarak yarım kalmaktadır: birinÇi "birinci", úÇ "üç" ġılıÇ "kılıç".

43) f ünsüzünün sedalılaşması, şarşav "çarşaf" kelimesi dışında yarım kalmaktadır: ķaFk´az "Kafkas".

ġorġmasoF, buçayeF, k´oFķa "nal" örneklerinde de v ünsüzünün sedasızlaşması yarım kalmıştır.

44) Geniş zamanın olumsuz çekimindeki z ünsüzünün sedasızlaşması kaideleşmiştir. Bu durum tam ve yarım sedasızlaşma şeklindedir: bermes "vermez", inanmas "inanmaz", ġayTmasman "dönmem", bolmas edi "olmazdı", yaramas "yaramaz".

Bamma'yurt'ta birinci çokluk şahıs ekinde de sedasızlaşma görülmektedir: bolabıs "oluruz", başlacaKbıs "başlayacağız".

Sedasızlaşma kimi zaman yarım kalmaktadır. Bu durum sedasızlaşmadan daha çok görülmektedir: bolmaS "olmaz", bilmeS edim "bilmezdim".

Birinci çokluk şahıs ve iyelik ekinde; Boynak, Atlanavul, Targu, Bamma'yurt, Töbencüngütey, Buynak'ta yarım sedasızlaşma görülmektedir: davlaribuS "savaşlarımız", bilebiS "biliriz", bulabıS "ileyiz", ķıynalıbıS "eziyet çekeriz", gereKbiS "gereğiz", bolabıS "oluruz".

45) İki ünlü arasında kalan k, ķ ünsüzü her bölgede sızıcılaşır: uzağınna "uzağında", sadağalarım "sadakalarım", yağınnan "yönünden", oçağınna "evinde, ailesinde", çağımna "zamanımda", bağıb "bakıp", bölüğü "parçası", yüreğim "yüreğim", ay çiçeği "ay çiçeği".

Sızıcılaşma iki ünlü arasında kalan -ki aitlik ekinde de görülür: dünyadağı "dünyadaki", mahaçġaladağılar "Mahaçkaledekiler".

46) İki ünlü arasında kalan g, ġ ünsüzleri sızıcılaşır. Kelime gövdelerinde; -ġan, -gen; -aġan, -egen sıfat-fiil ekleri ve bu eklerle yapılan kiplerde; -ġa, -ge ve -ġar, yaklaşma hâli eklerinde sıkça ve her ağızda rastlanır: aşlağa "aşlara", buğar "buna", ƀızmağa "çizmeye", ġurulağan "kurulan", soğan "soğan", ağaÇ "ağaç", yerleğe "yerlere", neğen "demiş", göğürçün "güvercin". İki ünlü arasında kalmadan sızıcılaşan örneklere de Haşa ağzında nadir olarak rastlanılmaktadır: tuvğan "doğmuş".

47) Eski Türkçe'deki k, ķ, g, ġ ünsüzleri, mastar ekleri de dahil olmak üzere iç ve son seste v̇, v ünsüzüne dönüşmüştür: çöv̇üb "çöküp", bezüv̇ "süs", ġuv̇ "kuğu, kaz", gezüv̇ge "gezmeye", tav̇ "dağ", sav̇ "sağ", bilivu "bilgisi" ġuv̇ra "kekre", yuv̇uġ "yakın", buvġansan "boğmuşsun", avruP "hastalanıp".

Eski Türkçe'deki -aġu/-egü eki istisnasız olarak -av̇, -ev̇/-av, -ev şekline dönmüştür (Ekteki ünsüz v,v̇ ünsüzüne dönmüş, dar olan ünlü de düşmüştür): buzav̇ "buzağı", üçev̇ "üçü", giyev̇ "damat", segizev̇ü "sekizi", yüzövü "yüzü".

48) Kazak ve Kırgız Türkçelerinde görülen ayın (ع) sesinin (ġa) şeklinde söylenmesi Buklenyurt'taki tek örneğin dışında görülmez: işġareti "işareti".

Buklenyurt ve Töbencüngütey' de "şule" kelimesi şavla şeklinde söylenmektedir. Bu ağızlarda yalnız bu kelimede ع>av değişmesi görülmektedir.

49) Eski Türkçe'de kelime ve hece başında bulunan bazı b ünsüzleri nadir olarak Atlanavul, Kapirkumuk, Yahsay, Buklenyurt, Hüsemikent, Erpeli, Başlıkent, Kızılyurt-Yanısultanyurt, Töbencüngütey ve Halimbegavul bölgelerinde v ünsüzüne dönmüştür: arvalar "kağnı", ġızvaylanı "kız gibi erkek", azvarġa "avluya, yiversem "göndersem", ver "ver", ġaravaş "hizmetçi", alış veriş "alış veriş", vardım "gittim".

Karabudahkent-Boynak, Örkazaniş, Töbenkazaniş, Yahsay ağzında, nadiren birinci çokluk şahıs iyelik ve birinci çokluk şahıs ekinde de bu değişmeye rastlanır: aylanaviz "döneriz", aytavuz "söyleriz", çaçaviz "ekeriz", turaviz "kalkarız", azvarıvız "avlumuz".

Bu ünsüzdeki sızıcılaşmanın yarım kalarak b>b̲ değişmesine uğramış şekline; Karabudahkent ve ona bağlı bölgelerde, Korkmazkale, Örkazaniş, Hasavyurt dışındaki yerlerde rastlanılır: b̲ara "gider", turab̲iz "kalkarız", salab̲ız "koyarız", b̲ermedi "vermedi".

50) Bazı alınma kelimelerde ile -acaḳ/-eceḳ gelecek zaman ve sıfat-fiil eklerindeki c sesinin sızıcılaşarak j sesine döndüğü görülür: gelejeK "gelecek", barajaġman "gideceğim", gätejeg "gidecek".

"c" sesinin sızıcılaşmasının ara safhasının, sızıcılaşmadan daha fazla görülmesi sızıcılaşma sürecinin tamamlanmadığını göstermektedir: c̲umadan "cumadan", inc̲iTTi "incitti", bereç̲agbız "vereceğiz".

51) Targu, Endirey, Yahsay, Kızılyurt'ta yaygın olarak; Buklenyurt'ta ise nadiren g ön damak ünsüzünün bulunduğu -gen/-egen sıfat fiil eklerinde g>y değişmesi görülür: söylemeyenmen "söylemedim", işleyen "çalışan".

Bu akıcılaşma -ge/-ġa yönelme hâli ekinde de ortaya çıkmaktadır. Bu durum Halimbegavul'da karşılaşılan "başlamaya" örneğinin haricinde bu ekin ince sıradan olanlarında; Hüsemikent, Targu, Kumturhali, Endirey, Yahsay, Hasavyurt, Örkazaniş ve Yanıkayakent'te görülür: bilmeye "bilmeye", eTmeye "yapmaya".

52) Kumuk ağızlarında; men "ben", miñ "bin", miñ- "bin-" gibi kelimelerde görülen b>m değişmesi her ağızda sistemleşmiştir.

b>m değişmesi bir kaç kelime haricinde ilk seste meydana gelir: minaları "binaları", munna "bunda".

Birinci çokluk şahıs ve birinci çokluk şahıs iyelik ekindeki b sesi korunmuştur: ḇıyallarıbiz "niyetlerimiz".

53) Arapça ile Farsça'dan alınma kelimelerde, f sesi sistemli bir şekilde p sesine dönmüştür: kapaġa "kafaya", yusup "yusuf", taypa "taife", kepsiz "keyifsiz".

54) Kelime başı y sesi korunmuştur. Diğer Kıpçak şivelerinde yaygın olan ön seste y>c değişmesi, Kumuk ağızlarında bir kaç örnek dışında

görülmez: cıya "yığmaya", caya "yay", curTnu "köyün", cıyınına "toplantısına", cuvabız "yıkarız".

55) Karabudahkent-Konguravul'da iki ünlü arasında kalan ilgi hâli ekinin; Karabudahkent-Konguravul, Endirey, Yahsay ve Hasavyurt'ta iki ünlü arasında kalan -ġan /-gen sıfat-fiil ekinin "n" ünsüzleri ğ'ye dönüşür: toġaylağı "toġayların=kağnının bir parçası", negeğine "dediğine", üşügeğini "üşüdüğünü", urġağına "vurduğuna", bişgeğini "piştiğini".

56) Kumuk ağızlarında ünsüz benzeşmeleri çok yaygındır. Benzeşmeler her ağızda olmasına rağmen; yazı diline sirayet etmez. En çok, -nd->-nn-, -ld>ll-, -nl->-ll-, -nġ->-ññ-; -ng->-ññ- benzeştirmeleri görülür: bollu "oldu", aylannırıP "çevirip".

-nl->-nn-, -md->-mn-, -ml->-mn-, -nb->-nm-, -mb->-mm-, -ñb->-ñm-, -ñġ->-ññ-, -nġ->-ññ-, -nb->-mm-, -nn->-ññ-, -nd->-ñn-, -ng->-nñ-, -nġ->-nñ- benzeşmelerine de rastlanılır: huġġusu "hükmü".

57) Hüsemikent, Buklenyurt, Karabudahkent-Konguravul, Targu ve Endirey'de h ünsüzüne bağlı olarak yönelme ve yükleme hâlinde -hġ->-hh-; -ḥġ->-hh-; -ḫġ->-ḫḫ-; -hn->-hh- değişmeleri görülmektedir: allahha "Allah'a", allahhı "Allahı". Endirey'de rastladığımız atha "ata" ve Töbenkazaniş'te rastladığımız aşḥa "yemeğe, yemek için" örneklerinde ise, yönelme hâlinin "-ha" şekline gelmesi için bir sebep görülmemektedir. Bu yüzden bu ses değişmesinin bir benzeşme olduğu kanaatinde değiliz.

58) Kumuk ağızlarında ünsüz ikizleşmesine oldukça çok rastlanılır. Özellikle ç ve s ünsüzlerinin ikizleşmesi kalıcı ve yaygındır: aççı "acı", yessilárí " sahipleri". t, T, l, n, ve ñ ünsüzlerinde de oldukça çok ikizleşmeler görülür: yeTTirsin "ulaştırsın".

59) Kumuk ağızlarında ikiz ünsüzlerin tekleşmesi yalnızca alınma kelimelerde görülen bir durumdur: abdura$_{h}$im "Abdürrahim".

60) Kumuk ağızlarında çokluk ekinden sonra ilgi, yükleme ve yönelme hâli eki gelirse çokluk ekindeki r ünsüzü düşer. Bu durum kaideleşmiştir: aşlağa "yemeklere", aya$_{ġ}$lanı "ayakları", şav$_{h}$allanı "Kumuk beylerinin".

Başlıkent, Yanıkayakent, Buklenyurt, Halimbegavul, Atlanavul, Targu, Töbenkazaniş, Endirey, Yahsay ve Kızılyurt'ta kaideleşmiş olan r düşmesinin gerçekleşmediği örneklere az da olsa rastlanmaktadır: $_{ġ}$urdaşlarnı "dostları".

61) Yönelme hâli ekinin iyelik eklerinden sonra geldiği hâllerde hâl ekinin g ve ġ ünsüzü sistemli bir şekilde her bölgede düşmüştür: ataña "atana", atina "adına", atasına "atasına" $_{ġ}$oluma "elime". Bu şekilde iyelik ekinden sonra yönelme hâli eki sistemli bir şekilde -a/-e şekline girer.

Bazı kelimelerin sonundaki m ve n ünsüzleri sebebiyle, iyelik ekinden sonra geliyormuş gibi yönelme hâli ekindeki g ve ġ ünsüzünün düştüğü görülür: cáhenneme "cehenneme", ulana "oğlana".

Yönelme hâli ekinin -$_{ġ}$an/-gen sıfat-fiil ekinden sonra gelerek "için" fonksiyonunda olduğu durumlarda da $_{ġ}$ düşmesi görülür: bola$_{ġ}$ana "olduğu için", bolma$_{ġ}$ana "olmadığı için", getgene "gittiği için".

Nadiren Buklenyurt, Töbencüngütey, Başlıkent, Atlanavul, Örkazaniş, Hüsemikent'te -ġan/-gen sıfat-fiil ekinde de g ve ġ ünsüzünün düştüğü görülür: $_{ġ}$oşulan "katılan", aytılan "söylenen".

Dağıstan'ın güney bölgelerinde Karabudahkent, Buklenyurt ve Targu'da Oğuzca'nın etkisi sayabileceğimiz son ve iç seste g ve ġ düşmesi görülür: $_{ġ}$uyunu "kuyuyu", ari "öte", $_{ġ}$ısa "kısa", ölü "ölü".

62) Birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerine yönelme hâli eki gelirse kalıcı olarak n ünsüzünün düştüğü görülür: mağa "bana", sağa "sana", ba$_{ġ}$a"bana".

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İçin edatındaki n ünsüzü ilgi hâli ekinden sonra gelirse düşer: onuñ uçu "onun için", onuçu "onun için".

-ġan/-gen sıfat-fiil ekindeki n ünsüzü Atlanavul ve Bamma'yurt'ta bazen düşer: alışıññа "değişmiş", biTKe "biten".

Kumuk ağızlarında onçağı "o kadar" örneğinde olduğu gibi mevcut bulunan zamir n'si bazı işaret ve şahıs zamirlerinde görülmez. Bu zamir n'lerinin görülmemesini ünsüz düşmesi olarak düşünmemek gerekir. Burada zamir n'sinin kullanımını Oğuzca'nın etkisi olarak görmek daha doğrudur. Çoğunlukla zamir n'si kullanılmaz: şolar "şunlar", olar "onlar", bular "bunlar".

63) Türkiye Türkçesindeki ol- fiili Kumuk ağızlarında bol- şeklindedir: bolabız "oluruz", bolmas edi "olmazdı".

Türkiye Türkçesinde er- fiilinden türetilen ise edatı Kumuklar'da çoğunlukla bol- fiili ile türetilir. Nadiren er- fiili ile türetildiği de olur: ese "ise". bol- fiili ile türetilen edattaki "l" sesi kalıcı olarak düşmüştür: bısa "ise", busa "ise", mısa "ise".

64) Buklenyurt, Töbencüngütəy, Karabudahkent-Heli'de Eski Türkçe'de "sub" şeklinde olan su kelimesindeki b olan ünsüzün v̇ ünsüzüne dönüşüp sonrada düştüğü nadiren görülür: suġara "sular", su "su", sulułar "suluklar".

Diğer bütün ağızlarda bu kelimedeki v̇ ünsüzü korunmuştur.

65) Karabudahkent-Konguravul, Atlanavul, Boynak, Kızılyurt-Yanısultanyurt'ta birleşik fiillerde, ilk fiile bağlı -p zarf-fiil ekinin düşmesi yaygındır. Bu bölgelerde aynı durumda düşmek üzere olan -b zarf-fiil ekine de sıkça rastlanılır: alı Kelgen "alıp gelmiş, almış", alı bara "alıp gider, alır", ġaytı Keli "dönüp gelir, döner", bolu Kala "olur". Böyle durumlarda düşen zarf-fiil eki görevini yardımcı ünlüye yükler.

66) Kumuk ağızlarında ön seste y, h, ḥ, ḫ ünsüzlerinin türemesi, çoğunlukla kalıcı türemedir: yib "ip", yibeg "ipek", yüzümnü "üzümü", ḥaḳıl "akıl", ḥayva "ayva", ḥaşıġ "aşık oyunu", hona "ona", ḫaḳıllı "akıllı", ḫalmurT "armut", ḫızdan "izden", ḫaraḳısı "rakısı".

Kumuk ağızlarında, son seste kalıcı olarak y, t-T, v ḥ türemesi görülür: aġav "ağabey", hamzaT "Hamza", zuleyhaTnı "Züleyha'nın", ayşeTġa "Ayşe'ye", marcanaT "Mercane", hasay "hasan", abay ġatın "Dünür başı olan kadın", aġayni "ağabeyi", ḥuday "Hüda", balaḥnı "belayı".

Alınma kelimelerde iç seste de kalıcı türemelere rastlanır: malayıġnı "meleği", bussaḥaT "bu zaman", şiḥru "şiir".

Pekiştirme sıfatlarında b,P,p,m,T türemesi görülür: yePyeñil "haphafif", tabtaza "tertemiz", ġapġara "kapkara", az maz "az", yaTyañlız "yapayalnız".

et- fiilinden önce gelen isimlerin sonunda "t" türemesi görülür: mecT et "kılıç yap", ġoşt etib "çadır kurup", aş tetib "yemek yapıp".

Zarf görevi yapan kelimelerde son seste n türemesi görülür: eKKeren "iki kere", ġalmaylin "kalmadan", haylen "hayli".

Zarf fonksiyonunda bulunan, bizdeki geri ve beri kelimelerinde kalıcı olarak l türemesi görülür: gaytı gerli "gerisin geri", götüyerli "gerisin geri", götün gerlé "gerisin geri", berli "beri", merli "beri".

67) Bütün bölgelerde çokluk ekinden önce gelen -lı/-li eki düşmektedir: azerbaycallar "Azerbaycanlılar", haşşalar "haşşalılar", irallar "İranlılar", endireyler "Endireyliler".

Töbenkazaniş'te bulan edatı n, m ve ñ ünsüzlerinden sonra gelirse ilk hecesi düşer: bizimlen "bizimle", bizimlán "bizimle", sizinlen "sizinle".

68) Yer isimlerinin "-lı" ekini alarak o yerde yaşayan halk için kullanılması gibi; aynı ekin boy, kavim ve millet isimlerinin sonuna getirilerek

onların yaşadığı coğrafya için kullanılması da görülmektedir: türklü "Türk, Türkiyeli", noġaylı "Nogay, Nogayistanlı".

69) Kumuk ağızlarında mastar ekinden sonra gelen yönelme hâli ekinin mastar ekiyle kaynaştığı görülür. Bu durumda çoğu zaman mastar ekinin ünlüsü kısmen uzar: aytma "söylemeye", ġaytma "dönmeye", çakırma "çağırmaya".

70) erişasız "tartışıyorsunuz", beş namaz ġılarsız "beş vakit namazı kılarsınız", cenneTlege barırsız "cennetlere gidersiniz", dinlemeysiz "dinlemezsiniz", nökerligiz "vezirliğinizi" gibi örneklerde görüldüğü gibi çokluk ikinci şahıs eki ile çokluk ikinci şahıs iyelik ekindeki ñ ünsüzü her bölgede aşınarak hece kaynaşmasına sebep olmaktadır.

71) Boğumlanma yeri gevşek olan, düşme eğilimindeki ünsüzler y, r, l, h, b-P, t-T, g-ġ, v, n ünsüzleridir.

72) İsim tamlamaları bazen iyelik eki kullanılmadan da yapılabilir: ġoS tereg "ceviz ağacı", emen tereg "meşe ağacı", TuT tereg "dut ağacı", alma teregler "elma ağaçları", marT ay "mart ayı".

73) İktidarî çekim -p zarf fiili sonrasında bil- ve bol yardımcı fiilleriyle yapılır: bilib bolmay "bilemez", yazíP bileğan "yazabilir".

Nadir olarak -a zarf fiil eki ile kalıplaşmış hâldeki al- yardımcı fiili ile de yeterlilik fiili kurulur: baçaralméy "becerilemez".

74) Kumuk ağızlarında ilgi hâli ve yükleme hâli eki -nı, -ni şeklindedir: ulallaniki "oğlanlarınki", baraġallani "gidenleri".

İlgi hâli ekinin nadiren -ın, -in, -un, -ün şekli de görülür: atabızın "babamızın", özübüzün "kendimizin", bizin "bizim".

75) Şimdiki zaman, son hecesi ünlü olan fiillerde -a/-e; ünsüz olanlarda -y eki ile çekimlenir: sıġabiz "sıkarız", tabtaybiz "döveriz".

76) -ġan/-gen ve -p kip eki, daha çok öğrenilen geçmiş zaman, bazen de görülen geçmiş zaman ifadesi için kullanılır: aralanípbiz "aralandık", ġalibman "gelmişim", iliplar: asmışlar, yaşírtín ete bolublar "gizlice yapmışlar", oley ġıyıllıġ gún görüb gelgen "öyle zorlu gün görüp gelmiş.".

77) Gelecek zaman kipi -acak/-acek eki ile çekimlenir: annatáceyin "anlatacağım". Erpeli ve Bamma'yurt ağzında baştaki a ünlüsü düşer: öltürejaġman "öldüreceğim", berçaġbız "vereceğiz", berÇaK "verecek".

78) -aġan/-egen sıfat-fiil eki çok kullanılan bir ektir. Türkiye Türkçesindeki "-mekte olan" anlamındadır, süreklilik bildirir: ciyağan "toplayan", etileğan "yapılan", eytaġan "söyleyen", geleğan "gelen".

79) Hâl eklerinin üst üste geldiği durumlar görülebilir: esgeğe "akla, hafızaya", şâğağar "şuna", kúydege "şekle". Bu durumda hâl ekinin biri fonksiyonunu kaybeder.

80) ok kuvvetlendirme edatı ekleşmiş biçimde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır: biTgennok "biter bitmez", ertenoġ "erkenden", gelgennoġ "gelir gelmez".

81) -ġunça/-günçe -ġınça/-ginçe zarf-fiilleri "kadar" edatı kullanılmadan da bu anlamı vermektedir: şâ zaman bolġunça "o zaman gelinceye kadar", toġuzdan on bolġunça "dokuzdan on oluncaya kadar", marT ay gelginçe "mart gelinceye kadar".

82) Töbenkazaniş' te şart ekinin, Eski Türkçedeki şekli olan -sar, -ser şekline eşitser "duysa", etmeser "yapmasa" örneklerinde rastlanmıştır.

83) Kumuk ağızlarında -ar, -er, -r geniş zaman eki yaygın olarak kullanılmaktadır. Halimbegavul'da ise geniş zaman eki bazen -ğar, -ger şeklinde görülür: cıyılğar "toplanır", aytılğar "söylenir", etmeger "yapmaz".

84) Yönelme hâli bazen -ğar, -ger eki ile de ifade edilir: özüger kendine", oğar "ona", buğar "buna", şuğar "şuna".

85) Emir kipi; birinci teklik şahısta -ayın/-eyin; -ayım/ -eyim ile, birinci çokluk şahısta -ayığ/ -eyig; -yığ/-yig ile, ikinci teklik şahısta eksiz olarak, ikinci çokluk şahısta -ğız, -giz ile, üçüncü şahıslarda -sın/-sin, -sınlar/-sinler ile çekimlenir: añlasin "anlasın", oylaşeyig "düşünelim".

86) Şart çekimi, hem -sa/-se eki ile; hem de busa edatı ile çekimlenebilir: bilebise edi "bilebilse idi", ğoysagiz "koysanız," bağsagiz "baksanız," gelgen busa "gelmiş ise".

87) Türkiye Türkçesinden farklı olarak, -set- ettirgenlik eki kullanılmaktadır: ölseTKen "öldürmüş".

88) Birinci teklik şahıs eki -man, -men şeklindedir; ancak bilmeyem "bilmem" kelimesinde "-em" şeklinde; ğururun "kururum" kelimesinde "-un" şeklinde de görülmektedir.

89) Metnimizde tek örneğine rastlanılan kipler de mevcuttur: aytegeyorman "söylüyorum", demiş "demiş", geleşiKman "gelmek niyetindeyim", geçKir "geçsin", işleyabman "çalışıyorum".

90) Sıfat-fiil ekleri üzerlerine iyelik eki almadan önlerinde şahıs zamiri kullanılarak aynı anlamı karşılar: o biz aytağan zaTlar "o söylediğimiz şeyler", biz ayTgan "söylediğimiz", biz bileğen zaT "bildiğimiz şey".

91) Kumuk ağızlarında, Türkiye Türkçesinde -lı, -li, -lu, -lü şekline giren sıfat yapan ekin aslî şeklini koruyan şekilleri de mevcuttur: gıyıllıg gün "zorlu gün".

ÖZET

Bu tez; giriş, İnceleme, metin, ve dizinden oluşmaktadır.

Tezin giriş bölümünde Kumukların tarihi, etnik yapısı, dilleri ve edebiyatları ayrıca Dağıstan'daki Türk varlığı hakkında kısa bir bilgi verildi. Bu bölümde verilen bilgilerden çalışmanın ilerleyen safhalarında umduğumuzdan daha çok faydalandık.

Çalışmamızın metin bölümü, Dr. Çetin Pekacar'dan ve Zalimhan Aslangeriyev'den temin edilen ses kasetlerinin deşifre edilmesi ile oluşturuldu. Metnin oluşturulmasında, Türkiye'de kabul gören ağız araştırmalarında kullanılan işaretler sistemini kullandık. Bu bölümde Dağıstan ve Çeçenistan'da yaşayan Kumuklardan derlenen farklı konularda metinler yer almıştır.

İnceleme bölümünde Kumuk ağızları, fonetik bakımdan derinlemesine incelendi. Tüm sesler ve bu seslerde görülen bütün değişmeler en küçük ayrıntısına kadar incelendi. Bu bölümde Kumukların Kıpçakçaya dayanan bir şiveye sahip olduklarını gördük. Kumuk ağızlarında kelime başında k>g değişmesi, -acak/-ecek gelecek zaman ekinin kullanılması gibi bazı Oğuz dili özelliklerini de tespit edildi. Güney ağızlarında Azerî Türkçesi etkisinin yoğunluğu gözlendi.

Eski Türkçeye ait -sar/-ser şart eki gibi bazı dil özelliklerinin hâlâ Kumuk ağızlarında yaşatılıyor olması da dikkatimizi çeken başka bir nokta oldu. Ana Türkçedeki aslî uzunluklar da, ya olduğu gibi uzun olarak kullanılmakta ya da -é ve e ünlülerinin ä ünlüsüne dönüşünde olduğu gibi- bazı ses değişmelerine uğrayarak aslî şeklinin uzun olduğunu belirtmektedir.

Çalışmanın sonuç bölümünde Kumuk ağızlarının genel özellikleri maddeler halinde sıralanmıştır. Tezde, ses değişmelerini gösteren haritalar ile metnin gramatikal indeksine de yer verilmiştir.

Çalışma neticesinde Kumuk ağızlarının "Güney" ve "Kuzey" olmak üzere iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir Güney grubunun kendi içinde iki, kuzey grubunun ise üç alt gruba ayrıldığı tespit edilerek çalışma bitirilmiştir.

SUMMARY

This thesis study consists of introduction, text and index sections.

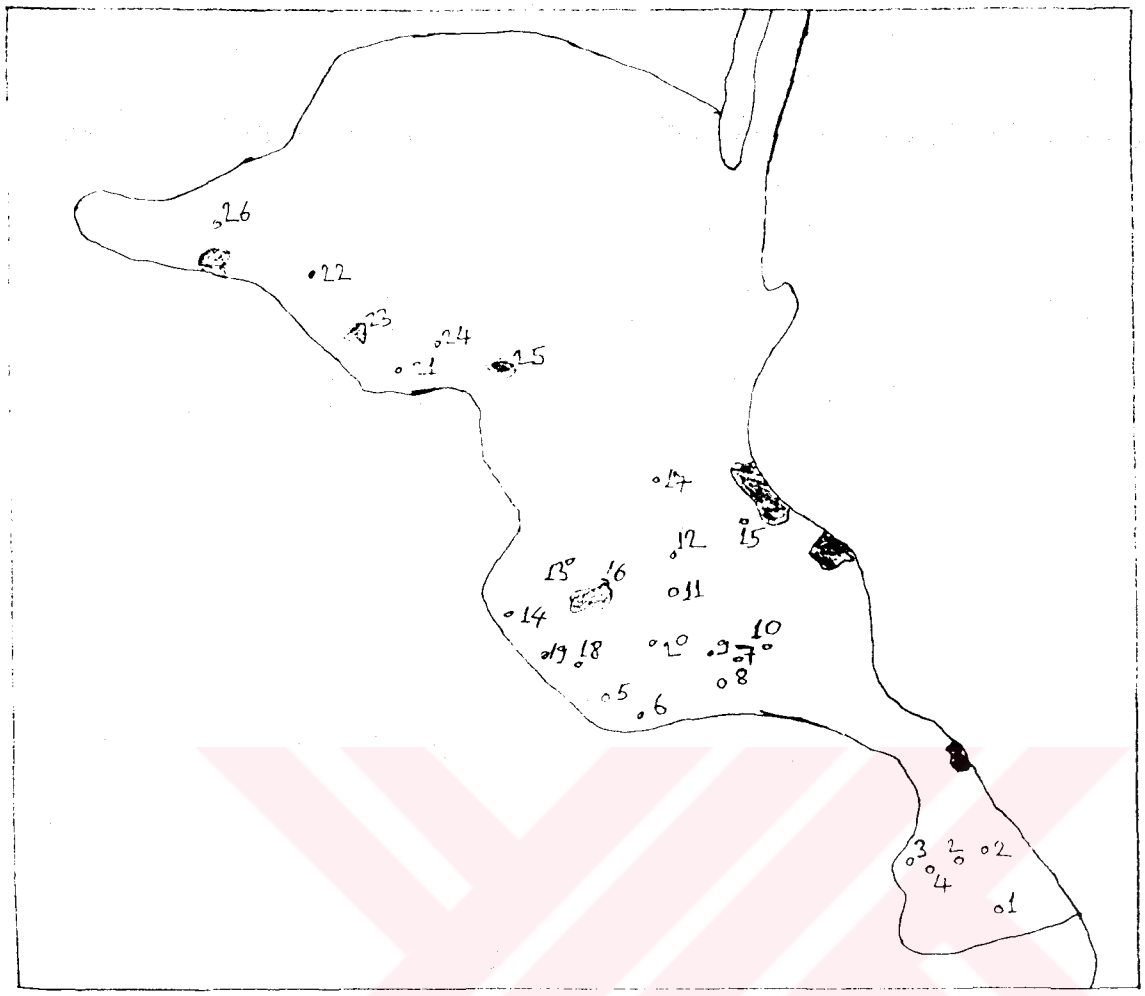
In the introduction section of thesis, information on history, ethnical structure, languages and literature of Kumuks, and also Turkish entity in Daghistan in given. In this section we have benefited information in next sections of study more than we have expected.

The text section of our study is formed by transcription of the voice cassettes provided Dr. Çetin Pekacar and Zalimhan Aslangeriyev. While forming the texts, the system of sign, accepted in Turkey and used in accent researches, are used. In this section, different types of texts take part, which have been collected from Kumuks living in Daghistan and Chechnya.

In research section, accents of Kumuks are investigated deeply with regards of phonetics. All voices and all alterations in these voices are investigated in details. In this section, we have seen that Kumuks' have a dialect based on Kıpçak Turkish. It is experienced some properties of Oghuz language in Kumuk accents such as alteration of k>g at the beginning of word and usage of future tense (-acak/-ecek) additions. In southern accents, the density of Azeri Turkish has been observed.

Existence of some language properties in Kumuk accents such as conditional tense (-sar/-ser) of ancient Turkish is another point which attracted our attention. The original length in basic Turkish is either used as same or used in some alterations like the transformation of vowels of "é" and "e" to vowel "ä". It is concluded that its original form is long.

As a result of study, it is concluded that Kumuk accents are divided to two main groups as "South" and "North". The study is concluded by determining that South group has two subgroups and north group has there subgroups.

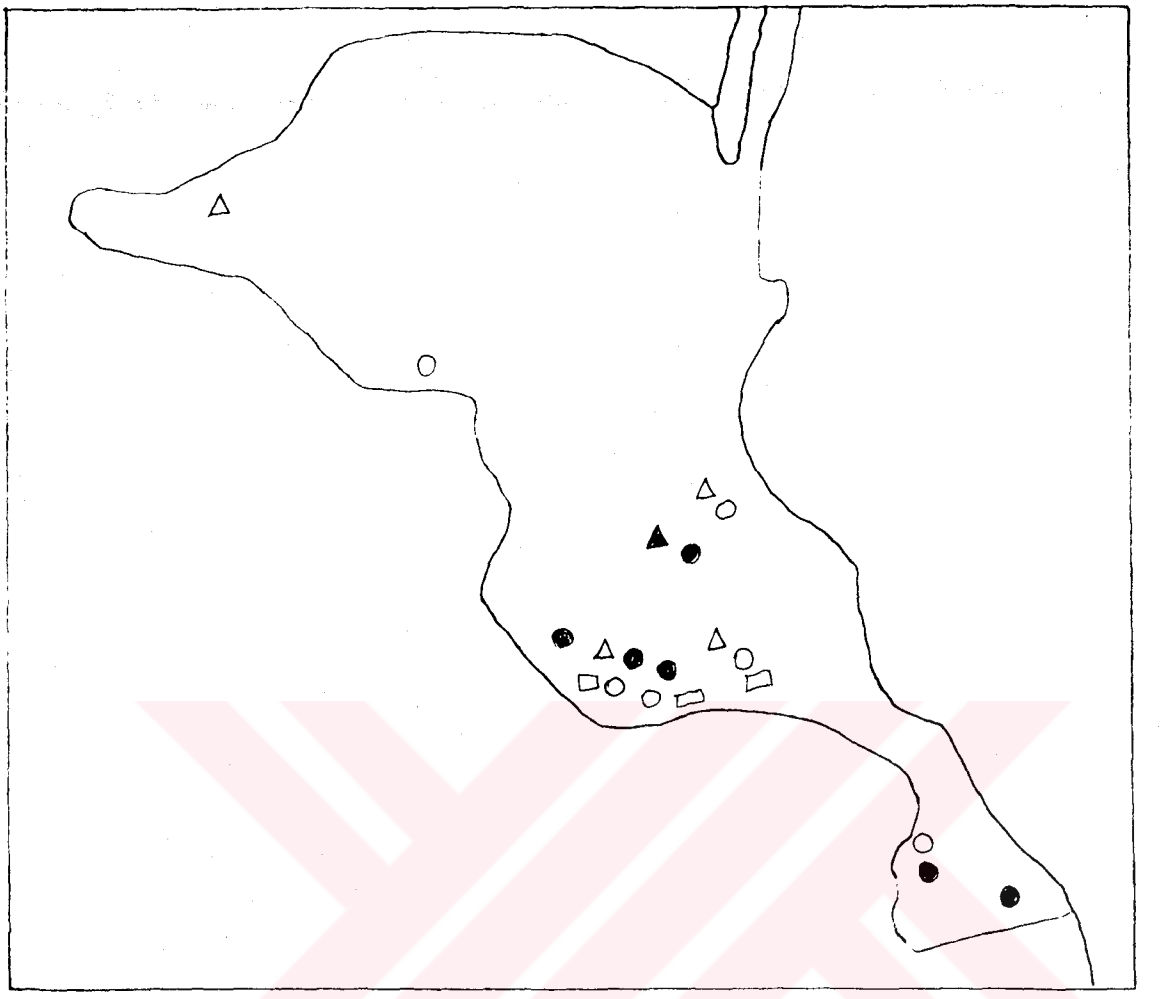

Kumuk yerleşim birimlerini gösterir harita

1 Başlıkent
2 Yañıkayakent
3 Hüsemikent
4 Haşa
5 Buklenyurt
6 Töbencüngütey
7 Karabudahkent-Konguravul
8 Karabudahkent-Kakuşa
9 Karabudahkent-Heli
10 Karabudahkent-Boynak
11 Halimbegavul
12 Atlanavul
13 Kapirkumuk
14 Erpeli
15 Targu
16 Buynak
17 Korkmazkale
18 Töbenkazaniş
19 Örkazaniş
20 Kumturhali
21 Endirey
22 Yahsay
23 Hasavyurt
24 Yañısultanyurt
25 Kızılyurt
26 Bamma'yurt

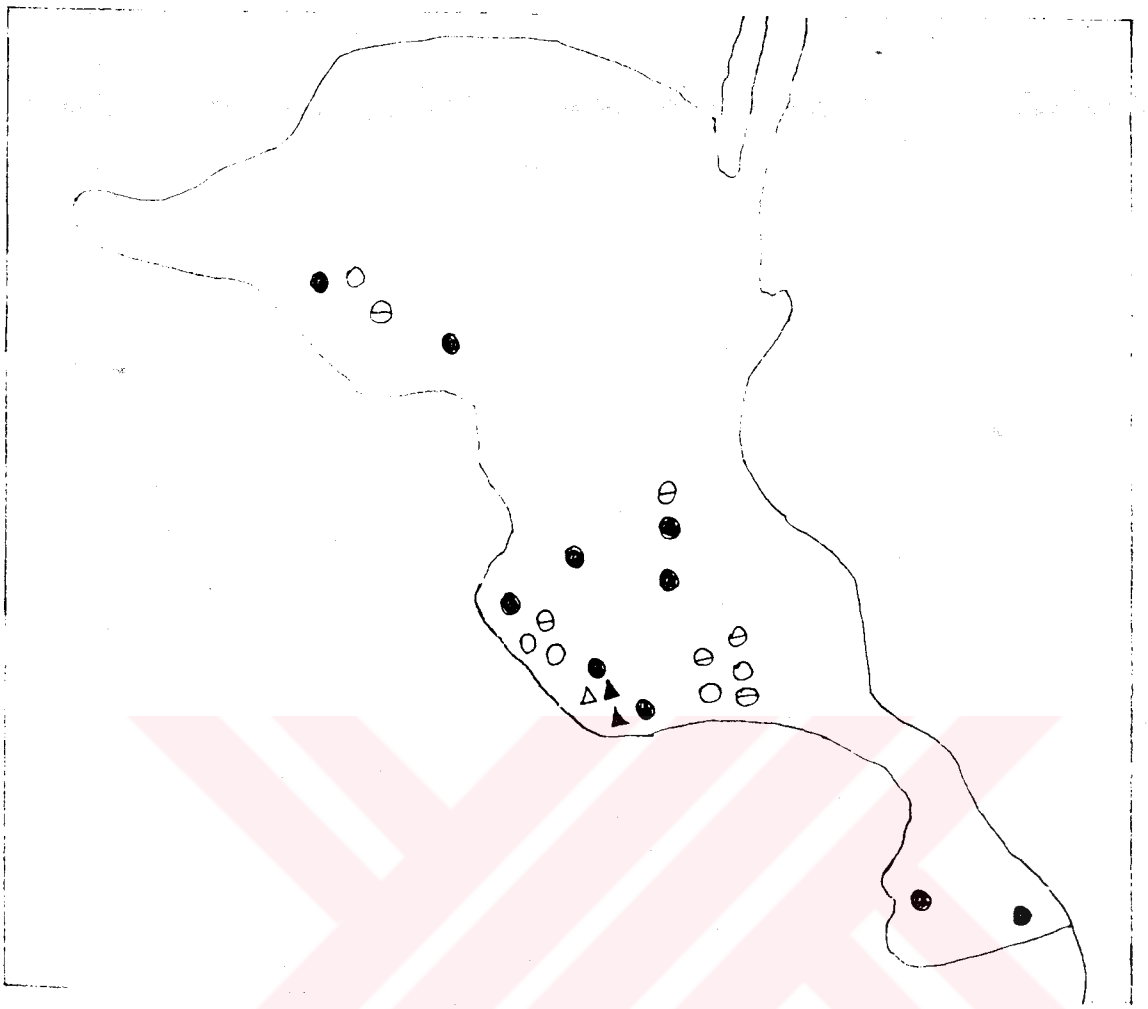
1 -ıp>ı / -ip>i ○
2 bulan>-lan ●
3 -manı>ma △
4 -acak>-cak /-ecek>-cek ▲
5 "-sar" şart ekinin kullanılması ▭
6 "-gar" geniş zaman eki ▬

1 -nı>hı
-ga>ha ○
2 -gan>-an / -gen>-en (nadir görülür) ●
3 -g-, -g> Ø △
4 -gan>-ga / -gen>-ge (nadir görülür) ▲
5 sub>suw>su ▭

1 -gen>-yen
-egen>-eyen ○
2 -gen>-yen (nadir görülen yerler)
-egen>-eyen ⊖
3 -ga>-ya (yönelme hâlinde)
-ge>-ye ●
4 -nı>-ğı (ilgi hâli) △
-gan>-gağ / -gen>-geğ (iki ünlü arasında n>ğ) ▲

1 ع> ga △
2 ع> av ▲
3 b>v ●
4 -biz>-viz ○
5 b>b̲ ⊖

1 é>i
2 a>i / a>é
3 t>d
4 -biz>-bıs
5 -biz> -bıS

1 İnce sıradan eklerin tercih edildiği ağızlar ○
2 -*bız*>-*buz* ▱
3 -dı/-di görülen geçmiş zaman ekinin dar şeklinin tercih edildiği ağızlar ▰
4 eb>ew>üy>öy △
5 e->i- (er- fiilinde) ◒
6 e>é ⊕

1 -gen≥gẽn △
2 e>ẽ (dudak ünsüzlerinin etkisi ile) ▲
3 o>ŏ / ö>ŏ ●
4 i>é ○
5 "äkki"nin "ékki" ▱
"äşite"nin "éşite" olarak söylendiği ağızlar ▨
6 o>å sistemli değişme ⊕
o>å sistemsiz değişme ⊖

1 Ana Türkçedeki uzunlukların korunduğu ağızlar ○
2 ō>ū / o>u △
3 e-> e- (er- fiilinde) ▬
4 ş,ç,l,r ünsüzlerinden dolayı i>ǐ / ü>ǔ ▭

KAYNAKÇA

Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, (9 Mayıs 1997), Ankara, 1999.

AKALIN, Mehmet. Tarihî Türk Şiveleri, Ankara, 1998.

AKİNER, Shirin. Sovyet Müslümanları. Çev. T. BUZPINAR, A. MUTLU, İstanbul, 1995.

AKSOY, Ömer Asım. Gaziantep Ağzı 1, İstanbul, 1945.

ALİYEV, Kamil. "Kumukların Tarihi Ve Günümüzdeki Sorunları", Avrasya Etüdleri, s. 2, 1995-1996. 69-78.

ALTAYLI, Seyfettin, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, c. 1-2, İstanbul, 1994.

ARAT, Reşit Rahmeti. "Türk Şivelerinin Tasnifi" Makaleler, c. 1, Yay. Haz. Osman Fikri SERTKAYA, Ankara, 1987. 69-149.

ATA, Aysu. "Karaçay, Balkar ve Kumuk Türkçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi", Türkoloji Dergisi, c. 10, Ankara, 1992. 227-269.

BALA, Mirza. "Kumuklar", İslâm Ansiklopedisi, c. 6, İstanbul 1977. 986-990.

BAMMATOVA, Z.Z., Kumukça Rusça Sözlük. Moskova, 1969.

BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974.

BARTHOLD, W., "Sibir ve İbir", İslâm Ansiklopedisi, c.10, İstanbul, 1977. 585.

BATIRMURZA, A.N., Kumuk Tilni Grammatikası. Mahaçkala, 1933.

BENZİNG, Johannes. "Kumuk Türkçesi". Çev. İ. ÇENELLİ, TDED, c. 26, 1986. S.165-188.

BERDİBAY, Rahmankul. Baykal'dan Balkan'a, Akt. Ş. AYDOĞDU, Ö.ÖREN, T. SOLAK, B. PEKDEMİR, Ankara, 1997.

BOZKURT, Fuat. Türklerin Dili, İstanbul, 1992.

CAFEROĞLU, Ahmet, Türk Dili Tarihi, c. 1-2, İstanbul, 1984.

---------- "Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri", TDAY Belleten, 1963.

---------- "Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi", TDAY Belleten, 1955.

---------- "Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri", TDAY Belleten, 1964.

---------- "Kafkasya Türkleri", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1976. 1123.

---------- "Kumuk Türkleri", Türk Kültürü, c. 2, s. 17, 1964. 9-12.

---------- Türk Kavimleri, Ankara, 1988.

CLAUSON, Sır Gerard. An etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, 1972.

ÇELİK, Osman. "Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti", Birleşik Kafkasya, (Eylül-Ekim-Kasım 1995), s. 4, S. 5-20.

DEGUİNES, Joseph. Büyük Türk Tarihi, Çev. Selâhattin ALPAY başkanlığında heyet, İstanbul, 1976.

DEVLET, Nadir. "Kafkasya Türkîleri", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi, ek c., İstanbul, 1993. 284-286.

DİLAÇAR, Agop. Türk Diline Genel Bir Bakış, Ankara, 1964.

DOĞAN, İsmail. Kafkasya'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, Ankara, 2000.

DÖNMEZ, Yusuf. Türk Dünyası'nın Beşeri İktisadi Coğrafyası, İstanbul, 1987.

ERCİLASUN, Ahmet Bican. Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi, Ankara, 1983.

---------- Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara, 1993.

---------- Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Ankara, 1993.
---------- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, C.1-2, Ankara, 1992.
EREN, Hasan. "Kumuk Edebiyatı", Türk Ansiklopedisi, c. 22, Ankara 1975. 347-349.
---------- "Kumuk Türkçesi", Türk Ansiklopedisi, c. 22, Ankara 1975. 349-351.
ERENOĞLU, Halil. "Kuzey Kafkasya'da Türk-Moğol İzleri I", Birleşik Kafkasya, s. 3, (Haziran-Temmuz- Ağustos 1995), S.30-38.
---------- "Kuzey Kafkasya'da Türk-Moğol İzleri II", Birleşik Kafkasya, (Eylül-Ekim-Kasım 1995), s. 4, S.39-47.
ERGİN, Muharrem. Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 1977.
GEMALMAZ, Efrasiyap. "Ağızbilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler", Türk Kültürü Araştırmaları, c. 26/2, Ankara, 1989. 149-159.
---------- "Türkçenin Morfo-Sentantik Yapısının Fonolojisine Etkileri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, c. 3, Erzurum, 1995. 1-7.
---------- Erzurum İli Ağızları 1., 111., 111., Ankara, 1995.
GÜLENSOY, Tuncer. "Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine", Türkoloji Dergisi, c. 8, S. 169-190.
---------- Kütahya Yöresi Ağızları, Ankara, 1988.
GÜRSOY NASKALİ, Emine. "Kumuk Şairi Alişeva", Türklük Araştırmaları Dergisi, s.7, İstanbul, 1993.
HACIAHMATOV, N.E ve SABAHÇIEV, A.A., Kumuk Til: 5. Klass, Mahaçkala, 1991.
HANGİŞİYEV, C.M., Kumuk Til (Morfologia), Mahaçkala, 1995.
HATİBOĞLU, Vecihe. "Türk Tarihinin Başlangıcı", Türkoloji Dergisi, C. 8., Ankara, 1979. 51.
HOSTLER, Charles Warron Türkler ve Sovyetler, Çev. Mithat SAN, Ankara, 1976.
İNAN, Abdülkadir. "Kumuk'lar", Türk Ansiklopedisi, c. 22, Ankara 1975. 351-352.
İPEK, Murat. "Kumuklar", Kardaş Edebiyatlar, s. 15, Erzurum, 1985.
---------- Tokat İli Turhal İlçesi Üçgözen Köyü Kumuk Ağzı, Erzurum, 1983, Atatürk Üniversitesi (Yayınlanmamış Lisans Tezi).
KÂŞGARLI, Mahmut. Divanü Lûgati't Türk Dizin, çev. Besim ATALAY, Ankara, 1999.
KAFESOĞLU, İbrahim. "Sabirler ve Sabarlar" Türk Ansiklopedisi, c. 27, Ankara, 1975. 498-499.
KALAFAT, Yaşar. "Görebildiğim Dağıstan", Avrasya Dosyası, c. 4, s. 1-2, 1998, S. 195-231.
KALMIKOVA, S.A. "Nogayşa-Orıssa Sözlik, Moskova, 1963.
KARAHAN, Leyla. "Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar", TD, s. 550, Ekim 1997. 291-297.
---------- Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara, 1996.
KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi. Kıpçak Türkçesi Grameri, Ankara,1994.
KERİMOV, İbrahim. Kumuk Tilni Kucurlu Grammatikası, Mahaçkala, 1982.
KIRZIOĞLU, Fahrettin. Yukarı Kür Ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar, Ankara, 1992.
KORKMAZ, Zeynep. Güneybatı Anadolu Ağızları - Ses Bilgisi, Ankara, 1994.
---------- Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara, 1994.

KURAT, Akdes Nimet. IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri, Ankara, 1972.
KUTLU, Tarık Cemal. "Rısâle-i Ahvâl-i Dağıstan", Kuzey Kafkasya, s. 38, (Ağustos-Eylül 1976), 3-4.
MAGOMEDOV, A.G. "Kumıkskiy Yazık", Tyurskie Yazıki, Moskova, 1966.
MEMİŞ, Ekrem ve KÖSTÜKLÜ, Nuri. Yeni ve yakın Çağda Türk Dünyası Tarihi, Konya, 2000.
MUSTAFAYEV, E ve TŞERBİNİN, V.G., Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, İstanbul, 1996.
NEMETH, Gyula. Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü. Çev. Kemal AYTAÇ, Ankara, 1990.
ÖLMESOV, Nurammat Hayrullayeviç. Sravnitelno-İstoriçeskoe İssledovanie Dialektnoy Sistemı Kumıkskogo Yazıka (Fonetika-Morfologia), Mahaçkala, 1997.
ÖNER Mustafa. Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Ankara, 1998.
ÖZKAN, Nevzat. Türk Dünyası, Kayseri, 1997.
ÖZTÜRK, Erol. "Kumuk Şair Şeyit Hanum Alişeva ve Yolda Yır", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, s. 1, 1996. 86.
PEKACAR, Çetin. "Kavimler Kapısı Dağıstandan İzlenimler", Türk Kültürü, s. 432, (Nisan 1999), 210-217.
---------- "Kumuk Türkçesinde Fiil" TDAY Belleten, 1996. 221-235.
---------- "Kumuk Türkleri", Yeni Türkiye, c. 2, s. 16, (Temmuz-Ağustos 1997), 2062-2066.
---------- Türkiye Kumukları Ağzı - Ses ve Şekil Bilgisi, Ankara, 1986, Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
RÁSONYI, László. Tarihte Türklük, Ankara, 1996.
RESULZADE, Mehmet Emin. Kafkas Türkleri, İstanbul, 1993.
ROUX, Jean-Paul. Türklerin Tarihi, İstanbul, 1989.
TAŞ, Kenan Ziya. "19. Yüzyılda Kafkasya'da Türkiya-İran Nüfuz Mücadelesi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, s. 184, (Nisan 2002), 39-44.
TAVKUL, Ufuk. "Kumukça İle Karaçayca Arasındaki Başlıca Farklar", Dil Dergisi, (Ocak 1993), c. 2, Ankara. 27-40.
----------Karaçay Malkar Türkçeleri Sözlüğü, Ankara, 2000.
TEKİN, Talat. "A New Classification of the Turkic Languages" Türk Dilleri Araştırmaları 1991, Ankara, 1991. 5-18.
---------- Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara, 1975.
---------- Türk Dilleri, İstanbul 1999.
TEMELKURAN, Tevfik. Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatnamesi, Sad. Necati AKTAŞ, c. 1-2.
TEMİR, Ahmet. "Türk Lehçeleri", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992. 290-291.
TEMİRHANOF, M. ve SALAVATOF, A.P., Kumuk Tilni Kitabı, Mahaçkala, 1933.
TOGAN, Zeki Velidi, Umumî Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1970.
---------- "Hazarlar" , İslâm Ansiklopedisi, c. 5, İstanbul, 1988. 397-408.
TOPARLI, Recep. Kıpçak Türkçesi, Erzurum, 1989.
Türkiye Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü, Ankara, 1993. 12 c..
UYANIK, Osman. Şeyit Hanum Alişeva "Biyiymen" Metin-Gramer, Konya, 1995,

METİN

1

Kaynak Şahıs: Peri Hanum Arslanbegov

Derleme Yeri: Başlıgend

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 21.8.1998, 7.kaset a yüzü

Derlenen:A)Çocuk sahibi olmak için türbeye gitme adeti hakkında.

A. Çocuk sahibi olmak için türbeye gitme adeti hakkında

Ç.P. --- Bugün 21 Ağustos 1998 Cuma. Şimdi Başlıgend köyündeyiz. Yine Perihan Hanum. Peri Hanum Arslanbegov -39 yaşında- konuşacak. Aytıgız.

P.H.A.--- bizdē yaş, bizin yaşibiz bolmay. on yetti yil ġaldí. on yetti yilni uzağınna ķób doKturlağa aylannig. yañyañña ne mask´va, ne leningīraT piribaltik´a barmaġan yeribizde ġalmadı, mahaçġaladan, bu bizin dağısTannan ġayri. nú allahú teala berme süyse ózú, zamanina yilina baġmay. soñ şolar kömeg eTmeğen soñ pirlağa aylana başlannig. buley ullu esli ġatullar ayTTı; "şu hamzaTta pirġa barsaġíz kömeg bolur." dedi. men bir bardım. ullu ġatun bulan dağı da vardım. dağı da vardım. men yaslı da zaveduyişi edim.

Ç.P. --- Barganda ne ettigiz?

P.H.A.--- bardım dağı da.

Ç.P. --- Ne ettigiz?

P.H.A.--- hamzaTTa pirġa barib, sadaġalarinni etīb.

Ç.P. --- Sadaka ne?

P.H.A.--- tilab. sadaġa eta. üleşegen zaTlabiz var bize sadaġa deb.

Ç.P. --- Ne. Ne?

P.H.A.--- úsTúnne zaT baylaysan. k´ampēT, yağlı egmegler bişirib, bir egmegler bişirib, piçenya yaşiġlar bulan alib, şolay üleşib sadaġalar etib. nú tilavniñ da tilab muradíñní gelesen. dağı yaslıda raboTniglanı da ciyib barin na, ķób ḥalġ birçe bardig, yaşlani da ġoşub. ķóPüsü sıtarşiy ġuruPPanı yaşlari da varib. mojet yaşlanı tilavu ġabul etib mu? neçik ġabul boldu musa da. şånna barġan soñ men atadim ḥamzaTTa; pirni

1. Metin **Başlıkent**

seni atiñi da ġoyaman. dağı men şå zaman bolġunça namaz etmeydim. namaz da ġılaman. úsTúña gelib şuley bir toyda etemen. ḥayv̇an na soyub sadağalarım etemen neb. şonnan soñ bir ay da ġalmaylin şu var toKtadim. boldu. hamzaTtaviz.

Ç.P. --- Yahşi.

P.H.A.--- dağı şa aytġan sadağalarimni barin na etTim. barib toyum mulan barib, köb ḥalġ geldī. toy ettig barib atin na ġoydum, hamzaT Ta pirni. mav̇liTler ettim. úyda ettim mav̇liTler. onna ḳób dū̆alar oKudular. men ne namaz ġılmaġ ū̃yrenib, namazların na ete başladım. munna şuley yaşıbiz da var halli.

Ç.P. --- Neçik üy yaş bunda ben eşittim, Hamzat'nı hakınna dep bir habarlar bar. Şulardan bilgenigizni aytsagız.

P.H.A.--- giçi yaş zamanina ġatun almay e̊lüb dey şa. mağa ne tilav̇uġuz bolsa da men eter̆ idim, torḳ´a şu suyuv̇dan ġayrı zaTni deb, aytib dey. hali şaġar adamnar, ḳób adamnar ḥar túrlú muraTların na barab ġabul ete şa. ġabul etib. bizin yurTTa şu yaşı bolmay bolġallar ḳób adam var. bir ġıraydan na gelib adamnar, ḳób şuley şu pirġa tilay. allah ġabul etib bola, bulay. bola. atlarin na şu ḥamzaTTa pirni ġoyub. bizde hamzaT Ta degen aT kób var, gendni içinne. i ḥali ḳób şu hali ulu ġatullar ḥabarlay; "o yaş çığib bu cahillerinnan oynay bolub." dey, "tob e̊lüb deb elgen soñ na şu tob oynay, çıġa bolub." dey, "ḥali ḥallilar da şu yaman zamallar başlanġalli, şo̊ yaş çıġmayġan molub." dey, "ḥalli bu ġünçe çıġaydı." dey, "çığib oynab yaşlar munan geteydi," dey, "ġaraññı bolġan soñ.". şolay ḥabarlanı da eşitī̆bmē̆n.

Ç.P. --- Bir de adam.

2.şahıs--- dörT tane var, şo aytaġan zaTnı ġoyġan. dörT aruv̇ bolġan.

P.H.A.--- dörT túġúl. ḳób var. ḳób var.

2.şahıs--- ḥalli éki yilni uzağınna.

P.H.A.--- éki yilni uzağinna dörT̆ adamnan na ġolay var. bolġanlar şu ḥalli. ḥalli bolub şuley tileb bolġallar.

Ç.P. --- Yahşi. Adam, yurtnu adamları, halkı Hamzat Aga'ğa ne zaman

bara; yani yangur yavsun uçun?

P.H.A.--- yavsun úçún tilāb bara, tilavlari. şuley bir olar, buley aytılağan sözlari da mulan. men bilmeyman olani aytılan sözlari. yazılıb Ta var olay. olar tilāb, toy etib, sadağalar etib baralar, şoğar bara musa.

Ç.P. --- Kim? Kim? Kimler bara?

P.H.A.--- yāşlar, ullular, giççiler var halğ vara. şonna barmayğan adam yoğ, bara.

Ç.P. --- Yurtnu bar halkı.

P.H.A.--- i şanna barağan adam bar deb äşitsen, men bara musam, gelme ózú bolmay musa da mağa sadağamni elT deb sadağasin merib yibere adamlar, özler bolmasa da. vot ullu gatun, zaT barma bolmay mısa da genTni halğı şoğar beg hürmet, beg siy ete. siz barib gördügüz neççağı zaT bar, ilinib onna. şanna ilinğan zaTlanı birler alib giyma da giya. zuvaP boladi deb alib giyeğallar da var. men eltib gumaçlar buley ulu materyarlar ilibidim. menikiler yoğ idi. ilibidimi alib giyibTi. tiğib Tikim etse de şalay etse zuvaP bola deb de ayta.

Ç.P. --- Başgaça bir iş uçun Hamzat Ağa'ğa barağanlar bar mı; yaş úçún, yangur tilev uçunden başga?

P.H.A.--- var. kób pırasenTlege batilib meni rabotnitsamni bir yaslıda işleygan povar gatunnu ulani ullu pırasenTleğe şúley tölevlege tüşürüb édi. yilay şunna zaT ete goşulub birçe yaş yaslini işçilari bardig. Şanna tiladig. netti şo oññarildi. ne musa da şa pırasentleri aruv er turabiz deb úsTúna yuğura. yaman zamanları var idi, gabul etdi. buğar şa parahat boldu. hali şa gatun barib sadağalarín etdi şonnan soñ. Şalaylağa da bar barağallar.

Ç.P. --- Hamzat Ağa neçençi yıl yaşağan?

P.H.A.--- neçe yıl yaşağan.

Ç.P. --- Neçençi yıl, neçençi yıl?

P.H.A.--- bilmayman. cahillay ölgenni bileman. a buley yillarin bilmayman.

Kaynak Şahıs: Nabiyullah Arslanbegov

Derleme Yeri: Başlıgend

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 21.8.1998, 7.kaset a yüzü

Derlenen: A) Başlıgend köyü, köyde kurdukları televizyon istasyonu ve bu televizyonun programları hakkında.

A. Başlıgend köyü, köyde kurdukları televizyon istasyonu ve bu televizyonun programları hakkında

Ç.P. --- Bugün 21 Ağustos 1998 Cuma. Başlıgend köyündeyiz. Şimdi Nabiyullah Arslanbegov -44 yaşında- konuşacak.

N.A. --- men bu yurTta tuvġanman. tuvub bu yurTTa osúb, mektebni da bunna, bu gendde bittiribmān. bittirib soñ bir yil tüşmay ékinçi yil instuTnu bír hazirlaygen ķurslar deP var. o ķurslarnı bittirib. soñ paliteĦniskiydá sitrajitelníy bu ġuruluş fakülteti var; fakülteTni paliteĦniskiy instituT dağıstannı. şonu bittim man, yetmiş segizinçi yılda. yetmiş ékide túşúP. soñ işleyabman. nahı izbirde işledim, izbir şáharda.

Ç.P. --- İzberbaş'ta.

N.A. --- arĦitektura deP bar dı bu. arĦitekturniy bölüğü onna işledím. dağí zavoT bardı, polyoT değen zavoT. onna işledím. o ġuruluş aTdeli var ïdı. olanı ġuruluş. ġurġu yaññı ġurulağan zavoT bar ïdı şo var şo zaman, şo vaKTi. soñ gelib gendge gelibman. segseninçi yılda gelib munna bizim salḥozda pıraraP bolub işleyabman nağı on yetti yíllar. ḥali éki yíl uje huķumatibiz biraz buzulġanna, biraz hali buzulğanna biraz nesi yoġdu halli. aġçası yoġ. aldin huķumaT kömeg etiP salḥozlaġa buley aġça zaT bere ydi. halli aġçası yoġ. huķumaTlanı uje ózlege ġoyubda óz başına ġoyubda. halli huķumaTni aġçası da yoKKa. uje salḥozlarda ġurma bolmay halli. men ne, halli -inciner- bu sitrajitelníy inciner, ġuruluş eteğen inciner edim nahı. on yetti yıl işleyabman. halli işsizman. na halli şolanı etib, soñ ḥali dağı bu inibiz de bulan bunna biz televidinya ġurayıġ deP. bu bizin huķumaTni yetmiş yıl bolsa da bu k'aministlani vaKtisinna bu bir, yaḥşi

1. Metin **Başlıkent**

télévidinyası bolmaPTır. şo bir ķanal boladı, şu perviy ķanal deP birinÇi ķanal. soñ vítoroy ķanal deP. şonu da yaḫşi bolmay‿dig. buláy yaḫşi görsetmey televídinya. hali şu görseteyik şu genTleğe de, şu úç, úç yúr genT, barda şunna şolağa neteyig deP televídinya. úje úÇ yıl bola biz aylanağimiz. ķób nesi var onu alvarisi buley masķvadan almalisan barı litscenyasını, ıḫdıyarlani masķvadan vere. bu dağısTannan vermey, mahaçġaladan. bu gúnnen federatíy orġallar vere. oylanıb turub halli şu bi yil bola da biz işlayġanibiz. hali biz ġumuġ televídinya yimig dá dúr da şu bizinKi ġumuġ genTler şunna. ġumuġ KenTleğe ġumuġça yayın etebiz. ne bu dağısTannıki yoġ çu da, köb milleTler bunna. o sayali ayrıça da dağısTannı perédeTça onna biz. genTte bolağan ciyillanı ġumuġça görsetebiz. bunna getgen yil boldi. İmperyalıġda bulay zaT da bu aññírínçí ġazavat yetmiş yettinÇi yılda dav bolub, şunna paçağa ġarşí, aleksandır paçağa ġarşí. şonna şoğar netib -atina ne dey da şo ciyinnı şolay-getgen yil.

2.şahıs--- ġazavaTnı.

N.A. --- túğúl şoğar. neğer şolanı yüz yılla yüz yil bola edi. yetmiş, toķsan yetti i getgen ya yüz yigirma yil bola. yúz yiğirma yil boláy dí şo aññírínci ġazavaTnı dağısTanna. şonnan soñ dağı ġazavaT bolmab, dağısTanna. şonu yüz yigirma yil bolaġana barışıb ciyin boldı, şonnağı zaT toblanib bari da şo yaġda.

Ç.P. --- Kimler geldi?

N.A. --- geldi. o mahaçġaladan geldi, ķób. bu zaTlar geldi. bu meçiKlanı, türk zaT türkiyadan da vardı bulay onna zay‿eTib. dağı ķób neler geldi munna. alímlar geldi. mu'allímlar gelib ķób söyleb, ciyin. onu da netib äki saḫatlar, neTTig de, bu aldig da bir suratín, barı zaTín alıb televídin, bizin televidinyadan görsettig. başġa süyegellege verdig, góçúrüb baġsın şu, şuley tariññíbiz şuleydi bizin başlıgend tariññí deb. onna bu tariññçilar söyledi ånna, şuley tariññí var başlıgend. ullu bu aldın bu ortasi bolġan bu. ne yimig bolġan na? bu bir vílayaT yimig bolġan na. şulay vílayaT dey mu? o giççi nege rayoñña? neçig aytadı bu. vílayaT

1. Metin **Başlıkent**

deb o pırevansiya o.

Ç.P. --- Vilayet, kaza, ilçe.

N.A. --- nú şolay zaT. ȯ bir on gendge şulay şunna baş yeri bolub da, şunna zaTda başlıgend de şo. nú şunnan şu aññírínçí ġazavaT da şunna boldu. şolay boldu. şolay zaTlanı görsetebiz, televiḍinyadan. şık´ola da ġumuġÇa bu, bizdá ġumuġÇa yúrúla bunna neleri, zaTlarí bar. gendde bu faşistlár bunna etgeni toġuzunçu maydagí. bar şu gendde bolağan zaTlani şu ġumuġÇa televidinya yimig da şu bizinKi bizin dağı ġumuġÇa buley dağısTanna ġalmada ġalmab. ayrıça ġumuġÇa ne eTmege buláy televidinya bermege yerler yoK da yoK. nu biz de şu úÇ gendge verebiz dağı. úç gendge şulay görsetebiz.

Ç.P. --- Başgaça gendge berüvnü?

N.A. --- bermey. nu biz dağı biz ayrıça peredeçalar etib bolmay. bizin aġçabiz yoK. biz ózúbiz ġardaşıbiz bulan, bizin aġçabiz bulan, bizin para vulan, etib biz da şuley zaT. dağı etemen men biraz türkçe sozlar de ġoşaman. bu türkiyaġa da baġabiz da biz. türkçe biraz añlayman men, biraz netib türk neler.

Ç.P. --- Türtsiya'nı televidenyalar ete?

N.A. --- da. televidinyasına biz.

Ç.P. --- Neçençi yıldan berli izley turasız?

N.A. --- biz bir yillar bola da. bir yildan, bir yil yarim bola. bir yil yarim bola.

Ç.P. --- Türtsiya'dan kaysı kanallanı alıpsız?

N.A. --- türtsiyadan biz filmdi. bu aldín ķób, çoġ görseteydig. hali biraz az da görsetebiz, biraz bizim televizor telesentirdan. hali mask´vadan ķób, bu millī operalar var, bu zaT. meksik´anski kinolar var; bu genddeği adamlar ķób baġma süye, olaylanı. o sayalı olanı görsetebiz. biraz türtsiyadan kiliblar ġoşabiz, biz ķób. kiliblanı yazib, olanı da kiliblanı. bu bizin tuvġan gúnların ġuTlayġanna da ķób ķóbúsú túreṭski, túrk kiliblani süya, baġmaġa. var bunna bu maḥsunnuķu var. ḥarisiniki var onnan. aytsam men; neler kiliblani şolay şolanı netmege görsetebiz.

1. Metin **Başlıkent**

Ç.P. --- Yahşı.

N.A. --- şolayda bizin hali zaman aġça zaT bolsa dağı da sutuTya ġurub. hali sutuTya, o yanna bir dağı úy ġurab turabiz şoğar.

Ç.P. --- Yahşı bolur.

N.A. --- abdelk'a ete turabız sutuTya ondan pıranõm. bu tuğrã zapis etme bolabiz zaTġa. zaT bola çi telefondan söyley. men sutuTyadaman. meni görsete. mağa telefondan üydan söyley. men cevab bere, şolay etmege. şo üynü oññara turabiz, şo bir, bir dağı üynü.

Ç.P. --- Yahşı. Yahşı bolur.

N.A. --- şolay ẖıyallarıbiz var. aġça yoġdur. huķumatıbiz da yarli. bizin gentibizde de olay bay adamlar, olay ķób yoġdur. bar, olar da bolmay bolur kömeg eTmege. biz de, gendde de aġça yoġ sayalı şahar túgúl, zaT túgúl gendde şolay.

Ç.P. --- Dür. Dür.

N.A. --- bulanı ķúyde etebiz de şu, şu televidinya. bizim gendde şuley televidinya var da şo adamlaġa, şolaġa aytmaġa şu. bu ġumuġlar úçún yimig de dür de şo ġumuġ neler, şo ġumuġÇa söyleybiz. abyevlenya, bildiriv bolsa ġumuġÇa bildirabiz.

Ç.P. --- Günde, bir günde neçe saat kumugça televidinya?

N.A. --- ġumuġÇa, bizinki bir saaT. gúnna bir saaT, munda bir saaT bizinki.

Ç.P. --- O ne zaman, gün?

N.A. --- aẖşam toġuzġa yarimnan zaT, onnu yartısı. zaT, toġuzdan on bolġunça, saaT on bolġunça, geçe.

Ç.P. --- Turtsiya'dan izlengen kanalları kaysıları bar?

N.A. --- biz. ķanãl de bola. ġanãl dedẽn, şov ķanãl.

Ç.P. --- Kanal De, Şov.

N.A. --- heçbibi ķanãl.

Ç.P. --- Ateve, Eçbibi.

N.A. --- ateve. bu bir dağılar var. sãtẽvẽ mĩ o? sateve.

Ç.P. --- Seteve.

1. Metin **Başlıkent**

N.A. --- seteve. on beş ķanallar var.

Ç.P. --- Kanal Yedi var mı, Kanal Yedi?

N.A. --- hı.

Ç.P. --- Kanal Yedi. Men hali gördüm.

2.şahıs--- ķanal yedi. yedinçi ķanal bar mı?

N.A. --- b̲ār. b̲ār. b̲ār. yetinçi b̲ār. dörTünçü b̲ār. altınçı ķanal vār. b̲ār. sine beş, no şifro b̥olan; yani baġma bolmay dağı. hali baġma bolmaybiz biz.

2.şahıs--- ha gizli o.

Ç.P. --- Gizli.

N.A. --- gizli. bolmay şolaydı da bizin. biz hali biz yaşav̇ubuz şolay.

Ç.P. --- Türtsiya'dağı kanallardan kaysı yahşı?

N.A. --- de de, ķanal de de yaẖşı. şov̇nuķu da bola; yaẖşı peridaçalari.

2.şahıs--- şov̇ tivi yaẖşı.

N.A. --- ateveniki de bola. bu sağ erten sabah ta yaẖşí k´ansertleri bola, ateve de. ateveniki de bola.

Ç.P. --- Habarlar?

N.A. --- şo bizde şolab netegeni, şo ķanal de, ķanal şov̇ şolay yaẖşı.

Ç.P. --- Bu televidi, sizin de televidinde neçe adam işley?

N.A. --- äki apiratir var da. äki apiratir var işlayġan, dağı bu ġardaşim. nu beş adam var dağı da, bu ġızardaşıbiz da bola, da. bu zaT da men ne giçi ġardaşibiz da.

Ç.P. --- Yahşı.

N.A. --- úÇ, äki apiratiribiz da var da.

2.şahıs--- bir aile televidinya yimigbiz.

Ç.P. --- Aile televidinya köb yahşı. Men tamaşa buldum, munna görgen de bunu.

N.A. --- tele başlı deb ġoyub bizge.bizin gentni atin ġoyub bizda.

Ç.P. --- Tele Baş.

N.A. --- tele başlı.

Ç.P. --- Tele Başlı.

1. Metin **Başlıkent**

N.A. --- da. bizda bu baş deb, bizin. bizin milleTde baş deb bu başğa. bu kapağa baş dey bizde.

Ç.P. --- Boldu. Bizde de bulay aytıla.

N.A. --- ha. bu siz.

Ç.P. --- Buna ne dep ayta. Baş.

N.A. --- baş deb ayta mi?

Ç.P. --- Baş.

N.A. --- kafa deb ayta.

Ç.P. --- Baş, kafa; bir ekesi.

2.şahıs--- aynı, aynı.

N.A. --- da. bizinKi baş deb. bu başlıgend deb bu başlıgend bolğan çi da bu. bu aytTım çi men, bayağı. bu ne yimig bolğan. vílayeTni başgenTi yimig bolğanna, bu aldin şolar.

Ç.P. --- Hı. Aldıngı yıllardan.

N.A. --- da. aldingi yıllarda, bu paçanı zamani, bu rus paçanı zamani vaKtisinna o sayali şo baş, başlıgenT deb şonnan ğalíb da başlıgenT deb. baş. o sayali şo başli bizde şo bizin genTibizni netsin neb şo telebaşlı deb ğoyub biz onna.

Ç.P. --- Yahşı bolgan. Yahşı. Aytınız.

N.A. --- munna biz, bunna bir ğatun var. bu islām dinni oḫub yaḫşi bileğan ğatun na biz ḥar cuma geçe bu, ḥar cuma geçe onu aḫşamlar bunna adamlağa yazib, bu televidinyadan nú görsetebiz. biz olardan ağça almāybiz. k´asetege yazib onu netib górsetebiz; "islamni sesi" dey. islamniñ, islamni sesi deb ğoyub bola çí. şimdi netib netmey mi pırosto. bu zaTlağa aytib bu óperator pragrammı.

Ç.P. --- İslamın Sesi Pragramması.

N.A. --- da. islamnı sesi. o oKub bu islam dinni haḳınnan. bu ḥazür túgúl men arabçadan çegib ğala. ḥazür etib şolay görsetebiz, şuley.

Ç.P. --- Son televídenyeden görsetesiz.

N.A. --- telividinyede górsetebiz adamlağa; islam dinni añlasin, yaḫşí bilsin bizde yetmiş yılın uzağınna islam dinni buley ğoymay çi deb

1. Metin **Başlıkent**

k´aministler. k´aministler ġoymey edi. ḥali k´aministler tayġan soñ ġoyaġan bolubTu. o sayali adamlar islam dinni añlamay, yaḫşi. o sayali
180 górsetebiz, şo ġatun ḥar gún, cuma geçe.

Ç.P. --- Neçe saat?

N.A. --- yarim saaT.

Ç.P. --- Yarım saat. O gatun gişi nerde üyrengen, islam dinni? Ata babalarından mı üyrengen?

185 N.A. --- o ata babalarınnan üyrengen nağı. ata babalarınnan üyrenib ġalġan o biraz. yetmiş yil bola mi. şo ġatuñña, yetmiş yil bola, o hali. uçitil de o bu dars da vereydi, muallim bolub o. meKtebTe dars vereydi o, bu muallim ney mi o?

Ç.P. --- Muallim de deybiz, öğretmen de deybiz biz türkçe'de.

190 N.A. --- da. üyreTmē şo neteydi bu, meKtebde bolay. hali pensiyadāydı. o meçitġa da vara. şonna ġullug da ete.

Ç.P. --- Mecit açık. Neçe adam bara mecitge, bu yurtda?

N.A. --- bizde āz. āz vara. yigirma, yigirma beş vara bolur, şu cuma gúnna.

195 *Ç.P. --- İmam bar mı, imam?*

N.A. --- imam bār.

Ç.P. --- O ne? Kayda okugan imam?

N.A. --- o da bu ata, atasinnan bilgenna atasinnan dağı, o oKumadi.

Ç.P. --- Neçe yıl bola, imamga? Neçe yıl bola?

200 2.şahıs--- o genç biraz.

N.A. --- o elli segizde tuvub busa, otuz yil bola. otuz yili bola.

Ç.P. --- Bu yurtta turağan barda adamlar Kumuk mu?

N.A. --- ġumuġ var. bir yüz tavlu da var yüz. dargi millet var.

Ç.P. --- Yüz adam mı?

205 N.A. --- yüz yigirmā.

Ç.P. --- Yüz yirmi adam bar.

N.A. --- da. da. yüz yigirma adam var tavlu. olar yüz yigirma adam. bulay da bu yüz yirmā degen bulan bizin milletge ġoşulġallar da var. atasi

1. Metin **Başlıkent**

tavlu bir neçeler. şu k´arbu mahammadlar, hacílar anaları bizin gendli, ğumuğlar alanı. neçeler var olay.

Ç.P. --- Bu Tavlular Lezgi mi?

N.A. --- dargi.

Ç.P. --- Dargi. Hı.

N.A. --- dargilar yüz yigirma, yüz yigirma. on segiz yıl bitğalları var şolanı. on segizden órde.

Ç.P. --- Bu savlay yurt'ta neçe adam yaşay, savlay yurt'ta, Başlıkend'te?

N.A. --- savlay yurTda äki miñ molur. äki miñ úÇ yúz.

Ç.P. --- Eki min üç yüz. Öteki yurtlar? Üç yurt bar dediniz.

N.A. --- olar da habğaygend deP toğuz yúz adam yaşay.

Ç.P. --- Dokuz yüz adam. Barı da Kumuk mu?

N.A. --- barı da ğumuğ. no onna da var bir elli dargi. onna da volur, tavlular.

Ç.P. --- Dağı.

N.A. --- dağı cevangendde de var, da. onna da şolay miñ molur. onna da bolur. tavlular var. onna da bir şo, onna da az bolur. onna da otuz bolur.

Ç.P. --- Min adam var.

N.A. --- miñ adam onna da var.

Ç.P. --- Min adam var. Otuzu Dargi.

N.A. --- onna da var toğuz yúz. bir elli dargi onna da bolur.

Ç.P. --- Üyahlü tüğül, üylü tüğül. Adam, adam sanavu.

N.A. --- adam sanavu.

Ç.P. --- Boldu.

3

Kaynak Şahıs: Muhammed Şakir Alhazov

Derleme Yeri: Yanıkayakent

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 21.8.1998, 7.kaset a yüzü

Derlenen: A) Habar.

A. Habar

Ç.P. --- 21 Ağustos 1998 Cuma. Yanıkayakent köyündeyiz. Şimdi
1 *Muhammed Şakir Alhazov -37 yaşında- bize söyleyecek.*

M.Ş.A.--- salam aláyķúm. bir söyleygen aytaġan ḫabarím bar. on yıl bitegen zamanna izbirde men şĭk´oloda oḫuyġanna, nu dörT ĭlaslanı arasınna bir yaḫşí uçenig edim. úje úçúnÇi ĭlasda gelgenne ġayagenTge
5 -neçik aytayím- vataníbiz, dádáleribiz, bizin abalaribiz turaġan yerge yoluġmaġa dádáma. dádá áyta; atabizni atasí dádá. o zĭnaçiT ġayagendde beg aytılġan malla bolġan malla i guran tilge meni ĭyreTmege ġoyġan. o gätTi.

Ç.P. --- Mollalar.

10 M.Ş.A.--- ĭretmege, oḫutmaġa, nĕtmege arabçe Tilge i o zamanna, k´åmmunistleni zamanına bir ġıyın zaman yiberib mallalar buláy etib ġıyışmaylı birbirine guyışmaylı. bunna ġayagendde şık´olaġa da salib äki ay saġlab yibermedi oḫutmaġa. ózú oḫuta ydi. yaşlanı oḫuta ydi. ġarT, bizin ġarTlar cíyílíb munna ete ydi. soñ izbir'den meni uçitilim gelib.

15 *Ç.P. --- İzbir'den?*

M.Ş.A.--- izbirden gelib artimnan i dádábiz bulan ġalmaġal eTgen. ol ayta; "ol meni vunuġum ne süyse.". o uçitél ayta; "ol meni yaḫşi uçéniğim alib turaman izbirge oḫumaġa.". o çoğu ġumuġda, búsrúmanlarla, orus da uçitil meni úçún ġalmaġal eTğen, şolay.

20 *Ç.P. --- Uçiteligiz Rus mu edi?*

M.Ş.A.--- ȯrus udu. nú beg yaḫşi gişiyidi, oḫumaġa.

Ç.P. --- Yahşı gişiydi. Anladım. Ohuvnu süyegen gişi.

M.Ş.A.--- oḫuvnu süyegen. men ne beg oḫuma süyegen giççi, ulan idim.

3. Metin **Yanıkayakent**

on úçún şo héç esimden taymay. şo ḫabarnı aytmağa.

Ç.P. --- Yahşı. Dagı aytma süyseniz.

M.Ş.A.--- munu ayTma süyemen. aruv küyde yaşab adamlaġa paraḫaTlıġ berib, yaḫşílıġ berib. samıyġılavníy zídorovya neçikdi?

Ç.P. --- Aytıgız, aytıgız.

M.Ş.A.--- nú allahdan bizge.

Ç.P. --- Yargıçılıg bolsun.

M.Ş.A.--- yarġıçılıg bolsa dağı biz bizin başıbız. biz bulan oylab etib, razumno ġurdaş bolub, barışıP bizge búsrúmanlıġı bari zaTı paraḫatlıg bersin.

Ç.P. --- İnşallah. Sav boluguz.

4

Kaynak Şahıs: Zaynap Halimbegova

Derleme Yeri: Yanıkayakent

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 18.8.1998, 8.kaset b yüzü

Derlenen: A) Günlük hayat, B) Üzümcülük hakkında, C) Yemekler hakkında, D) Kız isteme.

A. Günlük hayat

Ç.P. --- Bugün 21 Ağustos 1998 Cuma. Şimdi Yanıkayakent köyündeyiz. Atıgız kim idi?

Z.H. --- zaynaP.

Ç.P. --- Zaynap. Familyanız?

Z.H. --- halimbeKova zaynaP.

Ç.P. --- Halimbegova. Neçe yıl bolasız?

Z.H. --- mağa elli yıl bita, halli.

Ç.P. --- Hı. Yahşı. Şolay görünmeysiz. Elli görünmeysiz.

Z.H. --- elli yıl bita halli görünmayman mu?

Ç.P. --- Görünmeysiz.

Z.H. --- ʷuya gelib çağı ğıyıllıglar görübmen mola ne elli yıl biteğanna yimig. dağı da né çaKı da görüb turu. ne bileyim. bu uynü, uyahlüm ölüb dörT, dörT yaş da bulan ğalibman. genÇ çağı tinç yaşaʷum çi yoğ ne çak. bacarağallağa yaşaʷ var, niççağı da. bacarimayğan bizin yimig. yaşlarım giççi çi dağı. o işlab, işleyğanı yoğ, iş yoğ. men sağa aytsam. saṃoz işge varabiz. ḥar zamanna bir aKça da vere. çorbayı aşamağa ğıyın çi halli neyeTmeye. ne bileyim...

Z.H. --- ... payda yoğ dağı, aytsam men. toKdasam na.

Ç.P. --- Payda munda bar. Hali aytıgız.

Z.H. --- ne söyleyim. onu de.

Ç.P. --- Yaşavunuzdan. Neçik? Ne etesiz?

Z.H. --- yaşaʷubuzda barib saṃoz işge gereg çağı, aruv ğulluğ da etib.

4. Metin **Yanıkayakent**

neçe de yaḫşilar bola. ne aruv, yaḫşi adamsañ. bay küyleb ḫar türlü Tilleni bilmeğa. dağı da allah savlığ bersin sağa. yaşav. ḫar ne eTmeğe iş, işleriñi ör eTmeğe sağa.

Ç.P. --- Sav boluguz.

Z.H. --- ne bileyim. saṁoz işge varabiz. hay túşğanne aKça da alabiz. túşmeğanne innemey turabiz. aylanib turabiz. sağa izbuḳalar bacarsağ ibuḳalar etebiz. ḫalli yaşavda yaman bolub. dağı ne aytayım. ğari ne bileyim. ha. yaşlar da äki ármiyadan gelgenim vār. yaşlani da, şolani da uy eTma bacarsağ, ne etseg bizğa yaman. yaman buley da. yaşab, bacarğan gişige yaşav yaman túgúl halli, neççağı da.

Ç.P. --- Tüz.

Z.H. --- işi, işi de var. işi ge ğolunna. işi de yoğ bizin yimigleğe biraz ğıyınnı.

Ç.P. --- Tüz.

Z.H. --- dağı da örlüğüñ artıra, allah seni. işi işlariñ yürüsün, alğasa seni da.

Ç.P. --- Sav boluguz. Munda nege gelgen ediniz administratsiyağa?

Z.H. --- şuna ğulluğum molub gelgen, şo ḳúññe salamğa.

Ç.P. --- Ne ete?

Z.H. --- salamğa pıyatnitsa gún ğıray, girila deb, ona sirada gún gireğan adam bolğan eken. şuna ğulluğum molub geligen édim salamnı yañina girma súyúb górmağa. o da tüzelmedi.

Ç.P. --- Neçe yaşınız bar?

Z.H. --- altı yaşım mar.

Ç.P. --- Olanı, olar ne ete hali?

Z.H. --- ḫalli äkisi uy bolub tura. äkisi uy bolub tura, gízlar. äkisi armiyadan gelib iş de yoğ. uyda yantayıb tura. biri ḫali armiyağa varğanim da var. bir yetişegen gízim da var, uy bolmağa ḫabbazuv. úÇ uy bolmada ḫabbazuv yaşlarim da var. etib bacarsam, ağça bolsa yarayğan. pensiyağa çığma'man çí çığma'man. şu úydeği yaşlağa geleğan bir äki ağçalar var, yazıv bezüv.

B. Üzümcülük hakkında

Ç.P. --- Hali de işleysiz.

Z.H. --- işleyman. İşlemaġan var mu?

Ç.P. --- Ne iş etesiz?

Z.H. --- sanoz işge varabiz. yüzümnü içinne işlaybiz.

Ç.P. --- Yüzüm içinde.

Z.H. --- da. Yüzümluġ da işlaybiz.

Ç.P. --- Bir yüzüm neçik ösdürülür? Ne etilir?

Z.H. --- yüzüm ósdúrmáġa da aruv suvlar da yoġ ol bi yil. suvu da yoK. ġurġaK baḫli, osal baḫli bi yil. bari zaT osal. suvlar ya'murlar bar mı o sizin o yaġlarda ya'murlar uyallar?

Ç.P. --- Bolur. Bolur. Zaman zaman bolmaz.

Z.H. --- şunna yoġ. vållah neççağı da bi yil o våbşe, ġonaġ gışda ġar bolmadi. yazda yağmir bolmadi. ḳób bi yil ḳób savallar ósmádi. bi yil savallaribiz da osal boldu bundağı. savluġ bolsa amal bolub da bar zaTġa savluġ bar zaTni başi.

Ç.P. --- Tüz. Dür.

Z.H. --- sav gişige amal bola.

Ç.P. --- Yüzümnü ne etesiz? Yani yüzüm yaz başda, yüzüm eteğen iş bar mı?

Z.H. --- yaz başdã barib, yaz başdã baylaybiz. yaz başni etgen zamanda gese ġışTa.

Ç.P. --- Neni baylaysız, neni baylaysız?

Z.H. --- yüzümnü baylaybiz.

Ç.P. --- Neçik baylaysiz? Şonu aytsanız.

Z.H. --- ha. neçiK. ġişTa, gúzda barib gesebiz şonu. gesib óley etebiz. ġişda barib ġazabiz, şonu. yaz başda, marT_ayġa yetKen zamanna baylaybiz.

Ç.P. --- Ne bulan gazasiz.

Z.H. --- lapaTKa bulan.

4. Metin **Yanıkayakent**

Ç.P. --- Lapatka bulan.

Z.H. --- da. dağí hali yaz bozanda çöbleb, yüzümün alib, geltirib -allah buyursa- zavåTKa, biz zavåT etebiz.

Ç.P. --- Ne etesiz?

Z.H. --- zavoTKa.

Ç.P. --- Ha. Zavotka beresiz.

Z.H. --- zavoTKa berila, da çöbleb geltirib. allah buyursa dağí ġaytarıb başlanacaķ yañıdan ġazmaġa túb̲ún, túb̲ún ġazmaġa, suğarmaġa, tazalab, deherini oññarib, ġíşġa gesüv̇ü. şolay işler etile. dağí ne etilsin.

Ç.P. --- Üzümnü ne türleri var, yüzümnü?

Z.H. --- yüzümnü rek´astil bar. aġaday bā̲r. musk´ak´lari bar. yer, yerde tuv̇ra gaşi az ġalib. halli olay yüzüm bar. bitib aldakilere ġayda halli. onnan soñ, o ullu yüzümnü adı neydi? şu cayíşlasañ na men ne bulay.

Ç.P. --- Ullu yüzüm.

Z.H. --- ullu, ullu búrtúg̲.

Ç.P. --- Şolay barmag yimig mi?

Z.H. --- da. da. ullu. damski paletsleri bā̲r.

Ç.P. --- Kumukçası bar mı, Kumukçası?

Z.H. --- şu ġumuġça, o.

Ç.P. --- Ne aytediler, aldınızda?

Z.H. --- emçek, emçek yüzüm ney, ġumuġlar.

Ç.P. --- Emçek üzüm boldu.

Z.H. --- emçek yüzüm ġumuġça, ġumuġça. ḫar türlü yüzümler bar. bari yüzümler bar.

Ç.P. --- Yüzümnü kuruta mısız?

Z.H. --- bizġa aşamaġa ġíşġa ġurutabiz.

Ç.P. --- Neçik etesiz şu işi?

Z.H. --- neçi̅K. alib, gelebiz da. aruv̇ bediralaġa çö̅bleb, alib gelib, yayib túb̲úna k´ağazlar da, ġazetler de yayib, salabiz ķalķıġa potoloġġa. o ġurub ġala. onu yanna ózú ġuruP ġala. ġíşda süyseñ marT‿ay gelginçe dağı aşab turabiz.

Ç.P. --- Kurugandan son ne etesiz, onu çöblerin?

Z.H. --- héÇ zaT etmeybiz. yayıla k̲úyúnná ġoyabiz. çiriġallayin alib, búrtúg̲layin alib taşlaybiz. çiriġallari ġoyabiz. innemay şo ózú ġurub, yerinna şo soruġub, kişniş yimig bolub ġala. süygen zamanna aşama bola.

Ç.P. --- Kışta şu kurugan üzümnü neçik aşaysız? Neçik aşlar etesiz, şunnan?

Z.H. --- ġuruġan yüzümnü aşaybiz. neler. pulavġa ġoşub ne etib kişnişin aruv ne etme bolasañ onu.

Ç.P. --- Suvnu salıb bişire misiz?

Z.H. --- bişirmay, suvġa salib, cuvub, tazalab aşaybiz. aruv yañı yimig bolub. aruv tura çi da, ne musa da.

C. Yemekler hakkında

Ç.P. --- Peki yaş üzümden ne aşlar etesiz? Ne etesiz? Neçik? Bu biz türksiya'da pekmez deybiz. Pekmez şonu kaynatıb, bişirib.

Z.H. --- túşāb etebiz şonu. siġabiz çaşalġa salib.

Ç.P. --- Neçik etile başın?

Z.H. --- yaḥşi yüzümnen var çi.

Ç.P. --- Bırıngı, başlap, birinçiley?

Z.H. --- başlab etegen zamanna ne salib çaşalġa şonu tabtaybiz. çaşalġa salib taptaybiz da. dağı tóğúb, tazalab şoğar ġoşulaġan balçiġ b̲ar. tişāb etme süyseK şo balçiġnı ġoşub, taydirib, úsTúnneği nasnı da taPtaza etib, dumnur etib, tazalab, suvun tazalab asabiz. sābsari bolub şüley tişab bola. şonnan ulu aşlavġa tóğúP, şüley etmege etse laP bişá. sāPsari bu tişāb bola. tişābdan ḥarva etebiz.

Ç.P. --- Ne etesiz?

Z.H. --- ḥarva.

Ç.P. --- Halva.

Z.H. --- da. tişābdan ḥarva.

Ç.P. --- Halvanı neçik etesiz?

4. Metin **Yanıkayakent**

Z.H. --- ḫarṽaní; tögebiz. yaṽ da, şeker de-tóğábiz. ġaynatib, yaráy tóğüb, şoğar unna da TaTlisini da narmamiy ētib, unnu da tógúb dağı bişib boldu bunna saġa ḫarṽa.

Ç.P. --- Buğday unu bulan mı etesiz, şonu?

Z.H. --- da. buday un bulan etebiz. buday un bulan etebiz şonu. o ḫaciday unnan torĸ´a ḫalpam etila. múçeri değen etila.

Ç.P. --- Ne etile?

Z.H. --- haciday un var çi, haciday un.

Ç.P. --- Neçik etile o?

Z.H. --- o tartîb, eleb, şonu tazalab halpam etesen. gísíb, gísíb, gísíb, ġaynar suṽġa basib, salíb içine yaḫşi yaṽlu eT Te dağı gísíb, gísíb, gísíb salsañ halpamalar deb bola, aldınKiler etegende. hali o çaġí etilmay. etilmay da. hali modníy etib adamnı halpamanı oşaTmay. lab aruv tatuṽlu tiyey edi aldın.

Ç.P. --- Hali oşatmaylar mı?

Z.H. --- hı.

Ç.P. --- Hali oşatmaylar mı?

Z.H. --- hali da ete. az ete bolsa da çuT ete. aruv alib ġaymaġ da súrtúb úsTúná, ġaşıġ bulan çançib çançib çuTular ete. salib ed gesegleri da içiná. içeK salib içiná şolay.

Ç.P. --- İçek nedir?

Z.H. --- içek deb siz ĸarba.

2.şahıs--- sucuġ.

Z.H. --- ĸarbasa yimig etilā şo da hayṽan.

Ç.P. --- Kolbasa.

Z.H. --- da. ĸarbasa. orusça ĸarbasa ġumuġça içeK dey şoġar.

Ç.P. --- Kolbasa orusça mı?

Z.H. --- da. orusça ĸalbasa.

Ç.P. --- Türkçe galiba. Türkçe'den Rusça'ya geçgen kolbasa. kol basa, son.

Z.H. --- dağı ne aytayım. geteyim hali uyġa. ġulluġ biTTi şoġar gelib

4. Metin **Yanıkayakent**

busam.

Ç.P. --- Uyga barıb ne iş eteceksiz? Şonu aytıgız.

Z.H. --- şonu, uyġa varġanna, tab yarayġan adiyalim var, işli yayılıb tura uyġa. barġanna şonu allah buyursa işlayman. pamadurda mayrovodar etemen. soKlar etemen. ġişlıġ úçún hazur bolaman, -allah buyursa- toy etmege ġişġa, toyġa da gelib.

D) Kız isteme

Ç.P. --- Hı. Ulanıgızı..

Z.H. --- gelib sizġa da allah nasib eTsin şolanı aşamaġa, şündegi adamlaġa. gúzda da toy etebiz, allah buyursa.

Ç.P. --- Sav boluguz. Allah buyursa. Belli olmaz. Boldu.

Z.H. --- ġúz da toy eTme hazir bolaman.

Ç.P. --- Ulanıgızga gız mı alasız?

Z.H. --- nege?

Ç.P. --- Ulanıgızga.

Z.H. --- da. ulanıbizġa ġíz alma süyebiz, allah buyursa.

Ç.P. --- Bu kızını aldıgız mı? Tiledigiz mi?

Z.H. --- tiladigiz mi. ha. ḥaldá tilamabman, alağan zamanna.

Ç.P. --- İzleysiz.

Z.H. --- alġa, alaġa.

Ç.P. --- Neçik kızlar izleysiz? Neçik kız bir bolsun dep deysiz?

Z.H. --- neçiK gismati bosa, gismat ķób nasibli talihli ózleri bolsun. neçiK gíz ġarşi gelse adamni saylamaybiz.

Ç.P. --- Peki munda yanı Kayakend'de bir gız neçik izlenir? Bir ulanga, bir kız nasıl tilenir? Nasıl barılır, tilemeğe? Aytıgız.

Z.H. --- neçiK tilanadir? ulan görseTgen. ulañña aytasañ; "sen kimni súye busañ, kimni sen súyeseñ. şo súygeniñni saġa alaman." deb. ulan görsete gíznı; "palan yerde tilama var."dey, atasina anasina. anasi bara şonna. atasi bara. tilay. bere busañ beregen ete; "bere musañ." dey. vere. gíznı anası da razi bola. ulanni anasi da razi bola. bir vuḥadnay

Yanıkayakent

4. Metin

geleşe. arTTeği vuḥadnay toy da etib geltire, allah buyursa. şolay şulay toy ete. ne ete aruv, şolay zaTlar ete bizda.

Ç.P. --- Yahşı. bir yaş tuvganda ne etesiz? Yaşga etilgen adatlar var mı?

Z.H. --- yaşġa etegen adaTlar bar bola, ķób yaḥşi yarayġan.

Ç.P. --- Ne etile? Bırıngı birinçiley ne etile?

Z.H. --- toyġa, toyġa çagib ḥarç, toyġa çagib ḥarç ete. ḥarç çıKa. yaḥşi zaT taPġan zamanna.

Ç.P. --- Boldu sav boluguz.

5

Kaynak Şahıs: Zümrüt İsayeva

Derleme Yeri: Haşa'da oturuyor, Hüsemegendli

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 21.8.1998, 7.kaset a yüzü

Derlenen: A) Köydeki yatırlar hakkında (Bağatir Ada, Minetulla Ada), B) Köydeki yatırların şifa vermesi ve şifa bulma amacıyla türbede yapılan bazı adetler, C) Türbede yapılan zikir ve mevlitler hakkında, D) Türbede görülen olağan üstü hadiseler, E) Kendisi hakkında, F) Bağatir Ada ve Minetulla Ada hakkında, (E,F dokuzuncu kasette).

A. Köydeki yatırlar hakkında (Bağatir Ada, Minetulla Adaî

Ç.P. --- *Bugün 21 Ağustos 1998 Cuma. Şimdi. Yurtnu atı?*

Z.İ. --- bu haşşa.

Ç.P. --- *Haşa yurttayız. Şimdi Zümrüt İsayeva -53 yaşında- konuşacak. Tötya, munda kim yata? Munda kim, bu kaburda kim bar?*

Z.İ. --- şo ġaburda bağatir var. bağatir var i bağatirnī ulallari vār, dağı bağatirni úyahlúsu var, bağatirni ġīzlari var şunna. şu ne de ayanğinna mısa minetullā ăda. minetullā ădani yaşlari yoK. minetullā ada yaşlari yoK. úyahlúsu bar. ózúnü úyahlüsú de, ózú de bar şanna.

Ç.P. --- *Bunna.*

Z.İ. --- aha. munna arigisinne.

Ç.P. --- *Bağatir neçençi yıl yaşağan?*

Z.İ. --- bağatirnī şani aytağan, şulay aytağanna göreğenne göre şular beş yūz elli yíl deb ayta. elli yíl deb ayta, beş yüz elli yíl.

Ç.P. --- *Munu hakında habarlar bar mı?*

Z.İ. --- munu haķınna şo bağatír ădā, minetullā ădā dağı da bulaní úÇ ġurdaş, dağı da bular beş ġurdaş var dey bular. şular dúnya, şulay ġurulġan zāmānna, şu dúnyani, şò diñña adamlanı aylannira, davete turub gelgen adamlar, şular. şu bağatir ădā, minetullā ada şalay gelib, şalay äkisi de şunna birbirine tabuşublar. şunnā bağatir ăda da, şa da

5. Metin **Hüsemikent**

şunna tabuşub şunna yurTTa ġurub şunna ġaliblar şalar. bulanī yoldaşlarí da bar. ötemişde de var dey, bir yoldaşi bulani. bir yoldaşi derbendde. bir dağı yoldaşi var. o né yerdeykeni, anı toşni aytib bolmayman, toşni yerin. taѵ yerde deb ayta. şu bağatir ăda, minetullā ada da birça bir yerde bir menc̲giT Te ġurub, bulay yaşay bolub. şunna yaşayġanna ḫali menc̲giTġa barağanna ertēn, tez bağatir ada ḫar zaman bağatir ada birinçi gelib bola bolġan.

Ç.P. --- Mecítge.

Z.İ. --- meciTKe. a, minetullā ada geÇ bolub ġala, o. bir keren bağatir ada gelgen zamanna menc̲giTġa buğar ġışġırib "deñizdā gemé batilā. kömegge gel bizġa." deb ġışġırib åğar. bu bağatir adā getib kömegge. a minetullā ăda gelib, bu minetullā ada aytib; "ha men birinçi gelibmān. hali bug̲ún birinçi geldim men bağatir adadan." neb, minetullā ăda şålay deb. hali gelib bu minetullā ada turağannā bağatir ada gele; "ha men bug̲ún sennen aldın geldim çí." deb aytib. bu bağatir adā aytíb da buğar; "men gelīb menc̲giTġa mağa ġışġırdí, deñizdan; gel kömegge gemébiz batila." deb, "men kömegge barīb, ani da ġuTġarīb, çıġarīb. hali gelibmen ġaytib menc̲giTge." deb. şolay çí dağı şolay çí.

Ç.P. --- Dağı.

Z.İ. --- şu, şuğar ḫali gelgen musa geTgen musa şuğar tilēy. muradín tilēy. yaḫşísin tilēy. yamanín tilēy. hay ózúnú etib bolmağan işin tilēy. tileb geTse de şålar yetib muradína, gelib şuna ózler ayġan sadaġasín ná etib gete, ķób adam. dağı bağatir adaní, bir dağı bağatir ada da cumā ḫali yaşi yoKlar, yaşi başi yoK adamlar, şu yaş bolmağān, hay ya rabbim, birinnen ayrılmā süymeygeller gele şuğar. gelib şuğar şunnān yumurTġa salabíz biz. äki yumurTġanı...

Ç.P. --- Neni yumurtgası?

Z.İ. --- taѵuġ, taѵuġ yumurTġanı arúѵ, taza bişirib munu yaḫşí tazalāb, birisīn taPtaza etib ayçuybiz. birisin yartí ayçuybiz. şunu arúѵ ķúynü aġ ġumaÇ bulan, arúѵ mamuġ bulan arúѵ taza salabiz, cuma geçe munna. cuma g̲ún erten gelīb yessilárí da bizde alabīz. dağı biz berebiz şåni alíb

5. Metin **Hüsemikent**

geteler, üyüne. alīb getīb üyüne, şa yartí avçulġani ér gişiġa; taza avçulġani ġatun gişiġa. yumurTġaní úyúge barġanna úydē kesib ġatunu yartísín berib erina. eri da yartísín kesib ġatununa berib aşaylar. şålay bolub ķób muradína yetib gelgeller bolub şõnna; "şu muradíbiza yeTseK, şulay yaş da bolsa, şunna gelib eterbiz, sadaġalaríbiz." deb aytib eTKen sadaġalar da bolubTu.

Ç.P. --- Ne yimig sadagalar etile?

Z.İ. --- munna etilā, aytsa ózler hay.. ġoy soyuP.

Ç.P. --- Munda mı, soyalar goyunu?

Z.İ. --- da. şunna soyabíz şu aldınna soyağan yerdē var. hu yerde, örde de soyağan yer var dağı da bizin úyúbúzní. hali muna tüşme bolmayġan ġışTa, beg neli zamanna bizin úyúbúzní ġırayınna da var, şa soyağan yer. şu meni úyahlúm nuri paşa, şu bağatir adani taypasí.

Ç.P. --- Üyahlünüz.

Z.İ. --- úyahlúm. şunu şåğar birinçi şa bağatir adaġa ġulluġ etīb eTKen, ulanni ulani, ulannī ulanī şalağa gelib, halli bu nurī paşani ullu atasına. hali bilağanim men daʋud deb, daʋuddan soñ musa, musadan soñ hali meni úyahlúm nurī paşa şunna ġulluġ eteğen, şuğar bağağan. hali o işTadi onna. hali men ani da úyahlúsú men ne. hali men şõ ånnan aldin, ani başġa úyahlúsú vardi. o geçinġan soñ men gelīPmān. men on bir yıl, on äkinçi yıl boladi şåğağar on úÇúnçí yíl aylanadi. men şålağa ġulluġ eteğenim, şuğar gelib ġulluġ etemén. gelgen adamni öTgeremen. ḥar ilmaġa zaT geltireġallar bola, muradína yetib. hay k´ampeT, piçenya mal geltireğan bolā. dağī ġumaÇ geltirib paylayġallar bola. ġoy geltirib soyaġallar bolā, bulay ullu...

Ç.P. --- Evet Haci.

Z.İ. --- dā. ullu mal geltirib, ullu buzaʋ, ullu zaT geltirib soyġallar da var. muradína yeTgenne ózler toyub bolmay, geltirib soyġallar da var. şulayda şu. ķóbler şulay aʋruь, adiyallağa çīrmanab, şulay ya sóylemey, ya neTmey geltiralar da bolubtu şunna. şunna geltirīb şunnan alib geTgen soñ, açīlīb bizin yimig yürüb gelgeller bolubTu, ķób munnā.

5. Metin

B. Köydeki yatırların şifa vermesi ve şifa bulma amacıyla türbede yapılan bazı adetler

Ç.P. --- Şunu yimig bir habar bar mı, esigizde? Böyle avrub gelib sav bolub getgenlerden birini aytıgız.

Z.İ. --- bār. bār. men şåŋna terkemeli ġīz yaş geliv̆edi. bir ġīz yaş geliv̆edi, terkemeli. bu, munu ġardaşı da alib gelib, munu ağası da alib gelib, şulay yuv̆urġamınıñ göterib, bir de sȍylemege ġuTratı yoK, bu yaşni, bu ġīzni. bitib Tura, úje bitib Tura. şunnan alib girib şuna salīb içina bular tiledi da. tileğennen soñ munu toPrağınnan na sürTTüK. munu suv̆unnan na sürTTüK. annan soñ, çıġartíb şunnan maşíñna saldí. maşíñna salġannan soñ şu ġīz gózün aşTí. şu ġīz gözün açġan zamanna bu ġardaşı ġışġírdi, ağasına; "ġızārdaşim gözün aşdī. ġızardaşim gözün aşdī." deb ayTdi. şonnan soñ şo gīz sav̆ bolub, yaẖşí bolub geldi şunna.

Ç.P. --- Siz öz gözü bulan gördü bunu?

Z.İ. --- görübtü gözübüzle görüb ben. mağa gele çí da gelgeni bulan mağa.

(b yüzüne geçildi)

Ç.P. --- A yüzünden devam ediyoruz. Aytınız.

Z.İ. --- dağı şolay beg avruP şo ġatuñ gīşi. şani äki er gişi göterib alib geldi. ullu ġatun edi ō, altmış yíllağa çiKKan. şunna gelīb, salīb, alīb geTgennen soñ, úyúne yaẖşí bolub ózú gelib ózúnú malinna şunna sadaġasín na etib şo ġatīn yürüb geTdi. bir dağı da er gīşi geldi, paralişT bolub. paraliş̣T deb ayta çí bizda doġTurlar. şo busa işlemeygen bolub butu ġolu. geldi er gişi elli beş yıllar şålay alTmış yıllağa çığāP turağan er gişi. geldi, munna. gelgennen soñ munu alib giyīrTdiK, munnan. annan giyīrTdiK. annan na alīb çıġarTdiK. hay munnan suv̆un içīrdīK. toPrağın berebiz. berebiz biz toPrağın berebiz.

Ç.P. --- Munda yuhladı mı? Munda yuhlaygan adam bar mı, avruy gelib munda yatağanlar bir geçe?

Z.İ. --- bir geçe yaTmay.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- Yatmay.

Z.İ. --- bir geseK şo, bir on beş minuTga, yirma minuTga şolay yarım saaTlar, bir saaTlar çagı şolay yantaya. içine yantaya. yantayganna şålay avruyuna yohlaygallar da bola. yohlaygallar da bola, yohlamaygallar da bola.

Ç.P. --- Bir geçe mi?

Z.İ. --- nú, bi az zaman gala. bi az zaman bir saaTlar, yarım saaTlar dağa bilmeymen. dağı şannan soñ munu alib, bulani alib geTTi. şå ulan goluna tayaK da tutub, yúrúP, bolub, geltirib şu yerni, malın soyuP geTdi şå ulan, şå gişi.

Ç.P. --- Şo demir, mal soyuv úçún mu?

Z.İ. --- da. şåni ilagan çí. ilmağa, ilabiz da biz bayağı ilmağa bu yañnı ilmağa, bu yañnı ilmağa oññaylı da.

Ç.P. --- Anladım. Anladım. Eki yannın mal.

Z.İ. --- soyasan. hali soyagan zamannı ilmağa oññaylı da şa.

Ç.P. --- Boldu. Boldu.

Z.İ. --- şålāy ne aytayım. ne çağı da kób halg gele.

Ç.P. --- Bu, şu nesne, zat da nege ileyirler kumaçlanı?

Z.İ. --- şåla gumaşlanı ilalar. şa özler yüregi muradına yeTgennē şo özler toyub bolmay özleni etegenne şånna ilalār.

Ç.P. --- Ne zatlanı ilalar? Ne kumaşlanı? Bu kimni kumaşı? Bu özünü kumaşı mı bi yerden algan gelgen kumaşı mı?

Z.İ. --- har kim geltirgen özú.

Ç.P. --- Bet yavlug mu? Kol yavlug mu?

Z.İ. --- gol yavlulglar bar. ullu yavluğlar bar. görsetermen. k´asink´alar bar. bulay aK gumaşlar bar. çiKlar bar.

Ç.P. --- Özünüki mi, başgasınıki mi yoksa?

Z.İ. --- har kim özú gelgen adam mar çí sadaga etmege, şålar geltire şåni.

Ç.P. --- Özünü malını mı ile, bunna?

Z.İ. --- da. ha şu gelgen adam mar çí şu, şunna gelgen. şunu úsTúne

gelgen adam şålar ila.

Ç.P. --- Kaysı bir kumaş bolsa?

Z.İ. --- da. özleni ġoluna gelgen ġumaçın, özlerin úyúnne bar zatın geltirib ila bola. birler geltirib özú yaḥşí bolsa, özlerin úsTúnnen ȯPrağín çeçib. çeçgen bir giyġan ȯPrağın b̲ar çí yaññı, taza oPrağı. taza ȯPrağín geltirib ila. ayta şunu gelgen adam bolsa, bir k´asib adam bolsa, ber deb ayta. men beremēn.

Ç.P. --- Savgat ete.

Z.İ. --- da. beremen. sadağa bolsun neP da. sadağa bolsun neb bere. şålay eT deb özler bereler. bergenni men etemen.

Ç.P. --- Şu orda bir ag bayrag bar. Onu kim ildi ona?

Z.İ. --- şūnu, şunna gelib şulay.

Ç.P. --- O, ne bayrağı o.

Z.İ. --- o özler ayda var şonna, yulduz da var.

Ç.P. --- Ayda var, yulduz da var. Hilal, yıldız.

Z.İ. --- ha. şåni da yulduz da var, ay da var. şå özler gelgen, şulay ḥali gelgen bar çí oḫuğallar. oḫuğallar gelleller. şålar özler bayraġ alib gelib salālār.

Ç.P. --- Bu bayrag ne zaman ilindi, onna, onna?

Z.İ. --- ḥali bir äki yíllar bola tura. bir yíldan ġolay bola da. äki yílġa da yuv̇uġ bola tura, şa. dağı neteler ana dağı da neğer b̲arib, hac̲ġa varīb gelgeller de şolay yazīb, ilib, ileğallar vār. hay gög bayraġ geltirib şånnan gelgen soñ ileğallar var. şånna barib gelgen soñ var, ilalar.

Ç.P. --- Boldu. Sav boluguz.

2.kadın--- adamnı av̇ruv̇dan aÇilTa, birinçi.

Z.İ. --- muradında.

2.kadın--- av̇ruyġan adamı aÇila. äkinçisi yaş bolmayğallar gelib adaT ete. bu yaş bolma yaray.

Z.İ. --- bu bar. ķób bar. men bilemen.

2.kadın--- úçúnçúsú şu yoldan urlaP barağan adam geTme bolmay.

Z.İ. --- bolmay. bar o da. o da b̲ar.

5. Metin **Hüsemikent**

2.kadın--- da. dórTúnçúsú adamní muradín äşite, şunna şu kim ayTsa da.

Z.İ. --- ózlerin yüreğin muradín şunna ózúnú úsTúne girib bolmay. şu yağadan ayTsa da äşita.

2.kadın--- äşita. äşita. yetişe şoğar.

Z.İ. --- äşita. äşita da.

2.kadın--- .... toPrağı vá suvu şunu.

Z.İ. --- şaT ey dür suv da var. toPraġ da berebiz, gelgen adamña.

2.kadın--- soñ hali şu bağatir ada deygen bizinki o, bizin yerli adam. A! minetullã, o selÇúglardan gelgen.

Z.İ. --- bular túrTsiyadan gelib dey çí.

2.kadın--- selçúglar çí bu.

Z.İ. --- da. şålay. gelib şulay bular beş ġurdaş bolub dey.

2.kadın--- ha. selÇúglar şolar dinnī neTmeye, yaymaya gelgen adamlar bular.

Z.İ. --- dür.

Ç.P. --- Bular bunna mı gele, bu adamlar?

Z.İ. --- bu, şunna avoroKlarí var. şular şunna netiP gele. olturub bişilar yağadan iñil gezer.

2.kadın--- şunu doğasin na etib şunna üleşersen. içinne baylağan zaT Ta var. berib şunu umuKursun na mahammad da berib dağı.

Ç.P. --- Şimdi bir kadın geldi ve hediye getirdi.

Z.İ. --- añladın?

Ç.P. --- Hı.

Z.İ. --- baK. şulay geledi şunna, seni yimig şulay.

Ç.P. --- Hediye geldi, şimdi. bunu dağıdın dedi.

Z.İ. --- baK. şu ilmağa úçún şular. şu sadağası şu.

Ç.P. --- İlmag úçún, ilmek úçún bir bez patiska ve bisküviler.

Z.İ. --- da. allah ġabul eTsin. Yahşí.

Ç.P. --- Sizler kayda, kaysı yurt?

Z.İ. --- bular ġayigendlilar bular.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- *Boldu. Aleyküm selam. Hoş geldigiz. Sav boluguz.*

Z.İ. --- meḫ çí, meḫ. (çocuğa bir şey veriyor)

Ç.P. --- *Şimdi bir aile gelib burda bisküvi getirdi ve asmak için, türbeye asmak için beyaz patiska, patiska getirdi.*

3.kadın--- ... şu siz aytağan zat bar çí men hali kino eTermen filma çıġaraman... şonu aḫşam cuma geçe sala, da.

Z.İ. --- cuma geçe, aḫşam salína

3.kadın--- cuma geçe.

Z.İ. --- tüşten soñ salaman na.

3.kadın--- ... şu zaTnı k´ameraġa almaġa tarıġ, şolay.

Z.İ. --- alma tarıġ. hali bussaaT bişirmaġa tamam. ama bişirmāylí salib bulay alġannan neçiK bolur..

3.kadın--- nēni gerti eTmege tarıġ?

Z.İ. --- gerti eTmege tarıġ şåni aytaman.

3.kadın--- gerti eTmege tarıġ onu.

Z.İ. --- bussaaT súye busañ meni.

Ç.P. --- *Bulanı bolmay mı, da bular?*

3.kadın--- bulay bolmay ...

Z.İ. --- túgúl. hali mağa halli sen bar çí gelmey genTiñe, yurTuña úyúñne busañ "mağa şulay sal. men cuma gún gelib alaman." neb mağa ḫabar yiberseñ ne, men úyúmne pasTan saġlaP Tolu yumurTġa. meni úyde tavuġlarim var. şonu men bişirib...

3.kadın--- ġız ġardaşım var. şonu ulanı var. o izbirde naçárniK Kılaslar var. şonu ḫali toKsan äki de mí, toKsan birde mí? şo úy bolub. Ha niTçağı zaman olanı yaşları yoK. halli şolanı da şolar úçún neP şolar úçún neP geltirib şonna salma yaray mí?

Z.İ. --- yaray.

3.kadın--- şolar úçún neP.

Z.İ. --- sen ayTsañ.

3.kadın--- meni ġızġardaşımnı ulanı şo.

Z.İ. --- siz cuma gún, geleğen cuma gún siz gele musaġíz.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

5. Metin **Hüsemikent**

3.kadın--- cuma gún aḫşam gelme tarıġ.

Z.İ. --- ertēn gelese. cuma geçē aḫşam mı gelme tarıġ? aḫşam tarıġ bolmay. süysegiz geligiz. süysegiz gelmegiz. siz hali mağa aytígiz mi şunu sal deb. men cuma geçe salaman. cuma gún erten gelíP, aligiz.

3.kadın--- yōK.

4.şahıs--- o zaman biz buláy eTme súyebiz, salınġan.

3.kadın--- k´ameraġa almaġa tarıġ çí da munu.

4.şahıs--- salınağan ḳúyünnen yaġlağa.

Z.İ. --- küyünnen etmesin. yaḫşí. men ese bulay zuvaP úçún neb ayta deb. da etemen yaḫşí.

3.kadın--- biz kino úçún çıġarıb onu.

Z.İ. --- kino úçún ne bolur. ålağa da bolsun.

3.kadın--- nȯ, olağa da bolsun. nȯ, onu ġızardaşımnı ulanı da.

4.şahıs--- aytuvū on úçún etile.

Z.İ. --- etilsīn.

3.kadın--- etileğan onu úçún ná bu kino úçún ne bola o. şonna ne deb yazilib çıġa, şo zaTġa.

Z.İ. --- yazilġani men sizge häç aytíb bolmayman. men, men

3.kadın--- ama bir zaT çıġa. şonna da yazila.

Z.İ. --- şinna bi azgina ózún toPrağínna siveviz biz. nu, ayta şånna şulay sari yaḫşí baKmağa tarıġ sari nesi bola deP. mēn mēni men şunna gelgenne şu bağatir adanı yesisine şúnná men úy bolub gelgenne, meni yeTTi yíl atamnan bolġan, anam geçinñen soñ ġatun alib atamnan bolġan ġızardaşím mar edi. yeTTi yíl boledi, yaşı bolmay. şoğar şunna men gelgennen soñ şu haşşaġa men şoğar yumurTġa saldím. şunna yuvuġ arada da yaşamay şålar. şūnnan men şu salib şuğar yumurTġa alib geTdim, maḫaçġalağa. maḫaçġaladan yiverdim, raKskiy rayoññа. şånna erde ġızardaşım şånna yiverdim. şånna şa yíldan başlab yaşlarí boldu. hali äki úç yaşı var, annan ġayrı da. al savím vere. (çocuk geldi ona söylüyor)

4.şahıs--- al, al. Utanma.

5. Metin **Hüsemikent**

3.kadın--- al. al. bereli.

Z.İ. --- al, ğīzım. al.

Ç.P. --- Alsana.

Z.İ. --- al ğīzım. al.

Ç.P. --- Eteğine sal. Eteğine ver, muna.

Z.İ. --- al ğīzım. al. men munu gel. gel.

Ç.P. --- Sizin kızınız mı? Şey torun, yaşınızını yaşı mı?

Z.İ. --- şunnağı ğonşular. túgúl menikiler túgúl. şunnağı ğonşular.

Ç.P. --- Komşunu.

Z.İ. --- da. da. şu yerdeği yuvuğ.

Ç.P. --- Al, kızım. Al yavrum. Aferim. Barikallah. Aytıgız. Toplagız.

Z.İ. --- şålay ķóbleğe salībmān men. şu çağı yíllaní içiná ķóbleğe salībmēn. şålani yaşlari bolub birgine birisiniki bolmab. dağı men salğallaniki bariniki de bolub yaşları. barin de yaşlari var şo men salğallaniki biriniki torķ´o bolmadí, yaşi. nȯ ålanı da ne deyse piriçinyasi bilmayman neden bolmadı, şolanı. dağí salīb turaman. salīb muradına yetib gelgeller var şunna.

C. Türbede yapılan zikir ve mevlitler hakkında

Ç.P. --- Munda adamlar gelib bunda zikru ete mi?

Z.İ. --- ete.

Ç.P. --- Ne zaman ete? Neçik ete?

Z.İ. --- şunnā ózler oññay tüşgenne. hali perimayskiden bar gelegeller. halli kim, ne eTmege súye mısa, mavliT eTmege süye mısa şunna aKça vere, şå mollalağa; "meni úçún şu aKçanı veremen. şu ğolumnan gelgen aKçanı, şu meni güçüm yeTKen aKçanı beremēn. şu mağa mavliT etigiz, şå bağatir adağa barib şå haşşağa." deb ayta. gelib şunna ete, er gişilar var. avdugadir deb var. dağı da er gişiler var. şå ḫali ózú bulan geltirib er gişiler de şunna olturub, etib mavliT Te gete. bağatír adağa olturub gete. minetullaḫ adağa girib, onna olturub, etib şolay mavliT, geteler. ḥar zaman, ayda úÇ sama gelib etegeller bola.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- Peki bu Eseser tozgandan alda şulay mavlitler etiledi mi? Zikrular etiledi mi?

Z.İ. --- aldın bolmaP. ġorķa bolublar. ġoymay bolublar, neçe kereller. ne aldín, şu ne zamana ġorķa bolublar. yaşírtín ete bolublar. fevrar ay var çí, fevrar ay. fevrar ayni on, ullu çille çığíb gi̇̆ççi çille girib dey mi? gi̇̆ççi túgúl. birinçi keren gi̇̆ççi çille o ay gireğan. åndan soñ ullu çille. şå zamanna şo on beşinna, fevrar aynı on beşinnan soñ şunna ķób ḫalġ gele cíyílíb. bar şu ġayi̇̆gend bizin rayonnan, daje ō hasavyurT rayonnar ayallardan na gele, ġumuġlar. kósteKTen gele marcanaT deb bar, dağí. ķób ózú bulan yoldaşlarin na alíb gele o ġatun. şunnā şå cuma geçe geleler de. cuma gún erten geteler. şå geçe erten bolġunça layla eteler. ålar şu bolağan şu ġurannı nesin, barí zaTnı, oḫuylar şolar şu geçe.

2.kadın--- ne geçe şo?

Z.İ. --- ḫalvaT geçe dey.

Ç.P. --- Bu bulka, pulan úçún.

Z.İ. --- fevramí on beşinnan soñ şo zamanlarda bola, on beşinden soñ bola. şåni şa yiğirmasínnán şå öTmey. yiğirmasínnán öTmey anladíñ? soñ yi̇̆rmasından soñ, on beşinden soñ bola. yiğirmasínnán öTmey.

Ç.P. --- Yirmesinden sonra dey. On beş, yirmi arasında.

Z.İ. --- da. şånna cuma geçe, gelgen gúnún şo cuma geçe geleler. cuma gún erten geteler, cuma gún.

Ç.P. --- Geçe munda mı yatalar, yoksa yurtta mı?

Z.İ. --- yaTmāy.

Ç.P. --- Yurtta.

Z.İ. --- şunna hali şålaylani gelegeller úçún etib şu bir úy var. şu bir úy.

Ç.P. --- Konak üy mü?

Z.İ. --- hı. ġonaġ úy. dür. ġonaġ úy. düz ayTdıñ.

2.kadın--- ḫalvaT geçe dey.

Z.İ. --- hı. ḫalvaT geçe. dağı şånna dedi. kim ne muradí var, tileyler, geleler. kimni sadaġasí var eTgen geleler, eteler. dağí annan soñ bizde

5. Metin **Hüsemikent**

dá onna da girmay da. bizin meni şaTmen turağan yurTnu içinna da, şånna da gelib şånna da eteler.

Ç.P. --- Bu, bu ilingen zatlar bu Eseser tozgandan alda ilinedi mi, buna munna?

2.kadın--- ilineydi olar.

Z.İ. --- ilinmada bar. ilina şunna da çí ķób ćiriġan. ķób töbeleni şulay biz bir yallağa taydíríbbiz ilina bo̊lub, gelib ila bolublar̥, iliblar̥. ózler biraz ġorķa bolublar da, açíK e̊tib aylanmayíb.

Ç.P. --- Yaşırtın mı?

Z.İ. --- yaşírTín, yaşírTín. bu sadaġa da ete bolublar̥. eTmege ete bolublar̥, sadaġa da şunnan.

2.kadın--- suv̊ bar, túgúl mú? men aytağanım şu teregler nege ġuruğan buley.

Z.İ. --- ha. şu teregler tóķ da zaTdan na, nete tóķ da esgidi.

Ç.P. --- Bu giççi Fevralde, giççi. Ne dedi. Bi şey dedi.

2.kadın--- çille.

Ç.P. --- Giççi çille ne bola? Bu aytsan.

Z.İ. --- toġtay bısa annatáceyin. şu fevrar aydā ullu çille mu birinçisi, giççi çille mu?

2.kadın--- ullu.

Z.İ. --- ullusu túgúl mú? ullusu çiKġannan soñ, giççi çille girġan soñ túgúl mú, şu ḫalv̊aTġa gelegen bizge dúr çú.

Ç.P. --- Çille ne bola?

3.kadın--- bu çillaní oñ ñún ġala, ‘gırg̊ gún ġala da o.‘gırg̊ gún ġaldan soñ çú. ‘gırg̊ gún ġalsa otuzūna gele mú şa cuma gún, äki gún, bir gún åldín gele mu bilman. cuma geçe munna gelmeli. dağı şålay bolmağan son giççi çilla giyirib, úllu çilla çığağan zamanna aralíġ ayına túz gele mu? neçik gele busa da, şo v̊aķtide gelmege tüşa.

Ç.P. --- Bu çillayi anlatsagız, ne?

Z.İ. --- çillede bular aytağanīm, şu çilleni haķí şu Kışní, Kışní bu aldín nege bizin büsrüman ġayda da yúrúlegen şo, şå, şo ullu, giççi çille çığıb

5. Metin **Hüsemikent**

ullu çille girib deb şå Kışnı nesi girğanni da, biteğani, şalay gireğani şalay.

Ç.P. --- Hangisi bolgan?

Z.İ. --- şåni nesi şå, şåni nesi şå.

Ç.P. --- Çillelerden son ne gire?

Z.İ. --- çillesi yanıvar, fevraŕ, marT gele. úje yazbaş çí da, úje yazbaşğa bağıb yúrúy, marTda.

Ç.P. --- Mart ayda navruz yimig bir şey munna etile mi, bu yurtda?

Z.İ. --- şu bar munna az adam mar hay bolğan zaTín şålay bayramlar da zaTlarda sadağaların ete.

Ç.P. --- Navruz degen bir zat bayram var mı?

Z.İ. --- bayram bar. bayramlar bar. navruz bayramlar bar. nȯ cíyílíb bulār etib etmeP ḥarda. alay zaTnı eTmey mi?. nȯ ózler sadağasin zaTín ḥar bayraminna, ḥar ullu geçesiná, zaTína ete. şunnā şu bağatir adani aldī şunna şu, şu minetullā adani şulani aldi, şu yerden, şu yerden.

Ç.P. --- Kim aldı?

Z.İ. --- tüz yer var da, şulay teğiş yer, şånna cíyílíb bāribiz da ullū sadağalar da etīb. kim ne zaT bişirib boladi. etib sadağalaribizni da, şunna duğalar da etib. oḫuyğallar, da olturub. dağı yayılalar úylağa.

Ç.P. --- Yahşı. bu oraza bayram'da, oraza bayram'da bu adamlar ne ete?

Z.İ. --- arúv oraza bayramna.

Ç.P. --- Bu yurtnu halkı.

Z.İ. --- bu yurTnu ḥalğı.

Ç.P. --- Neçik etile?

Z.İ. --- arúv asil yaḥşí yivere eteler. ullularí da bara, ḥar kimni birbirina orazası ğuTlamağa. giççilar da barā.

Ç.P. --- Sabah, bayram ertengi, bayram namazı, sabah?

Z.İ. --- namazı ózleni, ózleni üyünne etedi. dağı ne aytayım, sağa? töşni açıK nesin eTmege munna yoğ. alaybiz. mejginti yoK.

Ç.P. --- Kurban Bayram'da?

Z.İ. --- ġurban bayramna barı zaT şå. ayTım çí; sadağasín eteğen çığíb ete, şå bayramnı úje geçe aKşamı gúnü gúndúzÇa. aKşam bolġunçağa bayram bari sadaġasín ete; soyağani soyā, ġoylanı soyağanı. ẖar kim, kim ne etib bola mısa ete. şå zamanna ete. sadaġasín na ete. namazınna óz árúv̇lúğún ete. ullular ete. oẖuğan adamlar, ullular eteler. bileğallar eteler. ķób yıraġ yerlerden, ōrden, tav̇lardān maşín tolub ġatullar gele. er gi̊şilár gele. içina ġoyları da bulan soyma da soyub, arúv̇ oẖuma da oẖub, şunna mav̇liṪlar da etīb, namazlar da etīb, arúv̇ astaraK aKşam bolāğanna geTme de gete, úylerine. ķób yerden gele şånna. bir bir gúller bola, meni oltūrub bir ístak´an çay içmeK olmayman. gelgen adamlağa ġullu ġ ete, öTgere. bunu öTgersem başġaları gele. alanı yiversem başġaları gele. munna gelemen. muna gelmesem úyge varsam, úyge çaķıra gelēler úyúme gele. girib úyúme gele yúrú barayıK dēy. gelemēn şålay bola. barma tarıK yerim mısa baríb bolmāy ġalamān. gelgen adamnı ġoyub getib bolmayman. gele. ķób adam yürüy, ķób gele muna, ķób sadaġalar bola munna. hali gele çí barī da úynú içinna ķaravaT bar mu, azbarġa aT, ne zaT bar azbarġa aT. bobboş úynú etib. töşeKler de yayıb, yasduġlar da yayıb etib, bir bağíb turaman. adamlar gelejeK úje, äki gún aldín oññarílmasam yetişmayman zamannı etmeye. o yumurTġaní bila mısan? hali yumurTġanī issi zaman çí, issi zaman halli, tez ertenoġ bişirib salmayman. neçiK deseñ, issi zaman púç bola. o adamġa ne bolma imk´arlíği bola. mēn şu tüşden soñ bişirib salaman. tüşden soñ salaman. értēn alaman. értēn yesisi alib gete. gelīb tiley yesisi da. tileyibiz, men ne tileymen, bu da tiley, bu da arúv̇.

2.kadın--- şunu yesisi, yessileri neçiK aşama tarıġ onu?

Z.İ. --- onu yessiler aşayġan ķúyün aytaman. yaññur yav̇dura musan, şuley ózleni úyúnü bosaġası bar çí, bosaġasína salīb, şonna Kesib ġatunu yartísīn erine verib, yartísīn ózú aşay, eri da úyahlúsú da geltirib.

2.kadın--- o bosaġa nası çí o yeri buley etme yaray?

Z.İ. --- sağa da bi zaT túğúne.

2.kadın--- ha yaray mı? ne bileyim nası mısa.

5. Metin **Hüsemikent**

Z.İ. --- o úyahlúsú da Kesib şånna, şålay etib aytib bizdán ullular da üyretibdi, bizġa. biz dağı şånı bilān bizin üyreTgenne yimig biz de şålaybiz. biz de şalanı biz de şålay.

3.kadın--- er gişinikinni ġavub.

Z.İ. --- ġavub şu gişini ayçub ġoyabiz, şå. ḥarzá úçún er gişiniki şudur deb şu er gişigá deb, saliññan deb ḥarzá ġoyabiz.

2.kadın--- o, interesníy men aytayım. ilminna şulağā şu yergē salmağa deb kim aytġan. nedēn biliññân o, yumurTġalar salma tarıġ ekenni bu yerge.

3.kadın--- ózlár.

2.kadın--- hı.

3.kadın--- ózlár ġoyġan.

2.kadın--- kim ġoyġan, bağatír ada?

3.kadın--- şu, şu bağatír ada ózún yumurTġa dey. şu yurTlanı yerlanı ózlege ġonulmaK úçún özler bular özler özleroġ işlatīb, özlege yer tutġan.

2.kadın--- úje onu demeymen men. şunu bile musan? yumurTġanı salmaK úçún şolağa, başġa pirleğe barıb yumurTġa salmaybiz çí, şuley.

Z.İ. --- neden bolġan zaTTı dey. neçiK bilibsiz dey şåni.

3.şahıs--- şo yumurTġasin biz bilmāybiz. bular başínna gelgen. ormannı başína bular başlab gelgen. şo halli siz barağan zamanna baġsagiz şo ormanni başínna ḥalvaT yer deb, -bāri da ḥalġ şu yerge ḥalvaT- şulanı altína bir yoldaşi bulani ötemiş dedi ġazí maḥammaT şayīḫ. annan soñ şo yerge gelgen zamanna insan, şulani altínnan selcuġlar.

Z.İ. --- beş var deb ayTTím çí, men sizge. biri derbendde

2.kadın--- túrTsiyadan da gelgen, olar selcúġlardan, olardan gelgen; dinni yaymağa deb gelgen adam.

Z.İ. --- dinni yayıb, bular dav ete turub, dinni yayıb gelgen. şulāní dav eteğen zamanna şu yerlerine salağan temirleri dá var.

Ç.P. --- Nerde? Kayda? Nerde?

Z.İ. --- bağatír adaníkí.

Ç.P. --- Şimdi var mı?

5. Metin **Hüsemikent**

Z.İ. --- bār. bār.

3.kadın--- buley pencegi de bolġan ålani.

Z.İ. --- pencegi bolub şani bilmeybiz, kim alġanní.

Ç.P. --- Yog. Tas boldu.

Z.İ. --- tas boldu.

....

Ç.P. --- Bu yumurtga, nege yumurtga salına edi?

2.kadın--- şonu aytaman. Şoley men şonu soraymam çí.

Z.İ. --- yaş bolsun úçún, tileb salalar.

2.kadın--- yaş bolmayġallar bolsun úçún; ama men sorayman na şunna geltib şu yumurTġa salmayı tarıġ ekenni neden biliññan bular.

3.kadın--- ózlár muradín biTTirmaġā súyúb. yaş bolmay zamannı súye bolsun. şå sayalí aylanma da vārdī yumurTġa sala olanı tegiş. añlay mísañ, arigida işlab

Ç.P. --- Ne zaman yumurta konmaya balandığını da söylediler mi? Hayır. Atalardan mı kalmış, kendileri bile mi?

Z.İ. --- néçesi yíllar salíníb yürügen zaT çí, o.

Ç.P. --- Ha.

Z.İ. --- néçesi yíllar salíníb gele çí de, o. alani aldína al yaşlarínnan ayta.

2.kadın--- avoT şu aylanağan tileğe aylanağan, tileğanna aylanağan giḫilli mu? kimni şolanı ne aralığı var bular bulan.

Z.İ. --- giḫlini, giḫlini atası haşşalı túgúl mú?

3.kadın--- dür.

Z.İ. --- şıḫ maysúr túgúl mú?

3.kadın--- dür. dür.

Z.İ. --- şıḫ maysúrún da ġaburu var şu yerde.

3.kadın--- hali bussaaT yaraştirib, ġol ġazıġ da ġagíb bari yalav da ilib yaşní...

Z.İ. --- haşşalı bu, şå da.

3.kadın--- haşşalı.

5. Metin **Hüsemikent**

Z.İ. --- şo da şıḫ maysúr, şıḫ bolub da o şıḫ maysúr deb şonçún ayTTı.

D. Türbede görülen olağan üstü hadiseler

Ç.P. --- Bundan, bu kaburlardan yarık çıkganı gören var mı?

2.kadın--- yarıK çıKġanı, núrcanlanı.

3.kadın--- ne tiyiP.

2.kadın--- núr yañlanı.

Z.İ. --- heç núr, zaT yañlanı görüb, görgen var mı deb ayTTı.

3.kadın--- aman şåni görmebbiz. şunnan bir gişi gelib şunnan mağa namazı salmağa yaḫşídür deP halisin alib geTgen var edi dey. hekili şåni gózleri şu yeKKeyib kökge baKKanlar yimig góz yaramayġan bolub ġaldí dey. şunnan alíb getíb burdan şu şulār ne çaġı bola bolsa savan salib, yoluġuvçulağa savan salġan. savanina aÇÇı ġuvra biTġan. şu biz halli ḫar kimnen ġala turub söyleybiz. hali siz...

Z.İ. --- bizde şålay işitibbiz.

3.kadın--- men ölsem başġası sóyley. şu ayTḳan aÇÇı ġuvra biTġan.

Z.İ. --- şu yaman oT gelib da şolay mı?

3.kadın--- ha gelgen şuley nas gelgen. bark´avan ne uru nas geldigiz. siz hali taysagíz yaramay mı? hali şunnan neb ayTġan ney. şu tuvrulu berinnan tayġan ney. ġaytíġíz ḫalal bolmaS maġa. men işlaP aşayman. ġaytíġíz deb aytíb yerina ġaytarġan ney. şo çay da daracasí bolub yúrúġan ney. şu birisini giçi bolġan ney. şu birisi ózúnnan munnan giçi bolġan ney. aġaÇlar alma yiverse yaş aġayni Kesmey, ormanna yaşaPTúr bulay. bir ġazmada yaşaP gelgen zamanna, o vaKTída, bu birisi genTTe uzaġ ġala bolġan ney. zíġaraT bolġan şuğar mēn bariP baKayım ḫari şu yer uzaK ġaladí deP baġġan zamanna ózú işlete bolġan ney. şó yaş tereK barisi de ózúnú yimig işlete bolġan ney. vā deb aytġan ney. mennen nesi artıKdı şunu dárácási deP toḫtaşġan ney, ózúnú.

2.kadın--- dağı ayT.

3.kadın--- şuláy onu üzerine aytadi, dağí.

Z.İ. --- ... gişi şunna gelib tileğenim mağa bolġan zaT çí, ḫabarını

5. Metin **Hüsemikent**

aytaman, süysegiz. atínna aytarman men ḥali.

Ç.P. --- Aytıgız.

Z.İ. --- bir ġayağendli ġalsín ney bir er gişi bu ġalsín ney. ġayagendlini ġatunnu da var. anayġíz dey. şu bir gún ġayağendden ḥōnaygenT bar o ḥōnnan. şu birinÇi hüsemegenTden, ånnan soñ. şo ġayağendden gelegen zamanna bu yúrúb geldi. ġār da var, yaḥşí maşínna yúrúmey.

Ç.P. --- Neçençi yıl?

Z.İ. --- éki yíl aldín, éki yíl aldín, éki yíl aldín dağı ne. ḥali bu yúrúb geldi de. men marman úyde dağı da iş ete. bu mağa tiledi; "gelğa." dedi, "pirlağa girayıK." dedi, "tileyğenim var." dedi. hali men ånı tanımay edim, o zamanna. arTTa geldiKTe şunna pirlağa girdiK. girdiK bu tiledi; "amān." nedi, "şıḫlar, şeyḫlar" dedi, "neçe de yaman gelinim mardı." dedi, "yaman sóylēydi." dedi, "tilēymen." nedi, "şu gelinim" nedi, "bizden taKsirsiz, ózú getib ġalsín." nedi. şulay tiledi. mağa da "tile." dedi. men ne şunun muradí biTsin neb men ne tiledím, bulağa. geTdi, hali şo. hali şo getīb bir äki ayda biTmadí, şu geldi "zúmrúT bacím" nedi. "hāy" dedim. "vúyá gelinim getib ġaldí, ózú yoK." dedi. súyúnúP bu geldi. geldi, "ne bolubda ġalsín" nedim. "gäTTi gelinim." nedi. "meni yüreğimnen yürüygen gelin tileyiK. hali yúrú." dedi bu. geldiK. olturub ózú de tiledi, men ne tiledim, şunu muradína yetib, şu gelmege şuġar; "allah nasib etsin sizin úsTúgúzge şuġar bir yaḥşí gelin tüssün yüreğinnán yürüygen gelinni bolsun, cān haşşaní şıḫlarí, şeyḫlarí, şıḫ maysúrlarí" deb tiledim men. hali bu gäTTi. gätiP bír äki cuma gäTmadí; "valla" dedi, "men" nedi, "gelin geleşiKman." nedi, "hali de şåní geltirginçe bir dağı gelibman." nedi, "tilemeğe." dedi. gelib muna dağí da yúreğin muradín tileb bu geTTi. aldí, bu ġízní da alib, bu ulanína türeydi. hali yaş yoK deb geldi bu. geldī, tiledi, yaş da tiledi. "bu yaşġa da yumurTġalar da sal." dedi. men saldim. bunu alib geTTi. bular aşaPdi. halli şånnan soñ bir az zamanna geTmey, yaşda bolub ġoluna. ózún segiz, toġuz aylar geTKen soñ ġoluna yaşını da tutuP şólay geldi. gelinin na alib geldi. ulanin na alib geldi.

3.kadın--- yā tileğinni allah ġabul etsin.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- Allah razı. Sağ ol.

Z.İ. --- dağí şu muradína yetib şu geldi, da. şo gişi, şo ġalsín, şonu ġatíní anayġíz, şunu ulaní, gelini geldi da. şunna ózlerin ġolunnan bolġan sadaġasín ózler ayTġan sadaġasín na etib, geTTi. geTTi. hali bu bir äki gúnnen halli bu yazlíKKí salma vara, avlaġġa, ḥarṽuS salmağa gelib, mağa tiledi; "tileymen sağa." dedi, "tileğa" dedi, "sen ayTġan zaT bola." dedi, "bu, ayTTí da gel ḥali." dedi. men ayTdím; "allah ózú tüz elTgen. men nemen?" nedim, "men ne tileymen, sen ne tile." dedim, "bara mısan ḥarṽuSluġġa." dedim. "ḥarṽuSluġġa barib" dedi. şu måtaTsiKi var edi. "şu måtaTsiKni taydirib" dedi. "maşín alib gelmege bizġa." dedi, tile dedi. tiledim. men ayTdım buğar, "sen ne" dedim, "sadaġa tile, ayT" dedim. aytíb şu gäTdi. şu yaraygan maşín na alib ḥarbuSu da bolub, yazlıġı da bolub satib, arúṽ küyünne gelib, şuna sadaġalarín na eTTi, da. şu yaraygan maşínní da salib bir jugilide olturub geldiler. ḥalli bir yíl, ḥar yíl şå bara musa, bara. gele şunna etib sadaġasín gete. bir yíl gelmey ġaldi. o neçiK gelmedi, bilmeyman. men yoġlu gelib, getib mísa da bilmeyman. men yoġlu gelib, getib mısa da bilmeyman. üyde hay yaşlanı ġırayına hüsemegenT şu barağan ķúyúm mola. şålay bolubsa da bilmeyman. şå gişi ġuruşunna yúrúb, ḥar ḥar muradlarına yetib, yürüb turuP, şålay gelib turuP şonna. şålay vardı, ķóbler var. ne aytayım esime tüşse ḥıylılar var.

Ç.P. --- Bunda kim yata? Onda kim yata?

Z.İ. --- şu halli bağatír ada.

Ç.P. --- Hemen girişde munda Bagatir Ada. Başka?

Z.İ. --- bağatír ada. atabiz deb aytılġan atabiz dey da barda. bağatír şu. bağatír şu.

Ç.P. --- Başka bar mı, bunda?

Z.İ. --- hali munda dağí da onu ulallarí var.

Ç.P. --- Ulalları var. Onda kim?

Z.İ. --- bu minetullā.

Ç.P. --- O uzaktakinde Minetulla yata.

Z.İ. --- hı. úyaḥlúsúnnen ġayrí.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- Şu kaburda?

Z.İ. --- bu şıḫ maysúr deb ayta. şıḫ maysúr. şıḫ bu, şu tobraġní. şu bağatír adalar āldín birinçi keren şunna gelgenne, honna ormanna yaşayġan yeri bolub ózleni, şānna ġazması bolub, ózler turġan yeri. şānnā halli şuğar, şu ḥalġ úçún şuğar şu tobraġní berebiz biz. şānnan geltirib şunna salabiz, şu ózú turġan yerinnán geltirib şuna salabiz şu tobraġni. şu tobraġni avruyġan adām; sevéb, süyegen adam, bir zayıflı adam ña ber deP tiley. biz berebiz. şu tobraġní şunna salsa dey, şu bağatír ada dey dua ete dey. honna suv da var çí şånna. suv da var. bedira bulan, suv da saligiz deb ayta. suv da salina şunnā, şu da salina. şu dua ete dey şu. gelgen adamña suvun berebiz. tobrağín süyegen adamġa tobrağín berebiz, şunu úygá alib barib şu tobraġin...

(dokuzuncu kasete geçildi)

E. Kendisi hakkında

Ç.P. --- 21 Agustos 1998 Cuma. Zumrut İsayeva tekrar konuşuyor.

Z.İ. --- dağı hali şu men. mēn mağa on yeTTi yíl boledi, meni ġariġaníma erge gelgenne men. biz yaşayġanna, birinçiley başġa yerde yaşey edig yaş zamanna anam atam mınan. anam ölgennen soñ men erge geldim, ḫúsemegenTge. meni toPrağım, meni gentim ḫúsemegenT. şåni erge geldim men. şåni erge gelgennen soñ meni ġaynanam haşşalí edi. ġaynatam anamnı uTsuġarí edi. ḫalli bu ġaynanam ḫabarladı; -ḫaşşalı edi, ġaynanam- "biz" dedi, "şulay şıḫlar var." dedi. "ḫaşşada" dedi. on yeTTi yíl bola mağa, men erge gelibman. "şıḫlar bola." dedi. "bardı." dedi. "biz" dedi. "şulay balçıK eteydiK." dedi. "şire bereydiK. ġulluġ eteydiK." dedi. "gelgen adamní öTgereydiK." deb ayTTí, bu. şu yerde men ayTdim "ay allāh" dedim. "men ne şånna bolub ūsseydim ña, men ne şulağa ġulluK eter idim." neb ayTTim. şånnan soñ altí yíl ġaldim şo meni ġariġaním munan. alti yíl ġaldim ġariġanım munan, úç yaşım na boldi; äkı ulaním, bir ġizım. şånnan soñ, alti yíldan soñ bu ġariġaním munan biraz yüregim biraz buzuldu meni. ġatun alib ġoydu da. munu ġoydum na men

5. Metin **Hüsemikent**

yaşadím, yalġíz. yalġíz yaşadim, on yeTTi yíl. on yeTTi yíldan soñ ulana ġatun aldim. ġízni erge berdim. giççisi yaş, yaş giççi edi. aní ġoydum. şå̄ meni ġaynanamni uT, uTsuġarini ulaní di, şu pirni yesisi, şıḫlaní yesisi. şu şıḫlaní yesisi, şo meni úyaḥlúm halli. şȯ şıḫlaní yesisine geldim. ḥalli şu men seKsen yeTTinçi yıl gelibman şunna. hali şu bir yíl bolġunça şulay ġullu‿ġ etib turaman.

Ç.P. --- *Yahşı.*

Z.İ. --- şu allaḥú tá‿ala meni şå zaman, şå on yeTTi yíl bolannı meni, şå allaḥú tá‿ala meni nemni ġabul‿etib, şunnay meni gelTirdi. meni şå tüşümne de yoK‿edi. şolay geliman neb desin. nú men súyedim şıḫlar, şeyḫlar bulay zaTni búsrúman neni ķób süyedim, men yaş busam na. mēn şånna ayTġanım; şulağa, şulay şulay ġullu‿ġ eter‿edim. men ne şånna bolub mısa enneğenim şulay boldu mağa, şå geliF. şúķúr allahha yaşab turabīz, ġullu‿ġ da etib turabīz. hay allāh bergen çagı gúnlúg ġullu‿ġ eterbīz. dağı bizden soñ, bizden soñlar eter dağí.

Ç.P. --- *İnşallah.*

Z.İ. --- şunnağı.

F. Bağatir Ada ve Minetulla Ada hakkında

Ç.P. --- *Aytıgız.*

Z.İ. --- şo ġīz, şunnagī oğlan begi deb ayta şo‿ġar. oğlan begi ġīz yaş şȯ geçinñan. şu aldín neler gelgenne ne deydi, şo dúşmallar gelgen zamanna.

Ç.P. --- *Ruslar mı?*

Z.İ. --- da. oruslar.

2.kadın--- túgúl. túgúl.

Z.İ. --- túgúl mú?

Ç.P. --- *Neçençi yıl bu, neçençi yıl yaşağan bu gız?*

2.kadın--- zaTlar‿ġa, nadir şaḥní zamallarína o. ondan na aldíngi zaTlar bular. dúşman neP ġoysagiz de yaray mī?

Z.İ. --- ayta çí. da şålay bolub çí da, şålay çaPKın etib çí da.

5. Metin **Hüsemikent**

Ç.P. --- Aldıngı yıllarda bırıngı yıllarda?

Z.İ. --- da. çaPKın etīb şå zamanna. şu, şanı istoryası da ķób. men yaḥşí yeni yeTgiribli aytib bolmayman. yalġan ayTma da bolmayman. dağí şålay bu geçinñan şå ġīz yaşdí. şunu sūyegen ulan alḫacígenTdedi, ḥací aķay şulanı úçún ġalamadı var yazílġán. dağí şunna da şulay gele. şuğar tiley tiley. "şū tilese şuğar äki süygenni, hali äki süygenni bir bolmaK ̆úçún tilegeññe." dēy. "yoK." dey, "ķómegi munu. äki süygenni bir bolmaK ̆úçún, özler de bolmab çí da. ḥací aķay da özdeKi süygen, bu bular. özler de bolmağanna şåğar şåni bolmayman neb ayta." dey. "dağí zaTġa kömeg etermen." deb aytíb dey. "şu oğlan" ney. dağí şunna şu ilġan. şu bariseTġası zaTí şu ilġan yeri şunna yurT bolub o̊lay. yer bolub o̊lay. baK! o tiş̆eldeler görüne tura. onna bar. neler gör. taşlar görüne tura. munna ķób neli bolub da. ḥali ḥar yíl göçe sina nete turuP, yav̊ulub tura bu, şu budāy dā.

Ç.P. --- Sacın üzerinde biraz buday var.

Z.İ. --- da. şunna şulay taşla atağan ķúy bola. şu callar̥ bar çí; úçúb ġuşlar, ġuşlar gelib aşasín ney. şå ġuşlar aşasa, gógúrçüller aşasa şu zuv̊ab bola deb ayta.

Ç.P. --- Anladım. Basdığı sac üzerinde üzerine buday saçılmış, burda saca. Munu atı ne?

Z.İ. --- şu oçaġ deybiz da.

Ç.P. --- Oçak.

Z.İ. --- od yağağan, şunna ḥali.

Ç.P. --- Basdığı bir oçak bar.

Z.İ. --- ḥali şunna gele. mar̥ alib gele, ḥali.

Ç.P. --- Mal alib gele. Munna soya.

Z.İ. --- soya munna da. soyub şånna hay özler ķób adamlar bar mısa şunna bişirib, şunna tüşürüb, aşab, bolġan özlege üleşīb, şunna da dūa etib, namaz da etib, şuğar da salağan sadağasín̥na salib geteler.

Ç.P. --- Boldu. Bir de sizin yurtnu köb bolmasın, bitmesin deb dua etgen zat ne ede?

5. Metin **Hüsemikent**

Z.İ. --- ḥali şu bağatír ada da, minetullā ada da mejgiŋT ġuruP mejgiŋT etib. mejgiŋTni ortasına şulay sala bolub, -ağaç arķalíġ dey bizda. ḥali şunna da bar çí; şålay inne baK salib tura- şå ağaçní göterib, şulay salmaK úçún gel deb aytib, haşşadağı adamlağa ķómeg eTmege salma, úsTúnú yabmaġa.

Ç.P. --- Kömeg etigiz deb aytıb.

Z.İ. --- kömeg etib. şå bağatír ada da, minetullā ada da bolub şånna, dağí biri de gelmeP.

Ç.P. --- Yurtlular.

Z.İ. --- gelmeP yurTlular. şo bağatír ada bir yanína şulay etib şu ağaçni, şulay ķúyúnna ġolu bulan göterib, salib dey. óbir yanína hasitayaġı var çí; şonu bulan göterib ayanína salib dey. şånna aytib dey; "ya allaḥ! haşşalar ya ķób bolmagiz. ya az bolmagiz" deb "nú bitib de ġalmagiz. ķób de bolmagiz.".

Ç.P. --- Buyruglar deb aytib, bulay deb ayta.

Z.İ. --- da. şålay şå. da. şå, şå haşşaġa şalay deb ayta, dağí yurTlulağa, şolağa. i şålay ya ķób bolmay şålar, ya az bolmay.

Ç.P. --- Sav boluguz.

Z.İ. --- nú, bar adamlari. hali ålanı adamlarí bar. yoK túgúl.

Ç.P. --- Neçe adam bar munna?

Z.İ. --- munna hali bussahaT paşTa yirmé ḥazayisTva bar.

Ç.P. --- Yirmi hazayistva.

Z.İ. --- da.

Ç.P. --- Neçe adam ete, yüz eki yüz?

Z.İ. --- o, a çaK ġaydañña sen ne. nú yağada yaşayġallarí bār; yağada onu izbirde yaşay.

Ç.P. --- Yurt, yurtda neçe?

Z.İ. --- yurTTa yoġ. a çaK ķób adam yoġ.

Ç.P. --- Yirmi aile, yirmi semiya.

Z.İ. --- nú yiğirma ḥaz.. simiya bar.

Ç.P. --- Ahlü.

5. Metin **Hüsemikent**

Z.İ. --- da. aḫlúlár a var da yirmé aḫlú bar. nú ålanı bīrleri äki adam yaşayġallar var. birleri bir adam yaşayġallarí var. birleri úyúnne yaşlari bulan yaşayġallarí var.

Ç.P. --- Barı da Kumuk mu?

Z.İ. --- ġumuġ.

Ç.P. --- Başgaça yog?

Z.İ. --- ġumuġlar, bütün ġumuġlar.

Ç.P. --- Boldu. Sav boluguz.

Z.İ. --- özler haşşalí. mesniy haşşalı, barí da. men bir túgúlmen. dağílar haşşada da. men bir hüsemegenTliman na. hali ḫaşşalí bolubman.

Ç.P. --- Boldu. Boldu.

Z.İ. --- şålay dá.

6

Kaynak Şahıs: Aydemir Aydemirof

Derleme Yeri: Haşa

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 21.8.1998, 9.kaset a yüzü

Derlenen: A) Haşa köyü hakkında.

A) Haşa köyü hakkında

Ç.P. --- 1998 Cuma. Kaysı yurt?

A.A. --- haşşa.

Ç.P. --- Haşa yurttayız. Şimdi bu köyden Aydemir Aydemirof. Neçe yıl?

A.A. --- mağa yirmä segiz yıl bola.

Ç.P. --- Aytıgız.

A.A. --- men tuvğan soñ genTTen gäTgenmen. meni atam ḥaşşada tuvub ósúb gelgen yaş. ḥaşşanı úçún ḥabarlamä beg árúv yerler, tavlär, teregler árúv mejigiT, ġaburlar var, şunna. ḥár cámiḥeT févralni on beşinne, ḥár yíl şunna ciyiller. ḳób cámiḥeT gele ḥár yurTTan. ḳób gelib adamlar sadağalar etegen yerler, pirleğa gelib sav bolub geteğeller var, ḳób adam dağı.

Ç.P. --- Bunda yaşaygan, yaşab turağan yuvugların bar mı?

A.A. --- bär bunda meni äki aġavum var, yaşab tura.

Ç.P. --- Onlar hakında aytıgız.

A.A. --- olar da aġarodlar salíb, aġarodlar bulan. yaşlari var, gízlari var. bunna tura ózleri bulan ġatun alíb, yaşlari boluP, gelib, ġaburlağa bağib, ġullu ġ etib turağan adam bular.

Ç.P. --- Bu yurtta ne eteler? Adamlar ne östüreler, ösümlügler?

A.A. --- kóbúsú şunna adamlar pamadür, ḫıyar, ġoS teregler bulan k´apusta salíb, şoley ósdúrúb, ciyíb, arTTa bazarġa eltib sata.

Ç.P. --- Şu teregleni atları ne?

A.A. --- ġoS tereg, emen terēg, TuT tereglēr var. barTli tereglēr, alma tereglēr ḳób razní teregler var, beg árúv yemiş biteğan.

6. Metin **Haşa**

Ç.P. --- Özen bar mı munna?

A.A. --- yüzüm ne var. yüzüm bavlar da var, bunna. árúv yüzümler bola. ġıraylağa ēltīb satalar, başġa ullu şeḥárlága.

Ç.P. --- Özen bar mı?

A.A. --- ózen ne var. beg árúv özen var.

Ç.P. --- Atı ne?

A.A. --- atí haşşa özen ney. munna bulaġ da var, yerden çığağan suv̇. beg árúv suv̇uġ, tatlí, tatuv̇lu suv̇.

Ç.P. --- Munda özeni suvu az bolsa; taşlar, taşlağa suv böyle şıngır şıngır etib aksa şolay gelgedene ne deb aytasınız?

A.A. --- bīz.

Ç.P. --- Teren bolmayan yerge.

A.A. --- ruçi̊yoġ deybiz.

Ç.P. --- Ne deysiz?

A.A. --- ruçi̊yoġ suv̇.

Ç.P. --- Ruçıyog.

A.A. --- bizge bunda, måḥaçġaladan tilividinyadan gelgeller var‿idi, rayonniy fålḳror sinimat‿eTmeğe. biz bunna yunnas değen lagir var. beg árúv yerde varíP sinimat‿eTTig. árúv fålḳror boldu. dağıstanski tilividinya'dan da görseTTi. veg bari da şaT bolub. ḳōb búnna pitnigler etmeğe, aşamağa geleğeller bola; maşíllar bulan, zaTlar bulan ullu hakimlēr. şulay yaḫşí aruv̇ yer şu. men toḳsan birinÇi yılda úy boldum. meni ġatunum bu z̲uġarím meni, aġav̇umnu g̲ızí. äki yaşím var; biri g̲ız, biri ulan. ulañña altí yíl bola. g̲ízge úç yíl bola.

Ç.P. --- Neçik üylendin? Süyüb mü üylendin yogsa..

A.A. --- súyúb üylennim.

Ç.P. --- Neçik boldu?

A.A. --- birbiribizni súyúb. ḫalli árúv yaşab turabiz. ġatunum na yúris bolub işley ġayagenTTe bålnitsada. men ne rayonnu tilividinyada işleymen.

Ç.P. --- Hı. Yahşı.

7

Kaynak Şahıs: Haybullah Zahratullayev

Derleme Yeri: Buklenyurt

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 3.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Yırçı Kazak'ın bir şiiri, C) Gazag Harulla'nın bir şiiri, D) Yırçı Kazak'ın bir şiiri, E) Yusuf Akayev hakkında bir şiir F) Abdullah Süleyman'ın Raşitgan hakkındaki şiiri, G) Sarınlar, H) Bir habar, I) Zalimhan hakkında bir habar, İ) a- Ali Gılıç hakkında bir habar, b- Ali Gılıç hakkında bir habar, c- Ali Gılıç hakkında bir habar, (E,F,G,H,I,İ dördüncü kasette).

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 16 Agustos 1998 Pazartesi. Buklen köyündeyiz. Haybullah Zahratullayev -67 yaşında- konuşacak.

Ç.P. --- Haybullah Ağav ne iş etesiz?

H.Z. --- men bussaaT pensiyadāman. munna uçesķalarıbız bar, giççi uçesķalarıbız. şolağa ƅıyar salabīz, pamadur salabīz. şolanı işlatabīz, ġatın na men ne. yaşlarıbíz da biri de yoġ, yaġıbızda. bārı da ġırda. mahaçġalada birlári. birleri yurTta buralarda başġa bolġan. ékibiz de yabyañlız turabiz hali úyde.

Ç.P. --- Neçe yaşıgız bar?

H.Z. --- úÇ ġızım, úÇ ulanım mar.

Ç.P. --- Yahşı. Siz bilegen sarın, yır, yomak, habar şo zatlardan şolay zatlardan bilegeninizi aytıgız.

H.Z. --- yırlardan neyi bilmen. onnun soñ birey alda masalalar bile boledi. bu men bile onu. hali hacge barağannan soñ buley zaTlar bulan aralığıbız yoġ Tağı ġoyġanbiz olanı.

Ç.P. --- Boldu.

H.Z. --- toylarda, zadlarda ġoynu soy yiyav etebiz. árúv zadlar boledi. şoley ali bussaaT bolmey oley zadlar. gäTmeymen nağı.

7. Metin **Buklenyurt**

B) Yırçı Kazak'ın bir şiiri

Ç.P. --- Yırlamasanız da, sarnamasanız da, tüz söylep aytsanız da bolur. Esigiz de kalgan, gönlünüzden aytsagız bolur.

H.Z. --- yırlar bar, men bileġan yırlar bussaaT. neçiK? bulay pŭrosta aytıP ġoyayım mı?

Ç.P. --- Ayt, aytıgız, aytıgız. Tüz aytsağız bolur. Küylemey, küylemey.

H.Z. --- ġazaġnı yırları bolā, -bar- men bileġan.

Ç.P. --- Aytıgız. o Kazak'nı yırları siz kimden öğrendiniz? Kitaptan mı okudunuz; yoksa atalarınızdan mı, bi başgalarından mı?

H.Z. --- atalarıbızdan ġalġan úylar yırlar bār, ġazaġ yırlar, ġısa ġazaġ yırlar.

Ç.P. --- Atalarığızdan üyrengen yırlardan birini aytsanız yahşi bolur.

H.Z. --- atalarıbízdan üyrengánbíz.

"biz çıKKanmız sapan alı ġotaññā,
pasTan, ḫalıbız úçún yerler sürünmeyge.
cānıbíz ġaldí bizin ḫasireT,
yeller tiniP árúv gúller görmege.
yel tinmadí, kökten buluT taymadí.
geliniP işi eTmege ġoymadí.
gúlleribiz bizin gúllege oşamay.
ógúzler de biçelmese aşamay.
gözü göre, gög Kögürnü tiydirmey.
heylegen bulan saman yörümey.
biz görgenmíz, ḫıylı ḫıylı yerleni.
Görmegenmiz bizden yazıġ yerleni.
ġıyınıbızni sorasañ suvuKtan.
üyge gelmey, yol tiymadí yuvuKtan.

Ç.P. --- Yahşı aytıgız.

H.Z. --- biTti, şunu mulan.

Ç.P. --- Bitti. Bir dağı. Munu atı bar mı edi?

H.Z. --- bu ġazaġ yır.

7. Metin **Buklenyurt**

Ç.P. --- Kazak yır.

2.şahıs--- çattaK yır deb ayta şoğar. atı çattaK yīr. ğazağ yazğan.

H.Z. --- ğazağ yazğan buley tam adı öseygán. buley esibizden tayıb da ğaldı. ullulanı aytıvlarda ne aytayím? barı da esibizde de ğalmáy, şulay. ne ayta?

Ç.P. --- Aldıngı ayttıgız yır, aytgan yır Yırçı Kazak'nı yırı mı edi?

H.Z. --- hı.

C. Gazag Harulla'nın bir şiiri

Ç.P. --- Ha. özünüznü atalarınızdan, ata babalarınızdan üyrengen yır yok mu, esigizde?

H.Z. --- o alda yedi yaşlar bolğanna ğazağ hayrulla deP şonu yeri bar. hayrulla deyen gişi bolğan bizde buley pulaTlardan ğalğan. pulaTlarnı aytma yaray mı?

Ç.P. --- Yaray, yaray aytıgız. Atı bar mı atı?

H.Z. --- hayrulla deyen gişini yírí.

Ç.P. --- Boldu. Aytıgız.

H.Z. --- "yaḥsārem elleni boyu sarğalğan.
sarğalğan (bir) sarı yaznı tumanı.
tuvuğunnan tulpar tuvğan anadan,
aḥadlı bir hamzaTnı ulanı.
sağay bólğan, boyun mışıl degenne.
ómúrleriñ bir äki gún ğalğanna,
salalardan saña tıñlaP ğız aldıK.
ğız árúvnú ğaraP betin görgünşe,
ğaññaladen yaman ḥabarín aldı.
ğaññaladá siziñ bolğan yerigiz.
yerigizge ğaññaylar ğoş salğan deP,
aylanasın basıb, ğızıl eTKen deP,
sen atayın şonu artınnan geTKen deP,
alğasadıñ sen ataña selc ēTTin.

7. Metin **Buklenyurt**

bir allahın maġtav̆etiP söz eTTiñ.
ġayT, ġayTsana men atayım, ġayTsana.
atayım şu yoluña barma çí.
atayım bir şu yoluña barma çí.
men balama átayım sav̆ mısa salma çí.
ġayT, ġayT Tedi. şon̆natayın ġaytardi.
ózú çıKtı gaññalanı başına.
salam meriP ġaraylanı ġoşuna.
edermen sizge tiley gelgenmen.
ḥarigizden allahnı aytíP esgeriP,
sizden gelgen ziyalanı tóş görüP,
hayrullam şonu da aytıP ġayTTı dey.
ġaytıb̥ KeliP abiyeni ayTTı dey,
ġoyçuları cıyılışıP ȯyleTKen.
o zamanı çıġıP şolay söylegen:
ġoluġuzġa ırġaK tayaġ alıġız.
beKleyese sírúvlege barıġız.
haydaP, barıP saġalaġa Salıġız.
tiley gelse söz vermege sözünü,
taPġuruġuz ġurunçaKnı özünü.
hayrullam bir göterilib ġarasa.
sírüvleri saġalarda yayılġan.
sírüvleni saġalarda görgenne,
hayrullam bir ḥantal barġan şolaġa.
ol ġızbaylar ġurşav̆ alġan araġa.
ġoyçular bir ġurşav̆ alíP urdu dey,
ol batırın búdúremey turdu dey.
búdúrer mi? ol batır erdéy yüregi.
İsmailde bolġan şonu túPegi.
nalaT bolsun ismajlni yüzüná.
ismajl (bir) şonnan ġaçġan aḥaTġa.

7. Metin **Buklenyurt**

ölgünçege başın salġan nalaTġa.
ellege bir ḥaray gulun salmağan.
ġurdaşına bir kömegi bolmağan.
hayrullama avur, tiygen yaralar.
yara çığıP yaraların baylama.
birávlárin maġtav etiP söylemá.
ġızardaşım ulsarímaT bir caním,
amanaTġa tapşuraman ḫínçalim.
amalimnan úÇ gún arTTa ġalman neP,
ġalġıP alġan amaline ḫínçalin.
(halı bolġan amalimnen ḫínçalin)
tiley turub allahínnan ärçälin,
saréyiK bir yallarda yabuşġan.
saylanġan bir batırlar déy çabuşġan.
teşeglerden ġaraġallar atılġan.
işġareti bulan yañlışġa yurT ġaranayġan.
işġareti bulan yañlışġa yurT ġaranayġan.
savġaT etib sav süyeKler baKtırġan.

Ç.P. --- Yahşı. Sav boluguz. Bu yırnı kimden üyrendigiz?

H.Z. --- bu yırnı men şu ullulardan öyrennim nağı. ullu gişiler aldın aytedi.

Ç.P. --- Ullulardan üyrendigiz.

H.Z. --- ullulardan öyrengenmen.

Ç.P. --- Kitaplardan okumadıgız?

H.Z. --- oḫumadım.

Ç.P. --- Bu yırnı bir dağı aytsagız. Maşın öttü, tavuşu geldi, yahşı yazılmadı. Bir dağı aytsagız.

H.Z. --- ġaytar mısa aytayím?

Ç.P. --- Kaytar.

H.Z. --- uzun zaT çı.

(tekrar okunuyor)

7. Metin **Buklenyurt**

Ç.P. --- Köb yahşı. Sav boluguz.

H.Z. --- unutub da ġalasan, çıK gel o zaman.

D. Yırçı Kazak'ın bir şiiri

Ç.P. --- Yahşi. Boldu. Bir dagı aytsağız, bar ise. Aslı bar bısa aklıgızda, esigizde yerli bısa.

H.Z. --- bir dağı yır.

Ç.P. --- Bir dagı başgaça yır.

H.Z. --- esibizde bar.

Ç.P. --- Aldın atını aytsagız, atı, atı.

H.Z. --- bu da ġazaġnı yırí.

Ç.P. --- Gazag'nı, Yırçı Gazag'nı mı?

H.Z. --- cıñġır cıñġır avuzunu çaynaygen.
ġamuçusu eşKi yimiK göyneygen.
anañ onu yıldız ġaşġa círıntay.
ayağıñı ters basġanıñ biledíñ.
uşalarda yaKşí erkekler muñaysa,
onuçu bir yañlızlıKdan göredíñ.
toylarda bir yaKşí ġızlar tartınsa,
onuçu bir atayurtu yoġnu göredíñ.
o yarlılıġ seni üyüñ yıġılsın.
yañlızlıġ seni ötüñ göñülsün.
yarlıman neb, bugún sizge yalınman.
yañlızman dey, it ġızbaydan tartınman.
yalınmay çi sen ġazaġa nétesen?
oTlayġan oTlavuña oT ġoşsa,
içegen şerbetiñe ġan ġöysa,
bilegen bir tarlamuzun tas bolsa,
tutaġan bir yez ġamuşuñ çorçulsa,
köb yigiTler köb iyese artıññan,
yalınmay çı sen ġazaġnı nétesen?

7. Metin **Buklenyurt**

oTlayġan bir oTlavuña ot ġoşsa,
tübündeği yaşıl otun otlarman.
işegen şerbetime ġan ġoysa,
tübündeği bal şerbetin içermen.
köb yiğitler tarlamuzun tas bolsa,
töbelerden sar yiğitler ser vermen.
tutaġan yez ġamuşum çorçulsa,
tobu bulan saPTa salıb tutarman.
köb yigiTler köb iyese artımnan,
äkisi de yuṽurub hali bizge bir gülle verirmen.
ġaraġaydan ġıññır çıġġan busaKman.
ġısmalaġa salmaylı men tüz bolman.
köblerde bir geseK ġara buluTman.
yaṽmay turub üstübüzden açılman.
Ózúm şu bir yarlılardan tuṽsam na.
bir baylanı ġızın túgúl ġaçırman.

negen.

Ç.P. --- Tap şu yırnı ben Türtsiya'da eşittim, Türtsiya'da Gumuglar'dan. bu yırnı adı neydi?

H.Z. --- bu, şu ġazaġ yır. başġa munu.

Ç.P. --- Kazak yır.

H.Z. --- ġazaġ yır.

Ç.P. --- Yırçı Kazak mı, tügül mü?

H.Z. --- yırçı ġazaġnı yırı.

Ç.P. --- Yırçı Gazag'nı yırı mı?

H.Z. --- yırçı ġazaġnı yırı.

Ç.P. --- Yırçı Kazak; demek ki halgdan eşitti, yazdı. Çünkü neçe tügül, nege tügül men eşitken yır, Türksiya'da eşitken yırnı aytağan adamlar Türtsiya'ğa bir min segiz yüz altmışınçı yıldan soñ göçgen.

3.şahıs--- ġazaġdan alda bolġan, oleyse.

Ç.P. --- Kazak'dan alda. Yırçı Kazak'dan alda göçgen.

7. Metin **Buklenyurt**

2.şahıs--- bizde yırçı ġazaġnı yırı deb aytılıb yürü çü, yürü çü.

H.Z. --- şolay aytılınıb ġala bizde, şo dağı alda.

Ç.P. --- Yahşı boldu, seni aytganın. Bir dagı ayt, başgasını ayt.

H.Z. --- başġasını dey mısa.

Ç.P. --- Papiros tarta mısan?

H.Z. --- tartmayman.

Ç.P. --- Men tartsam yaray?

H.Z. --- yaray, yaray. beK yaray.

Ç.P. --- Peki aytıgız. Uzun mu? Yahşı. Ayt, ayt. Üyde bolsak yahşıydı. Maşın gele tavuş bola.

H.Z. --- üyge geleyiK. munna bar gelmē yer, şunna.

E. Yusuf Akayev hakkında bir şiir

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Buklenyurt'ta, Haybullah Zahrayullayev -67 yaşında- öncäki banttan söylemeye devam ediyor. Evet agav, haligi yırnı atı?

H.Z. --- yusup ak´ayeF tigen bizde geroy såveT soyuz bolġan. şonu açıKKan bír ġısġa yır bar. onu aytayın.

Ç.P. --- Aytıgız. Bu yırnı kimden üyrendigiz?

H.Z. --- bu yırnı yazılı kitaPlardan üyrennim.

Ç.P. --- Yazılı kitablardan esigizde kalgan.

H.Z. --- esibizde ġalġan.

Ç.P. --- Aytıgız.

H.Z. --- analardan erler tuvaġa óse.
erleŗni bir bola neçe túrlúsū.
tamırınnan özeKlenip ósmese.
yemiş bermes teregleni búrlúsū,
ġaññısına ġarşıġaday ġatılıP,
ġañ özenni ġayrılanıP üzmese.
ana söz süymeymen negen erlerin,
erler bolmay Tere yaġġalar özmese.

7. Metin **Buklenyurt**

sen ak´ayev, öz dağısTan eliññe,
tuvuğuñ na tulpar bolub tuvġansan.
ġıyıvlu gún ġılıÇ urub yol alıb,
såveT vatan úçún beliñ buvġansan.
puronTlarda eTKeñ işiñ incidey.
yitillerde balķıb ġızıl şavlağa.
sen ölseTKen iğitni de ölüKler.
ġuvanç bere bizin ana tavlağa.

bitti.

Ç.P. --- Bitti mi? Yahşı. Dağı esigize gelgen yır, uzun bir yır barıdı.

F. Abdullah Süleyman'ın Raşitgan hakkındaki şiiri

H.Z. --- ya, köb uzun zaT şu raşiTKannı yırí.

Ç.P. --- Ayıttıgız mı? Uzun bolsun.

2.şahıs--- raşiTKannı yırı bar.

Ç.P. --- Atı ne?

H.Z. --- raşiTKan negen bizde pålķovniK, dav zamanna. hali şu ates firiţs davlar var çí.

2.şahıs--- abāy davda, abay bolġan raşiTKan dep.

H.Z. --- raşiTKan negen yaḫsaylı.

Ç.P. --- İkinci ullu dav'da mı?

H.Z. --- dür, dür. äkinci ullu davda.

Ç.P. --- Onu, o yırnı kimden öyrendigiz?

H.Z. --- o yırnı da kitaPda yazılıb. KitaPTan ūyrennim.

Ç.P. --- Kim yazgan?

2.şahıs--- abdullah süleyman.

H.Z. --- bilesen mi?

Ç.P. --- Aytıgız.

H.Z. --- hay ulallār aldıbızda dinepir.
onu bizin sularınnan içeyiK.
úÇ yıl boyu hasireTliK yandırġan.

7. Metin **Buklenyurt**

yüreKlerin sırın oğar çiçeyiK.
onu artınnan ġamalı şan, ķób dúşman.
bir terbeniP ol dúşmana yeteyiK.
köpürleri gözde turma ķúyú yoK.
şurda teren onna nete göteyiK.
gemélerdey ķób kürekle ni geleyiK.
tóşúbúznú gög güllege bereyiK.
belibizge aġ suluġlar baylayıK.
dinepirni ġuruġ salmay boylayıK.
onu artınnan ġamalı şan, ķób dúşman.
aldıbızda saliP bugún haydayıK.
asgerleğe ġarab şolay söz ġaTġan.
ḫummaT‿işe bağıP ġol uzaTġan.
berezinsiz boş boşkeğe sal ġoylaP.
dinepirge başlaP tüşgen raşiTKan.
onu artınnan cānı yimig göregen.
ġivardiya batoryollar yiyegen.
ġāhrumallar bileKlerin çúyúrúP,
sülçeleri sınar yimiK davṷ‿eTgen.
sülçeleri sınar yimiK davṷ‿eTgen.
hallar bulan yerni ġızıl ḫabul‿eTgen.
dúşmannı ķób bölüKlerin dağıTġan.
ġollar bulan maşilleri yaġılTġan.
ġalġalları ġarşıġaday aldínna.
ġarġalardáy ġaçıP yurTġa tıġılġan.
dúşman yurTTa öz yüglerin oññarġan.
toġtavuşKa toPraKları ç̲anırTġan.
tiğ yerlerin pantarları yibergen.
eses aTlı porken oğar tebergen.
dağı, raşiTKan bir göterilib ġarasa.
tanKlar gele avlaġ boyu ağılıP.

7. Metin **Buklenyurt**

asger gele şıncırlayın tağılıP.
ġara g̲úlúm gele onu ġarşına.
şunna şulay öyler gele başına.
alda ólúm, ġara ólúm yaşav̈suz.
ölmeK busa bug̲ún ePsiz, oşav̈suz.
dúşman bizge ġarşı haylen g̲úÇ salġan.
bizin mısa oT, güllebiz az ġalġan.
tanKlar gele, tobubuz yoK neteyiK.
balki biraz artġa bağıP geteyiK.
yoġ túg̲úlmen, olay razı túg̲úlmen.
tarıK bısa bi yerlerde búg̲únmen,
cân merermen; amma arTġa ġayTmasman.
dúşmanım mínan tartılmáy basmayman.
meni çí bir tuv̈ġan yurtum endirey.
endireyde osal erge er demey.
dúşmanínnan ġorḫub ölgen erleğe.
gómmeK ̆úçun ġ̇aburlar da yer vermey.
davda eni üyde ġızardaşlarím.
anam da var ayavlu ġurdaşlarím.
úÇ yıl boyu meni gözleb, yol ġarab,
sávunÇ bulan aḫlüm, ūlan yaşlarím.
men bilemen, olar yetim ġalac̲aK.
ġolsȯyun ġoyday anam mınan ġalac̲aK.
atasına erkelegen yaşlarí,
görgen sayın anam páşmán bolac̲aK.
meni çí bir úydá ġalġan ġarT anam,
k̲ób ġayġılar göre turub ġavşalġan.
gözlerinnen aKKan yaş töğülüP,
çıK tigen aK k´aġazlardáy tavşarġan.
ol çí meni ösdürgen, er bolsun deP.
öktem bolsun, yüregi küy bolsun deP.

7. Metin **Buklenyurt**

yığıllarda çeyin ġısıb turmasın .
uruşlarda dúşmandan ör bolsun deP.
davda inim, úydá ġızardaşlarím.
anam da bar, ayavlu ġurdaşlarím.
úÇ yıl boyu meni gözleb, yol ġarab,
sávunÇ bulan aḥlüm, ūlan yaşlarím.
men bilemen, olar yetim ġalaçaK.
ġol süPürgen ġolday anam mınan ġalaçaK.
atasına erkelegen yaşları,
görgen sayın anam páşmán bolaçaK.
açuvlanġan arsallayın turġallar.
tirgerlerden bir neçesin urallar.
erten başlaP uruşlarda tüşl eTKen.
görmegeller inanmas ayıb işleTKen.
patırallar rentaları boşaġan.
sizler arası yetegen ġavşalġan.
raşiT batır esin cıyıb ġarasa,
dörT de yanı dúşman mulan ġurşalġan.
şonna porḳ´nu dav bayrağın ġol ġalġan.
ḳób dúşmannı äki yarıb yol salġan.
patıransız sülçelerin suvurub.
dúşmanlanı yurtġa salġan ġuvurub.
şonna gelib gülle baTġan canına.
raşiTKannı ġolu batġan ġaníná.
yoldaşları beK ġıyın alan k´ant etKen.
oññа batlab öÇ almağa anT etKen.
dinepirni yaġasına ġazílġan.
ġabur taşı yama şoley yazılġan;
dinepirni endireyni igiti.
paTpalḳovniK raşiTKannı ġaburu.
sen östürgen ata bulan ananı.

7. Metin **Buklenyurt**

kökler yimig göterilsin aburuñ.

G. Sarınlar

Ç.P. --- Yaḫşı. Sav boluguz. "sarın aytayım sana. salam berçi mağa." ayt. Küyün aytmasan da yaray.

H.Z. --- bismilla bulan başlaP,
aldın ġoluma ġalan.
ķób süyegen dosTuma,
yazmaġa súyúP salam.

salam ķalam yazmay mu?
süyegen dosTu bolsa.
görellerigiz heyler,
şu yerde özü bolsa.

geçe görgen tüşümnü,
yaḫşılıKKa yoradım.
hayıb, atın ġayd eTib,
bir ġatînnan soradım.

yaman ġatîn görünmey,
ġaraġanna küyüne.
şo ġatîn alib bardi,
hayíb atın üyüne.

anası da ġızı da,
ķób süyüP soraçtiler.
sumovarġa suv tóġúP,
ġoymaġġa ġaraşTilar.

ġoymağın tez bişirib,

7. Metin **Buklenyurt**

aldima saldi aşın.
öktem tutup yüreğim,
síylama süydüm başım.

Ç.P. --- *Bu sarın tüğüldü.*
H.Z. --- sarín, sarín.
Ç.P. --- *Ha. Aytıgız. Men bir aytayım mı?*
H.Z. --- ha.
Ç.P. --- *Geççe geççe geliridim.*
İkigiz bar, netme gerek?
İkkez süyep atma gerek.
İkkez süyep atar edim.
Gardaşın bar netme gerek?
Gardaşa ton tigme gerek.
Gardaşa ton tigeridim.
Atan çı bar netme gerek?
Atana mal töğme gerek.
Atana mal töger edim.
Malım çı yog netme gerek?
Sen alımçı, men satımçı.
Uzaklaşıp yatma gerek.
Yahşı mı? Sen öz kumuk. Sen ayt. Menden artta galma.
H.Z. --- birçeler geTti mennen.
gözüm toymadı sennen.
yazı yemişler toymaǧı.
nege tez toyduñ mennen.

geçeler geçe geldim.
bildin mi neçe geldim?
sen esime tüşgenne,
ǧuş yimiK uça geldim.

Ç.P. --- *Yahşı.*

7. Metin **Buklenyurt**

H.Z. --- geçeler ayaz bolsun.
gele çí şu barlaġa.
ġúnnüzler buluT bolsun,
bizin yimiK zarlaġa.

buluTlu ġún, çıḳlı ġún,
siriv yaydım ġolluġa.
Neçede gözüm ġaray,
sen gelegen yollaġa.

tav başınna turedim.
çıḳsa geyig uredim.
aşıyıK aK tóşúña,
ġar muken deP, turedim.

tav başınna turedim,
ġuv yayladan ġoşt etib.
ya tarıvnuñ bar muken,
aK tóşúña baş etiP?

tavlular tana yegen.
tav artınna purusġa.
seni éşige ġoyman.
tutulurman orusġa.

yeti tavun artínda,
buġavlanñan ayġır ma?
sen esime tüşgenne,
ösüP gelme ġayġıñnan.

yeti tavun artínda,

7. Metin **Buklenyurt**

bulaKlar aġa muken?
barķaman azīz allah.
bar ayrılmaġa muken?
dağı da neÇe aytayım nağı.

Ç.P. --- Sen de köb bar. Köb bar. Esinde köb bar. Ayt.

H.Z. --- içeġan zamanna k´ampanyada ne çaġı da gelegen şuTk´a dağı. bir şuTk´alar bunda etiledi.

gülmelli küylü ġız,
kökler alsın avruñu.
ḫaşıK saríllár aytíP,
yandıreyin bavruñu.

yan dediñ. yanmāy mu?
teptiñ, uyanmāy mu?
saldıñ térin köllege.
enni bulġanmay mu?

sarın nedir, ayTmaġa?
yır nedir, yırnamaġa?
sarınnan arķan ◡etiP,
baylarman, baġanaġa.

sarın ná aytéle yír da.
duvudan çıġar ḫır da.
ġuşaKlarıñ yayasan.
ġuşaKlamaysan bir da.

ġuşaKlarıñ yayasan.
ġuv̈ şavlası bar yimiK.
boynunu aylanası,
tav̈ġa yavġan ġar yimiK.

7. Metin **Buklenyurt**

ġarasam na görmeymen,
aldímdan ötegenni.
ósúP tura süymaKlıK.
bilmeymen netegenni.

süygen kim, süymegen kim?
aydıl yollar, ġayda yoK.
çaydan aylan, çından tüş.
menden sağa Fayda yoK.

çaydan aylan, çından tüş,
eteğiñ ilinmasín.
men seni süyeġaním,
vöre gişi bilmasín.

men seni süygen edim.
äki úç alemen neP.
vör esine gelmesin,
öngege barırman neP.

saray daraynı önü,
elli beş yıldan meni
árúvleni görgeni,
unutub ġoyma meni.

árúvler ari yanna,
isbaylar çaçanna.
men seni süyegenim,
ḫare túgúl ġaçanna.

Ç.P. --- Yahşı.

7. Metin **Buklenyurt**

H.Z. --- ne aytayın, dağ̄?

Ç.P. --- Alkış. Barakallah.

H.Z. --- sav̇ boluñ. sizge de allah savlıK bersin. ya allah.

Ç.P. --- Amin.

H.Z. --- o valeTtin meri o.

2.şahıs--- yaray nȯ, ġumuġlanı hakınan ġumuġlanı hakınnan bi şey aytayın.

Ç.P. --- Gumug hakında olsa.

H.Z. --- o da ġumuġ túgúl mü, túgúl.

2.şahıs--- o sayalı, bu lezgidir.

H.Z. --- o ne zaTdır o? lezgi mi, o?

H. Bir habar

Ç.P. --- Atababalarınızdan üyrengen habar, yumak.

2.şahıs--- aytuv̇lar.

H.Z. --- aytuv̇lar. bir şavḥal atlanıb ara bolġan, nökerleri de bulaṇ. hali baraġanna, ótúP baraġanna bir noġaylí ġarT noġaylíġa salam berib bara bu.

Ç.P. --- Bu yomak mı?

H.Z. --- ḫabar, ḫabar.

Ç.P. --- Atı?

H.Z. --- aytuv̇lar. halí barağan zamanna bu salam bere, noġayġa "ássalamu aláyḳum.". "v̇a alayḳumásselam." ala sálamı noġay. "aşav̇uñ, yaşav̇uñ." deb soray buğar. "eT bulan eTmeK aşáymen." ney.

Ç.P. --- Et bulan.

H.Z. --- "eT bulan eTmeK aşáymen." ney. "yatıv̇uñ, turuv̇uñ." ney. "īd yimig yataman. at yimig turaman." ney.

Ç.P. --- Ne gibi?

H.Z. --- "id yimig yatamān. aT yimig turamān." ney. "yulġma zaT busa neçiK bolur edi.". "hasasın da ġoymas edim." ney. gete bular. arī çıġıP getiP arī bolġan zamanna nökerlerine soray; "şu ayTġan zaTnı

7. Metin **Buklenyurt**

ma'nalarını aytıñ maġa." dēy. bular, nökerler bilmey. toKtay bular ġarab. "v̇ålla bilmesegiz men sizni nökerligiz taydıraman. tez barıP biliP geligiz. gelmesegiz meni yanıma gelmegiz." deb. bara, o noġayġa tileb̤, ayta bular; "şuley ayTmā ma'nasın aytıb ver.". "v̇ålla aytarman." neP aytar, "sīz atlarıġızni da baylaP şunna çeçiliP, aT ġonuP şav̇darbal bulan bardā yerġaşġa ilib bi yaKlaşıġız, şo zaman aytaman şonŭ ma'nasın." deb ayta. bular bir birine ġaray. şav̇ḥalnı nökeri de bolub bizge ayıP tüğül mü şu zaTnı eTmege. erşi zaT deP. sen onu eTmeseñ payda yoK, bular nökerliKTen taya. ḫali bular razi bola bārda birleşiP, çeçiP opraKlarınnan, yerġaşġa da iliP aTlanı bu yaġġa çığıP toKtay. "mağa biyim salam merip ayTTı; "aşav̇uñ yaşav̇uñ deP ayTTı, neçik deP aytıP.". men aytıP; "eT bulan eTmeK aşayman." ney aytíP. tişlárím yoK. tiş eTleri bulan eTmeK aşayman." ney. "bu birini ma'nası." dey. dağı biyim soradí; "yatıv̇uñ turuv̇uñ." deP aytíP. "īd yimig buruşuP yātāmān. turaġan zamanna ġollarımı uzatīb aT yimig turaman." neP ayTTím. "muna ḫana ékinÇisi ma'nası." deP ayTġan. úçúnÇúsúnú ma'nası dā; "yulġma zaT busa neçiK boledi?" soradı mağa biyim ney. "men hasasın ġoymás edim." neb ayTTim. "siziñ negiz ġaldi hali. hasagíz da ġaldı mi? deP ayTTi." dey. "hali barígíz." dey.

Ç.P. --- Munu kimden üyrendigiz?

H.Z. --- şulay şu bizin anabizni er ġardaşı bare, ķırasḫanı, ķób yaşaġan gişi. şo gişi aytedi, ḫabar etib.

I. Zalimhan hakkında bir habar

Ç.P. --- Şolay başgaça bar busa?

H.Z. --- ḫabar?

Ç.P. --- Habar bar busa, şolay dağı bar busa. Kitabdan da ohuğan da bar busa, ata babalarıgızdan üyrengen, atababalarıgız yahşı bola.

H.Z. --- anadan, atababalarıbızdan bar bola. ni çaķı da bar, ōlar bussaaT gelmeyse de esibizġa. bu zalimḫannı ḫabarın ăyteyim. o ġumuġ zaT.

7. Metin **Buklenyurt**

Ç.P. --- *Kimden üyrendigiz?*

H.Z. --- zalimḫan negen bir beg yigit gişi bolġan bizda.

Ç.P. --- *Kimden üyrendigiz?*

H.Z. --- zalimḫan ha. bu ḫabar da ayta gelgen atalardan üyrengen.

Ç.P. --- *Yahşı aytıgız.*

H.Z. --- ullulardan.

ḫali bu beK iGiT gişi bolġan, bu gişi. bu ozuġar yoldaş izley bolġan. hali bir ġazmali bir maḫammaT Tegen bir gişi bolġan. beK ullu mıyıġlı gişi bu mazalli gişi, burs gişi bolġan beK. munu yoldaş tutmaġa bara bu zalimḫan. bara. buġar ayta şuley; "mağa yoldaş bol sen." neP ayta. "bolaman." neb ayta. ḫali bular bir birin sınama tarıK. atlanıb ulda terbene bír ékisi de, çıKa bular. barabara turuP, aḫşam bolġanna bir yurT sav ġayda ġalabiz deP aytsa. "våla meni ġonağımnan men maraman." neP ayta, zalimḫan. "meni ġonağımnan men baraman." ney bu ġazmali maḫammaT. hali buley ékisi de zavvor ete çí. bular geçe çıKma tarıġ yurTtan, şo palan yurTnu yaġasınnâ tirmeññe cıya çıġaçaKbız, ta'milni yağınna. bular ġaçaKlar çí. bulanı tutmaġa ġaraġan adam bar. o, o zaman tonay bolġan. tüpelleriñ tonayġan şôlay äşitgensen; zalimḫannı ḫabarların. hali bular geçe getiP, yuḫlama da yuḫlaP da arínna, ġonaġlarınna ertenoK maḫammaT çıġıP, toḫtay o yurTnu yaġasína ġaraSa zalimḫan yoK. ḫıñılayı ḫıñılayı ḫıñılayı uyuġun çıKKan, zalimḫan yoK. şo ġonaġnı atın biniP. bu baríP şo ġonaġlanı taba. tabsa, ġarasa şo ġonaġnı tutuġlunu boġanaġa baylaP gete bu, nu pålitsiyağa bildirmağa. tuTTurmâ tarıġ munu tutmaġ úçúnna "ne çaḳı aġça berebiz." deP ústúne yata bolġan. hali bu muḫammeT te gesT apullarınnan minniriP atına da, esden tayġan avzunnan burnunnan góbúg teğeğen munu. minniriP aliP ġaça bu. baylaP aT úsTún adam esden tayġan. şo ḫalda bunu artınna bu getiP añlatıP tura çí, fariTsiyaġa. fariTsiyadan terbenib munu artınnan ġuvun bunu avlaKKa çıġa. bu köb patıran taşı da bolağan. patıranı bolġan ġób bulanı ġanını. hali artın gelé: o geleğelleri uruP, bir parT ġuruP başın toza. bu zalimḫan es tavuP, bir yérge bariP, toKtaP bir bulaKKa,

7. Metin **Buklenyurt**

z̲alimḫannı besin başınna cuvuP olturta z̲alimḫannı, aşama olturTa. biraz aşama zaTlar da veriP. z̲alimḫan ayta; "mennen payda yoġ saġa. men serévnümen men saya seni tutaçaK. sen ġaç. sen tay, meni ġoyuP.". bu ayta; "våla tayman" deP ayta. hali ġarasa bir dağı partiya gele. miniP atlağa da bular arT bu̯ ayta, z̲alimḫan. z̲alimḫan ayta; "meni arTḳa bağıP baKtırıP bayla, aTḳa. ġolumu årujiyede ber. beK zurniy içi bolġan zaTTa tübeKge ol. men ne kömeg̯ eteyim saġa." dey. munu baylaP aTKa. beğétiP. ḫali baş... ékkisi de bular da dav̯ ete turuP. ġaça ura turuP, arTġa bağıP. şo zamanna ayta; "bu ġurub bağa toza bula.". şo zaman ayta z̲alimḫan; "z̲alimḫan, z̲alimḫan neP beni aytegeyorman. men seni ornuñna bolġan musam, men seni ġoyub ġaçaçaK̯ edim. mennen sen g̲úçlúsan. men tüğülman g̲úçlú. sen g̲úçlúsan." neP ayta, zaTġa.

Ç.P. --- Yahşı. Dağı sarın esigize geldi mi?

*2.*şahıs--- dağı ḫabarlar var mı?

H.Z. --- sarıllar çaḳrí vār. taman tüğül mü sarıllar.

Ç.P. --- Sarın köb bolur esigizde.

H.Z. --- ne ayteyim, dağı?

Ç.P. --- Aytıgız. Boldu.

İ. Ali Gılıç hakkında habarlar

a-

2.şahıs--- dağı ḫabar var mı dağı?

H.Z. --- vålla ne çaḳı da bar. esibizge tüşmey bůley zamanna. ḫıylı zaman aytılmay aytılmay zaT unutuP ġala çí dağı. ayteyim mi, ali ġılıÇnı haḳınnan? ali ġılıÇnı haḳınnan ayteyim mi?

Ç.P. --- Aytıgız. Kimden üyrendigiz?

H.Z. --- ḳoçaK. bizin atabız ayteğen sózlár bar. ayteyim mi haḳınnan?

Ç.P. --- Aytıgız. Aytıgız.

H.Z. --- ḫali ali ġılıÇ irañña barıP. atabız ayta turub işiTKánman.

Ç.P. --- İran'ga?

H.Z. --- irañña barıP, ḳoçaKlıġ̯ etiP, ondan ḳób zaT ġazanıb gelgen.

tuvār, mal, mal ġazanıP gelgen.

Ç.P. --- Tuvar, mal.

H.Z. --- özler de haydamaġa adamlar da veriP gelgen, munna. munna gelgen zamanna oğar girme yer tarıġ çí; ḫayvan, malġa. tuvar malġa girme yer tarıK. bunnar birevnü bavunu satıP alġan. ullu ullu o sene erbelini bavu bolġan, birevnü. bizin atabız ayta özü. men bar elli yılġa. hali satíb alíb onu. bulķa eTKen gesmege, bunu. gesmege bulķa etiP. tuvub, kelletib ağaçní, yaşın minnirib, başını butaġ baylaP. butaġ teregni zaTína arķan, arķandan tartíb yıKa bolġan, teregni bu. hali onu yıġaġan zamanna bir avam adam bolġan, bizdá bir, avlaç Teğen. o zamannan bu yaşlar bulan, bular bulan ġoşulub aylana turuP. hali başġalar ġaçıP, yaġġağa tayıb ġala bolġan. o yaş ġaşıP teregni boyu bulan ġaçġan. hali o tereg, ullu tereg yığıb bunu, çavíb, baríb bu ġılıÇ, hali barıb bunu da, beTni de ġanatġan; bu ġan betine cuvub. bular äki óġúz almā çaKı aKçe vergen. o zaman äki óġúz almağa, äki óġúz almaK úçún bir yıl işlámá tarıġ bolġan. şoley soñ bir dağı ḫabarı onu bizde bolġanı yúz on yıl yaşab, ha yúz yıl yaşab, ölüb geTKen bir gişi var hasanḫan degen. o ayta turub äşiTKenmán onu ḫabarın bir dağı. şo zamanna ġalmaġallar Kéyin zamanna bu ġoş çıKKan. bir ġoş bolġan. ò zaman ġoş çağı bolġan çı, o zamanna. şonu ġoşuna ġoyşu bolġan, şo hasaḫan. hali bu leleyk´a bulan gele bolġan, şonna. ġoşuna gelegen zamanna bu ķób içmağa zaT da alíb gele bolġan bulağā; pivа, çaġır. hali bir gezig gelib, aşaP, içiP, barağanna buğar tileğan ġoyÇular; "yağarí sen buley bizgá tıñlıK görseT hali bizgá. barı da ḫalKKa ḫúner görseTsen. biz bilmeybiz seni neñ bar mísa da." deP aytġan. buley äki yağına bağıb ġaraġanna ...

Ç.P. --- Aytıgız agav.

H.Z. --- hali şo, ġoy ġazan neP on beş iTġa da, on beş ġoyçuğa da aş eteğen ġazallar bol edi, o zamanna. şonu cāhil zamanna men özüm ne ġoyçu bolġanmen. götergen men şonu. äki cāhil gişi yarayġan uzun bazıġ tayaK bulan ḫaran göter edi şonu. suv neçe kerenne onnan soñ eteğenmiz. hali aytġan; "túbúna ağaçlar da saliP, şúley toğuğuz şunu,

7. Metin **Buklenyurt**

suv tolturuP şuley." deP aytġan. "tolturuP, şuvşuv eTKen şu ġazannı. äkev ḫaran göterecег ġazanı başların salíb. ġolyavluğunnan çıġarıP kisasına suġub ġolyavluğunu ġoluña túbúña soġub, şu yetíni göterib, şonu şóley tutuP saligiz zaTları túbúna." deygen. "äkev ḫaran göterecеg ġazanı. biz cāḫil zamanna şo ġazanı yaḫşí ḳúyda göterediK. dağı zaT bar mı, görseTmeygen zaT." deP aytġan. ḫāli bir dağı bizin yurTTa bir başġa maḫal şunna āhmáT Tegen, şó ayta. o, onu taniy görgeç yaşlarıbızda, cāḫil zamanna. o zaman beş yüz ġoyun såla bolġan. tavġa baraġan arbalarda beş yüz ġoyun nårmalnıy yúġu bulan kirege varağan zamanna. bir arbaġa salíññan yūġnu, beş yüz ġoy yūġnu bir birine baylab ăyaKlarınnı barínna. burġuçuluK yarayġan ġayda. şonu arKasına salíb ózú yaPyañlız bir oçardan bir oçarġa, bir oçardan bir oçarġa salam beriP bara bolġan. men ózúm gözlerim gördí. ózú arKasına salíP bara bolġan. ózler de sala bolġan beş yüz ġoy yūKnu. bir dağå ötüP barağan zamanna bir usTa bolġan, işley turağan. úylar işley tura bolġan äki ġaT úylanı dağı. "yā!" dér, "ġılıç bir zaT sama görseTki.". "ne görseteceğ idim?". "bir zaT sama görseT. ötüP gätiP ġalmay mağa." deP ayTKan. ġırıyınna arba bolġan, boş arba. ġanatínnan tutuP, aylanıP göteriP onu, şo kerpiçin ġırġa bağıP çıġġan şonu içine "taḳ" deygen. háli ötüP geTKen. son dağı ḫabarın na onu dağı da ḳób bilağallar var; onu ḫabarların ġılıÇnı ḫabarınnan dağı. bu dağå yoġ, ġılıÇnı ḫabarın meni bileğan.

b-

2.şahıs--- men ayta turayım mı? esime gele. temirḫanşurada bu yurTlu ali ġılıÇġa aytġan.

H.Z. --- ġumuġlar var edi. ġazı ġumuġlar köb bara bolġan, båleyşiK boluP.

Ç.P. --- Kim baridi?

H.Z. --- ġazı ġumuġ, rakislar. bu rakis ḫabarlay edi bunu, onu gözümnen görgenmen neP. ullu gişi. yúz yıl bolağan gíş edi. bular bara. ġaydaP ġaysı kuḳumaT bolġanı. yalġan bolmasın. bilméymen. amĕrik´ada bolġan

7. Metin **Buklenyurt**

mi? yabuşma vara. şu aytağan ġayda şoley köb maSalli ķóçek bulan çıKa bular. bu båleyşiKler de bara çí. bu alPara ózún şo tulanıP bara bolġan båleyşiKlanı, barağan zamanna. hali barılar olturġan bizdey barıP. ġaçan çıKay eKen "bular şunna ġarağan mı?" dey "bir baKTı, çıġıP Keldi." dey, "şu" dey, "mazālli zāT vayav gelgenibizge hóķúnúP turTu, hali öltüreceg. ġılıÇ ne eteceg bizin?" deP, "beK ġorġduK." tey. "bārıbız da ķartıllaybız." deP... çıKtı äkisi de şuley yaş yimig dey onu yaġınna bu ne bolur eKen aḅırı deP bulay, tırmızi. hali bular äki yağın birbirine bağıP sitreçe geleğen zamanna, birbirine ġaġalıb küyün bulaP gete." dey birinçiley. ôlar ġaKKan ġılıÇġa. ġılıÇ dá biraz büdüreTKen bu. bu yaġġa bağıb gelegen zamanna, bu da ġaKKan buġar. bildirgen ózúnú gúşún hali şuley tutuşmā gezig geygen. aylaníP paḅ deP uruP, yerine para para boldu etin yarıP ġursaġı. ġursaġı yarılıP geTTi biz góre turuP, yirni öltürdi dey. ali ġılıÇ öltürdi şoley. şoley öltürdi dey, şo ulanı. şo zamanna uruslar yaPġan çaçav. yabuşmā çaķırıvnu dey urġan o, ġılıçnı yaşçílarí. bar dörT de yaññı aralanípbiz ġoymadı tiymağa. andan soñ adamlar geliP kömeKKe. ġoymadí tiymağa. şoley gúçlú adam bolġan o.

c-

Ç.P. --- Şo. bu goççag Ali Gılıç pehlivan bu temir burgan. Şunu habarını aytsanız.

H.Z. --- şo, şo gişi şo.

2.şahıs--- temirni neçik burġan ney.

Ç.P. --- Neçik burgan temirni, şoğar aytsanız.

H.Z. --- ha. temirni bile burġan. árúv onu tutup bara bolġan. maḥaçġalada tutuP, yürütüp bara bolġan naḅıya maḥaçġalada.

Ç.P. --- Mahaçgala.

H.Z. --- maḥaçġala. yaññı bunu aristapaT etiP, tutuP alpara.

Ç.P. --- Kim tuta?

2.şahıs--- bålşeviK.

Ç.P. --- Balşevikler.

7. Metin **Buklenyurt**

H.Z. --- bålşeviKler. o, biraz o, so pŭroT̰seṇT ḫaḳıllı gĭşi bolmağan, o. biraz zaT bolġan. oley bu gişi ḫaḳıllı. boluP bolmay. bar zaTTan Taim bolub bolmaysan. o biraz zaT gişi bolġan. o başıña ayağıña çığıP tala bolġan. mejgiTni ayağıña çığıP da tala bolġan.

695 *Ç.P. --- Tek avliya tüğül.*

H.Z. --- najmuTtin añlavu biraz. ḫali o getiP barağan zamanna, bu tusnaKtalar buğar aytā; "buzub şunu çıKayıK ġaç..". yoldaşları bolġan çí onu tutġanı. bu ayta; "meni öltürmaçaġ meni. inanaman." deP. süysegiz buzub bereyin çıġıġız siz getigiz. men geTmeymen. ozokTa

700 geTmeymen." dey bu. hali muna tutuP, alpara munu maḫaçġalaġa. şo zamanna esteliKKa kim bilá? bilib bolmay işni deb, yolda ġarşı bulan çaḳırım mar ya, k´ólme etile ḫali. bulanı tutuP başını onu buley begiTgen hazirge atíP boley alda. bilesen? húnçaḳı atíP boledi, olanı yazġan temiri. şonnan tutuP buruP, bir neçeli ġoy geTKen. şonu ağasını, inisinnen

705 ġalġan úlan şolanı tavuP al KeliP Salġan şonna şolanı, esdeliKKa deP.

8

Kaynak Şahıs: Ahmet Gazanov

Derleme Yeri: Buklenyurt

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 4.kaset a-b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında (okul çağları ve birinci dünya şavaşı yılları), B) Akrabalık isimleri hakkında.

A. Kendisi hakkında (okul çağları ve birinci dünya şavaşı yılları)

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Buklenyurt'tabız. Şimdi Ahmet Gazanov -87 yaşında- konuşacak. Ahmet Aga, aytçı, özünün hakında aytçı, özün hakında. Yaşav neçiktir?

A.G. --- yaşav yaman túgúl. yahşí.

Ç.P. --- Yahşı. Giççi yaşdan son, giççi yaşdan başlap kayçı?

A.G. --- giççi yaşlardan başlab, men başlab bir ğatun gişi da oğuteydi ğur'annı şonda oğuP; azmaz üyrenib bir; amma cüzge yerli geliP. tabarağ cüzday hondan soñ tayíP ğaldí. andan soñ bir zamannan bir ğazanışdan abúl pattaK deygen gişi gelib. bi alaşasúv gişē di. ózday beg bileğan gişē di, o. arsenarlí hacini mutalimi edi o. dağı o bizin üyreTTi.

Ç.P. --- Ne üyretti?

A.G. --- yazív üyreTTi. oğub yazív üyreTTi.

Ç.P. --- Ne yazuvu? Arab yazuvu mu?

A.G. --- arabça yazív bulan üyreTTi. andan soñ yazíP bileğan etiP, ğur'ança yazív üyretiP, ğur'annı üyreTTi; tiyişli kúydá mahracı bulān. soñ aradan bir zamallar geTgen zamanna bu on yíl on dördünçüsü yíllardan soñ...

(b yüzüne geçildi)

Ç.P. --- Ahmet Gazanov konuşmaya devam ediyor. Son aytıgız.

A.G. --- paravuldan gelib, bir muallim geliP bizin üyreddi, abdúlbasir deygen. onnan soñ ol ğur'an etiP, ğur'annı oğutuP çağar dév mahracı bulan na ğur'annı üyreddi. ånnan soñ, aradan bir äki úÇ yíllar geTgen

8. Metin **Buklenyurt**

soñ bir dağı paravul dêygen yerden bir muallim geliP, abdúlbasir deygen. o da üyreddi.

Ç.P. --- Neçe ohuvçu edigiz?

A.G. --- maḫreçe üyreddi, o da ġur'annı Tiy...

Ç.P. --- Neçe, neçe ohuvçu bar edi? Ohuvçu?

2.şahıs--- yaşlar, yaşlar.

Ç.P. --- Neçe yaşlar bar edi?

A.G. --- oḫuvçu yaşlar, úç Kĭlas bar edi onnar. bizin ördeği KĭlasTa edim men. andan soñ, ondan soñ paçalıġlar buzuluP, ġirájdan davlar bolub, arada ḫıylı zaman getib soñ işk´olağa, munna oḫuma yúrúdúK, bu yañnı ġayda bulān. latínca oḫuduK, latín yazuvu bulan. andan soñna işk´ola yañı ġurulġan yıl, bir miñ toġuz yúz yirmā dörTünÇüsü yıllarda onna yañnı ġayda bulan oḫunmağa yúrúdúK. birinçi, äkinçi Kĭlas var édi, başta ġurulġan yıl. men äkinçi Kĭlas, birinÇi KĭlasTa tüğül edim. äkinçi Kĭlastā dim. şonna da üyrenib. soñ biz üçev var edig. ağa inilar, olar da var edi. bir Kĭlas da üççübüz da. soñ bizin atabız da ġarT bolġan edi, anabiz da ġarT edi. munna yaşma tarıġ edi. ġız yaşlar da var edi. men äki óġúz de yeğib, arba bulan tavġa kirege taşı yediK. kire dey o. hali apto maşíllar alparağan yurTġa o zamanna óġúz arba bulan bar edig biz; ġaziġumuġġa, ulibġa, ḫunzaġġa annan soñ bodlyıḫḫa. munı yerleğe kirege barīP turduK. kire deygen zāT otuz poliyuṮs yüg sal edi, yarim tonnani. şona alparíb berediK. bizge göre haKKın olar da veredi. şu ķúyda köb zamallār turduK. soñ yirmā toġuzunçusu yíl yerli şoley turdum. yirmā toġuzunçusu yíldan soñ k´åṅoz boldu. k´åṅoz; ķallegtiFni ḫåzayısva oraynannı. bar da ḫalġ onna birçe giyirib ġoydu. andan soñ bu vaKTılarda bizin ullu adamlaribizni, dinçi adamlarıbız tutub ġoydu. barın na visilk´ağa yiberib ġoydu. yirmē toġuzunçusu yıl eneço.

2.şahıs--- tusnaġġa, tusnaġġa.

A.G. --- tusnaġlağa, sibiryağa yiberib ġoydu.

2.şahıs--- tusnaġġa.

Ç.P. --- Kimler yiberdi? Kimleni?

8. Metin **Buklenyurt**

A.G. --- yiberdi ġoydu.

Ç.P. --- Neçik adamlanı yiberdiler?

A.G. --- barda şu dinni yürüteğan adamlani; badav ġadini, ġazanışlı ábu supyanni, bizin yurTtan biyersañ ġādini, andan soñ has bolaT hacini, andan soñ arḫanoġġani, adilni, dağı andan soñna tıḫıruġġani şuley bir ḫıylı bir adamlani tutuP bu sibiryaġa yiberiḇ ġoydu. vısilk´åğa. dağı andan soñ şo zamanna bilimey o ḫalġlanı ġorġuTmaK úçún eteğen zaT edi busa da, iyne yaráyġan adamlarıbiz getib ġaldı. şo da sibirlerde öldü onna ġaldi olar. bir gene bir biyersañ ġadi geldi ġaytíb. allah razi ġodunu şoġar çöyreK búyúrġandir, şoġar allahü teala cálláluhū aytağanim. barda onna ġaldiler olar tambovs bu oblasTlarda, başġa yerlerde ġaldí. halī şo ķúyda k´åḫozda işlāP turduK. k´åḫozlarda işlaP turġan ediK. soñ KırķınÇısı yil KırķınÇı yil, meni ármiyağa çaķırdı. KırķınÇı yıl, on yettinçi iyunna ármiyağa geTTim. fillanniya dav bolġan edi, bizin seveT huķumaT bulan. şonnan soñ barıP onneği adamlanı biz alişTirdiK. olar üylüğüne geTTi. Bizġa bir yıl biTKennen soñ dav başlanni. dav başlanni bir yil biTKennen soñ. davnudan meni artu bolġunçağa turub, başġa yaralanmādim. avruP ġospitallağa Tüşüp köb incinmağa tüşTü mağa buley boyunlarim şişig etiP. andan soñ, dav biTKennen soñna uķraynağa bariP beldeği ġaçaġlar bulan, olar bulan na yabuş durduġ, ġayTdiK. munda ġayTġannan soñ selseveTni yazuvçúsú bolub, pirisidatili bolub, başġa túrlú işlarda bolub, işlāb gelemen nağı. halde yaman na túgúlḇúz. annan soñ hay bavlar bolub, başġa zaTlarí bolub, såvḫoznu işlarin barinna işlāb turduK, hali bolġunçağa. hali pensiyağa da çığıb, davda bolġansan neb. hali yaman na túgúl. bir äki şegeller bere. olar da bir geç ġalíb gelse de alabíz, bere dağı bir. aḫlúbúz da şo ķúyda. men ne invalid, äkinçi dárácáli invalidman. aḫlúbúz birinÇi dárácáli invalid. bizi oley zaTnı da berē huķumaT. şonu bulan aşab yaşaP turabiz, dağı.

Ç.P. --- Yahşı. Bu balşevikler neler etti? Neçik zatlar etdi, balşevikler?

A.G. --- ha.

Ç.P. --- Balşevikler gelgenne neçik zatlar etdi?

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

8. Metin **Buklenyurt**

A.G. --- o zaman davlanı men bileman barın na. nege túgúl ese men on birinçi yíl tuvğanman. on dörTün.. on altı, on yettinçisi yıllarda, on segizinçisi yíllarda, şu zaman balşeviKler var idi. balşeviKler deyin tavlular olağa ğarşı edi. bular dav ete. olar dav ete. o arKada tavlular, bi yerde olar. şuley zaTları boldu. muna bu arKalarda bunnan balşeviKler edi. olar, tavlular o yağda di. soñ yüz birinçi diniçin k´alçaK, yüziniş k´alçaK bular geldi. ğazağlar, ğazağlar gelib dav eTTi. olar yaman edi. olar adamlanı üyünneği zaTlanı sıgdırıP alıP ğoy edi. birevleribizde ayr etiP ğoy edi, ğazağlar dağı. olar da biz dá bizin köb inciTTi, ğazağlar ayteğanim.

Ç.P. --- Bu Kazaklar hangi milletden? Hangi halgdan?

A.G. --- bu donski ğazağ m edi?

2.şahıs--- rasya yaḳdan, rus ğazağlar.

A.G. --- andan soñ.

Ç.P. --- Bu balşevikleri süye mi edi bu gazaglar, balşevikleri?

A.G. --- olar.

Ç.P. --- Balşeviklerden ayrıça.

A.G. --- ayrıça. olar; biri buley ete, biri buley ete. ğírájdan davlar.

Ç.P. --- Kim ete bilinmey.

A.G. --- birev birevni añlamayğannan yimig aştanḫannan gele, balşeviKlár. Başğa yerden gele, don yaKdan gele; ğazağlar. bulay bārda şu yerge bağıP geliP ğısğaça ayTğan zamanna, ḫar túrlú ḫalğlar bizin ústúbúzda geleceg davlanı túbúnne ğaldi; şo bir miñ toğuz yüz yiğirmānçi, on segize, on toğuzunçúsú yıllağa yerli, şuley ğalmağal yirmānçi yıllağa yerli. såveT huḳumaT ğalmağal bulan geTdi. on dörTünçi yíldan başlab şo, beş altı yíllanı içinna ğírajdan davlar da boldu. men munna bileman, túrKlar da var edi, túrKlar da.

Ç.P. --- Kaysı türkler?

A.G. --- túrkiyanı túrKları var edi.

Ç.P. --- Ne etdiler?

A.G. --- munna var edi. olar men bileğan zamanna meni anamnı er

8. Metin **Buklenyurt**

ğardaşí, meni anamnı er ğardaşí baḫauddin ṇeb var edi. o başí túrKlağa alğan edi. onu ḫuḳumaT ala çí. onu ğoymey ala. tarğu tavda ermeniler gelib. olar bulan túrKlar bulan birçe ermenileğa ğarşí. o mahaçğalanı úsTúde tarğu tav var. onna túrKlar bulan birçe olağa, ermenileğa garşı, ermenileğa. buley de zaTlar da var. birev birevnü añlamay. buley buley davlar var edi, o zamanna. dağı "túrKlar" dey, "olay ḳób nizamli. aylana yürüye." dey. "biz" dey, "vāv deb ğaçeyiK. davın küyünda ölmeyeyiK." dey. "o túrKlar birisi bi yerde, birisi oleyde şahman imparaTğa bulan bareye." dey. aytağanim olar bulan birçe tüştüm," dey, "davlar etmeye." anamni er ğardaşi bahauddin. aytağanim şúley zaTlar bulan şu vireyemna davlanı da men barin na bilemman. o zamannan ğalma oğar beş, altı yíllar boleydi.

Ç.P. --- Yahşı.

A.G. --- beş, altı yíllar boleydi. aytağanim ḫar túrlú zaTlar bulan, şuley davlar bulan, har túrlú zaTlar bulan arTta da davlardan ğaytib geldiK dağı şu küyda. gérmanya bulan dav da etiP ğısğaÇa ayTğan zamanna, davlani zaTi bizzaT zarali, zarali tiydi. meni bir ağamnı yoK. davda ğalib. bir inim ne yoK. hali bunna men ne, kitap var, onna yazilğan. inim bir miñ toğuz yüz ğırğ üçünçü yıllarda ölgen izviçeniyada. ağam bizvesti piropar deb yazılğan. aytağanim dağı şo ğalmağal dağı da bolduğ dağı şo. bir gérmanya ğalmağali, dörT Keren men, meni başinnan başlab fillanniyanı toprağınnan dörT Keren meni ğóvaladi. bizin rotani, bizin dibizğani ğóvaladi dağı. arTta şo zaman leninğiratski voyenni oKruğ edi. arTta k´arelyā var. k´arelya belamorski voyenni oKruğ. onna da abar uzaTKan yer edi. soñ sebere zapadni puront sitariy üs Tegen yerlege şolar da men ortağçılıK da etiP. ya neye busa da bir geseK çöreK buyurğandir dağı o. çöreg buyurmağan mısa men bunna gelmes ēdim. çöyreg buyurğan sayali gelgenmen ne allahü táala ḫar mağtavlar bolsun, özünnen geleğeññe de, gelecaKğa da. bir geseK çöyreK buyuruP, yaşlar da bolub, şo küydá boluP turabiz dağı.

Ç.P. --- Yahşı.

8. Metin **Buklenyurt**

A.G. --- ne teyiK dağı. halde yaşaP turabiz. yaman túgúl har magtavlar bolsun.

Ç.P. --- Yavug tınç.

A.G. --- har magtav.

Ç.P. --- Güçlü, güçlü görünesen. Hali de güçlü görünesen. Sağa özüne seksen yedi yıl bolğan.

A.G. --- segsen yetti yíl.

Ç.P. --- Seksen yetti yıl bolğan; tek özün yahşı görünesen, güçlü görünesen.

A.G. --- yaman túgúl.

Ç.P. --- Yaman tüğül. Tişlerin özünüki mi?

A.G. --- túgúl bu.

Ç.P. --- Salğan tiş mi?

A.G. --- huqumaT, Salğan bolsa da yaman túgúl ili busa aytğan zamanna har magtavlar o allahha ózú yaraTğan qúyda. men bu yurTnũ äki yíllardan golay imamí da bolub da işladím, imamí. mağa bir apirasiyalar eTKen edi, doğdurlar. arTTa men suvuğğa çıdamayman. arTTa sav vol etiP cámiyaTğa; "ey adamlar men siz aytağan qúyda sizni razi etiP bolman. siz menni mağa taymağa íldiyar verigĩz, tayeyim. men sizden geçgenmen, siz de mennen geçigĩz, dağı." deP bir ayTTím. taydérimey. bir dağı ayTTím. haran olağa taydım. mağa suvuğ yerleğe çığma yaramay edi o zaman. bir yerden bu, şu yerden apirasiya etgen edi. suv yaravun haqınnan edi. har magtavlar allahha. o da yahşí sav bolğan. árúv namaz etib de bolaman. árúv namazımnı saglaP Ta bolaman. hali mundağí yurtdáğí hay mavleT boluP oquyda. ziqru bolub, har túrlú işlar boluP, halda olanı da eteymen bunda. hali bussaaT bu masçiTlar bu yerdeği.

Ç.P. --- Kaç mescit bar? Neçe mescit bar?

A.G. --- bunda äki var. bu yerde avul masçiT var. bunna men hali molla da yog. namaz gıldırıb Ta turaman.

Ç.P. --- Hali de.

A.G. --- şunna, masçiTTa. andan soñ tüşnü namaznı da, äkinni

8. Metin **Buklenyurt**

namazını oley zaTlanı da ğıldıraman. ziKrular boluP başğa túrlú halğlar çakırğan yerge, boynaKski bolub başğa yerdeği har yerleğe barib turaman nağı.

Ç.P. --- Mascitge neçe adam gele hali?

A.G. --- hali bussaaT yaman. günneği avul masciT bu giÇÇi masciT munna bir bir dağı on äKi, on úçlar boluP da yibere. günne segiz, yeTTi, segiz işni zamani bu hali.

Ç.P. --- İşni zamani.

A.G. --- işni zamani. şuley zaTlarıbız bar dağı. sizni atığız kimni?

Ç.P. --- Çetin.

A.G. --- çetin. men ahmaTman nağı. allah savluğ bersin, ya allah yahşílığ bulan.

Ç.P. --- Barıbızga bersin.

A.G. --- allah yahşílığlağa yeTTirsin barıbızğa.

Ç.P. --- Amin. Barıbızga bersin.

A.G. --- sen az bir ğumuğça bilesan çí.

Ç.P. --- Bilmeymen.

A.G. --- olay yahşí bolsun.

B) Akrabalık isimleri hakkında

Ç.P. --- Azmaz. Ağa, hali ulan, gardaş bulanı hakında aytsak. Hali seni yaşları, yaşları, ulan yaşı, ulan deysin. Ulan yaş. Kız yaş deysin. Ulanınnı ulanına ne deysin?

A.G. --- hali bu kúyda meni mahaçğalada bir ūlanim mar. onna yaşaP tura. o tariovski üniversiteTni de bittirgen.

Ç.P. --- Onu ulanı bolsa ne deysin sen? O sana ne bola? Ulanınnı ulanı sana ne bola?

A.G. --- ūlanímnı ūlaní, nağıl bolsun. o ulanímní ulani.

Ç.P. --- Senin neyin bola, neyin? Nen bola?

A.G. --- ha. neñ bola dey musan, ūlanímnı ūlaní o, ğardaş. o başğa ayrilmey. o yoğ. atí yoğ onu. ūlanímnı ūlaní o, başğa bizin zaT.

8. Metin **Buklenyurt**

Ç.P. --- *Ulanımın ulanı. Kızını ulanı?*

A.G. --- ġızımnı da ūlallarí da var munna. hali ġatun da aliP da tura.

Ç.P. --- *Onu ne deysin, ne deysiz?*

A.G. --- olar mağa dádí dey, bārisi da.

Ç.P. --- *Sen olağa ne deysin?*

A.G. --- hey babu. ne aytéyim. men atini aytiP ġoyaman olağa. tátám birisi.

2.şahıs--- şo oruslarda yimig vŭnuġ değen zaT, söz yoġ muken. şonu sorey şu. aT yoġ muken neğen zaT nesi.

A.G. --- oley bola olağa aT yoġ. o aT bolmay.

Ç.P. --- *Er kardaşına ne deysin? Er kardaşın sana ne bola?*

A.G. --- er ġardaş ha. bulay er ġardaşi olani.

Ç.P. --- *Senden giççi bolsa?*

A.G. --- menne inīm, inīm.

Ç.P. --- *İni bola. Sende ulu bolsa?*

A.G. --- ağa.

Ç.P. --- *Ağa bola. Er gardaşlar birbirine ne bola?*

A.G. --- ağa ini.

Ç.P. --- *Ağa ini bola.*

A.G. --- ağa ini bola.

Ç.P. --- *Kız, kız bolsa?*

A.G. --- ġızlar, ġızardaşlar.

Ç.P. --- *Senden giççi bolsa kız, gızardaşlar?*

A.G. --- ġızardaşlar.

Ç.P. --- *Senden ullu bolsa?*

A.G. --- o da ġızardaş. Başġa túgúl. ullu busa ġızardaşím

Ç.P. --- *Senden, özünden ullu bir kız bolsa, kız gardaşın bolsa, o ne bola?*

A.G. --- o da ullu ġızardaşím.

Ç.P. --- *Atan, atana ne deysin? Ata, ata mı deysin?*

A.G. --- atam deymen, atama.

8. Metin **Buklenyurt**

Ç.P. --- *Ata deysin. Anana, ana?*

A.G. --- anam neymen.

Ç.P. --- *Ana deysin. Atagızını atasına ne deysin?*

A.G. --- atabizını atasına şuley atabizını atası deP ġoyabız, dağı oğar. oğar da ullu atam neP aytabíz. ullu ata.

Ç.P. --- *Anagızını atasına ne deysin?*

A.G. --- o da anabízni atası deP ġoyabız dağı. o ullu atalar, ȯlar.

Ç.P. --- *Ullu ata deysin.*

A.G. --- ullu atalar ȯlar.

Ç.P. --- *Anagızını atasına, ullu ata deysiz.*

A.G. --- ullu atalar ȯlar.

Ç.P. --- *Boldu. Seni katınınnı atasına ne deysin?*

A.G. --- ġaynata.

Ç.P. --- *Kaynata. Anasına ne deysin?*

A.G. --- ġaynana.

Ç.P. --- *Kaynana boldu. Katınınnı er gardaşı bolsa sen ne deysin, er gardaşı bolsa?*

A.G. --- ġatunumnu er ġardaşı deP ġoyabíz şoğar.

2.şahıs--- ġaynulan dep aytey mu?

A.G. --- ha. ġayıllar, ġaynulan dey şoğar.

Ç.P. --- *Kızardaşı bolsa, katununnu kızardaşı bolsa?*

A.G. --- ġızardaşı busa, ġatunumu ġızardaşı busa o, ġayın ġız deP busa túgúl ġātūnūmnū.

Ç.P. --- *Kızardaşı.*

A.G. --- ġatınumnu ġızardaşı busa meni ȯlar.

Ç.P. --- *Seni katunını kızardaşı yok mu?*

A.G. --- ȯlār. toḫtağa aytáyím.

Ç.P. --- *Ayt.*

A.G. --- olar ġatunumnu ġızardaşları ȯlar. ġayın ġızlar deP Te ayta olağa başġalar. ġatınȯmnu ġızardaşı mağa olar.

Ç.P. --- *Katınını gızardaşı.*

8. Metin **Buklenyurt**

A.G. --- ġızardaşı.

Ç.P. --- Kayın gızardaş mı dey? Kayın gızardaşı dey mi?

A.G. --- ġızardaş mı? ullusu ġızardaşım, gi̯ççisi ġızardaşım, ortançı ġızardaşım.

Ç.P. --- Boldu. Atannı, atannı er gardaşı ne deysin?

A.G. --- ullusu, atamnı ullusu, atamnı ullusuna.

Ç.P. --- Tınla çi. Atannı ulan kardaşı.

A.G. --- atamnı ulan ġardaşı.

2.şahıs--- atam ağası dey.

A.G. --- atamnı ulan ġardaşı, meni inim bola, masal u̯çún.

Ç.P. --- Atannı, seni atannı ulan kardaşı, er gardaşı.

2.şahıs--- ullusuna ağaçı, gi̯ççisine gi̯ççi.

A.G. --- meni atamnı ulan ġardaşı.

2.şahıs--- ağası deysen.

A.G. --- añlaP bilmey, turaman. atamnı ağası, atamnı ağası deybiz oğar. inisi, atamnı inisi deybiz.

Ç.P. --- Ne deysiz?

A.G. --- gi̯ççisi busa atamnı ağası, ullusu busa atamnı ağası deybiz. gi̯ççisi busa aġamnı inisi deybiz.

Ç.P. --- Kızardaşı bolsa, atannı kızardaşına?

A.G. --- atamnı ġızardaşı deybiz. atamnı ġızardaşı tamallıġ e̯te.

Ç.P. --- Anannı er kardaşı bolsa?

A.G. --- anamnı er ġardaşı busa, anamnı er ġardaşı deybiz şoğar dağı. başġa aT yoġ.

Ç.P. --- Gızardaşı bolsa?

A.G. --- anamın ġızardaşı deybiz şoğar.

Ç.P. --- Ananın gızardaşı başga. Boldu. Tamam.

9

Kaynak Şahıs: Nuriyet Abdullayeva

Derleme Yeri : Töbencüngütey

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 18.8.1998, 6.kaset a yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Kız isteme, düğün, düğün öncesi hazırlık, düğün adetleri ve oyunları (süydüm tayak)

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 18 Ağustos 1998 Salı. Töbencüngütey köyündeyiz. Şimdi köyün idareci yardımcısı Nuriyet Abdullayeva konuşacak. Nuriyet hanım, özügüznü yaşavu hakkında aytsağız bize.

N.A. --- ne deb aytayım?

Ç.P. --- Ne etesiz bi günde, üyde erten turganda?

N.A. --- erten, men erten saaT beşTe turaman.

Ç.P. --- Beşte.

N.A. --- beşTe. meni dörT ḫayvanım var. şolanı salaman. gezüvge yiberemen. erten oğ, soñ úyaḫlúm var. äki yaşım var. şolağa aş etemen erten oññarıb, şolanda saaT segizge işge gelemen. segizden aḫşam beş bolğunça, işTe huḳumaTnı işini işleymen. beşden soñ ğaytıb üyge varaman. tó aş bulan dolanaman, tó cuvanım mar musa oPrağ cuvaman. etegen işimi etemen. aḫşam ğaytıb şo ḫayvallanı artınna dolanıb geçe ollar, on mirlerden soñ, şo zamannan soñ al aTdıḫaT etemen, yataman. sav gúngú işim şo meni.

Ç.P. --- İşigiz gıyın. Hem kukumat işde, hem üyde.

N.A. --- ğatın Kişige taman ete. äki işTe işleymen.

Ç.P. --- Hı. İki işde. Bu, mundağı munna işde ne etesiz? Administratsiya, ne deysiz?

N.A. --- administratsiya.

Ç.P. --- Administratsiya ne ete, köyün? Ne gimig iş ete?

N.A. --- nu meni işim ne savlay yurTnu adamlarına ğulluğ etemen.

9. Metin **Töbencüngütey**

olağa zaKs etme tarıġ bolġanna zaKsni yúrútaman. yaşları tuvġanna yaşlarına metrik´a yazaman. ḫar túrlú sipravk´alar veremen. kimge neçiK tarıġtır. ġıyınına, úyúnnán ayrılaġan adamlarımıSa ġoşulan maslaḫaTġa yúrúyman. jenotSel bolup saylağan yurTnu ḫalgı meni şulay işleni yúrútaman munna da.

Ç.P. --- Bu yurTta adamlanı ne yimig masalaları bola?

N.A. --- Kóbúsú bizin yurTta nu şu yetişmeyġállıġ Kóbúsú adamlağa iş yoġ. adamlar biraz ġıyıllı yāşey, masalası şu. asnamnuy ḫar zaT kim saġa ġullugga gele musa barın da, şolanı Kóbúsú aġçanı haḳınnan bola. yetişmey. kömeg etmege bolmay musūz? nu şu asnamnuy masalası adamlanı şu, ġıyıllıġ yetişmeyġállıġ. dağı zaT yoġ.

Ç.P. --- Bu gıyıllıg neçig boldu? Yani ne zaman boldu?

N.A. --- toġsan birinÇi yıldan başlannī. úje barġan çaḳı adamlağa iş yoġ. úje arta işlemeyġen ḫalg. şo zaT sayalı barda cahil ḫalg işlemey çí bir yerde de. úydá bir yaşı, äki yaşı ḫazayistvası bulan iş yoġ bunna. şu sayalı adamlağa ġıyın ni çaḳı da ġıyın yaşay.

Ç.P. --- Men oylaşaman; belki şu yurTdan şaharga aldıngı yıllarda barıp göçeğen, göçüp barağan adamlar baridi, şular kaytıb yurTga geldi mi?

N.A. --- Kóbúsú geldi. Kóbúsú ġayTtı. ġırġa işlemē varġan adamlar ġırda yaşeygen.

Ç.P. --- Neçe adam geldi, çağda?

N.A. --- nu yıldan yıl.

Ç.P. --- Yada üyahlü, neçe üyahlü?

N.A. --- úyaḫlúları ġayTtı. paşti bu yıl dininostavas simoyvoTTa paşti yüz ḫazayistva ġaytġandir, sitavropor yaġTa işleygen ḫalg. halli ḫazayistvalar yúz da ġayTTı. alda barda o yaġda işlemaġa tinç deb o yaġġa gétgen edi. hali onna bayağı ġumuġ ḫalg, naSmī ḫalg onna süymey deb barda yurTlarınna ġaytıb, hali yurTta. barda işlemay. işsiz barısı da. kim ni ġazanġanı var busa, biraz aġçası var busa, şolar bulan şolar şu satuv aluv işlárini yúrútúb, onna şoley biraz kömegleşib ete. ataġ

9. Metin **Töbencüngütey**

bolmayğallar ağçası da yoğlar tura, ni çağı da.

Ç.P. --- Men halice, halige yerli bir neçe gumug yurtlarını kıdırıp barırın. O yurtlarda yanı üyler etiledi. Aldıngı üylerde yanırtıla edi. Munna pek gıdırmadım, görmedim. Siz bilesiz, özügüz bilesiz bu yurtlusuz; bu yurtta da şulay işler bola mı? Yani aldıngı üyleni yanırtıvu işi bola mu?

N.A. --- bār. yañırTma da yañırTa alda bolğan úylanı. nu bizde yañı úylar işleygeller de şolay ğazan, ğırdan ğazanıb gelgeller işlese túgúl bussaḥatki zamannan yurTta yaşab turağan adamlar ķób ğıyıllı ķúyda. materyar yoK. ağça bolmağan soñ ne bulan işlesín olar.

B. Kız isteme, düğün, düğün öncesi hazırlık, düğün adetleri ve oyunları (süydüm tayak)

Ç.P. --- Bu yurtta tabi yürülgen adatlar bardır. Bu adatlar yani misal uçun toy adatı, katın aluv adatı, erge katunu ulanıgızga katun aluv adatı yada kızınızni erge berüv adatları. Şu adatlar, -hakkında siz bilesiz- şulanı hakkında aytsagız.

N.A. --- toylar da bolar bar. ğatın alağallar da var. erge barağallar da bar. adaTları onu nedir; viserovno şo ğızğa beregen adaT, padarķa bermē tarığ , savğaT. onna şo yúrúla bizdá; nu kim neçiK yaḥşí yaşaP madarı buleññi adamlar ozağa bar küyde bére. yoKlar ózlanı gúçúne göre bére. şolay onnan ozlar süygen soñ.

Ç.P. --- Misal uçun sizin yaşınız bar mı, yaşınız?

N.A. --- meniki bar; bir ūlan, bir ğız.

Ç.P. --- Bir ulan, bir gız. Yahşı. Allah. Ömürlü bolsunlar. Üylengen mi?

N.A. --- ūylenmegen. on birinÇi ķīlasda oḫuy, ulanı. sidmoy ķīlas, yeTTinÇi ķīlasda, ğızım oḫuy.

Ç.P. --- Ulanıgız bar. Şu ulanıgızga bir kız alma süyseniz neçik etesiz? Kız üyge neçik barasız? Ne etile? Kız neçik tilene? Yani ne dep aytasız? Kızıgızı berigiz dep mi aytasız? Kimler getip bara. Bulay adatlar.

N.A. --- men ulanıma ğız tilemē bara mısam, bir aldın ulanım razı mısa, şo ğızni alğanna men barajağman. atası, anasına aytaman şuley; "ulanım

9. Metin **Töbencüngütey**

razı. ġızıġízní bere musuz?" deb soraman. razıleşib olar da biz dá, razi mısa, berse alarman.

Ç.P. --- Ne gibi sözler aytıla, şonda? Yyani siz kız üyge bardıgız, atasını üyüne bardıgız, olturduguz, ne dep aytıla?

N.A. --- "biz siziñ ġızıġízní tilemá gelgenmiz." deb aytabız. "meni ulanım siziñ ġızıġízní uşatā. şon tilemá gelgenmen." deb aytaman.

Ç.P. --- Özünüz mü getip ayta?

N.A. --- "ġardaş bolma, dos bolma súyábíz." deb aytabız.

Ç.P. --- Olar; yani "kardaş bolma" o, şolay sözler, bırıngı sözler bar busa onlar da aytsanız yahşı bolur.

N.A. --- şoláy aytabız, barġanna.

Ç.P. --- Son ne etile? Yani bir elçi yibermey misiz?

N.A. --- aldā. aldā bar idi. ġardaş adamlar da bar idi. ili sen özüñ beg yaḫşí tanıyġan yuvuġuñusa o ġızlanı taniyġan, şoláy adamlar da bar idi. ḫali biraz adamlar da til bulan biraz yaman yürüygen bolġan sayalí o, ķóbúsú ḫali ózúnnu ata anası yúrúy inanmada. alda ózún ata anası barmay edi. olar yiberedi ózún ġardaşín bir yuvuġ adamín. ŧilemaġa yiberedi.

Ç.P. --- Bu adama ne dep aytadıgız?

N.A. --- olar onna ne ayta. olar da şoley ayta.

Ç.P. --- O adamı atı bar mı edi, adamı atı, yibergen adamga?

N.A. --- şu sizin ulan ġızıgizni palan gişilani ulayına tilemā gelgenmen.

2.şahıs--- o adamı atı?

N.A. --- geleçiler.

Ç.P. --- Ha. Geleçi. Bardıgız kızını tiledigiz. Olar da "yahşi." dedi. "yahşi." dep aytti. Razı bolduguz. Son ne etile? Bırıngı adatlar hakında aytıgız.

N.A. --- soñ, ili şo tilemā yibergen adamlar barıb ġayTTı. toyunu ġaçanna etmege süya ne....

(b yüzüne geçildi)

Ç.P. --- Hali mesela bir kız tiledigiz; onu atası neçik, neçe manat tiley?

9. Metin **Töbencüngütey**

N.A. --- atası ayTmay.

Ç.P. --- Kim ayta?

N.A. --- ġatını, ġardaşı, ġardaşları.

Ç.P. --- Kime ayta? Ulanı anasına mı?

N.A. --- ġız ulannı adamlarına aytıla da.

Ç.P. --- Gızını anası?

N.A. --- ġızını anası da ulannı anasına söyleşe.

Ç.P. --- Söyleşe. Ne, neçe manat? Hali de bar mı, bu? Yani akça tilev bar mu?

N.A. --- bar.

Ç.P. --- Bar. Neçe?

N.A. --- halli masala bu geTgen vıḫadnı̊yda bolġan toylarda, bir ulannı adamları, ġızını adamlarına on miñ manaT haligi aġça bulan.

Ç.P. --- On min manat haligi agça bulan?

N.A. --- haligi aġça bulan on miñ manā̊T. soñ başdan ayaġ oPraġ bíçilib, ġalın berdi, savġaT berdi ġızġa.

Ç.P. --- Gızga opurag. Başga?

N.A. --- on milyon aġça.

Ç.P. --- On milyon agça. Başga ne yimig opurglar berile?

N.A. --- ne zā̊T bola?

Ç.P. --- Kimlege; yani biray kızını atasına, anasına?

N.A. --- ġızġa, ġızġa.

Ç.P. --- Gızın özüne.

N.A. --- ġızġa, ózú.

Ç.P. --- Gızın özüne opuraglar berile. Başga?

N.A. --- nu ata anaġa da savġaTlar bola.

Ç.P. --- Ne yimig savgatlar bola?

N.A. --- göleK bolā̊ atasına, anasına tó yavluġ bolā̊ tó oPuraġlıġ bolā̊. ġızardaşları var mı̊sa, k´asinḳalar bola başına baylamā̊. şoláy şo̊láy zaTlar berile.

Ç.P. --- Son ne etile? Yani bular oldu, boldu. Son ne etile?

9. Metin **Töbencüngütey**

N.A. --- soñ, toynu ni zaman újе geleşib biTgen soñ, toynu zamanın salā; "şu zamanna toy eterbiz." deb. voT şo zamanna ete, toyunu. olar da ete, bular da ete.

Ç.P. --- Ha. Esime geldi. Bu yanı üyleneceg ulan bulan, erni üyünde kullanacag eşyalar; yani televizor, radyo, efendim halça şulay yimig zatlanı kim ala? Ulannı atası mı ala, gızı atası mı ala?

N.A. --- ġızı atası ala. ġızı atası bere ġızġa.

Ç.P. --- Gızı atası ne ala? Ne yimik zatlar ala?

N.A. --- hali bu saāT yúrúla. sĭtenk´a bere. sĭtenka ġumuġça nedir?

Ç.P. --- Stenka?

2.şahıs--- bizin üyde, köyde bar, üyde, tamda.

Ç.P. --- Dolap.

2.şahıs--- dolab, dolab.

Ç.P. --- Vitrin, dolap.

N.A. --- ha. voT şonu vere. sıtol vere, sĭtol. hali sĭtollar b̲armay. Hor, horġa ne dey?

Ç.P. --- Hol, koltuk.

N.A. --- şonu vere.

Ç.P. --- Başgaça?

N.A. --- soñ dağı ne vere? ḫalça vere.

Ç.P. --- Gızı atası?

N.A. --- ġızı atasī. soñ dağı ne bersin? şu bir üyge tizme zaTnı ġızı atası bere.

Ç.P. --- Ulanı gızı atası mı bere? Ulannı atası?

N.A. --- ulannı atası ķıravaT berē.

Ç.P. --- Kıravat?

2.şahıs--- üyge yatağan, geçe yat...

Ç.P. --- Yatag odası. Yatag odası takımı.

N.A. --- da. ulannī ata anası da ḫalça b̲ere, ulañña bir.

Ç.P. --- Halça.

N.A. --- bir üynū, ulannı anası da tize.

9. Metin **Töbencüngütey**

Ç.P. --- Yani yartı yartı mı? Kaysı köb? Kaysı az?

N.A. --- ġızını adamı köb bere. ġızıniki köb bere.

Ç.P. --- Boldu. Demek munda erler baha. Boldu. Son toy neçik etile? Toyga kim manat bere, toy uçun? Ulanını üyünde ayrı toy, gızını üyünde ayrı toy mu bola? Neçik etile? Aytsagız.

N.A. --- ġızını toyu ayrı bolā. olar özlar çaḳırġan adamları başġa. ulannī toyu da ayrı bolā. olanıki dá özlanı dossu, ġardaşī, tanışī, bilişī, bardā ġurdaşı özlar çaḳıra. kim özúni ne çağı bola mısa şol savġat bermege şolağa.

Ç.P. --- Bırıngı zamanlarda ne, neçik çakırıla idi, konaklar toyga?

N.A. --- ayrıça pirivasil déylar.

Ç.P. --- Bırıngı zamanlarda, siz cahil zamanlarda, giççi giççi yaşlarda.

N.A. --- men giççi zamanlarda şo yazıb aTdelna çaḳıruv k´aġız bere.

Ç.P. --- Çakıruv kagız beriledi. Ata babalarınızdan eşitgen bir adatlar bar mı edi, çakıruv uçun?

2.şahıs--- çaḳıruv adamlar aylaniy dağı. ġatullanı ġatullar çaḳır edi. erleni ereller çaḳır edi.

Ç.P. --- Erleni erler, kadınları kadınlar, katın gişiler çakıredi. neçik çakırediler?

2.şahıs--- toyġa çaḳır edi.

N.A. --- palan gişini toyu var.

Ç.P. --- "Geligiz. toyubuz bar." dep ayta edi. Çakıruv onda bar. Çakırma barganda özü yanında eltip bargan bir savgat bar mı edi?

N.A. --- yoK. bizde o savġat yoK. çaḳıra munu.

Ç.P. --- Boldu. Geldig toyga. Adamlar çakırıldı. Toy günü boldu. Neler etile, toyda?

N.A. --- adamlar, er gişiler ayrıça oltura. ġatın gişiler ayrıça oltura, başġa üyde. gelgençége aşama vere, içma vere. soñ dağı toy yúrúla, biyila, yivanalar. gelin alma vara. gelini geltire. nu şu gelin.

Ç.P. --- Gelin alma bara. Siz atministratsiya orun basarı gelin alma kim bara? Neçik barıla?

9. Metin **Töbencüngütey**

N.A. --- ulannı ġurdaşları vara. ózúnú erini yağınnan, gatını yağınnan yuvuġ adamları vara, gelin almā.

Ç.P. --- Giyev bara mı?

N.A. --- bara. alda varmay edi. aldıñgi zamallarda giyev barmay edi. hali bara.

Ç.P. --- Bara. Gelin üyge bardıgız, ne etile? "berigiz. Geldig." Mi dep aytıla; yoksa ne etile? Gızını atası, anası ne ete?

N.A. --- gelīn gele. gelīn gelgen zamanna, gelin mulan bírça onu bulan ġuda ġızları bola. ġızlar gele, gelin bulan, şolan da.

Ç.P. --- Gelinni er gardaşları...

N.A. --- gelmey.

Ç.P. --- Tınlagız. Gelinni er gardaşları; -yog- yada kızardaşları, ulan üyünnen gelgen kurdaşlardan gelinni eltmeg uçun bir zat tiley mi? Manat yimig, savgat yimig bir zat tiley mi? "bersegiz berin. Bermesegiz kızını yibermeyiz." Dep ayta mı?

N.A. --- aytmey. aldıñgi zamanna alda, nu şo masḫaraġa yimig etilina. gelini alağanna begitiP eşigni şoğar savġat hisabTa nu bolġan aġçanı bere, gelini almaġ úçún. nu halli úje oley adaTlar úje ġala turub vara.

2.şahıs--- sizge berdi mi şolay? sizge eltti mi?

N.A. --- meni alağanna mojt bergenler.

Ç.P. --- Hali de tilegenler bar mı?

N.A. --- bola.

Ç.P. --- Şoley bola. Kızını er gardaşı mı tiley, kız gardaşı mı, ekev mi?

N.A. --- birev başġa ili ġardaşı ili ġurdaşı ġızını.

Ç.P. --- İli gurdaşı.

N.A. --- pastorodniy adam ġardaşı ili bir ġurdaşı. no er ġardaşı ġız ġardaşı tilamay.

Ç.P. --- Özünü er gardaşı, gız gardaşı tüğül?

N.A. --- túgúl.

Ç.P. --- Başgaça bir adam.

N.A. --- tó padruşk´ası, ġurdaş ġızı, tó bir ġardaşī şonu ķób adaT

9. Metin **Töbencüngütey**

masḫara etib şoley munna.

Ç.P. --- Gelinni aldıgız, gelesiz. Neler etile?

N.A. --- gelinni aldíg, alıb Keldig ulannı uyuna.

Ç.P. --- Yürütmek, yayav mı geleler. Yürüy geleler.

N.A. --- maşín mulan alıb Kele.

Ç.P. --- Aldıngı zamanlarda neçik gele idi?

N.A. --- alda arbālar bulan, fayton bulan.

Ç.P. --- Foyton bulan, arba bulan. Bir masharalar etileydi mi; gelin üyden baraganda, gaytaganda, yolda?

N.A. --- alda bilmeymen. hali, hali eTmey.

Ç.P. --- Boldu. Geldig. Toy boldu. Başga toyun hakında aytacag zat bar busa aytıgız.

N.A. --- né aytayım, toyun haḳından? toy küyler, yúrúla gelin gelgen soñ.

Ç.P. --- Aldıngı zamanlarda toyda, ulanlarla gızlar birçe biye midi, biyediler mi?

N.A. --- aldā biyi bolanır. ġumuġ biyivnī biyi bolanır.

Ç.P. --- Yani yaş ulanlar, yaş gızlar birçe toy etediler mi, biyeydiler mi?

N.A. --- etedī, biyiy edi cahil zamanna.

Ç.P. --- Hali biyimeyler mi?

N.A. --- haldá biyiy. haldá biyiy.

Ç.P. --- Bayağı aytdıgız; bir üyge adamlar, bir üyge katın gişiler cıyılgar dep aytdıgız.

N.A. --- o ullu adamlār toyġa çaḳırılġan. çaḳırılġan ullu adamlar, olar ayrı gişiler oltura. ayrı ġatın gişiler oltura toyġa çaḳırılıb barma zamanna. er gişiler de ġatın gişiler de birçe olturmay.

Ç.P. --- Yaşlar?

N.A. --- malodoç ayrí, cahiller ayrí.

Ç.P. --- Cahiller; kız, er, ulan birçe.

N.A. --- túgúl. ayrı.

Ç.P. --- Olar da ayrı.

9. Metin **Töbencüngütey**

N.A. --- olar da ayrı.

Ç.P. --- Yani gızlar munda biyiy. Ulanlar başga yerde biyiy.

N.A. --- biyiygánná olar birçe birine biyiv tayaġ verib.

Ç.P. --- Biyigenne birçe. Tayak, tayak neçik berile? Tayak, işte süydüm tayak.

N.A. --- úje biyiygen zamanna olar bārda bir yaġda birlári, bir yaġda birlári toġTay çí, abzardā.

Ç.P. --- Bir üyde, bir abzarda.

N.A. --- abzardā bir yaġda ġatın gişiler, ġızlar toġTay. bir yaġda ulallar toġTay.

Ç.P. --- Yaşlar?

N.A. --- toy yúrúla, biyiy. ha sïra birisin birisin çaķıra.

Ç.P. --- "Neçik etile?" aytıgız. Siz süydüm tayagga girmedigiz mi? Bolmadıgız mı, süydüm tayagda?

N.A. --- alıb toyunnu ulannı ġızardaşı busa da alıb tayaġ da, barıb birevni çaķırıb biyiy, toyunu başley.

Ç.P. --- Anlamadım. Başlap?

N.A. --- toyunnu ulānnı ġızardaşı ili bir yuvuġ adamí alıb tayaġ da, süydüm tayaġnı da bara ulannı çaķıra, biyimege.

Ç.P. --- Süydüm tayag neçik bir zat? Süydüm tayag?

N.A. --- gelinniki musa ózú sipisal etilingán tayaġ.

Ç.P. --- Ne ağaçtan? Ağaçtan mı?

N.A. --- ağaçtan túgúl o. k´apron bulan etilina. k´apronġa ne dey?

Ç.P. --- Kumukça aytsanız.

N.A. --- ġumaÇ, yibeg ġumaÇ, aġ, aġ. şonnan tayaġnı bizindira. arm etib oññara. süydüm tayaġ.

Ç.P. --- Tayagnı özü ağaç.

N.A. --- ağaç görünmey.

Ç.P. --- Ağaç mı bar içinde?

N.A. --- bar.

Ç.P. --- Ağaçnı üstüne.

9. Metin **Töbencüngütey**

N.A. --- çırmay şonna.

Ç.P. --- Çırmaylar. Ha. Daray gumaç bulan.

N.A. --- da. Aġ. daray ġumaç bulan çırmab.

Ç.P. --- Çırmap.

N.A. --- arTta şonu bulan, şo ġızını tayaġ.

Ç.P. --- Başga bir zat etile mi, tayagda süydüm tayagda?

N.A. --- etilinmey. bir zaT da etilinmey.

Ç.P. --- Ag daray, gumaç çırmaylar.

N.A. --- bantiKlar bulay etilina, aha gúller etib şolar mulan.

Ç.P. --- Güller. Aytdıgız; yog dep aytdıgız.

N.A. --- gúller bulan etib şonu, tayaġnı çırmab oññara, aġ zaT bulan. o şo ġızını tayaġı bola, şo gelgen gelinni tayaġı.

Ç.P. --- Bu gızını tayağı. Ulanı tayağı başga.

N.A. --- ulannı tayaġınnan hali o pılasmasdan etílíngán gúllar var çí, ona şolar bulan ili åbıġnovenníy tayaġ bulan berib birev birevni çaķıra, toyda biyimā .

Ç.P. --- Ulannı tayagı neçik?

N.A. --- ulannıki bolmāy. ulannıki başġa túgúl. torķ´a ġız bezéndirme tarıġ tayaġnı ġız alıb Kelme tarıġ.

Ç.P. --- Ulannı tayagında bir zat yog?

N.A. --- yoK.

2.şahıs--- ulannı tayaġī da bola. ġızda geltire, tayaġ şoġar gelegenne.

N.A. --- endi tayaġ bizda ġabuşda ġızlar.

Ç.P. --- Gızını tayağı, gızını süydüm tayagını kız üyünden mi geltire?

N.A. --- üyünnen geltire. atasını üyünnen geltire ġız, süydüm tayaġnı.

Ç.P. --- Oldu. Ulannı tayağı?

2.şahıs--- ulannı tayaġī pirastör barça da bolağan beK oññarımay bulay. ġız gelgınçége toy bola çí, abzarda. bulay abıġnovenníy tayaġnı alıb, birisi.

Ç.P. --- O tayagnı, ulanı tayagı ne terekden, ne terekden?

N.A. --- başġa túgúl ili çeçeK abıġnovenníy. şo biz ósTúrağan çeçeK ili

9. Metin **Töbencüngütey**

teregni bir tayağın alıb.

Ç.P. — İli; "veya, yada" ili. İli de mi yada. Rusça aytdıgız.

N.A. --- yadā.

Ç.P. — Kumukça yada.

N.A. --- ġumuġça yada.

Ç.P. --- Oldu. Son süydüm tayag oldu. Süydüm tayagnı üyrendig, anladıg. Abzarda bu yagda ulanlar, bu yagda gızlar. Aldın kim ayta? Ulan mı? Ulanlardan biri mi, gızlardan biri mi?

N.A. --- başġa túgúl. súyse ulan çaḳıra. súyse ġız çaḳıra.

Ç.P. — Gezik bulan tügül mü?

N.A. --- olar ḥalī aldā birev biyiv biTginçe, ġayTġínçá birisi toġTay edi. ḥalī bir yerde dörT, beş yerde biyiy ḥalí.

Ç.P. — Ha. Hali alışdı.

N.A. --- da. ḥali başġa küyda alışınġan. aldā ulan çaḳırıb, ġızını biyimā çaḳırıb biyiy edi i·arTTan soñ biri onu oğar o ġayt edi biri.

Ç.P. — Ulan neçik çakıra? Yani ne ete? Ne dey?

N.A. --- ne ete. alıb tayaġnı, barıb ġızını çaḳıra, biyimē.

Ç.P. — O kızlardan kaysın?

N.A. --- ózú uşaTġan.

Ç.P. — Özü uşatkan. Bir kızını aldın bara ne dep ayta?

N.A. --- tayaġnı bere.

Ç.P. — Kızını tayagnı bere. Se dep ayta?

N.A. --- bir zaT da áytmey. alıb çıġa, biyimā.

Ç.P. — "süydüm tayak süy tayak.
Süyekeme tiy tayak.
Süyekeme tiymesen,
Otga tüşüp güy tayak." demey mi?

N.A. --- aytmay.

2.şahıs--- şiḥru bār men onna aytma süygen edim. şo şiḥrunu ayt.

N.A. --- şiḥrū bar. şiḥrū var onna. no toylarda biyigánná aymey çí. buley bir başġa zamanna olturġanna ayta ili sarın bulan ayta.

9. Metin **Töbencüngütey**

2.şahıs--- bizde bulKalar deb boledi. ḥabiçay bulKa. annan soñ yün bulKalar boledi. şo bulKalarda şarşav toy deb boledi. hali şarşav toynu ma'nası buley edi. ulan ala çí tayaġnı sen aytağan yırnı da aytıb.

"süydüm tayaġ süy tayaġ.
süygeniñe tiy tayaġ.
süygeniñe tiymesen,
odġa tüşüP güy tayaġ." Teb ġızġa da verib, biyib, şarşav olTura. arTta o ġızda oğar verib Ti bir başġa sarın aytedi.

N.A. --- o bulKalar da bola.

Ç.P. --- Toyda bolmay mı?

N.A. --- o bulkada bola.

Ç.P. --- O bulkada bola. Toyda bolmay.

N.A. --- toyda bolmay.

Ç.P. --- Boldu. Başga? Peki toyda yaş ulanlar kızlar biyip, biyeygende bir sarınlar aytılar mı?

N.A. --- alda aytilinedi. ḥali oley aytilínmey sarıllar.

Ç.P. --- Neçik sarınlar. Esigizde galgan bir neçe sarın bar mı; bir, bir zaT sarın, toyda, toyda aytılgan?

N.A. --- toyda aytılan sarıllanı men ózúm eşitgáyin aytayım.

"toy toyuñuz, toyuñuz.
toyda ḥoraz soyuġuz.
sarıllarım na biTTi.
endi sama ġoyuġuz." dey.

Ç.P. --- Yahşı. Başga.

N.A. --- dağısını bilmeymen.

Ç.P. --- Bir sarın mı kaldı? Men kumuk tüğülmen. Meni esimde köb sarın bar. Siz yaşaysız bu adatla. Sarın aytıb turasız.

N.A. --- halli o toynu soġaġallar ayta çí ķóbúsú sarıllanı. adamlar da ayítmay. toynu soġaġallar ayta.

Ç.P. --- Yani her adam aytmay.

N.A. --- ózú toynu, soġub toynu, yibavnı yürütağan adamlar bola, ayrı.

9. Metin **Töbencüngütey**

tutğan adamları, o şu adamlar.

Ç.P. --- O adamı atı ne ola? Bi atı bar mı o adamı? Geliçi yimig bir atı bar mı?

N.A. --- geleçí şo ne bileyim men. isTírada dey mí? ne dey şolağa? isTírada dey. ğumuğça neçiK aytıla?

3.şahıs--- KomuzÇular dey.

N.A. --- KomuzÇu.

Ç.P. --- Peki toyda biyiygende, ulan bulan kızlar biyiygende, bu toynu idaraçısı bar edi mi? Yani bar. Yog mu edi?

3.şahıs--- yürütegen adam callav.

Ç.P. --- Yürütegen, bu biyivni yürütegen bir adam yog mu edi?

2.şahıs--- endireyde boledi o. ḫali yerli, endireyde varğanna, endireyde sipesialno birev bu yağdan ulannı çıKara. onnan ğızını çıKara. bu yağdan ulannı çıKara.

Ç.P. --- Özü mü saylay?

2.şahıs--- özú, özú saylay. endireyde.

Ç.P. --- Gız uşatmasa.

2.şahıs--- ğız uşaTsın uşaTmasın o aytğan bolub túredi, aldın. ḫali bilmeymen.

N.A. --- tāmada boledi, tāmada.toynu tāmadasī. alda men bilemen.

2.şahıs--- o toynu tāmadası o başğa. tāmadanı saylay çí tāmadanı saylağanna onu çuvuğÇusu boledi. onu ğulluğÇusu çuvuğÇu dey. ḫali tāmada KaKras toynu obşiy páráTķası yürütedi, alla. ḫali yoğ. o yoğ. şo işge alib bara tura musa ğızını, ulannı atası toy etegenni anası çaķırıb davay tez şu kepte.

Ç.P. --- Nuriyet Hanım sav boluguz. Başgaça bir aytacak bir zaTıgız bar busa aytıgız. Razilik menen yazarmız.

N.A. --- masala neni haķınna aytmağa tarığ? ne zaTnı haķınna aytayım? men torķ´o barak´alla bildirme süyeman. şu bizin yurTnu ḫalgın ağtarib bergen. biz tanınmasağ da gırda bizin esgerib gelgen gişige barak´allabızını bildirme súyebiz, yurTnu hağınnan.

10

Kaynak Şahıs: Kamil Abdürraşitov

Derleme Yeri: Töbencüngütey

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 6.kaset b yüzü

Derlenen: A) Hatıralar, B) Köydeki ağaçlar hakkında, C) Rus Kazakları'nın zulmü hakkında bir habar, D) İhtilal yıllarından bir habar (C,D 8. kasette, 18.8.1998 tarihinde derlendi).

A. Hatıralar

Ç.P. --- Bugün 18 Ağustos 1998 Salı. Töbenkazanış köyündeyiz. Kamil Abdurrahmanov..

K.A. --- töbencüngütey.

Ç.P. --- Töbencüngütey köyündeyiz. Kamil Abdürraşitov konuşacak. Yetmiş beş yaşında.

Evet agav aytıgız; "aldıngı zamanlardan neçik zamanlar ötdü, neler boldu?"

K.A. --- ḫalí şuley zaT men bileğalli, men bileğalli KaKras halí ēlli, elli segiz işleganman. hallí dá işláP turaman, huķumaTġa şoğar.

Ç.P. --- Hukumatga.

K.A. --- huķumaTġa men. yeTTi k´alḫoz var, cüngüteyde yetti k´alḫoz. şo zaman men işlamay◡edim. şonnan soñ buzulub äkki k´alḫoz boldu. şonnan soñ men arbāda işladīm. soñ, onnan soñ k´ambaynır boldum. T̄iraġtiris boldum. şo ġún bu ġún işláb. arT vaKtilarda, arT vaKtilarda men sı̄troyķalağa tüşüp. sı̄troyķalarda ķób yaḫşı küyda, yaḫşí náġradlarda alíb onu moçetada verdi, mağa. şolēy cüngüteydē on, segiz kiromnig eTtim, masTırşör le eTtim şo kePte. şo kePte ne çaķı bola mısa da işlasam yaḫşı edi. ḫali geçesi ġúnú bulan biz avlaġTa ķartúşkede işley◡edig, şonna. biz şonna şorpa da bereye, şonna bizġa gelib biz bayraġnı ser deb eşiğe türedig, birav ġızardaş, er ġardaşlar yimig. şon çaķı da, tatuvlu edig. ḫali geçe, ġún urlay. öltüre adamni. şonu ġara yemişi de yōġ. muna

10. Metin **Töbencüngütey**

ḫana pasovyalar deseñ muna ḫana yíl yarím mola. úÇ, Tört ayġa geldi, şu keP Te bir buzuġ yaşavġa çıġtıg haligi zaman bulan. şonu bulan bolġan çaKí men yaḫşí oylaşaman. ozoġda bussahaT hali bārda ruḳuvotillarda bārda ġas etKen. Kórásáñ sen. hali bamdan geldi, meni bir ġardaşím bir örüya. äki beş adamni altınÇı ayda saġroşenniy etKen, saġroşennéy etKen. ḫali olar eşiteman men. onda bamdan geldi o yaşlar tanıyġan yaşlar, ġardaş yaşlar. amrik´alar onu alġan arendaġa deb. şolluġ bulan şu bussąatki palajenyada şo huḳumadni barisiylan men razi tüğülman.

Ç.P. --- Hali mecitke baraganda siz ayttıgız, "yol ettim, yol tüzledim.".

K.A. --- ḫali şuley boldu. hali arTTa. toḫta. hali arTTa bir ḫalimbeġavul aḫmád TeP gelip şonu saylab deP zaTlar da bulan záy ettig. hali şonna bizde ḳób ulitsalar var edi. oramlar beg buzuġ edi. şonnan ózúġunu yoKluġunsa da bizin k´alḫoznu bussąaT äki milyard borÇ bar ġalıb Kelgen galḫozlardan, pisatillerden ġalġan. şo borÇġa da ġaramay. şo ḫalimbegavul aḫmád selseveTTe admisiyası da etib şonu yol alib, şo bar zaT ubork´ani da bar zaTní yúrúTtu. ḫali bizin rayonna otuz úç k´alḫoz bar. otuz úç k´alḫoz da bir atlanavulda, cüngüteyden ġayrı da, barı da buzulub bobboş bārda sayaK ġaldi. ḫali bizin şo miḫanizaturayı da kömeglegi de bulan bizdā, men ne ḫali yetmiş beş yíl bitağan şoğar tilab kömeg etib. men ne yolların var mu? şo zaTlaní varinna musurlani bar zaTın zey etebiz. ḫar gún, ḫar subota gún bir telaşk´am na var. dört yaş ta var. üyünü aylanıb şu şaḫarlardaġı yimig çöb bar mū? Ťirmanġa baraġanı var mu? başġa zaT kerPiçi var mū? zaTı bere, habbada ḫavayín, şo kePte yürüb turabiz. ḫali urluġta oññarib, bar zaTní da etib, çaçmağa haydaPTı. neçesi gún haydama da ḫaydab şo adamnı kömeglıġı da bulan, biz de ḫali şoğar da kömeg etib şu kePte bulaġlağa da, bulaġlarda äki biriġaT bar, al tadínġan yeri var, taza suv. ḫızırí dá kömeg etti; şıḫ şayiT ḫızırí aKça bulan. baTTal deb var, diregtir ne zaT neki; hazayini hetsvaniyi o da bir ġılav da berib. şo ḫalda bussąaT bizinki biraz asTa asTa ortadan da biraz ġolay bolmaġa başlaP turabiz.

Ç.P. --- Aldıngı zamannı esesere'nı zamanında bu partiya kimleni sile

10. Metin **Töbencüngütey**

etediler? Siz de çakırdılar mı?

K.A. --- partiyadā etedi. işleygen adam var. yaḫşí işleygen adam var. soññа ķóbüsü baredi, bir adamlar samançi adamlar da. şo zaman ġazagisTañña men baraġallanı adamlayı da bileman. ġonşular da gäTdi. k´ampartizān. ḫali Konşum, -misal úçún- ḫali bír ġardaşıñ musa da şo biraz samançi bolġan adamni tutub tutub şolar silká TTi. elli ķozaT ġoy edi. şu oçağınna dağı zaT ġoymey edi. ḫayvallar yügleygen vaġollara da yügleb. ķób ḫalġ şonna Kíríldí. şonnan gengenne de şolağa pulallar vermeyib paķırlağa. satib pulallar aldi. bir Kuvetli şunney şunna tergeb, Karab üyler etmeye de vērmedi. ama ġalġan ḫalġ, búsrúmallar mısaġ biribiz şolanı úylarina, şo yessilerine bereyig Teb de aytmadi. ózlár oKumada oKuğan, ġadi de ġadi, molla da molla. şuley osal zaTlar da boldu.

2.şahıs--- otuz beşinçi yıl.

K.A. --- ha. otuz beş. elli äki ġodanġaydaT ġoymey edi. oley ġıyıllıġ gún görüb gelgen. ama şonna işleygelleri deseñ zavaTlani upravleyúşiy de bolub. ḫali şu yer de ķosa k´ammunist partiya da öldi şolar, şonnu zavaTnı direg upravleyúşiy bolub. yaşlar oKumā varġan zamanna da şo çapíldañ ña bir normani tolturmasa şo üyge girmē ġoymey bolġan. gelgende satib aldi, úylarin na.

Ç.P. --- Boldu. Sizin çağıranda partiyaga ne oldu?

K.A. --- menim meni çağımna men dermen. "yaḫşi işley." deP aytib bir abdulḫalimni, abdulmutalim deP bar edi, ördeği ġazanışlí. hali öldi o. şo ġarişdi, meni partiyağa gir deb aytib. zey etmeye ġoymey edi. namaz ġılmaya ġoymey edi o adam. ġoymey edi. beK yaman adam edi. ķaralanıP TeP el yarıKta... o yaḫşí adam edi ne çağı da ermeller idi olar. beg yaḫşí adamlar idi. geç ortalar gelib samannı ölçeb, ġarab; yāni bir geçe uyda seni yaTma ġoymey edi. ḫali gúnnúz k´ambaynda işley edig. geç ortada - navruz aġav deb bolub. ķób yaḫşi pisatil bolub turġan. ḫali şo geç ortada men pamaşi bolub işleymen uTSuġarım mulan gelib ġarab, -ismeyil degen naçemig militsii bolġan ulan mar edi bir zaT cüngüteyli. o da öldi.-

10. Metin **Töbencüngütey**

tusnaġġa salır edi şo pisatil bolmağan musa. şon çaġı nizam mar edi. tatuvluġ bar edi. avlaġda, ġırda, habiceyde de ġalib úç dörT yıllar da ġaledi; avlaġda habicidey, k´artuşke. şu urū bar mu? ne zaT var? uru yoġ edi. paraḫaT edig.

Ç.P. --- Habiceyni sugara mısız, özü mü öse?

K.A. --- ózú de óse. suġara yeri de bola. ózú úç yañġur busa bizin tåPraġda, şu cüngütey toPraġda habicey de bolā, buday da. baġ. úç yañġur busa cüngütey dağı tativ. bir da suġarmasa bola.

Ç.P. --- Partiyaga siz neçik girmege?

K.A. --- men girmädim. mēni abdulla beK tégen öldi. gúnayınnan allah geçgir. men ġaraP tiledim. men ne ūledi. on uçun çaḳırdí biri aldí, "aldı meni. neçik boldu?" dedi, "vålla k´amil" dedi, "äki ġatınīm mar deP ġutuldum. ġuvalab Ta çıġardı meni şu abdulmutalim." nedi bu. men ne ayTTım; "ya abdulmutalim ne çaġı razi edim men. men uyalib aytmay, aytmay edim. eki ġatınīm mar." dedim. o aytġannı aytmağan mısa men bilmey edim. mennen ullu edi o. "çıK." deP meni de ġuvalap şo. ġaldim men.

Ç.P. --- Partiyadan kurtuldun?

K.A. --- ġutuldum partiyadan, ġutuldum.

Ç.P. --- O zamangı adamlar partiyaga girme süye mi edi?

K.A. --- bar edi. girmē süyeġallar da baredi. men buley edi çí dağı o zaman partiya, partiyist bolmasa işge almey edi. sen súyá musan k´andidaT navuġ bolub işge zivaniyası bolsun aspiratornu bitsen ne payda yoġ edi. bu bundağı yoldaşlari da ben bulayi taniyman yaḫşi ḳúydā partiyaya barınıb, birevde çaḳırıb, bireva. partiya bileTni salġanna ġartilley turub ġalır ediñ yarım saḫaT şunn içine girib bolmey ediñ. rayk´omskiġa rayk´omnu k´anditeTnine girib bolmay. şonu şöğar başmalarġa bar edi. oleġa barġan zamanna "ġol göterüv ġaydeği zaT." dey. "namaz ġaydeği zaT?" dey. ḫalī aruv erteler buley etegen zatınna adamnar. iş eteğen gişi işleb, etib namusu var da. teg bārdā ġumuġ adamlani, yaraygen, yaraygen adamlani, bizin adamlani öltürdi. birisin de tusnaġā atmadi.

10. Metin **Töbencüngütey**

Ç.P. --- Otuz beşte mi?

K.A. --- hı. otuz beş. o zamannar dā o zamannar ķób inciTTi ḥalġni. ķulaġlar deb naloġ sala, bizi diza. men bila turub. atam äki eyde úylar işlegen tükelleri var edi. şu yaġada var edi. ḥali de var úylanı tüPlari, şo úsTú yavulmağan ķúyda. şu huķumatġa ġaññuruP on meş gún avrub atabíz óldi. şonna atlarıbız var ĕdi. atlarıbız ġalib zey etgen edi, gele oTTuK k´artúşKe, oTTuġ nihaver deb. anabız, dörT ağam na óldi. atam na óldi. şoley bēg inciTTi bizin nağı. şoley bolub men ne giÇÇiden başlab, işge ġoşulub. beş altı yaş da var. hali aşlab tura, hali yaş da.

Ç.P. --- İkinci ullu davga şu yurttan neçe adam çakırıldı? Neçe adam getti?

K.A. --- vålla bu yurTTan hali şunna pameTniK bar. sanası toÇno bola. onna içinne barağan selsevetni ġıyınınna unutġanman men, barinne şunu.

Ç.P. --- Esesere'ni gıyınına?

K.A. --- biraz bolġannı olağa. dörT yúz adam ġatılınadí.

Ç.P. --- Dört yüz adam bardı?

K.A. --- dörT yúz adam.

Ç.P. --- O zamanda şu yurtta neçe adam baridi?

K.A. --- o zamannā bu yurTTa bolġandır ennī bārida ḥalġni varinna, ne bileyim, nağı ne şunu?

Ç.P. --- Üyahlü neçe edi, ne çakı?

K.A. --- ḥali bir miñ hazayistva var dağı. segiz yúz var hazayistva bolġan şo vaKTi. yetti yüz var.

Ç.P. --- Sekiz yüz üyahlü bar.

K.A. --- da. şonnan soñ, ḥali bir miñ beş yúz var, dağı.

Ç.P. --- .. sonradan neçe adam bardı davga?

K.A. --- davġa, úÇ yúz elli.

Ç.P. --- Bargandan neçesi?

K.A. --- ġaldi. getti. ha. şonnan úÇ yúz adamnan. men şolağā kömeg etiP k´alḥozdan buday alib baredim. ḥarisine bir yilda şo męni tabşurġan

10. Metin **Töbencüngütey**

145 şo pisatél şolay äki sıloy havayın buday veredig, şo pensiyadan armiyadan ġayTġallağa. soñ ḥali şolardan yīrme beş boleydi. hali ġaldi şolardan altí. altí b̲ar savlari. öldi. munna ḳób adam bar◡édi gelgen. hali savlari altí ġalib tura.

Ç.P. --- Yani davdan neçesi gayttı?

150 K.A. --- şo zaman ġayTġanī yīrma beşleri var◡édi o zaman, biraz tez vaKTi. hali altí ġaldi, öle turub. hali öle çi da.

Ç.P. --- Yirme beş gayttı.

K.A. --- ha ġayTTı. hali altí b̲ar, alti var. soñna arTTa hali şo pıronTTan ġalġan, ġayTıb gelgen yīrme alti. ḥali şular ġalib tura on◡äki. şolağa salam

155 verebiz. buçem verē Kalḥozdan. men äkişer sıloy havayın arpa verē. hay un b̲erē. hár zaT etib şuley şolağa kömeg etib, menmen şuley aylanağan. mağa tabşurğan şo̊nu.

B. Köydeki ağaçlar hakkında

Ç.P. --- Aanladım. Hali bu yurtta sizin ne tereglerigiz bar? Atlarını aytsanız, teregleni atları.

160 K.A. --- bizin yurTTa ḥalmuT vār, alma vār, ḥarvi vār, k´oraġa vār. şaPtar bolmay. şaPtar bizde bolmay. ġurub ġala. bizim toPraġ giyişmey. k´ok´an mār. na şuley şu taypa yemişler var da. ġoz vār. şolar bār bizdá. ġabaġ bola. nu ġabaġ, ḫıyar ġurubları var başġa dağı.

Ç.P. --- Koznu teregden neçig cıyasız? Neler etesiz? Koz hakkında

165 *aytıgız.*

K.A. --- ġoznu haḳınnan aytsam, ullu ġuruKlar bola. şolağa minib cahil yaşlar ġaġalar. soñ silkib bulanı.

Ç.P. --- Ne bulan gaga?

K.A. --- tüğüP tayaġ, tayaġ bulannı da var. tayaġlar olar. uzun bir̥ dörT

170 metir tayaġ bulan minib, úç metre de hali. soñ munnan tayaġlar mulan urub tüşürúb, soñ silkīb ġoznu deseñ o.

Ç.P. --- Silkmey ne demek? Silkme neçik etile?

K.A. --- buley ete. teberib çayḳama tarıġ bola. çayḳasañ tüşe o.

10. Metin **Töbencüngütey**

Ç.P. --- Neni içinde çaykasız?

K.A. --- ne? o teregni butağına nağı o şuley zertesen.

Ç.P. --- O silkmek.

K.A. --- örge minib zertesen.

Ç.P. --- Dalı sallamak.

K.A. --- hı, hı. şoley. soñ vaKti o sen bişgennoğ ózú tüşüP tura. teregni túbuna bir úç, dörT gún ğarsa ciyib turasañ o zaman åvtomatiski tóğúla o. onna ğalmay gete o.

C. Rus Kazakları'nın zulmü hakkında bir habar

Ç.P. --- Bügün 18 Ağustos 1998 Salı. Töbencüngütey köyündeyiz. Aamil abdürraşitov -75 yaşında- önceki kasetten okumaya, konuşmaya devam ediyor.

Evet Kamil Agav, aytçı.

K.A. --- hali ğazağlani, ğazağlani zamaninnan başlayin. aldıngi ḫabardağı bu intesiTe ḫabar bu.

Ç.P. --- Bu habarnı kimden üyrendin?

K.A. --- mēn onu o adabiyad kitaP Teb bir ğurman negen ulan mar idi, macağa tavlu degen yerde. o kitaPğa yazğan edi. men yetti ḳılasda oḫuyğan zamanna onu -şu adabiyaT kitaPTan şo yazuvçu edi o- şonnan bilğan zaTím. şo zamangi zaTni aldan asīlī elli yilgi zaTtagi, bu.

Ç.P. --- Atı neydi, atı?

K.A. --- ne?

Ç.P. --- Atı neydi, habarnı atı?

K.A. --- atī, ayta turaman çi dağı men, ati. şolar, ğazağlar bulan bizinki, o ḫúḳúmáT zey eteğen zamanna gelib şunna ğazağlar. ús bolub, bizinkiler ús bolub gete bular rasyağa, o yagga, o ruski yagga. bayağı bu partizallar o yagga ğazağlanı ğovalab bara. hali munnan bir davud teğēn ulan bolğan. bir şonna ğazağlağa, ğazağlağa ğonağ tüşKan, şo davud. davud ğonağlağa zey ēTgen. hali enni ğazağlar ús bolūb. hali şo, şo ulallarí şonda, armiyada bolğan, şo ğazağni. şonna armiyağa gelgen

10. Metin **Töbencüngütey**

zamanna bu şolar da uç ay turġan, şonu atasíni yayinna. ġazaġlar davdā bular, enni ġazaġlar ġaçib bular ús bolub olani yurTuna yaşey bular. hali şonna ġaysi vusan ari beri deb buğar söylegenbiz dağı. şonnan bular enni ús bolub bular gele. hali bu yerde şonçağı şo ulallar, bizin şo cüngüteyliler şo davud tegene aşnåvníy zey ēTgen şonnā. şo gelib atlarin alib gätme süygán. şo atasi aytġan, "meni ulallarim ne yoK. şu atlar bulan yaşeymen mēn. alaysan bar zaTnı alígíz." deb aytġan bu. ḥali bu toKtamay. şo davud tegen ne birisini atlarin yazmay, o kitaPta da. şo alib gäte, atlarin bayağı gelgennoġ uç Te ulani armiyadan ġayTġan. -bu ġazaġlar atasina- atasi biraz tarlanġan. tarlanġan yani zaT dağı zey ēTgen "ġayda atlar.", "våla gäTTi." deb. şōnnan bayağı bu cüngüteylini bila çi dağı, bu cüngüteylini bilā. bar zaTnı bilā. savluġ bar zaTnı bila. isToryasín bilā. bayağı bular gelivunna bu gira, cüngüteyge. şonna yaza, şo yaza. yaza şo, macağa tavlu da Teğen ulan, şo ulan yaza; ġurman andrey ġurmanoF.

şo ġazaġlar cüngüteyde.
bavda olturub túr edim.
atam ağam na bulan,
accilem atam boldu.
gele asger tiseb bulan,
bular ġazaġlar edi.
tüşgen zaTnı ġoymeygen.
adam eTni verse de,
aşab onnan toymeygen.
yúgnú ari başinnan,
talama başladilar.
sóz ġaTniden alanni,
öltürüb taşladilar.
(bular) bular yurTnu içinnen,
talama başladiler.
sen musan davud Teb,

10. Metin **Töbencüngütey**

buğar ġıriy söğüşTü.
arbanı arişina,
olturub bu sığıldi.
bir saldaT tüfeg atib,
davud yerge yığildi.
ne payda var açuvdan,
belde savuT bolmasa.
bular araġa salib,
terbenmege ġoymasa.
bular atani tutub,
ayTtilar tüntey etib.
halk´ani tutTu ġarab,
bir de sedeT taķtilar.
onu ġolunnan tutub,
gırġa baġıb aTTilar.

deb şonu aylanib şo ġazaġlar, özlár eTgen osallıġın bilib, şonu öltura. şo cüngüteyni şonu aġtarib şolay cüngüteylini bilib úç áylar şonna aş bergen adamni şo atasi tileġanna da etmey. şunna şunu unuTmay. şonu izleP, şonu geltirib, şonu kitaPtan men şonu bilgánman.

D. İhtilal yıllarından bir habar

Ç.P. --- Yahşı. Kamil Ağav bunu kitabdan okudun, üyrendin. Yahşı. Bir dağı ata babalarından ullulardan üyrengen, işitgen habarlar bar busa mana aytsan bize yahşı bolar edi. Kitabdan öyrengen esinde galgan bir habarnı aytsan bar mı, şolay.

K.A. --- ḥali bizdá şüley bir dağı ayteyim. ḥali bizdá revalütsiyånör bizde, cüngüteyde revalütsiyånör ķób çıqqan yurT bu. hali onna mama haci deb aytġan revolütsiyånör, vaytaypadan bu aytılġan onu tay'gib Teb zuqqari ġardaşı bolġan. hali asaġan zamanna mama haçini, mama haçi ayta; "tay'gib sen yaşsan. sen yaḥşi yamanġa ġoşulmaġansan. sen tay şunnan." negen. "aġavum sen ölgen yerde ölemen." neP. şonu da asġan.

10. Metin **Töbencüngütey**

tay Tegenne taymey. şo yaş çahil yaş şo onu da asdırġan munu. sen ölgen yerde ölemen neP. şöley zaTlarí var, ķōb. hali biz unuTġanbiz. hali buley zaTlani revolütsiyånörleni. ķób zaTni bilemān men ne çaġı da. nege men bilmeS edim men onna munna yúrúġanman. men ķób kegebeden yúrúdúm men. lineyk´ada işledim men o zaman davun zamaninna ķób zaman. o zaman ráyk´om ķaraķarayib armiya cíydím. ķób bular ķóbüsü ġaç gún ġal geledi, bir taypalarí.

Ç.P. --- Esigizde bolgan sarın bar mı, sarın?

K.A. --- sarin. ya olani da unuTtuġ çú dağı ne zaman.

Ç.P. --- Söylemey aytsan bolur; "sarın aytayım sağa, salam berçi mağa.".

K.A. --- ha. bizde hali o zaman buley boledi. hali o zaman bārda, yañı ķalhozlar ġurulġan zamanna bārda, bazarġa har avul, avul ciyilib, bār zaTní bayraġlar da bulan artin Kelib ullu ġarTlar yirley turub onna bazarġa ciyilib onna bār zaT aytedi;

"ķom partiya bayragini tuvunna.
yetti såvyet respubliķa cíyílíb
ķaminizimġa barmağa şavla bērēlēr.
bērēlēr, bērēlēr..."

artinna Kelegen zaTlanı unuTġanman men.

Ç.P. --- Sav boluguz. Boldu.

11

Kaynak Şahıs: Zuleyhat Feyzullahiyeva Abdullahov

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonu Konguravul mahallesi

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:26.8.1998, 11.kaset b yüzü

Derlenen: A) Ailesi hakkında.

A. Ailesi hakkında

Ç.P. --- Bugün 26 Ağustos Çarşamba. Karabudahkend, Karabudahkend'de Konguravul mahallesindeyiz. Konguravul mahallesindeyiz. Şimdi Zuleyhat Feyzullahiyeva Abdullahov -67 yaşında-.

Z.F.A. --- fáyzullayev, feyzullayev abdulġasımnı ġızı zuleyha.

Ç.P. --- Aytıgız.

Z.F.A. --- men beK öKtemmen, meni atamnı artınnan siz bizge gelgenigizge. hoş geldigiz. ķób yaḥşı geldigiz. allah sizge savluġ bersin. dağı da beg öKtemmen. meni atam savġa. meni atama dağı da uzaK ómúr versin. toKsan toġuz yıl dağı da versin.

Z.F.A. --- beg yaḥşı atam mar. beg asil atam mar. beg yaḥşı anam mar. ḫaķıllı anam mar. ular bulan men beg öKtemmen. meni ġardaşlarím mar. äki ġardaşım mar; peyzullayev asadullāḥ, peyzullayev peyzullaḥ. äki ġızardaşım mar; giççisi zaripaT, ortançisi peyzullayev raysanaT. men ne ullu ġızıman peyzullayeva zuleyhaTnı. dağı ne aytayīm. gel ari dádáyım, gel. vuya geligiz. vuya dádáyım neP turaman. eTo toje uçéniK.

2.şahıs--- biz alıb çıKKanbız üyde.

Z.F.A. --- ne zamani. tamam tamam boldu. dağı ne aytayım.

Ç.P. --- Boldu mu? Habar aytıgız bir de.

Z.F.A. --- bir ḫabar.

Ç.P. --- Atagız, anagızda üyrengen bir habar, kitabdan túğúl, atagızdan.

Z.F.A. --- hı, hı. añlayman.

3.şahıs--- sen ózúnú söyleme ġoy.

Z.F.A. --- bu şöyleP biTti. söyleP bitiP. mağa söz vergen.

12

Kaynak Şahıs: Abdullah Aliyev

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonu Konguravul mahallesi

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:26.8.1998, 11.kaset a yüzü

Derlenen: A) Öküz ve öküz arabaları hakkında, B) Yağmur duası, C) Habar, D) İkinci dünya savaşı ve o yılları anlatan şiir.

A. Öküz ve öküz arabaları hakkında

A.A. --- ulan men ne aytāyím. sizge aytīP ġarabudañgendni.

Ç.P. --- Bugün 26 Agustos 1998 Çarşamba. Karabudahkend rayonu merkezinde, Karabudah yurtunda, Konguravul mahallesindeyiz. Şimdi Abdullah Aliyev -71 yaşında- konuşacag. Aytıgız.

A.A. --- birinçiley sizge allahnı sálamın beremen, barīdā türKlü yoldaşlarġa.

Ç.P. --- Aleyküm selam.

A.A. --- äkinçileyde bizin yaşavubuzda bussaaT biz rassiyanı bir bölüğübüz; dağısTan. dağısTannı da içinne ġarabudañgenT. başġalar yimig bizin de yaşavubuz başġa; yaḥşılığı, artıġlığı, kemliği yoK. nu ġarayıbiz, ġaravullaP turabız; allah buyursa ġolay bolur yaşav deb. bussaḥaTKi yaşavubuz biraz buzuġ. barı yerde de şolay.

Ç.P. --- Bu bayağı siz aytdıgız. Ögüzler bulan bir niçe zatlar etebiz dep ayttıgız.

A.A. --- da, da, da.

Ç.P. --- Şulanı hakında aytsagız. Öküz arba neçik koşula?

A.A. --- dā. hali men ayTma súyegenim; siz mağa "işley musuz?" deP suāl vergen zamannā biz de ógúzler boládi işlēP, olanı tuvarīP, aşatıP, toyduruP, giyiriP ġoyedi bi dağı... eğeribiz soñu Tarıġ bolsa deb. o gómúşēy túredi. yaTġan yerinne onna ayta. o saráy duvar o şolay gómúşey túredi.

Ç.P. --- Geviş getiriyor.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

A.A. --- da. annan soñ tarıġ bolsa onu yegedi. bolmasa yerinne ġoyedi. çarası bolġan soñ, ġarT óġúz musa dey yegedi onu. bolmasa innemey aşab túredi gómúşeb, yatíP. hali menī yatıP, aşaP, gómúşeP turağanım hali meni.

Ç.P. --- Men şonu sorma süyemen.

A.A. --- da. gómúşeP turamen.

Ç.P. --- Bir öküz bir arbağa neçik koşadı? Neçik? Yeğitmek mi deysiz, yeğitmek?

A.A. --- olanı yegēdī.

Ç.P. --- Nasıl yeğedi?

A.A. --- bir arbāġā, munna şu ķúydá arişlar da etiP, bir arbağı äki ógúz yegedi. annan sōñ ózúnü bir ógúzü bolaġallar boladi. äki ariş etiP, bir äki ariş içine şonu yegedī. yegīb özünü muradın biTTiredi bizde. ḫali o zamallar ġaldı. hali o ógúzlar munna yol alıP da bolmaş edi. maşiller var ne çaKı süyseñne.

Ç.P. --- Dür, dür.

A.A. --- maşiller.

Ç.P. --- Bu arbalarda neçik zatlar bola? Bir arbada, ögüz arbada neler bola?

A.A. --- bir ógúz arbada boládi äki döğürçeK.

Ç.P. --- Döğürçek ne eter? Döğürçekde ne salınır?

A.A. --- ağaÇ döğürçeKler. şo äki de döğürçeKni göçerağaçı bola. şo göçerağaÇnı úsTúnnē oğar ayta bu zaT ķókürеg dey. arbanı ķókürеği yerleşedi şonna. şo ķókúreki ne süyseñ salib úydeb boledíñ. süyseñ ağaçġa varedíñ. süyseñ biçenni, süyseñ taṽġaġlar. nē muradı bite ḫazayisTvanı şonu, şonu bulan bitedi.

2.şahıs--- abdullaḫ bey, döğürçekni neçe túrlú gesegi?

Ç.P. --- Döğürçegde ne zatlar var, döğürçegde?

A.A. --- ha döğürçeKTē döğürçeğni toġayı var. toġay déygen zaT, zaT şo mēyliK déP göçerağaç bola. göçerağaç döğürçeKni äki döğürçeğni birçe saKláyġan göçerağaç. şo göçerağaçġa giregen méyliK.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

Ç.P. --- Meylig.

A.A. --- méyliKleğe geygēyler ġağıla. soñ geygēyleni aylanıP toġaylar. toġaylağı aylannırıP temir, solġular bozulmasın neP. bu solġūlār o gerilmesin néP salınağan méyliKge. o mısa aylanıb temir tutuladi döğürçeKni üsTü bulan. şo gegigni zaTlanı geygēyleni begiTme, beK saKlamaġ úçún şolay işley edig alda.

Ç.P. --- Başga bitti mi ögüz araba?

2.şahıs--- biTmedī. ķób zaTlar var dağı.

Ç.P. --- Tekeri, tekeri.

A.A. --- onū onu biTTiremen, nesem ógúz arbanı.

Ç.P. --- Ayt, şonu.

A.A. --- şo ķúyde döğürçeKleri bitē. döğürçeği biTKennen soñ..

2.şahıs--- ķóķúreKge gelir.

A.A. --- ķóķúreK. ķóķúreKni úsTúnne bola.

2.şahıs--- yalKıllar.

A.A. --- yalKıllar.

3.şahıs--- çaylar içe turub söylegiz.

2.şahıs--- oreçeler.

A.A. --- oreçelēr.

2.şahıs--- maymaġ oreçeler.

A.A. --- maymaKlar, maymaK. ol maymaK. oreçe bolmay. maymaKlar, maymaKlardan soñ olanı beğiteğen dağı da úsTúnden basağan bir dağī. onu hali bizge unuTma zaman na bola mi?.

2.şahıs--- solaġlar.

A.A. --- hı.

2.şahıs--- solaġlar deb bola. göçerağaç saKlay solaKlar tübden tabala.

A.A. --- göçerağaçni.

2.şahıs--- saKlay.

A.A. --- dā. onu solaġlar bolma da gereg.

2.şahıs--- solaġ.

A.A. --- onu başġa túğúl deP ġaytı Keli bizge ayTmas aytıP ġoyayıK.

toKtaP turmay. o göçerağaÇnı begïTmağ úçún yalķıllar da bola, solağlar da bola. şo terbenme ġoymáy göçerağaçnı. o terbense dağı biTdi onu iş. bir ógúzden bir ógúzge biraz çıKsa o döğürçeK bēK ġıyın bola o, birisine. şolay bola.

Ç.P. --- *Boldu.*

2.şahıs--- soñ oreçeler bola.

Ç.P. --- *Ne?*

2.şahıs--- oreçē.

Ç.P. --- *Arbada mı, ögüz arbada?*

2.şahıs--- olay ķóküreKKe. ķóküreKKe bulay arıçlağa ġazıġlar ġağıP biçen yüKleygenne bulay salağan ağaçlar bola, äki; oreçeler şolar.

A.A. --- ógúzlúKler.

Ç.P. --- *Ney?*

2.şahıs--- ógúzlúKler.

Ç.P. --- *Ögüzlügler.*

A.A. --- ógúzlúKler.

Ç.P. --- *Ögüzlüg.*

A.A. --- olağa ógúzlúK deyleğe şo zamannı bir ógúz şoğar tiye. tiymese de ķúyü yoġ. o yayılıb etilingen ķób girsin neb.

2.şahıs--- soñ gelebiz boynusağa, hali ayTmağa.

Ç.P. --- *Ne bu?*

A.A. --- bõynūsa deb ógúzleni başnı soKturağan zaT var. yegmege, boynusa. şo boynusağa da salğan soñ ógúzler dağī. hali bizde ayta; "ġatun almağan ulan ġatun alsa úje boynusağa başın soKa o.". ġatun oğar eTTirte ayTġan ayTġanın. şo ógúz de şonna başın sõKsa dağı o çıġıP bolmay, ne çaKı toKalasan na yürümese ķúyú yoK. sizde de neçiKdir ġatullar? ayTġanın eTTire mi?

Ç.P. --- *Tab şolay.*

A.A. --- ayTġanın eTTire mi? dür tab şolay mı?

B. Yağmur duası

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

Ç.P. --- Esigizde kalgan atanızdan, ulu atalarınızdan eşitgen bir habar bar busa; yumag bar busa, yumag şulardan aytsanız yahşi bolar edi.

A.A. --- tarıġlı zamanna olar da gelmey, tarıġlı zamanna.

2.şahıs--- esge gelmey.

3.şahıs--- şu men ne soraṿ bereyin; şo äki yaġdağí adam pilaṿ aşaġān şu ġaşġatāṿ, şo aṿlaġlanı atların ayT. ara déğen aylanasinne... pilaṿ aşaġan neb neger ayTġān. masal úçún bola çí.

A.A. --- pilaṿ aşaġan néP munna mekensiz zaTnı da aymağa da bağísíz bola. şo bizde yaññur yaṿmay ġalsa, yaññur yaṿmay ġalsa sadağalar ete, allaḥTan tileP yaññur ber allaḥ deP. şonda yurTnu ḥalKı tileP, dūalar da etíP, şonna barıb ķób ġazallar bulan bişirib, barı ḥalġġa sadagá tiP, pilaṿ aşadan bulay.

Ç.P. --- Adamlar bu Allah'ım yangur ber deb kayda barediler; yurtnu içinde mi, tavda mı, kırda mı, avlagda mı? Yoksa bir...

A.A. --- dā. aṿlaKġa baralar.

Ç.P. --- Avlagga. Avlagda bir yer var mı, belli bir yer şo işni etmeg üçün?

A.A. --- olar abézaT bir yer orusça ġoşula. alda ġoşula sizge, yerde, o bir yérge, barıb aşabtı. şo pilaṿ aşaġan bir aṿlaġ yaşíl.

Ç.P. --- Avlagga.

A.A. --- hāli bilmeymen.

Ç.P. --- Nege onda barasız?

A.A. --- biz onnā tilemege munnā bar ḥalġ cíyíliP olturuP bolmay çí. cíyíliP olturuP bolmay. olturuP bolmağannan soñ barıP bir maydañña çıKa. şonna barıP tilēy munna yaşlar, maşíllar, ġalmağallar.

2.şahıs--- aslı halda biyig yerge çıKa. allahha yuṿuġ bolur.

C. Habar

A.A. --- hali bulay ḥabar aytayım sağa.

Ç.P. --- Aytıgız.

A.A. --- aldā hali bussaġaT ayiriliP ete. adam ayira. adamlar ayira. hali

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

sen şunna paça bol ya da şunna ḫakim mol yurTġa. al yaġda äşiTKenmen bizde bolġan neb, ġuş ġonnura bolġan neb. ḫali olanı bir saġlağan ġuşu bolġan. şo vārīb kimne ġonsa immaşina, şona ayirib, şu yurTnu ḫazayini ete bolġan şonu ayirib.

Ç.P. --- *Kum kik, kuş.*

A.A. --- ġuş.

Ç.P. --- *Kimni inbaşına konsa.*

A.A. --- şo bola, masala şu yurTġa ḫazayim.

Ç.P. --- *Hazayim?*

A.A. --- da.

Ç.P. --- *Ne ete o?*

A.A. --- hazayim bolġannan soñ. hali masalan şo dağısTan, dağısTan hazayini var.

2.şahıs--- başġan, başġan.

Ç.P. --- *Ha. Başgan bola.*

A.A. --- da. başKan bola. hali şonna ayirma zaman bolġan, bir keren. bir istoryanı aytayım, bolġan. ayirma zaman bolġan. şo ġuşnu da ālıb ayta; "taññala cíyílígíz dağısTannı ḫalgı bari da." -masala şunna ġarabudáñgenTge- cíyíla. hali onna úÇ yoldaş ḫabarlay. hali úÇúġúz de gelgensiz. ḫabarlay túyúP gelgensiz. hali birisi ayta; "hali şunna meni ayirsa" dey, "ḫalKKa beg yaḫşílıġ etejaġ edim," ney, "meni baş eTse dağısTanna.". birisi ayta; "men ne etejaK ıdım ney.". birisi ayta; "men ayirsa meni" dey, "şo ḫalġnı öltürejaK ıdım." ney, "öltürejaK ıdım." ney pĭrostå. annan soñ ġuş ġonnurmağa gelgen o gĭşi ġuşnu da alıP gelē. ġarasa ġuşnu úçúre.

Ç.P. --- *Bu guş ne guşu?*

A.A. --- ġuş. uçağan ġuş var çí.

Ç.P. --- *Atı ne? Gögerçin mi?*

A.A. --- ġuş.

Ç.P. --- *Garçığa mı?*

A.A. --- ġarçıġa deriz de, ġarçıġadan bizde ullusuna ġuş déy.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

Ç.P. --- Çımçık mı?

A.A. --- ġarçıġadan ullusuna ġuş dey.

Ç.P. --- Kuş dey.

A.A. --- ondan giççisine.

Ç.P. --- Karakuş mu?

A.A. --- da. ġaraġuş.

2.şahıs--- ġolġa üyrengen ġuş.

Ç.P. --- Golga üyrengen guş.

A.A. --- onu üyreTgēn. şo paçēTmaġ úçún üyreTgen. şo ġuş barıb uçúrgenne şo "adamlanı öltürejaġman." negeğine varıb ġona.

Ç.P. --- Eeee.

A.A. --- ġona. äki de yoldaşı ayta barıb; "ey!" ġuş ġondurġan giçişige, "yaramāy. äkibiz de ġulaġlarıbız bulan äşiTKenmiz. şonu öltürejaġ." deb ayTKan. "ḥalġnı öltürejaġ. bulay ġuşġa netib bolaman men. vållah yaramāy ġurdaş. tilēybiz saġa.". "yaḥşí åleyse." deb ayTġan. "bir dağı uçúreyim. ne süyse bola buğar.". bir dağı uçúre. onu başġa yerge ilte çi onu, taydıra onu, gişini. ķób ḥalġ, miñler bulan adam var. izlēP, garaP, ġuş varıb, oğarına ġona.

Ç.P. --- Bayağı adamğa.

A.A. --- şoğar ġona. şoğar şo öltüremen neğen giçişige. bu dağı da äki de giçi bara; "o yaramāy." déb ayta. "sen bizge tıñla. biz äşiTKenmiz.", "ġırayın mı dağısTannı ḥalKnı?" dey. "toKtaġız åleyse." déb ayta. "işlegiz şu yerde bir adam giriP bolajaK úy" değen, "tez kerpiçden işleP, başınna beğitigiz. ġuş girer yimiK teşiK ġoyuġuz." deygen. ġarayiK. andan soñ şo... o saġaTTa üynü işleP.

Ç.P. --- Ne işleb?

A.A. --- ġuşnu uçúre.

2.şahıs--- şo saḥaT üynü işley.

A.A. --- da. şossaḥaT üynü işleP, adamġa giyire. beğite eşiğin. ġuşnu uçúre. ġarāy, ġamarasına ġarāy, aylanā ġarāy, bireṽge de ġonmay. ġarab şo üynü górúP, teşiKden girib, barıb, ġonub, toKtay şoğar, teşiKden.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

2.şahıs— üçünÇü keren.

A.A. — üçünÇü keren. ayTKan o gişi; "hali enni çıKa." dév. "yol yoK dağı munu eTmese." deygen.

Ç.P. — Anlaşıldı.

A.A. — şo yerde ayTKan; "hali sen paçasán dağısTañña." deygen. bu ḫalKKa ayta; "birigiz de giTmey turuğuz." déb ayTğan. ciyinni şunna paraḫaT yerde şunná elTKen bolğan. hali şu ğaşğa tav deb ayTKanna esime geldi. şunna ğaşğa tav değen üllü tav var. ayTKan ḫalKKa; "şo ğaşğa tavni" deb ayTKan, "bir cumanı içinne" deygen, -ózú mahaçKalada turajağ o hakim.- "bir cumanı içinne teb teğiş etmesegiz" deb ayTKan, "başğa avlağlar bulan barigizni de ğıraman." deb ayTKan, "púlómóT bulan barigizni de.".

Ç.P. — Pülömot?

A.A. — púlómóT atılağan, tob. "barigizni de öltüremen." neğen. "men gelejáğman bir cumadan palan gún erten.". gelib ğaray bu, ğarasa teb tegiş. "yaḫşí" deb ayTKan. pabparaḫaT bola ḫalğ. "yaḫşí. hali enni bir dağı bir cumadan" néb áyTKan, "şu ne çaKı biyig edi busa şol çaKı şonu töben ğazmasagíz, ğuy eTmesegiz barigizni de öltüremen." neğen. "men gelejáğman bir cumadan.". gete. bir cuma bitib gelgen ğazğan.

Ç.P. — Kazılgan.

A.A. — ğazılğan. "yaḫşí." deb ayTğan. ḫalğnı esine gele ğutulduğ hali deb, ğutulduğ. "hali enni" deb áyTgán, "bir cumadan siz şo ğuyunu" deb áyTgán, "süTTen tolturmasağız sıyırlanı, ğamişlanı savub; barigizni de öltüremen." neb áyTgán. ah! savvar savvar bárinná sava. dağışTannı süTün sava. Başğalanı sütün alıb Kelib bola mi? bolmay çí ona. soñ, soñ úje yartısına tolmay munu. "baribiz de ğırılajağbız. neçiK eteyiK?". oyuv ğura buğar bari ḫalğ şonna. birisi áyTğan,- hali o ğaşğa tav ğuvdennen ğurbeki deb var onnan; nú tavdan gelegeni özen, özenni ğırıyı bu ğaşğa tav- birisi ayTğan; "biz bulay eteyiK," degen, "şu özenni" déb ayTğan, "tatavul eTib şo ğuyuğa baKdırayiK. annan soñ tatavulnu taydíríb tüze Koyabız." deygen. "vah! ne yaḫşí ḫaḳıldır bu." deb bular şo zaTnı eTKen.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

tolturuP árův tatavul bolġan yerden taydíríb, ḫum na töğüP.

2.şahıs--- süT de ġoşuP.

A.A. --- hı.

2.şahıs--- süT de ġoşuP.

A.A. --- süT var onna tögülgen süd.

Ç.P. --- Süt var içinde.

A.A. --- tolmáy edi. tolmáy edi. barınna bitib árův tatavulnu da taydiriP, tüzleP, paraḫaT bolub toKtağan. hali ġutulduñ, ne musa hali deb. ġarasa, gele o. gele. äki labaranTġası da var, analiz alağan. gelib ġarağan tolġan salġan analiz alağan zaạnı paşti barı da suv. suv, ķób yağı suv. bir pirasenT sama yoK jirnesT. ayTKan bulağa; "hali men gätemen." neğen, "şunu értenne süTün ne suvun na ayírmasağız" deb ayTġan, "ayırmasağız barigizni de öltüremen." neğen. ah! bir ġarT, ġarT mısa da yaşama súye çí. hali ġaysıbız da súyebiz. hali men ġarTman, yaşama súymeymán mí?

Ç.P. --- Dür. Dür. Bari adam süye.

A.A. --- lāP ġartı var ḫalġnı arasınna göterib ġollarınna; "allāh, allāh sen bizden bu balaḫnı taydır." deb ayTġan. "balaḫnı taydır allāh. bizin dağı etib bolağanıbız yoġ. işimiz biTKen. hali sağa arķa tayaġanmız." déb tileyiP dūa eTKen. ġalġalları "āmīn, āmīn, āmīn, āmīn." neb tilegen bari da. olay tiley turuP yuḫlamağın érten bolġan. érten ġarasa gele. şo labaranTlar da bulan gelgen. soKKan ölçeygen zaTnı. úç desegiz narmalni. ġoşma değeni ġoşuldu. úç desegiz. ayTKán; "neçiK boldu?" deb ayTKán. bize de söylemey, özler etmegen çi onu. "yā neçiK boldu?" deb aytağan. "barigizni de öltüremen." negen. birisi áyTKán; "şo ġarT gīşi allahha dūa eTKen edi, biz tilegen ediK, şonna boldu." deb ayta. "allahú táala bulay tilegenne şoláy boldu." degen. soñ o gişi ayTKan; "yā, bu maġa bu ġaşġa tav dā, bu ġaşġa tavdan ġazıb bir dağı töbennē bu süT de mağa tarıKmey" degen. "siz çi allahnı unuTġan edigiz." deb ayTKan. "men siz allahnı esige salġınça ġoyamedim men sizni." deb ayTKan. "olar mağa tarıġ zaTlar túğúl edi. sizge allahnı esige saldırmağ edi meni muradım. hali tanidiñiz mi allahnı, sizge ġıyın bolġanna?" deb ayTKan.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

"bar yaşagiz." deb ayTKan. şolay hali bizin ẖalġda, hali barí da allah allah deb aylana, ġıyın bolġan zamanna. nú barı yerde ġırġın. ġırılıb bara adamlar, ölē. v̇aẖabisṬler déb olar var. ma halli göresiz bir dağı gelegeller var hazar yaKdan.

Ç.P. --- Dür.

A.A. --- özler allah deb ayTsa da, atın ayta özler. yolun tutmayġallar ķób var hali bizde. o sayalı men zamallar hali biraz bağísı bizde deygenim.

Ç.P. --- Bu habarnı kimden eşitdigiz?

A.A. --- men.

Ç.P. --- Hı.

A.A. --- bu ẖabarnı äşiTdim men bizin yurTlu var edi, -gúnaẖlarınnan allah geçsin.- ġapuroF parajiddin neP. şo bir oññaylí yerde bir adam mar, ciyilgen yerde. şonnan äşiTKen edim. beK ẖaķıllı adam edi o.

Ç.P. --- Geçindi mi?

A.A. --- geçiññen. ġaġaşurada buẖatélide boldu o. sen bile misan?

Ç.P. --- Neçençi yıl geçindi?

A.A. --- şo bussaẖaT esimne yoġ.

Ç.P. --- Habarnı neçençi yıl eşitdigiz ondan?

A.A. --- ózún savunnā ķób árúv sabur söyleb aytağan gişe di o. ózúnú savunna ayTġan edi bir keren. şo ayTġani esimne ġaldı. ġaçan ayTġan, ġaysı gún ayTġan o esimne ġalmadı meni.

D. İkinci dünya savaşı ve o yılları anlatan şiir

Ç.P. --- Yahşi boldu. Bir dağı şolay bir habar aytsagız.

A.A. --- bir dağı. dağı da badıréddin esime sala muse di ġaşġa tav ari beri deP.

Ç.P. --- Ayt.

A.A. --- ẖali bizdē sizde o zaman, ġaysí yıl tuvġansız?

Ç.P. --- Elli toğuz.

A.A. --- elli toġuz. bizde ullu dav boldu. bizde ġırġ birinçi yíl beK ullu dav

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

boldu. bārí ḥalġ armiyağa getib. ġúnahlarınnan allah geçsin. munu atası da onna galdı.

Ç.P. --- O zaman siz bu yurtta mı edigiz?

A.A. --- da. bu yurTTe diK.

Ç.P. --- Bu yurttan o davga neçe adam bardı?

A.A. --- o yerin ayTma bolmaymān. o soravnu da mağa berib ġoyduñ sen. olay oçerKni belirTme bolmayayım. men aytağanım ḳōb ḥalġ getib. biz yaşlar onna yalan ayaġ, yalañ maş işleP turduK. bolġanıbız arba yegedig. bolmağan.

Ç.P. --- Yani yurtta adam kalmadı mı işlecek? İşlecek adam kalmadı mı?

A.A. --- işleygen adam biri de ġalmay. biri de ġalmay.

2.şahıs--- yaşlar, ġarTlar.

Ç.P. --- Güçlü adam kalmağan. Yaşlar kaldı, kartlar kaldı.

A.A. --- yaşlar ġarTlar ġaldı.

Ç.P. --- Siz işledigiz.

A.A. --- da. onúçū yurTnu haḳınna yazġan zaTım na bar edi meni, "ḳaḳalar ġarTlar gäTdi, biz ġaldıġ." dey bir zaT ġayda da şi'ru ġayda da.

2.şahıs--- sen yazġanı. bunu şi'rular yaza.

Ç.P. --- Özügüz, özügüz mü yazdıgız?

A.A. --- men yazġan zaTım mar edi, yurTnu haḳınnan.

Ç.P. --- Şunu aytıgız. Son onnan da aytıgız. O şirunnan da okuguz.

A.A. --- nú men aytağanım şunu áyTmáy. şonu áyTsam bolub ġalajaġ edi deygen zaTnı aytaman.

2.şahıs--- o, o şi'ru da aytılġan.

A.A. --- şonu oḥusa şo aytilib ġala şo.

Ç.P. --- Ohuguz. Yahşi bolur.

A.A. --- hali ġarayım hari alışıña.

2.şahıs--- beg árúv şi'ru.

A.A. --- hali men bizin hakimlerge yazġanman. ḥazayisTvalanı başın tutġallağa davnu yıllarınna işleygen yaşlardan açıK k'āğız.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

Ç.P. --- *Bunu.*

A.A. --- ķób kömeg eTsin neb.

Ç.P. --- *Bu kağızını neçençi yıl yazdınız?*

A.A. --- onu yıllarí deygen ya. hali yazılġan zaTlanı.

Ç.P. --- *Köb yıl mı boldu?*

A.A. --- ha.

Ç.P. --- *Köb yıl mı boldu yazılganı?*

A.A. --- bolmāy. munu ġaydayken bilmeymen. hali bu özü hali bu saaT saġa aytağan zaTnı yazıldı.

Ç.P. --- *Kaysı gazetde çıktı bu?*

A.A. --- bizin yurTnu ġazeTinnen.

2.şahıs--- rayonnu.

Ç.P. --- *Bu yurtnu gazetinden. Yahşi.*

A.A. --- da, da.

Ç.P. --- *Atı neydi, o gazetni?*

A.A. --- ha. ġazeṬni atī; yurTnu yüzü.

Ç.P. --- *Yurtnu Yüzü.*

A.A. --- ha. bir dağı ayTsa dá yaráydí munu. ḥazayisTvalanı başın tutġallağa davnu yıllarınna işleygen yaşlardan açıK k´ağız.

yurTta ġalġan ġarTlanı da,
ġatın ġızın da alıb,
biz edig dav yıllarda,
ḥar gún işleygen barıP.
o zaman gereg edigiz,
işleygenibizni görmege.
ġar, suv bulan çıKar ediK,
urġalanı sürmege. (toPraġnı yaşlar)

Ç.P. --- *Aytıgız, ohuguz.*

artı bulan biçeññe,
soñ aşlıġnı ormaġa.
yaş busaġ da yoġ edi,

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

çolabız boş turmaġa.
şo ķúyde işley turub,
gälib gätediK, ģúzge.
o vaķta ķób yazma tüşe,
aytabız deseK sizge.
ģúz sürüvge çıKKanna,
ayroKda inc̣in..

Ç.P. --- Kasetin a yüzündeki şiirden devam ediyoruz. Abdullah Aliyev söylüyor. Oradan, ordan "güz sürüvge.."

A.A. --- ģúz sürüvge çıKKanna,
ayroKda inc̣ine ediK.
ayTsa gişi inanmas,
aylar bulan ġala ĕdiK.
yaşlıġ etib biribiz de,
ġaramey ediK ġaçmaġa.
sürüvün ne arTı bulan,
başlay edig çaçmaġa.
suTKa da bir ġalaÇ edi,
işleğeññe bereğen.
dağı heţS Sat yoġ edi,
k´åh̩ozdan biz göregen.
o zaman bir lozum edi,
barda fĭronTġa deP.
şo sayalı barıbız da,
etediK işge edeP.
çaçuvnu da bitediK,
ġoymáy ġış girginçege.
esibizden gäTmejaK,
o yıllar ölgünçege.
o zamaññı yaşlardan,
onçe ķób ġalmağanmız.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

barlarıbız da hali,
yaraygán ġarT bolġanmız.
olsaK da boş turmaybíz.
işleybiz bolġan ķúyde.
bir taypabíz çí kepsiz,
yatıb turabız úyde.

Ç.P. --- Yahşi.

biz şúlanı yazġanıP,
oķusun úçún sizge.
ġarT bolġanna taşlamayıP,
göz ġaratıġız bizge.
ḫayvanıġızġa salâm,
bizim úçún na buday,
kömeK etme ġaraġız.
razí bolarday ḫuday.

Ç.P. --- Yahşi.

ġatılları da bar,
davdan ġayTmaġallanı.
bizge kömeK etegenne,
unuTmaġız şolanı.
dav yıllarda olar da,
yaTmadı yanın salıP.
erleri tuvarıP gäTKen.
arbalanı yeKti barıP.
tíraġtır da haydadılar.
erelleri yoġ deb ġaramáy.
şolanı unuTmaġa,
héç bir doġ da yaramáy.
ne işge ġarşı eTse de,
ġabul edilir barmağa.
akoPlar da ġazdılar,

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

davnu aldın almağa.
érleri dav maydanna,
ózleri tılda işledi.
allah buyurğandır.
görüşmege tüşmedi.
bir taypası olanı,
aḫıraTğa da gäTKen.
barları da sorluğuP,
ğavdannay boluP biTKen.
ğavdannay da bolmaymȧn.
elli yīl ğayğı görseT.
ḳōb süyegen aḫlüsü.
ölgen neP k´ağız gelse,
şo gún, bu gún analar,
mayçıraKday birleri.
hali de çeçilmegen.
üsTünneği kirledi.
birleri soKur boldu,
ağılağan göz yaşTan.
ğırḳılmay nese de yoK,
suvuğ suvdan, iç yaşTan.
neçese yıllar bola,
gúnnú yarığın görmey.
kimne kömeK etesiz,
şolağa kömeK eTmey.

Ç.P. --- Yahşi.

erlerinni esge alayíK,
dāv maydanna can vergen.
melteğimi vaKtisinne,
barıb ğaburğa girgen.
hali sen miñler bulan,

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

faşisTleni öltürgen.
şolar çı bizin úçún,
erkelloġnu geltirgen.
birleri gäTKen edi,
ġatın almay cahilley.
ayavlu anaları,
ġalıb artınna yiláy.
şolanı da esge alayíK,
ya yaşı yoK, ya ózü.
anaları da gäTTi,
bozarġan ḫalda gözü.
ġalalġan ġavum ġardaşí,
ġoyġan olanı atın.
birleri bolmay,
saKlaP tura suratın.
birleri ġoyuP bolmay,
saKlaP tura suratın.
bizde tezden gereKbiz,
olanı esge almağa.
yireKlerde harisine,
marmar dansın salmaġa,
gelejaK naslubuz,
gelecaK naslubuzġa,
bolsun úçún estelíK.
salınmasa bolajaK,
ne çakı da osallıK.
hayın eTse çeçile,
şonu da aKçāyanı.
olar da beK süyünedi.
bile deP ayta canı.
ġalġalları ḳób az var,

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

ġayTKan saķaTlanı da.
ḫatirleP ġaldırmaġız,
v̇óregiz olanı da.
şolar çı bizin úçún,
ġara saķaT bolġallar.
faşis taypanı ġırıP,
ġalġanı ġolġallallar.
o bēg gúÇlú dav̇ edi.
çarKlay̆ edi taşlar da.
şo v̇aKti bir taypası,
gäTdiler ġız yaşlar da.
birleri medsestira,
bir taypası şy̆taTta.
dav̇ biTgenne de geldi,
erellerden ne arTda.
şolağa da yaramas,
oñ gözden ġaramasa.
yoluKġannā sana da,
savluğun soramasa.
bulay saķaTlar da var,
bolġan işni úsTúnne.
olağa da ġaraġız.
tüşmesinner ķüstümme.
birleri var dağı da,
bilmey ózleni atın.
bir taypası etiP bolmay,
ettirmese haçatın.
olar tuv̇ma saķaTlar,
tuv̇ġallı da gún górmey.
kim górejeK paķırlanı.
olanı da siz görmey.

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

ayTmasaK da yetersiz,
işleygen ḥalġnı hayın.
olar işni yürütegen,
in aldan alsın payín.
zamallar alışınnı;
o sayalı beg çetin.
ózügüz de ġaraġız,
bar busa paḳır yetim.
āldín yerli baraḳallā,
turarsız atıbızı.
allahím ḥayír eTsin,
sizin de artıġızı.
şulanı sizge yazġan,
ḳób ullu ḥurmeT bulan,
aliyev abdullā degen,
ġarabudañgenTli ulan.

Ç.P. --- *Yahşi. Sav bol. Ağzına sağlıg. Bu şirunu bu gazetde çıgmadan neçe gün, neçe ay, neçe yıl aldın yazgan edigiz?*

A.A. --- hali şunna men ellī yılla..

Ç.P. --- *Perevodla mı yazgan edigiz?*

A.A. --- hı.

Ç.P. --- *Ne çakı, ne?*

A.A. --- şunu ġaysí yıl yazġāním?

Ç.P. --- *Munda yaza. Munda yaza, tübde.*

A.A. --- yoK görünmey.

Ç.P. --- *Munda, munda gazet spetsiyada on üç, dört, bir min toguz yüz toksan dördüncü yıl.*

A.A. --- ha. çıKKan çi.

Ç.P. --- *Yazıl, yazıl.*

A.A. --- yazılġan.

Ç.P. --- *Yazılğan hah nomeri; de, sıfır, sıfır, elli yedi. Tiraj; bir min segiz*

12. Metin **Karabudahkent/Konguravul**

yüz toksan bir. Elli bir bin üç yüz altmış iki peçatga kol saluvnu bolcalı on yedi sagat.

A.A. --- da.

2.şahıs--- yaḫşí. şunna ġazeTge çıġġınça.

Ç.P. --- Kol sanağan saatda.

2.şahıs--- ġazeTge çıġġınça āldın, neçe yıl alda yazílġan?

Ç.P. --- Neçe yıl alda yazılgan bular edi.

A.A. --- men olay toKtamayman.

2.şahıs--- yazġannoK çıġarıP.

A.A. --- yazġannoK çıġarıb ġoyaman men, bu onna toKtasa.

Ç.P. --- Yazganda mı çıktı bu? Yazganda mı çıktı bu?

A.A. --- da. onna toKtamasa bular, o çíKma yetişmey bulay. men yazıb biTgennoK.

Ç.P. --- Bunu yiberdigiz, eltdigiz.

A.A. --- da.

Ç.P. --- Gazetge berdigiz.

A.A. --- şulay etemen çıġarıP ġoya.

Ç.P. --- Yahşi. Ne, ne, ne?

13

Kaynak Şahıs: Bagauddin Kapulov

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonunun Kakuşa köyünün Arigeavul mahallesi

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:25.8.1998, 10.kaset b yüzü

Derlenen: A) Akrabalık isimleri, B) Günlük olaylar hakkında, C) Arıcılık hakkında, D) Habar (Balçara taptavu).

A. Akrabalık isimleri

Ç.P. --- Bugün 27 Ağustos 1998 Perşembe Karabudahkend rayonunun Kakuşa köyündeyiz. Kakuşa köyünden Arigeavul mahallesindeyiz. Öteki mahalleleri Tömenavul, Yogarıavul. Toplam üç avul var. Şimdi Bagauddin Kapulov -49 yaşında- konuşacak.

Evet Bagauddin Agav birinçiley er gardaşdan başlap giççi er gardaşga ne aytasız, giççi er gardaşga?

B.K. --- giççi erġardaşġa, giççi erġardaş dēybiz.

Ç.P. --- Ullusuna?

B.K. --- ullusuna, ullu erġardaşım ney.

Ç.P. --- Kız, kızardaş bolsa?

B.K. --- ġızardaşım ney.

Ç.P. --- Giççi gızardaş bolsa.

B.K. --- giççi ġızardaş bolsa, giççi ġızardaşım ney.

Ç.P. --- Ullusu bolsa?

B.K. --- ullu ġızardaşım ney.

Ç.P. --- Ullu gızardaşı deysiz. Anagızga?

B.K. --- anabizġa anabiz dey.

Ç.P. --- Ana. Başgaça bar mı?

B.K. --- yoK.

Ç.P. --- Atagızga?

B.K. --- atabizġa, atabiz dey.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

Ç.P. --- *Ananızını anası?*

B.K. --- ullu anabiz deybiz.

Ç.P. --- *Onu atası, ananızı atası?*

B.K. --- şo vaKTi, dağı zaT da bilmeymen.

2.şahıs--- bizin ullu atabiz şolar da.

Ç.P. --- *Ullu ata. Atağızını atası aynı mı, bir mi?*

B.K. --- bir. bir yimigler.

Ç.P. --- *Bir yani. Peki atagızını anası?*

B.K. --- şolar da bir yimig.

Ç.P. --- *Ullu ana. ullu ana.*

B.K. --- ullu anabiz deybiz.

Ç.P. --- *Boldu. Hali atagızını er kardaşı, atagızını er kardaşı sizge ne bola?*

B.K. --- ağam bola.

Ç.P. --- *Ağanız bola. Ağa, ağa deysiz. Atagızını kızardaşı?*

B.K. --- egeçim, egeçim.

Ç.P. --- *Eğeçim. Eğeçi; yani eğeçi bola. Eğeçi bola. Yahşı. Ananızını er gardaşı?*

B.K. --- şo da ağam bola. başğa yoK. ağam bola.

Ç.P. --- *Kızardaşı?*

B.K. --- egēçim bola şo da.

Ç.P. --- *Eğeçi. Sizin katınığızını er kardaşı sizge ne bola, katınıgızını er kardaşı?*

B.K. --- gayın, gayn ulanīm bola.

Ç.P. --- *Gayın ulanı. Onu kızardaşı?*

B.K. --- gayın ğız bola.

Ç.P. --- *Gayın gız bola. Şimdi sizin katınığızını bir kızardaşı bolsa. Katınıgızını kızardaşı var mı?*

B.K. --- bar.

Ç.P. --- *Var. Onu eri bulan siz bir birigizge ne bolasız?*

B.K. --- baça bola.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

Ç.P. --- Baca bolasız. Yahşı. Sizin er gardaşınızını ya da kızardaşınızını yaşları sizge ne bola? Olağa ne deysiz? Meni, meni kızardaşımın, kızardaşımnı yaşı geldi dey mi? Ne deysiz?

B.K. --- vola şoğar bizda ğızardaşımı yaşı geldi deybiz.

Ç.P. --- Atı yog mu?

B.K. --- yoK.

Ç.P. --- Er gardaşınızını yaşı gelse?

B.K. --- şo da şoley.

Ç.P. --- Peki.

B.K. --- oğar aT yoK bizda başğa yurTlarda boledi.

2.şahıs--- orusça pirimeniK, pirimeniKsa dey.

B.K. --- biz de şo erğardaşını, ğızardaşını ğızı geldi dey. ulanı geldi dey.

Ç.P. --- Başgası yog. Boldu.

B.K. --- başğa dağı aTı yoK.

B. Günlük olaylar hakkında

Ç.P. --- Dagı hali bayagga söyleşgen neydi. O zat saylallar mı edi? Bu yurttağı sallallar neçik boldu, ayt mağa.

B.K. --- onu neyini ayteyim?

Ç.P. --- Size soradım.

2.şahıs--- mahammad, mahammad haci. muhdar haci de o başğası da gelgen. ne masalalar ne uçun?

Ç.P. --- Neçenci yıl etildi saylallar?

2.şahıs--- "negerib aylavu şonu hakında ayt." dedi.

Ç.P. --- Neçe yıl boldu saylallar?

B.K. --- on altınçı mayda boldu mu? on yettinçisi, on yettinçi mayda boldu.

Ç.P. --- Neler boldu? Kim ne aytdı? Kim ne dedi.

2.şahıs--- mahammad muhdar hacı dey ilyes hacı maslahaTğa gelme gele ya.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

Ç.P. --- Neçe adam saylavğa girdi? Bular partiya bulan mı girdiler saylavğa?

B.K. --- yoK, yoK. munna yoK.

Ç.P. --- Partiya yog.

B.K. --- partiya yoK bizda.

2.şahıs--- yoK, yoK.

Ç.P. --- Kim, hangi, kaysı adamlar girdi? Ne zatlar boldu?

B.K. --- o saylavlanı haKınna men barib saylavğa girib çığsam túgúl. dağı bilağanım çi yoK.

Ç.P. --- Ne, ne aytdıgız?

B.K. --- saylavlağa barib men.

2.şahıs--- tavuş, tavuş berib.

B.K. --- girib tavuş verib çígdım. bitdi. dağı meni onnan bileğanim yoK.

Ç.P. --- Bayağı aytdıgız. Bular neydi?

B.K. --- a, o. biraz ğalmağallar bolub öTgen. öTmagen neb ğalmağallar boluP şoley erişuvluğlar bolğan zamanna munna ullu alimlaribiz var bizin maḫaçğalada. bútun dağısTañña túgúl, bari yerge de belgili ilyaS haçí, maḫammad muḫdar haçí şular ullu adamlar şayıḫluğlar ular. olar äkisi de geldi meni yuvuğlarım da dur. olar äkisi de bizge gelib şuley masleḫáTge geligiz deb, bizin alib gelgen şunna bir yoldaşibiz. "neçik masleḫáT etib bola. şunna masleḫáT etib bola mı?" dedim. soradım oğa gelib. geligiz uyge olturuğuz dey, olturduğ aruv. mẽn tez bilğan mısãm sizge gelmagiz deP de aytar ıdım. nú gelğansiz bir zaT oylaşeyig dedim. ayTTım şoley. gelmãgiz deb aytiP yibar edim men sizge bilgen mısam nedim. neğa biledim nağı şundeği zaT våli adamlağa. våli degen zaT ullu zaT bola, şayıḫ. bizge şayıḫ våli.

Ç.P. --- Vali. Anladım. Bizde evliya dey. Biz evliya deybiz. Türkçe, şeyh deybiz.

2.şahıs--- şayıḫ deP våliler, ullu adamlar şoğar şonneği hay içib da, neçiK de ere turub ğalğan yaşlar bir ğolay soylasa, ola ğağaşuralar şuley söyleb ğoydu deb aytıb, ayıb gelir bizge deb men gelmeğan mısagíz yaḫşı

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

bolir idi. bareyig, oylaşeyig, maslâheT eteyig oylaşıb. hali şo äki de saylanġan adamña äkisine de barîb "nege erişasız, ne bolġan." şuley maslahâT etib, "erişmagiz." deb aytıb, şuley söyleyiK deb bardiK. umaraTġa da bardiK söyládiK aruv. payzullaġa da varib söyládiK. sadriddinġa da söylediK munu. bular yaman söylámádí bizge. ne çağı da varib söyládím. bu, bu yaşlar mısa biz o yaġ, o mahammaT muġdar haccidan neçiK gelgenni bilmey. biráz a.. neğer gelesız sizin nasihaTigiz de tarıġ túğúl, bir zaTigiz de tarıġ túğúl deb buley erşi söyleb yivarġan halli bu yaşlar. arTTa mısa añladı bular da.

3.şahıs--- alçağırı belseññe.

2.şahıs--- ha. halçaġır başġalar işley. arTTa mısa girib içine, ciyin soylaP, bir on, on meş adamnı da ciyib, biz şu küyde gelgenmiz maslahaT etme sizge deb. arTTa ol ozlar tuz yüreg mulan gelgenni bu yaşlarda añlab, bularda geç deb de tiledi, olanı şuley.

3.şahıs--- yurTTa ġadını ġadı ozu gätgen mi ne bolġan o, o sizin, bizin yurTTa.

2.şahıs--- getmeġan çi.

3.şahıs--- ġadını da o ġuvalaġan şolar. bir birevni de betin bözğan neygen sozlar bar.

2.şahıs--- bolġan ney şoley enni sen ne o malaġa yan molub aylanasan. tay bizin arabizden deb şonu da ġuvlalaġan ney...

3.şahıs--- tuş namazınna ulanımnı ulanını ulanı degen, balçara ġapulnu k´aġızı degen şi'ru var bir. balçara ġapul munu ullu atası. balçara tuhum, şo tuhumnu aytsan ayt.

Ç.P. --- Aytıgız.

3.şahıs--- sen ayt sen. sen, sen sor.

B.K. --- men, men aytibdim. ne aytiyim?

Ç.P. --- Birinçiley atagızni, son onu atasını? Bular ne etkensen?

3.şahıs--- balçaranı haqından ayT. bila musan aġavumnu haqından ayT. ayT sen şo.

Ç.P. --- Başladı. Aytıgız.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

B.K. --- aġavumdan başlab. şo yerde yaşay edi. şulay şulay işleygen ķúylerini usTa ķúy ózún bilesen çi işleb turaġan.

C. Arıcılık hakkında

Ç.P. --- Başlab onu aytıgız. Arıcılıg yani balcibiçilig?

B.K. --- balcibinleni yeşiġġa da tutub, árúv ramķalarda salib, şonu saġlaybiz. tarıġlı darmallarınna urma tarıġ vaḫtisinná özünü yazbaşTa, gúzda darman na urub saġlaybiz dağı ossa şo.

Ç.P. --- Onu üyüne ne deysiz?

B.K. --- yeşiK. cibin yeşiK.

Ç.P. --- Cibin yeşig.

2.şahıs--- cibin yeşiK.

B.K. --- ḫali yeşiK. cibin yeşiK deybiz alda...

2.şahıs--- alda çeteller eşilgen cébin çeten, çeten deybiz.

B.K. --- niķalay zamanna tezgaḫ zamanna cibin çetan deydi o.

2.şahıs--- çubuġdan eşib.

B.K. --- çubuġdan eşib etedi. hali buley taḫTadan yeşiKler etabiz.

Ç.P. --- Yahşı. Bu bir balcibin bir yılda neçik öser. Ösgende, bir ne dedi? Yeşig mi dedi. O yeşigden balcibinler çıgıb bal etegenne şoğar ne deysiz?

B.K. --- balayıġ. bu cibiller arı osub Tura. ozler ullu ķób bolub, artib yeşiK tolġanna çıġa. buley ķób bolub, çıġıb teregge ġona. onu bir dağı yeşigge tutabız.

Ç.P. --- Neçik tutasiz?

B.K. --- giyib, masġa da giyib, ġağıb, teregni ġağıb tutabiz. dağı bi zaT da etmey.

Ç.P. --- Peki bu balcibin balını nege sala? Neni içine? Onu salgan zatna, zatga ne deysiz?

B.K. --- tarag.

Ç.P. --- Tarag deysiz.

B.K. --- tarag deybiz.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

Ç.P. --- *Ha. Petek yani.*

B.K. --- tarag. taragga sala.

Ç.P. --- *Şuley giççi, giççi.*

B.K. --- sala teşiglege.

Ç.P. --- *Teşigler var.*

B.K. --- şu ozlanı tarağına sala.

Ç.P. --- *Peki bal.*

B.K. --- soñ begita.

Ç.P. --- *Beğita. Bu balcibinni içinne bir ullusu bola.*

B.K. --- bola. biyī bolā.

Ç.P. --- *Nedir o?*

B.K. --- biy deybiz oğar.

Ç.P. --- *Biy deysiz.*

B.K. --- matğa.

Ç.P. --- *Ne?*

B.K. --- matğası bola.

Ç.P. --- *Matga Rusça mı?*

B.K. --- rusda matğa dey. biz biy dey.

Ç.P. --- *Biy deysiz, biy deysiz.*

B.K. --- biyi şolar.

Ç.P. --- *Bir dağı ullusu bolur mu?*

B.K. --- bolmey.

Ç.P. --- *Bir tane bola.*

B.K. --- bir bola. bir, şo bir yeşiK de bir bola şo. bir dağı bolub ğalsa da şonu öltirib taydıra olar. şo bir biyğa ğullug ete ozlar.

Ç.P. --- *Bir biyge.*

B.K. --- şo ne aytsa, şo ğozleyğanı da şo biyi ğozlaP urluğ salib şonnan arTa cibin.

Ç.P. --- *Peki balcibinni etegen baldan ayrıça, baldan başgaça eteğen bir zat dağı var onna ne deysiz?*

2.şahıs--- balavuz.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

B.K. --- balavuz dey oğar, balavuz.

Ç.P. --- Ondan ne etesiz, o bir zatda kullana mısız?

2.şahıs--- ğollab bola mısız dey.

B.K. --- onu.

2.şahıs--- darman úçún.

Ç.P. --- Darman uçun.

B.K. --- onu darman úçún na ğolláy. avuz balavuz deb o darman úçún ğollayğanı da bola. o innemey balavuzun bu tarağını esgi bolğanın iritib balavuz etibbiz tükengá zıdavayT etabiz onnan bizga ğatoviy hazir taraglar vere vaşşinalar.

Ç.P. --- Ha. Hazır taraglar bere.

B.K. --- vaşşinalar onu salabiz biz yeşigge onnan soñ onu ozlar işleb ğalín etib oññarib soñ bal toğa.

Ç.P. --- Yahşı.

D. Habar (Balçara taptavu)

B.K. --- túğúl ğazeTTe yarey.

Ç.P. --- Uzun, uzun. Uzun aytıgız.

2.şahıs--- balçarnı yiberib başğar etib muna şuley bola balçara tabtavı deb aytedi çi bayağı bar çi esiñne.

Ç.P. --- Uzun bolsun, aytıgız.

B.K. --- atabizni anası vardi soltanım neb. dağı onu atası temav haçidi. dağı temav haçini ulalları bolğan. bu bir ğız bolğan soltanım dağı abdurahim, nutuğ.

(b yüzüne geçildi).

Ç.P. --- Evet son.

B.K. --- başından başleymen.

Ç.P. --- Başlayın.

2.şahıs--- bizin familya ķapuloF.

B.K. --- ğapuloF deb yazılğan.

Ç.P. --- Aytıgız.

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

B.K. --- meni atamnı anası bolġan soltanım neb. dağı onu atası bolġan temav̇ haçi. temav̇ haçini bir ġızı, äki ulanı bolġan. şo soltanıñ ġızı dağı ulalları abduraḥim, nutuġ deb äki ulanı da bolġan. dağı nutuġ ḳoġurub ölgen. saman suraġan yerde ḳoġurub ölgen. yaşlari da ġalib. dağı o abduraḥim cahil. bu bizin yaş gimiK cahil, yetişib gelegen yaş. o abduraḥimge aytġan, barıb o temir, temir usTa bolġan. mecci dey oğar. dağı o temir usTaġa barıb şu çağını yibarġan mu?

2.şahıs--- baltanı.

B.K. --- baltanı yibarġan. o balta buley idd eta turub, o ġalin molub ġala onu.

2.şahıs--- tabtata.

B.K. --- tabtab, tabtata odġa bişirib ura. çögüş bulan urub yuġg eta. Şoġar tabta, tabtey dey.

2.şahıs--- tabtay bulay.

B.K. --- tabtamā yibara. dağı bu abduraḥim şo ulaninnan yibara. abduraḥimnen yibara, temav̇ haçi baltanı. şo usTaġa, temir usTaġa barıb şonu tabtatib gel dey. dağı bu da alib baltanı tabTaTmā vara. barib oġar; "atam şu baltanı tabtab ber deb yibarġan savġa." deb bere baltanı ġoluna. bu, baltanı ala da ġoluna, buley ayaġ tubuna de salib, şuley eTTirib ayaġları munan usTunnan tabtab baltani muna balçar taptav̇ı deb ġaytara vere yaşġa. o işni eTmey. ayaġları munan tabtab muna balçar tabtav̇ı deb berib yibara. bu bir süymeyġan zaTnı eTme yaray dağı. temav̇ haçi oğar onuçun şoley yibara. ġaytarıb yaşTan bu muna taPtab berdi dey. o yaş bilmey. onu oġar ne aytağannı bilmey çi muna tabtadı deb berá. neyin tabtaġan bir zaT da etmaġan onu ayaġları munan tabtab balçar taPtav̇u deb tabtab berdi dey. ha, yaḫşı alaysa bu bile bunu mısñíllab berġan bu biraz zaT etmey yiverġan ney. balçar tabtav̇unu oğar görsetiman neb, o innemey ġoya. arTTa bara bu avlaġġa çıġġan bu. neçiK bolġan? bu yoluġub ġala bayağı gişiye o temir usTa, onu..

2.şahıs--- mallar ḥayv̇allar saġlab turaġanna yoluġub ġala.

B.K. --- onu atın bilmeyman; o Kişini o adamnı. bu bizin, o ullu atabız

13. Metin **Karabudahkent/Kakuşa**

temav̆ haci oğar yoluğub ğala mallar sağlağan yerdá. a, sen ne itgen ádiñ. gel ari munna deb gelib munu yiğib. urub yiğib munu. tubuna da salib tabtey usTunda. muna balçar tabtav̆ buley bola dey.

265 2.şahıs--- ulan muna balçar tabtav̆..

B.K. --- o sen etgenin tüğül, balçar tabtav̆u bu dey.

2.şahıs--- barı zaTlı adamlar bolğanmız biz.

14

Kaynak Şahıs: Muhacir Muhacirov

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonu Heli köyü

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:25.8.1998, 11.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Heli köyünün tarihi hakkında, C) Cenazede yapılanlar, D) çocuk oyunları; a-Gaçıp tutup oyun (saklambaç), b- Taş oyunu, c- ?, d- Aşık oyunu, e- Ok caya (okçuluk) oyunu (b,c,d 12. kasette).

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Aytayım. Ne bolsa aytacagsınız.

Şimdi 27, bugün 27 Ağustos 98 Perşembe. Karabudahkend royononun Heli köyündeyiz. Muhacir Muhacirov -46 yaşında- konuşacak. Aytıgız.

2.şahıs--- tuvġanınnan başla.

M.M. --- men, miñ toġuz yüz elli äkinçi yılda tuvġanman, sabançi aḫlúdan. atabiz ozu ozuġar on altı yíl bolağan zamannan başlab ġoyçu boiub işlab turdu. ġoyçuluğu işlaP turġan. anabiz da damahazayķa bolub işlab turġan, úy ġulluġnu etib. soñ şık´ola çağıbız yetişgen zamanna şık´oloġa bardıġ. şık´oloda birinçi ķılasdan başlab oKumaK tüşdúg. altmış yetinçi yílda yetinçi ķılasnı biTTirib, buynaķskiyġa pılaten uçilişyáġa oḫumağa tüşüb, pılaten uçilişyanı biTTiriP, altmış segizinçi yílda ķalḫozġa geldim, işge. soñ yetmişinçi yılda armiyaġa getib -äki yíl- yetmiş äkinçi yíl bolġunça armiyada ġulluġ eTTim. armiyadan ġaytġalda bu ķalḫoznı işinne mén, ķalḫozda tıraḫtiris bolub işleb turdum. ķambayneris bolub işledim. soñ segseninçi yíldan toġsan beşinçi yıl bolġunçaġa şofór bolub işlab. toġsan altınçı yíldan başlab selseveTge bussaḫaT selseveTTe işlab turaman. ķalḫoznu işinne ķób túrlú biz işliygen zamanna almaşuvlar boldu, ķalḫozda. ķób almaşuvlar boldu. ķób túrlú, äki úÇ túrlú pisdatil ķalḫoz bunna işlama túştú. biriġadirlar bunna işlama túştú.

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

(on birinci kasetten devam)

Ç.P. --- Bugün 27 Ağustos Perşembe Karabudahkend rayonunda Heli köyündeyiz. onbirinci banttan Muhacir Muhacirof 46 yaşında konuşmaya devam ediyor. Aytıgız.

M.M. --- soñ, hali asnavnîy iş beK namuslu ķúyda işlemeġa bussaąT zamanı alışıv̇uña ġaramayli ķób namuslu iş bussaąT ústúbúzgá tüşgán yurTnu adamlanı yurTnu içindegi basuv̇ bulan, tazalıġ bulan bolduruv̇ġa ġarayġan işde işliymen bussaąT men. şo işde beK ullu, namuslu iş ġıyın iş de dur. ġıyın mısa da şoğar biz de ġaramay işlab turabiz. bussaąT adamlarġa da suv̇ tartabiz. yurTnu içinne bizim yurTnu içinne yaşayġan dórT yúz yígírmı hazaystva var. şolanı paşti dórT yúz hazaystvanı biz abzarına su tartıb bolġanmız. bulaġlari var.

Ç.P. --- Özenden mi? Özenden mi salaysiz?

M.M. --- bulaġlar.

Ç.P. --- Bulaglar bulan.

M.M. --- bulaġlaribiz var, yurTnu içinnen çıKağan. bizin resbubliķada äki bulaġ var. şoley bulaġlar, şo birisi yurTnu içinnen bizday çıKa şu. şo bulaġTan suv̇ k´aşat etib yurTnu uryağına suv̇ çıġarib turabiz. vatut tom yaġġada yañı pılallağa suv̇lar tarTġanmiz osamu toķ bulan maradağı oz başına ağıb bara. onna suv̇ tarıġ túgúl. şuley işleni etib turabiz. hali bussaąTKi bir dağı góz alġa tutġan işibiz var. yaş örümlaġa gelecaġġa suporT SaT ġurmaġ úçún bussaąT işni başlab turabiz. muna şa zıdaniya artibizdeği zıdaniyanı buzub hali yañıdan başlab turabiz. şonu da ķób az zaman içinnan bitirmā da süyabiz. şoġar da men... bir zaT Ta ġurub. hali buzub şunu işlarin bitib hali ġurmā başlaygen işleğe çıġab turabiz. şu işlerden soñna yañı äki úÇ lineya var. şu lineyalar TarTmaġa şolağa zaT bussaąT TarTmaġa deb işlab turabiz, şunna tinegi gúnnen berli. soñna múzey ġura turabiz. şonu da bağa tabşurġay edi, şuğar ġulluġlar ayTmağan. histariçeskiy múzey yurTta ġurulağan, şo múzeyde ġurmaġa da barí remonT işlerin ne bitib içina salaġan sıtolların v̇a pılaķaTların ḥar túrlú esgi suraTların salib hali sirları bitabiz bugún. sirlar bitib şo zaT

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

bolaçağ açil yuvuğ gúllanı içinne açiK boladi şonda. şo múzeyni da paşti bita turabiz ġurub. soñ dağı da yurTnu içinna biz bilaġan çaḳı zamanna ḫıyli işler zaTlar var. ḫıyli zaTlar etgenmiz. soñna men uylannim; yetmiş äkinçi yílda, armiyadan ġaytġan soñ. men aTna ḳılasniğim mulan uylannim. birçe oḫub turġan aTna ḳılasniğim mulan uylannim. beş yaşıbiz da var. şolanı äkisi äki ullu ġızlanı uylandirġanman; uçunÇusún ne bussaaT, altınçı semtembırda uylandırmaġa góz alġa tutġanman. soñ olanı giÇÇileri ulallar olar da şıḳoloğa barıb oḫub tura.

Ç.P. --- Yahşı.

B. Heli köyünün tarihi hakkında

M.M. --- aytağan küyda bizin yurTTa ben istoryadan äşitib aytılağan ḳúyda -neçençi yíl hali esimne yoġ- aleksandır duma deb aytılağan rus pisatél var, o zaman. şo aylanib barda yerleġa, yurTlaġa aylanib istoryasın yaza bolġan. aleksandır duma deb fıransuski zaT bolġannı. şo adam helige gelgen zamanna -men şonu, şo yerni oḫuğanman kitaPtan- şo heliden ötüb barağan zamanna helide şo toKtağan, şo bulaġdan suv içmaġa. şuna toKtağan zamanna helideği şavḥalnı yúz sodġası da bolġan. o zaman aytılağan sodKa ġaraġuşuları va úÇ miñ adam yaşay bolġan şunna. şunna helide úÇ miñ ne adam yaşayġan zamanna ḫonşubiz paravulda, úÇ uy túgúl bolmağan. men şo yerni oḫuğanman. istoryada yazilgen, añlab oḫuma da oḫuğanman. soñ bizda bír dağı da bar istoryada hali bussaaT onu men beK yaḫşı bilmasam na aytib bolaman. ġurúzínski afitser, generar şunna helige gelib şunna asger bulan turaġan zamanna sarski bolmay o zaman. şo helide ġızını suyub, ġumuġ ġızını ġıztaman negen ġızını ala şo. şo ġızını alib şo buynaKskida yerleşe şolar. buynaKskida tura. şonnan bula ulalları da. birinçi helideği ḳampazitór ġumuġ şonu ulanı. men şolanı bileman istoryada. olanı ḳankiretni dağı da aytib bileçağ ıdım; bir zaTların buley, oğar ḫazirlana busam.

C. Cenazede yapılanlar

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

Ç.P. --- Munda, bu yurtta bir adam ölgende, geçinğende neler etedi? Neçik zatlar etesiz? O adama neçik barasız? Bu geçingen adamga, adamnı ne işler etesiz? Namazı etile mi, neçik etilir şunu başdan?

M.M. --- bizin yurTta hali ölü bolsa na bizin, hali men aytayım. bizin, meni atam dunyadan getTi. şo getgen zaman dunyadan hali aḫşam ȯlse, şonu geçe ġoyabız da, artınÇı ġún tüş bolġunçaġa.

Ç.P. --- Bu, bir adam geçingende onu üyde neçik salarsız? Kaysı üyde neçik, kıblega karab mı? Neçik, neler etesiz?

M.M. --- şonu biz uyġa salabız, ġıblağa baġtırıb. úyġa Salġan zamanna şonu üyge salib.

Ç.P. --- Ayaglarını mı, başını mı, betini mi?

M.M. --- başını salaġan ozu salağan ķúyú var. onu şóley salabız. ġıblaġa baKTırıb sala. şonu cuv̇ub uyda, aruv̇landirib, giyivlendirib soñ ġómmá çıKağan zamanna şonu salağan. şo zaTġa salib batġıç var salağan ayaġlarin göterib şoğar da salib şonu usTuna aruv̇ adiyarlar da yav̇ub alib barabiz meçitge, salabiz meçitge tüş namazġa şona ziķru da eta. ziķru de etib tüş namaz da ġılġannan soñ alib barabiz, ġaburlaġa. ġaburlaġa alib barıb şonu. ġaburġa da sala. äki adam tüşe içine. soñ bere içine salib, - biz de taḫtalar salib- taḫtalar da salib şoğar ġómúb şonu şonna yortuvuş oḫuy, mollalaribiz. soñ yortuvuş oḫuğan soñ ġazib şonu oḫub, ozunu oḫuyġanna ġóma şonu. şonu usTuna laylay̆etib ġaytabiz. soñ ḫar ġún ertan ġulḫuġa da varabiz. aḫşam äkinni namazdan soñ oḫuġa varabiz, ġırġ ġún bitginçeġa.

Ç.P. --- Gırg gün.

M.M. --- ġırġ ġún. yetti ġún bitginçeġa yurTnu ḫalKı barda gele. sav̇ bol ete, yetti günnen soñ. soñ ozun adamlarī, ulallari, er ġardaşlarí, dos ġardaşı oḫuġa yúrúy ġırġ ġún bitginçe. ġırġ ġúnnen soñ şonu elli äkiside bir dağı eytaġan dū̆asını da etib sadağa da etebiz. muålliT da etebiz, soñ şonu bulan şo.

Ç.P. --- Peki bu yurtta adamlanı inanğanı bir zatlar bar mı? Bu şulay, bu şulay bir iş bolsa şulay bolur, mesela baykuş dediğimiz bir kuş bar bu

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

ötse şolay iş bolajag deb bir inanışlar bar mı, adamlanı arasında?

2.şahıs--- añladıñ mı?

M.M. --- añlamadım.

2.şahıs--- hali bu ayta çi bir zaTġa hali buley bolsa tüşnü...

D. çocuk oyunları

M.M. --- bussaaTKi yaşlar giççi yaşlar ōyuniy. toP ōyniy. soñ bulay bir oyulları var. samaķat oyulları var. samaķat çaba. soñ aylandıradı bir zaTlar etKen, aylandırağan zaTlar var. cíyílíb yaşlar şu tizilib ōyniy yaḫşı giççi yaşlar. oyunları var. biz giççi zamannan busa biz oyney diK. ġaçıb tutub oyun mar ıdi şu.

Ç.P. --- Neçik oyun bolur?

a-Gaçıp tutup oyun (saklambaç)

M.M. --- o oyun dur idi. cíyílíb baribizda şu ķúyda beş yaş, altı yaş cíyíl edig. bir yerġa cíyílíb aytedig. şolay başleydi başı.

Ç.P. --- Ne aytedigiz?

M.M. --- ġaytarıġlar.

Ç.P. --- Cıyılıb beş altı yaş.

M.M. --- biz cíyílíb beş altı yaşlar on yaş da boledi. cíyílíb biz ġaçib tutub ōyney dig. şo oyunnu oyneyġan zamanna biz kim tutacaġnı bilmaġlıġ úçún bulay eytedig.

"digi bigi digi bileññа.
ḫaññı ġızı yilañña.
ḫançalağa barġañña.
ġunnaġlana salġañña.
ṽa hací taṽ, hací taṽ.
biyig bolsun bizin taṽ.
yilannı atası var.
ġolunna baltası bar."

deb. şo aḫırınçı soz bitgen yaş, şo boledi tutaġani. ġalġallarí ġaçib, ġaçib tayedi. şo oyunubuznu şo ķúyde başlay edi.

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

Ç.P. --- Kaçıp tayağenni da neçik izleydigiz?

M.M. --- nu ġa.. ne.. buley ġaçedig. o çavub tutedi. gelib kimni şo tutsã tutġan gişi bu ġaçe ydi. o tutġan gişi tutma tarıġ edi luboy gişini. şolay boledi şo oyun.

Ç.P. --- Başga dagı oyun.

b- Taş oyunu

M.M. --- soñ dağı da oyullarıbız var edi bizin taş oyniy dig.

Ç.P. --- Neçig oynaydigiz?

M.M. --- taş oynu da buley oyney edig. hali bir yaş bu yaġġa çıKedi. bir yaş bu yaġġa çıKedi. arasınna äki metir yer ġoyedig. şuley ullu taşleri tizedig; uÇ taş bu yaġġa, uÇ taş bu yaġġa. ġolubuzġa aledig ullu taşnı, uredig. şo urġan taşnı bir tiygen taş avsa, şo urub türedig. tiymasa o uredi, bu yaġġa bağıb. şo taşlanı alda taş oyunnu oyney edig. şo oyun mulan oyney edig şoley.

Ç.P. --- Yahşi. Dağı oyun, bir oyun dağı.

c- ?

M.M. --- soñ bir dağı oyunubuz var ıdı bizin. o oyunubuz dur ıdi bizin. bulay oyun edi o. biribiz varib tamġa şuley başıbız tırab, o buley etediK. şo birisi arTIı yaşlar çavub atılma tarıġ. şo úÇ dórT yaş şu toKtay, şuley başġa tamġã ta. oğar da neçiK atilib oyunlar oyniy dağı. şonu usTuna atılıb laP aldiğine çıġma tarıġ edi yaşlar.

Ç.P. --- Onu atı ne deysiz?

M.M. --- o da, o da o oyuñ ña biliyman, şo oyunnu atin na bussaaT uje. şo biz oyniy edig. olar beK yahşí oyun edi. onu barda yaş onu atılıb çıġıb bolmay edi. o da yahşı interesen oyun idi. biz oynayġanna şo oyunu da oyniy idig.

Ç.P. --- Bir aylanma oyunu dediniz. Aylanma neçik oyun olur, aylan, aylanma oyunu?

M.M. --- aylanma çavub oynanaġan.

Ç.P. --- Ha. Neçik oynanır o?

M.M. --- ġaçıb, tutub oyniy idig.

14. Metin **Karabudahkent/Heli**

Ç.P. --- Ha, o gaçıb .

d- Aşık oyunu

M.M. --- ġaçıb tutub oyniy idig. soñna bir dağı bizin oyunubuz var idi; ḥaşıġ oyunu oyniy idig.

Ç.P. --- Haşıg oyunu.

M.M. --- bir yaş zamanna laP oyun, interesen oyun, bizge ḥaşıġ oyun idi. Ḥaşıġ oyundu malnı bussaaT aytġan muna şunna çıġġan ḥaşıġ var.

Ç.P. --- Butlardan çığağan.

M.M. --- buTlardan çıġaġan. şu ḥaşıġlanı cıy edig. yaşlar butuġlaġa baridig biz buley oynamaġa oyniy idig şonu. oynab çertib oyniy idig bunu. birbirina oytali gelġallarina çertegeññe şo ķúyde ötüb, ķób ḥaşıġlar ciyib, torbalar bulan birevge otur edig. birevge ötüb oyniy idig. şo laP interesni oyun edi. bizin yaş zamanna biz şo oyunu da oyniy idig.

Ç.P. --- Haşıg oyun yimig koz bulan oynayğan oyun bar mı edi?

e- Ok caya (okçuluk) oyunu

M.M. --- men ġormadım. ol ḥaşıġ oyun oynay edig. soñ dağı da oyun oyniy idig biz. oġ oyunu oyniy idig. caya oġ ġoyub oyniy idig.

Ç.P. --- Neçig oynanır bu?

M.M. --- oġ cay etib. şo oġ almıstıralar. oġ bulan şo urub oynéy idig. saladıġ mişen. şoğar kim tiydira. urub oynéy idig. şo oyunu da oyniy idig. oġ oyunu da oyney idig.

Ç.P. --- Ok cayanı neçig etediniz?

M.M. --- oġ cayanı biz etedig. al birini ala deb al tayaġ, ağaçTan çuv tayaġ alib, sinmegen ġatı tayaġ; soñ alib şoğar yib sale dig. yib salib ġamuşdan aledig sitrelalar etedig. uraġanna başınnı temirden; yuġġa temirden, k´azivaltuġ temirinnen etedig. uçı itti etib sala şoġar. urağan zamanna giredi ağaçġa bu zaman. şonu etedig. şolanı da urub dağı canlanı da yığedig. nú ġarġalanı teregden urub yığ edig, şolar bulan.

Ç.P. --- Karga tüşüredigiz yani.

M.M. --- ķarġanı tüşür edig, teregden urub. şoley oyun na oyniy idig, biz yaş zamanna.

15

Kaynak Şahıs: Nabuyullah Bolatov

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonu Boynag köyü

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:27.8.1998, 12.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Boynag köyü hakkında.

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 27 Ağustos 1998 Salı. Karabudahkend rayonunun Boynag köyündeyiz. Şimdi Nabuyullah Bolatof -37 yaşında- Yogaruavul'dan, Yogaruavul mahallesinden konuşacak. Aytıgız.

N.B. --- şu boynaġda yaşayġanım otuz segiz yıl bola. altı yıl biteġalli şık´olağa varġanmen. şık´olanı biTgen soñ arjenikitse enstituTġa oḫuma tüşüPmen. enstituTnü bitgen soñ armiyağa vardım. yıl yarım armiyada ġullug etdim. armiyadan gelgeni saḫoz zaman segsen beşinçi yıldan berli buġunge yerli saḫozda işleymen. birġadir bolub işledim. avlaġçılıġda, yúzúmçılıġda, selseveTTe işledim, äki yıl yarım. ḫali bussaaT avlaġçılıġda birġadirman. aşlıġ osTürebiz. bussaaTki zamanna hali geleğelge çaçaviz. sürüm aylanaviz. teḫnikabiz ḫazirlaybiz. yılayıġ aşlıġ boldurmaġ uçun. tamam.

Ç.P. --- Neçik etile bu işler? Birgadir ne işler ete, birgadir?

N.B. --- birġadir. meniki hali o birġadir sürüv meniki çaçuv, şolani arġanizavaT etib işge salib, şonu işleTib, ķåntror etib şolay zaTları.

Ç.P. --- Siz neçe adamga kayırsız birgadir bolub?

N.B. --- biz nu ubork´anı zamanna elli, altmış da bolā. buley sürüvnü zamanı on, on beş adam bolā. sezonġa göre bola. işni zamanina göre bolā. iş ķób boş ġala adam ķób boş ġalağan zamallara da ķób bola dağı buley. az zamallar adam mısa, beş on adam bola. ġoşula şoġar. ne aytayım? bu yıl beg ġurġaġ boldu bizdá. aşlıġlar osal boldu. o yoġ. gätgel gúzden berli yañġur yavmağan bizda, bir äki çıġlar tüşse tüğül. ḫali bussaaTTa da göresiz ġurġaġ issi de dür beK. sürme de ġıyın hali. temirni

15. Metin **Karabudahkent/Boynak**

yetiştirib de bolmay. teẖniḳabiz da biraz buzuġ. huḳumaT da biraz buzuġ zamallar yetişmey tura, göreṣiz. aKça yoġ, may yoġ, salarḳa yoġ; şoley buzuġ palajenya biraz.

B. Boynag köyü hakkında

Ç.P. --- *Bu yurtta neçe adam yaşay? Yaşab tura?*

N.B. --- äki bin yetti yüz adam bola.

Ç.P. --- *Eki min yetti yüz adam.*

N.B. --- he. äki bin yetti yüz adam.

Ç.P. --- *Öz yagga tüğül. Barı da Kumug mu bulanı?*

N.B. --- nu, toḳsan toġuz pırasenti ġumuġ.

Ç.P. --- *Toksan toguz prasenti.*

N.B. --- da, da, beli. äki üçitil var, şunna gelgen, yaşlanı oẖuTmā gelib ġalġan. bir hazayistva var tabasarallar. ha, buley taza pomustu ġumuġlar var bizde. ġoşulġan yoġ, bizde. başġa milleT yoġ.

Ç.P. --- *Hali esigizde kalgan, başıgızdan ötken bir habar bar busa yaray bizge.*

N.B. --- ullubiyniñ haġġınnan zaT◡etsem tüğül ẖabar bolub buley gätti giççi zamannan berli bilardı. ullubiy bizin yurTlu ekenni şo zaT aytaġannı.

Ç.P. --- *Kim o?*

N.B. --- ullubiy buynaKski revalütsiyanör amalaT beK bizin yurTlu.

Ç.P. --- *Olanı hakında aytıgız. Habarlanı hakında.*

N.B. --- nu amalaT beKni bizin yurTlu bolġan. şunnan biylanı SorTunnan şo. şolanı ġavumunnan, taypasınnan o. cahillay ólúb gätgen o, ġalli çığıb. ha, ullubiy mısa şo revolitsiyanı zamanınna şo bizden gätib şo yiğirmā toġuz çaġınna geçinib geTgen. halġ◡uçun zaT◡etemen neb can vergen şo. dağı da kimler var bizden.

Ç.P. --- *Ullubiy ne işler ete? Sizni atalarıgızdan eşitgen ne işler etgen şonu hakından habarla.*

N.B. --- şu yarlı ẖalġġa paraẖallıġ etemen, yaẖşı yaşav ġaraman neb şo

15. Metin **Karabudahkent/Boynak**

yoldaşları da bulan zaT etib. huḳumaT urus yaġda pereẏoroT bolġanna şo bizda dağısTanna şo da şoley lenin yimig iş görsütüb şunu işlegen şo.
55 leninni saraTniği bolġan şo, yoldaşı.

Ç.P. --- Yahşı. Bu neçik işler etken Ullubiy?

N.B. --- nu bizdã yurTda oçey iş etmeger o. ozu dağısTanna mahaçġalada o zaTda.

Ç.P. --- Onna sizge gelgen habarlar yog mu edi, Ullubiy'den?

60 N.B. --- onu ḥabarları beK ġıramoTniy yaḥşi adam bolġan o. yuridiskiy institüTnü bittirib masḳvalarda o zaTlarda, tibilisTa o yaġlarda ari yerde oḫub büsrüman paçalıġları túrtsiyada ḥarisinna oḫuğan negen. yaḥşı biliẏu bulaññı ulan bolġan neb ayta dağı.

Ç.P. --- Hali?

16

Kaynak Şahıs: Nurmuhammed Musayev

Derleme Yeri: Karabudahkend rayonunun Boynag köyünün Kadaravul mahallesi

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:27.8.1998, 12.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Boynag köyü hakkında, C) Babası hakkında bir habar.

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 27 Ağustos 1998 Perşembe Boynak köyü, kara, Kadaravul mahallesinden Nur Muhammad Musayev -40 yaşında- konuşacak. Aytıgız.

N.M.--- men musayév nurmahammaTman. tuvganman gadaravulda. osgenmen şonna. nu asnavnu men şık´olanda boynagda dörT kılasnı biTTirgenmen. dörT kılasnı biTTirgen soñ, men geTgenmen. rasyada ohuğanman Kırasnadarski kırayda.

Ç.P. --- Neçe yıl?

N.M.--- şonna ohudūm; segizinçi, segizinçi kılasga yerli. bizin intirnıtga bargan edim men, şonna ohumağa. zemletresenya bolub dağısTañña bizin şık´olada şoley napraviT etib intırnaTga bargan edim. bizin hazayistvada toguz yaş bar edi. beş ulan yaşlar, dörT gızardaşım mar edi meni. şo sayalı meni intırnaTga vergen ediler. şonna segizinçi kılasga yerli men kırasnadarski kırayda ohudum. soñ yañıdan zemletresenya boluP vastanavT etib bitgen soñ bizin gaytartib dağısTañña. dağısTañna da men bir yil ohudum izbirbaşda, şaharda. şonnan soñ, aPyaT zemletresenya bolgan soñ bizin aPyaT naPraviT etti asTarhanski oblasga. şu asTarhanski oblasda men bittirdim onunçu kılasnı. ohub bitgen soñ men dağı gayTTím boynaggа, ata yurtuma. şunnā ata yurtumnan tala men gäTTim men armiyağa. armiyada da äki yil gullug eTTim. men sulujit eTTim sibirda, amurski oblasda. o zaman aytiledi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

16. Metin **Karabudahkent/Boynak**

"bam" neb, bayķalamurski magistirami ġurmā kömeg◡etgenmen. şonna sulujit◡eTib işlegenmen. şo bayķalamurski masistirarda äki yil şunna da sulujit◡eTib gelgen soñ men şunna saŋozda işledim. ġ˘ideta bir yil işlegen soñ dağı men tüştüm teñniķumña siredniy i pa p˘irafesi zavteñniK. şo zavteñniskini de bittirib ġayTTim.

Ç.P. --- Onda neçe yıl ohuduguz?

N.M.--- zāvteñniskide äki yil oḫudum men. bittirib şonu da ġayTib geldim saŋozġa. saŋozda işledim pamoşniK zavferma bolub.

Ç.P. --- O ne ete?

N.M.--- nu şo bi˘riġadirgá uçotun barışuto tarıġ zaTin şoğar zaT etedim. raboçunu ózúm gätgen yeri bolsa mağa zaT◡etedi. men şo kömeg◡etib şoley işledim, ġ˘ideta bir yillağa yuᵛuġ. onnan soñ men boldum zavferma. zavferma bolup işledim. ġoy fermada işledim, ġ˘ideta äki yil. bir yil ḫayvan, sıyır fermalarda işledim. şolarda işleğen soñ men saŋozda raşoTda alıb yäddim, başġa yerge rasyağa çığıb işlemege. ḫar yerde işledim uç, dörT yil şoley obşiy s˘ilojnosti, şo bola da. işleğen soñ ġayTTim boynaġġa, ata, atayurtubuzġa. atayurtumda bulay işleb, hali ġaytıb muna bir, bola mısa bir uÇ, uÇ◡ay, dörT◡ay bola men işleygenim saŋozda. buláy işleb turaman bussaa◡T men işleymen saŋozda t˘iraḫtiris bolub. k´asim sod degen t˘iraḫtirde işleymen.

Ç.P. --- Yahşi. Ne işler etesiz, ne gibi, ne yimig işler etesiz?

N.M.--- biz budayġā şu çaçuᵛluġġa yerni hazirlaybiz, sürebiz. malavanya tarıġsa malavanya disk´avanya şo barinna budayın aşlıġnı boldurmaġ◡ uçun, bari zaTin padġatoFķa biz vere. bizbiz etegen şonu ona bolatoF nabiyullā bizin b˘irġadiribiz, papaluᵛodstᵛo şo. ķåntror◡ete.

Ç.P. --- Bu salhozda neçe birgadir var?

N.M.--- saŋozda palevotsvada äki var, b˘irġadirlar. ha! yúzúmçuluġda da var toçna aytmağa bolmayman. dörT beş sama yúzúmçulugda da var b˘irġadirlar şonu. nu bu saatin muna t˘iraḫtirin munna buzulġan ķúyde toKtağanman. aldıġızda góreb turasız. men ne aytma bolaman men. atam na anam na raboçi adamlar.

16. Metin **Karabudahkent/Boynak**

Ç.P. --- Raboçi ne, ne söz o?

N.M.--- raboçi; nu işçi.

Ç.P. --- İşçi.

N.M.--- işçi, işçi adamlar da, şolar da işleb gele şo boynaġ ķaṃozda, saṃozda. alda ķaṃoz bolġan, hali saṃoz bolġan şo.

B. Boynag köyü hakkında

Ç.P. --- Bu Boynag'ga nege Boynag deb at vergen?

N.M.--- boynaġ alda şu tēzden aytilib gele, ata babalardan. şu aş yoġ zamanna; baylar, biyler bar zamanna, aş yoġ zamanna şu bizin ḥalġ şu bizin avlaġlardan otúb baraġallani ullulardan aytib eşit zaT túğúl ese boynuna aġ yavluġlarda tağıb şunna tamojna yimig bolġan şolar. öteğellerden naloġ ala bolġan, zaT ete bolġan şolar. toKtatib şolardan naloġ ciya bolġan şolar. şo uçún şu bizin yurTġa boynaġ deb at taġılġan. men bileğannı aytağan. men eşitġan ġayda mojT tüğül mısa da bilmayman. hali bussaaTinan buley gerti ati ullubiyavul.

Ç.P. --- Gerti atı.

N.M.--- gerti ati. boynaġ aldan gelgen ati. bu revaliTsiya bolġan zamanna sayuz bolağanna şonu eseser bolağan zamanna şu zaT eteğenne bizin yurTTan çıġġan igit adam mar edi, biylerden ġalġan ullubiy deb. şonu atinnan ġoyġan edi, şu boynaġġa ullubeyavul deb. hali bussaġatini şu ullubeyavul ati yürüle. no boynaġ deb aldan gelgen atni vıserâvno aytila bizde.

Ç.P. --- Hali gerti adı Ullubeyavul.

N.M.--- ullubeyavul.

Ç.P. --- Ullubeyavul halg arada.

N.M.--- da.

Ç.P. --- Boynag.

C. Babası hakkında bir habar

N.M.--- da. boynaġ şo. biz da meni atam na yaşay şunna, şunna yaşav.

16. Metin **Karabudahkent/Boynak**

işi, işin na bari oḫuv̇una şunna bittirgen. dörT yil armiyada da turġan. şo dav̇, dav̇da ortaġçılıġ etgen atabiz. şo vengrige yerli dav̇ġa varġan. vengriyada şo yaralaniP, ranenniy góspitalġa tüşüP, şo góspitaldan dav̇ bitgen soñ ġaytġan boynaġġa. hā! men aytmağa bolaman atabizni haḳınnan bir dağı zaT. şo segsen, segsen beşinçi yil aytayım. bizġa, yurTġa, üyübüzge şonu atabizni esgerib gelgen idi bir pismo.

Ç.P. --- Mektub, kağız.

N.M.--- k´ağız gelgen idi. k´ağız gelgen jdi. şo k´ağızını alib, açib oḫuğanna, atabizni esgerib ózúnú munan dav̇da birçe bolġan k´amandiri yazġan edi şonu. sav̇ mısa şo adam, -zavistiteli bolġan o k´amandirini atam- sav̇ mısa mağa bildirsin şo deb. şo k´ağızını alíb liçna men oḫuğanman. şonu oḫub aTveTTe yazdimmen şo adamña. güriziyada tür edi o adam. şonna atabiz ayTdi şoğar mağa şonnan; "heç bola mısa men şo adam mınan yoluġmağa süyemen." neb. da. atabizni maşini da varedi, niva maşin. şo maşin mınan, minnirib atabizni men gürizyağa alib bardim. sitreçağa yoluġuv̇, yoluġuv̇ boldu da. şolaniki şolar şonna yoluġdū. ullu bayrami boldu olanı. ḳób aruv̇ bayram boldu.

Ç.P. --- Toy ettiler.

N.M.--- toy eTdī. ne caġda aruv̇ sitreçasi boldu bulanı. bir cuma şonna biz turduġ. beg biz da razi bolduġ, atabiz da. ne çaḳı da şolar ḳób dav̇da ḳób ḳómeg atabizni da tiyġan o k´amandirina, k´amandirina da. şo k´amandir aytedi şolar.

Ç.P. --- Ne aytdı?

N.M.--- şo ayTdı, o; "şu sizin atagīz meni dav̇dan ġuTġarġan. ólúmüm, ólúm, ólúmümnen ġuTġarġan." nedi. "men yaralanib dav̇nu içinne ġalġan adam edim men. meni uje siz atagiz alib çıġmağan mısa dav̇da, şo men uje ólgen adam edim. atagiz sizin alib, çığıb, meni şu ġospitalge de yetişdirib, şonnan men sav̇ ġalib gelgenmen. şonu uçun men şunu görmege süyedim."

Ç.P. --- Yahşı. Atagız başga neler aytdı, davda? Davda neçik zatlar aytdı?

16. Metin **Karabudahkent/Boynak**

N.M.--- da. atabiz bizin ah! ķób o çaġlı zaTnı aymay. şo k´amandir çasi aytedi. ķób gúÇlú daṿlaribuS bolġan zaTlan aytedi o şu. olan bussaaT men esgeğe alib da bolmayman barinna bari da neçiK bolġanin. men ne yerde, ne etgeni, şonu barinna aytedim. men aytma da ayTdim atabizġa;
115 "seni şuğar barinna esiñe alib, bir yerge yazdirib, zaT etib ġoysan, bir zaT esge esdeligge bir zaTnı al sama senden ġalġan zaTlar sama bolur edi deP mağa neger tarıġ." dep.

17

Kaynak Şahıs: Arslanali Geriyev

Derleme Yeri: Halimbegavul

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 5.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Halimbegavul köyü hakkında, C) Ev yapımı hakkında, D) Hayvançılık hakkında, E) Bir habar, F) Aşık ve aşık oyunu hakkında, G) Habarlar (f,g altıncı kasettte)

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Halimbegavul köyündeyiz. Arslanali Geriyev, elli üç yaşında. Evet Arslanali bey, ne aytınız siz?

A.G. --- ne aytayım?

Ç.P. --- Özügüz hakında aytıgız.

A.G. --- aytma zaT yoğ mu, munna başğa?

Ç.P. --- Özügüznü hakında aytıgız.

A.G. --- şu arslanali yaḫşí bile meni haḳımnan.

Ç.P. --- Özünüz aytıgız; atağızını hakında, anağızını hakında, yaşavuğuz hakında. Yaşav neçik?

A.G. --- atabız da geTTi.

2.şahıs--- ássálam alayk´um.

A.G. --- sálam alayk´üm. hamza gelari, oltur şu yerge.

Ç.P. --- Aytıgız.

A.G. --- atabız da geTTi, toğsan úç yıl bolağanna. bu munna tuvğan onu atası da tuvğan munna, bu yurTTa. onu atası da tuvğan. dörTünÇü atabız tuvğan bu yurTTa.

Ç.P. --- Aldıngı atanız?

A.G. --- dörTünÇü atabız.

Ç.P. --- Ondan aldıngı?

A.G. --- ondan aldağı da tuvğan. haçı girey úje tuvğan şunna. şuley ben ne tuvğan. adil girey haçı de tuvğan, halimbegavul da.

17. Metin **Halimbegavul**

Ç.P. --- *Mundan kadın gelgenler?*

A.G. --- bīz bunnan gēlgēnbiz. ata yaġıbız ġırımnan. ġırım tatarları alda çıġıb gelgenbiz, bir úç yüz yıllar alda.

Ç.P. --- *Üç yüz alda.*

B. Halimbegavul köyü hakkında

A.G. --- bilmeymen. öz hésaPdağı ol. men toşno bilmeymen. ana yaġıbız gelgen, şurada şuralarını a şu aldağı, temiṉan şura. şunna şamilni davu var zamanna, k´avk´az dav oruşlar gelgenne, oruşlar bulan turmay. şu yerge çıggan bolġan. ġaburlarıbız da onna, ana yaġıbızını.

Ç.P. --- *Şamil zamanında?*

A.G. --- şamil zamanna göçgen şunna oralar şuralar. ağalarıbız da var edi.

Ç.P. --- *O zamanlar da neler bolgan? Davlar bolgan mı? Neçik davlar bolgan?*

A.G. --- bolmağan dāvda. bizinKi biz paçaġa ġarşı dav eTmedi ġumuġlar. olanı yaşavġa ġaravu başġ ádi; avarlanı da, ġumuġla'nı da. olanı ḫaḳılı başġ ádi. başġa çavlar özler, bārda zaTlanı alma süyüb, yoġ yerden çığıb gelib aylan ádi munna. o sayalı bizinKiler, ġumuġlar birisi de paçağa ġarşı dav eTmedi. nege? paça bir de bu puşev eTmedi ġumuġlağa. özdeliğinne ġoy edi. bayın bay küyde ġoy edi. yarlısına da bolġan kömeg etib, bulay saġlay edi ġumuġlar.

2.şahıs--- ġaçaġan bozub bolmaġanda añlay bolġan ġumuġlar.

A.G. --- nu, bu yagTa o zaman dav etmeğe de bolmay edi TübbetüSge gelib.

2.şahıs--- şavḫalnı bunna yer varnı yelegen bolġan çí dağı o zaman.

Ç.P. --- *Halimbegavul'da neçe adam bar? Neçe adam yaşay?*

A.G. --- ḫali bir miñ dörT yüz hazeysti var.

2.şahıs--- bir miñ elli geçe var.

A.G. --- nú bir miñ elli

Ç.P. --- *Uyahlü.*

17. Metin **Halimbegavul**

A.G. --- úyahlü var.

Ç.P. --- Adam. Neçe adam? Neçe gişi?

A.G. --- úç miñ altı yüz.

Ç.P. --- Bunlanı barısı da Kumuk mu?

A.G. --- az, az var onna. bir, bir hayġa on, on beş var başġaları.

2.şahıs--- úç aḥlü túğúl.

A.G. --- ya olar ġaytġalların sanay mı?

2.şahıs--- bir lakis var şånnā.

Ç.P. --- Yetmiş ahlüka barmay, çıgmay?

A.G. --- tüğül. yo. tez de gelgen var ġaytġan. o barı da ġumuġ bolġan olar. arTTa gelgelleri var. bir yiğirmá úyaḥlü vardır. ġumuġlar var gelgen. Başġa milletlerden yiğirma var, yiğirmá beş úyaḥlü.

Ç.P. --- Aytıgız, yaşavuğuz hakında.

A.G. --- yaşavubuz da şu ḫali şu húḳúmaT ġoşab tura. ták´rár dağı başġa tizüv tüğül olay. işlanmağa zaT da yoġ. şulay turabız.

Ç.P. --- Neler etesiz?

A.G. --- ne zaT etebiz. üyge payda bolağan zaTnı.

Ç.P. --- Manat, manat almag uçun.

A.G. --- manat almaK úçún barıb bi yerleğe bi zaTlar alıb gelib satabız. alış veriş.

Ç.P. --- Ne alıp, ne satasız?

A.G. --- zaTlar. özü bileğen zaT mejdirmen alabız smaztḳalar, o bu alıb Kelemen.

2.şahıs--- ġumuġça ayt. sözleni ġumuġça ayt.

A.G. --- maşínge tarıġ zaTlanı alıb Kelebiz. teḫniḳalar. alış veriş.

Ç.P. --- Şu bahça da neler bar? Ne ösümlügler bar, aytıgız, tereglerden başlap.

A.G. --- munna vār, barTli tereg şunna köbüsü. soñ bār munna ġoz, şaptal, ḫarmut bar munna. alma var. ne zıTTa bar munna. ḫıyar, pamadur var. ḫarbuz da var, munna. yüzüm.

Ç.P. --- Bular, bu.

17. Metin **Halimbegavul**

A.G. --- borla.

Ç.P. --- Bu borla. Üzümün dalı asma, borla. Başgaça giççi ösümlükler?

A.G. --- o ġabaġ bār.

Ç.P. --- Kabak.

A.G. --- pamadūr var. badilcān bār.

Ç.P. --- Badılcan.

A.G. --- ḫıyar vār. Burçaġ Ta vār.

Ç.P. --- Piyaz.

A.G. --- malina vār. civcey de vār, TaTli civcey. üyge tarıġ bolağan asmağan bular yuvuġ. onna yeribiz vār, onna onçağı.

C. Ev yapımı hakkında

Ç.P. --- Bu üynü neçik ettigiz, onu aytıgız.

A.G. --- ġazıb kürçüde özün.

Ç.P. --- Ne? Ne gazdıgız?

A.G. --- kürçü.

Ç.P. --- Birinçiley başlap kürçü gazdığız.

A.G. --- bir başlab tüz eTTim, munu.

Ç.P. --- Ne bulan gazdıgız.

A.G. --- tïraķTir bulan. tüz eTTim tïraķTir bulan, tïraktir bulan ġazdım kürçünü. Taşıdıġ taşlar da. munna o, bulay töbe töbe taşlar var; avlaġda ķuruġan o dey de urusça var. bizinça ġabur töbe dey bulay. olanı yaġlarını taşlar var avlaġda cıyılġar. olarda kiyin bu taş, gümmeT taş.

Ç.P. --- Gümmed taş.

A.G. --- gümmeT. bile misen gümmeT?

Ç.P. --- Yuvarlag, tögereg.

A.G. --- soliçeştarana ḫalma.

Ç.P. --- Tögereg.

A.G. --- da. tögereg. munna gäTTi bir elli maşın taşı, muna bu birinÇi ġatına. muna bu çır bola da.

Ç.P. --- Elli maşın taş.

17. Metin **Halimbegavul**

A.G. --- dür. nú ķamaz tüğül.

Ç.P. --- Kamaz maşın.

A.G. --- tüğül, tüğül.

Ç.P. --- Giççi mi?

A.G. --- ziv maşin. o zaman ķamaz yoğ edi.

Ç.P. --- Kamyonette, giççi kamyon, giççi zavgat.

A.G. --- beş tollug maşíller.

Ç.P. --- Beş tonlug maşın bulan elli maşın taş getti?

2.şahıs--- äki yüz ton, äki yüz elli ton.

Ç.P. --- Tamnın neçik?

A.G. --- semenT bulan eşdi munu. usTalar semenT, taş sala. semenT sala, paḥla sala. paḥla bile misen, paḥla? destvoy paḥla sala, taş sala. tegişley. soñ taş sala.

Ç.P. --- Pağla neçik etile?

A.G. --- ğayır, çemen.

Ç.P. --- Gayır, çemen.

A.G. --- suv.

Ç.P. --- Suv boldu, son.

A.G. --- düz tamançağ işley. biyigliğin bulanı da goya, terezeleğe eşigleğe. soñ işten, yaba birinÇi ğatnı.

2.şahıs--- äkinci ğatın.

A.G. --- äkinci ğaTı kerpiÇ. äkinci ğaT kerpiÇ. ağ; ğızılı da bar, bír äki.

Ç.P. --- Muna sürtegen zat nedir?

A.G. --- sılavır.

Ç.P. --- sılavır.

A.G. --- sır tüğül bu zaT; kireÇ.

Ç.P. --- Kireçle arasınna ne bar?

A.G. --- semenT bar.

Ç.P. --- Şunun atı.

A.G. --- şunu atı semenT.

Ç.P. --- Ak satnı altı, artınna.

17. Metin **Halimbegavul**

A.G. --- semenT bar şunna.

2.şahıs--- semenT de, ġayır da.

Ç.P. --- Semend, gayır. bu üynü etegende, bu üynü etegende, bir başıgızdan bir zat ötmedi mi, geçmedi mi?

A.G. --- öTTü. muna şu aġ tügleri boldu tā̲krár.

Ç.P. --- Aytıgız o zaman.

A.G. --- ayroġġa üyler etse. bir zaT da ötmey mi başına? barı da öte üyler etegenne men ġarT bolmajaġ edim neb esime geley edi o zaman. bulay etgenne aġ yüreg çıġTı. sirozu ġarT bollum.

Ç.P. --- Neçik ZaTlar boldu, aytıgız.

A.G. --- o zaman otuz yıl bola úje.

Ç.P. --- Esigize galgan bir.

A.G. --- ḥali bu ġatun alġan yaş bizinki var ūlanım. meni bír ulanım na, äki ġızım na var. o giççe di, bulay. biz söyley turub o, o da arKallıġ beş taşlar, bir maşín olay sanay adi. giççi yaş arKalla taşlar bulan oynáy edi sanab. ön yüzüne biz ayta turub, biz ayta turub üyahlübüz de, men ne o da arKalla sanay edi, buláy etegenne. soñ şu bavnu da birçe ṡalġan edim, şu üyler bulan. şuğar da bola, yiğirme beş yıllar.

2.şahıs--- yiğirme úç yıl. yetmiş altınÇı yılda ṡalġan edin sen.

A.G. --- dür. dür. şolay bola. men pirimerni aytaman nağı.

D. Hayvançılık hakkında

Ç.P. --- Hayvanıgız var mı, hayvanıgız?

A.G. --- bir sıyırım na var. äki balası da var. otuz gırg tavuġ da var.

Ç.P. --- Sıyırnı balasına ne deysiz, sıyırnı balasına?

A.G. --- bizav, ḥona̲cin.

Ç.P. --- Tuvganna buzav deysiz.

A.G. --- bizav, soñ ḥona̲cin.

Ç.P. --- Ne zaman honajim bola?

A.G. --- ḥona̲cin bola, bir yıl biTgenne.

Ç.P. --- Bir yıl bitgende honajim deysiz.

17. Metin **Halimbegavul**

2.şahıs--- tişi busa?

Ç.P. --- Tişi busa?

A.G. --- tişi busa!

Ç.P. --- Erkek busa, er busa?

A.G. --- erkek busa tana dey.

Ç.P. --- Tana deysiz. Son ne bola?

A.G. --- soñ buğa bo̊la, erkek mısa.

Ç.P. --- Ne zaman? Neçe yılda?

A.G. --- artına äki yıldan soñ, úje tana bola.

Ç.P. --- Eki yıldan son.

2.şahıs--- äki yıldan soñ buğa bola.

A.G. --- buğa bola, buğa, tana bola bir yıl. ḫonaçin de tana da teng zaman bulan bo̊la. äki yıl biTgenne buğa bola, aylana úje.

2.şahıs--- çetin halli bu öSü tana, tana.

A.G. --- onu bitse ögüz bo̊la.

Ç.P. --- Ögüz, neçe yılda ögüz bola?

A.G. --- tananı bitse ögüz bo̊la.

Ç.P. --- Neçe yılda?

A.G. --- no ögüz úç yıl bolmay turub etmey.

Ç.P. --- Dişi bolsa.

A.G. --- tişi bolsa sıyır bola. biTTi.

Ç.P. --- Sıyır. Başgaça ne hayvanlar bar?

A.G. --- başğa yoK.

2.şahıs--- ğamiş.

Ç.P. --- Tavug.

A.G. --- tavuğlar var otuz ğırq saçi onna.

Ç.P. --- Tavugnu balasına ne deysiz?

A.G. --- cüceg.

Ç.P. --- Cüceg deysiz.

A.G. --- bu cüceg.

Ç.P. --- Başga?

17. Metin **Halimbegavul**

2.şahıs--- ġazları.

A.G. --- kirpilerim var bavda kirpi. it haPlay tura geçe. çığıP ġarayman "ne var". kirpiler var şunna hali.

Ç.P. --- Kirpi aşanır mı?

A.G. --- bizde aşanmay.

Ç.P. --- Darman úçún?

A.G. --- darman úçún.

2.şahıs--- aşay.

A.G. --- aşay. beg tüğül bizde olay zaT.

Ç.P. --- Seyrek.

E. Bir habar

A.G. --- o habar var. aytayım men şolay.

Ç.P. --- O habarnı aytıgız? Atı bar mı atı?

A.G. --- atı yoK onu. Bolġan zaT bulay, bǒla çí.

Ç.P. --- Bolğan bir zaT?

A.G. --- dür. bolġan.

Ç.P. --- neçençi yıl?

A.G. --- o revolitsiya, perevoroT dey dağı. revolitsiyanı soñ bolġan zamanı.

Ç.P. --- Aytıgız. Tınlaybız.

A.G. --- ġoştuñ mu, bu zaTnı? hali bu k´alḥozlar bolub turağan zamanna o, ōnna bizde bir ġamiş ösegen yer var. biysari ġazġan var çí o. erpeli ġırayı. bile musuz? onu yaġınna ġamişlar var ördeği bir zaT munna var. onna ġamiş çalmağa vara, halimbegavullu adamlar. bireġaT bolub erpeliden ne gele onna adamlar, çalmağa. şu yerge güleller ete onnan ġoylağa, mallağa güleller ete ġamiş. ḥalī ġoşt etib olar, äkkisi de bir bolub, erpeli de, halimbegavullular bir ullu ġoş ete, -ġazanayağa da-. ġazanayaġ bile musan? "aş ete aşamā.". birçe aş tetib, aşab, ġış zaman bu dağı o yata barda cıcımın ortalıġġa sala. pederege salıb, çelegge sala cıcımnı ortalıġġa sala, issi bolsun neb.

17. Metin **Halimbegavul**

2.şahıs--- mañña!.

A.G. --- yoğ pedereni.

Ç.P. --- Aytıgız, aytıgız.

A.G. --- çelegni içine toldurub ortalığğa sala. bulay ayağların atıb yaTğan. dögereg bolub barda onu yağınna. ḫali bu bizin yurTTa bir gişi var ̆edi. bulay biraz masḫaraçı gi ̆şi. o " hey ulallar bir ḫabar aytayım." ney. onu atı asgerov ̆ edi. ḫali o masḫar ̆eteğenni bilib, yuḫlama süyegeller de bulay etip, toğtağan tıñlab. o ayta. bir ḫabarnı ayta; "bir munna bir avereg bey o zaman. Bolğan nağı avereg.". avereg bile misen? ğaçaK. "onu bū yoluğub bir yerde aşağan içgen tüye. tüye onu bu. tüyegen enni ney yaḫşí tüydüm onu. ğollarım ̆oyub tepē başladım." ney, "ayağım mulan olay tebme. tebüv bere. pederege tiyib cıcım yayıla, ğoşğa. ğamuş yallay, ğoş. olanı opurağları da yallay, olar. geçe çí dağı. ğaçīP çığa, gurğa. uruşa buğar bulay zaTlanı ayta mu, ete mu?" deb. ḫāli yaññıdan ğoşt ̆etib, başğa ğamuşlar ötKerib, içine girib yata ğaytıb. pederege de sala ğalğan cıcımlanı onu içine çeleg yatıb turağanna -o bizin atabız gúnağínnan allaḫ geçKir onu yağınna- erpēli bolğan bir yatğan. türte. "abdússalim!" dey. "abdússalim!" dey, onu atı. "vāy!" dey bu. "ya şu sizin yurTlağa inanmayım neb turaman." ney bu. o gişini tanıy çí da bu ğaçağnı tüyüb bolmayğannı bile. atabız ayta; "inan." ney, "inanmasan şunna ayazda ğalaçagbiz geçe." dey "bir dağı tävüb onu.". "inan" ney, "ben ne inanıb turaman. sennen ne yaḫşíman. sen de inansan yaray." dey, muna. "ayazda turay yimig." dey oğar, "muna ayazda turay yimigler." dey.

Ç.P. --- Yahşi boldu. Bir dağı aytıgız. Siz de köb bar.

A.G. --- hı. köb çí bar, o ḫali.

F. Aşık ve aşık oyunu hakkında

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Halimbegavul köyündeyiz. Önceki kasetten devam ediyoruz. Arslanali Geriyev 53 yaşında. Şimdi aşıkları ve aşıkların çeşitleri ve yönleri hakkında, yanları hakkında bilgi verecek. Aytıgız.

17. Metin **Halimbegavul**

A.G. --- aşıglar nu oyun aşıġ oyunnu ayTtı, dağı mennen aldağı yaş abuz ali. aşıġlanı bola dörT yanı. munu aytıllı olar ḫali. muna ḫali bu tav.

Ç.P. --- Tav.

A.G. --- bu alça.

Ç.P. --- Alça.

A.G. --- bu çiK. bu böK.

Ç.P. --- Bög.

A.G. --- bulay tursa.

Ç.P. --- Dik tursa.

A.G. --- zaT. ḫızırí bulay tursa ne zaT aytılġar?

2.şahıs--- ḫıntsa.

A.G. --- bulay tüğül mü? bulay ḫıntsa. bu ḫıntsa. bu?

Ç.P. --- Müyüzler üste dursa hıntsa.

2.şahıs--- onu atı yoK.

A.G. --- bar. aytġan ediñ bussaaT. bulay tursa ḫıntsa bola, bulay dursa.

Ç.P. --- Bulay bög de dursa, dik dursa?

2.şahıs--- olay tursa aT yoK.

A.G. --- bar. men aytġan edim. meni esim ne var. bulanı tizi burağanna bulay alḫa bola.

Ç.P. --- Hı.

A.G. --- alḫa bola. ullu ḫayvanníKi alḫa.

Ç.P. --- Ullu hayvanıki; yani öküzünki alha.

A.G. --- giççisi, ögüzünki. giççisi bola taḫan.

Ç.P. --- Giççisi tahan.

A.G. --- ilkniki, ilk ullu ġoynuki.

Ç.P. --- İlk ullu goyun, ullu goyun.

A.G. --- ḫonaçinni ullusu o taḫan bola, taḫan.

Ç.P. --- Tahan.

A.G. --- taḫan. onu bi yerin teşib, çiP çiP bar yağınnan teşib.

Ç.P. --- Tahan.

A.G. --- taḫannı. için taydıra çoḳuP. ölese ġorKaşin ġoyub avur ete.

17. Metin **Halimbegavul**

urġanna olanı yaya, beg aşıġlanı o sayalı. şo taḫan.

Ç.P. --- Boldu, tahan.

A.G. --- alḫalar etmey olar. alḫalar buleyde avur bola i bulanı bular zaT ete. biraz tegişib tegişib taşġa bu yerin. urġanna cavarnı tegişiḫ Kätsin neb.

Ç.P. --- Aytıgız.

A.G. --- dağı da oyun mar, aşıġlardan bulay bu zaT sürtüb oynayġan, sürtüb. nağıl gúçlú bulay sürtesen.

Ç.P. --- Üçünü ata.

A.G. --- muna äki bulay turġan. o birisi de ata; sağa ġarşı oynayġan adam. onuki bulay dağı tursa senikini ala ol. turġalların turmaġanı ġaytarıb alıb ġoşub bir dağı úçer etib sürtesen. o da sürte bir, bir sen.

Ç.P. --- Eki yuvug tursa.

A.G. --- o úçnü ala. bu ayta, aylandıra. munna var úç çiK. men aytağan buğar; "úç çiKni taPTım.". taP úç çiKni. ḫali ata.

2.şahıs--- ġıyın ayta.

A.G. --- úç çiKni, munu tabıb bolmadı. úç çiK yoK, çıġmadı. mağa üTTürdü bu. şolay bārına cıyıb cıya.

2.şahıs--- Tüşüm ġoya, Tüşüm. bulanı ala.

A.G. --- hı, hı. ḫali baġ. at ḫali sen.

2.şahıs--- bunu ġoşub ata dağı da.

A.G. --- bu ayta bir ġalġanı böKnü tab dey. men ataman ḫali böK yoġ. munu taPdımsa men alaman. tabmasam gaytarip ġaytarıP deb.

2.şahıs--- ayġan zaTnı, şonna ġıyının ayta buğar.

Ç.P. --- Boldu. Sav boluguz.

G. Habarlar

a-

Bugün 16 Agustos 1998 Pazartesi. Halimbegavul köyündeyiz. Arslanali bey tekrar bir haber söyleyecek. Aytıgız.

A.G. --- ḫali şu orazayeF oraza tutub bolġan, k´apirġumuġ deygen

17. Metin **Halimbegavul**

yurTta. ḫali oçarġa çıġġan. bārda bular, yurTtağılar birisi arasınnan üyüne barıb barıb ġaytıb gele bolġan, oçarġa. ḫali oraza tüğüldür şu deb birisi şeKleniP barıb Karay artınnan. ġarasa papuruŞ tarta yaşınıb. "hēy palançā ya sen çí orazasan papuruŞnu nege tartasan." ney oğar. o ayta; "men içime almay püf deb çıġarıb ġoyaman, tütünnü." deb ayta, buğar. "püf deb çí, ġoyaman men seni tutġan orazaġa." dey o birisi.

b-

Ç.P. --- Dağı var mı? Aytıgız.

A.G. --- dav zaman äki ördeği ġazanışlını alpara davġa. äkinÇi dünya davda bulanı bir fīronTġa varağanna ķamannírí alparıb bir töbeni başına sala, aķoP ġazıġız tez, nemitsler geleçaġ deb. birisi ġasKılıb, ġazıb aķoPnu, oññarıb, girip toġtay içine. o birisi lapatġa da atmay, ḫabarlay onu bulan. o zaman nemitsler gelib Kala bulanı artınnan tabolab. artınnan gelib "ḫindi ḫoK." deb toġtay. tübegleni tireP, aķoP ġazġanı ġollanı göterib toġtay. bu soray, ġazmaġanı; "bu ne?" dēy. "yesir tutġan seni. ġollarını göter." deb ayTtí, aytádí. bugev "men çí aķoP ta ġazmaġanman. no buğar ġazdı." aytádí.

2.şahıs--- "ġazıb biTmegenmen." neğen oğar.

A.G. --- ġazıb bitmey turub gelmey deb tura bolġan o.

c-

A.G. --- o revolitsiyanı soñ vaKti, sītalinni şo naloġ ciyağan zamanı, naloġ bermese çaķırıb sâvetge, ġorKutub, töbeleP aley di, o zaman. men ne bilemen. ḫar yurTtan adamlanı çaķıra ona beş altı adamlanı naloġ bermeğen. uruşub berigiS, palan tugen neb çıġara. beregelleni çıKara. k´ant etegelleni töbeley huķumaT. ne adamlar var onna. munna bi adamnı çaķıra onna. bizge geledi, ḫabarı atabızını yağına. ġunaġınnan allah geçsin olanı. ḫali vara bu, "neye bermeysin naloġ." dey. "veremen. veremen naloġ berib turamân. men ne veremen." dey o. "ne veremen mola? vere musan ġaçan veresen, nağı." dep oğar tēP ūr etib, tēvüP, çıġarıP yivere. "tez al Kel munna, erten naloġnu." dey. hali erten ayta, onu bizin atıbızġa. şo palançaġā urdu ḫarí şo. o gişi ġazavuş edi o. urġanı,

17. Metin **Halimbegavul**

urdurġanı v̄ayyā gelgenne atabız ayta oğar; "ya neye ġoyduñ sâvet
350 selseveTTe urmaġa saġa. sen k´uk´ay mi̊san?" deb kim ayta. "allā̱ haḳın
aġav birev de urmadı. bir äK Keren götüme tebdi." dey oğar. barmaġa
352 onna tiymey, bireklerin tePdi dey.

18

Kaynak Şahıs: Abuzali Dahirov

Derleme Yeri: Halimbegavul

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 15.8.1998, 5.kaset b yüzü

Derlenen: A) Halimbegavul köyü hakkında, B) Köydeki kolhozlar (tavukçuluk) hakkında, C) Oyunlar a- Saklambaç, b- Aşık

A. Halimbegavul köyü hakkında

Ç.P. — Halimbegavul köyü. 16 Ağustos 1998. Abuzahiv Darihov, 45 yaşında. Aytıgız.

A.D. — né zaT aytayım çí.

2.şahıs— sorav̈ çí, sorav̈ ber.

Ç.P. — Bunda, yurtta adamlar neçik yaşay?

A.D. — nú arttağı v̈aKti ne çaḳı bola mısa da ġolaysız yaşay. köb yağı ḫalKnı osal yaşay. on, on beş, yiğirma yıllanı alda yaşav̈ ġolay edi. ḫalKnı esime gele edi. oylaşaman, şolay men oylaşağan ḳúyde. nú ḥali şu arTTa bolġan huḳumaT Ta ġalmağallar bulan bir yağınnān ḫalKġa yaḫşí. birisi yağınnan deystvitélno yaşav̈ yağınnan ḫıylı yaşav̈u ḫalKnıki osal bolġan. biz haliden beş yıl alla yurTubuznu úç yúz elli yıllığını etken edig. yurT özü yerine ġurulġallı úç yúz elli. hali bu yıl úç yúz elli beş yıl bola. şo, şo bayramlağa bizin bārda halimbegavullanı, eki yaġta işleyğen, eki yaġta yaşayġan nu şaḥarlarda, başġa yurTlarda yaşayġan adamlanı barın na çakırġan edig.

Ç.P. — Neçençi yıl çakırgan edi?

A.D. — segsen.. toġsan úçúnÇú yıl, toġsan úçúnÇú yıl. úç yúz elli. ḥali úç yúz elli beş yıl bola, toġsan segizinÇi yıl. nu birinçiley biz rayonna başlaġan edig, şo meropriyatiyanı, şo zaTnı etmege, şo yurTnu ġúnü deb yurTnu ġúnüne baġışlab başlamaya. arTTa başġa yurTlarda özleni yıllarını, özleni zaTların etmē başladı. nu aytaġanım ma'nası, yurTubuz ġurulġallı şunda bola úç yúz elli beş yıl. başlab, yurTġa göçüb Kelgen.

18. Metin **Halimbegavul**

şunna yıl şavḥalnı saġlayġan, özünü saġlayġan asgerī bolġan. şáḥar yerde özüne yuv̇uġġa alıb Keleyim deP şunna şavḥal bolġanna, bir kilometre aride şonna, yurTġa özünü şo taşnı olturağan. şonu asgerlerin şunna yuv̇uġġa alıp Keleyim deb cıyġarġan, halimbegav̇ulnu toPrağına. şonnan başlayġan, halimbegavul özü ġurulmaġa şo yurT bulan. ama şonnan berli bola úç yúz elli beş yıl. hali var halimbegavullar bir miñden de artıġ úyaḥlü var. úç miñ altı yüzden ne artıġ ġolay. nȯ ḥar gún o alışına, bir gún bir semya gele, gete üyaḥlüler. bir adam gele. äki adam gete yada äki adam gele. nȯ ḥar gún toşnå aytıb bolmay, alışınağan. bulay úç miñ altı yüzden ġolay úje adam var yurTnu içinne. bizin yurTnu özünü administratirniy yerine gïççi påsyoloġ var taḳålay deb bi yerde o da gele. onna da var; yúzden ne yuv̇uġ üyahlü var. äki yüz, äki yüz on meş, äki yüz otuzġa yuv̇uġ adam var, onna yaşayġan. yurTnu toPrağına yerleşgen, ḫalg işleygen k´ålḥoz var.yurTnu tobrağı yerinne yerleşgen ullu tavuġ ferma var o yaġda.

B. Köydeki kolhozlar (tavukçuluk) hakkında

Ç.P. — *Kalhoz hali de işley mi?*

A.D. — k´ålḥoz, nu aldıññı k´ålḥoz çï, tüğül. İşleP te bir..

2.şahıs— sanav̇ġa var.

A.D. — sanav̇ġa var da ḫalg işleygen ḫalg yoġ. såvḥozda var úç yüzden ne artıġ pirik´az bulan işley deb çislísit eteğen adamlar var. nȯ biri de işlemey. papitsa fabrik´a var işley. tavuġ ferma var işley beg anúv̇. o da admiy yurTnu teritoryasınna toġtağan. úç yüzge yuv̇uġ, äki yüz neçe bir adam onna işley.

Ç.P. — *Neçe tavug işlene?*

A.D. — onna.

Ç.P. — *Bir yılda? bir ayda?*

2.şahıs— bir aydan bolmay. äki ayda.

Ç.P. — *Eki ayda, bir cücek?*

A.D. — onna bar; otuz segiz tıḫ var, ullu. ḥarisinne birbirinne beşer

18. Metin **Halimbegavul**

miñ, birlerinne yigirmaşar miñ cüceg bar. bir bir tıḫnı barda tıḫ. birleri giççi cücegden ullu bolġunÇa saġlay. birisin yumurtġağa saġlay. onna bir on tıḫlar bar; torḳ'o yumurtġa ozlamaġa saġlay, tavuġnu. bir dağı bir beş, altı tıḫ var; giççi cücegni ullu etmege saġlay. bir dağı ullu bolġan cücegni yumurtġa berginÇege, bir dağı bir äḳ ay saġlayġan yeri var. o bir dağı olay tıḫlar var; ḥãrisi onna tısıḫlanı, bulay paylanġanna şolay paylanġanna.

2.şahıs--- yüz miñ can var.

A.D. --- ḳób bar. ḳób bar. gúnne, gúnne otuz ton k'orma aşay cañña. otuz ton k'orma vere.

Ç.P. --- Körma ne?

2.şahıs--- yem. yem vere.

A.D. --- yem verile k'orma. otuz ton yem verile. bir cañña hisab eTgenne, ullu cañña yüz yigirma beş gıram verile. ha. giççi cañña, giççi cücegge.

2.şahıs--- otuz gıram.

A.D. --- no sutöşníy. hali neçe gún bola, cücegge? onnan bola dağı. ḳób cüceg bar mí? äki yüz miñnen ne artıġ cañ bola.

Ç.P. --- Yurtta adamlar birbirini üyüne barıp gele mi, konaklay?

A.D. --- yurTta, yurTta bir on beş, on altı oram var. oramlarda bu meni atam, anam hali ördeği oramna yurTnu örü başında tura. men úje ullu yaşları; ġatın alġanı, erge varġanı, bar özünü başġa üyaḥlüleri bulan yurTdan başġa yer alıb, üyler ġurub, ocaġ ġurub, şolay yaşlar ullu ullu bolġanı çıġa. ocaġda, üyde ata anası bulan ġala, bulay lab giççisi. şolay gelgen bizin yurTda.

Ç.P. --- Giççisi ata anası bulan gala.

A.D. --- ha! giççisini, nu ulallaniki ġala. ġızlar ġalmay. giççi ulallanı birisi lab giççisi ġala, ata anası bulan. şolay orãmnağılar, bir oramna yaşayġallar biri birine ne çaḳı da bara, gire. birçe masḥara bulan geçe ortalar bolġunça da şu. biz çi turabız şunna ne çaḳı da oylay turub da. ne çaḳı da vara. şo yaġınna beg tatuvlu oramlar. yurTtağılar beg tatuvlu.

18. Metin **Halimbegavul**

C. Oyunlar

Ç.P. — Yaşlar, giççi yaşlar, ullu yaşlar; beş yıllıg, on yıllıg, on beş yılga çıggan yaşlar etegen oyunlar bar mı? Oramlarda, abzarlarda yada avlagda olanı oynağan bir oyunları ıgrat.

A.D. — ulan yaşlanı oyunu barı fudboi, barda yerde yurTlarda yimiK.

Ç.P. — Alda yerde, alda yerde, bırıngı zamanlarda?

A.D. — bĩz, biz cahíl zamana, biz giççi zamanına, biz gĩççi zamanına biz gaçag oyun neb oynáy edig, geçe.

Ç.P. — Geçe şunu anlatıgız?

a- Saklambaç

A.D. — hali bir, bir avuldan cıyıla bir oñña yuvuġ yãşlar, bir tengli yãşlar. birisi avuluna cıyıla bir oñña yuvuġ, tengli yãşlar i birleri yaşına birleri izley. bir keren maġa bolġan şolay. men lab giççisi edim yaşlarnı arasınna. yãşın edig. bizin yãşlar yaşın edi. olar izley edi. men şo yalañġaç yazda ġıçıtġallanı arasına yaşınıb ġalġan edim. bãrda úje tabulġan. meni tabub bolmay. muna ġan tiyer dey tutaġan. olár tutedi. biz ġaç edig. şolay ġıçıtġallanı arasına girib yaşıngan. ġıçıta terbenib Te bolmasan, çıġıb Ta bolmaysan ġıçıtġannı töbünne, olar da girib bolmay. onna úje ġıçıTtı deyse de. olay zaT, ösümlüg ġıçıTtıra onu. bar da sanın ġıçıTTıra onu özün. şonda şò, şò çıdağan kuyde meni tabmasın deb şonu arasında yatıb turdum, ulan. şolay oyunlarıbız bolay edi.

Ç.P. — Neçe saat?

A.D. — vållah bilmeymen ne. úç, dörT saat da yaray.

Ç.P. — Peki bir yaş tabulsa ne bola?

A.D. — barda tabulay. barını da tabmaġa tarıġ. barınnı dc 'aPġınçaġa oyun bitmey. barınna taPġan soñ oyun bite torK´o.

Ç.P. — Ne etile? Tabulana ne etile?

A.D. — úta.

Ç.P. — Tabulanlar ute.

A.D. — tabġanlar úta.

Ç.P. — Tabganlar uta.

18. Metin **Halimbegavul**

A.D. — ha! bizin, meni çí olar. barıb üyde yaTma yerimnen ne tergege geldiler. üyde var mı yuḫlaP sama ġalmağan mu dep. e.. üyde de yoġ. barda olay yatıb ġalağan yaşlarda buley varıb geçe yaşınağallar var. yatıb yuḫlab ġala.

b- Aşık

Ç.P. — Başgaça oyun bar mı edi, kiççi zamanlarıgızda oynagan?

A.D. — ne çaḳı da oynáy edig, şo aşıġnı.

Ç.P. — Aşıg.

A.D. — aşıġ oyunu oynayıbız var edi. pastayanna, bir yerde tazab yañġur yavaġanna.

Ç.P. — Aşıg bar mı Arslan Bey, aşıg?

2.şahıs— üyde yōġ.

A.D. — biz de vardır. yañġur yavaġanna ġışda, ġarda bir egsi buzulġan üyleni şulay göterbelerine girib biz aşıġ oynayıb. pastayanna oynayġan yerleribiz var edi.

Ç.P. — Aşıg neçik oynanır?

A.D. — ullu ḳuruġ ete, şulay ullu. dögereg ete. içinde tize aşıġlanı. bir alḫañ na bola urağan. avaTlarda alıb, úç dört avaTtan urasan aşıġlanı. şo ḳuruġtan çıKarsan, çıKarġanı seniki ḫızdan.

Ç.P. — Kurug ne degen zaT?

A.D. — ḳuruġ dögereg ḫız. dögereg ḫız.

Ç.P. — Dögereg hız?

A.D. — dögereg ḫızdan çıKar edig. nu yaşlağa göre etilinedi. giççi yaşlağa, giççi dögereg etile.

Ç.P. — Munu biyigliği neçe? Kaç metr?

2.şahıs— äki metir bolġan neb.

A.D. — o yaşlardan bola. giççi yaşlağa, giççi ḳuruġ etile. ullu yaşlağa ullu. oğar göre etiline ḳuruġlar.

3.şahıs— munna içine girmey ḫızdan. aregden urasan.

2.şahıs— bir başġa ara ġden ara ġ, bir beş metir. bulay yayılġanna seni ġayda alḫañ ġalsa, onu alıb şo ġalġan yerden urasan, munna.

18. Metin **Halimbegavul**

Ç.P. — *Aşıgnı túrlú, túrlú bola.*

2.şahıs— aşıġlar bir, alḫa ullusu.

A.D. — urağan.

3.şahıs— ḫayvanníki alḫa. ġoylanıki, mallaníki aş ġ.

Ç.P. — *Goylanıki aşıg.*

A.D. — aşıġ.

Ç.P. — *tananıki, öğüzünki?*

2.şahıs— tananıki alḫa, alḫa.

Ç.P. — *Alha. Bir aşık bar, aşıg.*

2.şahıs— aşıġ berir sağa abuzahiF dahir.

Ç.P. — *Munda ne deysiz? Bu üstü, aşıgnı üstü?*

A.D. — ha! AşıġnI üsTü.

Ç.P. — *Özügüz hızıgız. Özügüz hızıgız.*

2.şahıs— suraTnı ete.

A.D. — şu aşıġnı üsTü böK.

Ç.P. — *Bög.*

A.D. — böK tübü çiK. bu yañı a bu.

2.şahıs— ḫırınÇ toġtay çı, bu ḫırınÇ. bulay ḫırınça toġtaġanna alça.

Ç.P. — *Hırınçı tohtaganda alça.*

A.D. — bir yanı alça. bir yanı tav.

Ç.P. — *Arslanali beg bir dagı ayt.*

A.D. — alça, tav.

Ç.P. — *Tav. Etecek misiz suratını?*

A.D. — etemen. nege etmeyim?

Ç.P. — *Etigiz.*

A.D. — bussaaT men alça alıb Keleyim, harı.

Ç.P. — *Aytıgız. Neçik tursa?*

2.şahıs— muna şulay böK, tömeninnen tursa.

A.D. — böK tegen şulay.

19

Kaynak Şahıs: Baybaş Baybaşov

Derleme Yeri: Atlanavul

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 4.kaset b yüzü

Derlenen:A) Atlanavul köyü hakkında, B) Köyün bir adeti ve bu adetin oluş sebebi hakkında (boşanmış kadınlarla evlenmeme adeti), C) Kız isteme, düğün ve düğün adetleri, D) Yırçı Kazak hakkında, (B,C,D beşinci kasette)

A. Atlanavul köyü hakkında

Ç.P. — Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Şimdi Atlanavul köyündeyiz. Bu köyden Baybaşov Muhammad Muhammadoviç, altmış yedi yaşında.

B.B. — baybaşoF. baybaş maḥammadoviç.

Ç.P. — Baybaş.

B.B. — baybāşov.

Ç.P. — Adınız baybaş. Familyanız?

B.B. — familyabız baybaşoF.

Ç.P. — Baybaşof. Mahammad.

B.B. — maḥammad atabız bizin, maḥammádoviç.

2.şahıs— bunu atası maḥammad maḥammadoviç.

Ç.P. — Baybaş Baybaşov boldu. Yahşı. Aytıgız bayağı bu yurtnu atı Atlanavul. Hali atlanavul aldıngı yıllarda.

B.B. — bu revolütsiyadan alda, bu inḳılaP bolġunçaġ alda bu yurTnu atı muslimavul. muslimavul ḳúyde yüzyıllar, hayli yüzyıllar yete. soñ, revolütsiya bolġandan soñ, munu atı bayağı sĭtalinni atı gele buğar. sĭtalinavul bola. sĭtalinavulla yürüle paştişto elli altınÇısı yıllar mıydı, şu ḳúyde şu?

2.şahıs— elli yettinÇi.

B.B. — elli altınÇısı yıllar bolġunçaġa sĭtalinavul ḳúyde tura. annan

soñ, sïtalin taḫTan tüşgennen soñ atlanavul degen aT gele buğar. bu yūrT az bir yüzyıllığnı içinne úç túrlú aTnı alğan yūrT, bu yūrT. dağı dağısTanna bulay yūrT yoğ. bir kerēn, äki kerēn aT alışıññа yurTnu atı. bir şu yūrTTan ğayrı úç kērēn bir yüzyılnı içinne aTı alışıññan dağı yurT yoğ. ḫali bu gún şu atlanavul.

Ç.P. — Bundan son?

B.B. — atlanavul. annan aldın sïtalinavul. annan aldın, aldıññı atı muslimavul.

Ç.P. — Mundaı son alışına mı?

B.B. — alışına.

Ç.P. — Oylaşa mısınız?

B.B. — yurTnu camaạtı yaññıdan oylaşğan, aldıññı muslimavulnu.

Ç.P. — Muslimavul'nu yangıdan kaytargan, salmağa.

B.B. — muslimavul o şāyĭḫ Kĭşi. ústaz̲ Kĭşi. şayĭḫ.

Ç.P. — Neçençi yıl yaşagan?

B.B. — ol onu tarıḫın toşnı bilmeybiz o ğaçan ̆ekenni. nu yurTnu istoryası beş yüz yetmiş yıllağa hisaPlana. şu yurT beş yüz yetmiş yıllağa hisaPlana hali.

Ç.P. — Bunda hali neçe adam yaşay?

B.B. — munna yaşı ullusu bulan bir miñ altı yüz adam yaşay. dörT yüz..

Ç.P. — Barı kumuk mu, barı?

B.B. — túğúl munna geliP bu zaT işley mu?

Ç.P. — İşley.

B.B. — munna ğazı ğumuğlar, munna dargiler, munna avaristler ̆ ̆say.

Ç.P. — Kumuklar neçe adam, bu yurtda?

B.B. — bu yurTnu asnovniy barda ḫalğı köbüsü k´arénnoy ğumuğ yurT dağı bu. olay gelgeller köb túğúl.

Ç.P. — Köbü kumuk.

B.B. — ğumuğ yurT bu. taza ğumuğ yurT.

Ç.P. — Taza Gumug yurt.

19. Metin **Atlanavul**

B.B. — bu şahar̈a yuv̈ug. ḥar bir zaT̈a munu oññaylıg̈ı var. o sayalı ḥar bir zaT̈a bazarı bolub Ta, ḫayvanı bolub Ta, ḥar bir zaT bolub Ta sag̈lamag̈a oññaylı yer bolma sayalı, äki yag̈dağı gelegen adamlar bizge gele. bu bir tïrampilinni yimig munna g̈ïz aça, g̈anat bite bunna adamlağa. şolay ayïtmağa yaray. munnan soñ başg̈a yerleğe özler getegelleri de var; teg köbüsü gelgen ḫalg̈ munna yerleşe. munna g̈atun ala. munna g̈ızın erge vere. yerinni şo atlanavul, şu yurT bolub g̈ala munna. munna gelegen Kïşi geTmege süymey, gelmege süyse tüğül.

Ç.P. — Uşata munu.

B.B. — onu uşata. bulay oññaylıg̈lar var. yaşav imk´allıg̈lar başg̈a. g̈ali bular erpēli, erpēli yurTunnan bulağa şaḥarg̈a gelmag̈, mataḫın satmag̈ ag̈orotunna bolğan ḥar bir zaTnı eTmag̈, bulay zaTlanı etmag, bulardan äki úç Keren bizge oññaylıg̈ bar. g̈azanışTan başg̈a yurTlardan bir oññaylı o sayalı bu yerni adamlar gelse munu tanımay. ayrog̈da milleT adamlar, yaT millet adamlar, g̈umug̈ milletler g̈aydâ da sıyışa, g̈umug̈ yurTlarda. g̈azı g̈umug̈dan gelgen köb adam, ḫıylı adamlar var, bunna. şolay yurTnu istoryası. otuz úçúnÇúsi yıldan aldın bir, bir adam na yog̈ edi, yaT adam. otuz úçúnÇúsi yılla munna başlarını bu pereselenya, bunna adamlar gelmege. muna bug̈únge yerli şulay bollu. ḥali ḫalg̈ıbız biraz talçıg̈a yerli yaşayg̈an ḫalgga tarlıg̈ ete. yaşav günnen güññe, aydan ayg̈a, yıldan yılg̈a g̈ıyıllaşa vara. çetimneşe. yerli ḫalg̈ bolg̈an musañ munna özünü toprağına göre özünü ḫalg̈ına taman çak̈ı yaşavlug̈ imk´allıg̈ baredi. olarda gelip úsTúne g̈oşulg̈an zamanna yer tar, oTlav tar. hali bir zaTda tarlıg̈ ete. dağı ne aytayım, yurTnu hak̈ınnan dağı.

Ç.P. — Adamlar ne ete yurtta?

B.B. — yurTTağı yurT hazayıstva bulan maşg̈ul. bizin ḫalg̈ıbız bav̈çulug̈nu yürüte.

Ç.P. — Bavçulugta neler ete?

B.B. — bav̈çulug̈ta ḥár túrlú dağıstannı içindegi ḫar yemiş, ni'maT munna bu yurTda ḫar. başg̈a yurTlarda yimig tüğül. munna muna ḫalg̈ı topraggag̈a üyrengen.

19. Metin **Atlanavul**

Ç.P. — Ne yimig?

B.B. — bulanı yurTları, äki yaġdağı yurtlar; ḫayvanÇılıġ bulan, ġoyÇuluġ bulan, tuvarÇılıġ bulan maşġul bola. bu yerni toprağı da az. olay yerde yoġ sayalı bunna ḫalq topragga ḳób ġulluġ ete. aġoroTÇuluġnu beg árúv baçara. başġa yurTnu ḫalqlarınnan úsTa. onu boldurmağa, onu satmağa, onu çar da nizamın bile ȯlar. ḳóbüsü yurTlar, ḫali ḳóbüsü yurTlar buna bulanı yurTları ḫıyar, pamadur deb aytağan zaT bularda arT vaḳtlar túğúl bolmadı. o bizni tezden yürüle. şolay yurT hazayistva bulan maşġul. yurTnu ḫalKı sevdügerçilīg; avlaġlarda, ġotallarda ġoyÇuluġ, tuvarÇılıġ bu yurTnu ḫalKını k´aspusu túğúl. bu yurTnu ḫalKını k´aspusu túğúl. bular yerinne äki yaġġa çıġmay. ġotan tavġa yayılmay. äki yaġġa çaçılmay turaġan ḫalq şolay ayt sen.

Ç.P. — Neler çaçıla? Bu yurtda neler çaçıla? Adamlar ne çaça?

B.B. — ḫıyār, pamadūr, ḫapusTa, çita, çüğünnür ne ovuş var busa barınna çaça. vār da zaTġa ġulluġ etmege de baçara.

Ç.P. — Habıcay.

B.B. — habıcay da çaça. buday da çaça. o sama soboy özlügúnnen bolağan zaT. o bolmasa yaşav yoġ. o biz aytağan zaTlar dapatnitélni. onu üsTüne ġoşulağan zaTlar olar. buday, habicay bu yurTnu özünü k´aspusu. ḫalg toPraġçı. şolay ḫalq şo bola.

Ç.P. — Bu ösümlüglerden kaysını bu yurtnu halg adamları ösdürgenden son, biçip algan sorı, özünçe aşacağın algan son, bu sevdegerlig úçún tışga şaharğa götürüp, eltip, sata mı?

B.B. — sata.

Ç.P. — Şundan manat ala mı?

B.B. — ala. şonnan ala. şu bizin hazayistvalanı ben sizge misal úçún, giççi misal úçún aytayım.

Ç.P. — Aytıgız.

B.B. — bizge aġoroT beriledi yigirmá beş sotuḫ; geKTarnı dörT paydan bir payı. geKTar sen onnan añlay mısan? geKTarlardan añlavun bar mı?

Ç.P. — Hektar deybiz biz. Hektar Türtsiya'da.

19. Metin **Atlanavul**

B.B. — bir geKTar, bir geKTarnı dörT paydan bir payı bizge uçesḳada berilgen ḥali bolġunçaġa. pålojenya ḥar hazayistvaġa berilgen. şu bir geKTar yerni içinne segiz, toġuz milyon hali bussaatKı, hali bussaatı miñ manatlar aġça ġazana bir bir hazayistvalar. dağı başġa gelimnen ġayrı şo ovıış bulan şolaylar dә var. bir kepek ġazanmayġallar da var.

Ç.P. — Ne işlegen?

B.B. — talaPġa göre, hazayistvanı özünü ġurumuna göre, onu nizãmına göre. hali bu oçaġnı meni nizamın saġlasa oçaġ yaḫşı işley, zaḫmaT töğüP. o gişi başġa ocaġda özü de yata salḳınnı yaşlarda. onna bir zaT da almay çí.

Ç.P. — Almay.

B.B. — almay. dúnyanı işi yürüle, insannı talabına göre. allah da vere, talabġa göre. yaşav yaman túğúl başġa yurTlardan yaşavu. bu ḫalgnı ḳúltúrniy, şaḥarġa yuvuġ bolmaġlıġı, ḥar bir zaTġa yuvuġ bolmaġlıġı, yaşavġa neçik de şolay bunda biraz.

Ç.P. — Hali hükümet halgga adamlağa toprak berdi mi, özüne, adamlanı özüne?

B.B. — bergén. ḳób aylana yurTlardağılar bergen. bizinki halli de.

Ç.P. — Har bir adam, har bir üyahlünü neçe toprağı var? neçe yeri var?

B.B. — ḥali bizge şo nizam salına tura. ḥali salına tura. ḥali salınmaġan buğar. sizde berilgen mi bu toPraġ?

2.şahıs— ha. berilgen.

B.B. — berilgen. başġa yurTlarda barınna da berilgen. bizde berilmegen. bizde ḥali şo pay deP aytağan zaT bar.

Ç.P. — Hali şu işidey görüle.

B.B. — ḥali şu işni üsTünne işleP tura, bizin adamlar. kamisya var. olay adamlanı sávyeti var, şo sávyetKe göre. ḥar hazayistvaġa toṛḳa k´arinnoy aldıññı yerli hazayistivålar var çí.

Ç.P. — Tolka, Kumukça aytsagız.

B.B. — o ġazı ġumuġdan, tavdan gelgen adamlar toPraġ alıḫ Kelmegen

19. Metin **Atlanavul**

munna. bu bizin atalanı toprağını üsTüne gelgen olar. olağa biz onnan pay vermege ğas yoğ.

Ç.P. — Olar ne ete?

B.B. — olar özlerine, hazayistvasınna, ona üyler vergenbiz. olağa etmege pulallar vergenbiz; segiz sotuğ, toğuz sotuğ. ondan soñ yigirma beşer sotuğ uçeşkalar var. olanı almaybiz olardan. bizge ana toprağ bar çí, atalar ğoyu getgen toprağı. şonu biz, yerli adamlar şonu görüb alabiz. ğotan tav bulanı barınna toprağlanı etgenne úç yarım, dörT geKTar yer tiye bir hazayistva.

Ç.P. — Bir hazayistva bola.

B.B. — ḫali şu meni hazayistvasına úç geKTar yarım şolay hisablana. geleçağ. nò meni de dörT ūlanım var. şolar da şolağa paylana. olardan tuvğallağa da paylanğan zamanna...

Ç.P. — Giççi, giççi bola.

B.B. — Kesekleri bolu ğala.

Ç.P. — Giççi kesekleri bola.

B.B. — hali bussaaT yaman tüğül.

Ç.P. — Şimdi ağa, ata babalarıgızdan eşitgen, üyrengen habarlar bar busa; yırlar bar busa; yumaglar bar busa, şolay bir zatlanı aytsanız bizin úçún yahşı bolar edi. Bir habar esinize gele busa ayrogda ata babalarınızdan üyrengen habarlar bizin úçún yahşı bolar. Habar bolmasa yır bolar, sarın bolar. Sarın da bolur.

B.B. — men olar çí, ne çaḳı da vār aytmağa. seni k´asétalarıñ ḫıylıları tolur edi men aytağan zaTdan; tek olar ğaysı sizge layığ mıdır? ḫar kimni bir özü süyüP bağağan zaTı bola.

Ç.P. — Kaysı bir olsa aytıgız. ne bolsa aytıgız. barı bize yaray, bizge yaray.

B. Köyün bir adeti ve bu adetin oluş sebebi hakkında (boşanmış kadınlarla evlenmeme adeti)

Ç.P. — Bugün 16 Ağustos 1998 Pazartesi. Atlanavul köyündeyiz.

19. Metin **Atlanavul**

önceki banttan Baybaş Baybaşof aytmaya devam ediyor. Söylemeye devam ediyor. Şimdi köydeki bazı adetleri söyleyecek. Hakkında konuşacak. Üylenme.

B.B. --- ḥár yurTnu, ḥár yurTnu bir adatı var. şol adaTġa göre bizin yurTnu da bir aldın atalardan ġalġan adatı yürüle. birev ġatun ala, üylene, eşiglene. annan soñ şolanı arasınna tatuvsuzluġ boluP ayrılış vola. şol ayrılış voluP ayrılġan ġatınnı bizin yurTTağı bir ulan na özüger ġatun etiP almay. şōl başġa yurTġa ġatun boluP gétse; tüğül ése yurTTa ġala bu. tul ġala. munna şol adaT bizde yürülgen. bugún bussaaTTa da yürüle. munu neni yimig ma'nası var. bu yerni ḥalgı barıda biri birine ġardaş. tuT teregni tamuru yimig tutuşġan barda. alġan bergen ata yaġdan, ana yaġdan ġalġan ġardaşlıġ yürüle. o sayalı şōl ġatunnu özüger ġatun etiP almay. toyu boluP da, yas boluP da, ḥár bir zaT boluP da, äkkisi de - salġan na, alġan na- bir birine dúşman kin yüreg tuTmasın. şolanı arasınna dostsuzluġ bolmasın degen zaT bar ķóbüsü ḥalla. annan ġayrı ondan ayrıla. o başġalağa gele. olar busa ġayılları ékki de yaġdan ġardaşlıġ yürüle. şu zaT sayalı bizde şu ḥalgıbuz şu zaTnı yürütmegen. halli de yürütmey. geldin gelginçiler busa şolar ete. teK şol curTnu birisi ölse ġatunnu ala, ġatun erge de bara. olar ō yaşavda olanı gúnahı yoK. o ġısmad olanı ayırġan. ölgennen soñ ora adaT yoK. sav da turuP aytılsa. o sayalı bizin ġızlarıbiz erlerinnen içe busa da, ġıyıllı busa da ayırılmay. oÇaK tozulmay bizde. şo nizam biraz bizin ḥalgıbizni oÇaKlanı árúv saġlay. bizde başġa yurTda yimig ogeyi o onna alı Kelgen. o busa artınnan barğan o busa varaġanna palan gişini bu yaşını alıP varġan onna varġannan soñ pirimijusniy validleri yoġ. şo ahlüler k'anqıdeTni árüv yaşay şunna. muna şu bizin ḥalgnı ġılığını biraz yaḥşí yer. bunu misāl úçún sizge bir giççi, bir misal aytayım. salġanna alġanna neçig üregleri tüz bolmaġa bola. bolmay bir zamanna da tüz. ona haķınnan bizni aldıññı bırıññılanı arasınna bolğan toylarda olar ġomuz da çertiP birbirine yaman sözleni söylegen yırlarını yerli var, yazılınġan. o kitaPlarda bu zaTlarda bolmaġan bulanı atalardarı davalar gele. bar, men bilegelleri de bar.

19. Metin **Atlanavul**

biraz erşi zaTlar da bar çı, dağı olanı arasınna.

Ç.P. — Bolsun ayt.

B.B. --- buğlenne batırḫan neP bolġan buğlenne. olar meni analarım, atamnı anası buğlelli ġatun. o batırḫan meni ullu anama ġardaş bolağan gi̇şi. bir ġatunnu da alıP, ol ġatunnu da sala, o. bu salġan ġatunnu munu ġurdaşı ala. o ġatunnı̊ da alġannan soñ, olar birçe ístolla váyá toyġa yıbavda oltura. algan ḥízíríni yimig salġan meni yimig bulay ġarşı oltura birbirine. ḥali o yımav yürülüP turaġan zamanna ġatunnu alġan ulan ġomuz da çẽrtiP.

"muñlayıb olturġansan.
ne derTiñ mar oyuvŭña.
tün o̊yüvüñ ġatunuñ,
bugún meni ġoynumna."

deP ayta bu. bu yaman söznü ayta. bu, bunna olturġan bu ulallar da, ķób yaman tiye olanı yüregine; "yağarı ne sözdü sen eteğen? ne lagırttır bu sen eteğen? ġıyışaġan yerdá etmediñ sözün." deP aytıP buġar. ayıb etse de o batırḫan ayta. onna o ístolnu şaḥı bola çí. aldın şaḥları barda siz bilesizdir. şaḥlar da bolur. batırḫan ayta; "o ġomuznu baã versin." deP. o ġomuz şorti bilegen ulan bolġan, o batırḫan na. ġağıb, ġomuznu da alıb, çertib buğar ayta;

"az yarsam, az yaġarsañ.
ķób yarsam, ķób yaġarsa.
mağa bāzarın açġan.
ne beT bulan baġarsañ.

mağa bāzarın açıb,
saġa tirgen satıvu.
şeker kelle busa da,
yoKtur onu tatıvu.

sarın bulan, yır bulan,

19. Metin **Atlanavul**

sen meni üte busan.
men taşlaġan kürzeni,
mağa nayın áytán busan."

deb aytġan. muna şulay sözleni aytılıb sarıllar aytıvlıġı bolġan. göre musan; neçig öÇlüg, neçig tatıvsuzluK. şolay zaTları bolmasun úçún, başġa yurTlarda şu yurTTa şolay zaTlar bolmasın neb bizim ullularıbíz şolay nizamnı salġan. yaḫşí nizamnı ġalġan. bussaaTTa da olardan ġalġan. bíz şonu yürütebiz. bizin arabızda yoK şolay adam. bussaaTTa da olay ġoyma ġastıbíz da yoK. ġazaK deP aytsaġız, ġazaK.

C. Kız isteme, düğün ve düğün adetleri

Ç.P. — Gazag'ga ötmeden, bu ulanıgıza neçik gız alasız? Neçik etesiz? Neçik barasız, gız üyge? Ne deysiz? Ne dep tileysiz?

B.B. — ūlanına ġız almaġ úçún men, meni ġardaşımnı, yada ġurdaşımnı, yada mağa yuvuġ adamımnı yíberemen. bar, şōl palan gişini ġızın meni ulanıma almaġa elçi ol.

Ç.P. — Ulan kızı, kızını, kız ulannı süyüp mü ala; yoksa ata anası mı çeçip ala?

B.B. — ḫali aldın ata anası ūlañña, ġızġa soramayedi. purman talab etmey édi. özü süygen zaTnı aytedi, olar. ulan na ġız da birbirin görmegen, görmegen küyünnē satuv etiniledi, alda. ḫali bu devürler alışıññı, k´ültüra alışıññı. ḫali ulan görmege tarıġ ġızını. ġız görme tarıġ ulannı. söylemege taríġ. bulay yüregleri birbirini uşaTmaġa tarıġ. şuley zaTlar yürüle; teg pomóstú barí da şo ruslağa, şola ağımġa tüşüb bitmegen. ḫali bussaaTTa da ķób atalar var; men süygen bolaçaġ deb aytıb ġoyaġan.

Ç.P. — Hali de bar.

B.B. — hali de bar. ulan mu da, ġızġa da şolay aytıb bola; men ḫali şoğar süyeçeg.

Ç.P. — Ama az, az.

B.B. — bulay bulay aytıb ġoya. şo ķúyünne. men gişini

19. Metin **Atlanavul**

yibermeğenmen ulallarıma ġatun alağanna, gişini elçi etmegenmen. parT eTTirib özüm "ássalamu alayķum", "va alayķumussalam", "våla meni yetişgen ulanım bar.".

Ç.P. — Gişi yiberme adatı bar mı?

B.B. — bār gişini yibere; teg men yibermegenmen özüm...

Ç.P. — Onu aytsagız.

B.B. — özüm baraġan.

Ç.P. — Yani yurtnu adatını aytsanız.

B.B. — neçig yurTnu adatın?

Ç.P. — Yurtnu adatı; yani elçi yiberme neçik bola?

B.B. — yiberē. halli yibere.

Ç.P. — Aytınız.

B.B. — neçiK aytayım? ne zaT aytayım oğar? elçi yibere "bār sen palan gişini ġızın..".

Ç.P. — Elçi kim bola? Elçi kim? Kim elçi bola?

2.şahıs— nu ġalın bere gele barı. ondan soñ, bereçeg bolġannan soñ arTTa äkinÇi etabında bu zaTlağa söyleşē; o ġızġa beregen ġalınnı.

Ç.P. — Ne etile?

B.B. — elçini men yiberemēn men. ḫali bu şeḫābıTTín meni ulanım. buğar ġatın alma tarıġ busa men yiberemen ḫızírini; "bar ḫızíri şo menim ulanıma ġatun al. palan gişini ġızını tilemege var." deb. bu ayta ola; "palan gişi yibergen meni. våkílmen men. ben seni ġızını tilemē gelgenmen.". razi busa razi bola. razi tüğül busa atkaS ete.

2.şahıs— razi bolġan soñ ne bola?

B.B. — razi boıġannan soñ, razi bolġan soñ gele. ola, olar buğar yaḫşí cevab çere. men oğar oññarılaman. annan soñ ġatıllarıbíz tüşe araġa. ġatíllar, ġatíllar; "onnan ne çaķı, ne zaT bermē tarıġ o ġızġa? ne çaķı opūraġ? ne çaķı altun?". arī berī, tuda suda, şo bar zaTları yürüle. bular da oğar oññarıla, haġlaşa. soñ, annan soñ bir bir belgili bir gún bular barda mataḫın onu alı bara. olar da cıyılıb, bular da cıyılıb ġardaşlar bir giççi toynu yimig şolay maçlís ġurula. olarda alı Para, bunu. malnı

19. Metin **Atlanavul**

alparağan úç dörT gişi bola. ġatın gişiler, er gişiler olar da oğar ḥazirlig göre. aşın suv̆un bar zaTnı da etiP, oññarılıb, onu içindeği zaTına da ġarab, p̊iroverk´a da etib, yüreKleri de razi bolsa bulağa da tiyişli savġaT salam bulan yibere, ġaytarıb. ḥarisine bir padaṛ̆ka da veriP yivere. şonna belgilene palan aynı, palan g̲únúnne bizin toy bolaç̲aġ deb. şo g̲úññe äkki de taraP ḥazirlenib toy ̆ete.

Ç.P. — *Onu atı bar mı? Mal alıp bargan maclisni atı bar mı?*

B.B. — ġalın, ġalın deb ayta.

Ç.P. — *Galından son?*

B.B. — ġalın, ġalın bardı, ġalın geçTi, haġlaşTı.

Ç.P. — *Haklaştı.*

B.B. — soñ, annan soñ v̆aKTi salına. toy g̲açan, ġaysı g̲ún bolaç̲aġġa vaKTi salına, zaman salına. şo zamanġa göre äki de taraP oññarıla. şol g̲ún olar da ete özlerin azvarınna toy. bular da ete özlerin azvarınna toy.

2.şahıs— sarınlanı da ayt.

B.B. — aytarman. ḥ̊ali bu ulānnı ġızını azvarınna toy yürülüb tura. bular süysē çaḳıriv̆ k´aġız bulan. süyse tamġa åbyávlenya bulan, bildiriv̆ bulan ḥalg̲nı çaḳıra, toyġa. şoġar göre adamlar gele. saaT on ̆äki, saat on ̆mir bitegen v̆aKTide adamlar namus ete, şo toyġa barġan adamlar. olar ̊özü bolağan çaḳı aKça sala şonna. ha! bu g̈işi busa içeğenin, aşayġanın, bār zaTın ḥalg̲ga bar zaTın yetiştire. dolması var mu? pilav̆u var mu? tişligi b̲ar mu? balağı var mu? ne zaT b̲ar? bar zaT bulan tahmin ete bu. ḥaraKı, çaġır. ne zaT içme süye busa içgi. ne zaT aşama süye busa aşamağa bar zaT. başġa yurTlarda başaa túrlú túrlú nizamları var, toyıanı. teg şu yurTnu nizāmı, bir adam gelse ertennen geçe bolġunça oltursa, şu ístolla olTurub aşadı. g̲ırġa çıġdı, g̲ırdağı ístolla olTurta. onnan turġub başġa üyge giyirib olTurta. aḥşam bolġunça olTurtsa da ḥár şonu adamnı giyirib tura. şo üyden, azvardan çıgıb ̊geTginçege ġonaġlıġ bitmey. ha, bir bir yurTlar bar, zamanağa göre ísTolnu sala; ḥalġnı giyirdi, aşama zaTnı b̲erdi, şondağı zaT biTTi, dağı ístolġa girmey. bulay yurTlar da, bulay yerler de var. munna o zaT yoġ. munna sen suTk´a tursañ na

19. Metin **Atlanavul**

şonu aylanıb aylanıb, özün olturtuP şonna ġullu ġ eteğen adamlar da var. aşın, suvun berip tura. salıvu da salına. gelin ne gele. ķób maşíller de vara birbirinne yiğirma maşín, birbirine on maşín, birbirine gúçú yetişmeygeller beş bulanna tamallıġ ete. ḥár kimni kisege göre bola işi. annan soñ ġardaşlarnı ķóbüne göre bola. meni ķób ġardaşım bar busa mağa toy etmege raḥaT. meni olar götere. ġavumum na giççi busa, adamım na az busa, bağa o ġıyın gele barı da. maşínní bağa az bola. toyu da alaşa bola. o dúnyanı nízamı çí o, dúnyanı nízamı.

Ç.P. — Tüz.

B.B. — şolay. soñ, annan soñ gelin gele. gelin gelgenden soñna geçe bolġunça bola. geçeni uzağına da.

Ç.P. — Gelin neçik gele. Gelini almaga kim bara?

B.B. — gelinni almağa ulannı ġurdaşları vara, onnan soñ ġardaşları vara.

Ç.P. — Ulan gardaşları, gızardaşları bara mı?

B.B. — ġızardaşları vara. ulannı ġızardaşları da vara. ġızardaşını ġızları vara. andan soñ gelilleri vara. geliller, ķóbüsü ullusunu gelinini yibere. şolay vara, dağı. neçig dey. yiğirma, yiğirma beşge yuvuġ adam gete. dajé birbirlerine ķób de bola.

Ç.P. — Getegende bir zat da bola mı, bir adatlar?

B.B. — bār. olanı tebsileri bola alınaġan; sarını, yırı bulan bara şonna, ullu toy da etib gire. onna giyirib, olanı yaḥşi ġonaġ da etib, özleni aşın suvun bar zaTnı da salıb, soñ gelinni de alıb, çıġıb olar. gele bu azvarġa ġaytıb. munna gelgennen soññа, bayağı geçe de toy, geçeni uzağına da toylar yürüle. artınnağı günne dos ġardaş bugún toyġa ġulluġ etgen çaķı ġardaşıñ ġurdaşıñ barısı da artınnağı gún gelib, munna bir aş, suv da oññarıb, içgileni de salıb, tünügún ḥalgga ġulluġ etken. bugún özlege özler olturub yivav ete.

Ç.P. — Bagışlagız. Bagışlagız. Şimdi gelin almağa bardılar, getti. Onda gelin üyde, ulan üyünden gelgen adamlağa bir zat da etile mi, oyunlar etile mi, masharalar etile mi? Neçik etile?

19. Metin **Atlanavul**

B.B. --- etile. ol masḫaralar aldın o dommāylar, masḫaralar o zaTlanı etib yürügen. ḫali bussa͡at bu zamanna bu bizin oy başġa yurTlarda halli bar.

Ç.P. --- Neçik zatlar etiledi? Neçik zatlar etiledi?

B.B. --- ya! olar başġa túrlú forma zaTlar da giyib, masġalar da giyib, úsTúne túrlú túrlú zaTlar da giyib biyiy turu. oynay turu. barıb oyun͡ etedi. barıb bireẏnü tutedi. atılıb arKasına minedi. olay ḫıylı ḫıylı masḫaralar boledi. ḫali bussa͡aT bizde o yürülmey. şinna ḫali yürülmey. yürülmey. zamana olanı yaġaġa çıġardı..

2.şahıs--- bu yerni aytıb ġoy. ǧīz gelegenne hali bara çí. ǧīznı ondan naçit ala. ǧīz özü bulan on meş, yigirma ġız alıb gele. ġuda ġızlar deb.

B.B. --- ġuda ġızlar bola. ġuda ġızlar alıb Kele, onna barġ͡ ına munna.

Ç.P. --- Ne gızlar?

B.B. --- ġuda ġızlar.

Ç.P. --- Ha! Guda gızlar; yani gız kendi oylaşlarınnan.

B.B. --- onnan, ġız mulān, o ġız bulān olanı munnan getgellege onnan dağı da ġoşulub úsTúne; ġuda ġızlar da ġoşulub.

Ç.P. --- O guda gızlar kimler bola?

B.B. --- ġurdaşları vola.

Ç.P. --- Gızını gurdaşları.

B.B. --- şĭḳoliniKleri vola. ġurdaşları adnaḳĭlasniKleri bola. annan soñ olar yivere. úç dórT er gişi de yibere, olanı. munna gelgen zamanna ġudalar olar da olturġan.

Ç.P. --- Bular da guda.

B.B. --- olar ġuda, olar ġuda ġīz.

Ç.P. --- Guda gız.

B.B. --- olar olturub, yıvanıb, aşab, içib annan soñ ġudalar gete. ġīzlar ġala, ġala. artınnan.

Ç.P. --- Gelinni gızardaşları gala.

B.B. --- gelinni ġızardaşları gelin bulan gelgen çaḳı ġızlar ġala. toyġa ġala turub. o ulallar bunda toġtamay, gete.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

19. Metin **Atlanavul**

Ç.P. — Er gişiler gete.

B.B. — bir sahaT, äki sahaT yada úç sahaT olar olturub aşaylar. onnan soñ olanı ġaytarıb yetiştire. maşínne bulan yibere. şolay da yürüy şo adaTda, şu bizdeği toylanı adaTı. soñ...

Ç.P. — Okuda gızlar ne zaman gaytıp gete?

B.B. — artındağı gún gete.

Ç.P. — Artındağı.

B.B. — toynu artındağı gún gete. bu ulannı da, ġīznı da bir üyge sala, ayrıça. olar onna arüv birbirin göre.

Ç.P. — O üynü atı bar mı?

2.şahıs— giyev sala deb ġoya. çubulduruġlar bola, bu alla adaTda bulay.

3.şahıs— çubulduruġ.

2.şahıs— bulay çubulduruġ da bola bolġan. ġız ayrıça ḥali.

Ç.P. — Ne aytıla?

3.şahıs— çubulduruġ deb aytıla.

B.B. — çubulduruġ deb aytılına. ḥali gelin gelgen zamannā şu müyüşden şu müyüşge varıb, tartıb, şarşavnı yaya, şarşav.

Ç.P. — Üynü içine.

B.B. — üynü içine. şo gelinni de giyire şonu içine. şo gelinni Kişi görmeygen küyde, görme süyeğen Kişi şarşavın açıb, içine girib, söyleb çıġa. hali o zaT yoġ. hali istolla oltura, ḥali.

Ç.P. — Boldu. Boldu. Siz aytıgız, aldıngı.

B.B. — aldın şo küyde çubulduruġnu altınna.

Ç.P. — Çubuldurug.

B.B. çubulduruġ. şonna şo olturmay. şánÇal da salıb oltu. nay.

Ç.P. — Gelin.

B.B. — şo ere turġan küyünne ġarab, şo küyünne tura. başġalar aşay, içey. oğar başġa olay zaT da yoġ. gelin, gelin o barġan bulan na ḥár kim bulan na söylemey. söylemege tiyişli gişige söyley.

Ç.P. — Kim olar? Kimge söyləy?

B.B. — enni munna özünü adamlarına söyley. meni adamlarıma

19. Metin **Atlanavul**

söyley.

Ç.P. — Köyün adamlarına, kaynatasına, kaynanasına.

B.B. --- qaynatası barmay onnu yağına.

Ç.P. --- Kaynanası, kaynası ha!

B.B. --- bola çí. hali ulannı ğızardaşları vola çí.

Ç.P. — Gızardaşları, gelinleri. Boldu. Boldu. Bagışlagız.

2.şahıs--- hali şu yeri bir dağı aytıb goyayım, allın bolağan küyün. hali çubulduruğ da çí aldağı yaş zamanıbızdan bilebiS. hali abay ğatın ete ğilavnıy såproyajyavşşi gelinni, gelinni deb aytabız. gelgen ğız var çí. onu lab ğilavníyí, ğuda ğızlanı barın da başı abay ğatın.

Ç.P. — Ha! Abay gatın bar.

2.şahıs--- o abay ğatın.

Ç.P. — Abay gatın kimdir? Gelini nesi?

2.şahıs--- abay ğatın şo ğızını ne er ğardaşını ğatını bola, ne de bir yuvuğ adam bola. beK yuvuğ adamı bola.

Ç.P. — Yuvug adamı. Gardaşı tüğül.

B.B. --- şol ğızını tüğül.

Ç.P. — Tartsam yaray mu?

B.B. --- şol ğızını, ğız sayalı cavab berĕgen gişi gele. şo ğız sayalı cavablı gişi abay ğatin bola.

Ç.P. — Kız tüğül, katın.

2.şahıs--- ğatın gele.

B.B. --- hali o bolu Kala çí, sŭluçayna bir ol ğızını alda boluP Kalğan, yaman işi boluKallı. şolay zatı bolu Kalıb ya da bu ulannı tabsırınnan ne hağ ayıb salınağallı.

Ç.P. --- Tüz, tüz.

B.B. --- şulay zaTlağa cavaPÇı bolağan. har bir zaTTan söz bulan na, iş bulan na ötügde ar yağına da çığıb Ta bolağan, baş Çığışlığ eteğen. bayavoy cavablı gişi vola şu. añladın mı?

2.şahıs--- bulay biTTi. ötKeriñ. hali abay ğatın geltirTi çí munu. aldağını aytaman men. geltirdi abay ğatın geçe saat bír äkilerde, úçlerde tañla

19. Metin **Atlanavul**

tåbolaP giyev sala bolġan alla, giyev. bular gele bunna. ulan gele dörT beş ġurdaşı bulan gele. abay ġatın olaġa sïtol ġura. onnan sïpesialni geltirgen olağa; ḫarakïsı da bola, aşayġan zaTı da bola, barda bola. şonna bir saaTnı içinne şolar aşamanı aşab çıġa. çıgganna şo üynü abtırvit ete bular. abay ġatın da çıġa. şo zamanna ulan na, ġız da özünü işin göre. şo zamanna ġız árúv narmami çıġsa, yavluġu bola. şo yavluġ bulan sennen arisi bularda adaT busa da şo yerin eteg ġısılgan bola çi. şo zamanna, -alġasama- şo ulannı, şo ulannı bir ġurdaşı alıb, şo yavluġnu da, biyiy gırda. şo beg ullu toy bola. úje ġız çesni çıKdı, ġız ġala. olay çıġmaSsa ġızını yalangaç alıb terezeden taşlay bolġan, alla. şo ata nası pïrinimat etse ete. köpler pïrinimat etmey. bir ġurdaşlarnı bir yerlerde yaşıı.b, bir başġa yurTlağa getib Kala bolġan. dede, bir paḳırġa erge varıb ġala bolġan. bir paḳır adamġa, yazıġ adamġa. ha bir birin pïrimat ete bolġan. şolay adaTlar bolġan, al yaġda. haligi, bu arTda. hali o zaTlar yōġ, ġrúv oltura, nete. barda sabremenniy şolay getib Kala.

D. Yırçı Kazak hakkında

B.B. --- ne çaḳï süyseñ ayt. aytma zaT bar mı?

Ç.P. --- Yırçı Kazak.

B.B. --- yırçı ġazaġ yañlız atanı bir ulanı. tuḫumu köb tüğül. toḫumu alaşa gïççi taypanı bir ulanı. olanı anası erpeli'den mola. munna yaşab o yarlılıġTa yaşay. yarlı oca ġ bolġan nağı, onna yaşav. bu atası ölgennen soñ, munu vuğar cavabÇılıġ etegen. munu namusun göterib bolağan. munna adamı da yoġ ekeñ ne erpelige ġaytıP anasını yurtuna gete, o.

Ç.P. --- Atasını yurtu bu.

B.B. --- bu atanı yurtu.

Ç.P. --- Atlanavul.

B.B. --- muslimavul.

Ç.P. --- Muslimavul.

B.B. --- onna gete. onnağı ġardaşları cıyılıp oğar bir ġatïnnï ala, erpelide.

19. Metin **Atlanavul**

Ç.P. — Yırçı Kazag'ga.

B.B. — ha. yırçı ġazaġga. ol ġatunnu alıb, onu bir ulanı da bolub, bir az zamanna yaşab ol ġatun öle. o ġatun ölgennen soñ, o özünü bir ulan yaşınnı da alıb, götün gerlé ġaytıb, munna ata yurtuna gele. ata yurtuna gelgenden soñ munna ol bir az zaman yaşab, bu ġomuz çertib, yır aytmaġa beg usTa. özlüğünnen çıġartıb bulay nazmu aytağan; teg özü de ġorġmayġan. şavḥallanı, baylanı söKmege de ġorġmayġan. şulay bir ḫatarbaş ulan bolġan, o. onu yoldaşları bu yarlı ulallar da onu bēg hürmeTleb, araġa alıb, arúv saġlay bolġan, köb süyüP. olay aburu da bolġan, yaş örümnü arasınna o. a bunna munu şavḥal özünü yanına ġomuz çertib, yır aytmaġa dïvardsovıy payed bola çí, bu. aldıññı baylar bulay ullu sarınçılanı özünü ġalasına alıb, onna ġomuz çertiP, yıvanaġa şolay ala ġor munna o. onna alġannan soñ, onna bir özünü bir ġurdaşı bulan -atabay degen bir ġurdaşı bulan- oğa, onu bir ġaravaş ġızına, ḫaşıġ bolub onu bulan o ġızını ġaçırıb.

Ç.P. — Kim haşıg bolub?

B.B. — ġazaġnı ġurdaşı.

Ç.P. — Gazag'nı gurdaşı.

B.B. — atabay déb bolġan, bizin yurtlu o da. ġazaġnı ġurdaşı. o ġazaġ bulan onna şavḥalnı ġalasına varġan zamanna, o ġaravaş ġızın görüb, oğar onu süyüb, o şavḥal oğar bermeçaġnı bilgennen soñ, aḫdaşavuġ dégen mıçıġış yurTġa bağıb çıġı Kete, o; bunu huKmusu yürülmeygen yerge. şo vaKTide getegen zamanna onu şol ulannın, şo giççi ulanın ġızardaşına amanaT eti Kete. muna ġızardaşı bolġan aKay dep, onu. aKay ġız.. daşını eri. şu turġuz..

Ç.P. — Yırçı Gazag, özünü ulanın amanat ete.

B.B. — özünü ulanın amanaT ete ġızġardaşına, giyevü akayġa.

Ç.P. — Boldu.

B.B. — şonnan da ġaytıb sibirlege yivere, munu tutub.

Ç.P. — Kim tutdu?

B.B. — şavḥal tuta munu. özü şavḥal razi bola; "gelse men onu aman

19. Metin **Atlanavul**

ġuTġaraman. onnan geçemen." deb de aytîb. a! o munnan geşTi ḫali mennen şavḫal geşTi degen zamanna munna gele. munna bu zaTġa ġamp deb tutub onu yibere sibirge; atabaynı da, onu da, äkkisini de.

Ç.P. — Alda mı, alda mı yibere?

B.B. — alda tuta, tusnagga salı yibere.

Ç.P. — Nege bunu ete şavḫal?

B.B. — nege tüğül ese ol şavḫal daim, özü daim örlügnü, özünü huġġusu yürüb turġan. bārda ḫalq özüger tabib bolġan. şolay ūyrengen, merdişlengen gişi özünü sarınçısı, özünü lab Ta süyegen ġaravaşın özünnen yorgub, alıb, çıġıp gäTmaġlıġ onu yüregine yaman al açıv tiygen bu bír. o geçib bolmaġan onu. men ḫamman. mağa meni aldımdağı sarınçı meni süygen ġaravaşımnı ġalamnan nege alıb gete, bu bir. äkinçisi, daim o çertib yırlayġan çaKı zaT o şavḫal özü süyegen küyünne aytılınsa da, ma'nası daim oġar ġarşı yürüğen.

Ç.P. — İğneli. Paça süymey.

B.B. — onu yaşavunu içindeği pisligin, onu yaşavunu içindeği ḫaramçılığın, namarTlığın bārınna ol daim şolay aytıb yürüy bolġan o. o sayalı hasíyaTların, ġılıġların şolay zaTlar sayalı onu, onu almaġlıġ da, onu yanınna saġlamaġlıġ da onu kilide tuzaġ salmaġ úçún alġan, onna o. munna tursa o, volniy o til olanı bārınna patat ete deb ġorgub. ḫate meni yanımna tursa, saba şunu tili toġtar deygen zaT bulan almā. sibirge getgenden soñ ol atabay bulan ḫıylí, úç yil sibirde bola.

Ç.P. — Sibir'de kaysı şahar?

B.B. — şonnā minski deb yazar. minski tüğül. minúvinski deb aytıllaġan şáhár var, aldıññı rasyada. o bu zaT da omski boylarda ıı.. şo, şo boylarda?

2.şahıs— tomski.

B.B. — şo boylarda. munna hali aşipġa bollu. ḫıylí miniskiden biraz ari ötKen soñ deb ayta dağı. minski tüğül o; o yaġdağı minúviski degen şáḫar. úÇ yıl, siroġ biTgennen soñ o úç yılnı içinne, o ķób sarın yaza. yazaġan sarılları bārısınna yaza bolġan camaaTġa, cúmla alāmġa deb

19. Metin **Atlanavul**

ayta bolġan. cúmla alām cumaġa cıyılma çaKı, yurTnu aldıññı ḥalKına ayta bolġan. k´aġızını yaza bolġan, ġadige. ġadinī yaḥşí yazaġan mutalimni cavab ġaytara bolġan. şolay k´aġız da yürülgen. şo zamanna yazġan çaKı sarılları, bārı da hali bussaat ḥalKnı avuz sözünde, kitablarda. bārı da yazılınġan. olanı aytmağa haçat yoġ, munda başġa.

Ç.P. — Hı. Bar.

B.B. — onu úÇ yıldan soñ, ġaytıb gelgen soñ munna ġaytıb gelgen soñ atabayġa, yurTġa ġaytmā ıḥdıyar vere. ġazaġġa, yurTġa ġaytmā ıḥdıyar vermey. terég tegen suv var, özen. terégden ari yaġ bu bizin şavḥalnı vāladenyası, yeri tügül. Başġa şavḥalnıki. Başġa hakimnin.

Ç.P. — Onna Mıcıkışlar mı bar?

B.B. — hı. onna beri bağıb çıġmasın ġazaġ dep ġoyġan. o babayurT, o yaġġı yurTlarda tērégden ari yaġġa ġoyġan munu. a bu busa bunna gelgen, atabay munna gömülgen. munna ölgen, munna gömülgen.özü sibirden gelgınçege, o özünü ulan mar çí -uşaġ- gïççi ġoyub Ketgen amanaT, o da ölgen. soñ onna ol üy bolğan, eşig bolġan. onu yaşlarını yaşları var munna ahmaT degen ulan geli KeTTi. bizin mulan yoluġub KeTTi. ġazaġ yoġ. ġazaġnı ġayda ekenin ne bilmey. munna bizin yurTlu arvalar aldın kervan bolub yürüygen arvalar bir on, on beş arva. munna aşlıġ az bolub, o yaġġa aşlıġ almağa yürüy.

Ç.P. — Tereg'ni ari.

B.B. — hı. hı. teregni o ġaysi yurTTu hari olanı.

2.şahıs— botayurT.

B.B. — botayurT. botayurTġa vara. botayurTġa varağan zamanna yolla ġazaġ gele turub, ġarşı bolub Kala. ġazaġnı ġurdaşı halimeg kervannı başınna. arva, birinÇi arva ġaray ġazaġ. olar ġuçaġlaşa; "ġaydasan ġazaġ sen." ari beri "vålla şunna mán göresen. şavḥal meni gelmē ġoymadı." deb ayta. "neçigsen? halıñ neçigdir?" dey soray bu halimeg. olanı taypası bulay ullū ḫınçal tağağan taype ydi. ata babasından başla bulay gïççi ḫınçal taġmay édi. şoşKenin ullū ḫınçal taġağan taype yidi o. halimeg soray ġazaġġa; "ġazaġ neçig?" dey. "vålla işim yaman tüğül. şunna bir ġızını

19. Metin

Atlanavul

süyemen. bir ġısır ġatunnu ġızın. yañlız adamsan, ġavŭmuñ yoġ, ḫalKıñ yoġ deb aytıb şo ġızını maġa vermege süymey. şo ġıyınım mar." deb ayta. "ya neçig eteyig dağı."deb ayta bu halim. ġazaġ ayta; "men ġaçayım. sen meni artımnan çaP. men şo men süyeğen ġızını azvarına girib, üyünnen girePmen. arTTağı terezeden atılıb tüşüb bavuna tüşüb ġaçarman. sen busan şu ḫınçalnı da suvurub gelérsen, arTımnan girib üyge.". o zamanna o ġatun ayta; "ya ne ġıyın bar." alí ver degen zamanna. "ġılıç ġırmaç çaḳı ġavumu ḫalKı var şunu múslimavulla. munna şavḫalnı ġıyını özünü ġardaşlarına tiyí Kala." dedi, "yaTyañlız bunna ömürü gete ġala tura. öltürü ġoyayım innemáydi gelgenmen. şunu deb aytıb aytarsan." deb ayta.

Ç.P. — Akıllı adam.

B.B. — göre busan hillağa. ḫali bir zamanna şart deb halim beg suvura ḫınçalnı. ya allah. ġazaġ ġaça. harT dep şu azvarġa girib, eşiğin dārT deb açıb, al yaġdağı terezeden ġazaġ ġaça. bir zamannan ġarasa, ne var ġazaġ deb ġıççıra artġa bağıb ışara etib. ġazaġ ġaça. özünnen aldın ḫınçalnı girib gele, bir ullu ḫınçal üyge. vuya sala, o ġatun; "bu ne işdir, ne zaTdır?". "ya şu ġılıç ġırmaç çaḳı köb ḫalKı var şonu múslimavulla. yaTyañlız bizge şo şavḫalnı zaralı tiye deb aytıb, bunna adamsızını yimig yañlız ġalıb Tura bunna bu. öltürü ġoyamanna gelgenmen. men şonu." deP ayta.

(b yüzüne geçildi)

Ç.P. — Halim Beg gayttı, katın kızını anası.

B.B. — o halimeg bulan ġayTTı. yurTlular ġayTTı. ol ġızını anası ġazaġnı çaḳırıb ayta; "mennén geçi ġoy. men seni bir yañlız ulan neb aytıb gızımı berme süymey edim. seni munçaḳı ḫalKın bolġan eken. aı, ḫali şo ġızımnı yaşa halli." deb şonna ullu toy etib o yaġda ġazaġ ġatun ala. şol ġatunnū ulanını ulanī, ġazaġnı ulanī davdan allın gelib bunna, turnalaġa taypasıña özünü taypasın izleb, ḳób bir cımġa yuvuġ bunna arúv yıvaruv da etib, ġomuz da çertib, ġazaġdan na usTa yır aytmaġa. ġazaġdan na usTa ġomuz çertiP şolay adam bolġan. annan soñ, davdan soñ olar da getib, bular da ayrılışıb. ḫali arTTa ondan tuvġan ulan ġazaġnı veçerine

19. Metin **Atlanavul**

munna bir söyleygen zaTlarına, cıyınına geldi ol.

2.şahıs--- ahmad dep aytġan ol.

B.B. --- ahmad, ahmad bunna da gelli. mağa k´ağızlar da yaza bollu ḥali o. şo küyde yaşağan şonna, şol. şol ġazaġnı da ata yurTun saġıññа.

605 şo şavḥal bilmeyġallır müken neb ġuv̇larda salıb. ġuv̇ ġazlar bola çí, ġuv̇lar. ġuv̇lar yastuġnu ġuv̇u tüğül. ġuv̇lar da salıb ġamiş arva da bulan gele bunna, yurtġa ol. geleP, ali degen gişini gelib Tüşe. atabay o zamanna ölüb bolmağan. onna gele, bunna yurTnu ḫalKı munu getmē ġoymay. bizin ullularıbız var edi olanı tanıyġan. ḥar geçe birisi ġonaġlıKKa çaḳırıb

610 ġazaġnı getmē ġoymay. oñ ñún saġlay. o vaKTini içine, bu şavḥal - naÇÇas- bile onu. munna özünnen ıḫtıyarsız gelgenni. şunnan ġaytıb getgennen soñ şonu geçe bulan yoġ ete.

2.şahıs--- belgisiz yoġ etken.

B.B. --- belgisiz yoġ ete. ḥali arTTa ābdullatip degen bir ulan şunna

615 bizge gelib ayTTı; "ġazaġnı ölgen yeri yoġ bolġan tūğül. onu ġaburu da var. ġazaġnı ölgen yeri de var." deb ayTTı. men özüm úsTúne barıb, omskі şahárını ġırıyınna. bir manasTırnı ġırıyınna salınġan äki ġabur var; birisi orus, birisi dağısTallı tatar oġlı ġazaġ deP aytılınġan. yazuv̇u da bulan úsTúnne ġabur var, ġazaġnı." deb ayTTı şu. şonu şunna ġarağan

620 zamanna öltürmeğen. şonu çırmaP, bürmes sudsuz bir insan ahlüsü de bilmeygen küyde yiverib, şonna ölgen şo. ġazaġnı aḫvalı şulay.

2.şahıs--- ahmaT Téb de bu unıversıteTTe dárs vereğen abdulġadirge aytar.

20

Kaynak Şahıs: Hanipa Akayev

Derleme Yeri: Kapirkumuk

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 6.kaset a yüzü

Derlenen: A) Yır

A. Yır

Ç.P. — *Kapirkumuk köyünden, Hanipa Akayev. aytıgız.*

K.A. — gṓg çāydā, gözēl çayda.
gṓzeller oynar yāyda.
içgini kiyib aldur.
yivanmasaK ne paydā.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
mēnī dosum hasay var.

āt mindim, alaşasın.
ṓgúz yegdim, ɡaşɡasın.
ɡīz alsam, sen alarman.
almam sennen başɡasın.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
ṿā hēy, nazmū hayvar.
mēnī dosum hasay var.

āt mindim, ayman tüzge.
ātım çaydım deñizge.
ay bulutɡa girgenne,
aylanırman men sizge.

20. Metin **Kapirkumuk**

vā hēy, nazmū hayvar.
vā hēy, nazmū hayvar.
vā hēy, nazmū hayvar.
25 mēnī dosum hasay var.

Ç.P.. --- Yahşı.

21

Kaynak Şahıs: Basir Sunnayev

Derleme Yeri: Kapirkumuk

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 17.8.1998, 6.kaset a yüzü

Yerlenen: A) Yır

A. Yır

Ç.P.. --- Bugün 17 Ağustos 1998 Pazartesi. Kapirkumuk köyünde, Basir Sunnayev altmış bir yaşında. aytıgız.

B.S. --- ädil özelleni boyu nar ġamuş.
yeliggeller şonna bar, od yağar.
atalardan osal tuvġan ulannı,
çüyelege minib çıġsa it ḫabar.

ōsallar öktem söyler pulunna.
özleni het SaT gelmes ġoluññа.
serpinib areg çıġıb tebine.
batırlanı biri taman tüğül mü?
ġızvaylanı köbüne.

çabuğullar aldı ġılıÇlı.
ġılıÇlar yelge çaPsa, öter mi?
túbúndeği arġumağan bel sidē.
iğit ulan ġayġa ġulluġ eter.

Ç.P. --- Sav boluguz. Bu yırnı... Oturuguz. Bu yırnı kimden üyrendigiz?

B.S. --- olar atalardan.

Ç.P. --- Şulay aytıgız. Kitablardan üyrengen tüğül; atalardan kalgan.

2.şahıs--- alda ġazaġ yırlar deb bizde.

Ç.P. --- Alda gazag yırlardan. Atalardan galgan yırlardan.

2.şahıs--- o äkinÇisi yırçı ġazaġnı yırı.

22

Kaynak Şahıs: Ruslan Haydarbekov

Derleme Yeri: Erpeli

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 19.8.1998, 8.kaset b yüzü

Derlenen: A) Mesleki bilgi (tünel, yol yapımı vb.)

A. Mesleki bilgi (tünel, yol yapımı vb.)

Ç.P. — Bugün 19 Ağustos 1998 Çarşamba. Erpeli köyündeyiz. Şimdi Ruslan Haydarbekov -46 yaşında, işçi- konuşacak.

Ruslan Bey ne bolub işleysiz, hali?

R.H. — men işleymen cavarın tübünne pirahoTçiK bolub. tüneller ğurabız. elekpılastansiyalar ğurabız. toK çığarabız. iş'leb hali irganayski gesine pérevü birinçi abrığatın bittirmege de baylanabiz. no haligi palajenyada bizde beg osal. aKça, aKça vermey. yıl yarım bola aKça vermeygeni işley halğ yaşama tarığ çí. işleygen soñ aşamağa, yaşamağa da tarığ. o sayalı da biz zabastoFğa götergenbiz. yollanı begitgenbiz. yollanı begitgen çegi ālda paravitálstvağa barda yerdegi pıraķaraturağa, barda orğallağa yazib vergen edig. bulardan pakka narmamíy atveTTe yoğ. şo sayalı yapğanbíz yollanı, zaħostoF etgenbiz. muna bir ay bola yolda turağanı isside, sövuKTa şonna turabız. taşlanıb paka, bizge ğaraygan gişi yoğ. nú ğaraybiz deb åbeşaT etgen piravitálstva. hali búgún tañğala -allah buyursa- çaķırKan saaT toğuzda pıravitálstvağa. onna barğanna ak´ançatédní bizge aTveT bereler. bulay bizin palajenyabız.

Ç.P. — Bu iş sav, iş sav deysiz. İş savga neçik oylaşıb kurdaşlarıgız bulan neçik karar berdigiz? Yani ne aytıb da ne boldu? Sizge hukumat akça bermedi. Bir ay bermedi. Eki ay bermedi. Sonra cıyıldınız, söyleşdiniz. Neler aytdıgız? Kim ne aytdı? Kim ne dedi? Bu bolsun mu dedi. Şular hakında aytsanız.

R.H. — biz yollugub êyTgençege aldanmen aytıb da ğoydum. yazıb bergen edig. bizge aKça verme tarığ adam çirkey gestroy deb bar arğanizaTsya. şo bermege tarığ her aKçanı bizge. zayevlenya yazíb

22. Metin **Erpeli**

bergenne olar bizge aTveT bere. ōrden aǧav deb yeS bar ona tabola aKça bermey. gúlleb Te etmey tura bolǧanna bereçagbız deb. biz şo yalǧan ḫabarlaǧa da tıñlamay. Yalǧannı eTKenni bilebiz biz. suTǧa vergen ediK. suTǧa vergen ediK, yalgiz. geTgen yıl dek´abir ayda sud bollu. soñ reşenyası bardı. getgen yılǧı aKçanı, toḳsan yettinçi yılǧı aKçanı bolnisti berme tarıǧTı. ḫarı şu reşenya, sudnu reşenyasın yaşavǧa çıKarmay tura, çirkey gestroynu ruḳovaditeli. men işleygelli uje on yetti yıl bola cabarnı túbúnnen, túneller ǧurabız. pırohådçiKmen. ózúm inçinér bolmasam na o işni. men óz başı inçinirmen. ózúm bittirgenmen oḫub dağı da bolsam na pırohåTçiK degen zaT o ravnasilna şo incinér bulan birçe teng teng bolabız.

Ç.P. — Anladım. Yahşı.

R.H. — ullu aǧır sıtanoǧum na var. burılnıy sıtanoKḳa amirik´anski. oniki mula mısa işletib bolmay añlavu bolmasa. şonu işletīb çirtöjlar bulan, zaTlar bulan işlegen zaT dağı şo. işleb, şonu burīt eTib, zaboynu atıltıb, ullu maşillege yürümege yollar gesigler suvǧar maşiller yürümege şolay tüneller ǧurabíz.

Ç.P. — Yahşı. Neçe işçi bar?

R.H. — bizde bar çirgey gestroyda on miñ adam, on miñ adam.

Ç.P. — On min adam.

R.H. — on miñ adam işley şo sıtroyk´ada.

Ç.P. — Munda.

R.H. — munnā bizde meni bulan işleygelleri var, altı yüz yetmiş adam.

Ç.P. — Altı yüz yetmiş adam işley. Bulanı barısı da işni saldı mı? Yoksa, yada bir, birleri mi saldı? Barı mı saldı? Birleri mi saldı?

R.H. — ḫali bussaaT şo allī savyeT huḳumaTnı zamanınna barı da ḫalǧ işleme de işley edi. alpasın na aledi. alpasınnı aledi. ḫalli şu artTağı zamallarda bizin huḳumaT buzulub bara. ya aKça yoK, ya zaT yoK. şo sayalıda, şo sayalıda hali bussaaT aKça bulaññı zaT yañlız bizge túgúl, rasyada. şulay palajenya buzuǧ palajenya ǧób buzuǧ palajenya üyge yiberib ǧoya iş yoKKa. matéryar yoK, zaT yoK, matéryar bolsa da allatib

22. Metin **Erpeli**

işlete ağçasın vermey ğoya. daķúmendlerde aKça var. ğolla ağça yoK. bayağı aKça bolmağana yaşamağa ná tarığ çı da. bizin ğatıllarıbız, yaşlarıbız -bir birde başğa yalğan ayTma tarığ túgúl.- gırğa çıKıb yemişler zaTlar cıyıb, bazarğa abarıP, satıb şonu bulan ķútúle yaşay. bu semiyalar var, şolay semiyalar. bu da şolay palajenya bizinKi. bizin cabarnı tübünnē işlemeK tegen zaT. o beg ğıyıllı iş.

Ç.P. --- Anlatıgız. Aytıgız.

R.H. --- viredni savluğuna adamnı muna zahir aytib ğoydu bu yerde şonnan haķınnan. bizde işleygellerin barı sablīdaT etme tarığ, onna. o lúğoTna arğanizaTsiya lüğoTlarí var. men naprimer elli yıla pensiyağa çıKamen, on yıl işlesen...

2.şahıs--- assalamu aleyķúm.

3.şahıs--- ḫoş geldigiz.

Ç.P. --- Sav boluguz.

R.H. --- on yıl.

Ç.P. --- Yaza, yaza.

R.H. --- zaT, on yıl işlesem men cabarnı túbúnne men pensiyağa çığmağa meni ıḫdıyarım var.

Ç.P. --- On yıl mı var?

R.H. --- on yıl var.

Ç.P. --- Allah buyursa bolsun. İnşallah.

R.H. --- allah buyursa bolar. on yılda pensiyanı oylaşmay ediK.

Ç.P. --- Bu tünel, tünel kazma mı dey. Kazma, teşüv?

R.H. --- teşüv.

Ç.P. --- Teşüv işinde hiç adam ölgen mi? Hiç adam avruv boldu mu?

R.H. --- bollu.

Ç.P. --- Şulardan biri esigiz kalgan biri hakında aytıgız.

R.H. --- men on yetti yılnı içinnē men alınna ölgenne bır on äki, on úÇ adam.

Ç.P. --- Neçençi yıl edi?

R.H. --- men allın on yetti yılnı içinne meni allımna ölgen bir on dörT,

22. Metin **Erpeli**

on beş adam şolay ölgen.

Ç.P. --- *Neçik bolgan şo?*

R.H. --- tünelle işleygeller lüboy işTe naprimer sablîdaT etme tarıg çi.

Ç.P. --- *Ssiz görgen misiniz, şöyle bir şey?*

R.H. --- görgenmen.

Ç.P. --- *Aytıgız.*

R.H. --- teğniķá bezapasnastini sablîdaT etme tarıg. bir bir adamlar şonu sablîdatTetmey. gayırmaslîK etib goya. şo da bulay bir ölüb Kala. ilije bir tıravmalar zaTlar bulay bolgan. hali bır bar édi bizde vızırniK yaş, atıltagan yaş cavarnı atılıb bulay eteğen yaş bulay teğnik bezapasnasti sablîdaT etmey. k´aPsuller dep bola. vızırıvçetk´anı aparaganna sipésialnîy yaş bir zaTlar bola. şonu içine salmay, golumna barıb apara bolgan. maşinne miñgenne, maşinne toK bar çi dağı, bir yerine tiyi Kalıb zamknutsa etib, atılıb vızırıvçetk´a maşin nesi bulan bir yagına ayagına yolKub getgene şolay.

Ç.P. --- *Teg ölmedi.*

R.H. --- öldü, o yaş.

Ç.P. --- *Öldü.*

R.H. --- öldü. bulay etib öldü. bir dağı bir bir géyolog gatın bar édi, gırg äkinçi yıldan merli işleygen, ullu garT gatın. onna barıb tünelle bulay ete turaganna, yahşi pırahoTçiKler avortka deb bolağanna taşlanı tüşürüb. sipisialnîy instrümenTler var. taşlani tüşegelleni tüşüre. şoğar narmarni tüşürmegen avortka etmegenne dağı onna tabola tüşüb getib. taş başına tiyib yirinne öle o da. bulay suluçáylar bollu, biz de.

Ç.P. --- *Sizin kurdaşlarıgızdan ölgen boldu mu, süygen kurdaşlardan?*

R.H. --- benim Kurdaşlarımdan bollu. bir Kurdaşım menim.

Ç.P. --- *Neçik boldu?*

R.H. --- yigirme dörT yil bolağan yaş. cahil ulan ıdı. o işleb turaganna tünelni içinne -bir yağınna onna k´ategori parodani k´ategoryalar bola- boş toprag avub, getib úsTúne bağıb cavarnı tübünne galıb öllü. men şonu özüm hotalab çıKarganman, topragnı. olay adam öllü.

23

Kaynak Şahıs: Totay Alişeva

Derleme Yeri: Targu

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 25.8.1998, 10.kaset a yüzü

Derlenen: A) Hazreti Ali hakkında bir habar, B) Dini konular, C) Şükretmek üzerine bir habar, D) Gırgatın (albaslı) hakkında bir habar, E) Boza hakkında, F) Bir yır ve bu yırın hikayesi, G) Hazreti Ali hakkında bir habar,

A. Hazreti Ali hakkında bir habar

Ç.P. — Bugün 25 Ağustos 1998 Salı. Targu köyündeyiz. Avul, kaysı avul?

T.A. — bu çaġaravul, ördeği avul.

Ç.P. — Çagaravul, ördeği avul.

T.A. — çaġaravul.

Ç.P. — Mahallesindeyiz. Totay Alişeva yetmiş yaşında. Aytıgızçi.

T.A. — halí ġaysından başlayaK da. ne zaTda bolub.

Ç.P. — Şu vahabistleni habarlanıdan.

T.A. — ha. ha. ḫáli saldıñ mı sen?

Ç.P. — Saldım.

T.A. — ḫálī bulay şúye tamaşa bolmağa da tarıK túgúl. néye túgúl ese sen áytağan yimiK bizim búsrúman bolġança da, bu işi bolġan búsrúman bolġan soñ bizim muḫammaT peyḫammarnı zamanınna da şo ḫalġ çıKKan, şo ḫababisler çıKKan şolar bulan davˇeTgen bizim peyḫammar. davˇetib olanı ġırġan. onnan soñ bu búsrúmallıġnı alġan soñ bizim peyḫammar búsrúman yolda yürügen zamanna da bu işler bolġan. síylí aṣḫabların umardan başlab, aliden başlab, hüseyirleni neçiK soyġan, neçiK ġıynağan. o zamanna da búsrúmallar şo ġıyıllanı eTKen göre turub peyḫammarnı zamanínna. peyḫammar ķób zamanna bolmağan getib aradan. ózü savˇ zamanna o aytġan ayşeTġa ġatınna; "men, bir ullu ḫata

23. Metin **Targu**

eteçegsen, men ölgen soñ.." deb ayTġan. "ne ḥata işleğenni soñ bilirsen." neb ayTġan. "ḥāblayġan it, ḥablayġan yurTġa yetişgenne şo ḥata işni eteğenne ḥāblayġan it, it ḥāblayġan yurTġa yetişeçegsen." néğen. "şo yurTġa yetişgen zamanna sen beg hóķúnúb bileçegsen eTKen ḥatanı." déğen. äşite mısan? "şo zaman bileçegsen." néğen. "o zaman bolġança sen bilme bolmaçaġsan." neğen. nēçiKdir bu? ālī öltürgen umarnı" deb. äşite mísan? bulay ḥabarı yayıb. ayşeTġa bu ḥabar barġan, "ali öltürgen." neb. ali ölméygen çí onu. onu aldıññı ġulluġçusu haylav çú abzarġa. vålla ġaray ġan adam öltürgen çí. arannan taba girib aḥrallar, dörT bir yanna onu saġlağan zamanna, onnan ġırdan girme gïşi bolmağan çí. birev de girmeğen. bular kimin öltürgenni bilmey. neçiK ölgenni bilmey. ali törke girme bola onna. dağı gïşi de ġoymey bolġan girmeğe. árüv çıKKan zamanna şo girib öltürgen, namaz ġılağan yerde onu. namaz ġılıb turağan yerde öltürgen. o zaman ayTġan. ḥáli birev buğar birbiri arasınna şıporólar bolmay mı? o zamanna da bar. hali de var. āyşeTġa, āyşeTġa ayTġan; "umarnı ali öltürgen." neb. şonnan ali ġaçġan. şo ḥabarnı işiTgenni "seni öltürgen." neb ayta. seni ayşe dav, zaT ete. dav ġura seni bulan hali dav ete déb. a, bu işni men eTmēymen, o işni eTmede eTmeğenmen, öltürmeğenmen. bir ıḫdıyarı bar dév. Iḫdıyarı ayavun ġaçġan şo, há i asgerin ne alıb, özün adamların na alıb ġaçġan. ayşeT çaPġan artınnan şonu, atġa da minib dav eTmege hali şonu mulan. şo çağıb yetib barağan zamannā şo aytağan, şo ḥaP ḥaP üstüne yetişe. ġarasa barıP it ḥablay turġan. ḥaP deb esine gelib ġala payḥammar ayTġan zaT işite musan? mağa çí aytġan edi rasul, -allahın salamı- bu iş bolaçaḫ. . sen şo yurTġa yürúb yurTġa girgenne, şo it ḥaPlavġ girgenne şu yurTġa yürüsen es tabarsan. şo zamanna sen añlarsan şo yalġan eTgenni deb hali inanmaysan sen bir zaTġa da. ölgen çú da, muḥammaT peyḥammar yoġ çu o zaman. şo zaman o ēs tabıP, oġar beK hóķúnúb o işge, ġayTtı yoluna. ali öltürmeğen onu déb. néye túgúl mağa ayTġan edi o ölgünçe şolay bolaçağnı. merıi başım işlemedi oġ. bu yalġan iş déb ayTġan. bu yalġan zaT bu, siz ayTġan mağa. şonnan soñ o inanmağan.

23. Metin **Targu**

şo sayālı ḥáli de bulay işler barġaṇ. biz tamaşa túgúlbúz. néye túgúl búsrúmannı alda da bolġan bu iş. yaḥşí yaḥşí u alilerin, alilerin yaḥşí hasan, ḥüsellerin górdúñ olağa n eTmeğen. n eTmeğen olanı. bayraK dağı salıb, başlarınnı yüvgen etib. davu da öltürüb, şolanı başların şo ullu iSSaT búsrúmannı içine. halli şu iş etilmeğen. etilgen mi?

Ç.P. — Etilmeğen.

B. Dini konular

T.A. — háli bir şu münürüKnü öltürgen neb, biz şo múftúnú öltürgen neP şuğar beK ġıyın alıb yılaybız. beg ġıyın alabız. o zamanna onÇa peyḥammarnı ġızını, ulalların o ḥalda öltürgen zamanna az zamannı yeTmeğen. atası ölüP şu arada, yuvuġ arada. bizÇe hali neçe yıl yeTgen onnan berli ha. bir miñ yıl geTgen. yeTgen çí.

Ç.P. — Yetgen.

T.A. — a! biz bısa ḥali bolağan işleğe tamaşa bolabız dağı. dür?

Ç.P. — Dür.

T.A. — dür. şolay bola. niye túgúl şo zamanna it, oğursuzlar bolġan. oñsuz işler bolġan, búsrúmannı zamanınna. şo zamannağı zaTlardan bolġan soñ, ḥáli de biz allahhı salma tarıġbíz barı da işne allahú táala ózü eTme tiyişli zaTnı. ózü örde allah, ózü yerde. barı zaTnı góre, barı zaTnı bile. sen ne, men ne ḥaḳıl yüreg bolmaybíz, oġar. o ózü ḥaḳılbay bile musan? o ózü ḥaḳılbay o ózü bile. biz munu eterdiK, biz onu eterdiK deseK de biz etiP bolmaybíz. bizin allah buyurmasa bizden tuvġan avleTleni biz tüz yolġa salıb bolmaybíz allah baKTırmasa. olağa yeTTi yılda berme geregbíz tárbiya. ne zaTnı, namazını üyreTme tarıġbíz. ġıldırma tarıġbíz on meş yılġa çıKKançaġa. dür mü?

Ç.P. — Dür.

T.A. — on meşden soñ şu eTmese biz davuçu túgúlbüz çü, bolmay çí biz. allahú táala ayTġan bir taypa ḥalġını äşite turuP da -men anam aytardı. başlab gúnahínnan allah yeTsin- ġızlarıñ namazı ġılmay, caḥannámgá baraçaKsán. şolar sayalı diyenni mağa. "ya anam men niye

23. Metin **Targu**

baraman. men olağa üyretiP turaman. ayïTTırıP turaman. yā eTmese olanı men neçiK ettirib bolaman, öltüreyim mi olanı.". "öltür." deb aytar. "şolanı öltürsen cenneTge barasan sen, şo namaz ğılmayğan avleTlerini."

Ç.P. --- Yaman. Yaman.

T.A. --- meni ğara ḫali men ğur'annı oḫudum. o ğurannı ayta, allahú táala şulay diy; "seni öltürme hağın yoK." diy, "menmen oğar can Salğan." dév. allah ayta. äşite musan?

Ç.P. --- Dür. Dür. Eşittim.

T.A. --- şo "yeTTiden üyreT", dév, "on meşge çıKKanÇa şonu" diy. "şo on meş yıldan sen aytağannı etmesē." diy "şoğar yaşıñı, şo zaman ğuvalab çığar." dév. munu äşite mísán? "özü aşab, izleb, taPsın aşnı" dév "özünü üze.". "sen şo sayalı cehannámge barmaysan." néy. "sen cenneT áhlú misan? sen cehannámge barmaysan." néy. yazïTni atasï cenneT áhlü bolğan. neye bolğan? yazïT ulanı onÇa yaman yóñdürTgen. ğara ḫáli sen o niy cenneT áhli bolğan. o yazïTge beK suarlar vergen, beK asíl zaTlar ayTğan. sen bu yolnu yürüTmessen hüseyinge yaḫşí bolursan, alapasın, yaḫşí versen onu dosuna ğardaşına, razi etbisen, şo ósúb özden yerin tutğanÇa. äşite misan? atası şolay våsıyaTlar etiP geTKen, şoğar. şo våsıyaTlanı da yürüTmey. o yeziT n eTKen? aşab, içib ķiya miski barı zaTnı da etib, adamlanı da başınnı da gese. nete Te yamallığ netib süyegenin öltürüb, tabını taypasını neççağı zaral eTgen oña.

Ç.P. --- Dür.

T.A. --- o zamannan bolğan şu ḫáli, bu şemsige ğıyın almağa tarığ túgúl. teK şu haliği zamanna biz muna mu şu hali zamanna beş namazını da ğılıb, allahḫa da tileb, yalvarïb. şo bolmağan imanı yoğlağa da allah içine iman sal. hağ yolğa baKtır allah. túz yolğa baKtır allah. allah olanı yüreğine iman yolun sal, allah déb aytıb. allahha da tileb beş namazın artınnan şu bolğan töreyibizni de adamnı öltürmey, uru urlamay. şo ózübüz ğazanağan zaTnı da şonu aşaP şolay yaşasaK biz esime gele cenneTge barmay ğalmaSbíz. bile musan?

23. Metin **Targu**

Ç.P. — Dür. Dür.

T.A. — şo sayalī, şo sayalī ḥáli şulay boluP turağan işleye de ozȯKTa biz ġıyın alabız. néye túgúl ese kitablarda da aytılıb tura ġıyamaTTa bolağan zaTlar. bārı da yazılġan muna şu ḥar zaman.

Ç.P. — Müftünü öltürmesi.

T.A. — ha.

Ç.P. — Bu vahabistle'ni müftünü öltürmesi.

T.A. — hı, hı. da. ḥálī enni yesi mara şo yolġa da ġaytıP men aytayım. şo yolġa da ġaytıP, şolağa da inanıb, şolar aKçá verey edi, şolağa ķób. şo aKçanı da alıb, şonu da aşab bay bolabız deb şo yolġa baġġallar. şo yolġa baġġallar. olar cenneTge barmaçaġ olar, cáhenneme, olar k´apirler. amma şu yolda az yaşasa da, ķób yaşaşa da ḥalar ġıyınna aşaP yaşayġallar, şolar cenneTge barıb esime gele. allaḥ şolardan geçedi. meni şolay esime gele.

Ç.P. — Dür.

T.A. — dürü de dürdür. kitaPda ayta ķú ġur'an yalġan túgúl allahın sözleri déb aytılā barı da. men şoġar inanaman ḥagli diye. niye túgúl o allahın sözleri bārı da. şo bergen, ayaġlanı tüşürgen o osman, álī, ūmār bular özleri kitabnı oññarġan, ġur'annı oññarıb, yazıb salġan şo. şo bergen ayaġlardan eTgen, barı da şolay. şo yalġan bolma tarıġ túgúl, men inanağan ķúydeğe. amma şoġar inanmayġallar ķób bar, inanmáylar. āh, bu dúnyada mısa déy, o dünyada bolmasa göre misen targu niççeğini masala şáhárnı görseteyin. sen görgensendir gelgenne, bular etiP turağan üyleni, minalanı.

— Az maz gördüm.

T.A. — az maz görgensen. ġırıyına varıb görsen tamaşa bolursan. mejgiTler de etilmeyen olay. buley bir bȯlġan mejgiTlerni ġaydasínna eTgen bar çí ya. makķa namaz ġılağan mejgiTlerni yimig eTKen ķókúreÇler de salíP, ḥar yaġġa oññarıb. mejgiT purasTa, mējgiT purasTa mejgiT dúnya da yaşayġar, adam, şo dúnyaġa geteğen adam. şo üyleni etib toKTar mı dağı? ayt mağa ha, toKTar mı?

23. Metin **Targu**

Ç.P. --- *Etsinler. Yahşi bolur, üyler.*

T.A. --- ēTsīn harar ġıyın. o harar ġıyın eTmeysen. sen etib bola mısan şolay üyleni, aytarım. ne çaKı da işleb.

Ç.P. --- *Bizde bir aytuv bar, "dünyada mekan ahirette iman.".*

T.A. --- şolay, şolay bolsun. harar ġıyın na haġ.

Ç.P. --- *Dünya da yer, üy; ahiretde iman.*

T.A. --- o dúr. oğar nētme haġ úçún, árúv ómúr úçún.

Ç.P. --- *Esgiden. Siz de etiğiz. Bularda bu Mahaçgala bağıb turağan yerlerde yahşí üyler, ullu üyler etsegiz, yahşí bolur.*

T.A. --- tarıġ túgúl. meni gözüm ġaramáy. meni gözüm ağaçlı üyleğe..

Ç.P. --- *Nege tüğül, Mahaçgala'da çag issi, hava issi bola.*

T.A. --- vålla bola.

Ç.P. --- *Burda salkın bola.*

T.A. --- mahaçġalada bile misán, yerde turuP bolmáysen, şunnağı yere, o yerde.

2.şahıs--- issi, tunçuķ.

T.A. --- tunçuķ. adam turub bolmáy. munna geleğen giši, bizge geleğen giši aytağan. o yer cenneTTe savlay geleğen munu bir ġurdaş ġatını var. o geleğen bu alıb äki ġızardaşını ullusunu da giççisini de o ayta; "men marmağan ķuronT yoK." dey. balġaryaġa barġanman. ķuronT, ķuronT bile musan?

2.şahıs--- sanator, sanator, bu emÇeT.

3.şahıs--- balġāryā.

Ç.P. --- *Balgarya'da ha.*

3.şahıs--- çeķåslovākyā.

T.A. --- o ayta; "bar yerge bardım." dey. "hali munna urlularda salġanman. árúv yatağan yerler, gúnnúz yatıb, árúv şu çaylarda keP eTib, turabíz. şuley árúv yer, şuley árúv issiçaķ." o ayta, o ġadın. "a o yergege barıb ġıdırımay. munna yer árúv içiP çaylarda şunnada yantayġan mısam tāzza hava" dey, "árúv" dey. "yā şu yerge, yahşı yer ġayda var." aytıb şoğar dey.

23. Metin **Targu**

2.şahıs--- o seni üyleni ḫaKınnan, yurTlanı ḫaKınnan bu meni eşim ne ayta, aḫlúm ibrahim; "eTsin üyler. bār da bayıKsīn. bay bolsun. zengin bolsun.".

Ç.P. --- Bolsun. Bolsun.

2.şahıs --- biz yirli tinç bolur yaşamā dey.

T.A. --- bolūr. onu bileyib tura. onu yáşíndağı bizin ġıyılların tartıP almā dey. bar tartıP almā dey.

T.A. --- işleb ġara ġıyını bulan eKmeK çığara bular. oġar açuv̇uñ çıKa. ya ḫaramın ete, birev̇lerin̥ öltüre, birev̇lerin̥ úylerin urlay, birev̇leri olar etmeygen, zarali yoġ adamlağa. şo geleğen şo pensīyalar burda aşama b̲ermey bizge. äki ay, úç ay, dörT áy saġlay. pensīya b̲ermey. ġara halí yaşav̇ mu dağı şo? tüz etmey çí şolar? ete bolġan bar ḫalġ da bay.

2.şahıs --- o allahnı bir işi mi o?

T.A. --- o zaT var. bar zaT da var. şulay dağı var şoğar.

2.şahıs --- olay sıylaP, ġarayıb bizīn.

T.A. --- da. allahın işi.

2.şahıs --- saburubuznu, haleTbizni, hass̲ibizni ne deybiz. biz bısa sav̇ bolma gereg biz.

T.A. --- men aytağan ķúydeği hali şu kitaPda oḫuğan ķúyde men ġur'an oḫuğan ķúyde men aytayım, sağa. şonna ayTma, şolay ete şonna; öltürgenni ġanın al dév. özün öltürgen adamnı sen ne al ġanın. işite musan? sağa bir adam açuv̇un etse tiyişli ķúyde anna munna bir taypalar ayta. ġoyuP ġoyma tarıġ deyib çıKtı. gäTse yaḫşıdır ozȯKTa. şonnan al dév özüñü ġıyınıñı şo sağa eTgen açuv̇un sen al şonnan. neye ayta dağı ġur'anna o sözü. ayt dağí; neye ayta bu. ya ġoy. geçiP ġoyduK. bu ne ayma geçiP ġoy, öltürgelleni geçiP ġoy. a munna mollalar ġabirleri ayta. gēÇme tarıġ. gele, bu halı da tile. öltürüP, ġıya turuP, paylasan yararaġ geseK geseK, soñ gelib tileme ġaburlanı da salıP aldına. geçigiz, geçiP ġoyuġuz. ya seni ózúnnú mú, masal aytaman. masal aytıP ġoyaman. seni ağañ bolsun, ġızardaşın bolsun, şolay işin eTgenne ne çağı yüreğin nasıl geçemen nesen ne geçip bola mısan? aytarım.

Ç.P. — Geçme tarıg.

T.A. — yā geÇme tarıg dév. men ne şonu aytaman. men ne şonu aytaman. şolay, şolay déydim men. anna ayTmay. onna ayta āçuvuñu al dév. ganıñı al dév.

Ç.P. --- Gayda ayta?

T.A. — gur'anna ayta. āçuvun ganın al dév.

Ç.P. --- Süye busan, süye busan. Kadi buyursa, kadi.

T.A. — ma. şolay etse eTme. men aytaman. men zaTımnan geçiP goyacag mı? ossaaTda, ossaaT geçiP goyaman men neTsede adam. háli şunnan geçmesin dév aytıb.

Ç.P. — Yani teg, teg şolay ayta; al, açuvunu al, öcünü al; teg geçsen yahşi bolur.

T.A. — onu ayta şolağa āçuvu goy.

C. Şükretmek üzerine bir habar

T.A. --- şunna aytaman. obudum barınna bilemen onnağı zaTnı árúv. olay ayta onna. şulay işler var ozóKTā. hāligi zaman yahşí zamanna túgúl busa da, şúkúr etib allahha daim magTav eTmeseK paydá yoK. şunnan da oñsuz gúnne allah bermesin. bir äki gız arK arKasına ägiz bitib, ägiz boluP, biri bi yaggа bağıP, biri o yaggа bağıP, yetiP bara bolgan, bir yurTga gardaşına. allahú táala, cabrayíl malayıgnı yibergen; "adam siraTga girib olağa ayT; şu gúnúgúzú şúkúr etigiz." déb. äşite misen? "şu gúnúgúzú şúkúr et." deb ayt deygen. hali bu bolub, garT gişi bolub bulağa ayta; "āy biz gıyıllıg biribizni biribiz göterib biribiz." déb ayTgan. "biribiz argan edi. biribiz göterib biribizni." déb ayTgan. "şu gúññe de şúkúr etigiz." deb ayTgan. "şunnan na oñsuz zaT bolmasın." nigen. äşite misen? o zaman na ayTgan, o gızların biri; "yā şunnan na oñsuz zaT ne zaT bolajag biribizni biribiz göterib yürüy busaK. munnan na oñsuz gúnnü bizge neçiK berib allahú táala." déb ayTgan, o gızların biri. o zamanna ayTgan niy o cabrayil malayıg adam siraTda çí o; "şunnan na gıyıllı gúnú berib bola allah." deb ayta, "şúkúrlúg etmesegiz.". hāli gaytıP

23. Metin **Targu**

Keleğen zamanna dağı da çıKKan, aldına. o bireѵüsü ölüb arT başına göteriP gäte.

Ç.P. — Ölüsünü.

T.A. — ölüsü. "ölü ölüP birisi ayTtı." dey. "muna gördüñ mü ġıyıllı gúnnú, hāli birigiz arġanna birigiz göter‿edigiz birigizni." deb ayTġan. "hāli mısa sen ölgünçe bunu göteriP turaçaġsan." nigen. äşittin mi sen?

Ç.P. — Eşittim.

T.A. — şuley zaTlar var ozóKTa. neTme tarıġ allahın işini. barı da allahın işi. ózúne maġtaѵ allahha. ózú yaraTġan bizi. óz ózún ne tabar bizin. neteyiK. allahdan ġayrı yaḫşılıġ yoġġa çıKar.

D. Gırgatın (albaslı) hakkında bir habar

2.şahıs — ana.

T.A. — hay.

2.şahıs — aldıññı yırlardan, aѵѵalķılardan.

T.A. — men başnı şondan.

Ç.P. — Ney?

T.A. — botayurT.

Ç.P. — Botayurt.

T.A. — hasaѵyurT. şu rayon botayurT. erim tarġulu, anam tarġulu. äşite mísán? menim babam da tarġulu. bular meni özüm botayurT. atam meni botayurTlu. meni atam botayurTlu bolġan. bile mísan? olar túPden gelgen meni ḫalġım başKurTdur men bilmeymen. biz giççide olar daѵġa gäTdi, öldü, ġırıldı, gäTdi. bizge onu aytıb añlatağan adam bolmadı.

Ç.P. — Siz kayda ösdügüz? Munda mı, Botayurt'da?

T.A. — botayurTda ósTúK. munna erge geldiK.

Ç.P. — Neçenci yıl geldigiz munna?

T.A. — munna gellim, elli úçúnçú yıl elli úçúnçú yıl. munna bardım onna erge munna. olar şeyiT ḫanum, bir dağı ġızım onna tuѵġan, bammayurTda.

Ç.P. — Botayurt'da.

23. Metin **Targu**

T.A. — botayurTda.

2.şahıs — bamma'yurTTa.

T.A. — bamma'yurTTa tuvġan. bular bamma'yurTda silke tiP. tarġulanı barı da onna bular ḥár yerde yurTlağa yayġan deP. şo zaman biz de munu buġar tabuşduK, yazuv boiġan dağı. şonna tuvġan bu halli, bu şeyiT ḥanumna bir dağı ġızım var. o da, bir dağı bir ulanım da şonna tuvdu, úç yaş. ḥāli şo botayurTTa meni atamu eTgen çalileri var çí. buláy eşeğen çalileri bilesen, çubuKTan. hāli atam ölgen meni, mağa dörT yıl bolağanna. meni atamı inileri vardı äki PıraTları. şonu birisi äKKisi de meni, bizi saġlaP turdu şolay, äKKisi de, anam na var da. şo çalileğe gelib adamlar, şuley arKalarını sıypaP gätediler. soñ birileri bısa beni göterib aliP Ketedi üyüne, atam inileri bolmasa úyde. olar neye ete bolġan munu. albaslı ġızını, meni ullu atam, ullu dádám, ullu atam geltirib ağaçdan şonu, tutub toḳalab, ózú bulay yabuşub, şo ġız bulan albaslı ġız bulan. ha onu yazma alsan. yaza mısan. yazġan mısan.

Ç.P. — Yaza. Yaza.

T.A. — onu bir dağısı var yayılmayġan bir dağı ġırıyınna. şu yayıla. ḥāli şonnan ayta. yaza mısan.

Ç.P. — Hali yaza.

T.A. — yaz. yaz. şonu aytayım saña, başını aytayım.

Ç.P. — Aytıgız. Aytıgız.

T.A. — ḥāli şonnan şo gälib bulay sıypaP gäteğenne, bizin göterib ġışTa. men giççidim. úylerni aliP getib, ġarT ġatılları bellerin tåḥtatadıK. ġarT gişileni bellerin tåḥtatadıK. yePyeñil boluP KalıP tayıb ġala, béli de olar. men onu añlamāydım. ne zaTda tayıb ġala, yaşman çí. men şuley yumurTġaları da veredim. bizin alıb göterib atalarıbızın inileri bolmasa úyde. bolsa olar taK taK gätedi. şolay da ḥalġġa, darman em etedi. bizin yurT taniy, bari yer taniy albasli taypağın taypa diy bizge ayta. albasli yimuşağan taypa diy. ḥāli o sayalı bizge şolay darman na bola bizin ġolubuzdan oláy. ḥāli bu barġan meni atamnı inisi ağaçġa. atami, ullu atami ağası bar çi. o ağaçġa barġan. o ağaçġa varıb ağaç yeseğen

23. Metin **Targu**

zamanna albaslılar var bizin ağaçTa. bolġan albaslılar. olanı hāli men geçTim. men yaş zamanıma on yılġa bolağan zamanna olanı turağan bir túrmen molġan ağaçnı içini şo ġúñ górdúK ķúrsúları var çí olanı. şo albaslılar turağan yer deP ayta.

Ç.P. — Ne onlar? Neçik, neçik zatlar onlar?

T.A. — olar bir ullu adamña pu, pu ete. éşite musan? ġarġarası túK ġatılları da ġatıllarınıki az, erkekleni túgú ķób bola.

2.şahıs— ġızardeşim, ġızardeşim aytıP turdu şu yerli aytıP turdu.

T.A. — ḥāli şonnan bu zaT eTgen. bu şolay aytıb, buğar barġan zamanna gelē şo gız çağıb buğar yabuşmağa, ağaçda. işite musan? çabıb gele yabuşmağa. bu meni atamı ne zaT, ullu atam mulan meni yabuşa. yabuşağan zamanna onna beK ġarT gişi görüb onu yabuşağan, ayTġan oğar; "ilyāS, ilyāS al onu zaTını." -ilyāS túgúl toKta.- "ilyāS, ilyāS". o zaTġa o salavaT, salavaTlar bolġan bulay. salavaTnı ullu atası. şo ayTġan, bir ġarT gişi ġırıyınnan görüP ġıçırġan; "hēy zaT salavaT, salavat sen onu aÇ Çaçına, çaç al. çaçın gäsib çaç al. yolġuP çaçınnan çaç al." digen. "o alsa seni dağı toķalamaçaġ. çaç alma ġara." diygen. o tez es tabıb onu yolKuP bir çaçın alġan başındağı gīz bulay ullu çaçları bolġan gız. bulanı ḥár zaTı biri arT ġatı, birin al ġatı üy bolġan olağa.

Ç.P. — Peri mi bunlar, peri?

T.A. — dür mü? ne zaTda peri mi albaslılar, ne zaTlar?

2.şahıs — albastı, albaslı peri túğúl. peri túğúl. bu bizin mifālojıda, mifālojıda, türK mifālojıda, bārda hePsi türk mifālojıda var albaslı. bu ġır ġatın. ağaç ġatın.

T.A. — ağaç ġatın.

2.şahıs — ağaç gişiler.

T.A. — ağaç gişiler.

Ç.P. — Ağaç gadın.

2.şahıs — hı. ağaç ġatın albaslı.

Ç.P. — Aytıgız.

T.A. — soñ, şo ġızını yabağan yabuşağan zamanna, o ayTġan o gişi

23. Metin **Targu**

ġıçırıP o gĭşi; "çaçını al onu." déb. şo çaçın ālıP. şo ġız gelgen; "hāli men senikimen. sizge gelemen men. ḫāli meni siz saKlaysız." déb gelgen. geliP saKlab tura bolġan. olanı äki yaşı bolġan; birisi ulan, birisi ġız äki yaşı. bulay gĭççi yaşlar. olar bu ġız işley bunna ḫāli arallarda, zaTlarda işley bolalar. beK işleygen zaTlar bolġan. olanı tutub, alıb gelib bolsañ sen. olay işleygen zaTlar bolġan olar. şo çaçın yaşırma tarıġ bolġan onu. úyge bulay islab.

2.şahıs — gese çaçın.

T.A. — gesgen çaçın yaşırma tarıġ bolġan. şonu almay turub ol gäTmey bolġan onna. a bular busa yaşlarda bar turub, görüb, göreğen ķúydeğe o çaçnı sılağan. tamġa salıP palçıK bulan sılağan. onu gĭççi yaşlar görgĕn çi. olar da o zaloTnu çaçıluvu mağa.

2.şahıs — cocuġlar, gĭççi.

T.A. — ha. gĭççi cocuġlar gĭççé. arTTa bular gäTgen soñ bir né çaķı zamannan soñ bu bulağa, yaşlağa, añlata söylēy árúv buley bu yaşlağa, buley; "başımdağı çaçımı ġayda saldı." bulay oláy yaşlağa. a, bularda görsetib bolağan; "tamġa, tamġa saldı." déb. şonnan çıKartıb, alıP tamdan, ūllū ġazannı bolġan olanı ġaynáyġan buğuz eteğen. boza var çı. şonu eteğen ġazanı bolġan. alĭp şŏ çaçnı da bular işe yeTgen yoK hāli bular yoK úyde. ayroKTa bar. salam salaġan zaman. äKKĭ de yaşnı baş tóbeleğenne şu ġazañña da salıP, äkki de yaşnı ġaçġan alıb tóbúnne, şo. şonnan soñ bizge ayta. albaslı ġaça, alıP çaçnı. şonnan soñ aytarım. albaslı taypa, yumuşağan taypa. yumuşağan çí olay. şoláy eTiPde turġan çí ol. şo yaşlanı gúnahı, olanı da gúnahı yaşlar var. enni gözde olağa tarıġ tuġıl edi, eTmeye olay. böyüTtüm nağı. nitme tarıġ túğúl.

Ç.P. — Bu Salavat atagız atası mı?

T.A. — ūllū atabız dağı da. ullū.

Ç.P. — Dağı da ullu.

T.A. — ullu. úç, dörTünçü ata. dörTünçü ata. yúrúP ḫāli bizin adamlar bar onna salavāT, yaḫya. hali olanı ayTsa tanıyjag ĭdı olar. şayīḫ, ĭlyāS, zak´áv, yaḫyā barı da, bular bar niÇ átamı men bilemen. bob.. salavaTı

ullu bolġan barınnan na.

E. Boza hakkında

Ç.P. — Bu boğuz dediniz aş neçik etile?

T.A. — ne zaT. bozā, bozā bile mısán? bozanı ete bizin ġumuġ ḥalġ. onna da biledi. o zaman bozā etile bolġan. onu içe bolġan; bozānı etiP, ġaynatīP, oññarīP, onnan soñ.

Ç.P. — Neçik etile? Neden?

T.A. — olar arpādan ete. arpādan ete.

2.şahıs — arpādan.

Ç.P. — Neçik etile?

T.A. — arpādan.

2.şahıs — neçiK ete, onu?

T.A. — arpānı tartıb, şonu ġaynatīP, suvun pus yer eten pusu bulan alan, ala bolġan şonu, bozanı. şolay etīP şonu içe bolġan şo zaman adamlar, ġatıllar dā ġızlar dā.

Ç.P. — İçine ne koşula içine?

T.A. — dağı zaT ġoşulmáy, bir zaT da. şo arpānı açitā.

2.şahıs — şegeri goşulmay mı?

T.A. — şeKeri ġoşa. şeKer ġoşā. şonu açitā. şonu açiTġan soñ suvu var çí, şonu suvu. şonu suvun alıP alıP da töğüP tura oğar içmeğe özleğe taydırıP. şolay ete bolġan, bozānı aldā.

Ç.P. — Hali eteler bar mı? Eteğenler?

T.A. — bar deb ayta. hālli şorda kiyezde.

2.şahıs — bozanı var mı?

T.A. — var da var. ona onna o ullu, zaldağı ullu gúyleni alıb şonna erúv gúyler etib bolasan.

2.şahıs — ġayçı.

T.A. — ullu zaldağı var çı erúv onna da var bir erúv gúyler eTKen.

F. Bir yır ve bu yırın hikayesi

23. Metin **Targu**

Ç.P. --- *Boldu mama. Bu yırnı atı var mı, bu yırnı atı?*

T.A. --- bunu yırnı atın men vâbşe bilmey mu? aldí yerleği yır ḫāli.

Ç.P. --- *Kimden üyrendigiz.*

T.A. --- onu biz o zamanna.

2.şahıs --- anasınnan ǖyrengen.

T.A. --- anam ayta. anam ona menim anam.

Ç.P. --- *Yahşi.*

T.A. --- köbseT alıb.

Ç.P. --- *Boldu. Aytıgız.*

T.A. --- mēnī busā tarlan ġuşū̄m bar ̆edi.

tarlan ġuşū̄m tav̆ġa bağıP talpū̄nnū̄.

tarlan ġuşū̄m tav̆ġa bağ̄ıb talpū̄nnū̄.

tālpunnannoġ tasma bav̆u ġırKıldı.

ākinnide erge varġan ġız ̆edin.

el yadġınça töbe çaçıñ yulKunnū̄.

bāKīşlar būlān tüzgen oltav̆uñ,

baltalar alıP buzar gún tuv̆dū̄ñ.

mēnī busā oT paşaldan ovalarıñ tögüldü.

oT paşaldan güzgüleriñ uvġaldı.

ġāydā menī súymeyeller bar mı̊sā,

geliP meni bu gúnüme ġuvannī̄ñ.

īşleriñe bilmes yimiK erkekgē,

işlerini neye bugún bildirdiñ.

çarığını çeçme yimiK erkekgē,

çarḫ.ı.ı neye gúnúñ eyleTTīñ.

āy çiçeği ol ġızlaynı ayağına çırmalsīn.

toğu çeyi heyler toḫsan yerden tuv̆ralsın.

mēnī yīmīK başla yalġan olcasīn.

mennen beter oramlarda yílasīn.

ḫāli busa mēn ġayġılarım aytamān.

ġıyıllarım sizge aytıP söyleymēn.

23. Metin **Targu**

şu ġúlleni görmesin górmeyeller.
görgelleğe allāh yüreKKe saburluK salsīn.
bu ġúnnen soñ er gişimēn.
ġarT ġatın túğúl ermen mēn.
şōl dúşmannı ġanın almay,
bu yerlerde turman mēn.
ḫālī ennī bū üylerden çıKamān.
çığıb bu dūylerden dúşmanımı izley turub baramān.
dúşmaññı başīn gesib aldı dey.
barmağın geltirib ata anaġa berdi dēy.
dúşmanīmū ġanın alıb gelgen mēn.
yüreKKe sizge maslahaTlıK salamān.
bu ġúnnēn soñ, mennen soñ,
men dúnyadan geTgen soñ.
bu dúnyada yaşamağa turmaymān.
ōlcām ķób súyeğem gele.
şunumu erimi yanına barıb yatamān.

néb ölgẹn şo ġız. özüne bıçaK basıb ölgen. şo gele şumu ölgenne.

Ç.P. --- Boldu. Bunu yırlamay aytsagız. Yırlamay, sözü bulan teg sözü bulan.

2.şahıs --- yırlamay söz bulan, şunu ḫabarını ayT söz bulan. şo bayağı yuvuğu o birisi var edi çí. yuvuğu súye bolġan munū. yuvuğu öltürüP bunu şo gelini salağan geçē.

T.A. --- onu enni o söz bulan aytılağan zaT.

2.şahıs --- söz bulan ayT. şo, şolay árúv etiP, söz bulan laKır eT şonu.

T.A. --- bir ġızını äki ulan süye bolġan, äki ulan. o da onu yuvuğu bolġan. o yaşnı yuvuğu bolġan. özü süyeğen ulannı yuvuğu bolġan. ḫáli bular yuvuġları bolub turağan zamannā bu ġızını geleşib özüne alġan zamannā şo geçe gelib yuvuğu ayta; "meni ġulluğum mar." déb çıKarta şo yaşnı. ġırġa çıKarta. ġızını yağıña girgen zamanna, ġırġa alıP çığıb munu arañña alıP girib gäte. aral var çí. ḫayvallar var aral. şonna eltib,

23. Metin **Targu**

barıb, ḫıncar basıb yerinne öltüre şonu. öltürüb, şonu da çığıb getib ġalġan. ḫali bir zaman ġaray giyev yoK, gíyev yoK, gíyev yoK. gíyevún izleyler. ġarasa ölüP yatıb tura ulan, gíyev. soñ geliP astarlab. abay ġatın mar çí. geltirgen ġatın bu ġızını bu işni ḫalını ayta buğar ġızġa; "göresen şulay bolub ġalġan n eTme tarıġbíz." déb. bu ayTġan; "hare ġolun salmayıK. mağa geltir er gişi oPraK giymeye mağa bir arġannı alıb Kel.". hali toy var çí ġırda. bu çığıb er gişi oPraK Ta giyib solġañ. ġomuz var çí. o ġomuznu da alıP çığıb ayta; "barıb ayT olağa; bir yırlayġan yılavçí gelgen, sarıllar ayTmağa." déb. "onu çaḳırayıK munna." dıb. olar ayta; "gelsin. çaḳir. biz onu äşiteyiK yırın." ney. şo yırnı ayTmā başlay, şo men ayTġan yırnı. şo barinna ayTġan soñ, bu innemey ġala. ḫali munu artı bulay bolsun. bu (gelib) gele úyge. bile ḫali bu kim ölturgenni bile bu, bileyénni şu.

Ç.P. — *Bu yırnı, bu yırnı aytıgız, bu yırnı.*

T.A. — ayTTım çı men. aytġanım.

Ç.P. — *Dağı aytıgız, söz bulan, yırlamay yırlamay.*

T.A. — muna söz bulan niçe áytayım?

Ç.P. — *Kıyın mı bola?*

2.şahıs — neçiK ayTTıñ hali sen? şo yır, yırlamay.

T.A. — o ġız ayta,

"bir ġara ġuşum bar. tarlan ġuşum bar edi.
tarlan ġuşum tavġa bağıb talpunnu, déy.
talpunñanna tasma bavu ġırḳıldı, déy.
äkinni de erge gelgen ġız edim, ney.
el yadġınça töbe çaçım yulḳundu, déy.
baKışlar bulan tüzgen oltavum, néy.
baltalar alıb buzar gún tuvdu, déy.
oT Paşaldan güzgüleriñ uvaldı, dey.
o töbelerden, üylerden güzgüleriñ uvaldı, dey.
oT Paşaldan ovalarım tógüldü, déy. (ġız ayta)
ġāydā meni bugún süymeyeller bar busa.

19. Metin **Atlanavul**

gelib meni şu gúnúme ġuv̆andı, dey. (şu özüne bolġan zaralġa)

şo zamanna ayta bu;

ay̆ çiçeği ol dúşmannı ayağına çırmalsın, ney.

toğu çeği diy ol dúşmannı toKsan yerden tuv̆rāsın, ney.

meni yimiK yaşla yalġan olcası, dey.

oramlarda yílay turub buzlasın, ney. (äşiTTin mi?)

soñ ayta bu. a, bozlasın. ha bulay yırlay tura dağı. ne zaT eTesen bozlasın. ay̆ çiçeği ayağına, ayağına çırtav̆uP çığıb. "toKsan yerin, meni yimiK" şo olcası ayta; "yílay ġalsın." dey.

soñ. o zamannı ayta bu.

işiñī bilmes yimiK erkekge dey.

ġara onu erkekge ḫìsaP eTmey o.

işleriñi nige şoğar bildirdiñ, dey.

çarığıñı dey, çeçmes yimiK erkekge, dey.

2.şahıs --- ışımıñı, dey.

T.A. --- ışımıñı çeçmes yimiK erkekge, dey.

çarḫıñı nege bugún yer eTdiñ, dey. (çarıK dey, o biri çarıK dey oğar. bu işge muna)

çarığını çeçmes yimiK erkekge,

çarḫıñını, çarḫıñını nege bugún yer eTdiñ, dey. (yer eTdiñ dey. öltürdú çü onu)

soñ zaman aytā, o zaman aytā o.

men çí süyüP süyemen neP gelgen edim erlege, dey.

ġan töğüldü, meni úçún yérlege dey. (äşittiñ mi? onu ķób zaTını ayTmaymán. unuTġanman çí ķób zaTın unuTġanman)

Ç.P. --- Ayt. Ayt.

T.A. --- ġan töğüldü ķób ullu yerleğe, dey.

ata, ana bozlay turub ġalmas mu? dey.

meni yimiK olcalar yílay turub turmas mu? dey.

ömrüne yılay turub turmas mu? dey.

23. Metin **Targu**

şol dúşmannı ġanın almay yaTmam mı? dey (äşite mîsan?)
men üyleğe ġayTman, dey.
şo dúşmannı ġanın almay turub, deb.

hali artısını onu men bilmeymen bulay ayTġan. yır bulan ayTTım men onu. aytıla bulay yır bulan yırnı. ḥali artın olay bulay aytıb bolmay.

2.şahıs --- bulay árúv ayTdıñ ġari sen.

T.A. --- ne ayTTım.

2.şahıs --- bulay dağı da árúv ayTTıñ.

Ç.P. --- Aruv boldu, aruv.

T.A. --- bolsun. yaráy árúv, şu şonu.

Ç.P. --- Son.

T.A. --- soñ şo ġız, şo ġız neTgen. şo yürüP tüşüP yürügen. ḥali bu ķób zamallar şonu bilmey. bilme súyúb mekelli bizarlaP, bilmege súyúP ġarasa, munu ağaÇTa görgen, ağaÇTa görüb munu bu aytíb özü eTgen zaTnı özü súyegenin o ġız bilmey bolġan çí onu súyegenin. men şo sayalı öltürdüm neb aytíb özüne söyley bolġan. olarnı o éşiTmegen. aytíb bu turağan zamanna bu gelgen, bunu öltürmege deb hali bu ġız. ayTġan; "sen meni öltürme. meni oğar ġúnaḥım yoġ. bulay olay men seni súyedim. aré beré men súyeğenne sen mağa yoraysan." néy. "men bilmedim neyedim." ney. o ġız ayta; "sen süyegenni. neye eTdiñ bu işni." déy. bile o ġız bilib ayta, ḥali oġar. hali árúvlúġ bulan munu yeñmey turuP, gertiliğin bilmey turuP, öltürme ķúy yoK çí. ya öltürgen, ya öltürme ney éTmeye zaT var munna. arTTa bu.

2.şahıs --- tíysıllıġ.

T.A. --- tíysıllıġ bar munu yüreyinne. bilme súyeKni gerti ķuy deygen. şo zaman bu ayTġan; "men seni ġatın etib alma súyemen. meni beg ayavlu yuvuğum edi o. o seni dağı gişiye ġoyma süymeymen.". bir yıllar geTgen, aradan. ḥali, şo zamanna bunu ayrı boluP, yaşı da boluP bolmağan tiymeygen ḥali bu başġasınna. ḥali buġar bu barġan. bu ġız barġan. baraġanna şonu öltüreğen zamannā şo ulan ayTġan şoğar; "mēni sen öltüre turasañ. seni birevde bilmeye ġoyar deb esiñe gele mi? sağa

23. Metin **Targu**

ġammaġlar bildirirmen, şo olcama.". äşite misan? sen öltürgenne ġammaġlar geltiriP bildirir" deygen "şu meni olcama.". şo ġammaġ deygen zaTnı bile mısan? ayT. avlaKda bolağan ġammaġlar, avlaġda bolağan. "uçub, uçub gelib şolar seni aldına bildirir." deygen. şu ulan ayTġan şoğa. sarın eTmegen bu onu öltürgençe. ḫali bunu ala bu ġatın etiP. alġan soñ bir neçe geçeden bir neçe gúller gäTgen aradan. şo ġammaġ yel çıġıP, geltiriP aldına salġan şo ulanna. hali bu da var. bu da olturub tura. bu küreP ırjayġan, bu yaş. o ayTġan; "niye ırjaydıñ?" ney. ġırda ayta buġar; "sen ne sayalı ırjaydıñ mağa ayT." dey. ayTmay bu. bu ayta; "sen şonu mağa ayTmasan, men seni yaşamáyman." ney. ne bolajaK aytıb ġoysam. ḫali men yaşaP Ta turaman. bu mennen ayrılmajaK Teb esine gele onu. onna súyúP yaşaP tura çí bular, äKKi yaşı da bolġan çí onu o zaman. o yaşda äKKi yaşı da bolġan. şo zamanna şo árúv ḳúydege ayTġan, hali ayrılajaġnı bilgenne; "äkki de yaşımı da ġoyuP gätemen." négen. "ayrılaman, şonu ayTmasañ." négen. ayTġan; "şo küledim şo ġammaġlağa, şo meni öltüregenni şo ayTġan edi. meni sen bilmey ġalmajaġ birevde meni oljam birevün bilse de şo ġammaġlar geliP aytajaK şoğar." déb ayTTı. "hali şo ġammaġlar gelgenne külküm geldi. hali neğer mennen ayrılasañ. äkki yaşıñ na bar seni gäTTi, biTdi o zaTlar." degen. "yaḫşí" déb árúv geçe uḫlamada ġoyub, urub balta bulan başın na gesib. şo başını da tutuP ġolunna atası anasına vergen şo ulannı. "muna siziñ dúşmanıġız." deb, "şunça zaman yaşadım. äki yaşda tabġan aḫırada bildim. meni şu súyeğen olcam mağa ayTġan zaTnı şoğar küledi. şu ulan ayTġan zaTlar küleğen bolġan ġammaġlar, şo ġammaġlar aytadı." déb aytıb. ġammāġ geldi. ġammaġġa küledi. men turdum. neğer küledıñ néb ayTmadı da. arTTa da men yaşamajaġnı bilgenne men ayTdım; "gätemen men." neb. şo zaman mağa ayTTı; "hali äki yaşıñ na var. sen ayrılmajaKsan. men seni şonu öltüreğen zamanna ġammaġlar ayta déb ayTġan edi. şo ġammaġ gelgenne külküm geldi." déğen. äşitdiñ mi?

Ç.P. — Eşitdim.

T.A. — eltib şo başnı berib raḫaTlağan.

23. Metin **Targu**

2.şahıs--- eşiTdiñ mi déb aylanasan. eşiTdiñ mi? biliñ me?

T.A. --- burcaK, burcaK.

2.şahıs--- yer turmayġan.

Ç.P. --- Ne?

2.şahıs--- yer turmayġan ġuru ósümlüg.

Ç.P. --- Kuru ösümlüg.

2.şahıs--- ...yimig bir ósümlüg.

Ç.P. --- Kammak.

T.A. --- ġammaġ.

G. Hazreti Ali hakkında bir habar

Ç.P. --- Evet. A yüzünden devam ediyoruz. Evet.

T.A. --- toKda. bir yurTġa baríP, ali dav̆eTme söylegenne.

Ç.P. --- Bu habarnı atı ne?

T.A. --- bu, ali dav̆eTmege ali barġan bir yurTġa. ha o yurTnu atın na aytar̆ıdım; hali unutub turaman.

2.şahıs--- ġaysı alini aytasan sen?

T.A. --- aṣḥāb alini aytaman, asāb.

2.şahıs--- aṣḥab alini ḫabarın aytasan. onu yurTunu tarıġ túgúl ayTmağa.

T.A. --- aṣḥāb alini ḫabarın aytaman, aṣḥāb ali.

Ç.P. --- Ashab Ali.

T.A. --- aṣḥab alini ḫabarı bu.

Ç.P. --- Kimden üyrendigiz?

T.A. --- munu anamnan üyrennim. anamnan nesi déb munu, arsanalini kitabında var o. bizin atabíz.

2.şahıs--- bu bizin atabızni kitabı.

T.A. --- bizde barı bu zaTlar var, olar yazılı. bārı da var. şo aṣḥab alini ḫabarın aytaman. aṣḥab alī barġan bir yurTġa dav̆eTmege. äşite musan? o adamlar ayta, bular dav̆eTme başlağanna birisi çıġıP bir ḫakḳıllısı ayta; "sen ne úçún munna dav̆eTme gelgensen." dév. bu aytā; "ne sen ne gişisen." néy, "munna gelgen dav̆eTme." dév. bu ayta; "arsanali alirnen."

Targu

23. Metin

néy. soñ ayta; "men arsanali alimen." néy. soñna déy; "meni ġolumdağı bu ġılıÇ" déy, "sozdular" dey, "beş yüz ġulaÇ" dey. äşite musan? daṿ eteğenne özü. "dağī dā bu arçuluP çıKsa" dey, "bunu gözleri ajdaha bolur." déy. soñ ayta bu dağī da; "bu tübümneği bu ḥayṿan" néy. "bu ḥayṿan ålay ḥayṿan." néy, "ġırġ gúllúg uzun yoldan bir saḥaTTan öTegen." néy. "ġıççı... a mağruP bulan mağruPTan" néy. "ġıçırsam bu aT gelir." déy. "arsay yesisin bolmaġnı bu ḥayṿan tanıP bilir." déy. "men ne ålay ulanman." néy. erkekliğinnen tolġan." néy. "bir allahım özüme arslan inib aT bolġan." ney. "bildigiz mi k´apirler." déy. "men ne adam ekenni." déy. "ġılıçımnan ölsegiz" dey. "búsrúman bolub. búsrúman bolmasaġız öltürürmen mekelli." déy. äşite musan? "búsrúman boluP ġalsaK." dey, "ġalsaġız" dey, "cenneTlege barıġız." déy, "barırsız" déy. "ġılıçımnan ölsegiz." déy, "ceḥannámde ġalırsın." déy. ali ayta bulağa hali; "bildigiz mi k´apirler men ne adam ekenni." déy. ayta tura bu. şo zaman ayta bu; "soñ búsrúman boluP ġalsaġız" déy, "cenneTlege barırsız." déy. "beş namaz ġılarsız. orazaġız tutarsız." déy. "siz búsrúman boluP ġalsaġız, cenneTlege barırsız." dey. şonu ayTġan ámme artını ayTmáyman. biTTim şonu şolay ayTmayman, uzaKlarda dağı.

2.şahıs— ḫatırla, ḫatırla ķób biz ayTġan zaTnı e..

24

Kaynak Şahıs: Mahammadov Abdulbasır

Derleme Yeri: Buynaks

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 15.8.1998, 1.kaset a yüzü

Derlenen: Enver Paşa'nın Dağıstan'da Ermeliler'le savaşı

A. Enver Paşa'nın Dağıstan'da Ermeliler'le savaşı

Ç.P. --- *Atıgız kim?*

M.A. --- maǧammádoF abdulbasır. maḥammad abdulbasır.

Ç.P. --- *Burası Buynaks şaharı. bugün 15 Ağustos 1998, Mahammed Bek.*

M.A. --- maḥammād ūlanı oğlānī abdúlbasir.

Ç.P. --- *Yaşınız?*

M.A. --- otuz yetti yıl bolğan mağa.

2.şahıs --- otuz yettinçi tuvgan bolğansınız.

M.A. --- altmış bir.

Ç.P. --- *Altmış bir yaşında. Aytınız?*

2.şahıs--- yuḳarı ǧazanışlı.

M.A. --- şu ḥali men bunı buláy eyteğenim aǧavim ayta turup, mağa áyitti. on segizinçi yıl dağıstañña, türK internatenatalist davu azat etmeK úçún ármániler gelğen. ármániler on yetti miñ asger gelğen bolğan. targu tavnu üsTüne. çeraḥöt asgeri dep ayta buğar. şolar şolarğa dağıstannı ḥalḳın börkün alıP; beldeği savutun, ḥınḳalın alıP mısḥıllay bolğan. bek biraz eyte bu. o zaman ǧumuǧdan, k´apir ǧumuǧdan haydar mahammaT barıp, olanı kömegge alıḫ gelgen, istanbulǧa türki yagga. ḥaydar mahammaTTa çerneyurt deP aytağan çeçenner alı gelgen. gelgenne olar äki ağa inini birisini ala bolğan, özünü asgerine. şo zaman bizin atabızını da alǧan bunnā. ördeği ǧazanışTan ḳóP adam bolğan, onna. barda yuvuǧ adam onna.

2.şahıs --- erpeliden bolğan.

25

Kaynak Şahıs: Murad Ulanı Hızırı (Hızırı Muradov)

Derleme Yeri: Buynaks

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 15.8.1998, 1. kaset a yüzü

Derlenen: A) Dağıstan'da Türkiye ve Kumuk Türkleri'nin Ermeniler'le savaşı, B) Ali Gılıç hakkında bir habar (4. kaset a yüzü)

A. Dağıstan'da Türkiye ve Kumuk Türkleri'nin Ermeniler'le savaşı

H.M. --- bir epizoTnu men ne aytayım mi?

Ç.P. --- Atınızını aytınız?

H.M. --- aTım meni ẖızırı. muradnı ulanı ẖızırı.. ẖali o zaman ullular

Ç.P. --- Ata atınızı aytınız?

H.M. --- hızırı atım. atım ẖızırı.

Ç.P. --- Familyanız?

H.M. --- murad.

Ç.P. --- Yaşınız? Neçençi yıl bola sizge?

H.M. --- altmış úç, altmış úç bola. ben bunnan ulluman. ẖali o zaman ullular aytedi. ẖali bizin yurtnu aldınna bır maydân bar.

Ç.P. --- Buynaks'nı aldında, Temirhan şura'nı aldında.

H.M. --- erpeli, erpelini aldınna suv ġuvurtġan néP bır maydân bar. şonna çıġarıp türK aşgerler üyrete bolğan, şo bizin ulanlanı, bizin yaşlanı. "ulallar atlağa minigiz. ulallar atlardan tüşügüz. ulallar oññа, solġa.". şolanı üyrete bolğan. şoñ bir mamenTni aytedi olar. ẖali şu targunu üsTüne bır yol bolğan çı da, o ármállar beK beğitgen bolġan allı. şu allı ġırıla bolğan. artı bara bolğan. atstupat etmey bolğan. artġa bulay burunmay bolġan. túrK, şulay şonça ta bizin ullular aytedi maẖtab. beK ġoççaķ küyünnege aldı ġırılıp turğan. ne alğan busa da äkin üsTüne bir çıķmağa amal bolğan. şonnan soñ o olçāTa güçlü küyünnege davetgen olar. ármállar yarlardan atıla bolğan. bussaaTTa şo ağaçlığa girip ġalġan, şo. bussaaTTa da şo targunu yarların tübünde şolanı süyegleri var dey,

25. Metin **Buynak**

imam sayalı yavuşagan. bu bar çí; irannı imamı bollu, hāmeni, imam şāmil, eşkeseller. bu zat islam. islam sayalı yavuşagan adamlar, islām din sayalı yavuşağallar bular. islam paletKalarını geltirebiz dağıstañña dep yavuşagan. imam gadiyéF, imam gattinsKini asgerine goşula bu. vá ayta; orus halg namart halg, k´åminisTler, oruslar deb añlay bu. bu revolitsiya da oruslar ete deb añlay bolğan. pårşeskiy revolitsiyanı oruslar etmey bolgan. cuvuglar ete bolgan. hali bilebiS historiyada. cuvuglar ete bolğan bu revolitsiyanı. bu oruslar deb añlaP goya. şolay goşulgan bolgan bu, gattinsKige. hali bu gattinski sayalı yavuşup turgan çí da. gåminisTler üs gelgenne bu cıyıvlarda da bu gattinsKini iman, islam, din sayalı söyley bolğan. onna gorgmasoF calav bulan, mahac da hazayut bulan, bular bulan dirgevli şo alla, mitinglerde, zaTlarda bulağa garşı çıggan sözleri, söylevleri bolgan. bu gorgmasoF vilastga gelgenne bir az maz açuvlu bolgan buğar. buglennen adamlar da bargan ney, tilemē. bunu tutgannī tileme adamlar da bargan. bunu tusnagnı içine salganna bulay gırga çığıP da öltürmegen. şo şik´olanı hartasiya bar bula çí. şonna bārda aytedi. şonna bolgan bulanı tusnagı. tóróyk´alanı zamanı bulğan. terezeden tabalab, urub öltürgen. şu tereze var çí. bulay çıKarmağa onu, gorka bolgan, onu. beg gúçlú adam bolgan. terezeden urub öltürgen. şonda gömñen negén şonu. soñ arTTa bilmeymen. gızardaşı onnan algān gömgen negén habarlar da men eşiTgenmen. buğar inanıp gétmeymen. o zaman şonda, şo pirosto, şonna gömūb goygan şonu. háli şonnan biraz da bulay yazgan bolgan måskvåga, şonu påmilovaniyağı dep. şonu öltürüP äki saaTTan úç saaTTan bilmeymen yalgan aytmaS úçún. şo bolgan mu şu yer bolmagan mu? måskvadan påmilovaniya gelgen, bulay adamnı öltürmege, yaramay deb. Nu o şöley ölgen bolgan dağı.

2.şahıs--- ölgen çiga alda vergen bolgan pirékaz. callav gorgmasoF ozuğar aşuvu şo ölgenKa yerli öltükken ånnan soñ vergen pirikazní.

26

Kaynak Şahıs: Salihat Salavatova

Derleme Yeri: Korkmaskala

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1.9.1998, 15.kaset a yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Hatıraları C) Kumturhali'deki kum dağı hakkında, D) Sarınlar, E) Oğlu hakkında, F) Günlük hayat, çay ve yemekler hakkında.

A. Kendisi hakkında

S.S. --- yurTlu laġ türk kürçüsü torġalilimen. atam na torġaliļi meni. ġırġ beş yıl işleğen tıraġtirde. bulay zaT bulay Çómúç tıraġtirde.

Ç.P. --- Men şuna aytayım.

2.şahıs--- o munu atasıdı bayağı gişi.

S.S. --- Çómúç said dib de ġoyġan şuğar.

Ç.P. --- Şimdi aynı yerde Korkmaskala'da Salihat Salavatova -elli yaşında- ile konuşacağız

S.S. --- dür.

Ç.P. --- Eevet munna tuvgansız.

S.S. --- munna su egsi yurTda tuvġanman. ġırġ segizinçi yıl davudan soñ, davdan soñ tuvġanman. şoñna işk´olanı da biTTirdim, segiz ķılasnı. annan soñ tüşTüm maḥaçġalağa, meḫaniski teñniKumġa. şo tarıḫta tüğül eyim mağa, şoğar tüşüb oḫūb.

Ç.P. --- Neçe yıl ohuduguz?

S.S. --- dörT yıl oḫudum. dörT yıl oḫub, oḫusam na, annar soñ úç yıl zavoTġa ciyibte de işledim maḥaçġalada var lab ullu zavoT. naPravlenya bulan, şu baġdırġan zaTı bulan şo bilimge üç yıl şonna işledim dağı. annan soñ, işleğen soñ munna erge çıKtım. ġumuġça hali aytġanna şolay aytıla da. şunna da çıġġannan soñ yañı tüKKeller açılġan ney şunna köbüsü aş tüKKenne işledim. ḫalġġa aş satıb turdum.

Ç.P. --- Yahşi.

26. Metin **Korkmazkale**

S.S. --- şolay bollu.

Ç.P. --- Bu ulanıgızı Türtsiya'ga neçik gönderdigiz?

S.S. --- hāli bu äkinçi ulanıbız k´amerçiski bankıvski zaTnı oḫudu. bu dörT yıl oḫudu. dörT yıl nu üç yılġa yuvuġ oḫudū. oḫub biTgenne buçayeF Teb var bunna. bir ġumuġ, ġazanışlı o turtsiyağa alpara bolġan yaşlār, ḫar yıl.

Ç.P. --- Atı ne?

S.S. --- buçayeF ḫāmīT. şo alpara bolġan. birinçi potoK tüğül, birinçi yıl tüğül edi onu alparağan, äkinçi yıl munna rayonda ullu görüb munna gelgen, şulay biraz bileğen yaşlar gereğ ēdi. şo yaşda özü hasireT bolub şonna ġirma dörT yaş gäTdi, şo yıl. yirma dörT yaşnı içinne, arTda yirma dörT yaş içinne dörT yaş tüşgen ıstambulski universiteTge. Istambulġa özünne bir yıl olar padkurslarda oḫudu. tabtaza türkçe de üyrenni. bir az maz angiliskini de bile bise edi. hali şu äkinçi yıl samasT özler özleni hüneri bulan şolar tüştü oḫumağa. tüşüb hali äki yılnı da biTTirib onna. hali şonnā yazda kaniKular da muna gelib bu yıl, äki cuma turub getib Kallı. bu yurT vergen bısa äki cuma turub gätib Kallı şo. gätib hali şonnā sıtambulnu tüPTe men barmağanman. bir de barıb Ta bolma da bolajaġman. "onna haligi bahalıġlar bulan tüPTē etajlar var." dey. "şunna işley beş yüz tüken var, firma var." dey ıstambulda.

Ç.P. --- Hı. Laleli.

S.S. --- ha. bilmeymen. "şonna ġumaş tükenne alay arúv ġazanma da ġazanaman." ney. yaḫşi oḫuvlarda yaḫşi igzaminlerin ne bere, barın na. şoñna hali üçünçü kursunna, ekanamiçiski mejdu narodni atnoşeniy.

Ç.P. --- Ohusun, ohusun. Yahíl.

S.S. --- olay bilmeybiz; yaḫşi mi, yaman mı?

Ç.P. --- Yahşi, yahşi. Yahşi bolur inşallah.

B. Hatıraları

Ç.P. --- Başlagız.

S.S. --- bu, bunu hali anası.

26. Metin **Korkmazkale**

Ç.P. — Erinizni, erinizni anası.

S.S. — üyahlübüznü anası, ullū köb zaT görgen. toKsan yıllağa da çığıb şolay öllü. ullu ġatun eyi. halli bu oḫuma tüşgen zamannā bulanı şuley şu küyünne giççi ḳaravatı bolġan. ḳuvartirde tura bolġan bu. bu aytġan; "yā babū şu ḳaravaT mağa giççi bolā. şunu ullusun berseñ yaramay mı üyden?" değen. ġalmasın alay başıñ, atañ, yurTuñ, yağıñ. "atañ uyu mu o sozulub yaTmağa ḳaravaTda.". "yaray şunna yatıb tursañ na." dey bolġan buğar. şolay masḫara çığarıb tiley. bēg masḫara bulan, köb zaTlanı bileğen ġatın eyi, o. ġatın. şolay ne bileyig. o egsi yurTda da aldıññılar aytedi. egsi yurTda turağannı köb yıllallar bola bolġan, o zaman. şu beşiKdeği yaşları salsa bolmay eyig dey. çayḳaP yılallar çırmalıb çırmalıb ġaley edi. şu beşiKlege köb yılan geleğen yurT bolġan. onna da bar ḫıylı yaḫşi arúv yerler, ajdaha ġılıç urġan yerler déb bar.

C. Kumturhali'deki kum dağı hakkında

Ç.P. — Ne deb bar?

S.S. — ajdaha ġılıç urġan. yilan, ajdaha yilan.

2.şahıs— onu hakınnan men aytıb bolaman.

S.S. — neçiK de şolay da ḫabarlar çı aldıññı şo.

2.şahıs— bizde, zaTda yovropada laP ullu ḫum tavu bar munna.

Ç.P. — Hı. Gördüg, geleğende gördüg. Munna geleğenne gördüg. Kum tavu gördüg.

2.şahıs— dünyada ékinçi latinski amirikada var laP Ta şunnan biyig dünyada ékinçi yerde yovropada birinçi laP... var biyiğiyer bizinki. hali şonu ḫum tavnu neçiK bolġan bırıññı ḫabarı var. şo, şo ajdaha ġılıç urġan. aldıññı zamallarda ajdaha deygen gişi ullu adam gele bolġan ney. aTlanıb aTlanıb buley etib. şunu tavnu başına gelgen zamanna çıġarıb verib, ayağınnağı ḫum turub cıyılıb ġalıb ayağına çığarıb verib şo çarıġnı ney şo ayağınnağı zaTlanı tutunub vergen zamanna şo, bolub ġalıb; şu tav, ūllū tav biyig. annan soñ şunna özün sınamağa süyüb çıġarıb ḫınçalın ġolunnağı şaşḳasını urub yibergen zamanı şô tav şonna bara. ajdaha ġılıç

26. Metin **Korkmazkale**

urġan neb şulay yaruġ bir beş altı metre tav şulay yarılġan. içine şonu tezdēn berli temir aġçalar taşlab yibersen tıñġır tıñġır tıñġır tıñġır damp deb tüşüb yiberedi şolay. hali dağı şolanı i tübünne bulaġ Ta var. şonna suv çıġarġan. şo ajdaha boluP çıġġan bulaġ deb şo bulağı da var. bu yaġda tuvra ġarşısınna şo ayruġ tavnu da var. şo avlaññı zaTlar şonnan tabalab alıññan şo ġumturhali deb taza bizin yurTġa. o zamannan ḫumturhali deb ayta, ḫumturhali.

Ç.P. — Kumturhali şo sayalı aytğan. Yanıdan, başdan.

D. Sarınlar

S.S. — uzun uzun doğalar,
tartıb şuleẏ bereyim.
tayıġız ġuda ġızlar,
gelinimi göreyim.

Ç.P. — Yahşi.

S.S. — dağı da vare şu uzun yollar tüşüb bara mısam.
ağaçġa bara barā.
şalvarım para parā.
ġatunum yoK, ġızım yoK.
mağa gelseñ ne bola.

Ç.P. — Yahşi.

S.S. — lab bırıññı sarin şo da.

Ç.P. — Türtsiya'daki Kumuklar munu ayta.

S.S. — türtsiyada ayta bular ha.

Ç.P. Tatavul boyu tavlar.

S.S. — onu bilmeymen.

Ç.P. — Bilmeysiz.

S.S. — allah sarıllar bile şu unuTdum allah úçún.

2.şahıs— ġarT bolġan bugün bilmey.

Ç.P. — Gart tuğul. Sen ne tugulsen. O da tugul.

26. Metin **Korkmazkale**

E. Oğlu hakkında

S.S. — ġurdaşları bulan tükenne işléy şo.

Ç.P. — Ulanıgız.

S.S. — ha. ġaysı. ulanım n‿işléy çi dağı tüken açġuçı da varey. yazda hali gelgenne tükenni açġuçların na alıb, gelgen ne yimig. barıb özüm açaman ney, erten toKuzda. äKKeren aş vere dey onna havayın. şonu da aytayım. zıvaniT‿etib ġoyub. telefon eK‿üç günne biz zıvaniT‿ete yurTġa da munna. munna telefollar var hali salınġan ġızardaşıbızın telefonu var. onna aruv söyley. yaḥşi uşatā. beg munna gelgen zamanna ayta o; "mamam men gätemen üyge." dey. "ġayda üyge gätesen.". "şonna üyge gätemen." ney. bu üy tüğül onna dey üy.

Ç.P. — Onda, Türtsiya'da.

S.S. — onu uşata dā. gel şu kaspiyskige samålottan tüşe de ġoyā. ġoy. ġoy. ġoy. savsem uşaTmay, bu yaġnı.

Ç.P. — Eki Cuma munna haran turdu.

S.S. — ya, ḥaran turub çu da getejem. uje yalķıb gätemen. ne yalķuvu duruñ munna ġayda barağanda bilmey buley. onna arúv äki yer, üç yerde de arúv sivetni de yağıb oramlar. yaḥşi dey, arúv dey. uşata innemey, turḥallı.

2.şahıs— ıstambulġa turḥalli dey bilemen.

F. Günlük hayat, çay ve yemekler hakkında

S.S. — ġōy. bespulaTni beletibiz var dey. arúv özübüz, aylanabız.

Ç.P. — Ne zaman?

S.S. — bespulaTnıy havayın, havayın ġumuġ sözleni bilemen men. orusçanı da ġoşub bolaman. havayın dey havayın.

Ç.P. — Havayın desen anlayman.

S.S. — ha, havayın beli. şolay ni çaķı da yaḥşi deb siziñ yaġnı da uşata o. bizde razibiz şonna barġağına. ne zaT aytayıġ.

Ç.P. — Yahşi.

S.S. — ne çaķı da.

26. Metin **Korkmazkale**

Ç.P. --- Bir günde ne iş etesiz? Erten tanala erten kalkıb, ere turduguz, ne etesiz. Aş etme? Ne etesiz bırıngıdan başlab.

S.S. --- günnüz.

2.şahıs--- siyir, siyir savа ertenoğ.

S.S. --- erten turub siyir savabuz. siyirnı çığarabuz. annan soñ ğalmuğ çay etebüz.

Ç.P. --- Neçik etesiz Galmug çayını?

S.S. --- ğalmuğ çayını biz avlağ çayı bulan etebiz. bulay hali satağan çaylar var çi, olay çay bulan etmeybiz. yaz da biçenni çalağanna cıyabız şo çaynı. ni çaqı da paydalı adamña ğarğarasına da. şonu arúv üPleb üPleb, çayib, arúv cuvub, salıb ğazañña da, ğaynab yaḥşi küyünne ğıbğızıl arúv zaT çığa. şo başını ğanı göterileğiññe de paydalı köb yaḥşi.

2.şahıs--- ne çayı deb ayta oğar?

S.S. --- oğar avlağ çayı dey, neçe.

Ç.P. --- Avlag çayı.

2.şahıs--- başğa küyde aytılğan.

S.S. --- ğayda? şo ğayda sora dey.

2.şahıs--- at ğulağ çayı dey.

Ç.P. --- At gulag çay mı?

S.S. --- at ğulağ çay. yarıáy at ğulağ çay da, dürü şo ğoz ğulağnı.

Ç.P. --- At gulag.

S.S. --- at ğulağ o.

Ç.P. --- At gulag çayı.

S.S. --- ğoz ğulağnı yimig bola ol zaTları. andan soñ zaT, özü ğızıl bolub ğala da urluq bulan, şo çayı.

Ç.P. --- Avlagda öse.

S.S. --- ḥayvannı süTünnen ne arúv Pişlağ ete, ona şolay çay. boladı.

Ç.P. --- Kalmuk çayı neçik etildi, durdug onda.

S.S. --- hı.

Ç.P. --- Kalmuk çayı bu mu?

S.S. --- ona şu çayı salıb ete, ona şu avlağ çayı.

26. Metin **Korkmazkale**

Ç.P. --- *Ha. Avlag çayı bu.*

S.S. --- at ġulaġ çayı mı şu? ne çayıdır? at ġulaġ dey.

Ç.P. --- *Dağı aytıgız, Kalmuk çay. Kalmuk çayı aytıb turasız.*

S.S. --- ġalmuġ çayın da etib.

Ç.P. --- *Neçik etdigiz? Neçik, neçik?*

S.S. --- salib şunu da dinlemeysiz.

Ç.P. --- *Neye munu neye saldıgız?*

S.S. --- şunu irenK çıġsın neb arúv.

Ç.P. --- *Nege, ne, neni içine, neni içine?*

S.S. --- sūvnu sūvnu içine.

Ç.P. --- *Ha. Suvnu içine.*

S.S. --- ha. suvġa arúv.

2.şahıs--- ġaynata.

S.S. --- ġazañña salıb yaḫşi küyünne arúv ġaynatıb beg çi, ġaynatmayman mı? arúv ġaynatıb, zay eTib arúv tübünne. annan soñ arúv şoğar süTnü de bişirib, ayrıça ġoşub şonu da, äkisini ġırġ Keren çapıraman. ćaynı ġırġ keren çapıra ćay.

Ç.P. --- *Çapırmak ne demek?*

S.S. --- şulay çomuşnu da alıb çomuş bulan şulay şo ġuvurmadan na tatli bola dey; şolay ġırġ keren çaprısa. ŋoġaylar köb şonu ...

Ç.P. --- *Son netesiz?*

(b yüzüne geçildi)

S.S. --- ... başınnan arúv ġaymaġ vere.

Ç.P. --- *Şimdi sütnü gaynatdın.*

S.S. --- süTnü başınnan, başınnan. hı, da ġaynaTdıñ, süTnü. süTnü ġaynaTdīK ayrıça.

Ç.P. --- *Goşduguz içine.*

2.şahıs--- başınnan ayt çi, ġalmuġ ćayı eteğen küyünnü.

S.S. --- hı. başınnan aytayım. çayın şunu, cuvub arúv, ġazannı da salīb şoğar, suvġa da salīb, ġaynama salaman. şonu ġaynatıP biTKenne sūzemēn. süTnü de ġaynataman, ayrıça. annan soñ birbirine ġoşub, teg

26. Metin **Korkmazkale**

süTnü ġoşġanna köbnü ġoşmayman, süTnü çayı biraz.

Ç.P. --- Süt neçe çay, neçe, ne çakı?

S.S. --- ne bileyim şo.

Ç.P. --- Neçe ıstakan süt neçe ıstakan bu çay.

S.S. --- ya ıstaḳan bulan na ne bileyim çi, ölçeb.

2.şahıs--- ha ġara üç litrége yarım litré ġoşa mısan? ne bay ġoşasan? şolay tüğül mü?

S.S. --- äki litré suv̇ġa yarım panki arúv̇ baTmaġnı yimīg süT bısa şonu ġoşasan.

Ç.P. --- Bu çaynı.

S.S. --- hı. bu çayġa. bēg aġ etmey onu. biraz ġızıl küyünne ġoysa taTli bola çay. biraz çaynı tatuv̇ġa bolub, süT dadlımay ġızıl küyünne ġoyma tarıġ. şonu ġırġ Kerenne çapurub çomuç bulān. bizde çomuşlar var, arúv şulay. çomuç bulan çapurub şonu ġırġ Keren, şo niççaḳı da ġuvurmanı yimig arúv̇ bola, şonu aşayma.

Ç.P. --- Son içine ne salasız? Ne koşasız?

S.S. --- bir az tüz geseg ġoşasaK dağı.

Ç.P. --- Tuz dağı.

S.S. --- aşayġanna k´ama salasan.

Ç.P. --- Ne?

S.S. --- may, may sala.

Ç.P. --- May sala.

S.S. --- may sala, aşayġanna.

Ç.P. --- Dağı.

S.S. --- burç sala. ġara burç sala.

Ç.P. --- Burç, gara burç salasız.

S.S. --- biz onçe zaT eTmeybuz. ari yaġlar köb sala. o ari yaġlar var, ḥasav̇yurT yaġlar, olar köb sala burçnu.

Ç.P. --- Bu çaynı atı Kalmuk çayı mı? Nogay çayı mı?

S.S. --- bu noġay çay.

Ç.P. --- Nogay çay.

26. Metin **Korkmazkale**

S.S. --- noġay çay.

Ç.P. --- Noldu.

S.S. --- şu noġay ćay köbüsü.

2.şahıs--- ġalmuġ çay var.

Ç.P. --- Son Kalmuk çayını etdigiz.

S.S. --- noġaylardan çıġġan çi, şu çay.

Ç.P. --- Kalmuk çayını etdigiz erten. Son ne etersiz?

S.S. --- soñ salıb aşamağa turġuzama şulanı da. aşamağa olturalar. pişlaK da salasan. k´ama da salasan. yımırTġalar da bişirebiz. callarıbız da var, özübüzün tavuġlarıbuz üy yımırTġa.

Ç.P. --- Neyde bar, cal?

S.S. --- tavuġlar callar.

Ç.P. --- Canlarıgız bar.

S.S. --- hı.

Ç.P. --- Callar.

S.S. --- üy yımırTġa bola. şu üy yımırTġanı da bişirib. onu da beg bişirmeysen. yartı bişirib salıb şu aşey şular. zaman molsa ġumuġ aş da etebüz.

Ç.P. --- Neydir o?

S.S. --- zaT, ġumuġ aş, ġumuġ.

Ç.P. --- Neçik etile?

S.S. --- ġumuġ aş deb döğereg aşlar bola bizde KörüKge salıb.

Ç.P. --- Ha. Ekmek.

S.S. --- eTmeg da, eTmeg. ġumuġ aş da ġoyabız. eTmeg bolmasa mıla şulay çöreg alıb ġoyabız. işge varabız çi dağı. birbir de yetişib bolmaybuz. bu orus aş, orus aş.

Ç.P. --- Orus, Orus etmeg.

S.S. --- hı. hı. orus eTmeg.

Ç.P. --- Boldu.

S.S. --- şolay, soñ.

Ç.P. --- Son..

26. Metin **Korkmazkale**

S.S. --- annan soñ getemen işgē. günnü uzağına işleb turaman. işTe turaman.

Ç.P. --- İşde, kaysı işde işleysen. Ne iş işleysen.

S.S. --- tükende işleymen.

Ç.P. --- Tükende işleysiz.

S.S. --- ġumaş tükenne işleymen.

Ç.P. --- Kumaş mı deysiz. Tüken mi?

S.S. --- ortalığdā yurTnu lab ortasınna bar; opraġ tüken ne bar, aşamlıġ tüken ne bar. aşamlıġ tüken de bu isanı ġatını işley.

Ç.P. --- Yahşı.

S.S. --- opraġ tüken ne men işléymēn.

Ç.P. --- Yahşı.

S.S. --- onu da dağı da olanı aşayġan yeri de bar. bunna bularda k´afeta bar. bizin yaKda o k´afe ġumuġ söz tüğül o.

Ç.P. --- Lokanta, restoran.

S.S. --- ha?

Ç.P. --- Aş evi, aş evi.

S.S. --- aşḫana, aşḫana.

Ç.P. --- Aşhane ha.

S.S. --- şo aşḫana da işley. tüşte barıb şulaıı ġırıyınna uje yirmā yıllar da bola işley. men işleygenim çi yirmā beş yıl bola uje. barıb arúv aşaybuz, şu üyde yimig.

Ç.P. --- Bu mağazinski tüğül mü, sizin işleygen magazin?

S.S. --- tüğül. huķumaTnıki rayk´om.

Ç.P. --- Hukumatnıki ha.

S.S. --- rayk´omnuki.

Ç.P. --- Raykomnuki.

S.S. --- ķumtorķalinski, ķumtorKalide.

Ç.P. --- Son ahşam boldu. Ahşam ne etesiz?

S.S. --- aḫşam bolġanna gelemēn. bayağı aḫşam aşġa aylanabi°z. aḫşam ġazan ilebüz eT de salıb ġrúv. annan soñ bişirib eTni de.

k´artuşKe de tuvrab i laşğa şorpa étesen yada düğü i şorpa étesen. yaray busa pılav etebiz, aş bolmasa. eTleni de ğızarTıb arúv toP soğanna ğayrağı deb.

2.şahıs--- pilav eteğen küyde bola mu?

S.S. --- pilav bular köb etedi.

2.şahıs--- ḫink´alnı da ete.

S.S. --- dağı ḫink´alnı etgenne. ḫink´alnı etebüz.

2.şahıs--- türtsiyada ḫink´al ete mu?

Ç.P. --- *Etile.*

S.S. --- etedir o. nege etmesin?

Ç.P. --- *Nogaylar, Kumuklar eteler.*

S.S. --- onna ğumuğlar var türtsiyada.

Ç.P. --- *Dağıstan'da ete, bar.*

S.S. --- etile, ete şolay aşlarda etebüz, türlü aşlar.

Ç.P. --- *Dağı sarın geldi mi esigizge?*

S.S. --- ha.

Ç.P. --- *Sarın esigizge geldi mi?*

S.S. --- sarın gelmedi, ğayTdı. neçe de sarın az bileğen adam na var bular.

27

Kaynak Şahıs: Mamam Bagaiddinov

Derleme Yeri: Örkazanış

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 2.Kaset B Yüzü

Derlenen: A) Sarınlar

A. Sarınlar

Ç.P. — Bugün 16 Ağustos 1998 Pazar. Örkazanış köyündeyiz. Şimdi Maman Bagaiddinov -yetmiş iki yaşında- konuşacak.

Ç.P. — Ne süysen ayt. Ayt. Ayt.

M.B. --- sarın aytayın mı?

Ç.P. — Ayt. Ayt.

M.B. --- ġurūrun ede bārıb.
men işlāvub ġaytāmān.
bilsem ne bīlmēsem ne.
bir ékini aytāmān.

Ç.P. — Ayt. Ayt. Yahşı.

M.B. --- ayt ayta men nēylēTKen ey.
anam ayt sağa yeTKen.
aytKan, ayTKanı bolub ey.
mūrādına kim yeTKen.

aytıb aytıb aytasīz.
sorgayma mū ayTmağā.
torġay yaşlı kekekli ey
dos bola yog nekeli.

ġarasam, garamaysan.
āvrusam, soramaysañ.
aytsam süyēmen desem ey.

27. Metin **Örkazanış**

cānıma yāramaysān.

cānım seni köb süyer.
cānımā yarālamā.
gelemeniñ orta bolmasın.
özleğe ġarağaña.

aytar edim birisin.
ġarlı tavlar irisin.
gözümün aKan yāşlari.
ġolyavluğuñ çirisin.

tav başınna tur ēdim.
ġuv oġardan goşt ētib.
ya tarıvnuñ ġoḫtár muken.
aK töşüña başt etib.

Ç.P. --- Bitti mi?

2.Şahıs --- başġa bu dūa zaT olur. ġurançe olay yaramay mı? ayTsa da yaray çi. başġa zaTlar.

Ç.P. --- Yaray. Yaray. Kumukça bolsun.

M.B. --- ġumuġça ne aytayın başġa?

Ç.P. --- Muallit bile misin?

M.B. --- biley, biley.

Ç.P. --- Aytsana. Aytsan çı.

M.B. --- yazıya ġarab ayTmasam bilmeymen.

Kaynak Şahıs: Abdulmanabbeg Murzayev

Derleme Yeri: Örkazanış

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 2.kaset b yüzü

Derlenen: A) Demircilik ve hıncal (hançer) yapımı

A. Demircilik ve hıncal (hançer) yapımı

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazar. Örkazanış köyünde Abdulmanabbeg Murzayev -kırk dört yaşında- hıncal ustası. Abdulmanabbey şu, bunu atı ne.

A.M. --- ġın.

Ç.P. --- Gın.

A.M. --- ẖınçal ġını dey.

Ç.P. --- Hıncal gını. Munu atı bar mı, munu?

A.M. --- olağa nasaTġalar dey. oğar çüy dey, çüy. ġınnı çüy dey.

Ç.P. --- Gınnı çüyü. Munu atı bar mı? Munu atı bar mı?

A.M. --- olanıki yoġ. bağ ġumuġça aytağan zaTnı bilmeymen. oğar men ayta.

Ç.P. --- Munu, munu.

A.M. --- orusça ġaytıP ġalġan çi. bizinki nasaTġa neçik deP ayta buğar.

2.şahıs--- salmışı, baş salağam, başı salağam. başı salmışı.

Ç.P. --- Bu metal, temir.

A.M. --- temir.

Ç.P. --- Bu ne zat, neye salgan. Ne zat, neye salgan bunlar. Ne, üstünde ne bar?

A.M. --- bunna k´ojå olar.

Ç.P. --- Koja.

2.şahıs --- teri. teri.

Ç.P. --- Kumukça. Kumukça.

A.M. --- teri.

28. Metin **Örkazanış**

Ç.P. --- *Teri. Atı ne bola?*

A.M. --- ...

Ç.P. --- *Atı yok.*

2.şahıs --- üstü.

A.M. --- *üstü koja, içi ağaç.*

Ç.P. --- İçi ağaç.

2.şahıs --- üstü teri, içi ağaç.

Ç.P. --- *Üstünde teri bar. İçinde ağacı bar. Boldu. Buna ne deysiz?*

A.M. --- buğar ğın, tüP. bıćaK salağan yer.

Ç.P. --- *Gın, tüp. Biçak salağan yer. Bugar ne deysiz?*

A.M. --- buğar belbav̆ğa tağağan yeri.

Ç.P. --- *Atı yok mu?*

A.M. --- ğırşav̆.

Ç.P. --- *Gırşav.*

A.M. --- ğırşav̆.

Ç.P. --- *Gırşav. Munu atı bar mı?*

A.M. --- obşiy. barda ğırşav̆ şu.

Ç.P. --- *Gırşav. Gırşav. Bu?*

A.M. --- o ğınnı ağaç̧ özü.

Ç.P. --- *İçinde ağaç bar.*

A.M. --- içinde ağaç̧.

Ç.P. --- *Ağaç. Munu atı?*

A.M. --- hıncal.

Ç.P. --- *Hıncal. Hıncal. Bu?*

A.M. --- munu atı çorğa.

Ç.P. --- *Çorğa*

A.M. --- sınmasını béreğen zaT. alla yabuşağan zamanna sınmasını bereğen zaT.

Ç.P. --- *Çorğa*

A.M. --- çorğa

Ç.P. --- *Bu?*

28. Metin **Örkazanış**

A.M. --- obşíy. bar da ḫınç̲al şo.

Ç.P. — Hı?

A.M. --- barda obşíy ḫınç̲al ucu oğar.

Ç.P. — Kumukça.

A.M. --- ġumuġça ḫınç̲al. bu sabī.

Ç.P. — Bu sabı. Sap, sap deysiz. Bu?

A.M. --- bular perçillēr.

Ç.P. — Perçil?

A.M. --- perçin.

Ç.P. — Perçin. Başga zat bar mı, bunda aytacak?

A.M. --- dağı zaT yoġ.

Ç.P. — Yahşı haligizde.

A.M. --- bu sĭlonovıyk´osT.

Ç.P. — Hı?

A.M. --- bu sĭlonovıyk´osT. pilni süyegidir bu.

2.şahıs— pilni müyüzü.

Ç.P. — Pilni müyüzü.

A.M. --- ha. bulay ġaralarī ġamışnú müyüzü.

Ç.P. — Beyaz olsa pilni müyüzünden etile. Gara musa, gara musa?

A.M. --- ġamiş.

Ç.P. — Gamiş?

A.M. --- ġamiş. bar bizge laP, aytağan ġamiş.

Ç.P. — Başgaça?

A.M. --- dağı zaT yoġ.

Ç.P. — Dağı zat yok. Hali agav bir hıncalnı neçik etesiz başlap birinçiley, neden başlap?

A.M. --- birinÇiley ḫınçalnı lüboy temirni alıp, lüboy temirni

Ç.P. — Lüvoy temir. Lüvoynu kumukça atı yok mu?

A.M. — ġaySı busa da.

Ç.P. — Gayzı?

A.M. — ġaySı.

28. Metin **Örkazanış**

Ç.P. --- Gayzı busa da.

A.M. --- ġaysı busa da temirni alıP toķalaysan meÇde.

Ç.P. --- Meşde tokalaysan.

A.M. --- ġårġaçíy k´oFķa deP olağa, issi k´oFķağa

2.şahıs --- issi tüyeP.

A.M. --- salķın k´oFķa deP ayta.

2.şahıs --- salķınġa tüye.

A.M. --- āz ġızarġan zamanna toķalaySın. bir ġızaz pōmòstü ġızıles toķalaySan, bir yímíşaK bolağan o zamannı yímíşaK.

Ç.P. --- Yımışak bolur.

A.M. --- arTan soñ toķalaySan üÇ keren áz maz bileğeññe zamanna, ġızarġan zaT. påsledníySi toķalaySan ġapġara ѵaKtisi bolġanna ġara da. arTda dördünÇü yeziK şulay ġara zamanna toķalaySan. o zaman o ala. subòy sìbasını sìtar, bolaT bola o zamanna.

Ç.P. --- Bolat bola.

A.M. --- dördünÇü yeziK.

Ç.P. --- Dördüncü yezik bolat bola.

A.M. --- soñ munu tazalaySan úsTún; çarlaP, tazalaP, oññarīP. arTan soñ zaķalķ etesin türlü türlü suѵlarda.

Ç.P. --- Neçik etile?

A.M. --- ġızdırıP suġasın suѵġa.

Ç.P. --- Otda gızdırıp.

A.M. --- oTda ġızdıraѕan. ġızdırġınçaġa munnan ĥali bu ĥız bar çi. beş milìmetre aѵzun ġoyuP, şulay äki de yağınnan beş milìmetre ġoyuP buğar salına aġ balçıK. aġ balçıK salına. munu ġızdırġan zamannā ь. ѵir bolaT bolsun úçún, beş milìmetre oy alıP bu yağı çiğ küyde ġalsın. barıSın na ġızdırsañ ġaTTı ağaç urma zamanna ĥarT TeP sınıp Tüşe o. a muna balçıKnı da salıp o eTken zamanna bolar sìtar boluP ġalġan, bolaT boluP. ortasī bir az sìlabíy ġalġan. boş ġala biraz.

Ç.P. --- Yımışak.

A.M. --- yımışaK ġala biraz, sınmasın neP.

28. Metin **Örkazanış**

2.şahıs --- temirge yuvuğ.

A.M. --- ortası temir küyde ğala. äki yañı bolaT bola.

Ç.P. --- Eki yanı bolat bola.

A.M. --- zaqalqa eteğen zamanna köP türlü zaTlār bolağan. türlü oKlar bulan etē, arasına sālıP.

Ç.P. --- Zakalka?

A.M. --- bolaTğa aylanağan zamanna, bolaT eteğen zamanna, onna avlaKda öseğen otlardan alıP, salıP içine, ğaynatıP, o suvda eTme tüşe munnan. birevler ete başı rijiy adam alda ete bolğan bizdē. tüğü rijiy oruS taypa bar çi k´apir.

Ç.P. --- Rıjiy?

A.M. --- sari tüg. sari tüğü ulannı, adamnı sidiğinden etə bolğan munu k´alit.

Ç.P. --- Sovutmak uçun mu?

A.M. --- bolaT etmeK üçün.

Ç.P. --- Gızgırgandan keyin, gızdırgandan son sovutmak uçun seri tüğlü adamnan sidiğini.

A.M. --- şoña bolğan munu, bek ğattı bolsun neP.

Ç.P. --- Munu kim ayta, bolay bolma gerek bolat.

A.M. --- munu bolma gereK deP, munu aytağan o bizim pīrēdqalar bārda.

2.şahıs --- munu ata babalarī.

Ç.P. --- Ata babalarınız mı aytıyor; yoksa ruslar mı ayta?

A.M. --- meni ata babalarım aytar.

Ç.P. --- Siz bu işni ata babalarınızdan mı üyrendiğiz?

A.M. --- yēsli, yēsli meni yaşlarım yaşı ōSa. men bolaman, toğuzunÇu pīradeT bulanı eteğeni.

Ç.P. --- Hı. Siz toguzunçu göbek yani. Göbek deriz biz. Dokuz göbektir. Yani dokuz atadan berli siz bu işni etesiz. Sizni ata babalarıgız. Yahşı.

A.M. --- hali var on yeTTi yaşım na ūlanım, meni. o geTgen tavğa, ğullugğa bir. o da ete bulanı. meni öseP ğalaçaK. biz bileğen zaT

öyretebiz.

Ç.P. — Üyretigiz. Üyretigiz. Köp yahşı iş.

A.M. — arabÇa söylemege baylanılmay. taza ana Til bulan o. türkçe aytavuz söylemē baylanılmay. o k´apirler ğoymağan bizin oḫutedi tórk´ó orusÇa. hali yaññı normamíy sosyanílyağa gele turabız. bulay ulanları kömegi bulañı.

2.şahıs — tüz olTura turabız.

Ç.P. — İnşallah.

A.M. — hali bir o ivallardan adileTse biTseK, bar zaT bolaçaK yaḫşí.

Ç.P. — İnşallah, Allah buyursa olacak. Usta, bu işi kayda etesiz?

A.M. — ongnanajı biz girgen yerde bilmeyiK.

Ç.P. — Orda oçak.

A.M. — oçağ da bu yağda var. onu halli de salmağanman. onu tšeñ ete turaman, özüme o yerde uzun.

Ç.P. — Tseh. Kumukça?

A.M. — ğumuğça úy etemen, işlemege.

2.şahıs — işleygen úy. işleygen úy.

Ç.P. — Hali etesiz.

A.M. — meniki bar ędi onna. gičçi zat ędi bulay. hali ullu ete turaman. içine šitanoKlar da salıP, barda zaTnı da salıP, işleygen küyde.

Ç.P. — Bir hıncalnı neçe günde etesiz?

A.M. — bir ḫınçalnı yaḫşí etmege tüşsē, etemen bir aydan.

Ç.P. — Bir ay, bir hıncal bir ay.

A.M. — bir aydan boláy etiP, satıP, bağtırıP, vére musa etemen on gúñnen, on beş gúñnen. ğaraP ķíyín eTme gereK.

2.şahıs — ğaysı hakinğen?

A.M. — yaḫşí taníyğan adam musa, o ḫınçal bolağan güyde etiP bolasan. usTa da äki ğolu bola dey; birisi yartı, birisi gerti. gertisi bola, bir aydan. yartısı bola on gúñnen, on beş gúñnen. şuley eTmáK úçún şunu, ya da şunu eTmáK úçún, narmamı özübúz yaḫşí yerine geltiremen nese bulanı tórk´ó ğoluñ munan bez šitanķa šitanoğğa zaTğa salmay bu.

28. Metin **Örkazanış**

çarlağa zatlağa toķ mulan, işleygen. ġol güÇ bulan etmeseñ bu ḫınçal bolmay.

Ç.P. — Hıncal bolmay. Bolat bolmay. Gerti bolat bolmay. Yahşı.

A.M. --- gesmēy, bulay zaTlar bola.

Ç.P. — Bu mec. Bu mec bolajak. Hıncal tüğül.

A.M. --- mec... ḫınçal tüğül bu.

Ç.P. — Hıncal tüğül. Bu neçik bolacak? Munu yimik, biz yimik , biz yimik mi bolacak?

A.M. --- bolmáy. bolmáy. şu bar küy bar çı şuna hali.

Ç.P. — Mec bar mı? Bitken mec bar mı?

A.M. --- yoġ. bulan biTgen zaT almayman. men algeT ġoya. şu bar. şu küyünnü özünü bar zaT şuláy bola. tórk´ó munu tåçiT etmeye gereK. bir dağı bir oñ gún sama.

2.şahıs --- on gún itti ete.

Ç.P. — İtti sol elin mi?

A.M. --- yaşlar oynay turuP, oynay munu. ġayda zaTlar geze turuP. barısı da yürüy bola. ḫınçallar da yürüy, barda yürüy.

Ç.P. — Yürüdü. Türklerinki yürüdü.

A.M. --- bu da yürüy. bu da yürüy. bar da yürüy bulay buğar. olay yürüsün úçún ġoluñun ışınağa gereKsen bulanı avzunnan bir on beş gún Sama su tögesēn, işisēn taş ġalaP.

Ç.P. — Taşga

A.M. --- bu yaponskíy iSdelye faktiçéski bizde etilmeydi bular. bu äki ġollap tutağan. hali bu kinolağa, ġazağlağa çıġġan ninzalar, ninzalar TeP ķaratis[illegible]r zaTlar.

Ç.P. — Ninja neçe, neçik bolacak?

A.M. --- äki de ġolġan tutasan bulay. yabuşağan mec bu.

Ç.P. — Munu bir adam aytti, etigiz dep.

A.M. — hı, munu sĭpåtsmen ayġan eT TeP. sıpårtsmen zaT bar çí.

Ç.P. — Kumukçası yok mu, sportsmen etmek?

2.şahıs --- nu sŭport bulanı yabuşū̆v, ķaratē.

28. Metin **Örkazanış**

Ç.P. — *Anladım. Anladım. Bir adam.*

A.M. — äki çempiyon bar dünyanı dïvajdı çémpiyon mirā. dünyada äggeren çempiyon moluP gelgen ġumuġ yaş var.

Ç.P. — *Gumuk yaş.*

A.M. — zahir TeP munnan. menim ġurdaşım. o da taníy onu. o tïrenér şoğar eTemen, şunu padarķağa.

Ç.P. — *Ha. yahşı. Bir adam sizge geldi, "mağa bir mec et." dep ayttı, muna siz ne deysiz?*

A.M. — şolay aytıla, sen aytağan Küyde.

Ç.P. — *Mağa bir adam geldi.*

A.M. — mecT‿et TéP aytġan savġaTġa.

Ç.P. — *Türkçesi ısmarlamaktır. Ismarlamak.*

2.şahıs — isbáTlaP eTTire. isbáTlaP oğar bere bereçeKni.

Ç.P. — *Ha, oldu. Peki bir hıncalnı ettigiz, neçe manatga beresiz, gerti hıncalnı?*

A.M. — şu ḫınçal bir milyon úç yüz.

Ç.P. — *Ruble. Bir milyon üç yüz ruble.*

A.M. — naşımı dengami.

2.şahıs — bizin aKça bulan.

A.M. — oruS aKça bulan bir milyon úç yüz çü.

Ç.P. — *Ruble. Bir milyon üç yüz ruble.*

A.M. — busu dūr bir milyon segiz yüz.

Ç.P. — *Fil dişinden, fil müyüzünden etilgen bir milyon sekiz yüz ruble. gamış müyüzünden etilgen?*

A.M. — úÇ yüz.

Ç.P. — *Bir milyon üç yüz ruble. Yahşı.*

A.M. — bular bizde bolmāy. bunnar dağısTanna bolağan zaTlar tüğül.

Ç.P. — *Eksport, import.*

A.M. — bular, bulay bulay zaTlar gele bāzardan onnan bunnan al KeliP, bular az tüşengen zaTlar. bular munna bār ġamış müyüz bayağı müyüz ḫaptasınnan alabız, etebiz. ġurdaşıma savġaT bu.

29

Kaynak Şahıs: Bariyat Orazayeva

Derleme Yeri: Töbenkazanış

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 15.8.1998, 2.kaset a yüzü

Derlenen: A) Terzilik hakkında, B) Günlük hayat ve mutfak

A. Terzilik hakkında

Ç.P. — Bugün 15 Ağustos 1998, Töbenkazanış köyündeyiz. Şimdi Bariyat Orazayeva -1953 doğumlu- konuşacak. Aytıgız.

B.O. — men orazayev bariyaṪ. bír miñ toğuz yüz elli üçünÇü yılda töbenğazanışda tuvdum. orta şıḳola, máKtaPda oḫudum. onunÇu ḳılasğa yerli yeTmişinÇi yılda şıḳolanı, máKtabnı biTTirdim. soñ mahaçğalağa barıb Terzi oKuvu oPŭraK tiKmeğe öyrennim. yetmiş TörtünÇü...

Ç.P. — Mahaçgala'ğa barıp Mahaçgala'da?

B.O. — mahaçğalada Terziğe.

Ç.P. — Terziğe.

B.O. — Terzi oPŭraḫ tigévni öyrennim.

Ç.P. — Opurak tigev.

B.O. — şonnan na geliP yurtğa yañnıdan oPŭraK tiğip işledim. oPŭraKlar tigdim adamlağa. şo k´asbu bulan işleP turdum. hali bolğunça işleP turamȧn. üyde de işler alaman şolay, oPŭraK tigme zat.

Ç.P. — Neçik opuraklar tigesiz?

B.O. — Katın gişilerni oPŭraKlanı.

Ç.P. — Katın gişiler. Neçik tigesiz? Ne etesiz? Birev geldi, bir katın gişi geldi, size aytı; "mağa bir opurak tigesen" dep aytı, siz ne etesiz o zaman?

B.O. — ölçevler alaman, soñ giyiP ğaramağa..

Ç.P. — Neçik alasız, ölçevin? Neçik alasız, ne bulan?

B.O. — santimetre bulan ölçemen. ölçeP alaman. uzunun, geñin, yeñlerin uzunun barda yerin ölçeP alıP, soñ oğar aytaman; "bír äki günnen

29. Metin **Töbenkazanış**

ölçe özler géyiP ġaramağa gel." leP. soñ géyiP, ġaraP, onu da árúv mü, yaman mı deP ġaratıP, soñ bir dağı biTTeygennen dağı gún gel deP aytaman. şo gún alıP gäte, opuraKını.

Ç.P. — Neçik türlü gumaşlar bar?

B.O. --- her türlü ġumaçlar. çét bola, rilo bola, tomPaḫ bola, ġumuġça şifon neğen gumaç bola. nu neçe türlü gumaç bola.

Ç.P. — Şifon ne?

B.O. --- şifon yuġġa, içi görüneğen ġumaç. şifonlanı da ġalını bola, yuġġası bola. hár türlü bolağan ġumaç bar. zaķaz etemân.

Ç.P. — Tigev uçun tarıklı zatlar neler?

B.O. --- iP Tarıġ bola. ġayçı Tarıġ, ine Tarıġ.

Ç.P. — Gayçı değen zat nedir?

B.O. --- ġayçı, geseğen zaT.

Ç.P. — Makas?

B.O. --- ġumaçnı gese.

Ç.P. — Başka neler, ne tarık?

B.O. --- bor da Tarıġ, ḫızmağa. biçeğenne ḫızmağa bor da Tarıġ.

Ç.P. — Bor da, bor tarık.

B. Günlük hayat ve mutfak

Ç.P. — Aytıgız. Erten bolganda başlap birinçiley ne etesiz?

B.O. --- tişleribiz cuvabız. betibiz cuvabız. soñ namaz etebiz, namaz cuvunuP. soñ aşḫa úje ġazpeşni de yağıp árüv ġalmuġçay etiP aşaybız. cıyabız sitolnu. üyleni sibirebiz, sıypaybız, tazalaP. bārda biTKen soñ olturabız işibizge, oPurak tigmeğe. başġa gişi geliP ġoysa dağı söyley turmay.

Ç.P. — Söyley turmay işleysiz?

B.O. --- gişi ġoysa, geliP ġonaġ geliP ġalmasa, olturuP işleybiz özübüznü ġaydavızġa. soñ tüş aşnı etebiz, turuP yañıdan. aşaP biTKenne, dağı na cıyabız, sibirebiz. ne zaT bola üyde.

Ç.P. — Aşnı nenin üstüne salasız?

B.O. ---ġazpeşni úsTúne ġazpeşni úsTúne tüğül mu dağı. ġayda bolsun iş.

29. Metin **Töbenkazanış**

Ç.P. --- Aş gaynagandan son stolğa neni üstüne salasız?

B.O. --- temir salağan aş ğazanı túbúne salağan zaTnı. sïtol ğayrar küyde deyin. sïtolnu úsTúne salmay úje ğazan da şoley salasan.

Ç.P. --- Peki, şimdi?

B.O. --- munu biz, bizin aş ete turuP ciye turuP ete.

Ç.P. --- Bu ne?

B.O. --- gazannı tübüne salağan zaT. sïtov.

Ç.P. --- Gazanı tübüne salağan zat atı ne?

B.O. --- atı bilmeyem neçiK eyte. şolay aytılınıP ğala şoğar.

Ç.P. --- Bu ne?

B.O. --- sarfetķa.

Ç.P. --- Rusça.

2. şahıs--- aş bergen zaT.

Ç.P. --- Bu ne?

B.O. --- boşğaP.

Ç.P. --- Porselen tabak.

B.O. --- boşğaP.

Ç.P. --- Bu ne? Boşgap mı?

B.O. --- boşğaP tüğül våza. våza dey.

Ç.P. --- Bu?

B.O. --- murabba töğeğen zaT.

Ç.P. --- Murabba tögegen boşgap. Murapa töggen boşgap. Bu?

B.O. --- ğaşıK. çay ğaşıK.

Ç.P. --- Aş gaşık da var.

B.O. --- bar.

Ç.P. --- Bu?

B.O. --- çaşğa.

Ç.P. --- Çaşga.

B.O. --- piyala.

Ç.P. --- Çay fincanı altında.

B.O. --- narbeki.

29. Metin **Töbenkazanış**

Ç.P. --- *Nalbekisi bar. Yyani fincanı altındaki tabak. Peki bu ne murabba?*

B.O. --- yüzüm murabba. birisi ba'li murabba.

Ç.P. --- *Yüzüm murabba. Bu, bali murabba. Başga ne murabbalar var?*

B.O. --- ciyá murabba bolā. ḫayva murabba bola. köreǧa murabba bola, köreǧa murabba. alma murabba bola.

Ç.P. --- *Körega murabba nedir? Kayısı körega murabba kaysı. Başka?*

B.O. --- injil murabba bolā.

Ç.P. --- *İncil "İ"; yani incir mi o?*

B.O. --- inǧil... ḫayvanıki bola. ḫayva.

Ç.P. --- *Hayva; yani ayva. Başka?*

B.O. --- tuTtan ete. tuT murabba bola. ciyániki bola. neçiK dey olağa.

Ç.P. --- *Ne turp mu?*

B.O. --- tuT.

Ç.P. --- *Tut. Ha, dut murabba. Başka ciye murabba; vişne, vişne reçeli. Başka?*

B.O. --- ciyá deybiz.

Ç.P. --- *Ciya deysiz. Türtçe vişne.*

B.O. --- ḳoḳan murabba.

Ç.P. --- *Kokan murabba. Kokan ne? Erik, kokan erik.*

B.O. --- ciyeleK murabba, ciyeleK.

Ç.P. --- *Ciyelek çilek. Çilek reçeli. Bu?*

B.O. --- ḫalmurT.

Ç.P. --- *Halmurt. Halmurt, armut. Bu?*

B.O. --- alma.

Ç.P. --- *Alma. Alma, neçik almalar bar? Kızıl alma.*

B.O. --- ǧızıl almā. yaşıl almā. sarisi bola beK bişgeni.

Ç.P. --- *Sari alma.*

B.O. --- sari ḫalmurT.

Ç.P. --- *Yenge, buna ne deysiz?*

B.O. --- eşiK şarşav.

Ç.P. --- *Eşik.*

29. Metin **Töbenkazanış**

B.O. — eşiK şarşav̈u.

Ç.P. — Eşik şarşavı; yani kapıya asdığınız perde.

B.O. — terze, terzebiz. torlar, tor dey.

Ç.P. — Terze toru. Terze tor; yani tül perde. Bu?

B.O. — bu da şarşav̈.

Ç.P. — Şarşav. Tereze şarşavı.

B.O. — gún gelmesin deP.

Ç.P. — O tereze, o tereze mi?

B.O. — eşiK.

Ç.P. — Eşik şarşavı. Buna ne deysiz?

B.O. — o, ẖali deybiz.

Ç.P. — Hali, duvar halisi.

B.O. — ẖali.

Ç.P. — Bu da hali.

B.O. — palas deybiz şoğar.

Ç.P. — Palas ha. Kilim, yani tüğü yok; ama makineda yapılmış. Bu?

B.O. — palas bu.

Ç.P. — Tüyü olmadığı için palas. Bu?

B.O. — minner.

Ç.P. — Minner; yani minder. Buna ne diyorsunuz?

B.O. — gözgü.

Ç.P. — Gözgü, ayna. Bu, Kumukça bu?

B.O. — bulağ.

Ç.P. — Bulak; yani musluk. Bu?

B.O. saP̈on.

Ç.P. — Sabun. Bu?

B.O. — ĭstak´an.

Ç.P. — Istakan Rusça. Bu?

B.O. — çoP, çoPurğa, çomuç.

Ç.P. — Çomuç kepçe. Peki başka, bu?

B.O. — sa̅ẖat.

29. Metin **Töbenkazanış**

Ç.P. — *Sahat. Sahatnı içinde şu çubuk, uzun çubuk?*

B.O. — aḳraPlar. bu aḳraP.

Ç.P. — *Peki giççisi.*

B.O. — giççisi de aḳraP dey bulağa.

Ç.P. — *İkisi de akrap. Peki bulağa ne deysiz?*

B.O. — ramk´a, suraT ramk´a.

Ç.P. — *Surat. Evet. Buna ne diyorsunuz?*

B.O. — bu bulḫam, ġazpeç.

Ç.P. — *Gazpeç; yani gazlı fırın. Üstünde ocak de mi? Ocak bu böyle hepsi gazpeç. Bu?*

B.O. — haladenniK dey. rusça.

Ç.P. — *Buzdolabı. Buna ne diyorsunuz?*

B.O. — şancar.

Ç.P. — *Şancal Rusça. Sandalye.*

B.O. — bu sitol.

Ç.P. — *Stol masa. Peki buna ne diyorsunuz?*

B.O. — tam.

Ç.P. — *Duvar, tam. Bu?*

B.O. — purḫa.

Ç.P. — *Purha; tavan purha. Yer, yer bolsa?*

B.O. — por., cabarlıġ.

Ç.P. — *Pol, cabarlık, cabar Kumukça yer; yani bizde zemiñ, döşeme. Tahta bolsa?*

B.O. — taḫtası bar mısa por boluP ġala, şo.

Ç.P. — *Tahtası bolsa?*

B.O. — taḫta çı hali şunna, por.

Ç.P. — *Pol. Tahta bolmasa?*

B.O. — taḫta bolmasa cabar.

Ç.P. — *Cabar tahsa bolmasa ne bolur?*

B.O. — taḫta bolmasa zemlya, toPraġ bolår.

Ç.P. — *Toprak bolur, o cabar. Peki başka ne var. Mutfak aletleri var de*

29. Metin **Töbenkazanış**

mi? Buraya ne diyorsunuz? Rusça mı bunu adı, Rusça mı? Bu?

B.O. --- şıkaP.

Ç.P. --- Şıkap Rusça da dolap. Başka? Bu?

B.O. --- o ġazan.

Ç.P. --- Bu gazan mı? Tencere, kazan. Bu?

B.O. --- ġaPġaç

Ç.P. --- Tencerenin kapağı gapgaç. Bu?

B.O. --- ġulağı, ġazannı ġulağı.

Ç.P. --- Gazannı gulağı; yani tencerenin kulpu. Başka ne var? Bir de ıbrık alıp gelseniz.

B.O. --- ıbrıġ?

Ç.P. --- Bu gapgaç kapağı. Bu?

B.O. --- ġulağı.

Ç.P. --- Kulak; yani kulpu.

B.O. --- ġulaġ.

Ç.P. --- Gulak, kulpu.

B.O. --- o çömeK.

Ç.P. --- Kaysı.

B.O. --- aldıñızdağı.

Ç.P. --- Bu çömek, aldı çömek. Bu?

B.O. --- tamalıġ. o ġursağı.

Ç.P. --- Tamalık.

B.O. --- tüPe deP aytıP ġoya dağı.

Ç.P. --- Bu burası . Bular, bunu atı ne?

B.O. --- boynu.

Ç.P. --- Bu barısını gumğan.

B.O. --- ġumġan. bağır ġumġan

Ç.P. --- Bakır gumğan. Bakır guman. Bakır güğüm. Bağır ibrik.

30

Kaynak Şahıs: Hızri Kasimov

Derleme Yeri: Töbenkazanış

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 16.8.1998, 2.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Tenglik hakkında, C) Kumuklar ve Kumukların problemleri hakkında, D) Türkiye'ye göç edenler hakkında, E) Avarlar hakkında, (C,D,E üçüncü kasette)

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazar. Töbenkazanış köyünde Hızri Kasimov -kırk beş yaşında-. Aytıgız.

H.K. --- men maKtabnı bittiriP töbenǥazanışTa asger ǥullu ǥǥa gättim yäTmiş birinÇi yılla irallar bulan dazuda ǥullu ǥ etedin. bizge görsTedi muna türT vilayaT bizin esĕsereni dúşmallarına.

Ç.P. --- Kayda gullug etedigiz?

H.K. --- irallar bulan ǥĭranıTsada, azerbayçanda.

Ç.P. --- Azerbaycan'da İran dazusunda.

H.K. --- iran dazusunna bizge bizin başǥallarıbız åfiṪseller görsTedi; "türtsiya bizin dúşmanıbız, birinÇi dúşmanıbız." deP ayTtı. men oğar inanmáy edin. türkmen muna ǥumuǥmen içimnen allaḥTan tiledin; "ey allahım dünyada bolmas mŭken bir túrtsiyanı da göregen gúnüm neP.". meni nasibini bu yıl toKsan segizinÇi yıl, yĭrmā yeTti yıldan soñ aliyev salav béyden men ne on beşinÇi aydıllar oçaķları búyúg şurasıña giresuññña barma nasib boldu. barıb geldiK. barak'allaḥ bolsun mehmeT neyvişKe, ķol başķanı o onun, bizin çaķırǥan. barıP, bútün türK dünyasını da görüb gelliK. sĭtanbulla boldum. giresunna, orda da şulay şáḥárlerde bolub ǥayTmaǥa bizge nasib bollu. soñ, armiyadan soñ, ǥulluǥTan soñ, bir yıl dazudan soñ, bizin rakeTni çastní yiberdi, ŭķraynaǥa. ŭķraynadan yeTmiş úçúnÇú yılla ǥaytıb ata köy ǥazanış, tömenǥazanışǥa gelib, altı ay işleb, ǥaytıb gäṪTim ŭķraynaǥa, ådesaǥa. pålitehniskéy instuTTa oḥuma

30. Metin **Töbenkazanış**

nasib bolub birinÇi türk, ġumuġ menmen o instuTnu biTTirgen, dağısTannan. bittirib atabız geçingen soñ -gúnaḥından allaḥ geçgir-ġaytıb, beş yıldan soñ ġaytıb gelib, boynaKski şeḥerde bir rayennıy zavot alay alay zavoTda işlerim men ḥali. işlebiz. bir meseller bu teñliK degen bizin ġumuġ ḥalġ ḥaraḳaTnıda çalışaman aliyev salaṽ béylan birçe bóynaKski rayon şáḥár ḳamiteTni başḳanıman ḥali. şulay işleb turabiz.

B. Tenglik hakkında

Ç.P. — Tenglik'ni hakkından aytıgız. Tenglik başlap ne ettigiz? Neçik kurduguz? Kimler baridi? Kimler işledi?

H.K. — teñliKni biz ġurduġ, segsen toġuzunÇu yılla ġumuġ ḥalġ araḳaT...

Ç.P. — Kimler baridi?

H.K. — aliyev salaṽ bizin başḳanıbız bar idi. aliyev bar idi. hali de bar o. teg bir, bir bizin yoldaşlarıbīz o k´åminisT partiyadan ġorḫub, kegebeden ġorḫub; biraz satılıb, bizin saTTı. ġorġaġlar gäTTi. ġorġmayġallar, gülle baTsa da ġorġmayġallar milleT úçún biz cānıbız verebiz deb işleb turabız. bizin ḫıylı ġorḫuTTu. kegebe ġorḫuTTu bizin. ḫıylı ġorḫuTTu bizin o k´åminisT partiya da. nasibKe k´åminisT partiya da tozuldu. kegebenin de gúÇú yoġ hali alda yimig. biz bizin ḫıylı milleTler davġa çaḳırdı. davġa barmaybız. ḫaḳıllı küyde dünyaġa çıġıb, mağa gïÇÇi õña çıġıb, gïççi oñnan, ullu õña çıġıb, çalışıb, bizin úje teñliKni oñña alġan. geleceKTen nasíb bolsa, allah buyursa, biz özübüznü türk ḫazar deñizni yağınnan tüzlüK toPraKlarda özübüznü paçalığıbızını eTmege umutubuz bar. bizin ġumuġ paçalıK segiz yüz yıl bolġan. miñ segiz yüz alTmış yeTinÇi yılla rus rasya émparyası tozġan bizin. şonu Kaytıb biz özübüz almağa imk´ar bar bizġa. şonu biz alaçakbız. davsuz türK ḫalKnı ruḫu bulan, türK ḫalKnı gúçú bulan ḫaḳıllı küyde yaşlarıbızını oḫutub, üyretib şó türK ruḫnu şolağa görsetib, şonna almağa bizin ñiyar bar bizin.

Ç.P. — İnşallah. Allah buyursa.

H.K. — inşallah. allah buyursa.

Ç.P. — Tenglik'ni kuraganda bırınkı zamanlarda, Tenglik bırıngı

30. Metin **Töbenkazanış**

zamanlarda, başlapkı zamanlarında, sizge paçalıknı partiyası veya dağı başga bir guruluşu ne etti, neler etti? Kıyınlıklar berdi mi?

H.K. --- bizge ñıyrı ġorKular verdi.

Ç.P. --- Neler etti?

H.K. --- birleribizge urdu. birleribizni ġollarıbız gesildi. birleribizni öltürdü. úÇ da dağıbızını öltürdü şo kegebeni, k´åminisṮ partiyanı adamları.

Ç.P. --- Raşit Bala'yı.

H.K. --- raşiT bålayı öltürtü, tüPTen tabalıb.

Ç.P. --- Kimin öltürgeni bilinmey. Kim öltürgeni bilinmey.

H.K. --- onu bilebiz biz. nú o k´åminisṮ partiyanı, kegebeni argenturaları olanı bizin ġorKutmaK‿úçún, bizin yançmaK‿úçún olanı öltürdü olanı. biz yançılmadıK. biz ġorġmadıK. ġaTTı küyde milleT‿úçún biz işleb turabız. ḫali bizin saTġan adamlar, geTgen adamlar ḫıylíları ḫökünüb úje ġaytıP gele tura hali; "biz bilmegenmiz. biz adaşġanmız. biz añlamay‿ediK. hali teñliK dünyaġa çıKKan. teñliK ḫaķıllı küyde işley tura. teñligni túrk paçal, túrk huķumaT cunheriyeT bulan araları bar.

Ç.P. --- Türkiye Cumhuriyeti.

H.K. --- türkiye cumhuriyeT bulan araları bar." dév. olar ġaytıb gele, tura. úje bizge ġoşulub, bizimlen birÇe çalışmalar ġastı bar olanı.

Ç.P. --- Yahşı. Tenglig'ni kaysı rayonlarda komiteti bar?

H.K. --- teñliKni résPublik´anski maş..., résPublik´aski k´åmiteT bar. bizin tüz ḫazar toPraKTa yeTTi rayon bar bizin. yeTTi rayonna yeTTi rayon k´åmiteT bar.

Ç.P. --- Gumuk rayonu.

H.K. --- ġumuġ rayonna i ḫar ġumuġ...

Ç.P. --- Dağıstan'da neçe rayon bar?

H.K. --- yeTTi ġumuġ rayon bar.

Ç.P. --- Dağıstan barında?

H.K. --- dağıstan barınna da, tüz toPraKda yeTTi ġumuġ rayon bar. ḫar ġumuġ rayonña ġumuġ yurTlar bar. türkçe ķóyler bar. ḫar ķóylerde bizin,

30. Metin **Töbenkazanış**

har de bizin özübüznü k´åmitetleribiz bar. har, yirmā beş miñ, yirmā yeTTi miñ bizin teñliKTe işleygen bizin adamlarıbız bar bizin. gatıllār, gızlār, ulallār, ullu adamlār, alimler, yazuvçular, jurnalisTler, yurisTler şular barda çalışa.

Ç.P. --- Tenglig ne ete?

H.K. --- teñlig, teñlig şo bizin yaşlarıbızni türkiyege, türkistañña, izmirge, ankaraga, ıstanbulga yaşlarıbızni obumağa yiberebiz. soñ, soñ teñlig bizin bu işsiz bolgan adamlağa, bizin adamlanı yahşí yahşí yerlege işlemē salmaga alimlárıbíz. hukumaT bulan yabuşabız bizin gumug halgnı bizin adamlanı yahşí yerlege yançmasın götersin neb aytıb, bizin milletibizni. alga bağıb, alıb barağan bir, bir gurum, tolKun bu, tolKun. bizin rasyanı k´ånstutsıonnı sudu bizge beş keren sud etti bizge, teñligni tozmag úçún. teñligni tozma bolmādı. teñligni ustabı pīragraması gúşlú, davŭsūz demåkratiski yoldan yürüygen sayalı rasya toz bolmadı. hali bīzin rasya tüğül; dünyadağı gallandiyada garaga sūd, dünya sudu, dünya sudu tosa tüğül. bizin toza bolmay. davŭsuz, davŭsuz biz şonna çıKma baçardıg.

Ç.P. --- Hollanda'dağı sud sizni bile mi?

H.K. --- bile. gallandadağı sūd da bile, o onnu. jenevodağı şĭtabı da bile. onna şĭtab onna bizin.

Ç.P. --- Kaysı?

H.K. --- jenevå da, jenevå da şívéTzanı başkenti.

Ç.P. --- Hı. Cenova.

H.K. --- jenevå onnan onnu onna bir gurum bar onna, onna. şonna da bizin teñligni bile. gumug halgnı bile. teñligni gúçú bulan biz gumug halgnı bütün dünyaga bildirdiK. şonu bir buÇÇağı muna siz çetin bey, siz özügüz de gelib teñlig bulan munna bizni bizin üyden. men bu rayonnu, şáharni k´åmite başKanıman. şolay nasib bizge bersin allah. hakıllı küyde bir bolub biz gelib türkiyege, türkiyeden siz munna gelib, bir bolub, gorgmay gaTTı küyde işlemege.

Ç.P. --- Allah buyursa.

30. Metin **Töbenkazanış**

H.K. --- allah buyursa. äkinçi dünya davda, äkinçi dünya davda bizin bu huqumaT Ta türK milleTler; biz ğumuğlar, noğaylar, ğaraçaylar, balğarlar, azerbaycallar bārda türK dünyası tatarlar, başğårlar, yaquTlar, altaylar türKlerni gúçú bulan äkinçi dünya davnu biz úsTún geldiK.

Ç.P. --- Rusya.

H.K. --- rasyada davda biz úsTún geldiK. bizin türK halğ bolmağan mısa rasyanı germanya faşisTler, onnan yançedi. türk halğnı ruhu bulan, gúçú bulan o gún...

Ç.P. --- Kumuklar'dan neçe soldat armiyada davda ikinçi ulu dav'ga bardı?

H.K. --- beş yüz miññe yuvuğ adam geTKen.

Ç.P. --- Kumuklar'dan.

H.K. --- ğumuğlardan, olanı yartısı da ğayTmağan davdan. bir nasib bar; bizin ğumuğ ūlan germanyada, davunu zamanı germanyada, restaTğa bayrağnı da ğağğan ulan bizin ğumuğ adam, ğumuğ, türK adam. şonu türK sayalı sitalin, k´åminisT partiya yaşırıb turub orus bolğan, gúrçú bolğan neb yalğan nak´riban turğan edi. biz şonu teñliK şonu göterib, dünyağa bildirib, āhiTlerden alıb, ğalanı görsetib, şo abdülhakim ismailoF deb aytağan ğumuğ ulan, türK ulan segsen yıl bola hasavyurT rayonna çağırotar qóyde yaşay. şo ulañña geroy rasiyanı igiti degen aT Ta berdirdiK. rasiyanı iğiti de dür şo dünyada restaTğa bayrağnı ğağğan ulan bizin türk adam.

Ç.P. --- Yahşı.

(2.kasetten devam)

Ç.P. --- Bugün 16 Ağustos 1998 Pazar. Töbenkazanış köyünden Hızri Kasimov -45 yaşında, mühendis- önceki banttan konuşmasına devam ediyor. Aytıgız.

H.K. --- bizin bir segiz toğuz yaşlarıbızını sallı içine tusnağlağa. äkişer úçer turub, bir giççi bir savuT görse tutub savuT olar çıKTı. úje içine tusnağdan çıKTı. azad etildiK. bizin bir belgili ūlanıbız tóTrebi tóTrebiyevni bu masqvadağı yollar bulan masqvada öltürdü onu. bir dağı

30. Metin **Töbenkazanış**

bizin belgili ūlanıbız baġauddin ġaciyev, baġauddin haciyeP onu öltürdü. k´aspiy şáhárden bizin teñligni gúçlü çalışıvçusu abdulġapuroF ġapuroFnu da öltürdü. bas.. dörgelli mahaçġalada teñligni adamı basir alcanov öltürdü. olay neçelerin öltürdü, bizin teñliKte çalışağan işleyğen buláy ġattı ūlallarıbızını. no nasibke olar bārda ġumuġ ḫalġını öltürme bolmajaġ. bizge şolay yamallıġ eTkeller, allah olağa etejeK, tüz cazasın. munna men ayTma süyeğen zaT; bizden köb ġumuġlar yaşay onna, túrtsiyada. şolar bizge, şonna, ġumugisTañña, ġumuġlağa gelmege süye mísa -çetin bey siz beresiz bizin adresleribizni. gelsin- ḫazirbiz ġabul eTmege. biz ġonaġlanı köb süyebiz. canıbız, ġanıbız bulan olanı saġlaybız biz. men cevāb beremen. cevāb bereçegmen. birisini barmağı da gesilmeçeg, şunna. men savˇ tura turub şolay çalışabız. bussaaTTa da çalışıb da turabız. biz aytağan özübüznü ġumuġ ḫúķúmaTıbíz biz bolmay turub. bizin toKtamağa ḫıyālıbız yoġ. bizin öltürse de; bizden tuvˇġallanı, onnan tuvˇulġan birini öltürme bolmaçaġ. türK ruḫnu, türK ġoççaKlıKnı bir zamanna da ḫúķúmaT başçıları, k´åminisT partiya başçıları, kegebeni başçıları, feeSbeni başçıları bizin ruḫdan sındırmaçaK.

Ç.P. --- Feyizbe ne?

H.K. --- feeSbe, haliği kege.. aldıññı kegebe, hali feeSbe. federalní sůlújbá bezopasnåsti deb ayta, oğar. aldıññı kegebe hali feeSbe bir olar. bizin ruḫdan tüşürmeçeK. ġattı küyde bir bolub şonu úsTúne biz işleb turabız.

Ç.P. --- Yahşı. Tenglig halide jurnal çıgara mı, gazet çıgara mı?

H.K. --- bizin bir teñliK, teñliK tegen gazetibiz bar bizin. ḫar joġġa biraz toKtab turabız. hali bizde ḫar äki yıldan, äki yılġa bizin ġurultay bola. ġurultayıbız.

Ç.P. --- Neçe gurultay boldu?

H.K. --- hali dörT ġurultay bollu. bi yıl ak´tabirni aḫırınna noyabırnı başınna beşinÇi ġurultaynı biz eteçeKbiz, allah buyursa.

Ç.P. --- Kurultayga kimler çakırıla?

H.K. --- bútún dünyada biz tanıyġan çaķı türK milleTleni vaķílleni

30. Metin **Töbenkazanış**

çaḳırabíz. Toġsan altınÇı yıllay yīrme TörTünÇü avġusTTa bizde TörTünÇü ġurultay boldu. şonna bir miñ segiz yüz deleġaT deP ayta bizge gelegen adamlar.

Ç.P. — Hangi ilde etdiğiz gurultayı?

H.K. — maḥaçġalada, maḥaçġalada eTdiK. ullu ġalada eTdiK, şolanı. altı yüzü, altı yüzü ḥar yerden biz tanıyġan rasyanı içindeği türKler, äki yaġdağı türKler, çaḳırġan türKler idi, gelgen türkler barıda. eTdig. amĕriḳadan da çaḳramā gereg munna bir jurnalisT mejdunårodníyni. yoK k´arney deP aytağan belgili adam. o bizin türK milleTleni úsTúne işlegen adam. o gelib, o bizin siye söyledi. o ingiliz tili söyledi. siz de onu pérevoçiKleri bar edi bizin bir ġumuġ ulan. o ayTTı onnan; "yīrma birinçi veg, yīrma birinçi yüzyıl inşallaḥ olar türK dünyasını yüzyıllığı bolaçaġ. türK milleTler ḫaḳıllı küyde, dāvsuz, bulay işley." deb ḫalġġa bildirdi. hali bu siyezge de biz allah buyursa, inşallaḥ olar sizden ne türkiyede bar bizin adamlarıbız. olanı da çaḳıraçaKbız. bu rasyanı içindeği türK milleTler de var, bizin munan yoldaşlar. olanı da çaḳıraçaKbız. bolsaġ makedonya, k´osova, balġarisTan o yaġlağa da çığaçaKbız. biz olar bulan o giresunna tanışı boldu ġ. şunna siz şunu türkiyaġa radyonnan bere mısaġız éstin barak´allanı berebiz biz, giresunna şo mehmed neyvişge. şo eşiTser barak´allaḇızını da alsın.

Ç.P. — İnşallah. İnşallah. Tenglig cıyınlar ete mi; yani ilmu cıyınlar, konferansiyalar?

H.K. — ete. k´ånferansiya ete, yılla beş altı keren. buláy bizin alimleribiz birisin sen tanıysan; ali girĕy ġaciyev. ístorig ālim. dünya meseldeği ālim. olay ak´édemig.

Ç.P. — Kim edi?

H.K. — ali girey ġaciyev.

Ç.P. — Ali Giray.

H.K. — ali girey ġaciyev bulay atı. olay ālimler bar. olar bizin ġumuġ milleT úsTúne işleb tura. cıyıla, simFozyum yürüle bizde. şo bizin milleTni úsTúnne işleb turağalli bar. yürüle. bizde teñliKni rayon

30. Metin **Töbenkazanış**

k´amiteTleri ḫar cuma gún -ḫar suboT deP ayta cuma gún subots soñ gún ayta- biz cıyılabız.

Ç.P. --- soñ gün pazar.

H.K. --- bazar bola, cıyılabız. bizin ġumuġ masalanı salıb şonun úsTúnnen işleb turabız.

Ç.P. --- Tenglig'de ilmu adam prafessör, dotsent, çilen, üye bar mı? Neçe bar, neçe?

H.K. --- bār. bir otuzġa yuvuġ bar olar. otuzġa yuvuġ, bizin résPubliķanskíy.

Ç.P. --- İlmu adamlar?

H.K. --- ilmu adamlar, dåTsenTler bar. alimler bar i bir beş altı ak´ademig bar, ak´ademigler.

Ç.P. --- Akademikler.

H.K. --- olar birisi sizge hasan orazayeF bulan türkiyā da geliP gäTTi; abdulhakim ḫaciyeF. o da ak´ademig. o da bizin teñligni adamı. o da teñligde işley, olar da.

Ç.P. --- Tenglig'de işley.

H.K. --- dağıstañña şo ġumuġlanı arasınna pĭrafesårlar, ak´ademigler başġa milleTlerdense bizinki äKKeren artıġ. ġumuġlanı arasınna ak´ademigler, pĭrafesårlar, doKTor navuġlar, dåTsentler olar bizniñ artıġ. bizin milleT biraz ķúltúrásí gúÇlú ḫalġ, gúÇlú.

Ç.P. --- Kültürası güçlü.

H.K. --- gúÇlú. bütün dağıstañña ķúltúráni, ḫaķılnı, saburluKnu yayaġan bizin ġumuġ ḫalġ. türK, ġumuġ ḫalġ. barısı, başġa tav milleTler barda bizden ala ülgēni de. bizin ķúltúranı olar ala.

Ç.P. --- Kumuk halk'ın, Kumuk Türkleri, Kumuk halkı Tenglig'ni neçik göre?

H.K. --- teñliKni birgine bir orġan neP ayta oğar, birgine bir bulay KöPü. teñliKni tozmaġ úçún, bu bizin huķumaTnı başġaları bizin ġumuġ ḫalġnı birligin tozmaġ úçún, başġa başġa guruPPalar ġurmā ġaradı huķumaT, özün yağınnan aKçalar beriP.

30. Metin **Töbenkazanış**

Ç.P. --- Sınırlar mı?

H.K. --- hı. aKçanı. olar bārda vatān, tüzlūg, semenner, taşġın neP ġuruP ġuruP nasyanalníy saveT deP ayta oğar ġuruP; teK o huķumaTnı o yalġan, hille piKrúları onna óTmedi. o yalġannı ġumuġlar ayta; "artıġ ġuyruğu ġısġa." dey. oğar bu milleTni satıP ġaraġan edi. olay óTmedi. inşallah, allah teñliK şo özünü ḫaķıllı ruḥu bulan avvala gäTTi deP ōlar bizi satıḫ geTgeller olar tez tozuldu olar. olağa allah eTTi olağa. tüz duvannı allahú táala, alġasamay ete. şolağa da şolay boldu. teK bizin teñligni ġurum, nizam, ġurum rasyanı içinne aldıññı esesereni hali deP ayTTı oğar esenge. esengeni içinne birgine bir ġumuġlanı orġanı teñlig bar. onu özünü ġurumunu alġan. teñlig dağa rasyanı içinne, esenge içinne, esesereni içinne bir milleT de onna girmegen. biz ġumuġ ḫalġ öktemliginnen, ḫaķıllılığınnan, ġattılığınnan, ġorġmayġallığınnan, ġoççaKlığınnan türk milleTleğe de tayanıP sizde bar sayalı biz de barıbíz deP şolay birçe barağan çoş şolay, şolay bír ġurum şo teñliK.

Ç.P. --- Yahşı. Yahşı.

H.K. --- şu bizin ayTma süyemen; siz barġan zamanna şonna meni adresimni berérsiz barnı adresin şonna. bizni yaġġa gelme súyegen ġazanış köyden çıKsın, ġaydan çıKsın, ġumuġ köyler bolsun, başġa noġay köyler bolsun; balġar, ġaraçay mağa başġa túgúl, barda türK milleTleni meni ġaysı bizin dağıstañña gelme súye mísa berigiz meni adreslerim de gelsin. beg yaḫşí küyde ġarşılaymān. ġattı küyde olanı saġlayman. birisini de barmağı da gesilmeçeK. ġorġma tarıġ túgúl.

Ç.P. --- Aytacakman. Sav bolun. İnşallah Hızrı Bey Tenglig'de şubaları bar mı, şubaları içinde, şuba yani kadın komiteti, yaşlar komiteti şulay teg?

H.K. --- bar, bar, bar bizin tesní siz birisin bilesiz; şeyíT ḫanım alişeva. o umay deP teñliK içinne..

Ç.P. --- Umay tegen nedir?

H.K. --- umay, o bizin ġumuġlanı bırıññı anası. ġumuġ milleTni bırıññı anasını atı umay. umay anasını atı. soñ bulay yaşlar.

30. Metin **Töbenkazanış**

Ç.P. — Umay atı hakında aytsanız, bile misiz?

H.K. — umaynı haḳınnan onu siz şeyîT ḫanîmġa ayta. şeyît ḫanîm ḫatırı ġalar, onu men aytsam.

Ç.P. — Boldu.

H.K. — şolanı men ayTsam -şeyîT ḫanîm onu başġanı- o ḫatırı ġalar. onu betine ayT. o ġatîn gişi, onu biraz aburlama tarıġ. soñ bizde bu yaşlanı yaş ġurumlar bar. olanı birisin siz búgún gördügüz; o ḫınçal eteğen usTa. o yaş ġurumlarda o da, usTa. olar da bar. teK biraz bizge harç yanınnan biz biraz aKsaġlaybîz biraz. şo reise húḳúmaT bizge bağıb başġa ġurumlanı ġarama ġoymay. ġoyuġuz teñliKni olar tozulsûn, olar yançılsîn. o tarıġ mî sizge. göterilmesin. olar göterse dağısTan göterler. dağısTan göterse türkiya göterler, rasya göterler, türK milleT göterler. bular dúnyanı allıb ġoyaçaK deb ġorġûb, o sayalı bizge bağıb huḳumaT yağınnan bizge biraz ḫarmalamay. teg biz özübüznü şu ġattılığıbızdan ne çaḳı yarlı mısaK Ta yançılmaybíz. sizinlen birçe bay küyünne búgún yarlı mısaK taññala bay bolarbız. o sayalı bizin ġazeTleribíz bussaaT çıġmağa harç yoġ sayalı, hali bu siyezni aldınna çıġaçaK bizin ġazeTibiz. ördeği bizin bir bir ġumuġ hakimleribiz, olarnı bizge kömeK ete ġoymay. ördeği hakimler o başġa milleTler ġoymay. o ayta; "saġa tarıġ túgúl olar. sen olturT, avam aġçañnı da al oltur. ġoy olaġa ġaramâğa. olar ölüb yançılsın." ari beri deb. muna biz olay yalçılağan ḫalK túgúlúz biz. şolay işleb turabız. teg biraz harçayannan bir kömeK busa şo bizge ullu kömeK bolaçaġ edi. geleçegde biz dağı da, dağı da gúçlenib işlemege ġasTıbız bar.

C. Kumuklar ve Kumukların problemleri hakkında

Ç.P. — Şimdi Hizri Bey... Üylerin aldınğı üylen yığıp yanıta. Yanı yanı üyler ete. Bunlar bulay nasıl, neçik bola?

H.K. — bizin ġumuġ ḫalK, bu k´åminisT partiya bizin bulay yançıP turmaġan mısa, biz dünyada bir gúşlú küyde özübüznü baylığıbızını görseTeçeg ediK. bu ġumuġ ḫalK, bu işTen yalġan ḫalġ túğúl bular. işni

30. Metin **Töbenkazanış**

köP süye. teg bussaaTda da húqúmaT kömeK eTmese de, yer tırnab, yer tırnab ġaydan mısa da, özüger aşama zaT çıġara. bizin ġumuġ ẖalK ata babalardan berli bizin ġursaġıbız toyub gelgen ẖalKbız biz. biz aşlıKnı görmegenmiz. aşlıKnı biz görmegenmiz. inşallaẖ dağı da görmege de allah nasib bermesin. teg başġa aÇ milleTleni de saġlaP gelgenmiz. yüz miñler bulan başġa taṽ milleTleni olar aşnı görmeygen olar. olar aşTan ġırılan ẖalK. şo aşTan ġırılan ẖalKnı da bizin ġumuġ ẖalK saqlaP gelgenmiz yeTmiş beş yıldan uzaK.

Ç.P. — Yani Kumuklar manatını, ekmeğini aşını toprakdan, taştan çığara.

H.K. — çıġara. biz..

Ç.P. — Tarık busa taştan çığara.

H.K. — taşnı túbúnden çıġara olar. taşnı teşib de çıġara olar. bussaaT huqumaT bir az bizin ġumuġ ẖalKġa biraz göz ġaraTsa biz işleb te bolabız. ġardaşda bolub bolabız. dosda bolabız. biz eTKen yaẖşılıġlanı bir, bir taṽ milleTler bizin añlamay. nege, olanı kürtürası yoK.

Ç.P. — Men kıdırğan görgen üyleni barı da Kumuk üyleni barısı da taza edi, yanı edi, yanı sır sürtülgen edi. Üyler yanırtılğan edi. Bir üynü yangırtıv uçun, yanırtıv uçun köp zat tarık tüğül, kerpiç, kerpiçten.

H.K. — ete. bulqa ete.

Ç.P. — Bulka bar. Bulka barı Kumuklar birçe bola, bir üynü. Şu, şunu hakında aytsagız.

H.K. — bizde ata babalardan berli gelgen o adaT deb ayta ġumuġlar. birev, bir ẖonşudağı Kardaş, ağası, inisi, ġızardaşı üyleni ete mısa yurT, qoy; dos, Kardaşlar bärda cıyılıb geçe günnüz yuẖlamay. şo úyleni başlaġın yaPmay turub toẖtamay. bir harç da almay.

Ç.P. — Bulka bulan.

H.K. — bulqa bulan etib bere. o bizin ġanıbızda bar, ġanıbızda bar bizin. o bizin birligibiz. o bizin óKtemligibiz. olay gelgen hasiyaTlanı taşlab bolmaybiz biz. dağı da yençiP bolmayġanna da ġıyın alabız biraz. biraz özübüz de yarlıbiz deP özübüzde sanabíz. biz yarlı túğúlbúz, biz.

30. Metin **Töbenkazanış**

bizin ruḫ baylığıbız bar. bizin ruḫubuz sönmegen. şo ruḫ sönmegen sayalı bizin baylığıbız görüne. siz onu görgen siz, onu siz.

Ç.P. --- Men gördüm. Munda sizin üyügüzge geldik. Gelegende dıştan garadım. Bu üynü kuruluşnu, tışı bu üynü yaş tüğül edi. Yaş tüğül edi. Men bu ullu kuruluşnu içinde, -apartman deybiz biz Türkçe'de- apartmannı içinde bulay taza bir üyü göreceğimni hiç oylaşmadım. Esime gelmedi. Bu apartmanda, bu ullu üyde kimler yaşay? Honşularıgız?

H.K. --- bu ullu úyde ḫonşularıbız şu äki üyde yaşay, ġumuġlar.

Ç.P. --- Munda kaç üy bar?

H.K. --- munna elli k´ívártır bar. elli k´ívártır ḫar.

Ç.P. --- Elli kuvartır presenti.

H.K. --- muna pírásenti.

Ç.P. --- Neçe presentinde?

H.K. --- ġumuġlar, şunna ġumuġlar munna biz azbız. munna avar milleT bar.

Ç.P. --- Men ne şolay, tab şolay oyladım. Munna köbüsü başga milletden. Üynü, bu apartmanın tışı yahşı tüğül, taza tüğül. Munna üyge girdim, taza taptaza.

H.K. --- avarlanı bulay.

Ç.P. --- Yurtda da taza, şeherde de taza.

H.K. --- teg biz dağı da taza bolacaġ edig. bu yeTmiş beş yılnı uzağınna tavdan o ḫalKnı munna tüşürüb, bizin bu bārda naslığnı, yamallığnı, öltürüvleni, zaTlanı olardan çığa bar da. bizin ġumuġ ḫalġdan bir zamanna da çıġmaġan. olay yaman zaTlar çıġmaġan.

Ç.P. --- O zamanda Buynaks'nı şaharni, şaharinda neçe adam varidi?

H.K. --- buynaKskide.

Ç.P. --- O zamanga yerli?

H.K. --- o zaman yerli toġsan toġuz pírásent bār da ġumuġ bar idi, munna.

Ç.P. --- Ondan soñ.

H.K. --- onnan soñ úje k´åminisT partiyanı zamanına tavlardan olanı

munna tüşürüb, paşTi elli pĭråsenTTen artıġ olar.

Ç.P. --- Neçençi yıl?

H.K. --- úje ġırġınçı yıldan ber yaġda. úje ẖali bolġançağa gele. ẖali şu elli pĭråsenTTen artıġ bolub bara olar úje. i olar yaẖşını yamannı añlamay. muna bu aġ, ġara deb bular ayırıb bileğen ẖalġ túğúl olar.

Ç.P. --- Bular tavlu.

H.K. --- tavlular olar. olanı o ġanınna olay olanı. bizin o siz aytağan ẖazarlanı áyta, kíPçaġlar zamanınna olanı ġuvalab bizin ẖazarlar çañnın çıġarıb geTgen ẖalġ olar. hali şolay bizimlen yaẖşí tursa inşallahú ale ózlúge yaẖşí, yaman tursa allah onu allah..

Ç.P. --- Olar da gardaşığız.

H.K. --- ġardaşıbız. din ġardaşıbız. aytaman çi.

Ç.P. --- Yahşılık bolsa.

H.K. --- yaẖşílıġ bolsa ózúge yaẖşí, yaman bolsa özler allahnı allınna cevab bereçeg olar. bizden yaK ta cevab bereçek olar.

Ç.P. --- Gardaş yimik yaşamak.

H.K. --- yaşamaġ. biz aytabız; "teñliK bu bizin k´amiteTni atı teñliK ġur'annan alġan teñ yaşayaġ bārda milleTler. dağısTañña otuz äki millet bar." biz aytabīz; "biz ġumuġ ẖalKbız. biz sizin ġuvalamaybīz. biz büsrüman ẖalKbız. dīnibiz bir. tilibiz başġa. tilibiz til..."

Ç.P. --- Til başga mı?

H.K. --- başġa. aytabız din bir. islām dīn, sünneTleribiz aytaman, aytabız biz; "teñlig birçe yaşayaġ, teñ yaşayaġ. sen köb artıġ urlama. urlab yaşama. ẖalāl ġıyınıñ milan, terin milan yaşayaġ, teñ yaşayaġ." biz aytabız. olar añlama süymey.

Ç.P. --- Mangalay ter mi deysiz?

H.K. --- maññalay terin, maññalay terin. terin milan yaşayaġ deb biz aytabız. nu biz aytağañña geleçeg olar. bugún gelmese, taññalay geleçeg. allahü teala olanı yüreğine saburluġ da salaçaġ. geleçeg añlaçaġ bizin olar. değen biz geçseK de allah geçmey, toPraġ geçmey. neğer? olanı toPrağı túğúl bu. munna bizin yallay yalġġan. o geleğen ẖalġ

30. Metin **Töbenkazanış**

túğúl mısa allah yağınnan, şáriaT yolunnan árüv añlasa olağa da yaḫşí, bizge de yaḫşí. biz olağa geT deb ayTmaybız. miñ yıllar yaşasın. miñ yıllar yaşağanmíz. teg teñliKTe yaşayaġ deb aytabız.

Ç.P. — Tenglig de yaşayıg.

H.K. --- teñliKde yaşayaġ.

Ç.P. — Tüz. Tüzdür. Başğaça aytacağınız?

H.K. --- şo bar birge sizge men beg artıġ barak´alla veremen.

Ç.P. — Sav boluguz.

H.K. --- şoley men beg süyünnüm. muna bizin úyaḫlúbúz patimaT ḫanım na súyúnnú. şo túrtsiyada anḳarada dörT milyon ḫalġ şunna gelse de, şo dörT milyon ḫalġġa şu ġullug eteçeg.

Ç.P. — Şo halde görüne. Tap şolay görüne.

H.K. --- men şunna savı mısam, savı mısam men ruḫum bolay. türK ruḫ menimki. savı mısam şoláy eteçeg. şó ġulluġ etmeser şunnu men ördeği ḳazanış kölge baTTıraman. başġası geleçeg şunna. şolay şolay.

Ç.P. — Men de özüm sizden razimen. Köb razimen.

H.K. --- sizge de allah razi bolsun.

Ç.P. — Sizni tanıdım, köb süyündüm. Sizden köb razi boldum. Sav boluguz. Allah razi bolsun.

H.K. --- siz de savı boluġuz. sálamaT allah.

Ç.P. — İnşallah işigizni kolayca bitirisiz. İnşallah.

H.K. --- barıbızın da.

D. Türkiye'ye göç edenler hakkında

Ç.P. — Hizri Bey aytıgız.

H.K. --- barak´allaḫ şu meni atamnı bir ġardaşı bu rasyada çarski armiyada ġulluġ etegen albay, on segizinçi yılla.

Ç.P. — Ne deysiz?

H.K. --- palk´ovniK deb ayta bizde.

Ç.P. — Palkovnik.

H.K. --- türkçe albāy. on segizinçi yıllarda şu k´åminisT partiya

30. Metin **Töbenkazanış**

huqumaT ġurulağan yıllarda şolağa ġarşı bildirib men şo huqumaTġa razi túgúlmen neb geTKen türtsiyaġa. şo türtsiyaġa geTKenden berli...

Ç.P. --- Ne dep oylaşa?

H.K. --- o úje o ayta bolġan; "şo k´åminisT partiya uzaġġa barmacağ, tez tozulacağ. o sayalı men şoğar razi túgúlmen." deb aytıb geTKen. geTgelli bizin úje ağa, atabız da ullu bolub geçinni. munnan gáçgin ondan bizin bulay arġabız yoġ. şo häç şondan bar. şunu ölgendir o kim bile onnan ġalġallar, onnan tuvġallar; şo bile mısa, aḫTarıb bizin tanıy mısa. bizin familyabız k´asimoFlar. k´asimoF abdullaḫ adı bulan meni atam. onu atası k´asım bolġan. olanıki familyaları salah qób bar. salahoF bar bolġan.

Ç.P. --- Salahov.

H.K. --- salahoFlar. ondan ġalġan ūlallar bar edi. olar geçinni. maḫammad deb, camar deb olar da geçinni.

Ç.P. --- Geçildi. Yani öldü.

H.K. --- öldüler olar. ondan ġalġan atam bar edi; umucaḫ Teb, umucaḫan nep, umucahaT Teb. olar da geçinni. şonnan tuvġan yaşlar bar mısa ulallar bar mısa...

Ç.P. --- Türkiye'de.

H.K. --- túrkiyede şolay bizin ġazanışlılar. men beg süyer edim. şolar bizge özleni barlığın bildirse, özler gelib bolmay mısa men özüm geleceg edim. özler bildirse ġayda turuğannı şunu ayTma süyedim men soñ bir dağı bir zaTnı; munnar bir boyun buKKan ediK. munna bizde ḫali dağıstanna, munna tüzlüKTe yaşağan başġa milleTler bar. avar milleTler qóbüsü. olar birler taypaları. olar ġumuġça bile olar. hali biz teñlig ġumuġ ḫalġ dünyaġa çığıb bizin özübüznü huqumatıbızını eteğeññi zamanna, eteğenni bili bular olar hali özler påsporTlar mı deb ayta bizge. hali bilmen påsparT.

Ç.P. --- Paspart.

E. Avarlar hakkında

30. Metin **Töbenkazanış**

455 H.K. --- påsporT. alışdırıb, biz avarlar túgúlbüz. biz türK ġumuġlarbız deb úje alışdırmaġa başlaġallar da bar hali, ķób bar úje yazağallar biz türklerbiz biz.

Ç.P. --- Pasportga.

H.K. --- påsporTġa. negese olar úje ġumuġça bile. olar munna tuv̇ġan. 460 munna biz de, bu ḥazar toPraġTa tuv̇ġan olar. bizimlán birçe ösKen. olar avarlar mısa da ġumuġça bile. o sayalı olar yañlıS avarlar túgúl, başġa milleTler de. olar biz ġumuġlarbíz deb påsporTların yaşırTķan tüPten tapallıb ḥilla etib alışTırmā başlaġallar da bar. olanı biz barınna bilebīz. başga olağa biz yaḫşí eTTi ḫali muna allah razi bolsun. özler şulay árüv 465 göregenni etedir. şunu da ayTmā süye dim. şunu unuTKan idim. geçib ġoyuġuz barak´allah...

31

Kaynak Şahıs: Sayit Alim Paşayev

Derleme Yeri: Kumturhali

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1.9.1998, 15.kaset a yüzü

Derlenen : A) Kumturhali'deki kalhoz ve solhozlar hakkında, B) Gorgmasov hakkında, C) Habar (Gorgmasov hakkında).

A. Kumturhali'deki kalhoz ve solhozlar hakkında

Ç.P. — Bugün 1 Eylül 1998 Salı. Şimdi Korkmazkala rayonu merkezindeyiz.

S.A.P. — ġumtuṛali dey de aytaman. ġorġmaSķale bu pasledniy.

Ç.P. — Aldıngı adı, aslu atı?

S.A.P. — ġumtuṛali.

Ç.P. — Aslu atı Kumturhali.

S.A.P. — ġumtuṛali, ġumtuṛali.

Ç.P. — Kumturhali,Kkumturhali rayonu merkezindeyiz. Merkezde, şehirde şimdi Alim, Sayit Alim Paşayev.

S.A.P. — da. sayid alim paşayev.

Ç.P. — Bir min toguz yüz yiğirma ekinçide doğum, tuvgansiz.

S.A.P. — yirme äkinçi yılda tuv̇ġanmen, ġumtuṛalide.

Ç.P. — Yigirma ekinci yılda,Kkumturhali'de.

S.A.P. — ġumtuṛalide tuv̇ġanmen. men bilemen otuzunçu yıldan aldağı, otuzunçu yıldan soññu zaTlanı. otuzunçu yıl alda bizde bar̆edi arteller, tavarişstvalar déb. artelge işge barsa͡n işleseñ ne, işlemeseñ ne bir günne yirme beş SoT yazedi. otuzunçú yıl ķaṇozlar ġurulma başladı. otuzunçu yıl ġuruldu ķaṇozlar. ķaṇozlar bolmay deb ḥalġ zabastov̇k̆etedi. bolmay çi ķaṇoz. gúşTen eTTi ķaṇozlar. ķaṇozlar bollu. k´aletniyde birçe işleygen ḥazayisvalar bollu. soñ başlanni ķaṇoz. ķaṇoz bolġanna bav̇lanı allı, barın na çıġarıb adamları da. bav̇lar adamlanıki edi barı da. äki yüzden ne ġolay gigdar bav̇ var̆edi. ḥar kim yarım gigdarı, bir gigdarı

31. Metin **Kumturhali**

bav̆u var̆ edi. barınna allī. ḥayv̆alların çıġarıb̆ allı. soñ bav̆ların çıgarıb̆ allı. toġayların çıġarıb̆ allı. barınna sallı ḳaṉ̆ozġa. ḳaṉ̆ozda bir bolub barda işge başladı. şonnan soñ bav̆lanı ḳaṉ̆ozġa veriP, ḳaṉ̆oz özü ciyib, özü işletib, özü ḳaṉ̆oznu daḇotun ḳaṉ̆oz alıb adamlağa üleşedi. né çağı pay tiye. kimge ne çağı tiye. yüzümnen ne çağı yüzüm tiye; yüzüm veredī. budaydan ne çağı tiye; buday veredī. şolay öleşib, işleb turdu ḥalġlar, şo ḳaṉ̆oz bolġanna. ḳaṉ̆ozdan soñ, -altmış dörTünçü yıl ḳaṉ̆oz̆ edi. altmış beşinçi yıl bolub saṉ̆oz torKalide, ḳumturḫalide saṉ̆oz bolġannā o savetṣki ḥazayistva deb ayta oğar. huḳumaT ḥazayistva deb ayta.- şo işleme başladı, aKça bulan. aKça bulan işleme başladı. barġan günüña aKça veredi saġa, norma tolTursañ. masal̆ uçun bir gün men tıraḳtȯr işley edim, eKsvatırda bir gün işlesem dörT manaT elli kepeg b̲erey mağa, norma toltursam. tolturmasam b̲ermeye. şolay yürüb geleyig işge. ne zaT aytsa da bav̆lağa varedim. yüzüm bavlarıbız bar̆ edi bizin, bir miñ üç yüz gigdar da. bav̆lar etTig biz barınna teğişleb, zaT̆ etib, bav̆ tavtügleni barınna şo maydallağa. bir miñ üç yüz gigdar bav̆ etTig. bav̆lanı yaḥşi daḇoT vereğen moldu. yüzüm veregen moldu bolġa. şonna ḫıylı huḳumaTġa beredi şonna zıdavaTs̆ etedi barda. zıdavaT da etib alġan zaTnı adamlağa üleşe aKça, ni çağı aKça tiye bısa. şolay yaşay̆ edig biz.

Ç.P. — *Ne boldu o bavlar?*

S.A.P. — bav̆lar barı da tozūllū.

Ç.P. — *Nege?*

S.A.P. — toġaylar bollu.

Ç.P. — *Kim tozdu?*

S.A.P. — adamlar ġaramay.

Ç.P. — *Ha. Karamaysiz.*

S.A.P. — adamlar ġaramay. saṉ̆oz ġaramay. işleme süymey birev̆ de, yalġġan işden voT. uje başladı şaḥarġa varmağa şaḥarġa ġaçma başladı. merzamyaTlar ġurullu munna yaññıdan, ne merzamyaTlağa barıP işlemē başladı. onna aKçe ġolay bere dēḇ merzamyaTlağa vardı. şolay ḥar kim tozulub ḳaṉ̆ozda saṉ̆ozda güÇ az bollu. az bollu. güÇü taydı saṉ̆oznu.

31. Metin **Kumturhali**

adamlar işleme süymeygen bollu. soñ yeTmuşunçi yıl yer terbenni, tor̲alide. yer terbenib şunne geldig biz. ġorġmasoF Teb bar̲edi bizin revolúTsiyoner. şonu atın ġoyduġ şuğar; ġorġmasġala deb.

Ç.P. --- Yahşı mı boldu?

S.A.P. --- özünü pamyaTniği de var.

Ç.P. --- Gördüm.

S.A.P. --- var.

Ç.P. --- Yahşı boldu mu onu atın bergen, bergeni?

S.A.P. --- şolay atın b̲erdi dağı. ne bileyim yaḥşi bolġannı. atın berdi şo.

B. Gorgmasov hakkında

Ç.P. --- Ne etgen edi bu Korkmasof?

S.A.P. --- ġorġmasoF revolútsiyoner bolġan. såvet huḳumaTnı ġurmağa aylana buğar şo. ġurağa revolútsiyoner bolġan şo.

Ç.P. --- Kaysı şaharda?

S.A.P. --- nu masḳvadā, parijdē, ġayda da bolġan o, türtsiyadā.

Ç.P. --- Kayda bolğan?

S.A.P. --- türtsiyada, ġayda da bolġan o. şonu, şonu sıtalin sıtalin şolanı ġatının, äkisin ne tutub öltürdü şolanı.

Ç.P. --- Korkmasov'u?

S.A.P. --- ġorġmasoFnū.

Ç.P. --- Nege öltürdü?

S.A.P. --- nege de, şo turetsKi agentsen sen neb. turetsKi agentsen neb. turTsiyada turġan o. basmaḫana işlegen. başġalar da işlegen. yaḥşi agiteTsiya etib, yaḥşi işley bolġan. ḥalġnı ġaytarmaġ uçun yaġġa.

Ç.P. --- Ne yagga?

S.A.P. --- nu k´aminis partiya yaġġa. k´aminise, k´aminise işley çi o.

Ç.P. --- Nege öltürdü o Stalin.

S.A.P. --- sıtalin munnán erişgen, erişgen. neçiK erişgen, nege erişgen bilmeymen men onu. sıtalin şonu öltürdi, şolay.

Ç.P. --- Nèçençi yıl öltürdü, Korkmasof'nu?

31. Metin **Kumturhali**

S.A.P.--- turetsKi agenT deb şonu piriçine tavub öltürdü. bir zaT da tüğül, agenT de tüğül, bir zaT da tüğül edi. barıb şonna işleygen edi, şo basmahanada.

Ç.P. --- Boldu. Agav, sizin esinizde kalgan, ata babalarıgızdan eşitgen habar bar busa aytsanız yahşı bolur.

S.A.P.--- habar bilmeymen men. habar var dağı, habar.

Ç.P. --- Yomag, habar, tabşuruv.

S.A.P.--- habarlanı bilmeymen men.

2.şahıs--- o énteres habarı ayT da.

Ç.P. --- Çeçili yomag.

S.A.P.--- olay, olay zaTlanı bilmeymen men.

2.şahıs--- neye bilmeysen sen? har gün sayıb turasan galgallanı.

Ç.P. --- Atanız mı, özünüz?

2.şahıs--- honşu.

S.A.P.--- honşu.

S.A.P.--- olay habarlanı esimne yog, bussaaT.

C. Habar (Gorgmasov hakkında)

S.A.P.--- aytılgan.

Ç.P. --- Aytıgız, aytıgız.

S.A.P.--- zabiT Teb bar edi aytılgan, bay adam kób goyu da var. hāli zabiT gorgmasovnu zukarisi bolgan. hali boynagsKi de, mahaç da. hazayiv artTa ullubiy boynagsKi, gorgmasoF kób adam bolgan bular. sabraniy ete bolgan munna. sabraniy eteğenne belíylar gelgen o yaKdan, almag uçun dağısTannı. hali gorgmasov aytgan bulağa; "dağı ayt bugün barıb ugovariT eteyig şolanna. şolar geTsin yoluna gaytíb, dav eTmesin. barmay şo. ayTgan; "men mi baraman şonna?" deb aytgan. zabiT aytgan, zuKarisi; "men ne gelemen seni mılan." dey. barıb ugovoriT eTiP şolanı saaT dörTTe erten şolar aytgan; "gelib yoldaşlarına saaT dörTge şoğar barı da tobganasın zaTın na alıb gätejeg şolar yolga tüşüb." bulay. saaT dörTTe barı da çıggan pıravitilstva. şo işleyğen taypa, mindirib

31. Metin **Kumturhali**

tobġanasına barısın gäTKen ġaytıb. şolay yolġa salġan bolġan şo ġorġmasoF. şolay baçarağan adam şo. hali ġorġmasoFnu tutmağa aylana, şo vaKTi agent deb torKali, torKaliye gele bu. torKaliye gelgenne bunu izley. bu ẖıtır tornay giyib, saKal da salıb, ullu papaġda giyib, ġuran oẖuy bu. munu tutmağa gelgen çi. gelgenne üyüne; "ya şunna ġorġmasoF yoġ mu? deb ayta. "v̇allah bilmeymen ġorġmasoFnu men tanıyġan adam tüğül." deb aytġan. özü ġorġmasoF. şolay baçarağan adam bolġan. şo küyde yolġa salġan. şo özü tutulmay. soñ şo ġorġmasoF cüñgüteyde bolġan. cüñgüteyde izley bolġan bunu, ġorġmasoFnu tutmağa. ġorġmasoF nete? "ullū töşegleğe" ayta, "ġuv̇uġdan tolturuġuz töşegleni." deb ayta. ullu, ullu töşegleni şonu içine girib, arbağa da girib, boynaġsKige gele. yaẖşi. ġorġmasoF olay baçarağan şoğar. olay işleygen gişi şoğar. men bileğen zaTlar şolar dağı.

Ç.P. --- Yahşi.

32

Kaynak Şahıs: Mahammad Sayid Salavatov

Derleme Yeri: Kumturhali

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1.9.1998, 15.kaset a yüzü

Derlenen : A) Kumturhali hakkında.

A. Kumturhali hakkında

Ç.P. --- Bugün 1 Eylül 1998 Salı. Şimdi Korkmaskala; yani neydi burası Kumturhali.

M.S.S.--- ġumturhalı.

Ç.P. --- Kumturhali'deyiz, rayondayız, rayonnu merkezindeyiz. Şimdi Mahammad Sayid Salavatov -53 yaşında- ile konuşacağız.

Evet aytıgız.

M.S.S.--- ne zaT esime ġaysı yağınnan aytma süyesiz?

2.şahıs--- yurTnu istoryası.

Ç.P. --- Yurtnu istoryasın aytıgız. Bu yurtnu istoryasın aytıgız.

M.S.S.--- ha. yurTnu istoryası mı? nu bizin tȯrKali yurT bu dördünçü yer gelib toẖtağan yeri. birinçisi bizin o KaKa deyğen yeribiz bar onna bolġan. äkinçisi oTtirmen negen yeribiz var, bir dağı onna bolġan. bir dağı aldağı tȯrKali, o aldağı yerinne ona ẖali görünüb turağan, kürçüler, zaTlar var o yerde bolġan. yetmişinçi yıl on dördünçü mayda yer terbenib, bārda buzulub, yurT çıKdı şunna. bu dördünçü yer ẖali munna, biz bileğen. mojeT bizden alda, dağı da alda çıġġan yerleribiz hali kim bile? muna biz bileğen bu dörTünçü yer. şo on dörTünçü maydan başlab, başlab onna palaTġalar tizdig. men o yurTdan berli de saṃozda marķovski saṃozda pıroraP bolub işley edim. sıtroyitelniymen. i direktiribiz çaķırıb mağa aytTı; "bi yaġġa razviTķağa varma geregsen. o yaġġa çığabız." deb. i men şunnan başladım. gelib o yurTTan bu yurTġa yerli aldağı egsi yurTubuzdan berli bağıb dörd kilometir raznitsası bar aralığı. munna gelib razviTķa etmeğe başladım. bu ortaK taza yer, bobboş maydanna

32. Metin **Kumturhali**

birinçi kovuşKa tırassanı... rastov-baķu yüz elli metre yer alıb sanab bizi
25 piribarubuzda varteller eteğen şonnan razviTķa etmeğe başladım. i ķuvartal etib, tübge bağıb, yurTnu uzulluğu segiz yüz metre var. bulay bağıb bir ķuvartalġa äki yüz yetmiş beş metre var, şulağa yerli äki yüz yetmiş beş metre, äki yüz yetmiş beş. äki ķuvartalnı alġannoġ sıraT alımlağa üleşdig dağı. onlar özler ḫar kim üyler etmeye başladi. şolanı da
30 ḫarisinne aruv bolsun neb razviTķ etib biz veredig. ḫar kim görsetib şu küyde etigiz deb. i munna asnavnuy zaT bizin yurT. ḫalġġa paydabız bolsun neb sismiski sıtoimosT şonu saġlamağa kömeg eteyig biz. neçiK etmeye neçiK sismiski sıtoimost etmeye gereg şolanı añlatıb adamlanı terezelerini tübünnen, terezeleni üsTünnen dağı zaT bulay armatura zaT
35 yiberib, bolmay mısaK ḫatabı ġamuş bizge sipesialni zanatiyalarını biz geçgen ediK oianı. biz bilebiz. ġamuş salsa talşınoy. beşden yeTmiş segiz metre arigġa. şo yetti bağa yerli zaTnı toḫtaP turmağa gereK buzulġanı sismiski zaTnı. şo meni biraz etib muna şo yılına yeTmişinçi yılla şo yurTta buzulub çıġġan çaķı -ḫalġ barı da bir dağı mağa bir de beş
40 yüz ġırġ medi, beş yüz altmış medi.- ḫalġ, ḫazayistva barda altmışTa özlerin üylerine gäTdi. biri de ġırda ġalmadı. pıravda huķumaT da kömeg etedi, o zamannı. yaḫşi kömeg etedi. ağaçın almağa aKça zaT berib zey etib bolmay edi. ağaç yirme küb ḫar kim ocaġġa yirme küb ağaç. al şolanı men sağa tarıġ çaķı al yemeg ġıyıllı. nu aKçanı... bereğen... başından
45 tutub ġoyacaġ edi. şoğar ıḫdıyar vergen. şifir, ağaç i başġa matiryar bolsa aruv birevde gereğ idi, kerPiÇ, semen olay matiryar.

Ç.P. — Şifer ne o?

M.S.S.— bereğen, bere.

3.şahıs— sınoK.

50 M.S.S.— sınoK. sınoK bar içinne sınoK, şifir. onu barın na verib muna barmaġ bir de birev yaḫşi kömeg etTi. şo kepTe bizi ocaġlarına da şo zamannan berli muna yurT bara bara öse. hali uje bizin yurTta bir miñ dörT yüz ḫazayisTva var. o zamanna beş yüz zaT var. ḫali bussaaT bir miñ dörT yüz ḫazayisva var.

32. Metin **Kumturhali**

Ç.P. --- Neçe adam bar?

M.S.S.--- altı miññan na artıġ. men olanı barın na bileğenim. men deputaTman mesniy sovyeTke. onna o sayalı biz olanı barınna ne çaḳı ḥalġ var, ne çaḳı ḫayvan var, ne çaḳı yollar var, suvlar var, onlanı men bilemen.

Ç.P. --- Dür. Bunda barıda Kumug mu bu adamlanı Kumturhali'de?

M.S.S.--- asnuvnuy divenosta pıresenT ġumuġ şu yerde.

Ç.P. --- Ne, ne, ne present, Kumukça aytsagız.

3.şahıs--- ġumuġça ayt.

M.S.S.--- toḳsan beş pıresenTnige.

Ç.P. --- Doksan beş present Kumuk.

M.S.S.--- ġumuġ var. bir beş, altı pıresenT şunna dargi milleT, tavlular var. dağı naçiT ġoşulmağan muna.

33

Kaynak Şahıs: Nuh Hacı Saypeddinov

Derleme Yeri: Endirey köyü Yanıendirey mahallesi

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1.9.1998, 14.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Dağıstan'da camilerin yeniden açılması ve dini konular hakkında, C) Zıgaratlar (türbeler) hakkında; a- Goyçu, b- Ali Hací, c- Alhamat Gadı, d- Ağa İniler, e- Hamis, f- Giççi Yaşlar, h- Hasay Şayıh, ı-Budun Bilal'ni Ahlüsü Patímat, i- Sagav Hací, D) Endirey'in tarihi hakkında (ı,i,D 15 kasette).

A. Kendisi hakkında

Ç.P. — Bugün 1 Eylül 98 Salı. Endirey köyündeyiz. Yeni mahalle'de; yani yanı Endirey, yanı endirey. Şimdi Nuh Haciyev Saypuddinov ile konuşacağız -62 yaşında-.

Saypuddin Ağav, Nuh Hacı Ağav, ayt çı, kayda tuvdun, kayda ösdün?

N.H.S.— endireyde tuvğanman.

Ç.P. — Neçik etdigiz? Ne etdigiz?

N.H.S.— endireyde yaşağanman.

2.şahıs--- bir işleygenigiz.

N.H.S.— endireydē yaşab, k'aḥozda işleb, bir miñ toğuz yüz elli segizinçi yılda hasavyurTğa getib, şapir ķursu oḅub, anna aFtaķalannada segiz yıl işledim. soñ bizin atabız tayīb. meni atabīznı ağası sağlağan. özüm ne segiz yaşı ölüb, bulanı orunnā bizin atabızdan biz barbız dörT ulan; üç ulan, üç ğız. soñ bu atabızni ağası özüne avlet etib, giççiley zamanınna alıb, sağlab, östürgen. altmış yettinçi yıldā atabız tayīb, altmış segizinçi yıldā götügerli atabızni ağasına endireyge ğayTTım. hasavyurTTa, hasavyurTTa abzar da alıb onna yaşay. aFtaķalannada işleb turadım. annan ğaytğandan soñ götügerli k'aḥozda maşinne işleb turdum. maşinne işleb turağan küyünne bizin tamaza dünyadan taydı.

Ç.P. --- Kim o?

N.H.S.--- atabızını halası.

Ç.P. --- Atagızını?

N.H.S.--- ha. o dünyadan tayġannan soñ oğar onu zuḳarısı, inisi, dağı ġardaşı zaTı yōğ̆udu. oğar ġırġ gün tazıyaT tutuP annan soñ meni işten taydırıḅ Koydu. işten taydırġan soñ k´aṃozdan da tayıb götüyerli başġa yerge işlemeye gäTtim. andan ġaytıb götüyerli yurTġa bir miñ toġuz yüz segsen toġuzunçu yılda k´aṃozda işleb turağan küyde bizde majgiTler açmağa buyruġ da bolub bitmegen̆edi. bū bizin...

B. Dağıstan'da camilerin yeniden açılması ve dini konular hakkında

2.şahıs--- baltoġaylıġ.

N.H.S.--- baltoġaylıġ bar, maḥaçġaladan gelegen yolda ġoysuvun er yağınna. onna barīḅ alanı mollasına sorab olar, paçalıġġa tıñlamay mājgiT açġān.

Ç.P. --- Neçençi yıl?

N.H.S.--- segsen toġuzunçu yılda. olar açġānı segsen yettinçi yılda. soñ onnan mājgiTni açġan küyün bilib. olar özler mājgīti puntāmint bar, kerpiçi buzulūb, çövüb, yañı puntaminti ġalıb turağanna, bular bir mavledde laKır̆ete ḥalġ; "bize ataſābız mājgīT ġurġānı, biz hali buzub gäte turabız. yañnıdan mājgīTni işleyig." Teb. soñ işley mājgīTni ġurub bitgen zaman dağı birleri porġağa birleri minaresín̆ete. şo küyünne "işleb turağan zamanna açıb da ġoyayıġ." dıb ayta. soñ açmaġ̆uçun bulağı, özleni yurTlusu kegebede işleygen, maḥaçġalada işleygen bir adam bolġan. şoğar barıb sorayıġ. şo neçiK bize nasiḥaT bere. onna vara. onna barġan zamanna onu bir barıb, tutub bolmay. äkinçi barıb, geçe de ġalıb onu tūta. tutġan zamanna ağar ayta; "şu küyünne bir mājgīTni yaraşdırġanbız. hali şonu açma süyebiz. biz'ge ne ḥaḳıl beresen. neçiK açayıġ.". o zamannā bu ayta; "leninġıradda, masKvada, ġumuġ mājgīTleni de açıb Tura. kiliselanı da açıb Tura. dinge ıḫdıyar bergēn; teg munna buyruK gelib bitmegen. bir yıldan, äki yıldan bu yañña da geleçeK. ha

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

bugün siz açıb ġoysaġız mēn de yibereçeg. rayk´om geleçeK. militsiya geleçeK. serevnu yavub tusnaġġa salıb bolmay, açsaġız da." dıb bolub, "teg men aytġan zaTnı da aytmay açıġız." dıp yibere. bular āçıb. bular açġannan soñ çi yurTnu militsiyası barā, rayk´omū barā. yabıb bolmay dıb şo ḥabarnı äşitib men bardīm. barīb ayTdım şu küyünne, şu küyünne, siz şulay mājgiTni açıñ. ular hali de registıraTsiya da etmegenbiz. aġçabız da ġolubuzdā. şu küyünne açıb işleb turabuz. ni çağı da ġarşılıġ etse tıñlamay ġatını, ġızı bulan ġarşılıġ etīb, sénden şolay cemaaTġa inanıb bola bısan sen ne bolasan açıb deb. men ne gelib cemaaTġa şolay bir cıyılġan yerde ayTTım şu küyünne; "barıb, şolardan na bilgenben. şulay biz de açayıġ.". ḥali bu mājgiTge tobraġ alağanna yimiK şo zamanna da bār adamġa ġol saldırıb, yurTnu ḥalġına majgiTni açmaġ úçún. soñ yurTdağı mājgiTleni barın ġollab, pırevölütsiyadan soñ buzġan k´aṇḥoz sıḳalaTlar etib, ne zaTlar etib, şolanı bir rimonT etmege bir āz rimonT etse baçarmağan. tāb bizim bu ḥavluda şonu da yaraşdırıb mavlet etmege ḫonşu yurTlanı çakırma bardıġ. ḥayvan na soyūb siz tüşge aş eteğen küyünne oññarılıb turasiz dib cemaaTġa cíyıb men tüşge çaḳırı Keleğen yurTlanı dib; çontavūl, temiravūl, kösteK, hasavyurT, ġaññayurT, uzunotā şu küyünnü ḫonşu yurTlanı barın çaḳırıb gēlib gelsem.

2.şahıs--- barı yurT cíyílíP tura.

N.H.S.--- rayk´om gelib.

2.şahıs--- bağağan.

Ç.P. --- Hı.

N.H.S.--- rayk´om gelib kiriT dirub "buyruġ yoġ, açmaçağsız. buyruġ gelgen zamanna açaçağsız." dıb kiriT urub Ketgen. alıb men ne kiriTni de gesīb. rayk´om gelgen zamanna ḥali men çaḳırıb gelgenmen ḥalġnı da. olar da geleçeg men biyavur bolaman. ḥalġ şo rayk´om götügerli gelgen zamanna, biz mavlet etib turağanna -ulan şu adam kiriTni de gesdi. tıñlamay da aşdı- meni berib ġoyasız.

Ç.P. --- Aytıgız. Son?

N.H.S.--- soñ men kiriTni de āçīb gelme başladı, ġonaġlar da. mājgiTni

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

de açıb, urub, mavlet etib yiberdig. mavlet etip turağan zamānnā bizin yurTTa partot bar ıdı. o militsiyağa, adamña söyleb. äki militsiya gelgen; "bar kiriTni de açıb, buzub, mavlet etib Tura. çığarıP kirit ur." dıb ayta. buğar biz de "búsrúman, búsrúman ata anadan tuvğanmız. sağā şo yabulğan tiyişli busa sen barıb ur. bĭz urmaybĭz." dıb getib ğala, alarda. soñ mavleT de etib bitib, mavlet etib bitgen soñ meni çaqırdı Kantorğa; "sen ney iTmeye açTıñ güşTenden.". "oğar ben aşdım. biz'ge hali gelmegēnī buyruğ. seni atañı sannığınna elli üçünçi, bir miñ toğuz yüz elli üçünçi yıldā davdan soñ, ğırğ birinçi yıldağı davdan soñ, pirıqaz berim ḫasavyurTda, endireyde, kösteKde, yaḫsayda, mahaçğala, boynağīsKi barı bu yurTlarda açmağa ıḫdiyar bergen, bir miñ toğuz yüz elli üçünçi yıl. o zamanna da bizin atabız aylanıb açmağa. soñ onnan, múftiden tergev gelgen zamanna köbler atKaz etīb, ğorğuP bayağı şo revolütsiyada tutğan, alimleni tutğan sayalı ğor. aşıb bolmāy. ğalıḫ ğalğan. şolay ıḫdıyar bermey bular. şo k'ağızlar bussaaTdan seni atağıñ sannığınna bolajağ, şo bizim mājgiTni açmağa.". mājgiTni açsa mājgiT nete? "içmegiz." dīy, "urlamağız." dīy, "birev birevge ḫürmeT etigiz." dīy, "abur etigiz." dīy, "yaḫşi boluğuz." dīy, "ata anağa raḫmulu boluğuz." dīy. bārı yaḫşi zaTnı ayta. yaḫşi adam yaḫşi mı sağa, anarşisler bulan içib yürügen iTler bulan işleseñ yaḫşi mi? yaḫşi, yaḫşilar bulan yaşasam yaḫşi. dağı niye? "ğoy. ğarşı turasan, paçanı zaKKonuna sen ğarşı turasan.". "turmayman, men bilemen paçanı zaKKonu neçiK idi.". soñ rayqomña çaqırdı. o zaman tavlu giş edi, onna. olar bulan na erişib şo, şo açğan küyünne, segsen toğuzunçı yılda şu ğoysuvnu beri yağınna bizda açıldı başlab. soñ açğannan soñ bir yıldan da ğolay işleb turdum; bir zaT da, haK da almāy. başğa men artığ oḫuğan adam na tüğül üdüm. nú bizin atalarıbız şulay oḫup ilmu bulan gelgen aldıññı atalar. şolardan ğalğan kitablar da var. bu atabızını ağası menin açemça oḫuTKan. özü bulan turağan zamanna, özünü ğırıyınna şulay ayağğa turub, turağan zamanna özünü ğırıyınna avuzu bulan oḫumağa işk'olağa tüşgençe de avuzu bulan aytıb lamaz eteğen, etib oraza da tutub. maşinni işleğenne de, ğışda da, ğayda da, bir

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

yerde de, lamaz da ġoymay oraza da. "men tölev bir zaTım ġalmağan yaşdan berli ētīb, sen şu küyünne yaşdan berli de eTgensen" neb "ġadi etebiz seni." dıb ġadi eTTi. yurTTa dağı adam na yoġ oḫuğan. hali bir miñ toğuz yüz toKsan altınçı yılnı aḫırı bolġançağa işleb turdum, ġadi bolub yurTTa. soñ ḫalġġa niçağı da nasiḫaT da eTTim. yaşlarda oḫuTTum, haK da almay. ḫali men oḫuTġan yaşlardan, oḫub bitib gelib turağan yaşlar da bar. ḫali bussaaT da yegipedTe oḫub turağan yaşda bār.

Ç.P. — Yegiped şu Siriya'dan ari yagdağı paçalıg, Mısır?

N.H.S.— şo küyünne oḫutub yaşlanı da şo zaman bolġança işledīm. soñ bizin arabızda bir bir tamazalar barıdı, ullu tamazalar. o mājgīT açılġan çağı tamazalar avulnu aġçasın ciyıb özler, bir türlü zaTlağa harçay busa özler süygen küyünne sipisoK da etib yürütüb turġan adamlar. mājgīT açılġan soñ men alağa ayTdım; "ḫali mājgīTde bolmā gereg zapas aKçasī, elni aKçasī mājgīTge berileğen.". bu gişini men k´assir eTTim götüyerli. k´assir eTgen soñ buğar; "dağı da ni zaT mājgīTge harçalā. ni zaT mājgīTge zapas var. olar barı da sipisoK da etīb çileller de bulan ḫar gün tüşgen aKça da, çıġġan aKça da barı... etmeye gereg." dib. bu ayTTī mağa; "yoldaş tarıġ tüğül." men yoldaşsız yürüb göme ḫali bolġança da ḫaliden soññа, şo yoldaş bolmasın nıb buġar munna jurnar TuTTurub da bolmayman. men üyde yazaman. üyde bera, o zaTlar bolmāy. mājgīT açılġan soñ, mājgīTni aġçası -allahu tą̄ala aytağan küyünne yürütmeye gereg, elni aġçasın.- beg saġ bolub mājgīTni aġçasın, mājgīTge harçalmağa gereg. ġaburlanı aKçasın ġaburlağa harçalma gereg. ḫár türlü zaTnı, madrasanı aKçası madrasaġa harçalmağa gereg. ḫár zaTġa özüne yeri var onu. onu da çileller barı bilme gereg. mājgīTni pırsıdatılı záy etme gereg Tıb bu ġarşı turdu. şo özün şo işlerni taydırġan soñ ġarşı turub, men işleygen çağı da mağa çata ġurub, ġarşı turub turdu şu nıb cámaaT. bu zubayır bileğen zaT mağa meni vaKTim ne öTgen. mağa bir giymeye opuraġ da busa, yaşlar aş da bere, aş da busa. mağa dağı zaT tarıġ tüğül. men özüme, elime, ḫalġıma bolağan zaTnı etme süyemēn. bolsā öz mollalağa aKçe berigiz. mağa artırmasaġız da ġayırmáyman.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

netsegiz de ġayırmáyman. şo küyünne işleb turdum. netseK de şo bir tamazālār şo çata ġurub yürüb turdu. soñ oylaşdım, özüm ne haCġa da bara turadım. hali men ġalġan yağına ġoyayın. erüv yaş erinmey yürüb bolağan, bizin alda hali kösteKli yaş munna işleb turağan. o, maḥaçġalada altı yıl oḇudū. yaḥşi erinmey, yaşlanı da oḇuTsun, işni de yürüTsün. bolağan zaTnı biz de arTTa turub oğar görsetib; neçiK etse neçiK bola. arTTa turub kömeg eterbiz. hali şo küyünnē yıl yarımnan ġolay bola, şo işden azad bolub üyde olturub.

Ç.P. — Yahşı.

N.H.S.— bolağan kömeğimi de şulağa da etib şolay turabiz.

C. Zıgaratlar (türbeler) hakkında

Ç.P. — Yahşı. Munda hali yurtda bir bir zıyaratlar bar deb eşitgenmen. Zubayır aytdı; Koyçu, Ali Hacı, Alhamit Gadi, Ağa İni'leni zıyaratı, Hamis'ni zıyaratı, Giççi Yaşla'nı zıyaratı yimig zıyaratlar. Bu zıyaratlardan Koyçu, Koyçu degen adam kimidi? Neçençi yıl yaşadı? Neger bu, bunu kaburu zıyarat boldu?

a- Goyçu

N.H.S.— ġoyçu değen adam, ḥali şo reѵolüTsiyanı aldınna bizin yurTTa, bu yerde usTaġ KavKav dıb bar; suѵnuyaġasınna, suѵnu er yağınnan şonna özünü üyü de bulan, özünü ġoyları dā bulan. şo ġoylarınna bağıb allaḥḥa ibaded de etib yaşab turağan bir ūlanı da bolġan, aḥlüsü de bolmağan anī. yaşab turġan. hali şo reѵolütsiya...

Ç.P. — Ulanı bolğan mı ulanı? Yaşı bar mı yaşı?

N.H.S.— yaşın na öltürgen, özün ne öltürgen, şo zamanna şo ġazaġlar.

Ç.P. — Hayır. Bu Koyçu'nu üyahlüsü bar.

N.H.S.— bir zaTi yoġ ḥali.

Ç.P. — Koyçunu üyahlüsü bar mı edi, yog mu edi?

2.şahıs— bir ūlanı da oğlu.

N.H.S.— bir ūlanı dā, özü de bolġan, aḥlüsü bolmağan.

Ç.P. — Boldu. Aytıgız.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

N.H.S.--- soñ bulanı ġazaġlar gelib.

2.şahıs--- yurTġa.

Ç.P. --- Rus Gazagları.

N.H.S.--- ha. al revolütsiya v̇aKdi. bír ġazaġlar alıb, bír olar alıb şu küyünne turağan v̇aKdi. o zamanna bizin atabızın da ġolu butu da üşügeğini o ullu aylanġan, giççi aylanġan nıb aldıyerli de türKler bulan. türKler de bolġan munna yaşab bolġan zaTları var. şo aylanġañña ġaçıb, yurT barı da onu ġam alıb, toKtağan ağaçlıġġa. a bū olar gelegenne de bilmeğen, bir zaTnı da bilmeğen ḫalġ ġaçağanı da bilmeğen. munu ulanını da özünü de ilib öltürgen. şo ġōyçunu, şonu zıyaratı. soñ özü dünyadan geTgennen soñ...

Ç.P. --- Gazaglar. Nege zıyarat boldu bunu kaburu?

N.H.S.--- ḫali yurTġa girib geleğen yerde, munu ġaburu. şo yerde gömgen soñ buğar núr yav̇ub, bir türlü adamlar görüb, şo şaḫaTlığı bulan şoğar zıyaraT etilib. yaşı da özü de zıyaratı bar.

Ç.P. --- Yaşını da, özünü de?

N.H.S.--- revolütsiyadan alda, ölüP dünyadan geTgen.

b- Ali Hací

Ç.P. --- Yahşı. Ali Hacı kimidi?

N.H.S.--- ali haçı inḫollu tüğül mü?

2.şahıs--- inḫollu.

N.H.S.--- inḫo diğen tav̇ yurTTa yaşağan adam. neçiK de özünü yurtunna bir zaTlağa ġıyişmay. bizin endireyge gelib, bizin endireyde molla da bolub yaşağan. bizin ḫali meni ġaynatam kösteKTe. o aytādı, özler de eKKeren mav̇leTTe bolġan, atasını atasını zamanına. mav̇leTTe bolġanına özü ġırġ üç yaşına yetişib, bulay dünyadan tayīb. özünū bulay ġol yazuv̇lu bir k´ağız kitabın na oḫuġanım men. men özüm ḫaḳıl balıġ bolġannan soñ, -on altı yıldan soñ ḫaḳıl balıġġa sanala- özün ḫaḳıl balıġ bolġannan soñ peyḫambarnı hadisi bulan, ġur'an bulan söylesem tüğül, dağı söznü söylemeyenmen neb yazġan. şolay alim adam bolġan, şo zaT munna şolay.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

Ç.P. --- Ali Haci.

N.H.S.--- ali haci

Ç.P. --- Neçençi yıl yaşağan bu Ali Hacı?

2.şahıs--- yüz elli yıllığını ete çi. äki yıl alda tüğül mü?

Ç.P. --- Boldu.

2.şahıs--- äki yıl alda.

c- Alhamat Gadı

Ç.P. --- Alhamat, Alhamad Kadi.

N.H.S.--- alḫamaT ġadī bizin nu şamilni zamanınna işligen idris afenni dib bar şamil bulan birçe yirmā üç yıl dav etib.

2.şahıs--- oruslağa.

N.H.S.--- oruslağa ġarşı şamilge ķömegge barıb. idris afenni, paşal haci dib äki adam bar. köb bulay asger başçılar da bolub, köb güşlü dav etgen ulallar olar. o alḫamaT ġadī de, bizin atabızını atası dā o idris afennini ġızını bir, bir ġızınnān alḫamaT ġadī tuvġan, bir ġızınnan bizin atabızını atası tuvġan. bu alḫamaT ġadī o idris afenni özü oḫutġan yaşda bolġan. özü yaşdan oḫuğan zamanna da yaḫşı, saliḫ yaş bolġan. şo sayalı özünü ġızın na berib, oğar. özü işleb turağan zamanna bolġan daraçaların na ayta; onu alḫamaT ġadīnı. cuma mājgīTni urlab. tavlular şo zamanna yürüygen. endireyler de ġoşulub, tavlular da ġoşulub bir äki ġurub bar. yetti, segiz adam urlaġan. soñ äki bölünüb bular, äkevün äki bölünüb gäTgen geçe, paylab.

2.şahıs--- paylab malnı.

N.H.S.--- hı. malnı. o zaman na alḫamaT ġadī gele. cámaaTġa gelse, mājgīT urlanġan. o zaman na "men dua eteyim. siz amin nıb aytıġız." dıb. äki de ġurubba geçe başġa yerden taba. birbirine yoluġub, birbirin ġırıb malnı alġan.

Ç.P. --- Şo sayalı zıyarat boldu, kaburu.

N.H.S.--- hı.

Ç.P. --- Şo sayalı zıyarat boldu, kaburu.

N.H.S.--- zıyaratı yoġ onu.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

Ç.P. --- Zıyaratı yog mu?

N.H.S.--- yoğ. bulay seğğalar salıb, belgili etilib bolsa tüğül, özünü ulalları da var.

d- Ağa İniler

Ç.P. --- Pahmulu adam yani. Ağa inileri zıyaratı bar eken. Bu ağa iniler kim? Ağa iniler, ağa iniler eki yaş bolğan.

N.H.S.--- ağa inilēr olar.

Ç.P. --- İki er gardaş mı bular?

N.H.S.--- bu ğoyşunu ğırıyınna bar; aķay, ataynı.

2.şahıs--- ha, ha o aķay, ataynı.

N.H.S.--- aķay, atay olar ägizler bolğan, özler ağa iniler. olardan biraz erte vaKtide gätgen alar. alanı istoryasın men bilmey olanı.

e- Hamis

Ç.P. --- Hamis'ni zıyaratı. Hamis kim?

N.H.S.--- hamis şāyıḫ.

Ç.P. --- Hamis şayh.

N.H.S.--- hamis şāyıḫ. ğız yaş bolğan o.

Ç.P. --- bu Hamis.

N.H.S.--- hamis.

Ç.P. --- Kız yaş.

N.H.S.--- ğız yaş.

Ç.P. --- Hı. Aytıgız.

N.H.S.--- mājgiTden çığmay. ibadaT ahli bolub. hali o dağı yañı busrumallığ berilgen devürlerde; çingiz ḫannı zamanınna. o ağsağ temur dıb bar çi.

Ç.P. --- Hı.

N.H.S.--- zaTdan çığğan, siredniy azyadan.

Ç.P. --- Bilir misin?

N.H.S.--- şolanı davunna ölgen, oK tiyib.

Ç.P. --- Bu kız.

N.H.S.--- hı. bu ğız mājgiTden çığmay. ibadaT ahli ğız bolğan bu. soñ hali

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

şo özünü zıyaratı da, özünü üyünü orunna dıb ayta. soñ...

Ç.P. --- Yeri, kaburusu belgili bu.

N.H.S.--- bar, zıyaratı bar. belgili ğaray.

f- Giççi Yaşlar

Ç.P. --- Onna barayıg yaray busa. Giççi yaşlanı zıyaratı?

N.H.S.--- giççi yaşlanı; o suvnu ár yağınna ğız yaş da, ulan yaş da bulay beş yıllar, altı yıllar bolağan ğız yaş, ulan yaş da şo küyünne giççi zaTlar. bular anāsī bir bay gişige erge barğan.

3.şahıs--- çağaravul tüğül mü?

2.şahıs--- dür, dür.

N.H.S.--- bu çağaravulda.

2.şahıs--- biz bolğan avulda.

N.H.S.--- ḫali o bay gişige barğan zamanna, o baynı da ulanı bolğan. hali bu, bu yaşlar da balğa ortaKçı bolaçağ, özünü toPrağına zaTına dıb eKKi de yaşnı soyğan.

Ç.P. --- Kesib.

N.H.S.--- gesib.

2.şahıs--- soyğan.

N.H.S.--- şo zamannā birisinnen süd, birisinnen ne zaT çığıb şo küyünne. o avuldan...

Ç.P. --- Ne, ne, neçik çıga süt? Kaydan çıga süt?

N.H.S.--- soyğan zamanna.

2.şahıs--- ğan ⌣norunnan.

Ç.P. --- Boynundan.

N.H.S.--- hı. ğan ⌣norunnan.

Ç.P. --- Boynundan, kan norundan süt çıga.

N.H.S.--- şolayda aytıla. ḫabar bar dā. şo küyünne. ḫali eKKevünne bir zıyaraTda suv deryağınna, aldağı esgi ğaburlarda.

Ç.P. --- Bu neçençi yıl bolğan. Bu giççi yaşlar, neçençi yıl?

N.H.S.--- neçiK dē olar bolā. äki, üç yüz yıllar bolādī.

Ç.P. --- Hı bilmeysiz.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

N.H.S.--- erten zamanna.

h- Hasay Şayıh

Ç.P. --- Son başga zıyarat bar mı, zıyarat?

N.H.S.--- soñ aylanñanna da bar bir dağı zıyaraT.

Ç.P. --- Onu adı ne?

2.şahıs--- atını ayt.

N.H.S.--- hasay şāyıḫ.

Ç.P. --- Hasan.

2.şahıs--- hasay.

Ç.P. --- Hasay Şayıh.

N.H.S.--- ō bizin yurTTa yaşay bolġan, özü.

Ç.P. --- Neçençi yıl yaşağandı?

N.H.S.--- onu dā es men.

(on beşinci kasete gecildi).

Ç.P. --- Bugün 1 Eylül 1998 Salı. Önceki kasetten, Endirey köyünde Nuh Haci Saypiddinov ile konuşmaya devam ediyoruz.

evet soñgu hasay şayh, hasay şayh munu hakında aytıgız.

N.H.S.--- o hasay şāyıḫ.

Ç.P. --- Aytıgız.

N.H.S.--- atlanıb gätib barağan zamanna, bizin yurTTa bir yaman yürüygen adam bar. ura atın almaġ uçun munu. soñ ġaçaġlar. soñ munu görüb üsTüne barġan zamanna endireyli ekeğini de bilib. bu beg allahu tāalaġa ġulluġ etegen, çıKlay ibadaT eteğen adam bolġan, özü o zamanna da. beg tartınġan, ġorġġan; buġar urġağına, etgeğine. özler de zey eTKen, ġayġırġan. soñ bu ayTġan; "meni atḥa da salıb, aTnı üsTüne yurTġa bağıb, alıb yürügüz. neyerde at toKtab ġalsa, şo yerde meni aTdan na tüşürüb. şo yerde taysam men, şo yerde gömersiz." déb. soñ şo yerde at toKtağan, hali şo zıyaraT bar yerde. soñ munu Kıblā da baġTırıb bular. özü yasin oḫuğan o adam, ölüb Çan bergençege. yasin ne oḫub bitib, dua eTKen. dua eTKen zamanna onu öltürgelleni arasında birisi arab Til bileğeni bolġan; endireyni ġarḫağan. hali bize atabız aytadı. hali bize

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

revolitsiya başlanıb bugünñe yerli bizin yurTTa bir de ḥalġġa paydalı hakim tüşmeyen; ḥalġġa payda etib ḥalġ, cámaaTġa, elge. şõ şayıḫnı ġarġışı yetişgen yurT, bizin yurT dıb aytıb şolay ḫabar beredi, alar. şo küyünne, şo özǖ şo yerge gömülüb, şonnan berli maḥşur zıyaraTı da bulan.

ı-Budun Bilal'ni Ahlüsü Patímat

Ç.P. --- Başka bar mı zıyarat? Zıyarat, başka zıyarat bar mı hunca?

2.şahıs--- "ondan ġayrı bar mı?" diy dağı.

Ç.P. --- Bundan gayrı?

N.H.S.--- åndan ġayrıdā zıyaraT, bilalnı aḥlüsü var. bu revuliTsiya başlanġançağa endireyli budun bilal dıb majgiTde budun bolub turġan adam.

Ç.P. --- Budun, budun.

N.H.S.--- ha.

Ç.P. --- Budun ne?

2.şahıs--- budun, zamestitel ġadını.

N.H.S.--- ġadını.

2.şahıs--- äkinÇi, äkinÇi adam.

Ç.P. --- Kadını ekinçisi; yani urun basarı.

2.şahıs--- ġadí birinçi, äkinçi adam.

Ç.P. --- Budun.

N.H.S.--- ha. şonu aḥlüsü bar, patimaT dıb.

Ç.P. --- Bu budun Kumukça söz mü budun?

N.H.S.--- dür.

Ç.P. --- Bunu ahlüsü.

N.H.S.--- hı, şonu aḥlüsü bar, zıyaraTı bulan. şoğar da özü dünyadan tayġan soñ nůr yavub görgeller bar.

Ç.P. --- Ha. Nurnu görgenler bar.

i- Sagav Hací

N.H.S.--- soñ bizin atabıznī̄ atasını atası var. onu da zıyaraTı yoġ. oğar bizin atabız ḫabar beredi. yeTTi keren o zamanna haCġa barġan adam o.

33. Metin **Endirey/Yanıendirey**

onna maKKada huTba eTTirgen oğar. ḳaba üyde nasiḥaT eTTirib. o zamanna ağar núr yav̇ġan dıb ayta. soñ munna yurTġa ġaytġan zamanna da bizin av̇uldan gätib barağan zamanna cuma ma'racı yeTgen. ḫıviTler dıb bar çi. şolanı ġarşısında bir dağı núr yav̇ġan, özün sav̇ v̇aKTisinne. soñ üç günne av̇rub dünyadan tayġan. o zamanna onna núr yav̇ub görgen özünü yuv̇uġları. arabdan üç adam gelgen buğar zıyaraT eTmege, dünyadan tayġağın bilib. soñ munna gelgen zamanna tuv̇rā onu ġabırına barġan déb ayta, özünü ġabırına. soñ yurTġa da girib saġav haci hali şo men aytağan idris epennini bir ġızınnan tuv̇ġan ulan. onu ulalları bolġan şamşūddin, sayfūddin, aynūddin, zaynūddin nıb. o ulallanı yetişib. birisi üy bolġan, bolġan. yolağab elTgen bu adamlanı, arablanı. onna elTgen zamanna olar aytġan şu küyünne ullū daraçalı adam oğar zıyaraT etmeye gereg dıb. onu özünü vasıyatı bolġan o zamanna. hali şamilni devürünnen bi soññu zaT o, şamil gäTgennen soñ.

Ç.P. — Boldu.

N.H.S.— meni üsTüme zıyaraT etmesin. maḫşır bolub bilinse de mağa zıyaraT etmesin. hali uzağ ġalmay bir yaman ġavum gele dünyağa. majgiTleni buzajağ, yabajağ; zıyaraTlanı buzajağ; yaman adamlar ayağ basajağ. şo sayalı meni belgisiz ġoysun nıb. ḫali o idris epennini inisi saliḥ epenni dıb bolġan. sav̇lay ḫalvaTTa turub. o da bir yerde saliḥ epenni bu da onu ġırıyınna onu atası ismail haci dib bolġan. o da onu ġırıyınna. onu atası ali haci dıb bolġan. o da şo bir yerde. ulan bu, bu barmada barġan oğar. şulay bir erüv̇ göterilib özleni ġaburları da şo küyünne belgisiz zıyaraTsız ġalġan adam şolar, şolay.

D. Endirey'in tarihi hakkında

Ç.P. — Bu yurtnu tarıhı hakkında, istoryası hakında bu yurtnu, bile misiz?

N.H.S.— bizin yurTnu isTōryası, bizin yurTġa bizin atabız üç atın ayta endireyni. üç atın bunu busruman bolġançağı devürü söyley idi olar. o zamannı men barı yaşda dürüdüm. olar bar tav̇arıḫın istoryasın biledim

bizin yurTnu.

Ç.P. — Esgi yurtnu?

N.H.S.--- hı. üç atın aytadı.

Ç.P. — Birinçi atı.

N.H.S.--- ẖazar ġavum nıb atların meni esimne yoġ hali.

Ç.P. — Bulanı kim ayttı sizge?

N.H.S.--- atabız aytadı.

Ç.P. — Atanız.

N.H.S.--- o bir devürü nardlar yaşağan munna. narTlar güşlü adamlar. olanı ġaburları da çığıb. bu da bile onu. laġirni boyunnan bir ġaburġa ullu taşlar çalıb äki yağına, beş altı adam, bir üyaẖlünü bir ġaburġa salağan narTlar.

Ç.P. — Anladım. Boldu.

2.şahıs--- bir üy bir ġaburda, bir üy bir ġaburda.

N.H.S.--- olar yaşağan. olardan soñ ẖazar ġavum nıb. ẖali bu bizin ağaş var, taṿlar bar çi. munna ağaç bolmağan. hali o örde gebegġala dıb var bu yannā, tüyeġırġan nıb var bu yanna ayengöteber dıb var. bu ġıraniTsaları bolġan munu bizin. o zamannā bilmeymen, onu atı ne bolġan. onnan soñ bizin muna germen néb bu yerde busruman bolġançağa dövürünneği ullu beglig etib, aylanıb, siñ'giri de bulan sılama da töğüb, şo küyünne bir zaTda girib bolmayġan bu yerde. hali bizin ġarşıda.

2.şahıs--- ġarşıda yollu da var.

N.H.S.--- ha. yolu da bar. padzemniy yoluda bar aKtaşġa tüşegen. şo küyünne onna yaşağan. bu bizin endireyni döṿürünne endireyde şo men aytağan ağaçlıġlar da bolmağan şunna. köb ullu derbend batil abṿab dıb ayta bolġan. tiblīs, yereṿān, endirey. enderī dıb ayta bolġan buġar. onnan na gälib bunna samıy ullu tarġovıy yol bunna ġırıyınna bolġan. munna adam tatağanna ullū bazar k´aFk´azdağı bu samıy ullu bazar munna boluḅ bolġan.

2.şahıs--- endireyde. şo küyünne. ha. şolay.

34

Kaynak Şahıs: Abdulmuslim Ramazanoviç

Derleme Yeri: Yahsay

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:10.9.1998, 16.kaset b yüzü

Derlenen: A) Habar, B) Yahsay hastanesi ve çevrenin sağlık durumu hakkında, C) Yahsay halkı hakkında.

A. Habar

Ç.P. --- *Atıgız bulan. Atıgız, familyagız?*

2.şahıs--- bar zaTnı ayT.

A.R. --- abdulmuslim ramazanoviç, yabsay azanbananı baş dogduru.

Ç.P. --- *Neçe yıl bola özügüzge.*

A.R. --- mağa bola gırg segiz.

Ç.P. --- *Yahşı.*

A.R. --- bizde, yurTTa abdulazim biz oğar palqovniK dib aytabız. bulay masbara hisabTa.

2.şahıs--- armiyağa da barmağan.

A.R. --- barmağan. armiyağa da bolmağan palqovniK.

2.şahıs--- nu palqovniK bu.

Ç.P. --- *Neçik kurulğan.*

A.R. --- nu bar gób adam bar çi da. hali nu araba, äki döğerçikler araba türkçe matarsıqıl bizde.

2.şahıs--- motorsıqıl var çı.

Ç.P. --- *Ha. Motosiklet tamam.*

2.şahıs--- motosikleT ha.

A.R. --- türkçede araba, maşin mı da? türkçe araba maşin.

Ç.P. --- *Biz teg ona motosiklet deybiz, motosigled.*

A.R. --- halí abdülazim tobtab tura duraKTa, gätiP bara matasiKleT. yabşı sıqorSnu zorsıqorSnu deP.

2.şahıs--- zorsıqorSga ne dib ayta, sıqorS.

34. Metin **Yahsay**

A.R. --- çalT beg bara.

2.şahıs--- çalT beg bara. sıkorS neçiK bola, bir minuTga sıkorS? neçiK yüz kilometır ete? eki yüz kilometır ete sıkorS, çalT.

Ç.P. --- Anladım.

A.R. --- soñ abdülazim ayta. bulay ete o yaşga. o burulub garay; "munna gel dağı diy." öv erige barıb toKtab matarsiKleT. "abdülazim agav ne dib aytasan." niy buğar gelib, "inişim bizinkileğe salam nib ayT da şonna barganna." dıb ayta.

2.şahıs--- "ölejegsen." ney.

Ç.P. --- Ha.

2.şahıs--- sıkorS çaltayday, çaltayday, çaltayday.

Ç.P. --- Anladım.

2.şahıs--- "ölejegsen. bargında bizinkileğe salam.".

Ç.P. --- "Bizin geçingenlege salam ber." dey.

2.şahıs--- "bizinkileğe barganna salam.". "ya gayda baraman men.". "şu barayag küyde abraTga barasan." nıb ayta.

Ç.P. --- Kayda barağan bilesen. Şolay barağanda ahıratga barasan.

2.şahıs--- "şo küyde çalT bara busañ, abıraTga barasañ." nıb ayta.

3.şahıs--- "şulay bizinkileğe salam." nıb ayta. abdülazim ayta.

A.R. --- hali biz gördüg onu.

B. Yahsay hastanesi ve çevrenin sağlık durumu hakkında

Ç.P. --- Evet doktor bey, özügüznü yaşavuguz hakında aytsagız. Kayda okuduguz?

A.R. --- men sıtavropor énstitüTnü biTTim. sıtavropor rusyadağı bir ullu şahar. onu medisinski, dogdur institüTnü bitib. soñ işleb hasavyurTTa. hirurgiyadā işlēdim. va ullu türlü yerlerde de işleygennen soñ bir miñ toguz yüz segsen beşinçi yıldan berli men yahsaydağı azarhana da baş dogdur bolub işleb turaman.

Ç.P. --- Neçe yıl, neçe yıl boldu, bunda geleli?

A.R. --- halı segsen beşinçi yıldan berli on dörT yıl bola. on dörTünÇü

34. Metin **Yahsay**

yıl bola ben munna gelib işleb turağanım.

2.şahıs--- aydınnağı yaġda.

A.R. --- aydınnağı yaġ bizin balniTsanı, bizin azarẖananı ayTġan zamanna; men hali biraz alda da aytıb gäTgeğenim bizin azarẖana dağısTannı içinne äki bar, tipoloy pırayeg bulan azarẖana dıb aytılınġan, ġurulġan.

2.şahıs--- balniTsa.

A.R. --- ġurulġan azarẖana. äki ġaT bizin azarẖana. birinçi ġatınnā ambulatorya, birinçi ġatınna bizin ambulatorya. ambulatoryabizda bizin işley on doġdur. ör bilimi bulaññı vıraçlar instituTlanı bitgen.

2.şahıs--- doġdurlar.

A.R. --- doġdurlar. soñña busa siredniyimed persenar medsistıralar işley va saytanķalar var.

2.şahıs--- medsistıra deygen zaTnı ayT.

3.şahıs--- orta.

A.R. --- bilimi bulaññı.

3.şahıs--- orta bilimi bulaññı tiştaypalar, ġatıllar. kömeg, yardım et...

Ç.P. --- Hemşire, hemşire. Aytıgız.

3.şahıs--- sen aytġan zaTnı añlamayman.

Ç.P. --- Yahşı. Sav boluguz.

A.R. --- on doġdur. doġdurlanı arasınna ẖirurġlar vār. yaşlağa ġarayġan doġdurlar var. aķuşer giniķoloġ vār. tiş avruvlağa ġarayġan doġdurlar vār va öPke avruvlağa, ġursaġ avruvlağa ġarayġan doġdurlar da bār. soñna busa şo birinçi ġaTTa bizde analizler eteğen laboratoryabuz vār. fisķabineT bār. renKenķabined bār şolay. onna türlü doġdurlağa kömeg eteğen bizde, adelenyalar bār. äkinçi ġatıbuzdā bizin avruvlar yata. avruvlar bizin balnitsa, azarẖana ġırġ avruvġa, ġırġ avruvġa.

2.şahıs--- yer var.

A.R. --- yer var, şonna yatā öPke avruvlar bulaññı, davlenyası bulaññı; ġanı göterileğen avruvlar bulaññılar yata va oññu türlü avruvlar yaşlar da.

Ç.P. --- Yüreg, yüreg avruv.

34. Metin **Yahsay**

A.R. --- yüreK avruvlar yatā şolay. háli toğsan yettinçi yılda bizin azarḫanadan dörT yüz elli äki adam ġolay boluP çıġġan, dörT yüz elli äki adam. nu soravv versegiz az mu köb mü dıb aytılınıP; ozóğTa az, az. bizgē özübüzge gereK masalanı tolu ḳúyde tolduruP bolmaybuz. ġídeta bír segsen beş, toğsan pírasenTge tolā. yüz pírasenTge biz tolturuP bolmaybíz, avruv gelmeygen sayalı.

2.şahıs--- avruvlar gelmey da.

A.R. --- gelmey avruvlar. nu ondan ġayrı da.

Ç.P. --- Avruv bolmay mı; yogsa munna mı gelmey.

A.R. --- şaḫarġa vara. risPublik´anskī balniTsalağa, maḫaçġalağa vara. maḫaçġalağa vara. şonu şolluğTa bizden az boluP ġala, şo avruvlar.

Ç.P. --- Bu azarhana neçe yurtga karay? Neçe yurtga kullug ete?

A.R. --- bizin azarḫana ġaray on yurTġa, on yurTġa. ḫali yurTlanı atların aytıP.

2.şahıs--- simsirni aytma mı?

A.R. --- simsirden başlab zirkinskiyge yerli. masala şolar on segiz miñ adam.

Ç.P. --- O yurtlarda sizin yimig doktor yog mu?

A.R. --- o yurTlarda bar felçérler, orta bilimu bulaññī ençiler.

2.şahıs--- orta bilim.

A.R. --- orta bilimni bulan. örlü túğúl.

Ç.P. --- Sizin yimig tüğül. sizin yimig tüğül.

A.R. --- túğúl.

2.şahıs--- teñnikumlanı.

Ç.P. --- Tehnikumlar.

A.R. --- teñnikum biTKeller var.

Ç.P. --- Bu yurtlarda köbüsü neçik avruvlayıb gele? Ne yimig avruylar bola?

A.R. --- onu köbüsü.

Ç.P. --- Avruvlar.

A.R. --- asnavnuy.

34. Metin **Yahsay**

2.şahıs--- köbüsü.

A.R. --- köbüsü öPke avruvlar. suvuğ tiygen. suvuğ tiygen.

2.şahıs--- onimaniya.

A.R. --- öPke. bilesiz çi.

2.şahıs--- ciğer.

Ç.P. --- Ciğer. Akciğer. Akciğer deybiz.

A.R. --- pinimaniya medisinski. soñ ğanı göterilgeller.

Ç.P. --- Tansiyon.

A.R. --- da. va ğursağ avruyğallar; bavurun, talağ, içeg avruvlar bulañılar gele köbüsü alda şo.

C. Yahsay halkı hakkında

Ç.P. --- Bu yurtnu yaşavu hakkında aytıgız.

A.R. --- bizin yurTubuzdā segiz miñ dörT yüz yirma äki adam var. şolānī beş miñ dörT yüzövü ullu adamlar. bir miñ toğuz yüz altmış, bir miñ altı yüz toğsan ğatın gişi var. yüz segsen äki yaşlar, bir yıl bolğunçağa yaşlar var. yüz on çarhavur ğatullar var.

Ç.P. --- Çarhavur o ne?

2.şahıs--- béremenniy, aylı aylı ğatıllar.

Ç.P. --- Aylılar.

A.R. --- dörT yüz padroski, cahil yaşlar.

2.şahıs--- cahil yaşlar.

3.şahıs--- uşağ. uşağ. ne deP ayta, uşağğa.

Ç.P. --- Çocuk deymiz.

3.şahıs--- cocuğ.

A.R. --- soñna busa bizin yurTTa, bizin yurTTa şık´ola.

Ç.P. --- Neçe şıkola bar munna?

A.R. --- üç şık´ola var. bizin yurTda úç şık´ola var. soñ.

Ç.P. --- Neçe ohuvçu var munlarda?

A.R. --- birinçi zaTTa birinçi şık´oloda bizde toğuz yüz yetmiş yaş var.

Ç.P. --- Birinci şıkolada.

34. Metin **Yahsay**

A.R. --- birinçi şik´oloda. no äkinçi şık´olabızda ġideto. yetti yüz şolay yaşlar var äkinçi şik´olabizda.

2.şahıs--- milleT.

A.R. --- äki yüz milleT bola mu, äki yüz?

2.şahıs--- milleTni ayt déymen.

Ç.P. --- Ayt. soracağız.

A.R. --- äki yüz. üçünÇü şik´oloda äki yüz yaş var. äki yüz yaşlar bola, nu milleTleni arasınna. ollanı alsañ ẖar türlü milleTTen ne; ġumuġ dā, tavlu dā.

2.şahıs--- beş, beş miñge yuvuġ ġumuġdur. beş altı miñge, bír äki üç miñge tavludur.

Ç.P. --- Tavlular, Avarlar mı?

2.şahıs--- az.

A.R. --- avarlar.

3.şahıs--- 'andiler.

2.şahıs--- 'andiS. hāli olar yazılajaġ avar dıP yazılmay. ẖali yañnı piréPis bolġanna olar yazılma süye özleni atınna 'andiS dıP. bē äki başġa milleTleni bar dıP tura mı?

3.şahıs--- bar. bar.

4.şahıs--- alda çí cuvuġlar köb bar.

Ç.P. --- Köbüsü Avarlı.

A.R. --- köbüsü avarlar.

Ç.P. --- Bu yurtnu köbüsü Kumuglar.

A.R. --- ġumuġ, ġumuġ. birinçi yerdē ġumuġ var äkinçi yerde şo avarlar.

2.şahıs--- göçüP gelgen şolar.

Ç.P. --- Kumuk neçe adam? Beş min, altı min Gumug.

A.R. --- ġumuġ beş de dür, beş miñ.

2.şahıs--- beşden köb.

3.şahıs--- köb, az razinsası var teg; tavlular bulan, şo avarlar bulan köb az.

A.R. --- bir vaKtide çi üÇ miñ édi olar.

34. Metin **Yahsay**

2.şahıs--- ḫāli, ḫāli köb az razinsası var şo.

Ç.P. --- Razinsiya ne?

2.şahıs--- razintsiya başġalığı, aralıK.

175 A.R. --- başġalıK.

Ç.P. --- Bu yurtnu şıkolağında ohuyğan yaşlar şıkolanı bitgen son; neçesi bulanı neçe prasenti institudga, ör ilmuğa almağa bara üniversitedge bara?

A.R. --- halí masala bu yıl toġsan segizinçi yıldā birinçi şĕk´oloda on

180 segiz yaş biTTi, on ķĭlasnı on bir ķĭlasnı. şo on segiz yaşnı segizĕvü tüştü.

2.şahıs--- türlü türlü.

A.R. --- türlü türlü instituTlağa nú masala hali k´ankireTni aytsaK; dörTĕvü şolanı tüştü ör bilim ocaġġa. ġalġalları teẖniķumlağa, uçilişyağa

185 tüşgen dörT yıllıġ.

2.şahıs--- oḫumağa.

A.R. --- oḫumağa.

3.şahıs--- on segizler.

A.R. --- o bir şĕk´oloda, bir şĕk´oloda, äkinçi şĕk´olada da, olarda da bir

190 ķĭlasını az tüşüP; olar on beş, on altı yaş.

Ç.P. --- Boldu.

35

Kaynak Şahıs: Patimat Minetullayeva

Derleme Yeri: Yahsay

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 10.9.1998, 16.kaset b yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Yemekler hakkında.

A. Kendisi hakkında

Ç.P. --- Ayt. Başla. Ayt.

P.M. --- atım patimaT. özüm minetullayeva'man. işleymen v̆iraÇ pidi̯at̆ir bolub. ya̲say balniTsada, ya̲say azar̲ana dıb aytağanım. ġumuġça azar̲anada işleymen.

Ç.P. --- Aytıgız.

P.M. --- no şo̲lay işleymen. işleygēnim bola yīrma üç yıl. mağa özüme bola ġırġ yeTTi yıl. gırg yetti yıl bola.

Ç.P. --- Yahşı.

P.M. --- meni b̲ar üç yaşīm. muna siz tanıyġansız. neçiK aytasíz? ne bola? hazayimim bola.

Ç.P. --- Beyiniz.

P.M. --- ha. şolay turaviz. siz gele dıb äşitib, ḥazírlíg görüb, buKvalnå. bugún erten aytıldı geleçeg şulay adam nıb aytıP. şoğar göre şo̲lay özübüz bolağan, özübüznü aşlarıbızını özübüz de ķób bolġannağan, üyde şolay aşlar eteyig. kürze eTdig. pilav eTdig. olay bulay ġuvurma eTdig. sizin geleçeginizni beg árúv gördüg.

Ç.P. --- Sav bolun.

P.M. --- ḥár zamanna da gelmeye bizge ıḫdıyarıġız var. sav̆ boluġuz.

Ç.P. --- Sav boluguz. Allah razı bolsun.

(16. kasete geçildi)

Ç.P. --- Bugün 10 Eylül 1998 Perşembe. Yahsay, Hasavyurt'a bağlı Yahsay köyündeyiz. Şimdi Fatimat Minetullayeva -47 yaşında- konuşacak. Doktor, doktorsunuz.

35. Metin **Yahsay**

P.M. — dogdormen, yaşlānı yaşlānı.

Ç.P. — Bayağı abzarda söyleşdik. Onu hakında da aytıgız; yani özügüz yaşavu hakında aytıgız. Neler etdigiz?

P.M. — ne deb aytayım. yaşavum meni halglanı barda da bulanı yaşavu yimiK. yaşayıb işlēybiz ohub biTgenmen. muna úç yaşım mar.

Ç.P. — Kayda ohudunuz?

P.M. — men ohudum mahaçkalada. medisınski fakülteTni biTdim.

Ç.P. — Neçe yıl ohudunuz onna?

P.M. — onna ohudum men altı yıl, bir yıl pïraKtika yeTTi yıl bollu da.

Ç.P. — Son?

P.M. — onu biTgen zamanna özümü yurtuma işlemeye geldim. muna şu yahsayda işleygēnim.

Ç.P. — Neçençi yıl geldigiz munna?

P.M. — yïrma úç yıl bola, men işleyen. yeTmiş beşinçi yılda biTgenmen instituTnu. şonu biTgelli şunna gälib özümü yurtuma gullug etiP turaman, yaşlanı bāğıP. yaşlar dıb ayta bizde.

Ç.P. — Yaşlar üçün doktorsuz.

P.M. — yaşlar úçún dogTurman. aha şulay yurTTa işleP turabíz. geçe de gún ne bizge bir de zaT etmeybiz. bizde neçiK áytayım; yurTta yaşağannan soñ bir de aTKaz etmeye bolmaybız. yïrmā dörT.

Ç.P. — Atgaz etme?

P.M. — aTKaz gelme.

Ç.P. — Devamlı.

P.M. — gelgen adamnı genni gaytarıb bolmaybíz, bizge gelsē yaş avruy dıb aytıb gelsē.

Ç.P. — Kim gelse?

P.M. — kim gelse de biz şōnu, ne zaman gelse de geçen günü boyunna yírma dörT sahadnı içinne bizin turguza. bizin şo açıg azvarıvız gelgen adamña. şolay turabız, adamlağa gullug ētib. yaşlarım ösgen ekevü. birïsi biTTi hona pedogayiçiskíyne.

2.Şahıs— ör bilïm.

35. Metin **Yahsay**

P.M. --- hali aspiranT ör bilim aldı aspiranTurağa tüşmeye tura. ḥali ekinçi ulanım mısa medisinski fakülteTge tüşgen muna ḥali. yañnı oḫumağa başladı o da.

Ç.P. --- Neçik arüvdür, yahşıdır? Bu medidsanski institud'da, institud mu akademi mi?

P.M. --- aḳademi mediteniT.

Ç.P. --- O akademi yaşığızdan agça süye mi, agça talab ete mi, tiley mi?

P.M. --- bussaad çi tilemey başġa olay zaT yoġ bussaad árúv pırpadavatiller.

Ç.P. --- Neçençi yıl onna?

P.M. --- bu yıl ḥali birinçiye tüştü. ḥali tüşgán. olanı uşatıb, razi bolub, özünü mu'allimlerini beg árúv. olanı haḳınnan árúv söyleb geldi. árúv yaḥşí adamlar dıb, árúv zaT etib ayTdı. dağı bilmeybiz.

B. Yemekler hakkında

Ç.P. --- Yahşı. munda siz eteğen aşlar hakında aytsagız. Neçik aşlar etesiz, atları?

P.M. --- biz etebiz. muna kürze dıb eTdig. pilav dıb aytabız, şo aK tazza maydan. sizde de bar pilav. nú kåneşna sizin aşlar yimiK árúv. sizin aşlanı beg uşaddım, men barġanna onna.

Ç.P. --- Munna çi razi boldum. Bu aşlar barısın na yahşı. Men razi boldum.

P.M. --- razí bolġanım men, ısTambulġa varġanna sizin aşlağa. bizin aşlarıbız şu; asnavnuy kürze, natsanalniy aş. ḥink´ar dıb bar bir dağı aşıbız. ḫamırdan bulay gesib gesib suvġa sālıb.

Ç.P. --- Birinçi kürzeni neçig etesiz, onu aytsanız.

P.M. --- ġuvurma dıb ḥona. sizde de bola ġuvurma. men onna resTarañña girgenne k´afeye, men ġuvurma aşādım onna. şunna tab bizinkine oşaydı, şo sizin ġuvurma. kürzeni başta biz etin tüyebiz. tüyüb içine barí soğannı zaTnı. soğan nıb ayta mı sizde?

35. Metin **Yahsay**

Ç.P. --- Soğan, dür soğan.

P.M. --- başġa atı var ıdı onu.

Ç.P. --- Munda piyaz.

P.M. --- ha. dür.

Ç.P. --- Munda piyaz ayta.

P.M. --- şo ķób salıb, tuvraP.

2.Şahıs--- bizde soğan.

Ç.P. --- Soğan mı? Ha. Türkçe gibi. Bir, bir Kumukça'da piyaz deb aytalar.

2.Şahıs--- bizde soğan.

P.M. --- soñ oğar eT, semiz bolma gereg. semiz diy bizde. sizde neçig ayta?

Ç.P. --- Yahşı et. İyi et deriz biz, iyi et.

P.M. --- iyi et bolma gerek.

Ç.P. --- Taze et.

P.M. --- ha. tazza eTden etile. soñ şonu ḫamırın içine salıb, pişiriP, aşaybiz.

Ç.P. --- Hamurnu neçik etesiz, hamurnu?

P.M. --- ḫamırnı yayabız, şulay yuġġa etiP.

Ç.P. --- Hamurnu etme uçun ne koşasız? Ne mulan atalaysız, hamurnu.

P.M. --- ḫamirnu. yımırTġa ġoşabız. yımırTġağa ne dıb ayta sizde?

Ç.P. --- Bir, neçe un neçe yumurta? Siz aytınız. Mağa sormanız. Siz aytınız. Şolay ayta; yani şunça un, şunça yımırtga.

P.M. --- nú, neçiK aytayım. bir äki üç kiro unnu alabız, şolağa ġideto.

Ç.P. --- Buday un.

P.M. --- buday un. ġideto úç yımırTġa ġoşuP şo ḫamırnı basabız. şo ḫamirnu bas biTgennen soñ árúv yayıP, yuġġa etiP. şulay siloy neçiK ayta oğar.

Ç.P. --- Aytıgız. Aytıgız. Ne bulan yayasız?

2.Şahıs--- yayavuç.

35. Metin **Yahsay**

P.M. --- yayavuç dıb ayta bizde.

Ç.P. --- Yayavuç.

115 P.M. --- yayavuç bulan yayabız. tayağ bulan, şo tayağ bulan yāyıP şonu. soñ muna şulay uski avzu giççi zaT bulan şonu şulay sālıb, döğereK etib etib alıb, şonu içine eTni salıb, şolay çümleb çümleb suvğa taşlaP turabız ğaynab turağan suvğa. soñ.

Ç.P. --- Gaynab turağan suvga.

120 P.M. --- ğaynaP turağan suvğa. soñ şo bişgennen soñ, bişgeğini de biline şolar. şulay olturuP ğala içine bişgenne. şonu çığarıP şulay padliva dıb ayta; şuğar mandırağan zaT şunu, şonu.

Ç.P. --- Ne bulan etile o?

P.M. --- bunu pamidordan etgenbiz. pamidorni hakkında ne aytayım?

125 *Ç.P. --- Başga, başga ne? Ayt. Neme salasız? Ne goşasız?*

P.M. --- nu samırsaK Ta ğoşula. samırsaK dey bizde. sizde de ayta mı?

Ç.P. --- Ayta. Siz aytıgız. Siz aytıgız.

2.Şahıs--- samırsaK, soğan.

P.M. --- soğan ğoşula, samırsaK ğoşula. şonu da ğuvurabız may bulan.

130 *Ç.P. --- May bulan guvurasız.*

P.M. --- tazza may bulan ğuvurabız. soñ şo.

Ç.P. --- Sos oluyor sos.

P.M. --- sōs. da. sōs dıb ayta da. şondā berebiz. şo kürzeni üsTüne töğüb, şunu alıP, şulay aşay.

135 *Ç.P. --- Bu hamırnı içine, ne et bulannı ne bola? Et bulan ne koşasız, hamırnı içine? Eti, o etni neçik etesiz?*

2.Şahıs--- eTge soğan ğoşula.

P.M. --- eTni, soğan ğoşula eTge. tuz ğoşabız. burç ğoşabız. soñ eTni çığarıb tüyebiz zaTdan; ya da bısa bulay balta bulan. balta diy bizde

140 oğar. balta mulan urub urub da tüymeye bola. o da árúv bola. soñ ḫanst dıP ayta bizde. ḫanst ğoşabiz oğar, ḫanst.

35. Metin **Yahsay**

Ç.P. — Hants neçik etilir? Kaydan alınır?

P.M. — ḫanstnı ḫayvallarnı süTünnen, bişlaK çıġarasan. soñ bir yāğını bişlaK eTgennen soñ ḫanst bolub ġala şonu. şonu da aççımağa ġoyasan. aççı bolub tatuvu issi yerge salıb biraz zaman şonu da soñ ġoşġanna eTni tatuvun beg árúv ete.

Ç.P. — Yahşı.

P.M. — bu yezig çi men ġoşmadım. alġasab eTdim ne. sizge özü bar ḳúyde etib.

Ç.P. — Yo yahşı bolğan. Yahşı bolğan. Men razi bolgan. Sav boluguz.

P.M. — savbolugуz sizde.

Ç.P. — Munda siz başınızdan geçib getgen.

36

Kaynak Şahıs: Ayzanat Acematova

Derleme Yeri: Hasavyurt

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1.9.1998, 14.kaset a yüzü

Derlenen: A) Kendisi hakkında, B) Ad verme.

A. Kendisi hakkında

Ç.P. — Bugün 1 Eylül 1998 Salı. Şimdi Hasavyurt şehrindeyiz. Hasavyurt şehrinde Ayzanat Acematova -66 yaşında- ile konuşacağız. Evet Ayzanat Hanım aytıgız, özügüz yaşavu hakkında. Kayda tuvgansız? Kayda ösgensiz? Kaysı şkologa bardıgız?

A.A. — men ne tuvğanman, ğızılyurT rayonnağı haci dádá değen yurTTa.

Ç.P. — Neçe onda turduguz?

A.A. — nu şonna ķób zaman yaşamaybiz. çıKdığ torķaliye, ķumtarķalağa. rayon içinde şonna da atabiz şonna gäTTi işlemeye. şonna men birinçi ķılasğa vardım. men birinçi ķılasğa varıb bir az zamanna dav başlannı. soñ biraz zamanna tüğül. men äkinçi, äkinçi, üçüncü ķılasda bolğanmandır. şo zaman dav başlannı. biz yañıdan haci dádáğa yäTTig. bizin atabız onna alıb gätdi.

Ç.P. — Hajı Dede'ğa.

A.A. — hajı dádáğa, şo yurTğa.

Ç.P. — O Kızılyurt rayonda mı?

A.A. — kizilyurT rayonna. o zaman ķumtarķalinski rayon udu. kizilyurT rayon yoğ udu o zaman. ķumtarķalinski rayon deb i rayon sentir ķumtarķaladı. biz onna yäTgendig. soñ dav başlağan zamanna yañıdan onna biraz ğorğunÇ tüğül dıb aytıP yurTğa yäTTig. şonna men bir yıl, bir äki yıl turduğ. soñ gätdig biz ķarabudağKendge dav biTKinçéye şonna yaşadığ. biz şonna yaşaP dav bitgennen soñ ğaytdığ. dağı da, şu kizilyurTğa kizilyurTda soltanyañıyurTdağı orta şık´olanı biTTim men,

ellinçi yılda. soñ instuTġa tüştüm, ellinçi, elli dörTünçü yılda biTtirdim, instüdnü. şo elli dörTünçü yıldan berli işleymen.

Ç.P. — Gayda işleysiz? Ne iş bolur, ne iş?

A.A. — hali şu ḥasavyurTda, men neçit de elli altınçı yılġa men munna erge geldim, ḥasavyurTġa. soñ elli altınçı yıldan merli men şu ḥasavyurTTa işleymen.

Ç.P. — Yahşı. Ne işi?

A.A. — hali işleymen uçitilnitsamen.

Ç.P. — Uçıtelnitsa.

A.A. — matematik´ada dars veremen. hali de şo perviy şık´oloda, birinçi şık´olodamen, ḥasavyurTdağı.

Ç.P. — Bu dav yıllarda ne yimig gıyınlıglar boldu, yaşavuguzda?

A.A. — davda tinç bola mu? ġıyın boldu ozuġda. atabız da yoğudu, gätgendi armiyağa. biz anabız bulan ġalġandıġ. o zaman ozuġda yurTda iş de yoġudu anabızġa. özübüznü zapaslarıbız bulan yaşab turduġ da. soñ atabızını yiverdi.

Ç.P. — Kaytıb geldi mi atanız?

A.A. — a, ġaytıb geldi äki yıldan soñ yiverdi onu ġarabudaḫKentge işlemeye; nu buroni verib.

Ç.P. — Atanız davda başınnan ötgen bir zatda aytmadı mı sizge?

A.A. — bizin atabız turdovaya armiyada. şu, şu mahaçġaladan tutub, şo uKraynaġa yerli şo dav zamannı yayav yürüb, ak´oblar ġazıb şolay ġıy nalıb şolay ġaytıb geledi.

Ç.P. — Özleri başga ne yimig zatla, aytmadı mı?

A.A. — başġa zaTlar aytma mı? ozuġda ġıyın bolġan ne çağı da.

Ç.P. — O şkoloda başınızdan ötken, bu studentler bulan aranızda ötken, bir zat bolgan mısa esigize gelgen bize aytıgız. Aytıgız.

A.A. — bir gün darslağa varaman. türlü türlü ḥar Kılasda, neçit ḥar Kılasda bir dars bola. soñ, darsdan soñ bulay bir áz añlamayġan yaşlar bola çi, osal yaşlär oğar ġoyäman. şolar bulan biraz zanimaTsi etemen. soñ ne deb aytayım. soñ yiverib üyünne.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

36. Metin **Hasavyurt**

Ç.P. — Bu studentlerigizge bir yılda neçe sınav beresiz? Neçe sınav etesiz studentleri bir yılda; egzamin, egzamin.

A.A. — bir yılda. ha igzamin bir keren zavˇetib égzaminni .

Ç.P. — Bir yılda bir kere.

A.A. — yılda bir keren. sŭtudenTler tüğül çü de olar; oḫuvçular, uçiniKler bola, bir keren ete. sŭtudenTler de sesiyālar bola dağı, munna bizde bısa torḳ´a igzamin bola, zaT yazda zatşoTlar bolā. ḫar bir temani bitebiz çi. şonnan soñ zatşoTlar etebiz. zatşoTdan soñ k´antromi etebiz. dörT çertvirT bola, zaTnı yılnı uzağınna. har çertvirTTe itoġların çığarabız dağı, atsenḳalar salaḇız. soñ şo dörT çertvirTni atsenḳalarına göre yıllıġ atsenḳalar salabız. soñ igzaminler vere. igzaminler vergennen soñ itoġviy atsenḳalar salabız. şolay çığarabız.

B. Ad verme

Ç.P. — Munda bir yaş tuvganda ne yimig zatlar etile yaşga?

A.A. — yaş tuvġanna.

Ç.P. — Hı. Yaş tuvganda.

A.A. — yaş tuvġan.

Ç.P. — Anası ne eter? Anasını anası ne eter? Ne yimig zatlar etilir?

A.A. — men çi hali k´anKireTno. men anasını anası ne ete, özün anası ne ete men bilmeymen. olay zaTlar bar busa da yaray birevlerde; teg bizde olay zaT yoġ da yoġ. zaT, yaş tuvġan zamanna süyünebiz barıbız da ozuġda.

Ç.P. — Dür.

A.A. — soñ ullu süyünÇ bola. soñ balnitsadan gelgen zamanna barda ġardaşlar da cıyılıb, nu şo toy dese de olturub ġonaġlanı ġarşılaybız, sıtollar ġurabiz, aT ġoyabuz.

Ç.P. — At neçik gonur?

A.A. — aTnı ġoya, zaT ulluları hali.

Ç.P. — Ullular.

A.A. — ullular ġoya.

36. Metin **Hasavyurt**

Ç.P. — Atalarınnan goya, atababaları.

A.A. — şo aTlanı ġoyağanna hali bizin ullu adamımız var busa tayġan adamımız şonu aTın ġoyabız, bar busa.

Ç.P. — Kim koya, yaşnı atını kim goya.

A.A. — yaşnı atın nu atasını adamları ġoyma tarıġ. atasını adamları birinçi yaşġa, asobinno birinçi yaşġa, soñ äkinçi yaşġa, üçünçü yaşġa ġoyub bola özler. teg birinçi yaşġa atasını adamları, barınna atasını adamları ġoyma tarıġ. hali bu zamanna özler ġoyub Ta ġoya, başġalar tüğül. nu şo oylaşıb ġoya da, oylaşıb

Ç.P. — Bu aldıngı, aldıngı yıllarda yaşga ad goyaganda ne etile edi?

A.A. — başġa aT ġoyağan zamanna cıyılıb bārdā ġardaşları sıtollar da ġurub árúv, toslarda aytīb aytadı; "voT şu yaşġa biz, bizin şu ayavlu, şu ġardaşıbız, atabızını atası ya da atasını aTın ġoyabız. biz süye, biz süyebiz şulay, şolay yaḫşı adam bolġannı." nu ayta; "olay yaḫşı bolġan, bulay yaḫşı bolġan, şolay yaḫşı bolġan." nıb "şu yaşda şoğar oşaġanı biz süyebiz." dıb ḫarisi turub bir zaTlar da aytıb. soñ şolay ġoya, atlanı.

Ç.P. — Neçençi gün at goyulur yaşga?

A.A. — nu şo.

Ç.P. — Aldıngı yıllarda neçik etedi?

A.A. — nu aldā, aldā men bilmeymen zaT abiÇinå. hali zaTda çi balniTsada bola çi yaş. balniTsadan gelib bir cumadan şolay etmeye etile. onu ḫär kim onu abizatilna tüğül o bir cuma, oñ ñún, on beş gún ḫär kim özünü küyüne göre.

Ç.P. — Aldıngı yıllarda ne etilir? Bu peki yaşğa at koyganna kulağına azan aytılır mı?

A.A. — azan.

Ç.P. — Azan.

A.A. — aytıla. hı, ġulağına.

Ç.P. — Kim aytadı.

A.A. — ullū, ullū adam bolma tarıġ, oḫuğan adam. şo adam aytma da aytıb, ärüv dūalar da etīb, ärüv alġışlar da etilīb. şolar şolay zaTlanı ete.

37

Kaynak Şahıs: İsamuddin Cantuvof

Derleme Yeri: Kızılyurt rayonunun Sultanyanıyurt köyü

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:31.8.1998, 13.kaset a yüzü

Derlenen: A) Habar (Hatam İle Şamsa).

A. Habar (Hatam İle Şamsa)

Ç.P. — Bugün 31 Ağustos 1998, Pazartesi. Kızılyurt rayonu Yanısultanyurt köyündeyiz. Şimdi İsamuddin Cantulof -76 yaşında- konuşacak. Aytıgız ağav.

İ.C. — ḥali o bir ḥatamnı birev bolġan. ḥali o beK çómárT adam bolġan niy.

Ç.P. — Kim?

İ.C. — ḥatam.

Ç.P. — Hatam.

İ.C. — ḥatam. ḥali o şolay yaşab turağan. özünü binalarını aylanasınna otuz yerden ġapi salġan. munu ma'nası; ḥar ġapidan adam aylanıb gelse şoğar sadaġa bermeg üçün. olay o raḥmulu adam bolġan. ḥali bir gişi gele, äşitib onu ḫabarın; "şolay ḥatam nigen bir ġuliyaKTa adam mar. şonu gertiden ne men tergeb ġarayım." neb aytıb gele. bu ġapidan gire. badaġa berib çıġara munı. aylanıb birev ġapidan mara onna da sadaġa vere o. bay adam bolġan. barı da otuz da ġapıdan aylanıb şo bir gişi girib tergey munı. ḥali bu bay ḥatam munu tanıy. başlab gelgennoġda tanıy. soñ otuz ġapıdan gelib bitgenden soñ ayta; "bir dağı aylanıb gelseñ ne men sağa sadaġa berejegmen." néb aytTı. "vala men sadaġaçı tüğülmen." néb ayta bu. ḥali gelgen adam; "men bir savdugerçimen." néb ayta. "men şolay ḫabar äşitib seni haḳıñnan seni tergemeğe dib gelgeğ idim. sen gertiden ne şolay çomarT adam kensen." dib munı bulan lakır etib başlay. "bizim yanna" dıb ayta, "şamsa dıb bir ġız var." dıb ayta. -ġatın gişi- "şo da şolay çomarT. sen şonu

37. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

bulan bir bolsañ seni nasibin idi." dıb ayta. soñ ḫatam ayta buġar; "sen
25 ġaytı Kelegen yoluñna mağa gelirsen biz şonu yağına barırbız." dıb aytTı. ḫali bu savdıgerçi, savdıger zaTınna bittib ġaytı Kelegen zamanna gele munu yağına. ayta; "men ḫali ġaytıb bara turaman özümü elime." dıb aytıb. bular äkisi de gäte. bir bazar gún molġan. ḫalg cıyılġan. o şamsa digen ġatın ḫalgga bildiruv eTgen. şo bazarġa çıġıP çaḳıruvçuları var. bu
30 geçe şamsa ġonaġlıġġa gelme süyeğen gişini özünü üylerine çaḳıra. bular da barı Kala üsTüne, bu ḫatamlar. ḫali bular barı dā cıyılıb bara. bir yüzge yuvuġ onna ġonaġlar bolġan şulay ġonaġlıġġa çaḳırılġan. ḫali bular barıb ġaray. beg şolay çomarT adam o ġatınnı. ḫali bu ḫatam ōğar özünü yüregi baggallıġnı bildirmege süye. bu adamlar ḫali ġonaġlıġdan gätib
35 baraġan zamanna o şamsa ḫarisini bir altın geseg de berib yibere. onça da, o da bay ġatın o da. ḫali bu ḫatam oğar ayTġan zamanna özünü yüreğin özü süyegelleğin, onu bulan bir bolmaġa. o şamsa ayta oġar; "men" nıb ayta, "uÇ zadanıya bereyim saġa." dıb ayta. "şolanı sen kütşsen men seni yüreğine gelgen zaTnı etermen." néb ayta, özünü
40 raziliğini.

Ç.P. --- *"Ne bereyim." deb ayta?*

İ.C. --- paruçenya.

Ç.P. --- *Kumukça?*

İ.C. --- taPşuruv.

45 *Ç.P.* --- *Tapşuruv. Hah! Boldu.*

İ.C. --- taPşuruv. şamsa, ḫatam ayta; "ayT." dıb ayta. "men bir ḫabar äşitgenmen." neb ayta, "bir ġuliyaKTa birev bar. ḫar gún erten barıb bir teregni tübünne yatıb, ġaravullab aḫşam ġaytı Kele. şo, ne adamnı şonu bili Kel." dıb ayta. "äkinçisi de" dıp ayta, "bir dağı uliyaKTa birev var.
50 suraTlanı erten eltib sata. aḫşam barıb ḫökünüb ġaytarıb alı Koya. şo adamnı da bilersen." neb ayta. a! úçúnçüsü taPşuruv; "bir uliyaKTa ḫatam nigen bir adam mar." -ḫali bu özü ḫatam. oġar bere o tabşuruvnu- "şonu başın gesib gel sen." neb ayta. "etermen." neb ayta, "seni tabşuruvuñu.". ḫali bu özü ḫatam kenni bildirmey oġar. hali onu da nege

37. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

ayta buġar? onnān o şamsadan bunu sadaġası da artıġ, çomarTlığı da artıġ. özünnen artıġ adam nege bar? şo sayalı; "men ne çomarTman meni çomarTlığım menim özümü teritoryamnan ġırġa çıġmaġan. ḫatamnı çomarTlığı busa, sav dünyaġa belgili bolġan. mennen artıġ adam bolmasın. şonu başın gesib gel." dıb ayta. "gelermen." dıb ayta. gete bu. barıb şo başlabġı adamnı taba teregni tübüne baraġan. ḫali bir gún barġan bolġan. ḫali ġonaġ barıb tüşe onnan. geçe de ġalıb munna ayta, o üynü yesisi "muradıñ?" neb ayta. "vala meni muradım şulay. men şulay şulay äşitgenmen. mağa tabşuruv vergen sen ne adam kenni bil." dıb aytıb. "neger erten barıb şo teregni tübüne yatıb aḫşam ġaytasan.". "osa men sağa ḫabar aytayım." dıb ayta, o üynü yesisi. "men şolay bir gezig avlaġġa çıġġan zamanna" dıb ayta, "teregni tübünne yatıb köKge bağıb ġarab turadım." dıb ayta. "úç göğürçün geliP ġonnu." dıp ayta. "birisi uçub gelib meni ġırıyıma ġonnu." dıb ayta. "silkinib ġız bolub." dıP ayta. "meni tizlerime gelib, başın na salıb yaTdı." dıb ayta. "beg arüv tiştaypa." dıb ayta. "men onu bulan laKır eTme süygen zamanna o ġız ayTdı mağa." dıb ayta. "bir adamıñı uḫlama ġoy, annan soñ laKır eTerbiz, seni bulan." dıb aytıb. "şo uḫlab tura turub. o birisi de gelib şo küde silkinib ġız bolub, şo da birev tizime yaT baş eTib yaTtı." dıb ayta. "ḫali oğar da laKır eTtim. o da ayTtı." diy. "sen bir azġa toKta. men uḫlayım. soñ laKır etejegbiz." dıb. "úçúnçüsü de tüştü." diy. "şo da silkinib, ġız bolub göğürçiller. ḫali bular ayTtı." diy. "úçünçüsü sen başlabġısın görgen zamanna oğar yüreğiñ baġġağına, bu äkinçisin görgenne onu unutub buğar baKdıñ." dıb ayta. "ḫali mēni görgen zamanna onu unuTduñ." dıb ayta. "bizden arüvleni görseñ, sen bizin ne unutaçaġsan." neb silkinib bardı. "göğürçüller bolub geti Kaldı." dıb ayta. "şolar dağı görünmes muken mağa." dıb aytıb ḫar gún erten barıb teregni tübünne yatıb ġarayman. gelmey. şolaġa umut etib baraman şo teregni tübüne men." neb ayta. bu birisi tabşuruv. bunnu kütüldü. ḫali bu äkinçisi onu da taba. hali oġar ayta; "men şulay şulay gelgenmen. sen suraTlanı etib satıb aḫşam barıb ḫökünüb ġaytarı bolasañ. şonu negē tesen." neb aytā. o aytā; (aşa. ġız aşa.) "men" dıb

37. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

ayta. "atamnan ġalġan beK ullu baylıġ bar ıdı; baṿlar, zaTlar. şonna bir gún özüm ġıdırmağa çıġġan zamanna ḫaṿuznu içinne, -nú haṿuz dıb yaza da onna- äki yılan; birisi ġara birisi aġ, yabuşadı." dıb ayta. "ġara yilan aġ ilañña gúç etedi. soñ yazığım çığıb meni şo aġ ilañña. ġara yılannı uruP bir zaT bulan öltürdüm." nıb ayta. "şo zamanna aġ ilan çığıb biraz arī bağıb gätib toKtādı." dıb ayta. "şo ṿaKtide mağa bir taşġın molub uḫu geldi." dıb ayta. "uḫlab ġalġanman şu yerimne. soñ bir ṿaKti dıb uyānnım bir başġa yerden men. bir ullu māçlis. uyanıb şonna ġorġdum." nıb ayta. ḫali bu māçlisni başın tutġan adam ayta, "hēy sen ġorġma. seni biz geltirgenmiz şunna." dıb ayta. "neger geltirgensiz?" dıb ayta. "şo pelen zamanna," dıb ayta, "şolay şo bir aġ ilan na ġara yilan na yabuşağan zamanna sen bizin yilaññı kömeg eTgensen. şo sayalı saġa biz raḫmu etmege süyebiz." dıb ayta. hali bu soray oğar; "sen kimsen?" néb ayta. o ayta; "men busruman Çilleni paÇasıman." nıb ayta.

Ç.P. — *Müsrüman.*

İ.C. — busruman Çilleni.

Ç.P. — *Cilleni.*

İ.C. — "Çilleni paçasıman." nıb ayta. "a! o birisi ġara yilan musa, o ġāvur Çilleni paÇÇasını ġulluġçusu bolġan. yilan formaġa girib bu busruman Çilleni, zaTlanı, Çilleni paÇÇasını ġızın o ġāvur paÇÇanı ulağına alma süye bolġan, bu Çilleni ulağına. şo sayalı biz sağa ġulluġ etebiz. şu meni ġızımı sağa beremen men." dıb ayta. "yağari maġa tarıġ tüğül. men bulay meni yerime yetişTirigiz." dıb ayta. "sen men aytġannı eT. sen ḫökünmejeKsen." néb ayta. razi bola bu. bir dörT beş yıllar onna tura. bir ulan tuṿa, bir dağı ulan tuṿa buğar. soñ bir ṿaKtide ayta bu yaş; "men ḫali ġaytajağ ıdım, özümü vatanıma." dıb ayta. "sēn ġayta busañ." nıb ayta, "şulay dıġar etebiz.".

Ç.P. — *Dığar, dığar ne?*

İ.C. — dıġar, dobuvur.

Ç.P. — *Hı.*

İ.C. — dıġar bizinça, ġumuġça.

37. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

Ç.P. — *Hı.*

İ.C. — dobuvur. urusça naçe.

Ç.P. — *Boldu, boldu.*

İ.C. — "sen" nib ayta, "meni ġızımnan ġayrı adamña gözüñü ġaraTsañ, yüreğini baġTırsañ bu seni bulan turmajaġ." dıb ayta. "bu ġaytı Kelejeg munna." dıb ayta. "bolmaS." dıb ayta. şolay şo bayağı busruman Çilleni yilan moluP yabuşġan. onna kitaPTa yaza. ifirid dib ayta. o Çin paÇÇanıki de ifirid, bu da ifirid. şo ifiridni çaķırıb ayta; "sen şulanı özleni vatağına yetiştir." dib. o ifirid ayta bulağa; "minigiz meni arķama; torķ´o gözlerigizni yumuğuz." dıb ayta. hali bu ġatınna mine. bu yaş da, bu ulanna mine. o yaşları da mine. şolay göz yumub göz açġança bulanı özleni vatağına geltire. ḫali şunna yaşab tura bular. bir gún bular galkığa minib bir ġullug etib aylanağanna bu gişi, bu yaş töPden tabala tiştaypalar getib bara bolġan. olağa şu yüregden bir az bu garağan, uşatıP. a! ġatını onna tüPTe görüP tura bolġan onu. şoğar ḫatırı ġalıb. äkki de yaşın na alıb uçağanna da aytġan erine; "bugúnnen soñ sen mağa yoġsan, men sağa yoġman." nıb. uçub getib ġala. "şolāni ġatının na, yaşların da suraTların eTgen idim men." nıb ayta. ḫudojnig bolġan bu.

Ç.P. — *Hodojnig ne?*

İ.C. — ḫudojnig bolġan. suraT etegen adam.

2.şahıs— suraT.

Ç.P. — *Suratçı.*

İ.C. — hali şo suratı üyde ġalġan. şo suraTnı saTġan bolġan o. hali olar esine tüşüb şo suraTġa ġaraP biraz yüregi maslaḫaT bola bolġan. aḫşam barıb ġaytarıb alı Koya bolġan. "şolardan yüregimi taydırıb bolmayman. şo sayalı erten sataman suraTnı, aḫşam barıb alaman." dıb ayta. hali bu äkki de tabşuruvu bunu yaşavġa çıKdı. hali bu özünü başını gesib geltir dıb ayTdı.

Ç.P. — *Üçünçüsü.*

İ.C. — hı. bu şo äki de yaşavġa çıġaġġan zaTlanı da, tabşuruvlanı da etib gete. bara şamsanı yağına. ayta şamsağa; "men sen aytġan

37. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

tabşuruvlanı yaşavġa çıġardım." dıb ayta. "ayt. başla." dıb ayta. hali şu men aytġan çağı ẖabarlanı o şamsağa ayta. soñ şamsa soray oġar; "ekevün yaşavġa çıġarġansan." nıb ayta. "ẖatamnı başı ġayda?" dıb ayta. "ẖatamnı başı munu ala." dıb ayta. "şu ẖatam menmen." dıb ayta. hali bulay gúÇlú, alimni adam, paẖmulu da adam, çomarT da adam. bu özünü ġarşı bolġañña onu yüregi de buġar razi bolub, alimleni zaTlanı da çaKırıb, gevin ne ġıyıb yaşab ġalġan niy şolar. şo aP supyannı äkinçi tom kitabınna var, yazılıb. tom, birinçi tom da.

Ç.P. --- *Bunu ondan ohuğansız. Yahşı. Sav boluguz.*

İ.C. --- savbol sen ne.

38

Kaynak Şahıs: Arslan Ali Azamatov

Derleme Yeri: Kızılyurt rayonunun Sultanyanıyurt köyü

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:31.8.1998, 13.kaset b yüzü

Derlenen: A) Sultanyanıyurt'taki avullar, B) Atgay hakkında bir habar.

A. Sultanyanıyurt'taki avullar

A.A.A. --- bu ḫabar.

Ç.P. --- Bugün 31 Ağustos 1998 Pazartesi Kızılyurt rayonunun Sultanyanıyurt köyündeyiz. Şimdi Arslan Ali Azamatov -63 yaşında- ile konuşacağız.

Ağav munda, bu Sultanyanıyurt'da neçe avul bar? Avul bar mı? Bir avul mu? Neçe avullar bar? Atları ne?

A.A.A. --- avullar, oramlar.

Ç.P. --- Avul, avul.

A.A.A. --- var. onna esgi soltan yañıyurTta dörT avul var ıdı.

Ç.P. --- Olanı atları ne idi?

A.A.A. --- olanı atları bulay; tövenavul.

Ç.P. --- Töbenavul.

A.A.A. --- tövenavul bir. soñ vardı munda tümenler degen avul, tümenler.

Ç.P. --- Tümenler.

A.A.A. --- tümen. o zaT avul. eravul dıb var bunna.

Ç.P. --- Eravul.

A.A.A. --- eravul; er, tavavul dıb da. tavavul değen zaT bu. biz de o avar ḫalġġa tavlular deb ayta. tavavullu, tavavullu.

Ç.P. --- Hı. Tavlular deb aytadıgız. Olanı yerleşgen avlusuna.

A.A.A. --- yoġ. olanı alda bolġan, bir äki yaşayġallar.

Ç.P. --- Ha. Eki Tavlu bar idi. Üyahlü, bir eki üyahlü.

A.A.A. --- da. şuġar sayalı ġoyġan şu avulġa. tavavul dıb aytıb.

38. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

Ç.P. — Halide şolay aytıla.

A.A.A. — halide aytıla. nu hali bu sovet huķumaTnı atların ġoyġan nağı ne bileyim. ġorġmasuv̇, asgerẖanov̇ oram̃, soñ ondan oramları savetski oram, vastoşni oram. vo̊T oramlanı aTları var, onna ķób. ķób atları var onlanı. yusuf aķayeF dıb var. sularski var. nabirejney var.

Ç.P. — O avulnu adı ne?

A.A.A. — bu oram asgerẖanov̇nu oramı bu.

Ç.P. — Asgerhanov.

A.A.A. — da. asgerẖanov̇nu oramı ulitsa.

Ç.P. — Boldu. Sizin üyahlünüz, atababalarınız munda mı bolğan, başga bir yurtdan mı gelgen?

A.A.A. — özler, atababalar çıġġan yeri endirey.

Ç.P. — Neçençi yılda gelğen bunna?

A.A.A. — olar gelgen tezde. bular hali o savet huķumaTnı v̇aKTisinde olay bola dağı, bir yerde işley bısa adam onu alıb yibere başġa rayonġa işlemeye. şolay yiberib atabızını bizin toŗķali dıb var bunna, yurT. onna rayon vardı aldā. şonna işleb turabız. şonna zay edib o rayon buzulġan zamanda bunna ġızılyurTta rayon eTTi. şo zaman ġaytı Keldig, ġırġ altınçı yılda, ġırġ altınçı yıldan berli.

Ç.P. — Munda.

A.A.A. — bunda tura.

Ç.P. — Siz neçençi yıl tuvgan edigiz?

A.A.A. — otuz altı.

Ç.P. — Otuz altı.

A.A.A. — otuz altınçı yılda tuv̇ġanmen. on yıl bolağan v̇aKtide gelgenmen şunna. şo zamannan berli turabız dağı.

Ç.P. — Size oyunuzça sizin tiligiz bu yurtnu tili mi?

A.A.A. — dür deb esime gelē. munna hali bulay beg başġalıġ yoK. bu yurTTa, bizin yurTTa.

Ç.P. — Anladım, anladım.

A.A.A. — hali o, buynaKski rayonna başġa söyley dağı. hali biz bu

38. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

hasav̈yurTubuskiy̆ tili dıb ayta dağı. bizge diyaleKt, hasav̈yurTubuski dıb aytaġan. oġar girebiz. bulay beg başġalıġ yoġ.

Ç.P. — Anladım.

A.A.A. — az maz bolsa. tüğül ise olay başġa zaT yoġ endireyde bir yimig bola şo. bizinkiler o endireyde aldan berli turġan. onna bizin ullular da gömülgen onnā. hali de ķóbüsü onna barıb göme. menikiler çi munna atam anam munna gömülgen.

Ç.P. — Endirey kaysı rayonna?

A.A.A. — hasav̈yurTnu rayoñunna yırmā dörT kilometir, yırmā beş kilometir var.

Ç.P. — Anladım.

A.A.A. — yıraġ tüğül bunna.

Ç.P. — Anladım. Yırag tüğül.

A.A.A. — hasav̈yurTTa ullu yurT o da. bu da bir ūllū yurT. hali bunna äki miñ yarım hazayistva var. segiz minnen de ġolay adam var bu yurTta turağan. bu da ullu yurT.

Ç.P. — Ullu yurt.

A.A.A. — ullu yurT bu da. túrlú túrlú ḥalġ, túrlú ḥalġ da ķób bunna. başġa milletler var bunna şolay.

Ç.P. — Kumuklar munda neçe present?

A.A.A. — ġırġ, ġırġ bir şulay var.

Ç.P. — Anladım.

B. Atgay hakkında bir habar

Ç.P. — Aytıgız. başdan alın.

A.A.A. — hali bu.

Ç.P. — Kim. Başdan aytıgız.

A.A.A. — aTġay digen meni ġardaşım. hali buley bir ay alda geçingen şuley.

Ç.P. — Kardaşınız mı, yoksa atağız mı?

A.A.A. — atabızni inisī.

38. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

Ç.P. — Atagızını inisi.

A.A.A. — inisi, da.

Ç.P. — Agavuguz.

A.A.A. — dür, dür aġav bolā dağı. hali o beg ḫabar da bilegen, beg zay eTeğen gişi. masḫarası, ḳób zatı bolağan adam.

Ç.P. — Özü geçindi.

A.A.A. — geçinni. yoġ hali o. bir ay bola, bir ay bola buley eTgeni de. ben onu ġırıyına ḳób baradım. onda bayağı pisatiller bola, zaT bola. ġubġuru masġara bulān, zaT bulan turağan adamlar bular. aşab, içib bola çi olay. háli bir keren vardım ben bulağa. o barġan zamanna o meni giççi görmēy mağa aytadı; "barıb bir seni ġonaġ eteyīm. şo yere tük´áññа var. varıb içme zaT al Kel." bulay. hali men alı Kelemen. onna içme zaT alı Keldim. nu gúz vaKti pılaşım na var. onu ġatunu görmeyğen küyde alı Kelme gereg onu. ġatullar süymey çi içgenni.

Ç.P. — Anladım.

A.A.A. — hali al Keldīm men. neçiK alayda ġatun na var bunna. bunu içme de küy yoġ. o çığıb KeTdi. mağa da aytmadı, bir zaT da. yoġ, yoġ. bu bir zamanna gele, yibere birevnú. "assalamu aleyḳúm" nıb geldi bu. arsan alı ayTdı bağa; "netsen bunna olturub.". ha men onu tanımayman. pıraġtis ben o gişeni tanımayman. tanımayġan adam. esime gele, bu ġaydan tanıy beni deb aytıb. "yürü hali bizge barayıġ bunna olturub turma, aré beré.". soñ aTġay yerige.

Ç.P. — Özüne çakıra.

A.A.A. — özlege çaḳıra. aTġay gelgenne "gelir." deb ayTdı bu. ha bısa barayıġ dıb ayTıb çıġdıġ, eşiKden. eşiKden çıġıb giTgenne bu soray bağa; "o ḫaraġı şişalár seni kiseñne mu?" dıb ayta bağa. men aytaman "dür.". busa "yürü." dıb ayTdı. atKaz dıb aytsa onna da barıb bu ġatīnī bilmegen küydege onna aşamaġa, içmege, olturġan bolġan; şo bilmeygen küydege, şo elinde şişaları da alıb gäTmege. şolay ḳób masḫarası zaTı bolağan adamdı o. şolay gezigler bolġan soñ onna bizge gelib bir keren ḳób onu yoldaşları bulān adamlar geládi ḳób gelib. o ḫali ben ne üyde yoġ vaKTi

38. Metin **Kızılyurt/Yanısultanyurt**

anabız var. olağa ḫink´al etib bere. soñ geli Kaldım, men ne üsTTe bulanı ķób adam vardı bular. dağı da ḫink´al de eTdi, aşadı, içdi. soñ geteğen zamanna ben åvtobüs bulan gelgen. "al Keteyeg." dıb aytıb tePsi bulan.

Ç.P. — Hinkalnı?

A.A.A. — ḫink´alnı nu eti beti bulan, muna şu k´ansiyadan çıKdı. bulay suvuġ vaKT idi. buz var ıdı. ḫali birisi tutub bara. çarib alberib dıb barıb payeT. o da ölgen. o sırġalab bārda ḫink´al bunu üsTüne töğüldü. onna bola çı. tuzluġ da bolā, et barı da. tutub bu yaTġan yerinde, arķasına olurTġanlar bunu. "men." dıb ayTdı; "şo ḫink´alnı ġoyub gätmejegmen.". yayılġan ḫink´alnı ġaytarıb salıb şu tePsiye de alı Ketti. olay zaTları olar maṣḫaraçı adamlar, ne zaT da etib ġoyaġan adamlar, şolay suluçåylar da bolā. ben de barġanman cıyıllarına da zaTlarına da onu. ḫali bir keren o aTġay pisatil çi dağı. vara cıyıñña. hali buğar soray, o cıyıñña barġanna o naroTniy payeT dıb aT berileğen oğar ḫalġ payeT.

Ç.P. — Halk şairi.

A.A.A. — ḫalġ şairi dağı. şolay aT berilgen adam bu, ūllū adam. senī oğar soravlar bere çi oğar çi da. "seni hali tez zamannı içinne ne yimig pılanlarıñ var?" dıb ayta buğar. "ne yimig iş görmege süyesen, hali tez zamannı içinne?".

Ç.P. — Anladım.

A.A.A. — hali bu ḫalġ tolġan, cıyılġan ḫalġ. o ayta; "beni tez zamannı içinne şulay bir süyegen zaTım bar." diy, "mağa yaḫşi et de bulañña ḫink´al da etib çaķırsa şonu süyedim men." dıb ayta. hali olar süyē ayTmağa buğar; "bu yazağan zaTdan ne yimig zaTlar etme süyesin?". bu ayta; "ben ḫink´al aşama süyemen.". bulay maṣḫara bulan cıyıllar da bittirib ġoyadı. şulay adamdı bu.

Ç.P. — Yahşı bi gişi.

A.A.A. — şulay maṣḫaraları, zaTları bolağan adam o.

39

Kaynak Şahıs: Ustarhan Alikov

Derleme Yeri: Kızılyurt

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:31.8.1998, 13.kaset b yüzü

Derlenen: A) Çontavul köyü hakkında, B) Kendisi hakkında, C) Kızılyurt rayonu hakkında, D) Gagag yırlar, E) Habar (kedi hakkında), F) Çontavul için bir şiir, G) Yır.

A. Çontavul köyü hakkında

Ç.P. — Bugün 31 Ağustos 1998 Pazartesi. Şimdi Kızılyurt şehrinde, Kızılyurt rayonnu merkezi Kızılyurt şehrinde Ustarhan Alikov -52 yaşında- beraberiz. Kendisi Kızılyurt şehrinin administirasıyanı orun basarı.

Hali özügüznü, agav özügüznü yaşavu hakında aytıb berigiz.

U.A. — men, meni aTım usTanẖan. aliķoF familyam. atabızını atı, atabızını atı şárābidin. men tuv̇ganman -çontav̇ul degen yurT var- ġumuġlanı yurTu çontav̇ul var. ġızılyurT rayonna dağısTannı bırıññı ġumuġ yurTlardan sanalağan yurT, çontav̇ul yurT. şo çontav̇ul yurT bizim alimler aytağan küydeğe bir miñ altı yüz segsen dörTünÇü yıl birinÇi kürsü salınġan şo yurTTa. birinÇi adamlar gelgenne şolay masKv̇ağa varıb aẖirden temiravullu gişi var; uçonniy doġTur istariçiski nauK muraT mansuroF deb, muraT ķadiyeviç mansuroF. şoġa biraz barıb, şonna bilib şonu da biz hali, halilerde bildig şonna. çontav̇ul esgi bırıññı ġumuġ yurTlardan. o özde çontav̇ul yurT arada bulay yerleşgen. suv̇, suv̇ arada yerleşgen. onna ġayıġsız o zamanlarda barıb bolmayman bir yannan na onna ağaçlıġlar bolġan yaẖşı. onna sūv̇ toPraġ neçēte arúv̇. bulay baylığı yaẖşı güçlü bolġan yer.

Ç.P. — Neçe adam bar?

U.A. — o zamanlarda bolġan dıb onna, bír ķób bolġan mısa bír on, on beş ẖazayistv̇a bolġandır o zamanlarda.

Ç.P. — Hali, hali neçe adam bar?

U.A. --- ķób ullu hazayistva var. onna bussaaT beş miñge yuvuġ adam yaşay. giççilerni, ullularnı barınna sanaġan zamanna.

Ç.P. --- Barıda Kumuk mu?

U.A. --- tüğül. bu gún onna mıçıķışlar var yaşayġan gelib, onna avarlar vār gelib yaşayġan ġumuġlar bulan birçe. nu yaşavluġ ete olar. hali geliP neçiK ayta bu? savet huķumaTnı zamanınna gelib, göçüb göçüb tavdan geleler. şonna toPraġ arúv Keññe mekelli arúv yaşavluġ eTmeğe tınç görüb şolay gelgeller var. a, mıçıķışlar bizde tezden berli, onna o niķalaynı zamanınnan berli, paçanı zamanınnan berli turağan. vısılķağa gätib soñ gaytı gerli gelib yazıķovķa deyen yurT vardı onna turağan. mıçıķışlanı yurtu. olar bizin aKtaş avuġlar. neçe şolay gelib ġarTlar. şolay ġumuġlar da, mıçıķışlar da arúv, tatuvlu bir biri bulan yaşavluġ etib yürügen şoley, şoley ḫalġ. hali misila o yurT uje ūllū bolġan. yurTTa uje hali üç mājgiT bar, mājgiT bar. bırıññı zamannan berli de ġalġan. bizin atababalarıbız ġurġan ūllū mājgiTibiz vardı bizin. hali onu yañırtıb tura yañıdan ḫalġ ġol salıb. ḫalġ bugúllerde hali onna bār çıġġan alimler vār; doġdurlar bolub işleygen, uçitiller bolub işleygen. ķóbüsü ḫalġ, çontavulnu ḫalġı işley toPraġ bulan; bav, tereg çaça. pamidor, ḫıyar ösümlügler var ösegen. arúv bulay işleb KarKarasın ġıynatıb işleb bolağan adamña neçiK de yaşavluġ etmege bola onna bugúllerde. hālī sizgē neçiK áytayım. çontavulnu uzaġda biz barġan mısaġ onu görseterdim men sizge. ġarab aylanıb bir neçe ġalabız.

Ç.P. --- Allah buyursa barabız.

U.A. --- bolsa bir zaman dağı, allaḫ buyursa barıb da ġararbız. çontavulnu ḫalġı beg süyüneceg idi türkiyadan bulay gelgen ġardaşlardan adam var dıb aytib.

Ç.P. --- Nasib.

B. Kendisi hakkında

U.A. --- şō bolsa bir vazmojnost, şonna bír barıb gelmege de yaraycağ ıdı. soñ men özüm hali çontavuldan çıġġanım, uje men yetti ķılasnı bittirib.

39. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. --- *Yetti klasnı.*

U.A. --- yetti ḳılasnı bittirib, şonna. ḥasav̈yurTda mu'allimler ḥazirleygen uçilişe var.

Ç.P. --- *Uçilişe.*

U.A. --- uçilişe, pedagiski uçilişe dıb ayta. o mu'allimler ḥazirleygen onu bitirdim. soñ da dağısTaññı huḳumaT unıversiteti var. ǧosudarsvenni unıversiteT deb ayta oğar. onu tarıḫ fakülteTini bitirgenmen. eḳonomiḳa fakülteTini bitirgenmen. äki fakülteT: tarıḫ, istariski fakülteTi; eḳonomiḳa fakülteTini bitirgenmen. o ḥali uje neçiK bulay úyahlüm var. bir ǧızım na var. üç ulanım na var. äki balamın balası da var, dağı olay giÇÇi bolajaḳ dağı.

C. Kızılyurt rayonu hakkında

Ç.P. --- *Özünüzü işi hakında aytsanız. Hali eteğen işin hakında.*

U.A. --- işibiz bussaaT bizin, ḥali şu administratsiyada işleybiz biz. şu munisipaliniteT deymen. neçiK şu bilemen sizde. türkçe neçiK ayta buğar? siz neçik aytıb, tamaşa aT ayta oğar?

Ç.P. --- *Belediye.*

U.A. --- belediyē.

Ç.P. --- *Belediye.*

U.A. --- belediyē. şonna şo orun basarı bolub işleymen men. bizin ḥalǧnı bussaaTǧı yaşav̈u beg ǧıyın. ḥalǧǧa bizin alapa vermegeni işlegen adamlağa. uje yeTTi, segiz aylar var, bir yıl almağallar var, alapa. pensiya deb ayta o ǧarTlağa işleb bolmayǧallaǧa beregen pensiya. şolağa da uje dörT beş ay bola. ösüm ne çağı da bola bısa da ǧıyın yaşav̈. zavoTlar toKtağan, fabriKler toKtağan bir zaT işleymey.

Ç.P. --- *Munda neçe adam var, sizin yurtta, sizin şaharda?*

U.A. --- ḥalǧda, ḥalǧda şahar da var elli biñ adam. elli miñ adam şolay ūllū, ḳób ullu şahar tüğül. elli miñ adam yaşay. ḳób adamlar halli şuley ḳób eteğen zaTı var busa şo satuv̈ aluv̈ bulan, alış veriş bulan onnan bir zaT ala, munna sata onu. şo ḳúyleğe özünü amalın eTib yürüy. beg ḳób

39. Metin **Kızılyurt**

adamlar hali bussaaT paḳırlıġ da yaşáy. ne çağı bola bısa buzuġ halı adamlanı.

Ç.P. — Yarlı.

U.A. — yarlı, yarlı bussaaT ḳób adamlar var bu gúnne eKmeği yoġ, üyünne aşı yoġ, çayın şekeri yoġ. şolay paKırlar da var. onnan ġayrı da var. beg baylar da var. inamarḳalağa da minib, mersedesleğe, v̇olv̇olağa mingeller de var. no şolay yaşav̇ ḥalġġa yarlı ḥalġġa ne çağı da uje hali ġıyın boldu. ne çağı bola bısa da ġıyın boldu. nu ḥalġnı umutu var geleçeg de yaşav̇ yaḥşı bola deb aytıb. bir bir taypalar var türKsiyağa varıb, onnan mal mataḥ alıb Kelib, munna sata. şonu bulan yaşav̇luġ ete. işde ḥalġ umuT ete. geleçegte biraz sama ġolay bolar muken yaḥşi yaşav̇ġa.

Ç.P. — Allah buyursa.

U.A. — allah buyursa.

Ç.P. — Administrassiya neçik işler ete, munda şaharda? Neçik kulluklar ete, halgga adamlağa?

U.A. — şõ, hali bugúllerde ḥalġġa ġullug etmege çaba da. hali bussaaT bizde ġışġa ḥazirlig yürütüle. bizde ġış suv̇uġ bola, ġarlı bola. bulay türtsiyede, türKiyedeği yimiK tüğül. hali şu ḥalġġa issi suv̇ vermege deb aytıb, sov̇uġ suv̇ yetişTirme deb aytıb, zamanına. yollanı, oramlanı, şolanı oññarıb şolağa asvalt salıb, şolay bir türlü işler etile. hali bussaaT asnaynuy barda şu administratsiyanı işi ġışġa hazirlig görmeg deb, ġışġa adamlağa issilig bolsun neb.

Ç.P. — Anladım.

U.A. — şoğar iş görebiz bussaaT.

Ç.P. — Başga ne işler ete administir, administrassiya.

U.A. — bir zaT.

Ç.P. — Neçik işler ete başka?

U.A. — nu başġa bizinKi bu şaharda hali bulay alġan zamanna bizin şu ġışlıġ masalanı bir çeçseg, ġışlıġ şo dağı bussaaT onu masalası.

Ç.P. — Aldınızdağı birinçi masala şu.

U.A. — dür.

39. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. — *Başga neçik masalalar var şaharda, çeçilmeğe tarıg?*

U.A. — çeçilme tarıġ ķób zaT vardır onu. muna zavoTlarıbız toKtağan bir zavoT işlemey. şo zavoTlanı işletib bolağan adam na yoġ bussaaT.

Ç.P. — *Bu zavotlar administirasiya mı, garab tura?*

U.A. — tüğül. hali onu aktsianerni obşistvo etKen olar. bu yaññı rınıçniy ek´onomiķa bazar halıġa tüşüb. şuġar özün ak´tsianerni obşistvo özleni pirizenTleri var, özleni pirisidantleri var. özleni oññarma gereg... olar da bolmay onu etib sabisami.

Ç.P. — *Anladım. Adminestretsiyada neçe adam işley, gullug etgen?*

U.A. — administratsiyada işley yirmē dörT adam var, yirmē dörT.

Ç.P. — *Kullukçular bulan barı, barı bulan birçe...*

D. Gagag yırlar

Ç.P. — *Aytıgız.*

U.A. — menī atamī anası var ıdı bizin, ullu anabız apiş deb. o muna apiş, apiş aTı onu. o bizge bayağı ġaġaġ yırlar yırlay bizge deb. biz giççi zaman yırlay dı.

"ġaġaġ, ġaġaġ ġarġalar,
ġaraltısın sıygallar.
türben tübde yılKı var,
o kimni yılKısıdır.
biy aķaynı yılKısı.
biy aķay ġayda varasan.
bav yalama varaman.
baldan ġaçan ġaydasan.
ġış çıġġanna ġaytaman deb,
ġış çıġġanna yaz bolur.
balalarī ġaz bolur."

deb şolay sarıllar vardı, şolay giççi zamanlarda aytağan.

Ç.P. — *Atı?*

U.A. — nu atını unutġan men.

39. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. --- Başga yırlar bar busa. Yazmadım.

E. Habar (kedi hakkında)

U.A. --- yazmadıñ. bir dağı var, bu aytağan mişigni haKınnan, bu ġabġara mişigni haKınnan. ġabġara mişig bolġan tirmenge bara bolġan ney. ġaytıb Kelegen zamanna tataṿullar atılıb ar yağına çıġġan ney mişig. mişig de çıġġan, äki de gözü çıġġan aylaña dey ĕdig. biz ayta gözleri neçiK bola deb. gözü çıġmayġan demiş özü de çıġsa da birçe atılġan zamanna, o yaññna çıġġanna. biz Tağı gözleri bulay atılıb çıġa ġala deb. ha o busa ayta mişig gözü çıġġan zamanna gözleri çıġmay mı çı dağı? çıġa.

Ç.P. --- Dür.

U.A. --- yaza.

F. Çontavul için bir şiir

Ç.P. --- Aytıgız. Çontavul'ga sarın.

U.A. --- çontaṿulġa, ata yurtum çontaṿul.

ata yurtum çontaṿūl,
ġoysuṿ boyda yerleşgen.
beg tizüṿ baṿları var,
yazda yemiş vereğen.
yurTnu içinden ağağan,
biykesuṿ tataṿūlū.
suṿsaṿuñ basıltağan,
bulaġları tatuṿlu.
orġazan ağaçlığı,
içinde ġırcalları.
şaytan ġazaġ küyle dey.
yüreygen çavaġları.
döğereg arķaları,
buday habicey öseğen.
islami ġotanınna,

39. Metin **Kızılyurt**

ḫayv̈an mallar geleğen.
şarşar ġazı oltuġ av̈lağı,
pamidor burÇ ösegen.
yaşıl tal teregleri,
yaşar şuv̈şuv̈ etegen.
şarşar suv̈ları ağa,
tamaşa maḳam etib.
ġumuġlar yaşayġanı,
miñ yıl var, bola getib.
ata yurtum, çontav̈ul, yurTlularım,
ġarşılay ġonaġ etib.
bir keren gelgen adam,
bolmaçaġ mundan getib.

Ç.P. — Yahşı. Yahşısen.

G. Yır

U.A. — ġurdaşları, ġurdaşları çıġġan. onuçu Kób bar şonu ġalġannı ekev̈ün aytıb ġoyaman.

yuv̈uġuma ġıyıllı gún gelgenne,
ġıyın çeçme birinçiley yeteyim.
yuv̈uġlarsız yañlız günü görgençe,
yuv̈uglardan alda özüm öleyim.
yoluġġañña ġuçaḳlaşıb yuv̈uġlar,
öbür türlü ġızıl bolur yayaġlar.
yoluġmaġa sav̈ gúnne süyünüb,
can yuv̈uġlar göteregen ayaġlar.

Ç.P. — Bu yırnı kimden üyrendigiz, özügüz mü?

U.A. — bu özüm yazġan, özüm yazġan.

Ç.P. — Özün yazgan bu da, bu da.

40

Kaynak Şahıs: Sayfuddin Caparov

Derleme Yeri: Kızılyurt

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası:31.8.1998, 13.kaset b yüzü

Derlenen: A) Temiravul köyü hakkında, B) Habar (Kaspiysk şehrinde petrol bulunması ve yangının söndürülmesi).

A. Temiravul köyü hakkında

Ç.P. — Bugün 31 Ağustos 1998 Pazartesi. Kızılyurt şehrinde, Sayfuddin Caparov -43 yaşında- ile birlikteyiz. Sayfuddin Bey, özügüz kayda tuvgansız?

S.C. — men tuv̇ġanman, temirav̇ulda.

Ç.P. — Temiravul'da tuvgansız.

S.C. — temirav̇ulda, on úç kilometır kizilyurTTan. neçeT temirav̇ul ullū yurT. bir toġuz yüz ḥazayistv̇a yaşayġan.

Ç.P. — Bin toguz yüz.

S.C. — ne? toġuz yüz.

Ç.P. — Toguz yüz. Barı da Kumuk mu olanı?

S.C. — dür. barı da ġumuġ bir yurT dağısTañña torḳ´o.

Ç.P. — Anladım. Siz aytıgız.

S.C. — barı da ġumuġlar. bir başġa naTsanalis yoġ, tav̇lūdan, lezgīdan. torḳ´o bir barı da ġumuġlar, olar. bizim temirav̇ulġā yüz on beş yıl bola.

Ç.P. — Neçik kurulgan Temiravul?

S.C. — ġurulġan. neceT ġurulġanın men ayTma bolmayman, neçiK.

Ç.P. — Kaydan gelgenler bu yurtnu kuranlar?

S.C. — bular istoryası bulay. o yurTTa, temirav̇ulda ullūlar ayta turub äşitgenmen. neceT azerbaycannān ni yurTlar var olar. esgi yurTlar ayta bizde yimig.

Ç.P. — Terkeme.

S.C. — terke da mı o? terkeme, terkeme.

40. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. — Özünüznü ataları Terkeme mi bolğan?

S.C. — ne? bizinKiler bolmağan. olar terkemeler onnar gäTgen. onnan soñ cıyılā cıyılā muna ḥali arT vaKTide bir zaT bar ğaçar ismayil déb. arT vaKTide nu bir beş, on yıl alda öldü o. pasledniy şu ğadar terkeme toy terkeme o pasledniy terkeme. onu ulallarī ğızlarī yaşay temiravulda o. şo ğaçar ismayil dıb aytağan şoğar. bulay temiravul var özlēr o terkemeler gäTgen barí da. soñ gele, gele. äki yağdan gele gele, gele gele şulay bolğan yurT şu.

Ç.P. — O geleğenler Kumug.

S.C. — da. barí da ğumuğlar ḥali. temiravulda şık´ola var. ūllū mēçiT bar. mēçiTge bola.

Ç.P. — Neçe mejit?

S.C. — yüz on beş yıl bola.

Ç.P. — Mejitge.

S.C. — hı.

Ç.P. — Bir mejit mi bar?

S.C. — eki mēçit bar.

Ç.P. — Eki mejit bar.

S.C. — o savyeT huķumaTnı zamanına ō işlemedī, onna sıķılaP etib. muna ḥali toķsanınçı yıldā ķuluP boluP turdu soñ. kino ğarayğan ķuluP. soñ toKsanınçı yıldan taydırıb barīnna meçeT. meçeT dürüdü o. yañıdan meçeT etti.

Ç.P. — Yani Sovyet Hukumat'nı devründe kulubtu.

S.C. — ķulub udu.

Ç.P. — Kino karayğan kulub udu.

S.C. — kino ğarayğan.

Ç.P. — Kulturniy sentır.

S.C. — ķúltúrníy sentır. onu aldından sıķılaP bolğan o. revuliTsiyanı zamanınna sıķılaP bolğan.

Ç.P. — Skılab ne Kumukça?

S.C. — sıķılaP.

40. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. --- Ne etile skılabta?

2.şahıs--- būday, ḫabicāy saǧlayǧan yer.

Ç.P. --- Ha, ambar. Buday ambarı.

S.C. --- budāy habicāy saǧlayǧan yer. da, da, da.

Ç.P. --- Son kultur üyü bola, kültür evi.

S.C. --- soñ ḳúltúranı üyü bolǧan.

Ç.P. --- Doksandan son.

S.C. --- doKsandan soñ.

Ç.P. --- Mecitge yaratıla.

S.C. --- meçiTge aylandırdı.

Ç.P. --- Yahşı. Siz munda Kızılyurt'ga kaçan geldigiz, neçençi yıl?

S.C. --- men munna geldīm men, yeTmiş altınçı yıl. özüm bittirgen bu şık´ola miliTsiyanı astarḫanna. nu pajarna aḫranada işleymen. nu soñ ḫarḳovda men oḫuğanman, pajarnıy aḫran tabalaǧ dörT yıl oḫudum ḫarḳovnuda uKraynanı. hāli men işleymen ǧospojnådzornu naçalniği bolub. nu bizde rasyada sulujba var. neçiK aytayım onu.

Ç.P. --- Aytıgız siz. Ben.

S.C. --- ǧasodarslinniy pajarna nadzor, ǧumuǧça onu aylandırıb bolmay. bilmeymen men onu.

Ç.P. --- Boldu.

S.C. --- huḳumaTnī pajar yaǧdan.

Ç.P. --- İşleni yürüteğen.

S.C. --- işleni yürüteğen naçalniği şulay.

2.şahıs--- oT tüşüv̈den saǧlayǧan.

S.C. --- müdür, müdür.

Ç.P. --- Müdür, anladım.

S.C. --- şu oT tüşüv̈den saǧlayǧan adam.

B. Habar (Kaspiysk şehrinde petrol bulunması ve yangının söndürülmesi)

Ç.P. --- Bu pajarnıyda işleygende başınızdan ötgen, getgen bir zat

bolmadı mı? Şolardan birini aytsanız. Esigizde kalgan pamatnıy bir zatnı.

S.C. --- men işge geliP yetmiş yeTTinçi yıl. bir yıl gelib aradān. şu maḥaçġala, maḥaçġalada k´aspiskide arasında fantan çıKdı, yerden.

2.şahıs--- nap.

S.C. --- nap, nap çıKTı, o ūllū davlenyası bulan äki yüz atmasfer davlenyası bulan. atmesferanı bile misen?

Ç.P. --- Bilemen.

S.C. --- ullū. o bolub ġalġan, şulay neceT aşibk´etib. öyle tam neçiK aytayım?

Ç.P. --- Aytıgız, aytıgız.

S.C. --- şuley atılıP nap çıKağan yer. ullū yüz metır gibi.

Ç.P. --- Yallay.

S.C. --- yallāy. şonna men al KeTTi işlemeye. şonu on bír gún turduğ, geçe gún. yel bu yañña barağanna nap bar çi, nap yallamay. ǵaz yallay. ǵazı bile misen ne zaTTır?

Ç.P. --- Bilemen, bilemen.

S.C. --- o yallay, nap yallamay. yavun bolub mahaçġalağa vara. aġ göleKni giyib bolmay mahaçġaladağılar. yava üsTüne. a yel bu yaġġa ursa k´aspisk yavunnu içinne, nap yavunnu içinne. on bír gún şolay turduğ, şonna. olay onna çeçeller de olay fantannı bir ay yanına tüşit eTgen. a, biz bısa onu on bir gúnnen eTdig. onna geldi ver ves rasyadan. onna dakúmentarni kino çıKardı, kino. gelib onnan mos filimnen, masKvadan dakúmentar ritsiri avniya... ayta rusça aytġannı. o oT söndürüvçüler deb kino çıKardı, şonna. on bir gúnnü içinne mağa neceT mideliġa..

Ç.P. --- Verdiler.

S.C. --- bermedi. pıredsitaviT eTTi onna. nu başġaġa verdi midarni. biz yaḥşi işleygen neb mağa aġÇa verib ġoydu.

Ç.P. --- Yahşı.

S.C. --- medar vermey. şonna disvitilna barda yaşlar munna geleğen issilig nap akıb, nap şolay bir varyanT.

40. Metin **Kızılyurt**

Ç.P. --- *Neçe adam, adam öldü mü?*

S.C. --- ölme geleğeller bolmadı. nu yaralanmalar boldu. yallab, Tüşüb.

Ç.P. --- *Neçençi yıl boldu bu?*

S.C. --- yetmiş yeTTinçi yıl. onnan ves paçti. a, ġolos ameriki ġolos ameriki edıbıl sems yeTmiş yeTTinçi yıl bizin onna geltirib naçaṁig tüzgenne, buKṽalno yarım saaT alda tıranzistırdan tabalaP ġolos ameriki şonu bar zaTlarını ayTdı. yarım saat içinne davlenyasın ġayda bolġannın, ne zaTnın, barını pırosta bir tamaşa bolub ġaldıġ.

2.şahıs--- içinde turġanların.

S.C. --- dā. yarım saaTdan, yarım saaT yetmegen, gelgenne munna, bizin tüzgenne aytmağa, şulay şulay deb. misal formağa a tıranzistırdan bizin ministır munna, muna bizge tıñlaybız. tıñlay. görsete o. onnan ayta, maḫaçġalanı da k´aspiyskini arasınna ġazelniK tôrniy fantan bolġan, çıġġan davlenyası dïvesti atmasfer.

41

Kaynak Şahıs: Zalimhan Aslangeriyev

Derleme Yeri: Bamma'yurT -Çeçenistan-

Derleme Tarihi Ve Kaset Numarası: 1992, 17.kaset a yüzü

Derlenen: A) Bamma'yurt'a doğalgaz getirilmesi hakkında, B) Çeçenistan, Çeçenistan'daki Kumuklar ve politika hakkında.

A. Bamma'yurt'a doğalgaz getirilmesi hakkında

allahnı yaḫşılığınna bugún heli biz sizge aytıP bolabıs. bizge allah buyurġan bısa bŭ yıl özge... sizden başlaġanlağa ġaz bolcaK. odidenniñTorniK allah buyurġan bısa başlama başlacaKbıs. bízge mesal suġarma. o sayalı daṽ boluP ya başġa bír zaṬ boluP olay yamallıKlar bizge gelmese allahnı gúçü bulabıS. on◡üççeğen yıllar ķıynalġan ķıynalıbıS. ò muçen yıllar bulay bizin biTmey bitiP, ġaz bula oTlar da yağıP, ġaz bula esinme esiniP, bu ķışTa heliden soñ ġaz yallay boluP turacaKbıs. ve heli bolġança meġazní etüP bolcaK mı sizge dúP ayTmeydim. neger aytmey? yalġan ayTme süymey. biz yalġan ayTġan adamġa inanıP çıķalabıS, üyleniP ġalġanbız yalġan ayTġanġa. olay ayTma gereKbiS. ayTma süymey turġan neger? pensiye bulan nobor pıropreser eTmese bizin paçalıġnı, çeçeniski réspublika aKçási yoğ◡udu, finansiyoneri yoğ◡udu bir yerde, bolcaK yerde yoğ◡udu dobōr biTmese. soñ o finansiyoneri bolmasa aKçe de bolmasa o iş baçaralmév bizge, zaT baçaralmév bizge. ne ḫabarlar söyleseK Te bizge baçaralmév. onu uçun ne etüP bolcaK mı sizge déygen zaTnı men ayTmā bolmév. niççağı memuşno ķıynasarı ayTmağımı, o dobōrnu ripoTrisaT◡etiP biTgennen soñ o delaġatí beriP ķayTKança özüm ḫakimlerim bula, zampirifeK bula nipoTsrisenTsını toķalaṽ bulay... bula ötüP o KulluKnu zevirşeT eTTiK. biz dobor eTKença ġarabTa turmağanmız ġardaşım, üyde yatıb turmağanmız, ḫalġġa söyleb bermeg◡úçún bír gún deb bír gún oylaméyiP turmağanmız. özleribiz eteğen zaTnı ḫalġġa söyleb ķıçırıP; "men munu

1 5 10 15 20

41. Metin **Bamma'yurt**

etemen. bír mene tarıġ túğúl.". özler adam taza yüreği bulan muna Kulluġ bolġayıb ete bosa, Kulluġ bolġayıb Kulluġ ete bosa, özü eTme gereg söylebtirin. onuñ uçu dar yerde men aytıb turmacaKman sizge. pirizidenT masḥadovġa yetişgençe biz onu KulluġnU alıb barma varġanmız; o, o "ġulluġnu özü bolağan kömegni eTçiKmen." dib ayTġan o televizordan. ayTġan şo bay risPubliķa. ha! ķalġan zaTlar oğa ayrı berÇaK. onu eTme zaT da yoğ udu, kóP kóPça eTme zaT yoğ udu. neger dese; bár zaT ġolunda bola pırayekTa ġolunda, dobovor da Kolunda, teħniķa da Kolunda bola. o bizin yurTTa torniK deP ayta. biz oġar ola bıshan deP ayta. abdullayev ola árġanizati, olanı inciniri bolub bar. o şitayşi naçelniğidir. orunna barıb ayTmācaK küyde ġasturubo purova dúP tireste, onda işleygen. olanı ġulluKna barıb, o işge finansiyoneri başlanġannı biz eTçiKbiz dib ġarab tura. heli bugún de finansiyori başlanġan Tigen. başlanġan bolsa deb başlancaKnı úsTúnnen barıb ni dese dobōr bolġan. heli başlancaKnı úsTúnnen barıb aKçe yoġġa. olar bugún bizi süymey deb ayTmā TeP. biz men de zampirifekta deb, birda adamña siroyozni adamña ḥakimler poTpoçit Téb, onda barıb, bizin sözübüzge inanıb, bizim munna k´aḥT yazıb, biz özübüznü úsTúbüzge de alıb, men liçna özübüznü úsTúbüzge de alıb, o robōçiler veregán aKçanı deb, onı yerden çıġartıP biz olanı berceKke benzin sayaKKı o zaTnı... olanı biz olay berçeKke. başġa tisloroT Kayda zaTdan biz olanı berceKke biz özübüz úsTúbüzge de alıb olanı işletiP başlaybız allah buyursa.

neger alġasaybız biz bugún onu işleTme? biz alġasaybız bir aydı finansiyorun başlámey turma bola, äki ayġa da geTmey bola. soñra bír aydı äki aydı otursa finansiyorun başlámey. finansiyorun başlanağanna biz bite. bizin başlay bızın finansiyorun başlanağanna biz işni başlaybızın gúzge yetişmeybiz. onuñ úçún ni çaķı ġıyın bolsa dá biz özübüznü úsTúbüzge alabız. ķıyın, neger dese gún geçe doğaÇaKmay gerek. olay ḥabar söyleygen adamġa inanma yaranmey sizge ġardaşlar. ḥalġnı aldatıP yürüygen adamlar yaranmey sizge. sözü bar adamlar

41. Metin **Bamma'yurt**

özden artırı bar adam olay aynı zaT. o aylanıP işni başlacaK siz górmey góreceKsiz. olay allah buyurġan bısa bizge ġaz da bolcaK. sizge górseTtiK o sevişyani, råboçi sevişyani. barda bolub tura råboçi sevişyan úje biz cíyılıb o işni başlama dıb bolub tura.

B. Çeçenistan, Çeçenistan'daki Kumuklar ve politika hakkında

bismillahirahmanirraḥim. allahnı güçü bula bizin toPraKTa, risPubliKanı içinde dav̇ da bitib bir niçe ay bola. paçalıġ ġurabız dıP paçalıġ işni yürüteğen adamlar aylanadı. ḥalġlar milleTler bunda yaşayġan ayálıbızġa yaşıbızġa ne bolcaKke, munda paçalıġ bolcaK muke, bizin işibiz tüzelceK müke déP oylaşa. olanı ġayġısı bulay zaT. olay ġayġısı bizin birtaḥlen bar, bizin Kumuġlanı bógründe yaşáy. onu úsTúne biráz ḥabarlama súygen. bálki siyağı bálki sisiturasını aytıP özüm alyaKTa baçarağan küyde giTsi analiS etiP ondan soñ özüm añlayġan yaKTa tüz yolġa neçiK tüşüPbiz, neçiK tüsme yürütme gereK gereKbiz, etKenbiz diyegen yaKTan özüm bilegen yaKdan aytıP, özüm añlayġan zaTdan aytıP, siz muna górme súyúP laḳır eTme súyedim.

dav̇ biTKen, dav̇ boluP biTKen paçalıġTa. o heli bolġunça paçalıġ boluP turġan mise de dav̇ biTKe v̇aKtıda o arası beK ḳıyın bola lúboy paçalıġTa. paçalıġTa bolub turman mısa, bírden bír dav̇ boluP yañı paçalıġ ġurabız dese, asodında ġıyın zaman vestivoyenní piriyod aytıb bola. ġıyın lúboy milleTden olanı içinde yaşayġan asodında ġıyın. biz yeneyiK niTse milleTge hasalıġġa ġıyınab ne deP bír başlaP abírgilne Pírçınlığa ġoyġannan soñ abírgilnege gene biz de zevis eTmiygen. olay bulay biz süyseK süymeseK boluP turağan zaTnı déygen bola. ... ġoyuP biz... ayTsaK birisi ḳıyın bizin palajenyabız bu ara biz özübüz k´ankiretna bilmiyiKKe biz ne palajenya bar ne uçun barı ne palajenya bar olay aTsenKa etiPti, analiz etiPti. biz bolmayġanġa bize kısaca ... ayTağan küyde adamlarıbız da yoġġa. nú barmağan ben ayTméyma özüm az bileğen zaTım, özüm añlayġan zaTım aytaman küyde. biz Kumuġlar on äki on beş miñ bolabız bu résPublikanı içinde. úç yüz miñ bolabız bi

41. Metin **Bamma'yurt**

sovyeT paçalıġ bolġanı, paçalıġ tíP úç yüz miñ. ķalġallar miñler bulan
85 başġa paçalıġlarda bar; äki yüz yirma somon dağısTanda, on beşi pirimerínda bizin résPubliķada, bir on beş åseTyada, ġalġallar resyanı içinde yer yerde. dağısTanda ġumuġlanı paladenyası başġa túğúl. paçalıġı yoK. onu uçun güçlü yaKta olay yantayma bolmıybız. bosadı bolanyaġa yurTna gideriK onda az yurtubuz. ondan soñ bizin ġardaş
90 ġanġardaş türg ġardaş milleTler var dünyada, yüz elli milyondan artıġ. türg milleTler bu ġayda. olanı özleri paçalıġları da var. olar bulan ġaTnaşıP, olar bulan işleb yúrúte bolsaġ o da bizge güçlü kömeg bardır. bosadı bugún onu yúrtúb bacarma adamlarıbíz da yoK. biz yúrútme geregbiz. onuñ úçún de biráz osallıġ var. ondan soñ biz heli bolġança turġan ṿaKTa
95 munu içinde pålitiķa yaKTa tüz abaTlar alıP bacarmadıġ, bolmadıġ, bilimimiz yetişmedi, ḥaķılıbız yetişmedi. onuñ úçúnde bizin palajenyabız bugún osal bar. neçiK osal? barı belgisi bir zaT åTsank´a eTmege bir zaT bir zaT dağı tarıġ túğúl. özler bir zaT özler taman bola. Kumuġ til söylemebiz, uyalabız ḥalġnı arasına. tartınabız açıġça ayTma gereg. biS
100 Kumuġlar barın dese bizin abrubuz da bolmáy, k´anķretibiz de bolmáy. o bir zaT özü tamanlıġ ete. bizin palajenyabız munda osal bar deP åyTma gereg. soñ ne úçún biz bolġandıġ osal? heli men aytağan küyde bír äki söz aytıP ġoyaman. bütün Pırçıllar men ayttım; bír äkeṿún biz bolağan Pırçıllar pålitiķa tüz etüP eTmey, gelüb etiP pirimerġa ayTġanda bu daṿ
105 başlaġança tüz yaġġa biz Koşulġan mısaġ, ... ġoşulma tarıġ tüğül edege biz ġoşulġan mısaġ, ġolay bolcaġ o pålitiķa deP ayta oġar. olāy baḥanalar bula o yollar bulan gelseg, olay yollar bulay yúrse bullay heli bugún bolġan palejenya tüşüP osal bolmacáġ. soñ bunnan çígma yollar var. bu palejenyada bizin alda atalarıbızġa bolġan aburluğun ķaytarma küyübüz
110 bar. bizin Kumuġlar olçayimiz bolub, Kumuġlar aftiritelnimiz bolub. Kumuġlar ḥalġnı arasınna girib bulay yollu bolub bar. nege olar bar? bir yaġı bir yaġı olar bír... bolma geregmiy. köb sövüb şáytan yolda bolub unutub esine gelmey palan din yolġa. biz bolabiş ḥár kim -özümnen bilemen bolağanı- içkini taşlab, tamakünü taşlab, paydasız zaTlanı

41. Metin **Bamma'yurt**

taşlab, yüreğini tazalab allaḫnı yoluna tüşme gereg. taza búsrúmallar bolublar. taza búsrúmallar bolağan yolġa tüşme bolabıS. ḫár kim... bar yurtubuz bulanı oġar zandivaTs eTme yer yoġ. neger deseñ allahú táǧala bizin yaratġan, allahú táǧala bizge din vergen. o baylanġan yoġ busa, bír bacarağan zaT túğúl bosa o dibizġan bermeçeg. soñ bíz búsrúmallar bolub, taza bíz búsrúmallar bolub, bíz búsrúman yolnu yúrtüb bar busaġ bi yerge zansimaT bolma gereg. bizin bunda ak´retitebiz bolub ya ölçen yeribiz bolcaġ. bizge "hey" tiP söz aytağaŋ, yaman söz aytağaŋ adam bolmaçág. o söz aytağaŋ bír nasısa, bír naccas bar bosa deP olar özler toKtaTcág. o bergen, buġar ġılavnı yolnu bergen. onu biS... tolu küyde onu yutub, bulay yutub bolsaġ zaT bergen bír zaT tarıġ túğúl deP ayTma da yaḫşı. bolsadı oġardı bír gúnden bolağan zaT túğúl, zaman gereg. allah buyursa bu yolġa tüşcegbiz, onuñla bírçe. ákinçisi tüS pálitiķa yúrúTme gereg. tüS pálitik´anı üyken deygen maddesinde bola. neçiKlig bola? ne zaT bola? pálitik´a tuymárge sizge ayTġanda, tínç bilme ayTġanda diputaTları var. heli bu deleġaTsiyada ķandidaTlıķ zaTları bolġa. olanı tüz uġovariT etiP, tüz adamı uġovariT etiP biz bacarabız, tüz uslovyolar bulan aruv pálitik´a etib. pirimerġa aytayım sizge bir daġı getgen yıl vubrolarda sovyet...

DİZİN

a

a "a!"3, 14, 23, 44, 45, 130, 136, 153, 170, 188, 201, 204, 205, 210, 215, 246, 292, 305, 311, 312, 320, 330
aba "nene"
a.-laribiz 12
abar "alıp git-" 77, 310
a.-IP 197
abaT "adım"
a.-lar 334
abay "baba" 56, 185
abay ġatın "gelini damat evine getiren kadın" 185, 186, 214
abdelk'a "r. süs" 7
abdulġadir-ge "ö. isim" 191
abdulġapuroF ġapuroF "ö. isim"
a.-nu 258
abdulazim "ö. isim" 291
abdúlbasir "ö. isim" 73
abdulhakim haciyeF "ö. isim" 260
abdulla beK "ö. isim" 100
abdullah bey "ö. isim" 109
abdullah süleyman "ö. isim" 56
abdullatip "ö. isim" 191
abdullayev "ö. isim" 332
abdulmuslim ramazanoviç "ö. isim" 291
abdulmutalim "ö. isim" 99, 100
abdulḫalim -ni"ö. isim" 99
abdurahim "ö. isim" 134, 135
a.-ge 135
a.-nen 135
abdússalim "ö. isim" 160
abdülazim "ö. isim" 291, 292
abdülḫakim ismailoF "ö. isim" 257
abézaT "r. vadet-, taahhüt et-" 112
abıġnovennıy "r. 1 özellikli; 2 acaib; 3 basit" 93
abiÇinâ "r. genellikle" 307
abirgilne "r. bahane" 333
a.-ge 333
abiyeni "r. reklam, haber" 51
abizatilna "r. mutlaka" 307
abriġat "r. bölüm"
abriġat "r. bölüm"
a.-ın 195
abrubuz "?" 334
abtırvit "r. 1 terket-; 2 kopar-" 186
ábu supyan
a.-ni "ö. isim" 75
abúl pattaK "ö. isim" 73
abur "değer, saygı" 191, 280
a.-u 187
a.-uñ 60
aburla "hürmet göster-"
a.-ma 262
aburluk "saygı değerlilik"
aburluğ-"saygı değerlilik"
a.-un 334
abuz ali "ö. isim" 161
abuzahiF dahir "ö. isim" 170
abyevlenya "r. ilan" 7
abzar "avlu, hayat" 277
a.-da 92, 93
a.-ġa 200
a.-ına 138
accilem "telaş ?" 104
acemça "Farsça" 280
aÇ "1 aç; 2 aç-" 209, 263
aç "aç-"
a.-a 173
a.-acaġsız 279
a.-aman 229
a.-aytıġ 278
a.-ġan 25, 178, 278, 280
a.-ġança 312
a.-ġanı 278
a.-ġannan 279, 280
a.-ıġız 279
a.-ıb 178, 184, 190, 278, 279
a.-ıñ 279
a.-ib 150
a.-maġ 278
a.-macaġsız 279
a.-mağa 278, 280
a.-sa 280
a.-saġız 279
a.-Tıñ 280
açġuç "anahtar"
a.-ı 229
a.-ların 229
aççı "1 acı; 2 mayalan-" 303
aççı "mayalan-"
a.-mağa 303
aÇÇı "1 acı; 2 mayalan-" 38
açıġ "açık" 299
açıġça "açıkça" 334
açıK "açık" 34, 118, 119
açıK "açıkla"
a.-Kan 55
açıl "açıl-"
a.-dı 280
a.-ġan 225, 281
açıl "açıl-, yayıl-"

a.-man 54
açıv "kızgınlık, öc, öfke" 188
açiK "açık" 139
açİK "açık" 33
açil "açıl-" 139
a.-ib 24
aÇil "açıl-"
a.-a 27
aÇilT "mayalandır-"
a.-a 27
açiT "mayalandır-"
a.-ġan 211
açit "mayalandır-"
a.-a 211
açuv "kızgınlık, öc, öfke"
a.-dan 105
a.-u 206
a.-un 205, 206
a.-uñ 205
a.-uñu 206
açuvlan "kız-, öfkelen-"
a.-ġan 59
açuvlu "kızgın, öfkeli" 224
adabiyad "edebiyat" 103
adabiyaT "edebiyat" 103
adam "adam" 2, 3, 8, 10, 11, 15, 23, 26, 27, 28, 34, 35, 36, 41, 44, 45, 46, 67, 69, 71, 90, 96, 99, 101, 102, 104, 112, 114, 117, 118, 139, 140, 144, 145, 146, 149, 150, 162, 166, 172, 173, 179, 181, 182, 185, 190, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 219, 220, 224, 227, 235, 242, 243, 257, 259, 272, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 295, 298, 307, 308, 309, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 323, 325, 328, 335
a.+ e-di 99, 117
a.+ e-dim 150
a.+ ken-ni 310
a.+ ken-sen 308
a.-dı 317, 318
a.-ġa 35, 41, 114, 186, 279, 331, 332
a.-ı 27, 86, 89, 185, 186, 258, 260, 335
a.-ım 182
a.-ımız 307
a.-ımnı 179
a.-ıñı 310
a.-í 92
a.-laġa 7, 9, 13, 20
a.-lağa 35, 44, 84, 130, 173, 205, 246, 256, 270, 299, 321, 322
a.-lanı 22, 75, 76, 84, 114, 138, 163, 165, 175, 202, 256, 275, 289, 322
a.-lanıki + e-di 269
a.-lani 75, 100
a.-lar 3, 6, 7, 10, 22, 23, 28, 35, 43, 46, 69, 71, 78, 84, 85, 86, 89, 91, 95, 99, 112, 117, 130, 136, 148, 149, 159, 163, 166, 173, 175, 176, 181, 198, 208, 210, 211, 218, 224, 255, 256, 259, 260. 270, 281, 283, 289, 290, 295, 300, 309, 317, 318, 319, 321, 322, 332, 333
a.-lar + i-di 99
a.-larġa 138
a.-ları 87, 89, 90, 96, 140, 255, 269, 307
a.-larıbız 74, 256, 259, 333
a.-larıbiz 75
a.-larıbíz 334
a.-larıma 184
a.-larımıSa 84
a.-ların 200
a.-larına 83, 87, 184
a.-lari 44
a.-laribizni 74
a.-layı 99
a.-ña 28, 41, 131, 150, 209, 230, 280, 299, 312, 320, 332
a.-nan 2, 101
a.-nar 2, 100
a.-nı 19, 27, 35, 98, 131, 135, 163, 181, 197, 202, 205, 224, 242, 299, 309
a.-ni 20, 24, 97, 99, 105
a.-ní 28, 41
a.-san 190
a.-sañ 15
a.-sızı 190
adaş "şaşır-"
a.-ġanmız 255
adaT "adet" 27, 85, 90, 186, 263
a.-da 184
a.-ġa 177
a.-ı 184
a.-lar 21, 90, 186
adat "adet"
a.-ı 177
a.-ın 180
a.-ları 85
adelenya "r. bölüm"
a.-lar 293
ad "ad"
a.-ı 17, 50, 267, 269
adil girey haçı "ö. isim" 152
adileTse "r. ayırmak" 243
adil "ö. isim"
a.-ni 75
adiyaT "r. battaniye"
a.-lar 140
adiyal "r. battaniye"
adiyal-im 20

a.-lağa 24
administratirniy "r. müdüriyet,yönetim" 166
administratsiya "r. müdüriyet,yönetim" 83
a.-da 321, 323
a.-nı 322
admisiya "r. yönetim"
a.-sı 98
admiy ? 166
adnakılasnik "r. sınıf arkadaşı"
a.-ler 183
adres "r. adres"
a.-imni 261
a.-in 261
a.-leribizni 258
a.-lerim 261
afitser "r. subay" 139
aftiritelni "r. otorite"
a.-miz 334
aftsér "r. subay" 223
aFtakalanna "r. tır garajı"
a.-da 277
ağ "ak, beyaz" 23, 57, 92, 93, 149, 156, 157, 232, 241, 265, 311, 329
ağ "ak-"
-a 63
ağaÇ "1 odun; 2 orman; 3 tahta"
a.-lar 38
ağaday "üzüm cinsi" 17
ağa "ağabey, ağa"
a.-mnı 82
ağav "ağabey, ağa" 99, 196, 292
a.um 105
a.umdan 132
a.umnu 47, 131
ağarod "r. tarla"
a.-lar 46
ağav "ağabey, ağa" 164, 317
a.-ım 220
a.-um 46
ağay "ağabey, abi"
a.-nİ 38
ağça "para, akçe" 4, 7, 9, 15, 67, 85, 87, 175, 197
a.-bız "para, akçe" 279
a.-biz 6
a.-lar 15, 228
a.-nı 84, 90
a.-fını 262
a.-sı 4, 84, 281
a.-sın 197, 281
ağÇa "para, akçe" 329
ağır "ağır" 196
ağoroT "r. tarla" 174
ağoroTÇuluğ "r. çiftçilik"
a.-nu 174
ağorot "r. tarla"
a.-unna 173
ağsağ temur "Timurlenk" 285
ağtar "1 kontrol et-; 2 kitap çevir-"
a.-ib 105
a.-íb 96
agent "r. ajan, casus" 273
a.-sen "r. ajan, casus" 271
agenT "r. ajan, casus" 272
agiteTsiya "r. propaganda" 271
ağa "ağabey" 74, 80, 220, 265, 285, 325
ağaç "odun" 239
ağaç "odun" 44, 92, 209, 239, 241, 275, 290
a.-da "odun" 209
a.-dan 208
a.-ğa 109, 143, 208, 228
a.-ı 82
a.-ın 275
a.-lar 69, 111
a.-nı 209
a.-ni 44
a.-ní 44, 69
a.-tan 92
a.-Ta 209
a.-Tan 143
ağaÇ "odun" 109
a.-Ta 216
ağaç ğatın "albastı, orman perisi" 209
ağaçavul "Ağaçavul"
a.-nu 221
ağaçlı "ağaçlı" 204
ağaçlığ "ağaçlık, orman" 283
a.-ğa 283
a.-lar 290, 319
ağaçlığ
a.-a "ağaçlık, orman" 222
a.-ı 324
ağ "ak-"
a.-ağan 324
a.-ar 278, 289
a.-ıb 132, 138
ağa "ağabey"
a.-larıbız 153
a.-m 77, 101, 104, 128
a.-mnı 77
a.-fi 205
a.-sı "ağabey" 82, 208, 263, 277, 280
a.-sına 277
a.-sını 72
a.-sí 25, 82
a.-sína 25
ağaş "odun" 290
ağıl "ak-"

a.-ağan 122
a.-ıP 57
ağım "akım"
a.-ğa 179
ah "ah" 115, 116, 151, 203
aha "aha, işte" 22, 93, 299
ahiT "sözleşme, anlaşma"
a.-lerden 257
ahli "aile, eş" 285
áhli "aile, eş" 202, 285
áhlú "aile, eş" 202
áhlü "aile, eş" 202
ahlü
a.-ler "aile, eş" 177
a.-sü 191
ahmad "ö. isim" 191
ahmaT "ö. isim" 189, 191
ahmáT "ö. isim" 70
aḫıra "son"
a.-da 217
aḫıraT "ahiret"
a.-ğa 122
aḫır "son"
a.-ı 71, 281
a.-ınna 258
aḫırıncı "sonuncu" 141
aḫir "son"
a.-den 319
aḫraT "ahiret"
a.-ğa 292
aḫşam "akşam" 7, 29, 30, 83, 140, 234, 309, 312
a.-lar 9
aḫTar "1 kontrol et-; 2 kitap çevir-"
a.-ıb 267
aḫval "durum"
a.-ı 191
ah'írincí "sonuncu" 5
ah'irinçi "sonuncu" 5, 6
aḥadlı "Ahatlı" 50
aḥaT "Ahat"
a.-ğa 51
aḥdaşavuğ "Aktaşavuk" 187
aḥlú "1 aile; 2 eş" 45
a.-búz 75
a.-dan 137
a.-lár 45
a.-m 205
aḥlü "1 aile; 2 eş" 154
a.-m 58, 59
a.-sü 122, 282, 288
aḥmaT "ö. isim"
a.-man 79
aḥral "r. bekçi"
a.-lar 200
aḫşam "akşam" 30, 67, 140, 181
ajdaha "yılan, ejderha" 219, 227
aK "ak, beyaz" 26, 58, 62, 237, 300
ak´ademig "akademi mezunu" 260
a.-ler 260
ak´ançatéd "r. itimat, kreri"
a.-ní 195
ak´ayev "ö. isim" 56
ak´édemig "akademi mezunu" 259
ak´ob-lar "r. siper" 305
ak´retite "r. itimat, kredi"
a.-biz 335
ak´tabír "r. Ekim"
a.-ni 258
ak´tsianer "r. hissedar"
a. -ni 323
aK "ak-"
a.-an 237
a.-Kan 58
akay "ö. isim" 187
a.-ğa 187
aKça "para, akçe" 14, 15, 31, 98, 145, 181, 195, 196, 245, 270, 275, 281
a.-lar 260
a.-nı 31, 195, 203, 261, 275, 332
a.-ní 31
a.-sı 281
a.-sın 281
aKçá "para, akçe" 203
a.-si 331
aKçayanı "para yönü" 123
aKçe "para, akçe" 69, 270, 281, 331
akoP "r. siper"
a.-lar 121
aKrujénya "r. çevre"
a.-sı 223
aKsağla "aksakla-, sendele-"
a.-ybiz 262
aKşam "akşam" 35
a.-ı 35
aKtaş avuğlar "Aktaşavuglular" 320
aKtaş "Aktaş"
a.-ğa 290
aktsianerni "r. hissedar" 323
akademi "r. akademi" 300
akay "ö. isim" 43, 285
ak "ak-"
a.-ıb 329
akoP "r. siper" 163
a.-nu 163
akraP "akrep (saatin)" 251
a.-lar 251

akuşer giniḳoloġ"jinekolog" 293
al Kel "al gel-" 163, 317
a. -iP 72
al yaġ "ön taraf"
-da 113
al "ön"
a. -ġa 20, 139, 223, 256
a. -ınna 197
a. -la 96, 165, 184, 186, 223, 224, 239
al "al-"12, 30, 31, 37, 83, 98, 113, 143, 151, 163, 180, 188, 190, 205, 206, 209, 210, 245, 283, 317, 318, 329
a. -a42, 65, 77, 88, 95, 116, 135, 139, 143, 149, 162, 173, 174, 177, 178, 183, 186, 187, 190, 201, 211, 217, 220, 241, 260, 313, 321
a. -abız 154, 176, 201, 203, 245, 263, 332
a. -abiz 15, 23, 67
a. -abíz 75
a. -abız "al-" 301
a. -acakbız 254
a. -ağallar 85
a. -ağan 20, 116
a. -ağanna 90, 180, 279
a. -aman 20, 29, 35, 162, 246, 312
a. -an 211
a. -arman 86, 192
a. -ayIK 122, 123
a. -dig 5
a. -dur 192
a. -edi 196
a. -edig 142, 143
a. -emen 64
a. -ey di 163
a. -ġan 51, 52, 98, 157, 172, 177, 178, 188, 199, 209, 213, 217, 220, 224, 254, 261, 265, 270, 284, 322
a. -ġan + e-di 77
a. -ġanı 167
a. -ġanna 177
a. -ġannan 29, 178, 187
a. -ġannI 37
alġannoġ "aldığı an," 275
alġasa "acele et-" 15
a. -b 303
a. -dıñ 50
a. -ma 186
a. -may 261
a. -ybız 332
alġış "alkış"
a. -lar 307
a. -ğan 178
a. -ğan 222
a. -ığız 51
a. -ıb5, 56, 91, 92, 93, 94, 107, 113, 115, 119, 123, 148, 154, 162, 166, 167, 169, 170, 175, 178, 182, 183, 186, 187, 188, 200, 201, 203, 204, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 220, 229, 231, 233, 256, 257, 270, 272, 275, 277, 279, 283, 287, 302, 304, 305, 310, 312, 315, 317, 322, 332
a. -ıp 166, 210, 240
a. -ıP76, 109, 113, 177, 178, 208, 210, 211, 212, 213, 220, 221, 241, 242, 246, 302, 334
a. -íġíz "al-" 104
a. -ib1, 3, 12, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 30, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 60, 77, 96, 98, 100, 101, 102, 104, 130, 135, 139, 140, 143, 150, 151
a. -íb 23, 32, 38, 46, 69, 97, 150
a. -igiz 30
a. -iP 67, 80
a. -íP 51
a. -maġ 90, 179, 272, 287
a. -maġa 29, 30, 179
a. -mağa59, 69, 122, 123, 182, 189, 202, 254, 275
a. -mağallar 321
a. -mağan 111, 281
a. -maK 69, 154
a. -malisan 5
a. -mam 192
a. -may2, 123, 163, 175, 177, 210, 213, 216, 263, 280
a. -maybiz 9, 176
a. -mayman 244
a. -mey +e-di 100
a. -sa 111, 209
a. -sam 192
a. -san 208
a. -sañ 296
a. -sın 63, 125, 215, 259
alḫa "sığırın aşık kemiği" 161, 170
a. -lar 162
a. -ñ 169
alḫacígenT "Alhocakent"
a. -dedi 43
alḫamaT ġadı "ö. isim" 284
a. -nı 284
a "o"
a. -laġa 20
a. -lağa 281
a. -lanı 11, 35, 278, 285
a. -lani 37
a. -lanni 104
a. -lar 285, 288
a. -larda 280

a.-ndan 71, 73, 74, 75, 76, 78, 114, 182, 230, 278
a.-nı 23, 282
a.-ni 23, 24
a.-ní 42
a.-nna 167, 205, 206, 270, 277
a.-nnan 25, 30, 32, 36, 74, 75, 95, 109, 113, 115, 171, 172, 177, 180, 181, 182, 183, 190, 225, 227, 230, 231, 234, 277, 283, 310
alapa "vergi" 321
a.-sın 202
alaşa "1 az; 2 küçük; 3 kısa" 182, 186
a.-sın 192
alaşa "küçüğü"
a.-súv 73
alay "öyle" 34, 226, 227, 254
a.-biz 34
a.-da 223, 317
a.-sa 135
a.-san 104
alayķumussalam "*aleyküm selam*" 180
albaslı "albastı, orman perisi" 208, 209, 210
a.-lar 209
albasli "albastı, orman perisi" 208
albastı "albastı, orman perisi" 209
albay " albay" 266
alça "aşık kemiğinin çıkıntılı yüzü" 161, 170
al "ön, önce"
a.-da 48, 50, 54, 55, 58, 72, 84, 85, 86, 90, 91, 94, 95, 96, 110, 112, 126, 132, 142, 149, 153, 165, 171, 179, 185, 188, 194, 195, 201, 211, 224, 242, 254, 269, 274, 282, 283, 284, 293, 295, 296, 307, 314, 315, 316, 325, 327, 330, 334
a.-dağı 152, 153, 161, 185, 269, 274, 286
a.-dağını 185
a.-dakilere 17
a.-dan 103, 125, 149, 195, 316
aldat "aldat-"
a.-ıP 332
ald-ı "ön, önce " 50, 100, 194, 213, 222, 300
a.-ıġızda 148
a.-ıbızda 56, 57
a.-ımdağı 188
a.-ın 5, 19, 23, 32, 52, 60, 85, 96, 122, 126, 172, 173, 177, 178, 179, 183, 184, 189, 190
a.-ına "ön, önce" 205, 207, 217
a.-ından 327
a.-ıngi 103
a.-ıñgi 90
a.-ıñızdağı 252
a.-ınKiler 19
a.-ınna 24, 222, 262, 282
a.-ıññı 166, 172, 175, 177, 187, 188, 189, 200, 207, 227, 258, 261, 280
a.-ıññılar 227
ald-i "1 ön; 2 al-" 34, 75, 99, 101, 102
a.-í 39, 91, 100, 212
ald "ön, önce"
a.-iğine 142
a.-ima 61
a.-ímdan 64
a.-in 4, 9, 24
a.-ín 6, 32, 33, 35, 39, 41, 42, 125
a.-ína 37
a.-iñgi 9
a.-ínna 57
all "ön"
a.-ı 196, 222, 269
a.-ımna 197
a.-ın 185, 190, 197
a.-ınna 265
aldıyerli "önüne kadar,öncesine kadar" 283
aleksandır duma "ö. isim" 139
aleksandır paça-ğa "Çar Aleksandır" 5
algeT "götür-" 244
alı "1 şimdi; 2 Ali" 177, 180, 220, 309, 312, 317, 318
alımlağa "almak için?" 275
alın "alın-"
a.-aġan 182
alıñ "alın-"
a.-ñan 228
alış veriş "alış veriş" 154, 321
alışdır "değiştir-"
a.-ıb 268
a.-maġa 268
alışın "değiştiril-"
a.-ġan 94
a.-a 166, 172
a.-ağan 166
a.-nı 125
alışıñ "değiştiril-"
a.-a 118
a.-ña 172
a.-ñan 172
a.-ñı 179
alışıv "değişiklik"
a.-uña 138
alışTır "değiştir-"
a.-ma 268
ali "1 Ali; 2 şimdi" 48, 191, 200, 218
ali "ö. isim"
a.-lerin 201
-men 218
-ni 218
ali "şimdi"

-den 199
ali "1 Ali; 2 şimdi" 104, 109
ali ġılıÇ "ö. isim" 68, 71, 223
a.-ġa 70, 223
a.-nı 68
ali girey ġaciyev "ö. isim" 259
ali haci "ö. isim" 283
ali haçi "ö. isim" 284, 289
alikoF "ö. isim" 319
alim "alim"
a.-lar 5
alim "alim" 259, 283
a.-laribiz "alim" 130
a.-láribíz 256
a.-leni 280, 313
a.-ler 256, 259, 260, 319, 320
a.-leribiz 259
a.-ni 313
aliştir-diK "değiştir-" 75
aliyev "ö. isim" 253
aliyev abdulla "ö. isim" 125
aliyev salav "ö. isim" 254
aliyev salav béy-lan "ö. isim" 254
aliyev salav béy-den "ö. isim" 253
allah "Allah" 2, 15, 17, 20, 21, 28, 39, 40, 41, 42, 44, 63, 65, 75, 79, 100, 107, 108, 116, 117, 118, 122, 160, 163, 175, 190, 195, 197, 198, 201, 202, 203, 206, 213, 228, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 265, 266, 268, 320, 322, 331, 333, 335
a.-dan 13, 207
a.-ha 42, 78, 112, 116, 202, 206, 207
a.-hı 201
a.-ım 219, 253
a.-ın 51, 200, 203, 205, 207
a.-ím 125
a.-ínnan 52
a.-nı 51, 108, 116, 205, 265, 331, 333
allahu táala "Allahü Teala" 281, 287
a.-ġa 287
allahú táala "Allahü Teala" 42, 116, 201, 202, 206, 261, 335
allahú teala "Allahü Teala" 1
allahü táala "Allahü Teala" 77
allahü Teala "Allahü Teala" 75, 265
allahü Teala cálla cáláluhu "Allahü Teala Celle Celalühü" 75
allaḥ "Allah" 112, 164
a.-ha 282
a.-nı 335
a.-Tan 112, 253
allat "aldat"
a.-ib 196
all "al-"
a.-ıb 262
al-ma "1 al-; 2 elma" 20, 29, 38, 69, 89, 90, 102, 153, 154, 180, 188, 205, 209, 216, 249, 311
alma tereg "elma ağacı"
a.-ler 46
almağlığ "alış, almak" 188
almaşuv "değişim"
-lar 137
almıstıra "ok yapılan ağaç ?"
-lar 143
alpar "götür-"
a.-a 71, 72, 163, 226
a.-ağan 74, 181, 226
a.-ıb 163
a.-íb 74
alpa-sın "ücret, maaş" 196
a.-sınnı 196
alPar "götür-"
a.-a 71
altaylar "Altay Türkleri" 257
altı "altı" 15, 76, 77, 101, 141, 144, 163, 167, 228, 253, 259, 260, 276, 282, 286, 290, 299
altı miñ "altı bin" 221
a.-ge 296
a.-ñan 276
altı yüz yetmiş "altı yüz yetmiş" 196
altın "altın" 309
altınçı "altıncı" 8, 139
altınÇı "altıncı" 98
alt "alt"
a.-ınna 184
alti "altı" 41, 102
alti "altı" 41, 47, 102
alt "alt"
a.-ína 36
a.-ínnan 36
altmış "altmış" 25, 144
a.-Ta 275
alTmış "altmış" 25
altmış beşinçi "altmış beşinci" 270
altmış bir "altmış bir" 220
altmış dörTünçü "altmış dördüncü" 270
altmış segizinçi "altmış sekizinci" 137, 277
altmış úç "altmış üç" 222
altmış yetinçi "altmış yedinci" 137
altmış yettinçi "altmış yedinci" 277
altun "altın" 180
aluv "alış" 84, 321
alvarisi "macera ?" 5
alyaK "ön taraf"
a.-Ta 333
ama "ama" 29, 30, 37, 99, 166, 233
amal "1 çare; 2 iş; 3 emel" 16, 222

a.-ın 321
a.-imnan 52
a.-imnen 52
a.-ine 52
amalaT beK "ö. isim" 145
a.-ni 145
aman "1 aman!; 2 sağlam" 38, 39, 188
amanaT "emanet" 187, 189
a.-ġa 52
ambulatorya "r. revir" 293
a.-bızda 293
ameliya "iş" 221
amerik´a "ABD"
a.-da 70
amin "1 namuslu, temiz; 2 amin!" 116, 284
amirik´anski "Amerikan" 196
amma "ama" 58, 73, 203
amrik´alar "Amerikalılar" 98
amurski "Amur" 147
ana "ana, anne" 27, 55, 56, 153, 176, 177, 207, 215
a.-bız 101, 305, 318, 323
a.-bızġa 305
a.-biz 74, 128, 137
a.-bizġa 127
a.-bizni 66
a.-bízní 81
a.-dan 50, 66, 280
a.-ġa 87, 213
a.-ğa 280
a.-lar 122
a.-ları 11, 123
a.-larım 178
a.-m 30, 41, 58, 59, 81, 107, 148, 167, 201, 207, 208, 212, 236, 316
a.-ma 178
a.-mnan 218
a.-mnı 41, 76, 82
a.-ñ 53
a.-nı 59
a.-sı 20, 60, 86, 87, 88, 96, 135, 167, 178, 179, 186, 190, 226, 227, 261, 286, 306, 323
a.-sına 85, 87, 217
a.-sını 186, 261, 306
a.-sınnan 212
a.-si 20
a.-sí 134
a.-sina 20
ana Til "ana dil" 243
analiS "r. analiz" 333
analiz "r. analiz" 116, 333
a.-ler 293
anarşis "r. anarşist"
a.-ler 280
anayġíz "ö. isim" 39, 40,
ankara "Ankara"
a.-da 266
a.-ġa 256
angiliski "İngiliz"
a.-ni 226
anla "anla-"
a.-yğan 223
annat "anlat-"
a.-áceyin 33
anvar paşa "Enver Paşa" 221
anT + et "yemin et-, ant iç-"
a.-Ken 59
añla "anla-"
a.-b 131, 139
a.-çağ 265
a.-dı 131
a.-dın 28, 185
a.-dıñ 141
a.-díñ **32**
a.-ma 265
a.-may 10, 77, 263, 265
a. -may + e-diK 255
a.-mayġan 305
a.-mayġannan 76
a.-maydım 208
a.-mayman 293
a.-P 82, 224
a.-rsan 200
a.-sa 266
a.-sin 9
a.-y 37, 153, 174, 224
a.-yġan 333
a.-yman 6, 107
añlav "anlayış"
a.-u 72, 196
a.-un 174
añlat "anlat-"
a.-a 210
a.-ağan 207
a.-ıb 275
a.-ıP 67
avam "avam" 69
avlağ "avlak, kır" 112
avlağ çayı "Kalmuk çayı yapmak için kullanılan bitki" 230
avlağ "avlak, kır"
a.-ġa 310
a.-ları 112
a.-lar 115
a.-larda 174
avlaç "ö. isim" 69
avlaK "avlak, kır"

a.-ġa 112
avoT "r. işte" 37
avvala "evvela" 261
avvalkı "evvelki"
a.-lardan 207
avru "hastalan-"
a.-b 101, 289
a.-P 24
a.-sam 236
a.-y 299
a.-yġallar 295
a.-yġan 27
avruv "hasta" 294
a.-dan 27
a.-ġa 293
a.-lağa 293
a.-lar 293, 294, 295
avruv "hasta"
a.-una 26
av "yıkıl-"
a.-sa 142
a.-ub 198
avul "mezra, küçük köy" 78, 79, 106, 199, 314
a.-dan 286, 289
a.-ġa 314
a.-lar 314
a.-nu 281
avul masçiT "ö. isim" 79
avul masçiT "ö. isim" 78
avur "ağır" 52, 161, 162
avuz "ağız" 134, 189
a.-u 280
a.-unu 53
avz "ağız"
a.-u 302
a.-un 223, 241
a.-unnan 67, 244
aP supyan "ö. isim"
a.-ní 313
apar "alıp git-"
a.-aġanna 198
apirasiya "r. ameliyat" 78
a.-lar 78
apiratir "r. operatör" 8
a.-ibiz 8
apiş "ö. isim" 323
apto maşil "r. otomobil"
a.-lar 74
aPyaT "yine, tekrar" 147
ar "üst" 185, 324
arçal "ecir"
a.-in 52
arġa "arka, destek"
a.-bız 267
a.-n + e-di 206
arġanizaTsya "r. organize" 195
arġanizavaT "r. organize" 144
arġan "akerdeon"
a.-na 207
a.-nı 214
arġu "atıl-, fırla-"
a.-mağan 194
arḫanoġġani "ö. isim" 75
ara "ara" 65, 112, 333
araġ "rakı, votka" 169
ara "ara, ilişki"
a.-bızda 179, 281
a.-bizden 131
a.-da 30, 74, 201, 319
a.-dan 73, 199, 216, 329
a.-ġa 51, 105, 180, 187
a.-ları 255
a.-sı 59, 333
a.-sına 168, 242, 334
a.-sında 168, 287, 329
a.-sını 223
a.-sınna 12, 116, 142, 168, 177, 187, 200, 260, 293, 296, 330, 334
a.-sınnan 163
arab Til "Arabça" 287
araba "kağnı, araba" 291
arabça "Arabça" 73
a.-dan 9
arabÇa "Arabça" 243
arabçe Til "Arabça"
a.-ge 12
arab "Arap"
a.-dan "Arablardan" 289
a.-ları "Arap" 289
aral "Aral Gölü" 213
aralan "aralan-"
a.-ípbiz 71
aralığ "ilişki"
a.-ı "ilişki" 37, 274
a.-ıbız 48
aralıK "ilişki" 297
aralíġ "ilişki" 33
aral "ahır"
a.-larda 210
arañ "ahır"
a.-ña 213
aran "ahır"
a.-nan 200
arba "kağnı, araba" 74, 118
a.-da 97, 109
a.-ġa 70, 109
a.-ğa 273

a.-ğı 109
a.-ları 121
a.-lar 91
a.-larda 70
a.-nı 105, 109, 110
arçul "soyul-"
a.-uP 219
aré beré "öte bete, falan filan" 216, 317
areğ "uzak"
a.-den 169
arĥitektura "r. mimarlık" 4
arĥitekturniy "r. mimari" 4
arķa "arka, destek" 116
a.-ları 324
a.-ma 312
a.-sına 318
arķalığ "dayak, destek" 44
arķan "1 akerdeon; 2 halat" 63, 69
a.-dan 69
areg "uzak" 194
a.-den 169
arenda "r. toprak kredisi"
a.-ğa 98
argentura "r. ajan, casus"
a.-ları 255
arı "arı" 132
arıç "kağnının bir parçası(oku, sırığı)"
a.-lağa 111
ari "uzak" 64, 65, 104, 107, 117, 136, 146, 180, 188, 189, 232, 262, 311
a.-de 166
a.-gida 37
a.-gisinne 22
a.-ğa 275
a.-si 186
arí "uzak"
a.-nna 67
aristapaT et "r. tutukla-"
a.-iP 71
ariş "kağnının bir parçası (oku, sırığı)" 109
a.-ina 105
a.-lar 109
arjenikitse enstituT "r. şehir enstitüsü"
a.-ğa 144
arK arKa "arka arka"
a.-sına 206
arKa "arka"
a.-da 76
a.-larda 76
a.-larını 208
a.-sına 70, 183
arKal-la "arkadaki?" 157
arKallığ "destek" 157
arm "süs" 92
armatura "1 donanım; 2 iskelet" 275
armiya "r. ordu, askerlik" 106
a.-da 103, 137, 144, 147, 150, 266, 305
a.-dan 15, 102, 104, 137, 139, 144, 253
a.-ğa 15, 137
a.-ğa 103, 118, 144, 147, 291, 305
arpa "arpa" 102
a.-dan 211
a.-nı 211
arsallayın "korkusuzca" 59
arsan alı "ö. isim, Arslan Ali" 317
arsanali "ö. isim, Arslan Ali" 218
a.-ni 218
arsay "yiğit?" 219
arsenalli haci "ö. isim"
a.-ni 73
arslan "arslan" 219
arslanali "ö. isim, Arslan Ali" 152
arT "çoğal-" 68, 97, 157, 174, 207, 208, 327
art "art, arka"
a.-ğa 58, 190
a.-ğa 222
a.-ı 119, 214, 222
a.-ığızını 125
a.-ın 67, 216
a.-ına 158
a.-ımnan 54, 190
a.-ındağı 184
a.-ını 219
a.-ınna 62, 67, 83, 123
a.-ınnağı 182
a.-ınnan 50, 57, 67, 107, 163, 177, 183, 200, 202
a.-ısını 216
a.-ında 62
a.-ibizdeği 138
a.-imnan 12
a.-in 106
a.-inna 106
a.-tağı 165
a.-Tağı 196
a.-Ta 272
art "art-"
a.-ıñıñan 53
a.-ib 132
arT "art, arka"
a.-ğa 58, 68
a.-ı 120
a.-ımnan 190
a.-ķa 68
a.-ta "art" 77, 93, 95
a.-Ta 39, 46, 52, 78, 98, 102, 131, 135, 154, 165, 180, 190, 191, 210, 216, 217, 224, 282

a.-Tağı 190
a.-Tan 94
a.-Teği 21
arT-da "sonra" 124, 186, 226, 241
arT-a "çoğal-" 133
arTan "ardından" 241
artel "r. ortaklaşa çalışmak üzere kurulan birlik"
a.-ge 269
a.-ler 269
artığ "çok"166, 167, 260, 261, 265, 266, 276, 280, 310, 334
artığlığ-"çokluk"
a.-ı 108
artıK "çok"
a.-dı 38
artınÇı "sonuncu" 140
artır "çoğalt-"
a.-a 15
a.-ı 333
a.-masağız 281
arTIı "devamında olan, diğerleri" 142
artu 75
aruv̇ "güzel"2, 13, 17, 47, 100, 130, 131, 140, 150, 229, 275, 335
arúv̇ "güzel"23, 34, 35, 40, 166, 226, 227, 231, 232, 234, 235, 319, 320
aruv̇landir "güzelleştir-"
a.-ib 140
aruv "güzel" 3, 14, 16, 18, 19, 21
arúv "güzel"186, 187, 190, 229, 230, 231, 232, 320
arüv̇ "güzel" 184
-leni 310
arva "kağnı, araba" 189, 191
a.-lar 189
as "as-"
a.-ağan 105
a.-abiz 18
a.-ğan 105
a.-mağan 155
asab "sahabe" 218
asdır "astır-"
a.-ğan 106
asgerḫanov̇ "ö. isim" 315
a.-nu 315
asger "asker" 58, 104, 139, 220, 253, 284
a.-i 166, 220, 221
a.-in 200
a.-ine 220, 223
a.-leğe 57
a.-ler 222
a.-lerin 166
asgerov̇ + e-di "ö. isim" 160
ashab ali "Hz. Ali" 218
a.-ni 218
ashab- "sahabe"
a.-ların 199
aṣḫab ali "Hz. Ali"
a.-ni 218
asil "asil, iyi" 34, 107
a.-i " 103
asíl "asil, iyi" 202
aslan "arslan" 223
a.-nı 223
asl "asıl"
a.-ı 112
asnamnuy "r. genellikle" 84
asnav̇nuy "r. genellikle" 294, 300
asnavnıy "r. genellikle" 138
asnavnu "r. genellikle" 147
asnavnuy "r. genellikle" 275, 322
asnåvníy "r. genellikle" 104
asnovniy "r. genellikle" 172
asnuvnuy "r. genellikle" 276
asobinno "r. özellikle" 307
asodında "sonunda ?" 333
aspiranT "r. lisans üstü" 300
aspiranTura "doktora?"
a.-ğa 300
aspirator "lisans üstü?"
a.-nu 100
assalamu aleyḳúm"esselamün aleyküm" 197, 317
asTa asTa "yavaş yavaş" 98
astarḫan "Astrahan"
a.-na 328
astaraK "yavaş, yavaşça" 35
astarla "astarla-"
a.-b 214
asTarḫanski "Astrahan" 147
asvalt "asvalt" 322
aş "aş, yemek"65, 69, 83, 105, 149, 159, 182, 225, 229, 233, 248, 279, 281, 300
a.-ğa 234
a.-ḫa 247
a.-ı 322
a.-ıbız 300
a.-ın 61, 181, 182
a.-lağa 300
a.-ları 300
a.-lar 233, 235, 298, 300
a.-larıḫız 300
a.-larıbızını 298
a.-nı 202, 263
aş + tet "yemek yap-"
a.-ib 159
aş tüKKen "lokanta"
a.-ne 225

aşa "ye-" 310
a.-b 17, 43, 75, 104, 109, 159, 183, 186, 202, 203, 317
a.-btı 112
a.-dı 171, 318
a.-dım 300
a.-ġan 112
a.-ğan 160
a.-ma 18, 35, 68, 89, 159, 181, 205, 263, 318
a.-maġa 17, 20, 195, 317
a.-mağa 14, 47, 181, 233
a.-manı 186
a.-may 49
a.-P 69, 109, 202, 203, 247
a.-Pdi 39
a.-sa 43
a.-sın 43
a.-y 159, 167, 184, 302
a.-ybız 247
a.-ybiz 18, 301
a.-ybuz 234
a.-yġan 35, 186, 234
a.-yġanın 181
a.-yġanna 232
a.-ylar 24, 184
a.-yma 232
a.-yman 38, 66
aşad "yedir-"
a.-an "yedir-" 112
aşamlıġ "yiyecek, yemeklik" 234
aşan "yen"
a.-may 159
aşav "yeyiş, yemek yeyiş"
a.-uñ 65, 66
aşat "yedir-, doyur-"
a.-ıP 108
aşá "ye-"
a.-ymen 65
aş "aç-"
a.-dı "aç-" 279
a.-dım 280
a.-di 25
a.-ıb 280
a.-ıyıK 62
a.-Tı 25
aşe "ye-"
a.-y 233
aşḫana "mutfak, yemekhane" 234
aşıġ "aşık kemiği, aşık oyunu" 161, 169, 170
a.-ları 161, 162, 169
a.-lar 170
a.-lardan 162
a.-nı 169, 170
aşıg "aşık kemiği"
a.-lar 161
aşibk´ + et-ib "r. hata et-" 329
aşipġa "r. hata" 188
aşla-b "yemek ye-?" 101
aşlav "tencere?"
a.-ġa 18
aşlıġ "buğday, yiyecek" 144, 189
a.-lar 144
a.-nı 119, 148
aşlıK "buğday, yiyecek"
a.-nı 263
aşTan "açlık, açlıktan" 263
aştarḫan "Astrahan"
a.-nan 76
aşuv "kızgınlık, öfke, kin"
a.-u 224
at "1 at; 2 isim" 65, 149, 162, 192, 287
a.-ġa 200
at "at-"
a.-ağan 43
a.-ayın 50
a.-ayım 51
a.-ib 105
a.-ıP 72
a.-madi 100
a.-may 163
aT "isim" 2, 35, 65, 67, 80, 82, 129, 161, 172, 219, 257, 259, 306, 307, 318, 321
at ġulaġ "Kalmuk çayı yapılan bitki" 230, 231
at ġulaġ ćay "Kalmuk çayı" 230
a.-ı 230, 231
at polat "yer ismi" 221
ata "at ver-, isim ver-"
a.-dim 1
ata "baba " 10, 59, 86, 87, 88, 147, 148, 149, 153, 162, 167, 177, 179, 186, 187, 189, 191, 210, 213, 215, 242, 253, 263, 280, 324, 325
a.-bız 68, 69, 74, 135, 152, 160, 164, 171, 210, 221, 254, 267, 277, 280, 287, 288, 289, 290, 304, 305
a.-bızdan 277
a.-bızın 283
a.-bızını 163, 218, 220, 277, 278, 280, 284, 288, 305, 307, 315, 316, 319
a.-biz 40, 128, 137, 150, 151, 304
a.-bíz **101, 218**
a.-bizġa 127, 151
a.-bizni 81
a.-bizni 12, 134, 150
a.-giz "baba" 150
a.-ğıñ "ata, baba (babanın)" 280
a.-labız "baba" 278
a.-lanı "baba" 176

a.-lar 176, 179, 280
a.-lardan 67, 177, 194
a.-larıbız 280
a.-larıbızġa 334
a.-larıbızdan 49
a.-larıbızın 208
a.-larıbízdan 49
a.-m 41, 46, 80, 81, 82, 101, 104, 107, 135, 140, 148, 149, 150, 167, 207, 208, 209, 225, 267, 316
a.-ma 80, 107
a.-mı "baba" 208, 209, 323
a.-mnan "baba" 30, 311
a.-mnı 82, 107, 135, 178, 208, 266
a.-mu 208
a.-nı 186
a.-ni 105
a.-ñ 227
a.-ña 50
a.-ñı 280
a.-sı 37, 81, 85, 87, 88, 96, 118, 131, 134, 135, 141, 152, 171, 186, 201, 202, 209, 217, 221, 267, 284, 288, 289, 307
a.-sıdı 225
a.-sına 24, 58, 59, 81, 87
a.-sını 93, 283, 288, 307
a.-si 11, 20, 104, 105
a.-sí 12
a.-sina 20, 104
a.-síní 104
a.-sinnan 10
ata baba "ecdat"
a.-lardan "ecdat" 149
a.-larınnan 10
ata na "ebeveyn"
a.-sı 186
ataġ "atak" 84
atababa "ecdat"
a.-lar 315
a.-larıbız 320
a.-larıbızdan 66
atabay "ö. isim" 187, 188, 189, 191
a.-ġa 189
a.-nı 188
ataman "1 baş çoban; 2 Kazakların başı" 162
atay "ö. isim" 285
a.-nı "ö. isim" 285
atayurt "atayurt"
a.-u 53
a.-ubuzġa 148
a.-umda 148
aT "at"
a.-dan 287
aTdeli "r. reyon" 4
aTdelna "r. ayrı" 89
aTdıḫaT "ıstırahat, dinlenme" 83
aT-ḳa "at" 68
ates firits " r. 1 diploma, ilmu haber; 2 savaş türü ?" 56
ateve "Atv" 7, 8
a.-niki 8
at "at"
a.-ha 287
a.-ı 50, 86, 119, 156, 159, 160, 161, 171, 172, 239, 248, 259, 261, 265, 269, 290, 301, 319
aTġay "ö. isim" 316, 317, 318
aT-ı "1 at; 2 isim" 129, 172, 323
a.-nı "at" 172, 287, 306
atı "baba, ata"
a.-bızġa 163
at "1 isim; 2 at"
a.-ıb 160
a.-ıbızını 125
a.-ıġız 79
a.-ım 192, 222, 223, 298
a.-ın 60, 67, 91, 117, 123, 124, 135, 185, 212, 217, 218, 227, 271, 287, 289, 290, 307, 309
a.-ına 67
a.-ını 287, 323
a.-ınna 293, 296
a.-i 103, 149
a.-í 47, 79
a.-in 2, 8, 142
a.-ina 5
a.-ini 80
a.-iñi 2
a.-ínnan 149
a.-ínna 39
a.-lağa 68, 222
a.-lanı 307
a.-lar 104
a.-lardan 222
a.-ları 314, 315
a.-larıġızını 66
a.-larıbız 101
a.-ların 112, 290, 294, 315
a.-larin 2, 104
atıl "atıl-"
a.-a 222
a.-ġan 52, 324
a.-ağan 115
a.-ıb 142, 183, 190, 198, 324
a.-ıP 329
a.-ma 142
atılt "attırıl-"
a.-ağan 198
a.-ıb 196

aT-ım "isim" 222, 319
a.-ın 307
atil "atıl-"
a.-ib 142
aT-Ka "at" 68
a.-ları 66, 307
a.-ları 315
atkaS "r. kabül" 180
atKaz "r. kabül" 280, 317
aTKaz "r. kabül" 299
atlanavul "Atlanavul
a.-da" 98
atlanavul "Atlanavul" 172, 173
atlan "ata bin-"
a.-ıb 65, 67, 287
aTlan "ata bin-"
a.-ıb 227
aTlı "atlı, ata binmiş olan" 57
atmasfer "1 atmosfer; 2 basınç birimi"329, 330
atmesfera "basınç birimi"
a.-nı 329
aTna ķılasnığ "r. sınıf arkadaşı"
a.-im 139
atsenķa "r. puan, not"
a.-lar 306
a.-larına 306
aTsenKa "r. puan, not" 333
atstupat "r. geri çekilme" 222
aT- "at-"
a.-Tılar 105
aTveT "r. cevap" 195, 196
a.-Te 150
atveT "r. cevap"
a.-Te 195
avam "avam" 262
avar "Avar" 264, 267, 296, 314
a.-ları 153, 264
a.-lar 268, 296, 320
avarist "Avar"
a.-ler 172
avaT-larda "adım" 169
a.-tan 169
avçu "soy-"
a.-b 36
a.-ybiz 23
avçul "soyul-"
a.-ġanı 24
avduġadir "ö. isim" 31
avereg "1 kaçak, eşkıya; boş gezen" 160
avereg bey "eşkıya başı" 160
avlaġ "orman, kır" 57
a.-da 100, 155, 217
a.-ġa 40, 135
a.-lardan 149
a.-Ta 97
avlaġçılıġ "ormancılık"
a.-da 144
avlaK "orman, kır"
a.-da 217, 242
a.-Ka 67
avlañ "av sahası, kır"
a.-ñı 228
avlet "çocuk" 277
avleT "çocuk"
a.-leni 201
a.-lerini 202
avlıya "deli" 223
avoroK " boş gezen, kaçak"
a.-ları 28
avortķa "r. dozer" 195198
avru "hastalık"
a.-ñu 63
avru "hastalan-"
a.-P 25, 75
a.-yġan 41
avul "mezra, küçük köy"
a.-dan 168
a.-una 168
ay "1 ay; 2 ey!"2, 12, 17, 27, 32, 41, 104, 148, 167, 192, 195, 205, 206, 253, 317, 321, 329, 333
ay çiçeği "ay çiçeği" 212, 215
ay "ay"
a.-da 27, 31, 33, 39, 74, 98, 118, 166, 196
a.-dan 166, 173, 243, 261
a.-ġa 16, 98, 173, 332
a.-ına 33
a.-lar 39, 120, 321
a.-nı 9, 32, 181, 333
a.-ni 32
ay "de-, söyle-"
a.-dı 332
a.-ġan 23, 162, 244
a.-ıb 59, 130, 178, 185
a.-ıP 66
a.-may 151
a.-mey 94
a.-ma 205
a.-mağa 112
ayġır "aygır" 62
ayaġ "ayak" 87, 135, 289
a.-ına 198
a.-ları 203
a.-lar 325
a.-lardan 203
a.-ları 135
a.-ların 160

a.-ların 140
ayağ "ayak"
a.-ım 160
a.-ına 212, 215, 227
a.-ıña 72
a.-ıñı 53
a.-ınnağı 227
ayaK "ayak"
a.-ıarınnı 70
ayál "karı"
a.-ıbızġa 333
ayan "ayak"
a.-ğinna 22
a.-ína 44
ayavlu "değerli, kıymetli,aziz" 123, 216, 307
ayav "merhamet, acıma"
-un 200
ayavlu "değerli, kıymetli,aziz" 58, 59
ayaz "ayaz" 62
a.-da 160
aydıl "aydın" 64
aydıllar oçaḳları búyúg şurası "Aydınlar Ocağı Büyük Şurası"
-ña 253
aydın "Aydın"
a.-nağı 293
ayengöteber "Ayengöteber" 290
ayır "ayır-, şeç-"
a.-ġan 177
a.-ıb 265
a.-masaġız 116
ayırıl "ayrıl-, şeçil-"
a.-may 177
ayıt "de-, söyle-"
a.-mağa 173
ayıTTır "dedirt-, söylet-"
a.-ıP 202
ayir "ayır-, şeç-"
a.-a 112
a.-ib 113
a.-sa
ayiril "ayrıl-, şeçil-"
a.-iP 112
ayirma "ayırma, şeçme" 113
ayír "ayır-, şeç-"
a.-masaġız 116
113
ayít "de-, söyle-"
a.-may 95
aylan "dön-, etrafında dön-" 64
a.-adı 333
a.-adi 24
a.-ağan 37, 102, 242
a.-ağanna 312
a.-asan 131, 218
a.-asın 50
a.-aviz 144
a.-ġan 283
a.-ġañña 283
a.-ıb 98, 110, 182, 280, 290, 308, 320
a.-ıP 70, 110, 333
a.-ırman 192
a.-íP 71
a.-ib 15, 105, 139
a.-iy 89
a.-ma 37, 142
a.-mayíb 33
a.-ñanna 287
a.-nig 1
aylan-a "1 etrafında dön-;2 çevre" 1, 69, 77, 114, 117, 158, 175, 271, 273
a.-abız "1 etrafında dön-;2 çevre" 229, 234
aylañ-a "1 etrafında dön-;2 çevre" 324
aylanağ "işe başlayış, iş için çabalayış"
a.-imiz 5
aylana
a.-sınna "çevre, etraf" 308
a.-sí 63
a.-sinne 112
aylandır "etrafında döndür-"
a.-a 162
a.-adı 141
a.-ağan 141
a.-dı 328
a.-ıb 328
aylannır "etrafında döndür-"
a.-ıP 110
aylannir "döndür-, etrafında döndür-"
a.-a 22
aylav "söz"
a.-u 129
aylı "aylı, menapozlu" 295
aylı ġatıl "menopoz olan kadın"
a.-lar 295
ayman tüz "Ayman Ovası"
a.-ge 192
aynuddin "ö. isim" 289
ayr + et "ayır-"
a.-íP 76
ayrı "ayrı" 89, 91, 92, 95, 216, 332
ayrıça "ayrıca" 5, 6, 76, 89, 184, 231
ayrıl "ayrıl-, şeçil-"
a.-a 177
a.-ağan 84
a.-ajaġnı 217
a.-aman 217
a.-asañ 217
a.-ġan 177
a.-ma "ayrıl-, şeçil-" 23
a.-maġa 63

a.-majaK 217
a.-majaKsan 217
ayrılış "ayrılış" 177
ayrılış "ayrıl-"
a.-ıb 190
ayrí "ayrı" 91
ayril "ayrıl-, şeçil-"
a.-mey 79
ayroġ "hele, bilhassa, özellikle"
a.-da 173
a.-ġa 157
ayroK "hele, bilhassa, özellikle"
a.-da 120
a.-Ta 210
ayruġ "1 kol, yen; 2 kol, dal, şube" 228
ayşe "ö. isim" 200
ayşeT "ö. isim"
a.-ġa 199
ayt "de-, söyle" 94, 129, 131, 154, 186, 206, 231, 236, 287
a.-a 3, 9, 12, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 37, 41, 42, 43, 44, 50, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 81, 86, 94, 95, 103, 105, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 123, 141, 146, 157, 160, 162, 163, 178, 180, 181, 188, 189, 190, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 224, 228, 229, 230, 236, 238, 241, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 270, 273, 278, 280, 284, 286, 289, 290, 291, 292, 295, 299, 300, 301, 302, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 324, 326, 329, 330, 332, 334
a.-abız 86, 120, 185, 265, 291, 300
a.-abíz 81
a.-adı 5, 217, 283, 287, 290, 307, 317
a.-adi 38
a.-ádí 163
a.-ağan 22, 29, 71, 78, 95, 116, 117, 119, 139, 149, 162, 174, 175, 176, 187, 200, 204, 205, 220, 238, 240, 242, 245, 258, 259, 265, 281, 289, 290, 319, 323, 324, 327, 334
a.-ağanım 33, 118, 298
a.-ağanim 33, 75, 77
a.-ağaním 77, 118
a.-ağanna 22
a.-ağañña 265
a.-ağannı 135, 202
a.-aġan 2, 12, 257, 316
a.-aġanım 165
a.-aġannı 145
a.-ajaK 217
a.-aman 29, 35, 37, 39, 66, 85, 86, 118, 157, 185, 205, 206, 212, 218, 236, 246, 265, 269, 317, 323, 333
a.-ar 66, 191, 202, 242
a.-ar + e-dim 237
a.-ar + ı-dım 130, 218
a.-ardı 201
a.-arım 204, 205, 210
a.-arman 39, 66, 181
a.-arsan 190
a.-asan 218, 292
a.-asañ 20
a.-asız 236
a.-asíz 298
a.-avuz 243
a.-ayıġ 229
a.-ayım 15, 19, 26, 34, 36, 40, 63, 83, 91, 95, 96, 107, 112, 113, 140, 144, 150, 152, 159, 160, 165, 173, 174, 177, 180, 203, 205, 208, 222, 229, 231, 299, 301, 302, 305, 310, 328, 329, 335
a.-ayın 55, 65, 236, 237
a.-ayím 12, 50, 52, 108
a.-áyím 81
a.-ayín 65
a.-edi 52, 66, 95, 106, 134, 150, 151, 179, 222, 224, 227
a.-edig 141
a.-edim 151
a.-egeyorman "söyleyip dur-" 68
a.-eğanim 76
a.-eğen 68
a.-eyim 66, 68, 105, 129
a.-éyim 80
a.-ġan 2, 36, 38, 69, 70, 78, 96, 104, 105, 135, 143, 150, 179, 191, 199, 227, 245, 272, 279, 293, 312
a.-ġan + e-di 200
a.-ġan + e-dim 161, 223
a.-ġan + e-diñ 161
a.-ġanım 214
a.-ġanna 223, 225
a.-ġannı 100, 311, 329
a.-ğanna 223
a.-ıb 66, 83, 95, 130, 166, 179, 183, 185, 188, 189, 190, 195, 202, 204, 206, 207, 209, 216, 217, 223, 227, 236, 253, 256, 267, 280, 288, 293, 299, 307, 308, 310, 314, 317, 318, 321, 322, 325, 332, 333
a.-ıġız 284
a.-ıb ver 66
a.-ıñ 66
a.-ıP 49, 51, 66, 110, 178, 186, 205, 206, 209, 212, 238, 252, 255, 294, 298, 304, 331, 333, 334

a. -ib 2, 9, 23, 24, 36, 40, 43, 44, 77, 99, 139, 149, 197, 320
a. -íb 23, 30, 38, 43, 216, 272
a. -ígíz 30
a. -íP 51, 63, 66
a. -ibdim 131
a. -iP 80, 108, 130
a. -iyim 131
a. -Kan 236
a. -ma 50, 94, 148, 151, 152, 186, 274, 294, 305, 307
a. -maġa 7, 176, 187, 190
a. -madı 317
a. -madi 99
a. -mağa 13, 96, 148, 150, 189, 330
a. -ağan 100
a. -aS 224
a. -ay 94, 100, 279
a. -may + e-dim 100
a. -mey 90, 331
a. -sa 24, 67, 133, 270, 317
a. -saġız 179
a. -saK 297
a. -sam 6, 14, 102, 236, 262
a. -san 131
a. -Tı 274, 308
a. -tım 334
a. -Tım 9
ayT "de-, söyle" 38, 51, 112, 131, 206, 213, 214, 217, 262, 272, 291, 292, 293, 309
a. -ağan 333
a. -dı 150, 235, 300, 310, 312, 317, 318, 330
a. -dım 40, 217, 279, 281
a. -dıñ 32, 216
a. -di 25, 150
a. -dim 41, 151
a. -dím 40
a. -ġan 38, 40, 65, 76, 77, 111, 112, 114, 115, 116, 200, 201, 202, 206, 207, 209, 214, 216, 219, 272, 287, 293, 309, 331
a. -ġan + e-di 117, 200, 217
a. -ġanġa 331
a. -ġanda 334
a. -ġanım 42
a. -ġanın 111
a. -ġani 117
a. -ıb 317
a. -ım 35
a. -ķan 38
a. -Kan 70, 114, 115, 116
a. -Kán 116
a. -Kanı 236
a. -Kanna 115
a. -ma 13, 43, 66, 108, 148, 197, 205, 214, 258, 261, 267, 268, 326, 331, 334
a. -maġa 63
a. -macaK 332
a. -madı 217
a. -mağa 111, 214, 218, 236, 318
a. -mağan 138
a. -mağımı 331
a. -mas 110
a. -masaK 125
a. -masam 237
a. -masan 217
a. -masañ 217
a. -may 87, 206, 217
a. -maybız 266
a. -mayman 219
a. -maymán 215
a. -máyman 219
a. -me 331
a. -meydim 331
a. -méyma 333
a. -sa 28, 117, 119, 120, 210, 237
a. -saK 333
a. -sam 262
a. -tı 161, 207, 253, 310
a. -tí 163
a. -tilar 105
a. -Tıl, 38, 51, 66, 190, 191, 217, 259, 261, 281
a. -Tım 100, 130, 214, 216, 279
a. -Tıñ 214, 216
a. -Ti 66
a. -Tí 40, 41
a. -Tim 41, 66, 148
a. -Tím 36, 66, 78
aytıl "den-, söylenil-"
a. -a 87, 96, 184, 203, 216, 225, 245, 286, 307, 315
a. -ağan 3, 139, 213
a. -an 3, 95
a. -dı 298
a. -ġan 12, 40, 105, 118, 223, 230, 272
a. -ġar 161
a. -ıb 55, 179, 203
a. -lı 161
a. -may 68
a. -sa 177
aytılın "den-, söylenil-"
a. -a 184
a. -ġan 191, 293
a. -ıb 55
a. -ıP 248, 294
a. -sa 188
aytılı "denil-, söylenil-"
a. -ağan 188
aytılığ "1 söz; 2 atasözü"
-ı 179

aytıv "1 söz; 2 atasözü"
a.-larda 50
aytil "den-, söylenil-"
a.-a 149
a.-edi 147
a.-ib 118, 149
aytilin "den-, söylenil-"
a.-edi 95
aytilín "den-, söylenil-"
a.-mey " 95
aytuv̇ "1 söz; 2 atasözü"
a.-lar "1 söz; 2 atasözü" 65
aytuv "1 söz; 2 atasözü"
a.-u 30
az "az"6, 10, 11, 17, 19, 26, 34, 39, 44, 58, 79, 123, 138, 144, 154, 172, 174, 178, 182, 187, 189, 201, 203, 209, 232, 235, 241, 245, 263, 270, 279, 294, 296, 297, 304, 312, 333, 334,
a.-bız 264
a.-ġa 310
az maz "az maz" 203, 224, 226, 316
azad "hür" 257, 282
azan "ezan" 307
azarḫana "hastane" 293, 294
a.-da 292, 298
a.-dan 294
a.-nı 293
azat "hür" 220
azbar "avlu, hayat"
a.-ġa 35
azerbayc̲an "Azerbaycan"
a.-da 253
azerbaycallar "Azeriler" 257
azerbaycan "Azerbaycan"
a.-nan 326
azgina "azıcık" 30
aziz "aziz" 63
azmaz "az maz" 73
azvar "avlu, hayat"
a.-dan 181
a.-ġa 182, 190
a.-ına 190
a.-ınna 181
a.-ıvız 299

á

áhlú "aile" 202
áhlú "aile" 202
áli "1 Ali; 2 şimdi" 203
ámme "amma" 219
ár "üst" 286
ármal "Ermeni"
á.-lar 223
ármál "Ermeni"
á.-lar 222
ármáni "Ermeni"
á.-leğe 221
á.-ler 220, 221
ármiya "r. ordu, askerlik"
á.-dan 15
á.-ğa 75
árúv̇ "güzel"46, 48, 49, 78, 116, 117, 118, 132, 177, 204, 206, 210, 213, 216, 217, 247, 298, 300, 301, 302, 303, 307
á.-leni 64
á.-ler 64
á.-nú 50
árúv̇lúg̲ "güzellik" 216
árúv̇lúğ "güzellik"
á.-ún 35
árúv "güzel" 47, 71, 174, 186
árüv̇ "güzel" 177, 200, 247, 266, 268

ássalamu alayḳum "esselamün aleyküm" 180

ássalamu aláyḳum"esselamün aleyküm" 65

áta "baba"
á.-mı 210
át "at-"
á.-ayım 51
áy "ey!" 205
áyit "de-, söyle-"
á.-ti 220
áy "ay"
á.-lar 105
áyT "de-, söyle-"
á.-ġan 115
á.-g̲án 115
á.-Kan 115
áyt "de-, söyle"
á.-a 12, 265
á.-án 179
á.-ayım 214, 299, 320
á.-mey 94
áz "az" 241
áz maz "az maz" 241

å

åbeşaT "r. vadet-, taahhüt et-" 195
åbıġnovenniy " bkn. abıġnovenniy" 93
åbyávlenya "r. ilan" 181
ådesa "Odesa"
å.-ġa 253
åfiTsel "r. subay"
å.-ler 253

å "o"
å.-lağa 30
å.-lanı 31, 44, 45
å.-lani 37
å.-lar 32
å.-ndan 32, 288
å.-nı 39
å.-nna 5
å.-nnan 24, 39, 73, 224
ålay "öyle" 219
åld "ön, önce "
å.-ın 33
åleyse "öyleyse" 114
åvtobüs "r. otobüs" 318
åvtomatiski "r. otomatik" 103
årganizati "r. kuruluş, tesis" 332
årujiye "r. silah"
å.-de 68
åseTya "Osetya"
å.-da 334
åTsank´a "r. puan, not" 334

'a

'andi "Andi, bir Kafkas kavmi"
-ler 296
'andiS "Andi, bir Kafkas kavmi" 296

---

b

baã "bana" 178
baba "baba"
b.-lardan 263
b.-ları 242
b.-larım 242
b.-m 207
b.-sından 189
babayurT "Babayurt" 189
babu "baba" 80, 227
baça "bacanak" 128
baçar "becer-"
b.-a 174
b.-ağan 273, 333
baçaral "becerebil-"
b.-méy 331
baçar-dıg "becer-" 256
b.-ğan 15
b.-mağan 279
b.-sag 15
b.-sam 15
bacar "becer-"
b.-abız 335
b.-ağallağa 14
b.-ağan 335
b.-imayğan 14
b.-ma 334
b.-madıg 334
b.-sag 15
bací "bacı"
b.-m 39
badağa "sadaka" 308
badav ğadi "ö. isim"
b.-ni 75
badıréddín "ö. isim" 117
badilcan "patlıcan" 155

baku "Bakü" 275
bağ "bağ" 238
bağ "bak-"
b.-a 68, 138, 182, 275, 317
b.-ağan 24, 279
b.-ıb 34, 69, 71, 142, 187, 189, 190, 198, 198, 212, 214, 256, 262, 274, 282, 287, 310
b.-ıp 221
b.-ıP 57, 58, 68, 70, 71, 76, 206, 212, 299
b.-ib 46
b.-íb 35
bağatir "ö. isim" 22
b.-ni 22
bağatír "ö. isim" 22, 31, 36, 40
bağatír ada "ö. isim" 22, 36, 40, 41
b.-ğa 31
b.-níkí 36
bağatir ada "ö. isim" 22, 23, 28
b.-ğa 24, 31
b.-dan 23
b.-ni 24
b.-ní 23, 30
bağır "bakır" 252
bağí "uygun zaman, uygun"
b.-sı 117
b.-síz 112
bag "bak-" 100, 162
b.-abiz 6
b.-ağan 176
b.-arsañ 178
b.-ğağına 310
b.-ğallar 203
b.-ğan 38
b.-ıb 105
b.-ma 6, 8
b.-maga 6
b.-may 1
b.-sagíz 36
b.-sın 5
bağana "sütun"
b.-ğa 63
bağatir ada "ö. isim"

b.-ni 34
baġauddin ġaciyev "ö. isim" 258
baġauddin haciyeP "ö. isim" 258
baġdır "baktır-"
b.-ġan 225
baġışla "bağışla-, ithaf et-"
b.-b 165
baġtır "baktır-"
b.-ıb 140
b.-ıP 243
baġTır "baktır-"
b.-ıb 287
b.-sañ 312
baġġallıġ "gönül veriş, işteyiş"
b.-nı 309
baḫli "çok" 16
ba'li "kiraz" 249
bahalıġ "pahalılık, fiyat, değer"
b.-lar 226
bahauddin "ö. isim" 77
baK "bak-" 28, 43, 44
b.-ayım 38
b.-dıñ 310
b.-Kanlar 38
b.-mağa 30
b.-Tı 71
baKdır "baktır-"
b.-ayiK 115
baKış "bakış"
b.-lar 212, 214
baKtır "baktır-" 202
b.-ġan 52
b.-ıP 68
baKTır "baktır-"
b.-ıb 140
b.-masa 201
bal "bal" 54, 134
b.-dan 323
b.-ġa 286
balġar "Balkar" 261
b.-lar 257
balġarisTan "Bulgaristan" 259
balġarya "Balkarya" 204
b.-ġa 204
balağ "pantolon paçası, paça"
b.-ı 181
bala "çocuk"
b.-ları 323
b.-ma 51
b.-mın 321
b.-sı 157, 321
balavuz "bal mumu" 133, 134
b.-un 134
balaḫ "bela"
b.-nı 116
balayıġ "arı oğulları, arı oğullarını başka kovana alma işi " 132
balcibin "bal arısı"
b.-leni 132
balçar "ö. isim" 135, 136
b.-nı 134
balçara "ö. isim" 131, 134
b.-nı 131
balçara ġapul "ö. isim" 131
b.-nu 131
balçıK "balçık, çamur" 41, 241
b.-nı 241
balçiġ "balçık, çamur" 18
b.-nı 18
balḳ "parla-, kıvılcım saç-"
b.-ıb 56
balki "belki" 58
balnitsa "r. hastane" 293
b.-dan 306
balniTsa-da "r. hastane" 307
b.-dan 307
balşeviK "bolşevik"
b.-lár 76
b.-ler 76
b.-ler + e-di 76
balta "balta" 135, 217, 302
b.-lar 212, 214
b.-nı 135
b.-ni 135
b.-sı 141
baltoġaylıġ "ö. isim" 278
bam "Bam" 148
b.-dan 98
bamma'yurT "Bammayurt"
b.-Ta 208
bammayurT "Bammayurt"
b.-da 207
bantiK "başa takılan süslü bağ"
b.-lar 93
bav "bağ" 269, 320, 323
b.-da 104, 159
b.-lağa 270
b.-lanı 269
b.-lar 75, 269, 270, 311
b.-ları 324
b.-ların 270
b.-nu 157
b.-u 69, 212, 214, 270
b.-una 190
b.-unu 69
bavçuluġ "bağcılık, tarımcılık"
b.-nu 173
b.-ta 173
bavur "bağır"

b.-un 295
baḫana "bahane, sebep, neden"
b.-lar 334
baḫauddin "ö. isim" 77
bar "1 git-, 2 var"3, 4, 6, 7, 8, 10, 16, 17, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 43, 44, 45, 48, 49, 53, 55, 59, 62, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 85, 86, 87, 88, 92, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 112, 117, 118, 125, 134, 139, 141, 149, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 166, 167, 168, 170, 173, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 186, 195, 203, 204, 205, 210, 211, 212, 214, 216, 224, 227, 234, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 248, 251, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 274, 275, 278, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 293, 294, 300, 303, 306, 307, 310, 318, 320, 325, 327, 329, 330, 332, 333
b. + e-di "var"74, 100, 118, 212, 214, 267, 270, 271, 272
b.+ é-di 102, 198, 243
b.+ e-dig 74
b.+ ı-dı 4, 280, 281, 311
b.+ i-di 86, 254, 264
b.-bız 277
bar "hep, bütün"
b.-da5, 40, 66, 75, 76, 84, 89, 92, 98, 100, 106, 120, 139, 140, 142, 153, 159, 160, 163, 165, 167, 168, 169, 172, 177, 178, 180, 186, 188, 195, 209, 220, 224, 239, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 256, 257, 258, 260, 261, 263, 264, 265, 270, 274, 299, 306, 307, 318, 322, 329, 333
b.-ı5, 11, 35, 48, 50, 69, 98, 108, 112, 116, 117, 136, 154, 157, 168, 179, 180, 182, 189, 196, 197, 201, 202, 203, 207, 208, 210, 218, 269, 270, 272, 275, 279, 280, 281, 283, 289, 308, 318, 326, 333
b.-ıbız 120, 306
b.-ıbızġa 79
b.-ıbızın 266
b.-ıbíz 261
b.-ıda 108, 177, 259
b.-ılar 71
b.-ın74, 76, 84, 165, 185, 226, 269, 275, 276, 279, 334
b.-ını 168, 330
b.-ınna116, 168, 174, 175, 176, 188, 206, 214, 255, 268, 270, 276, 307, 320, 327
b.-ınnan 211
b.-ınnı 168
b.-ısı 84, 182, 244, 260
b.-ısın 273
b.-ısın 241
b.-ısınna 188
b.-i5, 13, 16, 17, 35, 36, 37, 47, 113, 115, 116, 130, 148, 150, 151, 208
b.-í 32, 45, 117, 118, 300, 327
b.-ibiz 34, 115
b.-ibizda 141
b.-ida 101
b.-igizni 115, 116
b.-in 1, 2, 31, 77
b.-iniki 31
b.-inna 75, 148, 151
b.-ínna 70
b.-inne 101
b.-isi 38, 80
b.-isiylan 98
b.-ları 122
b.-larıbız 121
b.-nı 261
barça "hep, bütün" 93
bar "var, zengin"
b.-laġa 62
bár "1 herkes, 2 var" 332
b.-ínná 11
barġağ "gittiği yer"
b.-ına 229
bar "git-"
b.-a3, 20, 34, 40, 66, 67, 70, 71, 85, 90, 92, 96, 103, 117, 135, 138, 177, 180, 182, 183, 196, 206, 221, 222, 227, 228, 265, 275, 279, 282, 309, 312, 318, 324
b.-abiz 140
b.-aça Ksán 201
b.-adım 317
b.-aġallanı 99
b.-aġallani 149
b.-aġan 70, 180, 309, 310
b.-aġanı 98
b.-aġanna 65, 216
b.-ağallar 85
b.-ağan3, 27, 36, 40, 65, 70, 71, 72, 101, 139, 200, 256, 261, 287, 289
b.-ağanda 229
b.-ağanna 23, 69
b.-ağannan 48
b.-ajaġman 85
b.-alar 3, 112
b.-aman 213, 272, 310
b.-asan 202
b.-ayıġ 317
b.-ayıK 35
b.-dı 4, 41, 181, 196, 310
b.-dıġ 137, 279
b.-dım 1, 204, 207, 279
b.-di 60

b.-dig 1, 3
b.-diK 131
b.-dim 150
b.-e 66
b.-edi 99, 100, 173
b.-edim 101
b.-eye 77
b.-eyig 131
b.-ġan 1, 84, 100, 181, 184, 200, 208, 209, 216, 218, 224, 261, 270, 278, 286, 287, 288, 289, 310, 320
b.-ġan + e-dim 147
b.-ġanda 292
b.-ġanman 204, 318
b.-ġanna 20, 24, 183, 195, 292, 300, 318
b.-ġañña 141
b.-ğan 177
b.-ıb 69, 86, 92, 94, 112, 114, 122, 139, 140, 154, 163, 169, 183, 191, 198, 203, 204, 213, 214, 226, 229, 234, 236, 246, 253, 272, 278, 280, 284, 292, 309, 312, 317, 318, 319, 320, 332
b.-ığız 51, 219
b.-ıP 51, 71, 112, 119, 121, 200, 253, 270
b.-ırbız 309
b.-ırman 64
b.-ırsız 219
b.-ib 1, 2, 3, 14, 16, 23, 27, 31, 40, 41, 79, 130, 131, 135
b.-íb 35, 69, 135
b.-ígíz 66
b.-íP 66, 67, 68, 75, 218
b.+ i-dig 143
b.-iP 38, 67, 74, 75
b.-maġa "git-" 106
b.-maġan 1
b.-maçaġ 203, 267
b.-mada 289
b.-mağa 121
b.-mağan 333
b.-mağanman 226
b.-may 86, 90, 185, 202, 272
b.-may + e-di 86, 90
b.-mayġan 3
b.-maybız 254
b.-maysan 202
b.-ma 3, 35, 51, 91, 253
b.-saġíz 1
b.-san 269
barabara "gitgide" 67
barakalla "teşekkür" 125
barak´alla "teşekkür" 266
b.-bızını 259
b.-bızını 96
b.-nı 259
b.-r 96
barak´allah "teşekkür" 266, 268
barak´allaḥ "teşekkür" 253
barkaman "şükürler olsun" 63
barın "barın-"
b.-ıb 100
barış "barış-, uzlaş-"
b.-ıb 5
b.-ıP 13
barışuto "r. rapor ?" 148
bark´avan "şükürler olsun" 38
barlığ "varlık"
b.-ın 267
barmaġ "parmak" 275
barmağ "parmak"
b.-ı 258, 261
b.-ın 213
barTli "kiraz" 46, 154
barTli tereg "kiraz ağacı"
b.-ler 46
bas "bas-" 258, 301
b.-abız 301
b.-ağan 110
b.-ajaġ 289
b.-ġanıñ 53
b.-ıb 50, 213, 214
b.-ib 19
b.-mayman 58
basılt "bastır-"
b.-ağan 324
basir alcanov "ö. isim" 258
basmaḫana "matbaa" 271
b.-da 272
basuv "baskı" 138
baş "baş" 6, 9, 62, 68, 113, 185, 210, 238, 291, 310
b.-dan 87
b.-ı 141, 185, 196, 238, 242, 313
b.-ıbız 13, 142
b.-ım 61, 200
b.-ımdağı 210
b.-ın 18, 52, 67, 111, 118, 119, 213, 217, 309
b.-ıñ 227
b.-ına 4, 51, 58, 87, 138, 157, 163, 198, 207, 227
b.-ıña 72
b.-ında 167
b.-ındağı 209
b.-ından 134, 275
b.-ını 69, 72, 140, 208, 217, 230, 312
b.-ınna 62, 68, 114, 189, 237, 258
b.-ınnan 231
b.-ınnı 143, 202
b.-i 16, 23

b.-i 77
b.-ina 36
b.-inna 36
b.-innan 77, 104
b.-ların 70, 201
b.-larını 173
b.-larınnı 201
b.-nı 111, 207, 217
b.-ta 74, 300
başçı "başkan, lider"
b.-lar 284
b.-ları 258
baş doġdur "baş hekim" 292
başġa "başka" 5, 9, 24, 36, 41, 48, 54, 70, 75, 76, 79, 80, 82, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 98, 102, 108, 110, 114, 115, 128, 129, 142, 145, 148, 152, 153, 154, 158, 160, 165, 167, 169, 173, 174, 175, 177, 179, 181, 183, 184, 186, 189, 197, 223, 230, 237, 247, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 268, 275, 278, 280, 284, 296, 300, 301, 305, 307, 311, 315, 316, 322, 326, 332, 334
b.-ġa 329
b.-lağa 177
b.-lanı 115
b.-lar 69, 81, 108, 131, 184, 271, 307
b.-ları 35, 154, 260
b.-sı 38, 129, 266
b.-sın 192
b.-sını 55
b.-sınna 216
başġalıġ "fark, ayrılık" 315, 316
başġalığ "fark, ayrılık"
b.-ı 297
başġalıK "fark, ayrılık" 297
başġal "başkan"
b.-larıbız 253
başġan "başkan" 113
b.-ı 262
başġar "değiş-, başkalaş-" 134
başġarlar "Başkurtlar" 257
başga "başka" 268
başgenT "başkent"
b.-i 9
başĸan "başkan"
b.-ıbız 254
b.-ıman 254
başKan "başkan" 113
b.-ıman 256
başkent "başkent"
b.-i 256
başKurT "Başkurt"
b.-dur 207
başla "başla-" 137, 189, 212, 313
b.-b 18, 30, 36, 73, 76, 77, 101, 132, 137, 138, 155, 165, 199, 201, 274, 280, 294, 308
b.-caK 333
b.-caKbıs 331
b.-dı 165, 269, 270, 279, 300
b.-dım 160, 274
b.-di 275
b.-dilar 104
b.-diler 104
b.-dím 2
b.-ġallar 268
b.-ġan + e-dig 165
b.-ġança 334
b.-ġanlağa 331
b.-ğan 304
b.-ğanna 218
b.-ma 331, 333
b.-maya 165
b.-P 57, 59, 60, 98, 333
b.-y 141, 214, 308, 332
b.-y + e-di 141
b.-y + e-dig 120
b.-yaK 199
b.-ybız 332
b.-ybızın 332
b.-yġan 166
b.-ygen 138
b.-yin 103
başlaġın "ilk olarak" 263
başlabġı "ilk, birinci, baştaki" 310
b.-sın 310
başlá "başla-"
b.-méy 332
başlan "başlan-"
b.-acaĸ 17
b.-ağanna 332
b.-caKnı 332
b.-ġalli 2
b.-ġan 332
b.-ġançağa 288
b.-ġannı 332
b.-ıb 288
b.-nı 84, 304
b.-ni 75, 269
b.-nig 1
başle "başla-"
b.-y 92
b.-ydi 141
b.-ymen 134
başlıgend "Başlıkent" 5, 6, 9
başlıgenT "Başlıkent" 9
başli "başlı" 9
başma "baskı ?"
b.-larġa 100

başt + et "baş koy-"
b.-ib 237
bat "1 bat-; 2 bulaş-"
b.-ğan 59
baT "1 bat-; 2 bulaş-"
b.-ğan 59
b.-sa 254
batğıç "merdiven" 140
batır "yiğit, kahraman" 51
b.-ın 51
b.-ları 194
b.-lar 52
batırḫan "ö. isim" 178
batil "bat-, suya bat-"
b.-a 23
b.-ib 3
batla "bat-"
b.-b 59
baTmağ "bataklık, batak"
b.-nı 232
batoryol "r. ordu birimi"
b.-lar 57
baTTal "ö. isim" 98
baTTır "batır-"
b.-aman 266
bav "bağ, bahçe"
b.-lar 47
b.-larıbız 270
bay "zengin"7, 15, 153, 203, 205, 262, 272, 286, 308, 309, 332
b.-ın 153
b.-ları 54, 187
b.-lar 149, 187, 322
b.-nı 286
bayağı "konuşanların bildiği bir şeyden bahsedilirken kullanılır, bildiğimiz, geçende olmuş" 197
bayağı "bkn. bayağı"9, 26, 84, 103, 134, 135, 171, 182, 213, 225, 234, 245, 280, 312, 317, 323
bayavoy "r. seher vakti, tan vakti" 185
baybaş maḫammadoviç "ö. isim" 171
baybaşoF "ö. isim" 171
baybaşov "ö. isim" 171
bayḳal *amurski magistraľ* "Baykal - Amurski anayolu"
b.-ni 148
b.-da 148
bayıK "zenginleş-"
b.-sın 205
bayla "bağla-" 68
b.-b 70
b.-ğan 28
b.-ma 52, 87
b.-P 66, 67, 69
b.-rman 63
b.-ybiz 16
b.-yıK 57
b.-ysan 1
baylan "bağlan-"
b.-abız 195
b.-ğan 335
baylanıl "bağlanıl-"
b.-may 243
baylığ "zenginlik" 311
baylığ "zenginlik"
b.-ı 319
b.-ıbız 264
b.-ıbızını 262
bayrağ "bayrak" 27
b.-nı 97, 257
bayrag "bayrak"
b.-ini 106
bayrağ "bayrak"
b.-ın 59
bayraK "bayrak" 201
bayram "bayram" 34, 35, 150
b.-i 150
b.-inna 34
b.-lağa 165
b.-lar 34
b.-na 34
b.-nı 35
bazar "1 Pazar; 2 gün ismi"260, 290, 309, 323
b.-dan 245
b.-ğa 46, 106, 197, 309
b.-ı 173
b.-ın 178
bazığ "bari" 69
bålki "belki" 333
båleyşiK "destekçi, Bolşevik" 70
b.-ları 71
b.-ler 71
bålnitsa "r. hastane"
b.-da 47
b.-nı 293
bålşeviK "bolşevik" 71
b.-ler 72
beg "pek, sağlam, çok" 144, 298, 300, 303
bedira "r. kova" 41
b.-laġa 17
beg "pek, sağlam, çok"3, 12, 24, 25, 46, 47, 67, 73, 86, 98, 99, 101, 107, 113, 118, 124, 125, 150, 159, 162, 166, 167, 174, 186, 187, 195, 197, 200, 201, 216, 223, 227, 229, 231, 232, 233, 261, 266, 267, 281, 287, 292, 309, 310, 315, 316, 317, 320, 321, 322, 324

begit "kapat-, ört-"
b.-a 133
b.-gen 195
b.-genbiz 195
b.-iP 90
begiT "kapat-, ört-"
b.-gen 72
b.-maġ 111
b.-me 110
beglig "beylik, hüküm sürüş" 290
beğét "kapat-, ört-"
b.-iP 68
beğit "kapat-, ört-"
b.-e 114
b.-eğen 110
b.-gen 222
b.-igiz 114
bek "pek, sağlam, çok" 220, 242
beK "pek, sağlam, çok" 55, 59, 67, 71, 93, 99, 107, 110, 111, 117, 123, 138, 139, 142, 144, 146, 185, 200, 201, 202, 209, 210, 221, 222, 249, 308, 311, 333
beKle "bekle-"
b.-yese 51
bel "bel" 194
b.-de 105
b.-değ 75, 220
b.-ibizge 57
b.-iñ 56
b.-lerin 208
belbaẏ "kuşak"
b.-ġa 239
belet "r. bilet"
b.-ibiz 229
belgilen "belirlen-, begilen-"
b.-e 181
belgili "belli, meşhur, bilinen" 130, 180, 257, 259, 285, 286, 310
belgi "işaret, bellilik"
b.-si 334
belgisiz "işaretsiz" 191, 289
beli "1 evet; 2 bel" 145, 229
béli "bel" 208
belirT "belirt-"
b.-me 118
beliy "r. 1 beyaz; 2 çar yandaşları"
b.-lar 272
ben "ben" 25, 100, 139, 152, 160, 174, 180, 222, 280, 293, 317, 318, 333
b.-i 68, 208, 317, 318
b.-im 198
benzin "r. benzin 332
ber "ver-" 27, 41, 68, 112, 135, 165, 265
b.-a 281
b.-á 135
b.-ceKke 332
b.-ÇaK 332
b.-çeKke 332
b.-di 87, 90, 135, 213, 271
b.-dim 42
b.-e 4, 7, 27, 56, 65, 75, 86, 88, 89, 90, 94, 98, 135, 140, 160, 180, 196, 226, 245, 259, 270, 275, 278, 281, 309, 318
b.-e ydi 4
b.-ebiz 23, 25, 28, 41, 67, 259
b.-ebiz 302
b.-ecagbız 196
b.-eceg 180, 265
b.-ecegmen 258
b.-ecek 265
b.-eceKni 245
b.-edi 270, 288
b.-ediK 74
b.-egelleni 163
b.-egen 20, 85, 180, 185, 321
b.-eğen 120, 239, 275
b.-ejegmen 308
b.-eler 27, 106, 195
b.-eli 31
b.-emen 27, 31, 108, 258, 311
b.-érsiz 261
b.-esen 278
b.-esiz 258
b.-eydiK 41
b.-eye 97
b.-eyig 99
b.-eyiK 57
b.-eyim 228, 309
b.-eyin 72, 112
b.-gen 42, 96, 105, 177, 195, 203, 248, 278, 280, 335
b.-gen + e-dig 195
b.-gençege 287
b.-genler 90
b.-genne 196
b.-genni 27
b.-ginÇege 167
b.-ġan 135
b.-ib 13, 24, 28, 65, 93, 98, 118, 130, 135, 163, 206, 217, 275, 279, 284, 308
b.-igiS 163
b.-igiz 261, 281
b.-ip 182
b.-iP 70, 260, 331
b.-ir 170
b.-me 1, 85, 180, 190, 196, 201
b.-mecağnı 187
b.-meceg 335
b.-meg 308, 331
b.-mege 6, 89, 195

b.-meğen 163
b.-mes 55
b.-mese 163
b.-mesin 206, 263
b.-mey 6, 196, 280
b.-meysin 163
b.-se 86
b.-señ 227
b.-sin 13, 15, 65, 79, 88, 107, 256
berdir "verdir-"
b.-diK 257
bér "ver-"
b.-e 85
b.-eğen 239
béremennïy "r. hamile" 295
berezinsiz "r. benzinsiz ?" 57
beri "beri" 104, 117, 180, 189, 262, 280
beril "veril-"
b.-a 17
b.-e 87
b.-edi 174
b.-eğen 281, 318
b.-gen 175, 285, 318
b.-megen 175
berim "verim" 280
ber "hep, bütün"
b.-innan 38
berli "beri"138, 144, 145, 166, 201, 228, 242, 263, 267, 274, 275, 281, 288, 292, 305, 315, 316, 320
bes "r. şeytan"
b.-in 68
bespulaT "r. bedava"
b.-ni 229
beş "beş"8, 10, 22, 26, 28, 36, 64, 69, 76, 77, 83, 94, 98, 101, 139, 141, 144, 147, 148, 154, 156, 157, 163, 165, 167, 169, 174, 182, 186, 202, 219, 228, 241, 254, 256, 259, 260, 276, 286, 290, 296, 311, 321, 327
b.-den 83, 275, 296
b.-Te 83
beş miñ "beş bin" 296
beş miñ dörT yüzöv "her beş bin dört yüzü"
b.-ü 295
beş miñ "beş bin"
b.-ge 296, 320
beş yüz "beş yüz"22, 70, 172, 219, 226, 257, 275
beş yüz ġırġ "beş yüz kırk" 275
beş yüz altmış "beş yüz altmış" 275
beş yüz elli "beş yüz elli" 22
beş yüz miñ "beş yüz bin"
b.-ñe 257
beş yüz yetmiş "beş yüz yetmiş" 172
beşer miñ "beşer bin" 167
beşiK "beşik"
b.-değı " 227
b.-lege 227
beşinÇi "beşinci" 258
beT "yüz" 178
beter "r. tank" 212
bet- "yüz"
b.-ibiz 247
b.-in 50, 131
b.-ine 69, 262
beT "yüz"
b.-ni 69
bez "r. hariç" 243
bezapasnasti "r. güvenlik, koruma" 198
b.-ni 198
bezéndir "süsle-, bezendir-"
b.-me 93
bezüv "süs" 15
bı "bu" 333
bıçaK "bıçak" 213
bır "bir" 197, 198, 222
bırıññı "ilk, birinci" 227, 228, 261, 319, 320
b.-lanı 177
bısa "ise"33, 58, 201, 205, 208, 226, 232, 270, 302, 306, 315, 317, 321, 322, 329, 331, 333
b.-n 279
bıs̱han "ö. isim" 332
bız "biz"
b.-ın 332
bi "bir"5, 16, 26, 30, 35, 58, 65, 66, 73, 76, 77, 108, 132, 154, 161, 163, 166, 206, 274, 289, 335
bi yil "bu yıl" **5**
bíçaK "bıçak" **239**
biç "biç-"
b.-eğenne 247
biçel "biçil-"
b.-mese 49
biçen "saman, ot samanı" 111
b.-ni 109, 230
biçeñ "saman, ot samanı"
b.-ñe 119
biçil "biçil-"
b.-ib 87
bil "bil-" 72, 105, 310
b.-a 35, 101, 104, 131
b.-á 72
b.-ağan 139
b.-ağanım 130
b.-ağallar 70
b.-ağanim 24
b.-ardı 145
b.-dig 319

b.-digiz 219
b.-dim 217
b.-din 61
b.-e 36, 48, 71, 117, 123, 135, 152, 155, 156, 159, 160, 174, 191, 201, 202, 204, 207, 211, 214, 216, 217, 221, 223, 228, 256, 267, 268, 274, 290, 329
b.-e + bol-edi 48
b.-ebiS 185, 224
b.-ebiz 196, 255, 268, 275
b.-ecağ + ı-dım 139
b.-ecegsen 200
b.-edi 211
b.-edim 130, 289
b.-ediñ 53
b.-egelleri 177
b.-egen 53, 178, 317, 333
b.-eġan 49
b.-eġanim 130
b.-ġan 103, 130
b.-gánman 105
b.-eğallar 35
b.-eğalli 97
b.-eğan 9, 70, 73, 76
b.-eğannı 149
b.-eğen 154, 226, 227, 235, 242, 265, 273, 274, 281, 333
b.-eğeni 287
b.-eğenim 276
b.-eğeññe 241
b.-eman 3, 76, 99, 106, 139
b.-emen 27, 58, 59, 96, 163, 206, 210, 229, 269, 276, 280, 321, 334
b.-emman 77
b.-ersen 309
b.-esan 79
b.-esen 56, 72, 132, 208
b.-esiz 261, 295
b.-esizdir 178
b.-eyig 227
b.-eyim 14, 15, 35, 96, 101, 232, 271, 315
b.-eyénni 214
b.-gen 130
b.-genben 279
b.-genna 10
b.-genne 217
b.-gennen 187
b.-i 267, 309
b.-ib 72, 105, 160, 216, 278, 287, 289, 319
b.-ibsiz 36
b.-imey 75
b.-iyman 142
bile "bil-"
b.-y 237
bilal "ö. isim"
b.-nı 288
bilan "ile" 36
bildir "bildir-, ilan et- ilet-, açıklama yap-"
b.-abiz 7
b.-di 259
b.-diK 256
b.-diñ 212, 215
b.-gen 71
b.-ib 257, 267
b.-iñ 218
b.-iP 66
b.-ir 219
b.-irmen 217
b.-irsen 200
b.-mağa 67
b.-me 96
b.-mege 309
b.-mey 309
b.-se 267
b.-sin 150
b.-man 33
b.-masam 139
b.-masín 64
b.-maybiz 36
b.-mayman 3, 31, 149
b.-me 200, 216, 281, 335
b.-medim 216
b.-mege 216
b.-megen 317
b.-megenmiz 255
b.-meğa 15
b.-meğen 283
b.-men 48, 267
b.-mes 212, 215
b.-meS + e-dim 106
b.-mesegiz 66
b.-mesem 236
b.-mey 66, 82, 100, 124, 131, 135, 189, 200, 212, 216, 217, 228, 229, 285
b.-mey + e-dim 100
b.-meyġallır 191
b.-meybiz 300
b.-meybiz 37, 69, 172, 226
b.-meye 216
b.-meyem 248
b.-meygen 191, 317
b.-meyiK 243
b.-meyman 3, 40, 135
b.-meymen 26, 64, 91, 95, 96, 112, 119, 128, 153, 168, 207, 216, 224, 226, 228, 237, 238, 271, 272, 273, 290, 306, 307, 328
b.-méymen 70
b.-meysen 272
b.-miyiKKe 333

b.-se 217
b.-sem 236
b.-sin 9
bildiriv "ilan" 181
bildiriv "ilan" 7
bildiruv "ilan" 309
bilebi "bilebil-"
b.-se + e-di 226
bileK "kol, bilek"
b.-lerin 57
bileñ "ile"
b.-ña 141
bileT "r. bilet"
b.-ni 100
bile "bile-"
b.-yib 205
bilim "bilim, ilim"
b.-ge 225
b.-i 293
b.-imiz 334
bilin "bilin-"
b.-e 302
b.-se 289
biliñ "bilin-"
b.-ñan 36, 37
biliv "bilgi"
b.-u 146
biliş "bilgi"
b.-i 89
bilmağlığ "biliş, bilme, bilmek" 141
bina "bina"
b.-larını 308
bin "bin-"
b.-iP 67
bir "bir" 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 218, 221, 222, 223, 224, 226, 228, 232, 236, 241, 242, 243, 244, 247, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 290, 292, 296, 297, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334
bír "bir" 4, 39, 55, 67, 99, 139, 156, 157, 185, 188, 198, 246, 261, 280, 283, 294, 296, 301, 311, 319, 320, 331, 332
bir äļ "bir iki" 167
bir äK "bir iki" 164
bir biri "bir biri"
b.-n 67, 186
b.-ne 70, 177
bir milyon üç yüz "bir milyon üç yüz" 245
bir miñ "bin" 153, 201
bir miñ altı yüz "bin altı yüz" 172
bir miñ altı yüz segsen dörTünÇü "bin altı yüz seksen dördüncü" 319
bir miñ altı yüz toğsan "bin altı yüz doksan" 295
bir miñ beş yüz "bin beş yüz" 101
bir miñ dörT yüz "bin dört yüz" 153, 275
bir miñ elli "bin elli" 153
bir miñ toğuz yüz yirma dörTünÇü "bin dokuz yüz yirmi dördüncü"
b.-sü 74
bir miñ toğuz yüz ğırğ üçünçü "bin dokuz yüz kırk üçüncü" 77
bir miñ toğuz yüz elli segizinçi "bin dokuz yüz elli sekizinci" 277
bír miñ toğuz yüz elli üçünÇü "bin dokuz yüz elli üçüncü" 246
bir miñ toğuz yüz segsen beşinçi "bin dokuz yüz seksen beşinci" 292
bir miñ toğuz yüz segsen toğuzunçu "bin dokuz yüz seksen dokuzuncu" 278
bir miñ toğuz yüz yiğirmançi "bin dokuz yüz yirminci" 76
bir miñ toğuz yüz altmış "bin dokuz yüz altmış" 295
bir miñ toğuz yüz elli üçünçi "bin dokuz yüz elli üçüncü" 280
bir miñ toğuz yüz toKsan altınçı "bin dokuz yüz doksan altıncı" 281
bir miñ üç yüz "bin üç yüz" 270
bir miñ "bin"
b.-den 166
birğadir "r. kolhozda işçilerin şefi" 144
b.-ibiz 148
b.-lar 148
b.-man 144
birav "biri, kimi" 97
birâv "biri, kimi"
b.-lárin 52

biraz "biraz"4, 6, 10, 15, 33, 41, 58, 68, 71, 72, 84, 86, 98, 99, 101, 102, 104, 108, 111, 117, 130, 135, 145, 160, 162, 173, 175, 177, 188, 220, 223, 224, 226, 232, 241, 254, 258, 260, 262, 263, 275, 285, 293, 303, 304, 305, 311, 312, 319, 322
biráz "biraz" 131, 333, 334
birbir "birbiri" 233
b.-lerine 182
birbiri "birbiri" 200
b.-bizni 47
b.-n 179, 184, 284
b.-na 34, 143
b.-ne 12, 22, 71, 177, 178, 182, 231, 284
b.-ni 179
b.-nne 166, 182
birça "birlikte, beraber" 23
bírça "birlikte, beraber" 90
birçe "birlikte, beraber"1, 3, 74, 77, 91, 92, 109, 139, 150, 157, 159, 167, 178, 196, 254, 261, 262, 265, 268, 269, 284, 320, 324
b.-ler 61
birÇe "birlikte, beraber" 255
bírçe "birlikte, beraber" 335
birda 332
birde 197
bírde 29
bírden bir "aniden" 333
bireġaT "r. kolhoz işçi şefi" 159
birek "kol, bilek"
b.-lerin 164
birev "biri, kimi"96, 177, 200, 270, 275, 308, 309
b.-a 100
b.-de 100, 216
b.-ge 114
b.-lerde 306
b.-leri 205
b.-lerin 205
b.-nú 317
b.-nü 183
b.-ün 217
b.-üsü 207
birev "biri, kimi"76, 77, 90, 93, 94, 164, 263, 280, 310
b.-de 275
b.-ge 143, 280
b.-ler 242
b.-leribizde 76
b.-ni 76, 92, 93, 131
b.-nü 69, 77
birey "bazı" 48
bir-ge 266
birgene "biricik" 75
birgine "biricik" 31, 260, 261
biri "biri"15, 36, 44, 47, 48, 76, 94, 100, 118, 166, 167, 177, 194, 206, 209, 215, 275, 320
b.-biz 99, 120, 142, 206
b.-bizni 206
b.-giz 115, 207
b.-gizni 207
b.-leri 208
b.-n 209
b.-ne 66, 92, 167, 177
b.-ni 66, 143, 258
b.-niki 31
b.-nnen 23
b.-si38, 77, 80, 93, 94, 113, 115, 116, 138, 142, 153, 162, 163, 165, 167, 168, 177, 191, 207, 208, 210, 213, 218, 243, 249, 260, 287, 289, 299, 310, 311, 318, 333
b.-sin 23, 92, 100, 167, 237, 259, 261, 262
b.-sine 111
b.-sini 38, 104, 220, 258, 261
b.-siniki 31
b.-sinnen 286
birigadir "kolhozdaki işçilerin şefi"
b.-lar 137
birigaT "kolhozdaki işçilerin şefi" 98
birinçi "birinci"23, 24, 27, 32, 41, 74, 76, 137, 139, 195, 226, 227, 275, 288, 293, 295, 296, 297, 304, 305, 307, 313
b.-si 33, 274
b.-ye 300
birinÇi "birinci"5, 39, 74, 75, 155, 156, 189, 253, 319
birinçiley "ilk olarak" 41, 71, 108, 165, 325
birinÇiley "ilk olarak" 240
birlár "biriler, bazılar, kimiler"
b.-i 48, 92
birler "biriler, bazılar, kimiler" 3, 27, 267
b.-i 45, 48, 122, 123, 124, 167, 168, 278
b.-ibizge 255
b.-ibizni 255
b.-inne 167
birleş "birleş-"
b.-iP 66
birlig "birlik"
b.-ibiz 263
b.-in 260
birtaḥlen "birçok ?" 333
biS "biz" 334
bismilla "bismillah" 60
bismillahirahmanirraḥim"bismillahirrahmanirrahim" 333
biş "piş-"
b.-á 18
b.-geğini 302

b.-geni 249
b.-genne 302
b.-gennen 302
b.-ib 19
bişgennoġ "piştiği an, pişer pişmez" 103
bişilar "ö. isim" 28
bişir "pişir-"
b.-ebiz 233
b.-ib1, 23, 29, 34, 35, 43, 60, 112, 135, 231, 233, 234
b.-maġa 29
b.-may 18
b.-maylí 29
b.-meysen 233
bişlaK "peynir" 303
bit "1 bit-; 2 bitir-; 3 bitkinin çık-"
b.-ġalları 11
b.-a 14, 139
b.-abiz 138
b.-ağan 98
b.-di 130
b.-e 109, 110, 168, 173, 332
b.-ebiz 306
b.-edi 109
b.-ediK 120
b.-egen 12, 181
b.-ġalli 144
b.-eğan 46
b.-eğani 34
b.-eğanna 14
b.-gen 141, 144, 147, 150, 278, 280, 293
b.-genden 308
b.-gennen 304
b.-ginçeġa 140
b.-ib17, 25, 44, 115, 116, 138, 206, 280, 287, 292, 333
b.-iP 107, 331
b.-megen 179, 278
b.-megen + e-di 278
b.-mey 163, 168, 181
b.-se 158
b.-sen 100
b.-ti 56
b.-tim 4
biT "1 bit-; 2 bitir-; 3 bitkinin çık-"
b.-di 111, 217
b.-ġan 38
b.-gelli 299
b.-gen 88, 144, 244, 299
b.-genmen 299
b.-genne 124, 157, 158, 226
b.-gennen 188, 301, 331
b.-ginçe 94
b.-Ke 333
b.-Keller 294
b.-Ken 116, 122, 247, 333
b.-Kenne 231, 247
b.-Kennen 75, 110
b.-Kinçéye 304
b.-madi 39
b.-medi 110
b.-megenmen 163
b.-mese 331
b.-mey 331
b.-seK 243
b.-sin 39
b.-ti 49, 107
b.-Ti 19, 95, 158, 181, 185, 297, 299
b.-Tim 219, 292, 304
b.-Teygennen 247
biTgennoK "biter bitmez, bittiği an" 126
bitir "bitir-"
b.-dim 321
b.-genmen 321
b.-ma 138
bitt "1 bit-; 2 bitir-"
b.-ib 309
bittir "bitir-"
b.-dim 147
b.-gen 79, 150, 328
b.-genmen 196
b.-ib "bitir-" 4, 146, 148, 254, 318, 320, 321
b.-ibman 4
b.-iP 253
b.-maġa 37
b.-mege 195
biTtir "bitir-"
b.-dim 305
biTTir "bitir-"
b.-dim 225, 246
b.-edi 109
b.-emen 110
b.-gen 147, 254
b.-genmen 147
b.-ib 137, 226
b.-iP 137
biy "1 bey; 2 arı beyi" 133
b.-ġa 133
b.-im 66
b.-lanı 145
b.-ler 149
b.-lerden 149
biy aķay "ö. isim" 323
b.-nı 323
biyavur "rezil" 279
biyersañ ġadi "ö. isim" 75
b.-ni 75
biyi "dans et-, oyna-" 91, 94, 133
b.-b 95
b.-gánná 94

b.-ma 94
b.-me 94
b.-meğa 93
b.-mege 92
b.-y 91, 92, 94, 183, 186
b.-y + e-di 91, 94
b.-ygánná **92**
b.-ygen 92
biyi bolan "dans edil-, oynan-"
b.-ır 91
biyig "yüksek" 112, 115, 141, 227
b.+ e-di 115
biyigliğ "yükseklik"
b.-in 156
biyiğ "yüksek"
b.-i 227
biyil "dans edil-, oynan-"
b.-a 89
biyiv "dans, oyun" 92, 94
b.-ni 91
biykesuv "ö. isim, nehir ismi" 324
biysari "ö. isim" 159
biz "biz"4, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 19, 23, 25, 26, 30, 33, 36, 38, 41, 47, 49, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 86, 93, 96, 97, 98, 106, 107, 108, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 150, 153, 157, 165, 167, 168, 169, 174, 176, 179, 195, 198, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 212, 214, 219, 223, 229, 230, 232, 242, 243, 248, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 274, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 286, 291, 292, 294, 299, 300, 304, 305, 307, 309, 311, 314, 315, 319, 320, 321, 323, 324, 329, 331, 332, 333
b.+ e-dig 119
b.-biz 148
b.-Çe 201
b.-da8, 9, 21, 25, 44, 67, 93, 98, 129, 130, 139, 144, 146, 280
b.-dá 6, 69, 85, 102, 105, 144
b.-dán **36**
b.-de1, 2, 8, 9, 10, 23, 33, 38, 50, 55, 56, 69, 85, 89, 95, 98, 102, 105, 106, 109, 111, 112, 113, 117, 123, 145, 149, 159, 175, 177, 183, 194, 195, 196, 197, 198, 218, 227, 229, 232, 233, 242, 244, 245, 258, 259, 262, 263, 266, 267, 269, 278, 291, 293, 295, 299, 301, 302, 306, 320, 322, 326, 328
b.-değ 184
b.-den39, 42, 49, 116, 145, 201, 258, 260, 265, 274, 294, 310
b.-dey 71
b.-e 1, 116, 278, 287, 333
b.-ğa 15, 17, 23, 36, 75, 97, 150, 254
b.-gá 48
b.-'ge 278, 280
b.-ga 134
b.-ge8, 13, 33, 47, 54, 58, 66, 74, 107, 110, 114, 121, 130, 143, 163, 173, 174, 175, 176, 190, 191, 195, 196, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 221, 240, 253, 255, 256, 258, 259, 262, 266, 267, 275, 294, 298, 299, 316, 317, 232, 330, 331, 333, 334
b.-i 75, 101, 207, 208, 221, 261, 275, 332
b.-im4, 6, 7, 102, 121, 138, 179, 199, 242, 279, 280, 308, 319, 326, 332
b.-imlán 268
b.-imlen 255, 265
b.-in1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 24, 28, 32, 33, 36, 49, 56, 58, 62, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 84, 88, 96, 98, 100, 101, 102, 104, 108, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 128, 130, 131, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 148, 149, 151, 160, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 181, 183, 187, 189, 191, 195, 196, 201, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 218, 220, 221, 222, 228, 234, 243, 245, 248, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 270, 271, 274, 275, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 293, 294, 299, 300, 304, 305, 307, 310, 315, 316, 320, 321, 322, 323, 330, 331, 332, 333
b.-inça 155, 311
b.-inki7, 28, 98, 103, 157, 175, 227, 238, 260
b.-inKi 5, 6, 9, 153, 197, 322
b.-inkileğe 292
b.-inkiler 103, 316
b.-inKiler 153, 327
b.-inkine 300
b.-ni 174, 177, 256, 261
b.-niñ 260
bíz "biz"
b.-ge 331
bizav "buzağı" 157
bizarla "üzülüp?"
b.-P 216
bizindir "süsle-, bezendir-"
b.-a 92
bizvesti "r. mechul, bilinmez" 77

bizzaT "bizzat" 77
boġana "direk"
b.-ġa 67
bógr "böğür, bağır"
b.-únde 333
bobboş "bomboş" 35, 98, 274
bodlyıḫ "ö. isim, yer ismi"
b.-ḫa 74
bol "ol-" 67, 113
b.+ e-di 69
b.-a 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 30, 31, 32, 35, 38, 40, 41, 43, 46, 47, 49, 55, 66, 79, 80, 82, 84, 87, 89, 90, 93, 95, 97, 100, 101, 102, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122, 128, 130, 133, 134, 136, 144, 145, 148, 150, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 169, 171, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 195, 196, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 208, 209, 214, 222, 223, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 241, 242, 243, 244, 247, 249, 257, 258, 260, 279, 282, 286, 291, 292, 296, 298, 299, 300, 302, 305, 306, 307, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 332, 333
b.-a + e-di 5
b.-abıs 331
b.-abıS 335
b.-abız 196, 201, 203, 263, 333
b.-abiş 334
b.-abiz 7
b.-açaġ 139, 179, 181, 259, 286
b.-açaġ + e-di 262
b.-açaġġa 181
b.-açaġnı 200
b.-açaK 58, 59, 243
b.-acaġ + e-dig 264
b.-adı 5, 230, 286
b.-adi 3, 24, 34, 109, 139
b.-aġallar 109
b.-aġan 185
b.-aġana 5
b.-ağan 5, 6, 32, 67, 70, 93, 137, 149, 154, 155, 174, 178, 181, 185, 186, 198, 201, 203, 209, 210, 217, 241, 242, 243, 245, 247, 281, 282, 286, 298, 315, 317, 318, 320, 323, 332, 334
b.-ağanı 334
b.-ağanıbız 116
b.-ağanna 35, 149, 152, 198, 208
b.-ajaġ 206, 280
b.-ajaġman 226
b.-ajaḳ 321
b.-ajak 221
b.-ajaK 114, 123, 217
b.-alar 210
b.-aman 20, 67, 78, 114, 139, 148, 150, 202, 227, 229, 242, 279
b.-annı 42
b.-ar 85, 197, 241, 322
b.-arbız 262
b.-arday 121
b.-asan 221, 243, 279
b.-asañ 18, 310
b.-ay 10, 266
b.-áy 5, 243
b.-áy + di 5
b.-ay + e-di 168
b.-år 251
b.-caġ 334
b.-caK 331, 333
b.-caKke 333
b.-dı 5, 41
b.-di 5
b.-du 2, 3, 6, 16, 19, 30, 42, 47, 74, 76, 97, 98, 99, 100, 104, 107, 116, 117, 122, 129, 137, 144, 150, 157, 253, 259, 261, 305, 322, 330
b.-duġ 77, 150, 259
b.-dum 47, 97, 148, 253
b.-edi 30, 41, 48, 66, 72, 95, 96, 106, 129, 141, 142, 183
b.-ediñ 109
b.-ey 72
b.-eydi 77, 102
b.-ġa 270, 335
b.-ġallar 2, 124
b.-ġan 2, 5, 9, 12, 15, 23, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 43, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 85, 86, 87, 90, 98, 99, 101, 103, 105, 109, 113, 115, 116, 121, 124, 130, 131, 134, 135, 139, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 159, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 178, 179, 180, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 217, 219, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 242, 254, 256, 257, 267, 271, 272, 274, 278, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 305, 307, 308, 310, 311, 312, 314, 317, 319, 320, 324, 327, 328, 330, 332, 334
b.-ġan + e-di 74, 75
b.-ġança 199, 281, 331, 334
b.-ġançağa 265, 281, 290
b.-ġançağı 289

b.-ġandan 171
b.-ġandıġ 334
b.-ġandır 101, 319
b.-ġanı 69, 70, 167, 334
b.-ġanıbız 118
b.-ġanım 300
b.-ġanın 134
b.-ġanına 283
b.-ġanin 151
b.-ġanlar 2
b.-ġanmandır 304
b.-ġanmen 69
b.-ġanmız 121, 136, 138
b.-ġanna 9, 50, 67, 84, 116, 121, 146, 166, 196, 234, 241, 269, 296
b.-ġañña 313
b.-ġannağan 298
b.-ġannan 113, 180, 283
b.-ġannı 101, 139, 271, 307
b.-ġannın 330
b.-ġansan 75
b.-ġayıb "ol-" 332
b.-ġunça "ol-" 2, 7, 32, 42, 83, 137, 167, 181, 182, 246, 333
b.-ġunÇa 167
b.-ġunçaġ 171
b.-ġunçaġa 137, 140, 171, 175
b.-ġunçağa 35, 75, 295,
b.-ğan 173, 177, 189, 220, 221, 222, 223, 224
b.-ğansınız 220
b.-ir + i-di 131
b.-lu 173, 188, 191, 196, 197, 198, 224, 226, 253, 258, 269, 270, 299
b.-lum 157
b.-ma 27, 35, 86, 110, 173, 203, 205, 226, 242, 281, 301, 307, 334
b.-mab 5, 31, 43
b.-maçaġ 258, 325
b.-maçaġsan 200
b.-maçág 335
b.-macáġ 334
b.-mada 15
b.-madı 31, 162, 174, 207, 256, 330
b.-madıġ 334
b.-madi 16
b.-madí 31
b.-maġa 15, 98, 177, 309
b.-maġan 177, 188, 224, 257, 327
b.-maġana 197
b.-maġanda 153
b.-ı 175
b.-maġnı 219
b.-magiz 44
b.-mağa 199
b.-mağan 23, 33, 52, 72, 85, 100, 118, 139, 153, 191, 199, 202, 216, 282, 290, 291
b.-mağanna 43
b.-mağannan 112
b.-majaġ 257, 258
b.-majaġ + e-dim 157
b.-maK 43
b.-man 54, 78
b.-maP 32
b.-maPTır 5
b.-mas 109, 253
b.-maS 38, 312
b.-mas + e-di 109
b.-masa 3, 100, 105, 109, 174, 196, 203, 208, 233, 235, 251, 331
b.-masaġız 219
b.-masam 196
b.-masan 168
b.-masın 70, 177, 179, 206, 237, 281, 310
b.-masun 179
b.-may 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 37, 44, 55, 72, 80, 84, 93, 95, 100, 102, 110, 111, 112, 115, 119, 123, 124, 139, 142, 145, 153, 158, 166, 168, 177, 196, 200, 201, 216, 244, 245, 256, 258, 267, 269, 275, 278, 280, 281, 323, 328, 329
b.-mayayım 118
b.-máy 204, 244, 334
b.-may + dig 5
b.-may + e-di 142, 153, 275
b.-may + e-yig 227
b.-maybız 299
b.-maybíz 299
b.-maybız 201, 294
b.-maybiz 88, 263
b.-maybuz 233, 294
b.-mayġallaġa 321
b.-mayġallar 37, 85
b.-mayġan 24, 290
b.-mayġanġa 333
b.-mayġanna 263
b.-mayġannı 160
b.-mayğallar 27
b.-mayman 23, 30, 35, 43, 118, 122, 148, 151, 281, 312, 319, 326
b.-maysan 72, 168
b.-máysen **204**
b.-mey 48, 133
b.-méy 331
b.-mey ediñ 100
b.-mıybız 334
b.-sa 2, 4, 7, 13, 15, 16, 19, 24, 27, 38, 60, 78, 108, 109, 127, 140, 141, 148, 158, 181,

196, 208, 254, 265, 275, 281, 285, 316, 320, 332
b.-saġ 259, 335
b.-sadı 335
b.-sam 196
b.-sañ 210, 309
b.-sun20, 27, 30, 37, 39, 51, 58, 59, 62, 77, 78, 79, 100, 123, 141, 159, 204, 205, 214, 216, 241, 242, 247, 253, 261, 266, 268, 275, 322
b.-u 176, 185
b.-ub2, 4, 6, 10, 13, 15, 16, 18, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 56, 66, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 96, 99, 100, 101, 103, 116, 118, 130, 132, 133, 137, 144, 145, 147, 148, 159, 160, 173, 187, 189, 195, 199, 206, 213, 219, 226, 227, 230, 232, 236, 253, 256, 258, 263, 265, 267, 270, 274, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 288, 289, 290, 292, 298, 300, 303, 310, 313, 320, 321, 328, 329, 330, 332, 333
b.-ubda 39
b.-ublar 32, 33, 335
b.-ubman 45
b.-ubsa 40
b.-ubtu 24
b.-ubTu 10, 24
b.-uġuz 266, 280, 298, 303
b.-uñ 65, 96
b.-up 84, 148, 221
b.-uP46, 70, 72, 77, 78, 79, 122, 130, 147, 177, 185, 203, 206, 208, 216, 219, 223, 228, 241, 251, 294, 327, 331, 333
b.-ur1, 7, 10, 11, 29, 30, 71, 86, 108, 112, 178, 205, 219, 323, 325
b.-ur + e-di 65, 151
b.-ursan 202, 203
bolanya "Polonya"
b.-ġa 334
bolaT "1 çelik; 2 ö.isim" 75, 241, 242
b.-ġa 242
bolatoF nabiyulla "ö.isim" 148
boldur "oldur-"
b.-maġ 144, 148
b.-mağa 174
bolduruv "olduruş"
b.-ġa 138
bolmağlığ "oluşluluk"
bolnisti "r. acilen" 196
boluKal "olup kal-"
b.-lı 185
bor "kumaş işaretlemek için kullanılan alet" 247
borÇ "borç" 98
b.-ġa 98
borla "asma, üzüm dalı" 155
bosa "ise" 20, 332, 335
bosaġa "eşik" 35
b.-sí 35
b.-sína 35
bo "ol-"
b.-sadı 334
boş "boş" 57, 70, 120, 121, 144, 198, 241
boşġaP "tabak" 248
boşa "1 boşal-; 2 gevşe-; boşa çık-"
b.-ġan 59
boşke "su varili"
b.-ğe 57
botayurT "Botayurt" 189, 207
b.-da 207, 208
b.-ġa 189
b.-Ta 208
botayurTlu "Botayurtlu" 207
boy "kenar, kıyı"
b.-da 324
b.-larda 181
b.-u 50, 56, 57, 58, 69, 194
b.-unna 299
b.-unnan 290
boyla "etrafını sar-"
b.-yıK 57
boynaġ "Boynak" 149
boynaġ ḳalḥoz "Boynak Kolhozu"
b.-da 149
boynaġ "Boynak"
b.-da 144, 147
b.-ġa 147, 148, 149, 150
boynaġsKi "Boynak" 272
b.-ge 273
boynağisKi "Boynak" 280
boynaKski "Boynak" 79, 254
boyn "boyun"
b.-u 252
b.-una 149
b.-unu 63
boynusa "hamit, öküzü kaynıya koşarken boynuna takılan alet" 111
b.-ġa 111
b.-ğa 111
boyun "boyun" 50, 267
b.-larim 75
boza "boza" 210, 211
b.-nı 211
boz "1 boz-; 2 bağ boz-"
b.-anda 17
b.-ğan 131
b.-ub 153
bozar "1 bekle-;2 bel bağla-"
b.-ġan 123

bozla "merak et-"
b.-sın 215
b.-y 215
bozul "bozul-"
b.-masın 110
böK "aşık kemiğinin üst yüzü"161, 162, 170
b.-nü 162
bölüğ "parça, kısım, bölüm"
b.-ü 4
b.-übüz 108
bölüK "parça, kısım, bölüm"
b.-lerin " 57
bölün "bölün-"
b.-üb 284
börk "kalpak, başlık"
b.-ün 220
böyüT "büyüt-, yetiştir-"
b.-tüm 210
bu "bu"1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 84, 87, 88, 96, 97, 100, 101, 103, 105, 107, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 126, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 223, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 234, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 250, 251, 253, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 268, 269, 273, 274, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 297, 298, 300, 303, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 322, 323, 324, 325, 328, 329, 331, 333
b.-ġar67, 71, 115, 178, 208, 216, 281, 287, 290, 309, 310, 313, 335
b.-ğar 3, 23, 40, 65, 69, 72, 104, 105, 114, 160, 162, 163, 171, 172, 175, 178, 180, 200, 209, 214, 220, 224, 227, 238, 239, 241, 244, 271, 280, 281, 283, 289, 292, 310, 311, 318, 321
b.-lağa 39, 69, 116, 173, 181, 206, 210, 219, 224, 251, 272, 312, 317
b.-lanı 7, 67, 72, 102, 150, 156, 161, 162, 163, 174, 176, 177, 209, 224, 227, 242, 243, 244, 277, 283, 299, 312, 318, 335
b.-lañı 243
b.-lani 23, 26, 36
b.-laní 22
b.-lar 22, 25, 28, 33, 34, 36, 37, 39, 42, 43, 46, 65, 67, 69, 70, 76, 88, 103, 104, 105, 106, 115, 126, 131, 155, 162, 163, 173, 174, 180, 181, 186, 190, 200, 203, 205, 207, 208, 210, 213, 217, 218, 221, 223, 228, 235, 240, 244, 245, 262, 265, 267, 272, 278, 280, 284, 286, 287, 309, 310, 312, 315, 317, 318, 326
b.-larda 131, 174, 186, 210, 234
b.-lardan 173, 195
b.-na 174
b.-nda46, 47, 63, 78, 175, 183, 223, 315, 333, 335
b.-ndağı 16, 100
b.-nı 220
b.-nna4, 6, 9, 12, 19, 46, 47, 77, 78, 84, 137, 153, 173, 174, 178, 186, 187, 189, 190, 191, 210, 220, 226, 234, 238, 290, 314, 315, 316, 317
b.-nnan 76, 153, 222, 245, 334
b.-nnar 69, 245
b.-nnu 310
b.-nu35, 39, 67, 69, 70, 71, 118, 135, 143, 162, 171, 177, 180, 187, 207, 212, 213, 216, 219, 223, 226, 273, 289, 302, 310, 312, 317, 318
b.-ralarda 48
b.-rda 205
b.-rdan 38
b.-su 245
buçayeF ḫamiT "ö. isim" 226
buÇÇağı "bu kadar" 256
buçem "tahıl türü" 102
buday "buğday"19, 43, 100, 101, 121, 174, 270, 301, 324, 328
b.-dan 270
b.-ġa 148
b.-ın 148
budun "müezzin" 288
budun bilal "ö.isim" 288
búdúre "titre-, sıçra-, irkil"
b.-mey **51**
b.-r **51**
buġavlan "çok sinirlen-, boğa gibi ol-"
b.-ñan 62
buġlen "Buklenyurt"
b.-nen 224
buġun "bugün"
b.-ge 144
bugúl "bugün"
b.-lerde 320, 322

bugún "bugün"23, 177, 182, 215, 265, 332, 334
b.-ge 173
b.-nen 312
búgún "bugün" 195, 262
b.-men 58
bugev "bukağı, zincir, pranga" 163
buglelli "Buklenyurtlu" 223
bugün "bugün" 228, 272, 279
b.-ñe 288
buğa "boğa" 158
buğlelli "Buklenyurtlu" 178
buğlen "Buklenyurt"
b.-ne 178
buğuz "boza" 210
buḫatéli "Buhateli"
b.-de 117
buK "burk-, bük-"
b.-Kan + e-diK 267
buKvalno "r. hemen hemen" 330
buKvalnå "r. hemen hemen" 298
bulġan "bulan-"
b.-may 63
bulḫam "ocak" 251
bul "ol-"
b.-a 68, 224, 331, 333, 334
b.-abıS 331
b.-ğan 224
bulağ "1 pınar; 2 çeşme" 47, 138, 228, 250
b.-dan 139
b.-lağa 98
b.-lar 138
b.-larda 98
b.-ları 324
b.-lari 138
b.-laribiz 138
b.-Tan 138
bulağ "1 pınar; 2 çeşme"
b.-ı 228, 278
bulaK "1 pınar; 2 çeşme"
b.-Ka 67
b.-lar 63
bulan "ile"1, 4, 6, 10, 12, 13, 14, 16, 19, 23, 25, 31, 32, 35, 37, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 57, 58, 59, 60, 65, 66, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 102, 103, 104, 106, 107, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 119, 120, 122, 125, 135, 138, 139, 140, 143, 146, 153, 155, 156, 157, 158, 163, 165, 166, 167, 172, 173, 174, 175, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 196, 197, 198, 199, 205, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 219, 221, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 242, 243, 244, 245, 246, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 263, 267, 270, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 288, 290, 293, 294, 296, 302, 305, 308, 310, 312, 317, 318, 320, 321, 322, 329, 331, 334
b.-na 182
b.-nı 102
bulañ "ile"
b.-ñı 146, 196, 293, 294, 318
b.-ñılar 293, 295
bula-P "bulup?" 71
bulay "böyle"2, 5, 10, 17, 23, 24, 26, 29, 30, 38, 42, 49, 71, 76, 80, 93, 111, 112, 114, 115, 116, 124, 126, 135, 141, 142, 148, 153, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 166, 167, 169, 170, 172, 173, 178, 179, 181, 184, 185, 187, 189, 195, 198, 199, 208, 209, 210, 214, 215, 216, 222, 223, 224, 225, 230, 240, 243, 244, 245, 259, 260, 261, 262, 264, 267, 272, 275, 283, 284, 285, 286, 291, 292, 298, 300, 302, 305, 307, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 327, 331, 333
b.-i 100
buláy "böyle"5, 6, 12, 30, 148, 157, 208, 220, 258, 259
buleñ "ile"
b.-ñi 85
buley "böyle"1, 3, 4, 6, 9, 15, 33, 35, 37, 48, 50, 67, 68, 69, 72, 75, 76, 77, 94, 95, 100, 102, 106, 131, 132, 135, 136, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 169, 203, 210, 227, 229, 316, 317
b.+ e-di 95, 100
b.-de 162
bulḳa "imece usulü" 69, 263
bulKa "imece usulü" 95
b.-lar 95
b.-larda 95
bulka "imece usulü"
b.-da 95
bullay "böyle" 334
buluT "bulut" 49, 62
bulut "bulut"
b.-ġa 192
buluTlu "bulutlu" 62
buluT "bulut"
b.-man 54
bú "bu"
b.-nna 47
bur "bur-, çevir-"
b.-ağanna 161
b.-ġan 71

b.-uP 72
burġuçuluK "burguculuk?" 70
burcaK "burçak, bitki türü" 218
burç "bitki türü" 232, 302
b.-nu 232
burÇ "bitki türü" 325
burçaġ "burçak, bitki türü" 155
burılnıy "r.burgu" 196
buril "r.burgu" 196
búrlú "tomurcuk"
b.-sú **55**
burn "burun"
b.-unnan " 67
buroni "iş?" 305
burs "yiğit, pars gibi" 67
búrtúg "tanelen-, dolgunlaş-"
b.-layin 18
burul "sağa veya sola dön-"
b.-ub 292
burun "sağa veya sola dön-"
b.-may 222
buruş "buruş-"
b.-uP 66
busa"ise"10, 25, 33, 58, 65, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 86, 92, 100, 115, 125, 141, 158, 174, 177, 178, 180, 181, 186, 189, 206, 210, 212, 214, 222, 235, 240, 241, 262, 280, 281, 293, 295, 306, 307, 310, 317, 321, 324, 335
b.-ġ 119, 335
b.-K 206
b.-Kman 54
b.-m 20, 42, 139
b.-n 179, 190
b.-ñ 20, 29, 292, 311
búsrúmal "müslüman"
b.-lar 99, 199, 335
busrumallıġ "müslümanlık" 285
búsrúmallıġ "müslümanlık"
b.-nı 199
busruman "müslüman" 289, 290, 311, 312
búsrúman "müslüman"42, 199, 219, 280, 335
b.-larla 12
b.-nı 201
búsrúmanlıġ "müslümanlık"
b.-ı 13
bussaad "bu an, bu vakit" 300
bussaat "bu an, bu vakit" 183, 189
b.-ı 175
b.-ini 149
b.-Kı 175
b.-ki 98
bussaaT "bu an, bu vakit"29, 37, 48, 49, 66, 78, 79, 98, 108, 112, 138, 139, 142, 143, 144, 148, 151, 161, 170, 176, 183, 196, 262, 263, 272, 275, 281, 320, 321, 322, 323
b.-da 263
b.-dan 280
b.-ġı 321
b.-inan 149
b.-ki 144
b.-Ki 138, 141
b.-Ta 144, 177, 179, 222, 258
bussahaT "bu an, bu vakit" 44, 98
bussaḥaT "bu an, bu vakit" 117, 137
b.-ki 85
b.-Ki 108
butaġ "budak, dal" 69
butağ "budak, dal"
b.-ına 103
buT "but, bacak"
b.-lardan 143
but "but, bacak"
b.-u 25, 283
butuġ "aşık oynanan yer"
b.-laġa 143
bútun "bütün" 130
bútún "bütün" 258
bútün "bütün" 253
buv "boğ-, suyun önünü kes-, azıcık bas-"
b.-ġansan 56
buynaķskiy "Buynak"
b.-ġa 137
buynaKski "Buynak" 315
b.-da 139
b.-de 223, 264
buyruġ "buyruk, emir" 278, 279, 280
buyruK "buyruk, emir" 278
buyur "buyur-, emret-"
b.-ġan 77, 331, 333
b.-ġandır 122
b.-ġandir 77
b.-mağan 77
b.-masa 201
b.-sa17, 20, 21, 108, 195, 197, 254, 257, 258, 259, 320, 322, 332, 335
b.-uP 77
búyúr "buyur-, emret-" 75
b.-ġandir 75
buz "buz" 318
buz "boz-"
b.-ajaġ 289
b.-ar 212, 214
b.-ġan 279
b.-ub 72, 138, 278, 280
buzaẏ "buzağı" 24
buzla "don-"
b.-sın 215

cíy "yığ-, topla-"
c.-ma 223
cocuġ "çocuk"
c.-lar 210
cuma "Cuma" 9, 10, 23, 29, 30, 32, 33, 39, 115, 150, 226, 260, 289, 307
c.-dan 115, 307
c.-ġa 189
c.-nı 115
cuma majgiT "Cuma mescidi"
c.-ni 284
cúmla alam "cümle alem"
c.-ġa 188
cuv̇ "yıka-"
c.-abız 247
c.-aman 83
c.-anım 83
c.-ub 18, 69, 140, 231
c.-uP 68
cuv̇uġ "Yahudi"
c.-lar 224
curT "köy"
c.-nu 177
cuvuġ "Yahudi"
c.-lar 296
cuv "yıka-"
c.-ub 230
cüceg "civciv, tavuk yavrusu" 158, 167
c.-den 167
c.-ge 167
c.-ni 167
cüngütey "Cüngütey"
c.-de 97, 104
c.-den 98
c.-ge 104
cüñgütey "Cüngütey"
c.-de 273
cüngüteyli "Cüngüteyli" 99
c.-ler 104
c.-ni 104
cüz "1 parça, bölüm; 2 Kuran cüzü"
ge 73

ç

çahil "genç" 106
çanırT "yenilet-"
ġan 57
çuma "Cuma"
-dan 115
çunheriyeT "cumhuriyet" 255
çüngütey "Cüngütey" 100
-de 105
-ni 105
çüngüteyli "Cüngüteyli"
-ni 105

ç

çab "koş-"
ç.-a 141, 322
ç.-ıb 209
çabuğul "koş-, hucum et-"
ç.-lar 194
çabuş "koşuş-"
ç.-ġan 52
çaç "saç" 209
ç.-ım 214
ç.-ımı 210
ç.-ın 209, 210
ç.-ıñ 212
ç.-ını 210
ç.-ınnan 209
ç.-ları 209
ç.-nı 210
çaç "ek-"
ç.-a 174, 320
ç.-aviz 144
ç.-maġa 120
ç.-mağa 98
çaçav "ekim" 71
çaçıl "ekil-"
ç.-may 174
çaçıluv̇ "topluluk-"
ç.-u 210
çaçuv̇ "ekim" 144
çaçuv̇luġ "ekimlik, topluluk-"
ç.-ġa 148
çaçuv̇ "ekim"
çūḫnu 120
çag "1 indir-,2 sal-"
ç.-ıb 21
ç.-ıb 200, 209
çağaravul "Çagaravul" 286
ç.-da 286
çağı "kadar" 14, 26, 31, 69, 85, 89, 99, 131, 205, 270, 279, 281, 305, 313, 321, 322
çağ "zaman, yaş, vakit"
ç.-ımna 99
ç.-ını 135
çağar "ö. isim" 73
çağaravul "Çagaravul" 199
çağ "1 kadar; 2 zaman" 26, 38, 63, 100, 106
ç.-ı 26, 38, 63, 100, 106
ç.-ıbız 137
ç.-ınna 145
ı 19

çağır "şarap" 181

çağırotar köy "Çagırotar köyü" 257
ç.-e 257
çağlı "zamane" 151

çakı "kadar" 66, 67, 68, 84, 97, 139, 150, 165, 167, 169, 173, 176, 180, 181, 182, 183, 186, 190, 210, 229, 230, 258, 262, 275, 276, 332

çakır "çağır-, davet et-" 89, 214
ç.-a 35, 89, 92, 93, 94, 163, 181, 309, 317
ç.-açaKbız 259
ç.-ayıK 214
ç.-dı 75, 254, 280
ç.-dİ 100
ç.+ e-di 89
ç.-ğan 79, 89, 253, 259
ç.-ı 279
ç.-ıb 92, 94, 96, 100, 163, 190, 191, 274, 279, 312
ç.-Kan 195
ç.-sa 318

çakırıl "çağırıl-, davet edil-"
ç.-ğan 91, 309
ç.-ıb 91

çakırım "1 davet; 2 kilometre" 72

çakırıv "davet" 181
ç.-nu 71

çakıruv "davet" 89

çakıruvçu "davetçi"
ç.-ları 309

çakrama "çağırma" 259
çak "zaman, vakit" 14
çaK "zaman, vakit" 44
çaKı "kadar" 14, 69, 109, 111, 115, 188, 189, 204
çakır "çağır-, davet et-"
ç.-ğan + e-dig 165
ç.-ıb 313
ç.-ma 279
çaKİ "kadar" 98
çal "ot kes-"
ç.-ağanna 230
ç.-ıb 290
ç.-mağa 159
çalış "çalış-"
ç.-a 256
ç.-abız 258
ç.-ağan 258
ç.-ıb 254, 258
çalışıvçu "çalışan"
ç.-su 258

çalışma "çalışma"
ç.-lar 255
çali "1 çalı; 2 çit, çalıdan yapılan duvar"
ç.-leğe 208
ç.-leri 208
çalT "çabuk, hızlı" 292
çalt "çabuk, hızlı"
ç.-ayday 292
çanç "batır-, sap-"
ç.-ib 19
çañ "toz"
ç.-ñın 265
çav "koş-"
ç.-ub 142
çaP "koş-" 190
ç.-ğan 200
ç.-sa 194
çapğın "hücum, saldırı" 221
çaPğın "hücum, saldırı" 221
çapıl "döküp boşalt- ?"
ç.-dañña 99
çapır "yemek karıştır-,döküp boşalt-"
ç.-a 231
ç.-aman 231
çaPKın et "hücum et-, saldır-"
ç.-ib 42
çaprı "yemek karıştır-, yemek çırp-"
ç.-sa 231
çapur "yemek karıştır-, yemek çırp-"
ç.-ub 232
çara "çare"
ç.-sı 109
çarḫ "vücut, gövde"
ç.-ıñı 215
ç.-ıñnı 215
çarḫavur "r. menopoz" 295
çarḫ "vücut, gövde"
ç.-ını 199, 212
çarığ "çarık"
ç.-nı 227
çarığ "çarık"
ç.-ını 212, 215
ç.-ıñı 215
çarıK "çarık" 215
çarib alber "ö.isim"
ç.-ib 318
çarKla "çarkla-, bile-"
ç.-y + e-di 124
çar "çark, bileği çarkı"
ç.-lağa 244
çarla "çarkla-, bile-"
ç.-P 241
çarski "r. çar" 266
ças "r. saat"
ç.-i 151

çaşal "çuval"
ç.-ġa 18
çat "çat-, denk gel-"
ç.-a 281
çavaġ "balık"
ç.-ları " 324
çav "koş-"
ç.-ıb 69
ç.-uP 221
çav "zaman"
ç.-lar 153
çay "çay, akarsu"
ç.-da 192
çay "1 mes et-,su ile sürt-, 2 at sür-"
ç.-dım 192
çayḳa "silk-, *salla-*, çalkala-"
ç.-ma 102
ç.-P 227
ç.-sañ 102
çay "çay"
ç.-ın 322
ç.-lar 110
çay "zaman, çağ"
ç.-larda 204
çayna "çiğne-"
ç.-ygen 53
çeçeK "çiçek" 93
çeçel "Çeçen"
ç.-ler 329
çeçeniski réspubliḳa "Çeçen Cumhuriyeti" 331
çeçen "Çeçen"
ç.-ner 220
çeç "çöz-"
ç.-gen 27
ç.-ib 27
ç.-iP 66
ç.-me 212, 325
ç.-mes 215
ç.-seg 322
çeçil "çözül-"
ç.-e 123
ç.-iP 66
ç.-me 323
ç.-megen 122
çegi "?" 195
çeg "katlan-, çek-"
ç.-ib 9
çek "katlan-, çek-"
ç.-sin 223
çeleg "kova" 160
ç.-ge 159
ç.-ni 160
çemen "r. çimento" 156
çempiyon "r. şampiyon" 245
çémpiyon "r. şampiyon" 245
çerneyurt "Çerneyurt" 220
çert "1 şakırda-; 2 fiske vur-"
ç.-egeññe 143
ç.-ib 143, 178, 187, 188, 190
ç.-iP 177, 178, 187, 190
çertvirT "r. çeyrek" 306
ç.-ni 306
ç.-Te 306
çesni "r. haklı, dürüst" 186
çét "1 as-; 2 kumaş cinsi" 247
çetan "ağaç kutu" 132
çetel "ağaç kutu"
ç.-ler 132
çeten "ağaç kutu" 132
çetimneş "zorlaş-, çetinleş-"
ç.-e 173
çetin "1 zor; 2 ö. isim" 79, 125, 158
çetin bey "ö. isim" 256, 258
çeyin "çiyin, omuz" 59
çeyin ġıs "omuz kıs-, boyun bük-"
ç.-ıb 59
çı "ya, ki" 52, 53, 69, 123, 124, 166, 170, 178, 197, 210, 211, 214, 227, 244, 251, 291, 318
çıġ "çık-"
ç.-a 2, 30, 94, 132, 160, 167, 184, 186, 230, 324
ç.-aç̲aK 262
ç.-aç̲aKbız 67
ç.-aġġan 312
ç.-aġan 143
ç.-ar 63, 202
ç.-aydı 2
ç.-dı 181
ç.-dıġ 317
ç.-ġan 54, 70, 135, 143, 149, 163, 228, 233, 244, 272, 275, 281, 285, 294, 310, 315, 320, 324, 325, 330
ç.-ġanım 320
ç.-ġanmız 49
ç.-ġanna 323, 324
ç.-ġannan 225
ç.-ġınça 126
ç.-ıġız 72
ç.-ıb 132, 142, 153, 168, 182, 185, 194, 254, 317
ç.-ıp 188
ç.-ıP 51, 65, 67, 71, 111, 217, 218, 309
ç.-ma 78, 142
ç.-maġa 197
ç.-maġan 264, 310
ç.-ma'man 15
ç.-madı 162
ç.-mağa 262

ç. -mağan 150
ç. -masın 189
ç. -maSsa 186
ç. -may 174, 285, 324
ç. -mayġan 2, 324
ç. -sa 186, 194, 324
ç. -sam 130
ç. -sın 231
ç. -Tı 157
ç. -tiğ 98
çıġa "çık-"
ç. -b 138
çıġar "çıkar-"
ç. -a 163, 263, 308
ç. -abız 195
ç. -aman 29
ç. -asan 303
ç. -dı 100, 183
ç. -dım 313
ç. -ġan 228
ç. -ġansan 313
ç. -ıb 30, 126, 163, 277, 265, 270
ç. -ıp 222
ç. -ıP 126, 163
ç. -ib 23, 138
ç. -íP 70
çıġarT "çıkart-"
ç. -diK 25
çıġart-ıb "çıkart-"
ç. -ıb 187
ç. -ıP 332
ç. -íb 25
çıġ "çiğ, şebnem"
ç. -ı 187
ç. -lar 144
çığan "çık-"
ç. -ğan 105, 153, 224
ç. -ğanna 186
çıda "sabret-, dayan-, katlan-"
ç. -ğan 168
ç. -mayman 78
çıḳal "çık-"
ç. -abıS 331
çıḳlı "çiğli, şebnemli" 62
çıḳ "çık-"
ç. -mağa 222
ç. -sa 62
çıgar "çıkar-"
ç. -ıb 270
çıg "çık-"
ç. -ıb 181
çığ "çık-"
ç. -a 264
ç. -açaKbız 259
ç. -abız 274
ç. -ağan 33, 47
ç. -ıb 34, 75, 145, 148, 150, 153, 213, 215, 227, 267, 286, 290, 311, 317
ç. -ıP 52, 66, 72, 159, 224
ç. -ib 2
ç. -íb 32, 35
çığa "çık-"
ç. -P 25
çığar "çıkar-"
ç. -a 205
ç. -abız 306
ç. -abuz 230
ç. -ıb 227, 302
ç. -ıP 280, 302
çıK "çık-" 53, 58, 100
ç. -a 21, 67, 71, 112, 115, 138, 205
ç. -ağan 138, 140, 329
ç. -aman 213
ç. -amen 197
ç. -ar 169, 207
ç. -ar + e-dig 169
ç. -ar + e-diK 119
ç. -ay 71
ç. -ayıK 72
ç. -dı 186, 274, 312, 318
ç. -dıġ 304
ç. -edi 142
ç. -ġanı 38
ç. -ıb 197
ç. -Kan 67, 69, 125, 199, 207, 255
ç. -KanÇa 202
ç. -Kançağa 201
ç. -Kanna 120
ç. -ma 67, 256
ç. -sa 111, 219
ç. -sın 261
ç. -tı 51, 71, 205
ç. -Tı 257, 329
ç. -tım 225
çıKar "çıkar-"
ç. -a 96, 163
ç. -dı 329
ç. -ġanı 169
ç. -ġanman 198
ç. -mağa 224
ç. -may 196
ç. -san 169
çıKart "çıkart-"
ç. -a 213
ç. -ıb 210
çıKlay "yalnızca, sadece" 287
çın "1 bahçe duvarı; 2 doğru"
ç. -dan " 64
çır "duvar" 155

çırma "sar-"
ç.-b 93
ç.-P 191
ç.-y 93
çırmal "sarıl-"
ç.-ıb 227
ç.-sın 212, 215
çırtav "sarıl-, dolan, çık"
ç.-uP 215
çi "ya, ki" 7, 9, 14, 18, 19, 53, 102, 103, 114, 116, 125, 130, 131, 132, 134, 135, 141, 167, 198, 208, 210, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 238, 241, 242, 265, 269, 271, 273, 279, 284, 285, 289, 290, 291, 295, 296, 300, 303, 305, 306, 307, 316, 317, 318, 329
çí "ya, ki" 9, 15, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 51, 56, 58, 62, 67, 68, 69, 71, 72, 77, 79, 84, 92, 93, 94, 95, 96, 100, 112, 113, 115, 116, 121, 153, 159, 160, 163, 165, 169, 175, 176, 178, 182, 183, 185, 187, 189, 191, 195, 200, 201, 203, 205, 206, 208, 210, 211, 213, 215, 216, 217, 224, 244, 296
çiğ "çık-"
ç.-a 224
çíg "çık-"
ç.-dım 130
ç.-ma 334
çiç "çöz-"
ç.-eyiK 57
çiğ "çiğ, şebnem" 241
çiK "aşık kemiğinin alt yüzü" 161, 162, 170
çiK "çık-"
ç.-ğannan
ç.-ğannan 33
ç.-Kan 25
çiK "çiğ, şebnem"
ç.-lar 26
çíK "çık-"
ç.-ma 126
çilel "r. organ"
ç.-ler 281
çilla "zemheri" 33
ç.-ni 33
çille "zemheri" 32, 33
ç.-de 33
ç.-ni 33
ç.-si 34
çingiz ḫan "Cengiz Han"
ç.-nı 285
çiP çiP "ses taklidi, çip çip" 161
çirkey gestroy "yönetim kademesinde birim ?" 195
ç.-nu 196
ç.-da 196
çiri "çürü-"
ç.-ğallari 18
ç.-ğallayin 18
ç.-sin 237
çirmana "sarıl-"
ç.-b 24
çirtöj "r. resim, kroki"
ç.-lar 196
çislísit "r. kayıt et-, kayıtta ol-" 166
çita "r. havuç" 174
çoğ "çok" 6
çoḳ "oy-, gagala-"
ç.-uP 161
çoğu "?" 12
çola "1 zaman, vakit; 2 fırsat"
ç.-bız 120
çomarT "cömert" 308, 313
ç.-man 310
çómárT "cömert" 308
çomarTlığ "cömertlik"
ç.-ı 310
ç.-ım 310
çomuç "kepçe" 232, 250
çomuş "kepçe" 231
ç.-lar 232
ç.-nu 231
çontavul "Çontavul" 319, 324, 325
ç.-dan 320
ç.-ğa 324
ç.-nu 320
çontavul "Çontavul" 279
çoPurğa "kepçe" 250
çorğa "çatı oluğu" 239
çorba "çorba"
ç.-yı 14
çorçul "kop- ?"
ç.-sa 53, 54
çöb "çöp" 98
çöble "meyve sebze topla-"
ç.-b 17
çögüş "çekiç" 135
çömeK "çömlek, testi" 252
çöv "çök-, yıkıl-"
ç.-üb 278
çöreg "çörek" 77, 233
çöreK "çörek" 77
çöyreg "çörek" 77
çöyreK "çörek" 75, 77
çu "ya, ki" 5, 200, 229
çú "ya, ki" **33, 106, 200**
çubuğ "dal, çubuk"
ç.-dan 132
çubuK "dal, çubuk"

ç.-Tan 208
çubulduruġ "1 gelinin etrafında tutulan çarşaf; perde" 184, 185
ç.-lar 184
ç.-nu 184
çuv "yavaş, sessiz" 143
çuvuġÇu "hizmetçi" 96
ç.-su 96
çuT et "börek yap-"
ç.-e 19
çuTu "börek"
ç.-lar 19
çúyúr "elbisenin yenlerini sıva-"
ç.-úP
ç.-úP **57**
çü "ya, ki" 55, 201, 215, 245, 306
çüğünnür "sebze türü" 174
çümle "avuçta sık-"
ç.-b 302
çüy "1 çivi; 2 kopuzun akord çivisi" 238
çüye "yüksek yer?"
ç.-lege 194

Ç

Çaç "saç"
Ç.-ına 209
Çan "can" 287
Çıġışlıġ "çıkış, çıkmak" 185
Çil-leni "cin"
Ç.-leni 311, 312
Çin "cin" 312
Çómúç "1 ö.isim; 2 kepçe" 225
Çómúç said "ö.isim" 225

ş

şaġır "şarap" 69
şaşan "Çeçenistan"
ş.-na 64
şaşġa "r. fincan" 248
şattaK yır "çalgısız söylenen türkü" 50
şay "çay" 35, 38, 230, 231, 233
ş.-lar 230
şay ġaşıK "çay kaşığı" 248
şayġa "1 çay; 2 çalkala-; 3 r. martı" 232
şay "çay"
ş.-dan 64
ş.-ı 230, 323
ş.-ıdır 231
ş.-ın 231
şay "1 yıka-; 2 çalkala-"
ş.-ıb 230
şerahot "r. Ermeni" 220
şiri "çürü-"
ş.-ġan 33

d

da "da, dahi" 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 56, 58, 59, 60, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333
dá "da, dahi" 5, 33, 36, 45, 71, 76, 86, 89, 97, 98, 119, 332
daḫoT "r. gelir" 270
d.-un 270
dádá "dede" 12, 304

d.-biz 12
d.-leribiz 12
d.-m **208**
d.-ma 12
dádáyım "yavrucuğum" 107
dádí "dede" 80
dadlı "tatlı"
d.-may 232
dak̲úmend "r. belge"
d.-lerde 197
dak̲úmental' ritsiri avniya 329
dak̲úmental'ni "r. belgesel film" 329
dağa "daha" 26, 70, 261
dağı "daha, sonra, dahi" 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 42, 46, 53, 55, 57, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 88, 89, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 153, 154, 159, 160, 161, 162, 167, 172, 173, 175, 178, 181, 182, 183, 185, 188, 190, 196, 198, 200, 201, 203, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 215, 216, 219, 221, 223, 224, 225, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 240, 244, 247, 252, 257, 259, 262, 263, 264, 267, 271, 272, 274, 276, 278, 280, 281, 283, 285, 287, 288, 289, 292, 300, 304, 306, 308, 309, 311, 315, 317, 318, 320, 321, 322, 324
d.-bızni 255
d.-lar 7
d.-sı 208
d.-sını 95
dağıstalli "Dağıstanlı" 191
dağıstan "Dağıstan" 255
d.-na "Dağıstan" 267
d.-nı 4, 173, 220
dağıstan "Dağıstan" 56, 108, 113, 262
d.-da 334
d.-na 5, 6, 113, 146, 172, 245
d.-nan 1, 5, 254
d.-nı 5, 108, 113, 114, 115, 272, 293, 319
d.-nıki 5
dağıstañ "Dağıstan"
d.-na 147
d.-ña 220, 224, 260, 261
d.-ña 115, 130, 147, 265, 326
d.-ñı 321
dağıstanski tilividinya "Dağıstan Televizyonu"
d.-dan 47
dağıT "dağıt-"
d.-ġan 57
daği "daha, sonra" 1, 196
dağí "daha, sonra" 4, 17, 24, 26, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 205
d.-lar **45**
daim "daima" 188, 206
daje "r.bile" 32
dajé "r.bile" 182
damahazayk̲a "r. ev hanımı" 137
damski "r. üzüm türü" 17
dav̇ "savaş" 5, 22, 36, 57, 68, 75, 76, 77, 117, 119, 121, 122, 124, 150, 163, 199, 218, 272, 304, 305, 331, 333
d.+ e-di 124
d.-da 75, 77, 104, 150, 257, 305
d.-dan 121, 150, 225, 280
d.-ġa 150, 163, 207
d.-ın 77
d.-lanı 76, 77
d.-lani 77
d.-lar 76, 77
d.-lardan 77
d.-laribuS 151
d.-nu 118, 119, 122, 150
d.-nudan 75
d.-u 201
d.-un 106
d.-unna 285
d.-unu 257
dav̇lenya "r. basınç"
d.-sı 329
dav̇uçu "kavgacı, yaygaracı" 201
dav̇ud "ö. isim" 24, 103, 104, 105
d.-dan 24
dav̇u "savaş"
d.-dan
d.-dan 225
dapatnitélni "ek" 174
dar "dar" 332
daraç̲a "derece, rütbe"
d.-ların 284
daraç̲alı "dereceli, rütbeli" 289
daraca "derece, rütbe"
d.-sí 38
d.-sí 38
daray "tezgah" 93
d.-nı 64
dardanel boğaz "Çanakkale Boğazı"
d.-da 221
dargi "Dargi, bir kafkas kavmi" 10, 11, 276
d.-lar 11
d.-ler 172
darmal "ilaç, derman"

d.-larınna 132
darman "ilaç, derman" 132, 134, 159, 208,
dars "ders" 10, 305
d.-dan 305
d.-lağa 305
dárs "ders" 191
darT "çek-" 190
dav "savaş" 11, 56, 59, 153, 222, 284
d.-da 56, 58, 59, 153
d.-dan 190, 257
d.-ġa 101, 221, 254
d.-lar 56, 74
dava "dava, savaş"
d.-lar 177
davay "r. hadi" 96
davlenya "r. basınç"
d.-sı 293, 330
d.-sın 330
davsuz "savaşsız" 254, 259
davu "savaş" 153, 220
d.-suz 256
dazu "sınır"
d.-da 253
d.-dan 253
d.-sunna 253
dárácáli "dereceli, rütbeli" 75
dárácá "derece, rütbe"
dåTsenT "r. doçent"
d.-ler 260**de** "de, dahi" 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 54, 56, 59, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 77, 78, 79, 84, 85, 91, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 135, 138, 140, 144, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 164, 166, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 191, 195, 196, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 214, 217, 221, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 241, 243, 244, 246, 247, 251, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 290, 292, 296, 298, 299, 300, 302, 305, 306, 309, 312, 314, 316, 317, 318, 320, 322, 324, 329, 331, 333
de "de-, söyle-"
d.-b1, 2, 3, 5, 8, 9, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 50, 55, 65, 66, 72, 77, 83, 84, 86, 88, 95, 97, 98, 99, 101, 104, 105, 108, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 121, 130, 131, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 143, 149, 150, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 174, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 198, 200, 202, 203, 206, 207, 211, 216, 224, 228, 229, 230, 233, 235, 254, 257, 258, 259, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 274, 279, 299, 304, 305, 314, 315, 317, 319, 321, 322, 323, 324, 329, 330, 331
d.-di 1, 32, 36, 39, 40, 41, 100, 129, 190
d.-dim 39, 40, 41, 100, 130
d.-diñ 63
d.-gen2, 10, 69, 99, 103, 115, 116, 125, 130, 131, 148, 172, 177, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 217, 254, 257, 314, 319
d.-genne 50
d.-ğen4, 19, 47, 80, 114, 115, 227, 265, 282, 304, 314
d.-ğeni 116
d.-mey 58
d.-meymen 36
d.-miş 324
d.-p 56, 81, 151, 163, 169, 187, 189, 190, 191, 198, 220, 221, 223, 224
d.-P 4, 11, 30, 38, 41, 50, 58, 59, 62, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 78, 81, 98, 99, 100, 108, 110, 112, 117, 120, 123, 130, 151, 166, 175, 178, 179, 190, 191, 208, 209, 220, 221, 223, 238, 241, 242, 247, 250, 252, 253, 259, 260, 261, 263, 291, 295, 332, 333
d.-riz 113
d.-rmen 99
d.-se 306, 332, 333
d.-segiz 116
d.-seK 120, 201
d.-sem 236
d.-señ 35, 98, 99, 102, 335
d.-y 2, 5, 9, 19, 20, 22, 28, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 55, 66, 68, 71, 74, 77, 79, 80, 81, 82, 88, 92, 95, 96, 100, 109, 113, 118, 127, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 155, 158, 159, 160, 162, 163, 168, 182, 189, 204, 205, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 222, 223, 226, 227, 229, 230, 231, 238, 243, 248, 249, 250, 251, 261, 269, 272, 324
d.-y + e-dig 324
d.-ybiz43, 47, 82, 127, 128, 129, 132, 133, 205, 249, 250
d.-ydi 42, 132
d.-yen 50, 320
d.-ygen28, 70, 73, 74, 114, 115, 118, 119, 163, 188, 206, 216, 227, 293, 335

d.-ygenim 117
d.-yğen 274
d.-yib 205
d.-yleğe 111
d.-ymen 80, 321
d.-yse 31, 168
d.-ysen 82
dé "de-"
d.-b 114, 115, 116, 187, 200, 202, 203, 206, 210, 213, 217, 218, 227, 269, 287, 289, 327
d.-gen 187, 223
d.-ğen 112, 200, 217
d.-P 109, 333
d.-r 70
d.-y 52, 71, 73, 77, 109, 113, 114, 115, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 214, 215, 216, 218, 229, 255, 302
d.-ydim 206
d.-ygen 109, 331, 333
d.-ylar 89
d.-ymen 296
dede "dede" 186
deher "üzüm asması ?"
d.-ini 17
dek´abir "r. Aralık" 196
delaġat "r. delege"
d.-i 331
deleġaTsiya "r. delege"
d.-da 335
demåķratiski "r. demokratik" 256
dengami "r. *para ile*"" 245
deñiz "deniz"
d.-da 23
d.-dan 23
d.-ge 192
devür "devir, çağ"
d.-ler 179
d.-lerde 285
deputaT "meclis üyesi, millet vekili vb."
d.-man 276
derbend batil abvab "ö. isim, yer ismi" 290
derbend "Derbent"
d.-de 23, 36
derT "dert"
d.-iñ 178
derya "ırmak"
d.-ğınna 286
destvoy "r.harç?" 156
devür "devir, çağ"
d.-ü 289, 290
d.-ünnen 289
deyin "kadar" 76, 248
deystvitélno "r. gerçekten" 165
dıġar "anlaşma" 311
dı "de-, söyle-"
d.-b 214, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 327, 333
d.-P 296, 302, 310, 333
d.-b 225, 279, 281, 284, 289, 291, 292, 308, 312, 332
dıvajdı "r. iki kere" 245
dıvardsovıy "r.devlet sanatçısı?" 187
dibizġan "r. süt nine" 335
d.-i 77
di "de-, söyle-"
d.-gen 209, 309, 316
d.-ğen 283
d.-y" 202, 208, 215, 280, 288, 292, 301, 302, 310, 318
d.-ye 203
d.-yegen 333
d.-yenni 201
d.-ygen 209
din "din" 224, 265, 334
d.-ge 278
d.-ibiz 265
d.-ni 9, 28, 36, 75
dinçi "dinci, din hizmetinde çalışan" 74
dinepir "r. İtil ırmağı, Dinyeper" 56
d.-ge 57
d.-ni 57, 59
dininostavas "?" 84
dinle "dinle-"
d.-meysiz 231
diñ "din"
d.-ña 22
diputaT "meclis üyesi, millet vekili vb."
d.-ları 335
direg "r. müdür" 99
diregtir "r. müdür" 98
direktir "r. müdür"
d.-ibiz 274
dirgevli "dikkatli" 224
disk´avanya "?" 148
disvitilna "?" 329
divenosta "?" 276
divesti "r. iki yüz" 330
diyaleKt "r. *diyalekt*" 316
diz "diz-"
d.-a 101
doġ "r. elektrik" 121
doġdur "r. doktor" 293
d.-laġa 293
d.-ları 293
d.-lar 78, 293, 320

d.-u 291
doġTur "r. doktor"
d.-lar 25
d.-man 299
dobor "r. antlaşma" 331
d.-nu 331
dobovor "r. antlaşma" 332
dobuvur "r. antlaşma" 311, 312
dogdor "r. doktor"
d.-men 299
doğaÇaKmay "?" 332
doğa "koridor"
d.-lar 228
d.-sin 28
doKsan "doksan"
d.-dan 328
doKTor navuġ "r. bilim doktoru"
d.-lar 260
doKtur "r. doktor"
d.-lağa 1
dolab "dolap" 88
dolan "ilgilen-, çalış-,iş peşinde koş-"
d.-aman 83
d.-ıb 83
dolma "dolma, yemek ismi"
d.-sı 181
dommay "1 şarkı ile şaka yapan; 2 komiklik yapan"
d.-lar 183
don "Don ırmağı" 76
donski ġazaġ "Don Kazakları" 76
dos "dost, arkadaş" 86, 140, 182, 236, 263
d.-su 89
d.-um 192, 193
d.-una 202
dórT "dört" 138, 142, 183
dórT yúz "dört yüz" 138
dórT yúz yígirmı "dört yüz yirmi" 138
dórTúnçú "dördüncü"
d.-sú 28
dostsuzluġ "arkadaşsızlık" 177
dosT "dost, arkadaş"
d.-u 60
d.-uma 60
dögereg "çember, yuvarlak" 160, 169
döğerçik "tekerlek"
d.-ler 291
döğereg "çember, yuvarlak" 233, 324
döğereK "çember, yuvarlak" 302
döğürçeğ "tekerlek"
d.-i 110
d.-ni 109
döğürçeK "tekerlek" 109, 111
d.-ler 109
d.-leri 110
döğürçek "tekerlek"
d.-ni 109
döğürçeK "tekerlek"
d.-ni 109, 110
d.-Te 109
dövür "devir, çağ"
d.-ünne
d.-ünne 290
dörd "dört" 274
dördünçü "dördüncü" 274
dördünÇü "dördüncü" 241
dörgelli "Dörgelli" 258
dört "dört" 98, 169
dörT "dört" 2, 12, 14, 59, 71, 77, 83, 94, 100, 101, 102, 103, 147, 148, 150, 161, 168, 174, 175, 176, 181, 186, 200, 205, 208, 225, 226, 258, 270, 277, 297, 306, 311, 314, 321, 328
d.-ge 272
d.-Te 272
dörT milyon "dört milyon" 266
dörT yúz "dört yüz" 101
dörT yüz "dört yüz" 172, 275, 294, 295
dörT yüz elli äki "dört yüz elli iki" 294
dörTev "her dörd"
d.-ü 297
dörTünçü "dördüncü" 8, 210, 274
dörTünÇü "dördüncü" 152
dövür "devir, çağ"
d.-ünneği 290
dua "dua" 41, 116, 237, 284, 287
d.-lar 2, 34, 112, 307
d.-sını 140
dua et "dua et-"
d.-ıb 43
dumnur "duru, temiz" 18
dunya "dünya"
d.-dan 140
duvar "davar" 108
dur "1 doğru; 2 evet" 7, 130, 138, 292
duraK "durak"
d.-Ta 291
dur "dur-"
d.-duġ 75
d.-sa 161
d.-uñ 229
duva "dua"
d.-nnı 261
duvu "sataşma, savaş"
d.-dan 63
dúnya "dünya" 22, 203
d.-da 203, 213, 257
d.-dan 213
d.-ġa 203
d.-nı 175, 182, 262

d.-ni 22
dú "de-"
d.-P 331
dúr "1 doğru; 2 evet" 5, 33, 204
+ ı-di "1 doğru; 2 evet" 142
+ i-di 141
dúşmal "düşman"
d.-lar 42
d.-larına 253
dúşman "düşman" 42, 57, 58, 59, 177
d.-a 57
d.-dan 59
d.-ığız 217
d.-ıbız 253
d.-ım 58
d.-ımı 213
d.-ımu 213
d.-ínnan 58
d.-ları 59
d.-nı 57, 59, 213, 215, 216
dúşmañ "düşman"
d.-ñı 213
düğü "düğü, dövülmüş buğday" 235
dünya "dünya" 163, 256, 257, 259
d.-da 203, 204, 227, 245, 253, 258, 262, 334
d.-dağı 256
d.-dan 277, 278, 283, 288, 289
d.-ġa 254, 255, 256, 257, 267, 289, 310
d.-ğa 221
d.-nı 245
d.-sını 253, 259
dünya sud "uluslar arası mahkeme"
d.-u " 256
dür "1 doğru; 2 evet" 7, 28, 32, 37, 56, 111, 144, 156, 157, 159, 201, 209, 225, 245, 257, 286, 288, 296, 301, 315, 317, 322, 326
d.-dür 203
d.-ü 203, 230
d.-üdü 327
d.-üdüm 289
düy "mevki?"
d.-lerden 213
düz "1 doğru; 2 düz" 32, 156

---

e

ed "et-, yap-" 19
e.-e 236
e.-ermen 51
e.-ib 315
edeP "edep" 120
edil "edil-, yapıl-"
e.-ir 121
egeçi "hala, teyze"
e.-m 128
egmeg "ekmek"
e.-ler 1
egsi "eski" 169, 225, 227, 274
eğer "tazı"
e.-ibiz 108
eḳanamiçiski mejdu narodni atnoşeniy "uluslar arası ekonomim ilişkiler" 226
eḳonomiḳa fakülteT "r. ekonomi fakültesi"
e.-ini 321
eK üç "iki üç" 229
ek´onomiḳa "r. ekonomi" 323
ekeğ "idik-, olduk-"
e.-ini 287
eken "idik-, olduk-" 15, 190
e.-in 189
e.-ni 36, 37, 145, 172, 219
eKen "idik-, olduk-" 71
ekeñ "idik-, olduk-" 186
ekev "her iki"
e.-ü 299
e.-ün 325
ekev "her iki"
e.-ün 313
eki "iki" 100, 165, 327
eki yüz "iki yüz" 292
ekinçi "ikinci" 300
eKKev "her iki"
e.-ünne 286
eKKeren "iki kere" 283
eKKi "iki" 286
eKmeğ "ekmek"
e.-i 322
eKmeK "ekmek" 205
eKsvatır "r. traktör tipi"
e.-da 270
el "yurt" 99, 212, 214
el yarıKta "el içinde?" 99
elçi "elçi" 179
e.-ni 180
ele "ele-"
e.-b 19
elekpılastansiya "r. trafo"
e.-lar 195
el "yurt"
e.-ge 288
e.-ime 281, 309
e.-inde 317
e.-iññe 56
e.-ni 281
el "öl"
e.-gen 2
el "yabancı"

e.-lege 52
e.-leni 50
elli "elli"10, 11, 14, 22, 64, 69, 97, 99, 103, 122, 125, 144, 155, 197, 264, 265, 270
elli äki "elli iki" 99
e.-side 140
elli altınçı "elli altıncı" 305
elli altınÇı "elli altıncı"
e.-sı 171
elli beş "elli beş" 25
elli biñ "elli bin" 321
elli dörTünçü "elli dördüncü" 305
elli miñ "elli bin" 321
elli segiz "elli sekiz" 97
elli toğuz "elli dokuz" 117
elli úçúnçú "elli üçüncü" **207**
elli üçünçi "elli üçüncü" 280
elli yettinÇi "elli yedinci" 171
ellinçi "ellinci" 305
elpeli "Erpeli" 223
elT "ilet-, ulaştır-" 3
e.-gen 40, 289
e.-Ken 115
elt "ilet-, ulaştır-"
e.-ib 3, 46, 47, 213, 217, 309
e.-ti 90
ël "öl-"
ë.-üb 2
em "ilaç" 208
emçek "üzüm cinsi" 17
emen tereg "uzun ağaç, ağaç cinsi" 46
ençi "ebe"
e.-ler 294
enderi "Endirey" 290
endi "1 Kafkas kavmi; 2 şimdi" 93, 95
endirey "Endirey" 58, 290, 315
e.-de 58, 96, 277, 280, 283, 290, 316
e.-ge 277, 283
e.-ni 59, 287, 289, 290
endireyler "Endireyliler" 284
endireyli "Endireyli" 287, 288
eneço 74
eni "erkek kardeş" 58
enneğenim "dediğim ; ünlem edatı" 42
enni "şimdi"63, 101, 103, 115, 131, 160, 184, 203, 210, 213
enstituT "r. enstitü"
e.-nü 144
epizoT "r. espri, anekdot"
e.-nu 222
ePsiz "keyifsiz 58
er "er, erkek, koca"3, 25, 31, 35, 58, 66, 89, 90, 91, 97, 140, 181, 185, 213, 278, 282, 314
e.-de 30
e.-dëy 51
e.-ge41, 58, 85, 167, 173, 177, 186, 207, 212, 214, 225, 286, 305
e.-i 24, 35, 187
e.-im 207
e.-imi 213
e.-ina 24
e.-ine 35, 312
e.-ini 90
e.-lege 215
e.-leğe 58
e.-leni 89
e.-ler 55
e.-leri 121
e.-lerin 55
e.-lerinnen 177
e.-lerinni 122
e.-lerni 55
er ğardaş "erkek kardeş" 80
e.-ı 81
e.-i 77, 80
e.-í 77
erğardaş "erkek kardeş"
e.-ğa 127
e.-ım 127
e.-ını 129
er gişi "erkek" 25, 39, 183, 214
e.-gá 36
e.-lar 31
e.-niki 36
e.-nikinni 36
er tur "ayakta dur-"
e.-abiz 3
eravul "Eravul" 314
erbeli "Erpeli"
e.-ni 69
ere tur "ayakta dur-"
e.-ğan 184
e.-ub 130
erel "er, erkek"
e.-ler 89
e.-lerden 124
e.-leri 121
eri "uzak"
e.-ge 292
erin"erin-, üşen-"
e.-mey 282
eriş "tartış-"
e.-asız 131
e.-gen 271
e.-ib 280
e.-magiz 131
erişuvluğ "tartışma"

e.-lar 130
erkek "erkek" 158
e.-ge 212, 215
e.-leni 209
e.-ler 53
erkekliğ "erkeklik"
e.-innen 219
erkele "şımar-, şımanıklık et-"
e.-gen 58, 59
erkelloġ "hürriyet"
e.-nu 123
ermel "Ermeni"
e.-ler + i-di 99
ermen "Ermeni" 213
ermeni "Ermeni"
e.-leğa 77
e.-ler 77
erpeli "Erpeli" 159, 160, 173, 222
e.-de 186
e.-den 159, 186, 220
e.-ge 186
e.-ni 222
erşi "kötü" 66, 131, 178
ertan "yarın" 140
erte "sabah, erken" 285
e.-ler 100
erten "sabah"8, 23, 30, 32, 59, 83, 115, 163, 229, 230, 272, 287, 298, 309, 312
e.-nen 181
erten oġ "sabahleyin" 83
ertenoġ "sabahleyin" 35, 230
ertenoK "sabahleyin" 67
erúv "güzel" **211**
erüv "güzel" 289
erüv "güzel" 282
es "akıl, hafıza" 67, 200, 209, 287
e.-den 67
e.-ge 112, 122, 123, 151
e.-geğe 151
e.-ibizġa 66
e.-ibizde 50, 53, 55
e.-ibizden 50, 120
e.-ibizge 68
e.-ige 116
e.-imden 13
e.-ime40, 61, 62, 70, 115, 117, 165, 202, 203, 274, 315, 317
e.-imne 117, 139, 161, 272, 290
e.-in 59
e.-ine 64, 115, 200, 217, 312, 334
e.-iñe 151, 216
e.-iñne 134
es tab "1 hatırla-;2 kendine gel-"
e.-arsan 200
e.-ıP 200
es tav "1 hatırla-;2 kendine gel-"
e.-uP 67
esdelig "hatıra"
e.-ge 151
esdeliK "hatıra"
e.-Ka 72
ese "ise" 30, 76, 149, 188, 199, 203
esenge "SSCB" 261
e.-ni 261
eses "SS; Alman polis Teşkilatı" 57
eseser "SSCB" 149
esesere "SSCB"
e.-ni 253, 261
esger "hatırla-"
e.-ib 96, 150
e.-iP 51
esgi "eski" 134, 138, 286, 314, 319, 326
e.-di 33
esine saldırmaġ "aklına getirmek"
e.+ e-di 116
esin "düşün-"
e.-iP 331
e.-me 331
esli "1 yaşlı; ihtiyar; 2 hafızası iyi" 1
esteliK "hatıra" 123
esteliK "hatıra"
e.-Ka 72
éstin "r. gerçek" 259
eş "eş-, ör (duvar, sepet vb)"
e.-di 156
e.-eğen 208
e.-ib 132
eşig "kapı" 189
e.-leğe 156
e.-ni 90
eşiglen "evlen-"
e.-e 177
eşiğ "kapı"
e.-e 97
e.-in 114, 190
eşiK "kapı" 249, 250
e.-den 317
eşil "ör-, eş-"
e.-gen 132
eş "eş"
e.-im 205
eşit "işit-, duy-" 95, 149
e.-eman 98
e.-ġan 149
e.-gáyin 95
e.-ibmen 2
eşiT "işit-"
e.-diñ 218
e.-genmen 224
e.-ser 259

eşkeseller "ö. isim" 224
eşKi "ekşi" 53
et "et" 206, 293, 301, 318
e.-i 187
e.-in 71, 300
eti beti "eti beti" 318
eT "et" 19, 27, 65, 66, 213, 234, 244, 301, 311
e.-den 301
e.-ge 302
e.-leni 235
e.-leri 66
e.-ni 104, 234, 302, 303
et "et-, yap-"
e.-a 140
e.-abiz 132, 134
e.-bisen (yapar isen) 202
e.-di 3
e.-dim 144
e.-e 2, 3, 7, 10, 12, 19, 20, 21, 22, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 68, 76, 82, 83, 84, 88, 94, 102, 112, 133, 140, 148, 149, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 173, 174, 177, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 188, 191, 198, 205, 208, 209, 211, 224, 229, 230, 235, 242, 243, 244, 248, 249, 259, 261, 262, 263, 272, 278, 284, 292, 303, 306, 307, 320, 322, 332, 334
e.-e + ydi 12
e.-ebiz 7, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 48, 140, 154, 230, 235, 245, 247, 281, 306, 311
e.-ebüz 230, 233, 235
e.-ebiz 300
e.-eceg 266
e.-ecegsen 200
e.-eceKbiz 258
e.-eceg 71
e.-edi 34, 91, 99, 132, 148, 183, 208, 235, 269, 275, 311
e.-edig 143
e.-ediK 120, 142
e.-edim 148
e.-edin 253
e.-edir 235, 268
e.-egelleni 163
e.-egeller 31
e.-egen 18, 21, 46, 83, 100, 148, 186, 266, 287, 312, 325
e.-egende 19
e.-egenne 26, 121, 157
e.-egenni 96
e.-eğen 4, 24, 35, 36, 69, 75, 100, 166, 178, 182, 185, 198, 210, 231, 235, 242, 262, 275, 279, 280, 287, 293, 321, 331
e.-eğeni 242
e.-eğenim 24
e.-eğenmiz 69
e.-eğenne 149, 200, 219
e.-eğenni 160, 267
e.-eğeññi 267
e.-ejağ + e-dim 113
e.-ejaK + ı-dım 113
e.-ejegbiz 310
e.-ejeK 258
e.-eler 32, 34, 35
e.-eman 247
e.-emen 2, 6, 20, 27, 30, 83, 126, 145, 170, 243, 305, 332
e.-emén 24
e.-en 211
e.-er 2, 41, 42, 194
e.-er + i-dim 2, 41
e.-erbiz 24, 42, 88, 282
e.-erdiK 201
e.-ermen 309
e.-esen 19, 215
e.-esin 241
e.-esiz 122, 242
e.-eydiK 41
e.-eyig 131, 190, 272, 275, 298
e.-eyiK 115
e.-eyim 284, 317
e.-eymen 78
e.-geğine 287
e.-gen 16, 78, 101, 150, 182, 195, 221, 222, 284
e.-gen + e-di 78
e.-genbiz 302
e.-genbiz 195
e.-geni 6, 151
e.-genin 136
e.-genmen 148
e.-genmiz 139
e.-genne 157, 176, 235
e.-ib 1, 3, 4, 6, 9, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 42, 43, 44, 52, 66, 91, 92, 93, 98, 100, 102, 105, 116, 120, 130, 131, 134, 137, 138, 140, 143, 144, 146, 147, 148, 151, 153, 162, 181, 182, 183, 190, 198, 199, 202, 203, 204, 206, 211, 216, 227, 229, 231, 263, 268, 270, 271, 275, 277, 279, 280, 281, 282, 284, 288, 290, 299, 300, 302, 303, 306, 307, 308, 310, 312, 318, 320, 323, 325, 327, 335
e.-ibbiz 134
e.-igiz 31, 206, 275, 280
e.-ip 160, 221, 280
e.-iP 4, 51, 52, 62, 63, 68, 69, 73, 77, 101, 109, 112, 124, 177, 181, 201, 202, 203,

211, 213, 217, 243, 247, 299, 301, 331, 333, 334
e.-iPti 333
e.-ken 165, 182, 191
e.-Ken 98, 141, 232
e.-ken + e-dig "et-, yap-" 165
e.-Kenbiz 333
e.-maɣan 135
e.-maɣ 173
e.-me 18, 35, 84, 121, 131, 165, 197, 198, 223, 281, 318
e.-mediñ 178
e.-mege 7, 18, 20, 26, 84, 86, 165, 167, 174, 176, 182, 243, 279, 311, 320, 322
e.-megen 116
e.-megenbiz 279
e.-megenmen 180
e.-megenne 198
e.-meger 146
e.-meğe 47, 153, 274
e.-meK 220, 242
e.-meP 34
e.-mese 202
e.-mesegiz 115, 206
e.-meseñ 244
e.-meser 266
e.-mesin 30, 235, 289
e.-mey 105, 132, 135, 158, 162, 179, 186, 196, 198, 205, 222, 224, 232
e.-mey + é-di 179
e.-meybiz 299
e.-meybiz 18, 230
e.-meye 35, 77, 99, 244, 275, 281, 289, 299, 307
e.-meygen 205
e.-meyim 170
e.-se 3, 18, 157, 178, 186, 205, 206, 279, 282
e.-seg 15
e.-sem 145
e.-sin 39, 198
e.-ti 98, 256, 327
e.-Ti 275
e.-tig 2, 98
e.-Tig 270
e.-tim 2
e.-Tim 2
e.-Tim 137, 147, 155, 281
e.-Tiñ 51
e.-üP 331
etab "etap, tur"
e.-ında 180
etaj "r. kat"
e.-lar 226
eT "et-, yap-"
e.-çiKbiz 332
e.-çiKmen 332
e.-di 150, 318
e.-dig 259, 298, 300, 329
e.-diK 259
e.-dim 303
e.-diñ 215, 216
e.-eğen 317
e.-emen 245
e.-erbiz 310
e.-ermen 29
e.-gen 12, 32, 57, 105, 199, 202, 203, 205, 208, 209, 216, 281, 309, 329
e.-gen + i-dim 312
e.-geni 317
e.-genne 167, 205
e.-gennen 303
e.-genni 200
e.-gensen 281, 311
e.-ğen 12
e.-ib 115, 148, 196, 204, 310, 321
e.-iP 210, 272
e.-keller 258
e.-ken 241
e.-Ken 24, 50, 69, 115, 116, 199, 203, 211, 263, 287
e.-Keñ 56
e.-Ken + e-di 78, 116
e.-Kença 331
e.-Kenni 196
e.-ma 15
e.-maɣ 173
e.-máK 243
e.-me 20, 30, 135, 201, 206, 218, 242, 243, 310, 332, 333, 335
e.-mede 200
e.-medi 153
e.-mege 6, 7, 29, 31, 33, 34, 49, 66, 200, 218, 254, 258, 289, 334
e.-megen 217
e.-meğe 15, 320
e.-meğen 1
e.-meğenmen 200
e.-mese 115, 201, 263, 331
e.-mesegiz 115
e.-meseK 206
e.-meseñ 66
e.-mesin 272
e.-mey 34, 91, 122, 135, 215, 334
e.-meybuz 232
e.-meye 14, 210
e.-meymen 200
e.-meysen 204
e.-miygen 333
e.-se 113, 121, 123
e.-sin 20, 119, 125, 204, 205

e.-Ti40, 76, 223, 261, 268, 269, 281, 315, 329
e.-TiK 331
e.-tim 97, 310
eteg "etek" 186
eteğ "etek"
e.-iñ 64
etil "edil-, yapıl-"
e.-a 19, 24
e.-diK 257
e.-e17, 18, 30, 72, 169, 183, 211, 235, 301, 307, 322
e.-edi 63
e.-eğan 30
e.-gen 201
e.-ib 283, 285, 307
e.-may 19
e.-meğen 201
e.-meydi 244
e.-meyen 203
e.-sin 17, 30
etilin "edil-, yapıl-"
e.-a 90, 92, 93
e.-e 169
e.-edi 169
e.-gán 92
e.-gen 111
e.-mey 93
etílín "edil-, yapıl-"
e.-gán 93
etinil "edil-, yapıl-"
e.-edi 179
eTmeg "ekmek" 233
eTmeK "ekmek" 65, 66
eTo "r. bu" 107
eTTir "ettir-, yaptır-"
e.-e 111, 245
e.-gen 289
e.-ib 135, 180, 289
ettir- "ettir-, yaptır-"
e.-ib 202
e.-mese 124
eTTirt "ettirt-, yaptırt-"
e.-e 111
ey "ey!" 28, 78, 114, 236, 253
ey "?"
e.-de 101
eyleT "eylettin?"
e.-Tiñ 212
eyt- "söyle-, de-"
e.-ağan 140
e.-e 220, 248
e.-edig 141
e.-eğenim 220
eyT "söyle-, de-"
e.-gençege 195

ä

ädil özel "İtil ırmağı"
ä.-leni 194
äggeren "iki kere" **245**
ägiz "ikiz" **206**
ä.-ler **285**
äkev "her ikisi" **70**
ä.-ún 334
ä.-ün 284
äkev "her ikisi" 70
äki "iki"5, 8, 12, 15, 23, 25, 27, 29, 30, 33, 35, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 50, 59, 64, 69, 71, 73, 74, 75, 78, 83, 84, 98, 100, 101, 107, 109, 111, 112, 114, 116, 131, 135, 137, 138, 140, 142, 144, 145, 147, 148, 156, 157, 158, 162, 163, 166, 169, 172, 173, 174, 181, 184, 191, 204, 205, 206, 208, 210, 213, 217, 220, 223, 224, 226, 229, 232, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 258, 259, 264, 278, 280, 284, 286, 290, 291, 293, 296, 301, 304, 305, 311, 312, 314, 321, 324, 327, 329, 332
ä.-biz 114
ä.-lerde 185
ä.-n 222
ä.-si 15, 22, 54, 71, 130, 139, 223, 309
ä.-sin 271
ä.-sine 131
ä.-sini 231
äki bin yetti yüz "iki bin yedi yüz" 145
äki milyard "iki milyar" 98
äki miñ "iki bin" 11
äki miñ úÇ yúz "iki bin üç yüz" 11
äki miñ yarım "iki bin beş yüz" 316
äki yüz "iki yüz" 156, 166, 167, 296
ä.-den 269
äki yüz elli "iki yüz elli" 156
äki yüz miñ "iki yüz bin"
ä.-nen " 167
äki yüz on meş "iki yüz on beş" 166
äki yüz otuz "iki yüz otuz"
ä.-ğa 166
äki yüz yetmiş beş "iki yüz yetmiş beş" 275
äki yüz yirma "iki yüz yirmi" 334
äkinci "ikinci" 56, 156
äkinçi "ikinci"74, 75, 226, 278, 288, 293, 296, 297, 304, 307, 313
ä.-si 27, 188, 274, 309, 335
ä.-n 310
äkinÇi "ikinci" 163, 180, 288
ä.-si 194

äkinçi dünya dav "İkinci Dünya Savaşı"
ä. -da 257
ä. -nu 257
äkinÇi dünya dav "İkinci Dünya Savaşı"
ä. -da 163
äkinçiley "ikinci sefer"
ä. -de 108
äkinni "ikindi" 78, 140, 214
ä. -de 212
äkinni namaz "ikindi namazı"
ä. -dan 140
ä. -nı 79
äkişer "ikişer" 102, 257
äKKeren "iki kere" 229, 260
äkki "iki" 97, 181, 210, 217, 221, 312
ä. -si 159, 177
ä. -sini 188
äKKi "iki" 210, 217
ä. -si 208
ärüv "güzel" 307
äşit "işit-, duy-"
ä. -a 28
ä. -dıñ **217**
ä. -e28, 200, 201, 202, 206, 207, 216, 217, 218
ä. -eyiK 214
ä. -genmen 309, 326
ä. -gensen 67
ä. -ib 139, 279, 298, 308
ä. -sen 3
ä. -tin 207
äşiT "işit-, duy-"
ä. -dim 117
ä. -Ken + e-dim 117
ä. -Kenmán 69
ä. -Kenmen 113
ä. -Kenmiz 114
ä. -Tin 215
äşitil "işitil-, duyul-"
ä. -gen 221

é

égzamin "r. alıştırma"
é. -ni 306
éki "iki" 2, 4, 39
é. -biz 48
é. -ni 236
é. -si 67
ékinçi "ikinci" 4, 227
ékinÇi-si "ikinci" 66
ékki "iki" 177
é. -si 68
énteres "r. ilginç" 272
ér "er, erkek" 24
é. -leri 122
érten "sabah" 35, 116
é. -ne 116
ése "ise" 177
éşig "kapı"
é. -e 62
éşit "işit-"
é. -e 209
éşiT "işit-"
é. -megen 216
ét "et-, yap-"
é. -esen 235

f

fabrik´a "r. fabrika" 166
fabriK "r. fabrika"
f. -ler 321
faktiçéski "r. hemen hemen" 244
fakülteT "r. fakülte" 321
f. -ge 300
f. -ni 4, 299
fakültet-i "r. fakülte" 4
familya "r. aile" 134
f. -bız 171, 267
f. -ları 267
f. -m 319
fantan "petrol" 329, 330
f. -nı 329
fariTsiya "İran"
f. -dan 67
f. -ğa 67
faşis "r. faşist" 124
faşist "r. faşist"
f. -lár **6**
faşisT "r. faşist"
f. -leni 123
f. -ler 257
fayton "r. süslü at arabası" 91
fálklor "r. folklor" 47
fáyzullayev "ö. isim" 107
federalníy "r. federal" 5
federalní sulújbá bezopasnásti "r. iç güvenlik teşkilatı" 258
feeSbe "r. iç güvenlik teşkilatı" 258
f. -ni 258
felçér "r. sağlık memuru"
f. -ler 294
ferma "r. çiftlik" 166
f. -da 148
f. -larda 148
fevral "r. Şubat" 32, 33, 34

f. -ni 32
févraľ "r. Şubat"
f. -ni 46
feyzullayev abdulġasımnı ġızı zuleyha "ö. isim" 107
fıransuski "ö. isim" 139
fıronT "r. çephe"
f. -ġa 120, 163
fillanniya "Finlandiya" 75
f. -nı 77
filma "r. film" 29
film "r. film"
f. -di 6
finansiyoner "r. *finans eden*"
f. -i 331
finansiyor "r. *finans eden*"
f. -i 332
f. -un 332
firma "r. firma, ticarethane" 226
fisḳabineT "r. fizyoloji odası" 293
forma "r. 1 üniforma, 2 *şekil*, biçim" 183
f. -ġa 311
f. -ğa 330
fudbol "r. futbol" 168

F

Fayda "fayda" 64

g

gabur "kabir, mezar"
g.-lar 58
gal "kal-"
g.-dı 118
galḫoz "r. şahsi mülkiyetin olduğu ortak üretim yapılan çiftlik"
g.-lardan 98
gamış "camız"
g.-nú 240
gañña lanı "?" 51
gara "bak-"
g.-maysan 236
g.-P 114
gatın "kadın"
g.-ı 90
gayda "nerede" 173
gaytar "dön-, döndür-"
g.-ip 162
gaytı gerli "gerisin geri" 320
gazan "kazan"
g.-nı 248
gazet "r. gazete"
g.-ibiz 258
gıdeta "r. yaklaşık" 294
gıram "r. gram" 167
gırg yetti "kırk yedi" 298
gız "kız" 209
g.-ımı 190
g.-lar 256
gäl "gel-"
g.-ib 120, 208, 290, 299
gäs "kes-"
g.-ib 209
gät "git-"
g.-di 304
g.-dig 304
g.-e 104, 207, 213, 247, 278, 309
g.-edi 208
g.-ediK 120
g.-ediler 208
g.-eğenne 208
g.-ejeg 272
g.-emen 116, 217, 229
g.-esen 229
g.-gel 144
g.-gen 131, 145, 148, 285
g.-gendi 305
g.-ib 145, 226, 287, 289, 309, 311, 320
g.-iP 39, 70, 291
g.-me 104
g.-mejegmen 318
g.-ti 145
g.-Ti 12
g.-tim 253
gäT "git-"
g.-di 40, 99, 118, 207, 226, 275
g.-diler 124
g.-geğenim 293
g.-gen 210, 217, 284, 327
g.-genmen 46
g.-gennen 289
g.-Ken 121, 122, 273
g.-Ken + e-di 123
g.-madi 39
g.-mege 317
g.-mejaK 120
g.-mey 210
g.-meymen 48
g.-se 205
g.-Ti 39, 104, 123, 155, 217, 254, 260, 261, 304
g.-tim 278
g.-Tim 147, 253
gäTmaġlıġ "gidiş" 188
gebegġala "Gepekkala" 290
geće "gece" 167, 168
geç "geç-, bağışla-" 75, 99, 131
g.-edi 203

g.-emen 188, 205
g.-gen + e-diK 275
g.-genmen 78
g.-gir 100, 254
g.-i 190
g.-ib 188, 268
g.-igiz 78, 205
g.-ip 205
g.-iP 205, 206
g.-Kir 160
g.-mesin 206
g.-mey 265
g.-seK 265
g.-sin 117, 118, 163
g.-Ti 181
g.-Tim 209
geÇ "geç-, bağışla-" 23
g.-me 205, 206
geç ġal "geç kal-"
g.-íb 75
geç orta "gece yarısı"
g.-da 99
g.-lar 99
geçe "1 gece; 2 geç-" 7, 9, 10, 23, 25, 29, 30, 32, 33, 35, 60, 61, 67, 83, 88, 97, 99, 140, 153, 159, 160, 169, 181, 182, 185, 191, 213, 217, 263, 278, 284, 299, 309, 310, 329, 332
g.-den 217
g.-ler 61, 62
g.-n 299
g.-ni 182
g.-si 97
g.-siná **34**
geçin "öl-"
g.-ġan 24
g.-gen 254, 316
g.-ib 145
g.-ñan 42, 43
g.-ñen 30
geçiñ "öl-"
g.-ñen 117
g.-ni 267, 317
gegig-ni "kağnının bir parçası" 110
geKTar "r. hektar" 174, 175, 176
g.-lardan 174
g.-nı 174, 175
gel "gel-" 23, 31, 40, 44, 53, 107, 135, 136, 229, 247, 292, 309, 310
g.-ádi 317
g.-di 2, 5, 25, 39, 40, 75, 76, 84, 98, 115, 124, 129, 130, 191, 217, 300, 305, 311, 317, 329
g.-dig 271
g.-digiz 38, 107
g.-diK 39, 77, 207, 253, 257
g.-diKTe 39
g.-diler 40, 169
g.-dim 23, 41, 61, 137, 148, 299, 305, 328
g.-din 177
g.-e 23, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 43, 46, 57, 58, 62, 68, 69, 70, 76, 84, 90, 101, 104, 113, 115, 116, 129, 140, 149, 159, 163, 165, 166, 171, 172, 173, 177, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 202, 203, 205, 209, 213, 214, 216, 227, 243, 245, 255, 265, 273, 284, 289, 295, 298, 308, 315, 317, 327
g.-é 67
g.-e + e-di 165
g.-eçaġ 163, 176
g.-eçeg 265, 266, 279, 298, 322
g.-eçeg + e-dim 267
g.-eçeginizni 298
g.-eçeK 278
g.-ebiz 17, 111
g.-ecaK 123
g.-eceg 76
g.-edi 28, 106, 163, 305
g.-egeller 31, 32, 117
g.-egen 33, 39, 62, 63, 69, 71, 135, 173, 259, 278
g.-egeni 115
g.-egenne 93, 183, 283
g.-eğan 15
g.-eğelge 144
g.-eğeller 47, 330
g.-eğelleri 67
g.-eğen 29, 71, 204, 205, 221, 227, 265, 283, 325, 329
g.-eğeññe 77
g.-ejáġman 115
g.-ejaK 123
g.-ejeK 35
g.-eler 32, 35, 320
g.-emen 35, 75, 83, 210, 234, 272
g.-emeniñ 237
g.-ermen 310
g.-érsen 190
g.-ese 30
g.-esen 1
g.-esız 131
g.-ey edi 157
g.-eyig 270
g.-eyiK 55, 57
g.-ġallarina 143
g.-ġansiz 130
g.-geğ + i-dim 308
g.-geller 24, 27, 31, 47, 85, 172, 320
g.-gelleri 154

g.-gen15, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 35, 36, 38, 41, 42, 46, 51, 67, 68, 69, 90, 91, 93, 96, 99, 102, 103, 113, 115, 116, 129, 130, 139, 145, 148, 149, 150, 153, 154, 167, 173, 175, 183, 184, 185, 189, 207, 210, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 224, 226, 227, 229, 245, 259, 263, 272, 279, 280, 289, 296, 299, 306, 308, 315, 318, 320, 325
g.-gen + e-dim 215
g.-gen + i-di 150
g.-genbiz 153
g.-gençége 89
g.-gende 99
g.-genden 182, 187
g.-geni 25, 144
g.-genibizge 71
g.-genigizge 107
g.-genim 15
g.-genmen51, 77, 86, 150, 180, 190, 279, 310, 315
g.-genmiz 86, 131, 263
g.-genne12, 30, 41, 42, 99, 153, 164, 203, 217, 220, 223, 229, 273, 317, 319, 325, 330
g.-gennen 25, 30, 41, 182
g.-genni 131, 191
g.-gensen 218
g.-gensiz 113
g.-ginçe 17
g.-ginçége 93
g.-ğa "gel-" 39
g.-ğen 220
g.-i 189, 318
g.-ib2, 4, 5, 12, 14, 15, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 38, 39, 40, 43, 46, 59, 69, 73, 76, 77, 97, 99, 103, 115, 116, 130, 136, 139, 142, 145, 153, 154, 163, 182, 190, 191, 200, 205, 208, 210, 213, 215, 217, 226, 253, 256, 259, 267, 272, 274, 278, 279, 281, 283, 292, 293, 307, 308, 310, 317, 320, 329
g.-ibman 4, 23, 39, 41
g.-ibmen 23
g.-iF 42
g.-igen + é-dim 15
g.-igiz 30, 66, 107, 130
g.-iman 42
g.-ip 98, 173
g.-iP71, 73, 76, 172, 210, 212, 214, 217, 223, 246, 247, 260, 310, 320, 329
g.-iP 30
g.-iPman 24
g.-ir 110, 130, 219, 317
g.-irsen 309
g.-iv + e-di 25
g.-leller 27
g.-li 191
g.-liK 253
g.-lim 207
g.-ma* 173
g.-magiz 130
g.-me3, 30, 55, 62, 129, 189, 261, 279, 299, 309
g.-meğan 130
g.-medi 40, 235
g.-mege 33, 39, 40, 173, 258, 320
g.-megeni 280
g.-megiz 30, 66
g.-meli 33
g.-meP 44
g.-mes 77, 194
g.-mes + e-dim 77
g.-mese 265, 331
g.-mesegiz 66
g.-mesem 35
g.-mesin 64, 250
g.-mey29, 40, 49, 90, 112, 163, 294, 310, 334
g.-meye 298
g.-meygen 294
g.-meyse 66
g.-se20, 51, 75, 122, 173, 181, 187, 266, 284, 299, 308
g.-seg 334
g.-sem 279
g.-señ 228, 308
g.-sin 214, 258, 261
g.-üb 334
gele "gel-"
g.-P 191
geleceg "gelecek"
g.-de 262
g.-te 322
geleceK "gelecek"
g.-Ten 254
gelecağ "gelecek"
g.-ğa 138
gelecaK "gelecek"
g.-ğa 77
gelari "gel bakalım" 152
geleçi "dünür" 96
geleçi "dünür"
g.-ler 86
geleş"1gelmek niyetiyle yola çık-;2 dünür düş-; 3birine evlenme teklif et-"
g.-e 21
g.-ib 88, 213
geleşiK "gelmek niyetinde"
g.-man 39
gelgennoğ "gelir gelmez" 104

gelginçi "yabancı"
g.-ler 177
gelil "gelin"
g.-ler 182
g.-leri 182
gelim "gelir"
g.-nen 175
gelin "gelin" 39, 89, 90, 91, 182, 183, 184
g.-i 40, 89, 90, 213
g.-im 39
g.-imi 228
g.-in 39
g.-ini 182
g.-ni 39, 91, 93, 182, 183, 184, 185
g.-niki 92
gelin "gelin-"
g.-iP 49
geliv "geliş"
g.-unna 104
geltir "getir-" 214, 312
g.-alar 24
g.-di 185
g.-e 21, 26, 89, 93, 312
g.-eğallar 24
g.-ebiz 224
g.-eğan 24
g.-emen 243
g.-gen 26, 123, 186, 214
g.-genmiz 311
g.-gensiz 311
g.-ginçe 39
g.-ib 17, 24, 26, 27, 29, 31, 35, 41, 105, 208, 213, 330
g.-iP 217
g.-Ti 185
gelTir "getir-"
g.-di 42
gemé "gemi" 23
g.-biz 23
g.-lerdey 57
genç "genç" 10
genÇ "genç" 14
gend "kent, şehir"
g.-de 4, 6, 7
g.-değ 6
g.-ge 4, 6
g.-ni 2
gene "gene, yine" 333
generaĺ "r. general" 139
geñ "genişlik"
g.-in 246
genni "kendi" 299
genT "kent, şehir" 5
g.-ibizni 9
g.-iñe 29
g.-leğe 5
g.-ler 5
g.-ni 3
g.-te 5
g.-Te 38
g.-Ten 46
gent "kent, şehir"
g.-ibizde 7
g.-im 41
g.-ni 8
genTli "kentli, şehirli" 11
gereg "gerek, gerek -" 14, 110, 205, 259, 275, 281, 289, 301, 317, 323, 332, 334
g.+ e-digiz "gerek" 119
g.-biz "gerek" 201, 334
g.-miy "gerek-" 334
g.-sen "gerek" 274
gereğ "gerek"
g.+ e-di 226
g.+ i-di 275
gerek "gerek" 301, 332
gereK "gerek" 242, 243, 244, 275, 294, 333
g.-biS "gerek" 331
g.-biz 1223, 333
g.-sen 244
geril "geril-"
g.-mesin 110
germanya "Almanya" 257
g.-da 257
germen "kavis, yay gibi" 290
geroy "r. yiğit" 55, 257
gerti "doğru" 29, 149, 216, 243
g.-den 308
g.-si 243
gertiliğ "doğruluk"
g.-in 216
ges "kes-"
g.-di 279
g.-e 16, 202, 210, 247
g.-ebiz 16
g.-eğen 247
g.-gen 210
g.-ib 16, 213, 217, 279, 286, 300, 309, 312
g.-mege 69
g.-mey 244
geseg "kesek, parça" 232, 309
g.-i 109
g.-leri 19
geseK "kesek, parça" 26, 54, 77, 205
gesig "kesik, parça"
g.-ler 196
gesil "kesil-"
g.-di 255
g.-meceg 258
g.-meceK 261
gesT apul "hidro elektrik santral tiribünü"

g.-larınnan 67
gesüv "kesim, kesiş"
g.-ü 17
geş "geç-"
g.-Ti 188
geT "git-" 266
g.-di 25, 26, 39, 76
g.-dim 30
g.-geller 261
g.-gelli 267
g.-gen 23, 24, 38, 73, 87, 145, 196, 201, 210, 213, 216, 242, 255, 265, 283
g.-genmen 147
g.-gennen 25, 283
g.-gınçege 181
g.-Ken 39, 50, 69, 70, 72, 202, 257, 267
g.-Kenden 267
g.-me 27, 35
g.-mege 173
g.-mey 39, 332
g.-meymen 72
g.-se 23
g.-sin 272
g.-ti 61
g.-Ti 26, 39, 40, 71, 75, 152
g.-Tim 75
get "git-"
g.-e 23, 31, 35, 40, 65, 67, 71, 103, 115, 166, 182, 183, 184, 186, 188, 190, 310, 312
g.-egelleri 173
g.-egen 187
g.-eğeller 46
g.-eğen 203, 318
g.-ejem 229
g.-eler 24, 31, 32, 43
g.-emen 234
g.-eydi 2
g.-eyiK 58
g.-eyim 19
g.-gellege 183
g.-gen 5, 140, 176, 196, 221, 335
g.-gennen 191
g.-i 310
g.-ib 23, 35, 39, 40, 74, 75, 118, 137, 186, 190, 198, 199, 208, 214, 226, 277, 280, 312, 325
g.-íb 24, 38
g.-igiz 72
g.-iP 65, 67, 72
g.-me 191
g.-meġan 131
g.-ti 101
g.-Ti 140
gevin "müslüman adetlerine göre evlenmek, evlenme" 313
gey "giy-"
g.-gen 71
geygey "kağnının bir parçası"
g.-leni 110
g.-ler 110
geyig "geyik" 62
gez "gez-"
g.-e 244
g.-er 28
gezig "defa, sefer, kere" 67, 71, 310
g.-ler 317
gezüv "gezi"
g.-ge 83
gérmanya "Almanya" 77
gét "git-"
g.-gen 221
g.-gen + e-di 84
g.-genden 188
g.-gene 198
g.-meymen 224
g.-se 177
géy "giy-"
g.-iP 247
géyoloġ "r. yer bilimci, jeolog" 198
gihilli "Gihilli" 37
giççé "küçük" 210
giççe "küçük"
g.+ di 157
giççi "küçük" 5, 12, 14, 32, 33, 42, 48, 73, 82, 89, 127, 141, 145, 157, 166, 167, 168, 169, 174, 177, 180, 182, 186, 187, 189, 210, 227, 243, 254, 257, 283, 286, 302, 317, 323
g.+ e-di "küçük" 42
g.-de 207
g.-dim 208
g.-lar 34
g.-ler 3
g.-lerni 320
g.-ley 277
g.-si 42, 82, 107, 161, 167, 251
g.-si + e-dim 168
g.-sine 82, 114
g.-sini 167, 204
giÇÇi "küçük" 79, 254, 321
g.-den 101
g.-leri 139
giÇÇi masçiT "Küçük Mesçit" 79
giçi "küçük" 2, 8, 38
gid "git-"
g.-eriK 334
gigdar "r. hektar" 269
g.-ı 269
gimiK "gibi" 135
gihli-ni " ö. isim, Gihli" 37

gir "gir-" 99
g.-a 104
g.-ayIK 39
g.-diK 39
g.-e 167, 182, 308
g.-er 114
g.-ebiz 316
g.-edi 143
g.-eġan 15
g.-egen 109
g.-eğan 32
g.-eğani 34
g.-ġan 33
g.-ġanni 34
g.-gen 122, 213, 243
g.-genne 192, 200, 300
g.-gençege 120
g.-ib 25, 28, 31, 32, 34, 35, 100, 114, 130, 131, 160, 168, 169, 184, 190, 200, 206, 213, 273, 283, 289, 290, 308, 311, 334
g.-ip 163, 222
g.-iP 114
g.-ma 15
g.-mädim 100
g.-may 33
g.-me 69, 99, 100, 200
g.-megen 261
g.-meğe 200
g.-meğen 200
g.-mey 169, 181
g.-sin 111
gire "gir-"
g.-Pmen 190
giresun "Giresun"
g.-na 253, 259
giresuñ "Gikresun"
g.-ña 253
giril "giril-"
g.-a 15
giş + e-di "kişi idi" 280
gişe "kişi"
g.+ di 73, 117
g.-ni 317
gişi "kişi" 25, 26, 38, 40, 50, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 100, 113, 114, 115, 116, 120, 142, 160, 163, 175, 178, 180, 181, 185, 188, 195, 200, 204, 206, 209, 225, 227, 247, 262, 273, 295, 308, 312, 317, 319
g.-ġa 24
g.-ge 15, 16, 96, 114, 184, 286
g.-lani 86
g.-lár 35
g.-leni 208
g.-ler 31, 52, 89, 91, 92, 181, 209
g.-lerni 246
g.-men 213
g.-ni 36, 50, 89, 114, 142, 160, 177, 179, 180, 191, 281, 309
g.-sen 218
g.-ye 135, 216
g.-yidi 12
giT "git-"
g.-genne 317
g.-mey 115
giTsi "r. kılavuz ?" 333
giy "giy-"
g.-a 3
g.-eġallar 3
g.-ġan 27
g.-ib 132, 183, 214, 273, 329
g.-ibTi 3
g.-iP 246
g.-ma 3
g.-meye 214, 181
giyev "damat" 214
g.-ü 187
giyev "damat" 90, 184, 186
giyir "giydir-"
g.-di 181
g.-e 114, 184
g.-ib 33, 74, 181, 182
g.-iP 108
giyirT "giydirt-"
g.-diK 25
giyiş "1 uy-; 2 anlaş; 3 yakış"
g.-mey 102
giyivlendir "giydir-, giyimlendir-"
g.-ib 140
goşt et "çadır kur-, çardak yap-"
g.-ib 237
goşul "eklen-, katıl-"
g.-may 211
goy "koy-"
g.-a 156
göç "göç-, taşın-"
g.-e 43
g.-gen 153
g.-üb 165, 320
g.-üP 296
göçerağaç "dingil" 109, 110
g.-ġa 109
g.-ı 109
g.-nı 111
g.-ni 110
göçerağaÇ "dingil"
g.-nı 109, 111
gög "1 gök; 2 mavi" 27, 49, 57
göğürçil "güvercin"
g.-ler 310

göğürçül "güvercin"
g.-ler 310
göğürçün "güvercin" 310
göleK "gömlek" 87
g.-ni 329
göm "göm-"
g.-e 281, 316
g.-ersiz 287
g.-gen 221, 224, 283
g.-ñen 224
g.-üb 224
gömül "gömül-"
g.-gen 189, 316
g.-üb 288
gömül-sün "gömül- ?" 53
gör "gör-" 43
g.-di 70
g.-düg 292, 298
g.-dügüz 3, 262
g.-düñ 207
g.-e22, 49, 58, 74, 85, 144, 169, 173, 175, 177, 179, 181, 184, 186, 190, 199, 203, 298, 306, 307
g.-ebiz 322
g.-ediñ 53
g.-egen 57, 120, 253
g.-egenni 268
g.-eğen 210
g.-eğenne 22
g.-ellerigiz 60
g.-esen 189, 214
g.-esiz 117, 144
g.-eyim 228
g.-gelleğe 213
g.-geller 288
g.-gen38, 58, 59, 60, 210, 216, 227, 264, 289, 310
g.-gençe 325
g.-geni 64
g.-genmen 70, 198
g.-genmiz 49
g.-genne 51, 310
g.-gensen 203
g.-gensendir 203
g.-günşe 50
g.-me 179, 184
g.-mebbiz 38
g.-meg 322
g.-mege 49, 119, 150, 179, 263, 318
g.-megeller 59
g.-megen 179
g.-megenmiz 49, 263
g.-mesin 213
g.-mey 122, 124, 317
g.-meygen 184, 263
g.-meyğen 317
g.-meymen 64
g.-se 257
g.-sen 203
g.-señ 310
g.-üb 25, 38, 99, 176, 187, 209, 210, 216, 226, 253, 283, 287, 298, 320
g.-üb + tur-u 14
g.-übmen 14
g.-übtü 25
g.-üP 209, 312
görgeç "çocukluk dönemi" 70
görseT "göster-" 69, 70, 122
g.-eceg + e-diK 262
g.-gen 20
g.-ki 70
g.-meygen 70
g.-sen 69
g.-Ti 47
görset-e "göster-"
g.-e 7, 20, 330
g.-ebiz 5
g.-ebiz 6, 9
g.-eceğ + i-dim 70
g.-erdim 320
g.-ermen 26
g.-eydig. 6
g.-eyik 5
g.-eyin 203
g.-ib 210, 254, 257, 275, 282
g.-iman 135
g.-mey 5
g.-tig 5
görsT "göster-"
g.-edi 253
görsüt "göster-"
g.-üb 146
görün "görün-"
g.-e 43, 264
g.-eğen 247
g.-mayman 14
g.-mes 310
g.-mey 60, 92, 125
g.-üb 274
görüş "görüş-"
g.-mege 122
göter "kalk-, kaldır-, kalkın-" 69, 163
g.+ e-di 69
g.+ e-digiz 207
g.-e 182
g.-eceg 70
g.-eceg 70
g.-ediK 70
g.-egen 325
g.-gen 69
g.-genbiz 195

g.-ib25, 44, 70, 116, 140, 163, 186, 206, 208, 257
g.-iP 70, 207
g.-se 262
g.-sin 256
göterbe "1 buğday ambarı, uncu dükkanı; 2 meydan"
g.-lerine 169
göteril "kaldırıl-,kalkındırıl-"
g.-eğen 293
g.-eğiññe 230
g.-geller 295
g.-ib 51, 57, 289
g.-mesin 262
g.-sin 60
göterle "yüksel-, kalkın-"
g.-r 262
göterüv "kaldırılış,kalkınış, kalkış" 100
göteyiK "kaldıralım?" 57
götügerli "gerisin geri" 277, 279
göt-üme "göt" 164
götün gerlé "gerisin geri" 187
götüyerli "gerisin geri" 278, 281
göyne "1 yan-, çürü-; 2 kederlen-"
g.-ygen 53
göz "göz" 121, 122, 173, 263, 312
g.-de 57, 210
g.-den 124
g.-leri 219, 324
g.-lerigizni 312
g.-lerim 70
g.-lerinnen 58
g.-ü 49, 123, 324
g.-übüzle 25
g.-üm 61, 62, 204
g.-ümnen 70
g.-ümün 237
g.-ün 25
g.-üñü 312
göz ġarat "göz baktır-, ilgilen- "
g.-ıġız 121
göz yaş "gözyaşı"
g.-Tan 122
gözel "güzel" 192
gözgü "ayna" 250
gul "kul"
g.-un 52
gumaç "kumaş" 247
gur "kur-
g.-ub 23
guruK "ceviz toplarken çıkılan şey"
g.-lar 102
güÇ "1 güç, kuvvet; 2 zor" 244, 270
g.-ü 270
güçlü "güçlü" 222, 319, 334
güç "güç, kuvvet"
g.-ü 333
g.-üm 31
gülel "kamıştan çit, ağıl?"
g.-ler 159
gülle "gülle" 54, 59, 254
g.-biz 58
g.-ge 57
gülmelli "ipek şallı" 63
gümmeT "kümbet, yuvarlak" 155
gün "1 gün; 2 güneş"270, 272, 278, 281, 305
g.-ne 182, 229, 269, 289
g.-nen 140, 173
g.-nü 234
g.-ü 299, 325
g.-üña 270
günnüz "gündüz" 230
güñ "gün"
g.-ñe 173
güriziya "Gürcistan"
g.-da 150
gürizya "Gürcistan"
g.-ğa 150
güşlü "güçlü" 284, 290
güşTen "zorluk"
g.-den 280
güy "1 şekil, tarz; 2 müzik" 95
g.-de 243
güzgü "ayna"
g.-leriñ 212, 214

---

g

gáçgin "ölü" 267
gíl "kıl-"
g.-aman 2
g.-maġ 2
gíraj "mülki, askeri olmayan" -dan 76
gíráj "mülki, askeri olmayan"
g.-dan 74, 76
gís-"kıs-, kes-, sık-"
g.-íb 19
gíş + e-di "kişi idi" 70
gíyev "damat" 214
g.-ún 214
góg "mavi" 192
gógúrçül "güvercin"
g.-ler 43
góbúg "köpük" 67
góm "göm-, defnet-"
g.-a 140
g.-má 140
g.-úb 140

gómúşe "geviş getir-"
g.-b 109
g.-P 109
g.-y 108
gór "gör-"
g.-dúK 209
g.-e 71
g.-dúñ **201**
g.-e **201**
g.-eceKsiz 333
g.-ejeK **124**
g.-mağa 15
g.-me 333
g.-mey 124, 333
g.-meyeller 213
g.-úP 114
góre "gör-"
g.-b 148
górset "göster-"
g.-ebiz **9**
górseT "göster-"
g.-tiK 333
góspital "r. hastane"
g.-dan 150
góz "göz" 139
g.-ün 25
gózel "güzel"
g.-ler 192
göçür "göçür-, taşındır-"
g.-üb **5**
göm "göm-"
g.-meK 58
güç "1 güç, kuvvet; 2 zor, zorluk" 311
g.-úne 85
g.-ü 331
güçlen "güçlen-"
g.-ib **262**
güçlü "güçlü" 68, 71, 162, 223, **224**
g.-san 68
güÇlú "güçlü" 124, 151, 260, 313
güçlü "güçlü" 258
güÇ "güç, kuvvet"
g.-ú 254
gül "1 gün; 2 çiçek"
g.-ler 35, 49, 93, 217
gül "gün"
g.-lanı 139
g.-leni 213
gül "çiçek"
g.-lar 93
g.-lege 49
g.-leribiz 49
gülle "kıskan-"
g.-b 196
güllüg"günlük" 219
gün "gün"10, 15, 23, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 62, 83, 97, 98, 99, 101, 103, 106, 115, 117, 119, 122, 124, 138, 140, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 184, 212, 214, 215, 244, 247, 250, 257, 260, 298, 299,307, 309, 312, 320, 325, 329, 331, 332
g.-gú 83
günağ "günah"
g.-ınnan **160**
günah "günah"
g.-ınnan **201**
g.-ı **177, 210**
g.-ından 254
g.-larınnan 118
günaḥ "günah"
g.-ım 216
g.-larınnan 117
günay "günah"
g.-ınnan 100
gün "gün"
g.-çe 2
g.-den 335
g.-ların 6
g.-na 7, 10
g.-ne 79, 167, 206, 332, 335
g.-neği **79**
g.-nen **5, 40, 138, 140, 213, 246, 329**
g.-nú 122, 207
g.-ü 97, 206
g.-úgúzú 206
g.-úme 215
g.-úñ 212
g.-ünne 181
g.-ü 35, 165
g.-üm 253
g.-üme 212
g.-üne 165
g.-nü 206, 329
gúñ "gün"
g.-nen 243
g.-ñe 181, 206
gündüz "gündüz"
g.-Ça 35
günlúg "günlük" 42
günnüz "gündüz" 99,204
günnüz "gündüz" 263
g.-ler 62
gürçú "Gürcü" 257
güşlú "güçlü" 256, 262
güşTen "zorla, zorlukla" 269
güş "güç, kuvvet"
g.-ün 71
güy "müzik"
g.-leni 211

g.-ler 211
gúz "güz, sonbahar" 120, 317
g.-da 16, 20, 132
g.-den 144
g.-ge 120, 332

'g

'gır'g "kırk" 33

ġ

ġavur "kafir" 311
ġaz "r. tabi gaz" 329, 331, 333
ġ. -ı 329
ġazelniK "r. tüpgaz" 330

ğ

ğabağ "kapak" 102,155
ğabğara "kapkara" 324
ğabır "kabir, mezar"
ğ. -ına 289
ğabir "kabir, mezar"
ğ. -leri " 205
ğablan "kaplan"
ğ. -nı 223
ğabul "kabül"1, 2, 3, 28, 39 42, 121, 198, 258
ğ. + bol-du 1
ğ. + et-di 3
ğ. -e 2
ğ. -ib 1, 2, 42
ğ. -sin 39
ğ. + eT-sin 28
ğabur "kabir, mezar" 59, 155, 191
ğ. -da 290
ğ. -ğa 122, 140, 290
ğ. -laġa 140
ğ. -lağa 46, 221, 281
ğ. -lanı 105, 281
ğ. -larda 286
ğ. -ları 289, 290
ğ. -larıbız 153
ğ. -larına 221
ğ. -u 37, 59, 191, 283
ğabur taşı "kabir taşı" 59
ğabuşda "bir tür ağaç" 93
ğabur "kabir, mezar"
ğ. -da 22
ğ. -lar 46
ğaçar ismayil "ö. isim" 327
ğaç "kaç-" 68, 106
ğ. + edig 168
ğ. -a 67, 190, 210
ğ. -ağan 153
ğ. -açaK + e-dim 68
ğ. -ağanı 283
ğ. -arman 190
ğ. -ayım 190
ğ. -e ydi 142
ğ. -edig 142
ğ. -eyiK 77
ğ. -ğan 51, 69, 200
ğ. -*an 221
ğ. -ıb 141, 142, 283
ğ. -ıP 57, 69, 160
ğ. -ib 104, 141
ğ. -ma 270
ğ. -maġa 120
ğaçağ "eşkıya, kanun kaçağı"
ğ. -lar 75, 287
ğ. -nı 160
ğaçaK "eşkıya, kanun kaçağı" 160
ğ. -lar 67
ğaçan "ne zaman" 71, 117, 163, 172, 323
ğ. -na 64, 86
ğaçıb tutub "saklanbaç" 143
ğaçıb tutub oyun "saklanbaç oyunu" 141
ğaçır "kaçır-"
ğ. -ıb 187
ğ. -man 54
ğaçib tutub "saklanbaç" 141
ğadar "kadar" 327
ğadaravul "Kadaravul"
ğ. -da 147
ğadı "imam" 131
ğ. -nı 131
ğadi "imam" 99, 281
ğ. -ge 189
ğ. -ni 189
ğadí "imam" 288
ğ. -nı 288
ğag "kak-, batır-"
ğ. -íb 37
ğağ "kak-, batır-"
ğ. -ğan 257
ğ. -alar 102
ğ. -ıP 111
ğağağ "tekerleme" 323
ğağağ yırlar "tekerleme" 323
ğağal "hamlede bulun-"
ğ. -ıb 71
ğağaşura "Kakaşura"

ġ. -da 117
ġaġaşuralar "Kakaşuralılar" 130
ġağıl "batırıl-"
ġ. -a 110
ġağ "kak-, batır-"
ġ. -ıb 132, 179
ġahrumal "kahraman"
ġ. -lar 57
ġaK "kak-, batır-"
ġ. -Kan 71
ġal' "kal-"
ġ. -sa 103
ġal "kal-" 106
ġ. -a 9, 17, 18, 23, 26, 33, 38, 55, 68, 69, 90, 102, 118, 135, 136, 144, 167, 169, 173, 176, 177, 183, 186, 190, 200, 208, 214, 230, 241, 242, 248, 251, 280, 294, 302, 303, 312, 324
ġ. -a + e-diK 120
ġ. -abız 320
ġ. -acagbiz 160
ġ. -açaK 58, 59, 242
ġ. -adí 38
ġ. -ağan 144, 169
ġ. -ajaġ + e-di 118
ġ. -amadı 43
ġ. -an 60
ġ. -anı 257
ġ. -ar 262
ġ. -asan 53
ġ. -dı 50, 66, 75, 109, 117, 118
ġ. -dıġ 118, 330
ġ. -di 40, 76, 98, 102
ġ. -dí 1, 38, 39, 49, 66, 73, 75
ġ. -diler 75
ġ. -dim 41, 100
ġ. -edi 100
ġ. -ey + e-di 227
ġ. -ġallanı 272
ġ. -ġallar 267, 334
ġ. -ġalları 57, 116, 123, 297
ġ. -ġallarí 141
ġ. -ġan 10, 49, 50, 55, 58, 59, 72, 98, 99, 102, 119, 130, 145, 149, 150, 151, 160, 169, 177, 179, 214, 222, 238, 241, 267, 280, 282, 289, 311, 312, 313, 320, 329
ġ. -ġan + e-dim 168
ġ. -ġan + ı-dıġ 305
ġ. -ġanbız 331
ġ. -ġanı 124, 162
ġ. -ġanman 311
ġ. -ġanna 50
ġ. -ġannı 325
ġ. -ğan 221
ġ. -ıb 98, 190, 198, 227, 278, 280
ġ. -ır + e-diñ 100
ġ. -ırsın 219
ġ. -íb 102, 150
ġ. -íb 9
ġ. -íblar 23
ġ. -íbman 14
ġ. -ma 77
ġ. -mab 6
ġ. -mada 6
ġ. -madı 1, 117, 275
ġ. -magiz 44
ġ. -mağan 169
ġ. -mağanmız 120
ġ. -majaġ 217
ġ. -man 52
ġ. -mas 215
ġ. -masa 247
ġ. -maSbíz 202
ġ. -masın 227
ġ. -may 70, 103, 118, 167, 289
ġ. -maylin 2
ġ. -máy 50
ġ. -sa 33, 112, 133, 169, 287
ġ. -sağız 219
ġ. -saK 219
ġ. -sín 39, 40
ġalal "kal-"
ġ. -ġan 123
ġala "kale, şehir"
ġ. -mnan 188
ġ. -sına 187
ġala "1 kal-; 2 ... haline dön-"
ġ. -P 244
ġaldan "kaldıktan" 33
ġaldır "kaldır-"
ġ. -mağız -" 124
ġalaÇ "r. Rusların kilit şeklindeki ekmeği"
ġ. + edi 120
ġalġ "kalk-"
ġ. -ıP 52
ġalın "başlık parası" 87, 180, 181
ġ. -ı 247
ġ. -nı 180
ġali "artık, gayrı" 173
ġalin "başlık parası" 135
ġalín "başlık parası" 134
ġallandadağı sud "Hollandadaki İnsan Hakları Mahkemesi" 256
ġallandiyada ġaraġa sud "Hollandadaki İnsan Hakları Mahkemesi" 256
ġalli "artık, gayrı" 145

ġalmaġal "karmaşa, gürültü,kavga gürültüsü" 12, 76
ġ. -**lar** 69, 130
ġalmağal "karmaşa, gürültü, kavga gürültüsü" 77
ġ. -**i** 77
ġ. -**lar** 112, 165
ġalmuġ çay "Kalmuk çayı (tuz, süt, yağ, özel bir çay bitkisinden yapılan çay)" 230, 233
ġ. -**ı** 231
ġ. -**ın** 231
ġ. -**ını** 230
ġalsın "Galsın" özel isim 241
ġam al "esir al-"
ġ. -**ıb** 283
ġamalı şan "nazi bayrağı, gamalı haç" 57
ġamara "bütün, hep, tüm halk ?"
ġ. -**sına** 114
ġamış "camız, kamış" 245
ġamiş "camız, kamış" 158, 159, 191, 240
ġ. -**ları** 115
ġ. -**lar** 159
ġammaġ "bir bitki türü, burçak" 217, 218
ġ. -**ġa** 217
ġ. -**lağa** 217
ġ. -**lar** 217
ġamp "ses taklidi" 188
ġamuçu "kamçı"
ġ. -**su** 53
ġamuş "camız, kamış" 160, 194, 275
ġ. -**dan** 143
ġ. -**lar** 160
ġ. -**um** 54
ġ. -**uñ** 53
ġan "kan" 53, 54, 69, 168, 215
ġ. -**ı** 230, 293, 295
ġ. -**ıbız** 258
ġ. -**ıbızda** 263
ġ. -**ın** 205, 206, 213, 216
ġ. -**ını** 67
ġ. -**ıñı** 206
ġ. -**ınna** 265
ġ. -**ína** **59**
ġañ "kan" 55
ġan norun "şah damarı"
ġ. -**nan** 286
ġanġardaş "kankardeş" 334
ġanal de "Kanal D"
ġ. -**den** 7
ġanat "kanat" 173
ġ. -**ínnan** 70
ġanat "kanat-"
ġ. -**ġan** 69
ġañña1a "Kannala ö. isim"
ġ. -**dá** 50
ġ. -**den** 50
ġañña1ay "Kannalalılar"
ġ. -**lar** 50
ġaññayurT "ö. isim; Kannayurt" 279
ġaññı "yakın düşman, kanlı"
ġ. -**sına** 55
ġaññur "kan vur-, kan fışkır-"
ġ. -**uP** 101
ġavdan "kuru ot"
ġ. -**nay** 122
ġav "soy- ?"
ġ. -**ub** 36
ġavum "kavim, akraba" 108123
ġ. -**unnan** 145
ġaPġaç "kapak" 252
ġapġara "kapkara" 241
ġapı "kapı" 308
ġ. -**dan** 308
ġapuloF "ö. isim" 134
ġapuroF parajiddin "ö. isim" 117
ġarġa "karga"
ġ. -**ları** 143
ġ. -**lar** 323
ġ. -**lardáy** 48
ġarġara "vücut"
ġ. -**sı** 209
ġ. -**sına** 230
ġarġış "beddua"
ġ. -**ı** 288
ġarha "beddua et-"
ġ. -**ğan** 287
ġara ġuş "karakuş, sığırcık"
ġ. -**um** 214
ġara qúl "halktan kişi, hizmetçi"
ġ. -**úm** 58
ġara burç "bir bitki" 232
ġara ólúm "kara ölüm" 58
ġara "bak-"
ġ. -**b** 2, 57, 58, 59, 66, 99, 105, 114, 181, 184, 237, 310, 320, 331, 332
ġ. -**dı** 260
ġ. -**ġallar** 52
ġ. -**ġan** 67
ġ. -**ġan + edi** 261
ġ. -**ġanna** 60, 69, 329
ġ. -**ġız** 121, 124, 125
ġ. -**ğan** 71, 116, 191
ġ. -**ğaña** 237
ġ. -**ma** 262

ġ. -maġa 223
ġ. -mağa 246, 247, 262
ġ. -masa 124
ġ. -may 98, 138, 223, 270
ġ. -máy 121, 204
ġ. -mayli 138
ġ. -mey + e-diK 120
ġ. -P 50, 100, 243, 247, 312
ġ. -rbız 320
ġ. -sa51, 57, 59, 67, 68, 113, 115, 116, 163, 190, 200, 214, 216
ġ. -Sa 67
ġ. -sam 64, 236
ġ. -y 62, 66, 114, 115, 189, 214, 286, 292, 294, 309
ġ. -ybiz 195
ġ. -yġan 138, 200, 293, 327
ġ. -y*an 195
ġ. -yğan 223
ġ. -yıb 205
ġ. -yım 118, 308
ġ. -yiK 114
ġ. -yman 159, 310
ġaraġay "çam ağacı"
ġ. -dan 54
ġaraġuş "karakuş, atmaca" 114
ġ. -uları 139
ġarabudaḫKent "Karabudahkent"
ġ. -ge 305
ġarabudañgend "Karabudahkent"
ġ. -ni 108
ġarabudañgenT "Karabudahkent" 108
ġ. -ge
ġarabudáñgenT "Karabudahkent"
ġ. -ge 113
ġarabudañgenTli "Karabudahkentli" 125
ġaraçay "Karaçay" 251
ġaraçaylar "Karaçaylılar" 257
ġara "kara, siyah"
ġ. -ları 240
ġaraltı "karaltı"
ġ. -sın 323
ġaranayġan "baktırmış?" 52
ġaraññı "karanlık" 2
ġaraẏ "bakış, görüş"
ġ. -u 153
ġaraẏulla "koru-,bekle-,gözetle-"
ġ. -b 309
ġ. -P 108
ġaraş "bakış-"
ġ. -Tilar 60
ġarat "baktır-"
ġ. -ıP 247
ġaraT "baktır-"
ġ. -sa 263
ġ. -sañ 312
ġaravaş "hizmetçi" 187
ġ. -ımnı 188
ġ. -ın 188
ġaray "görüş, bakış"
ġ. -ıbiz 108
ġ. -laní 51
ġarçıġa "serçe" 113
ġ. -dan 113, 114
ġar "kar"
ġ. -da 169
ġardaş "kardeş"79, 86, 98, 177, 178, 182, 263, 334
ġ. -ı 25, 66, 82, 87, 89, 90, 105, 140, 266, 278
ġ. -ıbız 265, 307
ġ. -ıbiz 6
ġ. -ım 107, 182, 316, 331
ġ. -ımnı 179
ġ. -ıñ 99, 182
ġ. -ına 202, 206
ġ. -ibiz 8
ġ. -im 8
ġ. -í 77, 123
ġ. -ím 98
ġ. -ín 86
ġ. -lar 97, 180, 306, 332
ġ. -lardan 320
ġ. -ları 87, 182, 186, 307
ġ. -larına 190
ġ. -lari 140
ġ. -larím 107
ġ. -larnı 182
ġardaşlıġ "kardeşlik" 177
ġari "gari, artık" 15, 216
ġariġan "kuzen"
ġ. -ím 41
ġ. -íma 41
ġariş "öner-"
ġ. -di 99
ġarlı "karlı" 237, 322
ġarşı "karşı"58, 72, 121, 153, 162, 178, 188, 189, 224, 267, 280, 281, 284, 313
ġ. + e-di 76
ġ. -ġaday 55, 57
ġ. -da 290
ġarşıla "karşıla-"
ġ. -y 325
ġ. -ybız 306
ġ. -yman 261
ġarşılıġ "karşılık" 279
ġarşı "karşı"

ġ. -na 58
ġ. -sında 289
ġ. -sınna 228
ġarşi "karşı" 20
ġarşİ "karşı" 5, 77
ġarT "yaşlı"12, 58, 65, 74, 109, 116, 121, 157, 198, 206, 208, 209, 213, 228
ġ. + edi 74
ġ. -lağa 321
ġ. -lanı 119
ġ. -lar 12, 106, 118, 320
ġ. -man 116
ġart "yaşlı"
ġ. -ı 116
ġartille "yaşlan"
ġ. -y 100
ġas "kasıt, niyet" 98, 176
ġ. + et-Ken 98
ġasKıl "çabala- ?"
ġ. -ıb 163
ġasodarslinniy pajarna nadzor "r. itfaiye teşkilatı" 328
ġast "kasıt, niyet"
ġ. -ı 255
ġ. -ıbız 179
ġasT "kasıt, niyet"
ġ. -ıbız 262
ġasturubo "r. gaz boru hattı" 332
ġaşġa "atın alnındaki beyaz renk, sakar"53
ġaşġa tav "Kaşka Dağı" 115, 116, 117
ġ. -dan 116
ġ. -nı 115
ġaşġa "atın alnındaki beyaz renk, sakar"
ġ. -sın 192
ġaşığ "kaşık" 19
ġaşıK "kaşık" 248
ġaş "kaç-"
ġ. -ıP 69
ġaT "kat" 70, 156, 293
ġ. -ı 156
ġ. -niden 104
ġ. -Ta 293
ġaT "kat-"
ġ. -ġan 57
ġatı "sert" 143, 209
ġat "kat, huzur"
ġ. -ıbuzda " 293
ġ. -nı 156
ġatılın "katıl-"
ġ. -adí 101
ġatıl "katıl-"
ġ. -ıP 55
ġatıl "kadın"
ġ. -lanı 208
ġ. -lar 180, 211, 256, 293
ġ. -ları 121, 209
ġ. -larıbız 180, 197
ġ. -larınıki 209
ġatın "kadın"25, 48, 60, 83, 85, 89, 91, 92, 119, 123, 156, 167, 180, 181, 185, 198, 209, 213, 214, 216, 262, 295, 308
ġ. + e-yi 227
ġ. -a 155
ġ. -ı 40, 87, 185, 204, 234, 279, 312, 317
ġ. -ım 100
ġ. -ımnu 81
ġ. -ın 271, 312
ġ. -na 199, 293, 312
ġ. -nan 60
ġ. -nı 177, 186, 309
ġaTnaş "birbiriyle gidip gel-; misafirlik et-"
ġ. -ıP 334
ġatoviy "r. hazır" 134
ġattı "katı, sert" 223, 242, 258, 261
ġaTTı "katı, sert" 241, 255, 256
ġattılığ "katılık, sertlik"
ġ. -ıbızdan 252
ġ. -ınnan 261
ġattinski "Gattinski" 224
ġattinsKi "Gattinski"
ġ. -ge 224
ġ. -ni 223
ġatul "kadın"
ġ. -lanı 89
ġ. -lar 1, 2, 35, 89, 111, 295, 317
ġatun "kadın"1, 2, 3, 9, 10, 24, 30, 32, 41, 46, 73, 80, 111, 157, 173, 177, 178, 180, 187, 190, 317
ġ. + e-di 25
ġ. + e-yi 227
ġ. -nı 178
ġ. -nu 3, 39, 177, 178, 187, 190
ġ. -u 24, 35, 317
ġ. -um 47, 228
ġ. -umnu 81
ġ. -umu 81
ġ. -uñ 178
ġ. -una 24
ġatuñ gişi "kadın" 25
ġatuñ "kadın"
ġ. -ña 10
ġavşal "yorul-, yıpran-"
ġ. -ġan 48, 59
ġavum "kavim, akraba" 289
ġ. -u 190
ġ. -um 182

ġ. -uñ 190
ġay "ne"
ġ. -ġa 194
ġaygı "kaygı" 122
ġ. -lar 58
ġ. -larım 212
ġ. -ñnan 62
-sı 333
ġaygır "kaygılan-"
ġ. -ġan 287
ġayagend "Kayakent"
ġ. -de 12
ġ. -den 39
ġayagendli ġalsın "Kayakentli Galsın" 39
ġayagendli "Kayakentli"
ġ. -ni 39
ġayagenT "Kayakent"
ġ. -ge 12
ġ. -Te 47
ġayçı "makas" 211, 247
ġayd eT "kaydet-"
ġ. -ib 60
ġayda "1- nerede; 2- kaide, şekil; 17, 33, 64, 67, 70, 71, 74, 104, 118, 149, 169, 189, 204, 210, 212, 214, 229, 230, 244, 247, 267, 271, 280, 292, 313, 323, 330, 334
ġ. -ñña 44
ġ. -san "nerede" 189, 323
ġ. -sínna "kaide, kural" 203
ġ. -vızġa 247
ġ. -yken "nerede" 119
ġaydan "nereden" 263, 317
ġaydaP "hangi" 70
ġayde "nerede"
ġ. -ği 100
ġayıġsız "kayıksız" 319
ġayıgend "Kayakent" 32
ġayıgendli "Kayakentli"
ġ. -lar 28
ġayıl "kayın"
ġ. -lar 81
ġ. -ları 177
ġayın ġız "baldız" 81
ġ. -lar 81
ġayır "inşaat malzemesi" 156, 157
ġayırmaslıK "önem vermemek" 198
ġayır "kayır-"
ġ. -máyman **281, 282**
ġaymaġ "kaymak" 19, 231
ġayna "kayna-"
ġ. -b 230, 302
ġ. -P 302
ġ. -r 19
ġaynama "kaynayış" 231
ġaynana "kaynana" 81
ġ. -m 41
ġ. -mni 42
ġaynata "kaynata" 81, 231
ġ. -m 41, 283
ġaynat "kaynat-"
ġ. -aman 231
ġ. -ıb 231
ġ. -ıP 211, 231, 242
ġ. -ib 19
ġ. -mayman 231
ġaynaT "kaynat-"
ġ. -dıK 231
ġ. -dıñ 231
ġaynâ "kayna-"
ġ. -yġan 210
ġaynulan "kayın oğlan" 81
ġayrağ "yemek ismi"
ġ. -ı 235
ġayra "kayna-"
ġ. -r 248
ġayrı "gayrı, diğer, hariç"2, 30, 98, 172, 175, 177, 207, 288, 294, 312, 322
ġ. -da 288
ġayrılan "yabancılan-"
ġ. -ıP 55
ġayri "gayrı, diğer, hariç" 1
ġayrí "gayrı, diğer, hariç" 40
ġaysı "hangi"70, 117, 176, 181, 218, 229, 241, 243, 261, 274
ġ. -bız 116
ġ. -ndan 199
ġaySı "hangi" 240
ġaysi "hangi" 104, 189
ġaysi "hangi" 117, 125
ġayT "dön-" 51
ġ. -diK 75
ġ. -ġallağa 102
ġ. -ġan 104
ġ. -ġani 102
ġ. -ġannan 75
ġ. -ġínçá 94
ġ. -ıb 102
ġ. -ib 148
ġ. -məġa 253
ġ. -maġallanı 121
ġ. -maġan 257
ġ. -man 216
ġ. -masman 58
ġ. -sana 51
ġ. -tı 84, 200
ġ. -Tı 51, 84, 86, 102, 190
ġ. -Tım 277

ġ. -Tim 148
ġ. -Tïm 147
ġayt "dön-"
ġ. + edi 94
ġ. -a 311
ġ. -abiz 140
ġ. -ajağ + ı-dım 311
ġ. -ar 52
ġ. -asan 310
ġ. -dığ 304
ġ. -ġalda 137
ġ. -ġalların 154
ġ. -ġan 139, 154, 289
ġ. -ġandan 277
ġ. -ġandïr 84
ġ. -ı 110, 309, 312, 315
ġ. -ığız 221
ġ. -ıb 51, 83, 84, 148, 160, 163, 182, 187, 189, 191, 253, 255, 273, 278, 305, 309, 324
ġ. -ıp "dön-" 221
ġ. -ıP 203
ġ. -íqíz 38
ġ. -íb 23
ġ. -ma 189
ġaytar "dön-,"döndür-"
ġ. -a 135, 189
ġ. -di 51
ġ. -ġan 38
ġ. -ı 310
ġ. -ıb 135, 162, 181, 184, 299, 309, 312, 318
ġ. -íb 17
ġ. -íP 162
ġ. -mağ "döndür-" 271
ġaytarığlar "çocuk oyun çeşidi" 141
ġaytart "döndürt-"
ġ. -ib 147
ġaytı Kel "dönüp gel-"
ġ. -i 110
ġaz "kaz" 323
ġ. -lar 191
ġ. -ları 159
ġaz "kaz-"
ġ. -abiz 16
ġ. -dılar 121
ġ. -dım 155
ġ. -ġan 115, 159
ġ. -ġanı 163
ġ. -ığız 163
ġ. -ıb 116, 155, 163, 305
ġ. -ib 140
ġ. -maġa 17
ġ. -maġanı 163
ġ. -maġanman 163
ġ. -mada 38
ġ. -masagíz 115
ġazağ "Yırçı Kazak" 49, 50, 187, 189, 190, 191, 194, 324
ġ. -a 53
ġ. -dan 54, 190
ġ. -ġa 189
ġ. -nı 49, 53, 187, 189, 190, 191
ġ. -ni 103
ġazağ hayrulla "Kazak Hayrullah" 50
ġazağ yır "Yırçı Kazak'ın şiiri" 49, 54
ġ. -lar 49
ġazağ
ġ. -lağa "topraksız Rus köylüsü"
ġ. -lağa 103, 244
ġ. -lani 103
ġ. -lanï 103
ġ. -lar 76, 103, 104, 105, 282, 283
ġ. -lar + edi 104
ġazagisTañ "Kazakistan"
ġ. -ña 99
ġazaK "Yırçı Kazak" 179
ġazal "kazan"
ġ. -lar 69, 112
ġazan "kazan" 85, 234, 248, 252
ġ. -ı 70, 210, 248
ġ. -í 70
ġ. -nı 70, 210, 231, 252
ġazan "kazan-"
ġ. -a 175
ġ. -ağan 202
ġ. -aman 226
ġ. -ġanı 84
ġ. -ıb 68, 85
ġ. -ıP 69
ġ. -ma 226
ġ. -mayġallar 175
ġazanayağ "sayacak, saçayağı" 159
ġazanayağ "sayacak, saçayağı"
ġ. -a 159
ġazanış "Kazanış" 253, 261
ġ. -Tan 173, 220
ġazanışlı "Kazanışlı" 220, 226
ġ. -lar 267
ġ. -nı 163
ġazaníş "Kazanış"
ġ. -dan 73
ġazanişli "Kazanışlı" 75, 99
ġazañ "kazan"
ġ. -ña 210, 230, 231
ġazavat "cihat, savaş" 5

ġazavaT "cihat, savaş" 5, 6
ġ. **-nı** 5
ġazavuş + e-di "Gazavuş idi" 163
ġazeT "gazete"
ġ. **-ge** 126
ġ. **-ibiz** 262
ġ. **-innen** 119
ġ. **-leribiz** 262
ġ. **-ni** 119
ġ. **-Te** 134
ġazet "gazete"
ġ. **-ler** 17
ġazı ġumuġ "Kazı Kumuk, Lak" 70
ġ. **-dan** 173, 175
ġ. **-lar** 70, 172
ġazıġ "kazık" 37
ġ. **-lar** 111
ġazıl "kazıl-"
ġ. **-ġan** 115
ġazí maḥammaT şayıḫ "ö. isim" 36
ġaziġumuġ "Kazı Kumuk, Lak"
ġ. **-ġa** 74
ġazíl "kazıl-"
ġ. **-ġan** 59
ġazmali maḥammaT "ö. isim" 67
ġazma "kazma"
ġ. **-sı** 41
ġazpeç "ocak" 251
ġazpeş "ocak"
ġ. **-ni** 247
ġåminisT "kominist"
ġ. **-ler** 224
ġårġaçíy "r. sıcak" 241
ġıbġızıl "kıpkırmızı" 230
ġıbla "kıble"
ġ. **-ġa** 140
ġ. **-ğa** 140
ġıççır "bağırarak seslen-, bağır-"
ġ. **-a** 190
ġıçır "bağır-"
ġ. **-ġan** 209
ġ. **-ıP** 210
ġ. **-sam** 219
ġıçıtġal "ısırgan otu"
ġ. **-lanı** 168
ġ. **-nı** 168
ġıçıt "ısırgan otunun yak-, acıt-"
ġ. **-a** 168
ġıçıT "ısırgan otunun yak-, acıt-"
ġ. **-tı** 168
ġıçıTtır "ısırgan otunun acıtması"
ġ. **-a** 168
ġıçıTTır "ısırgan otunun yak-, acıt-"
ġ. **-a** 168
ġıdeta "r. yaklaşık" 148
ġıdeto "r. yaklaşık" 296, 301
ġıdır "gez-, dolaş-"
ġ. **-ımay** 204
ġ. **-mağa** 311
ġıl "kıl-, yap-, et-"
ġ. **-ağan** 200, 203
ġ. **-arsız** 219
ġ. **-ġannan** 140
ġ. **-ıb** 200, 202
ġ. **-may** 201
ġ. **-mayġan** 202
ġ. **-maya** 99
ġılav "pilav ?" 98
ġılavnı "r. en onemli, başlıca'" 335
ġılavnıy "r. en onemli, başlıca" 185
ġılavníy "r. en onemli, başlıca'"
ġ. **-í** 185
ġıldır "kıldır-, yaptır"
ġ. **-aman** 79
ġ. **-ıb** 78
ġ. **-ma** 201
ġılıġ "huy , kılık"
ġ. **-ların** 188
ġılıç "1 kılıç, 2 ö. isim " 70, 190, 227
ġ. **-ımnan** "kılıç" 219
ġ. **-nı** "ö. isim " 71
ġılıÇ "1 kılıç, 2 ö. isim " 56, 69, 71, 219
ġ. **-ġa** "ö. isim" 71
ġ. **-lar** "kılıç" 194
ġ. **-nı** "ö. isim" 70
ġılıÇlı "kılıçlı" 194
ġılığ "huy , kılık"
ġ. **-ını** 177
ġın "kın" 238, 239
ġ. **-ı** 238
ġ. **-nı** 238, 239
ġıññır "eğri, yamuk " 54
ġır ġatın "umay, albastı, orman perisi" 209
ġırġ "kırk" 140, 219, 231, 232, 278, 316
ġırġ altınçı "kırk altıncı" 315
ġırġ beş "kırk beş" 225
ġırġ bir "kırk bir" 316
ġırġ birinçi "kırk birinci" 117, 280
ġırġ segiz "kırk sekiz" 291
ġırġ segizinçi "kırk sekizinci" 225
ġırġ üç "kırk üç" 283
ġırġ yeTTi "kırk yedi" 298
ġır "kır, köy dışı"

ġ. -da 48, 84, 100, 214, 217, 275
ġ. -dan 85, 200
ġ. -ġa 70, 84, 213, 310
ġır "1 kır-, 2 öldür-"
ġ. -aman 115
ġ. -ġan 199
ġ. -ıb 284
ġ. -ıP 124
ġırġın "canlıların topluca ölmesi" 117
ġırġınçı "kırkıncı" 265
ġıramoTniy "okur yazar" 146
ġıranıTsa "r. sınır, hudut"
ġ. -da 253
ġıraniTsa "r. sınır, hudut"
ġ. -ları 290
ġıray "dışarı, etraf, kenar, başka yer" 15
ġ. -ı 159
ġ. -ına 40
ġ. -ınna 24
ġ. -lağa 47
ġırcal "evcil olmayan hayvanlar"
ġ. -ları 324
ġırķıl "kırkıl-, kesil-; kop-"
ġ. -dı 214
ġ. -may 122
ġırıl "öl-"
ġ. -a 222
ġ. -ajaġbız 115
ġ. -an 263
ġ. -dı 207
ġ. -ıb 117
ġ. -ıp 222
ġırım tatarları "Kırım Tatarları" 153
ġırım "Kırım"
ġ. -nan 153
ġırıy "dışarı, etraf, kenar, başka yer"
ġ. -ı 115
ġ. -ıma 310
ġ. -ına 203, 317
ġ. -ınna 70, 191, 208, 221, 234, 280, 285, 289, 290
ġ. -ınnan 209
ġiriy "1 -e doğru; 2 dışarı, etraf, kenar" 105
ġırKıl "kırkıl-"
ġ. -dı 212
ġırmaç "kırba?" 190
ġırşav "hançer kılıfının vücuda takılan yeri" 239
ġısġa "kısa" 55, 261
ġ. -ça 76
ġ. -Ça 77
ġısa "kısa" 49
ġısıl "ilin-, asıl-"
ġ. -ġan 186
ġısır "dul, kısır " 190
ġısmad "kısmet" 177
ġısma "tutturgaç"
ġ. -laġa " 54
ġış "kış" 120, 159, 322. 323
ġ. -da 169, 280
ġ. -ġa 322
ġ. -Ta 16, 24, 208
ġışġır "bağırarak seslen-, bağır-"
ġ. -dí 23
ġ. -ib 23
ġışġír "bağırarak seslen-, bağır-"
ġ. -di 25
ġışlıġ "kışlık" 322
ġıvardiya "r. ordu" 57
ġıy "kıy-, öldür-"
ġ. -a 205
ġ. -ıb 313
ġıyamaT "kıyamet"
ġ. -Ta 203
ġıyıl "zor, emek, zorluk"
ġ. -ları 199
ġ. -larım 212
ġ. -ların 205
ġıyıllaş "zorlaş-"
ġ. -a 173
ġıyıllı "zor" 84, 85, 177, 197, 207, 275, 325
ġıyıllıġ "zorluk" 84, 99, 206
ġıyıllı* "zorluk"
ġ. -lar 14
ġıyın "zor, emek , zorluk" 12, 14, 59, 84, 111, 116, 138, 144, 162, 182, 190, 201, 202, 203, 204, 263, 305, 321, 322, 325, 332, 333
ġ. -ı 190, 205
ġ. -ıbızını 49
ġ. -ım 190
ġ. -ın 162, 223
ġ. -ıñ 265
ġ. -ına 84
ġ. -ıñı 205
ġ. -ınna 101
ġ. -na 203
ġ. -nı 15
ġıyın al "zorluk çek- zahmet çek-"
-an 59
ġıyına "işkence çek-"
ġ. -b 333
ġıyış "uy-, uyuş-, anlaş-, yakış-"
ġ. -aġan 178
ġ. -mayı 12
ġıyıvlu "emekli, eziyetli" 56
ġıyiş "uy-, uyuş-, anlaş-, yakış-"

ġ. -may 283
ġıyna "işkence çek-"
ġ. -ğan 199
ġıynat "işkence et-"
ġ. -ıb 320
ġız "kız" 29, 50, 63, 74, 85, 87, 90, 93, 94, 96, 124, 134, 179, 183, 184, 185, 186, 192, 206, 208, 209, 210, 213, 214, 216, 277, 285, 286, 308, 310
ġ. + e-dim 214
ġ. + e-din 212
ġ. -ġa 85, 87, 88, 95, 179, 180, 214
ġ. -ı 60, 90, 129, 135, 141, 279
ġ. -ıgízní 86
ġ. -ıgizni 86
ġ. -ım 48, 85, 157, 207, 208, 228, 321
ġ. -ıman 107
ġ. -ımı 311
ġ. -ımnan 312
ġ. -ımnı 80, 190
ġ. -ın 54, 119, 173, 179, 180, 187, 190, 284, 311
ġ. -ına 187
ġ. -ını 180, 201, 284
ġ. -ınnan 284, 289
ġ. -ıanı 86, 139, 185
ġ. -lar 53, 80, 90, 92, 93, 167, 183, 211
ġ. -ları 182, 327
ġ. -larıbız 177
ġ. -ların 206
ġ. -larıñ 201
ġ. -laynı 212
ġ. -nı 87, 88, 89, 90, 93, 94, 96, 139, 179, 181, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 208, 209, 213
ġ. -nıki 89
ġız ġardaş "kız kardeş"
ġ. -ım 29
ġız al "kız al-"
ġ. -dıK 50
ġızı al "kız al-"
ġ. -ġanna 85
ġız tile "kız iste-"
ġ. -me 85
ġızġardaş "kız kardeş"
ġ. -ımnı 29
ġ. -ına 187
ġızar "kızar-"
ġ. -ġan 241
ġızardaş "kız kardeş" 80, 82, 97, 127
ġ. -ı 81, 82, 92, 187, 224, 263
ġ. -ıbızın 229
ġ. -ıbiz 8
ġ. -ım 30, 52, 82, 107, 127, 147
ġ. -ımı 129
ġ. -ımnı 30
ġ. -ın 205
ġ. -ına 187
ġ. -ını 129, 182, 187, 204
ġ. -im 25
ġ. -ím 30, 80
ġ. -lar 80
ġ. -ları 81, 87, 182, 183, 185
ġ. -larím 58, 59
ġızardeş "kız kardeş"
ġ. -im 209
ġızarT "kızart-"
ġ. -ıb 235
ġızaz "kırmızı" 241
ġızbay "kız gibi davranan erkek"
ġ. -dan 53
ġ. -lar 51
ġ. -da 93, 95
ġızdır "kızdır-"
ġ. -asan 241
ġ. -ġan 241
ġ. -ġınçaġa 241
ġ. -ıP 241
ġ. -sañ 241
ġızıl "kızıl" 50, 56, 57, 230, 232, 249, 325
ġ. -ı 156
ġızıles "kızıl" 241
ġızılyurT "Kızılyurt" 304, 319
ġ. -ta 315
ġıztaman "ö. isim" 139
ġızvay "kız gibi davranan erkek"
ġ. -lanı 194
ġíş "kış"
ġ. -da 16, 17
ġ. -ġa **17, 20**
ġ. -Ta 16
ġíşlıġ "kışlık" 20
ġíz "kız" 20, 25, 42, 43
ġ. -ım 31, 41
ġ. -lari 22
ġ. -ni 25, 42
ġ. -ní 39, 86
ġohtár "?" 237
ġoçaġ "yiğit, kahraman"
ġ. -nı 223
ġoççaḳ "yiğit, kahraman" 222
ġoççaKlıġ "yiğitlik, kahramanlık"
ġ. -ınnan 261
ġoççaKlıK "yiğitlik, kahramanlık"
ġ. -nı 258
ġodanġaydaT "?" 99
ġodu "ceza"

ġ. -nu 75
ġol "el" 37, 57, 59, 100, 244, 279, 283, 320
ġ. -day 59
ġ. -ġa 114
ġ. -lanı 163
ġ. -lar 57
ġ. -larıbız 255
ġ. -larım 160
ġ. -larımı 66
ġ. -ların 116
ġ. -larını 163
ġ. -u 25, 44, 59, 243, 283
ġ. -ubuzda 279
ġ. -ubuzdan 208
ġ. -ubuzġa 142
ġ. -uġuzġa 51
ġ. -uma 60
ġ. -umdağı 219
ġ. -umnan 31
ġ. -umu 68
ġ. -un 214
ġ. -uñ 243
ġ. -una 26, 27, 39, 135
ġ. -uña 70
ġ. -unda 332
ġ. -unna 15, 141, 198, 217
ġ. -uñña 194
ġ. -unnağı 227
ġ. -unnan 40, 105
ġ. -uñun 244
ġ. -ġan "el (ġol bulan)" 244
ġolġallal-lar "ele geçir-, esir al-" 124
ġol yavluġ "mendil"
ġ. -lar 26
ġol yazuvlu "el yazmalı" 283
ġolay "1 kolay; 2 fazla, çok; 3 karşılaştırmalarda 'iyi' "2, 27, 78, 98, 108, 130, 166, 269, 270, 280, 282, 294, 316, 322, 334
ġ. + e-di 165
ġolaysız "zor, kötü halde" 165
ġolla "elle-, işe el at-, çalış-" 197
ġ. -b 134, 279
ġ. -p 244
ġollá "elle-, işe el at-, çalış-"
ġ. -y 134
ġolla "elle-, işe el at-, çalış-"
ġ. -yġanı 134
ġollu "yer ismi"
ġ. -ġa 62
ġolos ameriki "Amerikanın Sesi" 330
ġolos ameriki edıbıl sems "Amerikanın Sesi" 330
ġol saldır "el açtır-"
ġ. -ıb 279
ġolsoyun "akarsu ismi" 58
ġolyavluğ "mendil"
ġ. -uñ 237
ġolyavluğ "mendil"
ġ. -unnan 70
ġ. -unu 70
ġomuz "kopuz, müzik aleti"177, 178, 187, 190, 214
ġ. -nu 178, 214
ġon "kon-, yerleş-"
ġ. -a 114, 132
ġ. -may 114
ġ. -nu 310
ġ. -sa 113
ġ. -ub 114
ġ. -uP 66
ġonaġ "misafir"16, 32, 103, 182, 247, 310, 317, 325
ġ. -lağa 103
ġ. -lanı 67, 258, 306
ġ. -lar 279, 309
ġ. -larınna 67
ġ. -nı 67
ġonaġlıġ "misafirlik" 181
ġ. -dan 309
ġ. -ġa 309
ġonaġlıK "misafirlik"
ġ. -Ka 191
ġonağ "misafir"
ġ. -ımnan 67
ġondur "kondur-, yerleştir-"
ġ. -ġan 114
ġonnur "kondur-, yerleştir-"
ġ. -a 113
ġ. -mağa 113
ġonşu "komşu"
ġ. -lar 31, 99
ġonul "konul-, yerleşil-, misafir ol-"
ġ. -maK 36
ġo "koy-, ko-"
ġ. -r 280
ġorġ "kork-"
ġ. -duK 71
ġ. -dum 311
ġ. -ġan 287
ġ. -ma 261, 311
ġ. -madıK 255
ġ. -may 256
ġ. -mayġallar 254

ġ. -**mayġan** 187
ġ. -**ub** 188, 262
ġ. -**uP** 280
ġorġaġ "korkak"
ġ. -**lar** 254
ġorġmasġala "Korkmazkale" 271
ġorġmaSķale "Korkmazkale" 269
ġorġmasoF "ö. *isim*" 224, 271, 272
ġ. -**nu** 271, 273
ġorġmasov "ö. *isim*" 272
ġ. -**nu** 272
ġorġmasuv żö. isim" 315
ġorġmayġallığ "korkusuzluk"
ġ. -**ınnan** 261
ġorġunÇ "korkunç" 304
ġorġuT "korkut-"
ġ. -**maK** 75
ġorḫ "kork-"
ġ. -**ub** 58, 254
ġorḫuT "korkut-"
ġ. -**Tu** 254
ġorķ "kork-"
ġ. -**a** 32, 33, 224
ġorKaşin "kurşun (*maden*)" 161
ġorKu "korku-"
ġ. -**lar** 255
ġorKut "korkut-"
ġ. -**maK** 255
ġ. -**ub** 163
ġor "gör-"
ġ. -**madım** 143
ġoS tereg "ceviz ağacı" 46
ġ. -**ler** 46
ġospital "r. hastane"
ġ. -**ge** 150
ġ. -**lağa** 75
ġospojnådzor "r. devlet itfaiye teşkilatı"
ġ. -**nu** 328
ġosudarsvenni unıversiteT "r. devlet üniversitesi" 321
ġoş "çadır" 50, 69, 159
ġ. -**ġa** 160
ġ. -**una** 51, 69
ġoş sal "çadır kur-"
ġ. -**ġan** 50
ġoş "1 ekle-, kat-; 2 koş-"
ġ. -**a** 211, 232
ġ. -**abız** 301, 302
ġ. -**abiz** 6
ġ. -**aman** 6
ġ. -**asaK** 232
ġ. -**asan** 232
ġ. -**ġanna** 232, 303
ġ. -**ma** 116
ġ. -**madım** 303
ġ. -**mayman** 232
ġ. -**sa** 53, 54
ġ. -**ub** 1, 18, 162, 229, 231
ġ. -**uP** 116, 301
ġoşa "1 ekle, kat; 2 koş-"
ġ. -**b** 154
ġoşt et "çadır kur-"
ġ. -**ib** 62, 159, 160
ġoşt "çadır"
ġ. -**uñ** 159
ġoşul "*eklen-, katıl-*"
ġ. -**a** 112, 144, 223, 302
ġ. -**ağan** 18
ġ. -**ağan** 174
ġ. -**an** 84
ġ. -**du** 116
ġ. -**ġallar** 10
ġ. -**ġan** 145, 173, 224, 334
ġ. -**ma** 334
ġ. -**mağansan** 105
ġ. -**mağan** 276
ġ. -**máy** 211
ġ. -**ub** 3, 69, 101, 183, 255, 284
ġ. -**uP** 221
ġotal "çiftlik"
ġ. -**larda** 174
ġotan "çiftlik" 174, 176
ġ. -**ınna** 324
ġovala "kov-"
ġ. -**b** 103
ġ. -**di** 77
ġoy "1 koyun; 2 koy-"24, 72, 107, 148, 183, 190, 205, 206, 229, 262, 280, 310
ġ. + **e-di** 76, 99, 153
ġoy "koyun"
ġ. -**day** 58
ġ. -**lağa** 159
ġ. -**lanı** 35
ġ. -**lanıki** 170
ġ. -**ları** 35, 282
ġ. -**larınna** 282
ġ. -**nu** 48
ġ. -**nuki** 161
ġ. -**u** 176, 272
ġoy ġazan "büyük kazan, koyun kazanı"69
ġoy "koy-"
ġ. -**a**116, 126, 135, 162, 179, 184, 196, 198, 223, 224, 229, 244, 252, 306, 307
ġ. -**a m e-dim** 116
ġ. -**abız** 81, 140, 233, 307

ġ. -abiz 18, 36
ġ. -abíz 81
ġ. -abuz 306
ġ. -açaġ 206
ġ. -açaK 262
ġ. -acaġ + e-di 275
ġ. -adı 318
ġ. -aġan 10, 179, 318
ġ. -ağan 307
ġ. -ağanna 307
ġ. -aman2, 80, 126, 163, 205, 206, 305, 325, 334
ġ. -amanna 190
ġ. -ar 216
ġ. -asan 303
ġ. -asız 279
ġ. -ayıġ 278
ġ. -ayıK 110
ġ. -ayım 49, 185, 190
ġ. -ayın 223, 282
ġ. -du 41, 74, 75, 130, 197, 223, 329
ġ. -duġ 271
ġ. -duK 205
ġ. -dum 2, 41, 195
ġ. -duñ 118, 164
ġ. -edi 108, 109
ġ. -edig 142
ġ. -ġan2, 12, 36, 123, 189, 224, 225, 314, 315
ġ. -ġan + e-di 149
ġ. -ġanbiz 48
ġ. -ġannan 333
ġ. -ma 64, 179, 205, 216, 232, 307
ġ. -madı 71, 189
ġ. -madi 49, 71
ġ. -mağan 243
ġ. -man 62
ġ. -mas + e-dim 65
ġ. -masa 105
ġ. -may 9, 32, 191, 262, 281
ġ. -más + e-dim 66
ġ. -máy 111, 120
ġ. -mey 77, 99, 200
ġ. -mey + e-di 10, 99
ġ. -meygen 104
ġ. -sa 53, 54, 232, 247
ġ. -saġız 279
ġ. -sagiz 42
ġ. -sam 217
ġ. -san 151
ġ. -sun 289
ġ. -uġuz 95, 114, 205, 262, 268
ġ. -ub2, 4, 8, 9, 35, 68, 143, 161, 189, 217, 229, 307, 318
ġ. -uP 68, 123, 205, 217, 241, 333
ġoyçu "çoban" 69, 137, 282
ġ. -ğa 69
ġ. -lar 51
ġoyÇu "çoban"
ġ. -lar 69
ġoyçu "çoban"
ġ. -ları 51
ġoyçu "ö isim"
ġ. -nu 283
ġoyÇuluġ "çobancılık" 174
ġoyçuluğ "çobancılık"
ġ. -u 137
ġoyla "koy-"
ġ. -P 57
ġoymaġ-ġa "Kumuk milli yemeği"
ġ. -ġa 60
ġoymağ "Kumuk milli yemeği"
ġ. -ın 60
ġoyn "vücut bölgesi, koyun"
ġ. -umna 178
ġoysuv "akarsu ismi" 324
ġoysuv "akarsu ismi"
ġ. -nu 280
ġ. -un "akarsu ismi" 278
ġoyşu "çoban" 69
ġ. -nu 285
ġoyun "koyun" 70
ġoz "ceviz" 102, 154
ġ. -nu 102
ġoz ġulaġ "bir bitki, kuzu kulağı"
ġ. -nı " 230
ġ. -ní 230
ġozla "kuzula-; yavrula-"
ġ. -P 133
ġozle "kuzula-; yavrula-"
ġ. -yġanı 133
ġubġuru "kubkuru" 317
ġućaġlaş "kucaklaş-"
-a 189
ġuçaḳlaş "kucaklaş-"
ġ. -ıb 325
ġuda "gelinin sağdıcı" 90, 183, 185
ġ. -lar 183
ġuda ġız "gelinin sağdıcı"
ġ. -lar 183, 228
ġ. -ları 90
ġulaġ "1 kulak; 2 kulp" 230, 231, 252
ġ. -larıbız 114
ġulaÇ "kulaç" 219

ġulağ "kulak"
ġ. **-ı** 252
ġ. **-ına** 307
ġuliyaK "uzaklar; uzak yer"
ġ. **-Ta** 308, 309
ġulluġ "hizmet" 10, 19, 24, 35, 42, 83, 133, 137, 144, 147, 174, 182, 194, 253, 266, 287, 299, 311, 312, 322
ġ. **-ġa** 242, 253
ġ. **-lar** 138
ġ. **-nu** 137, 332
ġ. **-Tan** 253
ġulluġ et " hizmet et-"
ġ. **-er + e-dim** 42
ġ. **-ib** 46
ġulluġçu "hizmetçi"
ġ. **-ları** 223
ġ. **-su** 200, 311
ġulluġÇu "hizmetçi"
ġ. **-su** 96
ġulluş "hizmet"
ġ. **-ġa** 84
ġullug "hizmet" 266
ġulluğ "hizmet"
ġ. **-um** 15, 213
ġulluK "hizmet" 41
ġ. **-na** 332
ġulḫu "İhlas Süresi
ġ. **-ġa** 140
ġumġan "güğüm" 252
ġumaç "kumaş" 93, 247
ġ. **-ın** 27
ġ. **-lar** 3, 247
ġ. **-nı** 247
ġumaÇ "kumaş" 23, 24, 92
ġumaş "kumaş" 226, 234
ġ. **-ları** 26
ġ. **-lar** 26
ġumturhalı "Kumturhali" 274
ġumturhali "Kumturhali" 228
ġumturḫali "Kumturhali" 269
ġ. **-de** 269
ġumuġ "Kumuk" 5, 7, 10, 11, 45, 65, 66, 91, 100, 139, 145, 154, 172, 173, 211, 223, 226, 229, 233, 234, 245, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 276, 278, 296, 311, 326
ġ. **-da** 12
ġ. **-dan** 220
ġ. **-dur** 296
ġ. **-lağa** 153, 258
ġ. **-ları** 65, 153, 260, 261, 319, 334
ġ. **-lar** 7, 11, 17, 32, 45, 70, 145, 153, 154, 235, 257, 258, 261, 263, 264, 320, 325, 326, 327
ġ. **-larbız** 268
ġ. **-larbíz** 268
ġ. **-lardan** 257
ġ. **-men** 253
ġumuġ ḫalġ ḫaraḳaT "Kumuk Halk Hareketi"
ġ. **-nıda** 254
ġumuġ ḫalġ araḳaT "Kumuk Halk Hareketi" 254
ġumuġ ḫal* "Kumuklar" 84
ġumuġ aş "Kumuk ekmeği" 233
ġumuġ paçalıK "Kumuk Devleti" 254
ġumuġça "Kumukça" 5, 17, 19, 79, 88, 94, 96, 154, 225, 237, 238, 240, 243, 247, 267, 268, 276, 298, 311, 328
ġumuġÇa "Kumukça" 6, 7
ġumuġisTañ "Kumuk ülkesi"
ġ. **-ña** 258
ġúñ "gün, güneş" 209
ġunaġ "günah"
ġ. **-ınnan** 163
ġunnaġlan "kundaklan-"
ġ. **-a** 141
ġuv "kuğu, kaz" 62, 63, 191, 237
ġ. **-lar** 191
ġ. **-larda** 171
ġ. **-u** 191
ġuvala "kov-, kovala-"
ġ. **-ġan** 131
ġ. **-b** 100, 202
ġ. **-p** 100
ġuvan "kıvan- kıvanç duy-"
ġ. **-dı** 215
ġuvlala "kov-"
ġ. **-ġan** 131
ġuvra "bitki türü, kekre" 38
ġuvuġ "tavuk, ördek vb. tüğü"
ġ. **-dan** 273
ġuvun "siren" 67
ġuvur "kavur-"
ġ. **-abız** 302
ġ. **-ub** 59
ġuvurma "kavurma" 300
ġ. **-dan** 231
ġurġağ "kurak" 144
ġurġaK "kurak" 16
ġur "kur-"
ġ. **-a** 115, 200
ġ. **-abız** 195, 196, 306, 333

ġ. -abíz 196
ġ. -ağa 271
ġ. -ayıġ 4
ġ. -duġ 254
ġ. -ġan 320
ġ. -ġanı 278
ġ. -ma 4, 148, 260
ġ. -maġ 138
ġ. -maġa 138
ġ. -mağa 271
ġurġu "bina dikiş, kuruş" 4
ġur'an "Kur'an" 73, 203, 205, 283
ġ. -na 205, 206
ġur'ança "Kur'an dili" 73
ġ. -nı 73, 74, 202, 203
ġ. -nan 265
ġura "kur-"
ġ. -b 7
ġuran "Kur'an" 273
ġ. -nı 32, 202
ġurançe 'Kuran dili' 237
ġurban bayram "Kurban Bayramı"
ġ. -na 35
ġurdaş "yakın arkadaş"13, 22, 28, 90, 114, 204
ġ. -ı 89, 90, 178, 186, 187, 189
ġ. -ım 245
ġ. -ıma 245
ġ. -ımnı 179
ġ. -ıñ 182
ġ. -ına 52
ġ. -ları 90, 182, 183, 229, 325
ġ. -larım 58, 59
ġ. -larnı 186
ġurman "ö. isim" 103
ġurman andrey ġurmanoF "ö. isim" 104
ġursaġ "kursak, karın" 293, 295
ġ. -ı 71
ġ. -ıbız 263
ġursağ "kursak, karın"
ġ. -ı 252
ġurşal "kuşatıl-"
ġ. -ġan 59
ġurşav "kuşak" 51
ġuru "kuru" 218
ġuruġ "sırık, direk" 57
ġuru "kuru-"
ġ. -ġan 18
ġ. -ğan 33
ġ. -run 236
ġur-u-b "1 kur-; 2 kuru-"7, 17, 18, 23, 68, 102, 138, 167, 278, 281, 284, 307
ġurubba "grup" 284
ġurub "grup"
ġ. -ları 102
ġurul "kurul-"
ġ. -a 180
ġ. -ağan 4, 138, 267
ġ. -ġallı 165
ġ. -ġan 22, 74, 106, 293, 326
ġ. -ġanın 326
ġ. -lu 270
ġ. -ma 269
ġ. -maġa 166
ġurultay "kurultay" 258, 259
ġ. -ıbız 258
ġ. -nı 258
ġuruluş "bina" 4
ġurum "kurum" 256, 261
ġ. -ları 262
ġ. -lar 262
ġ. -larda 262
ġ. -una 175
ġ. -unu 261
ġurunçaK "?"
ġ. -nı 51
ġur-u-P "1 kur-; 2 kuru-" 17, 44, 67, 261
ġuruP ġal "kuruyup kal-"
ġ. -a 17
ġuruPPa "grup"
ġ. -lar 260
ġ. -nı 1
ġuruş "bina?"
ġ. -unna 40
ġurut "kurut-"
ġ. -abiz 17
ġurúzínski "ö. isim" 139
ġuş "kuş" 61, 113, 114
ġ. -ġa 114
ġ. -lar 43
ġ. -nu 113, 114
ġ. -u 113
ġuşaKla "kucakla-"
ġ. -maysan 63
ġuşaK "kucak"
ġ. -larıñ 63
ġuTġar "kurtar-"
ġ. -aman 180
ġ. -ġan 150
ġ. -ib 23
ġuTla "kutla"
ġ. -maġa 34
ġ. -yġanna 6
ġuTrat "güç, kudret"
ġ. -ı 25
ġutul "kurtul-"

ġ. -duġ 115
ġ. -dum 100
ġ. -duñ 116
ġuvala "kov-, kovala-"
ġ. -b 265
ġ. -maybız 265
ġuvanç "kıvanç" 56
ġuvan "kıvanç"
ġ. -nıñ 212
ġuvdennen ġurbeki "ö. isim" 115
ġuvra "bitki türü, kekre" 38
ġuvurma "kavurma" 298
ġ. -nı 232
ġuy "kuyu" 115
ġuyruġ "kuyruk"
ġ. -u 261
ġuyu "kuyu"
ġ. -ġa 115
ġ. -nu 115
ġúz "güz, sonbahar" 20

---

g

gaçag "kaçak" 168
gaçan "ne zaman" 181
galkı "çatı"
g. -ğa 312
gara "bak-"
g. -ğan 312
gayın "kayın" 128
gayın ġız "baldız" 128
gayn ılan "kayın, kayın birader"
g. -ım 128
gaynata "kaynata"
g. -sı 185
gır "kır, köy dışı"
g. -da 86, 186
g. -dağı 181
g. -ġa 105, 160, 181, 197, 224
gırg "kırk" 157, 158
gırg äkinçi "kırk ikinci" 198
gıray "dışarı, taşra"
g. -dan 2
g. -ın 114
gış "kış"
g. -da 16
gıyış "uy-, uyuş-, anlaş- yakış-"
g. -maylı 12
gız "kız" 47, 169, 183, 241
g. -í 47
g. -nı 183
gismat "kısmet" **20**
g. -i **20**
gíz "kız" **20, 25**
g. -ge **47**
g. -im **15**
g. -lar **15**
g. -lari **46**
g. -nı **20**
guran "Kur'an" 12

---

h

ha "ha!" 8, 9, 15, 16, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 33, 35, 38, 61, 67, 69, 71, 75, 79, 80, 81, 88, 92, 99, 101, 102, 106, 109, 119, 125, 131, 135, 145, 148, 150, 167, 169, 170, 175, 181, 186, 187, 199, 201, 203, 208, 210, 215, 218, 226, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 240, 274, 278, 283, 285, 288, 290, 291, 298, 301, 306, 317, 324, 332
habġaygend "Habgaykent" 11
habbada havayín "hepsi bedava" 98
habıcay "mısır" 174
habicay "mısır" 174, 328
habicey "mısır" 100, 324
h. -de 100
habicidey "mısır" 100
hac "hac"
h. -ġa 27, 282, 288
h. -ge 48
hacat "ihtiyaç" 189
h. -ın 124
hacı girey "ö. isim" 152
hacı dádá "ö. isim" 304
h. -ğa 304
hací "hacı"
h. -lar 11
hací tav "dağı ismi, Hacı Dağ" 141
haciday "mısır" 19
häç "hiç" 30, 267
hadis "hadis"
h. -i 283
haġ "hak" 185, 202, 204
h. -ġınnan 145
h. -ın 202
h. -ınnan 96
haġlaş "hesaplaş-, borcunu öde-"
h. -a 180
h. -Tı 181
halş "1 hak; 2 hisse, pay"
h. -ımnan 152
h. -ın 164
h. -ında 129
h. -ından 91, 131
h. -ınna 22, 96, 118, 302

h.-ınnan9, 68, 84, 102, 118, 150, 173, 177, 197, 262, 300
h.-ıñnan 308
h.-ınnan + e-di 78
hak "1 *hak; 2 hisse, pay*"
h.-í 33
haŕaŕ "*helal*" 204
haK "hak" 280
h.-ınna 130
h.-ınnan 324
hak "hak"
h.-ınan 65
h.-ınnan 65, 227
hakim "hakim" 115, 221, 288
h.-ler 47, 262
h.-lerge 118
h.-leribiz 262
h.-nin 189
hakin "kız-, kudur-"
h.-ġen 243
haKK "hak"
h.-ın 74
halġ "halk" 145
haladenniK "*r. buzdolabı*" 251
halçaġır 131
hal "*hal, durum*"
h.-da 98, 112
h.-dá **91**
h.-de 75, 78
h.-lar 57
haleT "?"
h.-bizni 205
halı "şimdi" 52, 205, 292, 322
hal- "hal, durum"
h.-ıġa 323
h.-ıñ 189
hali "şimdi"2, 4, 6, 7, 8, 10, 15, 17, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 54, 56, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 84, 88, 90, 91, 93, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 125, 131, 132, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 148, 149, 154, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 168, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 188, 190, 195, 196, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 214, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 241, 242, 243, 244, 246, 251, 254, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 265, 267, 268, 272, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 300, 305, 306, 307, 309, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 327, 328
h.-de 315
h.-den 165, 281
h.-gi 87, 98, 186, 195, 206, 226
h.-ği 202, 258
h.-lerde 319
hali "şimdi" 65, 97, 199, 205, 291, 297
hâli "şimdi" 70, 201, 202, 206, 221, 294, 317
halim "ö. isim" 190
halim beg "ö. isim" 190
halimbegavul "Halimbegavul"
h.-nu 166
halimbegavul "Halimbegavul" 152, 166
halimbegavulla "*Halimbegavullular*"
h.-nı 165
halimbegavullar "*Halimbegavullular*" 166
halimbegavullu "Halimbegavullu" 159
h.-lar 159
halimbeKova "ö. isim" 14
halimeg "ö. isim, Halim Beg" 189, 190
hali "halı"
h.-sin 38
halk´a "halka"
h.-ni 105
halli "şimdi"2, 4, 14, 15, 17, 24, 29, 31, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 84, 87, 90, 95, 117, 131, 158, 175, 177, 180, 183, 190, 201, 208, 211, 227, 243, 321
hallí "şimdi" 97
halpam "mısır unundan yapılan Kumuk milli yemeği" 19
halpama "mısır unundan yapılan Kumuk milli yemeği"
h.-lar 19
h.-nı 19
hamis "1 ö. isim; 2 Perşembe" 285
hamis şayıḫ "*ö. isim*" 285
hamza "ö. isim" 152
hamzaT "*ö. isim*" 2
h.-nı 50
hamzaTta "ö. isim, Hamzat Ata" 1
h.-viz 2
hamzaTTa "ö. isim, Hamzat Ata" 1, 2
hana "işte" 98
havuz "havuz" 311
haPla "1 havla-; 2 ısır-"
h.-y 159
har "her" 77, 256, 306
harç "harç" 262, 263
harçal "harcan-"
h.-a 281
h.-ma 281
h.-mağa 281
harça "harca-, sarfet-"

h.-y 281
h.-yannan 262
hara "1 simli kumaş; 2 nereye" 214
har "1 hani;2 her, hep ; 3 ki edatı"
h.-ı 170
h.-i "1 hani;2 her, hep ; 3 ki edatı" 118, 189
h.-isine 123
harT "ses taklidi" 190
has bolaT hací "Haspolat Hacı"
h.-ni 75
hasa "bir çeşit bez"
h.-gíz 66
h.-sın 65
hasaẖan "ö. isim" 69
hasalıġ"?"
h.-ġa 333
hasan "ö. isim" 201
hasan orazayeF "ö. isim" 260
hasanẖan "ö. isim" 69
hasavyurT "Hasavyurt" 32, 207, 257, 279
h.-ġa 277
h.-nu 316
h.-Ta 277, 316
hasavyurTubuski "Hasavyurt" 316
hasavyurTubuskiy "Hasavyurt" 316
hasay "ö. isim" 192, 193, 287
hasay şayıẖ "ö. isim" 287
hasireT "hasret" 226
hasireTliK "hasretlik, özlem" 56
hasitayaġ "asa, baston"
h.-ı 44
hasiyaT "özellik"
h.-ları 263
hasíyaT "özellik"
h.-ların 188
hassi "1 şahsi; 2 has, özgü, ayrı"
h.-bizni 205
haşşa "Haşa" 22, 46
h.-da 45
h.-dağı 44
h.-ġa 30, 31, 44
h.-ní 39
haşşa özen "Haşa Irmağı" 47
haşşalar "Haşalılar" 44
haşşalı "Haşalı" 37, 45
haşşalí "Haşalı" 41, 45
h.+ e-di 41
hata-sı "hata"
h.-sı 221
hava "hava" 204
havayın "bedava" 102, 229
hay "ünlem edatı" 15, 23, 24, 25, 27, 34, 39, 40, 42, 43, 56, 75, 78, 102, 130, 207
hay ya rabbim "ünlem" 23
hay "tasa, kaygı"
h.-ġa 154
h.-ın 123, 125
hayda "sürüyü sür-,atı sür-"
h.-b 98
h.-dılar 121
h.-ma 98
h.-maġa 69
h.-P 51
h.-PTı 98
h.-yıK 57
haydar mahammaT "ö. isim" 220
hay "sürüyü sür-,atı sür-"
h.-ıb 60
h.-íb 60
hayla "sürüyü sür-,atı sür- ?"
h.-v 200
haylen "hayli" 58
hayli "hayli, çok" 171
hayvan "hayvan" 19
hayrulla "ö. isim" 50
h.-m 51
h.-ma 52
hayvar "imdat, ünlem" 192, 193
hazar "Hazar Denizi" 117
hazayıstva "r. aile" 173
hazayim "r. sahip" 113
h.-im 298
hazayin "r. sahip"
h.-i 98, 113
hazayistivå "r. aile"
h.-lar 175
hazayistva "r. aile" 101, 145
hazayistva "r. aile" 174, 176, 316, 320
h.-ġa 175
h.-ları 174
h.-lar 175
h.-nı 175
h.-sına 176
h.-sınna 176
hazayiv "r. sahip" 272
hazaystva "r. aile" 138
h.-nı 138
hazayut "ö. isim" 224
hazeyst "r. aile"
h.-i 153
hazır "hazır" 20
hazir "hazır"
h.-ge 72
hazirla "hazırla-"
h.-ybiz 144, 148
hazirlig "hazırlık" 322
hazur "hazır" 20
hazur bol "hazır ol-"
h.-aman 20
hár "her" 102, 247

héç "hiç" 13, 121
héÇ "hiç" 18
hésaP "hesap"
h.-dağı 153
heç "hiç" 38, 150
heçbibi kanal "HBB Tv" 7
hekili "ö. isim" 38
heli " ö. isim(Heli)" 331, 333
h.-de 139
h.-değı 139
h.-den 139, 331
h.-ge 139
heP "hep"
h.-si 209
her "her" 195, 247
het SaT "hiçbir şey" 194
hetS Sat "hiçbir şey" 120
hetsvaniy "?"
h.-i 98
hey "ünlem"80, 160, 163, 192, 193, 209, 311, 335
heyle "sürüyü sür-,atı sür-"
h.-gen 49
h.-r 60, 212
hı "evet anlamında ünlem "8, 19, 32, 36, 40, 50, 101, 103, 107, 110, 116, 125, 160, 162, 189, 203, 209, 221, 230, 231, 232, 233, 244, 261, 284, 285, 286, 288, 290, 307, 312, 327
hızırı "ö. isim" 222
hilla "hile"
h.-ğa 190
hille "hile" 261
hisab "hesap" 167
Ta 90, 291
hisablan "hesaplan-"
h.-a 176
hisaPlan "hesaplan-"
h.-a 172
histariçeskiy müzey "r. tarih müzesi" 138
hóḳún "pişman ol-"
h.-úb 200
h.-úP 71
hoĭ "r. hol" 88
h.-ġa 88
ho "şu"
h.-na 299
h.-ndan 73
h.-nna 41
hoş "hoş" 107
hu "şu" 24
huġġu "hüküm"
h.-su 188
huḳumad "hükümet"
h.-ni 98
huḳumaT "hükümet"4, 70, 75, 76, 78, 145, 146, 163, 165, 196, 256, 257, 260, 262, 263, 267, 270, 275, 321
h.-ġa 97, 267, 270
h.-ları 4
h.-nı 83, 196, 260, 261, 327, 328
h.-nıki 234
h.-ni 4
húḳúmaT "hükümet" 154, 262, 263
húḳúmáT "hükümet" **103**
huḳumat "hükümet"
h.-ġa 101
h.-ıbızını 267
h.-ıbiz 7
h.-ibiz 4
huKmu "hüküm"
h.-su 187
húnçaḳı "şu kadar" 72
huTba "hütbe" 289
hüner "hüner"
h.-i 226
hürmeTle "ağırla-, değer ver-"
h.-b 187
hüsel "ö. isim, Hüseyin"
h.-lerin 201
hüsemegenT "Hüsemikent" 40
h.-den 39
hüsemegenTli "Hüsemikentli"
h.-man 45
hüseyin "ö. isim, Hüseyin"
h.-ge 202
hüseyir "ö. isim, Hüseyin"
h.-leni 199

ḫ

ḫababis "vahhabi"
ḫ. -**ler** 199
ḫabar "1 haber; 2 masal, hikaye" 145, 194
ḫ. -**ín** 50
ḫ. -**lar** 224
ḫ. -**ları** 146
ḫ. -**nı** 279
ḫabarla "bir şey anlat-"
ḫ. -**ma** 333
ḫabbazuv "haphazır" 15
ḫabiçay "mısır" 95
ḫabicay "mısır" 328
ḫabla "havla-"
ḫ. -**yġan** 200
ḫabul ? 57

ḥací aḳay "ö. isim" 43
ḥaciday "mısır" 19
ḥaġlı "haklı" 203
ḥaḳıl "akıl" 201
ḥ. -ıbız 334
ḥaḳılbay "akıllı" 201
ḥaĺ "hal, şimdi"
ḥ. -da 34
ḥalîva "helva" 18
ḥ. -ní 19
ḥaK "hak"
ḥ. -ınnan 205
ḥakim "hükümdar, yönetici" 113
ḥ. -ler 332
ḥ. -lerim 331
ḥalġ "halk" 1, 2, 3, 26, 32, 36, 41, 74, 99, 112, 114, 115, 118, 149, 195, 196, 199, 205, 211, 224, 269, 276, 278, 279, 283, 316, 318, 320
ḥ. -da 117, 321
ḥ. -ġa 112, 145, 208, 225, 275, 281, 288, 314, 321, 322, 331
ḥ. -ı 3, 34, 320
ḥ. -ım 207
ḥ. -ıma 281
ḥ. -ına 279
ḥ. -ları 299
ḥ. -lar 76, 79, 270, 333
ḥ. -nı 113, 114, 115, 116, 125, 181, 201, 271, 279, 321, 322, 334
ḥ. -ni 101
ḥalġ payeT "halk şairi, halk yazarı" 318
ḥalġ şairi "halk şairi" 318
ḥalḳ "halk" 188, 309
ḥ. -ġa 181, 182, 221, 309
ḥ. -ı 113, 177
ḥ. -nı 181
ḥalaĺ "helal" 203
ḥalal "helal" 38, 265
ḥal "1 hal; 2 şimdi"
ḥ. -da 67, 78, 123, 201
ḥ. -dá 20
ḥalḳ "halk"
ḥ. -ın 220
ḥalı "halı" 223
ḥ. -nı 214
ḥali "şimdi" 2, 3, 4, 10, 29, 39, 40, 43, 44, 67, 68, 70, 72, 86, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 132, 153, 157, 159, 160, 162, 163, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 180, 183, 184, 185, 188, 190, 191, 195, 198, 201, 202, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 216, 220, 222, 223, 224, 255, 267, 297, 300, 308, 309, 311, 312, 327
ḥalí "şimdi" 97
ḥalK "halk"
ḥ. -ı 112, 140
ḥ. -ın 190
ḥ. -ına 189
ḥ. -Ka 113, 115
ḥ. -nı 114, 189
ḥalla "şimdi" 177
ḥalli "şimdi" 2, 15, 40, 41, 47, 196
ḥallilar "şimdikiler, zamane" 2
ḥalma "dayanıklı ?" 155
ḥalmuT "armut" 102
ḥalvaT "sır, gizlilik" 36
ḥalpam "mısır unundan yapılmış Kumuk yemeği" 19
ḥalvaT "sır, gizlilik"
ḥ. -Ta 289
ḥameni "ö. isim" 224
ḥamzaTTa "ö. isim= Hamzat Ata" 1
ḥana "işte" 66
ḥantal "yabani ot ?" 51
ḥavlu "avlu"
ḥ. -da 279
ḥavuz "havuz"
ḥ. -nu 311
ḥaP "ses taklidi=hav" 200
ḥaP ḥaP "ses taklidi=hav hav" 200
ḥaPlav "havlama"
ḥ. -ġa 200
ḥapusTa "r. lahana" 174
ḥar "her" 2, 9, 10, 14, 15, 17, 23, 24, 26, 31, 34, 35, 38, 43, 76, 77, 78, 79, 84, 98, 106, 119, 138, 140, 148, 163, 166, 173, 175, 176, 185, 188, 191, 203, 226, 255, 258, 259, 260, 269, 270, 275, 281, 296, 305, 306, 308, 309
ḥ. -igizden 51
ḥ. -isi 167, 307
ḥ. -isine 101, 181
ḥ. -isini 309
ḥ. -isiniki 6
ḥ. -isinna 146
ḥ. -isinne 166, 275
ḥáli "şimdi" 199, 200, 201, 202, 203, 213, 224
ḥár "her" 46, 173, 177, 181, 182, 184, 208, 209, 281, 298, 334, 335
ḥär "her" 307
ḥarbuS "karpuz"
ḥ. -u 40
ḥarç "masraf" 21
ḥaram "haram"

ḥ. -**ın** 205
ḥaran "zorla, zorlukla" 229
ḥaray "yuh" 52
ḥare "başka" 64
ḥarı "1 hani; 2 ki; 3 hepsi" 196
ḥari "1 hani; 2 ki; 3 hepsi" 38
ḥarí "1 hani; 2 ki; 3 hepsi" 163
ḥarmala "saldır-"
ḥ. -**may** 262
ḥarv̇uS "karpuz" 40
ḥarv̇uSluġ "karpuzluk, karpuz tarlası"
ḥ. -**ġa** 40
ḥarta "r. harita"
ḥ. -**siya** 224
ḥarzá "işaretlemek, nişan" **36**
ḥasav̇yurT "Hasavyurt" 232
ḥ. -**da** 280, 305, 321
ḥ. -**ġa** 305
ḥ. -**Ta** 292, 305
ḥasavyurT "Hasavyurt"
ḥ. -**dağı** 305
ḥasireT "hasret, özlem" 49
ḥaşıġ "aşık, kemik olan" 143
ḥ. -**lanı** 143
ḥ. -**lar** 143
ḥaşıġ oyun "aşık oyunu" 143
ḥ. + **i-di** 143
ḥ. -**du** 143
ḥ. -**u** 143
ḥaşıK "aşık, kemik olan" 63
ḥaşşa "Haşşa"
ḥ. -**da** 41, 46
ḥ. -**ní** 46
ḥaşşalı "Haşşalı"
ḥ. + **e-di** 41
ḥaşşali "Haşşalı" 45
ḥata "hata" 199
ḥatabı "?" 275
ḥatam "ö. isim" 308, 309, 313
ḥ. + **kenni** 309
ḥ. -**lar** 309
ḥ. -**nı** 308, 310, 313
ḥata "hata"
ḥ. -**nı** 200
ḥate "hatta" 188
ḥaydar mahammaT "ö. isim"
ḥ. -**Ta** 220
ḥayír "hayır, iyilik" 125
ḥayv̇al"hayvan"
ḥ. -**lar** 135, 213
ḥ. -**ların** 270
ḥayv̇an "hayvan" 2, 219
ḥayva "ayva" 249
ḥayval "hayvan"
ḥ. -**lanı** 83
ḥayvan "hayvan" 69, 148, 279
ḥ. -**ıġızġa** 121
ḥ. -**ıki** 249
ḥ. -**ım** 83
ḥazar "Hazarlar" 268
ḥazayim "r. sahip" 113
ḥazayin "r. sahip"
ḥ. -**i** 113
ḥazayistv̇a "r. aile" 319, 326
ḥ. -**da** 147
ḥazayisTv̇a "r. aile" 44
ḥazayistva "r. aile" 84, 270, 275
ḥ. -**lar** 84
ḥ. -**sı** 84
ḥazayisTva "r. aile" 275
ḥ. -**lanı** 118, 119
ḥ. -**nı** 109
ḥazayisva "r. aile" 275
ḥ. -**lar** 269
ḥazir "hazır" 134
ḥ. -**biz** 258
ḥazirlan "hazırlan-"
ḥ. -**a** 139
ḥazirlen "hazırlan-"
ḥ. -**ib** 181
ḥazirle "hazırla-"
ḥ. -**ygen** 321
ḥazirlig "hazırlık" 181, 322
ḥazírlíg "hazırlık" 298
ḥazür "hazır" 9
ḥåzayısva "r. aile" 74
ḥıncal- "hançer"
ḥ. -**ın** 220
ḥıncaĺ "hançer" 214
ḥıntsa "aşık kemiğinin bir duruş şekli" 161
ḥır "hır, dalaşma" 63
ḥızırı "ö. isim" 222
ḥızırí "ö. isim" 223
ḥızíri "ö. isim" 180
ḥ. -**ni** 180
ḥilla "hile, kumazlık" 268
ḥink´aĺ "Kumuk milli yemeği" 300
ḥink´al "Kumuk milli yemeği" 235, 318
ḥ. -**nı** 235, 318
ḥirurġ "r. cerrah"
ḥ. -**lar** 293
ḥirurgiya "r. cerrahi"
ḥ. -**da** 292
ḥisaP "hesap" 215
ḥistoriya "r. tarih"

ḥ. -da 224
ḥízírí "ö. isim"
ḥ. -ni 178
ḥo "şu"
ḥ. -na 300
ḥ. -nnan 39
ḥonaçin "r. dişi dana, düğe" 157, 158
ḥ. -ni 161
ḥonaygenT "Honaykent" 39
ḥonşu "komşu" 279
ḥ. -biz 139
ḥoraz "horoz" 95
ḥoş gel "hoş gel-"
ḥ. -digiz 197
ḥotala "kazıp yumuşat-; gevşet-"
ḥ. -b 198
ḥökün "pişman ol-"
ḥ. -mejeKsen 311
ḥ. -üb 255, 309
ḥuday "Hüda, Allah c.c." 121
ḥudojnig "r. ressam" 312
ḥukumaT "hükümet" 77
ḥúḳúmaT "hükümet" 258
ḥ. -ıbíz 258
ḥúner "hüner" 69
ḥunzaġ "yer ismi, Hunzak"
ḥ. -ġa 74
ḥurmeT "hürmet" 125
ḥúsemegenT "Hüsemikent" 41
ḥ. -ge 41
ḥürmeT "hürmet" 280

ĥ

ĥıylı "hayli, çok" 255
ĥiyaT "niyet" 254

ḫ

ḫabar "1 haber; 2 masal; 3 bir olay" 29, 65, 66, 67, 68, 103, 107, 112, 160, 200, 221, 272, 286, 288, 308, 309, 314, 317, 332
ḫ. -dağı 103
ḫ. -ı 69, 163, 200, 218, 227, 272
ḫ. -ın 66, 69, 70, 218, 308
ḫ. -ını 38, 213
ḫ. -ınnan 70
ḫ. -im 12
ḫ. -laġa 196
ḫ. -ları 2, 272, 313
ḫ. -lar 68, 227, 331
ḫ. -ların 67, 70
ḫ. -nı 13, 117, 160, 200
ḫabarla "bir şey anlat-, anlat-"
ḫ. -dı 41
ḫ. -ma 46
ḫ. -y 2, 113, 163
ḫ. -y + e-di 70
ḫakıl "akıl" 278
ḫ. -dır 115
ḫ. -nı 260
ḫakıl balıġ "akıl baliğ, ergen" 283
ḫ. -ġa 283
ḫakıllı "akıllı" 72, 107, 117, 254, 255, 256, 259, 261
ḫ. -sı 218
ḫakıllılıġ "akıllılık"
ḫ. -ınnan 261
ḫalġ "halk" 257, 260, 261, 262, 265
ḫ. -dan 264
ḫ. -ġa 259, 266
ḫ. -ı 172, 173
ḫ. -ıbız 173
ḫ. -ına 173
ḫ. -ları 75
ḫ. -nı 256, 257, 258, 260, 332
ḫalḳ "halk" 84, 166, 174
ḫ. -ġa 173
ḫ. -ı 84
ḫ. -ıbızını 177
ḫ. -ıbuz 177
ḫ. -ın 96
ḫ. -larınnan 174
ḫ. -nı 175, 177
ḫalça " parçalanmış odun" 88
ḫalı "halı"
ḫ. -bız 49
ḫali "halı" 250
ḫalK "halk" 262
ḫ. -bız 263, 265
ḫ. -ġa 165, 263
ḫ. -ı 174, 190, 191
ḫ. -ıñ 190
ḫ. -ını 174
ḫ. -Ka 69
ḫ. -nı 165, 254, 263, 264
ḫ. -nıki 165
ḫalmurT "armut" 249
ḫalvaT "yalnızlık; yalnız kalınan yer" 32
ḫ. -ġa 33
ḫamır "hamur"
ḫ. -dan 300

ḫ. -ın 301
ḫ. -nı 301
ḫ. -nu 301
ḫam "ham, acemi"
ḫ. -man 188
ḫançala "ö. isim, Hançalar"
ḫ. -ğa 141
ḫañ "han, hükümdar"
ḫ. -ñı 141
ḫanst "peynir yapılan sütün atık suyu"302, 303
ḫ. -nı 303
ḫapta "yırtık pırtık giysi"
ḫ. -sınnan 245
ḫar "her" 264, 272
ḫaraġı "rakı, votka" 317
ḫaraḳı "rakı, votka"
ḫ. -sı 186
ḫaraKı "rakı, votka" 181
ḫaramçılığ "gayrı meşru yaşayamak"
ḫ. -ın 188
ḫaran "zorlukla, zorzoruna" 69, 78
ḫarbuz "karpuz" 154
ḫarḳov "Harkov"
ḫ. -da 328
ḫ. -nuda 328
ḫarmut "armut" 154
ḫarT "ses taklidi" 241
ḫarvi "r. 1 veranda; 2 galeri" 102
ḫaşıġ "aşık" 187
ḫatarbaş "delikanlı" 187
ḫatır "hatır"
ḫ. -ı 262, 312
ḫatırla "hatırla-" 219
ḫatirle "hatırla-"
ḫ. -P 124
ḫayval "hayvan"
ḫ. -lar 99
ḫayvan "hayvan" 325
ḫ. -nı 230
ḫ. -níKi 161
ḫayval "hayvan"
ḫ. -larnı 303
ḫayvan "hayvan" 276
ḫ. -ı 173
ḫayvanÇılıġ "hayvancılık" 174
ḫ. -níki 170
ḫazar "Hazar" 254, 255
ḫ. -lanı 265
ḫ. -lar 265
ḫazar ġavum "Hazarlar, "Hazar kavmi"290
ḫazar ġavum "Hazarlar, "Hazar kavmi"290
ḫazar deñiz "Hazar Denizi"
ḫ. -ni 254
ḫár "her" 46
ḫınçal "hançer"189, 190, 238, 239, 240, 244, 245, 262
ḫ. -ın 227
ḫ. -lar 244
ḫ. -nı 190, 240, 243,
ḫıñıla "hızlı soluk alıp ver-"
ḫ. -yı 67
ḫırınÇ "aşık kemiğinin çıkıntılı yönü" 170
ḫırınç "aşık kemiğinin çıkıntılı yönü"
ḫ. -a 170
ḫıtır tornay "yırtık pırtık, yırtılmış" 273
ḫıviTler "ö. isim, yer ismi" 289
ḫıyal "1 niyet; 2 hayal, düş"
ḫ. -ıbız 258
ḫ. -larıbiz 7
ḫıyar "hıyar, salatalık"46, 48, 102, 154, 155, 174, 320
ḫıyli "hayli, çok"49, 68, 74, 75, 165, 173, 183, 227, 254, 270
ḫ. -lar 40
ḫ. -ları 176
ḫıyli "hayli, çok" 139
ḫıyli "hayli, çok" 188
ḫ. -ları 255
ḫız "çizgi, işaret"
ḫ. -dan 169
ḫız "çiz-"
ḫ. -mağa 247
ḫızıri "ö. isim" 98, 161
ḫínçal "hançer"
ḫ. -im **52**
ḫ. -in **52**
ḫindi ḫoK "alm. eller yukarı" 163
ḫonşu "komşu" 272, 279
ḫ. -dağı 263
ḫ. -larıbız 264
ḫum "kum" 116, 227
ḫummaT "himmet" 57
ḫumturhali "Kumturhali" 228
ḫúrmet "hürmet" **3**

ı

ıḫdıyar "yetki, hak" 275, 278, 280
ı. -ı 200
ı. -ıġız 298
ı. -ım 197
ı. -lanı 5
ıḫdiyar "yetki, hak" 280
ıḫtıyarsız "yetkisiz, haksız" 191

ıbrıġ "ıbrık" 252
ıḥdıyar "yetki, hak" 189
ırġaK "1 çengel; 2 uzun" 51
ırjay "gülümse-"
ı. -ġan 217
ı. -dıñ 217
ıstaḳan "r. bardak" 250
ıstaḳan "r. bardak" 232
ıstambul "yer ismi, İstanbul"
ı. -da 226
ı. -ġa 229
ı. -ga 226
ısTambul "yer ismi, İstanbul"
ı. -ġa 300
ıstambulski üniversiteT "İstanbul Üniversitesi"
ı. -ge 226
ıstanbul "yer ismi, İstanbul"
ı. -ġa 256
ışara "işaret" 190
ışım "tozluk"
ı. -ıñı 215
ışı "ov-, ez-"
ı. -nağa 244

í

íñdiyar ver "izin ver-, yetki ver-"
í. -igiz 78
ístak´an "r. bardak" 35
ístol "r. masa"
í. -ġa 181
í. -la 178
ísTol "r. masa"
í. -nu 181
ístolnu şaḥı "düğünlerde hizmetin yapılmasını sağlayan kişi" 178
ístorig "r. tarihi" 253

i

i "r. ve, veya" 2, 3, 5, 12, 22, 44, 94, 162, 168, 228, 235, 255, 260, 265, 274, 304
ibadaT "ibadet" 285, 287
ibaded "ibadet" 282
ibrahim "ö. isim, İbrahim" 205
ibuḳa "r. elifba, *alfabe* ?"
i. -lar 15
iç "iç" 122
i. -i 68, 239, 247
i. -ime 163
i. -imnen 253
i. -ina 25, 35, 138
i. -iná **19, 31**
i. -inde 103, 169, 239, 304, 324, 330, 333
i. -indegi 138, 173
i. -indeği 181, 188, 259
i. -inden 324
i. -ine 19, 26, 70, 109, 131, 140, 160, 163, 169, 184, 191, 198, 201, 202, 224, 228, 231, 242, 243, 257, 273, 300, 301, 302
i. -ini 209
i. -inna 33, 35, 76, 139
i. -innan 138
i. -inne 2, 16, 28, 101, 108, 115, 138, 139, 150, 166, 172, 175, 186, 188, 197, 198, 226, 261, 275, 293, 299, 311, 318, 329, 330
i. -innen 104, 138
iç "iç-"
i. -di 318
i. -e 110, 177, 211
i. -eġan 63
i. -egen 53
i. -eğenin 181
i. -ermen 54
i. -ey 184
i. -eyiK 56
i. -gen 160
i. -genni 317
i. -ib 130, 183, 202, 280, 317
i. -iP 69, 204
i. -ma 89
i. -maġa 139
i. -mağa 69
i. -me 181, 317
i. -mege 317
i. -megiz 280
i. -meğe 211
i. -meK 35
içeg "karın, bağırsak" 295
içek "karın, bağırsak" 19
içeK "karın, bağırsak" 19
içgi "içki" 181
i. -leni 182
i. -ni 192
içir "içir-"
i. -diK 25
içki "içki"
i. -ni 334
id "it, köpek" 65
idd et "keskinlet-"
i. -a 135
idris afenni "ö. isim" 284
i. -ni 284
idris epenni "ö. isim"

i. -ni 289
ifirid "ifrit" 312
i. -ni 312
igiT "yiğit" 67
igit "yiğit"
i. -i 59, 257
igzamin "r. alıştırma" 306
i. -ler 306
i. -lerin 226
igit "yiğit" 149
iğit "yiğit" 194
i. -i 257
i. -ni 56
il "as-, il-"
i. -a 27, 33
i. -ağan 26
i. -abiz 26
i. -alar 26, 27
i. -ebüz 234
i. -eğallar 27
i. -ğan 43
i. -ib 27, 37, 66, 283
i. -iblar 33
i. -iP 66
i. -mağa 24
i. -mağa 26, 28
ilan "yılan" 311
ilañ "yılan"
i. -ña 311
ili "r. veya" 78, 86, 90, 92, 93, 94
ilibidim "türbeye asılan bez" 3
i. -i 3
ilije "r. veya, yahut" 198
ilin "asıl-, ilin-"
i. -a 33
i. -eydi 33
i. -ğan 3
i. -ib 3
i. -mada 33
i. -masın 64
ilk "ilk" 161
i. -niki 161
ilm "ilim"
i. -inna 36
ilmu "ilim" 260, 280
ilt "ilet-, ulaştır-, götür-"
i. -e 114
ilyaS "ö. isim" 209, 210
ilyaS haçi "ö. isim" 130
ilyes haçı "ö. isim" 129
imam "imam" 10, 223
i. -ı 224
i. -i 78
imam ğadiyéF "ö. isim" 224
imam ğattinsKi "ö. isim" 223
i. -ni 224
imam şamil "ö. isim" 224
iman "iman" 202, 204, 224
i. -ı 202
imk´aI "imkan" 254
imk´aIlığ "imkan"
i. -i 35
imk´allığ "imkan" 173
i. -lar 173
immaş "omuz, omuz başı"
i. -ina 113
İmperyalığ "r. imparatorluk"
i. -da 5
in "in-" 125
in 219
inamarka "r. yabancı marka"
i. -lağa 322
inan "inan" 160
i. -ağan 203
i. -aman 72, 203
i. -ıb 160, 203, 279, 332
i. -ıp 224
i. -ıP 331
i. -ma 332
i. -mada 86
i. -mağan 200
i. -mas 59, 120
i. -masan 160
i. -mayğallar 203
i. -mayım 160
i. -maysan 200
i. -san 160
i. -máylar 203
inçidey "inci gibi" 56
inçil "incir" 249
inçin "incin-, üzül-, azap çek-"
i. -e + e-diK 120
inçiner "r. mühendis" 4
inçinér "r. mühendis" 196
inçinir "r. mühendis"
i. -men 196
inçiT "incit-, zorla-"
i. -Ti 101
incinér "r. mühendis" 196
incinir "r. mühendis"
i. -i 332
incin "incin-"
i. -mağa 75
inciT "incit-"
i. -Ti 76
ine "iğne" 247
inkılaP "inkılap" 171
iñil "başıboş ?" 28
ini "küçük erkek kardeş" 80

i. -biz 4
i. -lar 74
i. -ler 285
i. -leri 208
i. -m 59, 77, 80, 82
i. -ni 220
i. -si 82, 208, 263, 278, 289, 316, 317
i. -sinnen 72
iniş "küçük kardeşim, küçüğüm"
i. -im 292
injil "incir" 249
inne "iğne" 44
inne "ses çıkar-"
i. -may, "usulca, sakin, sessizce" 18
i. -máydi "usulca, sakin, sessizce" **190**
i. -mey "usulca, sakin, sessizce"15, 109, 134, 135, 214, 229
inḥo "İnho" 283
inḥollu "İnholu" 283
insan "insan" 36, 191
i. -nı 175
institut "r. enstitü" 4
i. -lağa 297
i. -lanı 293
i. -nu 299
institüT "r. enstitü"
i. -nü 292
instrümenT "r. 1çalgı aleti; 2 vasıta"
i. -ler 198
instuT "r. enstitü"
i. -ġa 305
i. -nu 4, 254
instüd "r. enstitü"
i. -nü 305
inşallah "inşallah" 254, 259, 261, 263
inşallahú ale "inşallah" 265
interesen "r. ilginç" 142, 143
interesni "r. ilginç" 143
interesníy "r. ilginç" 36
internatenatalist "r. uluslararası" 220
intesiTe "?" 103
intırnaT "r. çocuk yuvası, yatılı okul"
i. -ġa 147
intirnıt "r. çocuk yuvası, yatılı okul"
i. -ġa 147
invalid "r. sakat" 75
i. -man 75
iP "ip" 247
irallar "İranlılar" 253
iran "İran" 253
i. -nı 224
irañ "İran"
i. -ña 68
irenK "renk" 231
irganayski gesine pérevü "İrganeyski hidroelektirik santrali" 195
iri "eri-"
i. -sin " 237
irit "erit-"
i. -ib 134
isa "ö. isim"
i. -nı 234
isbáTla "ısmarla-"
i. -P 245
isbay "derli toplu, düzgün, ahenkli"
i. -lar 64
iSdelye "r. el sanatı" 244
ise "ise" 316
isla "tut-, yakala-"
i. -b 210
islam "İslam" 9, 224, 265
i. -i " 324
i. -niñ 9
islam din "İslam dini"
i. -ni 9
islamnı sesi "İslamın Sesi" 9
islamni sesi "İslamın Sesi" 9
ismail "ö. isim" 51
ismail haçi "ö. isim" 289
i. -de 51
i. -ni 51
ismeyil "ö. isim" 99
iSSaT "iş?" 201
issi "sıcak" 35, 144, 159, 204, 241, 303, 322
i. -de 195
issiçaḳ "sıcak" 204
issilig "sıcaklık" 322, 329
istanbul "İstanbul"
i. -ġa 220
istariski fakülteT "Tarih Fakültesi"
i. -i 321
isTírada "r. çalgıcı, kopuz çalan" 96
istorya "r. tarih"
i. -da 139
i. -dan 139
i. -nı 113
i. -sı 43, 172, 173, 274, 326
i. -sın 139, 285, 289
isTorya "r. tarih"
i. -sı 289
i. -sín 104
iş "iş"14, 15, 39, 84, 100, 111, 138, 144, 146, 185, 196, 200, 247, 305, 318, 322, 331
i. -de 138, 221, 322
i. -den 270, 282
i. -dir 190
i. -ge 14, 15, 16, 83, 96, 100, 101, 120, 121, 137, 144, 200, 215, 233, 234, 269, 329, 332

i. -i15, 49, 150, 175, 182, 185, 199, 205, 207, 322
i. -ibiz 138, 321, 333
i. -ibizge 247
i. -im 83, 189
i. -imi 83
i. -imiz 116
i. -in 23, 150, 186, 205
i. -iñ 56
i. -ini 83, 207
i. -iñi 215
i. -inne 137
i. -lar 78
i. -larda 75
i. -larin 75, 138
i. -lariñ 15
i. -lárini 84
i. -leğe 138, 201
i. -leni 84, 138, 328
i. -lerden 138
i. -lerim 254
i. -lerin 138
i. -leriñe 212
i. -lerini 212
i. -leriñi 15, 215
i. -lerni 281
i. -ne 201
i. -ni 72, 79, 124, 125, 135, 138, 144, 175, 196, 200, 214, 216, 242, 262, 282, 332, 333
i. -Tadi 24
i. -Te 83, 198, 234
i. -ten 156, 278
i. -Ten 262
iş-le-r "1 iş; 2 çalış-" 17, 139, 199, 201, 206, 246, 322
işġaret "işaret"
i. -i 52
işçi "işçi" 149
i. -lari 3
işe "işe-" 57, 210
i. -gen 54
işi "işe-"
i. -sen 244
işit "işit-"
i. -e 200, 205, 209
i. -ibbiz 38
işiT "işit-"
i. -genni 200
i. -Kánman 68
işk´ola "r. okul" 74
i. -ğa 74, 280
i. -nı 225
işla "işle-, çalış-"
i. -b 14, 37, 75, 137, 138
i. -dim 97
i. -dim 78
i. -ma 137
i. -may + e-dim 97
i. -P 38, 75, 137
i. -sam 97
i. -vub 236
i. -yġan 8
i. -yġanibiz 5
i. -ybiz 16
i. -yman 20
işlan "çalışıl-; işlen-"
i. -mağa 154
işlat "işlet-, çalıştır-"
i. -abız 48
i. -ib 36
işlá "işle-, çalış-"
i. -má 69
işle "çalış-"
i. -b 100, 132, 134, 137, 148, 149, 195, 196, 198, 204, 205, 234, 253, 254, 255, 258, 259, 260, 262, 263, 270, 277, 278, 280, 282, 284, 292, 293, 315, 320, 321, 334
i. -biz 254
i. -di 122
i. -dim4, 106, 137, 144, 148, 225, 246, 277, 281, 292
i. -dim 4
i. -ganman 97
i. -gen 101, 146, 148, 196, 259, 271, 321
i. -genmen 148
i. -giz 114
i. -ğen 148, 225
i. -ğenne 280
i. -ğeññe 120
i. -ğenni 200
i. -maġa 84
i. -maġan 16
i. -may 84
i. -me 84, 196, 256, 270
i. -meġa 138
i. -medi 200, 327
i. -mege 148, 243, 256, 262
i. -meK 197
i. -meseñ 269
i. -mey 166, 323
i. -meyġen 84
i. -meye 278, 299, 304, 305, 315, 329
i. -meygen 25
i. -P 108, 114, 118, 166, 175, 246, 299
i. -se 85
i. -sem 197, 270
i. -sen 197
i. -señ 269, 280
i. -sin 85

i. -y 47, 70, 97, 99, 108, 110, 114, 120, 131, 156, 166, 172, 175, 195, 196, 210, 226, 234, 255, 259, 260, 271, 278, 293, 315, 320, 323
i. -y + e-di 196
i. -y + e-dig 97, 99, 110
i. -y + e-dim 270, 274
i. -yabman 4
i. -ybiz 121, 247, 321
i. -ybiz 299
i. -ye 203
i. -yen 299
i. -yġan 3
i. -yġanı 14
i. -ygeller 85, 198
i. -ygelleri 99, 196
i. -ygellerin 197
i. -ygelli 196
i. -ygen 84, 99, 118, 119, 125, 132, 166, 195, 198, 210, 243, 244, 256, 269, 272, 273, 278, 281, 320, 329, 332
i. -ygen + e-di 272
i. -ygenibizni 119
i. -ygenigiz 277
i. -ygenim 148, 234, 298, 299
i. -ygennen 292
i. -yğen 165, 258, 272
i. -yig 278
i. -yman 16
i. -ymen 47, 83, 99, 144, 148, 195, 234, 298, 305, 321, 328
i. -ymey 321
işlet "işlet-, çalıştır-"
i. -e 38, 197
i. -ib 196, 270, 323
i. -iP 332
işleT "işlet-, çalıştır-"
i. -ib 144
i. -Ken 59
i. -me 332
işlé "işle-, çalış-"
i. -y 229
i. -ymen 234
işli "işli" 20
i. -gen 284
i. -ygen 137
i. -ymen 138
işsiz "işsiz" 84, 256
i. -man 4
it "it, köpek; 2 et" 53, 159, 194, 200, 201
it- "et-, yap-"
i. -gen + á-diñ 136
itoġ "r. sonuç"
i. -ların 306
itoġviy "r. sonuç" 306
itti "keskin" 143, 244
iT "et-, yap-"
i. -meye 280
iT "it, köpek"
i. -ġa 69
i. -ler 280
ival "ö. isim, Ruslar kasdedilir"
i. -lardan 243
ivan paTIuTniy "ö. isim" 223
i. -ni 223
iyese "yürüsü?" 53, 54
iyne "?" 75
iyun "r. Temmuz"
i. -na 75
izbir "yer ismi; İzberbaş" 4
i. -de 4, 12, 29, 44
i. -den 12
i. -ge 12
izbirbaş "İzberbaş"
i. -da 147
izbuḳa "r. alfabe, elifba"
i. -lar 15
izle "ara-,izle-"
i. -b 190, 202
i. -P 105, 114
i. -y 67, 168, 213, 273
i. -y + e-di 168
i. -yler 214
izmir "İzmir"
i. -ge 256
izviçeniya "r. tedavi"
i. -da 77

---

j

jenevå "Cenova" 256
jenevo "Cenova"
j. -dağı 256
jenotsel "soy kırım" 84
jirnesT "r. yağlık" 116
joġġa "yok, hiçlik; olmadığı için" 258
jugili "r. Rus araba markası"
j. -de 40
jurnal' "r. gazete" 281
jurnalisT "r. gazeteci"
j. -ler 256

---

k

kafa "kafa" 9
kamisya "r. komisyon" 175
kapa "kafa"
k. -ġa 9
kaspiyski "Kaspiysk"

k.-ge 229
kåneşna "r. tabiki" 300
kegebe "KGB" 254, 258
k.-de 278
k.-den 106, 254
k.-ni 255, 258
k.-nin 254
kekekli "tepeli" 236
kelle "kelle, baş" 178
kellet "ağaç buda-"
k.-ib 69
kemliğ "eksiklik"
k.-i 108
keP "keyif " 204
kepeg "kuruş" 270
kepek "kuruş" 175
kepsiz "keyifsiz" 121
kep "şekil, tarz"
k.-te 96
k.-Te 275
keP "şekil, tarz"
k.-te 97, 98
k.-Te 98
kerel "kere"
k.-ler 32
keren "kere"23, 32, 41, 113, 115, 117, 168, 172, 231, 241, 256, 259, 288, 306, 317, 318, 325
k.-ne 69
kerim "ö. isim, Kerim"
k.-ni 221
kerpiÇ "kerpiç" 156
kerpiç "kerpiç"
k.-den 114
k.-i 278
k.-in 70
kerPiç "kerpiç"
k.-i 98
kerPiÇ "kerpiç" 275
kervan "kervan" 189
k.-nı 189
kes "kes-"
k.-ib 24
k.-mey 38
kısaca "kısaca" 333
kiło "r. kilo" 301
kilib "r. klip"
k.-lanı 6
k.-lani 6
k.-lar 6
kilide "?" 188
kilise "kilise"
k.-lanı 278
kilometır "r. kilometre" 292, 326
kilometir "r. kilometre" 274, 316
kilometre "r. kilometre" 166
kim "kim"26, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 64, 72, 84, 85, 89, 124, 141, 143, 164, 184, 214, 236, 267, 269, 270, 274, 299, 307, 334
k.-ge 84, 270
k.-in 200
k.-ler 145
k.-ne 113, 122
k.-nen 38
k.-ni 20, 32, 34, 37, 79, 142, 176, 182, 323
k.-sen 311
kin "kin, nefret" 177
kino "r. sinema" 29, 30, 327, 329
k.-lağa 244
k.-lar 6
kiPşəġlar "Kıpçak Türkleri" 265
kire "1 taşıma;2dağdan odun taşıma işi" 74
k.-ge 70, 74
kireÇ "kireç" 156
kiriT "kilit" 279
k.-ni 279
kirle "kirle-, pisle-"
k.-di 122
kiromnig "?" 97
kirpi "kirpi" 159
k.-ler 159
k.-lerim 159
kisa "cep"
k.-sına 70
kise "cep"
k.-ge 182
k.-ñne 317
kişniş "kişniş" 18
k.-in 18
kitab "kitap"
k.-ı 218
k.-ın 283
k.-ında 218
k.-ınna 313
k.-lar 280
k.-larda 189, 203
k.-nı 203
kitap "kitap" 77
kitaP "kitap" 103
k.-da 56, 203, 205
k.-ġa 103
k.-larda 177
k.-lardan 55
k.-ta 104
k.-tan 105, 139
k.-Ta 312
k.-Tan 103
kiyez "keçe"

k.-de 211
kiy "giy-"
k.-ib 192
kiyin "sonra" 155
kizilyurT "Kızılyurt" 304
k.-da 304
k.-ğa 304
k.-Tan 326
kób "çok"
k.-úsú 46
kóP "çok" 332
k.-ça 332
kósteK "yer ismi, Köstek"
k.-Ten 32
kovuşKa "r. kepçe (yol yapan araç)" 277
köb "çok"2, 5, 53, 54, 56, 67, 70, 71, 74, 75, 76, 89, 160, 165, 172, 173, 186, 187, 190, 227, 230, 231, 232, 235, 237, 258, 265, 284, 290, 294, 296, 297, 334
k.-ler 280
k.-lerde 54
k.-nü 232
k.-üne 194
k.-üsü154, 172, 173, 225, 233, 294, 295, 296
köbseT "çoğalt-" 212
kök "gök"
k.-ge 38
k.-ler 60, 63
k.-ten 49
köK "gök"
k.-ge 310
köl "göl"
k.-lege 63
kömeg "yardım"1, 4, 7, 43, 44, 68, 84, 98, 101, 102, 119, 148, 153, 275, 282, 293, 311, 334
k.-ge 23, 220
k.-i 52, 243
k.-legi 98
k.-ni 332
kömeg et "yardım et-"
k.-ermen 43
k.-eyim 68
k.-ib 44, 98
kömegleş "yardımlaş-"
k.-ib 84
kömeglığ "yardım"
k.-ı 98
kömeğ "yardım"
k.-imi 282
kömeK "yardım" 121, 122, 262, 263
k.-Ke 71
köP "çok" 242, 263
köp "çok"
k.-ler 186
köpür "köprü"
k.-leri 57
köreğa "kayısı" 249
kösteK "yer ismi, Köstek" 279
k.-de 280
k.-Te 283
kösteKli "Köstekli" 282
köy "köy"
k.-de 88
kumturğali "yer ismi, Kumturkali"
k.-de 270
küb "küp (metre küp)" 275
kü "şekil, tarz"
k.-de 310
kül "gül-"
k.-edi 217
k.-edim 217
k.-ediñ 217
k.-eğen 217
külkü "gülüş"
k.-m 217
kürçü "temel" 155
k.-de 155
k.-ler 274
k.-nü 155
k.-sü 225
kürek "kürek"
k.-lerni 57
küre "kürü-"
k.-P 217
kürsü "temel" 319
kürze "Kumuk milli yemeği" 298, 300
k.-ni 179, 300, 302
küt "yerine getir-"
k.-ssen 309
kütül "yerine getiril-"
k.-dü 310
küy "hal, durum, şekil, tarz" 58, 244, 317
k.-da 77, 94, 97, 139
k.-dá 77
k.-de13, 85, 131, 153, 168, 184, 191, 230, 235, 241, 242, 243, 248, 254, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 273, 275, 278, 292, 317, 332, 333
k.-dege 317
k.-değe 319
k.-übüz 334
k.-ün 71, 185, 278
k.-ünda 77
k.-üne 60, 307
k.-ünne40, 179, 184, 188, 227, 230, 231, 232, 262, 277, 278, 280, 281, 283, 286, 288, 289, 290
k.-ünnege 222

k.-ünnen 30
k.-ünnü 231, 244, 279
küy bol "durumu düzelt-, hale gir-"
k.-sun 58
küyle "1 akort et-; 2 şarkı söyle-" 324
k.-b 15
küy "şarkı"
k.-ler 91
küylü "durumu iyi, hali iyi" 63

K

KaKa "ö. isim" 274
KaKras "r. tam" 96, 97
Kal "kal-"
K.-**a** 163, 185, 186, 189, 198, 309
K.-**dı** 310
K.-**dım** 318
K.-**ġan** 185
K.-**ıb** 185, 198
K.-**ıP** 208
K.-**lı** 226
Kalḫoz "bk. k´åḫoz"
K.-**dan** " 102
Kantorġa "r. kilise hanendesi" 280
Kara "bak-"
K.-**b** 99
K.-**y** 163
Kardaş "kardeş" 263
K.-**lar** 263
KarKara "vücut"
K.-**sın** 320
Katın "kadın" 246
Kayda "nerede" 332
Kayt "dön-"
K.-**ıb** 254
Kät "git-"
K.-**sin** 162
Kel "gel-" 214, 309
K.-**di** 71
K.-**dig** 91, 315
K.-**dim** 317
K.-**e** 91, 183, 309
K.-**ebiz** 154
K.-**egen** 106, 309, 324
K.-**eğen** 207, 279
K.-**ejeg** 312
K.-**emen** 154, 317
K.-**eyim** 166, 170
K.-**gen** 98, 165, 177
K.-**ib** 106, 115, 322
K.-**iP** 51, 245
K.-**me** 93, 317
K.-**megen** 176
Keñ "genişlik"
K.-**ñe** 320
Keren "kere" 77, 164, 173, 231, 232
K.-**ne** 232
Kesek "parça"
K.-**leri** 176
Kes "kes-"
K.-**ib** 35, 36
KeT "kes-"
K.-**di** 317
K.-**e** 187
K.-**edi** 208
K.-**eyeg** 318
K.-**gen** 189, 279
K.-**ti** 318
K.-**Ti** 189, 329
Kéyin "sonra, sonrası" 69
Kıbla "kıble" 287
Kılas "r. sınıf" 74
K.-**da** 305
K.-**lar** 29
K.-**tá + dim** 74
K.-**Ta + e-dim** 74
Kırasnadarski ḳıray "r. Krasnadarski Eyaleti"
K.-**da** 147
KırḳınÇı "kırkıncı" 75
K.-**sı** 75
Kış "kış"
K.-**ní** 33
Kíríl "girdiril-"
K.-**di** 99
Kişi "kişi" 172, 173, 184
K.-**ge** 83
K.-**ni** 135
KitaP "kitap"
K.-**Tan** 56
Kób "çok" 325
K.-**úsú** 84
Kol "el"
K.-**unda** 332
KomuzÇu "kopuzcu, kopuz çalan" 96
K.-**lar** 96
Konşu "komşu"
K.-**m** 99
Koşul "eklen-, katıl-"
K.-**ġan** 334
Koy "koy-"
K.-**a** 309, 312
K.-**abız** 115
K.-**du** 278
Kögür "gürle-, tıkırda-"
K.-**nü** 49
KöP "çok"
K.-**ü** 260
KörüK "ekmek pişirilen soba"

K.-ge 233
Kulluğ "hizmet" 332
K.-nu 332
KulluK "hizmet"
K.-nu 331
Kumuğ til "Kumukça" 334
Kumuğ "Kumuk"
K.-lanı 333
Kumuğlar "Kumuklar" 333
Kurdaş "yakın arkadaş"
K.-ım 198
K.-larımdan 198
Kuvetli "kuvvetli" 99
Küy "hal, durum, şekil, tarz"
-de 245

ķ

ķamannír "r. komutan"
ķ.-í 163
ķambayneris "r. döverbiçer kullanıcısı" 137
ķampazitór "r. müzisyen" 139
ķåntroĭ "r. kontrol" 144
ķılas "r. sınıf"
ķ.-da 103
ķiy " öldür-"
ķ.-a 202
ķíyin "zor" 243
ķob "çok" 47
ķób "çok" 1, 2, 3, 5, 6, 7, 16, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 32, 33, 35, 42, 43, 44, 46, 57, 58, 59, 60, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 85, 90, 97, 98, 99, 101, 102, 105, 107, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125, 132, 137, 138, 143, 144, 150, 151, 167, 174, 175, 178, 179, 182, 188, 190, 196, 199, 203, 209, 213, 215, 216, 219, 267, 268, 272, 291, 298, 301, 304, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 322, 323
ķ.-leğe 31
ķ.-ler 24, 40
ķ.-úsú 6, 86, 95
ķ.-üne 182
ķ.-üsü 99, 106, 174, 177, 182, 267, 316, 320
ķóçek "köçek ?" 71
ķóķúreÇ "kağnının bir parçası"
ķ.-ler 203
ķóķúreK "göğüs" 110
ķ.-ge 110
ķ.-ni 110
ķókúrek "göğüs"
ķ.-i 109
ķókúreg "göğüs" 109
ķókúreğ-"göğüs"
ķ.-i 109
ķókúreK "göğüs"
ķ.-Ke 111
ķom partiya "Komunist Partisi" 106
ķómeg "yardım" 44, 150
ķ.-i 43
ķóP "çok" 220
ķ.-üsü 1
ķömeg "yardım"
ķ.-ge 284
ķú "ki" 203
ķúltúra "r. kültür"
ķ.-nı 260
ķúltúra "r. kültür"
ķ.-nı 326
ķúltúrá "r. kültür"
ķ.-ní 253
ķ.-sí 253
ķúltúrniy "r. kültür" 171
ķúltúrniy sentır "r. kültür merkezi" 326
ķúñ "gün"
ķ.-ñe 15
ķúrsú "temel"
ķ.-ları 209
ķútúl "yerine getiril-"
ķ.-e 197
ķúy "1 şekil, tarz, uslup; 2 hal, durum" 43, 132, 216

k̲.-da70, 74, 75, 78, 79, 85, 100, 101, 138, 139, 141

k̲.-dá 73, 109

k̲.-de7, 110, 120, 121, 141, 143, 148, 165, 171, 205, 294, 303

k̲.-dege 217

k̲.-değe 203, 210

k̲.-değ i 205

k̲.-leğe 321

k̲.-lerini 132

k̲.-nü 23

k̲.-ú 57, 111, 140

k̲.-úm 40

k̲.-únna 44

k̲.-únná 18

k̲.-ü 111

k̲.-ün 35

k̲.-ünne 179

kültüra "r. kültür"

k̲.-sı 263

küstüm "1 iç çek, ah çek-;2 gözünde tüt-"

k̲.-me 1124

---

k´

k´afe "r. lokanta" 234

k´-ye 300

k´afeta "r. lokanta" 234

k´aFk´az "Kafkas"

k´-dağı 290

k´ağaz"kağıt"

k´-lardáy 58

k´ağız "kağıt" 89, 181, 189

k´-ı 131

k´-lar 280

k´-nı 189

k´ağaz "kağıt"

k´-lar 17

k´ağız "kağıt" 118, 119, 122, 150, 283

k´-lar 191

k´-nı 150

k´-da 75

k´-dan 120

k´-larda 75

k´aḥoz "bk. k´åḥoz"

k´-da 277, 278

k´-dan 278

k´aletniy "r. kalite"

k´-de 269

k´alit "r. kalite" 242

k´alḥoz "bk. k´åḥoz" 97, 98

k´-dan 101

k´-lar 159

k´-nu 98

k´ama "r. tereyağı" 232

k´amandir "r. komutan" 150, 151

k´-i 150

k´-ina 150

k´-ini 150

k´ambayn "r. döverbiçer"

k´-da 99

k´ambaynır "r. döverbiçer kullanıcısı" 97

k´amera "r. kamera"

k´-ġa 29, 30

k´amil "ö. isim, Kamil" 100

k´aminis partiya "r. Komunist Partisi" 271

k´aminise "r. komunist" 271

k´aminist "r. komunist"

k´-lani 4

k´-ler 10

k´ammunist partiya"r. Komunist Partisi" 99

k´-leni 12

k´ampanya "r. kampanya, şirket"

k´-da 63

k´ampartizan "r. Komunist Partisi taraftarı" 99

k´ampeT "r. şeker" 1, 24

k´andidaT navuġ "r. bilim adamı adayı" 100

k´andideTni "r. aday" 177

k´anditeTni "r. aday"

k´-ne 100

k´anşret "r. tamamı"

k´-ibiz 334

k´ankiretna "r. açıkça" 333

k´ankireT "r. açıkça"

k´-ni 297

k´anKireTno "r. açıkça" 306

k´ansert "r. konser"

k´-leri 8

k´ansiya "?"

k´-dan 318

k´ant "yemin" 59, 163

k´ant et "yemin et-"

k´-Ken 59, 163

k´antroĭni "r. kontrol" 306

k´apir "kafir" 242

k´apir ġumuġ "Kafirkumuk"

k´-dan 220

k´apirġumuġ "Kafirkumuk" 162

k´apir "kafir"
k´-ler 203, 219, 243
k´apron "r. ipek kumaş" 92
k´-ġa 92
k´aPsul"r. ampül, kapsül"
k´-ler 198
k´apusta "r. lahana" 46
k´aḫT "?" 332
k´arbu mahammad "ö. isim"
k´-lar 11
k´arelya "ö. isim: Karelya" 77
k´arelya belamorski "ö. isim" 77
k´arénnoy "r. kökenli" 172
k´arinnoy "r. kökenli" 175
k´artuşke "r. patates" 100
k´artuşKe "r. patates" 235
k´artúşKe "r. patates" 101
k´asbu "meslek" 246
k´aséta "r. kaset"
k´-larıñ 176
k´asete "r. kaset"
k´-ge 9
k´asım "ö. isim" 267
k´asib "fakir; zavallı" 27
k´asim sod "ö. isim" 148
k´asimoF abdullah "ö. isim" 267
k´asimoFlar "ö. isim" 267
k´asinḳa "r. baş örtüsü"
k´-lar 87
k´asink´a "r. baş örtüsü"
k´-lar 26
k´aspisk "Kaspiyski" 329
k´aspiski "Kaspiyski"
k´-de 329
k´aspiy "Kaspiyski" 258
k´aspiyski "Kaspiyski"
k´-ni 330
k´aspu "meslek"
k´-su 174
k´assir "r. kasiyer" 281
k´aşat "su çıkarmak" 138
k´ateġori "r. kategori" 198
k´ateġorya "r. kategori"
k´-lar 198
k´avk´az "Kafkas" 153
k´azivaltuġ"r. ince yufka" 143
k´åḥoz "r. şahsi mülkiyetin olduğu ortak üretim yapılan çiftlik" 74
k´ålḥoz "bk. k´åḥoz" 166
k´åminisT partiya "r. Komunist Partisi" 254, 257, 258, 262, 266
k´-dan 254
k´-nı 255, 264
k´åminisT "r. komunist"
k´-ler 224
k´åmite "r. komite" 256
k´åmiteT "r. komite" 255
k´amiteT "r. komite"
k´-leri 260
k´-ni 265
k´åmitet "r. komite"
k´-leribiz 256
k´åmmunist "r. komunist"
k´ånferansiya "r. konferans" 259
k´ånstutsıonnı "r. anayasa" 256
k´ıvártır "r. daire, ev" 264
k´oFḳa "r. nal" 241
k´-ğa 241
k´ojå "r. deri" 238
k´ok´an "erik" 102
k´ólme "yem" 72
k´oraġa "kayısı" 102
k´orma "r. yem" 165
k´osova "Kosova" 259
k´uk´ay "aptal, salak" 164
k´ültüra "r. kültür" 179

ḳ

ḳaba "Kabe" 289
ḳaFk´az "Kafkas" 221
ḳaḳa "dede, ata"
ḳ.-lar 118
ḳalbasa "sucuk" 19
ḳalḥoz "özel mülkiyetin olduğu ortak üretim yapılan çiftlik" 149, 269
ḳ.+ e-di 270
ḳ.-da 270
ḳ.-dan 270
ḳ.-ġa 270
ḳ.-lar 269
ḳ.-nu 270
ḳal "kal-"
ḳ.-ġallar 334
ḳ.-ġan 332
ḳalam "1 söz; 2 kalem" 60
ḳalbasa "sucuk" 19
ḳalḥoz "özel mülkiyetin olduğu ortak üretim yapılan çiftlik"

ķ.-da 137
ķ.-ġa 137
ķ.-lar 106
ķ.-nı 137
ķ.-nu 137
ķalķı "çatı"
ķ.-ġa 17
ķallegtiFni "r. ortaklık, birliktelik" 74
ķamaz "r. kamyon türünde araç" 156
ķaminizim "r. komunizm"
ķ.-ġa 106
ķamiteT "r. komite"
ķ.-ni 254
ķanal "tv. kanalı" 5, 7, 8
ķ.-lar 8
ķanal yedi "Kanal Yedi" 8
ķandidaTlıķ "bilim adamlığı" 335
ķaniKu "r. tatil"
ķ.-lar 226
ķankiretni "r. açıkça, açık bir şekilde" 139
ķapuloF "ö. isim" 134
ķarġa "karga"
ķ.-nı 143
ķarabudaḫKend "Karabudahkent"
ķ.-ge 304
ķaraķarayib "ö. isim" 106
ķaralanıP "ö. isim" 99
ķaratisT "karateci"
ķ.-ler 244
ķaravaT "r. yatak" 35, 227
ķ.-da 227
ķaravat "r. yatak"
ķ.-ı 227
ķartılla "ihtiyarla-"
ķ.-ybız 71
ķartúşke "r. patates"
ķ.-de 97
ķaytar "döndür-, dön-"
ķ.-ma 334
ķayT "dön-"
ķ.-Kança 331
ķazanış köl "Kazaniş Gölü"
ķ.-ge 266
ķántroľ "r. kontrol" 148
ķıçır "bağırarak birine seslen-"
ķ.-ıP 331
ķılas "r. sınıf" 85
ķ.-da 85, 304
ķ.-dan 137
ķ.-ġa 147, 246, 304
ķ.-nı 137, 147, 225, 297, 320, 321
ķırasḫanı "ö. isim" 66
ķırasnadarski ķıray "Krasnadarski Eyaleti"
ķ.-da 147
ķıravaT "r. yatak" 88
ķış "kış"
ķ.-Ta 331
ķıyın "zor" 332, 333
ķıynal "eziyet çek-"
ķ.-ġan 331
ķ.-ıbıS 331
ķıynasarı "ö. isim" 331
ķoćaK "yiğit, kahraman" 68
ķoćaKlıġ "yiğitlik, kahramanlık" 68
ķoçaķ "yiğit, kahraman" 223
ķ.-lar 223
ķ.-nı 223
ķoġur "gürle-, tıkırda-"
ķ.-ub 135
ķoķan "r. erik" 249
ķol başķanı "bölüm başkanı" 253
ķol "el"
ķ.-unda 221
ķosa "?" 99
ķoy "köy" 263

ķozaT "?" 99
ķulaġ "r. vergi türü ?"
ķ.-lar 101
ķulub udu "r. kulüp idi" 327
ķuluP "r. kulüp" 327
ķumtarķala "Kumturkali"
ķ.-ğa 304
ķumtarķalinski "Kumturkali" 304
ķumtorķalinski "Kumturkali" 234
ķumtorKali "*Kumturkali*"
ķ.-de 234
ķuronT "r. tatil köyü" 204
ķurs "kurs"
ķ.-larnı 4
ķ.-u 277
ķ.-unna 226
ķuruġ "r. çember" 169
ķuru "kuru-"
ķ.-ġan 155
ķuruġ "r. çember, daire"
ķ.-lar 169
ķ.-tan 169
ķuvartal "r. mahalle, semt; 2 üç ay" 275
ķ.-ġa 275
ķ.-nı 275
ķuvartir "r. ev, daire"
ķ.-de 227

ĸ

ĸılas "r. sınıf"
ĸ.-da 12
ĸ.-lanı 12

---

l

lab "tam" 19, 167, 168, 185, 188, 225, 228, 234
labaranTġa "r. laborant"
l.-sı 116
labaranT "r. laborant"
l.-lar 116
laboratorya "r. laboratuar"
l.-buz 293
laġ "Lak, Kafkasyalı bir kavim" 225
laġir "laf"
l.-ni 290
laġırt "laf"
l.-tır 178
lagir "laf" 47
lakır "laf" 333
lakır "laf" 308, 310
laKır "laf" 213, 278
lakis "Lak, Kafkasyalı bir kavim" 154
lamaz "*namaz*" 280
laP "tam" 18, 116, 142, 143, 227, 240
lapatġa "r. kürek" 163
lapaTKa "r. kürek" 16
laşġa "r. makarna türü" 235
latin "Latin" 74
latinca "Latince" 74
latinski amirika "Latin Amerika"
l.-da 227
layıġ "layık" 176
layla et "zikir yap-; kelime-i tevhit söyle-"
l.-eler 32
laylay et "bk. layla et-"
l.-ib 140
leleyk´a "r. honi" 69
lenin "Lenin" 77, 146
leningırad "Leningrat"
l.-da 278
leningıraT "Leningrat" 1
leningıratski "Leningrat" 77
lenin "Lenin"
l.-ni 146
le "de-"
l.-P 247
lezgi "Lezgi, Kafkasyalı bir kavim" 326
l.-dan 326
l.-dir
l.-dir 65
liçna "r. özellikle" 150, 332
lineya "r. çizgi" 138
l.-lar 138
lineyk´a "r. cetvel"
l.-da 106
litré "r. litre" 232
l.-ge 232
litscenya "r. lisans"
l.-sını 5
lozum e-di "lüzum idi, gerek idi" 120
luboy "r. her hangi" 142
lúġoTna arġanizaTsiya lúġoT "r. indirimli organizasyon indirimleri"

l. -ları 197
lúḇoy "r. her hangi" 333
lüboy "r. her hangi" 198, 240

ŕ

ŕakıslar "Lak" 70
ŕaKskiy "Lak" 30

---

m

m.+ e-di "mı idi?" 76
ma "mı?" 62, 206
maçlis "meclis" 311
m.-ni 311
maçlís "meclis" 180
macağa tavlu "ö. isim" 103, 104
madar "durumu tatmin edici olmak"
m.-ı 85
madde "madde"
m.-sinde 335
madrasa "medrese"
m.-ġa 281
m.-nı 281
maġa "bana" 38, 66, 116, 190, 311
maġammádoF abdulbasır "ö. isim" 220
maġtav "övgü" 51, 78, 207
m.-lar 77, 78
maġTav "övgü" 206
maġtav "övgü" 52
ma'na "anlam, mana"
m.-ları
m.-larını 66
m.-sı 66, 95, 165, 177, 188, 308
m.-sın 66
ma'rac "Cuma hutbesi, minber"
m.-ı 289
maḳam "makam" 325
maḳḳa "Mekke" 203
mafya "r. mafya"
m.-sı 223
mağa "bana" 2, 3, 7, 14, 23, 25, 29, 30, 31, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 66, 67, 70, 75, 78, 80, 81, 97, 102, 107, 108, 116, 118, 148, 150, 151, 162, 178, 179, 182, 188, 191, 200, 201, 203, 208, 210, 214, 216, 217, 220, 225, 227, 228, 254, 261, 270, 274, 281, 289, 291, 298, 309, 310, 312, 317, 318, 329
mağruP "batı" 219
m.-Tan 219
mahaçġala "Mahaçkale" 71, 280
m.-da 48, 71, 79, 146, 204, 225, 246, 258, 259, 278, 282
m.-dağılar 329
m.-dan 1, 5, 30, 278, 305
m.-ġa 72
m.-ğa 30, 225, 246, 294, 329
m.-nı 77
mahaçKala "Mahaçkale"
m.-da 115
mahammad "ö. isim" 28, 267
mahammad haçi "ö. isim" 129
mahammad muḥdar haçı "ö. isim" 129
mahammad muḥdar haçí "ö. isim" 130
mahammaT muġdar hacçi "ö.isim"
m.-dan 131
mahta "öv-"
m.-b 222
maŕ "mal" 43
majgiT "cami, mescit" 278, 280, 281, 284, 320
m.-de 281, 288
m.-den 285
m.-ge 279, 281
m.-ibiz 320
m.-leni 278, 289
m.-ler 278
m.-ni 278, 279, 281
majgit "cami, mescit"
m.-i 278
makedonya "Makedonya" 259
maKKa "Mekke"
m.-da 289
maKtab "okul"
m.-nı 253
mal "mal" 24, 69, 322
m.-ġa 69
m.-ín 26
m.-ina 155
m.-inna 25
m.-lar 135, 136, 325
mal "mal, evcil hayvan"
m.-lağa 159
m.-nı 143, 180, 284
malaġa "?" 131
malavanya "?" 148
malayıġ "melek" 206
m.-nı 206
malla "molla, imam" 12
m.-lar 12
m.-níki 170
malodoç "r. gençlik" 91
mama haçi "ö. isim" 105
m.-ni 105
mama "r. anne"
m.-m 229

mamenT "r. dakika, anında, hemen"
m.-ni 222
m.-Te 223
mamuğ "pamuk" 23
man "ben" 4
manasTır "manastır"
m.-nı 191
manat "r. ruble" 154
m.-lar 175
manaT "r. ruble" 87, 270
mandır "bandır-"
m.-ağan 302
mañnalay "alın" 265
mansuroF "ö. isim" 319
mavled "mevlit"
m.-de 278
mavlet "mevlit" 279, 280
mavleT "mevlit"
m.-Te 283
mavliT "mevlit" 31
m.-lar 35
m.-ler 2
maḥac "ö. isim" 224
maḥaç "ö. isim" 272
maḥaçġala "Mahaçkale"
m.-da 130, 329
m.-nı 330
maḥaçġala "Mahaçkale"
m.-dan 47
maḥaçķala "Mahaçkale"
m.-da 299
maḥal "yer" 70
maḥammad "ö. isim" 171
maḥammad abdulbasır "ö. isim" 220
maḥammad maḥammadoviç "ö. isim" 171
maḥammad'ın ulanı oğlanı abdúlbasir "ö. isim" 220
maḥrac "düzgün telaffuz"
m.-ı 73
maḥreçe "düzgün telaffuz" 74
maḥsun "ö. isim"
m.-nuķu 6
maḥşır "meşhur" 289
maḥşur "meşhur" 288
mar "1 var;2 git-" 15, 26, 30, 34, 48, 72, 79, 83, 99, 100, 102, 103, 107, 117, 141, 147, 149, 162, 178, 189, 190, 213, 299, 308, 309
m.+ e-di 30, 100, 118, 147, 149
m.+ ı-di "var" 141
m.+ i-di "var" 103
m.-a "git-" 138, 203, 308
m.-aman "git-" 67
m.-dı "git-"
m.-mağan "git-" 204
m.-man "git-" 39
marcanaT "ö. isim" 32
39
marķovski "ö. isim" 274
marmardan sın "mermerden mezar" 123
marT "Mart" 16, 17, 34
m.-da 34
masġa "maske" 132
m.-lar 183
masġara "komiklik" 317
masḫar "komiklik" 160
masḫara "komiklik" 91, 167, 227, 291
m.-ġa 90
m.-lar 183
m.-sı 317
masal "örnek, misal" 82, 112, 205, 270
masala "1 mesele, problem; 2 mesela" 87, 96, 113, 203, 294, 297
m.-lar 48, 129
m.-nı 260, 294, 322
m.-sı 84, 322
masalan "mesela" 113
maSalli "çok güçlü, büyük" 71
masçiT "mescit, cami"
m.-lar 78
m.-Ta 78
maskva "Moskova"
m.-da 257
m.-dağı 257
masķva "Moskova"
m.-da 271
m.-dan 5
m.-larda 146
m.-dan 224
mask´va "Moskova" 1
m.-dan 6
masKva "Moskova"
m.-dan 329
m.-ğa 319
masKva "Moskova"
m.-da 278
maslahaT "1 tavsiye; 2 rahatlık" 131, 312
maslahaTlıK "1 tavsiye; 2 rahatlık" 213
maslaheT et "danış-
m.-eyig 131
maslaḥaT "1 tavsiye; 2 rahatlık"
m.-ġa 84, 129
maslehaT et "danış-"
m.-ib 130
m.-ge **130**
masḫadov "ö. isim, Maşadov"
m.-ġa 332

mashara "komiklik" 318
m.-ları 318
masharaçı "komik, komiklik yapan" 318
masTırşöl "?"
m.-le 97
maşġul "meşgul" 173, 174
maşil "motorlu araba"
m.-lar 47, 112
m.-ler 156, 182
maşil "motorlu araba"
m.-lege 196
m.-ler 109, 196
m.-leri 57
maşin "motorlu araba" 150, 198, 291
m.-i 150
m.-ne 198, 277
m.-ni 280
maşin "motorlu araba" 35, 40, 91, 155, 156, 157, 182
m.-ge 154
m.-na 39
m.-ne 184
m.-ni 40, 182
maşiñ "motorlu araba"
m.-na 25
matġa "r. arı beyi" 133
m.-sı 133
mataḥ "mal, mülk"
m.-ın 173
mataḥ "mal, mülk" 322
m.-ın 180
matarsıḳıl "r. motosiklet" 291
matarsiKleT "r. motosiklet" 292
matasiKleT "r. motosiklet" 291
matematik´a "r. matematik"
m.-da 305
materyal "r. malzeme" 85
m.-lar 3
matéryal "r. malzeme" 196
matiryal "r. malzeme" 275
mavleT "mevlit" 78
may "1 yağ; 2 Mayıs" 145, 232, 302
mayçıraK "mum"
m.-day 122
may "Mayıs"
m.-da 129, 274
m.-dagí 6
maydal "meydan"
m.-lağa 270
maydan "meydan" 222, 274, 300
m.-na 122, 275
maydañ "meydan"
m.-ña 112
maymaġ "kağnının bir parçası" 110
maymaK "kağnının bir parçası" 110
m.-lar 110
m.-lardan 110
mayrovodar "r. sulama" 20
mazalli "çok güçlü, iri yarı" 67, 71
máKtab "okul"
m.-nı 246
m.-da 246
mán "ben" 189
måsḳvå "Moskova"
m.-ġa 224
måsḳva "Moskova"
måtaTsiK-i "r. motosiklet"
m.-i 40
m.-ni 40
me "mı?" 218
m.-di "mı idi?" 275
meçiT "mescit, cami" 327
m.-ge 327
meçit "mescit, cami"
m.-ge 140
mec "r. kılıç" 244
mecci "r. demirci" 135
meciT "mescit, cami"
m.-Ke 23
mecT et "kılıç yap-" 245
meÇ "r. kılıç"
m.-de 241
meçeT "cami" 327
meçiK "?"
m.-ları 5
meçit "mescit, cami" 327
m.-ġa 10
meçiT "mescit, cami"
m.-ge 328
medal "r. madalya" 329
medisınski "r. tıp" 299
medisinski "r. tıp" 292, 295, 300
mediteniT "r. erkek hemşire" 300
medsestira "r. hemşire" 124
medsistıra "r. hemşire" 293
meìazn í "r. doğalgaz" 331
meḥaniski "r. mekanik" 225
meh "işte" 29
mehmed neyviş "ö. isim"
m.-ge 259
mehmeT neyviş "ö. isim"
m.-Ke 253
mejdirmen "?" 154
mejginT "mescit, cami" 44
m.-ni 44
mejgint "mescit, cami"
m.-i 34
mejgiT "mescit, cami"

m.-ler 203
m.-lerni 203
m.-ni 72
mejigiT "mescit, cami" 46
mekelli "en iyisi, çok iyi derecede"216, 219, 320
mekensiz "1 belirsiz; 2 doğru olmayan; 3 vaktini geçiren" 112
meksik´anski "r. Meksika" 6
meKteb "okul"
m.-de 10
m.-Te 10
mekteb "okul"
m.-ni 4
melteğ "fitil"
m.-imi 122
memuşno "r. olmaz ?" 331
men "ben"1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 17, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 58, 59, 64, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 89, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 125, 126, 130, 131, 137, 138, 139, 140, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 157, 159, 161, 162, 163, 165, 167, 168, 170, 176, 177, 179, 180, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 222, 223, 224, 226, 227, 229, 234, 236, 238, 242, 244, 246, 253, 256, 258, 262, 266, 267, 269, 271, 272, 274, 276, 279, 281, 283, 284, 285, 287, 289, 290, 292, 293, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 329, 331, 334
m.-den 64
m.-e 332
m.-i3, 7, 12, 24, 29, 30, 31, 33, 35, 39, 41, 42, 46, 47, 58, 59, 64, 66, 67, 70, 72, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 86, 90, 98, 99, 100, 101, 104, 107, 109, 113, 116, 117, 118, 130, 135, 140, 147, 149, 150, 152, 157, 161, 167, 168, 169, 175, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 188, 189, 192, 193, 196, 197, 200, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 222, 223, 225, 242, 253, 261, 266, 267, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 287, 289, 290, 298, 299, 310, 311, 312, 316, 317, 319, 323
m.-iki 85, 144, 243
m.-ikiler 3, 31, 316
m.-im 99, 180, 198, 207, 212, 245, 310
m.-imki 266
m.-in 280
m.-men 102, 202, 254, 313
m.-ne 80
m.-nen38, 61, 68, 78, 100, 161, 188, 212, 213, 217, 310
m.-nén 190
m.-ni 78
menÇgiT "mescit, cami" 23
m.-ğa 23
m.-ge 23
merdişlen "alış-, bağlan-"
m.-gen 188
mer "ver-"
m.-ermen 58
m.-ib 3
merli "beri" 198, 305
meropriyatiya "?"
m.-nı 165
mersedes "mersedes"
m.-leğe 322
merzamyaT "?"
m.-lağa 270
m.-lar 270
mesal "örnek" 331
mesel "örnek"
m.-değı 259
m.-ler 254
mesniy "r. yerli" 45, 276
metır "r. metre" 169, 329
metir "r. metre" 102, 142
metre "r. metre" 102, 228, 275
metrik´a "r. doğum belgesi" 84
meyliK "kağnının bir parçası, dingil" 109
mén "ben" 137
méyliK "kağnının bir parçası, dingil" 109
m.-ge 110
m.-leğe 110
mı "mı?"8, 9, 10, 16, 29, 30, 35, 38, 42, 49, 50, 68, 70, 71, 82, 92, 96, 110, 111, 114, 115, 130, 141, 154, 167, 169, 174, 185, 186, 188, 199, 200, 203, 206, 211, 214, 216, 222, 223, 226, 227, 231, 236, 237, 247, 262, 267, 274, 280, 288, 291, 294, 296, 300, 302, 305, 324, 326, 331
m.-dır 176
m.-sız 134
m.-ydı 171
mıçığış "Çeçen" 187
mıçıkış "Çeçen"
m.-lanı 320
m.-lar 320
mıla "ile" 233
mılan "ile" 265, 272
mınan "ile" 41, 58, 59, 150

mınuT-ğa "r. dakika"
m.-ğa 26
mışḫılla "alay et-"
m.-y 220
mısa "ise"3, 22, 31, 35, 40, 42, 43, 51, 52, 55, 58, 69, 77, 85, 87, 89, 97, 100, 110, 116, 130, 131, 138, 144, 145, 148, 149, 150, 158, 165, 196, 203, 207, 212, 251, 257, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 300, 319, 333
m.-ğ "ise" 99, 320, 334
m.-ğız 259
m.-ǧíz 130
m.-K 262, 275
m.-m 85, 130, 204, 228, 266
m.-n35, 40, 164, 174, 200, 204, 205, 207, 208, 216, 217, 232
m.-ñ 37
mısá "ise"
m.-n 211
mıshílla "alay et-"
m.-b 135
mışıl "koyun sesi, me" 50
mıyığlı "bıyıklı" 67
mi "mı?"7, 9, 10, 20, 32, 34, 51, 56, 61, 65, 66, 68, 90, 111, 116, 131, 157, 175, 194, 201, 202, 205, 207, 209, 215, 216, 218, 219, 226, 237, 272, 280
mí "mı?" 116
mḫanizatura "r. mekanizma"
m.-yı 98
midaĭ "r. madalya"
m.-ni 329
mideliğa "r. madalya" 329
mifáloji "r. mitoloji"
m.-da 209
milimetre "r. milimetre" 241
militsii "r. polis" 99
militsiya "r. polis" 279
m.-ğa 280
m.-sı 279
miliTsiya "r. polis"
m.-nı 328
millet "millet" 10, 173, 265
m.-ge 10
m.-ibizni 256
m.-ler 173, 316
m.-lerden 154
milleT "millet"145, 173, 254, 255, 259, 260, 261, 262, 264, 276, 296
m.-de 9
m.-den 333
m.-ge 333
m.-leğe 261
m.-leni 258, 259, 261, 263, 296
m.-ler 5, 254, 257, 259, 262, 265, 267, 268, 333, 334
m.-lerdense 260
m.-ni 259, 261, 296
m.-Ten 296
milli "milli" 6
miñ "bin"11, 74, 76, 101, 139, 166, 175, 196, 246, 259, 266, 325
miñ segiz yüz alTmış yeTinÇi "bin sekiz yüz altmış yedinci" 254
miñ toğuz yüz elli äkinçi "bin dokuz yüz elli ikinci" 137
miñ toğuz yüz on segizinçi "bin dokuz yüz on sekizinci" 221
mina "bina"
m.-lanı 203
mínan "ile" 58
minare "minare"
m.-sín 278
min "çık-, bin-" 192
m.-e 312
m.-edi 183
m.-geller 322
m.-ib 102, 103, 194, 200, 321, 322
m.-igiz 222, 312
m.-iP 68
mindir "çıkart-, bindir-"
m.-ib 272
minetulla "ö. isim" 22, 23, 28, 40
minetulla ada "ö. isim" 22, 23, 44
m.-ni 22, 34
minetullah ada "Minetullah Ata"
m.-ğa 31
minetullayeva "ö. isim"
m.-man 298
miniski-den "Miniski" 188
ministır "r. başkan" 330
miñ "çık-, bin-"
m.-genne 198
miñ "bin"
m.-ler 114, 122, 334
minner "minder" 250
minnir "çıkart-, bindir-"
m.-ib 69, 150
m.-iP 67
minski "Minski" 188
minúvinski "Minuvinski" 188
minúviski "Minuvinski" 188
mira "r. dünyanın" 245
misal "örnek" 99, 174, 177, 330
misa "ise"
m.-n 117, 202, 217
misá "ise"
m.-n 204
mise "ise" 333

m.-n 155, 156, 160, 203, 206, 329
misila "mesela" 320
miski ? 202
mişen "r. nişan; 2 hedef" 143
mişig "kedi" 324
m.-ni 324
miting- "r. miting"
m.-lerde 224
mísa "ise" 40, 258
mísa "ise"
m.-n 200
misá "ise"
m.-n 202, 207
moçetada "r. onay, bu olabilir " 97
modníy "r. çağdaş" 19
mojet "r. olabilir, belki" 1
mojeT "r. olabilir, belki" 274
mojt "r. olabilir, belki" 90
mojT "r. olabilir, belki" 147
mol "ol-" 113
m.-a 14, 40, 98, 163, 186
m.-du 270
m.-ġan 209, 309
m.-sa 233
m.-ub 2, 15, 131, 135, 311
m.-uP 245, 312
m.-ur 11
molla "molla" 78, 99, 283
m.-lağa 31, 281
m.-lar 205
m.-laribiz 140
m.-sına 278
mos film "Mos Film"
m.-nen 329
motorsıķıl "r. motorsiklet" 291
motosikleT "r. motorsiklet" 291
mu "mı?" 1, 5, 14, 16, 33, 35, 37, 60, 63, 81, 98, 100, 129, 135, 152, 159, 160, 169, 172, 179, 181, 202, 205, 212, 215, 224, 227, 235, 236, 247, 273, 294, 296, 300, 305, 317
mú "mı?" 33, 37, 42, 205
mu'allim "öğretmen"
m.-ler 321
mu'allím "öğretmen"
m.-lar 5
mu'allim "alim"
m.-lerini "alim" 300
muallim "öğretmen" 10, 73
muålliT "mevlit" 140
muçen "r. zahmet, çile" 331
muhammeT "ö. isim" 67
muke "mı acaba" 333
muken "mı acaba" 62, 63, 80, 237, 253, 310, 322
mula "ile" 196
mulan "ile" 2, 3, 49, 59, 90, 91, 93, 99, 102, 131, 139, 142, 160, 183, 189, 200, 209, 244, 302
muna "işte" 24, 35, 39, 66, 72, 76, 98, 134, 135, 136, 138, 143, 148, 155, 157, 160, 161, 162, 168, 170, 173, 177, 179, 187, 195, 197, 202, 203, 207, 214, 217, 226, 241, 253, 256, 262, 264, 265, 266, 268, 274, 275, 276, 290, 298, 299, 300, 302, 318, 323, 327, 330, 332, 333
munan "ile" 2, 41, 135, 150, 243, 259
muña " bunal-, sıkıl-"
m.-ysa 53
mu "bu"
m.-nçaķı 190
m.-nda 7, 40, 75, 189, 314, 333, 334
m.-ndağí 78
m.-ndan 325
m.-nı 74, 308
m.-nna 2, 4, 5, 9, 12, 22, 23, 24, 25, 33, 34, 35, 43, 44, 47, 48, 55, 69, 74, 76, 79, 80, 84, 91, 102, 106, 109, 112, 130, 136, 148, 152, 153, 154, 155, 159, 160, 162, 163, 169, 172, 173, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 204, 205, 207, 214, 216, 218, 221, 223, 225, 226, 227, 229, 245, 256, 258, 259, 264, 265, 267, 268, 270, 272, 274, 278, 281, 283, 289, 290, 292, 293, 305, 306, 310, 312, 315, 316, 321, 322, 328, 329, 330, 332
m.-nnan 25, 38, 102, 103, 173, 183, 188, 206, 241, 242, 245, 267
m.-nnán **271**
m.-nnar 267
m.-nu 13, 22, 23, 25, 26, 30, 31, 41, 43, 54, 67, 72, 89, 106, 115, 118, 119, 131, 136, 155, 156, 161, 162, 171, 173, 177, 178, 185, 186, 187, 189, 191, 201, 202, 204, 208, 213, 216, 218, 225, 239, 241, 242, 244, 248, 273, 283, 287, 290, 308, 313, 331, 334
munisipaliniteT "r. belediye" 321
muñla " bunal-, sıkıl-"
m.-yıb 178
muḥammaT "ö. isim" 199
muḥdar haçi "ö. isim" 129
murabba "reçel" 248, 249
murad "istek" 222
m.-ı 109
m.-ım 116, 310
m.-ın 109
m.-ıñ 310
m.-ına 236

m.-í 32, 39
m.-íbiza 24
m.-ín 23, 28, 37, 39
m.-ína 23, 24, 26, 31, 39, 40
m.-íñní 1
m.-ların 40
m.-nı 222
muradof hızırí "ö. isim" 223
muradoF ḥızırí "ö. isim" 223
muraT ḳadiyeviç *mansuroF* "ö. isim" 319
muraT "istek"
m.-ların 2
musa "1 ise; 2 ö. isim"1, 3, 18, 23, 24, 40, 83, 84, 92, 96, 99, 100, 109, 116, 243, 311
m.-ǧíz 29
m.-m 3, 68
m.-n35, 36, 79, 100, 104, 131, 159, 163, 179, 200, 201, 202, 204, 205, 209, 218
m.-ñ 20, 173
musa "ö. isim"
m.-dan 24
musayév nurmahammaT
m.-man"ö. isim" 147
muse + di "ise idi" 117
musḳ´ak´ "iri taneli üzüm cinsi"
m.-ları 17
muslimavul "Müslimavul" 171, 172, 186
m.-nu 172
musur "r. çöp"
m.-lani 98
mu "mı?"
m.-suz 84, 86, 108, 159
mutalim-i + edi "öğretmeni idi" 73
m.-ni 189
múçeri "mısır unu" 19
múfti "müftü"
m.-den 280
múftú "müftü"
m.-nú 201
müslimavul "Müslimavul"
m.-la 190
müyúz "boynuz" 245
müzey "r. müze" 138
m.-de 138
m.-ni 139
mü "mı?"65, 66, 68, 161, 194, 201, 207, 209, 232, 247, 283, 284, 286, 294
müdür "müdür" 328
müke "mı acaba" 333
müken "mı acaba" 191
münürüK "ö. isim"
m.-nü 201
müslüman "Müslüman" 221
müyüş "köşe"
m.-den 184
m.-ge 184
müyüz "boynuz"
m.-ü 240

---

n

n + eT "ne yap-"
n.-meğen 201
n + işlé "ne yap-"
n.-y 229
na "dahi, da"1, 2, 4, 5, 9, 14, 17, 25, 28, 29, 32, 33, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 54, 56, 64, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 95, 98, 99, 101, 102, 104, 110, 111, 116, 118, 121, 132, 134, 139, 140, 142, 143, 148, 149, 157, 165, 169, 173, 177, 178, 179, 181, 184, 185, 186, 190, 196, 200, 204, 206, 208, 211, 217, 218, 225, 226, 227, 229, 231, 232, 235, 241, 242, 246, 247, 266, 269, 272, 275, 276, 279, 280, 282, 283, 284, 287, 290, 310, 312, 317, 319, 321, 323
nabirejney "r. rıhtım" 315
naccas "pislik" 335
naçalnig "r. yönetici" 330
naçálniK "r. yönetici" **29**
naçalniğ "r. yönetici"
n.-i 328
naÇÇas "pislik" 191
naçe "?" 312
naçelnig "r. yönetici" 99
naçelniğ "r. yönetici"
n.-idir 332
naçit "r. yani" 183
naçiT "r. yani" 276
nadir şaḥ "Nadir Şah"
n.-ní 42
nağı "dahi"4, 10, 48, 52, 63, 75, 79, 101, 103, 130, 157, 160, 163, 186, 210, 315
nağıl "nasıl" 79, 162
naḫıya "?" 71
nahı "ya!" 4
naḷbeki "r. fincan tabağı" 248
najmuTtin "ö. isim" 72
nak´riban "yalan, iftira" 257
nalaT "lanet" 51
n.-ga 52
naloǧ "r. vergi" 101, 149, 163
n.-nu 163
namart "namert" 224
namarTlığ "namertlik"
n.-ın 188
namaz "namaz"2, 43, 78, 99, 100, 140, 200, 202, 203, 219, 247

n.-ı 34, 38, 201
n.-ımnı 78
n.-ın 202
n.-ını 202
n.-ınna 35
n.-lar 35
n.-ların 2
n.-nı 78, 201
namaz cuvun "abdest al-"
n.-uP 247
namaz et- "namaz kıl-"
n.-ib 78
n.-meydim 2
namus "namus, şeref" 181
n.-u 100
n.-un 186
namuslu "namuslu, şerefli" 138
nap "r. petrol" 329
napraviT "r. sevk" 147
naprimer "r. örneğin, mesela" 197, 198
naPraviT et "r. sevk et-"
n.-ti 147
naPravlenya "r. sevk, rota" 225
nar "kızıl" 194
nardlar "Nartlar" 290
narmaľni "r. normal" 186, 198, 243
narmaľniy "r. normal" 19
narmaľniy "r. normal" 195
narmalni "r. normal" 116
naroTniy payeT "milli şair, milli yazar" 318
narTlar "Nartlar" 290
nas "kir, pis" 38
n.-nı 18
nasaTġa "r. kılıf" 238
n.-lar 238
nası "nasıl" 35
nasıl "nasıl" 205
nasısa "pis" 335
nasib "kısmet" 20, 39, 253, 256, 257, 263
n.-in + i-di 309
n.-ini 253
n.-ke 258
n.-Ke 254
nasíb "kısmet" 254
nasibli "kısmetli" 20
nasihaT "nasihat" 278, 289
n.-igiz 131
nasiḫaT "nasihat" 281
naslıġ "kir, pis"
n.-nı 264
naslu "nesil"
n.-buz 123
n.-buzġa 123
nastuplenyá "r. hücum"
n.-da 223
nasyanalniy "r. milli" 261
naSmı ḫalḳ "Kumuk halkı" 84
naşımı "r. bizim" 245
naTsanalis "r. milliyetçi" 326
natsanalniy "r. milli" 300
navruz "nevruz" 34, 99
na "ne"
n.-yın 179
nazmu "nazım" 187, 192, 193
ná "dahi, da" 23, 30, 63, 97, 197
nårmalniy "r. normal" 70
ne "1 ne?;2 dahi,de" 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 48, 50, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 75, 77, 78, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 123, 124, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 138, 139, 142, 144, 148, 150, 151, 152, 154, 157, 159, 160, 161, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 176, 178, 180, 181, 185, 186, 189, 190, 192, 199, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 215, 216, 217, 218, 222, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 236, 237, 247, 248, 253, 258, 259, 262, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 286, 287, 290, 291, 292, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 313, 315, 318, 321, 322, 326, 327, 329, 330, 331, 333
n.-den 31, 36, 37
n.-dir 63, 85, 88
n.-ġa 130
n.-ge 5, 20, 33, 61, 76, 106, 131, 153, 163, 170, 188, 215, 235, 263, 271, 309, 334
n.-gese "ne ise" 268
n.-giz "ne" 66
n.-ler 5, 6, 7, 18, 42, 43, 97
n.-leri 6
n.-mni 42
n.-ñ 69, 79
n.-ni 29, 42, 96, 177
n.-si 4, 30, 34, 38, 80, 185, 198, 218
n.-sin 32, 34
n.-ydi 17
n.-ye 77, 163, 202, 205, 208, 212, 216, 272
n.-y + e-dim 216
n.+ yer-de 287
n.-yi 48
n.-yin 135
n.-yini 129
nege t "ne yap-"

n.-esen 310
ne t "ne yap-"
n.-eyiK 78
neçeT "r. yani, demek ki" 326
ne "de-"
n.-b2, 9, 23, 27, 29, 30, 38, 39, 41, 42, 43, 53, 66, 67, 75, 77, 111, 112, 113, 115, 116, 119, 130, 134, 135, 145, 146, 148, 150, 157, 159, 160, 162, 163, 168, 169, 179, 190, 191, 200, 201, 216, 217, 228, 231, 256, 257, 267, 271, 275, 281, 283, 308, 309, 322, 329
n.-di 39, 100, 150
n.-dim 39, 40, 130
n.-geğine 114
n.-gen54, 55, 56, 67, 103, 105, 116, 139, 146, 274
n.-gén 224
n.-ğen "de 80, 114, 115, 116, 163, 200, 247
n.-p 267
n.-P27, 29, 42, 52, 64, 66, 67, 69, 70, 81, 105, 107, 110, 117, 122, 178, 201, 215, 241, 242, 253, 260, 261
n.-se 122, 243
n.-sem 110
n.-sen 205
n.-y 10, 14, 17, 38, 39, 43, 47, 65, 67, 71, 113, 127, 131, 135, 160, 163, 214, 216, 217, 219, 224, 225, 226, 227, 229, 280, 292, 324
n.-ygen 131
n.-ymen 81
né "de-"
n.-b 115, 213, 217, 290, 308, 311
n.-gen 217
n.-ğen 200
n.-P 110, 112, 222
n.-y 202, 214, 215, 216, 218
né "ne" 14, 23, 91, 165, 210, 270
n.-ye 199, 203
neceT "r. yani" 326, 329
neççağı "ne kadar" 3, 15, 16, 202
neçe "nice, kaç"3, 15, 32, 39, 55, 61, 69, 109, 126, 166, 167, 201, 217, 230, 235, 247, 320
n.-de 62
n.-ler 11
n.-lerin 258
n.-se 122
n.-si 98
n.-sin 59
n.-li 72
néçe "nice, kaç"
n.-si 37
nét "ne yap-"
n.-esen 53
neÇe "nice, kaç" 63
neçençi "kaçıncı" 139
neçet "nasıl yap-"
n.-e 319
neçig "nasıl"5, 177, 179, 180, 182, 189, 223, 301
n.-dir 189
n.-sen 189
neçik "nasıl"1, 12, 33, 66, 71, 97, 100, 130, 175, 223, 238, 321
n.-di 13
neçiK "nasıl"16, 17, 20, 29, 35, 36, 40, 49, 65, 84, 85, 96, 115, 116, 130, 135, 142, 151, 180, 199, 202, 206, 211, 214, 221, 227, 248, 249, 271, 275, 278, 282, 283, 286, 292, 298, 299, 301, 317, 320, 321, 324, 326, 328, 329, 333, 334
n.+ i-di 280
n.-dir 111, 200
neçiKlig "nasıllık" 335
neçit "r. yani" 305
neger "neden, niçin"112, 151, 310, 331, 332, 335
n.-ib 129
neğer "neden, niçin" 5, 27, 131, 217, 265
nekeli "?" 236
neki "?" 98
neli "neyli" 24, 43
nemits "Alman, Nemçeli"
n.-ler 163
net "ne yap-"
n.-e 33, 43, 57, 186, 202, 273, 280
n.-egeni 8
n.-egenni 64
n.-eler 27
n.-eydi 10
n.-eyig 5
n.-eyiK 58, 207
n.-ib 5, 6, 9, 114, 202
n.-iP 28
n.-mege 6, 12
n.-mey 9
n.-me 204
n.-segiz 282
n.-seK 282
n.-sen 317
n.-sin 9
n.-ti 3
neT "ne yap-"
n.-gen 216
n.-Ken 202
n.-me 207, 214
n.-mey 24
n.-meye 28
n.-se 206
n.-Tig 5

ney éT "ne yap-"
n.-meye 216
neyleT "ne yap-"
n.-Ken 236
nı "de-"
n.-b 281, 283, 284, 289, 290, 292, 298, 300, 307, 309, 311, 312, 313, 317
ni "ne" 66, 84, 88, 229, 230, 270, 279, 281, 326, 332
n.-ge 215
n.-ye 201, 203, 217, 280
ni'maT "nimet" 173
ni "de-"
n.-b 292, 312
n.-gen 206, 207, 308, 309
n.-y 202, 206, 292, 308, 313
niÇ "kaç" **210**
niçağı "ne kadar" 281
niççaḳı "ne kadar" 232
niççağı "ne kadar" 14, 331
niççeği "ne kadar"
n.-ni 203
niçe "nice, kaç" 214, 333
niḳalay "Nikolay" 132
n.-nı 320
nihave "?" 101
ninza "ninja"
n.-lar 244
nipoTsrisenT "?"
n.-sını 331
niTçağı "ne kadar" 29
nit "ne yap-"
n.-me 210
niT "ne yap-"
n.-se 333
niva maşin "araba markası" 150
nizam "nizam, düzen" 100, 175, 177, 261
n.-ı 181
n.-ın 174, 175
n.-ına 175
n.-ları 181
n.-nı 179
nizam "nizam, düzen"
n.-ı 182
nizamli "nizamlı, düzenli" 77
no "r. ama, fakat" 8, 11, 30, 31, 65, 90, 94, 149, 158, 163, 166, 167, 176, 195, 258, 296, 298, 322
nobor "r. seç-" 331
noġay "Nogay" 261
n.-ġa 65, 66
n.-lar 231, 257
n.-lardan 233
noġay çay "Nogay çay" 232, 233
noġaylı "Nogay" 65
n.-ġa 65
norma "r. 1 ile olan;3 pay; 2 günlük iş" 270
n.-ni 99
normaâníy "r. normal" 243
noyabır "r. Kasım"
n.-nı 258
nö "r. yani?" 34
nöker " hizmetkar, vezir"
n.-i 66
n.-ler 66
n.-leri 65
n.-lerine 65
nökerlig "hizmetkar, uşak"
n.-iz 66
nökerliK "hizmetkar, uşak"
n.-Ten 66
nú "r. yani" 1, 6, 9, 12, 13, 26, 42, 44, 45, 115, 117, 118, 130, 143, 153, 156, 165, 195, 255, 280, 297, 300, 301, 311, 333
núr "nur" 38, 283, 288, 289
núrcanlan "nur çık-, nurlan-, aydınlan-"
n.-ı 38
nu "r. yani" 6, 8, 12, 30, 67, 70, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 102, 108, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 161, 165, 166, 167, 169, 172, 180, 221, 224, 226, 244, 265, 271, 274, 284, 291, 294, 296, 302, 304, 305, 306, 307, 315, 317, 318, 320, 322, 323, 327, 328, 329, 330
nuri paşa "ö. isim" 24
n.-ni 24
nutuġ "ö. isim" 134, 135

ñ

ña "dahi, da" 142
ñún "gün, güneş" 33, 191, 307

o

o "o" 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 50, 51, 53, 56, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 169, 172, 173, 174, 175, 177,

178, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205. 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 232, 234, 235, 239, 241, 242, 243, 245, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 278, 280, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 294, 297, 304, 305, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 326, 327, 329, 330, 331, 333

o.-ğar57, 133, 134, 135, 188, 200, 201, 205, 216, 246, 289, 302, 309, 313, 316, 332, 334

o.-ğardan 237

o.-ğardı 335

o.-ğa 130, 187, 332

o.-ğar69, 77, 81, 82, 94, 95, 109, 111, 129, 135, 136, 139, 142, 160, 163, 169, 180, 184, 186, 187, 202, 204, 209, 211, 215, 216, 223, 230, 238, 240, 245, 253, 258, 260, 261, 270, 278, 280, 282, 284, 288, 291, 301, 302, 305, 309, 310, 318, 321

o.-ğarına 114

o.-la 130, 180, 295, 332

o.-lağa 186, 262

o.-lağa30, 76, 77, 78, 80, 81, 84, 101, 111, 124, 176, 186, 201, 202, 206, 209, 210, 214, 238, 241, 249, 258, 261, 266, 268, 312, 318

o.-lan 151

o.-lanı4, 6, 29, 37, 48, 72, 78, 108, 109, 110, 122, 123, 124, 131, 139, 150, 153, 155, 160, 162, 163, 176, 177, 178, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 191, 199, 202, 209, 210, 220, 234, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 268, 275, 276, 285, 290, 300, 314, 332, 333

o.-lanıki 89, 238, 267

o.-lani 3, 80, 104, 106

o.-laní 113

o.-lar3, 7, 10, 11, 33, 36, 46, 58, 59, 66, 71, 74, 75, 76, 80, 81, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 94, 98, 99, 102, 112, 116, 121, 123, 124, 125, 130, 133, 139, 142, 154, 159, 160, 161, 162, 168, 169, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 194, 196, 203, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 218, 220, 222, 226, 232, 238, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 268, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 296, 297, 306, 312, 315, 318, 320, 323, 326, 327, 332, 334

o.-larda 155, 173, 180, 297

o.-lardan 9, 36, 176, 179, 264, 285, 290

o.-larnı 216, 262

o.-leğa 100

o.-na 15, 93, 148, 163, 176, 177, 196, 211, 212, 230, 274

o.-ña **202, 254**

o.-nça 309

o.-nÇa 201, 202

o.-nçe 120, 232

o.-nda 98, 223, 317, 332, 334

o.-ndan7, 42, 68, 74, 114, 152, 176, 177, 180, 183, 190, 223, 267, 288, 294, 315, 333, 334

o.-nlanı 276, 315

o.-nlar 86, 275

o.-nna2, 3, 4, 5, 9, 11, 24, 27, 31, 33, 43, 57, 74, 75, 77, 79, 84, 85, 86, 94, 101, 103, 105, 106, 108, 112, 113, 116, 118, 126, 138, 153, 154, 155, 158, 159, 163, 166, 168, 175, 177, 178, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 191, 195, 197, 198, 200, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 217, 220, 221, 224, 226, 227, 229, 235, 242, 243, 256, 258, 261, 270, 274, 276, 277, 278, 280, 289, 290, 293, 299, 300, 304, 308, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 327, 329, 330

o.-nı 332

o.-nnağı 186, 206

o.-nnan6, 17, 69, 73, 85, 96, 97, 104, 115, 130, 134, 148, 159, 167, 174, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 199, 201, 211, 224, 245, 256, 257, 258, 259, 264, 267, 278, 280, 290, 310, 321, 322, 327, 329, 330

o.-nnar 74, 327

o.-nneği 75

o.-nnu 7, 185, 256

o.-nnun 48

o.-nu 5, 9, 14, 17, 18, 29, 30, 35, 36, 38, 40, 44, 48, 53, 55, 56, 57, 58, 66, 69, 70, 71, 72, 77, 79, 85, 90, 94, 96, 97, 103, 105, 109, 110, 114, 116, 119, 129, 132, 134, 135, 139, 140, 142, 146, 152, 158, 159, 160, 161, 163, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 178, 180, 185, 187, 188, 189, 191, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 221, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 234, 243, 245, 247, 255, 257, 259, 261, 262, 264, 265, 267, 271, 275, 278, 281, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 292,

294, 299, 301, 305, 307, 308, 309, 312, 313, 315, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334
o.-nuki 162
o.-nun 253
o.-nuñ 332, 334
o.-nuñla 335
oblas "r. bölge"
o.-da 147
o.-ġa 147
oblasT "r. bölge"
o.-larda 75
obşistvo "r. zirve" 323
obşiy "r. ortak" 96, 148, 239
obşíy "r. ortak" 240
oçaġ "1 ocak; 2 aile" 167, 175, 186
o.-da 167
o.-nı 175
oçağ "aile, ev"
o.-ınna 99
oçaġ "1 ocak; 2 aile" 43
ocaġ "1 ocak; 2 aile"
o.-a 275
o.-da 175
o.-larına 275
olça "eş, karı"
o.-m 217
o.-yimiz 334
oçaġ "1 ocak; 2 aile" 243
oÇaK "1 ocak; 2 aile" 177
o.-lanı 177
oçar "çarşı, köyün orta yeri"
o.-dan 70
o.-ġa 70, 163
oçerK "r. sanat, eser"
o.-ni 118
oçey "o kadar" 146
od "od, ateş" 43, 194
o.-ġa 95, 135
odidenniñTorniK "r. pazartesi salı" 331
oġ "ok" 143
oġ oyunu "ok oyunu" 143
oġl "oğul"
o.-ı 191
oḫu "oku-"
o.-b 9, 35, 73, 139, 140, 146, 147, 150, 196, 225, 226, 277, 281, 287, 299
o.-du 226, 282
o.-duK 74
o.-dum 147, 148, 206, 225, 246, 299, 328
o.-ġa 140
o.-ġanım 283
o.-ğallar 27
o.-ğan 35, 140, 146, 205, 280, 284, 287, 307
o.-ğanman 139, 147, 150, 328
o.-ğanna 150
o.-ma 12, 35, 74, 139, 144, 227, 253
o.-maġa 12
o.-madım 52
o.-mağa 137, 147, 226, 256, 280, 297, 300
o.-p 280
o.-P 73
o.-sam 225
o.-y 85, 273
o.-yġan 103
o.-yġanna 12, 140
o.-yğallar 34
o.-ylar 32
oḫuna "oku-"
o.-mağa " 74
oḫuvçu "okuyucu, öğrenci"
o.-lar 306
oḫuv "1 eğitim; 2 okuma, okutma; 3 tahsil; 4 doktrin"
o.-larda 226
o.-nu 12
o.-una 150
oḫut-ġan "okut-"
o.-a + ydi 12
o.-edi 243
o.-eydi 73
o.-ġan 284
o.-maġa 12
o.-ub 254, 281
o.-uP 73
oḫuT "okut-"
o.-ġan 281
o.-Kan 280
o.-ma 145
o.-sun 282
o.-Tum 281
oḫu "oku-"
o.-dum 202
o.-sa 118
oḫuvçu "okuyucu, öğrenici" 74
ogey "üvey"
o.-i 177
oğlan "oğul" 42, 43
oğlan begi "ö. isim" 42
oğl "oğul"
o.-u 282
oğursuz "1 belalı, felaket; 2 haylaz"
o.-lar 201
oku "oku-"
o.-sun 121
o.-yda 78
oK "ok" 285
o.-lar 242

oKu "oku-"
o.-b 9
o.-dular 2
o.-ğan 99
o.-ma 99
o.-mada 99
o.-madí 10
o.-maK 137
oKuv "1 eğitim; 2 okuma, okutma; 3 tahsil; 4 doktrin"
o.-u 246
ol"o"12, 16, 51, 57, 58, 68, 73, 110, 131, 143, 153, 162, 172, 178, 179, 183, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 210, 212, 215, 230
ol "ol-"
o.-ur 237
olay "öyle"3, 7, 11, 17, 43, 58, 77, 79, 111, 116, 118, 126, 154, 157, 159, 160, 161, 166, 167, 168, 169, 172, 174, 175, 179, 183, 184, 186, 187, 198, 203, 205, 206, 210, 216, 223, 226, 230, 237, 244, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 272, 273, 275, 298, 300, 306, 307, 308, 315, 316, 317, 318, 321, 329, 331, 332, 333
olay "öyle"
o.-lanı 6
olca "eş, karı"
o.-lar 215
o.-m 213
o.-ma 217
o.-sı 215
o.-sın 212
oláy "öyle" 208, 210
oley "öyle" 48, 72, 75, 79, 80, 90, 95, 99
o.-de 77
o.-se 54
olja "eş, karı"
o.-m 217
ol "o"
o.-lanı 296
o.-lar 83
ol "ol-"
o.-mayman 35
o.-saK 121
oltav "?"
o.-um 214
o.-uñ 212
oltuğ avlağı "ö. isim" 325
oltur "otur-" 152, 262
o.-a 89, 91, 178, 184, 186
o.-abız 247
o.-ağan 166
o.-alar 233
o.-duğ 130
o.-ğan 71, 178, 183, 317
o.-ganna 94
o.-gansan 178
o.-may 91, 184
o.-sa 181
o.-uğuz 130
o.-ub28, 31, 34, 35, 39, 40, 104, 105, 182, 183, 184, 217, 282, 306, 317
o.-uP 112, 247, 302
olTur "otur-"
o.-a 95, 243
o.-ub 181
olturT "oturt-" 262
o.-a 68
olturt "oturt-"
o.-a 68
o.-uP 182
olTurt "oturt-"
o.-a 181
o.-sa 181
olurT "oturt-"
o.-ğanlar 318
omski "Omski" 188, 191
on "on"1, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 24, 26, 30, 32, 41, 42, 46, 69, 73, 75, 76, 79, 83, 87, 97, 100, 101, 102, 131, 141, 144, 167, 189, 197, 209, 243, 244, 293, 294, 315, 319, 327
on äki "on iki" 102, 181, 197, 333
on äKi "on iki" 79
on äkinçi "on ikinci" 24
on altı "on altı" 76, 137, 167, 283, 297
on altınçı "on altıncı" 129
on beş "on beş"69, 144, 154, 165, 167, 189, 198, 243, 244, 297, 307, 319, 334
o.-i 334
o.-inden 32
o.-inna 32
o.-innan 32
o.-inne 46
on beş miñ "on beş bin" 333
on beşinÇi "on beşinci" 253
on bir "on bir" 329
on bír "on bir" 297, 329
on birinçi "on birinci" 76
on birinÇi "on birinci" 85
on dördünçü "on dördüncü" 274
o.-sü 73
on dörT "on dört" 197, 292
o.-ün 76
on dörTünçi "on dördüncü" 76
on dörTünçü "on dördüncü" 274
on dörTünÇü "on dördüncü" 292
on iki "on iki" 196
on meş "on beş" 101, 131, 183, 201, 202
o.-den 201

o.-ge 202
on milyon "on milyon" 87
on miñ "on bin" 87, 196
on mir "on bir" 181
o.-lerden 83
on segiz "on sekiz" 97, 294, 297
o.-den 11
o.-e 76
o.-ler 297
on segiz miñ "on sekiz bin" 294
on segizinçi "on sekizinci" 220, 266
o.-si 76
on toġuzunçú "on dokuzuncu"
o.-sú 76
on úç "on üç" 326
o.-lar 79
o.-ú 118
on úÇ "on üç" 197
on úÇúnçß"on üçüncü" 24
on üççeğen "on üç kadar" 331
on yetti "on yedi" 1, 4, 196, 197
on yeTTi "on yedi" 41, 242
on yetti miñ "on yedi bin" 220, 221
on yettinçi "on yedinci" 75, 129
o.-si 76, 129
onçağı "o kadar" 155
ongnanajı "?" 243
onimaniya "r. sessizlik!, dikkatle dinleyin!" 295
onuçu "onun için" 53, 325
onuçun "onun için" 135
onuñ uçu "onun için" 332
onunçu "onuncu" 147
onunÇu "onuncu" 246
oñ "sağ" 33, 124, 191, 244, 307
o.-ña 59, 168, 222, 254
o.-nan 254
oññar "onar-"
o.-a 7, 92, 93
o.-ġan 57, 203
o.-ıb 83, 163, 182, 203, 322
o.-ımay 93
o.-ıP 211, 241
o.-ib 17, 98, 134
o.-ma 323
oññarıl "onarıl-"
o.-a 180, 181
o.-aman 180
o.-ıb 181, 279
oññaril "onarıl-"
o.-di 3
oññarıl "onarıl-"
o.-masam 35
oññay "daha kolay, yönet, uygun" 31, 221
oññaylı "daha kolay, yönet, uygun" 26
oññaylıġ "rahatlık, yönetli, uygunluk" 173
o.-ı 173
o.-lar 173
oññaylí "daha kolay, yönet, uygun" 117
oñ "on"
o.-ñu 293
oñsuz "kötü, onmayan, uyuzsuz" 201, 206
opera "r. opera"
o.-lar 6
opraġ "elbise" 234
opuraġ "elbise" 180, 281
o.-ları 160
oPraġ "elbise" 83, 87
oPrağ "elbise"
o.-ı 27
o.-ın 27
o.-ín 27
oPraK "elbise" 214
o.-larınnan 66
oPuraġ "elbise" 246
oPuraġlıġ "elbiselik" 87
oPuraķ "elbise" 247
oPuraK "elbise" 246
o.-ları 246
o.-ar 246
o.-ını 247
orġal "organ"
o.-laġa 195
o.-lar 5
orġan "organ" 260
o.-ı 261
orġazan "Örkazan" 324
or "biç-"
o.-a 177
o.-alar 153
o.-maġa 119
oram "semt" 167, 315
o.-ı 315
o.-ları 315, 322
o.-lar 98, 167, 229, 314
o.-larda 167, 212, 215
o.-ları 315
o.-na 167
o.-nağılar 167
oray "çatıl-, kapan-, asıl"
o.-nannı 74
oraza "oruç" 34, 162, 280
o.-ġa 163
o.-ġız 219
o.-san 163
o.-sı 34
orazayeF "ö. isim" 162
orazayev bariyaT "ö. isim" 246
orda 253
oreçe "kağnının bir parçası" 110, 111

o.-ler 110, 111
orman "orman"
o.-na 38, 41
o.-nı 36
o.-ni 36
orn "yer"
o.-uñna 68
orta "orta" 221, 237, 293
orta azya "Orta Asya" 221
orta bilim "orta tahsil" 294
o.-ni 294
o.-u 294
orta şıkola "orta okul" 246
orta şık´ola "orta okul"
o.-nı 304
ortaġçılıġ "ortakçılık" 150
ortaġçılıK "ortakçılık" 77
orta "orta"
o.-dan 98
o.-lar 167
o.-sı 241, 242
o.-sına 44
o.-sınna 234
o.-sí 5
ortaK "ortak" 274
ortaKçı "ortakçı" 286
ortalıġ "ortalık"
o.-ġa 159, 160
o.-da 234
ortançı "ortanca" 82
ortalıġ "ortalık"
o.-si 107
orun basar "muavin, başkan yardımcısı"
o.-ı 321
orun "yer"
o.-na 277, 286, 332
orus "Rus" 12, 191, 224, 233, 257
o.+ u-du 12
o.-ġa 62
o.-lağa 284
o.-lanı 223
o.-lar 42, 224
o.-larda 80
oruS "Rus" 242, 245
orus aş "Rus ekmeği" 233
orusça "Rusça" 19, 112, 129, 238
o.-nı 229
orusÇa "Rusça" 243
oruş "Rus"
o.-lar 153
oS "büyü-, yetiş-"
o.-a 242
osa "öyleyse" 310
osal "korkak, zayıf, güçsüz" 16, 58, 99, 144, 165, 194, 195, 305, 334
o.-lar 194
osallıġ "korkaklık, zayıflık, güçsüzlük" 334
o.-ın 105
osallıK "korkaklık, zayıflık, güçsüzlük" 123
osamu "?" 138
os "büyü-, yetiş-"
o.-genmen 147
o.-ub 132
o.-úb 4
osman "ö. isim" 203
os-sa "onu?" 132
ossaaT "o an" 206
o.-da 206
osTür "büyüt-, yetiştir-"
o.-ebiz 144
oşa "benze-"
o.-ġanı 307
o.-may 49
o.-ydı 300
oşavsuz "yakışıksız, uygunsuz" 58
oşaT "benzet-"
o.-may 19
ot "od, ateş" 54
oT "od, ateş" 38, 53, 58, 328
o.-da 241
o.-lar 331
oT paşal-dan "?" 212
oT Paşal-dan "?" 214
oT söndürüvçü "itfaiyeci"
o.-ler 329
oTlav "mera, otlak"
o.-uña 53
ot "ot"
o.-lardan 242
otla "otla-"
o.-rman 54
oTlav "mera, otlak" 173
oTlav "mera, otlak"
o.-uña 54
oTla "otla-"
o.-yġan 53, 54
oTtirmen "ö. isim" 274
oTTuK "ö. isim" 101
ot "geç-
o.-úb 149
o.-un 54
otur "otur-"
o.+ e-dig 143
o.-sa 332
otuz "otuz" 10, 11, 74, 98, 99, 101, 157, 158, 166, 167, 173, 220, 265, 308
o.-ġa 260
o.-una 33
otuz äki "otuz iki" 265
otuz altı "otuz altı" 315

otuz beş "otuz beş" 99, 101
otuz segiz "otuz sekiz" 144, 166
otuz úç "otuz üç" 98
otuz úçúnÇú "otuz üçüncü"
o.-si 173
otuz yetti "otuz yedi" 220
otuz yettinçi "otuz yedinci" 220
otuzunçu "otuzuncu" 269
otuzunçú "otuzuncu" 269
ova "?"
o.-larım 214
o.-larıñ 212
ovuş "r. sebze" 174, 175
oy "fikir" 183, 241
oyla "düşün-"
o.-b 13
o.-méyiP 331
o.-y 167
oylan "düşüncelen-"
o.-ıb 5
oylaş "düşün-"
o.-a 333
o.-ağan 165
o.-aman 98, 165
o.-dım 282
o.-eyig 130, 131
o.-ġan " 172
o.-ıb 131, 307
o.-may + e-diK 197
oyna "oyna-"
o.-b 2, 143
o.-maġa 143
o.-r 192
o.-y 2, 143, 183, 244
o.+ e-dig 143
o.-yġan 162, 169
o.-yġanna 142
o.-yıb 169
o.-yıbız 169
oynan "oynan-"
o.-aġan 142
oyná "oyna-"
o.-y + e-di 157
o.-y + e-dig 168, 169
oyne "oyna-"
o.-y + dig 141
o.-y + diK 141
o.-y + e-dig 142
o.-y + i-dig 143
o.-yġan 141
oyné-y + i-dig "oyna-"
o.-y + i-dig 143
oyni "oyna-"
o.-y 141, 142
o.-y + dig 142
o.-y + e-dig 142
o.-y + i-dig 142, 143
oytal "yarık, çukur, delik, oyuk"
o.-i 143
oy "oy-"
o.-ub 8, 160, 307
oyul "oyun"
o.-ları 141
o.-larıbız 142
oyun "oyun" 70, 141, 142, 143, 161, 162, 168, 183
o.+ e-di "oyun" 142, 143
o.+ i-di "oyun" 142
o.-lar 142
o.-ları 141
o.-larıbız 168
o.-nu 141, 142, 161
o.-u 142, 143, 168, 169
o.-ubuz 142, 143
o.-ubuznu 141
oyuni "oyna-"
o.-y 141
oyuñ "oyun" 142
oyuv "oyun, plan" 115
oyuv "oyun, plan"
o.-uña 178
oz "kendi" 138
o.-ağa 85
o.-ları 133
o.-lar 85, 131, 133, 134
o.-ler 132
o.-u 131, 137, 140, 146
o.-uġar 67, 137
o.-uğar 224
o.-un 140
o.-unu 140
ozla "kes-"
o.-maġa 167
ozoġda "tabi" 98
ozoġTa "tabi" 294
ozokTa "tabi" 72
ozoKTa "tabi" 203, 205, 206, 207
ozuġda "tabi" 305, 306

ó

ógúz "öküz" 69, 74, 109, 110, 111, 192
ó.-den 111
ó.-ge 111
ó.-leni 111
ó.-ler 49, 108, 111
ó.-ü 109
ógúzlúK "öküzlük, öküzü kağnıya koşmak için kullanılan aletler" 111

ó.-ler 111
óbir "öbür" **44**
ógúz "öküz"
ó.-lar 109
óKtemlig "cesaretlilik, gururluluk"
ó.-ibiz 263
ól "öl-"
ó.-di **101**
ó.-gen 150
ó.-úb 145
óley "öyle" 16
ólúm "ölüm" 58, 150
ó.-üm **150**
ó.-ümnen 150
ómúr "ömür" 107, 199
ó.-leriñ 48
óperator "r. operatör" **9**
ór "üst"
ó.-de 11
ósdúr-máġa "büyüt-, yetiştir-"
ó.-máġa 16
ó.-úb 46
ós "büyü-, yetiş-"
ó.-e 55, 100
ó.-mádi 16
ó.-mese **55**
ó.-TúK 207
ó.-úb 46, 202
ó.-úP 64
ósTúr "büyüt-, yetiştir-"
ó.-ağan 93
ósümlüg "bitki" 218
óT "geç-"
ó.-medi 261
ót "geç-"
ó.-úP 65
óz "kendi" 4, 35, 38, 138, 196, 207
ó.-day 73
ó.-deKi 43
ó.-ları 85, 89
ó.-lar 89
ó.-lár 36, 37, 99, 105
ó.-lege 4, 36, 43
ó.-leni 26, 27, 34, 35, 41, 124, 267
ó.-ler 3, 23, 24, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 40, 41, 43, 45, 69, 70, 265, 267, 268, 332
ó.-leri 20, 38, 46, 122
ó.-lerin **27, 28, 40**
ó.-ú 1, 3, 12, 17, 18, 22, 25, 26, 27, 31, 32, 35, 38, 39, 40, 41, 51, 70, 78, 87, 92, 94, 95, 100, 103, 115, 207, 208
ó.-úġunu 98
ó.-úbiz **6**
ó.-úbüz 263
ó.-úbüzde 263
ó.-úge 265
ó.-úm **54, 70, 95, 148, 196**
ó.-ún **30, 36, 39, 71, 86, 117, 132, 207**
ó.-úne 207
ó.-úni 89
ó.-únnan **38**
ó.-únnu 86
ó.-únnú **205**
ó.-únú 23, 25, 28, 38, 71, 90, 107, 117, 150
ó.-ünü 22, 109
ó.-ü 60, 123, 189, 199, 201, 202, 213, 216, 219, 332
ó.-übüz **202**
ó.-übüznü **267**
ó.-ügüz 125
ó.-üm **207, 267**
ó.-üme **219**
ó.-ün **200**
ó.-ünü **202**
ó.-üñü 205
özen "ırmak" 47
özleroġ "kendi kendine" **36**
özlúg "kendi"
ó.-e **265**

ö

öbür "öbür" 325
öÇ "öç" 59
öÇlüg "kin, öçlük" 179
ögüz "öküz" 158
ö.-ünki 161
öktem "cesur, gözü pek gurur" 58, 61, 194
ö.-men 107
öktemlig "cesaret, gözü peklik"
ö.-innen 261
ölcen "müstakil ?" 335
ölç "ölç-"
ö.-e 247
ö.-emen 246
ölçe "ölç-"
ö.-b 99, 232
ö.-P 246
ö.-ygen 116
ölçev "ölçü"
ö.-ler 246
öl "öl-"
ö.-di 99, 100, 102
ö.-dü 75, 198, 207, 327
ö.-düler 267
ö.-e 102, 117, 187, 198
ö.-ejegsen 292
ö.-emen 105
ö.-eyim 325

ö.-gen58, 77, 105, 122, 135, 189, 191, 197, 200, 208, 213, 221, 224, 285, 318
ö.-gendir 267
ö.-genKa 224
ö.-genne 197, 213
ö.-gennen 41, 177, 186, 187
ö.-genni 3, 200
ö.-günçe 200, 207
ö.-günçege 52, 120
ö.-ğen 221
ö.-lü 198, 227
ö.-me 330
ö.-meK 58
ö.-meyeyiK 77
ö.-méygen 200
ö.-se 140, 177
ö.-segiz 219
ö.-sem 38
ö.-üb 14, 69, 191, 198, 207, 262, 277, 287
ö.-üKler 56
ö.-üP 201, 207, 214, 283
ölese "onun yerine?" 161
öleş "paylaş-, üleş-"
ö.-ib 270
ölseT "öldür-"
ö.-Ken 56
öltir "öldür-"
ö.-ib 133
öltur "öldür-"
ö.-a 105
öltük "öldür-"
ö.-ken 224
öltür "öldür-" 202
ö.-di 71, 100, 271
ö.-dú 215
ö.-dü 255, 257, 271, 272
ö.-düm 216, 311
ö.-e 97, 205, 214, 216
ö.-eceg 71
ö.-egenni 217
ö.-eğen 216
ö.-ejaġ 114
ö.-ejaġman 114
ö.-ejaK + ı-dım 113
ö.-emen 114, 115, 116
ö.-eyim 202
ö.-gelleni 205, 287
ö.-gen123, 200, 201, 205, 216, 224, 282, 283
ö.-gençe 217
ö.-genne 217
ö.-genni 200, 205, 214
ö.-maçaġ 72
ö.-me 202, 216, 258
ö.-mege 216, 224
ö.-megen 224
ö.-meğen 191, 200
ö.-meğenmen 200
ö.-mey 202
ö.-se 258
ö.-sen 202
ö.-ü 190
ö.-üb 104, 201, 202, 214
ö.-üP 205, 213, 224
ö.-ürmen 219
öltürüv "cinayet"
ö.-leni 264
ölü "ölü" 140, 207
ö.-sü 207
ömr "ömür"
ö.-üne 215
ömür "ömür"
ö.-ü 190
ön "ön" 157
ö.-gege 64
ö.-ü 64
öPke "akciğer" 293, 295
ör "üst" 15, 59
ör bilim "yüksek tahsil" 297, 299
ö.-i 293
ör bilim ocaġ "yüksek tahsil ocağı"
ö.-ġa 297
ör "üst"
ö.-de 24, 201, 290
ö.-deği74, 99, 159, 163, 167, 199, 220, 262, 266
ö.-den 35, 196
ö.-ge 103
ö.-ü 167
örlü "yüksek" 294
örlüg "yükseklik, üstünlük"
ö.-nü 188
örlüğ "yükseklik, üstünlük"
ö.-üñ 15
örüm "nesil, akranı"
ö.-laġa 138
ö.-nü 187
örüya "?" 98
ösdür "yetiştir-, büyüt-"
ö.-gen 58
ös "yetiş-, büyü-"
ö.-e 275
ö.-egen 159, 320, 325
ö.-eğen 242, 324
ö.-gen 299
ö.-Ken 268
ö.-üP 62
öse "yetiş-, büyü-"
ö.-P 242
ö.-ygán **50**

östür "yetiştir-, büyüt-"
ö.-gen 59, 277
öS "kendi"
ö.-ü 158
ösüm "kültür bitkileri" 321
ösümlüg "bitki" 168
ö.-ler 320
öt "geç-"
ö.-e 157
ö.-egenni 64
ö.-eğellerden 149
ö.-er 194
ö.-Ken 188
ö.-mey 157
ö.-üb 139, 143
ö.-üP 70, 331
öT "geç-"
ö.-egen 219
ö.-gen 130, 281
ö.-magen 130
ö.-mey 32
ö.-Tü 157
ötemiş "ö. isim" 36
ö.-de 23
öTger "geçir-"
ö.-e 35
ö.-emen 24
ö.-eydiK 41
ö.-sem 35
ötKer "geçir-"
ö.-ib 160
ö.-iñ 185
ötüg "geçit"
ö.-de 185
öt "1 öt, safra; 2 zehir; 3 kin"
ö.-üñ 53
öyle "öyle" 329
öy "fikir, düşünce"
ö.-ler 58
öyleT "düşündür-"
ö.-Ken 51
öyren "öğren-"
ö.-genmen 52
ö.-nim 52, 246
öyret "öğret-"
ö.-ebiz 243
öyüv "ev"
ö.-üñ 178
öz "kendi, özü" 56, 57, 153, 281
ö.-de 319
ö.-lege 182, 317
ö.-leğe 211, 237
ö.-leni 165, 182, 194, 226, 278, 289, 296, 312, 323
ö.-ler 116, 117, 153, 173, 182, 226, 247, 275, 278, 281, 283, 285, 287, 307, 315, 327, 334
ö.-leri 203, 334
ö.-leribiz 331
ö.-lerin 181, 275
ö.-lerine 176
ö.-ú 96
ö.-ü 69, 119, 154, 165, 166, 175, 176, 179, 181, 183, 187, 188, 221, 223, 226, 230, 239, 270, 273, 280, 282, 283, 284, 287, 288, 303, 309, 324, 332, 334
ö.-übúz 243
ö.-übüz 229, 254, 298, 332, 333
ö.-übüzge 294
ö.-übüznü 247, 254, 256, 258, 262, 298, 305, 332
ö.-übüzün 233
ö.-üger 177, 188, 263
ö.-ügüz 256
ö.-üm 69, 180, 191, 198, 229, 277, 282, 283, 298, 311, 320, 325, 328, 331, 333
ö.-üme 243, 281, 298
ö.-ümnen 334
ö.-ümü 299, 309, 310, 311
ö.-ün 155, 168, 182, 205, 227, 260, 281, 282, 283, 289, 306, 323
ö.-üñ 86
ö.-üne 166, 213, 215, 216, 277, 281
ö.-ünne 226
ö.-ünnen 77, 188, 190, 191, 310
ö.-ünü 51, 109, 132, 166, 167, 173, 174, 175, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 220, 223, 244, 261, 271, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 300, 307, 308, 312, 313, 321
özdeliğ "hürriyet"
ö.-inne 153
özden "1 feodal Dağıstan'da bey; 2 çiftçi" 202, 333
özeKlen "ağacın özlen-,gövde haline gel-"
ö.-ip 55
özen "ırmak, nehir" 47, 115, 189
ö.-ni 55, 115
özge "başka" 331
özlüg "kendilik"
ö.-únnen 174
özlüğ "kendilik"
ö.-ünnen 187
öz "kes-"
ö.-mese 55

papaluvodstvo ? 148
papitsa "r. ayak ölçüsü" 166
papuruŞ "r. sigara" 163
p.-nu 163
para ? 6, 228
para para bol "parça parça ol-"
p.-du 71
paraḫat "rahat" 3
p.+ e-dig 100
paraḫaTlıġ "rahatlık" 13
paraḫatlı* "rahatlık" 13
paraliŞT "r. felç" 25
paravul "ö. isim = Paravul" 74
p.-dan 73
paraḫallıġ "rahatlık" 145
paraḫaT "rahat" 115, 116
paravul "Paravul"
p.-da 139
parij "Paris"
p.-de 271
paroda "r. tip"
p.-ni
p.-ni 198
parT "ses taklidi" 67, 180
partiya "r. parti" 68, 100, 130
p.-da 99
p.-dan 100
p.-ğa 99
p.-ya 100
partiyist "r. parti üyesi" 100
partizal "r. 1 gizli savaşçı; 2 taraftar"
p.-lar 103
partot "r. alt parti teşkilatı" 280
paruçenya "r. emir" 309
pasledniy "r. son" 269, 327
pasovya "r. ikramiye"
p.-lar 98
pasTan "kavun" 29, 49
pastayanna "r. sürekli" 169
pastorodniy "r. başka, yabancı" 90
paşal haçi "ö. isim" 284
paşTa "r. yaklaşık" 44
paşti "r. yaklaşık" 84, 116, 138, 139
paşTi "r. yaklaşık" 265
paştişto "r. yaklaşık" 171
patat "ö. isim" 188
patıral "r. mermi"
p.-lar 59
patıran "r. mermi" 67
p.-ı 67
patıransız "r. mermisiz, kurşunsuz"" 59
patimaT "ö. isim" 266, 288, 298
patimaT ḫanım "ö. isim" 266
paTpalḳovniK "r. yarbay" 59
pay "pay" 175, 176, 270
p.-ı 174, 175
p.-ın 125
payda "fayda" 14, 66, 68, 100, 105, 154, 192, 288
p.-bız 275
p.-n 174, 175
paydá "fayda" 206
paydalı "faydalı" 230, 288
paydasız "faydasız" 334
payed "r. yazar" 187
payeT "r. yazar" 318
payḫammar "peygamber" 200
payla "böl-, paylaştır-"
p.-b 284
p.-san 205
p.-yġallar 24
paylan "paylaştırıl-"
p.-a 176
p.-ġan 176
p.-ġanna 167
payzulla "ö. isim"
p.-ġa 131
páráTḳa "r. 1 ebeveyn; 2 ecdat"
p.-sı 96
pâşmán "pişman" 58, 59
pâlḳovniK "r. albay" 56
pâliteḫniskéy instuT"r. çok teknikli enstitü"
pâlitiḳa "r. politika" 334
pâlitik´a "r. politika"
p.-nı 335
pâlitsiya "r. polis"
pâlojenya "r. durum" 175
pâmilovaniya 224
p.-ğı 224
pârşeskiy "ö. isim" 224
pâsparT "r. pasaport" 267
pâsporT "r. pasaport" 268
p.-ġa 268
p.-lar 267
p.-ların 268
pâsyoloġ "belediyelik?" 166
peḫlivan "pehlivan"
p.-ı 223
pedagiski uçilişe "r. pedogoji yüksek okulu" 321
pedere "r. kova"
p.-ge 159, 160
p.-ni 160
pedoġayiçiskíy "r. eğitim"
p.-ne 299
pehlival "pehlivan"

p.-lar 223
pelen "falan" 311
penc̲egi "r. ceket" 37
pencegi "r. ceket" 37
pensiya "r. emeklilik, emeklilik maaşı" 205, 321
p.-daman 48
p.-dan 102
p.-daydı 10
p.-g̲a 197
p.-ğa 15, 75
p.-lar 205
p.-nı 197
pensiye "r. *emeklilik, emeklilik maaşı*" 331
perçil "perçin"
p.-ler 240
perçin "perçin" 240
peredeça "r. program"
p.-lar " 6
perev̇oroT "r. devrim" 146, 159
pereselenya "r. göç" 173
perédeTça "r. program" 5
peri "peri" 209
peridaça "r. program"
p.-lari 8
perimayski "ö. isim"
p.-den 31
perviy "r. ilk, birinci; okulların ismi yok bu şekilde *numaralandırılır*" 5
perviy şık´olo "r. birinci okul"
p.-da 305
peyḫambar "peygamber"
p.-nı 283
peyḫammar "peygamber" 199
p.-nı 199, 201
peyzullayev asadullah "ö. isim" 107
peyzullayev peyzullah "ö. isim" 107
peyzullayev raysanaT "ö. isim" 107
peyzullayeva zuleyhaT "ö. isim"
p.-nı 107
pılaḳaT "r. pankart"
p.-ların 138
pılal"r. ev"
p.-lağa 138
pılan- "r. ev"
p.-larıñ 318
pılasmas "r. plastik"
p.-dan 93
pılaş "r. palto"
p.-ım 317
pılaten 137
pılav "pilav" 235
pıraġrama "r. program"
p.-sı 256
pıraġtis "r. uygulamalı" 317
pıradeT "r. ecdat" 242
pıraḳaratura "?"
p.-g̲a 195
pırafesår "r. *profesör*"
p.-lar 260
pırahoTçiK "r. kazıcı" 195
p.-ler 198
pıraKtiḳa "r. pratik, uygulamalı" 299
pıranom "r. direk" 7
pıraraP "r. şantiye şefi" 4
pırasenT "r. yüzdelik, yüzde" 116
p.-ge " 294
p.-lege 3
p.-leğe 3
pırasent "r. yüzdelik, yüzde"
p.-i 145
p.-leri 3
pıravda "r. gerçek" 275
pıravitilstva "r. hükümet" 272
pırayekTa "?" 332
pırásent "r. yüzdelik, yüzde" 264
p.-i 264
pıråsenT "r. yüzdelik, yüzde"
p.-Ten 265
pıredḳa "r. geçmiş nesil, atalar"
p.-lar 242
pıredsitaviT "r. sorumlu adam" 329
pırev̇ölütsiya "r. devrim"
p.-dan 279
pıresenT "r. yüzdelik, yüzde" 276
p.-nige 276
pırevansiya "r. vilayet" 6
pırohådçiK "r. kazıcı"
p.-men 196
pırohåTçiK "r. kazıcı" 196
pıronT "r. sınır"
p.-Tan 102
pıropaĭ "r. kaybol-" 77
pıropreser ? 331
pıroraP "r. şantiye şefi" 274
pırosta "r. öylesine, basit" 330
pırostå "r. öylesine, basit" 113
pırosto "r. öylesine, basit" 9, 224
pıroverk´a "r. kontrol" 181
pırpadavatil "r. ders veren, muallim"
p.-ler 300
pırsıdatıl "r. kolhoz başkanı"
p.-ı 281
pıyatnitsa "r. içkici, sarhoş" 15
piçenya"r. bisküvi" 1, 24
piKrú "fikir, niyet"
p.-ları 261
pilav̇ "pilav" 112, 300
p. -u 181

pilav "pilav" 235, 298
pil "fil"
p.-ni 240
pinimaniya "r. dikkat" 295
piva "bira" 69
pir "pir"
p.-ga 1, 2
p.-lağa 1, 39
p.-leğa 46
p.-leğe 36
p.-ni 1, 2, 42
pirastör "?" 93
pirékaz "r. emir" 224
piréPis "r. geçiş belgesi" 296
piribaltik´a "baltık ülkeleri, ön baltık" 1
piribar "r. alet"
p.-ubuzda 275
piriçine "r. bahane" 272
piriçinya "r. bahane"
p.-si 31
pirikaz "r. emir" 280
pirikaz "r. emir"
p.-ní 224
pirik´az "r. emir" 166
pirimeniK "r. erkek yiğen, kardeş oğlu" 129
pirimeniKsa "r.erkek yiğen,kardeş kızı" 129
pirimer "r. yaklaşık"
p.-ga 334
p.-índa 334
p.-ni 157
pirimijusniy "?" 177
pirinimat "r. kabül et-, al-" 186
pirisidant "?"
p.-leri 323
pirisidatil "r. kolhoz başkanı"
p.-i 75
pirivasil "r. yazar" 89
piriyod "r. periyot" 333
pirizenT "r. başkan"
p.-leri 323
pirizidenT "r. başkan" 332
pisatél "r. yazar" 102, 139
pisatil "r. yazar" 99, 318
p.-ler 317
p.-lerden 98
pisdatil "r. kolhoz başkanı" 137
pisliğ "pislik" 223
pislig "pislik"
p.-in 188
pismo "r. mektup" 150
pişir "pişir-"
p.-iP 301
pişlaK "peynir" 233
pitnig "r. piknik"
p.-ler 47
piyala "r. fincan tabağı" 248
poĭ "r. 1 taban;2 evlerde tahta zemin" 251
poĭga "r. 1 taban;2 evlerde tahta zemin"
p.-ğa 278
poĭk´ "r. asker"
p.-nu 59
poĭken "r. asker" 57
poĭnostú "r. tamamen, hep" 179
poĭnostü "r. tamamen, hep" 241
poĭnustu "r. tamamen, hep" 145
poliyuTs "?" 74
polyoT "r. 1 uçuş; 2 pilot" 4
povar "r. aşçı" 3
potoK "r. 1 akım; 2 sel" 226
potoloğ "r. çatı"
p.-ga 17
poTpoçit "ö. isim" 332
pragram "r. program"
p.-mı 9
pu, pu "ses taklidi= tu tu" 209
pulal "r. arazi"
p.-lar 99, 176
pulav "pilav"
p.-ga 18
pulaT "ö. isim"
p.-lardan 50
p.-larnı 50
pulemóT "r. makineli tüfek"
p.-ler 221
pul "para, pul"
p.-unna 194
puntamint "r. temel" 278
p.-i 278
purasTa "r. öylesine" 203
purğa "r. tavan" 251
purman "1 ferman; 2 müsaade, izin" 179
puronT "r. sınır"
p.-larda 56
purosta "r. öylesine" 49
purova "r. prova" 332
purus "r. saban"
p.-ga 62
pus "pus, buhar" 211
pus "pus"
p.-u 211
puşev "baskı ?" 153
púç "boş, çürük" 35
púlómóT "r. makineli tüfek" 115
püf "püf, üf" 163

P

Par "git-"
P.-a 180
Påsledníy "r. son"
P.-Si 241
PıraT "r. ecdat"
P.-ları 208
Pırçıl "r. bahane, sebep"
P.-lar 334
Pírçınlığ "r. bahane, sebep"
P.-a 333
Pirisçeya "?" 221
Pişlaġ "peynir" 230

r

raboçi "r. işçi" 148, 149
raboçu "r. işçi"
r. -nu 148
raboTnig "r. işçi"
r. -ları 1
rabotnitsa "r. hizmetçi kadın, ev hizmetçisi"
r. -mni 3
radyon "r. radyo"
r. -nan 259
raḥaT "rahat" 182
raḥaTla "rahatla-"
r. -ğan 217
raḥmu "iyilik, merhamet" 311
raḥmulu "iyilik sever, merhametli"280, 308
rakeTni çastní "roket fabrikası?" 253
ramķa "r. çerçeve"
r. -larda 132
ramk´a "r. çerçeve" 251
ranenniy góspital "r.bölge hastanesi"
r. -ġa 150
rasiya "Rusya"
r. -nı 257
rassiya "Rusya"
r. -nı 108
rastov "Rostov" 275
rasul "peygamber" 200
rasya "Rusya" 76, 254, 256, 262
r. -da 147, 188, 196, 257, 266, 328
r. -dan 329
r. -ġa 103
r. -ğa 148
r. -nı 223, 256, 257, 259, 261
raşiT batır "ö. isim" 59
raşiTKan "ö. isim" 56, 57
r. -nı 56, 59
raşoT "r. gider, masraf"
r. -da 148
ravnasilna "r. eşit" 196
rayenníy "r. ilçe, mıntıka, bölge" 254
rayķom "r. mıntıka komitesi"
r. -ña 280
rayk´om "r. mıntıka komitesi" 234, 279
r. -nu 100
r. -nuki 234
r. -u 279
rayk´omski "r. mıntıka komitesi"
r. -ġa 100
rayon "ilçe, mıntıka, bölge "207, 254, 255, 259, 304
r. + u-du 304
r. -da 226
r. -ġa 315
r. -na 98, 165, 255, 257, 304, 315, 319
r. -nu 47, 119, 256
rayoñ-ña "r. ilçe, mıntıka, bölge" 5, 30
r. -unna 316
rayon-nağı "r. ilçe, mıntıka, bölge" 304
r. -nan 32
r. -nar 32
rayonniy "r. ilçe, mıntıka, bölge" 47
razı "razı" 58, 85
razıleş "anlaş-"
r. -ib 86
razi "razı"20, 66, 75, 86, 98, 150, 180, 187, 202, 266, 267, 268, 300, 311, 313
r. -biz 229
razi e- "razı ol-"
r. -dim 100
razi bol "razı ol-"
r. -a 20
razi et "razı et-"
r. -iP 78
razí "razı" 121, 300
raziliğ "rıza"
r. -ini 309
razinsa "r. fark"
r. -sı 296, 297
razintsiya "r. fark" 297
razní "r. farklı, türlü" 46
raznitsa "r. fark"
r. -sı 274
razumno "r. akıllıca, akıllı" 13
razviTķ et "r. geliştir-"
r. -ib 275
razviTķa "geliştirme" 274
r. -ğa 274
raşiT bâla "ö. isim"
r. -yı 255
ráyk´om "r. mıntıka komitesi" 106
râboçi "r. işçi" 333

registıraTsiya "r. kayıt" 279
reise "üzüm cinsi" 262
rek´astil "r. üzüm cinsi" 17
remonT "r. tamir" 138
renKenkabined "r. rontgen odası" 293
renta "r. *tank paleti*"
r. -ları 59
revaliTsiya "r. *devrim*" 149
revalütsiyanör "r. devrimci" 145
revolitsiya "r. devrim" 224, 288
r. -nı 145, 163, 223
revolútsiyoner "r. devrimci" 271
revolúTsiyoner "r. devrimci" 271
revolütsiya "r. devrim" 171, 282
r. -da 280
r. -dan 171, 283
revolüTsiya "r. devrim"
r. -nı 282
revuliTsiya "r. devrim" 288
r. -nı 327
resbublika "r. cumhuriyet"
r. -da 138
resTaraň "r. lokanta"
r. -ňa 300
restaT "Hitler'in sarayı"
r. -ğa 257
resya "Rusya"
r. -nı 334
reşenya "r. çözüm" 196
r. -sı 196
r. -sın 196
revalütsiyánör "r. devrimci" 105
revolitsiya "r. devrim" 159
r. -nı 159
revolütsiya "r. devrim" 283
revolütsiyánör "r. devrimci"
r. -leni 106
résPublika "r. cumhuriyet"
r. -da 334
résPublikanskiy "r. cumhuriyet" 260
résPublik´anski "r. cumhuriyet" 255
résPublika "r. cumhuriyet"
r. -nı 333
rınıçniy "r. pazar işi" 323
ríjíy "r. sarışın" 242
rilo "r. kumaş cinsi" 247
rimonT "r. tamir" 279
ripoTrisaT "r. *rapor yaz-,bir şeyi belirt-*" 331
risPublika "r. cumhuriyet" 332
risPublik´anski balniTsa "r. cumhuriyet hastanesi"
r. -lağa 294
risPubliKa "r. cumhuriyet"
r. -nı 333
roboçi "r. işçi"
r. -ler 332
rota "r. rota"
r. -ni 77
ruḫ "ruh" 264, 266
r. -dan 258
r. -nu 258
r. -ubuz 264
r. -um 266
ruçıyoğ "r. çok küçük ırmak, dere" 47
ruḳovaditel "r. başkan, lider"
r. -i 196
ruḫ "ruh"
r. -nu 254
r. -u 254, 257, 261
ruḳuvotil "r. başkan, lider"
r. -larda 98
rus "Rus, Rusya" 9, 139, 223
r. -da 133
r. -lağa 179
r. -lar 223
rus ġazaġ "Don Kazakları"
r. -lar 76
rus rasya émparyası "Rus İmp." 254
rusça "Rusça" 251, 329
ruski "Rus" 103
rusya "Rusya"
r. -dağı 292

---

s

saat "saat" 168, 181, 185, 330
s. -in 148
saaT "saat"7, 10, 83, 88, 119, 181, 195, 223, 272, 330
s. -dan 330
s. -lar 26
s. -nı 186
s. -Ta 114
s. -Tan 224
saba "?" 188
sabançi "çiftçi" 137
sab "sap"
s. -ı 240
sabisal'ni "r. kendi başına" 323
sablıdaT "r. uymak, uyuş" 197, 198
sabraniy "r. toplantı" 272
sabremenniy "r. çağdaş" 186
sabsari "sapsarı" 18
sabur "sabır" 117
s. -ubuznu 205

saburluġ "sabırlılık" 265
saburluK "sabırlılık" 213
s.-nu 260
saçi "?" 158
sadaġa "sadaka" 1, 26, 33, 40, 308
s.-lar 1, 24, 35
s.-laríbiz 24
s.-larín 40
s.-larinni 1
s.-sı 310
s.-sí 32
s.-sin 34
s.-sín 23, 25, 35, 40
sadaġa et "sadaka et-"
s.-a 1
sadaġaçı "sadakacı" 308
sadaġá t "sadaka et-"
s.-iP 112
sadağa "sadaka" 27, 140
s.-lar 3, 34, 46, 112
s.-larım 2
s.-ların 34
s.-laribizni 34
s.-larimni 2
s.-larín 3
s.-mni 3
s.-sí 28
s.-sin 3
s.-sín 35
sadriddin "ö. isim"
s.-ġa 131
saġ "dikkatli" 281
saġa "1 sana; 2 tepe" 15, 19, 20, 68, 84, 114, 119, 164, 178, 262, 270, 280, 309, 311
saġa "tepe"
s.-laġa 51
s.-larda 51
saġav haçi "ö. isim" 289
saġay "ö. isim" 50
saġ "sağ"
s.-ıññа 191
saġla "1 sakla-; 2 koru-"
s.-b 12, 135, 277
s.-ġan 136
s.-ğan 113, 200, 277
s.-maġa 173
s.-mağa 275
s.-P 29, 78, 208, 263
s.-sa 175
s.-y 167, 177, 187, 191, 205
s.-y + e-di 153
s.-yġan 166, 167, 328
s.-ybız 258
s.-ybiz 132
s.-yman 261
saġlamaġlıġ "koruma" 188
saġroşennéy "r. kısaltma" 98
saġroşenniy "r. kısaltma" 98
sağa "sana" 15, 35, 40, 64, 112, 116, 162, 170, 205, 216, 236, 275, 280, 308, 310, 311, 312
sahad "saat"
s.-nı 299
sahaT "saat" 114, 184
saḳaT "sakat" 124
s.-lanı 124
s.-lar 124
saḳla "1 sakla-; 2 koru-"
s.-P 263
saKal "sakal" 273
saKla "1 sakla-; 2 koru-"
s.-b 210
s.-maġ 110
s.-P 123
s.-y 110
s.-ysız 210
saKlá "1 sakla-; 2 koru-"
s.-yġan 109
salfetḳa "r. peçete" 248
salḥoz "r.şahsi mülkiyetin olmadığı ortak üretimin yapıldığı çiftlik" 14, 15, 16, 144, 149, 270
s.-da 144, 148, 149, 270, 274
s.-nu 270
sal "koy-" 29, 30, 39, 57, 202
s.+ e-di 74
s.-a 29, 37, 44, 70, 88, 101, 117, 133, 143, 156, 159, 160, 163, 178, 181, 184, 186, 190, 232
s.-abız 306
s.-abiz 17, 23, 41, 134, 140
s.-abíz 23
s.-abız 48, 140, 306
s.-acaġ 265
s.-adıġ 143
s.-aġan 138, 140, 210
s.-ağam 238
s.-ağan 36, 43, 111, 140, 213, 239, 248, 290
s.-alar 27, 37
s.-aman 29, 30, 35, 83, 213, 231
s.-asan 232, 233, 248
s.-dı 210
s.-dıñ 63, 199
s.-dí 25, 61
s.-dim 39
s.-dím 30
s.-e + dig 143
s.-ġallaniki 31

s. -ġan38, 52, 58, 59, 116, 178, 203, 217, 273, 308
s. -ġan + e-dim 157
s. -ġan + e-din 157
s. -ġanman 204
s. -ġanna 100, 177
s. -ġañña 141
s. -ġannan 25
s. -ġınça 116
s. -ı 188
s. -ıġız 51
s. -ıb54, 159, 182, 184, 191, 201, 230, 231, 233, 234, 260, 273, 279, 285, 287, 300, 301, 302, 303, 310, 318, 320, 322
s. -ıp 241
s. -ıP 121, 205, 210, 242, 243
s. -ır + e-di 100
s. -íb12, 18, 19, 25, 29, 30, 31, 35, 38, 40, 43, 44, 105, 109, 132, 133, 135, 136, 138, 140, 143, 144, 231
s. -íb 46, 70
s. -ibman 31
s. -ibmen 31
s. -igiz 41, 70
s. -iP 57
s. -íP 69, 203
s. -lı 257, 270
s. -ma 29, 36, 40, 44, 51, 201
s. -maġ 188
s. -maġa 40, 123, 256
s. -mağa 36, 38
s. -mağan 52
s. -mağanman 243
s. -maK 36, 44
s. -may 57, 198, 243, 248
s. -maybiz 36
s. -mayı 37
s. -mayıK 214
s. -maylı 54
s. -mayman 35
s. -mışı 238
s. -sa 41, 227, 275
s. -sañ 19
s. -sın 213
salah "ö. isim" 267
salahoF "ö. isim" 267
s. -lar 267
salalar "ö. isim"
s. -dan 50
salam "ö. isim"12, 51, 60, 65, 70, 102, 121, 181, 210, 292
s. -ġa 15
s. -ı 200
s. -nı 15
salam aláyḳúm "selamün aleyküm" 12
salam mer "selam ver-"
s. -ip 66
s. -iP 51
sálamaT "ö. isim" 266
sálam "selam"
s. -ı 65
salavaT "ö. isim" 209, 210
s. -ı 210
s. -lar 209
s. -nı 209
salarḳa "r. petrol" 145
saldaT "r. asker" 105
salḳın "gölge, gölgelik, serinlik" 241
s. -ġa 241
s. -nı 175
salın "koyul-"
s. -a 175, 181, 182, 241
s. -aġallı 185
s. -ağan 30, 110
s. -ġan 30, 191, 229, 319
s. -maġan 175
s. -masa 123
salıv "salınma"
s. -u 182
salim toḫtan "ö. isim" 223
salin "koyul-"
s. -a 41
salín "koyul-"
s. -a 29
s. -íb 37
saliñ "koyul-"
s. -ñan 70
salíñ "koyul-"
s. -ñan 70
saliḫ "ö. isim" 284
saliḫ epenni "ö. isim" 289
sallaT "r. asker" 221
salḫoz "bk. saḷḫoz"
s. -da 4
s. -laġa 4
s. -larda 4
sama "r. 1 yaklaşık: 2 bari, bile" 31, 70, 95, 116, 148, 151, 169, 174, 244, 322
samaḳat "çocuk oyunları" 141
samaḳat oyul "çocuk oyunları"
s. -ları 141
samálot "r. uçak"
s. -tan 229
saman "saman" 49, 135
samançi "tahıl üretimiyle uğraşan" 99
saman "saman"
s. -nı 99
samasT "r. dönem" 226

samırsaK "sarımsak" 302
samıy "r. pekiştirme sıfatı olan 'en' " 290
samıyġılavnİy "en önemli" 13
sana "sana" 124
saña "sana" 50, 208
sana "say-"
s.-b 157, 275
s.-bíz 263
s.-ġan 320
s.-y 154
s.-y + a-di 157
s.-y + e-di 157
sanal "sayıl-"
s.-a 283
s.-ağan 319
sanav "sayı, saymak"
s.-ġa 166
s.-u 11
sana "sayı"
s.-sı 101
san "organ, aza, vücut, bacak"
s.-ın 168
sannığ "sandık"
s.-ınna 280
santimetre "r. santimetre" 246
sav "1 sağ-; 2 sağ,diri" 16, 25, 46, 51, 52, 65, 78, 83, 96, 150, 177, 199, 205, 258, 266, 289, 298, 303, 310, 325
sav bol "sağol" 140, 313
s.-ġan 78
sav vol et "teşekkür et-"
s.-iP 78
sav "sağlık"
s.-ġa 107
savġat "hediye" 89
sav "sağ-"
s.-a 115, 230
savan "1 hububat ekilmiş tarla; 2 ekin" 38
s.-ına 38
savdıgerçi "tüccar, satıcı" 309
savdugerçi "tüccar, satıcı"
s.-men 309
savım "yiyecek" 30
sav "1 sağ, diri; 2 sağlık"
s.-lari 102
s.-unna 117
sav "sağ-"
s.-var 115
s.-ub 115
savlay "1 seçim; 2 bütün" 83, 204, 289
savlığ "sağlık" 15
savluġ "sağlık" 16, 79, 104, 107
savluğ "sağlık"
s.-un 124
s.-una 197
sapan alı ġotañ "Sapan Ali Çiftliği"
s.-ña 49
saPon "sabun" 250
saPsari "sapsarı" 18
saP "sap"
s.-Ta 54
saḥat "saat" 250
s.-lar 5
saḥaT "saat" 100
s.-Tan 219
sar "?" 54
sarġal "sarar-"
s.-ġan 50
saraTniğ "r. yerine geçen"
s.-i 146
saray "saray" 64
sarı "sarı" 50
sarıl "mani, şiir"
s.-lanı 95
s.-lanî 95
s.-lar 95, 179, 214, 228, 323
s.-ları 188
s.-larım 95
sarın "mani, şiir" 63, 94, 95, 178, 188, 217, 235, 236
s.-ı 182
s.-nan 63
sarınçı "şiir okuyan, ozan" 188
s.-lanı 187
s.-sı 188
sari "sarı" 30, 242, 249
s.-si 249
sarîl "mani, şiir"
s.-lar 68
s.-lár 63
sarin "mani, şiir" 106, 228
sarín "mani, şiir" 61
sarski "?" 139
saT "sat-"
s.-ġan 255, 312
s.-Tı 254
sat "sat-"
s.-a 46, 174, 309, 321, 322
s.-abız 154
s.-ağan 230
s.-alar 47
s.-aman 312
s.-ıb 197, 225, 261, 310
s.-ıP 243, 261
s.-ib 40, 99
s.-maġ 173
s.-mağa 174

satəve "Stv" 7
satıl "satıl-"
s. -ıb 254
satıP al "satın al-"
s. -ğan 69
satıv "satış"
s. -u 178
satíb al "satın al-"
s. -íb 69
satuv "satış" 84, 179, 321
sav "sağ" 67
s. -ğa 135
sav "sağ-"
s. -abuz 230
savğat "hediye" 89, 90
savğaT "hediye" 52, 85, 87, 181, 245
s. -ğa 245
s. -lar 87
saval "1 hububat ekilmiş tarla;2 ekin"
s. -lar 16
s. -laribiz 16
savdıger "ticaret" 309
saveT "r.topluluk" 261
savet hukumaT "Sovyet Hükümeti"
s. -nı 315, 320
savetski "r.topluluk" 270, 315
sav "sağ, diri"
s. -lari 102
savlay "1 seçim; 2 bütün" 11
savlıK "sağlık" 65
savsem "r. tamamen" 229
savuT "silah" 105, 257
savut "silah"
s. -un 220
savyeT "r.topluluk" 196, 327
saya "ham toprak, işlenmemiş toprak" 68
sayaK "başıboş gezen" 98
s. -Kı 332
sayalı "-nın için, -nın yüzünden" 6, 7, 65, 84, 117, 120, 125, 147, 153, 162, 173, 174, 177, 185, 188, 195, 201, 202, 203, 208, 216, 217, 224, 256, 257, 261, 262, 264, 267, 268, 276, 280, 284, 289, 294, 310, 311, 312, 314, 331
s. -da 196
sayali "bk. sayalı" 5, 9, 10, 77
sayalí "bk. sayalı" 37, 86
sayfuddin "ö. isim" 289
say "bir şeyi söyleyip dur-"
s. -ıb 272
sayın "her (gün sayın = her gün)" 58, 59
sayid alim paşayev "ö. isim" 269
sayla "seç-"
s. -b 98
s. -ğanna 96
s. -ğan 84
s. -maybiz 20
s. -y 96
saylan "seçil-"
s. -ğan 52, 131
saylav "seçim"
s. -ğa 130
s. -lağa 130
s. -lanı 130
saytarka "?"
s. -lar 293
sayuz "r. birlik" 149
sávunÇ "sevinç" 58, 59
sáproyajyavşşi "r. rehber, yol gösteren" 185
sál "koy-"
s. -a 70
sávet hukumaT "Sovyet Hükümeti"
s. -nı 271
sávet "r.topluluk" 164
s. -ge 163
sáveT "r.topluluk" 55, 56, 76
sáveT soyuz "Sovyetler Birliği" 55
sávhoz "bk. sanhoz"
s. -da 166
s. -nu 75
sávyet "r.topluluk"
s. -i 175
s. -Ke 175
sávyet respublika "Sovyet Cumhuriyeti" 106
seğğa "çit, tel duvar"
s. -lar 285
sebere zapadni puront sıtarív üs "kuzeybatıdaki eski karargah" 77
sedeT "?" 105
segiz "sekiz" 11, 39, 46, 79, 101, 175, 176, 225, 245, 257, 259, 277, 284, 321
segiz miñ dörT yüz yirma äki "sekiz bin dört yüz yirmi iki" 295
segiz min "sekiz bin"
s. -nen 316
segiz yúz "sekiz yüz" 101
segiz yüz "sekiz yüz" 245, 254, 275
segiz "sekiz"
s. -de 10
s. -den 83
s. -evü "sekizi birden" 297
s. -ge 83
segizinçi "sekizinci" 4, 147
segsen "seksen" 78, 144, 150, 165, 257
segsen beş "seksen beş" 294

segsen beşinçi "seksen beşinci" 144, 150, 292
segsen toğuzunçu "seksen dokuzuncu" 278
segsen toğuzunÇu "seksen dokuzuncu" 254
segsen toğuzunçı "seksen dokuzuncu" 280
segsen yetti "seksen yedi" 78
segsen yettinçi "seksen yedinci" 278
segseninçi "sekseninci" 4, 137
seKsen yeTTinçi "seksen yedinci" 42
selcúglar "Selçuklular"
s. -dan 36
selc + eT
s. -Tin "himaye et-?" 50
selcuğlar "Selçuklular" 36
selçúglar "Selçuklular" 28
selÇúglar "Selçuklular" 28
s. -dan 28
selseveT "r. köy muhtarlığı"
s. -ge 137
s. -ni 75
s. -Te 98, 137, 144, 164
selsevet "bk. selseveT"
s. -ni 101
semen "r. çimento" 275
semenner "ö. *isim: Semender*" 261
semenT "r. çimento" 156, 157
semiya "r. aile"
s. -lar 197
semiz "semiz, besili" 301
semtembır "r. Eylül"
s. -da 139
semya "r. aile" 166
sen "sen" 20, 29, 40, 44, 50, 53, 56, 59, 61, 62, 66, 67, 69, 79, 86, 95, 98, 100, 103, 104, 105, 107, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 131, 136, 157, 160, 162, 163, 164, 174, 178, 179, 180, 181, 189, 192, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 214, 216, 218, 223, 245, 259, 262, 265, 271, 272, 279, 280, 293, 308, 309, 311, 312, 313
s. -den 151
s. -i 2, 15, 28, 53, 62, 64, 68, 69, 99, 151, 163, 169, 176, 180, 190, 200, 202, 205, 209, 216, 237, 272, 280, 308, 309, 312, 317, 318
s. -iki 169
s. -ikimen 210
s. -ikini 162
s. -nen 23, 61, 160, 186, 192
sene "yıl, sene" 69
sentir "r. merkez" 304
seveb "sev-" 41
ser 54, 97
ser ver-men "baş ver-?" 54
serevnu "r. yine de" 279
serévnü "bk. serevnu"
s. -men 68
serpin "serpin-"
s. -ib 194
sesiya "r. üniversite sınavı"
s. -lar 306
seTğa "r. 1 çanta; 2 file, ağ"
s. -sı 43
sevdügerçilig "ticaret" 174
seveT *huḳumaT* "Sovyet Hükümeti" 75
sevişyan "şantiye?" 333
sevişyani "şantiye?" 333
sén- "sen"
s. -den 279
sezon "r. sezon, mevsim"
s. -ğa 144
sıbasını "?" 241
sıḳalaT "r. depo"
s. -lar 279
sıḳılaP "r. depo" 327
sıḳorS "r. hız, skor" 291, 292
s. -nu 291
sıgdır "sıkdır-"
s. -ıP 76
sığıl "sığ-"
s. -di 105
sıkorS "r. hız, skor" 292
sılabíy "r. zayıf" 241
sıla "sıva-"
s. -ğan 210
s. -ma 290
sılavır "r. sözlük" 156
sılojnosti "r. zorluk" 148
sılonovıyk´osT "r. fildişi" 240
sıloy "r.kat, tabaka" 102, 301
sına "sına-, dene-"
s. -ma
s. -ma 67
s. -mağa 227
s. -r 57
sındır "kır-, kırdır-"
s. -maçaK 258
sın "kırıl-
s. -ıp 241
s. -masın 241
s. -masını 239
sınoK "r. oğul" 275
sıpårtsmen "r. sporcu" 244
sıpåtsmen "r. sporcu" 244

sıpravk´a "r. rapor"
s.-lar 84
sır "1 boya; 2 sır" 156
sırğala "kay-"
s.-b 318
sıra 92
sıraT "r. şad? " 275
sıraT "suret, şekil"
s.-da 206
s.-ğa 206
sır "1 boya; 2 sır"
s.-ın 57
sıroğ "r. vakit" 188
sıtal "r. çelik" 241
sıtalin "ö. isim" 172, 257, 271
s.-ni 163, 171
sıtalinavul "Stalinavul" 171, 172
s.-la 171
sıtambul "İstanbul"
s.-nu 226
sıtanbul "İstanbul"
s.-la 253
sıtanka "r. torna aleti, vida makinası" 243
sıtanoğ "torna makinası"
s.-ğa 243
s.-um 196
sıtanoK "torna makinası"
s.-ka 196
s.-lar 243
sıtavropol énstitüT "Stavrapol Enstitüsü"
s.-nü 292
sıtarşiy "r. büyük, müthiş" 1
sıtavropol "Stavrapol" 292
sıtoimosT "r. fiyat" 275
sıtol "r. masa" 88, 186, 248, 251
s.-lar 88, 306, 307
s.-ların 138
s.-nu 247, 248
sıtov "r. tencere altlığı" 248
sıtraitelniy "r. inşaat" 4
sıtroyka"r. trafo, elektrik istasyonu"
s.-lağa 97
s.-larda 97
sıtroyitelniy "r. inşaat işçisi"
s.-men 274
sıtroyk´a "r. trafo, elektrik istasyonu"
s.-da 196
sıygal "?"
s.-lar 323
sıyır "sığır" 148, 158
s.-ım 157
s.-ları 115
sıyış "sığ-"
s.-a 173
sıyla "saygı göster-, hürmet et-"
s.-P 205
sıypa "sıvazla-, okşa-"
s.-P 208
s.-ybız 247
siğ "sık-"
s.-abiz 18
sibir "Sibirya"
s.-da 147
s.-de 188
s.-ge 188
s.-lege 187
s.-lerde 75
sibir "süpür-"
s.-ebiz 247
sibirya "Sibirya"
s.-ğa 75
s.-ğa 74
sid "kırıl-"
s.-e 194
sidiğ "sidik"
s.-inden 242
sidmoy "r. yedinci" 83
silká T "r. sürgün et-"
s.-Ti 99
silke t "r. sürgün et-"
s.-iP 208
silk "silk-"
s.-ib 102
silkin "silkin-"
s.-ib 310
simFozyum "r. sempozyum" 259
simiya "r. aile" 44
simoyvoT "r. uçak"
s.-Ta 84
simsir "Simsir"
s.-den 294
s.-ni 294
siñ'gir "zincir"
s.-i 290
sin "kırıl-"
s.-a 43
s.-megen 143
sine beş "Sine 5" 8
sinimat eT "r. kameraya çek-"
s.-meğe 47
s.-Tig 47
sipesialni "r. özel" 186, 275
sipésialniy "r. özel" 198
sipesialno "r. özel" 96
sipisal "r. özel" 92
sipisialniy "r. özel" 198
sipisoK "r. liste" 281
sirada ? 15

siredniy azya "r. Orta Asya"
s.-dan 285
siredniy i pa pırafesi zavteñniK "r. orta ve uzman teknik işleri" 148
siredniyimed persenaï medsistıralar "r. orta eğitim seviyeli hemşire" 293
siriv "sürü" 62
sir "boya"
s.-lar 138
s.-ları 138
siroyozni "?" 332
sirozu "r. hemen" 157
sirúv "sürü"
s.-lege 51
sirüv "sürü"
s.-leni 51
s.-leri 51
sisitura "r. abla ?"
s.-sını 333
sismiski "r. sismik" 275
sitavropoï "Stavrapol" 84
sitenk´a "r. 1 mobilya; 2 duvar" 88
sitenka "r. mobilya" 88
sitreça "r. görüşme"
s.-ğa 150
s.-si 150
sitreçe "r. görüşme" 71
sitrela "r. atış, atmak"
s.-lar 143
sivet "r. elektrik, ışık"
s.-ni 229
siveviz "sıvarız ?" 30
siy et "saygı göster-, hürmet et-"
s.-e 3
siyağı "?" 333
siyez "SSCB döneminde vekillerin Moskovadaki toplantısı"
s.-ge 259
s.-ni 262
siyir "sığır" 230
s.-nı 230
siyla "saygı göster-, hürmet et-"
s.-ma 61
siylí "saygı değer" 199
siz "siz" 3, 9, 19, 29, 30, 36, 38, 66, 72, 78, 96, 107, 108, 115, 116, 124, 150, 178, 200, 210, 219, 242, 256, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 279, 284, 298, 321, 333
s.-de 111, 117, 175, 261, 300, 301, 302, 303, 321
s.-den 51, 78, 259, 331
s.-ġa 20
s.-ge 30, 36, 51, 53, 65, 90, 107, 108, 112, 116, 120, 121, 125, 130, 131, 174, 176, 177, 192, 210, 212, 213, 260, 262, 266, 303, 320, 331, 332, 335
s.-in 16, 39, 86, 125, 131, 150, 160, 223, 265, 298, 300
s.-iñ 50, 66, 86, 217, 229
s.-inlen 262
s.-ler 59
s.-ni 66, 78, 79, 116
smaztķa "?"
s.-lar 154
so puroTsenT "r. yüzdelik" 72
soġ "müzik aleti çal-"
s.-ağallar 95
s.-ub 70, 95
soboy "r. kendi kendine" 174
sodġa "?"
s.-sı 139
sodKa "?" 139
soğan "soğan" 300, 301, 302
s.-nı 300
soK "müzik aleti çal-"
s.-Kan 116
s.-sa 111
soK "r. meyve suyu"
s.-lar 20
soKtur "müzik aleti çaldır-"
s.-ağan 111
soKur "kör" 122
sol "sol"
s.-ġa 222
sol "sol-"
s.-ġañ 214
solġu "kağnının bir parçası"
s.-lar 110
solaġ "kağnının bir parçası"
s.-lar 110, 111
soliçeştarana "r. dayanıklı" 155
soltan yañıyurT "Sultanyeniyurt"
s.-ta 314
soltan "sultan"
s.-ım 134, 135
s.-ıñ 135
soltanyañıyurT "Sultanyeniyurt"
s.-dağı 304
somon "r. bin" 334
son "sonra, son" 33, 70
soñ "sonra" 1, 2, 3, 4, 5, 10, 12, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 41, 42, 46, 48, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 94, 95, 97, 101, 102, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 150, 154, 156, 157, 158, 159, 163, 168, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 182,

183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 196, 199, 201, 205, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 230, 231, 233, 234, 241, 246, 247, 253, 256, 260, 261, 262, 264, 267, 269, 271, 273, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 287, 288, 290, 292, 295, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 320, 321, 327, 328, 331, 333
s.-lar 42
s.-na 74, 75, 102, 138, 143, 182, 219, 293, 295
s.-ña 99, 182, 281, 293
s.-ñu 269, 289
s.-ra 332
s.-u 108
soʋuK "soğuk"
s.-Ta 195
sor "1 sor-; 2 em-, içine çek-" 131
s.-adı 66
s.-adım 60, 130
s.-adí 66
s.-aman 86
s.-asañ 49
s.-ayığ 278
s.-gayma 236
sora "1 sor-" 230
s.-b 278
s.-masa 124
s.-mayedi 179
s.-maysañ 236
s.-y 65, 163, 189, 311, 313, 317, 318
s.-yman 37
soraç "hal hatır sor-"
s.-tiler 60
soraʋ "soru" 112, 165, 294
s.-lar 318
s.-nu 118
sore "sor-"
s.-y 80
sorluğ "soruk-"
s.-uP 122
soruğ "soruk-, sol-"
s.-ub 18
sos "r. sos" 302
sosyanílya "?"
s.-ğa 243
SoT "mesai saati " 269
sotuğ "r. yüzlük, hektar" 176
sotuḫ "r. yüzlük, hektar" 174
sovet huḳumaT "Sovyet Hükümeti"
s.-nı 315
sovyet "r. topluluk" 335
sovyeT paçalığ " SSCB" 334
sovyeT "r. topluluk"
s.-ke 276
soy "hayvan kes-" 48
s.-a 35, 43
s.-aġallar 24
s.-aġan 26
s.-abíz 24
s.-ağan 24
s.-ağani 35
s.-ağaní 35
s.-asan 26
s.-ġallar 24
s.-ġan 199, 286
s.-ma 35
s.-uġuz 95
s.-ub 2, 35, 43, 279
s.-uP 24, 26
sóylá "söyle-"
s.-diK 131
s.-dím 131
s.-mádí 131
soyla "söyle-"
s.-P 131
s.-sa 130
sóyle "söyle-"
s.-b 131
s.-mege 25
s.-mey 24
s.-ydi 39
soz "1 söz; 2 uzat-" 141
sóz "1 söz; 2 uzat-" 104
soz "uzat-"
s.-dular 219
soz-la- "söz, söyle-"
s.-la-r 6, 131
sóz-lá- "söz, söyle-"
s.-lá-r 68
sozul "uzatıl-"
s.-ub 227
söğüş "söv-, küfret-, kızarak söyle-"
s.-Tü 105
söK "söv-"
s.-mege 187
sön "sön-"
s.-megen 264
söv "söv-"
s.-üb 334
söyle "söyle-"
s.-b 5, 117, 130, 184, 280, 300, 331
s.-btirin 332
s.-di 5, 259
s.-diK 131
s.-gen 51, 177
s.-genbiz 104
s.-genne 218

s.-giz 110
s.-má 52
s.-me 107, 243
s.-mebiz 334
s.-mege 179, 184, 243
s.-mey 116, 184
s.-meyenmen 283
s.-P 107
s.-r 194
s.-seK 331
s.-sem 283
söyleş "konuş-"
s.-e 87, 180
söylev "konuşma"
s.-leri 224
söyle "söyle-"
s.-y 7, 157, 184, 210, 216, 224, 229, 247, 315
s.-y + i-di 289
s.-ybiz 7, 38
s.-ygen 12, 191, 332
s.-yiK 131
s.-yim 14
s.-ymen 212
söz "söz"51, 55, 57, 80, 107, 185, 213, 214, 234, 334
s.-dü 178
s.-lari 3
s.-leni 154, 177, 179, 229
s.-leri 203, 224
s.-nü 178, 283
s.-ü 205, 332
s.-übüzge 332
s.-ün 178
s.-ünde 189
s.-ünü 51
su "su" 138
su tög "su dök-"
s.-esen 244
sugar "sula-"
s.-a 100
s.-ma 331
s.-masa 100
sug "sok-"
s.-asın 241
s.-ub 70
sual "soru"
s.-lar 202
sual "soru" 108
suboT "r. Cumartesi" 260
subota gún "r. Cumartesi" 98
subots "?" 260
suboy "kendi kendine, yalnız" 241
sud "r. mahkeme" 196, 256
s.-nu 196
s.-u 256
sudsuz "r. mahkemesiz" 191
suğar "sula-"
s.-maga 17
su "su"
s.-larınnan 56
sularski "Sularski" 315
sulug "suluk"
s.-lar 57
suluçay "r. olay"
s.-lar 318
suluçáy "r. olay"
s.-lar 198
suluçayna "r. bilmeden" 185
sulujba "r. kurum" 328
sulujit "r. askerlik" 147
sumovar "semaver"
s.-ga 60
suv "su"28, 33, 41, 47, 60, 69, 78, 98, 116, 119, 138, 139, 156, 182, 189, 228, 286, 319, 322
s.-da 242
s.-dan 122
s.-ga 18, 19, 231, 232, 241, 300, 302
s.-lar 16, 138, 276
s.-larda 241
s.-ları 325
s.-nu 231, 282, 286
s.-u 16, 28, 211
s.-un 18, 25, 41, 116, 181, 182, 211
s.-unnan 25
suv guvurtgan "ö. isim; Suvguvurtgan" 222
suvgar "sula-" 196
suvsav "susama, susayış"
s.-uñ 324
suvug "soğuk" 47, 78, 122, 295, 318, 322
s.-ga 78
suvug tiy "üşüt-"
s.-gen 295
suvur "savur"
s.-a 190
s.-ub 190
suport "r. spor" 244
suporT "r. spor" 138
sur "sür-"
s.-agan 135
suraT "resim" 251, 312
s.-ga 312
s.-lanı 309
s.-ların 138, 312
s.-nı 170, 312
surat "resim"
s.-ı 312

s.-ın 123
s.-ín 5
súrt "sürt-"
s.-úb 19
suTğa "r. 24 saat" 196
suTk´a "r. 24 saat" 181
suTKa "r. 24 saat" 120
sutoşnïy "r. günlük" 167
sutudenT "r. öğrenci"
s.-ler 306
sutuTya "r. studyo" 7
s.-daman 7
suvuK "soğuk"
s.-tan 49
suvur "savur-"
s.-ub 59
súy "1 sev-; 2 iste-"
s.-á 100
s.-ábíz 86
s.-e 20, 29, 31, 37, 116, 213, 261
s.-ebiz 30, 96, 116
s.-edim 42, 216, 333
s.-egen 261
s.-egenim 108
s.-egenin 216
s.-eğem 213
s.-eğen 217
s.-eğenne 216
s.-emen 216
s.-eseñ 20
s.-gen 333
s.-geniñni 20
s.-meyeller 212
s.-meymán 116
s.-se 94
s.-úb 15, 37, 47, 216
s.-úP 60, 216, 217, 333
súyeK "1 ceset; 2 kemik"
s.-ni 216
suy "1 sev-; 2 iste-"
s.-ub 139
súyún "sevin-"
s.-nú 266
s.-úP 39
suyuv "sevgi"
s.-dan 2
süd "süt" 116, 286
sülçe "bilek"
s.-leri 57
s.-lerin 59
sünneT "sünnet"
s.-leribiz 265
süPür "süpür-"
s.-gen 59
sür "sür-"
s.-ebiz 148
s.-me 144
s.-mege 119
sürt "sürt-"
s.-e 162
s.-esen 162
s.-üb 162
sürT "sürt-"
s.-TüK 25
sürüm "tarla sürmek" 144
sürün "sürün-"
s.-meyge 49
sürüv "sürü" 144
s.-ge 120
s.-nü 144
s.-ün 120
sürüv "sürü"
s.-ge 120
süT "süt" 116, 232
s.-nü 231
s.-ün 115, 116
s.-ünnen 230, 303
SüT "süt"
s.-nü 231
s.-Ten 115
süt "süt"
s.-ün 115
süy "1 sev-; 2 iste-" 95
s.-a 6, 86
s.-düm 61
s.-e 6, 31, 181, 213, 258, 263, 296, 307, 309, 311, 318
s.-e + dim 268
s.-eğallar 100
s.-eğaním 64
s.-eçeg 179
s.-ebiz 20, 258, 278, 307, 311
s.-edim 42, 150, 267, 318
s.-egellege 5
s.-egelleğin 309
s.-egeller 160
s.-egen 12, 41, 43, 60, 122, 188, 318
s.-egenim 64
s.-egenin 202
s.-egenni 216
s.-eğen 184, 190, 213, 258, 309
s.-eman 96
s.-emen 13, 150, 190, 215, 236, 261, 281, 318
s.-er 237
s.-er + edim 267
s.-esen 318
s.-esin 318
s.-esiz 274
s.-gán 104

s.-gen 18, 43, 64, 85, 94, 179, 188, 223, 281, 310
s.-gen + e-dim 64, 94
s.-geniñe 95
s.-genni 43
s.-megen 64
s.-meseK 333
s.-mey 84, 173, 190, 265, 270, 317, 331
s.-mey + e-dim 190
s.-meyġan 135
s.-meyeller 214
s.-meygeller 23
s.-meygen 271
s.-meymen 55, 216
s.-se 1, 12, 114, 173, 181
s.-segiz 30, 39, 72
s.-seK 18, 333
s.-señ 17, 109, 186
s.-señne 109
s.-üb 153, 187, 227
s.-üP 60, 176, 187, 215
süydüm tayaġ "düğünlerde oyuna davet için kullanılan işlemeli deynek" 92, 95
s.-nı 92, 93
süyeg "1 ceset; 2 kemik"
s.-idir 240
s.-leri 222
süyeK "1 ceset; 2 kemik"
s.-ler 52
süymaKlıK "sevgi, sevda, aşk" 64
süyünÇ "sevinç" 306
süyün "sevin-"
s.-ebiz 306
s.-eceg + i-di 320
s.-edi 123
s.-nüm 266
s.-üb 325
süz "süz-"
s.-emen 231

S

Sal "koy-"
S.-ġan 72, 78, 111, 140, 177, 178, 179, 202
S.-ġanna 224
SaT "şey" 138
SorT "sülbünden, neslinden"
S.-unnan 145

ş

şa "şu" 2, 3, 22, 24, 26, 27, 30, 32, 33, 138
ş.-ġar 2
ş.-lağa 24
ş.-lanı 36
ş.-nı 43
ş.-ni 22, 25, 37
ş.-nna 3, 22, 41
şahar "şehir" 7, 321
ş.-da 322
ş.-ġa 173, 270, 294
şahár "şehir"
ş.-ını 191
şahaTlıġ "şahitlik"
ş.-ı 283
şahman imparaT "Osmanlı Devleti"
ş.-ġa 77
şaḥar "şehir"
ş.-ġa 173, 175
ş.-da 147
ş.-larda 165
ş.-lardaġı 98
şaḥ "şah, hükümdar"
ş.-lar 178
ş.-ları 178
şalay "şöyle" 3, 22, 34, 44
ş.-laġa 3
şalvar "1 şalvar; 2 pantolon"
ş.-ım 228
şamil "ö. isim" 153, 284, 289
ş.-ge 284
ş.-ni 153, 284, 289
şamsa "ö. isim" 308, 309, 313
ş.-dan 310
ş.-ğa 312
ş.-nı 312
şamşuddin "ö. isim" 289
şancaḷ "r. sandalye" 251
şavdarbal "?" 66
şavḥal "Kumuk Beyi"
ş.-nı 66, 139
şapir "?" 277
şaPtaḷ "şeftali" 102
şaptal "şeftali" 154
şarşav "çarşaf, masa örtüsü" 95, 249, 250
ş.-u 250
şarşav toy "çarşaf düğünü" 95
ş.-nu 95
şarşar "ses taklidi" 325
şarşar ġazı "su kazı" 325
şarşav "çarşaf, masa örtüsü" 184
ş.-ın 184
ş.-nı 184
şart "şart" 190
şaşka "r. kılıç"
ş.-sını 227
şaT "mutlu" 28, 47
ş.-men 33

şavla "ışık" 106
ş.-ğa 56
ş.-sı 63
şavḫal "Kumuk Beyi"65, 166, 187, 188, 189, 191
ş.-lanı 187
ş.-nı 153, 166, 187, 189, 190
ş.-nıki 189
şayıḫ "şeyh" 130, 172, 210
ş.-nı 288
şayıḫluġ "şeyhlik"
ş.-lar 130
şaytan "şeytan" 324
şáhár "şehir" 188, 254
ş.-den 258
ş.-nı 203
ş.-ni 256
şáhar "şehir"
ş.-da 4
şánÇal "r. sandalye" 184
şárabidin "ö. isim" 319
şáriaT "şeriat" 266
şáytan "şeytan" 334
şå "şu"2, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 42, 43, 44
ş.-ğağar 24
ş.-ğar 24, 43
ş.-la 26
ş.-lağa 24
ş.-lani 31
ş.-lar 23, 26, 27, 30, 44
ş.-nı 36
ş.-ni 23, 26, 27, 29, 32, 34, 36, 38, 41, 43
ş.-nna1, 25, 26, 27, 30, 32, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 154
ş.-nnan 26, 27, 39, 41
şálay "şöyle"23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 44, 45
ş.-biz 36
ş.-lani 32
şegel "gazi aylığı "
ş.-ler 75
şeger "şeker"
ş.-i 211
şeher "şehir"
ş.-de 254
şeḫabıTTín "ö. isim" 180
şeḫár "şehir"
ş.-lága 47
şeker "şeker" 19, 178
ş.-i 322
şeKer "şeker" 211
ş.-i 211
şeKlen "şüphelen-"
ş.-iP 163
şemsi "ö. isim"
ş.-ge 202
şerbet "şerbet"
ş.-ime 54
ş.-in 54
ş.-iñe 53
şey "şey" 29, 65
şeyḫ "şeyh"
ş.-lar 39, 42
ş.-larí 39
şeyıt ḫanım "ö. isim" 262
şeyıT ḫanım "ö. isim" 262
ş.-ġa 262
şeyıT ḫanım alişeva "ö. isim" 261
şeyiT ḥanum "ö. isim" 207
ş.-na 208
şıḫ "şeyh" 38, 41
şıḫ maysúr "ö. isim" 37, 38, 41
ş.-larí 39
ş.-ún 37
şıḫ şayiT ḫızırí "ö. isim" 98
şıḫ "şeyh"
ş.-laní 42
ş.-lar 39, 41, 42
ş.-larí 39
şıḳola "r. okul"
ş.-nı 246
şıḳoliniK "r. okuldaş"
ş.-leri 183
şıḳolo "r. okul"
ş.-ğa 139
şık´ola "r. okul" 137, 295, 327, 328
ş.-bızda 296
ş.-da 6, 147, 297
ş.-ġa 12
ş.-ğa 144
ş.-nda 147
ş.-nı 144, 224
şık´olo "r. okul"
ş.-da 12, 137, 295, 296, 297
ş.-damen 305
ş.-ġa 137
şıkaP "r. dolap" 252
şıncırla-yın "zincir" 58
şıpoʻo ?
ş.-lar 200
şıtab "r. karargah" 256
şıtabı "r. için" 256
şıtaT "r. 1 eyalet; 2 Alman Meclis Binası"
ş.-ta 124
şi'ru "şiir" 118, 131
ş.-lar 118
şifir "r. kiremit" 275

şifon "r. ince kumaş" 247
ş.-lanı 247
şifro "r. şifre" 8
şi "şu"
ş.-nna 30, 183
şiḥru "şiir" 94
ş.-nu 94
şirav "ö. isim" 221
şire "?" 41
şişa "şişe"
ş.-lár 317
ş.-ları 317
şişig et "şişir-"
ş.-iP 75
şitayşi "r. sayan insan" 332
şívéTza "İsviçre"
ş.-nı 256
şo "şu"2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 55, 60, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 80, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 124, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 162, 163, 165, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 240, 246, 247, 251, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 270, 271, 272, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 327, 332
ş.-ġa 319
ş.-ġar3, 9, 19, 42, 50, 75, 93, 111, 130, 138, 143, 144, 181, 203, 248, 250, 327
ş.-ğa 217
ş.-ğar3, 5, 7, 18, 19, 28, 30, 81, 82, 90, 97, 98, 100, 114, 129, 138, 140, 143, 148, 150, 179, 198, 202, 204, 205, 215, 216, 225, 231, 245, 267, 272, 275, 278, 283, 288, 298, 307, 308, 312, 322
ş.-lab 8
ş.-laġa 7, 51, 83, 96, 310
ş.-lağa5, 36, 44, 48, 89, 99, 101, 102, 122, 124, 138, 176, 203, 206, 254, 261, 267, 301, 321, 322
ş.-lan 90
ş.-landa 83
ş.-lanı4, 5, 6, 11, 20, 29, 31, 37, 48, 72, 83, 84, 99, 121, 123, 138, 139, 143, 145, 177, 201, 202, 221, 222, 228, 259, 262, 271, 272, 275, 279, 285, 289, 295, 297, 309, 312, 322
ş.-lani 15, 144
ş.-laniki 150
ş.-lanna 272
ş.-lar1, 28, 29, 32, 77, 84, 93, 99, 102, 103, 111, 123, 124, 128, 131, 133, 139, 143, 149, 150, 176, 177, 186, 199, 201, 203, 205, 217, 220, 221, 226, 258, 267, 272, 289, 294, 296, 302, 305, 307, 310, 313
ş.-larda 148
ş.-lardan 102, 149, 203, 279, 280, 312
ş.-larğa 220
ş.-n 51, 86, 97, 100
ş.-na 74, 113, 140
ş.-ña 242
ş.-nda 73, 103, 112, 139, 168, 223, 224, 302
ş.-ndağı 181
ş.-ndan 207, 267
ş.-nna3, 5, 10, 20, 24, 27, 29, 30, 35, 40, 59, 69, 72, 74, 93, 97, 98, 99, 101, 103, 105, 109, 111, 112, 113, 115, 116, 140, 147, 150, 162, 166, 181, 182, 184, 186, 188, 190, 191, 194, 195, 205, 208, 211, 213, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 254, 256, 258, 259, 261, 270, 272, 282, 292, 293, 304, 311, 315, 319, 320, 321, 329
ş.-nnağı 5
ş.-nnan2, 3, 5, 9, 18, 25, 51, 72, 75, 92, 97, 98, 99, 101, 103, 104, 117, 133, 139, 147, 150, 166, 174, 187, 197, 200, 205, 208, 209, 210, 222, 223, 228, 246, 267, 270, 275, 288, 306
ş.-nneği 130
ş.-nnu 99
ş.-nu4, 5, 16, 18, 19, 20, 29, 37, 40, 44, 50, 51, 55, 66, 69, 72, 75, 80, 88, 90, 93, 97, 98, 100, 102, 104, 105, 109, 113, 114, 115, 118, 123, 129, 131, 132, 133, 135, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 148, 149, 150, 151, 166, 168, 176, 179, 181, 184, 190, 191, 196, 197, 198, 200, 202, 203, 206, 208, 210, 211, 213, 214, 216, 219, 223, 224, 227, 229, 230, 231, 232, 254, 256, 257, 258, 271, 272, 273, 275, 278, 283, 288, 294, 299, 301, 302, 303, 307, 308, 309, 318, 319, 322, 325, 329, 330
ş.-nun 260
ş.-nunnan 221
ş.-nça "şu kadar" 222
ş.-nçağı "şu kadar" 104

ş.-ñna 225, 226
ş.-rda 211
şofór "r. şoför" 137
şol "şu" 86, 87, 89, 115, 116, 177, 179, 181, 185, 187, 190, 191, 213, 216
şolay "şöyle" 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 31, 38, 39, 42, 51, 55, 57, 67, 85, 86, 90, 102, 105, 108, 110, 111, 117, 141, 142, 144, 157, 159, 162, 165, 167, 168, 173, 174, 175, 176, 179, 180, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 211, 213, 219, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 245, 246, 248, 256, 258, 261, 262, 265, 266, 267, 270, 271, 273, 279, 280, 282, 283, 288, 289, 290, 293, 294, 296, 298, 299, 302, 305, 306, 307, 308, 310, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 329
ş.-da 7, 286
ş.-dı 8
ş.-lar 175
şoláy "şöyle" 86, 87, 116, 210, 266
şoley "şöyle" 46, 48, 59, 69, 70, 71, 74, 84, 86, 91, 97, 101, 103, 129, 130, 131, 135, 138, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 224, 248, 266, 320
şolluġ "şu gibi" 98
ş.-Ta 294
şon + nat "şunu at-"
ş.-ayın 51
şonçún "şunun için" 38
şov ķanal "Show Tv" 7
şov tivi "Show Tv" 8
şov "Show Tv"
ş.-nuķu 8
şorpa "çorba" 97, 235
şort "kopuz çal-"
ş.-i 178
şossahaT "o saat" 114
şoşKe "r. kılıç"
ş.-nin 189
şó "şu" 38
şóley "şöyle" 140
şöley "şöyle" 106
şu "şu" 1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 15, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 51, 52, 54, 56, 60, 62, 65, 66, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 84, 86, 88, 89, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 109, 112, 113, 114, 115, 131, 133, 135, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 159, 160, 162, 165, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 181, 184, 185, 187, 190, 191, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 220, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 239, 244, 245, 261, 262, 264, 265, 266, 275, 276, 278, 279, 280, 281, 283, 289, 292, 299, 300, 304, 305, 307, 311, 312, 313, 318, 321, 322, 327, 328, 329
ş.-dur 36
ş.-ğar 39, 314, 323
ş.-ğar 23, 24, 30, 38, 41, 43, 138, 151, 157, 201, 225, 271, 302
ş.-lağa 36, 41, 42, 275, 282
ş.-lanı 36, 43, 125, 233, 234, 312
ş.-lani 34, 36
ş.-laní 36
ş.-lar 22, 28, 38, 102, 130, 233, 256
ş.-na 15, 23, 25, 40, 41, 139, 244
ş.-nda 165
ş.-ndeği 130
ş.-nn içine 100
ş.-nna 3, 5, 6, 16, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 55, 58, 66, 70, 71, 78, 99, 101, 103, 105, 113, 115, 125, 126, 130, 138, 139, 143, 145, 147, 149, 152, 153, 154, 157, 159, 160, 166, 167, 177, 189, 191, 206, 225, 226, 227, 251, 258, 259, 264, 266, 273, 274, 276, 290, 299, 300, 311, 312, 315
ş.-nná 115
ş.-nnada 204
ş.-nnagi 42
ş.-nnağı 204
ş.-nnağı 31, 42
ş.-nnağí 31
ş.-nnan 6, 23, 24, 25, 30, 33, 38, 105, 145, 191, 206, 227, 274
ş.-nnu 266
ş.-nu 23, 24, 26, 27, 28, 30, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 49, 69, 72, 101, 105, 116, 118, 125, 138, 146, 150, 156, 188, 190, 213, 223, 227, 231, 243, 245, 259, 267, 268, 302
ş.-numu 213
ş.-nun 39
ş.-nne 271
ş.-rda 57
şúķúr "şükür" 42, 206
şúķúrlúg "şükürlük" 206
şú "şu"

ş. -lanı 121
ş. -nná 30
ş. -ye 199
şulay "şöyle"5, 6, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 50, 58, 66, 84, 126, 132, 154, 169, 170, 173, 179, 185, 187, 191, 196, 202, 203, 205, 206, 214, 222, 223, 226, 228, 231, 232, 233, 241, 253, 268, 279, 280, 289, 292, 298, 299, 301, 302, 307, 309, 310, 311, 316, 318, 327, 328, 329, 330
ş. -da 24
şuláy "şöyle" 38, 244
şuley "şöyle"2, 3, 5, 6, 7, 9, 35, 36, 38, 66, 67, 70, 71, 75, 76, 77, 79, 81, 85, 97, 98, 99, 102, 103, 130, 131, 134, 135, 138, 142, 152, 179, 204, 207, 208, 227, 228, 243, 316, 321, 329
ş. -di 5
şumu "şu" 213
şunça "şu kadar" 217
şunnay "şu gibi" 42
şunney "şu gibi" 99
şuv̇şuv̇ "ıslık" 70, 325
şuv̇şuv̇ eT "ıslık çal-"
ş. -Ken 70
şura "Temirhan-Şura"
ş. -da 153
şuralar "Temirhan-Şuralılar" 153
ş. -ını "Temirhan-Şuralılar" 153
şuTk´a "r. latife, şaka" 63
ş. -lar 63
şüley "şöyle" 3, 69, 77
şüley "şöyle" 18, 105
şü "şu"
ş. -ndegi 20

---

t

ta'mil "ö. isim"
t. -ni 67
tab"1 tam;2 bul-"20, 111, 162, 279, 291, 300
t. -ġan 217
t. -ġanlar 168
tab "bul-"
ar 207
t. -ıb 162, 209
t. -ib 188
t. -maġa 168
t. -masam 162
t. -masın 168
t. -sa 67
t. -ub 168
tab-a "1 taraf; 2 bul-"
t. -a 67, 200, 284, 310
tab-ını "tam" 202
tabala "tarafından" 110, 312
tabalaġ "tarafından" 328
tabalab "ondan taraf, ondan sonra"224, 228
tabalaP "ondan taraf, ondan sonra" 330
tabalıb "ondan taraf, ondan sonra" 255
tabaraġ cüzday "Tebareke Cüzü" 73
tabasaral "Tabasaran"
t. -lar 145
tabola "ondan taraf, yönünde" 196, 198
tabolab "ondan taraf, yönünde" 163
tabşur "emret-"
t. -ġan 101
t. -ġay + e-di 13138
t. -ğan 102
tabşuruv̇ "emir" 310
t. -lanı 312
t. -nu 309
t. -u 312
t. -uñu 309
tabta"1kesici aletleri döverek keskinlet-; 2 döv-" 135
t. -b 135
t. -dı 135
t. -ġan 135
t. -ma 135
t. -ybiz 18
tabtav̇ "kesici aletleri dövme işi" 136
t. -ı 134, 135
t. -u 136
t. -unu 135
tabtat "kesici aletleri keskinlettir-"
t. -a 135
t. -ib 135
tabTaT "kesici aletleri dövdürme"
t. -ma 135
tabtaza "tertemiz" 226
tabte "bk. tabta-"
t. -y 135, 136
tabul "bulun-"
t. -ay 168
t. -ġan 168
tabuş "buluş-, rastlaş-"
t. -duK 208
t. -ub 23
t. -ublar 22
tadın "1 tatlı; 2 işe yarar"
t. -ġan 98
taġ "tak-"
t. -ağan 189
t. -may + é-di 189
taġıl "takıl-"
t. -ġan 149

tağ "tak-"
t. -ağan 189, 239
t. -ıb 149
tağıl "takıl-"
t. -ıP 58
tahmin 181
taḫan "sığır cinsinden hayvanların aşık kemiği" 161, 162
t. -nı 161
taḫsır "kusur"
t. -ınnan 185
taḫ "1 taht; 2 yönetim"
t. -Tan 172
taḫta "tahta" 251
t. -lar 140
t. -sí 251
taḫTa "tahta"
t. -dan 132
taK taK "ses taklidi: tak tak" 208
tákˊrár "tekrar" 154
taKsirsiz "kusursuz" 39
taḳ "?" 70
tákrár "tekrar" 157
taḳ "tak-"
t. -tilar 105
taḳåla "döv-"
t. -y 166
tal tereg "kavak"
t. -leri 325
tala "soy-, çal-" 72, 147
t. -ma 104
talaġ "dalak" 295
talab "istek" 179
t. -ġa 175
t. -ına 175
talaP "istek"
t. -ġa 175
talçıġ "sıkıl-"
t. -a 173
talihli "talihli" 20
talpun "çırpın-, kanat çırp-"
t. -ñanna 214
t. -nannoġ 212
t. -nu 212, 214
talşınoy "r. kalınlık" 275
tam "duvar" 50, 251, 329
t. -da 88
t. -dan 210
t. -ġa 142, 181, 210
tamġa t "duvara at-"
t. -a 142
tamada "evin büyüğü, yaşlı kişi" 96
t. -nı 96
t. -sı 96
tamakü "sigara"
t. -nü 334
tamalıġ "testiyi sırtta taşımaya yarayan kalın bez parçası" 252
tamallıġ "tam oluşluluk, tamamlık" 82, 182
tamam "tamam" 29, 107, 144
taman "tamam" 68, 83, 173, 194, 334
tamançaġ "yeteri kadar" 156
tamanlıġ "tamamlık, yeterlilik" 334
tamaşa "hayret" 199, 201, 203, 321, 325, 330
tamaza "evin büyüğü, yaşlı kişi" 277
t. -lar 281
tamboṿs "ö. isim" 75
tamır "damar, kök"
t. -ınnan 55
tamojna "r. gümrük" 149
tamur "damar, kök"
t. -u 177
tañġala "yarın" 195
tana "dana" 62, 158
t. -nı 158
t. -nıki 170
tane "tane" 2, 133
tanı "tanı-"
t. -may 39, 173
t. -may + e-dim 39
t. -mayġan 317
t. -mayman 317
t. -P 219
t. -y 160, 267, 308, 317
t. -yġan 86, 98, 191, 258, 259, 273
t. -yġansız 298
t. -yjag + ı-dı 210
t. -ysan 259
tanın "tanın-"
t. -masaġ 96
tanış "tanıdık"
t. -ı 89, 259
tani "tanı-"
t. -diñiz 116
t. -y 70, 208
t. -yġan 86
t. -yman 100
tanı "tanı-"
t. -y 245
t. -yġan 243
tanK "tank"
t. -lar 57, 58
tañla "?" 186
taññala "yarın" 113, 262
taññalay "yarın" 265
taṿ "dağ" 23, 141, 161, 170, 176, 227, 237, 283

t. -dan 115, 175, 264, 320
t. -ġa 63, 74, 174, 212, 214, 242
t. -ğa 221
t. -lar 46, 237, 290
t. -lardan 35, 264
t. -nu 221, 227
t. -u 227
t. -un 62
tav milleT "Kafkas kavimleri"
t. -leni 263
t. -ler 263
tavġağ "?"
t. **-lar** 109
tavavul "r. kanal" 314
t. -lu 314
tavarıḫ "tarih"
t. -ın 289
tavlu "dağlı, *Kafkas kavimleri*" 10, 280, 296
t. -dan 326
t. -dur 296
t. -lar 11, 76, 265, 276, 284, 296, 314
tavuġ "tavuk" 23
tav "bul-"
t. -ub 272
t. -uP 72
tavuş "ses" 130
taP "1 bul-; 2 tam" 162
t. -dımsa 162
t. -ġan "bul-" 21, 168
t. -ġınçağa 168
t. -sın 202
t. -Tım 162
taPġur "buldur-"
t. -uġuz 51
tapallıb "ondan sonra, ondan tarafa" 268
tapşur "emret-"
t. -aman 52
taPşuruv "emir" 309
taPta "kesici aletleri keskinlet-"
t. -b 135
taptav "dövme, keskinletme işi"
t. -ı 135
taPtav "dövme, keskinletme işi"
t. -u 135
tapta "1 döv-; 2 kesici aletleri keskinlet-"
t. -ybiz 18
taPtaza "tertemiz" 18, 23
tar "dar" 173
taraġ "bal peteği" 132, 133
t. -ğa 133
t. -lar 134
tarağ "bal peteği"
t. -ına 133
t. -ını 134
taraP "taraf" 181
tárbiya "terbiye" 201
tarġovıy "r. ticari" 290
tarġu "Targu" 203
t. -nu 222
tarġu tav "Targu Dağı" 77
t. -da 77
t. -nu 220, 221
tarġula "Targulular"
t. -nı 208, 221
tarġulu "Targulu" 207
tarıġ "gerek, lazım" 29, 30, 35, 36, 37, 67, 69, 84, 85, 93, 96, 102, 109, 116, 131, 132, 138, 142, 148, 151, 154, 155, 168, 179, 180, 195, 197, 198, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 218, 223, 232, 261, 262, 275, 281, 307, 311, 323, 332, 334
t. + e-di 74, 142
t. + túğúl + e-di 210
t. -bız 201
t. -bíz 201, 214
t. -sa 148
t. -Tı 196
t. -tır 84
tarıġlı "gerekli" 112, 132
tarıḫ "tarih" 321
tarıḫ fakülteT "Tarih Fakültesi"
t. -ini 321
tarıḫ "tarih"
t. -ın 172
t. -ta 225
tarıK "gerek, lazım" 35, 58, 67, 69, 199
tarıK "gerek-"
t. -mey 116
tarıv "?"
t. -nuñ 62, 237
tariñçi "tarihçi"
t. -lar 5
tariñ "tarih"
t. -í 5
t. -íbiz 5
tariovski üniversiteT "Tariovski Üniversitesi"
t. -ni 79
tarlamuzun "?" 53, 54
tarlan ġuş "tarlankuşu"
t. -um 212, 214
tarlan "daral-"
t. -ġan 104
tarlıġ "darlık" 173
tarT"1çek-, kaldır-;2 sigara iç-"
t. -ġanmiz 138
tart "1çek-, kaldır-;2 sigara iç-"
t. -a 163

t. -abiz 138
t. -asan 163
t. -ıb 138, 184, 211, 228
t. -ıP 205
t. -ib 19
t. -íb 69
t. -mayman "çek-, kaldır-" 55
tartıl "çekil-, kaldırıl-"
t. -máy 58
tartın "çekil-, kaldırıl-"
t. -abız 334
t. -ġan 877
t. -man 53
t. -sa 53
tas bol "kaybol-"
t. -du 37
t. -ğan 221
t. -sa 53, 54
tasma "r. şerit, deri boyun kayışı" 212, 214
taş "1 taş; 2 dış" 142, 155, 156, 198, 244
t. -ġa 162
t. -ları 142, 198
t. -lani 198
t. -leri 142
t. -nı 142, 166, 263
taş oyn "taş oyunu"
t. -u 142
taş oyun "taş oyunu"
t. -nu 142
taşġın "1 sel; 2 uyku gelmesi" 261, 311
taşı "taşı-" 67, 155
t. -y + e-diK 74
t. -dıġ 155
taşla "at-" 43
t. -b 228, 263, 334
t. -dilar 104
t. -ġan 179
t. -mayıP 121
t. -P 302
t. -y 186
t. -ybiz 18
taş-la-r "1 taş; 2 at-" 43, 124, 155, 157, 290
taşlan "atıl-"
t. -ıb 195
tat "tat-"
t. -ağanna 290
tatavul "r. kanal" 115
t. -lar 324
t. -nu 115, 116
t. -u 324
tatar "Tatar" 191
t. -lar 257
tatıv "1 tat; 2 tatmak" 100
t. -u 178
tatıvsuzluK "tatsızlık, geçimsizlik" 179
tatli "tatlı" 231
taTli "tatlı" 232
tatlí "tatlı" 47
tatuv "1 tat; 2 tatmak"
t. -ġa 232
t. -u 303
t. -un 303
tatuvlu "tatlı" 19, 47, 97, 167, 320, 324
tatuvlu "tatlılık, geçimlilik"
t. + e-dig 97
tatuvluġ "tatlılık, geçimlilik" 100
tatuvsuzluġ "tatsızlık, geçimsizlik" 177
tav "dağ" 62
t. -ġa 70
t. -lağa 56
tav milleT "Kafkas kavimleri"
t. -ler 260
tavarişstva "r. arkadaş"
t. -lar 269
tavavul "r. kanal" 314
tavlu "Kafkas kavimleri"
t. -lar 62
tavşal "kırış-"
t. -ġan 58
tavtüg "dağ dibi"
t. -leni 270
tavuġ "tavuk" 157, 166
t. -lar 158, 233
t. -larıbuz 233
t. -larim 29
t. -nu 167
tavuş "ses" 223
tay "git-, çekil-, götür-" 105, 131
t. -a 66
t. -ağanmız 116
t. -dı 270, 277
t. -dım 78
t. -edi 141
t. -eyim 78
t. -ġan 10, 38, 288, 289, 307
t. -ġannan 278
t. -ığız 228
t. -ıb 50, 69, 208, 277, 278, 283
t. -íP 73
t. -madi 49
t. -mağa 78
t. -man 68
t. -may 13
t. -mey 106
t. -sagiz 38
t. -sam 287
t. -ı 93
t. -ınnan 93
t. -lar 102

t. -nı 92, 93, 94, 95
tayağ "baston, asa, deynek"
t. -ın 94
tayaK "baston, asa, deynek" 26, 69
tayan "dayan-"
t. -ıP 261
taydér "çekdir-, götürt-"
t. -ímey 78
taydır "çekdir-, götür-" 116
t. -a 114, 133, 161
t. -aman 66
t. -ġan 278, 281
t. -ıb 278, 312, 327
t. -ıP 211
taydir "çekdir-, götür-"
t. -ib 18, 40
t. -iP 116
taydír "çekdir-, götür-"
t. -íb 115
t. -íbbiz 33
tay 'gib "ö. isim" 105
tayġağ "baston, asa, deynek"
t. -ın 289
tayaġ "baston, deynek"51, 92, 93, 95, 102, 143, 302
taypa "taife, aile, akraba"102, 201, 208, 210, 242, 272
t. -bíz 121
t. -ğın 208
t. -lar 205, 322
t. -ları 267
t. -larí 106
t. -nı 124, 186
t. -sı 122, 124, 189
t. -sın 190
t. -sıña 190
t. -sını 202
t. -sınnan 145
t. -sí 24
taype "taife, aile, akraba"
t. + y-di 189
t. + yi-di 189
taza "temiz"23, 27, 98, 145, 172, 228, 243, 264, 274, 332, 335
tazab "temizleyip" 169
tazala-b "temizle-" 17, 18, 19, 23, 335
t. -P 241, 247
t. -ySan 241
tazalıġ "temizlik" 138
tazıyaT "üzüntü, baş sağlığı dileyiş" 278
tazza "temiz" 204, 300, 301, 302
tátám "ö. isim" 80
täv "tep-"
t. -üb 160
tábolaP "ondan taraf, yönünde" 186
táçiT "r. keskinlet-" 244
táḥtat "masaj yap-"
t. -adıK 208
táPraġ "toprak"
t. -da 100
te "dahi, da" 67, 166, 263
teb tegiş "dümdüz" 115
teb teğiş "dümdüz" 115
teb "tep-,tekmele-"
t. -di 164
teber "it-, kakala-"
t. -gen 57
t. -ib 102
tebin "1 tep-; 2 tepin-"
t. -e 194
teb "tep-,tekmele-"
t. -me 160
tebsi "tepsi"
t. -leri 182
tebüv "tepme, tepiş" 160
teg "gibi"100, 173, 179, 180, 181, 187, 231, 254, 262, 263, 264, 266, 278, 296, 306, 307
teñniķ "r. teknik" 198
teñniķá "r. teknik" 198
teñniķa "r. teknik" 332
t. -biz 145
t. -lar 154
teñniķum "r. yüksek okul" 294
t. -lağa 297
t. -ları 294
t. -ña 148
teñnika "r. teknik"
t. -biz 144
teñniKum "r. yüksek okul"
t. -ġa 225
te "de-"
t. -gen 104, 170, 189, 197, 258
t. -gene 104
t. -ğen 103
tegiş "düz" 37
tegiş "düzel-"
t. -ib 162
tegişle "düzelt-"
t. -y 156
teğ "ulaş-, değ-"
t. -eğen 67
teğiş "düz" 34
teğişle "düzelt-"
t. -b 270
tek "gibi" 176
teK "gibi" 177, 202, 261, 262

telaşk´am "r. el arabası, romörk" 98
tele başlı "Tele Başlı" 8
telebaşlı "Tele Başlı" 9
telefol "r. telefon"
t. -lar 229
telefon "r. telefon" 229
t. -dan 7
t. -u 229
telesentir "r. Moskovadaki ana televizyon kanalı, ana tv. kanalı"
t. -dan 6
televidin "r. Tv studyosu" 5
televidinya "r. Tv studyosu" 4, 6, 7, 8
t. -dan 5, 6, 9
t. -sına 6
televizor "r. televizyon" 6
t. -dan 332
telividinye "r. Tv studyosu"
t. -de 9
tema "r. tema"
t. -ni 306
temav haci "ö. isim" 135, 136
t. -di 134
t. -ni 134, 135
temir "demir, ö. isim: Temir" 110, 135, 228, 238, 242, 248
temir "ö. isim: Temir"
t. -den 143
t. -ge 242
t. -i 72
t. -innen 143
t. -ni 71, 144, 240, 241
temirhan şura "Temirhan Şura" 153
temirhanşura "Temirhan Şura"
t. -da 70
temiravul "Temiravul" 326, 327
t. -da 326, 327
t. -ga 326
temiravul "Temiravul" 279
temiravullu "Temiravullu" 319
teñ "denk" 265
teng "denk" 158, 196
tengli "denk" 168
teñlig "denklik, eşitlik" 256, 261, 265, 267
t. -de 260
t. -ni 255, 256, 258, 260, 261
teñliK "denklik, eşitlik" 254, 255, 257, 258, 261, 265
t. -de 266
t. -ni 254, 255, 259, 260, 262
t. -te 258
t. -Te 256, 266
tev "tep-, tekmele-"
t. -üP 163
teP ur + et "döv-"
t. -ib 163
teP "tep-, tekmele-"
t. -di 164
tep "tep-, tekmele-"
t. -e 160
t. -tiñ 63
tePsi "tepsi" 318
t. -ye 318
terben "titre-, kımılda-"
t. -e 67
t. -ib 67, 168, 271, 274
t. -iP 57
t. -me 111
t. -mege 105
t. -ni 271
t. -se 111
tereg "ağaç" 69, 154, 320
t. -den 143
t. -ge 132
t. -leni 55
t. -ler 33, 46
t. -ni 69, 94, 103, 132, 177, 189, 309
terég "ağaç" 189
t. -den 189
tereK "ağaç" 38
teren "derin" 57
tereze "pencere" 224
t. -den 186, 190, 224
t. -leğe 156
t. -lerini 275
terge "1dikkat et-; 2 sına-, dene-"
t. -b 99, 308
t. -meğe 308
terge "dikkat"
t. -ge 169
tergev dikkat" 280
teri "deri" 238, 239
terin "derin" 265
teritorya "r. toprak, arazi, bölge"
t. -mnan 310
t. -sınna 166
terkeme "Terkeme" 326, 327
t. -ler 327
terkemeli "Terkemeli" 25
ters "ters" 53
terze "pencere, perde" 250
t. -biz 250
tesní "r. sıkışık" 261
teşeg "delik"
t. -lerden 52
teş "del-, oy-"
t. -ib 161, 263
teşig "delik"
t. -lege 133
teşiK "delik" 114
t. -den 114

teşüv "oyma, deşme" 197
tez "tez" 23, 35, 60, 61, 66, 96, 102, 114, 130, 154, 163, 209, 221, 261, 267, 318
t. -de 315
t. -den 123, 149, 174, 228, 320
tezlah "tezgah" 132
té "de-"
t. -gen 100
télévidinya "r. Tv studyosu"
t. -sı 5
térin "derin" 63
tıġıl "tıkıl-"
t. -ġan 57
tıḫ "r. tavuk çardağı" 166
t. -lar 167
t. -nı 167
tıḫıruġġani "ö. isim" 75
tılda "?" 122
tınç "dinç" 320
tıñġır tıñġır damp "*ses taklidi*" 228
tıñla "dinle-" 114
t. -b 160
t. -may 196, 278, 279
t. -P 50
t. -y 330
t. -ybız 330
tıñlıK "sessizlik" 69
tıraġtır "r. traktör" 121
t. -de 225
tıraġtiris "r. traktör kullanıcısı" 97
tıraḫtiris "r. *traktör kullanıcısı*" 137
tıra "daya-, yasla"
t. -b 142
tıraḳTir "r. traktör" 155
tıraḳtör "r. traktör" 270
tırampilin "r. kaldırım"
t. -ni 173
tıranzistır "r. regülatör, elektrik düzenleyicisi"
t. -dan 330
tıraḫtir "r. traktör"
t. -de 148
t. -in 148
tıraḫtiris "r. traktör kullanıcısı 148
tırassa "r. yol"
t. -nı 275
tıravma "r. travma"
t. -lar 198
tırenér "r. antrenör" 245
tırmızi "r. firenle, dur" 71
tırna "tırmala-"
t. -b 263
tırnoroviş "ö. isim" 223
tıseñ "r. bina, tavuk çardağı" 243
tibilis "Tiflis"
t. -Ta 146
tiblis "Tiflis" 290
tig "dik-"
t. -dim 246
ti "de-"
t. -gen 55, 58
t. -P 112, 335
tí "de-"
t. -P 334
tigév "dikiş, dikim"
t. -ni 246
tig "dik-"
t. -me 246
t. -meğe 247
tiğ "dik-" 57
t. -ib 3
t. -ip 246
tiK "dik-"
t. -meğe 246
til "dil" 86, 188, 265
t. -de 223
t. -ge 12
t. -i 188, 259, 316
t. -ibiz 265
tila "dile-, iste-"
t. -b 1, 3, 98
t. -dig 3
t. -digiz 20
t. -ma 20
t. -mabman 20
t. -may 90
tilan "dilen-, isten-"
t. -adir 20
tilav "istek, dilek"
t. -lari 3
t. -u 1
t. -uġuz 2
tilav "istek, dilek"
t. -niñ 1
tila "dile-, iste-"
t. -y 2, 20
tile "dile-, iste-" 39, 40, 205
t. -b 2, 23, 37, 39, 66, 202
t. -di 25, 39, 40, 131
t. -dim 39, 40, 100
t. -dím 39
t. -din 253
t. -ġanna 105
t. -gen 116
t. -gen + ediK 116
t. -genne 116
t. -geññe 43
t. -ğa 40
t. -ğan 69

t. -ğanna 37
t. -ğe 37
t. -ğenim 38
t. -ğennen 25
t. -ma 86
t. -má 86
t. -maġa 86
t. -me 180, 205, 224
t. -mege 112, 180
t. -meğe 39
t. -mey 300
t. -P 112
t. -se 43
t. -y 23, 35, 41, 43, 51, 52, 112, 116, 227
t. -ybiz 114
t. -yğenim 39
t. -yibiz 35
t. -yiK 39
t. -yiP 116
t. -yler 32
t. -ymen 35, 39, 40
tileğ "dilek"
t. -inni 39
tilividinya "r. Tv studyosu"
t. -da 47
t. -dan 47
tinç "dinç" 14, 84, 205, 305
tinegi "gece" 138
tin "din-"
t. -iP 49
t. -madí 49
tipoloy pırayeg "r. koş-?" 293
tire "yönlendir-"
t. -P 163
tireste "?" 332
tirgen "?" 178
tirger "?"
t. -lerden 59
tirman "değirmen"
t. -ġa 98
tirmen "değirmen"
t. -ge 324
tirmeñ "değirmen"
t. -ñe 67
tiseb "r. düzen ?" 104
tiselde "iz"
t. -ler 43
tisep "r. düzen ?" 223
t. -ge 223
tisıḫ "r. bina, tavuk çardağı"
t. -lanı 167
tisloroT "r. kimyasal bir madde" 332
tiş "diş" 293
tişab "?" 18
t. -dan 18
tiş "diş"
t. -i 158
t. -leribiz 247
tişlig "yenilecek şeyler"
t. -i 181
tiştaypa "dişi" 310
t. -lar 293, 312
tiy "değ-, ulaş-" 95
t. -di 77
t. -e 111, 176, 178, 190, 270
t. -er 168
t. -ey + e-di 19
t. -ġan 150
t. -gen 52, 142, 188, 223, 295
t. -genge 223
t. -i 198
t. -ib 160, 198, 285
t. -madí 49
t. -masa 142
t. -mese 111
t. -mesen 95
t. -mey 164
t. -meygen 216
tiydir "değdir-, ulaştır-"
t. -a 143
t. -mey 49
tiyişli "gerekli,hak edilen" 73, 181, 184, 201, 205, 280
tiz "diz-"
t. -dig 274
t. -e 88, 169
t. -edig 142
t. -me 88
tiz "diz"
t. -i 161
t. -ime 310
t. -lerime 310
tizil "dizil-"
t. -ib 141
tizüv "dizim, dizme" 154, 324
tinç "dinç" 335
tiş "diş" 66
tiş "diş"
t. -lárím 66
tiy "değ-, ulaş-"
t. -í 190
t. -maġa 71
tiysıllıġ "?" 216
tob "top" 2, 115
tobġana "tophane"
t. -sın 272
t. -sına 273
toblan "toplan-"
t. -ib 5
tobraġ "toprak" 279

t. -in 41
t. -ni 41
t. -ní 41
tobrağ "toprak"
t. -ı 166
t. -in 41
tob "top"
t. -u 54
t. -ubuz 58
toçna "r. tam" 148
toÇno "r. tam" 101
toḳ "r. elektrik" 138, 244
tó "r. hem" 19, 60, 83, 87, 90
tóbele "döv-, *ayakla bas-*"
t. -ğenne 210
tóg̲ "dök-"
t. -úb 19
t. -úP 60
tób "dip"
t. -únne 210
tóḳ "r. elektrik" 33
toḳala "1 döv; 2 tokmakla vur-"
t. -b 208
t. -maca̲ğ 209
toḳalav "dövme" 331
t. -ysan 241
t. -ySan 241
t. -ySın 241
toḳsan beş "doksan beş" 276
toḳsan birinÇi "doksan birinci" 47
toḳsan toġuz "doksan dokuz" 145
toḳsan "*doksan*" 5
toḳsan yettinçi "doksan yedinci" 196
toḳsanınçı "doksanıncı" 327
toġ "dök-"
t. -a 134
toġay "kağnının bir parçası" 109
t. -ı 109
t. -lağı 110
t. -lar 110, 270
t. -ların 270
toġsan altınçı "doksan altıncı" 137
toġsan altınÇı "doksan altıncı" 259
toġsan beşinçi "doksan beşinci" 137
toġsan birinÇi "doksan birinci" 84
toġsan segizinçi "doksan sekizinci" 297
toġsan segizinÇi "doksan sekizinci" 165
toġsan toġuz "doksan dokuz" 264
toġsan úç "doksan üç" 152
toġsan úçúnÇú "*doksan üçüncü*" 165
toġsan yettinçi "doksan yedinci" 294
toġta "dur-"
t. -ġanna 170
t. -ğan 160, 166
t. -may 183
t. -r 188
t. -y 33, 163, 170
toġtavuş "duruş"
t. -Ka 57
toġTa "dur-"
t. -y 92
t. -y + e-di 94
toġuz "dokuz" 11, 39, 147, 176, 257
t. -da 195
t. -ġa 7
toġuz milyon "dokuz milyon" 175
toġuz yúz "dokuz yüz" 11
toġuz yüz "dokuz yüz" 326
toġuz yüz yetmiş "dokuz yüz yetmiş" 295
toġuzunçu "dokuzuncu" 6
toġuzunÇu "dokuzuncu" 247
toğu çeği "?" 215
toğu çeyi "?" 112
toğ "dök-"
t. -uğuz 67
toḫta "dur-" 98
t. -ğa 81
t. -ğan 274
t. -may 263
t. -P 275
t. -y 67
t. -jaK 221
toḫtaş "dur-"
t. -ğan 38
toḫum "akraba, *nesil*"
t. -u 186
toḷḳa "r. ancak, sadece" 175
toḷḳ´a "r. ancak, sadece" 2, 19, 93, 306
toḷḳ´o "r. ancak, sadece" 31, 96, 167, 168, 223, 312, 326
tóḷḳ´ó "r. ancak, sadece" 243, 244
toje "r. dahi, da" 107
toK "r. cereyan, elektik" 195, 198
toKala "döv-, tokmakla vur-"
t. -san 111
toKda "dur-" 218
t. -sam 14
toKsan "doksan" 29, 215, 227
toKsan segizinÇi "doksan sekizinci" 253
toKsan toġuz "doksan dokuz" 107
toKsanınçı "doksanıncı" 327
toKta "dur-" 209, 310
t. -b 258, 287, 292
t. -dı 311

t. -dim 2
t. -ġız 114
t. -ğan 116, 139, 283, 287, 321, 323
t. -ğanman 148
t. -mağa 258
t. -masa 126
t. -may 104
t. -mayman 126
t. -P 67, 111
t. -r 203
t. -sa 126
t. -y 66, 114, 142
toKtaT "durdur-"
t. -cáġ 335
toKtat "durdur-"
t. -ib 149
toKuz "dokuz"
t. -da 229
tol "dol-"
t. -a 294
t. -ġan 116, 219, 318
t. -ġanna 132
t. -may 115
t. -máy + e-di 116
t. -ur + e-di 176
toldur "doldur-"
t. -ub 160
t. -uP 294
tóåk´ó "r. ancak, sadece" 243
tolKun "dalga, dolgun" 256
tol "ton"
t. -lug 156
toltur "doldur-"
t. -masa 99
t. -masaġız 115
t. -masam 270
t. -sam 270
t. -uġuz 273
t. -uP 70, 116, 294
tolTur "doldur-"
t. -sañ 270
tolu "dolu" 294, 335
tom "r. cilt, kitap baskısı" 313
tomPaḫ "r. kumaş cinsi" 247
ton "1 r. ton; 2 koyun derisinden kalın palto" 156, 167
tona "don-"
t. -y 67
t. -yġan 67
ton "r. ton"
t. -nani 74
toP "top" 141
toP soğan "baş soğan"
t. -na 235
toprağ "toprak" 176
t. -ġa 173
t. -ını 176
t. -ların 176
t. -nı 198
toPraġ "toprak" 28, 102, 175, 251, 265, 319, 320
t. -nı 119
t. -Ta 268
t. -da 100
toPraġçı "çiftçi" 174
toprağ "toprak" 198
t. -ğa 174
toprağ "toprak"
t. -ı 174, 176
t. -ına 173
t. -ınnan 77
toPrağ "toprak"
t. -ı 28, 265
t. -ım 41
t. -ın 25
t. -ına 166, 286
t. -ınnan 25
t. -ínna 30
toPraK "toprak"
t. -da 255
t. -larda 254
t. -ları 57
t. -Ta 255, 333
toḫsan "doksan" 212
tor "1 tül, ağ; 2 baş köşe" 250
torġalili "Kumturhalili" 225
t. -men 225
torġay "bülbül cinsinden bir kuş cinsi" 236
torḫali "Kumturhali"
t. -de 271
torba "torba"
t. -lar 143
torḳali "Kumturhali" 315
t. -ye 304
torKali "Kumturhalili" 273, 274
t. -de 270
t. -ye 273
tor "1 tül, ağ; 2 baş köşe"
t. -lar 250
torniK "ö. isim" 332
torniy "?" 330
tos "bozul-, dağıl-"
t. -a 256
tos "engel"
t. -larda 307
toşnå "r. tam" 166
toşnı "r. tam" 172
toşni "r. tam" 23
toşno "r. tam" 153

toy "düğün"2, 3, 20, 21, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 150, 181, 182, 186, 190, 214, 306, 327
t. -da 93, 95
t. -ġa 20, 21, 89, 91, 178, 181, 182, 183
t. -lanı 181, 184
t. -lar 85, 182
t. -larda 48, 53, 87, 94, 177
t. -nu 88, 95, 96, 180, 184
t. -u 89, 177, 182
t. -um 2
t. -un 91
t. -unnu 92
t. -unu 86, 88, 92
t. -uñuz 95
toy "doy-"
t. -duñ 61
t. -madı 61
t. -meygen 104
t. -ub 24, 26, 263
toydur "doydur-"
t. -uP 108
toymaġ "karışık meyve"
t. -ı 61
toz bol "dağıl-, mahvol-"
t. -madı 256
toz "dağıt-, mahvet-"
t. -a 67, 256
t. -ġan 254
t. -maġ 256, 260
tozul "dağıl-, mahvol-"
t. -açaġ 267
t. -du 254, 261
t. -lu 270
t. -may 177
t. -sun 262
t. -ub 270
tógül "dökül-, dağıl-"
t. -dü 214
tóğ "dök-"
t. -ábiz 19
t. -úb 18
t. -úP 18
t. -üb 19
tóğúl "dökül-"
t. -a 103
tóróyk´a "ö. isim"
t. -lanı 224
tóş gör "?"
t. -üP 51
tóş "döş"
t. -úbúznú 57
t. -úña 62
tóTrebi tóTrebiyev "ö. isim"
t. -ni 257
töbe "1 küme; 2 tepe; 3 üst kısım"155, 212, 214
t. -leni 33
t. -lerden
t. -ni 163
töbele "1 topla-;2döv-;3 ayakla bas-"
t. -P 163
t. -y 163
töben "dip, aşağı" 115
töbenġazanış "Töbenkazanış"
t. -da 246
t. -Ta 253
töbencüngütey "Töbencüngütey" 97
töben "dip, aşağı"
t. -ne 116
töb "dip"
t. -ünne 168
tög "dök-"
t. -ebiz 19
tögereg "yuvarlak, daire şeklinde" 155
tögül "dökül-"
t. -dü 212
t. -gen 116
töğ "dök-"
t. -eğen 248
t. -üb 290, 302
t. -üP 116, 175, 211
töğül "dökül-"
t. -dü 215, 318
t. -üP 58
tölev "ödeme" 281
t. -lege 3
tömenġazanış "Töbenkazanış"
t. -ġa 253
tömen "dip, aşağı"
t. -innen 170
töP "dip"
t. -den 312
törey "töre"
t. -ibizni 202
töşeg "yatak"
t. -leğe 273
t. -leni 273
töşeK "yatak"
t. -ler 35
töşni "r. tam" 34
töş "döş"
t. -üña 237
tövenavul "Töbenavul" 314
túb "dip"
t. -ún 17
t. -una 103
t. -úna 17
túg "kıl, tüy"
t. -ú 209

túgúl "değil"2, 7, 9, 15, 29, 31, 32, 33, 37, 42, 44, 54, 64, 65, 73, 75, 76, 78, 80, 81, 85, 90, 91, 92, 93, 94, 130, 138, 139, 196, 199, 201, 202, 203, 204, 206, 209, 218, 261, 262, 265, 268
t. -búz 75, 201
t. -büz 201, 268
t. -men 45, 58, 267
t. -úzbiz 262
túb "dip"
t. -úna 69
t. -úña 70
t. -úndeği 194
t. -únden 263
t. -únne 76, 197
t. -únnen 196
túğúl "değil"5, 110, 116, 131, 134, 149, 154, 172, 174, 175, 199, 209, 210, 213, 262, 265, 294, 332, 334
t. + e-di 116
t. -búz 263
túğúne "?" 35
túK "tüy, saç, kıl" 209
túnel "r. tünel"
t. -ler 196
túP "dip"
t. -den 207
túPeg "tüfek"
t. -i 51
tür "1dur-;2uyan-;3 kalk-;4 yaşa-"
t. + e-dim 104
t. -edi 96, 108, 109
t. -men 209
túretski "r. Türk" 6
türk "Türk" 6, 255
türK "Türk" 222
t. -lağa 77
t. -lar 76, 77
t. -ları 76
t. -ler 223
türk huḳumaT "Türk Hükümeti" 255
türkiya "Türkiye"
t. -nı 76
türkiye "Türkiye"
t. -de 267
türlú "türlü"2, 75, 76, 77, 78, 79, 84, 109, 137, 138, 172, 173, 181, 183, 316
t. -su 55
türtsiya "r. Türkiye"
t. -da 146, 258, 266
t. -nı 253
türTsiya "r. Türkiye"
t. -dan 28, 36
tüş "in-"
t. -ġanne 15
t. -meġanne 15
t. -tú 137
t. -úP 4
tüşab "üzümden yapılan pekmez türünde bir yiyecek" 18
tüz "doğru" 33, 202
tüy "döv-, ez-"
t. -úP 113
tub "dip"
t. -una 135, 136
tuda suda "r. oraya buraya" 180
tugen "falan filan" 163
tuğra "doğru" 7
tuḫum "nesil, akraba, soy" 131
t. -nu 131
t. -u 186
tul "1 dul; 2 boşanmış" 177
tulan "dolan-, varıp git-"
t. -ıP 71
tulpar "asil, iyi cins" 50, 56
tuman "duman"
t. -ı 50
tunçuḳ "nemli" 204
tuv "doğ-"
t. -a 311
t. -du 208, 214
t. -dum 246
t. -duñ 212
t. -ġallanı 258
t. -ġallar 267
t. -ġallı 124
t. -ġan6, 50, 58, 190, 194, 201, 207, 208, 267, 268, 284, 289, 306
t. -ġanman76, 137, 147, 225, 277, 304, 319, 326
t. -ġanmen 269, 315
t. -ġanmız 280
t. -ġanna 84, 306
t. -ġansan 56
t. -ġansız 117
t. -ma 124
t. -sam 54
t. -ub 10, 46, 69
tuvar "keçi koyun sürüsü" 69
tuvarÇılıġ "davarcılık, besicilik"" 174
tuvar "üret-, çoğalt-"
t. -ıP 108, 121
tuvra "doğru" 17, 228, 289
tuvra gaşi "üzüm türü" 17
tuvra "doğra-"
t. -b 235
t. -P 301
t. -sın 215

tuvral "doğran-"
t. -sın 212
tuvrul "?"
t. -u 38
tuvuğ "doğuş"
t. -uñ 56
t. -unnan 50
tuvuğ "doğuş"
t. -uñ 258
tuv "tuğ"
t. -unna 106
tur "1dur-;2 uyan-;3 kalk-;4 yaşa-"
t. + e-dim 237
t. -a 15, 18, 20, 27, 43, 44, 46, 64, 67, 70, 79, 80, 85, 96, 101, 102, 103, 123, 139, 145, 154, 159, 163, 167, 171, 175, 181, 184, 190, 196, 203, 205, 210, 211, 214, 215, 217, 219, 227, 255, 258, 259, 279, 291, 296, 300, 310, 311, 312, 315, 320, 332, 333
t. -abız 254, 255, 299, 302
t. -abiz 48
t. -abíz 299
t. -abız7, 108, 121, 154, 167, 195, 243, 258, 260, 262, 278, 315
t. -abiz7, 15, 17, 42, 47, 75, 77, 78, 98, 138, 254, 282
t. -abíz 204
t. -abuz 279
t. -acaKbıs 331
t. -acağsan 207
t. -adım 277, 282, 310
t. -ağan 12, 132, 139, 174, 178
t. -ağanı 195
t. -ağanna 135, 198
t. -ağalli 259
t. -ağan25, 33, 46, 70, 85, 159, 200, 203, 209, 213, 216, 221, 274, 277, 278, 280, 282, 283, 284, 302, 308, 316, 317, 320, 333
t. -ağanım 109, 293
t. -ağanna 23, 160, 278, 279
t. -ağannı 227
t. -ajağ 115
t. -aman12, 31, 35, 42, 65, 78, 79, 82, 83, 97, 103, 107, 137, 148, 160, 163, 202, 217, 218, 234, 243, 246, 292, 299, 309
t. -amen 109
t. -arsız 125
t. -asan 272, 280
t. -asañ 103, 216
t. -asız 148
t. -asiz 279
t. -aviz 298
t. -ay 160
t. -ayım 70
t. -du 51, 137, 208, 209, 270, 281, 327
t. -duġ 150, 304, 305, 329
t. -duK 74, 75, 118
t. -dum74, 137, 168, 217, 225, 246, 277, 280, 282
t. -edim 62
t. -ġallar 59
t. -ġalların 162
t. -ġan41, 99, 104, 137, 139, 150, 162, 188, 200, 210, 224, 271, 281, 282, 288, 316, 331, 333
t. -ġan + e-di 257
t. -ġan + e-diK 75
t. -ġub 181
t. -ma 57, 317, 332
t. -maġa 120
t. -maġan 262
t. -maġanı 162
t. -macaKman 332
t. -mağa 275
t. -mağanmız 331
t. -majağ 312
t. -man 213, 333
t. -mas 215
t. -masın 59
t. -may 111, 153, 247
t. -mayġan 218
t. -maybíz 121
t. -mayman 213, 280
t. -sa 161, 162, 170, 188, 265
t. -sañ 181, 227
t. -Tu 71
t. -u 183
t. -uġuz 115
t. -ub5, 22, 36, 38, 52, 54, 58, 68, 69, 75, 90, 100, 101, 102, 106, 110, 120, 135, 157, 158, 163, 167, 183, 189, 199, 204, 210, 213, 215, 216, 226, 227, 229, 230, 257, 263, 280, 281, 289, 307, 310, 326
t. -uğannı 267
t. -up 220
t. -uP40, 43, 67, 69, 71, 116, 177, 201, 204, 205, 216, 244, 247, 248
turġuz "1durdur-;2 uyandır-;3 kaldır-" 187
t. -a 299
turġuza "bk. turġuz"
t. -ma 233
turdovaya "r. işçi" 305
turetsKi "r. Türk" 271, 272
turnala "ö. isim (Yırçı Kazak'ın sülalesinin ismi"
t. -ġa "ö. isim 190
turḥallı "Turhallı" 229
turḥalli "Turhallı" 229

turTsiya "r. Türkiye"
t. -da 271
turtsiya "r. Türkiye"
t. -ğa 226
turuv "1 duruş; 2 yaşayış"
t. -uñ 65, 66
tusnaġ "hapishane"
t. -dan 257
t. -ġa 74, 100, 279
t. -ġağa 74
t. -ı 224
t. -lağa 257
t. -nı 224
tusna* "hapishane"
t. -*a 188
tusnaK "hapishane"
t. -talar 72
tuş namaz "öğle namazı"
t. -ınna 131
tuT "dut" 249
t. -tan 249
tut "tut-"
t. -a 187, 188, 278
t. -aġan 53, 54, 168
t. -aġani 141
t. -açaK 68
t. -abız 132
t. -abiz 132
t. -acaġnı 141
t. -ağan 244
t. -arsız 219
t. -asan 244
t. -edi 142, 168, 183
t. -ġallağa 118, 119
t. -ġan 36, 96, 138, 142, 163, 278, 280, 311
t. -ġanÇa 202
t. -ġanı 72
t. -ġanman 139
t. -ġannı 224
t. -ma 142
t. -maġ 67
t. -maġa 67
t. -mağa 273
t. -mayġallar 117
t. -sa 142
t. -Tu 105
t. -ub 26, 74, 99, 105, 132, 141, 142, 162, 187, 188, 208, 210, 257, 271, 275, 278, 280, 305, 318
t. -up 61, 71
t. -uP 39, 70, 71, 72, 75, 217, 278
tuT "tut-"
t. -masın 177
tuTTur "tuttur-"
t. -ma 67
tutuġlu "tutuklu"
t. -nu 67
tutul "tutul-"
t. -adi 110
t. -may 273
t. -urman 62
tutun "tutun-"
t. -ub 227
tutuş "tutuş-, sarıl-"
t. -ġan 177
t. -ma 71
tuv "doğ-"
t. -ġallağa 176
t. -ġan 152
t. -ġanman 4
t. -gan 220
t. -ğan 46
t. -ub 4
tuymárge "?" 335
tuz "tuz" 131, 302
tuzaġ "tuzak" 188
tuzluġ "tuzluk" 318
tüb "dip"
t. -de 323
t. -den 110
tübeg "tüfek"
t. -leni 163
tübeK "tüfek"
t. -ge 68
tüb "dip"
t. -ge 275
t. -ü 170
t. -ümneği 219
t. -ünde 222
t. -ündeği 54
t. -üne 248, 310
t. -ünne 195, 197, 198, 228, 231, 309
t. -ünnen 275
tüfeg "tüfek" 105
tüg "saç, kıl, tüy" 242
t. -leri 157
tügül "değil" 189
tüğ "saç, kıl, tüy"
t. -ü 242
tüğül "değil" 66, 68, 136, 144, 145, 149, 154, 156, 159, 161, 166, 173, 176, 177, 180, 185, 186, 188, 189, 191, 194, 226, 229, 232, 234, 244, 245, 247, 248, 256, 272, 273, 281, 283, 284, 285, 286, 304, 306, 307, 311, 316, 320, 321, 322, 323
t. + e-dege 334
t. + e-di 226, 272
t. + e-dim 74
t. + eyim 225
t. + ü-düm 280

t. -dür 163
t. -man 68, 98
t. -men 308
tüğ "döv-, ez-"
t. -üP 102
tük´áñ "dükkan"
t. -ña 317
tükel "dükkan"
t. -leri 101
tüken "dükkan" 134, 226, 229, 234
t. -de 234
t. -gá 134
t. -ne 226, 229, 234
t. -ni 229
tüKKel "dükkan"
t. -ler 225
tümenler "Tümenler" 314
tün "dün" 178
tünel "r. tünel"
t. -le 198
t. -ler 195, 196
t. -ni 198
tünte "?"
t. -y 105
tünügün "dün" 182
tüP "dip" 239
tüPe "güğümün bir bölümü" 252
tüpel "insanın bir organı"
t. -leriñ 67
tüp "dip"
t. -ge 221
tüP "dip"
t. -lari 101
t. -Te 226, 312
t. -ten 268
t. -Ten 255
tür "bk. tur-"
t. + e-di 150
t. -e-dig 97, 142
t. -eydi 39
türben "ö. isim: yer ismi" 323
türg "Türk" 334
türk "Türk" 5, 6, 209, 225, 254, 257, 261
türK "Türk" 209, 220, 221, 222, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 266, 268
t. -leni 221
t. -ler 259, 283
t. -ler + i-di 259
türkçe "Türkçe" 6, 226, 243, 255, 266, 291, 321
t. -de 291
türki "Türkiye" 220
türkistañ "Türkistan"
t. -ña 256
türkiya "Türkiye" 260, 262
t. -dan 5, 221, 320
t. -ğa 6, 259
türkiye cumhuriyeT "Türkiye Cmhuriyeti" 255
türkiye "Türkiye"
t. -de 259
t. -den 256
t. -ge 256
türKiye "Türkiye"
t. -değ 322
türk "Türk"
t. -lerbiz 268
t. -men "Türk" 253
türK "Türk"
t. -lerni 257
t. -nü "Türk" 221
türKlü "Türkiyeli" 108
türKsiya "r. Türkiye"
t. -ğa 322
türlü "türlü" 15, 17, 235, 241, 242, 247, 281, 283, 292, 293, 296, 297, 305, 322, 325
türT "r. Türk" 253
türt "dürt-"
t. -e 160
türtsiya "Türkiye" 253
t. -da 228, 235, 271
t. -dan 6
t. -ğa 267
türtsiye "Türkiye"
t. -de 322
tüS "doğru" 335
tüsme "?" 333
tüs "düş- (pay düş-)"
t. -sün 39
tüş "öğle" 64, 140
tüş aş "öğle yemeği"
t. -nı 247
tüş namaz "öğle namazı"
t. -ğa 140
tüş "in-, düş-"
t. -a 33
t. -cegbiz 335
t. -dúg 137
t. -e "in-" 102, 120, 140, 180, 229, 242, 310
t. -egelleni 198
t. -egen 290
t. -gán 300
t. -gen 57, 104, 226, 227, 281, 297, 300
t. -gençe 280
t. -genne 31, 61, 62
t. -gennen 172
t. -Kan 103
t. -may 4
t. -me 24, 335
t. -medi 122
t. -mesinner 124

t. -mey 68
t. -meye 300
t. -meyen 288
t. -se 40, 144, 243
t. -tü 226, 297, 300, 310
t. -Tü 75
t. -tüm 77, 148, 305
t. -Tüm 225
t. -üb 137, 179, 190, 198, 225, 226, 228, 272, 312, 323
t. -üp 97
t. -üP 95, 103, 150, 216, 297, 334
t. -üPbiz 333
t. -üPmen 144
tüş "öğle"
t. -den 35
t. -ge 279
t. -nü 78, 141
t. -te 234
t. -ten 29
tüşen "düş-?"
t. -gen 245
tüşit "haşlamak" 329
tüşl + eT "?"
t. -Ken 59
tüş "in-, düş-; 2 rüya "
t. -ügüz 222
tüş "düş, rüya"
t. -ümne 42
t. -ümnü 60
tüşüv "iniş"
t. -den 328
tüşür "düşür-"
t. + e-dig 143
t. -e 198
t. -gen 203
t. -meceK 258
t. -megen 198
t. -úb 102
t. -üb 3, 43, 198, 264, 265, 287
t. -üb + é-di 3
tütün "duman"
t. -nü 163
tüy "döv-, ez-"
t. -düm 160
t. -e 160, 241
t. -ebiz 300, 302
t. -egen 160
t. -meye 302
t. -üb 160, 300
tüyeğırğan " yer ismi=Tüyegırgan" 290
tüye "döv-, ez-"
t. -P 241
tüz "1 doğru; 2 diz-" 34, 40, 54, 155, 177, 201, 205, 232, 243, 255, 258, 261, 333, 334
tüz "diz-"
t. -e 115
t. -gen 212, 214
t. -genne 330
tüzel "düzel-"
t. -ceK 333
t. -medi 15
tüzle "düzle-"
t. -P 116
tüzlüg "düzlük" 261
tüzlüK "düzlük" 254
t. -Te 267

T

Ta "da, dahi" 2, 3, 28, 78, 100, 138, 155, 165, 168, 173, 185, 188, 214, 217, 226, 227, 257, 262, 302, 307
Tağı "dahi, de" 48, 324
Taim "daima" 72
Tarığ "gerek, lazım" 108, 247
TarT "çek-, kaldır-"
T.-maġa 138
TaTli "tatlı" 155
T.-sini 19
Te "dahi,da" 19, 31, 81, 104, 168, 196, 202, 331
Te "de-"
T.-b 95, 99, 103, 104, 105, 217, 226, 267, 271, 272, 278
T.-di 51
T.-gen 67, 70, 77
T.-genne 106
T.-ğen 69, 104
T.-P 98, 99, 241, 244, 245, 332
Tere "dere" 55
Terzi "terzi" 246
T.-ğe 246
Té "de-"
T.-b 191, 332
T.-P 245
Tı "de-"
T.-b 281
Ti "de-"
T.-gen 332
Tikim "dikim" 3
Til "dil"
T.-leni 15
Tin "din" 221
Tiy "değ-, ulaş-" 74
Tolu "dolu" 29
Tört "dört" 98

Tur "bk. tur-"
T.-a 25, 132, 190, 278, 280
T.-ağan 66
TuT "dut" 46, 177
TuT tereg "dut ağacı"
T.-ler 46
TuTTur "tuttur-"
T.-ub 281
TübbetüS "dosdoğru, dümdüz"
T.-ge 153
Tüş "in-, düş-"
T.-e 191, 241
T.-üb 330
T.-üp 75
Tüş "düş, rüya"
T.-üm 162

---

u

u "o" 201
uḫu "uyku" 311
ubork'a "r. biçme, biçim"
u.-nı 144
u.-ni 98
uc "uç"
u.-u 240
uç "uç-" 104, 148
u.-a 61
u.-ağan 113
u.-ağanna 312
uÇ "uç-" 142, 148, 309
uçenig "r. öğrenci"
u. + e-dim 12
uçéniğ "r. öğrenci"
u.-im 12
uçéniK "r. öğrenci" 107
uçeṣḳa "r. arazi, toprak parçası"
u.-da 175
u.-lar 176
u.-larıbız 48
uç "uç"
u.-ı 143
uçilişe "r. yüksek okul" 321
uçilişya "r. yüksek okul"
u.-ğa 297
u.-nı 137
uçiniK "r. öğretmen"
u.-ler 306
uçitél "r. öğretmen" 12
uçitil "r. öğretmen" 12
u.-im 12
u.-ler 320
uçitilnitsa "r. bayan öğretmen"
u.-men 305
uçot "r. rapor"
u.-un 148
uç "uç-"
u.-ub 217, 310, 312
uçun "için"90, 100, 129, 144, 145, 148, 150, 270, 271, 272, 278, 287, 331, 333
uçún "için" 149
uçunÇu "üçüncü"
u.-sún 139
uçúr "uçur-"
u.-e 114
u.-eyim 114
u.-genne 114
uġovoriT "r. ikna" 272
uġovariT "r. ikna" 272, 335
uḫla "uyu-"
u.-b 310
u.-ma 310
u.-mada 217
uje "r.artık"4, 142, 150, 196, 229, 234, 270, 275, 320, 321, 322
uḳrayna "Ukrayna"
u.-dan 253
u.-ġa "Ukrayna" 253
u.-ğa 75
uKrayna "Ukrayna"
u.-ġa 305
u.-nı 328
ulağ "oğul"
u.-ına 311
ulal "oğlan"
u.-lanı 167, 289
u.-laniki 167
u.-lar56, 92, 104, 139, 160, 178, 183, 187, 222, 256, 267, 284
u.-ları 134, 135, 139, 285, 289, 327
u.-larıbızını 258
u.-larıma 180
u.-ların 201
u.-lari 22, 140
u.-larí 40, 80, 103
u.-larim 104
ulan "oğlan"12, 20, 26, 43, 47, 58, 59, 82, 85, 86, 94, 95, 99, 103, 108, 111, 125, 136, 146, 147, 168, 177, 178, 179, 186, 187, 189, 190, 191, 194, 198, 210, 213, 216, 257, 259, 277, 279, 286, 289, 311
u.+ ı-dı 198
u.+ i-dim 12
u.-a "oğlan" 42
u.-ı29, 30, 50, 71, 85, 129, 131, 135, 139, 186, 187, 190, 202, 222, 282, 286
u.-ıbız 226, 257
u.-ıbizġa 20

u.-ım48, 85, 86, 157, 176, 180, 208, 229, 242, 300, 321
u.-ıma 85, 179, 180
u.-ımnı 131
u.-ına 179
u.-ını 131, 190, 283
u.-i 3, 24, 79, 104
u.-í 40, 42, 79
u.-í + di 42
u.-im 79
u.-ímnı 79
u.-ímní 79
u.-in 39
u.-ína 39
u.-innan 135
u.-ınanı 222
u.-ınarı 243
u.-man 219
u.-na 217, 312
u.-nı87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 179, 181, 182, 184, 185, 186, 194, 213, 217, 242
u.-nıki 93
u.-nın 187
u.-ni 20, 24
ulañ "oğlan"
u.-ña 20, 47, 88, 179, 257
u "o"
u.-lar 107, 130, 279
ulay "oğlan"
u.-ına 86
ul "kalabalık"
u.-da 67
ulib "yer ismi=Ulib"
u.-ġa 74
ulitsa "r. sokak" 315
u.-lar 98
uliyaK "uzak yer"
u.-Ta 309
ullu "ulu, büyük"1, 3, 5, 17, 24, 25, 26, 32, 33, 34, 47, 52, 56, 67, 69, 70, 74, 80, 81, 91, 100, 102, 106, 107, 115, 117, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 135, 138, 142, 150, 159, 161, 166, 167, 169, 178, 182, 186, 187, 189, 190, 196, 198, 199, 208, 209, 210, 211, 215, 221, 225, 226, 227, 243, 254, 256, 259, 262, 264, 267, 273, 281, 283, 289, 290, 292, 295, 306, 307, 311, 316, 318, 320, 321, 323, 326, 327, 329
u.+ e-di 100
u.-lanı 50
u.-lar 3, 35, 36, 222, 306, 316, 326
u.-lardan 52, 67, 149
u.-ları 306
u.-larıbız 179, 191
u.-lari 34
u.-larnı 320
u.-man 222
u.-su 33, 82, 161, 170, 172
u.-sun 227
u.-suna 82, 113, 114, 127
u.-sunu 182, 204
ullu ata "dede" 81
u.-lar 81
ullu búrtúġ "üzüm türü" 17
ullubeyavul "Ullubiyavul" 149
ullubiy "ö. isim" 147, 149
u.-niñ 145
ullubiy boynaġsKi "ö. isim" 272
ullubiy buynaKski "ö. isim" 145
ullubiyavul "Ullubiyavul" 149
ulsarímaT "ö. isim" 52
ulu "ulu, büyük" 2, 3, 18
umar "ö. isim" 203
u.-dan 199
u.-nı 200
umaraT "ö. isim"
u.-ġa 131
umay "Kumukların ilk anaları saydıkları mitoloji kahraman" 261
u.-nı 262
umucaḫ "ö. isim" 267
umucaḫan "ö. isim" 267
umucahaT "ö. isim" 267
umuKursun "ö. isim" 28
umuT "umut" 310, 322
umut "umut"
u.-u 322
u.-ubuz 254
un "un" 19, 102, 301
unıversıteT "r. üneversite"
u.-Te 191
unıversitet "r. üneversite"
u.-i 321
un "un"
u.-na 19
u.-nan 19
u.-nu 19, 301
unuT "unut-"
u.-dum 228
u.-duñ 310
u.-ġan + e-digiz 116
u.-ġanbiz 106
u.-ġanman 106, 215
u.-Kan + i-dim 268
u.-ma 110
u.-maġa 121
u.-maġız 121
u.-may 105
u.-tuġ 106
unut "unut-"

u.-açağsan 310
u.-ğanman 101
u.-ğanmen 323
u.-ub 53, 64, 218, 310, 334
u.-uP 68
uv̇al "ufalan-, parça parça ol-"
u.-dı 214
upravleyúşiy "r. yönetim" 99
uḥla "uyu-"
u.-yım 310
ur "vur-" 280
u.-a 68, 135, 138, 287
u.-ağanna 143
u.-ağan 143, 169, 170
u.-allar 59
u.-asan 169
u.-du 51, 163, 255
u.-edi 142
u.-edig 142
u + e-dim 62
u.-ğağına 287
u.-ğan 71,142, 227
u.-ğanı 163
u.-ğanna 162
u.-ma 132, 241
u.-maġa 164
u.-madı 164
u.-mağa 221
u.-maybız 280
u.-sa 329
ub 56, 102, 132, 135, 136, 139, 142, 143, 167, 217, 224, 227, 279, 280, 282, 302
u.-uP 67, 71, 311
urdur "vurdur-"
u.-ğanı 164
urġa "sulanmış toprak"
u.-lanı 119
urla "çal-"
u.-b 265, 284
u.-ğan 284
u.-ma 265
u.-maġız 280
u.-may 202
u.-P 27
u.-y 97, 205
urlan "soyul-"
u.-ğan 284
urluġ "tohum" 133, 230
u.-ta 98
urlu "?"
u.-larda 204
uru "hırsız" 38, 100, 202
urus "Rus" 146
u.-lar 71
urusça "Rusça" 155, 312
uruş "1 vuruş-; 2 savaş-"
u.-a 160
u.-ub 163
uruş "savaş"
u.-larda 59
uryağ "üst taraf"
u.-ına 138
uski "r. dar" 302
uslovyo "r. şart"
u.-lar 335
us "büyü-, yetiş-"
u.-seydim 41
usTa "usta" 70, 132, 135, 187, 190, 243, 262
usTaġ KavKav "ö. isim" 282
usTa "usta"
u.-ğa 135
u.-lar 156
ustab "?"
u.-ı 256
usTarḥan "ö. isim" 319
usT "üst"
u.-una 140, 142
u.-unda 136
u.-unnan 135
uşaġ "genç" 189, 295
u.-ğa 295
uşad "beğen-"
u.-dım 300
uşa "?"
u.-larda 53
uşaT "beğen-"
u.-ğan 94
u.-maġa 179
u.-masın 96
u.-may 229
u.-sın 96
uşat "beğen-"
u.-a 86, 173, 229
u.-ıb 300
u.-ıP 312
utan "utan-"
u.-ma 30
uTSuġar "1 kuzen, 2. dereceden akraba"
u.-ım 99
uTsuġar "bk. uTSuġar"
u.-ı + e-di 41
u.-ini 42
uvġal "ufalan-, parçalan-"
u.-dı 212
uy "ev" 15, 139
u.-da 15, 99, 140
u.-ğa 19, 20, 140
u.-ge 130
u.-nü 14
u.-una 91

uyahlü "eş, karı kocadan her biri"
u.-m 14
uyal "utan-"
u.-abız 334
u.-ib 100
uyallar "?" 16
uyan "uyan-"
u.-ıb 311
u.-may 63
u.-nım 311
uylandır "evlendir-"
u.-maġa 139
uylandir "evlendir-"
u.-ġanman 139
uylan "evlen-"
u.-nim 139
uyu "uyu-" 227
uyuġun çıK "canı çık-, çok yorul-"
u.-Kan 67
uzaġ "1 uzun; 2 uzak" 38, 289
u.-ġa 267
u.-da 320
uzağ "uzak"
u.-ına
u.-ına 182, 234
u.-ınna 1, 2, 9, 264, 306
u.-inna 2
uzaK "1 uzun; 2 uzak" 38, 107, 263
u.-larda 219
uzaT "uğurla-, yolcu et-"
u.-ġan 57
u.-Kan 77
uzat "uğurla-, yolcu et-"
u.-ib 66
uzulluğ "uzunluk"
u.-u 275
uzun "uzun, uzunluk" 52, 56, 102, 219, 228, 243
u.-un 246
uzunota "Uzunota" 279

ú

úç "üç" 5, 6, 30, 41, 47, 64, 74, 98, 100, 102, 103, 105, 116, 154, 158, 162, 168, 169, 172, 173, 176, 181, 183, 184, 188, 205, 208, 210, 224, 225, 295, 299, 301, 310
ú.-er 162, 257
ú.-lerde 185
ú.-nü 162
ú.-ú 182, 254, 256, 257
úç miñ altı yüz "üç bin altı yüz" 154
ú.-den 166
úç yúr genT "ö. isim" 5
úç yúz elli "üç yüz elli" 165
úç yúz elli beş "üç yüz elli beş" 165, 166
úç yüz "üç yüz" 153
ú.-den 166
ú.-ge 166
úç yüz miñ "üç yüz bin" 333
úç "uç-"
ú.-úb 43
úçun "için" 58
úçún "için" 3, 7, 12, 13, 20, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 41, 43, 44, 46, 49, 56, 69, 75, 82, 90, 99, 110, 111, 112, 114, 121, 123, 124, 134, 138, 141, 154, 159, 174, 177, 179, 188, 204, 215, 218, 220, 224, 228, 241, 242, 243, 244, 254, 255, 256, 260, 279, 299, 331, 332, 334
ú.-de 334
ú.-na 67
úçúnÇi "üçüncü" 12
úçúnçú "üçüncü"
ú.-sú 27
úçúnÇú "üçüncü"
ú.-súnú 66
úçúnçü "üçüncü"
ú.-sü 309
úçúr "uçur-"
ú.-e 113
úÇ "üç" 5, 6, 8, 11, 15, 22, 31, 48, 52, 56, 58, 59, 73, 98, 101, 113, 137, 138, 142, 188, 189, 255
úÇ miñ "üç bin" 139
úÇ yúz "üç yüz" 101
úÇ yúz elli "üç yüz elli" 101
úÇ yüz "üç yüz" 245
úÇ "üç"
ú.-úgúz 113
úje "r.artık" 5, 12, 25, 34, 35, 36, 84, 88, 90, 92, 111, 115, 152, 157, 158, 166, 167, 168, 186, 247, 248, 254, 255, 257, 264, 265, 267, 268, 333
úlan "oğlan" 72
úllu "ulu, büyük" 33
ús bol "üstün gel-"
ú.-ub 103
úsTa "usta" 174
ústaz "üstat" 172
úst "üst"
ú.-ú 239
ú.-úbúzda 76
ú.-úne 67
úsT "üst"
ú.-ú 101
ú.-úbüzge 332
ú.-úde 77
ú.-úgúzge 39
ú.-ún 19, 67, 241, 257
ú.-úna 3

ú.-úná 19
ú.-úña 2
ú.-únden 110
ú.-úne 173, 183, 191, 198, 247, 248, 259, 333
ú.-únne 1, 109, 110, 124, 191, 259
ú.-únneği 18
ú.-únnen 27, 260, 332
ú.-únú 44
út "yen-"
ú.-a 168
úy "ev" 7, 29, 30, 32, 47, 114, 137, 243
ú.-da 2
ú.-dá 58, 59, 84
ú.-de 24, 29, 39, 48, 121, 208, 210, 264
ú.-deği 15
ú.-gá 41
ú.-ga 140
ú.-ge 35, 210, 214
ú.-lağa 34
ú.-lanı 70, 85, 101
ú.-lar 49, 70, 85, 101
ú.-larin 99
ú.-larina 99
ú.-leni 263
ú.-lerin 205
ú.-lerine 35
ú.-lerni 208
ú.-nú 35
ú.-úbúzní 24
ú.-úge 24
ú.-úme 35
ú.-úmne 29
ú.-úne 25
ú.-únnán 84
ú.-únne 27, 45
ú.-úñne 29
ú.-únü 35
úyahlú "eş, aile, karı kocadan her biri"
ú.-m 24
ú.-su 22
ú.-sú 24, 35, 36
úyahlü"eş, aile, karı kocadan her biri" 154
ú.-m 321
ú.-sú 22
úyaḥlú "eş, aile, karı kocadan her biri"
ú.-búz 266
ú.-laru 84
ú.-m 42, 83
ú.-súnnen 40
úyaḥlü"eş, aile, karı kocadan her biri" 154
úyde "sür-, kağnı sür-"
ú.-b 109

ü

üç "üç"225, 226, 229, 232, 277, 289, 290, 295, 298, 301, 320, 321
üçç "üç"
ü.-übüz 74
üçev "her üçü" 74
üçitil "r. öğretmen" 145
üçünçü "üçüncü" 226, 304, 307
üçünÇü "üçüncü" 115, 296
üÇ "üç" 241
üÇ *miñ* "üç bin"
ü. + é-di 296
ü.-ge 296
üç yüz "üç yüz" 270, 286
ül "çağır-"
ü.-edi 100
üleş "paylaş-, üleş-"
ü.-dig 275
ü.-e 270
ü.-edi 270
ü.-egen 1
ü.-ersen 28
ü.-ib 1, 43
ülge "örnek"
ü.-ni 260
üPle "seç-; ayır (pirinç ayıklamak)"
ü.-b 230
üreg "yürek"
ü.-leri 177
üret "üret-"
ü.-mege 12
üs "üst, üstün" 224
üsT "üst"
ü.-Te
ü.-Te 318
ü.-ü 110, 170
ü.-üme 289
ü.-üne 174, 176, 220, 222, 287, 302, 309, 318, 329
ü.-ünne 175, 221
ü.-ünneği 122
ü.-ünnen 275
üst "üst"
ü.-übüzden 54
ü.-üne 200
üsTüllüg "üstünlük"
ü.-nü 221
üşü "üşü-"
ü.-geğini 283
üt "yen-"
ü.-e 179
üTTür "yenil-, kazandırt"
ü.-dü 162
üy "ev" 189, 209, 229, 233, 289, 290

ü.-dan 7
ü.-de 40, 58, 88, 89, 107, 167, 169, 234, 246, 247, 264, 281, 289, 298, 312, 317, 331
ü.-den 181, 227, 256
ü.-ge 49, 55, 83, 88, 99, 140, 154, 155, 181, 184, 190, 196, 229
ü.-leğe 204, 216
ü.-leni 169, 203, 204, 205, 247, 263
ü.-ler 99, 157, 167, 176, 205, 275
ü.-lerden 213, 214
ü.-lerine 275, 309
ü.-nü 7, 88, 114, 184, 186, 310
ü.-ü 282, 328
ü.-übüzge 150
ü.-üñ 50
ü.-üne 24, 60, 163, 208, 273
ü.-ünne 34, 305, 322
ü.-ünneği 76
ü.-ünnen 93, 190
ü.-ünü 98, 286
üyahlü "eş, karı kocadan her biri" 166
ü.-büz 157
ü.-büznü 227
üyaḥlü "eş, karı kocadan her biri" 166
ü.-ler 166
ü.-leri 167
ü.-nü 290
üyken "1 büyük; 2 önemli, mühim" 335
üylen "evlen-"
ü.-e 177
ü.-iP 331
ü.-megen 85
ü.-nim 47
üylüğ "1 ev, aile; 2evcil; 3 ev halkı"
ü.-üne 75
üyred "öğret-"
ü.-di 73, 74
üyren "öğren-"
ü.-gánbíz
ü.-gánbíz 49
ü.-gen 10, 67, 114, 173, 188, 212
ü.-ib 2, 10, 73, 74
ü.-ni 226
ü.-nim 55, 56, 218
üyreT "öğret-" 202
ü.-gen 114
ü.-genne 36
ü.-me 10, 201
ü.-mege 12
ü.-Ti 73
üyret "öğret-"
ü.-e 222
ü.-ib 254
ü.-ibdi 36
ü.-iP 73, 202
üze "üst, üstüne" 202
üzeri "üzeri"
ü.-ne 38
üz "1 kop-; 2 kes-; 3 bırak-"
ü.-mese 55

---

v

va "ve" 139, 180
vaḳt "vakit, zaman"
v.-lar 174
vaKT "vakit, zaman"
v.+ i-di 318
v.-i 4, 101, 102, 128, 181, 273, 317
v.-ide "vakit, zaman" 327
v.-ini 191
vaKt "vakit, zaman"
v.-i 103, 317
v.-ilarda 97
v.-isinna 4
valadenya "bölge"
v.-sı 189
valeTtin meri "ö. isim" 65
valid "r. 1 hucum, akın ediş; 2 devirmek"
v.-leri 177
var "1 var; 2 git-" 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 56, 58, 68, 69, 70, 74, 76, 77, 78, 80, 83, 84, 85, 87, 89, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 123, 124, 130, 131, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 148, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 218, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 232, 233, 235, 242, 243, 245, 259, 269, 271, 272, 274, 275, 276, 280, 281, 283, 285, 288, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 307, 308, 309, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 334
var "var"
v.+ e-di 38, 40, 70, 74, 76, 77, 98, 101, 117, 142, 153, 160, 169, 191, 213, 270
v.+ é-di 74, 102
v.+ ı-dı 4, 142, 301, 314, 318, 323
v.+ i-di 3, 47, 76, 143
v.-dır 154, 169, 323
var "git-"

v. -a3, 10, 40, 71, 89, 90, 135, 159, 163, 167, 173, 182, 189, 278, 294, 318, 329
v. -ağanna 177
v. -abız 233
v. -abiz 14, 15, 16, 140
v. -ağan 70, 189
v. -ağanna 163
v. -aman 83, 305, 323
v. -asan 323
v. -dı 5, 40, 208, 270, 314, 315, 318, 320, 323
v. -dım 1, 144, 304, 317
v. -di 24, 134
v. -dí 37
v. -e 228
v. -edi 150
v. -edim 270
v. -ediñ 109
v. -ey 229
v. -ġan 84, 99, 150, 177, 187
v. -ġanı 167
v. -ġanim 15
v. -ġanmen 144
v. -ġanmız 332
v. -ġanna 20, 96, 300
v. -ġannan 177
v. -ıb113, 114, 169, 184, 186, 203, 208, 304, 317, 319, 322
v. -ib 1, 27, 131, 142
v. -iP 47
v. -ma 274
v. -mağa 270
v. -may + e-di 90
v. -sam 35
var "1 var; 2 hep"
v. -inna 98, 101
v. -nı 153
vartel "?"
v. -ler 275
varyanT "r. 1 varyant; 2 tür" 329
vasıyat "vasiyet"
v. -ı 289
vastanavT + et "r. bir şey söyle-"
v. -ib 147
vastoşni "r. doğulu" 315
vaşşina "r. arı kovanı"
v. -lar 134
vatağ "1 r. sürü, cümbül cemaat, hurya; 2 vatan"
v. -ına 312
vatan "vatan" 56, 261
v. -ıma 311
v. -íbiz 12
vatut tom "ö. isim" 138
vaytaypa"?"
v. -dan 105
vazmojnost "r. imkanlar" 320
vâbşe "r. hiç" 212
vá "ve" 28
váyá "veya" 178
ve "ve" 31, 42, 238, 331
veçer "r. eğlence partisi"
v. -ine 190
veg "r. asır, yüzyıl" 47, 259
vengri "r. Macaristan"
v. -ge 150
vengriya "r. Macaristan"
v. -da 150
ver "ver-" 190
v. -di 97, 255, 329
v. -dig 5
v. -e5, 14, 20, 30, 31, 88, 89, 102, 134, 135, 148, 163, 167, 173, 175, 189, 229, 231, 306, 308
v. -egán 332
v. -ebiz 6, 102
v. -edi 74, 270
v. + e-dig 102, 275
v. + e-dim 208
v. -egen 270
v. -eğen 191, 270, 324
v. -emen 31, 84, 163, 266, 305
v. -esen 163
v. -ey + e-di 203
v. -e + ydi 10
v. -gen69, 107, 108, 122, 145, 147, 195, 196, 202, 217, 224, 226, 227, 275, 310, 335
v. -gen + e-dig 195
v. -gen + e-diK 196
v. -gen + e-diler 147
v. -genbiz 176
v. -gennen 306
v. -ib 35, 92, 95, 130, 227, 275, 305, 329
v. -ib Ti 95
v. -iP 68, 69, 181, 270
v. -irmen 54
v. -me 195
v. -medi 99
v. -mege 51, 176, 190, 322
v. -megeni 321
v. -mey 5, 58, 189, 195, 197, 329
v. -meygeni 195
v. -meyib 99
v. -se 104
v. -segiz 294
v. -sen 202
v. -sin 107, 178
veril "veril-"
v. -e 167
ves paçti "r. hemen hemen hepsi" 330
vestivoyenni "r. askeri" 333
vér "ver-"

v. -e 243
v. -ebiz 254
vıḫadnıy "r. hafta sonu"
v. -da 87
vılast "r. hükümet"
v. -ğa 224
vıraÇ pidiatir "r. çocuk doktoru" 298
vıraç "r. doktor"
v. -lar 293
vıserâvno "r.yine de,her şeye rağmen" 149
vısılḳa "r. sürgün"
v. -ğa 320
vısilk´â "r. sürgün"
v. -ğa 75
vızırıv̇çetk´a "r. patlatıcı"
v. -nı 198
vızırniK "r. patlayıcı" 198
vızırıv̇çetk´a "r. patlayıcı madde" 198
vilayaT "vilayet" 253
viliyaT "vilayet"
v. -nı 221
viredni "r. zararlı" 197
vireyemna "r. zamanlık, zaman" 77
viserovno "r.yine de,her şeye rağmen" 85
visilk´a "r. sürgün"
v. -ğa 74
vílayaT "vilayet" 5
vílayeT "vilayet"
v. -ni 9
vítoroy "iki, ikinci" 5
vol "ol-"
v. -a 183, 185
volniy "r. özgür" 188
voT "r. işte" 88, 270, 315
voyenni oKruġ "r. 1 savaşçı bölge, askeri bölge"
v. + e-di 77
vubro"?"
v. -larda 335
vu "bu"
v. -ğar 186
vulan "ile" 6
vunuġ "r. torun" 80
v. -um 12
vuḫadnay "r. hafta sonu" 21
vusa "ise"
v. -n 104
vúyá "eyvah, vah vah" 39

---

v̇

v̇a "ve"38, 65, 138, 141, 192, 193, 292, 293, 295

v̇a alayḳumásselam "aleyküm selam" 65
v̇á "ve" 224
v̇aġol "r. vagon"
v̇. -lara 99
v̇aġT "vakit"
v̇. -i 221
v̇aḫt "vakit"
v̇. -isinná 132
v̇aḳt "vakit
v̇. -a 120
v̇. -ide 33
v̇ah "vah!" 115
v̇aKd "vakit"
v̇. -i 283
v̇akil "vekil"
v̇. -men 180
v̇aKT "vakit"
v̇. -a 334
v̇. -ılarda 74
v̇. -i 181
v̇. -ida 38
v̇. -ide 181, 187
v̇. -im 281
v̇. -isinde 315
v̇. -isinne 289
v̇aKt "vakit"
v̇. -ıda 333
v̇. -i 124, 163, 165, 311
v̇. -ide 285, 296, 311, 315
v̇. -isi 241
v̇. -isinna 9
v̇. -isinne 122
v̇ala "vallahi" 308, 310
v̇alla "vallahi" 39
v̇álla "vallahi"66, 68, 100, 101, 189, 200, 204
v̇allah "vallahi" 273
v̇állah "vallahi" 16, 114, 168
v̇av̇ "ünlem sözü" 77
v̇aḫabisT "vahhabi"
v̇. -ler 117
v̇ar "var"
v̇. + e-di 74
v̇. + e-dig 74
v̇ásıyaT "vasiyet"
v̇. -ları 202
v̇. -lar 202
v̇ay "ünlem" 160

v̇ayav̇ "veya" 71
v̇ayya "veya" 164
v̇âla "vallahi" 67, 104, 180
v̇âli "veli" 130
v̇. -ler 130
v̇âbşe "r. hiç" 16
v̇âza "vazo" 248
v̇ol "ol-"
v̇. -a 129, 177
v̇. -uP 177
v̇olv̇o "araba markası"
v̇. -lağa 322
v̇óre "1 sakın-"
v̇. -giz 124
v̇ot "r. işte" 3
v̇oT "r. işte" 307
v̇ör "sakın" 64
v̇öre "sakın-" 64
v̇uya "eyvah, vah vah" 14, 107, 190

---

y

ya "ya!" 70, 72, 116, 119, 123, 154, 163, 164, 183, 190, 196, 205, 232, 237
ya da "yada" 113, 185, 243, 307
ya'mur "yağmur"
y. -lar 16
yab "kapa-, kapat-"
y. -a 156
y. -ağan 209
y. -ajaġ 289
y. -ıb 279
y. -maġa 44
yabul "kapan-"
y. -ġan 280
yabuş "1 savaş-; 2 yapış-; 3 birleş-" 75
y. -ġan 52, 312
y. -a 209
y. -abız 256
y. -adı 311
y. -ağan 209, 239, 244, 311
y. -ma 71
y. -mağa 209
y. -ub 208
yabyañlız "yapayalnız" 48
yad "yat-"
y. -ġınça 212, 214
yada "yada" 94, 166, 179, 184, 235
yaġ "taraf, yön, yaka" 131, 189, 293
y. -da 5, 76, 84, 92, 146, 166, 186, 190, 228, 243, 265, 293
y. -da + di 76
y. -dağı 173, 174, 188, 190
y. -dağî 112
y. -dan 96, 177, 327, 328
y. -ġı 189
y. -ġa 66, 71, 84, 142, 174, 189, 203, 206, 261, 271, 274, 329, 334
y. -ı 116, 334
y. -ıbız 153
y. -ıbızda 48
y. -ıbızını 153
y. -ına 185, 198
y. -ınna 71, 159, 167
y. -ınnan 161
y. -lağa 30, 259
y. -lar 232
y. -larda 16, 146
y. -larını 155
y. -nı 223, 229
y. -ta 165
y. -Ta 84
yaġġa "yaka, taraf, yön"
y. -da 138
y. -ğa 69
y. -lar 55
yaġa "yaka, taraf, yön"
y. -da 101
y. -ġa 183
y. -sına 59
y. -sınna 67, 282
y. -sína 67
yaġar "yak- ?"
y. -sa 178
y. -sañ 178
yaġılT "ateşe ver-, yak-"
y. -ġan 57
ya* "yaka, taraf, yön"
y. -*a 103, 220
y. -Ta 153
yağa "yaka, taraf, yön"
y. -da 44
y. -dan 28
yağ "yak-"
y. -ağan 43
y. -ar 194
y. -ıb 229
y. -ıp 247
y. -ıP 331
yağarı "ya!; ünlem sözü" 178
yağari "ya!; ünlem sözü" 311
yağarí "ya!; ünlem sözü" 69
yağ "yaka, taraf, yön"
y. -ı 165, 241
y. -ın 71
y. -ıñ 227
y. -ına 69, 163, 282, 290, 309, 312, 324

y. -ıña 213
y. -ını 303
y. -ınna 67, 160, 198, 278, 280, 286
y. -ınnan 90, 165, 241, 254, 260, 262, 266, 274, 282
yağlı "yağlı" 1
yağmir "yağmur" 16
yaḫsay azarḫana "Yahsay Hastanesi" 298
y. -nı 291
yaḫsay balniTsa "Yahsay Hastanesi"
y. -da 298
yaḫsay "Yahsay"
y. -da 280, 299
y. -dağı 292
yaḫsaylı "Yahsaylı" 56
yaḫşı "güzel" 8, 130, 135, 291, 335
yaḫşılıġ "güzellik"
y. -lanı 263
yaḫşi "iyi, güzel" 9, 10, 12, 15, 182, 198
y. -lar 15
yaḫşí "güzel" 8, 9, 12, 23, 25, 47, 78, 79, 99, 114, 152, 160, 165, 175, 177, 179, 180, 243, 256, 261, 265, 266, 268
y. -man " 160
y. -nı 265
y. -sin 23
yaḫşílıġ "güzellik" 13, 79, 265
y. -lağa 79
yaḫsarem "ö. isim" 50
yaḫşı "güzel" 97, 107, 139, 141, 142, 145, 146, 204, 284, 307, 319, 322
y. + e-di 97
y. -dır 205
yaḫşılıġ "güzellik" 207
yaḫşılığ "güzellik"
y. -ı 108
y. -ınna 331
yaḫşılıK "güzellik"
y. -Ka 60
yaḫşi "iyi, güzel" 4, 18, 19, 21, 99, 100, 105, 146, 226, 227, 229, 230, 231, 270, 271, 273, 275, 280, 282, 318, 322, 329
y. -lar 280
yaḫşí "güzel" 27, 28, 30, 34, 39, 43, 70, 73, 85, 86, 97, 99, 115, 126, 142, 189, 201, 202, 206, 217, 300
y. -dür 38
yaḫşílıġ "güzellik" 113
yaḫya "ö. isim" 210

yaḳ "yaka, taraf, yön"
y. -dan 76

yaḳuT "Saha Türkleri"
y. -lar 257
yaK "yaka, taraf, yön" 265
y. -da 234
y. -dan 76, 117, 272, 333
yaKlaş "yaklaş-"
y. -ıġız 66
yaKşi "güzel" 53
yaK "yaka, taraf, yön"
y. -ta 334
y. -Ta 333, 334
y. -Tan 333
yalġ "sıkıl-"
y. -ġan 265, 270
yalġan "yalan" 43, 70, 196, 197, 200, 203, 212, 215, 224, 257, 261, 262, 331
y. -nı 196, 261
yalġız "yalnız" 42
yala "yala-"
y. -ma 323
yalan ayaġ "yalın ayak" 118
yalañ maş "yalın baş" 118
yalañġaç "çıplak" 168
yalaṇġaç "çıplak" 186
yalav ? 37
yalçı "çalış-"
y. -lağan 262

yalḳ "sıkıl-"
y. -ıb 229

yalḳıl "kağnının bir uzvu"
y. -lar 111

yalḳuv "sıkılış"
-u 229
yalgiz "yalnız" 196
yalın "yılış-, dalkavukluk et-"
y. -man 53
y. -may 53
yalKıl "kağnının bir uzvu"
y. -lar 110
yalla "1 susa-; 2 yan-"
y. -b 330
y. -may 329
y. -y 160, 265, 329, 331
yal "yön, taraf"
y. -lağa 33
y. -larda 52
yalvar "yalvar-"
y. -ıb 202
yama "r. çukur" 59
yamallıġ "kötülük" 202, 258
y. -nı 264
yamallıK "kötülük"
y. -lar 331
yaman "kötü" 2, 3, 15, 38, 39, 50, 60, 73, 75, 76, 78, 79, 86, 99, 131, 175, 176, 177, 178, 185, 188, 189, 202, 223, 226, 247, 264, 265, 287, 289, 335

y.+ e-di 76
y.-ġa 105
y.-ín 23
y.-nı 265
yan "yan" 63, 131
y.-ı 59, 161, 170
y.-ıma 66
y.-ımna 188
y.-ın 121
y.-ına 187, 213, 329
y.-ınna 188
y.-ınnan 262
y.-ína 44
y.-na 7, 17, 64, 200, 290, 308
y.-nan 319
yanç "ez-"
y.-edi 257
y.-ıP 262
y.-maK 255
y.-masın 256
yançıl "ezil-"
y.-madıK 255
y.-maybíz 262
y.-sın 262
yandır "yak-"
y.-ġan 56
y.-eyin 63
yanıvar "r. Ocak" 34
yani "yani" 8, 99, 104, 242
yañ "yan"
y.-ına 15
y.-ña 278, 324, 329
yan "yan-" 63
y.-may 63
yantay "uzan-"
y.-a 26
y.-ġan 204
y.-ġanna 26
y.-ıb 15
y.-ma 334
yañġur "yağmur" 100, 144, 169
yañı "yeni"74, 85, 106, 138, 170, 225, 242, 278, 333
y.-dan 17, 138, 147, 304, 320, 327
yañırT "yenile-"
y.-a 85
y.-ma 85
yañırt "yenile-"
y.-ıb 320
yañla "nur çıkması"
y.-nı 38
yañlıS "yalnız" 268
yañlış "yanlış"
y.-ġa 52
yañız "yalnız" 186, 190, 196, 325
y.-man 53
yañızlıġ "yalnızlık" 53
yañızlıK "yalnızlık"
y.-dan 53
yañı "yeni"4, 18, 26, 27, 71, 74, 243, 285, 296, 300, 323
y.-dan 160, 172, 246, 247, 270, 278
yañıur "yağmur" 35, 112
yañyañña "yanyana" 1
yav̇ "yağ" 19
yav̇ "yağ-"
y.-a 329
y.-aġanna 169
y.-ġan 289
y.-mağan 144
y.-may 54, 112
y.-sun 3
y.-ub 140, 279, 283, 288, 289
yav̇dur "yağdır-"
y.-a 35
yav̇lu "yağlı" 19
yav̇luġ "mendil, kumaş peçete" 87, 186
y.-larda 149
y.-nu 186
y.-u 186
yav̇ul "kapan-"
y.-mağan 101
y.-ub 43
yav̇un "yağmur" 329
y.-nu 329
yav̇uş "1 dövüş-, savaş-; 2 yapış-; 3 birleş-"
y.-aġan 224
y.-ağallar 224
y.-ma 223
y.-ub 223
y.-up 224
yaP "kapa-, kapat-"
y.-ġan 71
y.-may 263
yap "kapa-, kapat-"
y.-ġanbíz 195
yaponskiy "r. Japon" 244
yaPyañlız "yapayalnız" 70
yarġıçılıS "?" 13
yar-a "1 yara; 2 yar-; 3 yara-" 52, 223
yarala "yarala-"
y.-ma 237
yaralan "yaralan-"
y.-ib 150
y.-iP 150
y.-madim 75
y.-malar 330
yara-la-r "1 yara; 2 yarala-" 52

y.-ların 52
yara "yara-"
y.-mas 124
y.-may 38, 78, 114, 224, 227, 237
y.-máy 121
y.-may + e-di 78
y.-mayġan 38
y.-maysan 237
y.-y 27, 29, 35, 42, 50, 55, 65, 135, 160, 168, 173, 227, 235, 237, 306
y.-yġan 20, 21, 40, 69
y.-yġán 121
y.-ycağ + ı-dı 320
y.-ygen 100
y.-yğan 15
yaran "yara-"
y.-mey 332
yarav "yarayış"
y.-un 78
yar "yar-"
y.-arağ 205
y.-ıb 59
y.-ıP 71
yaraşdır "tamir et-"
y.-ġanbız 278
y.-ıb 279
yaraştir "tamir et-"
y.-ib 37
yarat "yarat-"
y.-ġan 335
yaraT "yarat-"
y.-ġan 78, 207
yará "yara-"
y.-y 19, 216, 230
y.-yġan 75
y.-ydí 119
yare "yara-"
y.-y 134
yarığ "parlaklık"
y.-ın 122
yarıK "parlaklık" 38
yarıl "yarıl-"
y.-ġan 228
y.-ıP 71
yarım "yarım"26, 100, 144, 176, 195, 232, 269, 330
yarim "yarım" 6, 10
y.-nan 7
yar "yarım"
y.-ím 74, 98
yar "uçurum, yar"
y.-lardan 222
y.-ların 222
yarlı "fakir, zavallı"145, 186, 187, 262, 263, 322
y.-biz 263
y.-lardan 54
y.-man 53
y.-sına 153
yarlılığ "fakirlik" 53
y.-Ta 186
yarli "fakir" 7
yar "yar"
y.-sam 178
yartı "yarım" 233, 243
y.-sı 7, 243, 257
y.-sına 115
yartí "yarım" 23
y.-sín 24, 35
yarug "yarık" 228
yas "yas, matem" 177
yasduġ "yastık"
y.-lar 35
yasin "Kur'an-ı Kerim süresi (Yasin)" 287
yaslı "r. kreş, ana okulu"
y.-da 1, 3
yasli "r. kreş, ana okulu"
y.-ni 3
yastuġ "yastık"
y.-nu 191
yaş "çocuk"1, 2, 3, 14, 23, 24, 25, 27, 37, 38, 39, 41, 42, 46, 58, 69, 71, 98, 101, 106, 119, 135, 138, 141, 142, 143, 147, 157, 161, 185, 187, 198, 208, 209, 217, 226, 245, 262, 282, 284, 285, 286, 295, 296, 297, 299, 306, 307, 311, 312
y.-dí 43
y.-ġa 21, 39, 135, 292, 307
y.-ı 2, 30, 84, 123, 129, 172, 210, 216, 242, 277, 283
y.-ıbızġa 333
y.-ıbiz 2, 139
y.-ım 15, 41, 83, 242, 298, 299
y.-ımı 217
y.-ıñ 217
y.-ını 39, 177
y.-ıñı 202
y.-i 23, 31
y.-ibiz 1
y.-ím 47
y.-la 215
y.-lağa 15, 169, 210, 293
y.-lanı1, 40, 145, 168, 210, 222, 262, 281, 286, 299
y.-lani 1, 15
y.-laní 12
y.-lar2, 3, 15, 50, 69, 74, 77, 98, 99, 102, 112, 118, 124, 130, 141, 142, 143, 147, 167, 168, 210, 226, 244, 261, 267, 281, 286, 293, 295, 296, 299, 305, 329

y.-larda 131, 169, 175, 210, 281
y.-lardan 73, 118, 119, 120, 169, 281
y.-ları 29, 31, 84, 167, 189, 227, 312
y.-larıbız 197
y.-larıbızda 70
y.-larıbızını 254, 256, 257
y.-larıbíz 48
y.-larım 14, 242, 299
y.-ların 312
y.-larına 84
y.-larını 189
y.-lari 1, 22, 31, 45, 46, 135, 237
y.-larí 30, 58, 59
y.-larim 15
y.-larím 58, 59
y.-larínnan 37
y.-larnı 168
y.-man 208
y.-nı 210, 213, 226, 286, 297, 307
y.-ni 25
y.-ní 37
y.-san 105
y.-Tan 122, 135
yaşa "yaşa-" 190
y.-b 13, 15, 42, 46, 47, 69, 85, 186, 187, 277, 282, 283, 305, 308, 312, 313
y.-dıġ 304
y.-dım 217
y.-dim 42
y.-dím 42
y.-ġan 3, 66, 267
y.-giz 117
y.-ğan 191, 283, 290
y.-ğanman 277
y.-ğanmiz 266
y.-ğannan 299
y.-ma 116, 195, 205, 265
y.-maġ 265
y.-maġa 195, 197
y.-mağa 213
y.-majaġnı 217
y.-may 30
y.-maybiz 304
y.-máyman 217
y.-P 38, 75, 78, 79, 85, 217, 304
y.-PTúr 38
y.-r 325
y.-sa 203
y.-saK 202
y.-sam 280
y.-sın 266
y.-y 11, 23, 84, 132, 139, 149, 165, 172, 177, 186, 197, 257, 258, 264, 277, 287, 320, 321, 327
y.-y + e-di 132
y.-y + e-dig 270
y.-yaġ 265, 266
y.-yġallar 167, 203, 314
y.-yġallarí 44, 45
y.-yġan 41, 138, 139, 165, 166, 173, 203, 320, 326, 333
y.-yġanı 325
y.-yġanım 144
y.-yġanna 23, 41
y.-yıb 299
yaşav "hayat" 14, 15, 73, 108, 145, 149, 165, 174, 175, 186, 205, 312, 321, 322
-da 177
-ġa 98, 153, 175, 196, 312, 313, 322
-u 165, 175, 299, 321
-ubuz 8, 108, 154
-ubuzda 14, 108
-um 14, 299
-uñ 65, 66
-unu 188
yaşavluġ "hayat" 320, 322
yaşavsuz "kötü hayat sürmek" 58
yaşav "hayat" 173
yaşavluġ "hayat" 173
yaşá "yaşa-"
y.-y 322, 333
yaşçí "?"
y.-larí 71
yaşda "çocukluk çağı" 217, 226, 281, 284, 289, 307
yaşdan "çocukluk çağından" 281
yaşe "yaşa-"
y.-y 41, 84, 104
y.-y + e-dig 41
y.-ygen 84
y.-ymen 104
yaşıl "yeşil" 54, 249, 325
yaşın "gizlen-, saklan-" 69, 282, 312
y.+ e-dig 168
y.-a 168, 283
y.-ağallar 169
y.-ġan 168
y.-ıb 163, 168, 186
y.-nı 187
yaşır "gizle-, sakla-"
y.-ıb 257
y.-ma 210
yaşırT "gizle-, sakla-"
y.-ķan 268
yaşiġ "r. kutu"
y.-lar 1
yaşíl "yeşil" 112
yaşírtín "gizlice" 32
yaşírTín "gizlice" 33

yaşlı ? 236
yaşlığ "çocukluk, gençlik" 120
yaşma "yaşama" 74
yaT "yat-" 173, 310
y.-dı 310
y.-ġan 108, 160, 318
y.-ma 99, 169
y.-madı 121
y.-mağa 227
y.-mam 216
y.-may 25, 32
y.-tı 310
yat "yat-"
y.-a 67, 159, 160, 175, 293, 294
y.-ağan 88, 204
y.-aman 65, 83, 213
y.-ġan 160
y.-ıb 121, 160, 168, 169, 204, 214, 227, 309, 331
y.-ıP 109
y.-íP 109
yäT "yetiş-, ulaş-, eriş-"
y.-gendig 304
y.-Tig 304
yatıv "yatış"
-uñ 65, 66
yäTmiş birinÇi "yetmiş birinci" 253
yaTyañlız "yapayalnız" 190
yav "yağ-"
y.-ġan 63
yavuş "savaş-, dövüş-"
y.-ġan 223
yavuşuv "savaş"
y.-larda 223
yay "ser-, yay-"
y.-a 162, 184
y.-abız 302
y.-abız 301
y.-ağan 260
y.-asan 63
y.-dım 62
y.-ġan 208
y.-ıb 35, 36, 200
y.-ıP 301, 302
y.-ib 17
y.-mağa 36
y.-maya 28
yayağ "yanak"
y.-lar 325
yayav "yaya" 305
yayavuç "oklava" 301, 302
yay "yaz"
y.-da 192
yayıl "seril-, yayıl-"
y.-a 18, 160, 208
y.-alar 34
y.-ġan 51, 318
y.-ġanna 169
y.-ıb 20, 111
y.-may 174
y.-mayġan 208
yayın et "yayın yap-"
y.-ebiz 5
yay "yan, yanında"
y.-inna 104
yayla "etrafı ağaçlıklı düz boş alan,yayla"
y.-dan 62
yaz "yaz" 16, 17, 208, 230, 323
y.-da 16, 168, 226, 229, 306, 324
y.-nı 50
yaz baş "ilkbahar"
y.-da 16
y.-ni 16
yaz "yaz-"
y.-a 104, 118, 139, 188, 191, 208, 311, 312, 324
y.-ağan 188
y.-ağallar 268
y.-ağan 318
y.-aman 84, 281
y.-ar 188
y.-dimmen 150
y.-edi 269
y.-ġan 50, 72, 118, 125, 189, 208, 224, 283, 325
y.-ġan + e-di 103, 150
y.-ġanı 118
y.-ġanıP 121
y.-ġanım 125
y.-ġanman 118
y.-ġannoK 126
y.-ıb 89, 126, 195, 203, 332
y.-ib 6, 9, 27, 195
y.-íb 195
y.-íP 73
y.-ma 120, 208
y.-maġa 60
y.-madıñ 324
y.-may 60, 104
yazbaş "ilkbahar" 34
y.-ġa 34
y.-Ta 132
yazdir "yazdır-"
y.-ib 151
yazı ? 61
yazığ "yazık, zavallı" 49, 186
yazıķov "ö. isim"
y.-ķa 320
yazığ "merhamet, acıma duygusu"

y.-ım 311
yazıl "yazıl-"
y.-ajağ 296
y.-dı 119
y.-ğan 59, 77, 119, 125, 134, 203, 223
y.-ıb 3, 56, 313
y.-ma 296
y.-may 296
yazılı "yazılı" 55, 218
yazılın "yazıl-"
y.-ğan 177, 189
yazıv "yazı" 15
yazıv "yazı" 73
yazı "yazı"
y.-ya 237
yazil "yazıl-"
y.-a 30
y.-ğan 77
y.-ğani 30
y.-gen 139
y.-ib 30
yazíl "yazıl-"
y.-ğan 126
y.-ğán 43
yaziT "ö. isim: Yezit" 202
y.-ge 202
y.-ni 202
yazlığ "yazlık"
y.-ı 40
yazlíK "yazlık"
y.-Kí 40
yazuv "yazı" 208
y.-u 74, 191
yazuvçu "yazıcı"
y.+ e-di 103
yazuvçu "yazıcı"
y.-lar 256
yazuvçú "yazıcı"
y.-sú 75
yáş "yaş"
y.-índağı 205
yäd "yetiş-, ulaş-"
y.-dim 148
yedi "yedi" 50
yedinçi "yedinci" 8
yeg "atı, öküzü arabaya koş-"
y.-dim 192
y.-edi 109
y.+ e-dig 118
y.-ib 109
y.-mege 111
ye "ye-"
y.-gen 62
yegiped "r. Mısır"
y.-Te 281
yeğ "atı, öküzü arabaya koş-"
y.-ib 74
yeKKe "?"
y.-yib 38
yeK "atı, öküzü arabaya koş-"
y.-ti 121
yel "yel, rüzgar" 49, 217, 329
y.-ge 194
y.-ler 49
yele "ele geçir-"
y.-gen 153
yelig "son derece kızgın hale gel-"
y.-geller 194
yem "yem" 167
yemeg "yemek" 275
yemiş "meyve" 46, 55, 173, 324
y.-i 97
y.-ler 61, 102, 197
yenç "ez-, boz, dağıt-"
y.-iP 263
yen "yen-"
y.-eyiK 333
yeni "yeni" 43
yeñ "yen, elbisenin kol tarafı"
y.-lerin 246
yeñ "yen-"
y.-mey 216
yePyeñil "haphafif" 208
yer "yer-"17, 24, 34, 36, 38, 43, 47, 55, 58, 69, 77, 99, 112, 142, 153, 159, 167, 173, 176, 177, 204, 208, 211, 215, 218, 224, 229, 239, 263, 271, 274, 293, 319, 328, 329, 334
y.+ e-di 77
y.-dá 136, 178
y.-de17, 20, 23, 24, 37, 41, 47, 60, 76, 77, 78, 84, 94, 103, 104, 105, 108, 112, 114, 115, 117, 132, 135, 146, 148, 151, 160, 166, 168, 169, 174, 197, 200, 201, 204, 208, 221, 227, 229, 243, 274, 276, 279, 281, 282, 283, 287, 289, 290, 296, 315, 331, 334
y.-degi 195
y.-değı 31, 78, 79
y.-den34, 35, 47, 74, 76, 78, 116, 153, 169, 212, 215, 259, 284, 308, 311, 329, 332
y.-deykeni 23
y.-e 204, 317
y.-ğa 141
y.-ge 12, 36, 76, 79, 105, 112, 114, 130, 148, 151, 152, 153, 159, 187, 204, 278, 288, 303, 335
y.-gege 204
y.-i "yer"6, 35, 41, 43, 50, 98, 100, 148, 167, 185, 189, 191, 234, 239, 274, 281, 315

y.-ibiz 155, 274, 335
y.-ibizde 1
y.-ige 317
y.-igiz 50
y.-igizge 50
y.-im 35
y.-ime 311
y.-imne 311
y.-imnen 169
y.-in 23, 118, 161, 162, 186, 202, 215, 246
y.-ina 38
y.-inde 318
y.-ine 71, 165, 166, 198, 243
y.-innán "yer" 41
y.-inne 18, 108, 109, 166, 174, 214, 274
y.-inni 173
y.-lani 36
y.-leğa 139
y.-lege 77, 256
y.-leğe 74, 78, 79, 154, 173, 215
y.-leği 212
y.-leni 49
y.-ler 6, 46, 49, 181, 204, 227
y.-lerde 58. 75, 186, 213, 292
y.-leribiz 169, 274
y.-lerin 57
y.-ni 26, 57, 139, 148, 173, 174, 175, 177, 183
yerğaş "eğer"
y.-ğa 66
yerevan "Erivan" 290
yerleş "yerleş-"
y.-e 139, 173
y.-edi 109
y.-gen 166, 319, 324
yerli "kadar" 28, 73, 74, 76, 96, 125, 144, 147, 150, 173, 175, 176, 177, 209, 221, 224, 246, 264, 274, 288, 294, 305
yeS "?" 196
yes "kes-"
y.-eğen 208
yesi "sahip" 203
y.-si 35, 42, 310
y.-sin 219
y.-sine 30, 42
yesir "esir" 163
yesli "r. eğer" 242
yessi "sahip"
y.-lári 23
y.-ler 35
y.-leri 35
y.-lerine 99
yeşiğ "r. kutu"
y.-ğa 132
yeşig "r. kutu"
y.-ge 132, 134
yeşiK "r. kutu" 132, 133
y.-ler 132
yet "yet-, ulaş-, yetiş-"
y.-e 171
y.-egen 59
y.-ersiz 125
y.-eyiK 57
y.-eyim 325
y.-ib 23, 24, 31, 39, 40, 200
y.-iP 206
y.-Ken 16
y.-megen 330
yeT "yet-, ulaş-, yetiş-"
y.-gen 201, 289
y.-genne 24, 26
y.-Ken 31, 236
y.-meğen 201
y.-seK 24
y.-sin 201
yeTgiribli "itinalı, özenle yapılma" 43
yeti "yedi" 62
y.-ni 70
yetim "yetim" 58, 59, 125
yetinçi "yedinci" 8, 137
yetişdir "1 ulaştır-; 2 üret-"
y.-ib 150
yetiş "ulaş-, yetiş-"
y.-e 28
y.-ecegsen 200
y.-egen 15
y.-gen 137, 180, 200, 288
y.-gençe 332
y.-genne 200
y.-ib 135, 233, 283, 289
y.-mayman 35
y.-medi 334
y.-mey 126, 145
y.-meybiz 332
y.-meygeller 182
yetişmeyğállığ "yetişmemek" 84
yetiştir "1 ulaştır-; 2 üret-" 312
y.-e 181, 184
y.-ib 145
yetişTir "1 ulaştır-; 2 üret-"
y.-igiz 311
y.-me 322
yetmiş "yetmiş" 4, 5, 9, 10
yetmiş äkinçi "yetmiş iki"" 137, 139
yetmiş altınÇı "yetmiş altıncı" 157
yeTmiş altınçı "yetmiş altıncı" 328
yetmiş beş "yetmiş beş" 98
yeTmiş beş "yetmiş beş" 263, 264
yeTmiş beşinçi "yetmiş beşinci" 299
yetmiş éki-de "yetmiş iki" 4

yeTmiş segiz "yetmiş sekiz" 275
yetmiş segizinçi "yetmiş sekizinci" 4
yetmiş TörtünÇü "yetmiş dördüncü" 246
yeTmiş úçúnÇú "yetmiş üçüncü" 253
yetmiş yeTTinçi "yetmiş yedinci" 329, 330
yeTmiş yeTTinçi "yetmiş yedinci" 330
yetmişinçi "yetmişinci" 137, 274
yeTmişinçi "yetmişinci" 275
yeTmişinÇi "yetmişinci" 246
yeTmuşunçi "yetmişinci" 271
yetti "yedi"1, 4, 5, 97, 101, 103, 106, 140, 275, 284, 320, 321
yeTTi "yedi"30, 41, 42, 79, 97, 201, 255, 288, 299, 321
y.-den 202
yetti yüz "yedi yüz" 101, 145, 296
yettinÇi "yedinci" 5
yeTTinÇi "yedinci" 85
yeTTir "ulaştır-, yetiştir-"
y.-sin 79
yez "pirinç" 53, 54
yezig "defa, sefer, kere" 303
yeziK "defa, sefer, kere" 241
yeziT "ö. isim: Yezit" 202
yér "yer"
y.-den 221
y.-ge 67, 112
y.-lege 215
yıġ "1 yık-; 2 yığ-"
y.-aġan 69
yıġıl "yıkıl-"
y.-sın 53
yığ "1 yık-; 2 yığ-"
y.-a 223
yıbav "muhabbet toplantısı"
y.-da 178
yığ "1 yık-; 2 yığ-"
y.-ağan 223
y.+ e-dig 143
y.-ıb 69
yığıl "yığın, topluluk"
y.-larda 59
yığil "yıkıl-"
y.-di 105
yıK "yık-, yığ-"
y.-a 69
y.-Kan 223
yıl "yıl"3, 4, 11, 12, 14, 24, 42, 46, 56, 58, 59, 70, 74, 75, 84, 99, 107, 117, 122, 125, 126, 137, 144, 152, 157, 158, 165, 188, 195, 196, 197, 201, 207, 208, 220, 221, 225, 226, 234, 253, 254, 257, 258, 269, 271, 274, 277, 280, 282, 284, 292, 295, 297, 298, 299, 300, 304, 315, 319, 321, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 335
y.-da 4, 47, 137, 157, 197, 201, 246, 269, 277, 278, 280, 294, 297, 299, 305, 306, 315, 327
y.-dağı 280
y.-dan64, 84, 144, 158, 173, 189, 198, 202, 253, 258, 263, 265, 269, 278, 280, 283, 292, 305, 315, 327
y.-ġa 69, 173, 201, 209, 226, 258, 305
y.-ġı 196
y.-ın 9
y.-ına 275
y.-la 5, 125, 173, 253, 254, 259, 266, 275
y.-lağa 25, 76, 172, 227
y.-lanı 165
y.-lar25, 100, 120, 122, 153, 157, 171, 216, 234, 266, 286, 311, 331
y.-larda 9, 74, 76, 77, 119, 121, 266
y.-larını 165
y.-larınna 118, 119
y.-lari 119
y.-nı 188, 197, 226, 264, 281, 306
yıl yarım "yarım yıl"
y.-nan 282
yıla "ağla-" 197
yılal "yılan"
y.-lar 227
y.-lar 227
yılan "yılkan" 227, 311
y.-nı 311
yılavçı "ağlayıcı" 214
yıla "ağla-"
y.-y 215
y.-ybız 201
y.-yıġ 144
yıldız "yıldız" 53
yılKı "at sürüsü" 323
y.-sı 323
y.-sıdır 323
yıllıġ "yıllık" 297, 306
yıllığ"yıllık"
y.-ını 165, 284
yımav "muhabbet toplantısı" 178
yımırTġa "yumurta" 233, 301
y.-ğa 301
y.-lar 233
y.-nı 233
yımışaK "yumuşak" 241
yımuşa "?"
y.-ğan 208
yıvana "muhabbet toplantısı"
y.-ġa 187
yıvan "muhabbet toplantısı yap-"
y.-ıb 183
yır "yır, türkü"50, 53, 55, 63, 178, 187, 190, 212, 214, 216

y.-ı 54, 55, 56, 182, 194
y.-ın 214
y.-í 53, 56
y.-lardan 48, 207
y.-ları 49
y.-larını 177
y.-nı 52, 55, 56, 95, 212, 214, 216
yıraġ "uzak""" 35, 316
yırçı ġazaġ "ö. isim: Yırçı Kazak" 186
y.-a 187
y.-nı 54, 55, 194
yırla "türkü söyle-"
y.-may 213, 214
yır-la-r "1 türkü; 2türkü söyle-" 49, 194, 323
yırla "türkü söyle-"
y.-y 215, 221, 323
y.-y + dı 323
y.-yġan 188, 214
yırma beş "yirmi beş" 316
yırma dörT "yirmi dört" 316
yırma yeTti "yirmi yedi" 253
yırna "türkü söyle-"
y.-maġa 63
yırT "yırt-"
y.-ma 223
yıvaruv "gönder-" 190
yiber "gönder-"
y.-e 317
y.-emen 179
y.-gen 221
yib "ip" 143
yibav "muhabbet toplantısı"
y.-nı 95
yibar "gönder-"
y.+ e-dim 130
y.-a 135
y.-ġan 135
yibeg "ipek" 92
yiber "gönder-"
y.-di 75, 253
y.-dig 280
y.-e 3, 79, 180, 181, 182, 183, 184, 188, 309, 315
y.-eceg 279
y.-ebiz 256
y.-edi 86, 228
y.-emen 83, 180
y.-gen 57, 86, 180, 206, 227
y.-ib 12, 74, 75, 134, 196, 223, 275, 315
y.-medi 12
y.-megenmen 180
y.-sen 228
y.-señ 29
yigirma "yirmi" 5, 10, 11, 183
yigirmá beş "yirmi beş" 174
yigirma beş "yirmi beş"
y.-er 176
yigirmaşar miñ "yirmişer bin" 167
yigirme dörT "yirmi dört" 198
yigit "yiğit, kahraman" 67
yigiT "yiğit, kahraman"
y.-ler 53, 54
yiğ "yık-"
y.-ib 136
yiğirma "yirmi" 5, 44, 154, 165, 182
y.-sínnán 32
yiğirmá "yirmi" 154
yiğirmá beş "yirmi beş" 154
yiğirma beş "yirmi beş"
y.-ge 182
yiğirma dörT "yirmi dört" 226
yiğirma toġuz "yirmi dokuz" 145
yiğirme beş "yirmi beş" 157
yiğirme úç "yirmi üç" 157
yiğit "yiğit, kahraman"
y.-ler 54
yil "yıl" 1, 4, 5, 6, 10, 16, 75, 147, 148, 150, 188
y.-da 101
y.-gi 103
y.-i 10
y.-ina 1
y.-lağa 148
y.-lar 6
y.-larin 3
y.-ni 1, 2
yilan "yılan" 227, 311, 312
yilañ "yılan"
y.-ña 141
y.-ñı 311
yilan "yılan"
y.-nı 141
yila "ağla-"
y.-y 3
yilá "ağla-"
y.-y 123
yimig "gibi" 5, 6, 7, 9, 14, 18, 19, 24, 28, 36, 38, 57, 60, 65, 71, 76, 80, 90, 97, 98, 108, 128, 146, 149, 160, 173, 177, 178, 180, 190, 203, 218, 229, 230, 232, 234, 254, 316, 318, 326
y.-biz 8
y.-leğe 15
y.-ler 128, 160
yimiK "gibi" 53, 57, 61, 62, 63, 114, 168, 199, 212, 215, 279, 299, 300, 322
yivan "muhabbet toplantısı yap-"
y.-alar 89
yivav "muhabbet toplantısı" 182

yir "yır, türkü" 241
yireK "yürek"
y.-lerde 123
yir "yer"
y.-inne 198
y.-ni 71
yirle "türkü söyle-"
y.-y 106
yirli "1 yerli; 2 daha da; 3 iyice" 205
yirma "yirmi" 26, 46, 234, 299
yirma beş "yirmi beş" 234
y.-leri 102
y.-sından 32
yirma beş miñ "yirmi beş bin" 256
yirma birinçi "yirmi birinci" 259
yirma dörT "yirmi dört" 226, 299
yirma toġuzuncu "yirmi dokuzuncu"
y.-su 74
yirma üç "yirmi üç" 284, 298
yirma yeTTi miñ "yirmi yedi bin" 256
yirmançi "yirminci" 76
yirme "yirmi" 74, 102, 259, 269, 275
yirmé "yirmi" 44, 45
yirme äkinçi "yirmi ikinci" 269
yirme alti "yirmi altı" 102
yirme beş "yirmi beş" 102, 269
yirme dörT "yirmi dört" 323
yirme toġuzuncu "yirmi dokuzuncu" 74
y.-su 74
yitil-lerde "?" 56
yivan"muhabbet toplantısı yap-"
y.-masaK 192
yivar "gönder-"
y.-ġan 131
yiver "gönder-"
y.-di 305
y.-dim 30
y.-e 34, 163, 181, 183, 187
y.-ġan 135
y.-ib 191, 305
y.-se 38
y.-sem 35
yiyav "muhabbet toplantısı" 48
yi "ye-"
y.-yegen 57
yirma dörT "yirmi dört" 299
yıl "yıl"4, 22, 24, 30, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 73, 74, 76, 78, 117, 137, 139, 198
y.-da 137, 139
y.-dan 27, 30, 41, 74, 76, 137
y.-ġa 27
y.-lağa 25
y.-lanı 76
y.-laní 31
y.-lar 4, 27, 37, 73, 77
y.-larda 76
y.-lardan 73, 78
yıla "ağla-"
y.-sın 212
y.-y 215
yímíşaK "yumuşak" 241
yír "yır, türkü" 63
yo "yo; hayır" 154
yoġ "yok"3, 4, 7, 14, 15, 16, 34, 44, 48, 58, 68, 70, 78, 79, 80, 82, 84, 96, 97, 111, 116, 117, 121, 139, 144, 145, 149, 152, 153, 154, 160, 162, 166, 169, 172, 174, 176, 177, 181, 184, 186, 189, 190, 191, 195, 200, 205, 216, 221, 238, 240, 244, 254, 258, 262, 267, 272, 273, 279, 281, 282, 284, 285, 288, 290, 300, 306, 314, 316, 317, 322, 323, 326
y.+ e-di 100, 119, 120, 156, 173
y.+ i-di 3
y.+ u-du 305
y.-du 4
y.-dur 7
y.-lağa 202
y.-lar 85
y.-man 312
y.-nu 53
y.-san 312
yoġġa "1 yok; 2 olmadığı için"207, 332, 333
yoġlu "fakir" 40
yoḫla "uyu-"
y.-mayġallar 26
y.-yġallar 26
yog "yok" 236
yoğ "yok"
y.+ u-du 278, 304, 305, 331
yoK "yok"6, 16, 22, 23, 25, 29, 30, 34, 39, 42, 43, 44, 57, 58, 64, 66, 67, 77, 85, 89, 93, 104, 108, 111, 115, 116, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 158, 159, 161, 162, 177, 179, 196, 202, 204, 206, 210, 214, 216, 228, 259, 263, 315, 334
y.+ e-di 42
y.-lar 23, 85
y.-tur 178
yoKKa "1 yok; 2 olmadığı için" 4, 196
yoKluġunsa "yokluk çek-" 98
yol "yol"49, 56, 58, 59, 98, 109, 115, 222, 290
y.-ġa 201, 202, 203, 273, 333, 335
y.-la 189
y.-laġa 62
y.-lanı 195, 322
y.-lar 64, 196, 228, 257, 276, 334
y.-ların 98
y.-nu 202, 335

y. -u 290
y. -un 117, 202
y. -una 200, 272, 335
y. -uña 51
y. -uñna 309
y. -unnan 266
yolġ "yol-"
y. -uP 209
yolağa "karşılaş-, rastlaş-"
y. -b 289
yol "yol"
y. -da 72, 195, 199, 203, 278, 334
y. -dan 27, 219, 256
yoldaş "yoldaş" 67, 113, 281
y. -ı 114, 146
y. -i 23, 36
y. -ibiz 130
y. -lar 259
y. -larġa 108
y. -ları 59, 72, 146, 187, 317
y. -larıbız 254
y. -larına 272
y. -lari 100
y. -larí 23
y. -larin 32
yoldaşsız "yoldaşsız" 281
yolK "yol-"
y. -ub 198
y. -uP 209
yollu "yollu" 290, 334
yolluġ "karşılaş-, rastlaş-"
y. -ub 195
yoluġ "karşılaş-, rastlaş-"
y. -du 150
y. -ġañña 325
y. -maġa 12, 325
y. -mağa 150
y. -ub 135, 136, 160, 189, 284
yoluġuv "karşılaşma" 150
yoluġuvçu "karşılaşan, rastlaşan"
y. -lağa 38
yoluġuv "karşılaş-, rastlaş-"
y. -ġa 223
yoluK "karşılaşma"
y. -ġanna 124
yovropa "Avrupa"
y. -da 227
yoŋ "yol-, kopar-"
y. -ub 188
yora "1 dile-; 2 yor-"
y. -dım 60
y. -ysan 216
yortuvuş "Kur'an Kerim okumak" 140
yovropa "Avrupa"
y. -da 227
yóñdürT "yondurt-"
y. -gen 202
yörü "yürü-"
y. -mey 49
yuġġa "ince" 143, 247, 301
y. -sı 247
yuġg + et "incelt-"
y. -a 135
yuŋla "uyu-"
y. -b 169
y. -ma 67, 160
y. -may 263
y. -P 67, 169
yuğur "1 yuğur-; 2 öde-"
y. -a 3
yulġ "yol-"
y. -ma 65
yulduz "yıldız" 27
yulķun "yol-,kopar-, yolun-,koparıl-"
y. -du 214
yulKun "bk. yulķun"
y. -nu 212
yum "yum-"
y. -ub 312
y. -uğuz 312
yumurtġa "yumurta" 167
y. -ğa 167
yumurTġa "yumurta" 23, 29, 30, 36, 37
y. -lar 36, 39
y. -ları 208
y. -nı 23, 36
y. -ní 24, 35
y. -sin 36
yumuşa "?"
y. -ğan 210
yunnas "ö. isim" 47
yuv "yıka"
y. -a 221
yuvuġ "eş dost" 27, 30, 31, 90, 92, 112, 148, 155, 166, 175, 182, 185, 190, 201, 220, 226, 260, 296, 309, 320
y. -ġa 166
y. -lar 325
y. -lardan 325
y. -ları 213, 289
y. -larım 130
y. -larsız 325
y. -uma 325
yuvuğ "eş dost" 173
yuvuğ "eş dost"
y. -u 213
y. -um + e-di 216
yuvurġam "yorgan"
y. -ınıñ 25

yuvur "yuvur-"
y.-ub 54
yuḥla "uyu-"
y.-mağın 116
yuridiskiy institüT "r. hukuk fakültesi"
y.-nü 146
yurisT "r. avukat"
y.-ler 256
yurT "köy"43, 52, 67, 105, 165, 172, 173, 174, 208, 226, 227, 263, 274, 275, 279, 283, 315, 316, 319, 320, 326, 327
y.-da11, 146, 167, 173, 177, 225, 227, 295, 305
y.-dağı 279
y.-dan 167, 274
y.-ġa 57, 74, 113, 149, 150, 166, 177, 187, 189, 200, 206, 218, 228, 229, 274, 278, 283, 287, 289, 294, 304
y.-laġa 139
y.-lağa 160, 186, 208
y.-lanı 205, 279, 294
y.-lani 36
y.-lar 174, 181, 255, 326
y.-larda129, 165, 168, 173, 175, 179, 181, 183, 189, 280, 294
y.-lardağılar 175
y.-lardan 173, 175, 319
y.-ları 174
y.-larınna 84
y.-na 334
y.-nu33, 34, 67, 78, 83, 96, 104, 112, 113, 118, 119, 138, 140, 165, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 177, 180, 181, 189, 191, 218, 234, 274, 279, 289, 324
y.-ta4, 84, 85, 119, 138, 140, 163, 167, 275, 299, 316
y.-Ta2, 4, 23, 44, 48, 57, 70, 101, 102, 131, 139, 152, 160, 177, 179, 280, 282, 283, 287, 291, 295, 299, 304, 315, 319, 320, 326, 332
y.-Tağı 173, 177
y.-tağılar 163, 167
y.-tan 67, 75, 163
y.-Tan 46, 101, 149, 172, 274
y.-Te + diK 118
y.-Tu 189
y.-u 319
y.-ubuz 165
y.-ubuzda 295
y.-ubuzdan 274
y.-ubuznu 165
y.-un 191
y.-uñ 227
y.-una 104
y.-uña 29
y.-unnan 173
y.-unu 218
yurt "köy"
y.-dağı 78
y.-ġa 59, 191
y.-lar 174
y.-nu 222
y.-u 186, 320
y.-ubuz 334
y.-um 58, 324, 325
y.-uma 147, 299
y.-umnan 147
y.-una 186, 187
y.-unna 283
yurtlu "köylü" 187
yurTlu "köylü" 70, 117, 145, 189, 225
y.-lağa 44
y.-lar 44, 190
y.-larım 325
y.-su 278
yurTnu yüzü "dergi ismi: Yurtnu Yüzü" 119

yusuf aḳayeF "ö. isim" 315
yusup ak´ayeF "ö. isim" 55
yut "yut-"
y.-ub 335
yuvuġ "eş dost" 86, 139, 168, 179, 242, 257
y.-uñusa 86
yuvuK "eş dost"
y.-tan 49
yúġ "yük, mal"
y.-nu 70
y.-u 70
yúg "yük, mal"
y.-nú 104
yúK "yük, mal"
y.-nu 70
yúreğ "yürek, kalp"
y.-in 39
yúris "r. avukat" 47
yúr "?"
y.-se 334
yúrt- "?"
y.-úb 334
y.-üb 335
yúrú "yürü-" 35, 39
y.-b 39, 40, 200
y.-dúK 74
y.-dúm 106
y.-ġan 38
y.-ġanman 106
y.-y 34, 86, 140
y.-yman 84
yúrúl "1 devam et-, yürürlükte ol-; 2 yapıl-; 3 adet ol-"

y.-a 6, 85, 88, 91, 92
y.-egen 33
yúrú "yürü-"
y.-mey 39
y.-P 26, 210
yúrút "yürüt-"
y.-aman 84
y.-e 334
y.-me 334
y.-úb 84
yúrúT "yürüt-"
y.-me 335
y.-tu 98
yúz "yüz" 5, 69, 70, 84, 139
y.-den 166
yúz on "yüz on" 69
yúz yiğirma "yüz yirmi" 5
yúzúmçılığ "üzümcülük"
y.-da 144
yúzúmçuluğ "üzümcülük"
y.-da 148
yúzúmçulug "üzümcülük"
y.-da 148
yüg "yük, mal" 74
yügle "yükle-"
y.-b 99
yüg "yük, mal"
y.-lerin 57
yügle "yükle-"
y.-ygen 99
yüKle "yükle-"
y.-ygenne 111
yün "yün" 95
yüvgen "?" 201
yüreg "yürek, kalp" 131, 157, 177, 201
y.-den 312
y.-i 26, 51, 58, 309, 312, 313
y.-im 41
y.-imi 312
y.-ine 178, 188
y.-leri 179
yüreğ "yürek, kalp"
y.-i 332
y.-im 61
y.-imnen 39
y.-in 28, 205, 309
y.-iñ 310
y.-ine 202, 265, 309
y.-ini 312, 335
y.-innán 39
yüreK "yürek, kalp" 294
y.-Ke 213
y.-leri 181
y.-lerin 57
yüre "yürü-"
y.-ygen 324
yürey "yürek, kalp"
y.-inne 216
yürü "yürü-" 55, 317
y.-b 24, 25, 40, 98, 188, 270, 281, 305
y.-gen 37, 183, 199, 216, 280, 320
y.-güz 287
y.-ğen 188
y.-ğenni 221
yürül "1 devam et-, yürürlükte ol-; 2 yapıl-; 3 adet ol-"
y.-e 149, 171, 174, 175, 177, 179, 180, 182, 259
y.-gen 177, 189
y.-mey 183
y.-meygen 187
y.-üb 181
y.-üP 178
yürü "yürü-"
y.-mege 196
y.-mese 111
y.-P 216
y.-sen 200
y.-sün 15, 244
yürüt "yürüt-, devam ettir-"
y.-ağan 95
y.-e 173
y.-ebiz 179
y.-edi 96
y.-egen 96, 125
y.-eğan 75
y.-eğen 328, 333
y.-me 333
y.-megen 177
y.-mey 177
y.-meye 281
y.-üb 281
y.-üp 71
yürüT "yürüt-, devam ettir-"
y.-messen 202
y.-mey 202
y.-sün 282
yürütül "yürütül-, devam ettiril-"
y.-e 322
yürü "yürü-"
y.-y 35, 184, 188, 189, 206, 223, 244, 321
y.-ye 77
y.-ygen 39, 86, 189, 256, 284, 287, 332
y.-ygenne 223
yüz "yüz" 5, 10, 11, 84, 259, 292, 294, 329
y.-ge 309
yüz birinçi diniçin k´alçaK "?" 76
yüz elli "yüz elli" 22, 275, 280, 284
yüz elli milyon "yüz elli milyon"
y.-dan 334
yüz miñ "yüz bin" 167

y. -ler 263
yüz on "yüz on" 295
yüz on beş "yüz on beş" 326, 327
yüz segsen äki "yüz seksen iki" 295
yüz yigirma "yüz yirmi" 5, 10, 11
yüz yigirma beş "yüz yirmi beş" 167
yüz yirma "yüz yirmi" 10
yüziniş k´alçaK "?" 76
yüzüm "üzüm" 16, 17, 47, 154, 249, 270
y. -ler 17, 47
y. -nen 18, 270
y. -nü 16, 17, 18
y. -ün 17
yüzümluġ "üzümlük, bağ" 16
yüz "yüz, çehre"
y. -ünâ 51
y. -üne 157
yüzyıl "yüzyıl" 259
y. -lar 171
y. -nı 172
yüzyıllıġ "yüzyıllık, asır"
y. -nı 172
yüzyıllığ "yüzyıllık, asır"
y. -ı 259

---

z

zabastoF "r. grev"
z. -ġa 195
zabastovk "r. grev" 269
zabiT "ö. isim" 272
zaboy "r. madenlerde galeri ucu"
z. -nu 196
zadanıya "r. emir" 309
zad "şey"
z. -lar 48
z. -larda 48
z. -nı 116
zahir "ö. isim" 197, 245
zaḫmaT "ö. isim" 175
zaḫostoF "r. grev" 195
zaḳalḳa "r. 1 su verme, tav verme:2 çelikleştirme; 3 sağlamlaştırma" 242
zaḳalk "bkn. zaḳalḳa" 241
zaḳaz "r. sipariş" 247
zak´âv "ö. isim" 210
zaKKon "r. kanun"
z. -u 280
z. -una 280
zaKs "r. evlendirme dairesi" 84
z. -ni 84
zal "r. salon"
z. -dağı 211
zalımḫan "ö. isim" 67
z. -nı 66, 67
zaloT "r. ipotek, rehin tutma"
z. -nu 210
zamal "zaman"
z. -lar 2, 73, 74, 109, 117, 125, 144, 216
z. -lara 144
z. -larda 90, 196, 227
zaman "zaman"2, 4, 7, 12, 23, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 42, 53, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 76, 77, 78, 88, 97, 99, 100, 102, 103, 106, 110, 113, 117, 119, 120, 138, 139, 140, 143, 144, 147, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 181, 187, 200, 202, 203, 206, 208, 210, 211, 214, 215, 216, 219, 220, 222, 223, 227, 233, 241, 264, 278, 280, 281, 284, 299, 303, 304, 305, 315, 320, 323, 333
z. -ġa 181
z. -da 16, 315
z. -gi 103
z. -ı 51, 138, 144, 159, 163, 224, 227, 257
z. -ıbızdan 185
z. -ıma 209
z. -ın 88
z. -ına 12, 168, 264, 283, 322, 327
z. -ınna145, 196, 199, 201, 265, 277, 284, 285, 320, 327
z. -ınnan 320
z. -i 9, 79, 107
z. -ina 1, 2, 144
z. -inna 106
z. -innan 103
z. -larda 32, 89, 319, 323
z. -ları 3
z. -na12, 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 43, 56, 63, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 88, 90, 91, 92, 94, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 108, 112, 117, 130, 132, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 149, 153, 159, 173, 176, 177, 178, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 199, 201, 202, 206, 209, 212, 213, 215, 216, 227, 229, 239, 241, 242, 258, 261, 264, 267, 275, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 290, 293, 298, 299, 304, 306, 307, 309, 310, 317, 318, 320, 322, 324
z. -nağı 201
z. -nan69, 73, 77, 83, 85, 137, 141, 145, 190, 202, 210, 228, 275, 315, 320
z. -nar 101
z. -nı26, 35, 37, 111, 201, 215, 241, 275, 289, 305, 318
zamana "zamane" 32, 168, 183

z. -ğa 181
zamañ "zaman"
z. -ñı 120
zamḳnutsa "r.kapanmak, içe dönmek" 198
zamestitel "r. yardımcı, muavin" 288
zampirifeK "?" 331
zampirifekta "?" 332
zanatiya "r. *faaliyet*"
z. -larını 275
zandivaTs "?" 335
zanimaTsi "r. çalışmak, oyalanmak" 305
zansimaT "r. çalışmak, oyalanmak " 335
zav "?" 306
zavvor + et-e "?" 67
zapas "r. kışın yemek için biriktirilen, depolanan yiyecekler" 281
z. -larıbız 305
zapis et "r. kayıt et-"
z. -me 7
zaral "zarar" 202
z. -ġa 215
z. -ı 190
z. -i 77, 205
zaripaT "ö. isim" 107
zar "ağlayıp inleyen, acı çeken"
z. -laġa 62
zaT "şey" 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 16, 18, 21, 24, 28, 30, 34, 35, 37, 38, 40, 52, 56, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 79, 80, 84, 87, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 106, 109, 111, 118, 128, 130, 132, 135, 138, 139, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 159, 161, 162, 165, 168, 172, 174, 175, 177, 180, 181, 184, 186, 188, 196, 197, 200, 205, 206, 209, 211, 213, 215, 216, 225, 227, 229, 230, 232, 233, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 248, 258, 263, 270, 272, 274, 275, 280, 281, 283, 286, 289, 299, 300, 302, 306, 307, 311, 314, 316, 317, 318, 321, 322, 323, 327, 331, 333, 334
z. + e-di 75
z. -da 6, 146, 173, 199, 208, 209, 227, 290, 307
z. -dan 33, 176, 285, 302, 318, 332, 333
z. -dır 65, 190
z. -ġa 7, 16, 30, 43, 68, 140, 141, 173, 174, 175, 188, 200, 209, 243, 281
z. -ı 13, 98, 176, 186, 209, 225, 278, 317, 321
z. -ım 118, 281, 318, 333
z. -ımnan 206
z. -ın 98, 181, 215, 272
z. -ına 181, 286
z. -ını 209, 215
z. -ınnan 309
z. -i 77, 282
z. -igiz 131
z. -in 148
z. -im 103
z. -in 5, 34
z. -ina 34, 69
z. -laġa 9
z. -labiz 1
z. -lağa 180, 185, 281, 283
z. -lan aytedi 151
z. -lanı 3, 6, 76, 79, 106, 110, 119, 153, 154, 160, 173, 183, 227, 264, 269, 272, 307, 311, 312, 334
z. -lani 6, 106
z. -laní 98
z. -lar 5, 21, 47, 48, 68, 77, 87, 98, 99, 110, 116, 139, 141, 151, 154, 174, 178, 179, 183, 186, 188, 196, 197, 198, 202, 203, 207, 209, 210, 217, 218, 228, 237, 242, 244, 245, 264, 273, 274, 279, 281, 286, 305, 306, 307, 311, 318, 332
z. -larġa 42
z. -larda 34, 146, 177, 210, 224
z. -lardan 201
z. -ları 70, 76, 144, 179, 180, 230, 283, 318, 335
z. -larıbız 79
z. -ların 139, 165
z. -larına 191, 318
z. -larını 330
z. -lari 6, 75, 106
z. -nı 2, 29, 32, 34, 65, 75, 88, 96, 104, 112, 115, 116, 118, 119, 135, 151, 154, 159, 162, 165, 173, 177, 179, 181, 182, 201, 202, 206, 216, 217, 219, 226, 238, 243, 248, 267, 270, 275, 279, 280, 281, 283, 291, 293, 300, 306, 309, 331, 333
z. -nın 330
z. -ni 2, 16, 42, 103, 106
z. -ní 98, 106
z. -Ta 68, 295
z. -tagi 103
z. -Tan 72, 185
z. -Tı 36
zat "şey" 29, 224, 243, 246
z. + é-di 243
z. -ı 185, 317
z. -ın 27
z. -ınna 100
z. -lağa 244
zaTlı "şeyli" 136
zatşoT "r. üniversite sınavı"
z. -dan 306
z. -lar 306
zavaT "r. fabrika"

z. -lani 99
z. -nı 99
zavåT "r. fabrika" 17
z. -Ka 17
zaveduyiş "r. yönetici"
z. -i + e-dim 1
zavferma "r. çiftçi yardımcısı" 148
zavistitel "r. muavin, birişin ikinci adamı"
z. -i 150
zavot "r. fabrika" 254
zavoT "r. fabrika" 4, 323
z. -da 254
z. -ġa 225
z. -Ka 17
z. -lanı 323
z. -lar 321
z. -larıbız 323
zavteẖniski "yüksek okul"
z. -de 148
z. -ni 148
zay "?" 5, 231, 315, 317
zay + eT "?"
z. -ib 5, 231
zayevlenya "r. beyanat, demeç" 195
zayıflı "zayıf, güçsüz, fakir" 41
zaynaP "ö. isim" 14
zaynuddin "ö. isim" 289
záy et "?"
z. -me 281
zemletresenya "r. deprem" 147
zemlya "r. toprak" 251
zengin "zengin" 205
zertesen "?" 103
zevirşeT "r. başarmak, sonuçlanmak" 331
zevis "?" 333
zey "?" 98, 99, 101, 103, 275, 287
zey et "?"
z. -ebiz 98
z. -eğen 103
z. -gen + e-di 101
z. -meye 99
zey eT "?"
z. -gen 103
zıdaniya "r. 1 bina; 2 ödev, görev" 138
z. -nı 138
zıdavaT "r. teslim" 270
zıdavaTs "r. teslim" 270
zıdavayT "r. teslim" 134
zıdorovya "r. sağlık" 13
zınaçiT "r demek ki, yani" 12
zıTTa "?" 154
zıvaniT "r. telefon aç-" 229
zıyaraT "yatır, türbe" 283, 287, 288, 289
z. -da 286
z. -ı 288
z. -lanı 289
zıyarat "yatır, türbe"
z. -ı 283, 284, 286
zıyaraTsız "türbesiz" 289
zíġaraT "yatır, türbe" 38
ziķru "zikir, dini ayin" 78, 140
ziKru "zikir, dini ayin"
z. -lar 79
zirkinskiy "ö. isim"
z. -ge 294
ziv "r. araba tipi" 156
zivaniya "r. rütbe, unvan"
z. -sı 100
ziya "parlaklık"
z. -lanı 51
zorsıķorS "r. hız, hızlı"
z. -ġa 291
z. -nu 291
zuġarí "kuzen, ikinci dereceden akraba"
z. -m 47
zuġari "bk. zuġarí" 105
zubayır "ö. isim" 281
zuķarı "bk. zuġarí"
z. -sı 278
zuķari "bk. zuġarí"
z. -si 272
zuKari"bk. zuġarí"
z. -si 272
zúmrúT "ö. isim" 39
zuv̇ab "sevap" 43
zuv̇aP "sevap" 3, 30

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ